

BHATTĀKALANKA-DEVĀ'S

KARNĀTAKA-ŚABDĀNUŚĀSANAM

WITH ITS VRITTI OR GLOSS, NAMED

BHĀSHĀ-MANJARI,

AND VYAKHYA OR COMMENTARY THEREON, CALLED

MANJARI-MAKARANDA.

ಭಟ್ಟಾಕಲಂಕ ದೇವ ಕೃತ

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ

ಭಾಷಾನುಜ್ಞೆಯೊಳ್ಳಿ ವೃತ್ತಲ್ಪ ಮಜ್ಜರಿನುಕರನೊಳ್ಳಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ ಚ ಸಹಿತಂ.

EDITED BY

PRAKTANA-VIMARSA-VICHAKSHANA, RAO BAHADUR

R. NARASIMHACHAR, M.A., M.R.A.S.,

*Honorary Correspondent of the Government of India, Archaeological Department,
Membre Correspondant, Association Française des Amis De L'Orient, Paris,*

Director of Archaeological Researches in Mysore (Retd).

BANGALORE:

MYSORE GOVERNMENT CENTRAL PRESS

1923

DEDICATED
BY PERMISSION
TO
HIS HIGHNESS
SRI KRISHNA RAJA ODEYAR BAHADUR
G.C.S.I., G.B.E.,
MĀHARAJA OF MYSORE.

CONTENTS.

ವಿಷಯಸೂಚಿಕೆ.

	ಪುಟ. Page.
ಅವತರಣಿಕೆ Preface	.... i-iv
ಉಪೋದ್ಯತ Introduction	 1-20
ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಹಿತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನ Karnāṭaka-Sābdānuśāsana with its two commentaries	 1-472
ಪ್ರಥಮಪಾದ Pāda 1	 1-134
ದ್ವಿತೀಯಪಾದ Pāda 2	 135-265
ತೃತೀಯಪಾದ Pāda 3	 266-371
ಚತುರ್ಥಪಾದ Pāda 4	 372-472
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 1. APPENDIX I.	
ಸೂತ್ರಪಾಠ Table of the Sūtras	 473-492
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 2. APPENDIX II.	
ಸೂತ್ರ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ The Sūtras in alphabetical order	 493-511
ಪರಿಶಿಷ್ಟ 3.—	
ಪಾಣಿನೀಯ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ರುವ ಸೂತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಅಮೋಘವೃತ್ತಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂ ಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು.	
APPENDIX III.—	
The Sūtras quoted from the grammars of Pāṇini, Śākaṭāyana and others, and quotations from the Amoghavṛitti, the Mahābhāṣya and other works	
	 513-521

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 4.—

ಇತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದ್ಧೃತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು

APPENDIX IV.—

Quotations from other Sanskrit works 523-540

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 5.—

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಮಣಿ
ದಪಣಿ, ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಇವುಗಳ
ಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಗಳು.

APPENDIX V.—

Corresponding Sūtras from the Śabdamanidar-
pana, the Kāvyaśāvalōkana and the Kārṇāṭaka-
Bhāṣhābhūṣhaṇa 541-553

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 6.—

ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಉದಾಹೃತವಾದ ಪದ್ಯಗಳು

APPENDIX VI.—

Quotations from Kannaḍa works 555-560

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳ ಪಟ್ಟಿ.

Index of Technical Terms 561-588

ಶುದ್ಧಿಪತ್ರ Errata 589-590

PREFACE TO THE REVISED EDITION.

THE first edition of Bhaṭṭākalankadēva's Kaṇṇāṭaka-Śabdānuśāsanam was published by Mr. B. Lewis Rice, C.I.E., M.R.A.S., Director of Archæological Researches in Mysore, in 1890. The book having been out of print, I undertook the revision of it many years ago, but other exacting duties of my office did not allow of much time being devoted to this work. The task was a laborious and difficult one, and there being no competent hand in the office to give me the necessary help in the undertaking, the whole work, including even the collation of manuscripts and the reading of proofs, had to be done by myself. The printing alone has occupied several years. All this accounts for the delay in bringing out the work.

Details about the manuscripts used for this edition are given in the Introduction. It is unfortunate that no thoroughly accurate manuscript of the work has so far been procured. A few improvements have been introduced in the present edition which it is hoped, will be appreciated by the readers of the book. The size of the volume has been changed from quarto to octavo to make it more handy. The paras have been broken up into convenient lengths according to their subject matter and words in combination separated where necessary. The aid of punctuation marks has been largely availed of to make the meaning of the passages as clear as possible. The *sūtras* of the present work quoted in the commentary as well as the words taken up for explanation in it are printed in big type. The sources of other *sūtras* occurring in the commentary are indicated in brackets by their side, the

abbreviations *Pā*, *Śā* and *Kā* being used for Pāṇini, Śāka-
tāyana and Kātantra. Six Appendices and an Index of
technical terms are added at the end. Other readings are
given in the footnotes.

The text in Roman characters given in the previous
edition has been left out, as it was of very little use to the
Kannada reading public. But the English translations of
the *sūtras* and a few English notes have been retained
after careful revision. The Essay on Kannada literature,
much of which has in the light of recent publications on
the subject become out of date, has been omitted, fuller
and more accurate information being available in the
three volumes of my Kannada work, the *Karṇāṭaka-
Kavicharite* or *Lives of Kannada Poets* and in the English
work *Kanarese Literature* by E. P. Rice.

Some of the Appendices and the Index have been
prepared under my direction by Pandit N. Nanjunda
Sastri of the Archæological Office.

As stated in my Annual Archæological Report for
1922, this forms the second of the three items of work that I
undertook to complete after retirement, as a patriotic duty.
Though there has been some delay, I am thankful that it
has been possible for me to bring the work to completion.

BANGALORE, }
July 1923. }

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

THIS standard work, now offered to the public, has never before been printed. The collection of manuscripts, with a view to its publication, was commenced by me nearly twenty years ago, but multifarious changes and duties have prevented the design from being brought sooner to completion. Moreover it was a laborious and difficult undertaking, and the printing alone has occupied several years. No one can be more conscious than myself of my incompetence to do justice to such a treatise, and numerous flaws will no doubt be found in spite of all the efforts to avoid mistakes. But yet the responsibility of bringing it to public notice seemed in an especial manner to devolve upon me, from my official position for so many years in Mysore and my consequent duty in regard to its language and literature. Had I not availed of the opportunities which now offered of giving permanence to the work through the agency of the press, there seemed but slight probability that it would ever be rescued from the oblivion to which, with many works as worthy of notice, it has hitherto been undeservedly consigned. I have now the satisfaction of seeing it at last completed, and of leaving it as a legacy to the Kannada people, in the hope that it may prove an incentive to a more scholarly study of their pithy (as their own early authors call it) and expressive language.

For manuscripts of the work I am indebted to Brahma Sûri Śāstri of Śravaṇa Belgola, to Brahma Sûri Paṇḍit of Châmarâjanagar and to B. Mallappa of Mysore. Also to the Rev. F. Kittel for a copy of the sûtras and vṛittis only, made for him at Mangalore. My sincere thanks are

due to the following, who have revised all the proofs in the vernacular character, and without whose aid I could never have accomplished the work:—Buruḍaguṇṭe Śrīnivas Ayyangār and Chinchōḷi Vēnkaṇṇ Āchāri, Pandits of my office; Bēgūr Mallappa, Head of the Mahārājah's Kannaḍa School, Mysore; Dhanvantari Bhīmāchārya and Ayya Śāstri, Palace Pandit, both of Mysore. The transliteration into Roman characters was ably made many years ago by K. Rama Rao, of my office.

I would, in conclusion, express my acknowledgments to Mr. K. Sheshadri Iyer, C. S. I., the enlightened Dewan of His Highness the Mahārājah of Mysore, for his interest in the undertaking, and bespeak for the publication the indulgence of Oriental scholars, who will be able to estimate the labour involved in bringing out the first edition of a book of this kind.

BANGALORE, }
July 1890. }

INTRODUCTION.

THE study of the science of grammar has always formed a very important branch of the ancient curriculum in India. It may be stated without any fear of contradiction that in no other country has this science been studied with so much zeal and carried to such perfection as it has been in India. "On the lowest calculation there are yet current in various parts of India nearly a dozen different schools of Sanskrit grammar, at least three hundred writers in the field including those that are known to us only from quotations, and more than a thousand separate treatises original as well as explanatory. And it is not merely the quantity but the quality of the work produced that has won for it a recognition and an honorable mention even at the hands of the rigorously scientific philologists of our own day."¹ Among the authors are not only Brâhmans but also Buddhists and Jainas.

Bôpadêva, a grammarian who flourished about the middle of the 13th century and wrote the *Mugdhabôdha*. enumerates in the following verse eight original authorities for Sanskrit grammar, namely, Indra, Chandra, Kâsakritsna, Âpiśali, Śâkatâyana, Pânini, Amara, and Jainendra:—

Indraś Chandraḥ Kâsakritsn-Âpiśali Śâkatâyanaḥ |
Pâniny-Amara-Jainêndrâ jayanty-asht-âdi-sâbdikâḥ ||

Of these, Kâsakritsna and Âpiśali appear to be the chief founders of grammatical schools prior to Pânini. Pânini also refers to nine more authors that preceded him, namely, Kâśyapa, Gârgya, Gâlava, Châkravarmana, Bhâradvâja, Śâkatâyana, Śâkalya, Sênaka and Sphôtâyana. There were two Śâkatâyanas who flourished at different periods. The earlier one is quoted in the *Nirukta* and in Pânini's *Ashtādhyâyi*, while the later, who has used the *Jainendra* grammar and the *Kâsikâ*, besides the works of

---

¹ *Systems of Sanskrit Grammar* by S. K. Belvalkar, p. 1.

Pāṇini, Kātyāyana and Patañjali, is known as *Abhinava* (modern) Śākaṭāyana and quoted under this appellation in Bôpadêva's *Kāmadhênu* and in Durgādâsa's commentary on Bôpadêva's *Kavikalpadruma*. This Śākaṭāyana was a Jaina and his grammar is known as *Śabdānuśāsana*. Of the other grammarians mentioned in Bôpadêva's verse quoted above, it has to be stated with regard to Jainendra that it is the name of the work and not the name of the author. The author of the Jainendra grammar was Pūjyapāda, a Jaina, who had also the other names Dêvanandi and Jinêndrabuddhi. Indra or Indragômin, the founder of the Aindra school of grammar, was, according to some scholars, later than Pāṇini, though others say that he preceded him. As his grammar agrees with the *Kātantra* of Sarvavarma, some scholars are of opinion that they may be identical. The Tamil grammar, *Tolkāppiyam*, the oldest in that language, is stated to be based on the Aindra system. The *Kātantra* goes back to the early centuries of the Christian era. Chandra or Chandragômin, the founder of the Chândra school, was a Buddhist who flourished in the 5th or 6th century. His grammar could not be later than A.D. 600 as it was known to the authors of the *Kāśikā* (c. 650), Vāmana and Jayāditya.

Besides the schools referred to above, we have the later schools of grammar known as the Hêmachandra, the Sârasvata, the Bôpadêva, the Jaumara, the Saupadma and so forth. Hêmachandra, a Jaina who flourished in the 12th century, wrote at the request of king Siddharâja his grammar known as *Śabdānuśāsana*, which has fairly superseded the grammar of the same name by Śākaṭāyana. The Sârasvata school came into existence in the 13th or 14th century. There is some doubt about the founder of this school: according to some he is Narêndrachârya and according to others Anubhûtisvarûpachârya. Bôpadêva's grammar, the *Mugdhabôdha*, has already been mentioned incidentally in connection with his verse quoted above. The Jaumara school of Kramadîsvara and the Saupadma school of Padmanâbhadatta are little known outside Bengal. The former derives its name from Jumara-nandi, the most celebrated writer of the school, though he lived some time after its founder.

Though there have been so many schools of Sanskrit grammar, the unassailable pre-eminence which the school of Pāṇini has for centuries held has to a great extent

eclipsed all the others. Pāṇini is said to have been a native of Śālātura, which was identified by Cunningham with the present Lahaur in the Yuzufzai valley. His period is supposed to range from the 6th to the 4th century B.C.

The number of works relating to the grammars of the various schools noticed above in the shape of commentaries, recasts or digests is bewilderingly large. It will, however, suffice for our purpose to mention some important ones bearing on only a few of the schools, namely, the Pāṇiniya, the Kātantra, the Jainendra and the Śākaṭāyana.

Works bearing on the *Ashtādhyāyī* of Pāṇini:—The *Vārtikas* of Kātyāyana, the *Mahābhāṣya* of Patañjali, the *Vākyapadīya* of Bhartrihari, the *Kāśikā* of Jayāditya and Vāmana, the *Kāśikā-vivaraṇa-pañjikā* (or *Nyāsa* on the *Kāśikā*) of the Buddhist author Jinēndrabuddhi, the *Padamañjari* (another commentary on the *Kāśikā*) of Haradatta, the *Pradīpa* (a commentary on the *Mahābhāṣya*) of Kaiyaṭa, the *Muñjarīmakaranda* (a commentary on the *Padamañjari*) of Ranganātha, the *Rūpamālā* of Vimalasarasvatī, the *Prakriyākaumudī* of Rāmachandra, the *Siddhāntakaumudī* of Bhaṭṭōji, and the *Rūpavatāra* of the Buddhist author Dharmakīrti.

Works bearing on the *Kātantra* of Sarvavarma:—The *Kātantravṛtti* of Durgasiṃha, the *Kātantravistara* (a commentary on the *Kātantravṛtti*) of the Jaina author Vardhamāna, the *Kātantravṛtti-panjikā* (another commentary on the *Kātantravṛtti*) of Trilōchanadāsa, and the *Kātantrarūpamālā* of the Jaina author Bhāvasēna.

Works bearing on the *Jainendra* of Pūjyapāda:—The *Prakriyāvatāra* of Guṇanandi, the *Jainēndravṛttikarṇa-mahāvṛtti* of Abhayānandi, the *Śabdārṇavachandrikā* of Sōmadēva, and the *Pañcharastu* of Śrutakīrti. All the authors are Jains.

Works bearing on the *Śabdānuśāsana* of Śākaṭāyana:—The *Amoghavṛtti* of Śākaṭāyana himself, the *Śabdānuśāsanavṛttivivaraṇa* (or *Nyāsa* on the *Amoghavṛtti*) of Prabhāchandra, the *Chintāmaṇi* of Yakshavarman, the *Rūpasiddhi* of Dayāpāla, the *Prakriyāsaṅgraha* of Abhayachandra, and the *Maṇiprakāśikā* (a commentary on the *Chintāmaṇi*) of Ajitasēna. Here, too, all the authors are Jains.

This brief survey of the grammatical literature of Sanskrit is necessary as our author Bhaṭṭākāṇka refers in

his work to several of the schools of grammar and many of the works mentioned above.

The form in which the grammatical rules of the old writers such as Pāṇini, Pūjyapāda, Śākaṭāyana and others are set forth is that of *sūtras* or aphorisms, composed in great part of abbreviations and arbitrary symbols, the whole condensed to the utmost degree, so much so that the saving of half a short vowel in the construction of a *sūtra* was said to produce as much joy as the birth of a son. In this time-honoured form, regarded as specially appropriate to the science of grammar, has Bhaṭṭakalāṅka, the author of the elaborate work now before us, the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*, concentrated the grammatical rules relating to the Karṇāṭaka or Kannaḍa language. The work consists of 592 *sūtras*, which are stated to be equal in extent to 101¹ *anushtubh* verses. The *sūtras* which are in Sanskrit are expanded in a *vṛtti* or gloss named *Bhāṣāmanjari*, also in Sanskrit, which is further expanded in a *vyākhyā* or commentary called *Manjarimakaranda* which, too, is in Sanskrit. In calling the work *Śabdānuśāsana* our author has adopted a recognised name for an authoritative work on grammar, specially, as would appear from the examples of Śākaṭāyana and Hēmachandra, affected by the Jainas. It is very probable that Haradatta's *Padamānjari* and its commentary *Manjarimakaranda* by Ranganātha may have suggested the names for our author's gloss and commentary.

THE AUTHOR.

Before proceeding to give further details about the work, we may state here the facts that can be gathered about the author from this work and other sources. We learn from statements at the end of the work that Bhaṭṭakalāṅka was the disciple of Akalāṅkadēva, who was the guru of the Jaina *maṭha* or monastery at Sangitapura, a Sanskrit translation of Hāḍuvalli, a village in the South Kanara District; that he was an expert in the logic of the various schools, a skilful commentator and a proficient in the grammar of both the Kannaḍa and Sanskrit languages; that he on many occasions upheld the Jaina faith at

¹ A verse at the end of the *vṛtti* or gloss (p. 469), probably by a later writer, gives the number as 104.

the courts of kings; and that he completed the *Manjarī-makaranda* in the cyclic year Śōbhakṛit corresponding to the Śaka year 1526 (A. D. 1604). It is stated of his guru Akalankadēva that he was a regular descendant in the line of the disciples of Chārukīrti-Paṇḍita, who belonged to the Kuṇḍakunda line of the Pustaka-gachchha of the Dēśiya-gaṇa of the Mūla-sangha and was adorned with among others the titles of *Rāyarājaguru-maṇḍalāchārya*, *Mahāvāda-vādiśvara*, *Rāyavādi-Pitāmaha*, emperor of the learned, and preserver of the life of Ballāla-Rāya. Chārukīrti-Paṇḍita was the designation of the gurus of the Jaina *maṭha* at Śravana Belgōla. With regard to the title, preserver of the life of Ballāla-Rāya, it is stated in some inscriptions at Śravana Belgōla¹ that one of the gurus of the Jaina *maṭha* there cured the Hoysala king Ballāla I (1100-1106) of a terrible disease and thus acquired this title.

A copy of an inscription in the Biligi Taluk, dated 1592, found in the Madras Oriental Manuscripts Library, gives some interesting particulars about our author and the gurus that preceded him. In the line of the disciples of Chārukīrti-Paṇḍita, preserver of the life of Ballāla-Rāya, was Śrutakīrti, at whose instance his lay disciple Aggaḷa wrote the *Chandraprabha-purāṇa*. This work was, as stated in it, composed in 1189. Śrutakīrti's disciple Vijayakīrti converted the Brāhman Abhayachandra into Jainism and procured sovereignty for king Indra of Sangitapura. His disciple Śrutakīrti established his lay disciple Sangamabhūpa in power. His disciple Vijayakīrti built for his lay disciple Dēvarāyabhūpa the town Bhaṭakaḷa near the west coast. His disciples Akalanka and Chandraprabha imparted religious instruction to their lay disciples Timmabhūpa and Narasabhūpa at Śvētapura. Akalanka's disciple was Vijayakīrti, whose disciple was Akalankadēva. The disciple of the latter, Bhaṭṭākalanka, was a profound scholar well versed in logic, grammar, philosophy, rhetoric, mathematics, music, medicine, and astronomy. He obtained glory by reading, at the instance of the Vijayanagar king Śrī-Ranga-Rāya (1573-1584), *Sāra-tritaya* and *Alankāra-tritaya*, and was a contemporary of Ghampēndra. His disciple was our author Bhaṭṭākalanka, who was honored by Ghampēndra and flourished during the reign of the Vijayanagar king

¹ Nos. 254, of 1398, and 258, of 1432.

Venkatapati-Rāya (1586-1615). We are also told that he caused this inscription to be written.

Dêvachandra says in his *Rājavalīkathe*, which he wrote in 1838, that our author learnt all the sciences at Sudhāpura, was able to compose poetry in six languages, and acquired renown by writing his Kannada grammar.

THE AUTHOR'S PREDECESSORS IN THE FIELD.

Bhaṭṭākālanka had two predecessors in Nāgavarma II and Kêṣirāja, authors of works on Kannada grammar, whom he names and quotes in his work. Nāgavarma II, who flourished in the middle of the 12th century, has written two works, the *Kāvyaḍalōkana*¹, a standard Kannada work on poetics, and the *Karṇāṭaka-Bhāṣabhūṣhaṇa*¹, a Sanskrit work on Kannada grammar. The first chapter of the *Kāvyaḍalōkana*, named *Śabdasmṛiti*, is devoted to a brief exposition of the grammar of the Kannada language. It may be looked upon as the earliest Kannada work extant on the grammar of the language, though incidentally a few grammatical points are touched upon in the earlier work *Kavirājamārga*, which was probably written by the Rāshtrakūṭa king Nripatunga or Amoghavarsha I (815-877). The introductory portion of the first chapter deals with grammatical terminology, the subjects treated of in the following five sections being respectively euphonic combination, nouns, compounds, derivatives and verbs. The *Karṇāṭaka-Bhāṣabhūṣhaṇa* which, as stated before, is in Sanskrit, treats more exhaustively of the subject of Kannada grammar than the *Śabdasmṛiti*, and is the earliest extant Sanskrit work on the grammar of the Kannada language. Like our author's work, it is in *sūtras*, each *sūtra* being accompanied by an explanatory gloss and by illustrative examples. The work contains 269 *sūtras*, arranged in ten chapters, the subjects treated of in them being respectively terminology, euphonic combination, declension, uses of the cases, forms of pronouns and other words, compounds, derivatives, verbs, indeclinables, and particles. It will be seen that the order of the subjects dealt with is the same as that in the *Śabdasmṛiti*, though the present work contains more

¹ Both edited by me in 1903.

detailed information about nouns and verbs and additional chapters on indeclinables and particles. The *Kāvyaśāloka* appears to have been written first, as it is quoted in this work.

About a century after Nāgavarṇa II, came Kēśirāja, the author of the *Śabdamaṇidarpaṇa*, the principal standard grammar of the Kannada language, written, like the *Śabdasmṛiti*, in Kannada verses which are styled *sūtras*. Each *sūtra* is accompanied by a gloss, also by the author, and illustrated by examples. The total number of *sūtras* is about 320, arranged in eight chapters, the subjects dealt with in them being respectively euphonic combination, nouns, compounds, derivatives, verbs, verbal roots, words corrupted from the Sanskrit, and indeclinables. These headings clearly show how closely Kēśirāja followed Nāgavarṇa II in the treatment of the subject, though in certain points he has gone beyond him. He has also largely availed himself of the quotations occurring in the *Kāvyaśāloka* for illustrating his rules. The *Śabdamaṇidarpaṇa* may in fact be considered as an expansion of Nāgavarṇa II's grammatical works.

THE KARNĀTAKA-ŚABDĀNUŚĀSANA.

Such then were the formal grammars, so far as known to us, that had been compiled before the time of the present work. But it was the ambition of our author to produce an original independent treatise which should be a final standard authority. This is evident from his describing it as *svōpajña-Śabdāśāsanam* (p. 1.), the very same term that he applies to Pāṇini's grammar (p. 434). He does not slavishly follow his predecessors but holds independent views on several important points. His work is not only more elaborate and exhaustive than the previous ones but also more methodical in the treatment of the subject. It may be said to be to Kannada what the *Aṣṭādhyāyī* is to Sanskrit and its learned commentary, the *Maṇjarīmākaranda*, in which all the objections of critics are anticipated and answered, may in a way be compared to the *Mahābhāṣya* of Patañjali. Considered as a whole, the work is one of the greatest interest and importance for the study of the Kannada language, and an enduring monument to the erudition of the author.

As stated before, the work contains 592 *sūtras*, which,

are arranged in four *pādas*. The main subjects dealt with in each *pāda* are—

- Pāda 1. The alphabet, definition of technical terms, indeclinables, euphonic combination, particles.
- Pāda 2. Gender, words corrupted from the Sanskrit, case affixes.
- Pāda 3. Compounds, uses of personal pronouns and of the singular and plural numbers and numerals, derivatives.
- Pāda 4. Verbs and verbal affixes.

It will be seen that the general arrangement resembles the natural system of the older grammars and the Kaumudi simplifications of Pāṇini.

The motives which led our author to undertake the work are described in his Introduction, of which a brief summary is given in English at the end of it. His principal aim seems to have been to bring to the notice of the learned the claims of the Kannāḍa language and to promote its cultivation, along with precision and elegance in the use of it: in short, to revive the glories of the brilliant age of Kannāḍa literature which had been associated with the Jaina supremacy under the Ganga and Hoysaḷa dynasties of Mysore.

The origin of speech and the causes of the diversity of languages are explained by him in conformity with the views of the Jainas and with such light as his own speculations could throw on the subject. He grasps the fundamental idea that all languages have diverged from one common speech, which was divine in its origin, resembling at its birth no more than the inarticulate sounds of nature, but acquiring in its transmission from human lips both articulation and distinctiveness.

Under the head of languages he specifies those of Kārṇāṭaka, Āndhra, Magadha and Mālava, but extends the term to embrace all the varieties of speeches of men and gods. He further states that there are recognised eighteen great languages (*mahābhāṣāḥ*) and seven hundred inferior languages (*kṣullaka-bhāṣāḥ*). These views it is unnecessary to dwell upon at greater length.

But a more interesting topic is his vindication of the claims of the Kannāḍa language. The objection is raised

by a supposed critic that the language of the *Karnâṭikas* is not, like Sanskrit, a language celebrated in all countries, employed in all sciences, and accepted by all the learned. As a speech of vulgar people (*pāmarīṇām*) it needs no rules to be formulated for its use. In fact, it is not a suitable subject for an author to select. He should take for his theme what is acceptable to the learned, pleasing to the mind, and will add to his fame. Such, our author replies, is his very intention. For in whatever respects Sanskrit is deserving of a critical study, in just the same is the *bhāṣā* or a vernacular language deserving. If not, how could it form part of the body of divine speech? Moreover, its grammar has been treated of by venerable worthies before, and their example therefore it is permissible to follow. Nor is *Karnāṭaka*, he continues, a language unused for literary purposes, or one that can boast of no literature. For in it was written the great work called *Chūḍāmaṇi*, 96,000 verse-measures in extent, a commentary on the *Tattvārtha-mahāśāstra*; besides works on *śabdāgama*, *yuktyāgama*, and *paramāgama*, as well as numberless books of poetry, the drama, rhetoric and the fine arts. It is thus entitled to the notice of the greatest scholars, if only for the excellence of its authors. Further, as the unlearned may corrupt the language through ignorance, it is desirable alike for them and for the learned that the rules of its grammar should be precisely laid down.

Nothing of the comparative method is of course to be looked for in the present work. In his commentary on *sūtra* 288, the author, however, mentions the northern and southern schools in *Kannāḍa* and refers the reader to *Nripātunga's* work, i.e., the *Kavirājamārga*, for detailed information about them. For his part he gives only one point of difference between them, namely, that of the two forms of the pronoun of the first person, *nān* is used by the poets of the north and *ān* by those of the south.¹ There are occasional touches of humour in the work which tend to relieve the scientific severity of the subject.

---

¹ See Introduction to my *Karnāṭaka-Kavicharite*, Vol. II, pp. 16-17.

AUTHORITIES REFERRED TO BY THE AUTHOR.

The wide range from which our author derived materials for his work is evident from the following list of authorities mentioned or quoted by him :—

	PAGE
Akalanka	21
Amôghavṛitti	33, 136, 138
Āchāryāḥ	69, 174, 434
Āptamīmāṃsā	381
Āptamīmāṃsālakāra	6
Bauddhakārikā	8
Bhagavān	41, 74
Bhāṣābhūṣaṇa	16
Bhāṣyakāra	364
Chintāmaṇi	14
Chūḍāmaṇi	10
Darpaṇa	259
Darpanakāra, Darpanakṛit	76, 167, 283, 234, 252, 376
Dēvanandi	29, 152, 227, 289, 378
Gangēṣa	14
Jainendra, Jainendraśāstra, Jainendramata	29, 375, 376, 387
Kāṣikā	45
Kātantraśāstra, Kātantrasūtra	17
20, 78, 103, 106, 157, 247, 252, 269	
282, 374, 376, 379, 385, 387, 394, 406	
Kēśava, Kēśirāja	10, 117, 164
Mahābhāṣya	14
Mahāpurāṇa	10
Nāgavarma	16, 376
Nibandhanakāra	82
Nripatunga	263
Nyāsa	272, 364
Nyāsakāra, Nyāsakṛit	3, 20, 81, 364
Padmanandi	10
Pāṇini	20, 28, 29, 158, 347
Pāṇinimata, Pāṇintya	378, 387, 434
	247, 350
Paramāgama	376, 377, 387, 434
Paramāgamasūtrakāra	17
	364

	PAGE.
Patañjali	14, 20, 38, 175
Prāñchah	20, 37, 42, 61, 174, &c.
Pravachana	17
Pravachanakāra	20
Pūjyapāda	21
Pūrvāchāryāḥ 10, 12, 15, 21, 36, 48, &c.	
Śabdaśāsana	434
Śākatāyana, Śākatāyanāchārya, Śāka- tāyanamata	156, 158, 247 347, 376, 378, 387, 394, 406, 435
Samantabhadra	6
Sankhyānuyōga	74
Śārasvata	17
Śārvapārishada-vyākaraṇa	3
Sarvavarma, Sarvavarmāchārya	156 158, 378
Śikshākāra	82
Tattvārthaślōkavārtika	364, 373
Umāsvāti	12
Vāmana	136
Vārtikakāra	20
Vidyānanda	6
Vṛttikāra	4, 5

It will appear from the above list that our author, as already stated, refers to several schools of Sanskrit grammar and several treatises bearing on them besides a good number of other works. The schools of grammar mentioned are the Pāṇinīya, the Kātantra, the Jainendra, the Śākatāyana and the Śārasvata. More than 50 *sūtras* are quoted from the *Śabdānuśāsana* of Śākatāyana, about 36 from the *Aṣṭādhyāyī* of Pāṇini, about 30 from the *Kātantra* of Sarvavarma, about 6 from the *Jainendra* of Pūjyapāda, and 2 or 3 from the *Śārasvata* of Narēndrachārya or Anubhūtiśvarūpachārya. For details about the quotations see Appendix III (pp. 513-519). Śākatāyana is also referred to under the designation Āchāryāḥ on page 69 and under the designation Prāñchah on pages 37 and 61, while his grammar is called *Śārvapārishada-vyākaraṇa* on page 3. Pūjyapāda or Dēvanandī is referred to under the designation Bhagavān on page 41, and Sarvavarma under the designation Pūrvāchāryāḥ on page 36. The *Aṣṭādhyāyī* is styled *Śabdaśāsana* on page 434, and Pāṇini under the name of Śikshākāra is quoted on page 82.

There are some more quotations from the *Pāṇiniya-śikṣā* without naming the work (Appendix III, p. 520).

Among the authors of works bearing on the *Aṣṭādhyāyī*, Kātyāyana, the author of the *Vārtikas*, is quoted in one or two places under the designation Vārtikakāra; Patañjali, also styled Bhāṣhyakāra, the author of the *Mahābhāṣya*, in about ten places; and Vāmana, the joint author with Jayāditya of the *Kāśikā*, in one place (p. 136). The *Kāśikā*, too, is quoted in one or two places without naming the authors. And among the works bearing on the Śākatāyana grammar, the *Amoghavṛitti* by Śākatāyana himself, who is styled Vṛittikāra, is quoted in about six places, and the *Nyāsa* on it by Prabhāchandra, who is merely called Nyāsakāra or Nyāsakṛit, in about seven places. Abhayachandra's *Prakriyāsaṅgraha*, a recast of the *Śabdānuśāsana* of Śākatāyana, is also quoted (p. 24) without naming either the work or its author. The details about these quotations are also given in Appendix III (pp. 519-521).

Kēśava or Kēśirāja, also styled Darpanakāra or Darpanakṛit, is the author of the Kannada grammar *Śabdamaṇidarpana*, called merely Darpana by our author, who quotes fourteen *sūtras* from it (Appendix VI, A). Nāgavarma is the author of the *Karṇāṭaka-Bhāṣya*, which is quoted in two places (pp. 16 and 376) by our author.

Of the other authorities in the list, Akalanka, who was a contemporary of the Rāshtrakūṭa kings Sāhasatunga or Dantidurga and Kṛishṇa I, was the guru who is said to have defeated the Buddhists in disputation at the court of king Himaśītala of Kānchi. A verse is quoted from some work of his. Samantabhadra was the author of the *Āptamīmāṃsā* or *Dēvāgamastōtra*, which he prefixed to his commentary *Gandhahasti-mahābhāṣya* on the *Tattvārthasūtra* of Umāsvāti. Vidyānanda wrote the *Āptamīmāṃsālankāra* and the *Tattvārthasūtravivṛtika*. He was also known as Pātrakēsari. Bauddhakārikā, Paramāgama, Pravachana and Sankhyānuyōga appear to be works treating of grammar either wholly or in part. The authors of the *Paramāgamasūtra* and the *Sankhyānuyōga* are honorably mentioned with the epithet Bhagavān, but no names are given. It is not clear who the Pravachanakāra is from whose work a Prākṛit verse is quoted in part, though we know that Koṇḍakunda wrote a work called *Pravachanasāra*. Chintāmaṇi, mentioned

as the work of Gangêśa, is evidently the *Tattvachintāmani* of Gangêśôpādhyāya and not the *Chintāmani* of Yakshavarma, which is a commentary on Śākaṭāyana's grammar. *Chintāmani* is stated to be a voluminous Kannaḍa commentary on the *Tattvārthamahāśāstra*; and we learn from the inscription Śravaṇa Belgôla 67 that it was written by Śrīvardhadêva who was eulogised by Daṇḍi. *Mahāpurāṇa* or *Ādipurāṇa* is the work of Jina-sēna who completed his *Harivaṃśa* in 783. Nibandhana-kāra is apparently some writer on grammar. Nṛpatunga or Amôghavarsha is the Rāshṭrakūṭa king (815-877) who wrote the *Kavirājamārga*, a Kannaḍa work on poetics. Padmanandi is the same as Koṇḍakunda, and Pūjyapāda the same as Dēvanandi. And finally, Umāsvāti, also known as Gridhrapiñchha, is the author of the *Tattvārthasūtra*.

A few words may be said here about the founders of the Jainēndra and Śākaṭāyana schools of grammar and about a few treatises accessory to those schools. As already stated, Pūjyapāda wrote the Jainēndra grammar. From inscriptions at Śravaṇa Belgôla¹ we learn that he was at first named Dēvanandi by his guru, was afterwards known as Jinēndrabuddhi on account of his great intelligence and was called Pūjyapāda because his feet were worshipped by the forest deities. Besides the Jainēndra grammar, he also wrote a commentary on Pāṇini called *Śabdāvatāra*.² As Vāmana of the *Kāśikā* mentions the Jainēndra grammar in his *Lingānuśāsana*, Pūjyapāda is earlier than the middle of the 7th century. He probably lived at the close of the 5th century. The name of his grammar *Jainēndra* is evidently derived from his name Jinēndrabuddhi. It is very probable that the Buddhist author of the *Nyāsa* on the *Kāśikā* called himself Jinēndrabuddhi after that name of Pūjyapāda. A recast of the Jainēndra called *Prakriyāratūra* was written by Guṇa-

¹ No. 64. yô Dēvanandi-prathamābhidhānô |
buddhya mahatyā sa Jinēndrabuddhiḥ |
śrī-Pūjyapādô' jani dēvatābhīr |
yat pūjitam pādayugam yadiyam ||

No. 254. prāg abhyadhāyī gurupā kila Dēvanandi |
buddhya punar vipulayā sa Jinēndrabuddhiḥ ||
śrī-Pūjyapāda iti chaisha budhaiḥ prachakhyē |
yat pūjitam pada-yugē vana-dēvatābhīḥ ||

² Pāṇintyakke ṭikam baredam. *Vrittavilāsa*, a Kannaḍa poet (c. 1160).
Pāṇintyasya nyāsam Śabdāvatāram vyarachayat. *Epigraphia
Carnatica*, VIII, Nagar 46.

nandi who lived at about 900. This is clear from a verse at the end of the work which runs:

saishâ śrī-Guṇanandi-tānita-vapuḥ . . . . Prakriyā.
He is mentioned along with Pūjyapāda (śrī-Pūjyapāda-
m amalāṃ Guṇanandīdēvaṃ) by Sômadēva at the begin-
ning of his *Śabdārṇavachandrikā*, a gloss on the
Jainēndra. The name Guṇanandi occurs in a quotation
on page 169 of our author's work. But it is doubtful
whether it refers to this author. The quotation also occurs
under *sūtra* 24 of the *Śabdamanidarpana*.

Professor K. B. Pathak¹ is of opinion that Śākātāyana
was a contemporary of the Rāshtrakūṭa king Amogh-
varsha I (815-877), that he himself wrote the *Amogh-
vritti*, a commentary on his *Śabdānuśāsana*, selecting that
title for the work in order to commemorate the reigning
sovereign, and that the *Amoghavritti* was composed
between the years 815 and 867. That Śākātāyana him-
self wrote the *Amoghavritti* may be inferred from Yaksha-
varma's statement in his *Chintāmaṇi*, another commentary
on Śākātāyana's grammar, that he compiled his gloss
from Śākātāyana's more extensive commentary. And the
fact is clearly stated in the *Munivamsābhyudaya* of the
Kannada poet Chidānandakavi (c. 1680), who says that
Śākātāyana, having composed the *Śabdānuśāsana*, wrote
on it (a gloss called) *Amoghavritti* equal in extent to
18,000 verse-measures.² But there are difficulties in
accepting the other statements of the Professor. Prabhā-
chandra has written a *Nyāsa* or commentary called
Śabdānuśāsana-vritti-vivarana on the *Amoghavritti*. He
is also the author of two more works, namely, *Pramēya-
kamalamārtanda* and *Nyāya-kumudachandrodaya*.³ The
Professor himself has assigned this Prabhāchandra to the
end of the 8th century.⁴ Now, Jinasēna, who wrote the
Harivamśa in 783, mentions in the introduction to his
Ādipurāṇa this same Prabhāchandra, as is evidenced by
the mention of his work *Nyāya-kumudachandrodaya*,
among the authors that preceded him. We learn from

¹ *Indian Antiquary*, XLIII, 205.

² vara-Śabdānuśāsanaṇa rachisiy adak |
uru-Śākātāyana-vesara ||
oredan Amoghavrittiya padinēṇu-sā |
virada grantha-sankhyeyolu ||

³ *Epi. Car.*, VIII, Nagar 46. *Journal of the Bombay Branch
of the Royal Asiatic Society*, XXIII, 20.

⁴ *Ibid.*, 21.

Gunabhadra's *Uttarapurāṇa* that Jinasēna was the guru of king Amôghavarsha. Professor Pâthak once expressed the opinion that the *Amôghavṛtti* was written in 867,¹ though he subsequently changed the date into some time between 815 and 867. The question may be asked, how is it possible for Prabhāchandra, who lived at the end of the 8th century, to write a commentary on the *Amôghavṛtti* composed in 867 or between the years 815 and 867? Or to put the question in another way, how can a man who lived before Jinasēna, the guru of Amôghavarsha, comment on a work that was written by a contemporary of Amôghavarsha? I think there must be something wrong somewhere. Śakatāyana's time has to be somewhat pushed back to suit the known facts. There is a manuscript copy of Prabhāchandra's *Nyāsa* in the Oriental Library, Mysore. The opening stanza runs thus :—

prapñāya Jayinaḥ prāpta-viśva-vyākaraṇaśriyaḥ |
Śabdānusāsanasyāyaṃ Vṛttir vivaraṇôḍyamah ||

It may be of some interest to note that *sūtra* 10 of the *Śabdamaṇidarpaṇa*, namely,

vyākaraṇādinde padam-a-¹
vyākaraṇada padadin artham arthade tattvâ-
lôkam tattvâlôkadin |
ākāṅkshipa muktīy akkum ade budharge phalam ||

is merely a translation of the following verse occurring in the *Nyāsa* :—

vyākaraṇât pada-siddhiḥ |
pada-siddhēr artha-nirṇayô bhavati |
arthê tattva-jñānam |
tattva-jñānât param śrēyaḥ ||

QUOTATIONS IN OUR AUTHOR'S WORK.

The quotations from grammatical treatises and from a few named authors such as Akalanka, Umāsvāti, Viḍyānanda, Padmanandi and Samantabhadra have already

1. *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XXIII, 281.

been referred to. There are, besides, a great number of quotations from unnamed authors, both Sanskrit and Kannada (see Appendices IV and VI). Of these, about forty have been traced to their sources, five in Sanskrit and thirty-five in Kannada. A quotation from the *Ashtāṅgahṛidaya* occurs on p. 26, another from the *Kārya-prakāśa* on p. 63, one from the *Mēghasandēśa* and one from the *Anargharāghava-nāṭaka* on p. 350, and one from the *Baghuvamśa* on p. 432. For details see Appendix IV. Among the Kannada quotations, one (p. 199) is from the *Kavirājamārga* of Nripatunga (c. 850); one (p. 245) from some work of Gunavarma I (c. 900); four (pp. 56, 401, 402 and 407) from the *Ādipurāṇa* and two (pp. 118 and 131) from the *Vikramārjunavijaya* of Pampa (941); one (p. 99) from the *Jināḥśharamāle* of Poṇṇa (c. 950); one (p. 120) from the *Ukhandōmbudhi* of Nāgavarma I (c. 990); two (pp. 57 and 84) from the *Gaḍhi-yuddha* of Ranna (993); one (p. 463) from the *Dharmamṛta* of Nayasēna (1112); three (pp. 162, 316 and 407) from the *Rāmāyana* of Nāgachandra (c. 1100); one (p. 166) from the *Panchatantra* of Durgasimha (c. 1145); one (p. 263) from the *Dharmaparīkṣhe* of Vṛttavilāsa (c. 1160); three (pp. 87, 362 and 393) from the *Lilāvati* and one (p. 73) from the *Nēmināthapurāṇa* of Nēmicandra (c. 1170); one (pp. 132 and 316) from the *Jagannāthavijaya* of Rudrabhaṭṭa (c. 1180); three (pp. 166, 186 and 369) from the *Chandraprabhāpurāṇa* of Aggā (1180); five (pp. 39, 56, 131 and 168) from the *Pushpadantapurāṇa* of Gunavarma II (c. 1235); one (pp. 372 and 378) from the *Kabbigarakāva* of Āṇḍayya (c. 1235); and one each (pp. 151 and 168) from the *Dharmanāthapurāṇa* and the *Gummatāstuti* of Madhura (c. 1385). Further details about these quotations are given in Appendix VI.

There are, again, some Kannada verses which also occur as quotations in other similar works, though their sources are not known. Thus, the verses quoted on pages 93 and 193 are found in the *Kāryāvalōkana*; those on pages 82 and 116 in both the *Kāryāvalōkana* and the *Śabdamanidarpaṇa*; those on pages 127, 169, 223, 277, 301, 333 and 401 in the *Śabdamanidarpaṇa*; and the one on page 102 in both the *Śabdamanidarpaṇa* and the *Kavirājamārga*.

Of the remaining quotations, one on p. 320 in praise of Nripatunga, apparently the Rāshtrakūṭa king Amōghavarsha I, is probably taken from an inscription of that

king or from some work written by a *protege* of his. Another on p. 379, which refers to Krishna and his lifting up the Gôvardhana mountain for protecting the cows, is apparently a quotation from some Nêminâtha-purâṇa. A third on p. 87, giving the definition of a *kanda* verse, is quoted from some unknown work on prosody. A fourth on p. 402, which refers to Arjuna's attack on a demon in the sky, may be from some Bhârata. A fifth on p. 362, which is in praise of Râma, may have been taken from some Râmâyana. A man of the name of Pushkara is mentioned in a verse quoted on p. 239. It is not clear who he was. Lastly, a Sanskrit verse containing directions regarding the manner of rubbing oil on the head, quoted on p. 26, appears to have been taken from some medical work.

That our author Bhaṭṭâkaṇka not only composed the *sûtras* but also the gloss *Bhâshâmanjari* and the commentary *Manjarîmakarandâ* is clearly stated at the beginning and close of his work in the verses *svôpajña-Śabda-śūsana*, etc., and *yaḥ Karṇatâka-Śatlasâsanam idaṃ*, etc., respectively. It is also stated on p. 2, and incidentally on p. 14 where it is said that owing to the identity of the authors of the *sûtras* and the *vṛitti* or gloss there can be no objection to the use of the expression *Śabdânusâsanam drabhyatê*. With regard to the writing of the *vṛitti*, our author has only followed the example of his illustrious predecessors such as Śâkatâyana, Hêmachandra, Nâgavarṇa II and Kêśirâja. The work bears unmistakable testimony to the author's profound erudition and proficiency in the grammatical lore of both the Sanskrit and Kannaḍa languages. In this connection it is necessary to notice a theory started by Pandit K. Varadachar of the Maharaja's College, Mysore, that the author of the *sûtras* was quite different from Bhaṭṭâkaṇka, the author of the gloss and the commentary, that the former was a great scholar while the latter was an ignoramus incapable of understanding the meaning of the *sûtras*, and that Bhaṭṭâkaṇka laid a false claim to the authorship of the *sûtras* also in order to obtain renown. This is not the place to enter into a controversy with the Pandit with regard to this matter. It may, however, be stated that such sweeping remarks based on what I believe to be insufficient grounds do not serve any useful purpose. The Pandit picks out some examples and portions of the commentary here and there and bases his criticisms on them.

For aught we know, the examples may be additions made by an ignorant scribe, and there may be doubtful passages in the commentary due to wrong readings, lacunae in the manuscripts used and so on. The printed book may not therefore be quite correct. Credit is no doubt due to the Pandit for his ingenuity and industry, and if he had only employed these in constructive instead of destructive criticism some good would have been done. If a thoroughly accurate manuscript of the work is obtained, it may take away the ground from all his criticisms. At any rate it is difficult to imagine that a man of our author's position and attainments could be a liar and an idiot.

A glance may now be permitted to the treatises on grammar in the sister languages of Tamil and Telugu. The oldest grammar extant in the Tamil language is the *Tolkāppiyam* by Tṛṇadhūmaṇi who is generally known as Tolkāppiyar after the name of his work. The author is generally supposed to be a Brāhman, though some scholars are of opinion that he was a Jaina. According to Dr. Burnell the work represents itself to be full of the Aindra system and is closely related to the *Kātantra* and Kachchāyana's Pāli grammar. Its period is supposed to be the early centuries of the Christian era. The next Tamil grammar in point of time is the *Vīraśōḷiyam* written by the Buddhist author Buddhāmitra during the reign of the Chōla king Vīrarāṇḍra I (1064-1070). It is stated in this work that the sage Agastya learnt Tamil under the Bōdhisatva Avalōkitēśvara. Two more grammars by Jaina authors are the *Neminātham* and the *Nannūl*. The former was written by Guṇavīrapaṇḍita, while the latter was composed by Pavaṇandi (Bhavanandi) at the instance of Śiyagangan Amarābharaṇan, a vassal of the Chōla king Kulōttunga III (1178-1217). The *Nannūl*, though perhaps the latest chronologically, has well-nigh superseded all the previous treatises and is now looked upon as the Tamil grammar.

The oldest extant work on Telugu grammar, the *Andhra-śabda-chintāmaṇi*, was written by a Brāhman named Nannayya-bhaṭṭa who flourished during the reign of the Eastern Chālukya king Rājarāja (1023-1063). His work, which consists of 82 Sanskrit verses in the *āryū* metre, has been commented on both in Sanskrit and Telugu by several authors, namely, Appakavi, Ahōbalapaṇḍita, Nṛsiṃhapāṇḍita, Atharvaṇāchārya, Bālasarasvatī, Vāsu-dēva and Sūryappa-kavi. The next writer on grammar

was Kētana, the author of the *Andhra-Bhāṣābhūṣana*, who lived about the middle of the 13th century. Atharva-nāchārya, who appears to have been a Jaina, also wrote an independent work on grammar named *Trilingaśabdānuśāsana*. He names the Jaina authors Pūjyapāda, Akalanka and Hēmachandra in his work called *Vikṛiti-vivēka*, and probably belongs to the 13th century.

The encomium by Dr. Burnell on the *Śabdamanīdarpaṇa*, the only Kannada grammar that had been made public at the time that he wrote, may be noted here: "The great and real merit of the *Śabdamanīdarpaṇa* is that it bases the rules on independent research and the usage of writers of repute; in this way it is far ahead of the Tamil and Telugu treatises, which are much occupied with vain scholastic disputations." ¹ And with regard to the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*, Dr. Kielhorn wrote: "The author was evidently a profound grammarian."

A word has to be said with regard to the Appendices to the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana*. Appendix I gives the *sūtras* in the order in which they occur in the work, and Appendix II in their alphabetical order. Appendix III gives in alphabetical order in every case the *sūtras* quoted from the Pāṇinīya, the Śākaṭāyana, the Kātantra, the Jainendra and the Sārasvata, grammars, and the quotations from the Kāśikā, the Vārtikas, the Mahābhāṣya, the Pāṇinīyaśikṣhā, the Amoghavṛitti and the Nyāsa on it². Appendix IV gives in alphabetical order other quotations from Sanskrit works³, and Appendix V the corresponding *sūtras* from the *Śabdamanīdarpaṇa*, the *Kāryāvalōkana* and the *Karṇāṭaka-Bhāṣābhūṣana*. Lastly, Appendix VI gives details about the verses quoted from Kannada poets. To facilitate reference, an index of all the technical terms occurring in the work is supplied at the end.

The present edition of the *Karṇāṭaka-Śabdānuśāsana* is based on a collation of the following palm leaf manuscripts:—

(1) and (2). The Mysore Oriental Library manuscripts Nos. 141 and 142. In No. 141 the first leaf as well as a portion of the second is gone. Both the manuscripts

¹ *The Andhra School of Grammarians*, 58.

² The heading *Asṭādhyāyī* is wrongly continued on pp. 515-521.

³ Four of our author's verses are included among the quotations by mistake.

begin with *sūtra* 3 followed by the commentary. No. 142 is more accurate than the other.

(3) A manuscript received from the late Mr. B. Mallappa of Mysore. This is incomplete though pretty correct as far as it goes. It wants five leaves at the beginning and goes only as far as *sūtra* 210. Further, it contains only the *sūtras* and the commentary, but not the *vṛtti* or gloss. No. 142 of the Oriental Library, referred to above, and this appear to be copies of the same original.

(4) A manuscript lent by Mr. B. Padmaraja Pandit of Châmarâjanagar. It contains only the *sūtras* and the *vṛtti* but not the commentary. This is complete but incorrect.

(5) A similar manuscript from the library of the Jaina *maṭha* at Śravaṇa Belgōḷa. This was consulted only from *sūtra* 210.

To conclude. I am perfectly conscious that this revised edition of the *Karnāṭaka-Śabdānuśāsana* is not quite free from mistakes, but I have endeavoured to make it as accurate as the manuscripts at my disposal rendered it possible.

---

begin with *sūtra* 3 followed by the commentary. No. 142 is more accurate than the other.

(3) A manuscript received from the late Mr. B. Mallappa of Mysore. This is incomplete though pretty correct as far as it goes. It wants five leaves at the beginning and goes only as far as *sūtra* 210. Further, it contains only the *sūtras* and the commentary, but not the *vṛitti* or gloss. No. 142 of the Oriental Library, referred to above, and this appear to be copies of the same original.

(4) A manuscript lent by Mr. B. Padmaraja Pandit of Châmarâjanagar. It contains only the *sūtras* and the *vṛitti* but not the commentary. This is complete but incorrect.

(5) A similar manuscript from the library of the Jaina *maṭha* at Śravaṇa Belgola. This was consulted only from *sūtra* 210.

To conclude. I am perfectly conscious that this revised edition of the *Karnātaka-Śabdānuśāsana* is not quite free from mistakes, but I have endeavoured to make it as accurate as the manuscripts at my disposal rendered it possible.

ಭಟ್ಟಕಲಜ್ಜದೇವಕೃತ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನಂ,

ಭಾಷಾಮಂಜುರೀ ನಾಮ ವೃತ್ತಿ ಸಹಿತಂ.

ನಮಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾವಭಾಸಿನೇ ।

ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಾ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಘ್ರಿಜಾತ್ ॥

[Obisance to the holy Vardhamāna, shining with all wisdom, from the lotus of whose mouth proceeded Speech in the form of every language.]

ಮಂಜುರೀಮಕರಂದ ನಾಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.

ಶ್ರಿಯಂ ದೇಯಾಧ್ಯಸ್ಯ ತ್ರಿಭುವನಗುರೋರಾಸ್ಯಕಮಲಾ ।

ದೌದೇ ತೈಕಾ ಭಾಷಾ ಸ್ವಯಮಖಿಲಭಾಷಾವಪುರಃ ॥

ಪುನೀತೇ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಸಮಮಥ ಭುನೀತೇ¹ ಖಿಲತಮಃ ।

ಸ ನೋ ದಿವ್ಯಮವ್ಯಾಹತತನುಮಪಿ ಶ್ರೀಜಿನವಿಭುಃ ॥

ಸೌಪ್ತಪಜ್ಞ ಕುದ್ರಶಾನವೃತ್ತೇರ್ಭಾಷಾದಿಮಂಜುರೀನಾಮ್ನಃ ।

ತನವಾಸಿ ಮಂಜುರೀಮಕರಂದಾಖ್ಯಾಮಲ್ವಕೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ॥

ಮದಬೋಧಾದಿಮರುತಾ ಯತ್ತದತ್ತಾಗತಂ ರಜಃ ।

ಪ್ರವರ್ತಧ್ವಂ ನಿವಾರ್ಯಾರ್ಯ ಜಲಧಾವಿವ ವೀಚಯಃ ।

[May he grant us prosperity and a divine and unconfined body, the teacher of the three worlds, from whose lotus mouth issues one Speech, itself the embodiment of every language, which purifies the entire three worlds while driving away all darkness—even the holy lord Jina.]

The vṛtti (or gloss), called Bhāṣā-mañjarī, of the Śābda-sāśana composed from my own knowledge, will I extend a little by a vyākhyā (or commentary) called Mañjarī-makarandah.

Whatever dust may here collect from the gusts of my ignorance, do ye, revered ones, enter upon the study, washing away as waves in the ocean.]

ಅಥಾತಃ ಶ್ರೀಮದನಂದ್ಯಸ್ಯಾದ್ಯಾದಿವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವಸ್ಯಘಟ್ಟವಿಘಟ್ಟತಸಕಲಸರ್ಮಥೈಕಾಂತವಾದಪ್ರಘಟ್ಟೋ ಭಟ್ಟಕಲಂಕದೇವಃ ಸಕಲಶಿಷ್ಯಾನುಜಿಘೃಹ್ಣಾಪಾರತಂತ್ರ್ಯನಿ ಯಂತ್ರಿತನಿತಾಂತಕಾಂತಸ್ತಾಂತಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಇಹ ಲೋಕೇ ವಾಙ್ಮಲಗ್ರಸ್ತಾನಾಂ ಪ್ರವ ಕ್ತವಾಣಾಂ ಶಿಷ್ಯಾನುಸಲಾಲೃತ್ವಂ ಆತ್ಮಶಾಸನಶೋತೃಲಾಘವಕಾರಿತ್ವಂ ಚ ಅನಿಷ್ಟಂ ಫಲಂ ಪರಿಜೀರ್ಷುಃ,

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಃ ಶಬ್ದನಿಬಂಧನಾಃ |

ಇತ್ಯಾದಿವಚನೈಃ ಸರ್ವವಿದ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರದೀಪಭೂತಂ ವಾಚ್ಯಲಾನಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿತರೂಪಂ ಪದಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥನಿರ್ಣಯತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ನಿಶ್ಚೇಯಸಸಾಧನಂ ಚ ನಾಪರಂ ಲೋಕೇ ವ್ಯಾಕರಣಾದಿತ್ಯಾಕಲಯ್ಯ, ತತ್ರ ಸರಸಪರಿಷತ್ಪ್ರಾಥಮ್ಯವಿದ್ವತ್ಪ್ರವೀಣಾಂ ಪುರ್ಣಂ ಕರ್ಣಾಟನೇನ ತೋರ್ಣಂ ಚೇತಶ್ಚ ಮತ್ಕಾರಕಾರಿಣೀ ಚ ಕರ್ಣಾಟಕೈವ ಗೀರ್ವಾನ್ಯೇತಿ ನಿರ್ಣಯ, ತದ್ವಿಷಯಕಾಃ ಭೂಯಸೋ¹ ಪಿ ಚಿರಂತನಾ ದುರಂತಚಿಂತಾಸಂತ ತಿದಂತುರತವಚಿಕಂಠಾಗ್ರಂಥಿರ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದುಪೇಕ್ಷಾವಿಷಯಾನವವನ್ವಾನೇ, ಭೂತಲನೂತಪ್ರಾತನೂತನಿಬಂಧನನಿರ್ಮಾಣೇಚ್ಛಾಂಘ್ರಪಿ ಅಪಶಬ್ದಪರಿಹಾರೇಣ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಪದರ್ಥನಪೂರ್ವಕ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಶಬ್ದಪ್ರತಿಪಾದನರೂಪ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಭೂತಾಃ ಸಿದ್ಧಾಃ ಶಬ್ದಾನನ್ಯಾಖ್ಯಾತುಕಾಮುಃ, ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿಪಕ್ಷಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೇರಾನಂತ್ಯೇನ ಅನುಷ್ಠಾನಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿರೇವ ಶ್ರೇಯಸೀ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಸ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪಗ್ರಂಥಂ ಸುಖೋಪಾಯಂ ಸಂಕ್ಷರ್ಣಂ ಅನವಧ್ಯಂ ಅನುಬಂಧಚೇತುಷ್ಪಯವತ್ತಿದ್ದಾಹೀತ್ಯಾದಿ² ದ್ವಿನವತ್ಯುತ್ತರಪಂಚಶತಸೂತ್ರಾತ್ಮಕಂ ಪಾದಚತುಷ್ಟಯವಿಶಿಷ್ಟಂ ಏಕೋತ್ತರಶತಾನುಷ್ಟುಪಭೋಗಕಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಿತಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಾಭಿಧಾನಂ ಗ್ರಂಥಂ ಶ್ರೋತೃಶರ್ಮಾವಹಂ ನಿರ್ಮಾಯ, ತಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಸಾರವದನಲ್ಪಾರ್ಥಸೂಚಕ ಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರರೂಪ ಸೂತ್ರಸಮುದಯಕಲ್ಪಿತಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥನಾಮಿ ತೋ³ ಲ್ಪಧಿಯಾಂ ಜ್ಞಾತುಮಶಕ್ಯ ಇತಿ ತದನುಚಿಘ್ನಜ್ಞಯಾ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿವರಣಾರೂಪಂ ಭಾಷಾಮಂಜುರೀಸಮಾಖ್ಯಾಂ ವೃತ್ತಿಂ ಚಿಕೀರ್ಷುಃ ತದಾವಾ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ² ನಿರ್ದ್ರತ್ಯೋಹಪರಿಸಮಾಪ್ತೃದಿಕಂ ಫಲಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಿಪಾಪ್ತಂ ಸ್ತುತಂ ಮಂಗಲಂ ಶಿಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ನಿಬಧ್ನತಿ³ ನಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಭಟಿ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಿಪಾಪ್ತ ಗ್ರಂಥಾದಿಕರ್ತವ್ಯತಾಕಂ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಾನುಸ್ಮರಣರೂಪಂ ಮಾನಸಿಕಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಂಗಾದಿನಮಸ್ತು ರರೂಪಂ ಕಾಯಿಕಂ ವಾ ಮಂಗಲಂ ಅನಿಬದ್ಧಮೇವ ಮಲಗಾಲನಮಂಗಾದಾನೋಭಯಶಕ್ತಿವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸತ್ ಪಾಂಛಿತ್ರಪ್ರತಿಬಂಧಕದುರಿತಾಪನೋದನೇ ತತ್ಪರಿಸಮಾಪಕಪುಣ್ಯಾಪಾದನೇ ಚ ಸಮರ್ಥಮಿತಿ ನಿರರ್ಥಕೋ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಲಕರಣಪ್ರಯಾಸಃ ; ತಥಾಪಿ ತಂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರಪರಿಪಾಲಯಿತ್ವತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಕೃಪರಹತ್ವತ್ವಂ ಉಪಕಾರಸ್ತತ್ವತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಆಸ್ತುತಾಂ ಚ ಪ್ರಕಟೀಕರ್ತುಂ ನಿಬದ್ಧಮೇವ ಮಂಗಲಂ ಸಮರ್ಥಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಸರ್ವೇ¹ ಪಿ ತಂತ್ರಕಾರಾಃ ತದಾವಾ ತನ್ನಿಬದ್ಧಂತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಮಂಗಲಪರಿಸಮಾಪ್ತೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಂ ಅನ್ಯಯವೃತ್ತಿರೇಕಸಹಕೃತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ಧಂ ಸಿಕ್ಕಿ ನ್ವತಾಂ ವಿದುಷಾಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿರೂಪಕಾರ್ಯದರ್ಶನಾದೇವ ವಿಶುದ್ಧೈತಿಶಯಾದಿಸಮಗ್ರಂ ಮಂಗಲಂ ಕೃತಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯೇ² ಪಿ ಆಪರೇಷಾಮವಿದುಷಾಂ ತು—ಕಿಮಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ಕೃತಘ್ನೇ ವಾ, ಯೇನಾನೇನ ಇಷ್ಟದೇವತಾನಮಸ್ತಾರೋ ನ ಕೃತಃ—ಇತಿ ನ ತತ್ರ³ ನಿಷ್ಕುಂಭಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನಿಬದ್ಧಮಂಗಲಕರಣಮರ್ಥವದೇವೇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವ್ಯಂ.

¹ ದ್ವಾ. ² ನಿಃಪ್ರ. ³ ನಿಃಕಂಪಾ.

ತನ್ನಿಬಂಧನಶ್ಲೋಕಶ್ಚಾಯಂ—

ನಮಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾವೆಭಾಸಿನೇ ।

ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಿ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಾತ್ ॥ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಶ್ಲೋಕೇ ಆಸ್ತು ಕರೋಮಿ ಇತಿ ವಾ ತಿಬಂತಂ ಪದಮಧ್ಯಾಹರ್ತವ್ಯಂ : ಗವ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಾದಾನಮಧ್ಯಾಹಾರಃ— ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಮಪರಿಪೂರ್ಣಂ ಸ್ವಾತ್ : ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಾ ನ್ಯಯಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಪದಾ ೨೦ ನಿರಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ— ಇತಿ ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವಾತ್. ¹ಸಾರ್ಯಪಾರಿಪದೇ ವ್ಯಾಕರಣೇ ' ಪ — ಟಿಪ್ಪಣಿ ವಾಕ್ಯಂ (ಶಾ. 1-1-59) ಇತಿ ವಾಕ್ಯಲಕ್ಷಣಕಥನಾಚ್ಛ; ತಿಬಂತಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾಚ್ಛ. ತದುಕ್ತಂ—

ಪರಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥನಿಕ್ಷೇಪಾದಪ್ರಧಾನಂ ವಿಶೇಷಣಂ ।

ವಿಶೇಷ್ಯಂ ತು ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ ॥ ಇತಿ.

ಅತಃ ಕ್ರಿಯಾಪದಾಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಏವ.

೨೦೦ ಚ ಅಧ್ಯಾಹೃತಾಸ್ತು ಪದಸ್ಯ ಅಕರ್ಮಕಧಾತೂತ್ವನ್ವತ್ವೇನ ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವೇ ' ಪಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ತೃತಾಮಾಪನ್ನಂ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ. ಕರೋಮಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಚ — ಅಸ್ಮದ್ಭೂತಮಃ (ಕಾ. ೩-1-7, ಪಾ. 1-4-107.) ಇತ್ಯನೇನ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮನೇ ' ಪೃಸ್ಮತ್ಪದೇ ಸಾಧನಮಹಿಮ್ನೈವ ಅಜಮಿತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತಿತಾ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ಕರೋತೇಃ ಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ಮ ತಾಮಾಪನ್ನಂ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ. ಏನಾಮುಭಯಾಂ ಚ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಮಾಪ್ತಾರಯ ನ್ನಿಪ್ಪ—ನಮಃ ಇತಿ.

ನಮಶ್ಯಬ್ದೋ ' ಯಮವ್ಯಯಃ ಪ್ರಥಮಾಂತೋ ದ್ವಿತೀಯಾಂತೋ ವಾ; ಪೂಜಾ ವಚನಃ ಪ್ರಹ್ಲಿಭಾವವಚನೋ ವಾ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನವ್ಯಯೋ ' ಪಿ ನಮಶ್ಯಬ್ದೋ ' ಸ್ತಿ—ನಮೋ ವರಿವಸ್ತುಪಸಃ ¹ಕೃಚ್ (ಶಾ. 4-1-40) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ತದುಭಯಸ್ಯಾಪಿ ನ್ಯಾಸಕೃತಾ ದರ್ಶಿತತ್ವಾತ್,

ತ್ವಾಮಂತರೇಣ ನಮಸಾಮವಸಾನಭೂಮಿಂ ।

ಇತ್ಯದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾಚ್ಛ; ತಥಾಪಿ ಅತ್ರಾಯಮವ್ಯಯ ಏವೇಪ್ಯವ್ಯಯಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯೇತ್ಯಾದಾ ಚತುರ್ಥೀ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾ ಸ್ವಾತ್. ನನಃ ನೇಯಂ ಕಾರಕೀ ವಿಭಕ್ತಿಃ ಅಪಿ ತು ದೌಪದಿಕೀ, ತತ್ರ ಚ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣ ನಮಶ್ಯಬ್ದಯೋಗಮಾತ್ರಂ ನಿಮಿತ್ತಮುಪಿ ²ಹಂತಂ ನ ತು ಅವ್ಯಯಾನವ್ಯಯವಿಶೇಷ ಇತಿ ಕಛಮಿಯಂ ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತೇತಿಚೇನ್ನ; ನಮಃ ಸ್ಯಸ್ತಿ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾಲಂ ವಪಡೋಗೇ (ಕಾ. 2-4-26) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಅವ್ಯಯಸಾಹಚರ್ಯೇಣ ಪಾತಾತ್ ನಮಶ್ಯಬ್ದೋ ' ಪಿ ಅವ್ಯಯ ಏವೇತಿ

¹ ಸರ್ವ. ² ತಾಮನ್ನ. ³ ಕೃಚ್ಛಿತಿ ⁴ ಮತಂ.

ನಿರ್ಣಯಾತ್. ವೃತ್ತಿ ಕಾರೇಣಾಪಿ — ನಮ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರವ್ಯಯೈರ್ಯೋಗೇ — ಇತಿ ವಿವೃತ
ತ್ವಚ್ಛ. ಅನವ್ಯಯನಮಶ್ಯಬ್ದಯೋಗೇ ತು ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಭಕ್ತಿರ್ಭವತಿ :

ತ್ವಾಮೇವ ಭೂಯಾಂಸಿ ನಮಾಂಸಿ ಯಾಂತಿ | ಇತಿ,

ತವಾಂಘ್ರೋನಮಸೋ ದೇವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಕಿಮು ವರ್ಣ್ಯತೇ |

ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ.

ಕಸ್ಯಾ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ — ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ಇತಿ.

ಪುಣ್ಯವತಃ ಪುರುಷಾ ಶ್ರಯತ. ಇತಿ ಶ್ರೀಃ ಸಂಪತ್ತಿಃ : 'ಶ್ರೀ' ಸೇವಾಯಾಮಿ
ತ್ಯಸ್ಯಾದ್ಧಿತ್ಯೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕ್ವಿಪೇ ವಿಧಾನಾತ್. ಸಮವಸರಣಾದಿಲಕ್ಷಣಾ ಬಹಿರಂಗಾ
ಅನ ತಚತುಷ್ಪಯಸ್ವರೂಪಾ ಅಂತರಂಗಾ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಶ್ರೀರತ್ನಚ್ಛೇತೇ. ವರ್ಧಮಾನಾ
ನಶಬ್ದಃ ಪಶ್ಚಿಮತೀರ್ಥಕರೇ ರೂಢಃ; ವೀರಜಿನೇಶ್ವರಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಶ್ರಿಯಾ ಉಪಲಕ್ಷಿತೋ
ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪೀ ಸಮಾಸಃ. ಮಯೂರವ್ಯಂ
ನಕಾದಿತ್ವಾತ್ (ಶಾ. 2-1-79) ಸಾಧುಃ. ಅಥವಾ ಶ್ರೀಶ್ಚಾನು ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ
ನ ಇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವ ಸಮಾಸಃ, ಅಭೇದನಾಚಕತಯಾ ಕರ್ಮಧಾರಯಸ್ಯ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್.

ನನು ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಯೋಃ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣವಾಚಕಯೋಃ
ಶಬ್ದಯೋಃ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಭವಿತವ್ಯಂ. — ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯುಭಿಚಾರ್ಯೇ ಕಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ
ಧಾರಯಶ್ಚ (ಶಾ. 2-1-54) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಚ್ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ನ ಘಟತೇ. ಭಿನ್ನಪ್ರವೃ
ತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ. ಯಥಾ
ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ. ತತ್ರ ಹಿ ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವ ಪ್ರಸ್ತುತಿನಿಮಿತ್ತಕಯೋಃ
ನೀಲೋತ್ಪಲಶಬ್ದಯೋಃ ಏಕತ್ರ ನೀಲಗುಣವಿಶಿಷ್ಟೋತ್ಪಲಪಿಂಡರೂಪೇ. ಧೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ
ಸುಭಾವ್ಯತೇ; ತನ್ನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವಯೋಃ ಏಕತ್ರ ನೀಲೋತ್ಪಲೇ ವೃತ್ತಿವಿ
ರೋಧಾತ್, ನಿಮಿತ್ತವತಿ ಚ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ನ್ಯಾಯುತ್ಪಾತ್.

ನನು ನೈಲೋತ್ಪಲತ್ವಯೋರಪಿ ಕಥಮೇಕತ್ರ ವೃತ್ತಿವಿರೋಧಃ ? ನೈಲ್ಯಸ್ಯ ನೀಲ
ಗುಣವವ ವೃತ್ತೇಃ ಉತ್ಪಲತ್ವಸ್ಯ ಚ ಉತ್ಪಲವೇತಿ ನ ಹಿ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣೀಯತಂ ಜಾತಿ
ದ್ವಯಮೇಕತ್ರ ಸಮವೈತಿಃ ಸಾಂಕರ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ವತ್ಸಖದಿರತ್ವಯೋರಪಿ
ಏಕತ್ರ ವೃತ್ತಿಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿಚೇತ್ ಉಚ್ಯತೇ — ನ ಹಿ ವಯಂ ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣೀಯತಂ
ಜಾತಿದ್ವಯಂ ಏಕತ್ರಾವಿರುದ್ಧವೃತ್ತಿ ಬ್ರೂಮಃ, ಯೇನೇದಂ ಸಾಂಕರ್ಯಪಾದನಂ ಶೋಭೇ
ತ. ನೈಲ್ಯಂ ಚ ನ ಗುಣತ್ವವಾಂತರಜಾತಿಃ, ಯೇನ ನೀಲಗುಣವೃತ್ತಿನೈಯತ್ಯಾತ್ ಉತ್ಪ
ಲವೃತ್ತಿವಿರುದ್ಧೇತ. ಅಪಿ ತು ನೀಲಗುಣವವ. ತಥಾಹ — ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋ
ಗುಣವಾಚಕಾ ಗುಣಿವಾಚಕಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ತತ್ರ ಯೋ ನೀಲಶಬ್ದೋ ಗುಣವಾಚಕಃ
ತದಾ ನೈಲ್ಯಂ ನಾಮ ನೀಲಗುಣವೃತ್ತಿಜಾತಿರೇವ. ಯಶ್ಚ ನೀಲಶಬ್ದೋ ನೀಲಗುಣವಿ
ಷ್ಣುಂ ಗುಣಿನಮಾಹ, ತದಾ ನೈಲ್ಯಂ ನಾಮ ನೀಲಗುಣವವ ಗುಣವಸ್ತಿತ್ವಾ ಸಾಧಾರಣಾಧ
ಮೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ. ಏವಂ ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ನೀಲಶಬ್ದೋ ನ ಗುಣವಾಚಕಃ, ಅಪಿ ತು ಗುಣಿ
ವಾಚಕ ಏವ. ಅತ ಏವ ವಿಶೇಷ್ಯಾರ್ಥಿನತಯಾ ನೀಲಮಿತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.
ಅನ್ಯಥಾ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಏವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ —

ಗುಣೇ ಶುಕ್ಲಾದಯಃ ಪುಂಸಿ ಗುಣಿಲಿಂಗಾಸ್ತು ತದ್ವತಿ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.
ತಥಾಚ್ ನೀಲೋತ್ಪಲಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ನೀಲಗುಣೋತ್ಪಲತ್ವಜಾತ್ಯೋಃ ಏಕತ್ರ
ವೃತ್ತಿರವಿರುದ್ಧಿವ. ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ ನೀಲೋತ್ಪಲಮಿತಿ ಕರ್ತೃ
ಧಾರಯಃ ಸುಘಟಃ.

ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ¹ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ದುರ್ಘಟ ಏವ : ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್.
ತಥಾಪಿ-ಶ್ರೀಶಬ್ದೋ ಲಕ್ಷ್ಯಾನ್ವಯಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ನ ವರ್ಧಮಾನೇ. ವರ್ಧಮಾನ
ಶಬ್ದೋ² 'ಏ ಪಶ್ಚಿಮತೀರ್ಥಕರ ಏವ ನ ತ್ರಿಯಾಂ ಇತಿ ನೇಮಾವೇಕತ್ರಾರ್ಥೇ ಪ್ರವ
ರ್ತಿನಃ : ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶ್ರೀತ್ವವರ್ಧಮಾನತ್ವಯೋಃ ಧವತ್ಯುಪರತ್ವವತ್
ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾತ್. ನಹಿ ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀರ್ಥವತಿ, ಅಽಽ ತು ಶ್ರೀರ್ವಾ. ಶ್ರೀವಾ
ನ ವರ್ಧಮಾನಃ, ಅಽಽ ತು ವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧೋ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ
ಭಾವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಇತಿ.

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ-ಶ್ರೀಶಬ್ದಏವ ಲಕ್ಷಣಾನ್ವತ್ಯಾ ಸ್ವೋಪಲಕ್ಷಿತಮಾಲಕ್ಷ್ಯಯತೀತಿ
ನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಶ್ರಿಯಾ ಉಪಲಕ್ಷಿತ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೋ³ 'ಏ
ಪೂರ್ವಪದೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋತ್ತಮಾರ್ಥಃ : ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್. ಅತಃ ಏವ ವೃತ್ತಿಕಾರೋ⁴ 'ಏ ಉಪ್ಪುಮುಖಃ ಪುರುಷಃ ಪಿತೃಸ್ಥಾನೋ ಬ್ರಾ
ಹ್ಮಣಃ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಃ ಉಪ್ಪುಸ್ಯ ಮುಖಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ, ಪಿತುಃ ಸ್ಥಾನಮಿವ
ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ಉಪ್ಪುಶಬ್ದಃ ಉಪ್ಪುಮುಖತುಲ್ಯೇ ವರ್ತತೇ, ಪಿತೃಶಬ್ದ
ಶ್ಚ ಪಿತೃಸ್ಥಾನತುಲ್ಯೇ ಇತ್ಯೇಕಾರ್ಥ ಏವೇತ್ಯುವಾಚ. ಅತ್ರೋ ಲಕ್ಷಣಾನ್ವತ್ಯಾ ಸಾಮಾ
ಧಿಕರಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ ಕರ್ಮಧಾರಯೇ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಯದ್ವಪಿ ಶ್ರೀತದ್ವತೋಃ ಪರ್ವಾಯಪರ್ವಯುಗೋಃ ಭೇದಾಭೇದೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರ
ಣ್ಯಂ ಸುಘಟಮೇವ. ಅತ್ಯಂತಮಭೇದೇ ಭೇದ ಏವ ವಾಚ್ಯೋ ಘಟ ಇತಿವತ್ ಘಟಃ ಪಟ
ಇತಿವಚ್ಚ ತದಸಂಭವಃ. ತಥಾಪಿ ಸ್ವಭಾವದ್ವಯಾದ್ರಾಮುದ್ರಿತಸ್ಯ ವಸ್ತು ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭೇದಾ
ಭೇದವಿದ್ವಾಂಸಿ ವೈಯಾಕರಣೀತ್ವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕವ್ಯವಹಾರಾನುಸರಣೇನ ಪ್ರಯೋಗಾನು
ಸರಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಏವಂ ಪ್ರತ್ಯಸಾಂ. ತದುಕ್ತಂ ವೃತ್ತಾ⁵ : ಪರ್ಮಲಿಂಗಸಂಖ್ಯೇ ವಸ್ತುನಿ
ಸ್ಯಾದ್ವಾದವನುಪಪತ್ತಿ ಮುಖೋಪಲಿತಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿನಿ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತ
ಲ್ಲಿಂಗಸಂಖ್ಯೇಪಾದಾನನ್ಯವಸ್ಥಾ ಅನುಪಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ.

ನನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪರಮಮಾಪ್ತಮಿಚ್ಛತಾ ಮಂಗಳಮಾಚರಣೀಯಂ. ತಚ್ಚ ಮಂಗಳಂ⁶
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಮಸ್ತಾರರೂಪಂ. ನತು ತದ್ಭುಲೇಷನಮಸ್ಯ ತ್ರಿರೂಪವೇವೇತಿ
ನಿಯಮಃ. ತಥಾಚ್ ತ್ರಿಕಾಲಸಂಭವಿಸರಮಜನೇಶ್ವರಸಮುದಯೇ ಸತ್ಯಪಿ ಕಿಂನಿರ್ದಿಷ್ಟನೋ⁷
ಯಂ ವರ್ಧಮಾನತೀರ್ಥಕರಸ್ಯೈವ ನಮಸ್ಕಾರ ಇತಿಚೇತಃ ಸತ್ಯಂ. ಐದಂಯುಗೀನಧ
ರ್ಮತೀರ್ಥಪ್ರವರ್ತಕತ್ವೇನ ಸಾಕ್ಷಾದುಪಕರ್ತಾ ನಾಸ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನತೀರ್ಥಕರೋ
ನಮಸ್ಕೃತಃ ; ಸಕಲಪರಮಾತ್ಮನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅಸ್ಯೈವ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನತ್ವಾತ್, ಇತರೇಷಾಂ
ದವಿಸ್ಮತ್ತ್ವಾತ್, ವ್ಯುಪ್ಪಿಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಗರ್ಭಯೋಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್,
ತಾವತ್ಯೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಚ್ಚ.

¹ ಇತ್ಯತ್ರ ದುರ್ಘಟ.

ಯದಿ ಚ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವವಿಶೇಷಾತ್ ತೇ ' ಪೃವಶ್ಯಂ ನಮಸ್ಕಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಭಿನಿವೇಶಃ, ತರ್ಹಿ ತನ್ಮಮಸ್ಕಾರೋ ' ಪಿ ಕೃತ ಏವ : ಅಸ್ಯೈವ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರ್ಥಕರೇ ರೂಢಸ್ವಾಪ್ತು ಯೋಗವಿಶೇಷಾವಲಂಬನಃ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯವಾಚಕತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ — ಶ್ರಿಯಾ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಯಾ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ವರ್ಧತೇ ಪ್ರತ್ಯಹಮೇಧತ ಇತಿ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಃ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಃ ; ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತೀರ್ಥಕರಸಮುದಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಿಸಮಂತಪದ್ರವಾದ್ಯಃ :-

ಸರ್ವಜ್ಞೋ ' ನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಃ | ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ.

ನನು ಏವ ವಿಗೃಹ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣೇ ವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ ಣವಾಚಿತಾತ್ ಪೂರ್ವನಿಪಾತನೇನ ಭವಿತವ್ಯಂ — ವಿಶೇಷಣನಾರ್ಥಾದಿಗಂಭ್ಯಃ ಬಹುವ್ರೀಹಾ (ಶಾ. 2-1-110.) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಥಾ ಚ ವರ್ಧಮಾನಶ್ರೀಕ ಇತ್ಯೇವ ಸಾಧುಃ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಇತಿಚೇತಃ ಸತ್ಯಂ. ಭಾರ್ಯೋಢಾಪು, ಶಾ. 2-1-11) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ವಿಶೇಷವ್ಯವಹರಸ್ಯಾಪಿ ವಿಕಲ್ಪತಃ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಸಂಭವಾತ್. ಯಥಾ ಉಫಭಾಃ, ಭಾರ್ಯೋಢಃ, ಜಾತಪುತ್ರಃ ಪುತ್ರಜಾತಃ ಇತಿ ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೇ ' ಪಿ ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಪೂರ್ವನಿಪಾತಸಂಭವಾತ್ ನಾಸಾಧುತ್ವಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಅವ ಸಮಂತಾತ್ ಋದ್ಧಂ ಮಾನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪೂಜಾ ವಾ ಯಸ್ಯಾಸಾ ಅವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಶ್ಯಾತ್.

ವಪಿ ವಾಗುರಿರಲ್ಲೊಪಮವಾ ಪ್ರೇರುಪಸರ್ಗಯೋಃ |

ಇತಿ ಅವಶ್ಯಸ್ಯ ಅತೋ ಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ ವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಂ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತತಃ ಶ್ರೀಶಬ್ದೇನ ಪೂರ್ವಪದೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸಮಾಸಾಶ್ರಯಣಾತ್ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಶಬ್ದಃ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯವಾಚಕೋ ವೃತ್ತಾಂತೀಯ ಇತಿ ತನ್ಮಮಸ್ಕಾರಃ ಕೃತ ಏವ. ಅತಃ ಏವ ಭಗವದ್ವಿದ್ಯಾನಂದಸ್ಯಾಮಿಸಾಧಾಃ ಆಪ್ತಮೀಮಾಂಸಾಲಂಕಾರೇ ಶ್ರೀಯಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಸ್ಯ — ಇತಿ ವಿವೃತವಂತಃ.

ನನು ಅಸ್ತೇವಂ ವೃತ್ತಾಂತಾಶ್ರಯಣೇನ ಪರಮಜಿನೇಶ್ವರಸಮುದಯಃ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರ್ಥಕರೋ ವಾ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಃ ; ತಥಾಪಿ ಲೋಕೇ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ನಮಸ್ಕಾರೋ ಯುಕ್ತೋ ನಾಸಿದ್ಧಸ್ಯ. ತಸ್ಮಿದ್ಧಿಂತು ಲಕ್ಷಣತಃ ಪ್ರಮಾಣತಃ ಭವತಿ : ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ ಇತಿ ಸರ್ವವಾದಿಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ಯದೃಶಿ ಸ್ಯಾದ್ವಾದಮತೇ ಪ್ರಮಾಣನಯನಿಚ್ಛೇಪಾನುಯೋಗ್ಯರೇವ ತತ್ಪ್ರಾರ್ಥಾಧಿಕಮೋ ನ ತು ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣ ಮಾತ್ರಾತ್, ತಥಾಪಿ ಅನಂತರೂಪತ್ವಕತಯಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರತಿಪನ್ನೇ ವಸ್ತುನಿ ತದಂಶರೂಪೈಕೈಕಧರ್ಮಾ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಾ ಜಿಜ್ಞಾಸಮಾನೈಃ ಇಚ್ಛಾವಶಾತ್ ನಿರ್ದೇಶಾದಿಪ್ರಚ್ಛಾ ಯಾಮನುಯೋಕ್ತಮಿಚ್ಛದ್ಭಿಶ್ಚ ಅವಶ್ಯಂ ವಸ್ತುಂಶರೀರೂಪನಯಾದಿನಾಮೇವೈವೈತ್ಯೇ ' ಪಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಸ್ತುಸಾಧನಂ ತು ಪ್ರಮಾಣಾದೇವ ಭವತಿ —

ಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸಿದ್ಧಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುನಃ ಕಥಂಚಿತ್ ಇತರಾಭಿನ್ನಸ್ಯಾಪಿ ಅವಶ್ಯಕೇತರಭೇದಸಿದ್ಧಿಃ ಅನುಯೋಗವಿಶೇಷರೂಪನಿದರ್ಥಶಾಸರಸರ್ವಾಯಾಚ್ಛೇದೋದೇವ ಭವತೀತಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಯೋರುಪಯೋಗಃ.

ತತ್ರ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಭೂತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕಿಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ, ತಸ್ಯ 'ಅಶೇಷೇಭ್ಯೋ' ಚೇತನೇಭ್ಯಶ್ಚೇತನೇಭ್ಯಶ್ಚ ಅಸರ್ವಜ್ಞೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾಪ್ತನೇನ ಅಸಾಧಾರಣಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಪ್ರಣಯನುಸರಂ ವಿಶೇಷಣಮಾಹ— ವಿಶ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಶ್ವಂ ಸಮಸ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಪರ್ಮಾಯಾತ್ಮಕಂ ಜೀವಾಜೀವಪ್ರಭೇದಂ ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನತ್ರಿಕಾಲಗೋಚರಂ ಅನಂತಾನಂತಂ ವಸ್ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಂ, ವೇದಯತೀತಿ ವಾ ವೇದ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ ವಾ ವೇದನಸೂತ್ರಮಿತಿ ವಾ ವಿದ್ಯಾ ಇತಿ ವೈತ್ಯತ್ವತ್ವಃ; ವಿದ ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರಣೇ ಭಾವೇ ಚ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ— ಕೃದ್ಭವುಲಂ (ಶಾ. 4.31-58) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಉಪಯೋಗಸ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಆತ್ಮದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಸಾಕಾರಗ್ರಹಣಲಕ್ಷಣಪರ್ಮಾಯಸ್ಯ ಚ ಕಥಂಚಿತ್ ಭೇದಾಭೇದಲಕ್ಷಣತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಂಬಂಧಮಿಚ್ಛತಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಾಧಕತಮತ್ವಾಂಶಕ್ತಿವಿವಕ್ಷಾಯಾ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್. ಅವಭಾಸತ ಇತ್ಯೇವಂಶೀಲೋ 'ವಭಾಸೀ, ಸಮಂತಾದು-ದ್ವೀತನಗೀಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿಶ್ವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾ, ಯುಗಪ್ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಕರ್ಯಾಯವಿಷಯಕವಕರಣವ್ಯವಧಾನಾತಿವರ್ತಿ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತಯಾ ಅವಭಾಸಿನೇ, ಅದಿಭ್ರಾಜ್ಞವಸಂಬಂಧೇನ ತದಾತ್ಮಕತಯಾ ದ್ವೋತನಸ್ವಭಾವಾಯೇತ್ಯರ್ಥಃ: ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಾಯೇತಿ ಯಾವತ್ ಅತ್ರ ಚ ವಿದ್ಯಪದೇನ ಅಶೇಷಾಚೇತನವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ. ವಿಶ್ವಪದೇನ ಕಿಂಚಿದ್ಜನಿರಾಸಃ ಅವಭಾಸಪದೇನಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತಾವಸ್ಥಾಭೇದೋತಿತಾ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಕರ್ಮದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಚ್ಛಕ್ತಿಮತಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞಾನಾಪೇವ ನಿರಾಸಃ, ಜೀವದ್ರವ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಮತ್ವಾತ್. ಯದಿ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾ ಶಕ್ತೀರ್ನ ಸ್ಯತ್, ತದಾವರಕಂ ಕರ್ಮ ಕಿಮಾವ್ಯುಯಾತ್ ಇತಿ ಅತಿಸ್ಥಾಪ್ತಿರಪಿತಂ ಖಿಲಪರಮಾತ್ಮವ್ಯಾಪಿತ್ವಾದವಾಸ್ತು ಸಂಭವದೋಪಶಂಕಾತಂಕೂಲಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕತ್ವವೇವ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಮುಪಲಕ್ಷಿತಂ, ತತ್ಸಹಭಾವಿನಾಮನಂತದರ್ಶನಸುಖವೀರಾಣಾಂ ದಾನಲಾಭಭೋಗೋಪಭೋಗಯಥಾಖ್ಯಾತಚಾರಿತ್ರಾಣಾಂ ಚ ತೇನೈವೋಪಲಕ್ಷಣಾತ್. ಅತೋ ' ನಂತಚತುಷ್ಪಯಸ್ಯ ನವಕೇವಲಲಭ್ಯನಾಂ ವಾ ಪರಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣತಯೋಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಅ 'ಕ್ಷುಣ್ಣ ಮೇವ ರಕ್ಷಣಂ, ತತ್ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ಸಹಭಾವಿತ್ವಾದಿತಿ.

ನನು ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ನಮಸ್ಕಾರವಿಷಯಭೂತಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಲಕ್ಷಣಂ. ತಥಾಪಿ ತತ್ಸತ್ತ್ವೇ ಕಿಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ತತ್ಸತ್ತ್ವವೇದಕಪ್ರಮಾಣಪ್ರಣಯನುಸರಂ ವಿಶೇಷಣಮಾಹ—ಸರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸರ್ವಭಾಷಾಮಯಾ ಭಾಷಾ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಾತ್ಮವೃತ್ತಾ ತಸ್ಯೈವ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ.

¹ ಲಕ್ಷಣ.

ನನು ಇದವಂವಾಂತರವಾಕ್ಯಂ ಭವತಿ, ಕಥಮಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವೋಕ್ತಿಃ? ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ಹಿ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಿಭಾಕ್ತ್ವನಿಯಮಾತ್; ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ತದಯೋಗಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಯಲ್ಲಿಂಗಂ ಯಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಯಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಸ್ಯ !
ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಸಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಸಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷಣಸ್ಯಾಪಿ || ಇತಿ.

ತಸ್ಯಾತ್ಮಕಥಮಿದಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿಚೇತ್ ಉಚ್ಯತೇ—ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯವೇ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತಯಾ ಅನುಭಾವ್ಯತ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಂ. ವಿಶೇಷಯತಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಸಾತ್ಯಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯವನುಭಾವಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಂ—ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಥಾ ಚ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಮತಬೋಧಿತವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ್ತತ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ, ವಿಶೇಷ್ಯಗತವಾ ವೃತ್ತಿಬೋಧಕತ್ವಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಂ¹ ಇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತಂ. ಏವಂ ಚ ನತಿ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಧೀಜನಕತ್ವಮೇವ ವಿಶೇಷಣತಾಯಾಂ ತಂತ್ರಂ, ನ ತು ಪದತಂ ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ವಾ. ಸಾ ಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಧೀಃ ಪದಾದಿವ ವಾಕ್ಯಾದಪಿ ಜಾಯತ ಏವೇತಿ ವಾಕ್ಯತ್ವೇ² ಪಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಮೇವ. ಯದುಕ್ತಂ ಯಲ್ಲಿಂಗಮಿತ್ಯಾದಿ ತತ್ತ್ವ ವಿಷಯವಿಶೇಷಕರಂ. ತಥಾಪಿ—ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವೈಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ ತದ್ವ್ಯಚಿನ ಏವ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಿಭಾಕ್ತ್ವನಿಯಮೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ತದುಕ್ತಂ ಭಾದ್ಧಿಕಾರಿಕಾಯಾಂ.

ಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯೇಷು ದೃಶ್ಯಂತೇ ಲಿಂಗಸಂಖ್ಯಾವಿಭಕ್ತಯಃ |
ಪ್ರಾಯಸ್ತಾ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಾಃ ಸಮಾನಾರ್ಥೇ ವಿಶೇಷಕೇ || ಇತಿ.

ಏತದಪಿ ಅನಾವಿಷ್ಟವಿಷಯಕಂ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಂ. ಯಥಾ ರಕ್ತಃ ಪಟಃ ಕುಕ್ಷಾಃ ಪಾಶ್ವೀ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಸರ್ಜನರೂಪಂ. ಆವಿಷ್ಟವಿಶೇಷಣಂ ತು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಪಿ ನಿಯತಲಿಂಗಮೇವ. ಯಥಾ ವೇದಾಃ ಪ್ರಮಾಣಂ, ಪ್ರಧಾನಂ ಭಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತಃ ಏವ ಕಾರಿಕಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಂ. ವೈಧಿಕರಣವಿಶೇಷಣೇ ತು ನೈವಂ ನಿಯಮಃ. ಜಟಾಭಿಸ್ತಾಪನಃ, ಕಮಂಡುಲನಾ ಛಾತ್ರಮದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಇತಿ,

ಶಿಖಯಾ ವಟುಮದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಶ್ವೇತಚ್ಚತ್ರೇಣ ಭೂಪತಿಂ |
ಕೇಶವಂ ಕಂಬಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿರ್ನೇತ್ರೈಃ ಪಿಪಾಸಿನಂ ||

ಇತಿ ಚ ಬಹುಲಮುಪಲಂಭಾತ್. ಅತೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವೇ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿಃ.

ತತ್ರ ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮುಖಮೇನಾಂಬುಜಂ ಮುಖಾಂಬುಜಮಿತಿ ಅವಧಾರಣಪೂರ್ವಪದಕರ್ಮಧಾರಯಃ. ವಿಶೇಷಣಂ (ಶಾ. 1-1-53) ಇತ್ಯಾಪಿನಾ ಸಮಾಸಃ. ರೂಪಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಅಂಬುಜಶಬ್ದಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್. ಅಥವಾ ಮುಖಮುಂಬುಜಮಿವ ಮುಖಾಂಬುಜಮಿತಿ ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದಕರ್ಮಧಾರಯಃ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾರಿಭಿಃ (ಶಾ. 2-1-4) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮಾಸಃ. ಯಸ್ಯ ಮುಖಾಂಬುಜಂ ಯನ್ಮುಖಾಂಬುಜಂ ತಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯುಪಾದಾನೇ ಪಂಚಮಿ. ಆಯಮರ್ಥಃ—ಯಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಕ್ಷಪಕ

¹ ಇದಂ. ² ಕಾಕೇರ.

ಶ್ರೀನಿವಾರೋಹಣಸಮಯೇ ಪ್ರಾಚೀನಂ ದೀಪೀಂ ವಾ ದಿಶಂ ಪಶ್ಯತ್ ನಿಯತಂ ಮುಖಮ್
ನುಸರತಃ ಶುಕ್ಲ¹ಧ್ವಾನಾಗ್ನಿನಿರ್ದಗ್ಧಘಾತಿಕರ್ಮೇಂ ನಸ್ಯ ಘಾತಿಕ್ಷಯಜಾತಿಶಯಮುಹಿ
ಮ್ನಾ ಚತುರ್ಮುಖತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ಶ್ರೀಮುಖಮಲಾದಿತಿ.

ಪ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ್ತು: ಪ್ರಕರ್ಷಣ ಕಂಠೋಷ್ಠಾದಿಸ್ಥಾನಸಂ
ವೃತವಿವೃತಾದಿಪ್ರಯತ್ನ ರೂಪನಿಮಿತ್ತಸಿರಪೇಕ್ಷತಯಾ ಸ್ವಯಮೇವೋತ್ಪದ್ಯ ಯುಗಪ
ದೇವ ದೂರಾಸನ್ನದೇಶವರ್ತಕಲೋತ್ರೋತ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತ್ತದಭೀಷ್ಟ
ವಸ್ತುತತ್ತ್ವಮನಂದಿಗ್ಧಮವಿಸರ್ಯಂತಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ನಿಖಿಲಲೋಕಚೇತಶ್ಚಮತ್ಕಾರಕ
ರಣ 'ಲಕ್ಷಣೋನ್ಮೇಷ್ಠರ್ಷೇಣ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗಣಧರದೇವ: ದೀನಾಂ ಹೃದಿ ಭಾವನಾಪ್ರಯುತ
ಯಾ ಪ್ರಚಕಾಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಸಾ ಕಾ ಇತ್ಯುತ ಆಹ - ಭಾವಾ ಇತಿ.

ಭಾವತ ಇತಿ, ಭಾವ್ಯತೇ ಅನಯೇತಿ, ಭಾವಣಮಿತಿ ವಾ ಭಾವಾ ಸರಸ್ವತೀ ;

ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ತು ಭಾರತೀ ಭಾಷಾ ಗೀರ್ವಾನ್ವಾಣೀ ಸರಸ್ವತೀ || ಇತ್ಯುಭಿಧಾನಾತ್.

ಅಯಮತ್ರ ಸಾಮಯಿಕೋ²ರ್ಥಃ . ಅನೇಕದ:ಖದಾವಸ್ಥಂಧಾನುಬಂಧಸಂಸಾರಘೋರಾಟ
ವೀಪರೃತನವರಿಕ್ಷೇಪಚೇಕ್ಷಿಪ್ತಮಾಣವರಾಕೋದ್ಧರಣ ಪರಿಣಿತಾ ತತಃಕರಣಸ್ವಭಾವಭಾವಿತ
ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತದೃಗ್ವಿಶುದ್ಧಾಭಾವನಾಸಂಭಾವಿತ ತೀರ್ಥಕರ ಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವಾವಿರ್ಭಾವಿತ
'ಶ್ರಾವ್ಯ' ನವ್ಯದಿವ್ಯವಾಣೀ ಇತಿ. ಪುನಶ್ಚ ಸಾ ಕೀದೃಶೀ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ತಾಮೇವ ವಿಶಿ
ನಪ್ಪಿ-ಸರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸರ್ವಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಕರ್ಣಾಟಕಾಂಧ್ರಮಗಧಸೂಳವಾಟನಾನಾಜನಪದವಿಕಲ್ಪೈಃ ದೇ
ವಮನುಷ್ಯಾದಿಜಾತಿವಿಕಲ್ಪೈಶ್ಚ ನಾನಾತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ. ಭಾಷಾಃ ಸಂಕೇತವಶಾತ್ ಪದಾ
ರ್ಥಗೋಚರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿರೂಪ ವ್ಯವಹಾರಾಪಯುಕ್ತವಾಗ್ವಿಶೇಷಾಃ. ಸರ್ವಾಶ್ಚ ತಾಃ
ಭಾಷಾಶ್ಚ ಸರ್ವಭಾಷಾಃ. ಸರ್ವೇಷಾಂ ನಾನಾಜನಪದಾನಾಂ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ
ವಾ ಭಾಷಾಃ ಸರ್ವಭಾಷಾಃ. ಪ್ರವಚನಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಅಷ್ಟಾದಶಮಹಾಭಾಷಾಃ, ಸಪ್ತಶತಕ್ಷುಲ್ಲ
ಕಭಾಷಾಶ್ಚೇತೈರ್ಥಃ. ತಾಭಿಃ ನಿರ್ವೃತ್ತಾ ವಾ³ತದ್ಭಾಷೆಯಪ್ತಾ ವಾ ತನ್ಮಯಾ ಭಗವ
ದ್ವಾಣೀ ಇತಿ.

ನನು ಏಕಸ್ಯಾ ಏವ ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯಾಃ ನಾನಾಭಾಷಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಕಥಮುಪಪದ್ಯತ
ಇತಿ ಚೇತ್ ದಿವ್ಯಧ್ವನೇರಯಮಚಿಂತ್ಯಮುಹಿಮಾ ಸ್ವಭಾವಃ. ಯಥಾ ಪ್ರಾವೃತ್ತಾಲ್ಮೇ
ನಧ 'ಸ್ಥಲಾತ್ವತಿತಮಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಜಲಂ ಏಕಮವ್ಯಕ್ತರಸಮುಹಿ ಲವಣಕೃಷ್ಣೋಷರಾಚ್ಛೇ
ತ್ರಗತಂ ಸತ್ ತದೇವ ಲವಣಮಧುರಕಷಾಯರಸಭೇದಭಿನ್ನಂ ನಾನಾತ್ಮಕವನುಭೂಯ
ತೇ ; ಯಥಾ ಚ ಶರತ್ಕಾಲೇ ಸ್ವಾತೀಸ್ಥೇ ದಿವಾಕರೇ ಶುಭ್ರಾದ್ರವ್ಯಮೇಘಾತ್ ಪ್ರಭ್ರಷ್ಟ
ಮಾಭ್ರಂ ಜಲಮೇಕಮೇವ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀಶುಕ್ಲಿ ಸಪ್ತಚ್ಛದ್ಯಾದೃಧಿಕರಣಗತಂ ಸತ್ ಮೃ
ಕ್ತಿಕಕಪ್ಪಾರಾದೃಗ್ನೇಕಾಕಾರಪರಿಣತಮಖಿಲಧರಣೀಪ್ರಸಿದ್ಧಮನುಭೂಯತೇ ; ಯಥಾ ವಾ
ವೃಕ್ಷವಾಟಿಕಾಯಾಂ ಕುಲ್ಯಾಜಲವೇಕರಸಮೇಕಮೇವ ನಾನಾತರಾವೀರುದ್ಗಲ್ಲಾಪಿ
ಮೂಲದೇಶಕೃತಾಲವಾಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತ್ತದಂಘ್ರೀತಂ ಸತ್⁷ತತ್ತ್ವಲಮಾಸಾದ್ಯ ಮಧು

¹ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿ. ²ಲಕ್ಷಣೋತ್ಕರ್ಷೇಣ. ³ಶ್ರವ್ಯ. ⁴ದಿವ್ಯನವ್ಯ. ⁵ತದ್ಭಾಷೆಯಪ್ತಂ. ⁶ಸ್ತಲಾ. ⁷ತತ್ತ್ವಲ.

ರಾಮ ಕುಟುಕಾದಿನಾನಾರಸಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಂ ಸತ್ ಅನೇಕವಿಧಮಖಿಲಜನಾನುಭವಸಾಕ್ಷಿ
ಕಮಾಸ್ಯಾದ್ಯತೇ. ತಥಾ ಭಗವದ್ಭಾಷಾಪಿ ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಸಮಯೇ ಸಮುದ್ರಘೋಷವತ್
ಅವ್ಯಕ್ತೈಕಭಾಷಾರೂಪಾಪಿ ತತ್ತಚ್ಛೋತ್ರೈಶೋತ್ರದೇಶಂ ಪಾಪ್ತಾ ಸರ್ವ ತತ್ತದ್ಭಾಷಾ
ತ್ಮನಾ ಪರಿಣಮತಿ, ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತ್ರಿಭುವನೀಭವ್ಯಾನಾಮಭಿಮತಮಭಿ
ದಧತೀ ಯುಗಪದಭಯಂಕರೀ ನ ಭವೇತ್. ತದುಕ್ತಂ ಭಗವತಾ ಪದ್ಮನಂದ್ಯಾಚಾರ್ಯೇಣ—

ಸಮುದ್ರಘೋಷಾಕೃತಿರಹೃತಿ ಪ್ರಭಾ ಯದಾ ತ್ವಮುತ್ಪರ್ಷಮುಪಾಗತಾ ಭೃಶಂ |

ಅಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮತಯಾ ತ್ವಯಾ ತದಾ ಕೃತಂ ನ ಕೇಷಾಂ ಹೃದಿ ಮಾತರದ್ಭುತಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಮಹಾಪುರಾಣೇ'ಪಿ—

ದೇವಾ ದೈವೀಂ ನರಾ ನಾರೀಂ ಶಬರಾಶ್ವಾಪಿ ಶಾಬರೀಂ |

ತಿರ್ಯಂಚೋಪಿ ಚ ತೈರಕ್ಷೀಂ ಮೇನಿರೇ ಭಗವದ್ಗಿರಂ || ಇತಿ.

ನನು ಭಗವದ್ವಾಣೀ ಪುರಾಣಾಚಾರ್ಯಾಃ ಗಾಂಭೀರಾಭಿಜತುರ್ದಶಾಸಾಧಾರಣವಿಶೇ
ಷಣವಿಶಿಷ್ಟತಯೈವಾಭಿಷ್ಠಯತೇ ; ಯಥಾ—

ಗಂಭೀರಂ ಮಧುರಂ ಮನೋಹರತರಂ ದೋಷವ್ಯಪೇತಂ ಹಿತಂ |

ಕಂಠೋಷ್ಣಾದಿವಚೋನಿಮಿತ್ತರಹಿತಂ ನೋ ವಾತರೋಧೋದ್ರೂತಂ |

ಸ್ವಪ್ಪಂ ತತ್ತದಭೀಷ್ಟವಸ್ತುಕಥಕಂ ನಿಶ್ಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮಕಂ |

ದೂರಾಸನ್ನಸಮಂ ಶಮಂ ನಿರುಪಮಂ ಜೈನಂ ವಚಃ ಪಾತು ನಃ || ಇತಿ.

ತತ್ರ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ವಿಶೇಷಣಾನ್ಯುದಸ್ಯ ಸರ್ವಭಾಷಾತ್ಮಕತ್ವಮೇಕಮೇವಾಭಿವರ್ಣ್ಯತೇ ;
ತತ್ತ್ವನಿಬಂಧನಮಿತಿಚೇತ್, ಉಚ್ಯತೇ—ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ ಹಿ ಪ್ರಸ್ತುತಂ. ತತ್ರ ಚ
ಅನುಶಾಸನವಿಷಯಭೂತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕರ್ಣಾಟಕಾ ಏವ. ತೇ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದವತ್
ಸಕಲದೇಶಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರೋಪಯೋಗಿತಯಾ ಸಕಲಮಹಾಜನಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯಾಶ್ಚ ನ ಭ
ವಂತಿ, ಭಾಷಾವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಪಾಮರಾಣಾಮೇವಾಧಿಕಾರೋ ನ ಪಂಡಿ
ತಾನಾಮಿತಿ ನೃತೇ ಅನುಶಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹತ್ವಾತ್—ಇತಿ ಕೇಷಾಂ ಚಿತ್ತಸ್ಸಂಸ್ಕೃತಾ
ಗ್ರಹಗ್ರಹಗ್ರಸ್ತಾನಾಂ ಪಂಡಿತಂಮನ್ಯಾನಾಂ ಮನಸಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಾಮನ್ಯಥಾಬ್ಯಾತಿ ಪ್ರತ್ಯ
ಖ್ಯಾತಮೇತದೇವ ವಿಶೇಷಣಮುಪವರ್ಣಿತವಾ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ.

ಇದಮತ್ರಾಕೂತಂ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧುವಿವೇಚನವಿಷಯತ
ಯಾ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹಾಃ, ತಥಾ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಃ ಅಪಿ. ಯದಿ ಚ ಅಮಿ ನಾನುಶಾಸ್ಯಾಃ
ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಭಗವದ್ಭಾಷಾ ತನ್ಮಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ? ನಹ್ಯಪಶಬ್ದಮಯಾ ಸಾ. ಕಥಂ ಚೈಷಾಂ
ಸುಶಬ್ದಾಪಶಬ್ದವಿವೇಚನವಿಷಯಮನುಶಾಸನಂ ಭಗವಾನೇನೋಪದಿಶೇತ್ ? ತದುಪದಿಷ್ಟ
ಮೇವ ಹಿ ಪರಾಪರಗುರು ಪರ್ಮಕ್ಕಮಾಯಾತಮನುಶಾಸನಂ ಸಾಂಪ್ರತಮಾಸ್ತೇ. ನ ಚೈಷಾ
ಭಾಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಪಯೋಗಿನೀ, ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯ ಪಣ್ಣವತಿ ಹಿ ಸಹಸ್ರ
ಪ್ರಮಿತಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭರೂಪಸ್ಯ ಚೂಡಾಮಣ್ಯಭಿಧಾನಸ್ಯ ಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ಯೇಷಾಂ
ಚ ಶಬ್ದಾಗಮಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಪರಮಾಗಮವಿಷಯಾಣಾಂ ತಥಾ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾಲಂಕಾರಕ

ಲಾಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಾಣಾಂ ಚ ಬಹುನಾಂ ಗ್ರಂಥಾನಾಮಪಿ ಭಾಷಾಕೃತಾನಾಮುಪಲಭ್ಯ
ಮಾನತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಮಹಾಜನಸಂಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ ಏತದ್ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಣಾಮೇವ ಮಹಾ
ಜನತ್ವಾತ್. ಪಾಮರಾಣಾಮಪಶಬ್ದ¹ಭೂಯಿಷ್ಯ ಏವ ವ್ಯವಹಾರಃ, ಅವೃತ್ತಿವ್ಯತ್ಯಾತ್.
ಅನ್ಯಥಾ ತೇ ಪಂಡಿತಾ ಏವ ಸ್ಮೃತಿ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾ ಆಪಿ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹಾಃ ವೇತಿ.

ಏವಮೇತಾವದರ್ಥಸಂದರ್ಭಗರ್ಭಿತಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥಸ್ಯ ಅಯಂ ಪಿಂಡಿತೋ² ಧಃ—
ಸಕಲಸದಾರ್ಥಯುಗಪದವಬೋಧಕಸಕಲಭಾಷಾತ್ಮಕಪ್ರವಚನಕರ್ತ್ರೇ ಇತಿ.

ಅನೇನ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಸರಮಾತ್ರನಃ ಸತ್ತ್ವೇ ಅನುಮಾನಂ ಪ್ರಮಾಣಮುನ್ಮೀಲಂ
ಭವತಿ. ತಥಾಹ—ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ತೃಜನ್ಯಾನಿ ವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯವತ್ ಇತಿ.
ದೃಷ್ಟ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯೇಷು ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವಂ. ತಥಾ ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯೇಷ್ವಪಿ ಕರ್ತೃ
ಜನ್ಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯಸ್ತೇಷಾಂ ಕರ್ತಾ ಸ ಏವ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀತಿ.

ನನು ವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಂ ಸತ್ ಕರ್ತಾರಮೇವಾಕ್ಷಿಪತಿ, ನ ತು
ತಸ್ಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಮಪಿ; ತದಭಾವೇ ಅನುಪಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ವಾಕ್ಯತ್ವೇನ
ಹೇತುನಾ ಸಿದ್ಧ್ಯೇ ಕರ್ತಾ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಾತ್ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀ ಸಿದ್ಧತಿ; ಇತರೇಷಾಂ
ಪ್ರವಚನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಯೋಗಾತ್. ಯಥಾ ಕ್ಷಿತ್ರಾದಿಪಕ್ಷಕಸಕರ್ತೃಕತ್ವಾನುಮಾನೇ ಕಾರ್ಯ
ತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ ಸಿದ್ಧೇ ಕರ್ತರಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯಾದೀತಿ.

ಅಥವಾ—ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗೋಚರಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವತ್ಪುರುಷಪ್ರ
ಣೀತಾನಿ ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ್ವ ವಾಕ್ಯವತ್—ಇತ್ಯನೇನ ಯಃ
ಪ್ರವಚನಪ್ರಣೀತಾ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗೋಚರಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಾತ್ ಪುರುಷಃ ಸಿದ್ಧತಿ ನ ಏ
ವ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೀ; ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಂ ದೇಶಕಾಲಸ್ಯಭಾವವಿಪ್ರಕೃತ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವರ್ಗನರ
ಕಾದಿಛೇದಭಾವಿಕಾಲವರ್ತಿಕಧರ್ಮಾಧ್ಯಪರಮಾಸ್ವಾದೀನಾಂ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞೇ ಬೋಧಾಗೋಚರ
ತ್ವಾತ್. ಅತ್ರ ಚ ವಾಕ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸುಪ್ತೋನ್ಮತ್ತಾದಿಪ್ರಲಿಖಿತಾಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇ ಅರ್ಥ
ಬೋಧಕವಾಕ್ಯತ್ವಸ್ಯ ಚ ಭೃಂತಸ್ತತಾರಕಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯೇ,
ಅರ್ಥಬೋಧಕತ್ವಸ್ಯ ಚ ತಾದೃಗರ್ಥಬೋಧಕಾಪ್ತಭಾವೇ, ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವ
ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಚ ಯಥೋಕ್ತಾರ್ಥಬೋಧಕೇ ಪ್ರಣೀತರ್ಥೇವ ವ್ಯಭಿಚಾರಸಂಭವಾತ್ ಏವಂ
ವಿಶಿಷ್ಟ ಏವ ಹೇತುರುಕ್ತಃ; ತತ್ರ ಸದ್ವತ್ಯ ಹೇತುಸ್ತತ್ತ್ವೇ³ ಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಸಾಧ್ಯಭಾವಾತ್.

ಯದ್ವಾ ಪ್ರವಚನಪ್ರಣೀತಾ ದೂರಾಂತರಿತನೂಕ್ಷಾದೃಢಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ,
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ತಾದೃಗರ್ಥಯಥಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯತ್ವಾತ್. ಯೋ ಯದ್ವರ್ಧಂ ಸ್ವಾ
ತಂತ್ರ್ಯೇಣ ಯಥಾರ್ಥಮುಪದಿಶತಿ ಸ ತದ್ಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ; ಯಥಾ ಕಾಶೀ²ಕೋಸಲಾ
ದಿದೇಶೋಪದೇಶಕಃ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣ ತಾದೃಗರ್ಥಯಥಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯ ಚಾಯಂ. ತಸ್ಯಾ
ತ್ ತಾದೃಗರ್ಥಗೋಚರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟ್ಯಾನುಮಾನೇನ ಕೇವಲಸಿದ್ಧಿಃ.
ಅತ್ರ ಚ ಉಪದೇಷ್ಯತ್ವಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಿಥೋಪದೇಷ್ಯರಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ಯಥಾರ್ಥೇತಿ; ತ
ಥಾಪಿ ಯತ್ತಿಂಚಿದರ್ಥಯಥಾರ್ಥೋಪದೇಷ್ಯರಿ ಕಿಂಚಿದ್ಜ್ಞೇ ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್ ತಾದೃಗರ್ಥೇತಿ;
ತಥಾಪಿ ಭಗವದುಪದೇಶ³ಸಾಪೇಕ್ಷಗಣಧರದೇವಾದಾ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಇತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯೇಣೇತಿ ವ

¹ ಭೂಯಿಷ್ಯ ಮೇವ. ² ಕೋಸಲಾ. ³ ಸಾಪೇಕ್ಷ.

ಚನಂ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚ ಪರೋಪದೇಶನೈರವೇಕ್ಷ್ಯಂ. ಗಣಧರದೇವಾದೀನಾಂ ತು ಗವ ದುಪದೇಶಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ ತಾದೃಗಧನಯಥಾರ್ಥೋಪದೇಶಪ್ರವೃತ್ತಂ ; ನ ತು ತನ್ನಿರವೇಕ್ಷ ಮಿತಿ ಹೇತೋರೇವಾಭಾವಾತ್ ನ ತತ್ರ ವ್ಯಭಿಚಾರಃ.

ನನು ಇದಂ ಸಾಧ್ಯಮನುಮಾನಾತ್ಪ್ರಾಕ್ ಸಿದ್ಧಮಸಿದ್ಧಂ ವಾ ; ಯದಿ ಸಿದ್ಧಂ ತೇ ನೈವಾಲಂ ಕಿಮನೇನಾನುಮಾನೇನ ? ಯದಿ ಚ ನ ಸಿದ್ಧಂ ತರ್ಹಿ ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವ್ಯಾಪ್ತೇರ ಗ್ರಹಣಾತ್ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾಸಿದ್ಧೋ ಹೇತುಃ — ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಾನುಮಾನೇ ಸಾಧ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧೀನಂಗತ್ವಾತ್. ಯತ್ರ ತು ಪ್ರಕೃತಸಾಧ್ಯಾಪೇಕ್ಷೋರೇವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಃ ತತ್ತ್ವೇವ ತತ್ಸಿದ್ಧೀರಂಗತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಕಷ್ಟತ್ವಮಪಃ ಸಕಲಪದಾರ್ಥಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ ತದ್ಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವತ್ಯೇ ಸತಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಪ್ರತಿಬಂಧಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್. ಯೋ ಯದ್ಗ್ರಹಣಸ್ವ ಭಾವತ್ಯೇ ಸತಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಪ್ರತಿಬಂಧಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೀ. ಯಥಾ — ಅನಗತತಿಮಿ ರಂ ಲೋಚನಂ ರೂಪಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪುರ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತಾನ್ಯನುಮಾನಾನಿ ಸ್ವಸಾಧ್ಯಸಾಧಕಾನಿ, ವ್ಯಾಪ್ತ ಸತ್ಯಂ ಸಾಧ್ಯಾಪ್ರಸಿದ್ಧೀರದೋಷತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಾ ನುಮಾನಮನುನಂ ಸ್ವಸಾಧ್ಯಸಾಧನಸಮರ್ಥಮಿತಿ ಭವತೇವಾನೇನ ಪರಮಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ.

ನ ಚ ಸ್ಥೂಲ್ಯಾದಮತೇ ಪ್ರವಚನಸ್ಯ ಅಪಾರುಷೇಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಕರ್ತೃಜನ್ಯತ್ವ ಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಥಂಚಿದಪಾರುಷೇಯತ್ವಸ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ಪಾರುಷೇಯತ್ವವಿರೋಧಾತ್ ; ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತಾಂತಿನಾಮೇವ ತದ್ವಿರೋಧ ಇತಿ.

ನನು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ವ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇದತ್ವತ್ವಾನಿ ಯಥಾಪಾರ್ವಂ ಕಾರಣಕಾರ್ಯರೂಪಾಣಿ ಯಥೋತ್ತರಂ ಚ ಸಾಧನಸಾಧ್ಯರೂಪಾಣಿ ಪರಮಾ ತ್ಮನೋ ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಜಾಣಿ ಪ್ರವಚನಮಾರಾವಾರಪಾರಗಮಿಭಿಃ ಛಗವದ್ನುಮಾಸ್ಯತಿಪಾ ದಾಚಾರ್ಯೈರುಪಪಾದಿತಾನಿ. ಯಥಾ —

ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಸ್ಯ ನೇತಾರಂ ಭೇತ್ತಾರಂ ಕರ್ಮಭೂಭೃತಾಂ ।

ಜ್ಞಾತಾರಂ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಾನಾಂ ವಂದೇ ತದ್ಗುಣಬದ್ಧಯೇ ॥ ಇತಿ.

ತತ್ತಿಮಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ತಾನಿ ವಿಶೇಷಜಾನ್ಯನುಕ್ತಾನ್ವಿ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಪರಾಣ್ಯೇವ ಅವೀಪ ದದಿತಿಚೇತ್ ; ಉಚ್ಯತೇ — ಆಪ್ತಾಭಾಸವೃದ್ಧಾಸೇನ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ಸಿದ್ಧಸ್ಯುಪ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ನಮಸ್ಕಾರೋ ಯುಕ್ತಿಪಥಮಧ್ಯಾಸ್ತ ಇತಿ ತಥೈವ ಅಜೀಕೃದಿತಿ ಪ್ರತಿ ಪತ್ತವ್ಯಂ.

ನ ಚ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ವಾದ್ಯುಕ್ತಥನದೋಷೋ ' ಪಿ, ತೇಷಾಮಪಿ ತ್ವರೇವ ವಿಶೇಷ ಜೈರುಕ್ತತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ — ಅತ್ರೈವ ಶ್ಲೋಕೇ ಪ್ರಥಮಚರಣೇನ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇ ತ್ವತ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಚರಣೇನ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾತೃತ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧೇನ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ನೇತೃತ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್. ವಧಗ್ಯತೇ ಛಿದ್ರತ ಇತಿ ವರ್ಧಕ, ವರ್ಧ ಚೈದನ ಇತ್ಯ ಸ್ತಾದ್ಧತೋನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್. ಮುನೋ ದ್ವಿತೀಯಃ ಕಪಾಯಃ, ಉಪಲಕ್ಷಣಾತ್ ಕ್ರೋ ಧಾದಿಕಪಾಯಾಣಾಂ ಘಾತಿಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿನಾಂ ಚ ಗ್ರಾಹಕಃ. ತಥಾ ಚ ವರ್ಧಶ್ಚಿನ್ನೋ ಮಾನೋ ಯೇನ ಯಸ್ಯ ವಾ ಸ ವರ್ಧಮಾನಃ. ಶ್ರಿಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ವರ್ಧಮಾನಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನ ಇತಿ ವೃತ್ತತ್ವಾನ್ವಿ ಕರ್ಮಭೂಭೃದ್ಭೇದತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ; ಅಪಾಯಾತಿಶಯ ಕ್ಷ ಧ್ವನ್ಯತೇ ; ಕರ್ಮಾಪಾಯಸ್ಯೈವಾತಿಶಯತ್ವಾತ್. ದ್ವಿತೀಯಚರಣೇನ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಜ್ಞಾ

ತೃತ್ವಂ ಸ್ಫುಟಮೇವೋಚ್ಯತೇ ; ಪ್ರಾಪ್ತೃತಿಶಯಶ್ಚ ಸೂಚಿತಃ ; ಕೇವಲಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತೇರೇ
ವಾತಿಶಯತ್ವಾತ್. ಉತ್ತರಾರ್ಧೇನ ತು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ವಮುಚ್ಯತೇ. ಪ್ರವಚನಕ
ತೃತ್ವಂ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗನೇತೃತ್ವಮೇವ, ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಪ್ರಣಯನಾತ್.
ವಾಗತಿಶಯೋ ' ಪೃತ ಏವಾನೇನ ಸೂಚಿತಃ. ನ ಹಿ ವಾಚೋ ' ನ್ಯೋ 'ತಿಶಯೋ 'ಸ್ತಿ ಅನ್ಯತ್ರ
ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್. ಏವಂ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ' ಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣತ್ರಯಮ
ತಿಶಯತ್ರಯಂ ಚ ಅಶೇಷವಿಶೇಷಸಕಲಗುಣಾತಿಶಯೋಪಲಕ್ಷಕಮನೇನೈವ ವರ್ಣಿತಮಿತಿ
¹ಸರ್ದಂ ಶುದ್ಧಂ.

[The author, Bhaṭṭākalāṅka Dēva, an adherent of the Sākhya-vāda-vidyā, or that of the Jains, reckoning that for the acquisition of all the objects of human desire there is nothing in the world better than the study of the science of language; and convinced that for speedily acquiring skill in composition such as would fill the ears of learned poets with satisfaction on account of its taste and ripeness of style, no language was better than the Karpāṭaka language; with the view of softening the ruggedness of many of the older works, and desirous of establishing in the world a new and pure system entitled to praise, in order to fix the exact meanings of words and promote precision in the use of them, he resolved to write a little work (*śaḍpa grantham*) on a good plan, exhaustive and unimpeachable. This, called *Śaḍpaṇḍitaśāsanam*, he composed in four parts, containing 592 śūtras, equal in extent to 101 anuṣṭup śloka; and for the explanation of the same wrote the collection of vṛttis or glosses called *Bhāṣā-mañjarī*.

In the course of commenting word by word on the invocation, he explains "every language" as referring to Karpāṭaka, ^AAndhra, Māgadhā, Mālava and all the varieties of speech of men and gods. He says there are recognized 18 great languages (*mahā bhāṣāḥ*) and 700 inferior languages (*kuśallakā bhāṣāḥ*). All issued from one celestial sound or speech. Just as water when it comes from the clouds is all one, but according as it falls on salt earth, dark clay or grass land, becomes saline, soft or hard; or as the rain of the white cloud of autumn, when the sun is in Svāti (Areturus), mingling with the shells of the Tāmraparṇī and certain plants acquires the form of pearls or camphor and thus becomes celebrated all over the world; or as the stream of irrigation flows to various kinds of trees, bushes, creepers, herbs and marshy plants, and coming in contact with their roots produces fruits sweet, acid or pungent which are enjoyed by all people according to their taste; so divine Speech, at its birth indistinct like the roaring of the sea, took form from the mode of utterance of its hearers.

He further meets the objection that Karpāṭaka is not a language of the learned (*panditāṅgam*) like Sanskrit, but a language of ignorant people (*pamardāṅgam*) who require no *Śaḍpaṇḍitaśāsanam* to instruct them in the rules of its grammar. To which he replies that certain admiring pandits favour Sanskrit either because it is pleasing to the mind or because it is celebrated for its fame; but he claims as much for this language. In whatever respects Sanskrit is deserving of a critical study in just the same is the Bhāṣā or vernacular language deserving. If not, how could it form part of the body of divine Speech? It is therefore proper that its grammar should be reduced to rules. Nor is it a language that can boast of no literature. For in it was written the great work called *Chāḍāmaṇi*, containing 96,000 *granthas*, a commentary on the *Tattvārtha mahāśāstra*; also works on śābdāgama, yuktyāgama, and paramāgama; as well as numberless books of poetry, the drama, rhetoric, and the fine arts, and these by most learned authors. It is thus entitled to the notice of the greatest scholars. Moreover it is entirely free from the charge of being the language of an ignorant people. Else how could there have been such pandits as those who wrote these works?].

ಅಥ ಶಬ್ದನುಶಾಸನಮಾರಭ್ಯತೇ : ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ॥

[Here begin the rules of the Kanyākubja language.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಏವಂ ಕೃತಮಂಗಲರಕ್ಷಾವಿಧಾನಃ ಸ್ವಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ—
ಅಥ ಇತಿ. ಅಥಶಬ್ದೋ'ಯಮಾನಂತರೈಃ. ಏವಂ ನಿಬದ್ಧಮುಖ್ಯಮಂಗಲಕರಣಾನಂತರ
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಶಬ್ದನುಶಾಸನಂ ಶಬ್ದನುಶಾಸನಾಖ್ಯೋ ಗ್ರಂಥಃ, ಆರಭ್ಯತೇ ಉಪ
ಕ್ರಮ್ಯತೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಿತಿ ಶೇಷಃ. ಶಬ್ದನುಶಾಸನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತಾದಾರ್ಪಣತ್ವೇನ ವೃತ್ತಿ
ಕೃತಸ್ತದಾರಂಭಸಾಂಭವಾತ್, ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿಕೃತೋರಭೇದದ್ವ್ಯಾತನಾರ್ಥಂ ತಥಾ ಪ್ರ
ಯೋಗಃ. ಆರಭ್ಯತ ಇತಿ ಕರ್ಮಪ್ರಯೋಗೋ ಪಿ ಕರ್ತುರಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನ ಔದ್ಧತ್ಯಪರಿಹಾ
ರಾರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಅಹಮಾರಂಭ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇತ.
ಆರಂಭತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗೇ ತು ಕರ್ತುಃ ಮಯೇತಿ ತ್ವತೀಯಾವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾ
ತ್ ಅನಾದ್ಧತ್ಯಂ ಸೂಚ್ಯತೇ. ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಮೇವ, ಕರ್ಮಪ್ರಯೋಗದ
ರ್ಶನಾತ್; ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನಂ ಅನ್ಯದಪ್ರ
ಧಾನಮಿತಿ ವಚನಾತ್.

ನನು ಶೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯೋ 'ಭೋ ಹಿ ಶಬ್ದಃ. ಸ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದ್ವೇಧಾಃ
ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕೋ 'ನಕ್ಷರಾತ್ಮಕಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಮೇಘಧ್ವನಿಸಮುದ್ರಭೋಷಾದೀನಾಮನಕ್ಷರಾ
ತ್ಮಕಾನಾಮವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹತ್ವೇ 'ಪಿ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತಾ
ದಯೋ ವಾಚಕಾ ಅನುಶಾಸನಾರ್ಹಾ ಬಹವಃ ಸಂತಿ. ತತ್ರ ಪ್ರಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿಷಯಃ
ತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕೇ ಇತಿ ಪ್ರಚ್ಛತಿ — ಕೇಷಾಂ ಇತಿ. ಉತ್ತರಮಾಹ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ
ಇತಿ. ಕರ್ಣಾಟೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾಃ ತೇಷಾಂ ಕಾರ್ಣಾಟಕಾನಾಂ. ತದ್ಭವತತ್ಸಮ
ದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದೇನ ಆರಾತ್ರೀಯಮಹಾಕವಿಭಿಃ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹತಯಾ
ಸಮ್ಪ್ರತಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ತದ್ವಿಭಾಗಃ.

ಯದ್ಭವಿ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಂತಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಕರ್ಣಾಟಕಕಾವ್ಯನಾ
ಟಕಾದಾ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಾಃ, ತಥೈವ ಅರ್ಥವತ್ಸೂತ್ರೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ನೈತೇ ಅ
ತ್ರಾನುಶಾಸ್ತ್ಯಾಃ, ಅಪಿ ತು ಅನ್ಯತ್ರಾನುಶಾಸ್ತ್ಯಾಃ ಏವ ಅತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯಾ ಭವಂತೀತಿ ಪ್ರ
ತಿಪತ್ತವ್ಯಂ.

ನನು ಕೇಷಾಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನೋ'ನುಪಪನ್ನಃ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯೇ ಶಬ್ದನುಶಾಸನಮಿತಿ
ಸಮಸ್ತತಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್. ಯದಿ ತತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಮನುಶಾಸನಮಿತಿ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ
ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ, ಯುಜ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಕೇಷಾಮಿತಿ ಇತಿಚೇತ—ಸತ್ಯಂ.
ಖುದ್ಧಿಸ್ತವಿಗ್ರಹಕಾಲೀನವ್ಯಾಸಪ್ರಯೋಗಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತಥಾ ಪ್ರಯೋ
ಗಸಂಭವಾತ್. ಅತ ಏವ ಮಹಾ ಪತಂಜಲಿರಪಿ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೇ — ಅಥ ಶಬ್ದನುಶಾಸ
ನಂ ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಾಕಿಕಾನಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಚ ಇತಿ ಪ್ರಾಯುಜ್ಯ. ಸಮ
ಸ್ತೈಕದೇಶಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗತಸ್ಯ ಕಂಠರವೇಣ ಕಥನೇ ದೋಷಾಭಾವಾತ್. ದೃ
ಶ್ಯತೇ ಚ ತಥಾ ಚಿಂತಾಮಣಾ ಗಂಗೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ 'ಪಿ—ಏತದ್ವ್ಯಾಕೃತ್ಯ ಸಂದಿಗ್ಧ
ವಿಪರೈಸ್ತಾನ್ಯತರಂ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ತಯೋಶ್ಚ ಪರಕೀಯಯೋರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಇತಿ.

ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಸಂದಿಗ್ಧವಿಪರೈಸ್ತಯೋರನೃತರಂ ಪ್ರತಿ ಇತಿ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ, ಯ ತ್ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ತಯೋರಿತಿ ಸ್ವಾತ್. ನ ಚ ತಯೋರಿತ್ಯನೇನ ಸಂದಿಗ್ಧವಿಪರೈಸ್ತವಾ ಪರಾಮೃಶ್ಯೇತೇ, ತಥಾ ಸತಿ ಪರಕೀಯಯೋರಿತ್ಯನುಪಪನ್ನತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತಾ ಪರಕೀಯಾ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ವಾ, ಅಽಽ ತು ಪರಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಚ. ಅತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂಶಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ತದೇಕದೇಶಃ ತಥಾತ್ಯರ್ಥರೂಪಸನ್ನೇಹವಿಪರ್ಯಾಸಾವೇವ ತತ್ಪರಾಮರ್ಶವಿಷಯಾ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಃ; ತಯೋರೇವ ಪರಕೀಯತ್ವೇನ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾದಿತಿ.

ನನು ಸಿದ್ಧಾಂತಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ; ತದನ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಶ್ಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ; ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಚ ವಿಧೇಯನಿರೂಪಣಾಭೀನಂ; ವಿಧೇಯಂ ಚ ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶರೂಪಂ; ತದ್ವಿಧಾನಂ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪಮನ್ತರೇಣ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಂ, ಸಮುದ್ರತರಣೇ ತರಣಿವ ಶಾಸ್ತ್ರಕರಣೇ ತದ್ವ್ಯವಹರಣೇ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪವ್ಯವಹರಣಮಿತಿ; ತತ್ಕರಣಂ ಚ 'ನಿಯತಾನುಪ್ಪರ್ವಿಕಾಕ್ಷರಸಮಾಮ್ನಾಯಾಪೇಕ್ಷಂ; ತತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ರಾವಕ್ಷರಸಮಾಮ್ನಾಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈರಪಿ ತಥೈವ ಕೃತತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ—ನಾಸ್ಮಾಭಿರಪೂರ್ವತಯಾ ಕರ್ತವ್ಯೇ 'ಯಮಕ್ಷರಸಮಾಮ್ನಾಯಃ, ಅನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಗ್ರಂಥಕಾರಾಭಿಪ್ರಾಯನಿವೇದಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ 'ದಿಮಂ ಸೂತ್ರಮರ್ಥಾಪಯಿತುಮಾಲಪತಿ ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ ಆತಿ.

[To the objection that he had described language to be sound as apprehended by the hearer, he replies that language is of two kinds, articulate and inarticulate. Thunder from the clouds or the roar of the sea is inarticulate; these are not capable of being reduced to a system of grammar. The articulate languages are Sanskrit Prākṛit &c., In the present work the language to be grammaticalized is Kārṇāṭaka Kārṇāṭa he derives from *kārṇa āṭa*, coming to the ears, or famous; and the language of Kārṇāṭa is called Kārṇāṭaka. This language composed of *ludbhava*, *latsama* and *dēs'ya* words, as used by the ancient great poets of the Kārṇāṭa country, is the subject to be treated of.]

ಸೂತ್ರಂ || ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ || 1 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾಃ ಶುದ್ಧಕಾಃ, ತೇ ಹಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಇ ಉ ಋ ೠ ಏ ಐ ಒ ಔ; ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ, ಚ ಛ ಜ ಝ ಞ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ, ಯ ರ ಲ ವ ಶ ಷ ಸ ಹ ಳ ಱ . ಸಾಮಾನ್ಯಾವಲಂಬನಾದ್ವಿಘೋಷಾದಿಸರಿಗ್ರಹಃ.

ಲೋಕೇ ಹಿ ಯಾವಂತೋ ವರ್ಣಾ ಯಾದ್ಯಶ್ಚ ಸನ್ನಿವೇಶಸ್ತದಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಸೂಚನಾಯಾ ಸೂತ್ರಮಿದಮಾರಬ್ಧಂ.

[The letters, beginning with a, are s'uddhaka.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತ್ರಿಸದಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ. ಪದವಿಭಕ್ತಿ ಸವಿಧ್ಯರ್ಥೋದಾಹರಣಾಚಾಲನಾ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನೈಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ. ತತ್ರ ಪದಂ ಸುಪ್ತಿಜನ್ತರೂಪಂ; ವಿಭಕ್ತಿಃ ಪ್ರಥಮಾದಿಕಲ್ಪಾ ಕಾರಕೋಪಪದಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಷಯಾ; ಸವಿಧಿಃ ಸಮಾಸಃ; ಅರ್ಥಃ ಸಮುದಾಯಾವಯವವಾಚ್ಯಾದಿವಿಕಲ್ಪಃ; ಉದಾಹರಣಂ ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಸಮ್ಪ್ರತಿಪನ್ನಂ; ಚಾಲನಾ ಚೋದ್ಯಂ, ಉಕ್ತಾನುಕ್ತವಿಷಯಕಂಠಾಪ್ರಧಾನಾನುಪಪತ್ತಿ ಚಿಂತನಂ; ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನಂ ಪರಿಹಾರಃ, ನಯಪ್ರಮಾಣಸಾಚಿವೈನ ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಮರ್ಥಾನುಮಿತಾನಾಮರ್ಥಾನಾಮನುಪಪತ್ತಿಪರಿಹಾರೇಣ ಸಮರ್ಥನಂ; ಏವಮೇತೈಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಪ್ರಕಾರೈಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ. ತತ್ರ ಅವಯವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರಾವೀಕಾ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾರ್ಥೇ ವಕ್ತವ್ಯೇ ತತ್ರಾಪಿ

ವರ್ಣೇ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯೇ ಶುದ್ಧಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ |

ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವಿಷಯಭೂತವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯವಚನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಸೂತ್ರ ಕೃತಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಶುದ್ಧಕಶ್ಚ ಸ್ಯ ತಾವತ್ ಅರ್ಥಮಾಹ -- ಅಕಾರಾದಯಃ ಇತಿ.

ಅ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯೋ ನಿಯತಾನು ಪೂರ್ವೋಣ ಆಮ್ನಾಯಮಾನಾ ವರ್ಣಾಃ, ನ ಯ ಧಾಕಂಚಿದವಸ್ಥಿತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಾದಯೋ ವೈಂಜನಂ, "ಮೂನ್ತಾ ಪಂಚ ಪಂಚ ವರ್ಗಃ" ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಯಮೋ ನ ಸ್ಯತ್. ಅತ ಏವ ಭಾಷಾಭೂಷಣೇ ಅಕಾರಾದಯಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ವರ್ಣಾಃ ಇತಿ ನಾಗವರ್ಮಾ'ಪ್ಯಸೂತ್ರಯತ್.

ನನು ವೃತ್ತಾ ಅಕಾರಾದಯ ಇತ್ಯತ್ರ ಕೋಯಮಾದಿಕಬ್ಬಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ : ತಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯದಿಬದ್ಧಾರ್ಥಸವ್ಯವಾತ್ ;

ಆದಿಃ ಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯವಸ್ಥಾವಯವೇಷು ಚ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರಕಾರೇ, ಯಥಾ ವಸಿಷ್ಠಾದಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಇತಿ, ವಸಿಷ್ಠ ಪ್ರಕಾರಾಃ ಸರ್ವೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೃಚಿತ್ಸಾಮೀಪ್ಯೇ ಯಥಾ ನದ್ಯಾದಿನಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಣೀತಿ, ನದೀಸಮೀಪಗತಾನೀತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕೃಚಿದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ, ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಯೋ ವರ್ಣಾ ಇತಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಹೃತ್ರಿಯೋ ವೈಶ್ಯಃ ಶೂದ್ರಶ್ಚ ಇತ್ಯೇವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕೃಚಿದವಯವೇ, ಯಥಾ ಸ್ತಮ್ಬಾದಯೋ ಗೃಹಾ ಇತಿ, ಸ್ತಮ್ಬಾವಯವಾ ಇತಿ ನಿರ್ಣೀಯತೇ. ಇತಿ ಚೇತ್ -- ಯಥಾವಿವಕ್ಷಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಮ್ಭವೇ 'ಏ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೋಚ್ಯತೇ ಅನ್ಯಥಾ ನಿಯತಾನುಪೂರ್ವಿಕಃ ಪಾಠಕ್ರಮೋ ನ ಲಭ್ಯತೇತಿ.

ಏವಂ ಶುದ್ಧಕಪದಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಪದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೇ ಯದ್ಯಪಿ ಸಿದ್ಧಪದ ಸ್ಯಾಪಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ ಸಮ್ಭವಂತಿ -- ಯಥಾ ಸಿದ್ಧೋ ಘಟಃ 'ನಿಷ್ಪನ್ನ ಇತಿ; ಸಿದ್ಧಂ ನಃ ಸ ಮೀಹಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ; ಸಿದ್ಧೋ 'ಗ್ನಿಧೂಮಾತ್ ಉಪಲಬ್ಧ ಇತೀತಿ; ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಾತ್ರ ಲೋಕ ಇತ್ಯದಿ. ಸಾರ್ವಜನಿಕವ್ಯವಹಾರಾನುಸಾರೇಣ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯಥಾ ಪುರಾ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಭಗವಂತಾ ಅದಿಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಯಾಮಾನುಪೂರ್ವೀ

ಮಾಕೃತ್ಯ ಉಪದಿಷ್ಟಾ ವರ್ಣಾಃ ತಥೈವ ಇದಾನೀಮಪಿ ಪ್ರವರ್ತಮಾನತ್ವಾತ್ ಅಪ್ರವರ್ತಯಾ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸೂತ್ರಕ್ಕದಭಿಪ್ರಾಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದೇನ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯತೇ.

ಏವಂ ಸಿದ್ಧೌ ವರ್ಣಾನುದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ - ಅ ಇ ಉ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅಕಾರಾದಿಹಕಾರಾನ್ತಾ ವರ್ಣಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ, ಅತ್ರ ತು ಏಕಾರ ಏಕಾರಾವಧಿಕಾ ಪಠ್ಯೇತೇ ; ತತ್ತ್ವಮಿತಿಚೇತ್ - ಉಚ್ಯತೇ. ವರ್ಣೇಯತ್ವಾ ಹಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಕೇ. ತಥಾಹಿ - ವರ್ಣಾ ಸ್ತಾವತ್ ದ್ವೇಧಾ, ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಃ ಚ. ತತ್ರ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತ್ರೇಧಾ, ಸ್ವರ ವ್ಯಂಜನ ಯೋಗವಾಹಭೇದಾತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಯೋಗವಾಹಾನಾಂ, ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾನುಸ್ವರಯೋಃ ಸ್ವರ ತ್ವೇನ ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನ ಚ ಅಭೇದ ಕಾರಾತ್ ಇತರಯೋಸ್ತು ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನೈವ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್, ಪ್ರತ್ಯುಪಾಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ವ್ಯಂಜನೇಷ್ಟೇವ ಸಾಪಾತ್, ನ ತಾರ್ಕಿಕಯುಕ್ತತಾ; ತಥಾಪಿ ಪರಮಾಗಮೇ ವ್ಯಂಜನತ್ವೇನ ತೇಷಾಂ ವ್ಯವಹಾರಾಭಾವಾತ್ ಯೋಗವಾಹತ್ವೇನ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನೈವ ವ್ಯವಹಾರಾತ್ ತ್ವೇಯತ್ವಂ.

ತತ್ರ ಸ್ವರಾಃ ಸಂಕ್ಷೇಪತೋ ನವಃ : ಹ್ರಸ್ವಪಂಚಕಂ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯುಚ್ಚರಚತುಷ್ಟಯಂ ಚೇತಿ ; ನವಾದಿತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಸಾರಸ್ವತೋಕ್ತೇಃ. ಮಧ್ಯಮತಸ್ತು ಚತುರ್ಧಶಃ ಸಮಾನದಶಕಂ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯುಚ್ಚರಚತುಷ್ಟಯಂ ಚೇತಿ ; ತತ್ರ ಚತುರ್ಧಶಾದೌ ಸ್ವರಾಃ (ಕಾ. 1-1-2) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರೋಕ್ತೇಃ. ವಿಸ್ತರತಸ್ತು ಸಪ್ತವಿಂಶತಿಭವಂತಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತನವಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಭೇದೈಃ ತಾವತ್ತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ;

ಸತ್ತಾವೀಸಾ ತದಾ ಸರಾ ಭಣಿಯಾ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಅತಿವಿಸ್ತೃತಸ್ತು 'ದ್ವಿಸಪ್ತಫಲಿತರಚತುರ್ಭೇದಾ ಭವಂತಿ. ತಥಾಹಿ - ಅವರ್ಣಸ್ತಾವತ್ ತ್ರಿಧಾ, ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಸಂಜ್ಞೋಲಕಾರ ಏಕ ಏವ ಉದಾತ್ತೋನುದಾತ್ತಃ ಸ್ವರಿತಶ್ಚೇತಿ ತ್ರೈಸ್ವರಾಃ ತ್ರೇಧಾ ; ಸ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಾನುನಾಸಿಕೋ ನಿರನುನಾಸಿಕಶ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ ; ಇತಿ ಷೋಡಶಾ. ಏವಂ ದೀರ್ಘಪ್ಲುತಭೇದಾವಪೇತಿ ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರಭೇದೋ ಭವತಿ. ಏವಂ ಇ ವರ್ಣಾದೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಅಷ್ಟಾದಶಭೇದೈಃ 'ದ್ವಿಸಪ್ತಫಲಿತರಚತುರ್ಭೇದಾಃ ಸಮ್ಭವಂತಿ ; ತಥೈವ ಪ್ರವಚನೇ ಪ್ರತಿಪಾದನಾತ್. ವೇದೇ ಮನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರಿತಪ್ರಚಯಭೇದೇನ ಚಾತುಸ್ತ್ವರಾಃ ಅವರ್ಣಾಃ ಚ ತುರ್ವಿಂಶತಿಭೇದೋಪಿ ಭವತಿ. ಏವಂ ಇ ವರ್ಣಾದಯೋಃಪಿ.

ವ್ಯಂಜನಾನಿ ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಂಶತಃ : ತತ್ರ ವರ್ಗಾರ್ಹರಾಣಿ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ, ಅವರ್ಗಾರ್ಹರಾಣಿ ಅಷ್ಟಾ ಇತಿ. ಯವಲಾಸ್ತು ಸಾನುನಾಸಿಕನಿರನುನಾಸಿಕಭೇದಾತ್ ದ್ವೇಧಾ. ಯೋಗವಾಹಾಶ್ಚತ್ವಾರಿಃ. ಏವಂ ಸತಿ ಪರಮಾಗಮೇ ಮಧ್ಯಮವಿವಕ್ಷಯಾ ಮೂಲವರ್ಣಾಶ್ಚತುಷ್ಟಪ್ಲಿಟಃ ;

ಚಾಸತ್ಯ ಮೂಳವಣ್ಣಾಹು | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಸ್ತು ಏಕದ್ವಿತ್ಯಾದಿಭೇದೇನ ರೂಪೋನಚತುಷ್ಟಪ್ಲಿಟಮಾತ್ರದ್ವಿಕ ಸಂವರ್ಗಪ್ರಮಾಣಾ ಭವಂತಿ ; ಸ ಚ ವರ್ಗಧಾರಾಯಾಂ ಪಷ್ಠೋ ರಾಶಿರೇಕೋನಃ ರೂಪೋ ನ ಏವಂ ಕಂಠಮಾತ್ರಾರ್ಹರಾಣಿ ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತು ಮಧ್ಯಮವಿವಕ್ಷಯಾ ಸ್ವರಾಸ್ತ್ರಯೋವಿಂಶತಿಃ ; ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಾಣಾಂ ಹ್ರಸ್ವಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಕರ್ಣಾರ್ಥೋ ದೀರ್ಘೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ದ್ವ್ಯವಿಂಶತಿರೇವ ಭೇದಾ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅನುಕರಣವಿಷಯೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ; ದೀರ್ಘೋ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಪ್ರಚುರ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಪರತ್ವಾತ್. ವ್ಯಂಜನಾನಿ ಸಯೋಗವಾಹಾನಿ ಸಪ್ತತ್ರೀಕತ. ಮಿಲಿತ್ವಾ ಪಷ್ಠಿ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ; ಛಕಾರಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಿಕಾಸ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಪಂಚಭಾವೇ¹ ಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ.

ಕರ್ಣಾಟಕೇ ತು ಸ್ವರಾಃ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ, ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರೇಷು ಐದಾತೋರೇವ ಹ್ರಸ್ವಾಭಾವಾತ್. ವ್ಯಂಜನೇಷು ತು ಅನಗರ್ಹಸ್ತು ದಶ ; ಛಕಾರ ಛಕಾರಯೋರಪಿ ಅದ್ವೈಕಾರಾತ್. ಯೋಗವಾಹಾನ್ ಚತ್ವಾರ ಇತಿ ಮೂಲವರ್ಣಾಶ್ಚ ತುಷ್ಟಪಿಷ್ಟಿ.

ನ ಚ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಛಕಾರಸ್ತೇಽಧಾ, ಏಕ ಕುಳಿ ಕ್ಷಳ ಭೇದಾತ್ ; ತಥಾ ಚ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ ಪಕ್ಷಪಿಷ್ಟಿಃ ಸ್ವಾಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಏಕ ಕ್ಷಳಯೋಃ ವರ್ಣಾನ್ತರತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಛಕಾರ ಏವ 'ಸ್ಥಾನಿಭೇದಾ' ತಥಾ ಸಂಕ್ಷಾಂ ಲಭತೇ - ಲಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಆದಿಪ್ಯು ಕ್ಷಳ ಇತಿ ಸಂಕ್ಷಾಂ, ಡಕಾರಾದೇಸ್ತು ಏಕ ಇತಿ. ನ ಹಿ ಆದಿಪ್ಯ ಮಾತ್ರಾದ್ಯರ್ಣಾನ್ತರತ್ವಂ; ಅನ್ಯಥಾ ದಧ್ಯತ್ರ ವಧ್ಯಾನನಂ ಇತ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಕೃತೇ, ಪತಿಯಾತಂ ವಧುವೀಕೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಣಾಟಕೇ² ಪಿ, ಆದಿಪ್ಯ ಯಕಾರವಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾನ್ತರಾಣಿ ಸ್ವರೀತಿ ವರ್ಣಯತಾ ವ್ಯಹರ್ಷೇತ. ಯೇ ತು ಪೂಂಪುಂ ಪುಚ್ಚು ಪುಂ ಕುಕುಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪದಸ್ಯಾಃ ಜಗುಃ ಮಗುಃ ಇತ್ಯಾದಿಧಾತುರೂಪಸ್ಯಾ ಕೇವಲಂ ಅನಾದಿಪ್ಯ ಛಕಾರಾ ಏಕಸಂಜ್ಞಿತಾಃ, ತೇ³ ಪಿ ನ ವರ್ಣಾನ್ತರತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ವನ್ತಿ ; ಮಾನಾಭಾವಾತ್, ಶ್ರುತಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಭಾವಾತ್. ಕೇವಲಂ ಪ್ರಸಯಮಕಲ್ಪೇಷಾದಿಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ⁴ ಆರಾತೀಯೈಃ ಸಂಕ್ಷಾನ್ತರಂ ವಿಹಿತಮಿತ್ಯೇತಾ ವತಾ ನ ವರ್ಣಾನ್ತರತ್ವಮಿತಿ.

ನಮ ಏವಮಪಿ ನೋಕ್ತಾ ವರ್ಣಯತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮಿಯರ್ತಿ, ಅಚ್ಛ ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿಷಯೇ ಋವರ್ಣ ಕುರ್ವಣ ಕಕಾರ ಷಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ವಾನೀಯಾನಾಂ ಏಕಾದಶಾನಾಂ ಅಭಾವೇನ ಮೂಲವರ್ಣಾನಾಂ ತ್ರಿಪಂಚಾಶ್ಚಮಾಣತ್ವಾದಿ ತೀಕ್ಷ್ಣೇ - ಮೈವಂ ಮಂಸ್ಥಾಃ. ತಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೇಣ ಪ್ರಬಂಧರಚನಾಂ ಕುರ್ಮ ಇತಿ ಸಂಕೇತವಿಷಯತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಾಂಕೇತಿಕಕವಿತಾವಿಷಯೇ ಕೇಪಾಂ ಚಿವ್ಯರ್ಣಾನಾಂ ಅನಭ್ಯುಪಗಮಮಾತ್ರೇಣ ವರ್ಣಯತಾ ವ್ಯಾಕೋಪಃ. ಅನ್ಯಥಾ ನಿರೋಪ್ಯ ಕವಿತಾವಿಷಯೇ ಉವರ್ಣಪವರ್ಗೋಪಧ್ವಾನೀಯಾ ನ ಸನ್ನಿತಿ ವರ್ಣಯತಾ ವ್ಯಾಕುಪ್ಯೇತ. ಅತಃ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಮೂಲವರ್ಣಾಃ⁵ ಚತುಷ್ಟಪಿಷ್ಟಿರಿತ್ಯವಿದಂ.

ತಸ್ಮಾದವರ್ಗಕ್ಷರೇಷು ಛಕಾರಛಕಾರಾವಪಿ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಸ್ತ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತ ವ್ಯಂ. ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕರ್ಣಾಟಕೇ ಚ ಯಥಾಸ್ವಂ ಭವನ್ನೀತಿ ನ ತತ್ರೇಯತಾ ಚಿಂತ್ಯತೇ. ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನೋಭಯ ಮಧ್ಯೇ ಪಾಃ ಉಭಯಸಂಕ್ಷಾಪಿಕ್ಷಾನ್ವಾರ್ಥಾಃ. ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ತದಪಯೋಗಃ. ವಿಸರ್ಜನೀಯಗ್ರಹಣಾದೇವ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ವಾನೀಯಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಭವತಿ ; ತಸ್ಯ ಚ ತಯೋಶ್ಚ ಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸ್ಥಾನಾದೇಶಭಾವಸಮನ್ವನಿಯ ತತ್ತ್ವಾದಿತಿ.

¹ ಸ್ಥಾನ. ² ಆರಾತೀಯೈಃ ಕೈಶಿ ತ್ ಸಂಕ್ಷಾಂತರಂ. ³ ಚತುಃಪಿಷ್ಟಿ.

ನನು ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯೇ ಅಕಾರಾದಯಃ ಪಂಚ ಹ್ರಸ್ವಾ ಏವ ಪಠತಾಃ. ಏಕಾ ರಾದಯಶ್ಚತ್ವಾರೋ ದೀರ್ಘಾಃ ಏವ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ದೀರ್ಘಾಃ ಪುನಶ್ಚ, ಉ ತ್ತರೇಷಾಂ ತು ಪುನಶ್ಚ, ಏಕೋತೋಃ ಹ್ರಸ್ವಾ ಚ, ನ ಪಠತಾಃ. ತಥಾ ಉದಾತ್ತಾದಯಃ ಸಾನುನಾಸಿಕಾದಯಃ ತಥಾ ಯವಲೇಷು ಸಾನುನಾಸಿಕಾಶ್ಚ ನ ಪಠತಾ ಇತಿ ಕಥಮೇಷಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥೂತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಕೃತ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ಇತ್ಯದಿ.

ಸಮಾನಾನಾಂ ಭಾವಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ, ಸದೃಶಪರಿಣಾಮೋ ಜಾತಿರಿತಿ ಯಾವತ್. ¹ತಸ್ಯಾ ವಲಂಬನಮಾಶ್ರಯಣಮಭ್ಯಪಗಮಃ ತಸ್ಮಾತ್. ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ದ್ವೇಧಾ ಪದ್ಧತಿಃ : ಜಾತಿಪ ಕ್ಷೋ ವ್ಯಕ್ತಿಪಕ್ಷಕ್ಷೇತಿ. ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಪಕ್ಷಸ್ಯ ಅತಿಗಾರವಗ್ರಸ್ತತ್ವಾತ್ ಜಾತಿಪಕ್ಷ ಏವ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ ತದಾಶ್ರಯಣಾದೇವ ದೀರ್ಘಾದಿಸಂಭ್ರಾತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಇದಮತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ— ಯಥಾ ಭೂಭವನವರ್ಧಿತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದದೃಷ್ಟಗೋಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಕ್ವಚಿದೇಕಂ ಕೃಷ್ಣ ಕುಬ್ಜತ್ವಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಸರ್ವಸ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗತಗೋತ್ವಜಾತಿ ನಿಷ್ಠಂ ಗಾಂ ಪುರಃ ಪ್ರದ ಫ್ಲಗ್ ಅಯಂ ಗಾರಿತಿ ಸಂಕೇತೇ ಗ್ರಾಹಿತೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ಪುಂಕುಧವಲತ್ವಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಗವಾಂ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ; ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಏಕಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವನಿರನುನಾಸಿಕತ್ವಾದಿಗು ಣ ವಿಶಿಷ್ಟೇ ಸರ್ವಸ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗತವರ್ಣತ್ವಜಾತಿನಿಷ್ಠೇ ಅಕಾರೇ ಉಪದಿಷ್ಟೇ ಅನ್ಯ ತ್ರ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ದೀರ್ಘಾನುನಾಸಿಕತ್ವಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಾನಾಮಪಿ ಅವರ್ಣಭೇದಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸಿದ್ಧಂ. ಏವಂ ಇವರ್ಣಾದಿಷ್ಟಪಿ ಯೋಜ್ಯಮಿತಿ.

ನನು ಯದವಾದೀದೃವಾಃ ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ¹ ಇತ್ಯದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾದಿವಂ ಸೂತ್ರಮಿತಿ ತದೇತತ್ತಾ ವದ್ವಿಚಾರಯತ್. ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸೂತ್ರಾಣಿ ದಶಧಾ ಭವಂತಿ, ಸಂಕ್ಷೇಪನಿಯ ಮಾದಿಭೇದಾತ್. ತದ್ವಕ್ತಂ—

ಸಂಕ್ಷೇಪನಿಯಮನೀಷೇಧಾಧಿಕಾರನಿತ್ಯಾಪವಾದವಿಧಿಪರಿಭಾಷಾಃ |

ಅತೀದೇಶವಿಕಲ್ಪಾವಿತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ || ಇತಿ.

ತತ್ರ ಇದಂ ನ ತಾವತ್ಸಂಕ್ಷೇಪಸೂತ್ರಂ, ಭೌತಿಕ ಸ್ವರಾಃ ² ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪಂಜ್ಞ ಸ ಮ್ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಸೀಯಮಸೂತ್ರಂ, ಲೋಪಸ್ತಸ್ಮಾಯಾಂ ³ ಇತ್ಯಾದಿ ವತ್ ಸ್ವಾರ್ಥೇಣ ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಪಿ ಅರವ್ಯಸೂತ್ರವಾತ್. ನಾಪಿ ನಿಷೇಧಸೂತ್ರಂ, ನ ಸಮಾಸೇ ⁴ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಕಥನಾತ್. ನಾಪ್ಯಭಿಕಾರಸೂತ್ರಂ, ಛಿತಿ ⁵ ಇತ್ಯಾದಿ ವತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ತದಭ್ಯುಕ್ತ ಕಾರಣಕರಣಾತ್. ನಾಪಿ ನಿತ್ಯಸೂತ್ರಂ, ಅದ್ವಿಕ್ಯತ್ವಾ ⁶ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಏಕಲ್ಪತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇನ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪ್ಯಪವಾದಸೂ ತ್ರಂ, ರಾವೋರ್ವಾಕ್ ⁷ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತ ಮಪೋದ್ಯ ಅವಿಧಾಯಕತ್ವಾ ತಃ. ನಾಪಿ ವಿಧಿಸೂತ್ರಂ, ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ⁸ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಪರಿಭಾಷಾಸೂತ್ರಂ, ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ ⁹ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಕದೇಶೇ ಸ್ಥಿತ್ಯಾ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಯೋಗಾಭಾವಾತ್. ನಾಪ್ಯತಿದೇಶಸೂತ್ರಂ, ವ್ಯಂಜನಸ್ಯನಬ್ಜ ಸನ್ನವಲ್ಲು ಪ್ತ ತಸ್ಯ ¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪಾತಿದೇಶಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಏಕಲ್ಪಸೂತ್ರಂ,

¹ ತಸ್ಯಾಶ್ರಯಣ. ² ವಿಶಿಷ್ಟ. ³ ನಿಷ್ಠಗಾಂ. ⁴ ವಿಶಿಷ್ಟ.

ವಾರಯ್ಯೇ ⁵⁶ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಸ್ತಾಪ್ರಸ್ತ ವಿಷಯವಿಕಲ್ಪಾಕಥನಾತ್. ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಥ ಮಸ್ಯ ಸೂತ್ರತ್ವಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವರ್ಣಿತತ್ವನ್ನಿ ವೇಶಾಶ್ರಯಣೇನ ಏತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಸ್ಮಾರಕಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ನುವಾದಕಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ, ಯಥಾ ಸಿದ್ಧೋ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯಃ (ಕಾ. 1-1.1) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಸೂತ್ರಂ, ಇತ್ಯಾ ದಿ-ಲೋಕೇ ಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯಾವಂತಃ, ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಮೇಷಾಂ ಯಾವಂತಃ. ¹ಸನ್ನಿವೇಶಃ ನಿಯತಾನುಪ್ರವೃತ್ತೇಣವಸ್ಥಾನಂ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ²ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಮಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಾಕರಣಂ ಸುಫಟಂ ; ತರ್ಹಿ ಕಿಮರ್ಥಃ ಪಾಣಿನ್ಯಾದಿಭಿಃ ಅಕ್ಷರಸಮಾಮ್ನಾಯಃ ಪೃಥಗಾರಬ್ಧ ಇತಿ ಚೇತಃ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತತ್ರ ³ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದ್ಯನುವಾದೇನ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂ, ನ ತು ತ ಏವ ವರ್ಣಾಃ ಸ ಏವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಇತಿ; ತತ್ರ ಅಪರಿತಸ್ಯ ಆಕಾರಸ್ಯ ತಲ್ಲಕ್ಷ್ಯೇಷು ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅತ ಏವ ತತ್ರ ಹಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಸುಪದೇಶಃ. ಅತ ಏವ ಚ ಪತಂಜಲಿಃ ಪರಿತಸ್ಯಪಿ ಇವರ್ಣಾಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಅಪರಿತಾನಾಮಪಿ ಅಯೋಗವಾಹಾನಾಂ ಅಟ್ಟು ಉಪದೇಶಂ ಚ ಅಚೂಚ್ಯದ ತಃ. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾದಿಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ. ತಸ್ಮಾತ್ ನಾನ್ವರ್ವತಯಾ ಅಕ್ಷರಸ ಮಾಮ್ನಾಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಯಥಾ ಕಾತನ್ತ್ರೋಕ್ತೇ ಇತಿ ಸನ್ನೋಪಪ್ಪವ್ಯಂ.

ಅನುಸ್ವಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ಮಾನೀರ್ಯಾ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ಅ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ಚ ಉಪಯಥಾಪಿ ವ್ಯವಹರಂತಿ ಪ್ರಾಂಚಃ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಸ್ಯ -

³ ಚತ್ತಾರಿ ಜೋಗವಾಹಾ | ಇತಿ ಪ್ರವಚನಕಾರಾಃ.

ಯೋಗಂ ವರ್ವಾನ್ತರಸಮ್ಪನ್ನಂ ವಹಂತಿ ನಿಯಮೇನ ಧರಂತಿ ನ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವತ ನ್ತಾಸ್ತಿಸ್ತಿಸ್ತೀತಿ ಯೋಗವಾಹಾ ಇತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರಃ. ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ, ಅಯೋಗವಾಹಾನಾಂ ಅ ಟ್ಟು ಉಪದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರಃ. ಕೇ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಅಂ ಅಃ ಗುಕಃ ಗುಕಃ, ಕಥಂ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾ ಯದಯುಕ್ತಾ ವಹಂತಿ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿನಿ ಮಿತ್ತವಿಷಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಂ ಪತಂಜಲಿರಿತಿ.

ನನು ಏವಂ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ಷಮಂ ಅನವಧ್ಯಂ ಅಖಿಲೋಪಕಾರಕಂ ಗ್ರಂಥಂ ಕುರ್ವಾ ಅಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ಕಿಮರ್ಥಂ ನೇಷ್ಟ್ಯದೇವತಾನಮಸ್ಮಾರಾತ್ಮಕಂ ಮಂಗಲಮಕಾಷ್ಠೀತ್ ? ತದ ಕರಣೇ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರದ್ಧಾಗುಣಜ್ಞತಾಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನನಿರಪೇಕ್ಷಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವದಪೇಕ್ಷಾ ಪಾತ್ರತಯಾ ನಾಪ್ತಪಕ್ಷಪ್ರಕ್ಷೇಪ್ಯ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿಜನ್ಮ. ವಾಚಿಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಅಕರಣೇಽಪಿ ಕಾ ಯಿಕಾರೋನಿರಾಕರಣಾತ್. ನ ಚ ವಾಚಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಕರಣಂ, ಅನೇನೈವ ಸೂತ್ರೇಣ ತಸ್ಯಾಪಿ ಕೃತತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರ್ಥಪರಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ ನ ಮಬ್ಬಲಪರಂ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ತ ನ್ತೋಪಾತ್ತ್ಯಾತ್. ಅರ್ಥವ್ಯಯಪರತಯಾ ಸಕೃದುಚ್ಚಾರಣಂ ಹಿ ತನ್ತ್ರಂ. ತತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರ್ಥಪರಂ ಮಬ್ಬಲಪರಂ ಚ ಭವತಿ. ಅತ ಏವ ಉದ್ದೇಶ್ಯವಾಚಕತಯಾ ಪ್ರಥ ಮ⁴ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಮಪಿ ಶುದ್ಧಕಪದಂ ಅನ್ತರ್ಮುತ್ಸಾರ್ಯ ಮಬ್ಬಲವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಸಿದ್ಧಪದ

¹ ಸನ್ನಿವೇಶಃ. ² ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ³ ಚತ್ತಾರಿ ಯೋ. ⁴ ಯೋಜ್ಯ.

ಸೈವ ಪಾರಸ್ಥ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಗಃ. ತತಃ ಸೂತ್ರಮಿದಂ ಮುಖ್ಯಲಪರತಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯ ತೇ. ಕ್ರೂಯತಾಮವಧಾನೇನ.

ಸಿದ್ಧಪದಮಿದಂ ತಾವತ್ ಮುಖ್ಯಲವಾಚಕಂ, ಷಿಧೂ ಗತ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಮಾಂಗಲ್ಯೇ ಚೇತಿ ಧಾತೂತ್ವತ್ವತ್. ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವರೂಪಾವಾಪ್ತಿಃ, ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮೋಪಲಬ್ಧಿಃ ಇತಿ ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದವಿಷ್ಣುಮಿಭಿಃ ನಿರೂಪಿತತ್ವತ್. ತತ್ರ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನನ್ತಚ ತುಷ್ಠಿಯಂ 'ಪರಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಗುಣಾಪ್ಪಕಮೇವ ಸ್ವರೂಪಂ. ತದವಾಪ್ತಿ ಕ್ಷ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾವರಣಾಪಾಯೇ ಸಮ್ಯಗಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೇವ. ಅಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಕಿಟ್ಟಪಾಯೇ ಸ್ವರ್ಣಸ್ಯ ಷೋಡಶವರ್ಣಾಪುತ್ರವತ್ ಸ್ಯುವ ಸಿದ್ಧಿರುಚ್ಯತೇ. ಸಿದ್ಧಿರಸ್ತೈವಿಷಯಾತಿ ಸಿದ್ಧಿಃ, ಅಭ್ಯುದಿಸ್ಯಃ (ಶಾ. 3-3-142) ಇತಿ ಅಸ್ತೈರ್ಘೋಯಂ ಆಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಪರಾಪರಪರಮಾ ತ್ವಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಶುದ್ಧಃ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಮಲಕಲಂಕು ರಹಿತಾಃ. ಶುದ್ಧ ಏವ ಶುದ್ಧಕಾಃ. ಸ್ವಾರ್ಥಿಕೋಯಂ ಕಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಅರ್ಥಾನ ರಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತ್ವನಿಯಮಾತ್. ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಃ ನಿರ್ಮಲಃ ಪರಾಪರಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ ಪಟ್ಟಂಶತಾ ಅಷ್ಟಚತ್ವಾರಿಂಶದ್ವತ್ ರಶತೇನ ಚ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಭಿಃ ಅನಾಲಿಪ್ತಃ ಕೋ ನಿಜಾತ್ಮಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ ;

ಮಾರುತೇ ವೇಧಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೇ ಪುಂಸಿ ಕಃ

ಇತಿ ಕಶ್ಚಿದ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮವಾಚಕತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವತ್. ಅಥವಾ ಶುದ್ಧರಿತ್ಯನ್ತಾಪನಯಃ, ಅತ್ಯನ್ತಾಪನಯೇ ಶಾಕೇ ಸ್ವಭಾವೇ ಶುದ್ಧರಿತ್ಯತೇ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ತಥಾ ಚ ಶುದ್ಧಂ ಅತ್ಯಂತಂ ಅಪಗತಂ ಅಕಂ ಸಾಂಸಾರಿಕಂ ಸಹಜಾದಿವಿಕಲ್ಪಂ ದುಃಖಂ ಯೈರ್ಯೇಷಾಂ ವಾ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ, ದುಃಖರಹಿತಾ ಇತಿ ಯಾವತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವಣದೀರ್ಘಪ್ರತ್ಯ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಶಕಂಧ್ಯಾದಿತ್ವತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವತ್ ಪೂರ್ವಪರಯೋಃ ಸ್ಥಾನೇ ಪರರೂಪೈಕಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್ ; ಉಘಾ ಶಕಸ್ಯ ಲಂಘಃ ಶಕನ್ಯಃ ಲವಸ್ಯ ಅಬ್ಗಂ ಲವಬ್ಗಮಿತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ ಶ್ರೀಮದಕಲಂಕು ಸ್ವಾಮಿನಃ..

ಉದ್ವಿಗ್ನೇಕೃತಧರ್ಮತೀರ್ಥಮಂಜಲಜ್ಯೋತಿರ್ಜ್ವಲತ್ಕ್ವವಲಾ |

ಲೋಕಾಲೋಕಿತಲೋಕಲೋಕಂ. ಇತಿ.

ನ ಚ ಅತ್ರ 'ವೀಪ್ಸಾಭಿಪ್ರಾಯಿಕೋ'ಯಂ ದ್ವಿವರ್ಚನಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ಕೇವ ಲಾಲೋಕಸ್ಯ ಲೋಕಾಲೋಕವಿಷಯತ್ವನಿಯಮಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಲೋಕಾಲೋಕ ಇತಿ ಮಾಘಾದಿವಾಚ್ಯಂ ; ಬಾಹುಲಕತ್ವಾತ್ಪರರೂಪಾದೇಶಸ್ಯೇತಿ. ಅಥವಾ ಶುದ್ಧಂ ಅತೀಂದ್ರಿಯಂ ಅನಾಪಾದಿಕಂ ಆತ್ಮೋಪಾದಾನಸಿದ್ಧಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತಾನೇಕಾಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣವಿಷಯಂ ಕಂ ಸುಖಂ ಸಮಸ್ತಮೋಹನೀಯಪ್ರಕೃತಿನಿರವಶೇಷನಿರಸನಪ್ರಾದುರ್ಭೂತನಿಜಾನಂದಪರಿಣತಿರೂಪಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಶುದ್ಧಕಾಃ ; ಕಶ್ಚಿದ್ವಸ್ಯ ಸುಖವಾಚಿತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವತ್.

¹ ಪರಮಮುಕ್ತೃಪೇಕ್ಷಯಾ. ² ವೀಪ್ಸಾಭಿಪ್ರಾಯೀಣಾಯಂ.

ಏವಂ ಪರಾಪರಸಿದ್ಧಾಃ ಸಕಲಕರ್ಮಮುಕ್ತಾಃ ಸಕಲಗುಣಯುಕ್ತಾಃ ದೇವನದ್ವಯಾಃ ನಿರತಿಶಯನಿಜಾನಂದಸೂತಾಃ ಖಲು ಇತಿ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಗಣಕೀರ್ತನಸ್ಯೈವ ವಾಚಿಕವುಬ್ಬಲತ್ವಾತ್ ಏವಂ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಪ್ರಕಟನಪರವಚನನಿಬಿನ್ನನೇನ ವಾಚಿಕಸ್ಯ ತದ್ಗುಣಕೀರ್ತನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತತಾಲ್ಪೋಷ್ಣಪುಟವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಕಾಯಕೃತತ್ವಾತ್ ಕಥಂಚಿತ್ತಾಯಿಕಸ್ಯ ಕೀರ್ತನಸ್ಯ ಚ ಕೀರ್ತನೀಯಗುಣಾನುಸ್ಮರಣಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಕಥಂಚಿನ್ನಾನಿಕಸ್ಯ ಚ, ಇತಿ ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ಮಬ್ಬಲಸ್ಯ ಕರಣಾತ್ ಕೃತಸಕಲಮಬ್ಬಲೋ'ಯಂ ಗ್ರಂಥಕಾರಃ ಶ್ರದ್ಧಾಗುಣಜ್ಞತಾಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಸಾಪೇಕ್ಷಾಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾವತಾಮಪೇಕ್ಷಾವಿಷಯತಯಾ ಅಕ್ಷುಣ್ಣಮಾಪ್ತಪದವಿ ತ್ವಿಪ್ರಂ ಪರಿಕ್ಷುಕ್ಯೈಃ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ್ಯ ಏವೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಕಥನಸಂಕ್ಷೇಪಃ.

[In the course of this disquisition on the letters of the alphabet, the author says that in Kārṇāṭaka there are 25 vowels, namely,

a   ī   u   ṛī   ṛī   ṛ   ū
each having 3 forms—short, long, and prolonged : with the diphthongs
                                 ai   au

each having only 2 forms—long and prolonged.

The classified consonants are 25, namely,

k	kh	g	gh	ṅ
ch	chh	j	jh	ṣ
ṭ	ṭh	ḍ	ḍh	ṇ
t	th	ḏ	ḏh	n
p	ph	b	bh	m

The unclassified consonants are 10, namely,

y   r   l   v   ś   sh   s   h   ṛ   ṛ

The yōgavāha or medial letters are 4, namely,

anusvāra   visarga   jihvāmūliya   upadhmanīya.

ṃ   ḥ   xh   oo
p

Being used both with vowels and consonants, these are generally placed between the two in the alphabet.

Altogether there are 64 letters. But if ṛ and ṛ were separately reckoned, there would be 66. The Kārṇāṭaka ṛ must not however be counted as threefold on account of the differences of ṛaṇa, kuṇa and kṣaṇa. For these are but varieties of ṛ (kuṇa), which is called kṣaṇa when used in place of (Sanskrit) l, and ṛaṇa when used in place of (Sanskrit) ḍ.

In pure (achchhā) Kārṇāṭaka 11 of the above letters do not appear, namely, ṛī and ṛī in their three forms of short, long, and prolonged; s, sh; visarga, jihvāmūliya and upadhmanīya. But it must not therefore be concluded that the letters of its alphabet are only 53. For these letters are required for the introduction of Sanskrit words into composition.

The author also meets the objection that in a work of such magnitude, intended for the good of the world, he has not followed the usual practice of invoking at the commencement the aid of his *ishṭa-dēvatā* or tutelary deity. To this he replies showing how the *istam* may be interpreted in two ways—one, as the invocation said to be wanting; the other, as referring to the letters of the alphabet. It is thus so composed as to subserve both purposes.]

ಸೂತ್ರಂ || ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ || 2 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆ ಔತಃ ಔತಃ, ಇತಿ ಅಭಿವಿಧೌ ಆಯಃ ಪ್ರಶ್ನಿಸ್ವನಿರ್ದೇಶಃ. ಅಕಾರಪ್ರಭೃತ್ಯಾಕಾರಸರ್ವೃನ್ತಾ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಇ ಉ ಋ ೠ ಏ ಐ ಒ ಔ. ದೀರ್ಘಸ್ತು ತಾಶ್ಚ. ಸ್ವರಪ್ರದೇಶಾಃ-ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[From a to au are vowels.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ "ವರ್ಣಸಮಾವೃತ್ಯಾನಿರ್ಣಯಾನಂತರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಾನ್ವಾರಮಾರಂ ಜಗಮಿಷೂಷಾಂ 'ಪೋತಪ್ರಾಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಕರಣಂ ಪ್ರಾರಂಭತ ಇತ್ಯಾಹ-ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ. ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಮಿದಂ.

ನನು ಸಂಜ್ಞಾನಂಜ್ಞಾ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಂತರಂ ಹಿ ಸಂಜ್ಞಾಸೂತ್ರಂ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಔತ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞೆ ನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞೆಯಾಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಧೇಯಯೋಃ ಪಾರ್ವಾಸರ್ವನಿವಮಾತ್. ತತ್ರ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶೇ ಹಿ ಔತ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞೆ ನಿರ್ದೇಶೋ'ನುಪಪನ್ನಃ; ವಿಚಾರಾಸಹತ್ವಾತ್. ತಥಾಹ-ಇದಂ ತಾವದ್ವಿಚಾರ್ಯತೇ ಕಿಮಿದಂ ಔತ ಇತಿ ಪದಂ ಜಸಂತಂ ಶಸಂತಂ ಬಸಂತಂ ಬಸಂತಂ ವಾ ಸ್ಯುತ್; ಗತ್ಯಂತರಾ ಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಸಾರ್ವವಿಭಕ್ತಿ ಕತಸಿಮಾದಾಯ ಗತ್ಯಂತರಮಸ್ತಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಉಕ್ತವಿಕಲ್ಪದೂಷಣಗಣಾನತಿರೇಕಾತ್.

ತತ್ರ ನ ತಾವದಾದ್ಯಃ ಪಕ್ಷಃ, ಅನಿಷ್ಠಪ್ರಸಂಜನಾತ್. ನ ಹಿ ದೀರ್ಘಾಃ ಏವ ಸ್ವರಾ ನಾನ್ಯೇ ಇತ್ಯೆಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಾತ್. ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಕರಣಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ವವ ಸಾ ಸ್ಯುತ್ ನಾನ್ಯತ್ರ, 'ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರವಿರೋಧಸ್ಯ ಅದೋಷತ್ವಾದಿತಿ; ಸ್ವರಸಂಜ್ಞೆಯಾ ಅನ್ವರ್ಥತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೇ ಟಿ ಘಾ ಭಾದಿಸಂಜ್ಞಾವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ದುಸಂಜ್ಞಾವಚ್ಛ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಮಿಯಂ ಗ್ರನೃಕೃತಾ ಸ್ವರಂಚಿವಿರಚಿತಾ; ಯೇನ ವಿವಕ್ಷಿತ ಮಾತ್ರಸರ್ವವಸಾಯಿನೀ ಸ್ಯುತ್. ಕಿನ್ತು ಸ್ವಯಂ ರಾಜಂತ ಇತಿ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಾ ನ್ಯರ್ಥತಾಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವತಿ ಅಕಾರಾದಾ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಸಂಜಿ. ಅತಃ ಏವ ಸರ್ವಾನಾಮೇತ್ಯಾದಿವತ್ ಇಯಂ ಮಹತೀ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯತೇ; ಅನ್ಯಥಾ ತದ್ವದೇವ ಲಭ್ಯೇ ಸ್ಯುತ್. ನ ಚ ಅನ್ವರ್ಥಾಪಿ ಇಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಸಚ್ಚೋಚ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹, ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪರ್ವಗಸ್ಯ², ವಿ ವಾನೇಕ್ ಸ್ವರಸ್ಯ³ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಭಿಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವರ್ಣಾದಾಮಪಿ ಸ್ವರತ್ವೇನ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತನಿಯಮಾ ದಿಬಹುಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ.

ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಅನನ್ವಯಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಹಿ ದೀರ್ಘಾಃ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಅನೇಷ್ಯೇನ್ಯಾ ನ್ವಯೋ ಜಾಘಟೇತಿ; ಸ್ವರಕರ್ತೃಕಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಔಕಾರಸ್ಯ ಅವಿಷಯತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಅಧ್ಯಾಹಾರೇಣ ವಿವರಣಾಮೇನ ವಾ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಅನ್ವಯಃ ಸಾಧನೀಯ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅಧ್ಯಾಹಾರೋ ಹಿ ಪ್ರತೀತಪದಪ್ರತೀಯಮಾನಾರ್ಥಾನ್ವಯಬೋಧೇ ಪ್ರಕರಣಾದಿಬಲಾತ್

¹ ನಾಕಾಪ್ರಾಯಂ. ² ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರೈ.

ಅಕಾಂಕ್ಷಾಪುರಕವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ರೋಪೋಪಾದಾನರೂಪಃ. ಯಥಾ ದೇವದತ್ತಃ ಕಾಷ್ಠೈಃ ಸ್ಥೂಲೈವೋದನಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಚತೀತಿ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ, ಪದಾರ್ಥಾನ್ಯಯಪ್ರ ತೀತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ವಿಸರಣಾಮಸ್ತು ವಿಕಲ್ಪಿತವಿಭಕ್ತಿಚತುಷ್ಟಯಾನ್ಯತಮರೂಪೋ ವಾ ಆತಿರಿಕ್ತವಿಭಕ್ತಿರೂಪೋ ವಾ. ನ ಪ್ರಥಮಃ, ಉಕ್ತವಕ್ಷ್ಯಮಾಣದೋಷಗ್ರಾಸಾತ್. ನ ಚರ ಮಃ, ಕಾತ್ರ ಪಂಚತಿವಿಷಯಭೂತಾ ತೃತೀಯಾ ಚತುರ್ಥೀ ಸಪ್ತಮೀ ವಾ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅಸಮ್ಭವ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಹಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಔಕಾರಃ ಕರಣಂ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ ಅಧಿಕರಣಂ ವಾ ಭವತೀತಿ.

ಅತಃ ಏವ ನ ತೃತೀಯೋ'ಪಿ. ತಥಾಹ-ಔತ ಇತಿ ಪಂಚಮೀ ತಾವತ್ ಅಪಾದಾನೇ ವಾ ಚ್ಯು. ನ ಹಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಔಕಾರೋ'ಪಾದಾನೀಭವಿತುಮರ್ಹತಿ; ಧ್ರುವಮಃಪಾಯೇ'ಪಾದಾ ನಂ (ಪಾ. 1-1-24) ಇತ್ಯಾದಿನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಣಾಪಿ ತದಸಮ್ಭವಾದಿತಿ.

ನಾಪಿ ತುರೀಯಃ, ಅಸಮ್ಭವ್ಯದ್ವಾ ದೇವ. ನ ಹಿ ಔಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವರಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಕ್ಷಿತ ವ್ವನೋ'ಪಿ. ನ ಚ ಭಾವಪ್ರಧಾನೋ'ಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಔಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವರತ್ವಮಿತಿ ಸಮ್ಭವ್ಯ ನಾಥ' ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಬಹುವಚನಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ಭಾವಸ್ಯೈಕತ್ವಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಬಹು ತ್ವಂ. ತಥಾಪಿ ತಾವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವರತ್ವೇ ಪರೇಷಾಂ ಅಸ್ವರತ್ವೇನ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೋಪನ್ಯಸ್ತ ಮನಸ್ತದೋಪೋಪನಿಸಾತಪ್ರಸಂಗಾತ್.

ಅತಃ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಕಥಮಿದಂ ಸಂಜ್ಞಾನೂತ್ರಂ ಸಾಧು ಸ್ಥಿತ' ಇತಿಚೇತ್- ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ: ಪಂಚವ್ಯೇಕವಚನಾನುಪಪತ್ತಿಸ್ಥೈವ ಕಕ್ಷೀಕರಣಾತ್ ನೋಕ್ತದೋಷಾವ ಕಾಶಃ. ನ ಚ ಉಕ್ತೈವ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಪಾದಾನಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಮಾ ತಾಂ ವಿಸ್ಮಾರ್ಷೀರಿತಿ ವಾ ಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಪಂಚಮೀ ಕಾರಕಲಕ್ಷಣಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ, ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಂ ಸ್ಮಾರ ಯತಿ ಭರ್ವಾ; ಅಪಿ ತು ಉಪಪದನಿಮಿತ್ತವೇತಿ ನೋಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ನ ಚ ಪಂಚಮ್ಯಾ ಪಾದಕಪದಾನ್ತರಾಶ್ರವಣಾತ್ ಕಥಂ ಔಪಪದಿ'ಕ್ಯೇವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ವಿಕೃತನಿರ್ದೇಶಾರ್ಹಪ ದಾನ್ತರಾಭಾವೇ'ಪಿ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತನಿರ್ದೇಶಾರ್ಹಸ್ಯ ಪಂಚಮ್ಯಾಗಮನನಿಮಿತ್ತ ಸ್ಯ ಅಭ್ಯದಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಾತ್, ಆಜಾ (ಪಾ. 1-3-157) ಇತ್ಯೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ತದ್ವ್ಯೇಗೇ ಪಂಚಮ್ಯಾ ವಿಹಿ ತತ್ತ್ವಾತ್. ಅತೋ ನೇದಂ ಸೂತ್ರಂ ದ್ವಿಪದಂ, ಕಿನ್ತು ತ್ರಿಪದಮೇವ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಪ್ರಕ್ಷಿ ಪ್ಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಅತ್ರೋಪಮಾಣಂ ಆಬಂ ವಿಕೃತಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಕೃತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶ ಯತಿ-ಆ ಔತಃ ಇತಿ. ಏವಂ ಆಬಃ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಪುನಃ ವಿಜಾಚ್ಯುಚ್ (ಪಾ. 1-1-81) ಇತ್ಯೇನ ಐಜಾದೇಶಕರಣಾತ್ ಪೃಥಗ್ರವಣಮಿತಿ ದರ್ಶಯತಿ-ಔತಃ ಇತಿ.

ಏವಂ ಸಾಧಿತಸ್ಯ ಅಜೋ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ-ಅಭಿವಿಧಾ ಇತಿ. ಅಭಿವಿಧಿರಭಿವ್ಯಾ ಪ್ತಿಃ. ಆಬಃ ಇತಿ ಸಾನುಬನ್ಧಕಾರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಇದಮತ್ರ ಐದಂಪರ್ಯಂ: ಆ ಇತಿ ಚಾದಿಗಣ ಪಾತೋ'ಯಂ ಅವ್ಯಯಶಬ್ದಃ. ಸ ಚ ದ್ವಿಧಾ ವರ್ತತೇ ನಿರನುಬನ್ಧಕಃ ಸಾನುಬನ್ಧಕಕ್ಷೀತಿ. ತತ್ರ ಅದ್ಯಃ ಕೇವಲೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣವಿಷಯಕಃ,

ವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣಯೋರಭಿತ್ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕವರ್ಗಪಂಚಮಾನುಬನ್ಧವಿಕೃತಃ ಸ್ವ ಆಬ' ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ; ಯದ್ವ್ಯೇ

ಗಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪಂಚಮಾ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಆಬಃ ಚತ್ವಾರೋ¹ಭಾಃ—ಈಷದ್ ಭೋ²ಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುರಾರ್ಯದಾ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ್ಯತೀತಿ ;

ಆಜೇಷದರ್ಥೇ³ಭಿವ್ಯಾಪ್ತಾ⁴ ಸೇವ್ನಾಭೇ⁵ ಧಾತುಯೋಗಜೇ | ಇತ್ಯುಚ್ಛೇಧನಾತ್. ತತ್ರ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಷಯೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಬಃ ಪ್ರಸ್ಥಿಷ್ಟನಿರ್ವಣಾತ್ ತ್ರಿಸದಮಿದಂ ಸೂತ್ರಂ ; ಆತೋ ನ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ನನು ಯದ್ಯಪಿ ಏವಂ ಪಂಚಮಿಬಲಾದುನ್ನೀತಸ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ಆಜೋ ಮ ಹಿವ್ಯಾ ಔಕಾರಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಇತಿ ಅನ್ವಾಯವರ್ಧಿನೀರ್ಣಿತಃ, ತಥಾಪಿ ಕಿಮಾರಭ್ಯ ಇತಿ²ಆದ್ಯಾವಧಿ ವಿಷಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ತಸ್ಯ ಚ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾತಿಕ್ರಮೇ ಚ ಕಾರಣಾ ಭಾವಾತ್ ಆಕಾರ ಏವ³ಆದ್ಯಾವಧಿರಭಿಮತ ಇತ್ಯಾಹ—⁴ಆಕಾರಪ್ರಭೃತಿ ಇತಿ.

ನನು ಪಠಿತಾನಾಮೇವ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಾತ್ ಅಪಠಿತಾನಾಂ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ— ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಾಮಾನ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ತೇ⁵ಪಿ ಪಠಿತಾ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ. ಚಕಚ್ಚೀನ ಏದೋತೋಃ ಹ್ರಸ್ವಾ ಅನುಕ್ತಾವಪಿ ಸಮುಚ್ಚೇದಯೇತೇ.

ಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಸ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರದೇಶಾಃ, ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವ್ಯವಹಾರವಿಷಯಸ್ಥಾನವಿಶೇಷಾಃ. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ⁵ ಇತ್ಯೇ ವಮಾದಿಷು ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಃ. ಏವಮನ್ಯ ತ್ರಾಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತ್ಯುಕ್ತಕವ್ಯವಹಾರಾಃ⁴ ಸ್ವರಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಾ ವೇದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ.

[This being a *saṃjñā śūtra*, or one giving definitions, the author discusses the form and contents of such a rule.]

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಮಾತ್ರಾ ಹ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘ ಪುಲ್ಲ ತಾಃ || 3 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಃ ಇತ್ಯನುವರ್ತತೇ. ಏಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಮಾತ್ರಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಯಥಾ ಕ್ರಮಂ ಹ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘ ಪುಲ್ಲ ತಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅ ಂ ಆ ಔ ಃ, ಇ ಂ ಈ ಂ ಈ ಔ. ಸಮವಚನೇ⁵ಯಥಾಸಂಖ್ಯೈಶ್ಚೇತೀಯಂ ಸೂತ್ರಕೃತಃ.

ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂ ಜನದ್ವಯಾದೇರ್ಮಾಭೂತ್. ಸ್ವರ ಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೂಪಪರಮಪಿ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಸಂಜ್ಞಾ ಪ ರಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ ; ಕಲ್ಪಾ ದಿಕಾರಾಶ್ರಯಣಾತ್. ಹ್ರಸ್ವಾದಿಪ್ರದೇಶಾಃ—ಹ್ರಸ್ವಾ ದೇರಸಮಾನೇ³⁷ದೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ³⁵, ಪುಲ್ಲ ತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ⁴¹, ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[According as they are of one, two, or three *mātrā* (quantity in metre) they are *hrasva* (short), *dirgha* (long), or *pluta* (prolonged).]

¹ಸೇವಾರ್ಥೇ. ²ಆದ್ಯಾವಧಿ. ³ಆಕಾರಾತ್ಪ್ರಭೃತಿ. ⁴ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಾ. ⁵ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ " ಏಕಶಬ್ದೋ 'ಸಹಾಯಾಧ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋ'ಪಿ ದ್ವ್ಯೈದಿಶಬ್ದಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಸಂಜ್ಞೇಯವಚನಃ. ದ್ವಿ ತ್ರಿಶಬ್ದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾ, ಯತ್ಸಾಹಚರೈತ್ ನಿರ್ಣೀತತತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಥಮಃ.

ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದಃ ಪರಿಮಾಣ 'ವಾಚಕೋ'ಪಿ ಕೃಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯಃ.

ಮಾತ್ರಾಃ ಸರ್ವಕಾಲಂ ಸ್ಯುತ್ ಮಾತ್ರಾಹ್ಯಗ್ನೇಃ ಪ್ರವರ್ತಿಕಾ | ಇತಿ

[ಅನ್ವ ಸಂರಕ್ಷಣೀಯವಿಧಾಃ ;

ಮಾತ್ರಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯಪೇಕ್ಷಂತೇ ಗುರೂಣ್ಯಪಿ ಲಘುಣ್ಯಪಿ | ಇತಿ

[ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಜ್ಞೇತಾಶ್ರಯಃ—

ಪ್ರಥಮಾ ರವಿಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಸುಮಾತ್ರೀಕಾ |

ತೃತೀಯಾ ವೇದಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ. ಇತಿ ಕುಣ್ಡಿನಿರ್ಮಾಪಣವಿಧಾಃ ;

ಕರ್ತೃದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಾ ಮಧ್ಯಪರ್ವಣಿ |

ಆಯಾಮಃ ಪ್ರತೀರ್ವಾ ಸ್ಯುತ್ ಮಾತ್ರಾ. ಇತಿ ಜ್ಞೇತಾಶ್ರಯಃ

[ವಚನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಕಾಲಾಶ್ರಯಃ—

ಆವಕ್ತೃನಾಸಿಕಾಕ್ಲೇದಾದ್ಧಾಪ್ತಾಃ ಪುಟ್ಟಲಾದಿಭುಃ |

ಮಾತ್ರಾಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಿರುಜೇ ತ್ವೇಕಂ ಸ್ಕನ್ಧಾದಿಮದರ್ಶನೇ | ಇತಿ

[ಮೂರ್ಧತ್ವಲವಿಧಾಃ ;

ನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷಕಾಲೇನ ಸಮಂ ಮಾತ್ರಾ ತು ಸಿಸ್ತೃತಾ | ಇತಿ

[ಕಾಲಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.

ಅತ್ರ ತು ಕಾಲಾಶ್ರಯಃ. ಉಪಾಧ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಕಾಲವಿಶೇಷೋ ಹಿ. ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದವಿಧಾಃ ತತ್ರ ಚತುರಬ್ಜಲಾನಂತರಕರತಾಡನ ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಬ್ಜಲಿನ್ಯೋಟನ ಲಘುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಚ್ಚ ರಣಿ ಚಟಕಾರಾವ ಕೃಕವಾಕುಪ್ರಥಮಸ್ವನಾದಯಶ್ಚ ತದುವಾಧಯಃ. ತೇ ಚ ಅಮನ್ದಂ ಅಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಚ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಚತುರಬ್ಜಲಮಾನಾಂತರಾಲಕಂ ಕರತಾಡನಂ |

ಅಕ್ಷಿಪ್ರಮನ್ದಂ ಯತ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಾತ್ರಾ ಸ್ಯವ ಲಘುರ್ಭವೇತ್ ||

ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಯತ್ತತ್ ನ ದ್ರುತಂ ನ ವಿಲಮ್ಬಿತಂ |

ಅಬ್ಜಲಿನ್ಯೋಟನಂ ಯಾವತ್ತಾಲೇ ಮಾತ್ರೇತಿ ನೋಚ್ಯತೇ ||

ಸ್ವಸ್ಥೋ ಯುವಾ ಋಜುಶ್ವಾಸ ಉಚ್ಚರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಲಘು |

ಕಾಲೇನ ಯಾವತಾ ಸಾ ಸ್ವಸ್ಥಾತ್ಮೇತಿ ಮುನಯೋ ವಿರುಃ ||

¹ವಚನೋ'ಪಿ. ²ಪುಟ್ಟಲಾದಿಭು. ³ಸಂ.

ಚಟಕೋ ರಾತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಮಾತ್ರಂ ರಾತಿ ವಾಯಸಃ |
 ತ್ರಿಮಾತ್ರಂ ತು ಶಿಖೀ ರಾತಿ ನಕುಲಸ್ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ ||
 ಪ್ರಾತಃ ಪ್ರಾತಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮಾತ್ ತ್ರಿಃ ಶುದ್ಧಕನ್ಧರಃ |
 ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುರ್ಣಾ ರಾತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ || ಇತಿ.

ಏಕಾದೀನಾಂ ಕೃತದ್ವಿನದ್ವಿನಾಂ ಮಾತ್ರಾಶಬ್ದೇನ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಾ ವೃತ್ತಿಃ.

ಹ್ರಸ್ವತೇ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲಮುಚ್ಚಾರೈತ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಃ. ದೃಣಾತಿ ಉಚ್ಚಾರಯಿತುರ್ಮುಗ
 ಖಬಿಲಂ ವಿದಾಹಯತೀತಿ ದೀರ್ಘಃ. ಪ್ಲವತೇ ಭೂಯಾಂಸಂ ಕಾಲಮುಚ್ಚಾರಣವಿಷಯಾ
 ಭವತೀತಿ ಪುತಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸಂಕ್ಷಾರಬ್ದತ್ವಾತ್ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೃನಪೇಕ್ಷಾಃ,
 ತಥಾಪಿ ನ ಟಘುಭಾದಿಸಂಕ್ಷಾರವತ್ ಕಾಲ್ಪನಿಕಾಃ ; ಕಿಂತು ಅನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷಾರ
 ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ದರ್ಶಿತಾ. ಏವಮೇವ ¹ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಾದಿಸಂಕ್ಷಾರಸ್ವಪಿ. ಸ್ವಯಮೇವ ರಾಜ
 ನ್ತ ಇತಿ ಸ್ವರಾಃ, ವ್ಯಜ್ಞಂತ ಇತಿ ವ್ಯಂಜನಾನಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ಹ್ರಸ್ವಾದೀನಾಂ ಇ
 ತರೇತರಯೋಗೇ ದ್ವಂದ್ವಃ. ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮನ್ವಯಃ ; ಏಕಮಾತ್ರೋ
 ಹ್ರಸ್ವೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ. ತದುಕ್ತಂ—

ಏಕಮಾತ್ರೋ ಛವೇದ್ಧ್ರಸ್ವೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಉಚ್ಯತೇ |
 ತ್ರಿಮಾತ್ರಸ್ತು ಪುರ್ಣೋ ಜ್ಞೇಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ || ಇತಿ.

ನನು ಏಕಾದಯೋ ಮಾತ್ರಾ ಏಷಾಂ ತ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾಮಾ
 ನ್ಯತೋ ನಿರ್ಣಯೇ'ಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಅನಿರ್ಣಯಾತ್ ಕಥಮನ್ವಯಬೋಧ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ
 ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಕಂ ಪದಂ ಸಾಕ್ಷಾದಪ್ರಾಯಮಾಣಮಪಿ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಅನ್ವಯವಿಷಯೋ
 ಛವತೀತ್ಯಾಹ — ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ.

ಶ್ರುತ ಪ್ರಕೃತ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಿತೋ ಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಶ್ರುತಂ ಅಧಿಕ್ರಿಯ
 ಮಾಣಂ ; ಪ್ರಕೃತಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ್ಯಂ ; ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಗಮ್ಯಮಾನಂ. ಏವಮೇತ್ಯುಃ ಶ್ರುತಾಬಿಃ
 ತ್ರಿಭಿಃ ಅನುಮಿತೋ ನಿರ್ಣಯಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದವಚನೇ'ಪಿ ಶ್ರು
 ತತ್ವಾತ್ ಅನ್ವಯವಿಷಯೋ ಛವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಥವಾ ಶ್ರುತಃ ಪ್ರಕೃತಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಿ
 ತಶ್ಚೇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಸ್ತವಿಧಃ. ತತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛ್ರಿಯಮಾಣಪದಗೋಚರಃ ಶ್ರುತಃ ;
 ಸೂತ್ರಾಂತರಾನುವೃತ್ತಪದಗೋಚರಃ ಪ್ರಕೃತಃ ; ಸಮಭಿವ್ಯಾಜ್ಯತಪದಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯನ್ಯ
 ಥಾನುಪಪತ್ತಿಬಲಭ್ಯಗೋಚರಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾನುಮಿತಃ. ತತ್ರ ²ಶ್ರುತಾಭಾವೇ'ಪಿ ³ಪ್ರಾಕೃತ
 ಮಾದಾಯ ಅನ್ವಯಬೋಧೋ ಛವತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅನುವರ್ತತೇ ಇತಿ. ಛೇತಃ ಸ್ವರಾಃ² ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಥಾತ್ ಅನುವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.
 ಅನುವೃತ್ತಂ ವಿಶೇಷಣೇನ ಅನ್ವೀಯ ದರ್ಶಯತಿ — ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಮಾತ್ರಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ.

ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಇತಿ. ಯಥೇತ್ಯವ್ಯಯಸ್ಯ ಅನತಿಕ್ರಮಣಾರ್ಥೇ ಯಥಾಥಾಃ (ಶಾ.
 2-1-19) ಇತಿ ಅನ್ವಯಾಭಾವಸಮಾಸಃ. ಕ್ರಮಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏಕಮಾತ್ರಾಃ
 ಸ್ವರೋ ಹ್ರಸ್ವಃ, ದ್ವಿಮಾತ್ರಾಃ ಸ್ವರೋ ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ.

ನನು ಏಕಮಾತ್ರಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಭಿಃ ಯಥಾಸಬ್ಧ್ಯುನ್ಮಯೇ ಬೀಜಾಭಾವಾತ್ ವಿಪ
ರಿತಾನ್ಮಯೋ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯು ಯಾಫಾಸಬ್ಧ್ಯುಬೀಜಮಾಹ-ಸಮವಚನೇ
ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಾದೇಕಯೋಃ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಉದ್ವೇಗೈವಿಧೇಯಯೋರ್ವಾ ಸ
ಮವಚನಂ ಕ್ರೂಯತೇ, ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಯಾಫಾಸಬ್ಧ್ಯುಪೇವೇತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ಯ ಭಾವ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಸೂತ್ರಯಚ್ಛ ಪಾಣಿನಿಃ-ಯಥಾಸಬ್ಧ್ಯುಮನುದೇಶಃ ಸಮಾನಾಂ (ಪಾ.
1 3-10) ಇತಿ.

ತಾನೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದೀನುದಾಹರತಿ-ಅಗಿ ಲೋ ಲೇ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಏಕಾ ಚ ದ್ವೇ ಚ ತಿಸ್ರಶ್ಚ ಮಾತ್ರಾ ಏಷಾಂ ತೇ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ಅಸ್ಯ
ಪದಾರ್ಥಃ ಅಕಾರಾದ್ಯಾಕಾರವರ್ಣಸ್ತುಃ ವರ್ಣೈರಿತಿ ಭವಿತವ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಅಯಮರ್ಥಃ ಸ್ವರ
ಪದಾನುವೃತ್ತಾವುಪಿ ಜಾಘಟೀತಿ; ತಸ್ಯ ತದ್ವಚನಾಶಕ್ತತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ-ತದ್ಗಿ ತತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾ
ಮಾತ್ರಪ್ರತ್ಯಯನಶಕ್ತಂ, ಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಯನಸ್ಯ ಔತಃಪದಕಾರ್ಯತ್ವಾತ್; ತಯೋಃ ವಾಚ್ಯ
ವಾಚಕಸಮ್ಭಂಜಬೋಧಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗಮರೂಪತಯಾ ಪದಾರ್ಥಾವಗಮಸಾಧ್ಯತ್ವಾ
ತ್. ಅತೋ ಧಿಕ್ಯತೇನಾಪಿ ಸ್ವರಪದೇನ ಅನ್ವಯಬೋಧೋ ನ ಭವತೀತ್ಯಶಬ್ದ್ಯುಕ್ತ-
ಸ್ವರಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ. ಪೂರ್ವತ್ರ, ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸ್ವರೂಪಪ
ರಮುಪಿ, ಸಂಜ್ಞಾಪರಮುಪಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾಪರಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಮಿತ್ಯೇತಾವತ್
ಕಥಂ ಸಂಜ್ಞಾಪರಂ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ-ಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದಮತ್ರ ಐದಂವರ್ಧಂ: ಸ್ವರಪ
ದಂ ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇ ಸಾಕ್ಷಾದನಭಿವ್ಯಾಹೃತಮುಪಿ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ವಕ್ತುಃ ಕೋ'ಭಿಪ್ರಾ
ಯಃ? ನಹಿ ಯಥಾ ಏಕತ್ರ ಅಸನ್ನೇವ ಘಟೋ'ನ್ಯತ ಅನೀತೋ 'ನುಭೂಯತೇ ತಥಾ ಇದ
ಮತ್ರ ಅಸದಮಿ ಅನ್ಯತ ಆಗತಮಿತಿ ವಕ್ತುಂ ಯುಕ್ತಂ; ತದ್ವತ್ ಅಸ್ಯ ಅನ್ಯತೋ' ನೃತ್
ಆನಯನಾನವ್ಯವಾತ್.

ನ ಚ ಕಬ್ಬಿನಾಂ ಪಾದಗ್ಗಲಿಕತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾತ್ ಗಮನಾಗಮನಂ ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯವೇ
ವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಕಬ್ಬಪ್ರದ್ಗಲಾನಾಂ ಅವ್ಯಾಪಿದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಾದಿಸಮ್ಭವೇ'ಪಿ ಅರ್ಥಾ
ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾತ್, ವರ್ಣಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣಿತಾನಾಂ ತು ಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವೇ'ಪಿ ಸ್ಥಾನಪ್ರಯ
ತ್ನಾದಿಕಾರಣಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವೇನ ತೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂ ಭಿನ್ನತಯಾ ಉತ್ತರೋತ್ತರವರ್ಣ
ಕಾಲೇ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವವರ್ಣಾನಾಂ ಅಭಾವೇನ ತತ್ಸಮುದಾಯರೂಪಾಣಾಂ ಪದಾನಾಂ ಆನ
ಯನಾದ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್.

ನ ಚ ಪದಾನಾಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನಾಭಾವೇ ವಕ್ತೃಮುಖೋತ್ಪನ್ನಾನಾಂ ತೇಷಾಂ
ಶ್ರೋತ್ರಶ್ರೋತ್ರಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವೇನ ಶ್ರೋತ್ಯಾಣಾಂ ತದರ್ಥಾವಗತಿಃ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ;
ಪರಾಭಿಪ್ರಾಯಾಪರಿಣಾನಾತ್. ನ ಹಿ ವಯಂ ಕಬ್ಬಾದಿನಾಂ ಅ¹ಕ್ರಿಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀಮಃ,
ಯೇನ ಇದಮಾಪಾದಯತಿ ಭರ್ವಾ. ಕಿನ್ನು ಸ್ಥಾನಪ್ರಯತ್ನಾದಿಸಹಕಾರಿಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಾ
ಯಕವರ್ಣಾಭಾವೇನ ಪರಿಣಿತಾನಾಂ ಕಿಂಚಿತ್ಪಾಲವಸ್ಥಾಯಿನಾಂ ತೇಷಾಂ ತಾದಾತ್ಮಿಕನಿ
ಮಿತ್ತವಾಯುವಣಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಶ್ರೋತ್ರಪ್ರದೇಶಪ್ರಾಪ್ತೃವಿರೋಧೇ'ಪಿ ಕೇವಲಂ ಏಕತ್ರ ವಾ
ಕ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾನ್ತರಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಸ್ಯುಪಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ

¹ ಭಿಪ್ರಾಯಪರತ್ವಂ.

ಏಕತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಏಕಂ ಪದಂ ಏಕದೈವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ, ಸ್ಥಲಾನ್ತರೇ ಸರ್ವತ್ರ ತೇನೈವ ಸಂಕ್ಷಾರಣೀಲೇನ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್ ಉಚ್ಚಾರಣಸಾಂಸಪುನ್ಯವೈಯರ್ಥಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಅತಃ ಇದಮನುಸಂಧೇಯಮಾತ್ರ - ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಪದಂ ಸ್ವರೂಪತೋಽಧ್ಯಾಹತವ್ಯಮಿತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಗ್ರಸ್ತತಯಾ ಸೂತ್ರಂ ಅಚೋಧಕಮೇವ ಸ್ಯುತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯಪಿ ಅಧ್ಯಾಹತವ್ಯಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕತಯಾ ತಸ್ಮಿಂಶ್ಚ ಸತಿ ಶಾಂಪತ್ಯೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್ ಲಾಘವಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ಕಿಂ ಸ್ವರೂಪತೋಽಧ್ಯಾಹಾರೇಣೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; 'ಶಾಬ್ದೀ ಹ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಶಬ್ದೇನೈವ ಪೂರ್ವತಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯೈವ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವತ್. ಅತಃ ಏವ ದ್ವಂದ್ವಮಿತ್ಯಾದಿಷು ಅಪಿಧೇಹಿ ಇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಮೇವ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಇತಿ ರಾಧ್ಧಾನ್ತಪದಾಃ ; ಗಮ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಉಪಾದಾನಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತತ್ವತ್. ಏವಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ'ಪಿ ಅನುವೃತ್ತಿಪದೇನ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರಸ್ಯೈವ ಕಥನಾತ್ ; ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತೇಃ 'ದುಷ್ಪರಿಹರತ್ವತ್. ಪ್ರತಿಸೂತ್ರಂ ತತ್ಪರಣೇ ಗಾರವಭಯಾತ್ ಇಮಾಂ ಶೀತಿಮಾಶ್ರಯದ್ವಿ ಲಾಘವಾದರಾಃ ಸೂತ್ರಕೃತಃ.

ನ ಚ ಏವಂ ಶ್ರುತೇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಾರ್ಥತ್ರೈವಿಧ್ಯಭಂಗಃ, ಉಕ್ತರೀತ್ಯು ಪ್ರಕೃತಸ್ಯಪಿ ಅನುಮಿತರೂಪತ್ವತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಸಮಾಧ್ಯಾಹಾರವಿಷಯಃ ಪ್ರಕೃತಃ ; ಭಿನ್ನಶ್ರುತಿಕಪದೋಪಾದಾನಾರ್ಥಾನ್ತರಕಥನ ದ್ವಿಸೂತ್ರೀಕರಣ ತನ್ಮಾನುಸರಣಾದಿಪ್ರಕಾರೇಣ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಬಲಭವ್ಯಾರ್ಥಗೋಚರೋ'ನುಮಿತ ಇತಿ ತಯೋಃ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವತ್.

4ನನು ಏವಂ ಅಧ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಉಕ್ತಾಶ್ಚಾ ದುರುತ್ತರಾಃ ; ಅಧ್ಯಾಹೃತಸ್ಯಪಿ ಪದಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಾಮಾತ್ರಪ್ರತ್ಯಯಾನಪತ್ಯೇನ ಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಶಕ್ತ್ಯಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅಧ್ಯಾಹೃತಾನಿ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಪದಾನಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಾನಶಕ್ತಿಮಪಹಾಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರಪ್ರತ್ಯಯಾನಶಕ್ತಿಭಾಜ್ಞಃ ಛವನ್ತಿ. ಅತಃ ಏವ ಮಹಾನ್ ಪಾಣಿನಿರಪಿ ವೃದ್ಧಿರಾದೈಹ (ಪಾ. 1-1-1) ಅದೇಬ್ಬಾಣಃ (ಪಾ. 1-1-2) ಇತಿ ಸೂತ್ರಾನನ್ತರಂ ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧೀ (ಪಾ. 1-1-3) ಇತಿ ಪುನಃ ಗುಣವೃದ್ಧಿಗ್ರಾಹಣಂ ಕಣ್ವತ ಏವ ಚಕಾರ. ಜೈನೇಂದ್ರೇ'ಪಿ ಆದೈಜೈಪ', ಅದೇ ಜೇಪ' ಇತ್ಯನನ್ತರಂ ಇಕಸ್ತು ಇತಿ ತಚ್ಚಬ್ದಂ ಪ್ರಾಯುಜ್ಞ ಭಗವಾ ದೇವನಗ್ನೀ ನ ಹಿ ತತ್ರ ಅಧ್ಯಾಹಾರಃ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಃ ಇತಿ ಚೇನ್ನ.

ಅಧ್ಯಾಹಾರಾತ್ಪ್ರಗೇವ ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ' ಇತಿ ಗ್ರಹಣಕಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸಂಕ್ಷೇಪಸಂಜ್ಞಾ ಸಮ್ಬಂಧಸ್ಯ ಗೃಹೀತತಯಾ ಅಧ್ಯಾಹೃತಪದಸ್ಯ ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯನೇ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ತದೇವೇದಂ ಪದಮಧಿಕೃತಂ ಯೇನೇದಂ ಪದಂ ಸ್ವರೂಪಪರಮುಚ್ಯತೇ, ಕಿನ್ತು ತತ್ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ಗೃಹೀತಸಮ್ಬಂಧಂ ಪದಾನ್ತರಮಿತಿ ಅನ್ಯದೇವೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದಾಧಿಕಾರಸ್ಯ ಏವಮೇವ ಆಶ್ರಯಣೀಯತ್ವತ್.

ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಇತ್ಯತ್ರ ತು, ನ ಹಿ ಅಧಿಕೃತಯೋಃ ಗುಣವೃದ್ಧಿಶಬ್ದಯೋಃ ಸಂಜ್ಞಾ ವಾಚಕತಾ ನೇತಿ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣಂ ; ಕಿನ್ತು ಯತ್ರ ಗುಣೋ ವೃದ್ಧಿವಾ ಗುಣತ್ವೇನ ವೃದ್ಧಿತ್ವೇನೈವ ಉಪಾದೀಯತೇ ತತ್ತ್ರಿವ ಇಕಃ ಸ್ಥಾನೇ ನಾನ್ಯಥಾ ಇತ್ಯೇ 'ತದರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

1 ಶಾಬ್ದಿಕೇ ಹ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ. 2 ಅಪಿ ಪಿಧೇಹೀತ್ಯಾದಿ. 3 ದುಷ್ಪರಿಹಾರ್ಯತ್ವತ್. 4 ನ ಚ.

5 ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯ. 6 ಮಮರ್ಥಂ.

ಕಿಂಚ ಅತ್ರ ಅಧಿಕೃತಿರಪಿ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ — ನ ಹಿ ತತ್ರ ಗುಣವೃದ್ಧಿಗ್ರಹಣಂ ಏಕಯೋಗಗತಂ, ಯೇನ ಉತ್ತರತ್ರ ತಯೋಃ ಸಹಾನುವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್; ಕಿಸ್ತು ಭಿನ್ನಯೋಗಗತಮೇವ. ಅತಃ ಇಕಃ ಇತಿ ಇಯತ್ಯೇವ ಉಕ್ತೇ ಅನನ್ತರೋಕ್ತೋ ಗುಣಶಬ್ದಿ ಏವ ಅನುವರ್ತೇತ ನ ವೃದ್ಧಿಶಬ್ದಃ; ವ್ಯವಹತತ್ವಾತ್. ಅಥ ತದ್ಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ಇಕೋ ವೃದ್ಧಿಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ತಸ್ಯೈವ ಉಪಾದಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಗುಣಸ್ಯ; ಸಾಕ್ಷಾಂಶ್ಚೈವೈವ¹ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್. ಅತಃ ಉಭಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ಪುನರುಪಾದಾನಮಿತಿ. ಇಕಸ್ತಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏಷ್ಯೇವ ಗತಿಃ. ಯತ್ರ ಅಧಿಕೃತಿಃ ಸುಕರಾ ತತ್ರ ತಯೈವ ನಿರ್ವಾಹೋ ಬಾಧಕಂ ವಿನೇತಿ.

ಏವಮೇತಾವನ್ತಮಾರ್ಥಂ ಹೃದಿ ನಿಧಾಯಾಹ ಶಬ್ದಾದ್ಧಿಕಾರಾಶ್ಚ ಯಣಾತ್ ಇತಿ. ಅಧಿಕಾರೋ'ಧ್ಯಾಹಾರಃ.

ಅತ್ರೇದಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ. ಕೋ ಯಮತ್ರ ಸ್ವರಪದಾನುವೃತ್ತಾಭಿವ್ಯಮಿತಿ ನಿರ್ಬಿನ್ನಃ? ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಸ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೋ'ಪಿ ಯೋಗ್ಯತಾಬಲಾತ್ ವಿಶೇಷಪ್ರವೃತ್ತವ ಸಾಯಾ ಭವತಿ. ತೇ ಚ ಅತ್ರ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾಯಪ್ರಕರಣಬಲಾತ್ ವರ್ಣಾ ಏವ ಭವಂತಿ, ಇತರೇಷಾಂ ಅಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಏಕಾದಯೋ ಮಾತ್ರಾ ಯೇಷಾಂ ತ ಏವ ವರ್ಣಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಕ್ಷ್ಣಾಮಹಂತಿ ನಾನ್ಯ ಇತಿ. ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಂಜನೇಷ್ವಪಿ ಪ್ರಸಂಗಃ; ತೇಷಾಂ ಅರ್ಥಮಾತ್ರತ್ವನಿಯಮೇನ ಉಕ್ತ ಪ್ರಮಾಣಮಾತ್ರಾನರ್ಹತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಸಂಯುಕ್ತ ವ್ಯಂಜನದ್ವಯಾದಾ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ; ತತ್ರ ಅವಿಲಮ್ಬಿತವ್ಯಂಜನದ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯೈಕಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅವಿಲಮ್ಬಿತ್ವೋಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಾತ್ ವರ್ಣಾನ್ತರತ್ವಂ; ಮಾನಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಕಷಯೋಗೇ ಕ್ಷಃ (ಕಾ) ಇತಿ ವರ್ಣಾನ್ತರಮನುಭೂಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರಾಪಿ ಅವ್ಯವಧಾನೋಚ್ಚಾರಿತಕಷಯವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವರ್ಣಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಕಷವರ್ಣಾ ಏಕೀಭಾವಪರಿಣತಾ, ಯೇನ ಇದಮುಕ್ತರಾನ್ತರಂ ಸ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಪ್ರತಿನಿಯತ ಕಾರಣಜನ್ಯತ್ವನಿಯಮೇನ ಸ್ಥಾನಪ್ರಯತ್ನಾದೇರಪಿ² ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ತವ್ಯತಾಪ್ರಸಂಗಾತ್. ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವರಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರ್ಯಭಾವಾತ್ ನಾತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿವಶ್ಯಂಭಾವಃ.

ಯದಿ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಕ್ಷ್ಣಾಃ ಸ್ವರಾಣಾಮೇವ ನ ವ್ಯಂಜನಾನಾಮಿತಿ ಮನ್ವರ್ಥ ಪ್ರತಿ ಅನ್ಯವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾರೇವ ಲಕ್ಷಣೀಯೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ, ತಥಾಪಿ ನ ಸ್ವರಾ ಇತ್ಯನುವರ್ತನೀಯಂ; ಉಕ್ತಾನೇಕಶಬ್ದೋತ್ತರಚಿನ್ತಾ ಸಬ್ಬಲನಕಲಕ್ಷೇನ ಮನ್ವದಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿಕ್ಷೋಭಕಾರಿತ್ವಾತ್. ಕಿಸ್ತು ಔತಃ ಪದಮೇವ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ. ತಥಾ ಸತಿ ಏಕದ್ವಿತ್ರೀಮಾತ್ರಾ ಔತಃ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಭವಂತಿ ಸುಖಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ.

ತಥಾಪಿ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಭೇದಭಿನ್ನವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾರ್ಗವೈಚಿತ್ರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾಯ ಸ್ವರಪದಾನುವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವಿವೃತರ್ವಾ ವೃತ್ತಿಕಾರ ಇತಿ. ಅನುವೃತ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಕಿಂ ಇತಿ.

[After giving the various meanings of the word *mātrā*, the author comes to its use as expressing time.

¹ ಅಪರಸ್ಯಬೋಧನಾತ್. ² ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ.

He goes on to say that a mātrā is equal in duration to the time required, for instance for striking one hand on the other holding them four inches apart, circling the hand round the knee, flipping the finger, uttering a short letter, the chirp of a hen sparrow, the first crow of a cock, &c. These must be neither too slow nor too quick.

The sparrow chirps one mātrā, the crow caws two mātrā, the peacock screams three mātrā, the mungoose squeaks half a mātrā. On the first appearance of dawn a healthy cock gives three crows with a clear throat; these in regular order are short (*hrasva*), long (*dirgha*), and prolonged (*pluta*).]

ಸೂತ್ರಂ | ಸ್ವರಸ್ಯ || 4 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಗು ಪುಗು ಕುಡು ತುಡೋರೊದ್ಧ್ರಸ್ವಃ⁴⁸⁹. — ಬಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಂ, ಕೊಟ್ಟಂ, ತೊಟ್ಟಂ. ಅಮೋ ನಃ⁴⁹⁰. — ಕಲ್ಲಾನೇಹಿದಂ, ಬಿಲ್ಲಾನೇಹಿಸಿದಂ.

[Short, long and prolonged apply to vowels only.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವವತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೈಃ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವಂತೀತ್ಯಾಹ — ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯದಿ.

ನ ಚ ಹ್ರಸ್ವದಿಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣೈವ ವಿಹಿತೇತಿ ಪುನಸ್ತದರ್ಥಮಾರಮ್ಭೋ ವ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಇದಾನೀಂ ಸ್ವರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವದಿಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯತೇ, ಯೇನಾಯಂ ವ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್. ಶಿನ್ತು ಯತ್ರ ಉತ್ತರತ್ರ ಹ್ರಸ್ವದಯೋ ವಿಧೀಯಂತೇ ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ 'ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ ನ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ; ಯಥಾ ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿ, ಅಕಸೌ ಇತ್ಯದಿ.

ನನು ನಾತ್ರ ಹ್ರಸ್ವದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮೋ ಯುಕ್ತಃ, ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಹ — ವಿಧೀಯತಾ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ : ಆಗಮ ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶ² ಭೇದಾತ್. ನ ಹಿ ತತೋ'ನ್ಯದ್ವಿಧೇಯಮಸ್ತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ತಾವದರ್ಥತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾ ದಿಕಂ ಅನ್ಯದಪಿ ವಿಧೇಯಮಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ತಸ್ಯಾಪಿ ತದರ್ಥತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಧೇಃ ಸ್ವತೋ'ರ್ಥವತ್ತ್ವಂ ; ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ'ಪಿ ಭಾವೋ'ಗ್ (ಶಾ. 1-1-1) ಇತ್ಯಾದೌ ಭಾವೋ ವಿಧೇಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಗಮರೂಪ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್,

ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾವೇಶ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ | ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ.

ಅತಃ ತ್ರಯ ಏವ ವಿಧೇಯಾಃ ; ತೇ ಚ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯಾಪಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ — ಇಂದ್ರ ಚಂದ್ರ ಮುಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಗಿಗುಗ್ವ್ಯಂಜನೇ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ¹⁷ ಇತಿ ದಕಾರ ಕಕಾರಾಣಾಂ ಅಗಾದ್ಯಾಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ : ಇಂದರ ಚಂದಿರ ಮುಕ್ತುತಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಅಪ್

¹ ಭವಂತೀತಿ. ² ಭಾಗಾತ್.

ದಿಕ್ ಜಗತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಗಬಾದೀನಾಂ ¹³⁵ ಇತಿ ಪಕಾರಾದೀನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ವಿಧೀ
ಯತೇ : ಅಪ್ಪು ದಿಕ್ ಜಗತ್ತು ಇತಿ. ತಥಾ ನಾಲ್ಕು ತೋಳ್ಗಳ ಆವಂಗಾತಂ, ಕೊಂಕು ಬಲೆ
ಆವಂಗಾತಂ ಇತ್ಯಾದಿಬಹುವ್ರೀಹಾ ಅಬ್ಬಡುವ್ರೀಹೇಃ ³²⁷ ಇತಿ ¹ ಲಕಾರಲಕಾರಯೋಃ
ಅಪ್ ಸಮಾಸಾನೋ ವಿಧೀಯತೇ : ನಾಲ್ಕೋಳಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತಿ. ತಥಾ ಕಂಪನುಣ್ಬು
ದು, ವಿನಂ ಕೊಲ್ವುದು, ಇತ್ಯಾದೌ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ ¹⁶, ಕೊಲ ಉದ್ಧಸ್ವಶ್ಚ ⁵⁴⁷
ಇತಿ ಣಕಾರಲಕಾರಯೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೀಯತೇ : ಕಂಪುಣಿ ಮಿಂಗುಲಿ ಇತಿ.
ತಥಾ ಉಷ್ಣ ಮಹಿಮ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಷ್ಣಾದೀನಾಂ ¹²⁰ ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಏಕಮಾತ್ರ
ಎಕಾರೋ ವಿಧೀಯತೇ : ಉಷ್ಣ ಮಹಿಮೆ ಇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ.
ಯಥಾ—ಅವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣಾರ್ಥಕ ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಎದ್ದಿತ್ತಾ ¹⁴⁰ ಇತಿ
ಏಕಮಾತ್ರ ಎಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ : ಎನಿತು ಇತಿ. ತಥೈವ ಅವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಚತುರ್ಥೀ
ವಿಭಕ್ತಿವಿಷಯೇ ಕೈರ್ತೇಚ್ಛ ¹⁷ ಇತಿ ದೀರ್ಘ ಎಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ : ಏಕೆ ಇತಿ.
ಏವಂ ಅನೇಕತ್ರವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವದಯೋ ವಿಧೀಯಂತೆ ಇತಿ ಕಥನ
ಯಂ ನಿಯಮ ಇತ್ಯತ ಆಹ—ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಇತಿ. ಹ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಯಾ ವಿಧೀಯಮಾ
ನಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾದೀನಾಂ ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯೇವ ನ
ಹ್ರಸ್ವದಿತಯಾ ತದ್ವಿದಾನಂ ; ಕಿಂತು ಅಕ್ಷಾವ್ದಿನೈವೇತಿ. ಯತ್ರ ತು ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯೇನೈವ
ವಿಧೀಯಂತೇ ತತ್ರ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೈತಿ ನಿಯಮಃ.

ಅನೇಕಧರ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ವಸ್ತುನಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ದರ್ಮೋ ನಿಯಮಕೋ ಭವತಿ ; ವೃ
ಭಿಚಾರಾಭಾವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸದೃಶ ಸ್ಥಾನ್ಯದೇಶಾದಿಪ್ರದೇಶೇಷು ಅನವಚ್ಛೇದಕಧರ್ಮಮಾ
ದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಅತಃ ತಾದೃಶಂ ಸ್ಥಲಂ ಅನ. ಶಾಸನಪೂರ್ವಕಂ
ಉದಾಹರತಿ — ಉಗು ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಗು ಸ್ರಂಸನೇ, ಪುಗು ಪ್ರವೇಶನೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ತಸ್ಮಿತ್
ಧಾತೋಃ ⁴⁴² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತೃ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮ. ದಪದವಂ ⁴⁴⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತ
ಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಗೋಃ ಕಃ ¹⁸⁵ ಇತಿ ಗ.ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶಃ. ತಥಾ ಚ ಉಕ್ ಇತ್ಯವ
ಸ್ಥಾಯಾಂ ಉಗು ¹⁸⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಬತ್ವಂ ವಿಧೀಯತೇ. ತಚ್ಚ ಪಷ್ಠಾನ್ಯಃ ಸ್ಥಾನೇ
ನ್ತ್ಯಸ್ಯ ²² ಇತಿ ಕಕಾರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ಅತೋ ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ. ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ
ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ.
ತತೋ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮವರ್ಗಃ ⁵⁰¹ ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೇ ಬಕ್ತಂ ಪೂಕ್ತಂ
ಇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತಿ. ಏವಂ ಕೊಟ್ಟಂ ತೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕುಡು ದಾನೇ, ತುಡು ಧಾರಣೇ ಇತಿ ² ಧಾ
ತೋಃ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ. ಕಿಂತು ಗೋಃ ಕಃ ¹⁸⁵ ಇತ್ಯತ್ರ ಡೋಷ್ಯಃ ¹⁹⁷ ಇತಿ ಟಾದೇ
ಶೋ ವಿಶೇಷಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಪರಸ್ತುವಾ || 5 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತಃ ಪರೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸೋ'ಯಂ ತಪರಃ. ಸ ಚ ಇಹ ಶಾ
ಸ್ತ್ರೇ ಯಾನಾಸುಸಾತ್ತಃ ತಾವಾನೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅತೋ ಮುಗ್ಧದಿರಿಃ - ಅಣ್ಣಂಗೆ, ತಮ್ಮಂಗೆ, ಅಣ್ಣಂದಿರಿ, ತಮ್ಮಂದಿರಿ. ಇಹ ನ ಭವತಿ - ಜ್ಯಾಗೆ, ಮಾಗೆ, ಜ್ಯಾದಿರಿ, ಮಾದಿರಿ. ಅಕಾರಾದಿನೋಗ್ರಹಣೇ ದೀರ್ಘಾದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಾಯ ಜಾತಿಪಕ್ಷಾವಲಮ್ಬನೇನ ಇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ತಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸೂತ್ರಮಿದಮಾರಬ್ಧಂ.

[The rule for a vowel followed by *t* applies only to that vowel; (it must not be extended by analogy to other vowels)].

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ತಪರ ಇತಿ ಅಯುಕ್ತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಅನುಶಾಸನಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಭಯಾದಿಗಣಂ ನಿವೃತ್ತಂ ಚ ವಿಶಾ ಅನ್ಯೇನ ಸಹ ಸಂಜ್ಞಾವ್ಯಾ ವೃತ್ತಿರಸ್ತಿ. ನ ಚ ಪರೋಯಂ ಭಯಾದಿನಿಷ್ಪಾನ್ನೋ ವಾ. ನ ಚ ಭಯಾದೇಃ ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ತಾದೃಪಿ ಪರಃ ತಪರ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ ಇತಿ ಅನೋಭವೃತ್ತಾವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಸಾಧಾರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ನ ಕೃತ್ಯಾಪಿ ತಾತ್ಪರತೋ ನಿರ್ದೇಶಾಭಾವಾತ್; ಅತೋ ಮುಗ್ಧದಿರಿಃ^೧, ಇತಃ ಪೋಚಿ^೨ ಇತ್ಯಾದೌ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್ ಏವ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯಂ. ಸೂತ್ರ ಸಮಾಸಃ ಪಞ್ಜಮಾತತ್ಪರುಷೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಯೇನಾಯಂ ಅಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಾತ್; ಕಿನ್ತು ಪಞ್ಜವ್ಯನ್ಯಪದಾರ್ಥೋ ಬಹುವಿರಿತಿತ್ಯುಕ್ತ - ತಃ ಪರೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ.

ಯಾನಾನ್ ಇತಿ. ಏಕಮಾತ್ರೋ ಬೃಮಾತ್ರೋ ವಾ ಯಾವನ್ಮಾತ್ರ ಉಪಾತ್ತಃ ತಾವನ್ಮಾತ್ರ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಅತತ್ಕಾಲೋ ವೈದಸ್ಯತ್. ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರತಿ - ಅತಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಂ ದರ್ಶಯತಿ. ಇಹ ಇತಿ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋದಾಹರಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಜ್ಯಾಗೆ - ಸ್ತ್ರಿಯೈ, ಮೂವೈವಿ ವಾ. ಮಾಗೆ - ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿ. ಜ್ಯಾದಿರಿ - ಸ್ತ್ರಿಯ ಏವ. ಮಾದಿರಿ - ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿ. ಅದನ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಮುಗ್ಧಾವಾಃ.

ನನು ಅತತ್ಕಾಲಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಕ್ತೇ ಆರಮ್ಭಣಾನರ್ಥಕೈಂ ಸ್ಥದಿತ್ಯತ ಆಹ - ಅಕಾರಾದಿ ಇತಿ. ತಪರಕರಣಿಯಮಾದನ್ಯತ್ರ ಜಾತಿರಾಕ್ಷೀಯತ ಇತಿ ಸೂಚನಂ ಆರಮ್ಭಣಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿರ್ಯಾವತ್.

ನನು ತತೋನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ^೧ ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣೀ ವಿಧೇಯೇಷ್ವಪಿ ತದಾಶ್ರಯಣಪ್ರಸಬ್ಧಃ. ನ ಹಿ ವಿಧೇಯಾಃ ತಪರಾ ನಿರ್ದೇಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತಥಾ ಚ ಸರ್ವಮಿದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಂ ಸ್ವಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಭಾವೈಶ್ಚ ಇತಿ ಯೋಗಾನ್ತರಮಾರಮ್ಭಣೀಯಂ. ತತಶ್ಚ ಭಾವೈಶ್ಚ^೨ ಪಿ ತಾನಾನೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಆನತಿಪ್ರಸಕ್ತಂ ಸ್ಥದಿತಿ ಚೇನ್ನ; ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣಸ್ಯ ಸಿದ್ಧವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ^೩ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧ ಮಾತೃಕಾಶ್ರಯಣಿವಾ ನ ಸಿದ್ಧವಿಷಯಕಂ ಹಿ ತದಾಶ್ರಯಣಂ, ನ ಸಾಧ್ಯವಿಷಯಕಂ. ಸಿದ್ಧಂ ಚ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ, ನ ಭಾವ್ಯಮಪಿ; ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್. ಸಿದ್ಧಂ ಕಿಂಚಿನ್ನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸಾಧ್ಯಂತೇ ಹಿ ಭಾವ್ಯಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ. ಅತೋ ಭಾವ್ಯಾ ಯಾವನ್ತ ಉಪಾತ್ತಾಃ ತಾವನ್ತ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ಅನುಪಾತ್ತಾನಾಂ ಅಪ್ರಸಬ್ಧಾತ್ ತದ್ವ್ಯವಹಾರಸಾಯ ನ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ. ಕಿಂಚಿ ಜ್ಞಾಪಕಾಚ್ಚ ತತ್ರ ನ ತದಾಶ್ರಯಣಂ. ತಥಾಹ - ಆಮನ್ತೃಣಿವಿ

^೧ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣಪ್ರಸಂಗಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾತ್ಯಾಶ್ರಯಣೀ.

ಷಯೇ ಎಚ್ಚಾಮೆಂತು ೨೫೨ ಇತಿ ಪ್ರಸ್ಥೈಕಾರಂ ವಿಧಾಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ದೀರ್ಘಃ²⁵⁴
 ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ದೀರ್ಘೋಽಪಿ ವಿಧೀಯತೇ. ಇದಮೇವ ಜ್ಞಾಪಕಂ ವಿಧೇಯೇಷು ಜಾತಿಃ
 ನಾಶ್ರೀಯತ ಇತಿ. ಯದಿ ಸಾ ತತ್ರ ಆಶ್ರೀಯೇತ ಲಾಘವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸ್ಥೈ ಏವ ಉಪಾದೀ
 ಯೇತ ನ ದೀರ್ಘಃ ; ತದಾಶ್ರಯಣೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ವಿಧೀಯತೇ ಚ ದೀರ್ಘಃ²⁵⁴ ಇತಿ.
 ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ—ವಿಧೇಯೇಷು ನ ಸಾ ಆಶ್ರೀಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ || 6 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾದಯೋ ವರ್ಣಾ ವ್ಯಂಜನಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕ ಖ ಗ ಘ ಬ, ಚ ಛ ಜ ಝ ಞ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ
 ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ, ಯ ರ ಲ ವ ಶ ಷ ಸ ಹ, ಳ ಱ. ವ್ಯಂಜನಪ್ರ
 ದೇಶಾಃ—ಸ್ವರಾದರೋ ವ್ಯಂಜನೇ⁶⁷ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[From k are consonants.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದಿಶಬ್ದೋ'ನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಅತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ವಚನೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ; ಉತ್ತ
 ರತ್ರ ಮಾನ್ತಾ⁷ ಇತ್ಯಾದಾ ಅವಧಿನಿರೂಪಣಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನೃಥಾನುಪಪತ್ತೇಃ.

ನನು ಕಥಮತ್ರ ವ್ಯಂಜನಮಿತಿ ಏಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ, ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞೆ ನೋಃ ಸಾಮಾ
 ನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಸಮಾನ¹ ಸಂಖ್ಯಾತ್ವನಿಯಮಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಕರಣೀಯಂ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ
 ಬಹುವಚನಂ, ಹರಣೀಯಂ ವಾ ಸಂಜ್ಞೆ ನಿ ಇತಿಚೇತ—ಸತ್ಯಂ. ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋ
 ಪಾಭಾವಾತ್. ಪದಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ವಾಕ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ
 ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಸಂಗಃ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಪಕ್ಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ
 ಪ್ರಥಮತಃ ಸಂಜ್ಞೆ ನಮನೂಢ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯತೇ, ತತ್ತ್ವವ ತಯೋಃ ಸಲಿಖ ಸಂಖ್ಯಾ
 ವಿಘ್ನಕ್ತಿನಿಯಮಃ. ಯಥಾ—ಏಕಾರಾದಿನಿ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷರಾಣಿ (ಕಾ. 1-1-8), ಕಾದಿನಿ ವ್ಯಂ
 ಜನಾನಿ (ಕಾ. 1-1-!) ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ಪದಸಂಸ್ಕಾರಪಕ್ಷಾಶ್ರಯಾಣೇನ ಪ್ರಥಮಂ
 ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸಂಜ್ಞಾಬುಧಾಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಂಜ್ಞೆ ಸ್ವರೂಪಮುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ಸಂ
 ಜ್ಞೆ ನೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ (ನ ತತ್ರ ತನ್ನಿಯಮಃ. ಯಥಾ—ಪಶ್ಚಾದಾ ಘುಟ್ (ಕಾ. 2-1-3),
 ಕಿಡಿತಿ ಶಬ್ದಯಃ (ಕಾ. 3-8-2) ಇತ್ಯಾದಿ; ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಕೇ ವಸ್ತುನಿ ಯಥಾ
 ಬುಭುತ್ಸಂ ಕಥನೇ ದೋಪಾಭಾವಾತ್.

ಸ್ಯುದೇತತ್. ನಾತ್ರ ಕಕಾರಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನಸಂಜ್ಞಾ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ, ಸಂಜ್ಞೆ ಮಧ್ಯೇ ತಸ್ಯ
 ಅಗ್ರಹಣಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಕ ಆದಿರ್ದೇಶಾಂ ತೇ ಕಾದಯ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾ ತದಿತಿರವರ್ಣಾ
 ನಾಮೇವ ಯತ್ಪದವಾಚ್ಯತ್ವೇನ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸಂಜ್ಞೆ ತ್ವಂ, ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರ
 ಧಾನತ್ವಾತ್. ನ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ. ಯಥಾ—ಚಿತ್ರಗುಮಾನಯ
 ಇತ್ಯಾದಾ ಚಿತ್ರಾ ಗಾವೇ ಯಸ್ಯೇತಿ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಭೂತಪುರುಷಸ್ಯೈವ ಆನಯನಂ, ನ ಚಿ
 ತ್ರಗವಾನಾಮಪಿ. ನ ಚ ಅಸ್ಯ ಅನ್ಯಂಜನತ್ವಮಿಷ್ಟಂ; ಅವಕ್ತಾನ್ತಯರಿ, ಇವಕ್ತುಲಟಯ
 ರಿ ಇತ್ಯಾದಾ ರೋ ದ್ವಿವೈರ್ಗಂಜನಸ್ಯ¹⁵ ಇತ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಭಾವಪ್ರಸಂಗಾ ದಿತಿಚೇತ—ಸೈಷ
 ದೋದಃ ; ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹೇರಾಶ್ರಯಣಾತ್. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀ
 ಹಃ—ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನೋ'ತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಶ್ಚೇತಿ. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ

ಯತ್ರ ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣತ್ವೇನ ಅನ್ವಯಃ ಸ ತದ್ಗುಣ ಇತಿ ಸಂವಿಜ್ಞಾಯ ತೇ. ಯಥಾ—ಲವ್ವುಕರ್ಣಮಾನಯ, ದೀರ್ಘಬಾಹುಮಾನಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಲವ್ವುಕರ್ಣಾದಿವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯೈವ ಆನಯನಂ, ನ ತದ್ವಿನಾಕೃತಸ್ಯ. ಯತ್ರ ತಸ್ಯ ತದನನ್ವಯಃ ಸೋ'ತದ್ಗುಣ ಇತಿ. ಯಥಾ—ಚಿತ್ರಗುಮಾನಯ, ಬಹುವನಮಾನಯ ಇತಿ. ಪ್ರಕೃತೇ'ಪಿ ತದ್ಗುಣ ಸಂವಿಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯಣಾತ್ ನಾಸಂಜ್ಞಾತ್ಸಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಾನ್ತಾಃ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ವರ್ಗಃ || 7 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾದಯೋ ಮಕಾರಪರೈಸ್ತಾ ವರ್ಣಾಃ ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚ ಭೂತ್ವಾ¹ ಪಞ್ಚೈವ ವರ್ಗಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ, ಚ ಛ ಜ ಝ ಞ, ಟ ಠ ಡ ಢ ಣ, ತ ಥ ದ ಧ ನ, ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ. ವರ್ಗಪ್ರದೇಶಾಃ—ತದನ್ವಯೇ ವಾ ವರ್ಗೇ⁸⁰—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[To m, each five form a *varṇa* or group.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾನ್ತಾ ಇತಿ ಅನ್ತಾವ್ಯವಹಿಸರೂಪಾಃ. ತಚ್ಚ ಆದ್ಯಾವಧಿಮನ್ತರೇಣ ಅನುಪಪನ್ನಂ ಸತ್ ತಮಾಕ್ಷಿಪತಿ. ಸ ಚ ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಂ⁸¹ ಇತ್ಯನಂತರಸೂತ್ರಾತ್ ಕಾದಿಪದಾನುವೃತ್ತೌ ವ್ಯಂಜನಪದಾನುವೃತ್ತೌ ಎಕಕಾರ ಏವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ. ನ ಚ ವ್ಯಂಜನಪದಾನುವೃತ್ತೌ ಅನನ್ವಯಪ್ರಸಂಗಃ, ಲಿಬ್ಧವಚನವಿಪರೀತಮೇನ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ. ನ ಚ ಅತ್ರ ವ್ಯಂಜನಾಂತರಸ್ಯ ಆದಿತ್ವಮಾದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ, ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ಆದಿತ್ವೇನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ಪ್ರಮಾತೃಕ್ರಮೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ ಕಕಾರಸ್ಯೈವ ಆದಿತ್ವಂ ಸಿದ್ಧೃತೀತಿ ಮನ್ವಾನೋ ವಿವಕ್ಷೋತಿ—ಕಕಾರಾದಯಃ ಇತಿ.

ಪಞ್ಚ ಪಞ್ಚೇತಿ ವೀಕ್ಷಯಾಂ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ. ಯದ್ವೈವ ಮಾನ್ತಾಃ ಪಞ್ಚ ಕೋ ವರ್ಗ ಇತಿ ವೀಕ್ಷಾರ್ಥೀಯೇನ ಕಸಾ ನಿರ್ದೇಶೋ ಲಭಃ; ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯಾತ್ ಪದವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಬಲಮಿತಿ ತಥಾಕರಣಂ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಪಿ ಸೂತ್ರಗತಿಃ. ವರ್ಗಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏಕವಚನಂ; ತತ್ಪಞ್ಚ ಕತ್ವಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧೃತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಬ್ಧಂ || 8 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅರ್ಥೇ'ಭಿಧೇಯಃ. ಅರ್ಥವಚ್ಚ ಬ್ಧರೂಪಂ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲ, ಪೊಲ, ಘಟ, ಪಟ; ತಂಬುಲಿಗ, ಸರವನ್ನಿಗ, ಟಿಪಗವ, ಗ್ರೈವೇಯಕ; ಅರಮನೆ, ಸೂಳೆಗೇರಿ, ರಾಜಪುರುಷ, ಬಹುಧನ; ಕಾಣೈ, ಪೂಣೈ, ಕುಂಭಕಾರ, ಯಜಮಾನ. ಅರ್ಥವದಿತಿ ಕಿಂ? ವನಂ ಧನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನರ್ಥಕಸ್ಯ ವನಧನಾದಿಭಾಗಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಲಿಬ್ಧಾಂತರೈಸ್ಯ⁸² ಇತಿ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ ಮಾಭೂತ್. ಲಿಬ್ಧಪ್ರದೇಶಾಃ—ಲಿಬ್ಧಾಂತು ಪ²⁰⁸ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The crude form of a substantive is *linga*.]

¹ ಪಂಚ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಥಕಬ್ಬಃ ಪ್ರಯೋಜನಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಅಭಿಧೇಯವಚನ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ; ಪ್ರಯೋಜನಾದೇರಪಿ ಅಭಿಧೇಯತ್ವೇನ ಸರ್ವಾಭಿಧಾನವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್. ಇತರಭಾತು ಕತಿಸಯಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ-ಅರ್ಥೋಽಭಿಧೇಯಃ ಇತಿ. ಅರ್ಥೋ ಸ್ವಾಸ್ಥಿತಿ ಅರ್ಥವತ್ ಇತಿ ಮತುಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಃ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ? ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ವಾ. ನಾನ್ಯಃ, ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷ್ಣಾಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ; ಅಸ್ತಿ ಹಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಮಿತಿ. ನಾನ್ಯಃ, ಗಾಣಲಾಕ್ಷಣಿಕಕಬ್ಬಾನಾಂ ಅಲಿಬ್ಧತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಹಿ ಗಾಣೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ ಅರ್ಥೋ ವಾಚ್ಯೋಽಸ್ತಿ, ಯೇನ ತತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಃ ಕಬ್ಬೋ ವಾಚಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಜೇನ್ನ. ಅನ್ತ್ಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಷ್ಠಾಃ, ಗಾಣಲಾಕ್ಷಣಿಕಯೋರಪಿ ವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ವಾಚ್ಯಃ¹ ವತ್ತಾವಶ್ಯಂಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅವಾಚಕೋ ಲಕ್ಷಕಃ, ಅವಾಚ್ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವಾ. ಯಲ್ಲಕ್ಷಕಂ ತದ್ವಾಚಕಂ, ಯಲ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ ತದ್ವಾಚ್ಯಮಿತಿ ಚ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ; ಪದಾಂತರಮರ್ಥಾಂತರಂ ಚ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವದರ್ಶನಾತ್. ವೃತ್ತೈನ್ಯರಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ಹಿ ಜೇಜಂ ; ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಉಪಚಾರಃ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಜಿತಂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ವಾದಿನಾ ಇತಿ.

ನನು ಏವಂ ವಾಚಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷ್ಣಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾವಾಚನಾಂ ಧಾತೂನಾಮಪಿ ಸಾ ಸ್ವಾದಿತಿಚೇನ್ನ. ಇವ್ಯಾಪತ್ತೇಃ. ಇವ್ಯಾಪ್ತೇ ಹಿ ತೇಷಾಂ ಲಿಬ್ಧತ್ವಂ ; ಅನ್ಯಥಾ ತಿನ್ನಂ, ಉಣ್ಣಿಂ, ಕೊಲ್ಲಂ, ಬದ್ಯಂ, ಇತ್ಯಾದಿಃ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಲಿಬ್ಧಾನ್ತ್ಯತ್ವಭಾವೇನ ದ್ವಿತ್ವಂ ನ ಸ್ಯಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಲಿಪ್ಕಾತ್ಸಪ್² ಇತಿ ತತಃ ಸುಖತ್ವತಿಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ ; ಧಾತೋಃ ಅಮರಯಿರೆ³ ಇತ್ಯಾದ್ಯಕುಶಲಸನವಿಶೇಷೇಣ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬ್ಧೈತೋರೇವ ಉತ್ಪತ್ತೇಃ, ಲಿಪ್ಕಾತ್ಸಪ್⁴ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಅಪವಾದವಿನಿರ್ಮುಕ್ತವಿಷಯತಯಾ ನಾಮಲಿಬ್ಧಮಾತ್ರಸ್ಯನಸಾಯಿತ್ವಾತ್.

ದ್ವಿವಿಧಂ ಹಿ ಲಿಬ್ಧಂ ... ನಾಮರೂಪಂ ಧಾತುರೂಪಂ ಜೇತಿ. ನ ಚ ನಾವೈವ ಲಿಬ್ಧಂ ನ ಧಾತುಃ ಇತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಮಿಶಃ. ಲೇನಮರ್ಥಂ⁵ ಗಮಯತಿತಿ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಯಥಾ ನಾಮ ಸಪ್ತಸು ವಿಭಕ್ತಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ಸ್ವಾಲ್ಪಕಾರಕರೂಪಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾವಿಶ್ವಂ ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಅನುಸ್ಮೃತಂ ಅರ್ಥಂ ಗಮಯತಿ, ತಥಾ ಪ್ರಥಮಾದಿಪ್ರತ್ಯೇಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾವಿಶ್ವಂ ಕಾಲತ್ರಯಸಂಧಾರಣಂ ಅನುಸ್ಮೃತಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ಅರ್ಥಂ ಧಾತುರವೀತಿ.

ಯದಿ ಏವಂ ಧಾತೂನಾಮಪಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಇವ್ಯಾಪ್ತೇ, ಕಿಮರ್ಥಂ ತರ್ಹಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಃ - ಧಾತುವಿಭಕ್ತಿವರ್ಜಮರ್ಥವಲ್ಲಿಬ್ಧಂ (ಕಾ. ೨-1-1) ಇತಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷ್ಣಾಂ ವಿಧ

¹ ಮತುಃ. "ವತ್ಸಾಸ್ತಿ" ಗಮಯಲ್ಲಿಂಗ.

ಧಾನ್ಯೈಃ ತದ್ವರ್ಜನಂ ಕೃತಮಿತಿಚೇತ್ — ಕಾಣ್ಡೇ ಕುಣ್ಡೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪದೇಷು ಅಭರ್ವಾ ಅಪರ್ಚ್ವಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಚ್ಯತಪದೇಷ್ವಪಿ — ಸ್ವರೋ ಹ್ರಸ್ವೋ ನಪುಂಸಕೇ (ಕಾ. 2-1-52) ಇತಿ, ಲಿಬ್ಗುನಂತಕಾರಸ್ಯ (ಕಾ. 2-1-53), ಇತಿ ಚ ಹ್ರಸ್ವಲೋಪಾದ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಾರಣಾರ್ಥಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಅನಿಷ್ಪಂ ಪ್ರಸಕ್ತಮಸ್ತಿ ಯದ್ವಾರಣಾಯ ಯತೇತ್.

ನನು ಏವಂ ಅರ್ಥವನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಗುತ್ವೇ ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಾನಾಂ ಪದಾನಾಮಪಿ ಅರ್ಥವತ್ತಯಾ ಲಿಬ್ಗುಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಲಿಪ್ಗಾತ್ಪ್ರಸಕ್ತಿಃ ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥೂತಃ ; ತಸ್ಯಾಪಿ ಅರ್ಥವತ್ತಯಾ ತತ್ಪಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಪುನರಪಿ ತದುತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ಅನವಶ್ಯಕ ಸ್ಥೂತಃ. ಅತೋತ್ರ ಅರ್ಥವದವಿಭಕ್ತಿ ಲಿಬ್ಗಂ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತಿವರ್ಜನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿಚೇತ್ — ಇದಮತ್ರ ಭರ್ವಾ ಪ್ರಪ್ಪಶ್ಯೇಸ್ತಿ : ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಲಿಬ್ಗುಸಂಜ್ಞಾಮಾಪಾದಯತಾ ತ್ವಯಾ ಅಸ್ಯ ¹ ಕೇನಾರ್ಥೇನ ಅರ್ಥವತ್ತಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ? ಕಿಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೇನ ಉತ ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ ಇತಿ. ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೇನ ಚೇತ್ ತೇನಾರ್ಥೇನ ಅರ್ಥವತ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಲಿಬ್ಗುಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತೇರಿಷ್ಯತ್ವಾತ್. ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ತು ನಾರ್ಥವತ್ತಾ, ತಸ್ಯ ತದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್. ನಾಪಿ ಅರ್ಥಾಂತರೇಣ : ಕಿಂ ತದರ್ಥಾಂತರಮಪಿ ? ವಿಭಕ್ತ್ಯನ್ತಪದಸ್ವರೂಪಾದನ್ಯತ್ ತತ್ಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಾ. ನಾಡ್ಯಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಿಕ್ತಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಅಪ್ರತೀತೇಃ. ನ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗ ಏವ ತದರ್ಥ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಸ್ಯ ಸಂಸರ್ಗಮಪಿ ಮ್ನಾ ಭಾಸಮಾನತ್ವೇಽಪಿ ತದವಾಚ್ಯತ್ವಾತ್. ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯೋ ಹಿ ವಾಚ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ, ನ ಯಥಾ ಕಥಂಚಿದಪಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜೋಧಿಕೇ ಪದಸಮುದಾಯರೂಪೇ ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಿಃ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ. ನ ಚ ಇಪ್ಪವೃತ್ತಿಃ : ಪದಕರ್ತೃವಿ ವೃತ್ತಿರುಚ್ಯತೇ.

ಅಭಿಧಾವೃತ್ತಸಾಗೋಣೀವೃತ್ತಯಃ ಪದಸಂಕ್ರಾಂತಾಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್ ;

ವಾಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್ ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ. ನ ಚ ಏವಂ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾಸಲಿಬ್ಗುನಾಮಪಿ ಸಮುದಾಯರೂಪತ್ವಾತ್ ತದರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವತ್ ಅವಾಚ್ಯತಯಾ ಅರ್ಥವತ್ತಾ ನ ಸ್ವಾಧಿತಿವಾಚ್ಯಂ — ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಸಮಾಸಯೋರೇವ ತದರ್ಥವಚಕತ್ವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ —

ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವೇತ್ |

ನ ಏನಂ ವಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಾನ್ತಸ್ತಸ್ಯ ಲಿಬ್ಗುನೇನ ಸಂಜ್ಞಾಯಾ || ಇತಿ.

ನಾಪುನ್ಲೋಕಃ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣೇನ ಅರ್ಥೇನ ಅರ್ಥವತ್ತೇ ಲಿಬ್ಗುಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಸುಬುತ್ಪತ್ತೇರಿಷ್ಯ ಇಷ್ಯತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತಾದೃಶಾರ್ಥೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ತಥಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಕಬ್ಬೋ ಗರ್ಹಿತಃ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಪೂಜಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ — ನೃನಃ ಪಿ ರೀ ರಕ್ (ಶಾ. 1-1-144) ಇತಿ ದ್ವೀತೀಯಾಂತದಪಿ ಪಪ್ಪಶ್ಯಂತಃ, ದಿವಾ ಸರ್ವೇಃ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾದಪಿ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಶ್ಚೇತಿ.

ಕಿಂಚ ಅನಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ನ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ. ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತೀತಿ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತಂ ಕೃತ್ಯತೇ, ಲಕ್ಷಣನುಸಾರಿತ್ವಾಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಶರಣಾವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ ;

¹ ಕೇನಾರ್ಥವತ್ತಾ. ² ಣ ವಾ ಇತಿ.

ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಮಸ್ತಿತಿ ವಚಿರವ್ತಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಇತಿ ಪತಂಜಲಿವಚನಾಚ್ಚ .
ಅನ್ಯಥಾ¹ ಕರ್ಮಣೋಣ (ಶಾ. 4-4-185) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಬಲೇನ ಕುಮ್ಭಕಾರ ಇತಿ
ವತ್ ಗ್ರಾಮಗಾಮ ಇತ್ಯುಪಿ ಸಾಧ್ಯೇತ. ನ ಚಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ. ಅನಭಿಧಾನಾನ್ವ
ಇತಿಜೇತ, ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇ'ಪಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಸುಬನ್ತಸ್ಯ ಅಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಪರ್ಜ
ನೈವಲಕ್ಷಣಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಜಲೇ ವರ್ಷತಿ ಸ್ಥಲೇ ವರ್ಷತೀತಿ.

ತದೇತಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಪರನಾಮಧೇಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ,
ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿ ತಸಮಾಸನಾಮಭೇದಾತ್. ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿ ತಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾಸ್ತು ಅಗ್ರೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಕಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಭೇದಭಾತುಮಯಂ ಕೃಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಮು
ಚ್ಯತೇ. ಯಥಾ—ಪಾಡಿದ, ಬೇಡಿದ, ಪಾಡಿಸಿದ, ಬೇಡಿಸಿದ, ಇತ್ಯಾದಿ. ತದ್ಧಿ ತಸಂಜ್ಞಾ
ಕಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಸುಬನ್ತ ರೂಪಪ್ರಕೃತಿಮಯಂ ತದ್ಧಿ ತಲಿಬ್ಧಂ. ಯಥಾ—ಮಡಿವಳ,
ಮಾಲೆಗಾಜ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಕಥಂಚಿತ್ ಏಕಪದ್ಯಮಾಸ
ನ್ನಂ ಸುಬನ್ತ ಸಮುದಾಯರೂಪಪ್ರಕೃತಿಮಯಂ ಸಮಾಸಾನ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಅನ್ವಿತಂ ಅನ್ವಿ
ತಂ ವಾ ಸಮಾಸಲಿಬ್ಧಂ. ಯಥಾ—ಕುಡುವಿಲ್ಲ, ನಿಡುದೋಳ, ಅರಮಗ, ಮೊಗದಾವರೆ, ಇತ್ಯಾದಿ.
ತದೇತತ್ತಿವಿಧಾಲಿಬ್ಧಂ ದತರಿಕ್ತಂ ತದ್ಭವತತ್ಸಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದಾತ್ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮಾತ್ಮಸಾ
ತ್ಪುರ್ವಾಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಶಬ್ದಜಾತಂ ನಾಮಲಿಬ್ಧಮಿತಿ.

ಅತ್ರ ತದ್ಭವಶಬ್ದೇನ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿಪಾತನಂ ವಾ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಸಾಕಲೈನ ಏಕದೇಶೇನ ವಾ
ವಿಕೃತಿಮಾಪನಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ಉಚ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ—ಭಿಕ್ಷಾ, ಬಿಕ್ಷೆ; ಮೀನ, ಮೀನ್;
ಪ್ರಭಾ, ಹಬೆ; ಕದಮ್ಮ, ಕರಮ್ಮ; ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ಸಮಶಬ್ದೇನ ತಥಾ ವಿಕೃತಿಂ ಅನಾಪನಾಃ
ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಸಮಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯಾಃ ಶಬ್ದ ಉಚ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ—
ಘಟ, ಪಟ, ಇತ್ಯಾದಿ. ದೇಶ್ಯಶಬ್ದೇನ ತು ಕೇವಲಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತಾ ಏವ ದೇಶಭಾಷಾಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ
ಶಬ್ದಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ—ನೆಲ, ಪೊಲ, ಬಟ್ಟ, ಗಟ್ಟ, ಇತ್ಯಾದಿ.

ತದೇತಚ್ಚತುರ್ವಿಧಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ'ಪಿ ಸಮ್ಮತಂ, ತತ್ರಾಪಿ ಏವಂ ಚಾತು
ರ್ವಿಧಾಭಿಧೇಯಕಾರಾತ್. ಇಯಾಸ್ತು ಧೇವಃ : ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿ ತಸಮಾಸೇಷು ಅವಿಶೇಷ ಏವ;
ನಾವಿತಿ ತು ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ - ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾಃ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾ ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಶ್ಚೇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ.
ತತ್ರಾಪಿ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ನ ವಿಶೇಷಃ; ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ತು ಔಪಾಧಿಕಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತತ
ಯಾ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾ ಅಪಿ ತೇಷಾಂ ಕೃದನಂತಃಸಾತಿತ್ವೇನ ತದತರಿಕ್ತಾ ಏವೇತಿ. ತದೇವಂ
ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ, ತಥೈವ ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶ
ನಾದಿತಿ.

ತತ್ ದೈಧಿಮಿ ಚತುರ್ವಿಧಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಉದಾಹರಣಕಾಮಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಚುರವಿ
ಷಯಂ ನಾಮಲಿಬ್ಧಂ ಉದಾಹರಣ ಕರ್ಣಾಟಕಮುದಾಹರತಿ—ನೆಲ, ಪೊಲ, ಇತಿ. ತಥಾ
ಸಂಸ್ಕೃತಂ ನಾಮ ದರ್ಶಯತಿ—ಘಟ, ಪಟ, ಇತಿ. ಏವಂ ತದ್ಧಿ ತೇ ಸಮಾಸೇ ಕೃತಿ

¹ ಕರ್ಮಣ್ಯಾಣ.

ಚ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಉದಾಹರಣದ್ವಯಂ ಇತಿ ಉದಾಹೃತಿಕ್ರಮೋ ಣ್ಣಾತವ್ಯಃ.

ನನು ಅರ್ಥವದಿತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಅಯುಕ್ತಂ, ಅವ್ಯವರ್ತಕತ್ವಾತ್. ವ್ಯವರ್ತಕಂ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ. ನಚೈತತ್ಪ್ರಥಾ, ಅರ್ಥವದಿತಿ ಅಭಿಧೇಯವಾಚಿನೋ ಗ್ರಹಣೇನ ಸರ್ವಾಭಿಧಾನ ಸಬ್ಬಿಹಾತ್. ನ ಹಿ ಅನರ್ಥಕಃ ಶಬ್ದೋ'ಸ್ತಿ, ಶಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವನಿಯಮಾತ್. ಅ ತೋ ನೇನ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ ಪೃಚ್ಛತಿ—ಅರ್ಥವದಿತಿ ಕಿಂ ಇತಿ. ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕತ್ವಾತ್ ಇದಂ ಸಫಲಮಿತಿ ಮನ್ವಾನೋ ವ್ಯವರ್ತ್ಯಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವನಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ವರ್ಧನಾದಿಭಾಗಾಃ ಕಥಮನರ್ಥಕಾಃ ? ನ ಹಿ ಅರ್ಥವದೇಕದೇಶೋ'ನರ್ಥಕಃ ; ಏಕದೇಶಾನಾಂ ಅನರ್ಥಕತ್ವೇ ಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಾತ್. ನ ಹಿ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಸಮೂಹೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ದೃಷ್ಟಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಏಕದೇಶೋ'ಪಿ ಅರ್ಥವಾನೇವ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಉದಕಶಬ್ದೈಕದೇಶೋ ದಕಶಬ್ದಃ ತದೇಕದೇಶಃ ಕಶಬ್ದೋ'ಪಿ ಉದಕವಾಚಕಃ. ಕ್ವಚಿದರ್ಥಾಂತರವಾಚಕಶ್ಚ. ಯಥಾ—ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ, ವಿಕ್ರಮಃ, ಕ್ರಮಃ ಇತಿ ; ಸುನಾ ಸೀರಃ, ನಾಸೀರಃ, ಸೀರಃ ಇತಿ ಚ—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯದರ್ಥವಾಚಕೋ ಯಚ್ಛಬ್ದಃ ತದ್ವ್ಯಚನಶ್ಚಃ ತಚ್ಛಬ್ದವೃತ್ತಿರೇವ ನ ತದೇಕದೇಶವೃತ್ತಿಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಘಟತ್ಯುಕ್ತೇ ಟಫತ್ಯುಕ್ತೇ ವಾ ಘಟ ಇತಿ ಪ್ರತೀಯೇತ. ದಕಾದಯೋ ವಿಕ್ರಮನಾಸೀರಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವತಸ್ತಾ ಏವ, ನ ಉದಕತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾದಿಶಬ್ದೈಕದೇಶಾಃ ; ಮಾನಾಭಾವಾತ್. ಸಮಾನಕೃತಿ ಕತ್ವಾತ್ ತದ್ಭ್ರಾಂತಿಃ. ಸತ್ಯಾ ಭಾಮಾ-ಸತ್ಯಭಾಮಾ, ಭೀಮಃ ಸೇನಃ-ಭೀಮಸೇನಃ, ಇತ್ಯಾದೌ ತು—ನಾಮ್ನೈತ್ತರಸದಸ್ಯ ಚ (ಶಾ. 2-2-13)(i) ಇತ್ಯನುಶಾಸನಬಲಾತ್ ಪ್ರಾ ರ್ಥಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಸದಸ್ಯ ಲೋಪ ಇತಿ ಅನ್ಯದೇತದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಹಾದಯಃ || ೧ ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಹ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷ್ಠಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಹ, ಅಮುತ್ರ, ಸರತ್ರ, ಉಭಯತ್ರ, ಅಸ್ತಿ, ಸ್ತಸ್ತಿ, ನಾಸ್ತಿ, ವೃಥಾ, ಮುಥಾ, ಝಡಿತಿ—ಇತಿ ಇಹಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ. ನಿಷೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ನಾವ್ಯಯ¹⁰ ಇತಿ ; ತಸ್ಯಾಯಂ ಪುರಸ್ತಾದಪವಾದೋ ಯೋಗಃ. ಬಹು ವಚನಂ ಆಕೃತಿತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ.

[It applies to *iha* and the words classed with it (see above).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಅಮುತ್ರ ಸರತ್ರ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಸಖಣ್ಡಾನಿ ಅಸ್ತಿ ಸ್ತಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಅಖಣ್ಡಾನಿ ಚ ಅವ್ಯಯಾನಿ. ಯದೃಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಲುಪ್ತವಿಭಕ್ತಿಕತಯೈವ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಾಣಿ ಅಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ಶ್ರೂಯಮಾಣವಿಭಕ್ತಿಕತಯೈವ ಕಾನಿ ಚಿತ್ ಪ್ರಯೋಗಮರ್ಹಂತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ ಚ ಮಹತಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಚಂ || ಇಹಸರಸಾಭ್ಯಮೆಂಬೆರಡುಮಿಲ್ಲದೆ ನಾಸ್ತಿ ಕಥಮದಿಂದಮೋ |

ದಿಹಮನೆ ಖಲ್ವಖಿಲ್ವವಿಧಿಯಿಂದಿನಿಸೆಯ್ಪಿದ ಸಾಗತಾದಿದು ||

ವ್ವಿಹಿತಕಥಮದಿಂದಮಿಹಮಂ ಸರಮಂ ಬಗೆದಂತೆ ಮಾಖ್ಯ ಸ |

ನ್ಮಹಿತಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಮಭಿನಾಳ್ಳಿತದಾಯಿನಿವೃದ್ಧೋಪದೇ ||

ಕಂ || ವಾಸ್ತವಸುಖಮಯಮಪ್ಪಾ |

ಸ್ವಸ್ತಿಯನಿಹಕಂ ಪರತೈಗಂ ಮಾಡುವ ಲೋ ||

ಕಸ್ತುತಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮ |

ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಕನವೊಲಃಃದು ನಾಸ್ತಿ ಕಂ ಮೊಚ್ಚು ಗುಮೇ || ಇತಿ.

ಏವಂ ಇತರೇಷಾಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಇಹಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾದೇವ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ಸಿದ್ಧೇತಿ ಪುನರಾವಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಕ್ಕನುಮಾಶಬ್ದ್ಯ ಸೂತ್ರಂ ಸಫಲಯತಿ—ನಿಷೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ಇತಿ. ನಾವ್ಯಯ ಶತ್ರುತ್ಯದಾದಿ¹⁰ ಇತ್ಯನನ್ತರೋತ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನಿಷೇತ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ನಿಷೇಧನಂ ಇಹಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾವ್ಯಯವಿಷಯಮಿತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಅನೇನ ಇಹಾದಯೋಪೋದ್ಯಂತೇ, ನ ಪುನರ್ಲಿಬ್ಧತಯಾ ವಿಧೀಯನ್ತ ಇತಿ ನಾನರ್ಥಕೋ ಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾವ್ಯಯಶತ್ರುತ್ಯದಾದಿ || 10 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವ್ಯಯಾನಿ ಶತ್ರುನ್ತಾಃ¹ ತ್ಯದಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನ ಭವಂತಿ. ಅವ್ಯಯಾನಿ ಇಹ ಶತ್ರುತ್ಯದಾದಿಸಾಹಚರಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸ್ಯೇವ ಗೃಹ್ಯಂತೇ ; ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾನಿ. ತೇನ ಶ್ಲಬ್ಧವ್ಯಯಸ್ಯ²¹⁷ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಪ್ರಸಕ್ತಿದೋಷೋ ನಾವಕಾಶಂ ಲಭತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಚ್ಚೈಸ್, ನೀಚೈಸ್, ಸ್ವರ್, ಪ್ರಾತರ್, ರಣಿತ್, ಪರತ್.

ತ್ಯದ್, ತದ್, ಯದ್, ಅದನ್, ಏತದ್, ಕಿಮ್, ಯುಷ್ಮದ್, ಅಸ್ಮದ್, ಭವತ್, ಇತಿ ತ್ಯದಾದಿಃ.

[Not to includeables, nor to 'atip' and 'tyad' words (see above).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವ್ಯಯಂ ಚ ಶತಾ ಚ ತ್ಯದಾದಿಶ್ಚೇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಲಾಭವಾರ್ಥಂ ಏಕವದ್ಭವಃ ಕೃತಃ ; ಸರ್ವೇ ದ್ವಂದ್ವೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಏಕವದ್ಭವತೀತಿ.

ನನು ಶತ್ರುತ್ಯಾಃ ಸಮ್ಪ್ರತಿಕಾಲವಾಚೀ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಧಾತುನಿಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಃ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ಸ್ವತಃ ಏವ ಅಪ್ರಯೋಗವಿಷಯ ಇತಿ ಕಿಂ ತನ್ನಿಷೇಧೇನೇತ್ಯಾ ಶಬ್ದ್ಯ, ನಾತ್ರ ಅಯಂ ಶತಾ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ವಕ್ತಿ ; ಕಿನ್ತು ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ²⁸ ಇತಿ ನಿಯಮೇನ ವ್ಯಾನ್ತಂ ಶಬ್ದಜಾತಮಿತ್ಯಾಹ—ಶತ್ರುನ್ತಾಃ ಇತಿ.

ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾಪ್ತೌಪ್ತಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ಅನೇನ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ನನು ಯದೇವಂ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅಲಿಬ್ಧತಾ ಸ್ಯಾತ್ ಉತ್ತರತ್ ಅವ್ಯಯಾದ್ವಿಹಿತಾನಾಂ ಸುಪಾಂ ಶ್ಲಬ್ಧವ್ಯಯಸ್ಯ²¹⁷ ಇತಿ ಶ್ಲಬ್ಧಧಾನಂ ಅಸಬ್ಧತಂ ಸ್ಯಾತ್ ; ಲಿಬ್ಧಾದೇವ ಹಿ ಸುಬುತ್ವತಃ ನಾಲಿಬ್ಧತ್. ಆತೋ ಲೋಪ್ಯಭಾವೇ ಲೋಪಸ್ಯ ಪ್ರಸಬ್ಧ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತಿದೋಷವಾಶಬ್ದ್ಯ, ನಾತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅವ್ಯಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ; ಕಿನ್ತು ಇಹಾದಿಗಣವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾನಾಂ ಸ್ವರ್ ಪ್ರಾತರ್ ಉಚ್ಚೈಸ್ ನೀಚೈಸ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ

¹ ತ್ಯದಾದಯಶ್ಚ ಲಿಂಗ.

ಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮೇವ ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮಿತ್ಯಾಹ—ಅವ್ಯಯಾನಿ ಇತಿ. ಅಸಂಸ್ಕೃತಾ ವ್ಯಯವ್ಯತಿರೇಚನಬೀಜಮಾಹ—ಶತ್ರುತ್ಯದಾದಿ ಇತಿ. ನ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಶತ್ರುಪ್ರತ್ಯಯಃ ತ್ಯದಾದಿಗಣೋ ನಾ ಸೂತೋ ಸ್ತಿ. ಅತಃ ತತ್ಸಾಹಚರಾತ್ ಏಕ್ತವ್ಯತಿರಿಕ್ತಸಂಸ್ಕೃತಾವ್ಯಯಾನೈವೇತಿ.

ಅತ್ರ ಅವ್ಯಯಾದೀನಾಂ ತ್ರಯಾಕಾಮುಪಿ ವ್ಯಸ್ತಾನಾಂ ಅನುಪಸರ್ಜನಭೂತಾನಾಮೇವ ನಿಷೇಧವಿಷಯತಾ, ನ ಸಮುಕ್ತಾನಾಂ ಉಪಸರ್ಜನಭೂತಾನಾಂ ; ಪ್ರಿಯಸ್ವರ್, ಪ್ರಿಯಪ್ರಾತರ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್ ; ಪಾರ್ವರ್ ಪ್ರಿಯಪ್ರಾತರ್, ಯಾಜ್ಞಕರ್ ಪ್ರಿಯಸ್ವರ್ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತದುಕ್ತಂ ಕೇಶಿರಾಜೇನ—

ಕಂ " ವಿಧಿತಮನಿವೃದ್ಧಯಮುಂ |

ತ್ಯದಾದಿಯುಂ ಶಸ್ತ್ರಬಂಧತಮುಂ ಸಂಸ್ಕೃತದೋಃ |

ಪದವಿಧಿಯಂ ನಣಿ ತಳಿದ |

ಛಿದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲಿಬ್ಧಮಾಗುವು ನಿಜದಿಂ || ಇತಿ.

ಪರವೋಚ್ಯೈನ್, ಪರಮನೀಚ್ಯೈನ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಸಮಸ್ತತ್ಯೇಽಪಿ ಅನುಪಸರ್ಜನತ್ಯೇನ ಅವ್ಯಯತ್ವಾತ್ ನಿಷೇಧ ಏವ ವಿಧಿನಿಷೇಧಯೋಃ ಕಥಂಚಿದೇವ ಸಿದ್ಧಃ ;

ವಿಧಿನಿಷೇಧಶ್ಚ ಕಥಂಚಿದಿಷ್ಟಾ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಅನೇಕಾನ್ತಾದೇವ ಇಷ್ಟಸಾಧನಾತ್. ಅಸೂತ್ರಯಚ್ಚ ಭಗವಾಃ ... ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವ್ಯಾದ್ಯಾದಶ್ಚಃ || 11 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ದ್ವಿಶಬ್ದಾತ್ಯಭ್ಯುತಿ ದರ್ಶಕಬ್ಧಸಂಭವಾಃ ಶಬ್ದಾ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾ ನ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದ್ವಿ, ತ್ರಿ, ಚತುರ್, ಪಂಚ, ಷಟ್, ಸಪ್ತ, ಅಷ್ಟ, ನವ, ದಶ. ದ್ವ್ಯಾದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಏಕಮಂ, ಏಕದಿಂ. ಆದಶ್ಚ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಏಕಾದಶಮಂ, ದ್ವಾದಶಮಂ.

[Nor to numerals from two to ten.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ' ದ್ವಿಶಬ್ದ ಅದಿರ್ದಸ್ಯ ತತ್ ದ್ವ್ಯಾದಿ, ಸಬ್ದಾಶಬ್ದರೂಪಂ. ಆ ಇತಿ ಅಭಿವಿಷ್ಣು ಆಹ. ದಶ್ಚ ಇತಿ ಆಚ್ಯೋಗೇ ಪಕ್ಷಾಃ. ನ ಚ ದರ್ಶಕಬ್ಧಸ್ಯ ಬಹುರ್ವಾಚಿತ್ವಾತ್ ಭೃಸಾ ಭಾವ್ಯವಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಸರತ್ವಾತ್. ಯಥಾ ... ವಾ ಪ್ತುಃ (ಶಾ. 1-2-18) ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ದ್ವಿ ದರ್ಶ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪೋಪದಾನಾತ್ ಸಕ್ಷಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾಸಂಸ್ಕೃತಾಃ ; ತೇಽಪಿ ಅಸಮಸ್ತಾ ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಏವ. ನ ಸಮಸ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ನಾ, ಪ್ರಿಯತ್ರಿ ಪ್ರಿಯಚತುರ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಶತ್ರಿಕ ದ್ವಯ ತ್ರಯ ದ್ವಿತಯ ತ್ರಿತಯೇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚ ಲಿಬ್ಧತಯಾ ಇಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ || 12 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭೂತಃ ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಪ
ನ್ನಃ, ಸೋರ್ಥೋಭಿಧೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಃ; ಸ ಶಬ್ದೋ ಧಾತು
ಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಡು, ಕುಡು, ಮಾಡು, ನೋಡು, ಅಡಿಸು, ಕುಡಿಸು,
ಅಲಚ್ಚು, ತೊಡಚ್ಚು, ಪೂರೈಸು, ಬೋಳೈಸು.

ಧಾತುಪ್ರದೇಶಾಃ—ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ ⁵³⁶ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A verbal root is dhātu.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಈಹಾ ಚೇಷ್ಟಾ ವ್ಯಾಪಾರ ಇತಿ ಅನರ್ಥಾನ್ತರಂ.
ಯದ್ಯಪಿ ಲೋಕೇ ಕರೋತಿಃ ಅಪೂರ್ವಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ
ಯಥಾ—ಘಟಂ ಕರೋತಿ, ಪಟಂ ಕರೋತಿ; ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಪೃತಿಮಾತ್ರೇ'ಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ;
ದೇವದತ್ತಃ ಕಿಂ ಕರೋತಿ? ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ಅಸ್ತೇ, ತಿಷ್ಠತಿ, ಪಚತಿ, ಪಠತಿ, ಶೇತೇ ತಿಗಚ್ಛ
ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯಾಪೃತಿವಿಶೇಷೇಣ ಉತ್ತರದರ್ಶನಾತ್. ನ ಹಿ ಅನ್ಯವಿಷಯಕಪ್ರಶ್ನಸ್ಯ ಅನ್ಯವಿಷಯ
ಮುತ್ಪರಂ ಯುಕ್ತಂ, ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಯೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷೋ'ವೇನ ಸಮಾನವಿಷಯತ್ವನಿ
ಯಮಾತ್. ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಜ್ಞಾತೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಅಜ್ಞಾತೇ ಹಿ ಪ್ರಶ್ನಃ; ನ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ'ಪಿ
ಅಜ್ಞಾತೇ ವಿಶೇಷತೋ'ಪಿ ಜ್ಞಾತೇ ವಾ. ಅತೋ'ತ್ ಕರೋತಿಃ ವ್ಯಾಪೃತಿಮಾತ್ರವಾಚಕ
ಇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಇತಿ.

ಸೋ'ಪಿ ದ್ರವ್ಯಗತಕ್ರಮಿಕಾನೇಕಾವಾನ್ತಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪರೂಪ ಏವ, ನ ತು ನಿರಂಶೈಕ
ರೂಪ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವಾಪರೀಭೂತಃ ಇತಿ. ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಧಿಶ್ರಯಣೋ
ದಕನೇಚನ ತಣ್ಣಿಲವ್ಯಕ್ತೇಪ್ರಾಣೈರ್ಧೋಪಕರ್ಷಣ ದರ್ಶಿಸರಿಘಟ್ಟನ ಮಣ್ಣಾ ಸ್ರಾವಣಾದ್ಯನೇ
ಕಾವಾನ್ತಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪರೂಪೋ ಹಿ ಪಾಕ ಉಪಲಭ್ಯತೇ, ನ ಚ ಉಕ್ತನಿರಪೇಕ್ಷೈಕರೂ
ಪಃ; ಯಥಾ ಸಾಸ್ನಾಲಾಬ್ಧಿಲಕಕುದುರವಿಪಾಣಾದ್ಯವಯವಸಮುದಾಯರೂಪೋ ಗಾರಿತಿ.

ಅಥ ಏವಂರೂಪವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿನಾಂ ಧಾತುತ್ವೇ ಭಾವವಿಹಿತಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತನಾಂ
• ಅಜಞ್, ಪಜಞ್, ಕಾಣ್, ಪಾಣ್ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ತತ್ಸಾರ್ಥತಃ; ತೇಷಾಮಪಿ ವ್ಯಾ
ಪಾರಮಾತ್ರವಾಚತ್ವಾತ್. ನಾತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯೋ ಭಾಸತೇ, ಭಾವಸ್ಯಾಪಿ
ಧಾತ್ವರ್ಥರೂಪತ್ವಾತ್;

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯೇಭಿಧೇಯತೇ | ಇತಿ ವಚನಾತ್

ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಃ—ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಪನ್ನಃ ಇತಿ. ಅನೇನ ಕೃದನ್ವೇಷು ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.
ತಥಾಪಿ—ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಹಿ ದ್ವಾ ಸ್ವಭಾವಾ, ಸಾಧ್ಯತ್ವಂ ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸಾಧ್ಯ
ತ್ವಂ ಸಾಧನಾಯುತ್ಪತ್ತಂ. ತದವಸ್ಥಾ ಏವ ಹಿ ವ್ಯಾಪಾರೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ. ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ತು
ನಿದ್ವಂದ್ವರೂಪತ್ವಂ. ತದವಸ್ಥೋ ಹಿ ಕೃದನ್ವೇನ ಉಚ್ಯತೇ. ಆತ ಏವ—ಕೃದಭಿಹಿತೋ
ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತಿ—ಇತಿ ಪ್ರಾಙ್ಘೃಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ವ್ಯಾಪ್ತೀನಾಮವಸ್ಥೇ ದ್ವೇ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧತೇತಿ ಚ !

ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಾಧನಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಸಿದ್ಧತಾ ನಿಷ್ಪತ್ತಾತ್ಮತಾ ||

ಸಾಧ್ಯ ಸಾ ಧಾತುನಾಚ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ¹ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಾ ತು ಪರೋಚ್ಯತೇ !

² ಅಧಿಕಾವಚನಾದ್ಭಾವೇ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕಾವೇವ ತಿಚ್ಛತ್ಮತಾ ||

ತಿಚ್ಛವಂ ತತ್ತಯೈವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವಮಾಹ ಕೃತ್ ! ಇ.

ತಸ್ಮಾತ್ ಕೃದನ್ತನಾಂ ಅಧಾತುತ್ವಮೇವ, ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್.

ಅತಃ ಸಾಧ್ಯತಾಮಾಪನ್ನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭೂತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಯ ಅಭಿಧಾಯಕೋ ಯಃ ಸ ಏವ ಧಾತುಃ ಇತ್ಯಾಹ — ಸ ಇತ್ಯಾದಿ. ಧಾತುಸ್ವರೂಪಮುದಾಹರತಿ ಅಡು, ಕುಡು, ಮಾಡು, ನೋಡು, ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಸಮುದಾಯ ಏವ ಪ್ರಯುಚ್ಯತೇ. ಮಾಡಿದಂ, ಬೇಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಹಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ. ತಥಾ ಚ ಕಥಮಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಮಾಡಿದಂ, ಮಾಡಿದರ ; ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ; ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೇ ಮಾಡು, ಬೇಡು, ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರವರ್ತಭಾಗಸ್ಥೈರ್ಯ ಧಾತುತ್ವಂ; ನ ಇದಂ ಇದರ ಇತ್ಯುಕ್ತ ರಭಾಗಸ್ಯ ಉಭಯಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ. ಶಕ್ಯತೇ ಹಿ ಸಾಧಯಿತುಂ ಉತ್ತರಭಾಗಸ್ಥಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಂ, ಪ್ರಾರ್ಥಭಾಗಸ್ಯ ಅತದರ್ಪತ್ವಂ ವಾ. ತಥಾ ಹಿ—ವಿವಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಃ ಉತ್ತರಭಾಗಃ ಕ್ರಿಯಾವಚನಃ, ತದೇಕದೇಶತ್ವಾತ್ ಪ್ರವರ್ತಭಾಗವತ್. ಪೂರ್ವಭಾಗೋ ವಾ ನ ತದ್ವಚನಃ, ತತ್ ಏವ, ಉತ್ತರಭಾಗವತ್ — ಇತ್ಯನುಮಾನತ ಇತಿ ಚೇತ್ : ಉಚ್ಯತೇ. ಸದಸದ್ಭಾವಸಹಕೃತವ್ಯವಹಾರೇಣ ತದ್ವಚನಾತದ್ವಚನನಿರ್ಣಯಾತ್. ತಥಾಹಿ — ಮಾಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಸಮೂಹರೂಪಾಚ್ಛಬ್ದಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲಕಾರಕಸಂಕ್ಷಲ್ಪಿಸಮುದಾಯರೂಪೇರ್ಥಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತ್ಯವಿನಾದಂ. ತತ್ರ ಚ—ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದನಿವೇಶಃ — ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಯಾವದರ್ಪಭಾಗಂ ಶಬ್ದಭಾಗಾಃ ಸವ್ಯಸ್ಥನೀಯಾಃ. ತತ್ರ ಚ ಸದಸದ್ಭಾವವ್ಯತಿರೇಕೇನ ನಾನೋಸ್ಥಿತಿ ಕಷ್ಟದುಪಾಯಃ. ತಥಾಹಿ — ಸದ್ಭಾವೋನ್ವಯಃ. ಅಸದ್ಭಾವೋ ವ್ಯತಿರೇಕಃ. ತಾಭ್ಯಾಂ ಅಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಭಿಧೇಯಃ ಅಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಭಿಧಾಯಕಃ ಇತಿ ಉದಾಪೋಹಸಚಿವವ್ಯವಹಾರೇಣ ವಿಷಯವಿಷಯಿಣೋಃ ಶಕ್ಯಶಕ್ತತಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ. ಕಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿಚೇತ್ : ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ; ಬೇಡಿದಯೆ, ಬೇಡಿದಿರ; ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದವು; ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗೇಷು ಶಬ್ದಭಾಗಃ ಕಷ್ಟಿತ್ ಬೇಡಿದೂಪೋನುವರ್ತತೇ. ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ಚ ಕಷ್ಟಿತ್ ಅಮಾದಿರೂಪಃ. ಅರ್ಥಭಾಗೋಪಿ ಕಷ್ಟದನುವರ್ತತೇ, ಯಾಚನಾರೂಪಃ ಅತೀತಕಾಲರೂಪಶ್ಚೇತಿ. ವ್ಯಾವರ್ತತೇ ಚ ಕಷ್ಟಿತ್ ಪ್ರಥಮಾದಿಪುರುಷರೂಪಃ ಸಂಖ್ಯಾರೂಪಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕಷ್ಟಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾ ಶಬ್ದಃ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮತ ಏವ ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ; ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾಂಶ್ಚ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತ ಇತಿ.

ನ ಚ ಬೇಡಿದಂ, ಬೇಡಿದರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಮಾದಿಭಾಗ ಏವ ಯಾಚನಾದಿವಾಚಕೋಸ್ತು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಬೇಡಿದೂಪಮನ್ತರೇಣ ನೋಡಿದಂ, ಪಾಡಿದರ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ತತ್ಪ್ರತಿಭಾಗ ಪ್ರಸ್ತಾಪ್ಯಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಬೇಡಿದೂಪ ಏವ ಯಾಚನಾ ಕಾಲಯೋಃ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಲ್ಪಯಿ

¹ ಕೃದನ್ತೇನಾಪರೋಚ್ಯತೇ.

² ಅಧಿಕಾ.

ತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ ; ಬೇಡುವಂ, ಬೇಡುವರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸತ್ಯಪಿ ದಕಾರೇ ಅತೀತಕಾಲಸ್ಯ, ನೋಡಿದಂ, ಪಾಡಿದರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸತ್ಯಪಿ ಬೇಡಾ ಯಾಚ್ಛಾ ಯಾಚ್ಛ ಪ್ರತಿತಿಪ್ರಸಬ್ಧಗ್ತ. ತಸ್ಮಾತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಮಾ ಯಾಚ್ಛಾರೂಪೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಅನುವೃತ್ತಿವತ್ತೋ ಬೇಡೋರೇ ವಾರ್ಥಃ, ಪರಿಚ್ಛೇದೋ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮಾ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮತಃ ಇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ.

ಏವಂ ಕಾಲತ್ರಯಪುರುಷತ್ರಯಕರ್ತೃಕರ್ಮ್ಯಕರ್ತೃನೇಕತ್ವಾದಿಷು ಚ ಸದಸದ್ಭಿ ವಸಚಿವವ್ಯವಹಾರೇಣ ಅಸ್ಯ ಅಯಮರ್ಥ ಇತಿ ನಿರ್ಣೇತವ್ಯಃ; ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯಾಪಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಾ ಪಯಿಕತ್ವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಂ ವ್ಯಾಕರಣೋಪಮಾನಕೋಶಾಪ್ತ ವಾಕ್ಯವ್ಯವಹಾರತ್ಯ. |

ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷಾದ್ವಿವೃತ್ತೇರ್ವದಂತಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯತಃ ಸಿದ್ಧಪದಸ್ಯ ವೃದ್ಧಿಃ | ಇತಿ.

ಏವಂ ಚ ಯದುಕ್ತಂ ಅನುಮಾನದ್ವಯಂ ತದಪಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ ; ಬಾಧಾಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಾದಿ ದೋಷದುಷ್ಪತ್ಯಾದಿತಿ.

ಅಥ ಬೇಡಿದರ್, ನೋಡಿದರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ಶಬ್ದಸಮುದಯೋ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ಅರ್ಥ ಸಮುದಯಮಾಹೇತಿ ತಯೋರೇವ ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯಭಾವಕಲ್ಪನಮುಚಿತಂ ; ಲಾಘವಾತ್, ಸುಖಪ್ರತಿಪತ್ತೇಶ್ಚ. ಕಿಮುಭಯತ್ರಾಪಿ ಅವಯವವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕಾನುವೃತ್ತಿವ್ಯಾವೃತ್ತೀ ಕಲ್ಪನಾಕುಸ್ಯಪ್ಪಾಪ್ಯ ? ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ವಾಕ್ಯೇ'ಪಿ ತಥಾಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಬ್ಧಗ್ತ. ಶಕ್ತೌ ಹಿ ವಕ್ತುಂ ತತ್ರಾಪಿ ಪದಾರ್ಥಸಮುದಯರೂಪಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸದಸಮುದಯರೂಪ ಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಚ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಃ ಕಲ್ಪಯತಾಮಿತಿ. ನ ಚ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ ; ಅವಿದಿತಪ ದಾರ್ಥಸ್ಯಾಪಿ ಪುನೋ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿತಿಪ್ರಸಬ್ಧಗ್ತ, ಅಶ್ರುತಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನವಬೋಧಸ್ಯಸಬ್ಧಗ್ತ. ಅಭಿಧಾ, ಲಕ್ಷಣಾ, ಗುಣೀ, ವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾ ಚೇತಿ ಏವ ವೃ ತ್ತಯೋ'ಪಿ ಪದಗತಾ ಮಾಘೂರ್ವ ಇತಿ ಚ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಸಾಮ್ಪ್ರದಾಯಿಕೋ ವ್ಯವಹಾ ರೋ ದತ್ತಜಲಾಜ್ಞಾಲಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನ ಕಿಂಚಿದೇತತ್. ಅಥ ಅನ್ಯಾನುವೃತ್ತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪದಶ ಕ್ತಿಮವಧಾರ್ಯ ಸಮಯಗ್ರಹಣೋತ್ತರಕಾಲಮೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿ¹ ರಿತಿಚೇತ್— ಕಿಂನಿಬಂಧನೋ'ಯಂ ಪ್ರಕೃತಪ್ರದ್ವೇಷಃ ? ಅತ್ರಾಪಿ ತಥೈವ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಾದಿತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಇತಿ ನಿರ್ವೇಶಃ ಕಿಂ ಕ್ರಿಯಾ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿರವಧಾ ರಣಃ, ಉತ ಕ್ರಿಯೈವ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಸಾವಧಾರಣೋ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ, ಭಾವನಾಚಿನಾಂ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮುಪಿ ಧಾತುತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಗ್ತ. ತೇ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾಂ ಸಿದ್ಧತಯಾ ಪ್ರತಿ ಪಾದಯಂತೋ'ಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಭವಂತಿ ; ಭಾವಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾರೂಪತ್ವಾತ್. ನಾನ್ವಯಃ, ಓಡು, ಕಾಡು, ಮಾಡು, ಮಡಿ, ಮುಡಿ, ಉಡು, ಮಣಿ, ಮುನಿ, ಕಲ್ ಪ್ರಭೃತಿನಾಂ ಧಾತುತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮುಪಿ ಅಧಾತುತ್ವಪ್ರಸಬ್ಧಗ್ತ. ನ ಹಿ ತೇ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರವಾಚಕಾಃ, ಕಿಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಾಣಿಸ್ತೋ'ಪಿ ಅರ್ಥಾನ್ತರವಾಚಕಾಶ್ಚ. ತಥಾಹಿ—ಓಡು ಪಲಾಯನೇ ಕಪಾಲೇ ಚ, ಕಾಡು ಪಿಡಾಯಾಂ ಅರಣ್ಯೇ ಚ, ಮಾಡು ಕರಣೇ ಗೃಹಾಯಮೇ ಚ, ಮಡಿ ಮರ ಣೇ ಧಾತವಸ್ತೇ ಚ, ಮುಡಿ ಪುಷ್ಪಧಾರಣೇ ಕಬರಾಂ ಚ, ಉಡು ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೇ ಗೋ ಧಾಯಾಂ ಚ, ಮಣಿ ನಮನೇ ರತ್ನೇ ಚ, ಮುನಿ ಕೋಪೇ ತಪಸ್ವಿನಿ ಚ, ಕಲ್ ಅಭ್ಯಾಸೇ

పాపాణాం జ, ఇతి క్రియావచనాః ద్రవ్యవచనాశ్చ ఇతిజేన్న. అన్త్యపక్షస్యైవ స్వీకారాత్. న జ లుక్తదోషానుపబ్ధః, ద్రవ్యవాచిభ్యస్తేభ్యః క్రియావాచినాం భిన్నత్వాత్. న హి ఏక ఏవ క్రియాం ద్రవ్యం జాత్య, మానాభావాత్. అనుభవ ఏవ మానమితిజేన్న, తస్యైవ అభావాత్. సమానశృతికత్వాత్ ఏకత్వభ్రాన్తిరేవ, నా నుభవః; అన్యథా—ప్రత్యేథం శబ్దనివేశః—ఇతి నియమో భజ్యేత. నానా భావకలబ్ధానామపి యావదథం ఆవృత్త్యైవ బోధకతా ఇతి రుద్ధాంతః.

కింజ అయం శబ్దః క్రియాం ద్రవ్యం జ అభిదధత్ కిం ఏకయ్యైవ శక్త్యా అభి ధత్తే శక్త్యున్తరేణ వా? ఏకయ్యైవ జేత, కిం క్రియాభిధానశక్త్యా ద్రవ్యమ భిదత్తే ద్రవ్యాభిధానశక్త్యా క్రియాం వా? లుభయథాపి అన్యతర ఏవ శిష్యేత, నద్వయమితి. శక్త్యున్తరేణ జేతః సిద్ధః శక్తభేదః, ధర్మభేదో ధర్మభేద స్య ఆవశ్యకత్వాత్. అథ యథా ప్రదిశః త్రేలశోషణగృహప్రకాశనాదివిహితకార్యణి విహితశక్త్యా యుగపత్నా వాన్మపి స్వయమేకమేననుభవయత్యే, తథా ప్రకృతేపి ఇతి జేన్న. తస్మాపి విహితశక్త్యాత్మకస్య విహితకార్యకారిణ్యో నానాత్వస్యైవ ఇష్టత్వాత్,

ధర్మో ధర్మోన్య పవాధః | ఇతి వచనాత్.

ధర్మరూపేణ ఏక ఏవేతి జేత, అత్యో ముగ్ధవిలసితం బాలస్య. సద్రూపేణ సక లాధానాం ఏకత్వమిచ్ఛేతాం కిం దిశమాత్రే సజ్జ్యోజః?

సత్సామాన్యాత్ సర్వోక్యం | ఇతి వచనాత్.

న హి సర్వగ్రహే విప్రతిపద్యమాహే, కిన్తు వ్యవహార ఏవ విహారః ప్రవృత్త ఇతి.

అత్యో ద్రవ్యాభిధాయీభ్యః క్రియాభిధాయినః కథంబత్ భిన్నా ఏవ. అత ఏవ తేషాం గణే పాఠః. అన్యథా తథాపాఠ్యో వ్యథః స్ఫూత్. అత ఏవ జ—భూవాద యో ధాతవః (పా. 1-3-1) ఇత్యత్ర భూ ఇత్యేవమాదయః క్రియావాచినో గణప రిపంతా ధాతవ ఇతి కాశికాయామితి.

అస్తు నా పారస్త్యః పక్షః. న జ కృత్ప్రత్యయే అతిప్రసబ్ధః, తస్య లుక్తల క్షణక్రియావచనత్వాభావాత్. సాధ్యవస్థో వ్యాపారో హి క్రియా ఇత్యుక్తం; సిద్ధివస్థస్య తు ద్రవ్యవద్భావతయా తద్వాచినాం క్రియాభావత్వాభావాదితి.

సూత్రం || దురన్త్యవ్యంజనాదిః || 13 ||

వృత్తిశిశబ్దరూపేషు అన్త్యవ్యంజనాద్యవేయవ్రోద సుసంజ్ఞోః భవతి.

ప్రయోగః || దుప్రదేశాద్యోః కళనైకత్వే¹⁸⁸ ఇత్యేవమా దయః.

ಅಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನಾನ್ವಲ್ಯಃ. ದೀರ್ಘಾದ್ಯತೋರುರದ್ವಾದೇಃ ⁴⁶, ಸ್ವರಾ
ದ್ವ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ¹ ಇತ್ಯಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯಭಿನ್ನಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿನೋ'ಪ ವಚನಾತ್—ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ಕರ್ಮಣಿ ²⁰¹ ಇತ್ಯಾದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಲಿಬ್ಗಾತ್ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತ
ಮಾನಾಲ್ಪಿಹ್ಯಾ ದಿತಿ ಪಞ್ಜಮಾನಿದೇಶಾವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್. ದೀರ್ಘಾತ್ ⁴¹ ಇತ್ಯಾದಾ ತು ನ ಹಿ
ದೀರ್ಘಾತ್ ಸ್ವರಾದ್ವ್ಯಾ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ, ಕಿನ್ತು ದೀರ್ಘಾತ್ ಸ್ವರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ಋತಃ
ಪವರ್ಗಸ್ಯ ಇತಿ ಪಷ್ಕಲೈನ್ಮಸ್ಯೈವ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ನ ಕೋ'ಪ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಪರ ಇತ್ಯಯಂ ಆಪೇಕ್ಷಿಕೋ'ರ್ಥಃ, ಕಂಚಿದವಧಿಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಹಿ ಕಷ್ಟ
ತ್ವರೋ ಭವತಿ. ಅತ್ರ ಚ ಪರೋ ಭವತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ'ಪ ಅವಧಿಂ ಕಂಚಿದಪೇಕ್ಷತೇ.
ನ ಚ ಅವಧಿಃ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ. ಯತೋ'ಯಂ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತತ ಏವ ಪರೋ ಭವತಿ ;
ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯುಹ—ಸ ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಪರತ ಏವ ಇತಿ ನಿಯಮನಂ ಅಯುಕ್ತಂ, ವ್ಯಾವರ್ತೃಪ್ರಸಕ್ತೇಃ.
ಇತರನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ತದ್ಗುಹಣಂ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಂ ಮಧ್ಯಂ ವಾ ಪ್ರಸಕ್ತಮಸ್ತಿ,
ಯದ್ವ್ಯಯವರ್ತಯತ್ ಇದಂ ಅರ್ಥವತ್ಸಲ್ಯಾತ್. ನ ಚ ಯಥಾ ಸ್ವೈರಚಾರೀ ಸಾನಂದಮಾ
ನಟನ್ ವತ್ಸೋ ಮಾತುಃ ಕದಾಚಿದಗ್ರೇ ಕದಾಚಿತ್ಪ್ರವೇಶೇ ಕದಾಚಿತ್ಪ್ರವೇಶೇ ಚ ಪ್ರವ
ರ್ತತೇ, ತಥಾಚಾರ್ಯಂ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ತಾವತ್ ಪಞ್ಜಮಿ ಕೂಯತೇ.
ಸಾ ಚ ನ ಅಪಾದನಲಕ್ಷಣಾ, ಅವಧಿವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವಾತ್. ಕಿನ್ತು ದಿಗೈರಗಲಕ್ಷಣಾ ವಾ
ಚ್ಯಾ. ಸಾ ಚ ಪೂರ್ವತ ಇತ್ಯಪಿ ಅರ್ಥವತೀ ಭವತಿ. ಅತಃ ಪರ ಏವ ನ ಪೂರ್ವ ಇತಿ
ವ್ಯವಚ್ಛೇದಫಲಕತ್ವಾತ್ ಅರ್ಥವದಿತಿ.

ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರತಿ—ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಃ ⁵⁷¹ ಇತಿ. ಓ ಸ್ನೇ
ಹೇ ಕಾ ರಕ್ಷಣೇ ಮೇ ತಿರ್ಯಗ್ಗ್ರಾಸೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ¹ತೇಭ್ಯಃ ಪಞ್ಜಮಾನಿದೇಶಾತ್
ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಪುಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ²ಪ್ರತ್ಯೇಯ ಇತಿ. ಉದಾಹರಣಾಂತರಮಾಹ
ಅಬ್ರೂವರಾತ್ ³²⁸ ಇತಿ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ. ಅತೋ—
ಯೇನ ವಿಧಿಃ ³⁸ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದಂತವಿಧಿಭವತಿ. ಪೂರ್ವತ್ರ ತು ಸ್ವರೂಪಗ್ರಹಣಾತ್
ನಾಂತವಿಧಿರಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಪದಪ್ರಯೋಜನಂ ಪೃಚ್ಛತಿ—ಪಞ್ಜಮ್ಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಜನಂ .
ಮಾಹ—ಆಗಮಾದೇಶಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ್ ಇತಿ. ಪರಾನುಸಮರ್ಧನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ
ಆಗಮಃ, ತದನುಸಮರ್ಧನೇನ ತು ಆದೇಶ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ. ತಾವುಭಾವಪಿ ಪಷ್ಕಲೈನ್ಮಸ್ಯೈವ
ವಿಧೀಯತೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃದಜಾದಿಃ || 15 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಚ್ಚತ್ರ್ಯಕರ್ಮಣೋಃ ⁵⁴³ ಇತ್ಯಾರಭ್ಯ ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ
ಪಚ್ಯಂತೇ ತೇ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ.

¹ ತೇಭ್ಯ ಇತಿ. ² ಪ್ರತ್ಯೇಯಮಾನ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಙ್, ನೋಙ್ ; ಕಾಣ್, ಪೂಣ್. ಅಜಾದಿರಿತಿ
ಕಿಂ ? ವಾಸಿನದಂ, ಭಾಸಿನದಂ. ಕೃತ್ಪ್ರದೇಶಃ—ಕೃತಿ⁶² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The *pratyayas* treated of in and after *ach kartti-karmadya*. (sūtra 543) are *kṛit*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃತ್ ಇತಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ. ಅಜಾದಿಃ ಇತಿ, ಅಚ್ ಆದಿರ್ದಸ್ಯ ಸೋಜಾ
ದಿಃ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿದೇಶಃ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ಅಜಾದಿಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ.

ಯದೈವ ಪೂರ್ವಾವಧಿರುಕ್ತಃ ಚರಮಾವಧಿಸ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ ನೋಕ್ತ ಇತಿ ಆಶಾಸ್ತ್ರ
ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾತಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕೃತ್ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಏವೇತ್ಯಾದ—ಅಚ್
ತ್ವ⁶³ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮಾಙ್, ನೋಙ್ ಇತಿ. ಮಾಡು ಕರಣೇ, ನೋಡು ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಚ ಧಾತುಃ.
ತಾಭ್ಯಾಂ ಅಚ್ತ್ವರ್ತಕಮರ್ಣೋಃ⁶⁴ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಅಚ್. ಅಂಃ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾ
ಲೇ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಪ್ರತ್ಯಯೇ⁶⁵ ಇತಿ ಡೋಃ ಷಕಾರಾದೇಶಃ. ಆದಿವ್ಯಾದ್ರೂಃ⁶⁶
ಇತಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪಾದೇಶಃ. ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಜ್ಞಂ⁶⁷ ಇತಿ ಲಿಜ್ಞಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ. ತತೋ ಮುಕ್ತೇ⁶⁸
ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿರಿತಿ. ತಥಾ ಕಾಣ್, ಪೂಣ್ ಇತಿ. ಕಾಣ್ ದರ್ಶನೇ, ಪೂಣ್
ಶವಫೇ ಇತಿ ಚ ಧಾತುಃ. ತಾಭ್ಯಾಂ ಚ ನಲರಣಾಬ್ಧ್ಯಃ⁶⁹ 557 ಇತಿ ಭಾವೇ ಕೆತ್ಪ್ರತ್ಯ
ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಮಿಮ್ಗದತ್ತಣಿಮದೊಳ್ ಸುಪ್ || 16 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಮ, ಅಮ, ಇಮ, ಗೆತ್, ಅತ್ತಣಿಂ ಅದ್, ಬಳ್, ಏತೇ
ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸುಪ್ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿ. ಸುಪ್ಪ್ರದೇಶಃ—ಲಿಂಗಾತ್ಸುಪ್⁷⁰
ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[M, am, im, ge, attapim, ad, ul (the case endings) are sup.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾದೀನಾಂ ಸಪ್ತನಾಂ ಸಂಜ್ಞಾನಾಂ ವ್ಯಾಸಃ ಸಮಾಸೋ ವಾ ನಿದೇಶಃ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನ ಗ್ರಹಣಂ? ಮಾದಿಃ ಸುಪ್ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ,
ಲಾಭವಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಕೇ ಕಿಮನ್ತ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪೇಯತ್ತಾನವಭೋಧಾತ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ.
ಶಬ್ದೋ, ಗಣಪಾಠವೇನ ತದವದೋಧನಾತ್; ಮಾದಿಗಣಪಾಠಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸುಪ್ಸಂ
ಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವಂತಿತಿ. ಗಣಪಾಠಸ್ತು ಲೇಖನೀಯಃ, ಯಥಾ ಚ ಅದ್ವಾದಿಪ್ರಭೃತಯೋ ಗಣಾಃ. ನ
ಹಿ ತತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಪೋಸ್ತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಥಮಾದಿವ್ಯವಹಾರಾ
ರ್ಥಂ ಆನುಪೂರ್ವೀ ಪ್ರದರ್ಶನೀಯೇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿದೇಶಃ; ಯತೋ ಮಾದೀನಾಂಸಪ್ತ
ನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋಪೇಕ್ಷಿತಃ, ಸ ಚ ಆನುಪೂ
ರ್ವೀನಿಯತ ಇತಿ. ಗಣಪಾಠೇ ತು ಇಯತ್ತಮಾತ್ರಪರಿಚ್ಛೇದೇಽಪಿ ನಾನುಪೂರ್ವಾಪ್ಯ ಇತ್ಥಂ
ಭಾವಃ ಸಿದ್ಧತಿ, ಏತರಥೇಽಪಿ ಅನಿವೃತ್ತಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಅದ್ವಾದಿಪ್ರಭೃತಿಷು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಆ
ನುಪೂರ್ವೀಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ, ಯಥಾ ಪುರ್ವಾಪಾರ್ಥಸಾಧತತ್ಯದಾ
ದಿಪ್ರಭೃತಿಷ್ವಿತಿ. ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಥವತ್ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯನೈತರಥೇಽಪಿ

ಯತ್ನಃ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತಿ. ತಥಾ ಪ್ರಯಾಸಾನುಭವಾತ್ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರಕರಣಸ್ಯ ಅತ್ಯಂತಂ ಲಾಭವಾತ್. ನ ಚ ತೇಷಾಮಿವ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಭೂಯಸ್ತತ್ಕೃತಂ ಪ್ರಯೋಜನ ಮಸ್ತಿತಿ.

ಗತಸ್ತಕಾರ ಅದೋ ದಕಾರಶ್ಚ ಗತಃ ಕ ಆದೇಃ 274, ಯೋಗೇದ್, 225 ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ. ಸುಬಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ. ಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಸುವಪ್ರ ದೇಶಾಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮರಯಿರೆನೈ ತಿಬ್ || 17 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಮ್, ಅರ್, ಅಯ್, ಇರ್, ಎನ್, ಎವು, ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತಿಬ್ಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ. ತಿಬ್ಪ್ರದೇಶಾಃ—ಅಮಕೃತ್ತಿ ಚಾ 298—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Am, ar, ay, ir, en, evu (the personal endings of verbs) are tin.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮಾದೀನಾಂ ಪಣ್ಣಾಂ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವೇನ ಸಂಜ್ಞಾನಿರ್ದೇಶಃ. ಆತ್ಮಾಪಿ ಪ್ರಥಮವ್ಯವೋತ್ತಮಪುರುಷಭೇದೇನ ತ್ರಿಧಾ ವಿಭಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕಾನೇಕ ತ್ವಭೇದೇನ ಪಟ್ಟಮಾಸನ್ನಾನಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅಮಾದೀನಾಂ ಆನುಪೂರ್ವಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ಪ್ರಥಮೈರ್ದೇಶಕರಣಂ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಾದಿಸಂಜ್ಞಾ ನ ಕೃತಾ; ತದನುವಾದಪೂರ್ವಕಂ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್, ಅನ್ಯಯುಷ್ಪ್ರದಸ್ತದೇಕಾನೇಕತ್ವಾನುವಾದೇನೈವ ಕಾರ್ಯಕರಣಾತ್. ತಥಾಪಿ ಲೋಕಸಿದ್ಧಪ್ರಥಮಪುರುಷಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ನಾತಿಕ್ರಮ್ಯತೇ. ಆನುಪೂರ್ವಿಕ ತು ಅವಶ್ಯಕೇ; ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ಯಾದಿಕ್ರಮೋಽಪಿ ವೈಯತ್ಯಸ್ತಮಾಸದ್ಯತೇತಿ.

ತಿಬಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ. ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಸುಬಿತಿ ತಿಬಿತಿ ವಾ ನ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೋಪ್ತಿ—ಸಂಜ್ಞಾ ತು ಕಾಲ್ಪನಿಕೇ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಾ. ಸಾ ಚ ಯಥಾಕಥಂಚಿದಮ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾ ದೋಪಾಭಾವಾತ್—ತಥಾಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯವಹಾರಾರೂಪೋಽನ ಸುಪ್, ತಿಪ್, ಇತ್ಯೇವ ಸಂಜ್ಞಾ ಕೃತಾ; ಯಥಾ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞೇತಿ, ನಾತ್ರ ಪ್ರಾಚೀನಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಾಶ್ರಯಣ ಮಿತಿ. ಏಷಾಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಚ ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಃ, ವಿಭಜ್ಯನ್ತೇ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಯೋರ್ಧಾ ಆಭಿರಿತಿ ವಿಭಕ್ತಯ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಮಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ, ತೇಷಾಮಪಿ ತದ್ವಿಭಾಜಕತ್ವಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ವಯಮಿದಂ ವಿಭಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ ಬ್ರೂಮಃ, ಯೇನ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿದೋಷಃ ಸ್ಫುಟಃ. ಕಿನ್ತು ಅರ್ಥಾನುಗತಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರ್ದರ್ಶಿತೇತಿ. ನ ಹಿ ಗಚ್ಛತಿತಿ ಗಾಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಶಯಾನಾಯಾಂ ಗವಿ ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಃ, ಗಚ್ಛತಿ ಪುರುಷೇ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ವಾ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾತ್ರಪರತ್ವಾತ್. ಸಾ ತು ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತಾರ್ಥಸಮ್ಭವನಾಮಾತ್ರತ ಏವ ಕೃತಾರ್ಥಗತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಪ್ತಿಬಂತಂ ಪದಂ || 18 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸುಪ್ತಿಬನ್ಯತರಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ಪದಸಂಜ್ಞಾಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನಂ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನಂಗೆ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನ, ಜಿನನೊಳೆ. ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಿರ್ ; ಕಣ್ಣಯ್, ಕಣ್ಣಿರ್ ; ಕಣ್ಣೆಂ, ಕಣ್ಣೆವು. ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧೌ ತದನ್ತವಿಧಿಃ ನ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಅಮರಯಿರೆನೆವು ತಿಬ್ಬೆ¹⁷. ಪದಪ್ರದೇಶಾಃ ಕತಪಸ್ತುತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ³⁹—ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A word with *sup* or *tin* affixes is *pada*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಧಿಸರಿಭಾಷಾದ್ಯನಾತ್ಮಕಮಿದಂ ಸಂಜ್ಞಾ ಸಂಜ್ಞೆ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯನಪರಂ ಸಂಜ್ಞಾನೂತ್ರಂ ಲಕ್ಷಣವಾಕ್ಯಾತ್ಮಕಂ ; ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞೆ ಪ್ರತ್ಯಯನಸ್ಯೈವ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಯನರೂಪತ್ಯತ್. ಯಥಾ ಸಾಸ್ವಾದಿಮತೀ ಗಾಃ ಇತ್ಯೇನೇನ ಸಾಸ್ವಾದಿಮತೋ ಗಾರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ, ಸಾಸ್ವಾದಿಮತ್ತ್ವಂ ಗೋರ್ಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯ್ಯತೇ ; ತಥಾ ಸುಪ್ತಿ ಬನ್ತಂ ಪದಂ ಇತ್ಯೇನೇನಾಪಿ ನ ಕೇವಲಂ ಸಂಜ್ಞಾಸಂಜ್ಞೆಭಾವಃ, ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ಭಾವೋಪಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿತವ್ಯಃ—ಸುಪ್ತಿಬನ್ತತ್ವಂ ಪದಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮಿತಿ.

ತತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತಂ ಪದಂ ದ್ವೇಧಾ—ನಾಮಪದಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ಚೇತಿ. ಸುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಕೃತ್ಪ್ರದ್ಧಿತನಮಾನಾಮಭೇದಚತುರ್ವಿಧಪ್ರಕೃತಿಕಂ ನಾಮಪದಂ ; ತಿಜ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಭಿನ್ನದ್ವಿವಿಧಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ; ತದ್ಭಯವಿಧಮಪಿ ಪದತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಪದಂ ಅತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತಿ. ತಸ್ಯ ದೇದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸುಪ್ತಿಬನ್ತಮಿತಿ. ತದಿದಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಲಕ್ಷಣದ್ವಯಪರಂ ಸಮುಚ್ಚಯಾ ಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏಕಲಕ್ಷಣಪರಂ ವಾ. ನಾದ್ಯಃ—ಉಭಯೋಃ ಉಭಯತ್ರ ಅವ್ಯಾಪ್ತಃ ; ನ ಹಿ ಸುಬನ್ತಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಆಖ್ಯಾತಪದಂ ತಿಬನ್ತಮಿತಿ ನಾಮಪದಂ ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತೋತ್ತೀತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ—ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರೇಪ್ಯಸವಪ್ಪವಾತ್, ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸುಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ವಯಾನ್ತಮೇಕಂ ಪದಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಕಥಮಿದಂ ಲಕ್ಷಣಂ ಸುಪ್ತಿ ಭವೇದಿತ್ಯಾಶಂಕಾಲಿ ಯಥಾ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾತ್ರಾನುಸೂತಂ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಪ¹ ಸ್ಥ್ಯಂ ಭವತಿ ತಥಾ ಅನ್ಯತರತ್ವ ಧರ್ಮಗರ್ಭಂ ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯಹ—ಸುಪ್ತಿಬನ್ತತರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನ್ಯತರತ್ವಂ ಚೇತದುಭಯಾನುಸೃತ್ಯಂ ಉಭಯಸಾಧಾರಣಂ ಅನುಸೂತಮಿತಿ ನ ಕೋಪಿ ದೋಷ ಇತಿ.

ಸುಬನ್ತಮುದಾಹರತಿ ಜಿನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಿನಶಬ್ದಾತ್ ಯಥಾಯಥಂ ಕಾರಕೇ ಸಮ್ಪನ್ನೇ ಚ ಪ್ರಥಮಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯಃ—ಜಿನ + ಮ್, ಜಿನ + ಅಮ್, ಜಿನ + ಇಮ್, ಜಿನ + ಗೆ, ಜಿನ + ಅತ್ತಣಿಮ್, ಜಿನ + ಅ, ಜಿನ + ಒಳ, ಇತಿ. ಅತ್ರ ಚತುರ್ಥೀಂ ವಿನಾ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ನೆಕ ಸ್ವರೇ²⁸¹ ಇತಿ ನಗಾಗಮಃ. ಚತುರ್ಥ್ಯಂ ತು ಅತೋ ಮಗ್ಗದಿರಿ²⁸⁷ ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ. ನಕ್ಷ ಬಿನ್ನರನ್ಯತ್ರ⁷⁹ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಮಕಾರ ಸ್ಯ ಅನುಸ್ಮಾರಾದೇಶಃ. ಜಿನಂ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನಂಗೆ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನ, ಜಿನನೊಳೆ, ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ.

ತಥಾ ತಿಬ್ಬನ್ತಮುದಾಹರತಿ—ಕಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಾಣ ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ. ತತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ 'ಮರಯಿರನೇವವೋ' ನೈಯುಷ್ಕದಸ್ಮಾಸು ಕರ್ತೃ 442 ಇತಿ. ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕರ್ತೃ ಅಮಾದಯಃ—ಕಾಣ + ಅಮ, ಕಾಣ + ಅರಿ, ಕಾಣ ಅಮ್, ಕಾಣ + ಇರಿ, ಕಾಣ + ಎಫ, ಕಾಣ | ಎವು, ಇತಿ. ದಪದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ 446 ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಣ್ಣಿಕ್ಯೋಕ್ತಿಕಾಣೋ ದೋ ಡಃ 445 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಡಾದೇಶಃ. ಕೀರ್ತೇಷ'ಬೀಷಾಷ'ಕಾಣಾಃ 478 ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಃ. ಏವಂ ಚ ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಿರ್; ಕಣ್ಣಯ, ಕಣ್ಣಿರ್; ಕಣ್ಣಿಂ, ಕಣ್ಣಿವು; ಇತಿ ಸಿಧ್ಯತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ : ತದನ್ತರೇಣಾಪಿ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 28 ಇತ್ಯು ತ ಏವ ತದನ್ತವಿಜ್ಞಾನಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಸುಪ್ತಿಬ್ಬದಂ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ಪಕ್ವವ್ಯಂ ನಾಭಿ ಕಂ ಇತ್ಯುಶ್ಚಕ್ಷುಃ—ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಯದ್ಯಪಿ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 29 ಇತ್ಯನೇನ ತದನ್ತವಿಜ್ಞಾನಂ ಭವತ್ಯೇವ; ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ತತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಗಮ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿ ಕಾರ್ಯವಿಧೌ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಯುಜ್ಯತೇ, ನ ತಥಾ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧಾವಪಿ ಸರ್ವತ್ರ; ಕಿನ್ತು ಪದಸಂಜ್ಞಾವಿಧಿಮಾತ್ರ ಏವ ನಾನ್ಯತ್ರ. ಯದಿ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಿಷ್ಯೇತ ನಾತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯೇತ. ಕೃತಂ ಚ ತತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ—ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ತದನ್ತವಿಧೌ ಭವತಿತಿ. ತದಭವನಪ್ರಯೋಜನಮಾ—ತೇನ ಇತಿ. ಇಹ, ಅಮರಯಿರನೇವು ತಿಬಿ 17 ಇತ್ಯುತ್ರ. ಯದ್ಯತ್ರ ಅನ್ತವಿಧಿಃ ಸ್ವೃತ, ಅಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತ ಮೇವ ತಿಪ್ ಸ್ವೃತ, ನತು ಅಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಏವಂ ಕೃದಜಾದಿಃ 18, ಅರ್ಥವಲ್ಲಿ ಬ್ಬಂ 8 ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವುದುಮಾದ್ಯವ್ಯಯಂ || 19 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ವುದಮಾದಿಗಣಪಠಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ಪುದುಂ, ತರ್ಪುದುಂ; ಬರ್ಪಿನಂ, ತರ್ಪಿನಂ; ಬಂದು, ತಂದು.

ವುದುಮ್, ಎ, ವನ್ನಮ್, ವನ್ನಿಗಮ್, ವಿನಮ್, ವಿನಿಗಮ್, ಉತ, ಉತ್ತಿ, ಉತುಮ್, ಉತ್ತುಮ್, ದೋಡೆ, ವೋಡೆ, ಅದೆ, ಅದು, ಅತ, ಆತ, ಅಲ್, ಇತ್, ದು, ಎವರಂ, ಎವರೆಗಂ, ವೋಲ್, ವೋಲ್, ಬೋಲ್, ಮೆತ್, ತುಟು, ತ, ತು—ಇತಿ ವುದುಮಾದಿ.

ಅವ್ಯಯಪ್ರದೇಶಾಶ್ಚು ಬವ್ಯಯಸ್ಯ 47 —ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words ending in *vudum* and other affixes classed with it (for which see above) are *avyaya* (indeclinables).]

ಪ್ರಾಚ್ಯಾ || ವುದುಮ್ ಆದಿರೈಸ್ಯ ತತ್ ವುದುಮಾದಿ ಕಪ್ಪಿರೂಪಂ. ಅನೇನ ಸಂಜ್ಞೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ. ಅವ್ಯಯಮಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ. ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಂ ಇಯಂ ಮಹತೀ ಕೃತಾ —ನ ವೈತಿ ನ ಚಲತಿ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷಾಲ್ಪವಿಭಕ್ತಿಷು ಸ್ವರೂಪಾನ್ವ ಚೈವತ ಇತಿ ಅವ್ಯಯಮಿತಿ. ತದುಕ್ತಂ—

ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಚ್ಛೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು |

ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯಸ್ತು ವೈತಿ ತದವ್ಯಯಂ || ಇತಿ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ವುದುಮಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಿನಾಭಾವಿನಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರತ ಏವ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಂತಾ ಇತ್ಯೇ ವಂ ಪರಾಕೋಚನಯಾ ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತ ತದನ್ತ ಸ್ಯ ³⁸ ಇತ್ಯೇವನಿಯಮೇನ ವಾ, ವುದುಮಾದಿ ಇತ್ಯನೇನ ವುದುಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಮಿತ್ಯರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತ ಏವ; ತಥಾಪಿ ಅನನ್ತರವೂರ್ವನೂತ್ರೇ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಮನ್ತರೇಣಾಪಿ ಅನ್ತವಿಜ್ಞಾನೇ³⁹ ಅನ್ತಗ್ರಹಣಾಧಿಕೃತ್ ತದನ್ತವಿಭಿಃ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ನೇತ್ಯುಕ್ತಂ. ಅತೋತ್ರ ಅನ್ತರಾ ಯತ್ನಂ ಅನ್ತವಿಜ್ಞಾನಂ ನ ಇತ್ಯನ್ತಪದಾನುವೃತ್ತಿಂ ಚಿನ್ತಯನ್ನಾಹ—ಅನ್ತಮಿತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ.

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ವುದುಮ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವುದುಮ್ —ನಡೆವುದುಂ, ನುಡಿವುದುಂ. ಎ—ನಡೆಯೆ, ನುಡಿಯೆ. ವನ್ನಮ್ —ನಡೆವನ್ನಂ, ನುಡಿವನ್ನಂ. ವನ್ನೆಗಮ್ —ನಡೆವನ್ನೆಗಂ, ನುಡಿವನ್ನೆಗಂ. ವಿನಮ್ —ನಡೆವಿನಂ, ನುಡಿನಂ. ವಿನೆಗಮ್ —ನಡೆವಿನೆಗಂ, ನುಡಿನೆಗಂ. ವುದುಮಿ ವನ್ನಂ ವನ್ನೆಗಂ ವಿನಂ ವಿನೆಗಂ ⁵⁵³ ಇತಿ.

ಉತೆ —ನಡೆಯುತೆ, ನುಡಿಯುತೆ. ಉತ್ತೆ —ನಡೆಯುತ್ತೆ, ನುಡಿಯುತ್ತೆ. ಉತುಮ್ —ನಡೆಯುತುಂ, ನುಡಿಯುತುಂ. ಉತ್ತುಂ —ನಡೆಯುತ್ತುಂ, ನುಡಿಯುತ್ತುಂ. 1 ಉತೆ ದುತೆ ದುತುಮುತ್ತುಂ ಸತ್ಯಚೋ ವಾ ⁵¹⁴ ಇತಿ.

ದೊಡೆ —ನಡೆದೊಡೆ, ನುಡಿದೊಡೆ. ಭೂತೇ ದೊಡೆದ್ವಾ ⁵⁸⁹ ಇತಿ.

ವೊಡೆ —ನಡೆವೊಡೆ, ನುಡಿವೊಡೆ. ವೊಡೆತ ದಬ್ಬಾವಿನಿ ⁵⁹⁰ ಇತಿ.

ಅದೆ —ನಡೆಯದೆ, ನುಡಿಯದೆ. ಅದೆತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ⁵⁸² ಇತಿ.

ಅದು —ಆಗದು. ಅತ್ —ಆಗ. ಆತ್ —ಆಗಾ. ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ ⁵⁸⁴ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅದಿತಿ ಸಾನುಬಂಧಪಾಠಾತ್ ನಿರನುಬಂಧಸ್ಯ ಸಾಲ್ಬಾನ್ಮೋನವೀರ್ಭಾಷ್ಯೇ ಹುಪಿಹಾಃ ⁵ ಇತಿ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ನ ಗ್ರಹಣಂ, ಸಾಲಕಬ್ಧಸ್ಯ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ಅಲ್ —ನೋಡಲ್, ನುಡಿಯಲ್; ನೋಡಲೊಡಂ, ನುಡಿಯಲೊಡಂ; ನೋಡಲೊಡನೆ, ನುಡಿಯಲೊಡನೆ. ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ ⁵⁸⁵ ಇತಿ. ಅತ್ರ ವುದುಮಾದಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್ ಅಶ್ಚ ಲಬ್ಧ ದ್ವಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವೇವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನ ತು ತಸ್ಮಿನ್ನದಲಾ ⁵⁸⁶ ಇತಿ ವಿಹಿತಾ ಪಿಹಾರೇಣ. ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ; ನುಡಿಯಬೇಡಂ, ನುಡಿಯಲ್ಬೇಡಂ;

¹ ಉತೆ ದುತೆ ದುತುಮುತ್ತುಂ.

ಇತ್ಯಾದಿಮು ನೋಡ, ನೋಡಲ್, ನುಡಿಯ, ನುಡಿಯಲ್ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್, ತಿಬನ್ನಾನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ಬೇಡಂ, ಬೇಡ, ಇತ್ಯನಯೋಸ್ತು ಅಣಮಾದಿತ್ವಾತ್ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ.

ಇತ್ —ನೋಡಿ, ಬೇಡಿ. ಇದುತೋ ಲಘ್ವಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾತ್ 581 ಇತಿ. ಇದಿತಿ ಸಾ ನುಬನ್ನಸ್ಯೈವ ಪಾಠಾತ್ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 586 ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ನ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಗೃಹ್ಯತೇ ; ಕಂಪುಣಿ, ಬಂಡುಣಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ದು —ನಡೆದು, ನುಡಿದು. ಪ್ರಾಕ್ತಾಲೇ ದುಸ್ತು ಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್ 581 ಇತಿ. ತ ಏತೇ ಸರ್ವೇ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ. ಅತ್ರ ದು ಇತಿ ಅವಿಶೇಷೇಣ ಪಾಠಾತ್ ಕಾಲೇ ದುಃ 438 ಇತಿ ತದಿತಿತೋ'ಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ ; ಅಂದು, ಇಂದು, ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪಿ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್.

ಇತಃ ತದ್ಧಿತಾ ಏವ ಪಶ್ಯಂತೇ. ಎವರಮು —ಅನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರಂ. ಎವರಗಮು — ಅನ್ನೆವರಗಂ, ಇನ್ನೆವರಗಂ. ಎವರಮೆವರೆಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ 436 ಇತಿ.

ವೋಲ್.—ಮುನಿಯವೋಲ್, ಗಿಳಿಯವೋಲ್. ವೋಲ್ . ಮುನಿಯವೋಲ್, ಗಿಳಿಯವೋಲ್. ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ವೋಲ್ ವೋಲ್ 435 ಇತಿ.

ಬೋಲ್ - ಇಂದ್ರಂ ಬೋಲ್, ಚಂದ್ರಂ ಬೋಲ್. ವಾತೋ ಬೋಲ್ 434 ಇತಿ.

ಮೇತ್ —ಬವ್ತೃ, ಇವ್ತೃ. ಸಪ್ತಾಯಾ ಮೆದ್ವಾರೇ 581 ಇತಿ. ಮೇತ್ ಇತಿ ಅವಿಶೇಷೇ'ಪಿ ತದ್ಧಿತಮಧ್ಯೇ ಪಾಠಾತ್ ಅಯಂ ತದ್ಧಿತ ಏವ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಬಲ್ನಲ್ಕಾ ಭ್ಯೋ ಮೇತ್ 571 ಇತಿ ಕೃನ್ನ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಬಲ್ತೆ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಅನವ್ಯಯತ್ವಾತ್. ದುಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ಉಭಯಮಧ್ಯೇ ಪಾಠಾತ್ ಉಭಯಾತ್ಮಕೋ ಗೃಹೀತ ಇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯಃ.

ತುಟು —ಅಂತುಟು, ಇಂತುಟು. ತೆ —ಅಂತೆ, ಇಂತೆ. ತು ಅಂತು, ಇಂತು. ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟು ತೆ ತವಃ 587 ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಾನುಬನ್ನಗ್ರಹಣೇ ನಿರನುಬನ್ನಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ, ನಿರನುಬನ್ನಗ್ರಹಣೇ ತು ಸಾನುಬನ್ನಸ್ಯಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಅನಿಷಿದ್ಧಂ, ವ್ಯಾಪ್ಯವ್ಯಾಪಕ ಭಾವಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್ ; ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ತೆ ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ನಸ್ಯ ಪಾಠಾತ್ ಸಾನುಬನ್ನಃ ತದನೇಕ ಸ್ವರಾತ್ 559 ಇತಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ'ಪಿ ಸಬ್ಬಗೃಹೀತಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ನೆಗಚ್ಚಿ ಪೊಗಚ್ಚಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಪಿ ಅನವ್ಯಯತ್ವಂ ಶಕ್ಯಶ್ಚ. ತಥಾಪಿ ತದ್ಧಿತಮಧ್ಯೇ ಪಾಠಾತ್ ಅಯಂ ತದ್ಧಿತ ಏವೇತಿ ಕೃನ್ನ ಗೃಹ್ಯತ ಏವ ; ನೆಗಚ್ಚಿ, ಪೊಗಚ್ಚಿ ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಅನವ್ಯಯಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಣಮಾದಯಃ || 20 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಣಮಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾ ಅವ್ಯಯಸಂಕ್ಷಣ್ಣಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಣಂ, ಆಣಂ ; ಆವಗಂ ; ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪೀನಂ ; ಎಲ್ಲಂ ; ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ ; ಚೆಚ್ಚರಂ, ಬೆಚ್ಚರಂ ; ನಿರ್ನರಂ, ಸೋಡಂಬಾಡಂ ; ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ವಲ್ಲಂ, ವೆಹಂ ; ಬಟಾಕಂ,

ಬಟಾಕ್ಷಂ, ಬಟಾಯಂ; ಬೇಡಂ; ಗಡಂ, ಗಳಂ; ಬೆಳ್ಳಂ, ಬೆಳ್ಳಡಂ; ಉಸಿಕಂ; ಬಡಂ, ನಿಕ್ಕುವಂ; ತೇನಂ, ತೇನತೇನಂ; ಆನುಂ; ಪೊತ್ತಡಂ, ಸವಳ್ಳಡಂ; ಹುಂ; ಅಂ, ಉಂ; ಪಿರಿದುಂ; ಮುನ್; ಇನ್; ಪಿರಿದು, ನೀಡು; ನಿರ್ನ್ನೇರ; ಬೇಡ; ಬಡನೆ; ನಾಳೆ, ನಾಡಿದು; ಮತ್ತೆ; ಮತ್ತಿನ; ಬೇಜಿ; ಏ; ಏಗುವೆನ್, ಏವೆನ್; ಮೇಣ; ದಲ್; ಭೋಂಕಲ್; ಅಂತೆ, ಅಂತಿರೆ, ಅಂತೆವೊಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್, ಅಂತೆವೋಲ್, ಅಂತಿರೆವೋಲ್; ವೃತಗಡ, ಗಳ; ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲದೆ; ಆಗಡ, ಈಗಡ, ಪೊತ್ತಡ; ತಡಬಡ; ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ; ಅಹಹ; ಬಟಾಕೆ, ಬಟಾಕ್ಕೆ; ಭೋಂಕನೆ, ಚಿಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಯನೆ, ಬಯ್ಯನೆ; ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ; ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ; ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ; ಆಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ; ತಿಪ್ಪನೆ; ತಿಪ್ಪಗೆ; ಗಿಪ್ಪನೆ, ಗಿಪ್ಪಗೆ; ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ; ಬಿಪ್ಪನೆ, ಬಿಪ್ಪಗೆ; ಮಿಲ್ಲನೆ, ಮಿಲ್ಲಗೆ; ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ; ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ; ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣಗೆ;—ಇತಿ ಅಣಮಾದಿ ರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Āṇam* and words classed with it are *avyaya* (indeclinables).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಣಂ ಆದಿಪ್ರೇಷಾಂ ತೇ ಅಣಮಾದಯಃ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಾ ಗಣಪರಿಸೌತಾಃ ಸಂಜ್ಞಾ ನಃ. ಅವ್ಯಯವಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಲಿಬ್ಬ ವಚನವಿಪರಿಸಾಮೇನ ಸವ್ಯವ್ಯುತ್ ಇತ್ಯಾಹ —ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾಃ ಇತಿ.

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ — ಅಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಣಂ, ಆಣಂ — ಅಪಿಪಿರಸ್ತೇಷ್ವರ್ಧಾವೇತಾ. ಗುಣಮಾಣಮಿಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಮಾಣಮಿಲ್ಲ. ಗುಣಲೇಖೋ'ಪಿ ನಾಸ್ತಿ, ಕಾರ್ಯಲೇಖೋ'ಪಿನಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಆವಗಂ—ಅಜಸ್ರಾರ್ಥಃ. ¹ ಆದಿದೇವನೀಗಾವಗಮೆಮ್ಮ ಬೇಟ್ಟು ವರಮಂ.

ನೀಡುಂ, ಕರಂ, ಆದಂ, ಕೆನ್ನಂ, ಪಿನಂ— ಅಧಿಕಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ನೀಡುಂ ನೋಡಿದಂ, ಕರಂ ಭಾವಿಸಿದಂ, ಆದವೋದಿದಂ, ಕೆನ್ನಂ ಮುನ್ನಿಸಿದಂ, ಪಿನಂ ಜಾನಿಸಿದಂ.

ಎಲ್ಲಂ—ಉಕ್ತಾರ್ಥಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಶ್ಚ. ಎಲ್ಲಂ ಮೆಪ್ಪಿದಂ, ರಿಪುಗಳನೆಲ್ಲಂ ತವೆ ಗೆಲ್ಲಂ.

ಅಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲಂ— ಪರ್ಯುದಾಸಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಾವೇತಾ. ನೀತಿಯಲ್ಲಂ, ಗುಣ ಮಿಲ್ಲಂ.

ಚೆಚ್ಚರಂ, ಬೆಚ್ಚರಂ—ವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಾವೇತಾ. ಚೆಚ್ಚರಂ ನುಡಿದಂ, ಬೆಚ್ಚರಮೊಪ್ಪಿದಂ.

ನಿರ್ನ್ನೇರಂ—ನಿರ್ನ್ನೀಮಿತ್ತಾರ್ಥಃ. ನಿರ್ನ್ನೇರಂ ಕೊಂದಂ.

ನೋಡಂಬಾಡಂ—ಉಕ್ತಾರ್ಥೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಶ್ಚ. ನೋಡಂಬಾಡಂ ಮುಳಿದಂ.

ನೋಡಂಬಾಡಂ ತನ್ಯ ² ನೀ |

ಳ್ಳೋಡಿತು |

ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ವಲ್ಲಂ, ವೇಷಂ—ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ಏಗಂ ನುಡಿದಂ; ವರಂ ನುಡಿದಂ; ಜನನಾರ್ಥ ನೀನೇ ಪೇಟ್ಟಂತೆ ವಲಂ;

ವಲ್ಲಂ ತೋಕ್ಕುಂ ತತ್ತ್ವಮಿ.

ದೇವಂ ಜನ ನಿನಗೆ;

ವೇಷಮಾರ್ ಬಲ್ಲಂ ತತ್ತ್ವದ.

ತೇಜನಂ ನೀನಲ್ಲದ್ದುಯ್ಯೆ.

ಬಣ್ಣಂ, ಬಣ್ಣಂ, ಬಣ್ಣಂ, ಬಣ್ಣಂ—ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾರ್ ಏತೇ. ಬಣ್ಣಂ ಬಂದಂ, ಬಣ್ಣಂ ಕಂ ಕಂಡಂ ಬಣ್ಣಂ ಪೋದಂ.

ಬೇಡಂ—ನಿವಾರಣಾರ್ಥಃ. ಬಯ್ಯಲೇಡಂ.

ಗಡಂ, ಗಳಂ—ಕಿಲಾರ್ಥಾವೇತೌ. ಬಂದಂ ಗಡಂ ಫಲ್ಲಂ, ಅಂಗಜಂ ಗಳಮಂಗಂ ತನಗಾಣಮಿಲ್ಲ ಗಳಂ.

ಬೆಳ್ಳಂ, ಬೆಳ್ಳಂ—ಭದ್ರಾಚಾರ್ಥಃ. ಬೆಳ್ಳಂ ಬೆಳ್ಳಂ, ಬೆಳ್ಳಂ ನುಡಿದಂ.

ಉಸಿಕಂ—ಮಾನಾರ್ಥಃ. ಉಸಿಕಮಿದ್ಧಂ. ಮೌನಾರ್ಥಃ ತು ಅನವ್ಯಯಮೇತತ್—ಉಸಿಕನೋಳಿಕೆ ಮಾತು ?

ಒಡಂ, ನಿಕ್ಕಂ—ನಿಕ್ಷಯಾರ್ಥಃ. ಒಡಂ ನುಡಿದಂ, ನಿಕ್ಕಂ ವಂ ಪೇಟ್ಟಂ.

ತೇನಂ, ತೇನತೇನಂ—ಅದ್ವೈತಾರ್ಥಾವೇತೌ. ತೇನಂ ನುಡಿದಂ, ತೇನತೇನಮಾದುದು ಕಜ್ಜಂ.

ಆನಂ—ದಿಗ್ವಿಶಾಲಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಕಾರಪಕ್ಷಾನ್ತಾರ್ಥಃ. ದಿಗ್ವಿ—ಮೂಡಲಾನುಂ, ಬಡಗಲಾನುಂ. ದೇಶೇ—ಅಲ್ಲಿಯಾನುಂ, ಇಲ್ಲಿಯಾನುಂ. ಕಾಲೇ—ಅಂದಾನುಂ, ಇಂದಾನುಂ. ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ—ಬಂದಾನುಂ, ಎರಡಾನುಂ. ಪ್ರಕಾರೇ—ಅಂತಾನುಂ, ಇಂತಾನುಂ.

ಪೊಟ್ಟಂ, ಸವಳ್ಳಂ—ಪ್ರಭಾತಾರ್ಥಃ. ಪೊಟ್ಟಂ ಮೆಟ್ಟುಂ, ಸವಳ್ಳಂ ಮೆಟ್ಟುಂ.

ಹುಂ—ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ. ಹುಂ ಮತ್ತೆ ಮೇನಾಯ್ತು ?

ಅಂ, ಉಂ—ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಾವೇತೌ. ಆತಂ ಗಮಾಕೆಗಂ, ಆತನುಮಾಕೆಯುಂ.

ಪಿರಿದುಂ—ಬಹುಲಾರ್ಥಃ. ಪಿರಿದುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ. ಸರ್ವೇಷ್ಟೇತೇ ಮಾನ್ಯಾಃ.

ಮುಂ—ಪುರಾರ್ಥಃ. ಮುಂ ಬಿಸಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದಂ.

ಇನ್—ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾರ್ಥಃ. ಇನ್ಮೇಕಾತನ ಚಿಂತೆ ನಾನ್ತಾ ವೇತೌ.

ಪಿರಿದು, ನೀಡು—ಅಧಿಕಾರ್ಥಃ. ಪಿರಿದುಂಡಂ, ನೀಡು ನಿಬ್ಬೆಗೆಯ್ದಂ.

ನಿರ್ನೇರ—ನಿರ್ನಿಮಿತ್ತಾರ್ಥಃ. ನಿರ್ನೇರ² ಪೋದಂ.

ಬೇಡ—ನಿವಾರಣಾರ್ಥಃ. ಬೇಡಲೇಡ.

ಒಡನೆ—ಸಹಾರ್ಥಃ. ತಂದೆಯೊಡನೆ.

ನಾಳೆ, ನಾಡಿದು—ದ್ವಾವೇತಾ ಶ್ವೇತಾಶ್ವೇತಾ. ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ
ಧಾಣಿ.

ಮತ್ತೆ—ಪುನರರ್ಥಃ. ಮತ್ತೆಕೆ ಸ್ತುತಿರ್ಪಂ ?

ಮತ್ತಿನ—ಇತರಾರ್ಥಃ. ಮತ್ತಿನ ಸುತ್ತಿನ ಮಾತನಾಡುವೈ.

ಬೇಟೆ—ಪೃಥಗರ್ಥಃ. ಬೇಟೆ ಪೊದೆ ಪೊಲನಂ.

ಏನು—ಕಿಮರ್ಥಃ. ಏಂ ಕಾರಣಂ ಬಂದೆ ?

ಏಗುವೆ, ಏವೆ—ಕಿಂ ಕರವಾಣೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಏಗುವೆನಿರ್ದಕ್ಕಿದಂ ಸಲೆ |

ನೀಗುವೆನಿನ್ನೇವೆನೆಂದು ಖಳಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ ||

ಮೇಣ—ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಃ. ಇಂದ್ರಂ ಮೇಣ ಚಂದ್ರಂ ಮೇಣ.

ದಲೆ—ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಆತನೆ ದಲಿವಂ.

ಭೋಂಕಲ್—ಅವ್ಯವಧಾನಾರ್ಥಃ.

ಶ್ರೀನಾರೀಪತಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಳಲೊಡಂ ಭೋಂಕಲ್ ಮನಃಪರ್ಯಯ |

ಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿದುದು.

ಅಂತೆ, ಅಂತಿರೆ ; ಅಂತೆವೊಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್ ; ಅಂತೆವೊಲ್, ಅಂತಿರೆವೊಲ್ .. ಉಪ್ಪೆ
ಮಾನಾರ್ಥಾ ಏತೇ. ಬರ್ಪುಂತೆ ಬಂದತ್ತಿ ಭಂ, ಕರಿಯಂತಿರೆ ಭದ್ರಲಕ್ಷಣಂ, ಗಜದಂತೆವೊಲ
ಧಿಕದಾನಿ, ಅಂತಕನಂತಿರೆವೊಲುಗ್ರಂ, ರವಿಸುತನಂತೆವೊಲಧಿಕದಾನಿ, ರವಿಯಂತಿರೆವೊಲಧಿಕ
ಪ್ರತಾಪಿ.

ವೃತ್ತರಣಂ ಗಡಾದೇಃ ಅಣಮಾದ್ಯನ್ತರ್ಗಣತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ
ವೈಭಾವಿಕಪ್ರಕೃತಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಗಡಾದಿಃ 41 ಇತಿ.

ಗಡ, ಗಳೆ—ಕಿಲಾರ್ಥಾವೇತಾ. ಅಂಗಜಂ ಗಡ, ಅಂಗಜಂ ಗಳೆ.

ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ—ಪ್ರತಿಪೇಧಾರ್ಥಾಃ. ತಾನಲ್ಲ, ನೀನಲ್ಲ, ಆನಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲದೆ—ವಿನಾರ್ಥಾವೇತಾ. ಅಕ್ಕ ರಮಿಲ್ಲದೆ ತಕ್ಕ ರಕ್ಕ ಮೇ ? ಜಿನನಲ್ಲದೆ
ದೇವರೊಳರೆ ?

ಆಗಡ, ಈಗಡ, ಪೊಲ್ಲಡ —ಕ್ರಮತಃ ತದೇದಾನೀಂಪ್ರಾತರರ್ಥಾಃ. ಆಗಡ ಬಂದಂ,
ಈಗಡ ಕಂಡಂ, ಪೊಲ್ಲಡ ಪೋಪಂ.

ತಡಬಡ—ವಾಕ್ಯಂಶನಾರ್ಥಃ. ತಡಬಡ ನುಡಿದಂ.

ಅಕ್ಕಟ, ಅಕ್ಕಟ—ಖೇದಾರ್ಥಃ.

ಅಕ್ಕಟ ಖಳನಂ ಜವನೇ |

ಕಿಕ್ಕನೊ ತುತ್ತಾಗಿ.

ಅಕ್ಕಟ ಖಳಂ ಚರಾಯು.

ಅಹಡ—ಉಕ್ತಾರ್ಥ ಆಶ್ಚರ್ಯಾರ್ಥಃ. ಅಹಡ ಕಾಲದೋದಮಿದಲ್ಲೆ ? ಅಹಡ
ಗೊಳನುಂ ನೀಳು ನಿಂದಂ ಮುನಿಂದಂ.

ಬಣ್ಣಕೆ, ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ — ಪಶ್ಚಿಮದರ್ಶಿ. ಜನನಿಸ್ತನ್ಯಮನುಷ್ಯನಾಂ ಬಣ್ಣಕೆ ನೀಂ, ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಯವ್ಯನಂ ಮೋಳವುದುಮಾರುಮಂ ಬಗೆಯದೆ.

ಭೋಂಕನೆ, ಚೆಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಯನೆ, ಬಯ್ಯನೆ — ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಏತೇ. ಭೋಂ ಕನೆ ಪೋದಂ, ಚೆಕ್ಕನೆ ಬಂದಂ, ಭೋರನೆ ಸಾರ್ದಂ, ಪಯ್ಯನೆ ರಥಂ ಪರಿದತ್ತು, ಬಯ್ಯನೆ ಬಂದುದೈಕಿಲ್. ಪಶ್ಚಿಮದರ್ಶಿ ನೋಪಧಾಃ. ಇತ ಉಪರಿ ಗೋಪಧಾಃ.

ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ — ಭಯಾಕಂಪಿತ ಕಾರ್ಥಿ. ಪಾವನೆರ್ದ ಪಾಪುತು.

ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ ; ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ ; ಆಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ — ನಿರ್ಭರಾರ್ಥಾಃ. ನೆಟ್ಟನೆ ಬಂದಂ, ತೊಟ್ಟನೆ ಕಂಡಂ, ಆಯ್ಯನೆ ಬಂದಂ.

ತಿಪ್ಪನೆ, ತಿಪ್ಪಗೆ ; ಗಿಪ್ಪನೆ, ಗಿಪ್ಪಗೆ — ಸರಿಭ್ರಮಣಾರ್ಥಾಃ. ತಿಪ್ಪನೆ ಪರಿದುದು ಪಾಪುಂ ಬಳಿ, ಗಿಪ್ಪನೆ ರಂಗದೊಳ ಭ್ರಮಾರಿಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಯಿಸಿದಂ.

ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ ; ಬಿಮ್ಮನೆ, ಬಿಮ್ಮಗೆ — ತೂಷ್ಣೀಮಾರ್ಥಾಃ. ಸುಮ್ಮನೆ ಪೋದಂ, ಬಿಮ್ಮನೆ ಬಂದಂ.

ಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ — ಅಕ್ಷಿಪೂರ್ವಕ. ತನ್ನ ಶರಾಸನಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದಂ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕರಣಾ ಬೆಯಂ.

ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ — ಪೂರ್ಣತರ್ಪಣಾರ್ಥಾಃ. ಕಮ್ಮನೆ ಬಂದುದು ಮಂದಮಾರುತಂ.

ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ — ಶೀತಸ್ಪರ್ಶಾರ್ಥಾಃ. ತಣ್ಣನೆ ತೀಡಿತಲ್.

ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣಗೆ — ಮೃದುಸ್ಪರ್ಶಾರ್ಥಾಃ. ನುಣ್ಣನೆ ನೋಣೆದಂ —

ಇತಿ ಅಣಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

ಬಹುವಚನಂ ಆಕೃತಿತ್ವಸೂಚನಾರ್ಥಂ. ತೇನ ತಳೆಸಲ್ — ಪ್ರಭಾತವಾಚೀ ; ತಳಮುಳಂ — ನಿರ್ಣಯವಾಚೀ ; ಇಸ್ಸಿ — ಜಾಗೃತವಾಚೀ ; ಅಣಿಯರಂ, ಅಗುರದೆ, ನೂಳಿದು, ಉರ್ವಿನಂ, ಆರ್ವಿನಂ, ಇತಿ ಆಧಿಕ್ಯವಾಚಿನಃ ; ಈವಣು — ಈಷದ್ಭೂತಕಾಲವಾಚೀ ; ಮೊನೆಯಾಡು — ಭೂತಕಾಲವಾಚೀ ; ಆಗಲಿಂಗಿ, ಈಗಲಿಂಗಿ, ಆಗಡಿಂಗಿ, ಈಗಡಿಂಗಿ, ಆಗಲಿನ, ಈಗಲಿನ, ಆಗಡಿನ, ಈಗಡಿನ, ಆಗಲಿಂ, ಈಗಲಿಂ, ಆಗಡುಂ, ಈಗಡುಂ, ಈವಣುಂಗಿ, ಈವಣುನ, ಮೊನೆಯಾಡಿಂಗಿ, ಮೊನೆಯಾಡಿನ, ನಿನ್ನಿನ, ಮೊನ್ನಿನ, ನಾಳಿನ, ನಾಡಿನ, ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸುಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿರೂಪಕಾಃ ಕಾಲವಿಶೇಷವಾಚಕಾಃ ; ಅನ್ಯೇಽಪಿ ಅವ್ಯಯವಿಶೇಷಾರ್ಥಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಂಹೃತ್ಯಾಃ.

ಭೋಂಕನೆ, ಭೋರನೆ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕ್ರಿಯಾನುಕರಣಶಬ್ದಾಃ ಅತ್ರ ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಾರ್ಥಂ ಕತಿಚಿದುದಾತ್ಮತಾಃ ; ನ ಹಿ ಅನುಕರಣಶಬ್ದವಾಂ ಇಯತ್ನಾಸ್ತಿ. ತೇನ ಚ ದಣ್ಣನೆ ದಣಿದಂ, ತಣ್ಣನೆ ತಣಿದಂ, ಝುಂಮನೊಸರ್ದಂ, ಸಿಗ್ಗನೆ ಸಿಗಿದು, ಬಿಪ್ಪನೆ ಬೀಗಿ, ಡಿಪ್ಪನೆ ಡೆಗಿ, ಸುಪ್ಪನೆ ಸುರಿದು, ಘುಣುಮ್ಮನೆ ಮುಣುಂಗಿ, ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಾನಾವಿಧಕ್ರಿಯಾನುಕರಣಶಬ್ದಾಃ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

1 ಮೆಚ್ಚಿದಂ 2 ಮೊನೆಯಿಡು, ಮೊನೆಯೇಡು.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಮಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಶ್ಚ || 21 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಎಮಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಮ; ನಾಡೆ; ಎಡೆ; ನೆಜಿ, ಮಿಗಿ, ಕಡು; ಅ, ಆ; ಅ, ಆ; ಉ, ಊ; ಉ, ಊ; ಎ, ಏ; ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ; ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ; ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ; ಅರೆ; ಅರಮೆ, ಅರಲುಣ; ಅಲ್ತೆ, ಅಲ್ತೇ; ಚಿ, ಚೀ; ನಿನ್ನೆ; ಮೊನ್ನೆ; ಗಡಾ, ಗಳಾ; ಅಕ್ಕಟಾ; ಇತಿ ಎಮಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

ನಿಪಾತಪ್ರದೇಶಾಃ—ನಿಪಾತಾಃ⁴⁴ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[*Ema* and words classed with it (for which see above) are both *avyaya* (indeclinables) and *nipātā* (particles).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವ್ಯಯಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಚಕಾರೇಣ ಸಮುಚ್ಚೇದ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಎಮಾದೀನಾಂ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞೈವ ಸ್ಯತ್, ನ ತು ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ. ತಥಾ ಚ ಏತೇ ಭೃಃ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲುಬ್ಧ ಸ್ಯತ್. ಅತೋತ್ರ ಉಭೇ ಅಪಿ ಸಂಜ್ಞೇ ಅಭ್ಯೇಕಾರ್ಯೇ ಇತ್ಯಾಹ — ಎಮಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯೋಜನಂ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾದೀತಿ, ಸ್ಪಷ್ಟತೇ ನಿಪಾತಾಃ⁴⁵ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಎಮ—ಅಭ್ಯುಪಗಮಾರ್ಥಃ. ನಾಡೆ—ಬಾಹುಲ್ಯಾರ್ಥಃ. ಎಡೆ—ಆವಕಾಶಾರ್ಥಃ. ನೆಜಿ, ಮಿಗಿ, ಕಡು—ಅಧಿಕ್ಯಾರ್ಥಃ. ಅ, ಆ—ಖೇದವಿಸ್ತಯನಿಡಮ್ಪನೇಷು. ಅ, ಆ—ಕಿಲಾರ್ಥಃ; ಅತ್ರ ಅದ್ಯೋ ವಧಾರಣಾರ್ಥಶ್ಚ. ಉ, ಊ—ವೃಥಾರ್ಥಃ. ಉ, ಊ—ಆಸಹ್ಯಾರ್ಥಃ. ಎ, ಏ—ವಿಶಿಷ್ಟವಧಾರಣಾನುಮತಿಷು. ಹೋ, ಅಹೋ, ಓಹೋ, ಹೋಹೋ—ವೇದನಾನಿವಾರಣಯೋಃ. ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ—ಖೇದವಿಡಮ್ಪನಯೋಃ. ಎಲೆ, ಎಲೇ, ಎಲಮೆ, ಎಲಮೇ—ಸ್ತರಣವಿಚಾರಾಮನ್ತ್ರಣೇಷು. ಅರೆ—ಭಾಗಾರ್ಥಃ. ಅರಮೆ, ಅರಲುಣ—ಪ್ರದೇಶವಿಶೇಷಾರ್ಥಃ. ಅಲ್ತೆ, ಅಲ್ತೇ—ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಃ. ಚಿ, ಚೀ—ಕುತೃನಾರ್ಥಃ. ನಿನ್ನೆ—ಪೂರ್ವದ್ಯುಃ. ಮೊನ್ನೆ—ಪ್ರಪಂಚದ್ಯುಃ. ಗಡಾ, ಗಳಾ—ಕಿಲಾರ್ಥಃ. ಅಕ್ಕಟಾ—ಖೇದಾರ್ಥಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಎಮಾದಯೋಃ ಎಮಾದಯಶ್ಚ ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ, ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸ್ಯಾಭಾವಾತ್; ತಥಾಪಿ ನಿರ್ದೇಶನಾರ್ಥಂ ಏಕೈಕೋರ್ಥೋ ದರ್ಶಿತಃ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷಸ್ತು ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅವಗತವ್ಯಃ. ಉದಾಹರಣ್ಯಂತೇ ಚ ಏತೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವನಿರೂಪಣಪ್ರಸ್ತಾವೇ ಇತಿ ನಾತ್ರೋದಾಹೃತಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಥಾನೇನ್ವೃತ್ಯ || 22 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಯಾ ಸ್ಥಾನೇ ತನ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಯ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅನ್ವೃತ್ಯ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಮ್ಯುರದಾಯಾ 128-ಸಖಂ, ಸಖಾಯಂ. ಉಪ್ಪಾದೀ
ನಾಂ 120-ಉಪ್ಪೇತಿ, ಉಪ್ಪತ್ತಿಂ. ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಕಿಂ? ಯತ್ರ ಅವಯವಾವಯ
ವಿಭಾವಸಮ್ಯುಕ್ತೇ ಪಕ್ಷೀ ತತ್ರ ಮಾಭೂತ್.

[Change predicated of a word in the sixth (genitive) case refers to its termination.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಷ್ಯನ್ನಾಥಃ ಪಕ್ಷೀ. ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನೇನ ಪಕ್ಷೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿನಾ
ಭಾವಿಸ್ಕೃತೇ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 18 ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದನ್ತಸ್ತೇತಿ ಲಾಭೇ ತತೋಽಪಿ ಉಪಾಸಾ
ರವೃತ್ತಾನ್ ತದರ್ಥಲಾಭೋ ಭವತೀತಿ ಪಷ್ಯನ್ನಾಥಸ್ಯೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ; ತತ್ರೈವ ಕಾರ್ಯ
ಸಮ್ಯುಕ್ತವಾದಿತಿ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಪಷ್ಯನ್ನಂತಯಾ ಗಂಭೋ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಪಕ್ಷೀ
ಸ್ಥಾನೇನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವೋಚ್ಯತೇ; ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಪರಾಪ್ತೇಃ. ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ವಾ ಪಕ್ಷೀತ್ಯಪಿ. ಸ್ಥಾನೇನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇ
ತಾವತಾಪಿ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್; ಇಹ ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ತಸ್ಯ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ. ಮಾಸ್ತು ವಾ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯಪಿ. ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾನಾನೇವ ಅಲಂ, ಇಹ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಮಿತಿ. ನ ಚ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯ
ಯೋರಪಿ ತಥಾಪ್ರಸಂಗಃ ಕಕ್ಯಶಬ್ದಃ; ಕಿದನ್ತ್ರೀಶಃ, ಪಷ್ಯಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ
ಪರಃ 14, ಇತ್ಯಾಪನಾದಿಕಾನುಶಾಸನಬಲೇನ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾನವಕಾಶಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನುಚ್ಯಮಾನೇ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನ ಇತಿ ವ್ಯಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ
ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅನ್ವಿಸ್ತೃತರತ್, ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ಚೇನ್ನ; ಉಭಯಥಾಪಿ ಅಸಾ
ಧುತ್ಯಾತ್. ತಥಾಹಿ—ನ ತಾವದ್ವ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೇಯಾಃ; ಅತ್ರ ತು ಸ್ಥಾನೇ ವಿಹಿತಾ ಯಾ ಕಾಪಿ
ಪಕ್ಷೀ ಸಾ ಸಮಾಪಿ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಸ್ಥಾನೇ
ಕಾಚಿತ್ ಪಕ್ಷೀ ವಿಧೀಯತೇ ಕಾ ವಾ ಅತ್ರ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವೇದಿತಿ. ನಾಪಿ ಸಮಾಸಃ ಸಾಧುಃ,
ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್. ನಾತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನೇ ವಿಧೀಯತೇ. ನ ಚ ನ
ಪಷ್ಯಾನ್ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ವ್ಯಾಸಾತ್ ಪಕ್ಷೀಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ವಿಶೇಷೋಸ್ತಿ, ವಿಗ್ರಹ
ಸಮಾಸಯೋಃ ಏಕಾಥ್ಯನಿಯಮಾತ್. ನ ಹಿ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯತೋ ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯ
ತ್ರ ವಿಶೇಷೋ ಸ್ತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ,
ಯೇನ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಪಕ್ಷೀ ವಿಗ್ರಹಪ್ರದರ್ಶನಪರಾ ಸ್ಯಾತ್; ಕಿನ್ತು ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೈವ
ಪಷ್ಯನ್ನಾಥಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ವಿಧಿಃ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ. ನಾಪಿ
ವಿಗ್ರಹ ಸಮಾಸಯೋಃ ಏಕಾಥ್ಯನಿಯಮೋಽಪಿ—ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ, ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರು
ಷೋ, ರಾಜ್ಞಾಂ ಪುರುಷೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೇ ಸಂಬಂಧವಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್; ರಾಜಪುರುಷ
ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅಭಿನ್ನಕತ್ಯವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ವಿಶೇಷಾಪ್ರತಿಭಾಸಾದಿತಿ. ಅತಃ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ
ಭಿನ್ನತಯೈವ ನಿರ್ದೇಷ್ಯವ್ಯಂ. ಉತ್ತರಾರ್ಥಶ್ಚ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ 15, ತಿಹದ್ವಾ
ದೇಃ 14 ಇತ್ಯುತ್ಪತ್ತಾಪಿ ಪಷ್ಯಾನ್ ಇತಿ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ.

ನಾಪಿ ಸ್ಥಾನೇನ್ತ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಕ್ಷೋ ಯುಕ್ತಃ; ಕಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಕಿಂ ವಾ
ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಸಾಕಾಂಕ್ಷತಯಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾಪರಿಸಮಾಪ್ತೇಃ. ನ ಚ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ
ಸ್ಥಾನಮಾತ್ರವಿಹಿತೋ ವಿಧಿಃ ಅನ್ತ್ರಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಂಗಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯೇ

ಕಾರ್ಥಕಃ. ತಥಾ ಚ ಸ್ಥಾನಮಾತ್ರವಿಹಿತಃ ಸರ್ವೋಪಿ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಮಧ್ಯೇ ಪೂರ್ವಂ
ವಾ ನ ಕೋಪಿ ವಿಧಿಃ ವಿಧೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್. ವಿಧೇಯತೇ ಚ ತಥಾ ತತ್ರ ತತ್ರಃ ಗತಃ ಕ ಆ
ದೇಃ²⁷⁴, ಅಮುಃ ಪ್ರಾಗಮುಃ²⁹¹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ಥಪ್ರಥಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಃ,
ದ್ವಿತೀಯಾತಃ ಪೂರ್ವಂ ಉಮಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಶ್ಚ. ನೆಲಕೆ, ಪೊಲಕೆ, ಇತಿ; ಆತನುಮ
ನಾಕೆಯುಮಂ ಇತಿ ಚ. ನ ಚಾತ್ರ ಆದೇಃ, ಪ್ರಾಕ್, ಇತಿ ಚ ವಿಶೇಷವಚನಾತ್ ಏವಂ ಸಿದ್ಧಿಃ.
ಯತ್ರ ತು ಸಂಮುಗ್ಧೋ ವಿಧಿಃ ತತ್ರ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇವ ಇತಿ ಚೇನ್ನ; ಶಬ್ದೋರ್ವಾ ಸಃ¹³⁸,
ಯೋ ಜಃ¹¹¹, ಲೋ ಕಃ¹⁸¹ ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ¹ ಸಸಿ, ಸಂಜೆ, ಲಗಿತ, ಇತ್ಯಾದಾ ಅನಿಯಮೇನ
ಆದಾ ಮಧ್ಯೇ ಅವಸಾನೇ ಸರ್ವತ್ರ ವಾ ಯಥೇಷ್ಟಂ ವಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್. ನಾತ್ರ ದೇಶವಿಶೇ
ಷನಿಯಾಮಕಂ ವಚನಮಸ್ತಿ, ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯೈವ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿತಿ.

ನಾಪಿ ಮಾಸ್ತು ವಾ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಚರಮಃ ಪಕ್ಷಃ. ತತ್ರ ಕೇವಲಂ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇ
ತಾವದೇವ, ಉತ ಪಷ್ಠಾತ್ಯ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ವಾ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಾವಚನಾತ್
ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಯಃ ಕೋಪಿ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯೇತಿ ಸ್ಯಾತ್. ತತ್ರ ಚ
ಉಕ್ತ ಏವ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ² ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಪಷ್ಠಾತ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ; ನ
ಸ ಕೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿರ್ಣಯಃ. ಅನೇಕಥಾ ಖಲು ಪಷ್ಠೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ—
ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ¹⁴² ಇತಿ ಅವಯವಸಮ್ಪನ್ನೇ, ನಿರೋ ವಿಶೇ
ಷಣಸ್ಯ²¹⁵ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಪನ್ನೇ, ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ¹²³ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶೇ, ಬೋ
ಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ²⁰⁶ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮೇ ಚೇತಿ. ಸ್ಥಾನಗ್ರಹಣೇ ತು ಸ್ಥಾನ
ಲಕ್ಷಣೈವ ಅತ್ರ ಪಷ್ಠೇ ನಾನ್ವೇತಿ ಅರ್ಥಾನ್ತರವ್ಯಾಮ್ತಿ ಭವತೀತಿ.

ತಥಾ ಚ ಸ್ಥಾನಾನ್ವಯೇಶಭಾವಸಮ್ಪನ್ನೇ ಯಾ ಪಷ್ಠೇ ತದನ್ತಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮಾನಂ
ಕಾರ್ಯಂ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಏವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ತಾತ್ಪ
ರ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನಾನ್ವಯೇಶಭವಣೇ ಪ್ರಸಜ್ಞೇ
ಯೋಗಃ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ಯಯಾ ಉಚ್ಯತೇ ಸಾ ಸ್ಥಾನೇಯೋಗಾ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ.

ಪಷ್ಠಾತ್ಯರ್ಥಮುದಾಹರತಿ—ಸಬ್ಯುಃ¹²³ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಪಷ್ಠಾನ್ವಾರ್ಥಃ
ಸಖಿಶಬ್ದಃ. ತಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಅಚ್ಚ ಆಯಶ್ಚ ತದನ್ತಸ್ಯ ಇಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ
ಭವತೀತಿ. ಉದಾಹರಣಾನ್ತರಮಾಹ—ಉಪ್ಪಾದೀನಾಂ¹²⁰ ಇತಿ. ಅರ್ಥೈಕಾರಾದೇಶೇ
ಉಪ್ಪಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ತಃಸೈತ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಸತಿ, ಉಬನಾಮಹಾನಾಃ³⁶ ಇತಿ ಪುರ್ವಾಕಾ
ರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಉಪ್ಪಾದಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ || 23 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಶಿದಾದೇಶಃ ಪಷ್ಠಾನ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಃ ಶಲ್ವಃ 277—ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ. ಬಳ್ಳಶ್ಚ ತೋ
ದಿಗರ್ಭಾಶ್ಚ ಲ 28) —ಮೂಡಲ್, ಪಡುವಲ್. ಶಿದಿತಿ ಕಿಂ? ಎದಾತಃ ಸ್ತಿ
ಯಾಂ 318—ಮಾಲೆ, ಬಾಲೆ.

[*S'it* denotes a substitute for the whole of a word in the sixth (genitive) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶಕಾರ ಇತ್ ಯಸ್ಯ ಸ ಶಿತ್. ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆದೇ
ಶೋ ಭಾವರೂಪೋ ಭಾವರೂಪೋ ವಾ ಯದಿ ಶಾನ್ತುಃ ಸ್ಯಾತ್, ಸ ನ ಪೂರ್ವವತ್
ಅನ್ತಸ್ಯ ಭವತಿ. ಕಿನ್ತು ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಭವತೀತಿ ಅನ್ತಾದೇವವಾದೋ
ಯಮಿತ್ಯಾಹ —ಶಿದಾದೇಶ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ —ಬಳಃ ಶಲ್ವಃ 277 ಇತಿ. ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಇತಿ. ಗೃಹ ಇತಿ ಲಿಬ್ಗತ್ ಅಧಿಕರ
ಣವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬಳಃ. ದಗಿಮಾದೌ ನಪಿ 21 ಇತಿ ದಗಾಗಮಃ. ಬಳಃ ಶಲ್ವಃ 277 ಇತಿ
ಶಾನ್ತುಃ ಶೋಲ್ಲಿತಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ನ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ ಬಳೋ ಚಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ.
ಕಿನ್ತು ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನ ಇತಿ ಭಾವರೂಪಃ. ಏವಂ ಶ್ರು ಬವ್ಯಯಸ್ಯ 247 ಇತ್ಯಾದ್ಯಭಾವ
ರೂಪೋಪಿ ವಿಜ್ಞೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಬದ್ವಾದೇಃ || 24 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಬಃ ಅದ್ವಾದೇಶ್ಚ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಪಷ್ಯಂತಸ್ಯ
ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನವ್ರದ್ವಃ 474—ಮಾಡಿದುದು, ಕೂಡಿದುದು. ಅರಃ 157—
ಮಾಡಿದುವು, ಕೂಡಿದುವು. ಆದೀದೂದದ್ವಿದೂದೋಃ 370—ಆ ಮಾಯ್ವೆ, ಈ
ಮಾಯ್ವೆ, ಊ ಮಾಯ್ವೆ. ಆವ್ರದೋರಾರ್ 174—ಆರಂ, ಆರಿಂ.

ಅದು, ಇದು, ಉದು, ಆವುದು, ಎಲ್ಲ, ಪೆಂತು—ಇತಿ ಅದ್ವಾದಿಃ. ಅಶಿದ
ರ್ಭೋ ಯೋಗಃ ||

[What is predicted of *ti*, and *adu* &c. (see above) is a substitute for the whole of a
word in the sixth (genitive) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವೈವೈಕತ್ವೇಪಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಪುನರ್ದೇಶಃ; ಲಕ್ಷಣಸೂತ್ರೇ
ಲಕ್ಷಣವ್ಯಭಿಚಾರಸ್ಯ ಅದೋಪತ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ತಥಾ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ—ಏಕದ್ವಿ
ಬಹಾ (ಶಾ. 1-3-9ನಿ, ಶ್ರು ಲ್ಪಸ್ತ ನಾಂತರೇ (ಶಾ. 1-2-11) ಇತ್ಯಾದಿ. ತಿಬಾ
ಸಹಿತೋ ದ್ವಾದಿರಿತಿ 1 ಮಧ್ಯಮಸದಲೋಪಿ ಸಮಾಸೋ ವಾ. ತಿಬಃ, ಅದ್ವಾದೇಶ್ಚ ಪಷ್ಯಂ
ತಸ್ಯ ಯದ್ವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ಅಶಾನ್ತುಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತಿ.

ತಿಬಃ ಸಾನ್ತುಶಾಸನಮದಾಹರಣಿ —ನವ್ರದ್ವಃ 154 ಇತಿ. ಮಾಡು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತುಃ.
ತತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ 412 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತೃ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮ್.
ದಪದವಂ 416 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಃ. ಇದಂತಃ 476 ಇತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಾದೇಶಃ.

ನಪ್ರಯುಕ್ತಃ⁴⁵ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ ಉದುರಾದೇಶಃ ಶಾನುಬದ್ಧರಹಿತೋ'ಪಿ ಅನುಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಮಾಡಿದುದು ಇತಿ ಭವತಿ. ಅರಸ 467 ಇತ್ಯಪಿ ತಿಜ ವಿಸ್ತರದಾಹರಣಂ. ತಥೈವ ಅನೇಕತ್ವೇ ಅರ ಉವುರಾದೇಶಃ—ಮಾಡಿದುವು ಇತಿ.

ಅದ್ವಾದೇರುದಾ.ರತಿ —ಆದೀತ³⁷⁰ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮಾಡು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಭಾ ವೇ ಕೇತಿ, ಡೋಃ ಲಕಾರೇ ಚ, ಮಾಱ್ಕ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ. ಪಶ್ಚಾತ್ ಅದು ಮಾಱ್ಕ ಇತಿ ವಿದ್ಯು ಷ್ಯ, ಆದೀತ³⁷⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅದುಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ಏವಂ ಇದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಈದಾದೇಶಃ, ಉದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಉದಾದೇಶಃ, ಅವುದು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಆರಾದೇಶಃ.

ಅದ್ವಾದಿಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ಅದು, ತದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಇದು, ಇದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಉದು, ಏತದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅವುದು, ಕಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಎಲ್ಲ, ಸರ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಶ್ಚಾತ್, ಅನುದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ತಿಜೋ'ದ್ವಾಸೇಶ್ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ವಿಧೇಯೇ ಸರ್ವತ್ರ ತಿತ್ಕರಣೇ ಗೌರವಮಿತಿ ಆರಮ್ಭ ಣಪ್ರಯೋಜನವಾಹ — ಅಶಿದ್ಧೋ ಯೋಗಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿದನ್ತ್ಯಃ || 25 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿದ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಪಷ್ಯನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ತ್ಯವಯ ವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³⁵—ಮುನಿ + ಈತಂ, ಮುನಿಯಾ ತಂ ; ಯತಿಯಿಂದಂ. ರಾವೋರ್ವಕ್³⁷—ವಧುವಿಂ, ಪಿತ್ರವಿಂ.

[*Kid is an augment at the end of a word in the sixth (genitive) case.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ' ಕಕಾರಃ ಇತ್ ಯಸ್ಯ ಸ ಕಿತ್. ಪಷ್ಯನ್ತ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಕಾನು ಬನೋಃ ವಿಧಿಃ ನಾನ್ತ್ಯಸ್ಯ ನ ವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ; ಅಪಿ ತು ಪಷ್ಯನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಅನ್ತ್ಯವಯವೇ ಭವತಿ. ಅತ ಏವ ಅಯಂ ಪರಾನುಪಮದೇನ ಭವನ್ ಆಗಮ ಉಚ್ಯತೇ. ಮುನಿ + ಈತಂ — ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³⁵ ಇತಿ ಮುನಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಆಗಮೋ ಭವತಿ. ಈತಂ ಇತಿ—ಆತೇತೋತಂ ಪುಂ ಸ್ಯದ್ವಿದೂಪೋಃ¹⁶² ಇತಿ ಪುಂಸ್ತ್ವೇ ಈತಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೆಸ್ತಿನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ || 26 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ವೀಶೇನ ಪಷ್ಯನ್ತ್ಯಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³⁵—ಮುನಿಯಾತಂ,¹ ಸತಿಯವಳ, ಪತಿಯಾತಂ. ಆತ ಓಪ್ತೋ³⁸—ಆಪೂರ್, ಆಪೂಲ್. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಆನನ್ತರಾಭ್ಯರ್ಥಂ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಅರಲಿದು, ಸರಲಿದು.

¹ ಸತಿಯವಳ.

[What is predicated of a word in the sixth (genitive) case by a word in the seventh (locative) case, applies to the prior (word or letter).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ " ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಥಮಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ ? ಯತಃ ತಚ್ಛಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಂ ಪರಾವೃತ್ತಿಃ. ಪೂರ್ವಂ ಚ ಅತ್ರ ಅನನ್ತರಂ ಕಿತ್, ಅನ್ತರಿತಂ ಚ ತಿಷ್ಠ ಅದ್ವಾದಿವಾ ಭವತಿ. ನಾತ್ರ ಕಿತ್ಃ ತಿಷ್ಠೋದ್ವಾದಿವಾ ಪರಾವರ್ತ ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥಾಭಿನಾಯಕೋಯಂ ತಚ್ಛಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ ; ಸರ್ವನಾಮಕಬ್ಧನಾಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ಪೂರ್ವಪರಾವರ್ತನಿಯಮಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಏವಾಹುಃ ಪ್ರಕೃತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಭೂತಾರ್ಥಸ್ತಚ್ಛಬ್ದೋ ಯಚ್ಛಬ್ದೋಪಾದಾನಂ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ಇತಿ. ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಬುದ್ಧಾ ಭಾತಃ. ಸೋಭನೀಯತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಇತಿ ಕರಣಂ ಅಭಿನಯನದ್ವ್ಯೇತಕಂ ಪ್ರಾಯುಜ್ಜ್ಞ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ — ಸಪ್ತಮಿಾ ಇತ್ಯಾದಿ, ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತರದೇನ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕಥನಂ ತೇನೇತಿ ವಿಶೇಷಣೇ ತೃತೀಯಾ. ಪಷ್ಠಾನ್ವಿ ಇತಿ ತು ವರ್ತತೇ. ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಪಷ್ಠಾನ್ವಿಸ್ತೃ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಭವತಿ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ.

ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹⁵ ಇತಿ. ತತ್ರ ವಿಧೀಯಮಾನಸ್ಯ ಯಕಃ ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠಾನ್ವಾರ್ಥಃ ಸ್ಥಾನೀ. ತಸ್ಯ ಚ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸ್ವರೇ ಇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ವರೇ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಿಾ ಶ್ರೂಯತೇ. ಸಾ ತಾವತ್ ಅಧಿಕರಣೇ ವಾಚ್ಯಾ ; ನಿಮಿತ್ತಾನ್ತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಅಧಿಕರಣಂ ತು ಚತುರ್ಥಾ ಭವತಿ — ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಂ, ವೈಪಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಮೀಪಗತಂ ಚೇತಿ. ತದುಕ್ತಂ —

ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕವೈಪಯಿಕವ್ಯಾಪಕಾಸತ್ತಿಭೇದತಃ |

ಚತುರ್ಥಾನ್ತರಂ ಆಖ್ಯಾತಃ ಕುಟಾಕಾಶತಿಲಾ ನದೀ || ೧೭ ||

ತತ್ರ ತಾವತ್ ಇಯಂ ಸಪ್ತಮಿಾ ನೋಪಶ್ಲೇಷೇ. ಉಪಶ್ಲೇಷೋ ಹಿ ಔತ್ತರಾಧರ್ಮಂ. ಯಥಾ ಕಲೇ ಆಸ್ತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಸ್ವರಂ ಅಧರೀಕೃತ್ಯ ಯಕ್ ಆಸ್ತೇ : ಯಥಾ ಕಟಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ. ನಾಪಿ ವಿಪಯಭಾವೇ. ಸ ಹಿ ಮಹತಿ ನಿರ್ವಿಕಾರಿಣಿ 'ವಾ ಅರ್ಥಃ ಕ್ರಿಯಾ ಗೋಚರತಾಮಾತ್ರಃ, ಯಥಾ ಗಗನೇ ಪಕ್ಷೀ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಸ್ವರೋ ಯಕೋ ಗೋಚರಮಾತ್ರಃ : ಯಥಾ ಗಗನಂ ಪಕ್ಷಿಣಃ. ನಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ. ಸಾ ಹಿ ಯಾವದಾಶ್ರಯಂ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಅವಸ್ಥಾನಂ, ಯಥಾ ತಿಲೇ ತೈಲಮಿತಿ. ನಾತ್ರ ಸ್ವರಮಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಯಕ್ ಆಸ್ತೇ : ಯಥಾ ತಿಲಂ ತೈಲಂ. ಅತೋತ್ರ ಪಾರಶೇಷ್ಯಾತ್ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಏವ ವಾಚ್ಯಾ. ತಚ್ಚ ದೇಶಕೃತಾ ಕಾಲಕೃತಾ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಸ್ತಿರೇವ. ತದತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯೇನ ಉತ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಅವಿಷ್ಕಮಿತಿ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮ್ಯತೇ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಔಪಶ್ಲೇಷಿಕಮೇವ ಅಧಿಕರಣಂ. ಉಪಶ್ಲೇಷಃ ಸಮ್ಪನ್ನಮಾತ್ರಮೇವ. ನ ಔತ್ತರಾಧರ್ಮಂ. ಅಸ್ತು ವಾ ತತ್. ವರ್ಣೇಷು ಔತ್ತರಾಧರ್ಮಂ ಚ ಪಾರ್ವಾಪ್ಯಮೇವೇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ — ಮುನಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಸತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಯೋಗೇ ಮುನಿ + ಈತಂ ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ, ಸ್ವರೇ ಸಮೀಪಗತೇ ಉಪಶ್ಲೇಷ್ಯೇ ವಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಇಕಾರಸ್ಯ ಉತ ಈಕಾರಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ನದ್ವಿತ್ಯೇತ್; ವಿಪರೈಸ್ಯೇದ್ವಾ ಉತ್ತರಸ್ಯ² ಉಭಯೋರಪಿ ಇತಿ ವಾ ಇತಿ ಉಭ

¹ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ. ² ಉಭಯೋರಪಿ ವೇತಿ.

ಯೋರಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಉಪಕ್ಷೇಪೋ ವಾ ನ ವಿಷಯತ ಇತಿ. ಅತೋತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ನೋತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ. ಅತ ಏವ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೇ ಇತ್ಯಾದಿಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪರೇ ಇತಿ ವಿವರಣಮಿತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ? ತದನ್ತರಾಪಿ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಬಾಹ್ಯಕ—ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ. ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಯಕ್ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಭವತೀತಿ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ; ನ ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಹಿತಸ್ಯ. ತಥಾ ಚ—ಅಲ್ + ಇದು ಇತ್ಯುಕ್ತ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಅಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಯಕ್ ಪ್ರಸಚ್ಛೇತ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣೇ ತು ಅನನ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ ನ ತು ಅನ್ತರಿತಸ್ಯೇತಿ ನಾತಿಪ್ರ ಸಬ್ದ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ || 27 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಞ್ಚಮಾನಿರ್ದೇಶೇನ ಪಪ್ಪಂನಸ್ತೃ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧೀ ಯತೇ ತತ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಿಘಾದೃತೋರುರದ್ವಾದೇಃ⁴⁰—ಆರುಷಿ, ಈರುತು. ರೋ ದ್ವಿವರ್ಗಾನ್ವನಸ್ಯಹಾದೇಃ⁴¹—ಇವಬ್ಬನ್ದರ್, ಅವಪ್ಪೋದರ್. ಉತ್ತ ರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ವ್ರತಂ, ತ್ರಾಸಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಾನುವೃತ್ತೇ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಇವಕ್ಷೇತ್ರಿಯರ್, ಅವಸ್ವಚ್ಛಂದರ್.

[What is predicated of a word in the sixth (genitive) case by a word in the fifth (ablative) case, applies to the subsequent (word or letter).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥಭಿನಾಯಕಃ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಇತೀತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಮಾದಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ. ಪಞ್ಚಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಪಪ್ಪಂನಸ್ತೃ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನ ಪೂರ್ವಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ—ಪಞ್ಚಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಕ್ಷ್ಯತಿ ರೋ ದ್ವಿವರ್ಗಾನ್ವನಸ್ಯಹಾದೇಃ⁴² ಇತಿ. ತತ್ತ್ವ ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪಪ್ಪಂನಸ್ತೃ ವ್ಯಾನ್ವನಸ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ರ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮ್ಯನ್ತಾರ್ಥೋ ವಿಶೇಷಣಂ. ತತ್ರ ರ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮಿ ನ ತಾವತ್ ಅಪಾದಾನೇ ವಿಹಿತಾ, ತಲ್ಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್. ಕಿನ್ತು ದಿಕ್ಕಬ್ಬಿ ನ್ಯಾರ್ಥರಾಶ್ಚಹರಿತರ್ಯಃ (ಶ. 1-3-161) ಇತಿ ದಿಗ್ವ್ಯಾಂಗಲಕ್ಷಣಾ ವಾಚ್ಯಾ. ಸಾ ಚ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಾನಾ ಇತ್ಯವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಯಮ್ಯತೇ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ನ ಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ. ಇವಬ್ಬಂದರ್, ಇತ್ಯುಕ್ತ ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಬಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಅನತ್ಯಸ್ತೃ ಯೋಗೇ ವ್ರತಂ, ತ್ರಾಸಂ ಇತ್ಯುಕ್ತ ರೇಫಾತ್ಪೂರ್ವಯೋಃ ವಕಾರತಕಾರಯೋರಸಿ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅನಿವೃತ್ತಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಇತಿ.

ಉತ್ತರೋತ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯುಕ್ತಬಾಹ್ಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಾದೇವ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಹ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋದಾಹರಣೇ. ಇವಕ್ಷೇತ್ರಿಯರ್, ಅವಸ್ವಚ್ಛಂದರ್, ಇತ್ಯುಕ್ತ ರೇಫಾತ್ಪೂರ್ವಯೋಃ ಕಕಾರಸಕಾರಯೋರೇವ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ; ವಕಾರವಕಾರಯೋಸ್ತು ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದಂತಸ್ಯ || 28 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ವಿಧಿವಿಧೀಯತೇ ತತ್ ತದಂತಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ¹⁹⁰—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಶೂದ್ರಿತಿ. ಕೃತೋ¹⁹¹ ಉರುತ್ತಃ¹⁹²—ಮಾಘದಘಂ, ನೋಘದಘಂ. ಯೇನೇತಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಮಾಭೂತ್

[An attribute with which a rule is laid down denotes its termination.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೇವಲವೇನ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ : ಯಥಾ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹⁹³ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಶೇಷಣಾಂತರವಿಷಯಃ : ಯಥಾ ದೀರ್ಘಾದೃತ್ವೋ ರು¹⁹⁴ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಾ ವಿಷಯಃ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತೇ ತತ್ರ ಯೇನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧೀಯತೇ, ತತ್ರ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ ತದಂತಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ವಿಧಿ ಕಾರ್ಯಂ. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ¹⁹⁵ ಇತಿ. ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ತ್ವ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯಮಾನಂ ತದಂತಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕಮಿತಿ ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಜಾತಿಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ ಇತಿ. ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಬ್ದಾತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ¹⁹⁶ ಇತಿ ಲೋಪಃ.

ತಥಾ ಕೃತೋ¹⁹⁷ ಉರುತ್ತಃ¹⁹⁸ ಇತಿ. ಉತ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣೇನ ಕೃತ್ ವಿಷಯತೇ—ಉಕಾರಾಂತಾತ್ ಇತಿ. ಮಾಘದಘಂ. ಮಾಡು ಕರಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಭಾವೇ ವೃದ್ಧಿಃ. ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಲಿಬ್ಗಾತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ತಸ್ಯ ಚ ಉದಂತಸ್ಯ ಕೃದಂತಸ್ಯ ಅಋರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ನೋಘದಘಂ ಇತಿ. ನೋಡು ದರ್ಶನೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತ್ಯಯೋಸಸ್ತಮ್ಯಾಂ || 29 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಸ್ತಮಾನಿದೇಶವೈತಿರಿಕ್ತ ವಿಷಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದಂತಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಪ್ಪತ್¹⁹⁹—ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಬಡಕಿ, ಮುದುಕಿ. ಅನೇಯಸ್ಯ²⁰⁰—ಬಂದನೆಯಳ್, ಎರಡನೆಯಳ್. ಅಸಸ್ತಮ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ²⁰¹. ಸುಬಂತ ಇತಿ ಮಾಭೂತ್. ¹ಅವಿಶೇಷಣಾರ್ಥೋ²⁰² ಯಮಾರಮ್ಬಃ.

[An affix when not indicated by a word in the seventh (locative) case, denotes its termination.]

¹ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥೋ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನನ್ತರಯೋಗೇ ವಿಶೇಷಣಂ ಸರ್ವಂ ತದನ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕಂ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ. ತಥಾ ಚ ಕೃಚಿತ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಉಪಾದೀಯತೇ. ಯಥಾ—ಅಪ್ಪಾತ್ 171, ನಿತೋರ್ಬಃ 171 ಇತ್ಯಾದಿ. ಸೋಽಪಿ ಅವಿಶೇಷಣ ಸರ್ವತ್ರ ತದನ್ತಸ್ಯ ಗ್ರಾಹಕ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ. ತಚ್ಚ ಕೃಚಿದನಿಷ್ಠಂ, ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ. ಅತೋ ಯತ್ರ ಅನಿಷ್ಠಂ ತದ್ವಿಹಾಯ ಇತರತ್ರೈವ ತದನ್ತಗ್ರಾಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸಪ್ತಮಿಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತಪದೇನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಭವತಿ ತತೋಽನ್ಯತ್ರೈವ ಅಯಂ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಃ. ಯಥಾ—ಅಪ್ಪಾತ್ 174 ಇತಿ, ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾದಿತಿ. ಯಥಾ ವಾ—ನಿತೋರ್ಬಃ 171 ಇತಿ, ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾದಿತಿ. ಯತ್ರ ತು ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ-ಗರ್ಹನೀಕರ್ತೃ ಸುಪಿ 172 ಇತ್ಯಾದಿ, ನ ತತ್ರ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಃ ಸುಪ್ತ ಇತಿ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವರೂಪಮೇವ ಗೃಹ್ಯತೇ : ಸುಪ್ತಂಜ್ಞಕೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತಿ. ನಿಯಾಮಕೋ ನಿಷೇಧಕೋ ವಾ ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನ ವಿಧಾಯಕಃ. ತಥಾಹಿ—ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಪಕೋ ಹಿ ವಿಧಿಃ. ನ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕತ್ವಂ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ, ಯೇನ ವಿಧಿಃ 18 ಇತ್ಯು ನೇನೈವ ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪೂರ್ವಸೂತ್ರೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ರೂಪಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದೇಶವೃತ್ತಿರಕ್ತವಿಷಯ ಏವೇತಿ ಅನೇನ ನಿಯಮ್ಯತೇ : ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೇ ನಿಯಮಾಯ ಇತಿ. ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತೋನ್ತಗ್ರಾಹಕವಿಧಿಃ ಅಸಪ್ತಮ್ಯಾಮಿತ್ಯನೇನ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ನಿಷಿದ್ಧತೇ ಇತಿ ವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದಾದೇರ್ವರ್ಣಗ್ರಾಹಣೇ || 30 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ವರ್ಣಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನೋ ವಿಶೇಷಣಂ, ಸ ತದಾದೇಃ ಸಂಜ್ಞಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಕ್ತಿ 40—ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕ. ಣ್ಗಿ 175—ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದುದು. ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶೇ ಮಾಭೂತ್. ವರ್ಣಗ್ರಾಹಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪನ್ನೋಂದಾ 36—ಪನ್ನೋಂದು. ಒಂದುಶಬ್ದಾದೌ ಮಾ ಭೂತ್.

[Whatever letter is affirmed in a seventh (locative) case includes the letters which follow.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರಾಭಿನಾಯಕೋಽಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ. ವರ್ಣಶಬ್ದೋಽಕ್ಷರವಾಚೀ. ಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ವಾ ಗ್ರಾಹಣಮಾತ್ರಂ ವಾ ಗ್ರಾಹಣಂ. ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೇನ ವರ್ಣೋ ಗೃಹ್ಯತೇ, ಯತ್ರ ವಾ ವರ್ಣಗ್ರಾಹಣವಿಷಯೇ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಪ್ತಮಿಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ, ತತ್ರ ತಥಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣಃ ತಾದೃಗ್ವರ್ಣನಿರ್ದೇಶೋ ವಾ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯಮಾನಃ ತದಾದೇಃ ಸಂಜ್ಞಾ ಭವತಿ. ನ ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಯತ್ರ ತು ತಥಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋಽಪಿ ವರ್ಣೋ ವಿಶೇಷ್ಯತಯಾ ಉಪಾದೀಯತೇ ನ ತತ್ರ ತದನ್ತಸ್ಯೇತಿ, ಅಪಿ ತು ಸ್ವಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವೇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಫಲಿತಾರ್ಥಮೇವಾಹ—ಯೋ ವರ್ಣಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

1 ಅಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾದಿತಿ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಶೇಷಣಸದಾಗ್ರಹಣಾತ್ ಕಥಂ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥೋ ಘಟತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯೇನ ವಿಧಿಃ ²⁵ ಇತ್ಯತ ಏವ ತದರ್ಥಲಾಭಾದಿತಿ.

ವಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಶಕ್ತಿ ⁴¹⁵ ಇತಿ. ತತ್ರ ಕಿ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಕಕಾರಃ ತದಾದೇರ್ಗ್ರಾಹಕೋ ಭವತಿ : ಕಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ. ಅಕ್ಷಂ, ಅಕ್ಷಿ ಇತಿ. ಆಗು ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಕತರ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ, ಏಕತ್ರ ಅನುರೋಗುಮ್ ¹⁶³ ಇತಿ ಗುಮಿ, ಅಪರತ್ರ ಚ ಆಶೀರ್ ⁴⁵⁵ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಗತಿ ವಾಗುಮೋಗ್ವಿಸುಬ್ರ ¹⁶³ ನಣೋಗಕ ಕಃ ¹⁷² ಇತಿ ಗಕಾರಸ್ಯ ಕಾದೇಶೇ, ಶಕ್ತಿ ⁴⁹⁵ ಇತಿ ಆಗೋಶೇ ಚಿ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ.

ತಥಾ ಣಿಗ್ಧಿ ⁴⁷⁵ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ದಿ ಇತಿ ದಕಾರಾದಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಣ್ಣಿ ದಂ ಇತಿ. ಪಣ್ಣಿಯೋಗೇ ಫಲ 1 ಪರಿಪಾಕೇ ಚ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಅಮಿ, ದಪದವಂ ⁴⁴⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ಣಿಗ್ಧಿ ⁴⁷⁵ ಇತಿ ಪಣ್ಣಿಧಾತೋಃ ಣಿಗಾಗಮೇ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಪಣ್ಣಿದುದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏವಮೇವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ. ಕಿನ್ನು ನಪ್ಯದಾಃ ⁴⁵⁴ ಇತಿ ಅವಾಃ ಉದುರಾದೇಶೋ ವಿಶೇಷಃ.

ಪದಕೃತ್ಯಂ ಚಿನ್ತಯಂತಿ-ಯಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ. ಪಷ್ಠೋನಿರ್ದೇಶೇ ಇತಿ. ಯೋ ಜಃ ¹⁴¹ ಇತ್ಯಾದಾ ಯಃ ಇತಿ ಪಷ್ಠೋನಿರ್ದೇಶೇ ಯಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ಯಕಾರಾದೇರಿತಿ. ಪಷ್ಠೋ ಇತಿ ಅಸಪ್ತಮ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ. ತೇನ ಬಂಜತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿನ್ ¹⁷³ ಇತ್ಯತ್ರ ತಾ ಇತಿ ತೃತೀಯಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ತಕಾರೇಣ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ತಕಾರಾದಿನೇತಿ. ತಥಾ ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ ⁶ ಇತ್ಯತ್ರ ರಃ ಇತಿ ಪಞ್ಚಮಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ರೇಫಾತ್ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ರೇಫಾದೇರಿತಿ. ಓ ನಿಪಾತೇ ⁵ ಇತ್ಯಾದಾ ಅಃ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದೇಶೇ ಪಿ ಅವರ್ಣ ಇತ್ಯೇವಾರ್ಥೋ ನ ತು ಅವರ್ಣಾದಿರಿತಿ. ರಿ ⁴² ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಪಿ ² ಮೂಕಾರೋ ನ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಉಪಾದಿಷ್ಟಃ ; ಕಿನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯತಯೇವೇತಿ ನ ತದಾದೇರ್ಗ್ರಾಹಕ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶಃ || 31 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ. ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಸ್ಥಾನೀ. ಇತರ ಆದೇಶಃ. ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತ್ಯಾದೇಶಃ, ಸ್ಥಾನಶ್ರಯೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಿಕಾರ್ಯಂ ಭಜತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ ²⁷⁷ -ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಶಲ್ಯ ²⁹⁰ -ಮೂಡಲ್. ಸುಪ್ತಿ ಬಂತಂ ಪದಂ ¹³ ಇತಿ ಪದಸಂಕ್ಷೇಪಸಿದ್ಧಾ ಭವತಿ. ಅಚಃ ¹⁵ -ಮಾಂಸದಪಿಂ, ನೋಂಸದಪಿಂ. ಕೃತೋಽಕುರುತಃ ²⁵⁶ ಇತಿ ಕೃತ್ಕಾರ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

[What applies to the original form applies to its substitute.]

¹ ಸಂಪಾಕೇ. ² ಮೂಕಾರೋ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಥ ಕಿಮರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಃ ? ಸ್ಥಾನಿಕಾರ್ಥಂ ಆದೇಶೇ'ಪ ಯಥಾ ಸ್ಥಾತ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಕಃ ಪುನಃ ಸ್ಥಾನೀ ? ಕೋ ವಾ ಪುನರಾಧೇಶಃ ? ಇತ್ಯನಯು ಯುಕ್ತೋಃ ಸ್ಥಾನಾಧೇಶಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ ಆದೌ ತಾವತ್ ಸ್ಥಾನವದಾರ್ಥ ಮಾಹ—ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ ಇತಿ. ಪ್ರಸಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ಥಾನಮುಚ್ಯತೇ, ಸ್ಥಾನವ-ಸ್ಥಾನೀತಿ ಸ್ಥಾನೀ ಪ್ರಸಜ್ಞೇ ಇತಿ ವಕ್ತುಮಾಹ—ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ವಾ—ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್—ಯೋ ವರ್ಣಃ ಸ ಮುದಾಯೋ ವಾ ಶ್ರುತಿಗೋಚರೋ ಭಾವಾತ್ಮಾ ಉಬಾದಿರೂಪೋ ವಿರಹಾತ್ಮಾ ವಃ ವಿ ಧೀಯತೇ ಸಃ ಯಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತನಿರ್ದೇಶವಿಷಯತಯಾ ಉದ್ವಿಷ್ಟಃ ಸ್ಥಾನೀ. ಇತರಃ ಯ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತನಿರ್ದೇಶವಿಷಯತಯಾ ವಿಧೀಯಮಾನೋ ಭಾವರೂಪೋ ವಿರಹರೂ ಪೋ ವಾ ವಿಧೇಯಃ ಆದೇಶ ಉಚ್ಯತೇ. ಆದಿತ್ಯತೇ ಅಹತ್ಯ ಕ್ರಿಯತೇ ಪರೋಪಮ ದರ್ಶನ ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯಾದೇಶ ಇತಿ.

ನನು ಶಬ್ದಪ್ರವಾಹೋ ಹಿ ಲೋಕೇ ಅನಾದಿವ್ಯವಹಾರಾನುಪಾತಿತ್ವಸ್ವವಿಷಯೇ ಪ್ರ ಯೋಗಮಾರ್ಹಃ ಸಿದ್ಧಿ ಏವ ನಾಪೂರ್ವತಯಾ ಕ್ಷಿಪ್ರತ್ ವಿಧಾತುಂ ಶಕ್ಯಃ. ತಥಾ ಚ ಕ್ಷಂ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಕರಣಲಕ್ಷಣಃ ಸ್ಥಾನಾಧೇಶಭಾವೋ ಭಾವೀ ಗೋಃ ಸ್ಥಾನೇ ಅತ್ಯಸ್ಯೇವ ಇತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಕ್ಷಿಪ್ರತ್ ಕ್ಷಿಪ್ರಚೇತ್ ಶಬ್ದಾತ್ಮನಃ ತದಾತ್ಮಾ ಅಧುನಾತನಃ ಚಿ ರಂತನಸ್ಯ ನಿಷತ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವಯಮುಭಿಪಿಚ್ಯತೇ; ಯೇನ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಕರಣ ಮೇತದುಚ್ಯತೇ. ಕಿನ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಹಿ ಲಾಘವಕಾಮಾಃ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾ ತ್ವಕಮೇವ ಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ. ತತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯೋಪದೇಶಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಬುದ್ಧಿರೇವ ವಿಶೇಷೋಪದೇಶಾತ್ ಕ್ಷಿಪ್ರಚೇತ್ ಸತಿ ವಿಷಯೇ ನಿವರ್ತತೇ. ಯಥಾ ಘಟ, ಪಟ, ಯತಿ, ಪತಿ, ಭಾನು, ಧೇನ್ವಾದೀನಾಂ ಸ್ವರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಯಥಾಶ್ರುತಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಪದಕವಿಷಯೇ ಸಾಧುತ್ವೇ'ಪ ಋಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ವಿಶೇಷಂ ನೈರೂಪಿತ. ಋಯು ತೋ'ರಣಃ¹²² ಇತಿ : ಋದಂತಾನಾನ್ತು ನ ಯಥಾಶ್ರವಣಮೇವ ಕಿನ್ತು ಅರಶ್ರುತ್ಯಾ ಭಾ ವ್ಯಂ ಪಿತರಂ ಮಾತರಮಿತಿ. ಅನೇನ ಸ್ವರಾನ್ತಮಾತ್ರೇ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯಥಾಶ್ರುತಿಬುದ್ಧಿಃ ಋದಂತೇ ನಿವರ್ತತೇ. ತಥಾ—ಋದಂತಾ ತುಃ¹²³ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋಪದೇಶೇನ ಋದಂತಸಾಮಾನ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಪಿ ಅರಬುದ್ಧಿಃ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರೂಪೇ ಋದಂತವಿಶೇಷೇ ನಿವರ್ತತೇ : ನ.ತ್ರ ಅರಶ್ರುತಿಃ ಅಪಿ ತು ಅರಶ್ರುತಿ. ತಥಾ—ದಾತು ರಚ್ಛ¹²⁴ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋಪದೇಶೇನ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸಾಮಾನ್ಯೇ'ಪ ನಿಶ್ಚಿಂಞಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾಪಿ ಅರಬುದ್ಧಿಃ ದಾತೃಶಬ್ದರೂಪೇ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತವಿಶೇಷೇ ನಿವರ್ತತೇ : ನಾತ್ರ ಕೇವಲಂ ಅರಬುದ್ಧಿಃ ಅಪಿ ತು ದಾತಂ ಇತ್ಯದಂತಬುದ್ಧಿಶ್ಚೇತಿ. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇ ಷೋಪದೇಶಬಲಾಧಾನಾ ಬುದ್ಧಿರೇವ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ನಿವರ್ತತೇ ಚ ಇತಿ ಬುದ್ಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಾತ್ಮಕಪ್ರಸಾದರೂಪ ಏವ ಸ್ಥಾನಾಧೇಶಭಾವಃ. ಅತಃ ಏವ ಅಪ್ಯು ತ್ ಪ್ರಥಮಮೇವ—ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಜ್ಞಃ ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಶಬ್ದೋ ವೈಯಾಕರಣಸ್ವರೂಪೋ ರೂಢಿತಃ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಥಿತಿ ವ ಪ್ರಸಜ್ಞಮಾಹ ನಾನ್ಯಪ್ರಸಜ್ಞಂ, ಸ್ಥಾನಿಶಬ್ದೋ'ಪ ಷಷ್ಠಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಮೇವ ಪ್ರಸಜ್ಞಿ ನಂ

ನಾನ್ಯಂ ; ಆದೇಶಶಬ್ದೋಪಿ ತಸ್ಯೈವ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ. ಅತೋತ್ರ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಪ್ರಸಂಗವಿಶೇಷ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಯೇನ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವವ್ಯವಸ್ಥಾನ ಸಾಧಾರಣೀ ಇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

ಏವಂ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯಾದೇಶಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಹ- ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತ್ಯಾದೇಶಃ ಇತಿ.

ನನು ಇದಮಸಗ್ಗತಂ ಆದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತೇನಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಅನುಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಆದೇಶೇ ಕೃತೇಽಪಿ ಸ್ಥಾನೀ ಪೂರ್ವವದೇವೇತಿ ಯುಕ್ತಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಆದೇಶಕರಣವೈಯಧ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಭ್ಯ-ನಾತ್ರ ವತಿಃ ಸ್ವರೂಪಾದೇಶೇ ; ಸ್ವರೂಪತಃ ಸಾದೃಶ್ಯಭಾವಾತ್, ಸಾದೃಶ್ಯಸ್ಯ ಭೇದಗರ್ಭಿತತ್ವಾತ್. ಕಿನ್ತು ಸ್ಥಾನಿನಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯತ್ಕಾರ್ಯಂ ಭವತಿ ತತ್ ಆದೇಶಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಪಿ ಭವತೀತಿ ಕಾರ್ಯಾದೇಶ ಏವೇತ್ಯಾಹ-ಸ್ಥಾನಾನ್ಯತ್ರಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ²⁷⁷ ಇತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಃ ಶಲ್ಲಿರಾದೇಶಃ. 2ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಶಲ್ಯ ಇತಿ ಬಳ್ಳಶಬ್ದ ತೋ ದಿಗರ್ಭಾಚ್ಛಲ²⁸⁰ ಇತಿ ಸೂತ್ರಸ್ಯ ಅನ್ವೈಪ್ರತಿೀಕಃ. 3ಮೂಡಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ವನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ-ಸುಪ್ತಿಬಂಧಂ ಪದಂ¹⁸ ಇತಿ ಪದಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ. ತತ್ರ ಮೆಮಿಮ್ಗದತ್ತಣಿ ಮೆದೊಳ್ ಸುಪ್¹⁶ ಇತಿ ಮಾದೀನಾಂ ಸಪ್ತನಾಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸುಪ್ತಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ನ ಹಿ ಮಾದಿಪು ಶಲ್ಲಿಃ ಶಲ್ ವಾ ಪರಿತಃ. ಅತೋತ್ರ ಕಥಂ ಪದಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶ ಇತಿ ಬಳೋ ವಿಹಿತಂ ಸುಪ್ತವ್ಯಂ ತದಾದೇಶಸ್ಯ ಶಲ್ಲಿಃ ಶಲೋಪಿ ಭವತ್ಯೇವ, ಆದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿವತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಸುಪ್ತವ್ಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಸುಬಂಧತ್ವಾತ್ ಪದಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವತೀತಿ.

ಅಚಃ⁴⁵⁵ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಚ್ಛ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಉದುರಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ಮಾಱ್ಪದು, ನೋಱ್ಪದು ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ತತೋ ಲಿಬಗ್ತ ಕರಣಾದಿವಿವಕ್ಷಂಯಾಂ-ಇಂ ಕರಣೇ³⁰⁰ ಇತಿ ಇಮಿ, ಕೃತೋಽಙುರುತಃ²⁶⁶ ಇತಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಅಙುರಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ, ಮಾಱ್ಪದಹಿಂ, ನೋಱ್ಪದಹಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಚ ಕೃದ್ವಜಾದಿಃ¹⁵ ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಅಜಾದೀನಾಮೇವ ಕೃತ್ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಉದುಸ್ತು ನಾಜಾದಿಃ. ತಥಾಪಿ ಅಚಃ ಕೃತ್ತ್ವಾತ್ ತದಾದೇಶಃ ಉದುರಪಿ ಸ್ಥಾನಿವತ್ ಕೃದೇವೇತಿ ಕೃತ್ಕಾರ್ಯಂ ಅಙುರಾದೇಶಃ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ.

ಯದ್ವೈವ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ನಾದೇಶಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ, ಸ್ಥಾನಿವತ್ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಪರಾಪ್ತೇಃ. ಸಸಮ್ಬಂಧಿಕಯೋಃ ಅಪರಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತರಗ್ರಹಣಂ ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ. ಯಥಾ ಪಿತೃವದ್ಭಾತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಪುತ್ರ ಇತಿ, ಗುರುಮದಾಚರತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಶಿಷ್ಯ ಇತಿ ; ತಥಾ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಆದೇಶ ಏವ ನಾನ್ಯ ಇತಿ; ಅತ ಏವಾಹುರಾಚಾರ್ಯಾಃ-ಸ್ಥಾನೀ ವಾಸಲಾಶ್ರಯೇ (ಶಾ. 1-1-48) ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಬಾಲಾನುರೋಧಾರ್ಥಂ ಆದೇಶಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ ; ಯಥಾ-ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶೋನಲ್ಪಿಧಾ (ಪಾ. 1-1-56) ಇತ್ಯಾದೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್ || 32 ||

ವೈತ್ತಿ || ಇಹ ಉಪದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣೋ ಯಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ
ದೃಶ್ಯತೇ ಸ ಇತ್ಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ
ಸಿದ್ಧಃ. ಉಪದೇಶಸ್ತು ಕಾರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಾಮೋವಕ್³⁷. ಬಳಃ ಶಲ್ವಿಃ³⁷. ಕಶಾವಿತಾ. ಇತ್ಯದೇ
ಶಾ-ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ³⁸ ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[A letter not in ordinary use is if.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞೇ. ಇತ್ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ.

ನನು ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋಗೀಣಃ ಸಂಜ್ಞೆ ತ್ವಮುಚ್ಯತೇ. ಅಪ್ರಯೋಗಿತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗಾ
ಭಾವ ಏವ. ತಥಾಹಿ ಅಪ್ರಯೋಗಿತ್ವಂ ತಾವತ್¹ ಪ್ರಯೋಗಿತ್ವಭಿನ್ನತ್ವಂ. ಪ್ರಯೋ
ಗಿತ್ವಂ ಚ ಪ್ರಯೋಗವದ್ವೈತ್ರಿರಸಾಧಾರಣೋ ಧರ್ಮಃ; ಪ್ರಯೋಗಿಣೋ ಭಾವಃ
ಪ್ರಯೋಗಿತ್ವಮಿತಿ. ಸ ಚ ಪ್ರಯೋಗಿ ಏವ, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅನುಪಸ್ಥಾನಾತ್²; ಯಥಾ ದಕ್ಷಿ
ತ್ವಂ ಲೋಕೇ ದಣ್ಣವಸ್ತುಷ್ಠೋ ಭರ್ಮೋ ದಣ್ಣ ಏವೇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಉ
ಚ್ಚಾರಣಂ, ಪ್ರಯೋಜನಂ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಪ್ರಯೋಗೋ'ನ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗೀ, ನ
ಪ್ರಯೋಗೀ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಇತಿ ವೈತ್ವತ್ವೇಃ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗರಹಿತಃ ಶಬ್ದ ಇತಿ
ಫಲಿತೋರ್ಥಃ. ಪ್ರಯೋಗಸ್ತು ಉಭಯತ್ರೈವ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚೇತಿ. ಅತ್ರ ಅಪ್ರಯೋ
ಗೀ ಇತ್ಯನೇನ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ ವಿವಕ್ಷಿತಃ,
ಉತ ಅನ್ಯತರತ್ರ ವಾ; ಯದಿ ಉಭಯತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಸಂಜ್ಞಾಭಾವ ಏವ ಸ್ಯಾತ್.
ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಅಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಬೋಧಿಸ್ತಿ. ಕಸ್ಯ ವಾ ಇಯಂ
ಸಂಜ್ಞಾ ವಿಧೀಯೇತೇತಿ. ಅಥ ಅನ್ಯತರತ್ರಚೇತ್ ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಲೋಕೇ ವಾ;
ಯದಿ ತಾವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರೇ ತದಾಪಿ ಉಕ್ತದೋಷೋ'ನುಪಜ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಅಪ್ರಯೋಗಿ
ಣಃ ಸಂಜ್ಞೆತ್ವಂ ಘಟತೇ; ಸಂಜ್ಞೆ ನಮನೂದ್ಯೃವ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾ ಕರಣಾತ್. ಅತಃ
ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಯೋಗೀ ಲೋಕೇ ಚ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಯಃ ಸ ಏವಾತ್ರ ಸಂಜ್ಞೇ ನಿರ್ದೇ
ಷ್ಯಮ್ಯಃ. ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೇಃ ಏತದೇವೇತಿ ಏವಂ ಮನ್ವಾನ ಆಹ-ಇದೇ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಇಹ, ಅಸ್ತೀ ಶಾಸ್ತ್ರೇ.

ನನು ಇದಮಸಂಭೂತಂ ಉಪದಿಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾದರ್ಶನಂ, ಉಪದೇಶಸ್ಯೃವ
ಪ್ರಯೋಗರೂಪತ್ವಾತ್. ಯದಿ ಉಪದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ದೃಷ್ಟಃ ಏವ. ಯದಿ ಚ ನ
ಪ್ರಯೋಗೇ ದೃಷ್ಟಃ ನೋಪದಿಷ್ಟಃ ಏವ. ⁴ಉಪದಿಷ್ಟಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ದೃಷ್ಟಶ್ಚೇತಿ
ವ್ಯಾಪಕಮೇತತ್ ಇತಿ ಚೇತ್-ನಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಶಬ್ದೇನ ಉಚ್ಚಾರಣಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ,
ಯೇನ ವ್ಯಾಪಕಃ ಸ್ಯಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸ್ವಾಭಿಧೇಯಪ್ರತಿಪತ್ಯರ್ಥಂ ಲೋಕೇ
ಪ್ರಚಾರಮುಚ್ಚಾರ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾದಿಲಾಂಕಿಕಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಿ ಏವ

¹ ಪ್ರಯೋಗಿಭಿನ್ನತ್ವಂ. ² ಪ್ರಯೋಗಿವೈತ್ರಿ. ³ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತ್ವಾ. ⁴ ಉಪದಿಷ್ಟಃ.

ವಿವಕ್ಷಿತಃ. ತತ್ರ ತು ನ ದೃಶ್ಯತ ಏವ, ಲೋಕೇ ಸ್ವಾಭಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್. ಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ ಉಪದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಭಿನ್ನ ವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ ವ್ಯಾಹತಃ. ಸಮಾನವಿಷಯೇ ಖಲು ವ್ಯಾಹತೀರುಚ್ಯತೇ—

ದ್ವೈಯಾತ್ಮ್ಯಮೇಕಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರುದ್ಧಂ | ಇತಿ.

ಆತ ಏನಾಹ—ಅತ ಏವ ಚ ಅಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಃ. ಉಪದೇಶಸು ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಃ—ಇತಿ.

ಇತ್ಯುಕ್ತವಮುದಾಹರತಿ —ರಾವೋಃ³⁷ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪಿತೃವಿಂ, ಗೌವಿಂ, ವಧುವಿಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಲೋಕೇ ಸಕಾರ ಏವ ಶ್ರೂಯತೇ, ನ ಕಕಾರಃ. ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲ್ಲಿರೇವ ಶ್ರೂಯತೇ ನ ಶಕಾರಃ. ಅತಸ್ತು ಇತಾ ಇತ್ಯಾಹ—ಕಶಾವಿತಾ ಇತಿ. ಯ ದೃಢಿ ರಾವೋರ್ವಕ್³⁸ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಾರೋ'ಪಿ ಅಪ್ರಯೋಗೀ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕಕಾರಃ—ಕಿದನ್ತ್ಯಃ³⁹ ಇತಿ ದೇಶವಿಧ್ಯರ್ಥಃ; ಶಕಾರಃ—ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ⁴⁰ ಇತಿ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ; ನ ತಥಾ ಅಕಾರಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಃ. ಕಿನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥ ಏವೇತಿ ತಮುದಸ್ಯ ಕಶಾ ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ವೇಶಃ. ಆರಮ್ಭಣಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ—ಇತ್ಪ್ರದೇಶಾಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಪರ್ಧೇ ಪರಂ || 33 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತುಲ್ಯಬಲಯೋರ್ವಿಧಾನಯೋಃ ಏಕತ್ರ ಸನ್ನಿ ಪಾತಃ ಸ್ಪರ್ಧಃ. ತತ್ರ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಬಲೀಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆತ ಓಷ್ಠ್ಯೋ⁴¹—ಆವೂರ್, ಅವುದಕಂ. ಆದೇ⁴²—ಆ ಅರಸಂ, ಆ ಅಂಚೆ. ಆ¹ ಔತ್ಕಟ್ಯಂ ಇತ್ಯತ್ರ ವಕ್ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಯೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪರತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ; ವೋ ನ ಭವತಿ.

[Where two rules apply, the later to be followed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಸ್ಪರ್ಧನಂ ಸ್ಪರ್ಧಃ ಸಂಭವಃ. ನ ಚ ಸೈಕಾಶ್ರಯಃ, ದ್ವಿತೀಯಾಭಾವೇ ಸ್ಪರ್ಧಾಭಾವಾತ್. ಕಃ ಕಸ್ಮೈ ಸ್ಪರ್ಧೇತ? ಏಕಾರ್ಥಸ್ಪೃಹಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಯೋಃ ಉಭಯೋಃ ಖಲು ಸ್ಪರ್ಧ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭಾವ್ಯವೃತ್ತಿ ದ್ವಿತ್ವನಿರ್ದೇಶೇನಾಹ—ವಿಧಾನಯೋಃ ಇತಿ. ವಿಧೀಯೇತೇ ಇತಿ ವಿಧಾನೇ, ತಯೋಃ ಕಾರ್ಯಯೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ. ದ್ವಯೋರಪಿ ನ ಪ್ರಬಲದ್ವರ್ಬಲಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಧಃ, ದ್ವರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲೇನ ಬಾಧಾತ್. ಅತಃ ಸಮಬಲಯೋರೇವ ಸ್ಪರ್ಧ ಇತ್ಯಾಹ—ತುಲ್ಯಬಲಯೋಃ ಇತಿ. ಅತ್ರ ತುಲ್ಯಬಲತ್ವಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಂ: ಪರಸ್ಪರಾನವಷ್ಯವೈವೇನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತ್ರಯಾ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಸಾವಕಾಶತ್ವಮಿತಿ ಯಾವತ್. ಅನ್ಯತ್ರ ನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ಏಕತ್ರ ಪಾಪ್ತಾವಪಿ ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ; ಕಿನ್ನು ವಚನಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥ ಏಕಲ್ಪಃ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಅನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶಾ ದ್ವಾವೇಕತ್ರ ಸ್ತೋ ಯದಾ ವಿಧೀ |
ವಿರೋಧೇತ್ರಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾದವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ || ಇತಿ.

ತುಲ್ಯಬಲಯೋರಪಿ ವಿಷಯಭೇದೇ ಸತಿ ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ, ಅವಿರೋಧಾತ್ ; ಸ್ವಸ್ವನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್
ಸ್ವಸ್ವಕಾರ್ಯಕರಣೇ ಸ್ಪರ್ಧಾಭಾವಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸ್ವಗೋಚರೇ |
ಸ್ವಕಾರ್ಯಂ ಕುರ್ವತೋರತ್ರ ಸ್ಪರ್ಧಾ ನೈವಾವಿರೋಧತಃ || ಇತಿ.

ಅತಃ ಸಮಾನವಿಷಯ ಏವ ಸ್ಪರ್ಧಾ ಇತ್ಯಾಹ—ವಿಕತ್ರ ಇತಿ. ವಿಕತ್ರ ವಿಷಯೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ನಿಮಿತ್ತಕ್ರಮಮಾದಾಯ ಭಿನ್ನಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಯೋರಪಿ ನ ಸ್ಪರ್ಧಃ ; ಕಿಂತು ಸಮಕಾಲ
ವಿವೇತ್ಯಾಹ—ಸನ್ನಿಪಾತಃ ಇತಿ. ಸನ್ನಿಪಾತೋ ಯುಗಪತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ; ಸಹ ನಿಪತನಂ
ಸನ್ನಿಪಾತ ಇತಿ.

ಏವಂ ಚ ಉಭಯನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ಉಭೇ ಸಮಬಲೇ ಕಾರ್ಯೇ ಯದಿ ವಿಕತ್ರ ವಿಕದಾ
ಪ್ರಾಪ್ತೃತಃ ತತ್ರ ಕಿಂ ವಾ ಕರಣೀಯಮಿತಿ ವಿಹಸ್ತತಾಯಾನಾಹ—ಪರಂ ಇತಿ. ಪರತ್ವ
ಮಾವೇಕ್ಷಿಕಂ. ಲೋಕೇ ಕಷ್ಟತ್ ಕಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯವ ಸರಃ ಪೂರ್ವೋ ವಾ ಭವತೀತಿ ಅವ
ಧಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಸಾತ್ರಕ್ರಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾನ್ಯ ಉಪಪತ್ತೀತಿ ಸೂತ್ರಕ್ರ
ಮಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಯತ್ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ತದೇವ ಕರ್ತವ್ಯಂ, ಪರತ್ವಾನುರೂಪವ್ಯವಾತ್ ಇತಿ
ತಾದೃಶಮುದಾಹರತಿ—ಅತ ಓಪ್ಪೋ⁸⁸ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆ + ಉಠ್, ಆ ಉದಕಂ, ಇತಿ
ಸ್ಥಿತೇ, ಅತ ಓಪ್ಪೋ⁸⁹ ಇತ್ಯನೇನ ಯಗಪವಾದೋ ವಗ್ಗಿಧೀಯತೇ : ಆಪುರ್, ಆವುದ
ಕಮಿತಿ. ನಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ ಇತ್ಯತೋ ವಕ್ ಸಾವಕಾಶಃ. ತಥಾ ಆ +
ಅರಸಂ, ಆ + ಅಂಜೆ, ಇತಿ ಸ್ಥಿತೇ, ಅದೇ⁴¹ ಇತ್ಯನೇನ ಯಗಪವಾದಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀ
ಯತೇ : ಆಅರಸಂ, ಆಅಂಜೆ, ಇತಿ. ನಾತ್ರ ವಗಾಗಮಸ್ಯ ವಿದ್ಯಂತರಸ್ಯ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತಿ ;
ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ಸಾವಕಾಶಃ. ಆ + ಲೇತ್ ಟ್ಯಂ, ಆ + ಲೇಗು ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅನ್ಯತ್ರ ಸಾ
ವಕಾಶತಯಾ ತುಲ್ಯಬಲಯೋಸ್ತಯೋಃ ವಕ್ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಯೋಃ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ದೃಶ್ಯ
ತೇ. ಅತ್ರ ಸಹಕರಣಂ ನ ಘಟತೇ ವಿರೋಧಾತ್. ಕ್ರಮಕರಣಮಪಿ ದುರ್ಭಟಂ, ಸಮ
ರ್ಥಯೋರಭಯೋಃ ಅಹಂಪೂರ್ವಿಕಯಾ ಸನ್ನದ್ಧತ್ಯಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಪಾರಂಪೇಕ್ಷಃ ಪರೋ
ವಿಧಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ನ ಪ್ರಾಚೀನೋ ವಗಾಗಮ ಇತಿ.

ಸ್ಯಾದೇತತ್ ಏವಂ ಸ್ಪರ್ಧೇ ಸತಿ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ಉದಾಹರಣಂತು
ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಆ ಲೇತ್ ಟ್ಯಮಿತಿ. ತಥಾಹ—ತುಲ್ಯಬಲಯೋರಪಿ ಉಭಯೋಃ ನಿಮಿತ್ತವಶಾ
ದೇವ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ವಾಚ್ಯಾ ; ಅಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವ
ತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತೇಹ ಇತ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ವಾತ್. ನಾತ್ರ ಉಭಯಂ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತಿ, ವಗಾಗಮ
ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಓಪ್ಪೋ⁹⁰ ಸತ್ತ್ವೇ⁹¹ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವರ್ಣಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಇತಿ
ಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಅವರ್ಣಸ್ಯಾಪಿ ಸತ್ತ್ವಾದಿತಿ ಪ್ರಪಂಚಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಏತದುತ್ತರತ್ರ
ಇತ್ಯುಪರಮ್ಯತೇ.

ನನು ತುಲ್ಯಬಲಾನಾಂ ವಿಧೀನಾಂ ತಾವತ್ ಏವಂ ಯತ್ನಃ ಕೃತಃ. ಅತೋತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಿದ್ಧಾ. ಅತುಲ್ಯಬಲಾನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾಂತರಬ್ಧಿಬಹಿರಬ್ಧಿಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಾನಾಂ ತು ಕಥಮತ್ರ ವ್ಯವಸಾ ? ಪ್ರಯತ್ನಾಭಾವಾತ್. ಅತೋತ್ರಾಸಿ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಯತ್ನ ಇತಿ ಜೇತ್—ನಾತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥಾರ್ಥಂ ಯತಿತವ್ಯಂ, ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಿತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಯೋಃ ನಿತ್ಯೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾಃ ; ಕೃತಾಕೃತಪ್ರಸಂಗೀ ಹಿ ನಿತ್ಯೋ ನಿರಪೇಕ್ಷಃ ; ಕೃತೇ ಪ್ರಸಂಗೀ ಅಕೃತೇ ಚ ಅಪ್ರಸಂಗೀ ಇತಿ ಅನಿತ್ಯಃ ಸಾಪೇಕ್ಷಃ ; ಸಾಪೇಕ್ಷನಿರಪೇಕ್ಷಯೋಃ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾನಿತಿ. ತಥಾ ಅಂತರಬ್ಧಿಬಹಿರಬ್ಧಿ ಯೋಃ ಅಂತರಜ್ಞೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾಃ ; ಅವಯವಾಶ್ರಿತೋ ಹಿ ಅಂತರಬ್ಧಿಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಃ ; ಸಮುದಾಯಾಶ್ರಿತೋ ಹಿ ಬಹಿರಜ್ಞೋ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ; ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೋ ಬಲವಾನಿತಿ. ತಥಾ ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ವಿಧಿರ್ಬಲವಾಃ ; ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೋ ಹಿ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಃ ಸಾವಕಾಶಃ ; ಆಪವಾದಿಕೋ ವಿಶೇಷವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ನಿರವಕಾಶಃ ; ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ನಿರವಕಾಶೋ ಬಲವಾನಿತಿ. ನಿತ್ಯಾಂತರಬ್ಧಿ ಪ್ರತಿಪದವಿಧಯಃ ಪ್ರಬಲಾಃ ಸನ್ನೋ ದುರ್ಬಲಾನಿರ್ವಾಣಾ ಚಾಧನ್ತೇ. ನಿತ್ಯಾದಿಮುಚ್ಯತೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರಂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ. ತದುಕ್ತಂ—

1 ಪರಂ ಸ್ವಾತ್ ಪ್ರವರ್ತಮಾನೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ ಪರನಿತ್ಯಯೋಃ |

ನಿತ್ಯಾಂತರಬ್ಧಿಂ ಸ್ವಾತ್ ತತೋಪ್ಯನವಕಾಶಕಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸನ್ನಾ || 34 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಪರಃ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ ಸನ್ನಿಃ. ಯದಿತ್ ಉದ್ವೇಗಂ ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತತ್ಸನ್ನಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಕ್ಷ್ಯತಿ—ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹. ಮುನಿಯಾತಂ, ಯತಿಯಾತಂ. ಸನ್ನಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಮುನಿ, ಈತಂ. ಯತಿ, ಈತಂ.

ಅರಮಗನಿರ್ವ ಓಲಗದ ಓಲಗ² ಕಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರೆ |

ಪದೇ ತು ಸಂಹಿತಾ ನಿತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋಃ |

ನಿತ್ಯಾ ಸಮಾಸೇ ವಾಕ್ಯೇ ತು ಸಾ ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ ||

[' In sandhi' to be understood before each of the rules to the end of this *prāṇa* (or chapter.)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಧಿಪರಿಭಾಷಾದ್ಯನಾತ್ಮಕೋ'ಯಂ ಯತ ಉತ್ತರತ್ರ ಅಧಿಕೃಯತ ಇತಿ ಅಧಿಕಾರ ಏವೇತ್ಯಾತ್—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಆಪಾದಪರಸಮಾಪ್ತೇರಿತಿ ಶೇಷಃ. ಸನ್ನಿಶಬ್ದೋ ಹಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಃ, ಗುಣಪ್ರತೀಕಪರಾಧಿಪ್ಸಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥಮಾಹ—ಪರಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸನ್ನಿಕರ್ಷಃ ಸಮ್ಪನ್ನಃ ಪಾರ್ವಾಪರಾತ್ಯಾ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಅವಿಶಿಷ್ಟ ಇತಿ ತಮೇವ ವಿಶಿಷ್ಟ—ಪರಃ ಇತಿ. ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉತ್ಕ್ರಮ್ಯ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವರ್ಣಾನಾಂ ಅವಿರೋಧಿ ಉಚ್ಚಾರಣಲಕ್ಷಣಃ. ಸನ್ನಿಃ ಸನ್ನಾನಂ, ಸಂಹತೀತಿ ಯಾವತ್. ತನ್ನಿನ್ನಿತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತವಾ.

1 ಪರಃ ಸ್ವಾತ್. 2 ಗಾರ್ತಿಯರೆಲ್ಲರೊಪ್ಪಿದರೆ. 3 ಇತಿ.

ಯೋಗೋ'ಯಂ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಃ, ಸ್ವಯಮರ್ಥವತ್ತ್ವಭಾವಾತ್. ನ ಖಲು ಸ್ವಾರ್ಥಃ, ಯಃ ಸ್ವತಃ ಏವ ವಿರ್ಗೋಪೇಧಸ್ಯ ವಾ ಕಾರಕಃ. ನ ಚಾಯಂ ತಥಾ. ಅತಃ ಪರಾರ್ಥ ಏವ; ಯತಃ ಪರತ್ವೈವ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಉಪಕುರ್ವನ್ ಉಪಕಾರಕ ಇತಿ. ಪರತ್ವೈವ ಏತದಪಕಾರ್ಯಃ ಕಿಂ ಭೂತೋ ಭವತ್ ಭಾವೀ ವಾ ? ನ ತಾವದ್ಭೂತಃ, ಸಿದ್ಧಾಹೀತ್ಯತ ಆಸ್ವರ್ಥಸೂತ್ರಂ ಏತದವೇಕ್ಷಾಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಭವತ್, ಸ್ವಯಮನ್ತರೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಭಾವ್ಯೇವ ಇತ್ಯವಧಾರ್ಯಹ. ಯತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ, ಇತೋ'ಸ್ತತ್ಪ್ರಾತ್ರಾತ್, ಉದ್ವ್ಯಂ ಉಪರಿ ಆಪಾದಪರಸಮಾಪ್ತಿ, ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮೋ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಏ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈರ್ವಕ್ಷ್ಯಮಃ. ಸೂತ್ರಕೃತ ಏಕತ್ವೇ'ಬಿ—ದ್ವಾಚಾಸ್ತದೋ'ವಿಶೇಷಣೇ (ಶಾ. 1.3-11) ಇತ್ಯನೇನ ಬಹುತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ಪ್ರವಂ ಸಂಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಮೇವ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ನಾವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಇತ ಉದ್ವ್ಯಂ ಅನೇಕೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಆಪಾದಪರಸಮಾಪ್ತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಅನೇಕತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಯತ್ತದಿತಿ ಏಕವಚನನಿರ್ದೇಶ ಇತಿಚೇನ್ನ; ಯತ್ತದೋ ರೂಢಯೋರಪಿ ಅವ್ಯಯಯೋರಪಾದಾನಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಇದಂ ದ್ವಯಮನವ್ಯಯಂ; ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ ಉಪಪನ್ನಃ. ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷರೂಪೋ ಹಿ ಸರ್ವೇ ಭಾವಃ; ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಪ್ರಾತ್ರಾತ್ ತದಭೋ ವೀಷಯಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಭಗವಾಃ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತನುಯೋಗೇ ಸಕಲಭಾವಾನಾಮಪಿ ಏಕಧ್ಯ ದ್ವೈಧ್ಯ ತ್ರೈಧ್ಯ ಚಾತುರ್ಧ್ಯ ಪಾಂಚಾರ್ಥ್ಯಾದಿಕಂ ಅನ್ಯೈಕಧ್ಯಂ ಅಧ್ಯಗೀಷ್ಟ್ಯ ನಾನಾನಯಾರ್ಪಣಯಾ ವಿಶೋಧಾಭಾವಾತ್; ನಯದರೂಪಾಂತೋಪಪಾದಿತಂ ತದ್ವೈವ ಉಪಪತ್ತಿ.

ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರಣಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಅವಿವಕ್ಷಿತಾಯಾಂ ಯಕ್ ನ ಭವತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ—ಮುನಿ, ಈತಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಂಹಿತಾಯಾ ನಿತ್ಯನಿತ್ಯತ್ಯವ್ಯಸಂಸ್ಥಾಂ ಪೂರ್ವಸಮ್ಯಕ್ತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ಪದೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪದಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಮಾಶ್ರೇಪಲಕ್ಷಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ || 35 ||

ವೈತ್ತಿ || ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗ್ಭವತಿ. ಕಕಾರೋ'ನ್ತಯಿ ವಿಧ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಾ + ಬಳ್, ಚಾಘ್ರಯೋಳ್. ಏವಂ ಆಯಿರವು, ಸತಿಯಿ ವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ, ಸ್ತ್ರೀಯಾಕೆ, ಶ್ರೀಯಿರವು, ನೀತೆಯಿಂದಂ, ಮಾತೆಯಿಂದಂ, ತೇಯಿಂದಂ, ಬೇಯಿಂದಂ, ರೈಯೊದವಿತ್ತು, ಸುರೈಯೊಪ್ಪಿದಂ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪತಿ ನೋಡಿದಂ, ಸತಿ ಕೂರ್ತಳ್. ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಅರಲಿದು, ಸರಲಿದು.

[A vowel takes y before a following vowel.]

1 ತದರ್ಥವಿಷಯಃ. 2 ಏಕವಿಧ್ಯ ದ್ವೈವಿಧ್ಯ ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯ ಪಾಂಚಾರ್ಥ್ಯಾದಿಕಂ ಅನ್ಯೈಕವಿಧ್ಯಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ ಪೂರ್ದ್ವಸ್ಯ²⁶⁰ ಇತ್ಯನೇನ ಸ್ವರೇ ಇತಿ ಸಪ್ತ ಮೃನ್ಮಾಢಃ ಪರೋ ಭವತಿ, ಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠ್ಯನ್ಮಾಢಃ ಪೂರ್ದ್ವೋ ಭವತಿ ತೃತೀಯಃ—ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ. ಯಗಿತಿ ಕಕಾರಃ ಕಿದನ್ತ್ಯಃ²⁶¹ ಇತಿ ದೇಶ ವಿಧ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯಪ—ಕಕಾರಃ ಇತಿ.

ಅಪವಾದವಿಮುಕ್ತೋಸ್ಯ ವಿಷಯ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಶೇಷವಿಷಯವರ್ಜಂ ಉತ್ಸರ್ಗವಿಷಯಮೇವ ಉದಾಹರತಿ—ಜ್ಯಾ + ಬಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಜ್ಯಾ ಉದ್ವೀ ಮಾದ್ವೀ ಪಾ. ಬಳ್ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಾ. ಅಸಿದ್ಧಪ್ರದರ್ಶನಮಿದಂ. ಜ್ಯಾಯೋಳ್ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಮಾತೆ ಇತಿ. ಮಾತೃಕಸ್ತಸ್ಯ ಉಪ್ಪಾದಿತ್ವಾತ್ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ಧ್ವಕಾರಾದೇಶಃ. ತೇಯಿಂದಂ, ಜೇಯಿಂದಂ ಇತಿ. ತೇ ಮದನೇ, ಬೇ ದಾಹೇ ಇತಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅಪೀರಾದಿವಿಷಯಕಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ವಾ ಅನುಕರಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಬನಾಮಹಾನಾ || 31 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲೋಪನಂ ಲುಪ್. ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಲುಬ್ಧವತಿ, ನಚೇಲ್ಲೋಪೇ ನಾಮಹಾನಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎನ್ನ + ಅರಸಂ, ಎನ್ನರಸಂ. ಏವಂ ತನ್ನಾಳ್, ಗುಣದಿ ರವು, ಸುಖದೊಡೆಯಂ, ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂ, ಕೂಡುಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣೆವಿದಂ, ಕೂಡಿ ದಳ್, ಕ್ರಮದಾಯ್ಕು, ಲೇಸಿಂಗೊಡೆಯಂ. ಅನಾಮಹಾನಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಸತಿ ಯಿವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ. ನಾಮಹಾನ್ಯಹಾನೀ ಚ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಯೋಗಾದವಗನ್ತವ್ಯೇ.

[A vowel, before a following vowel, is dropped, if the meaning be not destroyed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲುಪ್ ಇತಿ ಲುಪಧಾತೋರ್ಭಾವೇ ಕ್ವಿಪಿ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಮಿತ್ಯಾಹ— ಲೋಪನಂ ಲುಪ್ ಇತಿ. ಅದರ್ಶನಮಿತಿ ಯಾವತ್. ನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಅರ್ಥಸ್ಪರ್ಶಂ. ನಾಮ್ನೋ ಹಾನಿಃ ನಾಮಹಾನಿಃ, ಪ್ರತೀತಿವೈಕಲ್ಯಂ. ಅನಾಮಹಾನಿರಿತಿ ಪ್ರತೀತಿಸಾಕಲ್ಯ ಮೇವೇಚ್ಯತೇ. ಯತೋತ್ರ ನಜ್ಜ್ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿದ್ವಂದ್ವಿವಚನಃ, ನ ತದನ್ಯ ಮಾತ್ರವಚನಃ ತದಭಾವಮಾತ್ರವಚನೋ ವಾ, ಯಥಾ ಅಸುರಾಃ, ಅವಿದ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದೌ. ತಸ್ಯಾವಿತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ; ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಲೋಪ ಏವೇತಿ. ನಜ್ಜ್ ಫಮು ಲ್ಲಿಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಾಹ—ನಚೇತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಎನ್ನ + ಅರಸಂ ಇತಿ ಅಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಯಾದೃಗರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಎನ್ನರಸಂ ಇತ್ಯುತ್ರಾಪಿ ನ ತತ್ಪ್ರತೀತಿಃ ಹೀಯತ ಇತಿ.

ಕ್ರಮದೆ ಇತಿ. ಕ್ರಮಕಬ್ಧಾತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ಎಶ್ವಾತೋ ನಮಿ²⁷³ ಇತಿ ಇಮಃ ಖಾಬೇಶೇ, ದಗಿಮಾದೌ ನಮಿ²⁸¹ ಇತಿ ದಕಿ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ— ಸತಿ ಯಿವಳ್, ಪತಿಯಾತಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಲುಪಂ ವಿಧಾಯ ಸತಿವಳ್, ಪತೀತಂ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ನಾಮ ಹೀಯತ ಇತಿ ನ ಲುಬ್ಧವತಿ; ಕಿನ್ತ್ಯ ಯಗೇವೇತಿ.

ನನು ತದೇವ ನ ವಿದ್ವೋ ವಯಂ ಲೋಪೇ ಸತಿ ಯತ್ರ ಇದಂ ನಾಮ ಹೀಯ ತೇ ಯತ್ರ ವಾ ಇದಂ ನ ಹೀಯತ ಇತ್ಯನುಯಂಜ್ಞಾರ್ಣಾ ಪ್ರತ್ಯಹ — ನಾಮಹಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿ: ಪ್ರಯೋಗಕರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ.

ನನು ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಲುಬೇವ ಭವತಿ. ನಾಮ ಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೋ ಯಕ್ ಆಪವಾದಿಕೋ ವಗಾದಿಃ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಇತಿ ಪಠ್ಯವ ಸಿತಂ. ತಥಾ ಚ ಲುಬನಾಮಹಾನಾ¹⁶ ಇತ್ಯಯಮೇವ ಯೋಗಃ ಪ್ರಥಮತೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ³⁵ ಇತ್ಯಯಂ ತು ಪಶ್ಯಾದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚ ತಥಾ ದರ್ಪಣಕಾರಣಂ—

ಕಂ " ಸ್ವರಮಿದಿರೋಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿ |

ಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಕ್ಕ ಮಕ್ಕುಂ ಲೋಪಂ "

ವರಸಂಸ್ಕೃತಕರ್ಣಾಟಕ |

ಮರಡಚುಬಾಳಂ ನಾಮರೂಢಿಯುಂಟಯದ ಪಕ್ಷಂ || ಇತಿ;

ತಥಾ—

ಆತ್ವದಿನಿವರ್ಣಾದಿಂ ಮ |

ತೋ ಲ್ಲತ್ವದಿನೈತ್ವದಿನಿವರ್ಣಾದಿಂ ಮುಂದಕ್ಕುಂ |

ಯತ್ಯಂ. ಇತಿ;

ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯಕೋಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗೈವತಿ, ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ಲುಬ್ಧವತೀತಿ. ಸೂಚಿತಂ ಚ ಏವಂ ದರ್ಪಣಕೃತಾ— ನಾಮರೂಢಿಯುಂಟಯದ ಪಕ್ಷಂ ಇತಿ. ಕಿಂ ಚ ಸನ್ನಿಹಾರ್ಯವಿಷಯೇ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಲೋಪಪ್ರದರ್ಶನಂ ಅನುಬ್ಧಿ ಲಮಿತಿ ಚ ತನ್ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಥಮತಃ. ಯಗಾಗಮಸ್ತು ಭಾವ ರೂಪತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾ—ಮಿತ್ರವದಾಗಮಃ—ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಪ್ರಥಮತೋ ವಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಾವೋರ್ವಕ || 37 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣ ಋವರ್ಣ ಔಕಾರ ಉವರ್ಣಾನಾಂ ವಗೈವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೋತ್ಯ + ಇಂ, ಹೋತ್ಯವಿಂ. ಏವಂ ಮಾತ್ಯವಿಂ, ಗ್ವಾವಿಂ, ಗ್ವಾವಿನ, ¹ಏವೆಂದಂ, ²ಉವೆಂದಂ, ³ನೌವಿದು, ಗ್ವಾವಿದು, ವಧುವಿವಳ, ಗುರುವೀತಂ, ಭೂವಿದು, ⁴ಪೂವೋಚ್ಚು. ರಾವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಸತಿಯ, ಪತಿಯ. ಲುಬನಾಮಹಾನಾ³⁶ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತೇಃ ತತ್ರ ತು ಲುಬೇವ ಭವತಿ. ಕಣ್ವಿವಿದಂ, ಮಾಡಿವಳ.

[Ri, ri, lri, lri, au, u and i take v before a following vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋಕ್ ಔಕ್ ಉಕ್ ಲಿತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯ ಕತ್ಯೇ ಲಾಘವಾ ಭಾಂ ಪುನರ್ದೇಶಃ ;

1 ಏವೆಂದಂ, 2 ಉವೆಂದಂ, 3 ನೌವಿದು, ಗ್ವಾವಿದು. 4 ಪೂವೋಚ್ಚು.

ಮುಖ್ಯದಾಖವಿಧೌ ಚ ಯಃ |

ಇತ್ಯಾದೌ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಋವರ್ಣಸ್ಯ ಲೇವರ್ಣೇ ಪರೇ—ದೀರ್ಘಃ (ಶಾ. 1-1-75) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಯೇಷಾನ್ತು ದೀರ್ಘಃ ಸವರ್ಣವಿಷಯಕ್ ಏವ, ತನ್ಮತೇ'ಪಿ ಋಲೇವರ್ಣಯೋಃ ಸಾವರ್ಣ್ಯಾಭ್ಯೇಕಾರಾತ್ ದೀರ್ಘೋ ಭವತ್ಯೇವ. ತತಃ ಔಕಾರೇ ಯಣಾದೇಶೇ ತತಃ ಉವರ್ಣೇ ಆನಾದೇಶೇ ಉವರ್ಣಯೋ ಗೇ ರಾವುಶ್ಚ ಏವೈವ ರಿತಿ. ಲೇವರ್ಣಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯೋಸ್ತಿ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹಃ ಋನುನರ್ಣ ಲೇವರ್ಣ ಔಕಾರ ಉವರ್ಣಾನಾಂ ಇತಿ.

ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ - ಹೋತ್ರ + ಇಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗ್ವಾ ಇತಿ ಗ್ವಾ ನಿಗರಣಿ ಇತಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಂ. ಲೇ ಲೇ ಇತ್ಯನುಕರಣಂ.

ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಲೋಪ ಏವ ಪ್ರಬಲ ಇತ್ಯುಹ - ಲುವ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ತು ಇತಿ ಅನಾಮಹಾನಿವಿಷಯೇ ತು ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆತ ಓಷ್ಠ್ಯೇ || 38 ||

ವೈತ್ತಿಕಿ || ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಆಕಾರಸ್ಯ ವಗ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ + ಉದಕಂ, ಅವುದಕಂ. ಏವಂ ಆವೂರ್, ಆವೋಲೆ, ಆವೋಲೆ. ಕಣ್ಠ್ಯೋಷ್ಠ್ಯೋ'ಪಿ ಓಷ್ಠ್ಯಗ್ರಹಣೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಓಷ್ಠ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಯಿರವು, ಆಯೆಲ್ಲಂ. ಆತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಈಯೂರ್, ಈಯೂಕ್ಯಲ್.

^A
[A takes o before a following labial vowel (u, ū, o, ō).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಭವಃ ಓಷ್ಠ್ಯಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಓಷ್ಠ್ಯೇ ಇತಿ ಸ್ವರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ. ಅಪ್ಯು ಹಿ ವರ್ಣಾನಾಂ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಾನಿ ಭವಂತಿ --

ಅಪ್ಯು ಸ್ಥಾನಾನಿ ವರ್ಣಾನಾಮುರಃ ಕಣ್ಠಃ ಶಿರಸ್ತಥಾ |

ಜಿಹ್ವಾಮೂಲಂ ಚ ದಂತಾಶ್ಚ ನಾಸಿಕೋಪ್ಥಾ ಚ ತಾಲು ಚ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ನ ಚ ಶಾಬ್ದಿಕಮತೇ ವರ್ಣಾನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಉತ್ಪತ್ತಿವಚನಂ ಶೋಭತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದ್ರವ್ಯಪರಾಧ್ಯಾತ್ಮನಾಂ ತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯತ್ವನಾ ನಿತ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಅಕಾರಾದಿವರ್ಣಪರಾಧ್ಯಾತ್ಮನಾಂ ಉತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತಾವಿರೋಧಾತ್; ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಅನ್ತರಬೃಹಿರಬ್ಧಸಾಮಗ್ರೀಸನ್ನಿಧಾನೇ ಭಾಷಾ¹ವರ್ಗಣಾಯಾಂ ವರ್ಣಪರಿಣಮನಯೋಗ್ಯಾತ್ ಅನನ್ತಪ್ರದೇಶಾನ ಪುದ್ಗಲಸ್ಥಸ್ಥಾನುಪಾದಾಯ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಾನೇ ತತ್ತದಸಾಧಾರಣಪ್ರಯತ್ನಾದಿಸಾಮಗ್ರೀಬಲೇನ ತತ್ತದ್ವರ್ಣಪರಾಧ್ಯಾತ್ಮನಾ ಸೃಜತೀತಿ ಕಥಂಚಿದುತ್ಪತ್ತಿಮತ್ತತ್ವಾತ್.

ತತ್ರ ಅವರ್ಣ ಕವರ್ಗ ಹಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಾಃ ಕಣ್ಠ್ಯಃ ಹಕಾರ ವಿಸರ್ಜನೀಯೌ ಉರಸ್ಯಾಃ; ಕವರ್ಗೋ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯಶ್ಚ ಜಿಹ್ವೈಃ;

ಸರ್ವಮುಖಸ್ಯಾನ್ಮೋ'ವರ್ಣ ಇತ್ಯೇಕೇ. ಇವರ್ಣ ಏದೈಚ್ಛ ವರ್ಗ ಯಕಾರ ಶಕಾರಾಃ ತಾಲವ್ಯಾಃ. ಏದೈತಾ ಕಣ್ಯತಾಲವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ. ಉವರ್ಣ ಓದಾತ್ಪ್ರವರ್ಗೋಪಧ್ಯಾ ನೀಯಾ ಓಪ್ಯಾಃ. ಓದಾತಾ ಕಣ್ಯೋಪ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ. ಋವರ್ಣ ಟವರ್ಗ ರೇಫ ಷಕಾರಾ ಮೂರ್ಧನ್ಯಾಃ. ರೇಫೇ ದನ್ತಮೂಲಪ್ರಭವ ಇತ್ಯೇಕೇ. ಁವರ್ಣ ತವರ್ಗ ಲಕಾರ ಸಕಾರಾ ದನ್ತಾಃ. ವಕಾರೋ ದನ್ತೋಪ್ಯಾಃ; ಸ್ವಕೃತ್ಸಂಧನ ಇತ್ಯೇಕೇ. ನಾಸಿ ಕ್ಷೋ'ನುಸ್ವಾರಃ; ಕಣ್ಯನಾಸಿಕ್ಯ ಇತ್ಯೇಕೇ. ಏವಂ ವಿಭಿನ್ನಕ್ಷಿಪ್ತಕಾರಮತಾಶ್ರಯ ಣೇನ ಅಸ್ಯೇದಂ ಸಂಧನಮಿತಿ ಸಿದ್ಧಿ ಯೇ ಸ್ವರಾ ಓಪ್ಯಾಃ ಉವರ್ಣ ಓಕಾರ ಔಕಾರೋ ಭಾಷಾವಿಷಯತ್ವತ್ ಅರ್ಧಾಕಾರಶ್ಚ ತೇಷು ಪರತಃ ಆಕಾರಸ್ಯ ವಗಾಗಮೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಓಪ್ಯೋ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉದಾಹರಣಿ - ಆ + ಉದಕಂ ಇತಿ. ಅದು + ಉದಕಂ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಕೃತ್ ಪ್ರಾಪ್ತದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತಿಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ೭೩^{೨೦೬} ಇತ್ಯಧಿಕೃತ್ಯ, ವಿಶೇಷಣಮೇ ಕಾರ್ಥೇನ^{೨೦೭} ಇತಿ ಸಮಸ್ಯ, ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ದಂ^{೨೦೮} ಇತಿ ಅದಶಬ್ದಂ ಪೂರ್ದಂ ನಿಪಾತ್ಯ, ಆದೀಮೂದದ್ವಿದೂದೋಃ^{೩೭೦} ಇತಿ ಆದಾದೇಶೇ ಕೃತೇ ಆತ ಓಪ್ಯೋ^{೩೭೧} ಇತಿ ವಗಾಗಮಃ. ಆಪೋಲಿ, ಆಪೋಲಿ, ಇತ್ಯತ್ರ ಬ ಬ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಕಣ್ಯೋಪ್ಯಾವಿತ್ಯತ್ ಕಥಮೋಪ್ಯಾವಿತ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಂಭಾವ್ಯಹ—ಕಣ್ಯೋ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಣ್ಯೋಪ್ಯಾವಿತ್ಯೇ'ಪಿ ಓಪ್ಯೋ ತ್ವಾವರ್ಜನಾದಿತಿ. ಮತಃಪೇದಾದ್ವಾ ಓಪ್ಯೋತ್ವಂ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಕರಣೇ ಈಯೂರ್, ಈಯೂಕ್ಕ್ ಲ್, ಇತ್ಯತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಅನನ್ತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಗತಬಹುಲಗ್ರಾಣಂ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ಆತ್ರಾಪಿ ಇಚ್ಛಂದಿ. ಈಪೂರ್, ಈಕ್ಕ್ ಲ್, ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ —

ಕಂ || ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಕರ |

ಮಾಮರಿಸಿದ ಕತದಿನೆಸೆವುದೀಕ್ಷಿಸುವರ ಕ ||

ಣಿಗ್ಲೆವುದ್ಯಾನಂ ಸರಸವಿ |

ಟೀವಿಟಯ್ಯಾನಿವಾಸಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ | ಬದೋ ಬಹುಲಂ || 39 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬರ್ವಣಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ವಗ್ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ + ಎಂದಂ, ಬವೆಂದಂ. ಏವಂ ಓವೆಂದಂ, ನೋವೆಂದಂ,

ಗೋವೆಂದಂ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾದಿಹ ನ ಭವತಿ—ನೋಯಿಸೆಂದಂ, ತೋಯಲ್.

ದಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[O and ó generally take v before a following vowel.]

ವೈತ್ತಿಃ || ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಹ್ರಸ್ವಾವು ಏದೋತಾ ಅಭಿಕ್ರಿಯೇತೇ. ಆತೋತ್ರ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಸಾಧಾರಣ ಏವ ವಗಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯಾಹ - ಬರ್ವಣಸ್ಯ ಇತಿ; ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸರ್ವಣಗ್ರಹಣಂ ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಮತಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಬಹುಲಂ, ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ.

1 ಆ ಬಲಿ, ಆ ಬಲಿ.

ಬುವೆಂದಂ, ವರ್ಣಾನುಕರಣಂ. ಓವೆಂದಂ, ನೋವೆಂದಂ, ಧಾತ್ವನುಕರಣಂ ವರ್ಣಾನುಕರಣಂ ವಾ ; ಅನುಕರಣೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಸ್ಯ ವೈಭಾಷಿಕತ್ವಾತ್. ಗೋವಿಂದಂ — ಗೋಶಬ್ದಾತ್ ಕರಣೇ ಇಮಿ, ಇಮುಃ ²⁷² ಇತಿ ದವ್ವಗಮಃ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಸ್ರಯೋಜನಮಾಹ — ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ. ನೋಯಿಸಿದಂ — ನೋಧಾತೋಃ ಹೇತುಮತಿ ಇಸುಬನ್ತರೂಪಂ. ತೋಯುತ್ — ತೋಧಾತೋಃ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಅಲ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಃ ; ಆಗ್ನೀರಾದಿಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯಕಃ ತಿಬಾದೇಶೋ ವಾ.

ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಏಚಾಂ ನಿತ್ಯದೀರ್ಘತಯಾ ಬ ಇತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ತತೋ ಬಸನ್ತನಿರ್ದೇಶೋ ದುಷ್ಕರ ಇತಿ ದಕಾರೋಪಾದಾನವಿತ್ಯಾಹ — ದಕಾರಃ ಇತಿ. ತಕಾರೋಪಾದಾನೇ ತು ತಪರಸ್ತಾನಾನ್ ಇತಿ ಭ್ರಾಮ್ಯಂತೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಾದೃತೋ ರುರದ್ವಾದೇಃ || 40 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೀರ್ಘಾನ್ತಾತ್ ² ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ಪರಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ರುಶಬ್ದ ಆದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ + ಋತು, ಆರುತು. ಏವಂ ಆ ರುಷಿ, ಆ ರುಣ, ಈ ರುಷಿ, ಈ ರುತು, ಊ ರುತು, ಎಲ್ಲಾ ರುತುಗಳ್, ಎಲ್ಲಾ ³ ರುಷಿಯರ, ದೀರ್ಘಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಆದು ಋತು, ಇದು ಋಣ, ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳ್. ಅದ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ! ದೇವಾ ಋಷಿಯರಂ ನೋಡು, ಪಿತ್ಯುಗಳಾ ಋಣಂ. ಋತು ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆ ಋತುಕಾರಂ, ಈ ಋತುಕಾರಂ.

[After ā, ī, ū in the sense of adu &c, and eḷā, ri changes to ru.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ ²⁸ ಇತ್ಯನೇನ ದೀರ್ಘಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ತದನ್ತಗ್ರಾಹಕವಿತ್ಯಾಹ — ದೀರ್ಘಾನ್ತಾತ್ ಇತಿ. ತನ್ಮಾದುತ್ಪರಸ್ಯ ²⁷ ಇತ್ಯನೇನ ಋತು ಇತಿ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಂ ಉತ್ತರಮೇವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ — ಪರಸ್ಯ ಇತಿ. ತಪರಕರಣಪ್ರಯೋಜನಂ ಋಕಾರಸ್ಯೇತಿ, ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ಉಕಾರಸಹಿತೋ ರೇಫಪಿಣ್ಣ ಏವ ಆದೇಷ್ಟವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ — ರುಶಬ್ದಃ ಇತಿ. ಅದ್ವಿದೂದೂನಾಂ ಆದೇದೂತ್ ³⁷⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆದೀದೂದಾದೇಶಃ. ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ — ಆಗೇಲ್ವಸ್ಯ ವಾ ³⁷¹ ಇತಿ ಆಗಾಗಮಃ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ತು — ರಿ ³⁷² ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಂತ್ಯಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ || 41 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪುಂತ್ಯಸಂಜ್ಞಾ ಕಾ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠಂತಿಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಸನ್ನಿಲಕ್ಷಣಕಾರ್ಯಭಾಜೋ ನ ಭವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಾ ಷಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಾ, ಅಣ್ಣಾ ಷಿ ಇತ್ತ ಬಾ. ಪುಂತ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಚಿತ್ತೈಸೆಂದು, ಸೂನುವಿತ್ತ ಬಾ.

[A *pluta* (prolonged) vowel retains its form before a following vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸ್ವರಸನ್ನಿಮುಕ್ತ್ಯಾ ಸ್ವರತ್ರ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಸನ್ನಿ ಪ್ಪಾಪ್ತಾ ಕೃತಿತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಂ ನಿರೂಪಯತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ಲುತಃ ಇತಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಏಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ ಕೃತಃ ; ತಥಾಪಿ ಲೋಕೇ ಯಾವನ್ತಃ ಪ್ಲುತವ್ಯಕ್ತ ಯಃ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಪಿ ಅತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಇತಿ ಬಹುತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ ಪ್ಲುತಸಂಜ್ಞಾಕಾಃ ಇತಿ.

ನನು ವರ್ಣಾಸ್ತಾವತ್ ಪ್ರತಿನಿಯತಸ್ಯ ನಕರಣಾದಿಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ಯದಾತ್ಮನಾ ಉತ್ಪನ್ನಾಃ ತದಾತ್ಮನಾ ಸ್ವಕಾಲೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ತಿಷ್ಠಂತಿ, ನ ವಿಕೃತಿಮಾಪ್ನುಂತಿ ; ಅರ್ಥಪರಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಅತ್ರ ಅನುಪಯೋಗಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋಪದೇಶೋ ನಿರರ್ಥಕ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ—ನಾತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯಜ್ಞಾನಪರಸ್ಯಯರೂಪಃ ಪರಿಣಾಮಾನ್ತರಲಕ್ಷಣೋ ವಿಕೃತಿಭಾವೋ ನಿವಾರ್ಯತೇ ಕಿಂತು ಯದುಕ್ತಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ತದೇವ ನಿವಾರ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ದ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಕ್ಷಾಃ ಇತಿ. ದೂರಾದಾಹವಾನೇ ಬಹುಲಂ¹⁰⁰ ಇತಿ ತ್ರಿಮಾತ್ರಾದೇಶಃ. ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ಯವ್ಯಯಂ. ಬಾ ಇತಿ. ಬರಿ ಆಗಮನೇ ಇತ್ಯತೋ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ¹¹² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಯುಷ್ತದೇಕತ್ವೇ¹¹³ ಮ್. ಅನೋಲ್ಲು ಪಾ¹⁶⁸ ಇತಿ ಅಯಃ ಸರ್ವಲೋಪಃ. ತರ್ಬರೋರ್ಲುಬ್ಲು ಪ್ಲೇ¹¹⁹ಯಿ¹¹⁹ ಇತಿ ಧಾತೋರನ್ವಯೋಪೇ, ದೀರ್ಘಃ¹²⁰ ಇತಿ ದೀರ್ಘೇ ಚ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಿ || 42 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣೇ ಋವರ್ಣೇ ಚ ಪರೇ ಸ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಯನದ ಋತು, ಆ ಋತುಕಾರಂ, ಮುನಿ ಋದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಸ್ತ್ರೀ ಋತುಮತಿ, ಕ್ರತು ಋತ್ವಿಜಗ್ಗಿ, ಭ್ರಾ ಋಜುವಲ್ತು, ಪಿತೃ ಋಣಿ, ಋಷಿಗೆ ಋದ್ಧಿ, ರೈ ಋದ್ಧಂ, ಗೋ ಋಷಿಗೆ, ಗ್ಲಾ ಋಕ್ಷಪತಿ; ಎನ್ನ ಋಕಾರಂ, ಆತನ ಋಕಾರಂ. ಅಪ್ಲ ತಾಥೋ'ಯಮಾ ರಮ್ಭಾಃ.

[A vowel retains its form before *ri*, *ri*, *lri*, *lri* following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋತ್ ಸ್ತ್ರೀಶ್ಚ ಋತು ತಸ್ಮಿನ್ ರಿ, ಇತಿ ಧ್ವನೈಶ್ಚಕತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಋವರ್ಣೇ ಋವರ್ಣೇ ಚ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ರಿ ಇತಿ ಪರನಿಮಿತ್ತಮುಕ್ತಂ, ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಸ್ತು ಕಸ್ಯೇತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ. ವಿಕೃತ್ಯ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಶಂಕಾ ; ತಥಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಾತ್ ಸ್ವರಸ್ಯೈವೇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ. ತಥಾಪಿ—ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಮೇವ ನಾಸತ್ಯಾಂ. ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಂ ಚಾತ್ರ ಯಗಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವರವಿಷಯಕಮೇವ ನಾನ್ಯವಿಷಯಕಂ. ನ ಹಿ

1 ಅಯಿ.

ಋವರ್ಣೇ ಇವರ್ಣೇ ಚ ಪರೇ ಸ್ವರಾದನ್ಯಸ್ಯ ಯಗಾದಿಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಭವತಿ, ವಚನಪ್ರಮಾಣ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ-ಸ್ವರಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ 1 ಅಕಾರಾತ್ಪ್ರಭೃತಿ ಔಕಾರಪಠ್ಯಂತಂ ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—
ಅಯನದ ಋತು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇವರ್ಣಾಂತಃ ಶಬ್ದೋಪಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ನ ದರ್ಶಿತೋ ನ ವಿಶೇಷೋ'ಸ್ತಿ ಇತಿ. ಇವರ್ಣೇ ಪರೇ ದರ್ಶಯತಿ—ಎನ್ನ ಇಕಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ ಆ ಇ ಕಾರಂ, ಈ ಇ ಕಾರಂ, ಉ ಇ ಕಾರಂ, ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಕಾರಪಠ್ಯಂತಾನ್ಯುದಾಹರಣಾನಿ ಉದಾಹರಣಿ. ಅನನ್ತರಸೂತ್ರೇ ಪುನಃ ಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ದರ್ಶಿತಃ. ಅಯಂ ತು ಅಪು ತಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಪು ತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೇ || 43 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಕಾರಃ ಅವರ್ಣೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆ ಅರಸಂ, ಆ ಅಂಚೆ, ಮೃಡನಾ ಅರ್ಧೇಂದು, ಸತಿ ಯಾ ಆಯಲ್ಲಕಂ. ಐದಾತೋಃ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾವರ್ಣತ್ವಾತ್ ತತ್ತ್ವವ ಭವತಿ—
ಆ ಐಶ್ವರ್ಯಂ, ಆ ಐಲಬಿಲಂ, ಆ ಔನ್ನತ್ಯಂ, ಆ ಔಗು.

[A retains its form before a, d, ai, or au following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟೋ'ಪಿ ಅವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಅವರ್ಣಃ ತದಾದಿಗ್ರಹಕೋ ನ ಭವತೀತಿ ಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಿರ್ದಿಶತಿ—ಅವರ್ಣೇ ಇತಿ. ಆ ಅರಸಂ ಇತಿ. ಆತಂ ಅರಸಂ, ಅವಂ ಅರಸಂ, ಇತಿ ವಾ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಆದೀತ್ ಸೌ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಆದಾದೇಶಃ; ಸ್ಥಾನಿ ವದ್ಭವಾಶ್ರಯಣೇನ ಆತಾವಯೋರಪಿ ಅದ್ವರೂಪತ್ವಾತ್. ಮೃಡನಾ, ಸತಿಯಾ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಅದಃ 255 ಇತಿ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಆಯಲ್ಲಕಂ, ರಣರಣಕಂ ಅವಸ್ಯಾ ವಿಶೇಷಃ, ಸೀಮನೋ ನಾ.

ನನು ಚ ಅತ್ರ ವಿಧೌ ಐದಾತೋಶ್ಚ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಆಕಾರೋ'ವರ್ಣ ಮಾತ್ರೇ ಪರತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ, ಕಿನ್ತು ಐಕಾರೇ ಔಕಾರೇ'ಪಿ ಚ; ಆ ಐಶ್ವರ್ಯಂ, ಆ ಐಲಬಿಲಂ, ಆ 256 ಐದೇ, ಆ ಐರಣೆ, ಆ ಐಕಿಲ್, ಆ 3 ಬೆತ್ತಟ್ಟಂ, ಆ ಔನ್ನತ್ಯಂ, ಆ ಔಗು, ಆ ಔಳಿ, ಆ ಔಡು, ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ'ಪಲಮ್ಬಾತ್. ನಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಬೋಧಕಂ ಅನುಶಾಸನಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಉಪಾಯಾನ್ತರಂ ವಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿಜೇ ನ್ನ. ಅತಃ ಏವ ಯೋಗಾತ್ಸಿದ್ಧೇ ನಾಪುನ್ಯತಯಾ ವಚನೀಯಂ. ತಥಾಪಿ—ಏಕಾರ-ದೀನಾಂ ಚ ತುಣ್ಯಮಪಿ ಅರ್ಧಮಾತ್ರಾಕಾರವತ್ತಯಾ ಅಜ್ಞೇಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಏತದಸಾಮ್ಪ್ರದಾಯಿಕಂ, ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮದಾಯಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ—ಅಜ್ಞೇತಮಧ್ಯಗತರೇಫಂ ಋವರ್ಣಾಂ ಪ್ರತಿಜಾನೀತೇ; ಅಜ್ಞೇತಮಧ್ಯಗತಲಕಾರಂ ಋವರ್ಣಾಂ; ಅಜ್ಞೇತಪುರೋಗ ತಾಕಾರಾಃ ಏಜಃ—ಇತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರಃ. ತಥಾ ಏಕಾರಾದಿನಿ ಸನ್ನಿಧಿಕ್ಷರಾಣಿ (ಕಾ. 1-1-4) ಇತ್ಯತ್ರ ಸನ್ನಿಧಿವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾನ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ ಸನ್ನಿಧಿಕ್ಷರಾಣಿ ಇತಿ ಅನ್ವರ್ಥಸಂಕ್ಷೇಪ. ತತ್ರ ಆಕಾರಸ್ಯ

ಇಕಾರೇಣ ಯೋಗೇ ಸತಿ ಏಕಾರಃ, ತೇನ ಚ ಐಕಾರಃ; ಉಕಾರೇಣ ಓಕಾರಃ, ತೇನ ಚ ಔಕಾರ ಇತಿ ಚತ್ವಾರೋಽಪಿ ಗೂಢಸನ್ನಿಹಾಃ. ಅತಃ ಏವ ಚ ತೇಷಾಂ ಕಣ್ವೋಽಪ್ಯುಚ್ಯತೇ ಕಣ್ವಾಃ ಸನ್ನಿಹಾಃ ಚೇತಿ ದ್ವಿಸ್ಥಾನಕತ್ವಮಿತಿ ನಿಬಂಧನಕಾರಃ. ಗೂಢಸನ್ನಿಹೋ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ವರಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರದ್ವಯೇ |

ಗುರು ದೀರ್ಘಂ ಗೂಢಸನ್ನಿಹಯೇನೇ ತೋಃ ನಾಲ್ಪಂ ||

ಕರಮಸದಿಕ್ಷುಂ ಪದೋಃ |

ದರಂಗೆ ಶಂಖಾಸಿಚಕ್ರಶಾರ್ಙ್ಗಸಮೇತಂ || ಇತಿ.

ಶಿಕ್ಷಾಕಾರಸ್ತು— ಏಚಃ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರಾಣಿ. ತೇಷಾಂ ಚ ದ್ವಯೇಂಶಾಃ ಪರಿಸ್ಪೃಶ್ಯ ಅಕಾರಾಃ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಾ ಇದುದೇದೋತಃ. ತತ್ರ ಏದೋತೌ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪವರ್ಣೌ ಇತ್ಯುಕ್ತೌ, ಐದೌತೌ ತು ವಿಕ್ಲಿಪ್ಪವರ್ಣೌ ವಿತಿ ಅರ್ಧಮಾತ್ರಾಕಾರುಕ್ತೌ—ಏತ್ಯವಾಚ. ಏವಂ ಸಮ್ಪ್ರದಾಯಾನುರೋಧಾತ್ ಸನ್ಧ್ಯಕ್ಷರೇಷು ಪರೇಷು ಅವರ್ಣಪರತ್ವಂ ಆನವರ್ಣಿತಂ ನಿರ್ಣಯ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪವರ್ಣೌ ಏದೋತೌ ವಿಹಾಯ ವಿಕ್ಲಿಪ್ಪವರ್ಣಯೋಃ ಐದೌತೋಃ ಪರತೋಽಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾಷ್ತೇ ವಿಧೇಯತ ಏವೇತ್ಯಾಹ— ಐದೌತೋಃ ಇತಿ. ಏದೋತೋಃ ಅವರ್ಣಃ ಪ್ರಸ್ಥಿಪ್ಪತ್ವಾತ್ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮೇ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಪಾತಾಃ || 44 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಪಾತಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಮೆ ಅರಲ್ದ ತಾವರೆ, ಅರೆ ಎಡೆ ಹಸ್ತಿಶಿಕ್ಷಣವಿಚಕ್ಷಣರೆ, ಎಲೆ ಇದತ್ತಿ ತುಹಿನೆತ್ತೋಣೀಧ್ರಂ, ಆಯ್ಯೋ ಇದೇಕಿಂತಾದುದು, ರಯ್ಯಮಾವುದೊ ಅದಪಿಂ, ಓಹೋ ಇರಲಿಂ ಪೆಹವಹ ಮೊಹಾತ್ಮ್ಯಂ, ಆಯ್ಯೋ ಇಂದ್ರಂಗೆ ಕೇಡಾಯ್ತು, ಹೋಹೋ ನಿಮಗಮಿಂತಾಯ್ತು, 1 ಎಂತೆತ್ತೋ ಆ ಕಬ್ಬಮೊಳ್ಳುತಾಯ್ತು, ಏನೇನೋ ಓದಿನ ಪರಿ ಲೇಸು ಲೇಸು, ಎಡಜುದನೋ ಅವನ ನೊಸಲಕ್ಕರಂ ತೊಡೆದುದು, ಮುತ್ತಿದನೋ ಇಂದು ಕೊಂಟೆ ಧೂಳಿಪಟ್ಟಂ, ನಿನಗಕ್ಕೆಮ ಅಬ್ಬ ಗರ್ಭನಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುಂ, ಸಿಂಗಮಕ್ಕೆಮ ಅಂಜೆಂ, ಆನಾ ಇಮ್ಮಡಿ ಯಾ ಎರಟ್ಟುದುರೆಯಾ 2 ಇವ್ವೆರ್ ಗೈರಪ್ಪೈದುವಾ, ಪಾಲಾ ಅಮರ್ದಾ ಇನ್ನೇಂ, ಆನೆಯೋ ಆದ್ರಿಯೋ, ನಿಜ ಮನೆಯನುಬ್ಬದನೋ ಆಗಲ್ದನೋ, ಆತನೇ ಇಂದ್ರಂ, ಆತನೇ ಈತಂ, 3 ಈತನೇ ಈವಂ.

ನಿಪಾತಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಕ್ಷಟಕ್ಕ 4 ಓಂತಾದುದೇ, ಅಹಹಂದಟ್ಟಳ್ ಸೀತ.

[Particles retain their form before a vowel following.]

ಓಹೋ. 2 ಆ ಎಂತೆತ್ತೋ. 3 ಈವಂ. 4 ಈತನೇ. 5 ಓಂತಾ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಧೀಯಮಾನೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕಿಮಪಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಾಪ್ಯಂತಂ, ನ ವಾ ಅನುವೃತ್ತಮಸ್ತಿ ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಾದವಗಮ್ಯತೇ. ತಥಾಹಿ—ನಿಪಾತಾನಾಂ ಹಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಶ್ಚ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯ ನಿಷೇಧರೂಪಃ ; ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಂ ಅಭಜತಾಮೇವ ಪ್ರಕೃತ್ಯವಸ್ಥಾಯಿತ್ಯಾತ್. ನಿಷೇಧಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕಃ ; ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಯೋಗಾತ್. ಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ನಿಮಿತ್ತಪೂರ್ವಕಾ ; ಅಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯುಭಾವಾತ್. ನಿಮಿತ್ತೇನ ಚ ಸ್ವರೇಣೈವ ಭವಿತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯೇನ ; ನಿಪಾತಾನಾಂ ಸ್ವರಾಂತರಯಾ ಸ್ವರೇಷು ಪರೇಷ್ಯೇವ ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೇ.

ನ ಚ ವೃಜ್ಞಾನಾಂತರಯಾಪಿ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಃ ಕರಮ್ವಾದಿಷು ನಿಪಾತ್ಯಂತ ಇತಿ ಕಥಂ ನಿಪಾತಾನಾಂ ಸ್ವರಾಂತರನಿಯಮ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ತೇಷಾಂ ನಿಪಾತ ಸಂಕ್ಷಾಭಾವಾತ್ ; ಎವಾದಿಗುಣಪರಿತಾನಾಮೇವ ಅತ್ರ ನಿಪಾತಪದೇನ ಉಪಾದಾನಾತ್.

ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಅತ್ರಾಪಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾನ್ತಃ ಕೇಚಿತ್ಸನ್ನಿತಿ ಕಥಂ ಸ್ವರಾಂತರೈಕಾಂತ ಇತಿ. ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂಚಿತ ಸ್ವರತ್ವಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ತಸ್ಯ ಅಸ್ವರತ್ವಂ. ತಥಾಪಿ ತೇಷು ಕಾರ್ಯಪ್ರಸಕ್ತೇಃ. ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧತೇ. ಪ್ರಾಪ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ವರವಿಷಯವೇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಹ—ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಅರಮೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಶ್ಚ ಏತೇ ನಿಪಾತಸಂಕ್ಷಾಪ್ತಸ್ಯಾಂತ ಇತಿ ಅತ್ರ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಅರ್ಥೋ'ನುಸಂಧೇಯಃ. ಇರಲಿಂ ಇತಿ. ಇರಿ ಧಾತೋಃ, ಕರ್ತರಿ ಯುಪ್ಪದನೇಕತ್ವೇ ಇರ್ದ್ರತ್ಯಯೇ, ಇಮ್ 447 ಇತಿ ತಸ್ಯ ಇಮಾದೇಶೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್ 449 ಇತಿ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲಿ ಚ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಮಾ ತಿಸ್ಮತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತೊಡೆದುಮ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೋ'ಯಂ ; ಕೃತಿ ವಾ 451 ಇತಿ ಪದಧಾತೋಃ ಅನುಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವಾತ್. ಲಲಾಟಲಿಖುಫ್ ಪ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓ ನಿಪಾತೇ || 45 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವರ್ಣೋ ನಿಪಾತಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸ್ವೃತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆತನ ಎ, ಅವಳ ಎ, ಆತನ ಎ ತೋರ ತೊಡೆಗಳ್, ಕಂತುವ ಆ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನೀತಂ ಮುಖದಂ, ಸತಿಯಾ ಆ ಕಣ್ಣು ಬೆಳಗು ಬೆಳಗಿದುದಿಳೆಯಂ, ಎನ್ನ ಉ ಪಾಪಫಲಂ. ಅ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವನಿತೆಯುಃ ಇಂತು ಪೋದುವೇ ತನುಮನಗಳ್, ಗ್ಲಾವಾ ಕರಮೊಪ್ಪಿದಂ ನಭೋಮಂದಿರ ದೊಳ್. ನಿಪಾತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬುಧರ್, ಸುರರ್. ಅನಿಪಾತಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ.

[A and d retain their form before a vowel following when it is a particle.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ನಿಪಾತಪದಂ ನಿಪಾತಸ್ವರಪರಂ. ನ ಹಿ ಅವರ್ಣಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನೇ ಪರೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮಸ್ತಿ ; ಯದ್ವಾಧಕಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಉಪದಿಶ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ನಿಪಾತ

ಸ್ವರೇ ಇತಿ. ಆತನ ಎ- ಯಕ್ ನ ಭವತಿ. ಕಂತುವ ಆಃ ಉಪ್ ನ ಭವತಿ. ಎನ್ನಾ ಉಃ ವಕ್ ನ ಭವತಿ. ಅನಿಪಾತಾರ್ಥ ಇತಿ, ನಿಪಾತಾನಾಂ ಪುರೈಣಿ ಸಿದ್ಧತ್ವಾದಿ ಭಾವಃ.

ಅತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ತ್ ನಿ ನಿ ಎ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅವಧಾರಣವಾಚಿಸಿಪಾತೇ ಪರೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಯಗಾಗಮೋ'ಬ್ಧಿಕ್ರಿಯತೇ : ತನ್ನಯ, ತನ್ನಯೆ; ನಿನ್ನಯ, ನಿನ್ನಯೆ; ಎನ್ನಯ, ಎನ್ನಯೆ; ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ನಯನದೊಳಮೆರ್ದೆಯೊಳಂ ನಿ |

ನ್ನಯ ರೂಪಿದ್ವಪುದು ನಿನ್ನ ಮಾತಿರ್ದವುದೆ ||

ನ್ನಯ ಕಿವಿಯೊಳಗಿನಸುತ ಕೇಳ್ |

ವಿಯೋಗಮಂತಾದುದಯ್ಯ ಎನಗಂ ನಿನಗಂ || ಇತ್ಯಾಭಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ || 46 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಅಕಾರಾಂತಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಸ ಅಡಕೆ, ಪೊಸ ಆನೆ, ಎಳ ಅಂಚೆ, ಪೊಳ ಅಡಿ, ಬಳ ಆಳ್, ಪಳ ಅಲಗು. ಪೊಸತ್ವಾದಿರಿತಿ ಕೆಂ? ಬಳ್ಯಾಕಳ್, ಎಲ್ಲಂಗನೆಯರ್. ಆ ಇತಿ ಕೆಂ? ಪೊಸತಡಕೆ, ಪಳದಲಗು.

ಪೊಸತು, ಪೊಳಗು, ಬಳಗು, ಪಳದು, ಎಳದು, ಇತಿ ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ.

[Posita and such words (see above) ending in a retain their form before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಅರಸ್ವಾದೃಶ್ಚನ್ತರ್ಗಣಃ. ಅಕಾರಾಂತ ಇತಿ. ಯದೃಪಿ ಅನುರಸೂತ್ರಾತ್ ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ಅ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಶಿಷ್ಟಮಾಣಃ ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ ಯೇನ ವಿಧಿಃ ಇತಿ ಅನರ್ವಾಂತ ಇತ್ಯೇವ ಭವತಿ ನ ತು ಅಕಾರಾಂತ ಇತಿ, ತಪರಕರಣಾಭಾವಾತ್; ತಥಾಪಿ ಪೊಸತ್ವಾದೌ ದೀರ್ಘಾದೃಭಾವಾತ್ ಅಕಾರಾಂತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ.

ನ ಚ ಪೊಸತ್ವಾದೀನಾಂ ಪಶ್ಚಾನಾಮಪಿ ಉಕಾರಾಂತತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಅಕಾರಾಂತತ್ವ ಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅರಸ್ವಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ಪರಪದೇ³³² ಇತ್ಯನೇನ ಸಮಾಸೋದೋಷೇ ಸತಿ ಅವಸ್ಥಾತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಅತಃ ಏವ ತೇಷಾಂ ಅರಸ್ವಾದೌ ಪಾಠಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೌ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ³³³ ಇತಿ ಉಪಾಂತೈ ಸ್ವರಸ್ವಾಪಿ ಲೋಪಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇರದೆ || 47 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅದೆ ಇತಿ ಅವಿಭಕ್ತಿ ಕೋಯಂ ಸಪ್ತಮಾನಿರ್ದೇಶಃ. ಅದೆ ಕಬ್ಬೇ ಪರೇ ಇರ್ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಅಕಾರಾಂತೋ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ. ಅದೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಿರಿಲ್ಲಿ. ಅ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇರದೆ. ಇರ್ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ.

[The root *ir* ending in *a* either combines with *ade* following or retains its form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದೆತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ⁵⁸² ಇತ್ಯನೇನ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾ ನಕರ್ತೃಕೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ರಿಯಾವಾಚಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಅದೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋಗೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರತ ಇತ್ಯಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಅದೆ ಇತಿ ಪ್ರ ಕೃತಿನಾತ್ರಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಿತ್ಯಾಹ-ಅವಿಭಕ್ತಿ ಕೋಯಂ ಸಪ್ತಮಾನಿದೇಶಃ ಇತಿ. ಅಕಾರಾಂತಃ ಇತಿ. ವಾಕ್ವೇರಃ ⁵⁸³ ಇತ್ಯನೇನ ಇರಧಾತೋಃ ವಿಭಾಷಯಾ ಅಗಾಗ ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತದವಸ್ಥಯಾಂ ಇರ ಧಾತುಃ ಅಕಾರಾಂತೋ ಧರ್ವ ವಾ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಂ ಭಜತಿ : ಇರ ಅದೆ, ಇರದೆ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅದೆತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧಾತುಭ್ಯ ಏವ ವಿಹಿತೋ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ಧಾತೂಪಸ್ಥಿತಿಃ; ಅಕಾರಾಂತತ್ಯಂ ಚ ಅಗಾಗಮವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾಸ್ತಿ ; ಅಗಾಗಮಶ್ಚ ಇರಧಾತೋರೇವ ನಾ ನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಅತ್ರ ನೇರಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ; ಅಕಾರಾಂತೋ ಧಾತುಃ ಅದೆತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಅರ್ಥಾತ್ ಇರಧಾತುರೇವ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯ ರ್ಥಂ ಇರಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತ್ಯಾಹ--ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರೆದಲಿ || 48 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಕರೆ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಅಲೆಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠತಿ. ತಕಾರೋ ನಿರ್ವೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರೆ ಅಲ್, ಕರೆಯಲ್ ; ಕರೆ ಅಲಿಂ, ಕರೆಯಲಿಂ ; ಕರೆ ಅಲೊಡಂ, ಕರೆಯಲೊಡಂ. ಕರೆ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಗೆಯಲ್, ಬಗೆಯಲ್. ಅಲಿತಿ ಕಿಂ ? ಕರೆಯದೆ.

[Kare either combines with *al* following or retains its form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಲೆಗ್ರಹಣಂ ತಿಷ್ಠಕೃತ್ಸಾಧಾರಣಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಪದಂ ತು ಕೃತಿ ಪ್ರ ಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯದ್ವ್ಯೋತನಸರಂ, ನ ತಿಷ್ಠಾದೇಶವ್ಯಾವರ್ತನಸರಂ ; ನಿಯಾಮಕಾಘಾತಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಉದಾಹರಣಂ ಉಭಯುಧಾಪಿ ದರ್ಶಯತಿ--ಕರೆ ಅಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯದ್ವ ಯಂ ತಿಬಃ ಅಪರದ್ವಯಂ ತು ಕೃತ್ ಇತಿ ವಿವೇಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಡಾದಿಃ || 49 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಗಡಾದಿಃ ಅಣಮಾದ್ಯಂತರ್ಗಣಃ. ಗಡಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಷ್ಠಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀನಲ್ಲದೆ ಆವನಧಿಕನಿಳೆಯೊಳ್ ಜಿನಪಾ, ನೀನಲ್ಲದಾವ ನಧಿಕನಿಳೆಯೊಳ್ ಜಿನಪಾ ; ತಾಂ ಗಡ ಅಂಗಜಂ ಗಡ ಅಶೋಕಶರಂ ಗಡ

ಅಂಚೆಯುಂ ಗಡಾ, ತಾಂ ಗಡಂಗಳಂ ಗಡಶೋಕಶರಂ ಗಡಂಚೆಯುಂ ಗಡಾ;
ಚಕ್ಕನೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಣಿದುವು, ಚಕ್ಕನಿಲ್ಲಿ ಪಾಣಿದುವು. ಗಡಾದಿರಿತಿ ಕಿಂ? ಬೇ
ಉಟ್ಟುದು, ಪಿರಿದಾದುದು.

ಗಡ, ಗಳ; ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲ; ಇಲ್ಲ; ಇಲ್ಲದೆ, ಅಲ್ಲದೆ; ಆಗಡ, ಈಗಡ,
ಪೊಲ್ಲಡ; ತಡಬಡ; ಅಕ್ಕಟ, ಅಕಟ; ಅಪದ; ಬಟಾಕ್ಕೆ, ಬಟಾಕ್ಕೆ;
ಭೋಂಕನೆ, ಚಕ್ಕನೆ, ಭೋರನೆ, ಪಯ್ಯನೆ, ಬಯ್ಯನೆ; ಪಾವನೆ, ಪಾವಗೆ;
ನೆಟ್ಟನೆ, ನೆಟ್ಟಗೆ; ತೊಟ್ಟನೆ, ತೊಟ್ಟಗೆ; ಆಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ; ಗಿಜ್ರನೆ, ಗಿಜ್ರಗೆ;
ತಿಜ್ರನೆ, ತಿಜ್ರಗೆ; ತಿಟ್ಟನೆ, ತಿಟ್ಟಗೆ; ಸುಮ್ಮನೆ, ಸುಮ್ಮಗೆ; ಬಿಮ್ಮನೆ, ಬಿಮ್ಮಗೆ;
ಮೆಲ್ಲನೆ, ಮೆಲ್ಲಗೆ; ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ; ತಣ್ಣನೆ, ತಣ್ಣಗೆ; ನುಣ್ಣನೆ, ನುಣ್ಣ
ಗೆ; ಡೊಕ್ಕನೆ, ಡೊಕ್ಕಗೆ; ಪಕ್ಕನೆ, ಪಕ್ಕಗೆ—ಇತಿ ಗಡಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಾ.

[Gaḍa and words classed with it (see above) either combine with
a vowel following or retain their form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ನಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ || 50 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಶ್ಲೋಕಃ ಛಂದೋಬದ್ಧಂ ಕನ್ದವೃತ್ತಾದಿ. ತಸ್ಯಾರ್ಥಂ
ಸಮಭಾಗಃ. ಸ್ವರಾಂತಂ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ
ತ್ವಿತ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ ||

ಕಂ || ದೇವಾ ಕೇಳ್ ಬಿನ್ನ ನಿವೆಂ |

ಶ್ರೀವೀರಚನೇಂದ್ರಸಮವಸರಣಂ ಬಂದೀ ||

ಆವಾಸದ ಪಿತ್ತಿಲ ವನ |

ದೋವರಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿತಬಿಲಸುರಗಣಸಹಿತಂ ||

ಪಕ್ಷೇ-ಸಮವಸರಣಂ ಬಂದೀ || ಯಾವಾಸದ.

ಕಂ || ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲಲವ್ಯಕ್ತಿಯ |

ತಿಬ್ಬಂ ಬಲಿತತನು ಪೂಸರಂಗಳನಿಸಲಾ ||

ಉಬ್ಬೆಗೆ ಕೊಬ್ಬಿದ ಪೆಣ್ಣಂ |

ತಬ್ಬಿ ದೊಡದಲುಬ್ಬು ನಿಲ್ಲುಮಿಂತಿದು ಸುಖಮೇ ||

ಪಕ್ಷೇ-ನಿಸಲಾ || ಯುಬ್ಬೆಗೆ.

ಶ್ಲೋಕ ಗ್ರಹಣಂ ಗದ್ಯದಾ ಮೂರ್ಛಾದಿತಿ.

[A vowel at the end of a half s'loka optionally retains its form before a vowel following.]

¹ ಅಯ್ಯನೆ, ಆಯ್ಯಗೆ. ² ಗಳೆ. ³ ಗ್ರಹಣಾದ್ಗದ್ಯದಾ.

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಶ್ಲೋಕಶಬ್ದೋ ಲೋಕೇ ಅನುಪ್ಪುಬ್ಧಿಪಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ತದೇಕಾ
 ನ್ತಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯನ್ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಮಾಹ—ಶ್ಲೋಕಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಛನ್ನೋಬದ್ಧಂ,
 ವರ್ಣಗಣಮಾತ್ರೇಯತಾಯತ್ತಶಬ್ದಸಮಯಸನ್ನಿರ್ಭರೂಪಂ. ಕನ್ನವೃತ್ತಾದಿಃ ಕನ್ನಂ
 ನಾಮ * ಚತುರ್ಮಾತ್ರಕ ಶ್ರಿಪಂಚಗಣಪ್ರಮಿತಾಜಾನೋಜಸಾದದ್ವಯಂ ಅನೋಜ
 ಗಜಂ ಅನೋಜಾಚ್ಛ್ರಮಧ್ಯಾಂತಗಜನಸಮಂ ಅಚ್ಛ್ರತಪೂಸರಚನಂ ವಾಚ್ಛ್ರಯ * ಮು
 ಚ್ಛ್ರತೇ. ವೃತ್ತಂ ನಾಮ ಉಕ್ತಾದಿವಷ್ಟಿಂಶತಿಪ್ರಭೇದಚ್ಛ್ರದ್ವೈತ್ಯಪ್ಪವೃತ್ತಸನ್ನಿರ್ಭರಗರ್ಭಂ
 ಸಮಾರ್ಥಸಮಾವಿಷಮತ್ರಿಭೇದಮಪಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮನೇಕಪ್ರಭೇದಂ ಪ್ರಾಚ್ಛ್ರತಪೂಸರಚ
 ನಂ ವಾಚ್ಛ್ರಯಮುಚ್ಛ್ರತೇ. ಅದಿಕಬ್ಧೇನ ತು ಮಾಲಾಲಲಿತೈಲಾ ಗೀತ್ಯುಕ್ತರವಂದನವತಿ
 ತ್ರಿಚತುಃಪದ್ಧದಾರ್ಯದೈನೇಕಭೇದಭಿನ್ನಂ ಮಾತ್ರಾಪೃತ್ತಜಾತಂ ವಾಚ್ಛ್ರಯಮುಚ್ಛ್ರತೇ.
 ಅರ್ಥಶಬ್ದೋ ನೈಕನೇರವಾಚೀ, ಚಿಂತ ಸಮಾಂಶವಾಚೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಭಾಗೀ ಇತಿ
 ಸನ್ನಿಕಾರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವರವಿಷಯಾ ಇತ್ಯಾಹ - ಸ್ವರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉದಾಹರಣೆ :- ದೇವಾ ಕೇಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶ್ಲೋಕಪದಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ- ಗದ್ಯದಾ
ಇತಿ. ಗದ್ಯಂ ವಾಕ್ಯಕದಮ್ವಕಂ ನ ಚ್ಛನ್ನೋದ್ಯಂ. ಯದ್ವೈ ತಾವೃತ್ತಚತುರ್ವೇದ
ಋಕಾದಿಃ ಛನ್ನೋದ್ಯಾ ಅನಿ ಗದ್ಯಾಶೀಷಾಃ ಸನ್ತಿ; ತಥಾ ನ ತದ್ವೇ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ
ಇತಿ. ಆದಿಶಬ್ದೇನ ರಘುಬಾದಿಪಂಗ್ಮಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅನುಕರಣಂ || 51 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾನ್ತಂ ಅನುಕರಣಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಚ್ಛತಿ.
ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಜ್ಞೋ ಯಾದ್ಯಶಸಾ ದ್ಯಶೋ |

ಬಲಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದುರ್ನಿಧಗ್ಧರೆ ಎಂಬ ನೋಂದರ ಪೆಪರ ನೋಡಲೇ ||
ಪಕ್ಷೇ-ತಾದೃಶೋ ಬಲಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ.

ಸಮಕ್ಷೋ ಅವೋಹವಯಣೋ ಎನಿಸಿದ ಮೌಗ್ಯಂ.

ಪಟ್ಟೇ-ಸಮಣೋ ಅವೋಹನಯಣೋಯೆನಿಸಿವ ಮಾಗ ೯೦.

³ಎತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿತ್ತು ಚಸ್ಪಟಿಯಾಯ್ತು ಎಂಬಿನಂ.

ಪಕ್ಷೇ-ಎತ್ತು ಮೆಟ್ಟುತು ಚನ್ನ ಟಿಯಾಯಿ ಂಬಿನಂ.

ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ.

[The final vowel of a saying or quotation optionally retains its form before a vowel following.]

* ಬಂದು ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂದಂ ನಾಮ ಎಂಬುದರ ಮುಂದೆಯೂ, ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಹಾಗೂ, ಈ ಸದ್ಯವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ :—

ಕಂ || ಅನಮಾಚ್ಛಿಗೈ ಮೂಱು ಗಣಂ | ಮಸಾನ್ತಜನಮಧ್ಯದಿಂ ಸಮಕ್ಯುಗಣಂ ||

ಬೆಸನೆಡೆಗಜಗಣನಿಯಮದಿ | ನೆಸೆವುದು ಕನ್ನಂ ಚತುಃಕಲದ್ವಿಷ್ಟಗಣಂ "

¹ ತ್ರಿಕ್, ² ಗೀತೃಕ್ಷರ. ³ ಎತ್ತ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನುಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯನುಕರಣಂ. ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಅನ್ಯದ್ವ್ಯಾ ಸ್ವೋಕ್ತಂ ಪರೋಕ್ತಂ ವಾಯತ್ ಪುರಾ ಉಕ್ತಂ ಅನೂದ್ಯತೇ ತತ್ ಅನುಕರಣಂ. ತಜ್ಞ ಅನನ್ತರೋತ್ತರಯೋಗೇ ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ವಿಕೇಷಕಥನಾತ್ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಸ್ವರಾನ್ತಮಾತ್ರಂ ಉಪಸಂಭೃಹಿತಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾನ್ತಂ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸಾದೃಶೋ ಬಲಿಃ ಇತಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಾನ್ತಮಿದಂ ; ತಥಾಪಿ ಉಬನವೈಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ⁸¹ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಷೇ ಸ್ವರಾನ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತಿ. ಸಮಾಣೋ ಅಮೋಹವಯಾಣೋ ಇತಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಸ್ವರಾನ್ತತ್ವಂ.

ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕರಣಂ ಇತಿ ಏಕಯೋಗಿಕರಣಂ ಲಭು ಭವತಿ ; ತಥಾಪಿ ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ ⁸² ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುಕರಣಪದಾನುವೃತ್ತಾ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಪೃಥಕ್ಕರಣ ಮಿತ್ಯಾಹ—ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ || 52 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅಕಾರಾನ್ತಂ ಅನುಕರಣಂ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತಿಸೃತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಂಭೈರ್ವಿನಾ ಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಸ ಧರ್ಮಃ ಎಂ |
ದಂಭೋಜಗರ್ಭ್ಯಂ ನುಡಿದಂ ಸುಮಾರ್ಗಮಂ ||

ಮೂಲಸ್ಯ ನಾಶೋ ಬಲವದ್ವಿರೋಧ ಎಂ |
ದೀಲೋಕದೊಳ್ ಪೇಷ್ವರಿದೇನನರ್ತ್ಕೆ ¹ಮೋ ||

ಅದಿತಿ ಕಿಂ? ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರು ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ, ವರ್ಣಾ ನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರುವೆಂಬುಕ್ತಿಗೆ.

ವಿಕೃತ್ಯೇತಿ ಕಿಂ?

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ ವಿ |
ದಾಂರಮಣಂಗೆಱಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಱದಿಂ ||

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷನುತೆ ವಿ |
ದಾಂರಮಣಂಗೆಱಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಱದಿಂ ||

ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಕೃತಿಃ ವಿಕಾರ ಆದೇಶಃ ತಯಾ. ವಿಕೃತ್ಯಾ ಅದನ್ತತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಅನುಕರಣತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ಪೂರ್ವೇಷ್ಯವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಯೋಗಾನ್ತ ರಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕಂ ಸತ್ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯತಿ. ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವವತ್ ವೈಭಾಷಿಕಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ; ಕಿನ್ತು ನಿತ್ಯ ಏವ. ಅನರ್ಥಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯಂತಿ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸ ಮಯಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಾನ್ಮಣಲಯಳತಟೋನವೈಯಸ್ಯ
ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ || ೨೩ ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ ಸ್ವರಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಅನವೈಯಸ್ಯಾ ನಾಂ ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಾ ನಾಂ ನಣಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆನ್ + ಅಂ, ಬೆನ್ನಂ. ಏವಂ ಎನ್ನಂ, ಪೊನ್ನಳ್ಳಂ, ಕಿ ಸುಪೊನ್ನಂ, ಚೆಂಬೊನ್ನಂ, ಪೆಣ್ಣೊಳ್ಳತ್ತು, ಮಣ್ಣಿದು, ಕಣ್ಣೊಳ್, ಅಲರ್ಗಣ್ಣೊಳ್, ನಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿ, ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ, ಪುಲ್ಲೊಳ್, ಬಿಲ್ಲಿದು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಂ, ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಳ್, ಮೆಯ್ಯೊಳ್, ಕಯ್ಯೊಳ್, ಪೊಯ್ಯಿ, ನಾಲ್ಯಯ್ಯಂ, ನಿಡುಮೆಯ್ಯಂ, ಬೆಳ್ಳಡಕಿಲ್, ಮುಳ್ಳೊತ್ತಿತ್ತು, ಕಳ್ಳುಣಿ, ತೆಳ್ಳೊಳ್ಳೊಳ್, ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳ್, ಕಿತ್ತಡಕಿಲ್, ನಟ್ಟಡವಿ, ನಟ್ಟರುಳ್.

ಹ್ರಸ್ವಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಾನಂ, ಗೋಣಂ, ಕೋಲಂ, ಬಾಯಂ, ಬಾಳಂ, ಆತಂ, ಓಟಂ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಶರಣರ್, ಪವಣೆಲ್ಲ. ಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ವೈಜ್ಞಾನಾದಾವಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್. ಲಿಬ್ಗಾನ್ತ್ಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ವನಂ, ಪಣಂ, ಜಲಂ, ನಯಂ, ಗಳಂ, ಸುತಂ, ಪಟಂ. ನಣಲಯಳತಟ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಂ, ಸುಡಂ, ಉಗಂ, ಮಿಗಂ. ಅನವೈಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ದಲಿವಂ, ಪಳವಂ, ಹೋ ಹೋ ಪಳ್ಳವಂ ಜಗದ್ವೈತಿಕರಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಂ ಜಿನಂ.

[The final n, ṇ, l, y, ḷ, t or ṭ, of the crude form of monosyllabic words which are not indeclinables, when preceded by a short vowel, are doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ನಕಾರಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೇಯಃ. ಸ ಚ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ತೇಷಾಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತೋ ಮಾಭೂದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ—ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಇತಿ. ಏವಂ ಚ ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ^{೨೭} ಇತ್ಯೇನೇನ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಮೇವ ತೇಷಾಂ ನಾನ್ವೇಷಾಮಿತಿ ಭವತಿ. ಏವಮಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಧ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಮಪಿ ಸ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಹ್ರಸ್ವೋ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ—ಆದೇಃ ಇತಿ. ಅದಿಭೂತೋ ಯೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ತಸ್ಮಾದೇವ, ನ ತು ಅನಾದೇರಿತಿ. ಏವಂ ಚ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಕಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ಎಫ, ಉಃ, ಇತ್ಯಾದಯಃ ತವಿವ ಗೃಹ್ಯೇರ್ಫಃ ; ನ

ವೈಜ್ಞಾನಾದಿಕಾ ಚರ್ಚೆ, ಕೃತ, ಇತ್ಯಾದಯಃ. ತದರ್ಥಂ ಅದಿರಪಿ ವಿಸ್ತೃತೇ-ಸ್ವರಾಣಾಂ ಇತಿ : ಸ್ವರಾಣಾಂ ಅದಿಭೂತೋ ಯೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ತಸ್ಮಾದೇವೇತಿ. ಏವಂ ಚ ಅಕಾರಾದೀನಾ ಮೇವ ಕಲ್ಪನಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಫುಟಂ ; ನ ಹಿ ಅಕಾರವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಅದಿರನ್ವೇಷ್ಯ ಸ್ಥಿತಿ. ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಅನರ್ಥಕಂ ಚ ಸ್ಫುಟಂ ; ನ ಹಿ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದಿಃ ದೀರ್ಘಃ ಪ್ಲುತೋ ವಾಸ್ಥಿ, ಅಕಾರಸ್ಯೈವ ತದಾದಿತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್ —ನಾತ್ರ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದಿರಿತಿ ಮಾತೃ ಕಾಪಾಠಾಪೇಕ್ಷಂ ಅದಿತ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ; ಯೇನ ಅಕಾರಾದೀನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹ ಣಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಚ ಸ್ಫುಟಂ. ಕಿಂತು ಕಲ್ಪನಸೂತ್ರೇಷು ಸತಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿಃ ಯೋ ಹ್ರಸ್ವಃ ತತಃ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್. ವಿವಕ್ಷಾಯತ್ತಾ ಹಿ ಕಲ್ಪನಾಂ ಅರ್ಥವತ್ತಾ. ಅತಃ ಏ ವಾತ್ರ ಪಕ್ಷಿ ಚ ನಿರ್ಧಾರಣೇ ; ಯಥಾ ಗವಾಂ ಕೃಷ್ಣಾ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಸ್ವರಾಣಾ ಮಾದೇಃ ಇತಿ ವ್ಯಸ್ತತಮಾ ನಿರ್ವಹಃ, ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಪಪ್ಪಾಃ ಸಮಾಸಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಗವಾಂ ಕೃಷ್ಣಾ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಗೋಕೃಷ್ಣಾ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಪಪ್ಪಯತ್ತಾತ್ (ಶಾ. 2-1-43) ಇತ್ಯನುಶಾಸನೇನ ವಿಶೇಷಯತ್ವಮನ್ತರಾ ಸಮೃದ್ಧಮಾತ್ರವಿಹಿತಾಯಾ ಏವ ಪಪ್ಪಾಃ ಸಮಾಸವಿಃ ; ನ ತು ಯತ್ನಪಪ್ಪಾಃ. ಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಇಯಂ ಚ ಯತ್ನ ಪಕ್ಷಿಃ ; ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಚ ಕಾ. ೨-4-36) ಇತಿ ವಿಶೇಷಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಲಾಘವಾತ್ ಸ್ವರಾದೇಃ ಇತಿ ಸಮಸ್ತತಯೈವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇತ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯಾಗ್ರಾ- ಸ್ವರಾಣಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ನನ ಪಣಾವಿಶಬ್ದಗತನಕಾರಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಮಾ ಪ್ರಸಾಹ್ಯಕ್ಷೇದಿತಿ ಲಿಬ್ಬಾ ನ್ತೃಸ್ಯೇತಿ ವಿಶೇಷಣಮುಪಾತ್ತಂ. ತಥಾ ಚ ದ್ವಿಭಾವವಿಭಾವೋ ನಕಾರಾದಯೋ ಲಿಬ್ಬಾ ನ್ತೃ ಉಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರಾಕ್ಷೇತಿ ವಿಶೇಷಣದ್ವಯಪರಾಧೋಚನಾಯಾಂ ತಥಾವಿಭಾಃ ಕಲ್ಪಾ ಏಕಸ್ವರಾ ಏವ ಪಠ್ಯವಸ್ತು. ನ ಹಿ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವೇ ಲಿಬ್ಬಾ ನ್ತೃ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಆ ದಿಸ್ವರಪರತ್ವಂ ಘಟಿತೇ. ತಥಾ ಚ ಕಥಮಿದಂ ಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಬಹುವಚನಂ? ನಿರ್ಧಾರ ಣೇ ಹಿ ಅನೇಕಾನು ಗೋವೃತ್ತಿಷು ಸತೀರ್ಜೈವ ಗವಾಮಿತಿ ಬಹುತ್ವನಿರ್ದೇಶೋ ಘಟಿತೇ ಇತಿ ಚೇತ್ —ನಾತ್ರ ಸ್ವರಾಣಾಮಿತ್ರೇನ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತಕಲ್ಪನಾಂ ಬಹುತ್ವಪರತ್ವಂ ಅಭಿಪ್ರೇತಂ, ಅಸಮ್ಯಕ್ವಿತಿತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಕಲ್ಪಾಃ ಶರಣ, ಪವಣ, ಪರಲ, ಕೂರಲ, ಮುಗುಳ್, ಪ್ರಗುಳ್, ಇತ್ಯಾದಯಃ, ತತ್ರ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಅನ್ತಾಃ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ನಕಾ ರಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಭಾವವೇ ನ ಭವತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತವ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಪಡಿಪ್ರೋ, ಬಿಡುಗಣ, ಕುಡುವಿಲ್, ನಿಡುವೆಯ್, ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನೇಕ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಕಲ್ಪನಾಂ ನಕಾರಾದೇಃ ದ್ವಿಭಾವವೋ ನ ಸ್ಫುಟಂ, ಅದಿಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಪರತ್ವಾಭಾವಾ ತ್—ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಮೇಷಾಮಪಿ ಏಷಾಂ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ಸಮಾಸಾಪೇಕ್ಷಮೇವ, ನ ವ್ಯಾಸಾಪೇಕ್ಷಂ. ಉತ್ತರಪದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತು ಸಮೇಷಾಮಿತಿ ಕಲ್ಪನಾ ಏವ. ಏಕ ತ್ಯೇ ತು ತಸ್ಯೈವ ಅದಿತ್ವಂ ಅನ್ತೀತ್ವಂ ಚ, ಅದ್ವಯವದೇಹಿಸ್ತು (ಶಾ. 1-1-21) ಇತಿ ವ್ಯುಪಸೇವದ್ಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಸಮಸ್ತಂ ಪದಂ ಸರ್ವಥಾ ಏಕಂ ಭವತಿ, ಕಥಂಚಿದ್ವೈಕಪದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ ವಚನಾತ್—ಇತ್ಯುಕ್ತವೇತ್ಯು ವ್ಯಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಚ ಉದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ, ಬೆನ್ನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬೆನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ, ಬೆನ್, ಎನ್, ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಕರ್ಮಣಿ ಅಮ್. ಪೊನ್ನು ಕ್ಕಂ. ಪದದ್ವಯಮಿದಂ. ಉಚ್ಚರಣೋಪಾಯಂ ತದ್ವೈತಿ ರೂಪಾಃ, ಕಿಂತುಪೊನ್ನುಂ, ಎನ್ನಂ, ಬೆನ್ನಂ.

ಕೇಚ್ಛನ್ + ಪೂಃ ಅವಂಗಿ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾ
ರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾನ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ, ಕೇಚ್ಛಂ ಚ್ಚೈವ ಚ್ಚ ಶ್ವಾ ಮಃ 341 ಇತಿ
ಮಕಾರಾದೇಶೇ ಏಕತ್ರ ಎತೇಸುರ್ಬೇಮಶ್ವೋರಯಾರದಿಷು ಚ 343 ಇತಿ ಎವ ಇಸ್ಯಾ
ದೇಶೇ ಅಪರತ್ರ ಕೇವಃ ಕಶ್ಚೋರ ವಾ 342 ಇತಿ ಕಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೇ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವಾನಾದೇಶಾತ್ 32 ಇತಿ ಪಕಾರಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶೇ, ಅಬ್ಬ ಹುವ್ರೀಹೇಃ 327
ಇತಿ ಸಮಾಸಾನ್ದೇಶಿ ಚ ಸತಿ, ಸಿದ್ಧಮಿದಂ ದ್ವಯಂ. ನಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿ. ನಿಡಿಡು + ಕಣ್
ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ 333 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉಪಾನ್ಯಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ,
ಕಿಞಶ್ಚ ಕುರ್ದ್ಯಿಜ್ಜನೇ 340 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ. ಕುಡುವಿಲ್ಲನೇಳ. ಕೊಂಕು + ಬಿಲ್
ಅವಂಗಿ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ, ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ 372 ಇತಿ ಕುಡ್ವಾದೇಶಃ. ನಿಡುವೈಯ್ಯಂ
ನಿಡಃ ಕುರಾಗಮಃ. ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತಡಕಿಲ್. ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಞಸ್ತಃ 337 ಇತಿ ತಕಾ
ರಾದೇಶಃ. ನಟ್ಟಡವಿ. ನಟ್ಟರುಳ್. ನಡೋದೋಪ್ಪುಃ 338 ಇತಿ ಟಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೆಯುಯ್ಸುಯ್ಸುಯಃ || 54 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನೆಯ ಇತ್ಯೇತದಾದೀನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ
ಭಾವೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಯ + ಅಲ್, ನೆಯ್ಯಲ್. ಏವಂ ಉಯ್ಯಲ್, ಸುಯ್ಯಲ್,
ಬಯ್ಯಲ್. ಪ್ರತಿಷೇಧಾಪವಾದೋ'ಯಂ.

[The y of the verbal roots *ny*, *uy*, *sy*, *by*, is doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನೆಯ ತನ್ಮು ಸನ್ಮಾನೇ, ಉಗ್ಮ ನಯನೇ, ಸುಯ ಉಚ್ಛ್ವಾಸೇ, ಬಯ
ಆಕ್ರೋಶೇ.

ಯದ್ಯಪಿ ಏಷಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ; ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಕೃತಿಗ್ನಿ
ಇತ್ಯನೇನ ಕೃತಿ ಪರೇ ಧಾತೂನಾಂ ನಕಾರಾದೇಃ ದ್ವಿಭಾವೋ ನಿಷೇತ್ಸ್ಯತೇ, ಯೋ ವಾಲಿ⁶⁴
ಇತಿ ಅಲಿ ಪರೇ ಯಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತೇ ಚ. ತದಪವಾದಕತ್ವಾತ್ ಅಯಂ ಬಾಧ
ಕಬಾಧನ ಇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತಿಷೇಧಪದಂ ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮ್ಯಮಿ || 55 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ ಸ್ವರಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ನಣಳ
ಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ ಕಮಿ ಕುಮಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ ನಣಃ 346—ಪೊನ್ನಂಗಲ್, ಬೆನ್ನಂಮಣೆ, ಕಣ್ಣಂ
ದೊಬಲಿ, ಕಣ್ಣಂ 2ಬಾಳೆ. ಳಃ ಕುಮ್ 347—ಬೆಳ್ಳುಂಬಟ್ಟೆ, ತೆಳ್ಳುಂಬಸಿಲು.

ಹ್ರಸ್ವಾವಿತಿ ಕಿಂ? ವಿನಾಸಂಬುಟು, ಗೇಣಂಜಾರಿಗೆ, ನೀಳುಂಗಲ್ಲಂ, ಬೀಟುಂ ದಾಣಂ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಪವಣಂಬಟ್ಟೆ, ಮುಗುಳುಂಬುಗುಳೆ. ಸ್ವರಾಣಾ ಮಿತಿ ಕಿಂ? ಅನ್ಯಥಾ ಇಹೈವ ಸ್ಯಾತ್. ಇನ್ನಂಮಾವು, ಬಳ್ಳುಂಗಂನಡಂ. ಅಲಿಬ್ಬಾ ನ್ತಾಳ್ಕೋಲೆಯಮಾರವ್ವು.

[The final *n*, *y*, or *l* of monosyllabic words, when preceded by a short vowel, are doubled before *am* and *um*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸವಿಷಯೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಕಮ್ ನಣಃ 347, ಳ್ ಕಮ್ 347 ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ನಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಣಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಚ ಕಮಾಗಮಃ, ಳಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ತು ಕುಪಾಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸೋಃ ಕಮ್ ಮೋಃ ಪರಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಃ ದ್ವಿ ಭಾಷೋನೇನ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಲಯತಟಕಾರಾಣಾಂ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಸಮ್ಭಾವಿತಾನೇವಾ ಹ — ನಣಳಕಾರಾಣಾಂ ಇತಿ. ಬೆಳ್ಳಂಬಟ್ಟೆ, ತೆಳ್ಳಂಬಿಸಿಟು, ಇತಿ. ಬಿಳಿದು + 1 ಬಟ್ಟೆ, ಪಿಳಿತು + ಬಿಸಿಟು, ಇತ್ಯತ್ರ ಉಪಾಂತಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ, ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ 348 ಇತಿ ಣಕಾರಸ್ಯ ಎಕಾರಾವೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಇತಿ, ಸ್ವರಾಣಾಂ ಇತ್ಯನುಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಇಹೈವ ಇತಿ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇ ಸ್ವರಾದಾವೇವ ನ ವೃತ್ತಾಂತಾದಾ ಉದಾಹೃತಸ್ಥಲ ಇತಿ ಏವಕಾರಾ ರ್ಥಃ. ಪರಾನುಪಮಾರ್ಥನೇನ ವಿಹಿತಾ ಕಮ್ ಮಮಾವೇವ ಲಿಪ್ತಾನ್ತಾವಿತಿ ನಕಾರಾದೇಃ ಅತತ್ತ್ವೇಽಪಿ ದ್ವಿತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಮಾರವ್ವು ಇತ್ಯುಕ್ತ — ಅಲಿಬ್ಬ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾರಯ್ಯಯಃ || 56 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆರಯ್, ಗೆಯ್, ಇತ್ಯನಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ ಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆರಯ್ಯತ್, ಆರಯತ್; ಆರಯ್ಯೆ, ಆರಯೆ; ಆರ ಯ್ಯಂ, ಆರಯಿಂ; ಗೆಯ್ಯತ್, ಗೆಯತ್; ಗೆಯ್ಯತ್ತುಂ, ಗೆಯುತ್ತುಂ.

[The *y* of the verbal roots *āray* and *gēy* is optionally doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ರಾಪ್ತೋಭಯವಿಷಯಕೋಲಯಂ ವಿಭಾಷಾವಚನಃ. ತವಾಹಿ — ಆರಯ್, ಗೆಯ್, ಇತ್ಯನಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಯಕಾರದ್ವಿಭಾವಃ ತಿಳಿ ಪ್ರಾರ್ಪಣಾ ಸತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋನೇನ ವಿಕಲ್ಪತೇ; ಕೃತಿ ತು ಕೃತಿ 62 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂ ತ್ರೇಣ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಕಲ್ಪತೋ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ.

ನ ಚ ಕೃತಿ 62 ಇತ್ಯತ್ರ ಸಹೋಚೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್ ಧಾತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕೃನ್ಯಾತ್ರೇ ನಿಷೇಧ ಏವ, ತಿಹೈವ ಅನಯೋರ್ವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷ್ಯವೇಯಂ ನ ತು ಅಪ್ರಾ ಪ್ತೇ ಚ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕೃತ್ಯಪಿ ಅನಯೋಃ ಯತ್ಪದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ —

1 ಬಟ್ಟೆ. 2 ತೆಳ್ಳಿತು.

ಕಂ || ಆರಯ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಾ |

ಧಾರಂ ಮಹಿಯುಂ ನೃಪಾಲರುಂ ಮಹಿಗಾಲಂ ||

ಬಾರದೊಡಂ ಜೀವಿಸಲಡು |

ದಾರುಂ ನೃಪರಿಲ್ಲದಂದದೇಂ ಜೀವಿಸರೇ || ಇತಿ,

ತಥಾ—

ಕಂ || ಕೋಗಿಲೆವಹು ಮಾಮರದೊಳ್ |

ಕಾಗೆಯ 1 ಕೊತ್ತಣುಯೊಳೊಪ್ಪಿ ಪೋಗಲುಮಿರಲುಂ ||

ಕೊಗಲುಮೆಮೆದಜ್ಜಿ ದಿಕ್ಕಲು |

ಮೇಗೆಯ್ಯಲುಮಾತ್ರ್ ದಿಲ್ಲ ಬನದೊಳ್ ಪಳಹುಂ || ಇತಿ ಚ.

ಆತ ಏವ ಆರಯ್ಯಲ್, ಆರಯಲ್ ಇತ್ಯುದಾಹೃತ್ಯಾಪಿ ಅಯಂ ಅಲ್ ತಿಚ್ಚುತ್ಸಾಧಾರಣ ಇತಿ ಆಸರಿತೋಘಾತ್ ತಿಚಿ ಕೃತಿ ಚ ಅಸಾಧಾರಣಮುದಾಹರತಿ—ಆರಯ್ಯ, ಆರಯ; ಆರಯ್ಯಿಂ, ಆರಯಿಂ ಇತಿ. ಏವಂ ಗೆಯೋಪಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ. ಏತಾದೃಕ್ಸ್ಯಯೋಗಸ್ಯೈವ ಮಾನತ್ವಾತ್ ಕೃತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪಃ ಶ್ರಯಣೀಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇತಃ ಪೋ'ಚಿ || 57 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಅಚ್ಚ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತರಿಪ್ಪಂ, ತರಿಪಂ; ಬರಿಪ್ಪಂ, ಬರಿಪಂ; ಮಾಡಿಪ್ಪಂ, ಮಾಡಿಪಂ. ಇತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಪಂ, ಪೋಪಂ. ಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮುಗಿವಂ, ಸುಗಿವಂ. ಅಚಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿಪುದು, ಕೂಡಿಪುದು. ವುದುರಯಂ ಭಾವೇ.

[P preceded by i, is optionally doubled before an ach affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಹೇತುಮತಿ ವಾ ಇಸುಬನ್ನೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಧ್ಯುಃ ಕರ್ತೃಚಿ, ಅಚಿ 47 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾಲೇ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ 503 ಇತಿ ದೋಲೋಪೇ, ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೇ ಚ ಸತಿ, ತದವಸ್ಥೋಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ಜ್ಞೇಯ ಇತಿ ತಾದೃಶಮೇವ ಉದಾಹರತಿ—ತರಿಪ್ಪಂ, ತರಿಪಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಪಂ, ಪೋಪಂ ಇತಿ. ಆಗು, ಪೋಗು, ಇತ್ಯನಯೋಃ ಕರ್ತೃಯಚಿ, ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ, ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ 502 ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೇ ದುಲೋಪೇ, ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ಪಾದೇ ಶೋ ಜ್ಞೇಯಃ. ಮಾಡಿಪುದು, ಕೂಡಿಪುದು ಇತಿ. ಅಚಿ 455 ಇತಿ ಉದ್ವಾದೇಶೇ, ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾತ್ ಅಚ್ಚಿ, ಕಥಮಿದಂ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಂ ಸ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾನ್ವಿತ—ವುದುರಯಂ ಭಾವೇ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಅಚ್ಚರತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೋ ದಪಶ್ಚ ತಿಚಿ || 58 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ದಪಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ 2 ತಿಚ್ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿಕ್ಕುಂ, ಮಾಡಿಕುಂ; ಮಾಡಿಕ್ಕೆ, ಮಾಡಿಕೆ;
ಮಾಡಿವ್ವೆಂ, ಮಾಡಿವೆಂ; ಮಾಡಿದವ್ವೆಂ, ಮಾಡಿದವೆಂ; ತರಿವ್ವಯ್, ¹ ತರಿವಯ್.

[K and p preceded by i, and the p in the termination *davu*, are optionally doubled in verbs.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಃ ಸಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಿಬಿ ಇಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ಪಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ದಪಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಚ ಅನೇನ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಿಧೀಯತೇ. ² ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಪಕಾರಕ ಕಾರಯೋರಿವ ದಪಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ; ತಥಾಪಿ ಚಕಾರಸ್ಯ ತ್ವರ್ಧಾಕ್ರಯಣಮಹಮ್ನಾ ಪ ಇತ್ಯಾವೃತ್ತಾನ್ಯ ದಪಃ ಪ ಇತಿ ಪಕಾರಮಾತ್ರ ಸ್ಯೈವ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ದಪಃ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯೇತಿ ಜ್ಞೇಯಂ. ತಿಬಿ ಇತಿ ವಿಷಯಸ್ಪದ ವಿಃ ತಿಬ್ಬಿಷಯ ಇತಿ; ನ ತಿಬಿ ಪರೇ ಇತಿ. ನ ಹಿ ತಿಬಿ ಪರೇ ಪಕಾರದಪಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿವ ಕಕಾರೋ ಭಿನ್ನೋ'ಪ್ತ. ಮಾಡಿಕುಂ, ತರಿಕುಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅವುರೋಗುಂ ⁴⁶³ ಇತಿ ಗುಮಾದೇಶೋ ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಳನೋ ಗಃ ಕಃ ⁴⁷² ಇತಿ ಗಸ್ಯ ಕಾದೇ ಶೋ ಕಿ504 ಇತಿ 3 ದೋರ್ಲೋಪೇ ಇತಃ ಪರಃ ಕಕಾರೋ ಲಭ್ಯತೇ. ಸ ಚ ತತ್ರ ತಿಬಿ ನಯನ ಏವ ನ ತಿಬಿ ಪರೇ ಸ್ವಯಮನ್ಯ ಇತಿ. ಕರಿಕಂ, ಬಿಳಿಕಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಇಕಾರಾತ್ಪರೋ'ಪಿ ಕಕಾರೋ ನ ತಿಬ್ಬಿಷಯ ಇತಿ ನ ದ್ವಿಭವತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋರ್ನಪಃ || 59 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತುಶಬ್ದಾನ್ತಸ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ರಸ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧಿನಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ಳಿತ್ತು, ಬಳ್ಳಿತು; ಮೆಲ್ಲಿತ್ತು, ಮೆಲ್ಲಿತು; ಮಾಡಿತ್ತು, ಮಾಡಿತು; ಕೂಡಿತ್ತು, ಕೂಡಿತು. ತೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು. ನಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಳ್ಳಿದಂ, ಮೆಲ್ಲಿದಳ್.

[T in *lu* at the end of words in the neuter gender, is optionally doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ಥಾನೀ ನೋಪಾತ್ತಃ; ತಥಾಪಿ ನಣಲಯ ಳತಟ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ರ ನಕಾರಾದೇಃ ಅನುಪ್ಪವಾತ್ ತಕಾರ ಏವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ— ತಕಾರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನ ಚ ನಣಲಯಳತಟ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ ರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಮಣ್ಣುಕಪ್ಪುತ್ಪ್ರಾಕ್ರಯಣೇನ ಅತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಃ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಅಧಿ ಕಾರಗತಿರಿತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಎನಿತು, ಅನಿತು, ಇತ್ಯತ್ರ ತಕಾರಸ್ಯೇವ ನಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮ್ಭವಾತ್ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಇತ್ಯಃ ⁵⁷ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಾನ್ಯಯಣೇನ ತತ್ರ ಇತಃ ಪರತ್ವಾ ಭಾವಾತ್.

¹ ತರಿವಯ್; ತಂದವಯ್, ತಂದವಯ್. ² ಅತ್ರ. ³ ದೋರ್ಲೋಪೇ.

ನ ಚ ವಾಚ್ಯಂ ಇನಿತು ಇತ್ಯತ್ರ ತಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನ ಹಿ ಸನ್ನೇಹಾದಲಕ್ಷಣಂ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣೇನ ತುಶ್ಚ ಬ್ಧನೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯ ದೋರ್ನಕಾರಾದೇರಿತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾತ್. ಆತ ಏವ ಚ, ಸ್ಥಿತಿಗೊಂಡಿತು, ಮಿತಿಮಾಡಿತು, ವಿತರಣಿಸಿತು, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಥಮತಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವತಿ.

ನನು ಏಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾ ಹಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಲಿಬ್ಧವತಿ ವಕ್ತವ್ಯಾ. ಅನ್ಯಥಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿದುಕ್ತಾಪಿ ಏಷಾ ಸಮಾಕ್ರಿಯೇತ ಇತ್ಯತಿಪ್ರಸಜ್ಯೇತೇತಿ. ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ಲಿಬ್ಧಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಕಥಮೇಷಾ ಸಮಾಕ್ರಿಯತೇ ಇತಿಚೇತ್—ಅನಂತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಿಬ್ಧತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ನ ಸಮಾಸೇ³¹ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ದ್ವಿಭಾವೇ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ಅತ್ರ ಚ ನಿವೇದ್ಯಃ ಇದಮಾಕೂತಂ ಜ್ಞಾಯತೇ: ತುಶ್ಚಬ್ಧಿನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಿನ್ತಾನಾಂ ತಕಾರೋ ಯದಿ ಸಮಾಸವಿಷಯೇಽಪಿ ದ್ವಿರುಚ್ಯೇತ್; ತದಾ ಅರಸ್ವಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ತರಪದೇ³² ಇತಿ ದುರೋಪಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ತಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಪಿ ಅಪರಸ್ತಕಾರೋವಶಿಷ್ಯತೇ. ನ ಚ ತಲ್ಲೋಪೇ ಯತ್ನಾನ್ತರಮಸ್ತಿ. ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲೋಪೇನ; ತಥೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ನ ಚ ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ³³ ಇತಿ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ ತಸ್ಯಾಪಿ ಲೋಪೇ ಧವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದ್ವಿತ್ವಕರಣೇ ತಸ್ಯೈವ ಅಸಮ್ಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಬಳ್ಳಿತು, ಮೆಲ್ಲಿತು, ಇತ್ಯಾದೌ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೇ ದೋಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವರಃ ಸಮ್ಭವತಿ; ತಕಾರಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವಾತ್. ಆತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ದೋಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವರೇಣೈವ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ದೋಸ್ತಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವವೇದಿತ್ಯೇವ ಅಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ. ದ್ವಿತ್ವವಿಧಿಃ ದುವಿಷಯ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ಸಮಾಸೇ || 60 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತುಶ್ಚಬ್ಧಾನ್ತಸ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಸಮ್ಭವಿನ್ಯಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ಭವತಿ ಸಮಾಸವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೆಲ್ಲಡಿ, ಬಳ್ಳಾಳ್, ತೆಳ್ಗದವು.

[But not when part of a compound word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಸ್ವಪ್ಪಮೇತತ್; ಉದ್ಘಾಟತೈದಂಪರ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯತ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಲ್ಪಳುಳಃ || 61 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಟ್, ಕಳ್, ಉಳ್, ಏತೇಷಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಳಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ನ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಟ್ + ಅಂ, ಅಱಂ. ಏವಂ ಅಱರ್; ಕಳ್, ಕಳ್; ಉಱಂ, ಉಱರ್; ಬಳ್, ಬಳ್. ಏತೇಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಳ್ಳಂ, ಕೊಳ್ಳರ್.

[L in the verbal roots *ak*, *kal*, *ul*, is not doubled before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ತಿಜ್ಜಿಪಯಕೋ'ಯಂ ಏಷಾಂ ನಿರ್ವೇಧಃ ; ಕೃತಿ ತು ಧಾತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ವೇಧೋ ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ. ಉಳ್ಧಾತೋಃ ಯಾವದರ್ಥವಿಷಯಕ ಏವ ನಿರ್ವೇಧೋ ನ ತು ಅರ್ಥವಿಶೇಷವಿಷಯಕ ಇತಿ ಹಲವಿಲೇಖನೇ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಚ ಉದಾಹರತಿ—ಉಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಿ || 62 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾದೌ ಕೃತಿ ಪರೇ ನಣಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿ ಭಾವೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನ್ + ಇಸು, ತಿನಿಸು. ಏವಂ ತಿನುತ್ತುಂ; ಉಣಿ ಸು, ಉಣುತ್ತುಂ; ಮೆಲಿಸು, ಮೆಲುತ್ತುಂ; ಕೊಲೆ, ಪೊಯೆ; ಗೆಯೆ; ಬಳವಿ; ಬೆಳಸು; ಕಲ್ಕುಟಗಂ, ಮರಕುಟಗಂ. ಕೃತಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಿನ್ನಂ, ಉಣ್ಣಂ.

[Before a *krit* affix beginning with a vowel, *n*, *ṇ*, *l*, *y*, *ḷ*, *ṭ*, *ṡ* are not doubled.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದೌ ಕೃತಿ ದ್ವಿಭಾವಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ನಿರ್ವೇಧೋ'ನು ಪಪನ್ನ ಇತ್ಯುಕ್ತ—ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ. ತಿನಿಸು. ಇಸುನ್ ತಿನಃ 578 ಇತಿ ಭಾವೇ ಇಸುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತಿನುತ್ತುಂ, ಉಣುತ್ತುಂ, ಮೆಲುತ್ತುಂ. ಉತದುತ್ತ್ವತ್ 544 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಸಮ್ಪ್ರತಿ ಉತ್ತುಂ. ಕೊಲೆ. ಕೊಲ್ಕುಗೋರತ 577 ಇತಿ ಎತ್. ಪೊಯೆ, ಗೆಯೆ. ವುದು ಮೆವನ್ನಂ 525 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಭಾವಲಕ್ಷಣೇ ಎಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಬಳವಿ, ಬೆಳಸು. ಬಳೆಬೆ ಕೆಲೋರವ್ಯಸೂಪಿ ಇತಿ ಅವಿಃ ಅಸುಪ್. ಕಲ್ಕುಟಗಂ, ಮರಕುಟಗಂ. ಕುಟ್ಟೋರಿ ಗೋ ದುಲುಪ್ 512 ಇತಿ ಇಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪಿ || 63 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಸುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ನಣಲಯಳತಟಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿ ಭಾವೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನಿಸಿದಂ, ಉಣಿಸಿದಂ, ಕೊಲಿಸಿದಂ, ಬಯಿಸಿದಂ, ಉಳಿಸಿದಂ, ನುತಿಸಿದಂ, ನಟಿಸಿದಂ, ಹನಿಸಿದಂ, ಕಿನಿಸಿದಂ, ಇತ್ಯಾದಿ.

[Before an *isu* affix, *n*, *ṇ*, *l*, *y*, *ḷ*, *ṭ*, *ṡ* are not doubled.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಇಸುಪಃ ಕೃತಿ ಅಭಾವಾತ್ ಪೃಥಗ್ವ್ಯೋಗಃ. ತಿನಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಧಾತೋ ಹೇತುಮತಿ 536 ಇತಿ ಇಸುಪ್. ನುತಿಸಿದಂ. ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ 535 ಇತಿ ಇಸುಪ್. ನಟಿಸಿದಂ. ಇಸುಪ್ ತತ್ಕರೋತಿ 533 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಸುಪ್. ಹನಿಸಿದಂ, ಕಿನಿಸಿದಂ. ಭುಂಜಾದೇಃ 534 ಇತಿ ಇಸುಪ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ವಾಲಿ || 64 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಯ + ಅಲೋಡಂ, ಪೂಯಲೋಡಂ, ಪೂಯ್ಯಲೋಡಂ. ಏವಂ ಬಯಲೋಡಂ, ಬಯ್ಯಲೋಡಂ; ಗೆಯಲೋಡಂ, ಗೆಯ್ಯಲೋಡಂ. ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಿನಲೋಡಂ, ಉಣಲೋಡಂ. ಅಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪೂಯುತ್ತ್ವ, ಗೆಯುತ್ತ್ವ. ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಕ್ಲ್ವವಿಧಾನಾತ್ ತಿಬಲಿ ನಿತ್ಯಂ ದ್ವಿಭಾವಃ ಏವ ಭವತಿ. ಪೂಯ್ಯಲ್ಪೇಡ, ಬಯ್ಯಲ್ಪೇಡ.

[Y, before the affix *al*, is optionally not doubled.]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ|| ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ 585 ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯೋಗೈಃ ವಿಹಿತಃ ಕೃದಾತ್ಮ್ಯವ ಅಸುಂ ಅಲಿ ನ ತಿಷ್ಠಾತ್ಯಾ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಃ. ಅತಃ ಏವ ಕೃತ್ರಿ¹ಇತಿ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಿಷೇಧ ಏವ ಅನೇನ ವಿಕಲ್ಪ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ವಾ ನ ಭವತಿ ಇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ತು ವಾ ಭವತಿ ಇತ್ಯೇವೋಚ್ಯತಃ; ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಉಭಯಥಾಪಿ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಕ್ಲ್ವವಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಉದಾಹರಣೇಷು ಅಲಃ ಕೃತ್ತ್ವದೋಷತನಾರ್ಥಂ ಬಡಂ ಕಬ್ಧನುಪ್ರಯೋಗಪದರ್ಥನಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಂ.

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತಿ—ಪೂಯುತ್ತ್ವ, ಗೆಯುತ್ತ್ವ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಪೂಯುತ್ತ್ವ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಃ; ಗೆಯುತ್ತ್ವ ಇತ್ಯತ್ರ ವಾರಯೈಯಃ 586 ಇತಿ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದ್ವಿಭಾವವೇ'ಪಿ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ. ಅಲಿ ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ವಿಷಯನಿರ್ಣಯಂ ಕುರ್ವ್ಯ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ತು ನ ವಿಕಲ್ಪ ಇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೂಯ್ಯಲ್ಪೇಡ, ಬಯ್ಯಲ್ಪೇಡ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅಲಃ ತಿಬ್ಬಿಷಯತ್ವದೋಷತನಾರ್ಥೇ ಬೇಡಕಬ್ಧನುಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಂಜ್ಜಾನಸ್ಯಹಾದೇಃ || 65 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೇಫಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದಿನರ್ಜಿತಸ್ಯ ವ್ಯಂಜ್ಜಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಳರ್ + ಕೋಡುಗುಂ, ಕುಳಕ್ಕೋಡುಗುಂ. ಏವಂ ಇವಕ್ಪಂಢಿಸಿದರ್, ಉಗ್ಗಂಫ, ಸುರಗ್ವನಮಹಿಮರ್, ಜಿನರ್ಜ್ಜವನ ಪಂಢಿತರ್, ಬುಧಚ್ಚದುರರ್, ಇವಚ್ಚಾತ್ರರ್, ಸುರರ್ಜ್ಜಯಿಸಿದರ್, ಅಲರ್ಜ್ಜಪಕೇತನಂಗಿ, ಅವರ್ಜ್ಜಾಕಾರಮನುಚ್ಚರಿಸಿದರ್, ಬುಧಚ್ಚೈಕಿಸಿದರ್, ಭಟ್ಟಾಣದೊಳ್, ಬಡಗಡ್ಡೊಂಬರ್, ನುಡಿವಡ್ಡಾಳಕರ್, ಅವರ್ಣಾಕಾರಂ ¹ಬೇಲ್ದರ್, ²ಸೂತತ್ತಂದರ್, ಪರತ್ಥೆಟ್ಟುತಾಹಾದರ್, ನೃಪದ್ವಾನ ಶೂರರ್, ನಣಿಜದ್ವನವಂತರ್, ಪಂಢಿತನ್ನೀತಿವಂತರ್, ಇವರ್ಪಂಢಿತರ್, ಅಲರ್ಪಲಮಾದುದು, ಬಂದಬ್ಬೆಟ್ಟಿಗರ್, ಸತಿಯರ್ಬ್ಬೀರಂಗಳ್, ಚಪಲೆಯ

ವ್ಯಾಂನಿನಿಯರ್, ಪಾರ್ವ್ವಯಸ್ತಾಜಕರ್, ವಿದ್ವಾಂಸರ್ಲಾಹ್ಣಿಕರ್, ಗಾಯಕ
ವ್ಯಾಧಕರ್, ಹೃತ್ರಿಯಶ್ಚಾರರ್, ನಪುಂಸಕಪ್ಪಾಂಡರ್, ಋಷಿಯಸ್ತಾ
ಧುಗಳ್.

ರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯೊಂಡಂ, ಮೆಯ್ಯಲಿ. ವ್ಯಾಂನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ?
ಅಲರಿದು, ಎಲರೊಳ್. ಅಶಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದರ್ಪನುಮಂತರ್, ಇವ
ಜೋಡಾಡಿದರ್, ಕಂನಡಿಗರ್ಪಕಾರಮನೆ ಡಂಡಂಬಟ್ಟರ್.

ರೇಫಸ್ಯ ವ್ಯಾಂನಾನ್ತರ್ಭಾವೇನ ಯದ್ವ್ಯಾಂನಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ
ತತ್ ಸಾಹ್ಯಾಚ್ಛಿಷ್ಟೇನ ನಿಮಿತ್ತಭಾವೇನ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ನ ದ್ವಿರುಚ್ಯತೇ
ರೇಫಃ. ಇವರ್ ರಮಣಿಯರ್, ಅವರ್ ರಾಮಲಹ್ಣೀರ್.

[A consonant following after r is doubled, except h, r. and l.]

ವ್ಯಾಂಞ್ಞಿ ಯದ್ಯಪಿ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ಮಣಲಯಳತಟಃ^೧ ಇತ್ಯತೋ ದ್ವಿಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ,
ಸ ಚ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ಕ್ವಚಿನ್ನಿವಾರತೋಽಪಿ ವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಾಯೋಗಿತಯಾ ಚ ಅಸೇ
ಷಿತ ಏವ ; ತಥಾಪಿ ರೇಫಾತ್ಪರಸ್ಯ ವ್ಯಾಂನಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಯಾ ದ್ವಿರ್ಭಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ
ಪುನಃ ದ್ವಿಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ — ಕುಳಿಕೊಡುಗುಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕುಳಿಕೊಡುಗುಂ, ಕೀ
ತೀಫನತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಕುಳಿರ್ ಇತ್ಯಯಂ ಏತಾನಾನೇವ ಧಾತುಃ ಶೈತ್ಯವಾಚೀ, ಕೋ
ಡು ಇತ್ಯಪಿ ಶೈತ್ಯವಾಚಿ ಧಾತ್ವನ್ತರಂ, ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ —

ಕಂ || ಮಿಳಿವೆಳದೆದೊಂಗಲ ಬಿ |

ಜ್ಜಳಿಗೆಯ ಸುಟಿಸುಟಿದು ಪಾಱುವೆಳಗಿಗಳ ಸು ||

ಕ್ಕುಳಿಗೊಂಡೆಹಂಕೆಯಲರಿಂ |

ಕುಳಿದುರದು ಮೆಯೆ ಬನದೊಳೊಯ್ಯನಾ ಅರಮಗನಾ ||

ತಥಾ —

ತೀಡುವ ತಣ್ಣ ನಪ್ಪ ನಟುಗಂಟಿನೆಲಗ್ಗಿದಿರಾಂತು ತಣ್ಣಿಣಿ |

ಲೂಡಿ ಕುಳಿವ್ವ ನುಣ್ಣುಟಿಲೊಳೊಯ್ಯನೆ ಮೆಯ್ಯನಮಚ್ಚಿ ತುಂಬಿ ತು ||

ಳ್ತಾಡುವ ಮಾಡುವೊಚ್ಚಗಳ ಕೋಡುವ ನೀಗ್ಗಳನೀಂಟಿ ಮಿಂದು ಮು |

ಪ್ಪಾಡಿ ಬಿಟ್ಟೆಯಂ ಕಳೆವಾರವಗಿಮಿಟ್ಟಳಮಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟೆಗರ್ || ಇತಿ ;

ತಥಾಪಿ ಸಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ —

ಇನಿತಾನುಂ ಕಾಲಮೋರಂತಿರೆಯಗಣಿತಜನ್ಮಾಟವೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೆ |

ಮ್ತನೆ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟನೈಮಾಗ್ಗಾರಚರಣವಿಧಿಗಳೊಳ್ ಪೊದ್ವಿ ದುಬ್ಬಾರವದಿಂದಂ ||

ಘನಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾಗ್ನಿ ದಳ್ಳಂದಡರ್ಪ ಸುಡುವಿನಂ ಬೆಂದೆನಾಂ ಮುನ್ನಮಿಗಳಿ |

ಜಿನಪಾದಾಂಭೋಜಯುಗ್ಗಂ ನೆಲಸಿ ನಿಲೆ ಕುಳಿಕೊಡಿತನ್ನಂತರಂಗಂ || ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಕುಳಿರ ಇತ್ಯಯಂ ನ ಧಾತುಃ ; ಕಿನ್ನು ಹಿಮಾಖ್ಯದ್ರವ್ಯವಚನಃ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಮುಸುಖದ ಕುಳಿರೋಳ್ ದನೆಯಾ |

ಗಸಮಿಳ್ ಬಿಟ್ಟಡವಿಯೆಂಬವೆಂತಾನುಂ ಕಾ ||

ಣಿಸಲಾತ್ಮವಿಲ್ಲಮೆನೆ ಮಾ |

ಮಸಗಿದ್ದುದು ಮಾಗೆ ಮಾಗೆ ಸೆಕೆವೆಸರಳೆಯೋಳ್ || ಇತಿ.

ಕುಳಿಕೋಡು ಇತಿ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಧಾತುತ್ವಕ್ಕೆ.

ಜಿನರ್ಜ್ಜವನಪಣ್ಣಿಹರ ಇತಿ. ಬವನಂ ಜ್ಞಾನಂ ಶಬ್ದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. 1 ಬು ಕಟ್ಟಿ ಇತಿ ಧಾತೋಃ 2 ಅನದಂತಃ ಪ್ರಯೋಗಃ. ದಿವ್ಯಧ್ವನಿರಿತಿ ಯಾವತ್. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಬವನಂ ಭಾವಲಯಂ ಸಿಂ |

ಹವಿಷ್ಯರಂ ಚ ಮರಮಮರತೋರ್ಯಮಶೋಕಂ ||

ಧವಳಚ್ಛತ್ರಂ ಸುರಪು |

ಪ್ಸವೃಷ್ಟಿ ಚಿಕನಾಥ 3 ನಿನ್ನೊಳೆಸೆವುದು ನಿಚ್ಚಂ || ಇತಿ.

ಬುಧಟ್ಟುಕೆಸಿದರ ಇತಿ. ಟೀಕಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಭೋಗಾದಿತ್ಯಾತ್ ಇಸುಪಿ ನ ದುಲೋಪಃ.

ಪರತ್ಯಗಟ್ಟುತಾಹಾದರ. ಶತ್ರುವಾ ತಿರ್ಯಗೂರ್ಧ್ವಂ ಚ ಪತಿತ್ವಾ ಮೃತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಭಾಷಾಯಾಂ ತಾಜುಂಬಿಣಿಯುಂ, ಸಾಸುಪೊಕ್ಕುಂ ಇತಿ ವಾ.

ಧನವಂತರ. ಧನವಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಜಸಂತವದ್ರೂಪಾತಿರೇ ಧನಶಬ್ದಾತ್ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಾ ಸತಿ ಅರಿಸ್ಪತ್ಯಯಃ.

ನೀತಿವಂತರ. ನೀತಿಶಬ್ದಾತ್ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅರೇವ. ನ ಜಸಂತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಃ ನೀತಿಮನ್ದರಿತಿ ಮಕಾರಶ್ಚುತ್ಯಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್.

ರೇಘಾದುತ್ತರಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಹಿ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ. 4 ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಅಹಾದೇರಿತಿ ಹಕಾರಾದಿವರ್ಜನಂ ಕೃತಮಸ್ತಿ ; ರೇಘವರ್ಜನಂ ತು ನ ಕೃತಂ ; ಹಕಾರಾದಿವ್ಯ ಅಸತ್ತ್ವಾತ್ ಉಪಾಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಚ ಅಭಾವಾತ್. ಅತೋ ರೇಘಾತ್ಪರೋ ರೇಘೋಽಪಿ ದ್ವಿರುಚ್ಯೋತ ಇತ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಾಶಬ್ದಾ ಪರಿಹರತಿ — ರೇಘಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೃಜ್ಞಾನಾನ್ತರ್ಭಾವೋನ ಇತಿ, ವೃಜ್ಞಾನತ್ವವಚ್ಛಿನ್ನತಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವೃಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಂ ಇತಿ, ವೃಜ್ಞಾನತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧಾನಂ ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣವಿತಿ ಯಾವತ್. ಸಾಕ್ಷಾಂಕ್ಷಿವೈರ್ಭೀನ ಇತಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಧಾನಂ ಶಿಷ್ಯಂ ಉಪದಿಷ್ಯಂತೇನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅತ್ರ ಇದಮಾಕೂತಂ—ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಅನೇನ ವಿಧೀಯತೇ. ತಚ್ಚ ಸ್ಥಾನಿ ನಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಅನೇಕ್ಷತೇ. ತತ್ರ ರೇಘೋ ನಿಮಿತ್ತಂ ; ವೃಜ್ಞಾನಂ ತು ಸ್ಥಾನಿ. ತಥಾ ಚ ಇವರ ರಮಣಿಯಿರ, ಅವರ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣಿರ, ಇತ್ಯಾದಿ ರೇಘಾತ್ಪರಸ್ಯ ರೇಘಸ್ಯಪಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಪಷ್ಟಃ. ಸ ಚ ಅನಿಷ್ಪತಿಃ ; ತಾದೃಕ್ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ಅತಃ

ಕಥಮತ್ರ ಸಮಾಧಿರತ್ಯತ್ರ ಉಚ್ಯತೇ—ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ರೇಫ ಏವ ಸ್ಥಾನೀ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇತಿ ಧರ್ಮತಯಾ ಭೇದೋ ನಾಸ್ತೀವ; ತಥಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಪ್ರಯೋಜಕೋ ಧರ್ಮೋ ರೇಫತ್ವಮೇವ, ನ ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ. ಸ್ಥಾನಿತ್ವಪ್ರಯೋಜಕಸ್ತು ವ್ಯಂಜನತ್ವಮೇವ, ನ ರೇಫತ್ವಮಿತಿ ಅಸ್ತಿ ಧರ್ಮಭೇದಃ; ಅನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೇ ವಸ್ತುನಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಷ್ಟಧರ್ಮಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಭವತೀತಿ. ತತ್ರ ರೇಫತ್ವಂ ಅಸಾಧಾರಣಂ ತನ್ಮಾತ್ರವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಂ. ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ ತು ಸಾಧಾರಣಂ ತದತದ್ವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪಕಂ. ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಬಲೀಯೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ರೂಪಬಲವತ್ತಯಾ ಸಾಧಕತ್ವಾತ್. ವ್ಯಾಪಕಂ ತು ಅಬಲಂ ತದ್ರೂಪತೈನ ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಬಲಧರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವ್ಯವಹಿತಂ; ರೇಫತ್ವಾತ್ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಇತ್ಯತ್ರ ವ್ಯವಧಾನಾಭಾವಾತ್. ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ತು ಅಬಲಧರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಅಸಾಕ್ಷಾತ್ ವ್ಯವಹಿತಂ; ರೇಫತ್ವಾತ್ ವ್ಯಂಜನತ್ವಂ ತಸ್ಮಾಚ್ಚ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯವಧಾನಾತ್. ಸಾಕ್ಷಾದಸಾಕ್ಷಾದುಭಯಮಧ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಪ್ರಬಲಂ. ಅತೋ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ರೇಫೋ ನ ದ್ವಿಭವತೀತಿ.

ಅಥವಾ ರೇಫಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಭಾವಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ; ರ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತ್ವಾತ್, ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋಃ ಅಭೇದೋಪಚಾರಾತ್. ಸ್ಥಾನಿಭಾವಸ್ತು ಅನುಮೇಯಃ: ರೇಫೋ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಥಾನೀ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ರೇಫಾತ್ವರತ್ವೇ ಹಾದಿಭಿನ್ನತ್ವೇ ಚ ಸತಿ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್, ಕಕಾರಾದಿವತ್—ಇತಿ. ಅನುಮೇಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಬಲಂ; ಅನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್; ಸಂಶಯೋತ್ತರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಲೇ ತಥಾ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್. ತನ್ಮೋಹಯಸ್ತು ಕಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರವಿಷಯ ಇತಿ ನೇಹ ಪ್ರಸಂಜ್ಯತೇ. ಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧೋ ನ್ಯಾಯ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಸ್ಯ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ನ ದ್ವಿರಂಚ್ಯತೇ ರೇಫ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲಗೋನಂತಸ್ಥಾಯಾಳ್ || 66 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಂತಸ್ಥಾ ಯರಲವಾಃ. ಲಕಾರಾತ್ ಳಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಅಂತಸ್ಥಾವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಹಕಾರಾದಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಚ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ್ + ಕಡಿಯಾದುದು, ಕಲ್ಕಡಿಯಾದುದು. ಏವಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ, ಬಲಿತಂ, ಬಲಿಸ್ಸಹಸಿ, ಮುಳದೊಂಗಲ್, ಆಳತ್ತನಂ, ಕಳಗ್ಗುಡಿ.

ಲಳ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಂತಂ, ನೋಂತಂ. ಅನಂತಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಲೃತನಂ, ಮೇಲ್ಯಂತಂ, ಬಲ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾತೆ, ಪೊಗಲ್ಯಶಮಂ, ಇವಳಮಣಿ, ವೇಲ್ಲುಕ್ಕೊಮಂ, ತೆಳ್ವಸಿಪು. ಅಹಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಬಲ್ಲಂಸೆ, ¹ ಬಲೆಕಕಾರಂ, ಮರುಳ ಷೋಡಗಂ. ಅಂತಸ್ಥಾಗ್ರಹಣಂ ಯರವಾರ್ಥಂ, ಲಕಾರಸ್ಯ ಲೂವ-ವದಪಿ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ; ಅನ್ಯಥಾ ಅನಂತಸ್ಥಾಯಾ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ತು ಅಹಾದೇರಿತಿ.

[A consonant following after l or ḷ is doubled, except y, r, l, v, h, ṛ and ḷ.]

¹ ಬೇರ್ಚಕಾರಂ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಇತಿ ಯರಲವ ಇತ್ಯೇಷಾಂ ಪುರ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಜ್ಞೇತಿ ತದ
ರ್ಥಮಾಹ—ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಯರಲವಾಃ ಇತಿ.

ನನು ಕಥಮಯಂ ನಿರ್ದೇಶೋ'ನನ್ತಸ್ಥಾಯಾ. ಇತಿ; ಯತೋ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತಿ
ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ತಥಾ ಚ ಅನನ್ತಸ್ಥಸ್ಯ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ಲಕಾರಾತ್
ಳಕಾರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ಅಹಾದೇಃ ಅನನ್ತಸ್ಥಸ್ಯ ಚ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವೇ ರೂಪೇ ಭವತ ಇತಿ
ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ. ಪ್ರತಿಷೇಧಃ: ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಪರೈದಾಸಪ್ರ
ತಿಷೇಧಶ್ಚೇತಿ. ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ—ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಣಂ ನಾನಯ ಇತಿ. ಯತ್ರ ತು ತಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪರೈದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಃ—ಯಥಾ
ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾನಯ ಇತಿ. ತದ್ವಕ್ತುಂ—

ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ವಿಧೇರೈತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪ್ರಧಾನತಾ |

ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೋ'ಯಂ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಯತ್ರ ನಕ್ಷ' ||

ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ವಿಧೇರೈತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ'ಪ್ರಧಾನತಾ |

ಪರೈದಾಸಃ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರೋತ್ತರಪದೇನ ನಕ್ಷ' || ಇತಿ.

ತಾರ್ಕಿಕಾಸ್ತು ಏನವೇನ ಪ್ರತಿಷೇಧದ್ವಯಂ ಅತ್ಯುನ್ನಾಭಾಪೋ ನೈಋನ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ
ಚ ವ್ಯವಹರಂತಿ. ಪ್ರಕೃತೇ ತು ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ—
ಲಕಾರಳಕಾರಾಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ; ನಾನ್ತಸ್ಥಾಯಾ ಇತಿ.

ನ ಚ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಸಮಾಸೋ ನ ಘಟತೇ, ಸಾಮಾನ್ಯಭಾವನಾತ್; ಸಮ
ರ್ಥೋ ಹಿ ಪದವಿರಿತಿ ಇತಿ ಶಬ್ದಂ. ಅಸಮರ್ಥಸಮಾಸಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಮ್ಮತತ್ವತ್.
ಯಥಾ—ಅಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜದಾರಾ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಸೂರ್ಯಭಿನ್ನಂ ಪಶ್ಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ,
ಕಿಂತು ಸೂರ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ. ಏವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪಿ ಏತತ್
ಅರ್ಥಾತ್ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಪರೈವಸ್ಯತಿತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—
ಅನ್ತಸ್ಥಾವರ್ತಿಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಲಕಾರವರ್ಜನಂ ಅಕರ್ತವ್ಯಂ; ಯತೋ'ತ್ರ ಲಕಾರೋ ನಿಮಿತ್ತತ
ಯಾ ಉಪಾದಿಯತೇ; ತತೋ'ಸ್ಯ ಪುರ್ವರೀತ್ಯವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಬಾಧನಾತ್ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ
ಹ—ಅನ್ತಸ್ಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನ್ತಸ್ಥಾಗ್ರಹಣೇನ ಚತುರ್ಣಾಂ ಉಪಾದಿನಾತ್
ಲಕಾರವರ್ಜನಮಪಿ ಕಾರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂ; ತಥಾಪಿ ನ ಯರವಾಣಾಮಿವ ಅನೇನೈವೇತಿ ನಿಯ
ಮಃ, ಗತೃಸ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್ ಇತಿ ಅವೇರರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರೇ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚೀ ಚಕಾರೋ ಯದಿ ನೋಪಾದಿಯೇತ, ತದಾ ಅ
ನ್ತಸ್ಥಮಾತ್ರಮೇವ ವೈದಸ್ಯೇತ, ನ ಹಕಾರಾದರಿತಿ ಅನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—
ಚಕಾರಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರಾದರೋ ವೈಜ್ಞಾನೇ || 67 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾದುತ್ತರಸ್ಯ ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವ
ವೋ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರಿಸಿ + ಪ್ರಧಾನರಂ, ಬರಿಸಿಪ್ರಧಾನರಂ. ಏವಂ
ಕಂಡುಕ್ಷತ್ರಿಯರಂ, ಇದುಸ್ವಸ್ವದು, ಅದುವ್ಯವಸಾಯಂ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ?
ಕ್ಷತ್ರಿಯರ, ಪ್ರಧಾನರ. ಕಪಯೋಮಾರ್ಭೂತ. ಅರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇವ
ಕ್ರೂಲಭೀಯರ, ಅವಸ್ವತಿಯರ. ರೇಫಸ್ಯ ಮಾಭೂತ. ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಪ್ರಧಾನಂ, ಪ್ರಧಾನಂ. ದಧಯೋಮಾರ್ಭೂತ.

[A consonant other than *repha* following on a vowel is doubled, when combined with any other consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅರ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಧಿಪ್ರಕೃತ ಇತ್ಯಾ
ಹ— ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಕಥಮಿದಮುದಾಹರಣಂ ಸಮ್ಮತಂ— ಬರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನರಂ, ಕಂಡು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಂ,
ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತೋ ದ್ವಿಭಾವೋ ದ್ವೇಧಾ— ಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಅಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಚೇತಿ.
ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ ನಿವಿತ್ತಂ ಚ ಏಕಸ್ಥಿನ್ ಪದೇ ವರ್ತತೇ, ಲೆಖ್ಯಂ, ತಚ್ಚಿದೇ, ಇತ್ಯಾದಿ;
ತತ್ ಅಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಅವಿವೃತ್ತಿನನ್ತಂ. ಯತ್ರ ತು ತದ್ವಯಂ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ ಪೂರ್ವೋ
ತ್ತರಪದವ್ಯಯಗತಂ— ಬರಿಸಿಪ್ರಧಾನರಂ ಇತ್ಯಾದಿ, ತತ್ ಭಿನ್ನಪದಗತಂ ಕಥಂ ಸುಷ್ಪ
ತಯಾ ಅಭಿಮನ್ಯತೇ ? ಕೇವಲಾಂಶದೇವ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ನಾಭಿಮನ್ಯಂತೇ ಚ ಕೇಲಿತಃ
ಯತೋ ನಿಷೇಧತಿ ಸ್ತು ಕೇಶವಃ—

ಕಂ || ಪರಪದವ್ಯವಸ್ಥಾಂ ದ್ವಿತ್ವಾ |

ಕ್ಷರಮಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವಪದದ ಚರಮಂ ಹಸ್ತಾ ||

ಕ್ಷರಮಾಗೆ ಸ್ಥಿರೋಪಂ |

ಸರೇಫಮಿದರಾಗೆ ತಿಥಿಲವೊಂದನುಸೇಕ || ಇತಿ.

ಉದಾಹೃತಂ ಚ ತೇನೈವ—

ಕಂ || ಬರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನರಂ ಕು |

ಬರಿಸಿ ಪ್ರಿಯಕುಶಲವಾರ್ತಯಂ ನೆಹಿ ಕೇಳೊ ||

ಸ್ಥಿರವಿದ್ದು ಪ್ರಭು ನುಡಿಯೆ |

ಪ್ರರೂಢಮುದನಾದನಾತನೆಂಬುದಮಾರ್ಗಂ || ಇತಿ—

ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕವಿತಾವಿಷಯ ಏವಾಯಂ ದೋಷೋ ನ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವಿಷಯಃ. ನ ಹಿ
ಆತ್ರ ಕವಿತಾಲಕ್ಷಣಂ ಉಪಕ್ರಾಂತಂ, ಯೇನಾಯಂ ದೋಷಃ ಸ್ಥೂತ್. ಸುಶಬ್ದಪ್ರಶಬ್ದವಿವೇ
ಕೋ ಹಿ ವ್ಯಾಕರಣಸ್ಯ ವಿಷಯೋ ನೈತಾದೃಶಃ, ಅಲಕ್ಷಾರವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸೂಚಿತಂ
ಚ ಏತತ್ ಅನುಗಾರಮಿತ್ಯನೇನ, ಮಾರ್ಗೇತ್ಯಾದಿಃ ಅಲಕ್ಷಾರ ಏವ ನಾತ್ರೇತಿ.

ಅತ್ರೇದಂ ವಿಚಾರ್ಯತೇ. ನನು ಆತ್ರ ಸ್ವರಾತ್ಪರಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನೇ ಪರೇ
ದ್ವಿಭಾವವಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಆತೋ ಯೋಗಾದ್ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಸ್ವರಾದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಚ
ನಾತ್ ದೀರ್ಘಪ್ಲುತಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥೂತ್. ತಥಾ ಚ ಅಲ್ಪರಿ, ಕೇಳ್ವಿ, ಆಪ್ರಕಾರಂ,
ಈಸ್ತೋತ್ರಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ದೀರ್ಘತ್ವರಸ್ಯ; ತಥಾ ಮಗನೇ ಮಗನೇ ತ್ವರಿತಂ ಮಾಡು, ಮಗ
ಳೇ ಮಗಳೇ ಪಾಂಕ್ತತಮನೋದು, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ಲುತಾತ್ಪರಸ್ಯಪಿ, ವ್ಯಂಜನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ

ಸೃತ್. ತಥಾ ಪುತ್ರಂಗೆ, ಮಿತ್ರಂಗೆ, ಇತ್ಯಾದೌ ಅನುಸ್ವಾರಸ್ಯ; ಉಃ ಕೆಟ್ಟೆಂ, ಚಃ ಪೇನಾದಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯಪಿ, ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ; ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ವೃಜ್ಞನರೂಪತ್ವಾತ್. ತಥಾ ತಚ್ಚ ಲೆ, ಬಿಜ್ಜಂ, ಅಜ್ಜೇಗಿ, ಮಜ್ಜೇಗಿ, ತೋಣ್ಣ, ಬಣ್ಣ, ತನ್ನಲೆ, ಕನ್ನಲೆ, ಕಮ್ಮಿ, ಇಮ್ಮು, ಇತ್ಯಾದೌ ಅನುನಾಸಿಕಾನಾಂ ಚ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೃತ್. ತಥಾ ಚಕ್ಕುಲಿ, ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಸುಗ್ಗಿ, ಬಗ್ಗರಣೆ, ಅಚ್ಚು, ಮಜ್ಜಂ, ಸಜ್ಜಕಂ ಮಜ್ಜಾ, ಕಟ್ಟಳೆ, ಅಟ್ಟವಣೆ, ಅಡ್ಡಿ ಕೆ, ಬಡ್ಡಿರಂ, ಕೊತ್ತಡಿ, ಕತ್ಥಳಂ, ಸದ್ಧು, ಮದ್ಧಳೆ, ದುಪ್ಪಟೆ, ಪೊಪ್ಪಳಿ, ಕಬ್ಬಿ, ಅಬ್ಬರಣೆ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವತೋ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಂ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ತಥಾ ಬಯ್ಯಲೆ, ಆಯ್ಯಲೆ, ಉದ್ಧು, ಮದ್ಧು, ನಿಟ್ಟೆ, ನಟ್ಟೆ, ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ, ಇತ್ಯಾದೌ ಅಂತಸ್ಥಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೃತ್. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ಕಿಂಚ ವೃಜ್ಞನೇ ಪರೇ ವೃಜ್ಞನಸ್ಯ ಯದಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸೃತ್ ದ್ವಿತ್ವಾನವಸ್ಥಾಪಿ ಸೃತ್, ಸದ್ವತ್ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್—

ಅತೋಚ್ಛೇತೇ. ಯಸ್ತಾವತ್ ದೀರ್ಘಾತ್ ಪು ತಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ವೃಜ್ಞನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಲಕ್ಷಣ ಉದ್ಭವಿತೋ ತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ ನ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯಃ. ಯತೋತ್ರ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಉಪಧಾಕತೇ: ಅಭ್ಯುಪಗಮೋನಭ್ಯುಪಗಮಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯೇಷ. ಮಿಷ್ಟಃ ನ ತತ್ರ ದುಷ್ಟಃ, ಯೇಷಾಂ ತು ನೇಷ್ಟಃ ನೇಹ ಅನುಷಿಷ್ಟಿರಿತಿ. ಯದಿ ವಾ ಸೂಪಿ ಪಕ್ಷೋತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯಃ ಸೃತ್, ತದಾ ಹ್ರಸ್ವಾತ್ ಏ ಇತ್ಯತೋ ಹ್ರಸ್ವಾಧಿಕಾರ ಅಭೀಯತ ಇತಿ.

ಯಚ್ಚ ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ದ್ವಿತ್ವಪಾದನಂ ತದಪಿ ನ; ಅನುಸ್ವಾರವಿಸರ್ಜನೀಯಯೋಃ ಸ್ವರತ್ನೇನ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ನ ಹಿ ಅನಯೋಃ ವೃಜ್ಞನತ್ಯೈಕಾನ್ತಃ, ಕಥಂಚಿತ್ ಸ್ವರತ್ನೇ ನಾಭ್ಯೇಕಾರಾತ್; ಯದರ್ಥಃ ತಯೋಃ ಸ್ವರವೃಜ್ಞನೋಭಯಮದ್ಯೇ ಪಾಠ ಇತಿ.

ಯಚ್ಚ ಅಸೃತ್ ಅನುನಾಸಿಕಾನಾಂ ದ್ವಿತ್ವಪಾದನಂ ತದಪಿ ಅನೇನೈವ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಂ. ಯತೋನುನಾಸಿಕಾ ಚಂದ್ರಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಕಥಂಚಿದ್ವಿನ್ದುರೂಪಾಃ ಯಥಾ ಜಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋ ಪಧ್ವಾನೀಯಾ ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಥಾನಿಕಾ ತದಾತ್ಮಕಾ ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಾಶಾಸ್ತ್ರೇ; ಚಂದ್ರಸ್ಥಾನೈಕಾಂತೋ ವೃಜ್ಞನಾತ್ಮಾ, ಅಪಿ ತು ಸ್ವರಾತ್ಮಾ ಚೇತಿ.

ಯದಪಿ ಅಸೃದುಕ್ತಂ—ಚಕ್ಕುಲಿ, ದೆಕ್ಕಾಳಂ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವತಃ ಏವ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ಕಕಾರಾದೀನಾಂ ಪುನಶ್ಚ ದ್ವಿತ್ವಪ್ರಸಜ್ಜನಂ ತದಪಿ ನ ಲಗತಿ; ವೃಜ್ಞನಾನಾಂ ತ್ರಿಭಾವಕರಣೇ ಪ್ರೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ತತ್ಕರಣಂ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಸರೂಪಾಣಾಂ ಶ್ರುತಿರನುಭವಯತೇ. ದ್ವಿತ್ವಂ ತು ಪ್ರಾಗೇವ ಶೂಯತೇ. ತ್ರಿತ್ವಕರಣೇಽಪಿ ನ ವಿಲಕ್ಷಣಾ ಶ್ರುತಿರಸ್ತಿ. ಅತೋತ್ರ ನ ಕಾದೀನಾಂ ಪುನರ್ವಿಭಾವಃ, ಪಿಷ್ಕಪೇ ಪೇಣ ಪ್ರಸಜ್ಜಾದಿತಿ.

ಯತ್ತು ಉಕ್ತಂ ಅಂತಸ್ಥಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವವಪ್ರಸಬ್ಧ ಇತಿ, ತತ್ರ ರೇಫಸತ್ತವತ್ ಸ್ವತಃ ಏವ ನಿರಾಕೃತಃ; ಆರ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್. ಲಕಾರಸ್ತು ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಮೇವ ಪರ

1 ದುಪ್ಪಟೆ. 2 ನಾಪ್ಪೇಚೇಕಾರಾತ್.

ತೋ ದ್ವಿಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ನಿಯಮ್ಯತೇ. ವಕಾರಸ್ಯ ತು ದ್ವಿತ್ವಮಿಪ್ಯತ ಏವ; ಎನ್ನವ್ಯವಸಾಯಂ, ತನ್ನವ್ಯವಸಾರಂ, ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಾಧುತ್ವೇನ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ಯಕಾರ ಏಕಃ ಪರಂ ಅವಶ್ಯವ್ಯತೇ. ಸ ಚ ಪುರಸ್ಕೃತೃತ್ರಾತ್ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚನಃ ಚಕಬ್ದಸ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾಪನಾತ್ ವೃದ್ಧಸ್ಯತೇ—ರೇಫವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಯಕಾರವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಚೇತಿ. ಅತೋ ಯಕಾರೋ ನ ದ್ವಿಭವತಿ. ಅಥವಾ ಅನುಷ್ಠಕ್ತಃ ಚಕಾರೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕೋ' ಬ್ಬೀಕ್ರಿಯತೇ. ತೇನ ಚ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ವಿಭಾಷಾವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾನ್ಯಕರಣಲಕ್ಷಣಾಃ ತುರ್ವಿಧ್ಯಾಭ್ಯೀಕಾರೇಣ ನ ಕಾಪ್ಯನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ.

ಕಿಂ ಚ ಅನಭಿಧಾನಾಚ್ಚ ನ ಭವತಿ; ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯೇತಿ. ನ ಹಿ ಪ್ರಾಕ್ಷೋ'ಪಿ ಕುನ್ವಕಾರ ಇತಿವತ್ ಗ್ರಾಮಗಾಮ ಇತಿ ಸಾಧಯದ್ವೀತಿ.

ಅನವಸ್ಥಾದೋಷೋ'ಪಿ ಅನೇನೈವ ಪರಿಹೃತಃ; ಪ್ರಯೋಗಕರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ; ಸಾಧಕಬಾಧಕಯೋಃ ಸಕೃದೇವ ಪ್ರಸಕ್ತೀಕ್ಷ. ತದುಕ್ತಂ—

ಸಾಧನಂ ಬಾಧನಂ ವಾಪಿ ಸಕೃದೇವ ಹಿ ನಾಸಕೃತ್ |

ಕೃತಸ್ಯ ಕರಣಾಭಾವಾತ್ ಮೃತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಯಥಾ || ಇತಿ.

ಕಪಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ್ ಇತಿ, ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ ಶೇಷಃ. ಅರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿವತ್ ಅ ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿ ಚ ಪ್ರಪ್ಸ್ಯವ್ಯಂ; ಬಯ್ಯಲೆ, ಆಯ್ಯಲೆ, ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ್ಯಂ ಚ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋಃ || 68 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮುಶಬ್ದಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವೃಜ್ಜನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮು + ಕೊಡೆ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ. ಏವಂ ಮುಗ್ಗುಡೆ, ಮುಚ್ಚವಡಿ, ಮುಚ್ಚೊಟು. ಮೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಮೂಲೋಕಂ, ಮೂಗಾವುದಂ. ಮುಕುಂದಂ, ಮುಳಸು, ಇತ್ಯಾದೌ ಅರ್ಥವದ್ಗ್ರಾಣೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ ಇತಿ ನ ಭವತಿ. ಸ್ವರೇ'ಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಫಾದಿತಿ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

[A consonant following on *mu* is doubled.]

ವ್ಯುಚ್ಯ || ವೃಜ್ಜನಸ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ; ನ ವೃಜ್ಜನ ಇತ್ಯಪಿ. ಸ್ವರೇ ವೃಜ್ಜನೇ ವಾ ಪರೇ ಮುಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವ ಇತ್ಯೇವ ಪಠ್ಯಪ್ತೇಃ ನಾತ್ರ ಪರನಿ ಯಮಃ; ಮುಚ್ಚೇತ್ರಂ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವರಸ್ಯ ಮುಕ್ಕೋಕ್ರೇಶಂ, ಮುಪ್ಪುದೇಶಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವೃಜ್ಜನಸ್ಯ ಚ ಪರತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್. ವೃಜ್ಜನಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಆರ್ಥಿಕಂ, ಮುಶಬ್ದಾತ್ ಪರತೋ ವೃಜ್ಜನಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವಾತ್; ನ ವ್ಯಾವರ್ತಕಂ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್.

ನನು ಕಥಂ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಃ? ಯತೋ'ಯಂ ಮುಶಬ್ದೋ ಮೂಽಪಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕ್ಷಾಂತಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾನೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ, ಮೂಽಪಿ 352 ಇತಿ ದೋಲೋಪೇ, ಹ್ರಸ್ವಸ್ತುತ್ರ ವಾ³⁵³ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ಚ ಕೃತೇ, ಸಮ್ಭವತಿ. ನಾತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ವೃಜ್ಜನಾದಿಕಮೇವೇತಿ ಅಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ; ಸ್ವರಾದೇಶಃ ಅನಿರಾಕರಣಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸ್ವರಾದೇಶಃ

ಉತ್ತರದೇ ಪರೇ ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ಯಾಱೋಃ³⁶⁰ ಇತಿ ಮುಯಾದೇಶಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತಯಾ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವಾದಿತಿ.

ಮುಚ್ಚವಡಿ ಇತಿ. ಮೂಞು ಸವಡಿ ಇತಿ ಸಮಾನೇ, ಸಶ್ಚೋ ಬಹುಲಮೇಲ ಯುಃ³⁶³ ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶಃ.

ನನು ಮೋಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನಾತ್ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಮು ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವಣಿಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ. ಏವಂ ಚ ಮುಕುಂದಂ, ಮುಳಿಸು, ಇತ್ಯಾದೌ ಕಕಾರಾದೇಶಃ ತತ್ಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಾಶಂಭ್ಯ ನಾತ್ರ ಯಃ ಕ್ವಾತ್ ಮುಕಬ್ಧೋ'ಭಿಪ್ರೇತಃ, ಕಿನ್ತು ಅರ್ಥವಾನೇವೇತಿ ಅರ್ಥವನ್ನಾಯಾನುಸರಣಾತ್ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತ್ಯಾಹ-ಮುಕುಂದಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮುಕುಂದಾದಿಶಬ್ದೇಷು ಮುಕಬ್ಧೋ ನಾರ್ಥವಾ, ಕಿನ್ತು ಅನರ್ಥಕ ಏವ. ಪ್ರಪಂಚೋತ್ಪತ್ತಿ ಅರ್ಥವತ್ಸೂತ್ರ ಇತಿ ನೇಹ ತನ್ಯತೇ.

ಯದ್ಭುಪಿ ಮುಗಿಲಿ, ಮುಳಿಸು, ಇತ್ಯಾದಿರೇವ ಏತದ್ವಿಷಯಃ, ಮುಕುಂದಶಬ್ದಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಇತಿ ನಾತ್ರ ವಿಚಾರವಿಷಯಃ; ತಥಾಪಿ ಮುಕುಂದೋ ನಾನು ಕ್ವಾತ್ಪ್ರಾರುಷ ಇತಿ ಸಂಕ್ಷಣಶಬ್ದಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಭಾಷಾವಿಷಯೋ'ಪಿ ಭವತೀತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಮಿತಿ ಜ್ಞೇಯಂ.

ಯದಿ ಚ ಮುರಿತ್ಯೇವನಾಮಾ ಕ್ವಾತ್ ತದಾ ಅರ್ಥವನ್ನಾಯಾನುಸರಣೇ'ಪಿ ಅತಿ ಪ್ರಸಕ್ತೋ¹ ದುಷ್ಪದಿಸಾರ್ಥಃ, ತದಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಾತ್ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಪರಿಪರಣೀಯಃ.

ಮುಯ್ಯಾಳ್, ಮುಯ್ಯೇಱು, ಮುಯ್ಯಾಱಡಿ, ಮುಯ್ಯಾರಡಿ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣೇನ ನಾ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ನೂಲಯುಳ್ತಟಃ³ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿತೋ ನಾ ಯಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಜ್ಞೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಕಿ || 69 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಗಾಗಮೇ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನಸ್ + ಉ, ಮನಸ್ಸು. ಏವಂ ವಯಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು, ವಯಸ್ಸು, ನಭಸ್ಸು, ರಜಸ್ಸು.

[A consonant followed by the augment 'u' is doubled.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ-ಯತ್ರ ಆಗಮಾಂತರಮನ್ತರೇಣ ಉಚ್ಛ್ರಾತ್ರವಿಧಾಯಕೈಃ ಉಗಲೋಪೇ¹³³, ಉಗಲಾದೀನಾಂ¹³⁵ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಉಗ್ಗಿಧೇಯತೇ, ತತ್ಪ್ರೈವ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಯತ್ರ ತು ಆಗಮಾಂತರವಿಧಾಯಿನಾ ಅಗಿಗುಗ್ವ್ಯ ಇಜ್ಜನೇ ವೃಜ್ಞಾನಸ್ಯ¹⁴⁷ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಧೇಯತೇ ನ ತತ್ರ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ. ಯದಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಕಮ್ಪುಮಿ³⁵ ಇತಿ ಕಮಾಗಮೇ ಕುಮಾಗಮೇ ಚ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಿಹಿತಃ, ತತ್ಪ್ರೈವ ಲಾಘವಾತ್ ಕಮ್ಪುಮುಕಿ ಇತ್ಯೇಕಮೇವ ಸೂತ್ರಂ ಕ್ರಿಯೇತ ; ನ ಉಕಿ ಇತಿ ಯೋಗಾಂತರಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲೋ'ಂತಸ್ಥಾಯಾಂ || 70 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬತ್ + ಯತನಂ, ಬಲ್ಯತನಂ. ಏವಂ ಮೆಲ್ಲನ್ನಂ, ಬತ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾಪೆ. ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ. ಲಕಾರಸ್ಯ ಯದಿ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಮೇವೇತಿ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ನಿಲಂ, ಕಲ್ತಂ.

[L is doubled before y, r, l, and v.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಂ ¹ ನಿಗದಾರ್ಥಃ. ತಸ್ಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಸ್ವರಾದರೋ ವೃತ್ತಿಃ ² 67 ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌವ ಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಪುನರಾರಮ್ಭಣಿಂ ಅನರ್ಥಕಮಾಶಂಕಾಂ ನೈವ ಯೋಗೋ ವಿಧಾಯಕಃ, ಕಿಂತು ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ತಾರ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತವೈಪ್ರಲ್ಯವಿಷಯತಯಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೌವ ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾ ಪುನರಾರಮ್ಭಃ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞೇಚವಿಷಯತಯಾ ನಿಯಾಮಕ ಏವೇತಿ ತದಾನರ್ಥಕ್ಯಂ ಪರಿಹೃತ್ಯ ತನ್ನಿಯಮೋಽಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಯಥಾಕಥಂಚಿದಪಿ ಆತ್ರ ನಾಂತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯೈವ ದ್ವಿತ್ವಮಿತಿ ಸ್ಥಾನಿವಿಷಯಕಃ, ವರ್ಣಾನಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಅನಿವೇಧಾತ್ ; ಕಿಂತು ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಮೇವ ಪರತೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನಿಮಿತ್ತವಿಷಯಕ ಏವೇತ್ಯಾಹ— ಲಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ.

ನನು ಏವಂ ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಯದಿ ಲಕಾರೋ ದ್ವಿರುಚ್ಯೇತ, ತದಾ ಕಲ್ಯಾಣಂ, ಪಲ್ಯಯನಂ, ಹಲ್ಯಾಃ, ಶುಲ್ಕಜತಂ, ಗಲ್ಲಂ, ಫಲ್ಲಂ, ಪಲ್ಯಲಂ, ಖಲ್ವಂ, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ತಥೋಚ್ಯೇತ ; ಉಕ್ತನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿಚೇತ— ಇದಮಪಿ ತ್ವಂ ಪ್ರಪ್ನುಯಃ. ಕಿಂತು ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಮತೋ ನ ಭವತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಅನಿವೃತ್ತಯಾ ದ್ವಿತ್ವಮಾಪಾದಯಸಿ, ಕಿಂ ನಾ ಸಮ್ಮತೋಪ್ಯೇಷ ತತ್ರಾಪಿ ಆತ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಕಥಯಸೀತಿ. ನಾದ್ಯಃ ತತ್ರ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಮತ್ಯು ಲಕಾರದ್ವಿತ್ವಂ ಇಸ್ಯತ ಏವೇತಿ ನ ಕಿಂಚಿದನಿವೃತ್ತಮಿತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ತೇಷಾಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಸಂಸ್ಕೃತರೂಪತಯಾ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಗತತ್ವೇನ ಸ್ವರಾ ಧ್ವನಿಜನನಸ್ವರ ಇತಿ ಕಾತಂತ್ರಾಪಾದಾರ್ಥಾಸ್ತಸ್ಯೈವ ವಿಷಯೋಯಂ ವಿಧಿಃ ನೈತತ್ಪ್ರಾಸ್ತವಿಷಯಃ. ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತಂ ಚೇತಿ ದ್ವಯಂ ಅನ್ಯತರದ್ವಾ ಭಾಷಾಶಬ್ದಗತಂ, ತತ್ತ್ವಂ ಅಸ್ಯ ಶಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ. ಏತಚ್ಚ ಉಕ್ತೇಷು ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೇಷು ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಸಂಧೇಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ತದ್ಭವವಿಧಾನಾತ್. ತದ್ಭವವಿಧಾ ತು ನೈವಂ. ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೇಷ್ಯೇವ ಶಬ್ದೇಷು ಯಥಾಯಥಂ ಆಗಮವಿಕಾರವಿಪರ್ಯಯಲೋಪಾನಾಂ ಪ್ರಸ್ತುತೇಃ ; ತಥೈವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ, ಯತಃ ತತ್ರ ಭವಃ ತದ್ಭವ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ೪ಃ || 71 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಂತಸ್ಥಾಯಾಂ ಪರತೋ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ಭವತಿ.

ప్రయోగః || బళి + యతనం. బళ్ళతనం. ఏవం బళ్ళన్నం, బళ్ళన్నవణ్ణి. అస్యపి ¹ నియమాధాత్వాత్ ఇహ న భవతి. కళ్ళుడిదం, ముళ్ళట్టదం. యోగవిభాగ టుత్తరాధాత్మిక.

[L is doubled before y, r, l, and v.]

వ్యాఖ్య || అనన్తరయోగవత్ నియామక పదాయం నాత్రి విశేష ఇత్యాహ... అస్యపి ఇత్యాది. కళ్ళుడిదం ఇతి. కళ్ళం కుడిదం ఇతి విగ్రహః. అమృత్యుబం ²⁰⁸ ఇతి సమాసః. ఏవం ముళ్ళట్టదం ఇతి.

సూత్రం || వి వానేకస్వరస్య || 72 ||

వృత్తిః || అనేకస్వరస్య శబ్దస్య అవయవో యోగళకారః తస్య ద్విభావో వా భవతి వకారే పరే.

ప్రయోగః || ఎసళి + వళి, ఎసళ్ళళి; ఎసళ్ళన్నం. ఏవం నుసుళ్ళుగిల్, నుసుళ్ళుగిల్. ఏ ఇతి కిం? నుసుళ్ళువణ్ణి. అనేకస్వరస్య ఇతి కిం? ముళ్ళుగిల్.

[L, when forming part of a polysyllabic word, is optionally doubled before r following.]

వ్యాఖ్య || ఇ ఇతి వర్తతే. తస్య చ ఇదం విశేషణం అనేకస్వరస్యైః. తజ్జ సమానాధికరణం అసమ్భవి. న పి పక్షో ఇకారః స్వయం అనేకస్వరైః ఇవతి ఇత్యతే వ్యధికరణమేవేదం వక్తవ్యం. తత్ర చ అనేకే స్వరా యస్యైతి యః ప్రియో అన్యపదార్థః శబ్ద ఏవ నాన్యః; అసమ్భవాత్. తస్య చ ఇకారస్య చ సమ్పన్నేష్ట అవయవావయవిభావలక్షణ ఏవ నాన్యః సమ్భవతి ఇత్యేవమాకా యస్య హ - అనేకస్వరస్య శబ్దస్య అవయవో యోగళకారః ఇతి. నా ఇతి అప్రాప్తే విభాజేయం.

సూత్రం || న లఘోదిలఘోపాంత్యైదల్యో గదవజ్జో

వృత్త || 73 ||

వృత్తిః || అనేకస్వరస్య ఇతి వర్తతే. తజ్జ లఘో వ్యన్త తయా విపరిణమ్యతే. వృత్తయః కృత్తద్ధితసమాసాః. తద్ధితసమాససంజ్ఞే చ వక్త్యేతే. లఘోక్షరాదేః లఘోపాంత్యై అనేకస్వరైః అలకారాంత త శబ్దైః పరేషాం గదవజ్జకారాణాం ద్విభావో వా న భవతి వృత్త విషయే.

¹ నియమాధాత్మ ఇహ. ² అనేకః స్వరయో.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೃತಿ ತಾವತ್-ಉಸಿರ್ + ದಂ, ಉಸಿದ್‌ಫಂ. ಏವಂ
ಉಸಿದ್‌ಫನಂ; ಉಸಿರ್‌ಫಂ, ಉಸಿರ್‌ಫನಂ; ಬಿದಿದ್‌ಫಂ, ಬಿದಿದ್‌ಫನಂ. ಪೊಗಟ್ಟಂ,
ಪೊಗಟ್ಟನಂ; ಮಗುಟ್ಟಂ, ಮಗುಟ್ಟನಂ; ಅದಿದ್‌ಫಂ, ಅದಿದ್‌ಫನಂ; ¹ಅದಿದ್‌ಫ
ಡೆ; ಜಗುಟ್ಟಂ, ಜಗುಟ್ಟನಂ; ಜಗುಟ್ಟೊಡೆ, ಜಗುಟ್ಟನಂ, ಜಗುಟ್ಟನಂ.

ತದ್ಧಿತ್-ಉಸಿರ್‌ಫಂ, ಬಿಮರ್‌ಫಂ, ನೆಗಟ್ಟಂ, ಅಗಟ್ಟಂ, ಕದಿರ್‌ಫಂ,
ಬಿದಿರ್‌ಫಂ, ಮುಗುಟ್ಟೊಲ್, ನೆಗಟ್ಟೊಲ್.

ಸಮಾಸೇ-ತಳಿಗ್‌ಫಂಪು, ಬಿಳಿಗ್‌ಫಂಪು, ಮುಗುಳ್ಳಾಯ್, ಎಸಳ್ಳಂದಂ,
ಅಲದೊಲಂಟಂ, ಬಿದಿದ್‌ಫಟ್ಟ, ಮುಗುಳ್ಳೊಂದಂ, ಎಸಳ್ಳಾಣಂ, ಬಿಮರ್‌ಫನಿ,
ಪೊಗರ್‌ಫಟ್ಟ, ಅಮಳ್ಳಾಸು, ಎಸಳ್ಳನೆ, ಅಲಜೊಂಪಂ, ಕದಿಜೊನ್ನಂ,
ಅಮಳ್ಳಂತಂ, ಎಸಳ್ಳಪೆ.

ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ನೇಸವ್ವೋಲ್, ಬಾಸುಪ್‌ವ್ವೋಲ್, ನೇಸದ್‌ಫ
ಣಂ, ಬಾಸುಪ್‌ಗ್‌ಫಂಟು. ಲಘ್ವಾಪಾನ್ತ್ಯಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಪೊಱಮಾಗ್‌ಫಂಟು,
ಪೊಱಮಾದ್‌ಫನಂ, ಗಣಗೂಪ್ ²ಜ್ವಾರಿ, ಬಳನಾಪ್‌ಜ್ವಗಳಂ. ಅನೇಕಸ್ವರಾ
ದಿತಿ ಕಿಂ? ಇದ್‌ಫ, ಬಗ್‌ಫಣ, ಮುಳ್‌ಗ್‌ಫಂಚಲ್, ಅಗಪ್‌ದ್ದು. ಅಲ ಇತಿ
ಕಿಂ? ಅರಲ್‌ದ್ದು, ಅರಲ್‌ದೊಲಂಟಂ. ಗದವಜ ಇತಿ ಕಿಂ? ಚಿಗುತ್ತು, ಬಿಗುತ್ತು,
ಮುಗುಳ್ಳತ್ತು, ಅಗಪ್‌ತ್ತಿ. ವೃತ್ತಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಮೀನಪೊಣಗ್‌ಫಂ
ಗೆಯೊಳ್, ಅವಳಿಗ್‌ಫಾಡಿಕ್ಕಾತ್ತಿ, ಇವದ್‌ಫ್ಫೆರ್, ಇವಳಿದ್‌ಫ್ಫಾಯಣಿ,
ಬುಧವ್ವಿಫಿಷ್ಟರ್, ಪೊಗಪ್‌ವ್ವಾಸವನಂ, ಕುಡಿದಜೊನ್ನಮಂ, ಪೊಗಪ್‌
ಜ್ವಾನಕಿಯಂ.

[G, d, v, j, following on polysyllabic words which begin with and have for their
penultimate a short letter and do not end in l, are not doubled before verbal,
derivative or compound affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಗದವಜ ಇತಿ ಗಕಾರಾದೀನಾಂ ದ್ವಿತ್ವನಿಷೇಧೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಸ
ಚ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಸ್ಥಿತನಾಮಪಿ ತೇಷಾಂ ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಪ್ತೇತಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್
ಸಾರ್ಥಂ ಲಘ್ವಾದಿಲಘ್ವಾಪಾನ್ತ್ಯಾತ್ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ. ಲಘುಃ ಆದಿಯಸ್ವ ಸ ಲಘ್ವಾದಿಃ.
ಲಘುಃ ಉಪಾನ್ತ್ಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಲಘ್ವಾಪಾನ್ತ್ಯಃ. ಲಘ್ವಾದಿಶ್ಚ ಸಾ ಲಘ್ವಾಪಾನ್ತ್ಯಶ್ಚೇತಿ
ಕರ್ಮಧಾರಯಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಪರೇಷಾಮಿತಿ. ತಥಾಪಿ ಇರ್, ಕಳ್, ಇತ್ಯಾದ್ಯೇಕಸ್ವರೇಭ್ಯಃ
ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಪರೇಷಾಮಪಿ ಪ್ರಪ್ತೇತಿತಿ ಅನೇಕಸ್ವರಾತ್ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಶಂಕಯಾ
ನಾತ್ರ ಅನೇಕಸ್ವರಾದಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ಯತೋ'ನಂತರಯೋಗಾತ್ ಅನುವರ್ತಮಾನಂ
ಅನೇಕಸ್ವರಗ್ರಹಣಂ ಪಷ್ಯಂತಮಪಿ ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮೃಂತ
ಯಾ ವಿಪರಿಣಮಮಾನಂ ಅನ್ವೀಯತ ಇತ್ಯಾಹ - ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಇಯಮನುವೃತ್ತಿಃ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣತಿರ್ವಾ ಆಶ್ರಯತೇ? ಲಭ್ಯಾದ್ಯಪೂ
ನ್ವ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾ ಹಿ— ಲಭುಶ್ಚ ಲಭುಶ್ಚ ಲಭೂ. ಆದಿ
ಶ್ಚ ಉಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಾನ್ಯು. ಲಭೂ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಾನ್ಯು ಯಸ್ಯ ಸ ಲಭ್ಯಾದ್ಯುಪಾನ್ತಾಃ.
ತಸ್ಮಾತ್ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವಗರ್ಭಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾಶ್ರಯಣೇ ಸಕ್ಯದೇವ ಲಭುಶಬ್ದೋಪಾದಾನಾತ್
ಲಾಭವಂ ಭವತಿ. ಲಭ್ಯಾದಿತ್ವಂ ಲಭೂಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ಚ ಲಭ್ಯತೇ. ನ ಹಿ
ಏಕಸ್ವರೇಷು ಇರಿ, ಕಳ, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಲಭೂ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಾನ್ಯು ಯಸ್ಯೇತಿ ದ್ವಂದ್ವಘಟಿತೋ
ವಿಗ್ರಹಃ ಸಮ್ಭವತಿ; ಯೋ ಲಭುಃ ಆದಿಃ ಸ ಏವ ಉಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯ ಇತಿ ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯಯೋಃ ಭೇದಾ
ಭಾವಾತ್, ಸಮಸ್ಯಮಾನಸದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ. ಅತೋ
ರ್ಥಾತ್ ಅನೇಕಸ್ವರೇಷ್ಯೇವ ಏಷ ವಿಗ್ರಹಃ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಸಾಮರ್ಥ್ಯದೇವ
ಸಿದ್ಧಿಃ ನಾನುವೃತ್ತಿಃ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣತಿರ್ವಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿಚೇನ್ನ—

ಏವಮಪಿ ಲಭ್ಯಾದಿತ್ವಲಭೂಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯಯೋಃ ಲಾಭೇ'ಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಸ್ಯ ಅಲಾ
ಭಾತ್. ನ ಹಿ ಏಕಸ್ವರೇಷು ಇರಿ, ಕಳ, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಶಬ್ದೀಪ್ತ್ಯಪಿ ಉಕ್ತವಿಗ್ರಹಾಂತಃ
ಪಾತಿನೋ ದ್ವಂದ್ವಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಃ; ಆದ್ಯುಪಾನ್ತಲಕ್ಷ್ಯಯೋಃ ಧರ್ಮಿಭೇದಾಭಾವೇ'ಪಿ ಧರ್ಮ
ಭೇದಮಾದಾಯ ದ್ವಂದ್ವಸಮ್ಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಮಸ್ಯಮಾನಸದಾರ್ಥಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ದ್ವ
ಂದ್ವ ಇತ್ಯೇಕಾಂತಃ; ಸದಾರ್ಥತಾವಚ್ಛೇದಕಧರ್ಮಭೇದೇ'ಪಿ ದ್ವಂದ್ವಸಮ್ಭವಾತ್. ಅನ್ಯ
ಥಾ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರವೇಯ ಪ್ರಮಾತೃಪ್ರಮಿತೀನಾಂ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಂದ್ವೋ ನ ಸಮ್ಭವ್ಯೇತಃ;
ಸಕಲಸದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರಮೇಯತ್ವೇನ ಧರ್ಮಿಭೇದಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಮಾಣತ್ವಪ್ರಮೇ
ಯತ್ವಾದಿಧರ್ಮಭೇದ ಏವ ದ್ವಂದ್ವ ಇತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ಧರ್ಮಿಭೇದ ಏವ ದ್ವಂದ್ವಃ; ಧರ್ಮ
ಭೇದೇ ಧರ್ಮಿಭೇದಸ್ಯ ಅವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್,

ಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮೇ'ಸ್ಯ ಏವಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಣೋ'ನಂತಧರ್ಮಣಃ |

ಇತಿವಚನಾತ್; ವ್ಯಕ್ತಾಲೃಪ್ತಿಜಾತಯಃ ಸದಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಪರನಯಸ್ಯಾಪಿ ಕಥಂಚಿತ್
ಅಭೇದಕಾರಾಚ್ಚ. ತತ್ಪ್ರಪಂಚಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತರವಿಷಯ ಇತಿ ನೇಹ ತಸ್ಯತೇ. ಅತೋ
ದ್ವಂದ್ವಾಶ್ರಯಣೇ'ಪಿ ಉಕ್ತಾನುಸರತಃ ದುರುತ್ತರೇತಿ ದ್ವಂದ್ವಗರ್ಭಂ ಬಹುವ್ರೀಹಿಮು
ಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಿಕಂ ಗೌರವಂ ನ ದೋಷಾಯೇತಿ | ಗೌರವದೋಷಮನಾದೃತ್ಯ ಲಭುಶ
ಬ್ದಂ ದ್ವಿರುಪಾದಾನಸ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಗರ್ಭಃ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವ ಸಮ್ಭವ
ಇತಿ. ಏಕಸ್ವರೇಷು ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಅನೇಕಸ್ವರಾನುವೃತ್ತಿಬಲಾದೇವ ಪರಿಹರತಾ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿ
ಣತಿಃ ಅವಶ್ಯಮಭೇದಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಾಮಭೇದಕಾರೇತಿ.

ವೃತ್ತಿಶಬ್ದೋ ಜೀವನಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋ'ಪಿ ಶಬ್ದಿಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾನವಚನಃ;
ಕೃದ್ವೃತ್ತಿಃ ತದ್ಧಿತವೃತ್ತಿಃ ಸಮಾನವೃತ್ತಿರಿತಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಕವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧೀರಿತ್ಯಾಹ—
ವೃತ್ತಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಕೃದಜಾದಿಃ 15 ಇತಿ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅವಶ್ಯ
ಪೃಥ್ವಿಯಂ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾದ್ಯಾತ್ತದ್ಧಿತಃ 40, ಸುಪ್ಪ್ರಸೌ ಸಮಾನಃ 293 ಇತಿ ಚ
ವಕ್ಷ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ತದ್ಧಿತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ ಉಪಸ್ಕೃತ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಲಭು
ಇತ್ಯಾದಿ. ಸೂತ್ರೇ ವೃತ್ತಾ ಇತಿ ಸಪ್ತಮಿ ನೋಪಕ್ಲೇಷಾದಿಬಕ್ಷಣಾ, ಅಸಮ್ಭವಾತ್; ಕಿನ್ತು
ವಿಷಯಬಕ್ಷಣ್ಯವೇತ್ಯಾಹ—ವೃತ್ತಾ ವಿಷಯೇ ಇತಿ.

ಕೃದಾದಿಷು ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತ್ ಪ್ರಥಮತಃ ಕೃತಿ ದಶ್ಯುತ ಇತ್ಯುಕ್ತ — ಕೃತಿ ತಾವಂತ ಇತಿ. ಉಸಿದ್ಧಂ. ಉಸಿರ ಭಾಷಣೇ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಕರ್ತೃ ಅಃ. ತದ್ವಿತ್ವೇ. ಉಸಿರ್ಗಂ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಉಸಿರ ಇತ್ಯಯಂ ನ ಧಾತುಃ; ಕಿನ್ತು ಉಚ್ಛ್ವಾಸವಾ ಯುದ್ರವ್ಯವಾಚಕಂ ನಾಮೈವ. ತತ್ಕೃತೇನ ಜೀವತಿ ಗವೇಣಿಗಾ ¹¹⁵ ಇತಿ ಗಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕದಿರ್ವಳಂ ಇತಿ. ಕಣಿಶವಾಚಕಾತ್ ಕಿರಣವಾಚಕಾದ್ವಾ ಕದಿರಶಬ್ದಾತ್ 1 ವಳವಳ್ಯಾ ¹²⁰ ಇತಿ ತತ್ರಾಧಿಕೃತೇ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸಮಾಸೇ. ತಳಿಗಂಪು ಇತಿ. ತಳಿರ ಕೆಂಪು ಫಲೇ ಕೆಂಪು ಇತಿ, ತಳಿರ ಕೆಂಪು ಇತಿ ವಾ ವಿಗೃಹ್ಯ ಸಮಾಸಃ. ಎಸಳ್ಗಂಪಂ. ಗಂದ ಇತಿ ತದ್ವನಶಬ್ದೇನ ಸಮಾಸಃ; ಅನ್ಯಥಾ ಅಸಮ್ಭವಾತ್. ಬದಿದರ್ಪಟ್ಟ ಇತಿ. ತಟ್ಟ ಕಬ್ಬಃ ಕುಟವಾಚೀ. ವೇಣುಕುಟ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸರ್ವತ್ರ ರೋದ್ವಿವ್ಯರ್ಜನಸ್ಯಾಯಾ ದೇಃ ¹²⁵ ಇತಿ, ಲಳೋನಂತಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ ¹³⁰ ಇತಿ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ.

ಪ್ರತ್ಯಯಾಹರಣೇಷು ಪೂಜಮಾರ್ಗಂಟಿ ಇತಿ. ಪೂಜಮಾಚಿರ ಗಂಟಿ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಋಡೋದೋರಲಿ ¹³⁵ ಇತಿ ಋಕಬ್ದಸ್ಯ ರೇಫಾವೇಶೇ, ರೋ ದ್ವಿಃ ¹⁴⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಏವಂ ಪೂಜಮಾರ್ಧನಂ ಇತಿ ತದ್ಭವೇನ ದ್ರವಿಣವಾಚಿನಾ ದೇಶೀಯೇನ ಗೋ ವಾಚಿನಾ ವಾ ದಶಕಪ್ಪೇನ ಸಮಾಸಃ. ಲಳನಾಟಂಜುಗಳಂ ಇತಿ. ಲಳನಾಡುಕಬ್ದಸ್ಯ ದೋ ಷಕಾರಾದೇಶೇ ಲಳೋನಂತಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ ¹⁴⁵ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ಗೆಗಳದಪವಗುಮಿ || 74 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಹ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ವಿಧಿರೇವಾಯಂ ವಿಕ ಲೋವೇನೇಯತೇ. ಲಭ್ಯಕ್ಷರಾದೇಃ ಲಘೋಪಾನ್ವಾತ್ ಅನೇಕಸ್ವರಾತ್ ಅಲ ಕಾರಾನ್ವಾತ್ ಕಬ್ಬಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ಗೆ, ಗಳ, ದ, ದಪ, ವ, ಗುಮಿ, ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರ ತ್ಯಯನಿಷ್ಪಾಸಾಂ ಗೆ, ದ, ವ, ಕಾರಾಣಾಂ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊನರ್ + ಗೆ, ಕೊನರ್ಗೆ; ಕೊನರ್ಗೆ. ಏವಂ ಅದಿ ಗೆ, ಅದಿಗ್ಗೆ; ಎಸಳ್, ಎಸಳ್ಗೆ; ಪೊಗಟ್ಟೆ, ಪೊಗಟ್ಟೆಗೆ; ಸುರರ್ಗಳ, ಸುರ ಗ್ಗಳ; ಎಸಳ್ಗಳ, ಎಸಳ್ಗಳ್ಗೆ; ಉಸಿದ್ಧರ್, ಉಸಿದ್ಧರ್ಗೆ; ಅಗುಟ್ಟಯ್, ಅಗು ಟ್ಡಯ್ಗೆ; ಉಸಿದ್ಧಪೆಂ, ಉಸಿದ್ಧಪೆಂಗೆ; ಪೊಗಟ್ಟಪೆಂ, ಪೊಗಟ್ಟದ್ಡಪೆಂ; ಕಿಸು ವರ್ಯ, ಕಿಸುವರ್ವಯ್; ತೆಗಟ್ಟೆಂ, ತೆಗಟ್ಟೆವ್ವೆಂ; ಬಸಗುಂ, ಬಸಗುಂಗೆ; ಮೆಗುಟ್ಟಂ, ಮೆಗುಟ್ಟಂಗೆ.

ಲಘುವೇರಿತಿ ಕಿಂ? ತಾಯ್ವಿಗ್ಗೆ, ತಾಯ್ವಿಗ್ಗಳ್ಗೆ; ಕಣ್ಣಲದ್ವಯ್, ಕಣ್ಣಲದ್ವಪಯ್; ಕಣ್ಣಲವ್ವಯ್, ಕಣ್ಣಲಗುಂಗೆ; ಬಾಸುಟ್ಟೆಗೆ, ಬಾಸು ಟ್ಡೆಗೆ; ಸೂರುಳ್ಗೆ, ಸೂರುಳ್ಗುಂ. ಲಘೋಪಾನ್ವಾತ್ ಕಿಂ? ಪೂಜ ರಾಗ್ಗೆ, ಪೂಜಮಾರ್ಗ್ಗಳ್ಗೆ; ಬಳಸೋಗ್ಗೆ, ಬಳಸೋಗ್ಗಳ್ಗೆ; ಬಳಸೋ ಫ್ಲಂ, ಬಳಸೋದ್ವಪಂ, ಬಳಸೋದ್ವಯ್, ಬಳಸೋವ್ವಂ, ಬಳಸೋ

ಗುಂ; ನೆಲದಾಳಗ್ಗೆ, ನೆಲದಾಳಗ್ಗಳ್; ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗೆ, ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗಳ್, ನೆಲೆಬಾಟದ್ಗಂ, ನೆಲೆಬಾಟದ್ಗಪಂ, ನೆಲೆಬಾಟದ್ವಂ, ನೆಲೆಬಾಟಗ್ಗಂ. ಅನೇಕಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಮುಳಗ್ಗೆ, ಮುಳಗ್ಗಳ್; ಕಳಗ್ಗೆ, ಕಳಗ್ಗಳ್; ಕಳದ್ಗಂ, ಕಳದ್ಗಪಂ, ಕಳದ್ವಂ, ಕಳಗ್ಗಂ. ಅಲ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಿಸಿಲಗ್ಗೆ, ಬಿಸಿಲಗ್ಗಳ್; ಕವಲಗ್ಗೆ, ಕವಲಗ್ಗಳ್; ಕವಲದ್ಗದು, ಕವಲದ್ಗಪುದು, ಕವಲದ್ವಂ, ಕವಲಗ್ಗಂ. ಗೆಗಳದದಪವಗುಮಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಲಗ್ಗೋರಟೆಯಾ, ಪೊಗಟಗ್ಗಂಗೆಯನಂ, ಪಾವ್ವರ್ದ್ವಾ ನಪ್ರಿಯರ್, ಮುಗುಳದ್ವಳಂಬದ, ಜಿನವ್ವರ್ದ್ವರ್.

[G, d, v, of the affixes ge, gal, da, dapa, va, gum, following on such words are optionally doubled.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಅನಂತರಯೋಗೇ ನ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾನ್ವಿಷೇಧ ಉಕ್ತಃ. ತತ್ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವೇನ ದ್ವಿಃ ಇತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ. ಅತ್ರತ್ಯೋ ವಾ ಇತಿ ಏಕಲ್ಪಃ ಕಿಂ ನೇತೃನೇನ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ ಉತ ದ್ವಿರತ್ಯನೇನ ವಾ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಲ್ಯ ನಾತ್ರ ನಿಷೇಧೋ ಏಕಲ್ಪತೇ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಗೆ ಗಳ ದ ದಪ ವ ಗುಮಿ ನಿಷೇಧಃ ಪೂರ್ವೇಣ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಃ. ಕೋ ವಾತ್ರ ಏಕಲ್ಪೋತಃ ನಿಷೇಧೋ ಹಿ ವೃತ್ತಿವಿಷಯಕಃ, ವೃತ್ತೌ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್. ಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಪದವಿಷಯಾ ಏವ, ನ ವೃತ್ತಿವಿಷಯಾಃ; ಗೆಗೋಃ ಸುಖ ದಾದೀನಾಂ ತು ತಿಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ. ಯದ್ವಹಿ ಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಿಜ್ವಿಪಯೋಽಪಿ ಭವತಿ, ತಥಾಪಿ ನ ವೃತ್ತಿವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ಅಭಾವಾತ್ ವಿಧಿರೇವ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಏಕಲ್ಪವಿತ್ ಇತ್ಯಾಪ್ತ-ಇಹ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ವಹಿ ಉಪಯುಕ್ತಾಪಿ ನ ಫಲಭೇದಃ, ವಿಧೇಃ ಏಕಲ್ಪೇ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯತು ವಿಧಿಃ ಇತಿ ಪಕ್ಷದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ಅವಿಶೇಷಾತ್; ತಥಾಪಿ ವಾ ಇತಿ ಕಿಂ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಾ? ಪ್ರಾಪ್ತೃಶ್ಚ ಕಿಂ ವಿಧೇಃ ನಿಷೇಧಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ಮಾರ್ಗಭೇದಸ್ಯ ನ್ನೈತೇ. ಸ ಖಲ ಅನಶ್ಯಂ ಮೃಗ್ಯಾಃ, ಯತೋ ವೈವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಚಿಂತಾ ಪರೈವನಾಯಿನೀತಿ.

ಗೆ, ದ, ವ, ಜ, ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಮಾನೀಯ ಗೆ ಗಳ ದ ದಪ ವ ಗುಮಿ ಇತಿ ಸಪ್ತವ್ಯನ್ತೇ ನ ವಿಶೇಷಣೇನ ಸಮ್ಪದ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಪಿ ಅಸನ್ಯಾಪಿತಂ ಜಕಾರಂ ವಿಹಾಯ ಸಮ್ಭಾವಿತಾ ಗದ ವಕಾರಾನೇವ ಆದಾಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥಮಾಪ್ತಃ—ಏತತ್ಪ್ರತ್ಯಯನಿಷ್ಠಾನಾಂ ಗದವೇಕಾ ರಾಣಾಂ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಗೆ ಇತಿ ಸುಪ್ತೆರ್ವಿಭಾಧಾರಣಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ; ಏಕತ್ರ ನಿಯಮಕಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಗಳಸಾಚಕರ್ಯಾತ್ ಸುಜೀವ ನ ತಿಬ್ ಇತಿ ನಿಯಮ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಗಳಃ ತಥಾ ನಿಯಮನಶ್ಚಕ್ರಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಗಳ ಸ್ವಯಂ ಸುಬಾತ್ಮಾ, ಯೇನ ಆತ್ಮಸಾಚಕರ್ಯಾತ್ ಅಸರಂ ಸ್ವತತ್ವತಯಾ ನಿಯಮಯೇತ್; ಅಪಿ ತು ಸುಬ್ಬಿವಿತ್ತಕ ಇಕ್ಯೇತಾವತ್. ಅತಃ ಸಮಾನಕೃತಿಕತ್ಯಾತ್ ಸಾಧಾರಣ ಏವೇತಿ ಮಾನ್ಯಾನಃ ಉಭಯಥಾಪಿ ಉದಾಹರಣಿ—ಕೋನರ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೋನರ್ ಇತಿ ಅಬ್ಬುರವಾಚಕಂ ನಾಮ. ತತಃ ಸಮ್ಪಾದಾನೇ ಚತುರ್ಥಿ. ಅದಿರ್ ಇತಿ ಕವ್ವನವಾಚೇ ಧಾತುಃ. ತತ ಆಶೀರಾದಾ ಗತಃ. ಏವಂ ಉಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ನಾಮಧಾತುವಿಭಾಗೇನ ಸುಪ್ತೆರ್ವಿಭಾಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾದಲರಃ || 75 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಲದರ್ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಗೆ, ಗಳ್, ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರತ್ಯಯನಿಷ್ಠಸ್ಯ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾದಲರ್ಗ್, ಕಾದಲರ್ಗ್ಗ್. ಏವಂ ಕಾದಲರ್ಗಳ್, ಕಾದಲರ್ಗ್ಗಳ್.

[When *kādalar* is followed by the affix *ga* or *gaḥ*, the *g* is optionally doubled.]

ವಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕಾದಲರ್ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರ್ದಿರವಿರ್ ಬಹುಲಂ 239 ಇತಿ ಅರಪ್ರತ್ಯಯಾನೋ ರಮಣವಾಚಕಃ ಕಾದಲಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ. ತತ್ತ್ವದಪಾದಿನಾ ಅಸಂಖ್ಯವಾತ್ ಗೆಗಳೋರೇವ ಸಂಖ್ಯವ ಇತಿ ಫಲಿತಮೇವಾರ್ಥಮಾಹ— ಕಾದಲರ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ವರವ್ಯಾವೃತ್ತೃಥಂ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪೋಪಾದಾನಂ. ತೇನ ಕಾದಲಯರ್ ಇತಿ ಅರನ್ತಸ್ಯ ರಮಣೀವಾಚಕಸ್ಯ ಕಾದಲೇಶ್ವರಸ್ಯ, ಕಾದಲದಿರ್, ಕಾದಲವಿರ್ ಇತಿ ದಿವಿ ರನ್ತಸ್ಯ ಕಾದಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ, ನ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ತತಃ ಪರಸ್ಯ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ನ ವಿಕ್ ಲ್ಪತೇ: ಕಾದಲೇಯರ್ಗ್, ಕಾದಲೇಯರ್ಗ್ಗ್; ಕಾದಲದಿರ್ಗ್, ಕಾದಲದಿರ್ಗ್ಗ್; ಕಾದಲ ವಿರ್ಗ್, ಕಾದಲವಿರ್ಗ್ ಇತಿ ನಿತ್ಯ ಏವ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ || 76 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬರ್ದಿಲಾದಿಗಣಸಂಹಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ದ್ವಿಭಾವರಹಿತಾ ನಿಪಾ ತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ದಿಲಂ, ಗರ್ದುಗು, ಅದಿಮುತ್ತ್ರಿ, ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು, ಬರ್ದುಕು, ಬರ್ದುಂಕು, ಅಮರ್ದು, ಅಮರ್ದುವಳ್ಳು, ಎರ್ದ ಇತಿ ಬರ್ದಿಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಾಃ.

[*Bardilu* and the other words classed with it (see above) are irregular and have not double *d* or *m*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ನಮೇತತ್. ಬರ್ದಿಲಂ, ಸ್ಯರ್ಗಃ. ಗರ್ದುಗು, ಕುಜೇರಾಕ್ಷೀ. ಅದಿ ಮುತ್ತ್ರಿ, ವಸಂತ ದೂತೀ. ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು, ಚಿಣ್ಣ ಕ್ರಿಯಾ. ಬರ್ದುಕು, ಬರ್ದುಂ ಕು, ಜೀವನಕ್ರಿಯಾ. ಅಮರ್ದು, ಅಮೃತಂ. ಅಮರ್ದುವಳ್ಳು, ಸೋಮಲತಾ. ಎರ್ದ, ಹೃದಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ || 77 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನಮ್ + ಈತಂ, ಜಿನನೀತಂ. ಏವಂ ಸುಜನನಭಿ ವಂದ್ಯಂ, ಅಕ್ಕನೀಕೆ, ಅಮ್ಮನಿವಳ್. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಣ್ಣಂ ಬಂದಂ, ಅಕ್ಕಂ ಪೋದಳ್.

[M (final), before a vowel following, becomes n.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಕಃ ಸ್ಥಾನೀ ಕೋ ವಾ ಆದೇಶ ಇತಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ; ವೋ ನ ಇತಿ ಸಾಚ್ಛ ಪ್ರಥಮಾನಾನ್ ಚ ಪೃಥ್ವ್ಯಂತರೂಪಯೋಃ ಅವಿಶೇಷಾತ್. ಯದ್ವಹಿ ನಾತ್ರ ಉಭಯತ್ರ ಏಕಾ ವಿಭಕ್ತಿಃ, ಅನನ್ಯಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ ; ಕಿನ್ನು ಏಕತ್ರ ಪೃಥ್ವ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಯಾ ಚ ಭವಿತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವಯೋಜನಾಘಟನಾತ್.

ನ ಚ ಉಭಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಾವಕ್ಷೇಪಿ ನಾನನ್ಯಯಃ, ಅನ್ಯ ಇದಂ ಇತಿ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯ ವತ್ ಇದಮಿದಂ ಭವತೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯೇ ಪಿ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವಘಟನಾತ್ ; ಯ ದೋಚುಃ ಪ್ರಾಚ್ಛೋ ಬಿರಾತ್ (ಕಾ. 1-2-24), ಬಸಿರಾತ್ (ಕಾ. 2-1-21) ಇತ್ಯಾದಿ — ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ತದ್ವತ್ ಅತ್ರ ಅಭೇದನಯಂ ಪರಿಣಾಮನಾದಂ ವಾ ಅಖ್ಯಾತ್ಯ ಸ್ಥಾನ್ಯಾದೇಶಭಾವೋ ನಿರೂಪ್ಯತೇ. ಕಿನ್ನು ಕ್ರೋತ್ವಾಣಾಂ ಆಶು ಪ್ರತಿಪತ್ಯರ್ಥಂ ಭೇದನಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇನೈವ ಅಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ.

ತಥಾಪಿ ಕುತ್ರ ಪೃಥ್ವಿ ಕುತ್ರ ವಾ ಪ್ರಥಮಾ ಇತಿ ವಿವಿಚ್ಛ ಜ್ಞಾತುಂ ಉಪಾಯಾ ಭಾವಾತ್ — ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಯದ್ವೃತ್ತಯೋಗಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಇತಿ ಪುರೈಶಾಸ್ತ್ರ ರೀತ್ಯಾ ಪ್ರಥಮೋದ್ವಿಷ್ಟ ಏವ ಸ್ಥಾನೀ ಅನಂತರೋದ್ವಿಷ್ಟ ಆದೇಶ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ವಾ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಾತ್ ಪೃಥ್ವ್ಯಂತತ್ವಂ ನ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತ ಇತಿ ಸುಸ್ಯಕ್ತಮಾತ್ — ಮಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪದಾನ್ತವಿಷಯಕಮಿದಂ, ಪದಾನ್ತೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯೈವ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇ ಕೋ ನ ಅಪದಾನ್ತಸ್ಯೇತಿ. ತೇನ ಚಿಮರ, ತಮರ, ಮಾಳಿಗೆ, ಮಂಚಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾತಿ ಪ್ರಸಂಗಃ.

ನ ಚ ಪದಾನ್ತ ಇತಿ ಅನುಕ್ರೇಃ ಅನನುವೃತ್ತೇಶ್ಚ ಕಥಮೇವಂ ನಿರ್ಣಯ ಇತಿ ವಾ ಚ್ಯಂ ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಭಾಷಾರ್ಥಯಣಾತ್ ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ಹಿ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ.

ನನು ಚ ಅಸ್ಯಾಃ ಪರಿಭಾಷಾಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಾರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಲಿಬ್ಲವತ್ತ್ವಸಿಯಮೇ ನ ಉಪದರ್ಶಿತಾರ್ಥ¹ ವಿಶೇಷೇ ಲಿಬ್ಲಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇವಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಪ್ಯಮಿ ಚ²⁵⁹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಗಸ್ಯೈವ ತಲ್ಲಿಬ್ಲತ್ವಾತ್. ಯದಿ ಅಪದಾನ್ತೇಪಿ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್, ತರ್ಹಿ ಅಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಕಬ್ಧಾನಾಂ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಲೇ ಆಮಿ ಪರೇ ಆತೋ ಯೋಗಾತ್ ಮಾಗಾಗಮೋ ನೋಪದಿಶ್ಯೇತ ; ಕೃತೇಪಿ ಮಕಾರೇ ನಕಾ ರಾದೇಶಾವಶ್ಯಂಭಾವೇನ ಮಗ್ವಿದೇಃ ಅಫಲತ್ವಾತ್. ನ ಚ ನಕಾರಾರ್ಥಮೇವ ತದುವದೇಶಃ ; ಅನ್ಯಥಾ ಕಸ್ಯ ವಾ ನಕಾರ ಆದಿಶ್ಯೇತ ಇತಿ ನಾನರ್ಥಕ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಕ್ ಸ್ವರೇ²⁶⁰ ಇತ್ಯುಕ್ತರನೂತ್ರೇಣೈವ ಚಾರಿತಾರ್ಥಾತ್. ಆತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ : ಅಪದಾನ್ತೇ ಮ ಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯಕಮಿದಂ ; ನಪುಂಸಕೇ — ನಪಿ ವಾ⁷⁸ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್. ಪುಲ್ಲಿಬ್ಲಮುದಾಹರತಿ — ಚಿನೀತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಿನಶಬ್ದಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಲಮುದಾಹ

ರತಿ—ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಅಷ್ಟಂ ಬಂದಂ, ಅಕ್ಕಂ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತದ್ರೋ ವಾ ವರ್ಗೇ 80 ಇತಿ ವೈಭಾಷಿಕೋ ಬಿನ್ನರತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಪಿ ವಾ || 78 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸ್ವರೇ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲಮು + ಇಮು, ನೆಲನಿಮು. ಏವಂ ಪೊಲಿದು, ನೆಲನೊಳ್ಳತ್ತು, ಪೊಲನೊಳ್ಳತ್ತು. ವಾ ಬೆಟ್ಟಿಯಂ ವೈವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಭಾಷೆ. ತೇನ ಇತ ನ ಭವತಿ—ವೃಕ್ಷಮಿದು, ಪ್ಲಕ್ಷಮಿದು, ನೀದರ್ಪಣ ಮೆ ಸದುದು, ಕಾಳಗಮೊಪ್ಪಿತ್ತು. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ! ಜನಕನೀತಂ, ಅಕ್ಕನಿವಳಿ.

[In the neuter gender it is optional.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ 77 ಇತಿ ಯತ್ ತವೇನ ನು ವಿಕಲ್ಪತೇ ನಾನ್ಯ ದಿತಿ ಪದಾಂತವಿಷಯಕಮೇವೇದಂ ನಾಪದಾಂತವಿಷಯಕಮಿತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ.

ನನು ವಿಕಲ್ಪೇ ಸತಿ ನೆಲನಿದು, ಪೊಲನಿದು ಇತ್ಯತ್ರ ಪಕ್ಷೇ ನೆಲನಿದು, ಪೊಲನಿದು ಇತಿ ಮಕಾರಶ್ರುತ್ಯಪಿ ಭವಿತವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ನಾತ್ರ ವಾ ಕಬ್ಬೋ ವಾ ಗೆ ಗಳೆ 78 ಇತ್ಯ ದಿವತ್ ಕೇವಲಂ ವಿಭಾಷಾವಚನಕಿ, ಕಿನ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಚನಕಿ. ವಿಭಾಷಾ ಹಿ ದ್ವಿ ಭಾಃ ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಇತಿ. ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೋ ವ ವಿಷಯೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಸ್ತುತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಸಾ ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ. ಯತ್ರ ತು ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಸ್ತುತಿಃ ಕ್ವ ಚಿತ್ಪ್ರಸ್ತುತಿರಿತಿ ಭಿನ್ನೇ ವಿಷಯೇ ಸಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಇತ್ಯುಕ್ತತೇ ; ವಿವಿಧಂ ಅವಸ್ಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ. ಅತ್ರ ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಚನ ಇತ್ಯುಕ್ತ—ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಉದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ವೃಕ್ಷಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಮಶ್ರುತೇಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವ ವಿಷಯ ಇತಿ ಭಾಸ್ತಿಂ ಮರಯುಕ್ ಕಾರ್ಣಾಟಕಮುಪ್ಯುದಾಹರತಿ—ನೀದರ್ಪಣಂ ಇತ್ಯಾಸಿ ಯಥಾಪಿಷ್ಠಪ್ರಯೋಗಂ ವಿಷಯವಿಭಾಗೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಶ್ಚ ಬಿನ್ನರನೃತ್ಯ || 79 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಚ ಬಿನ್ನರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದನೃತ್ಯ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಮು + ಯಜಮಾನರ್, ತಾಂ ಯಜಮಾನರ್. ಏವಂ ನಿಂ ರನಿಕರ್, ಆಂ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ್, ಎಸೆಗುಂ ವಧುಗಳ್, ತಾಂ ಶತಂ, ನೀಂ ಪಣ್ಣುಹಂ, ಆಂ ಸಾಧು, ಆವೊಂ ಹರಿದಯಂ.

1 ಮೆನಿಸಿದುದು.

ಅಕೃತ್ವಾ ವೃಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯತ್ರಗ್ರಹಣಂ ವಿರಾಮೇಽಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಥಾದಿತಿ. ತೇನ ಪೋದರ್ ತಾಂ, ಬುದಿರ್ ನೀಂ, ಕುಂಡನಾಂ, ಅಬ್ಬಿಂ ತಾಂ, ಇಕ್ಕಿದಯ ನೀಂ, ಉಂಡನಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

[M and n (finals) become bindu (anusvāra), except before a vowel following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪದಾಂತವಿಷಯಕಮೇವ ¹ ಏತದಪಿ ಇತಿ ಊಹ್ಯಂ ಪದಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚ ಶಬ್ದೇನ ನು ಇತ್ಯೇತತ್ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತ ಇತ್ಯಾಹ-ಮಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನ್ಯತ್ರಶಬ್ದಃ ಸಃಪೇಕ್ಷಕಃ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಯತ್ಪಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯವ ಅನ್ಯತ್ವವನ್ವಯಾತ್. ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಶ್ಚ ಅತ್ರ ನಾನೋನುಭೂಯತೇ; ಅನುಪಸ್ಥಾನಾತ್. ಅತ ಉಪಸ್ಥಿತಃ ಸ್ವರ ಏವೇತ್ಯಾಹ— ಸ್ವರಾತ್ ಇತಿ.

ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇಷು ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾನ್ಯಾತ್ ಅವರ್ಗಾಕ್ಷರಪರಾಣ್ಯೇವ ಉದಾಹರಣಾ ದರ್ಶಯತಿ—ತಾಂ ಯಜಮಾನರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತನ್ನಿನಿನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ ಇತಿ ಮಕಾರಾದೇಕಃ. ನಕಾರಸ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ತಾಂ ಕಠಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಸ್ವರಾದನ್ಯಚ್ಚ ವೃಜ್ಞಾನಮೇವ. ನಾನ್ಯದಂತಿ. ತಥಾ ಚ ವಿಭಿಮುಖತೋ ವೃಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತುಮುಚಿತಂ, ಲಘುಪ್ರತಿದತ್ತೇ; ನ ಅನ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಿಪೇಧಮುಖತಃ, ವಿಲಿಖಿತಪ್ರತಿದತ್ತೇ; ಇತ್ಯಾಶ್ಚಿತ್ಯ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಗ್ರಾಹೀನಮಾಹ—ಅಕೃತ್ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೃಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣೇ ವಿರಾಮೇ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇತಿ ಭಾವಃ, ಯತಃ ಪರವರ್ಗಭಾವೇ ವಿರಾಮ ಇತಿ.

ಇದಮಪಿ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಪದಾಂತ ಇತ್ಯತ್ರ. ನ ಹಿ ಅಪದಾಂತೋ ಮಕಾರೋ ವಿರಾಮೇ ಸಮ್ಯವತಿ, ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಾನರ್ಹತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದನ್ತೋರ ವಾ ವರ್ಗೇ || 80 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ² ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಚ ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇ ಪರೇ ತದನ್ತೋ ವರ್ಣಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮ್ + ಕುಲೀನರ್, ಆಬ್ಬುಲೀನರ್; ಆಂ ಕುಲೀನರ್. ಏವಂ ನೀಕ್ಷಾಡಿಕಾಃ, ನೀಂ ಗಾಡಿಕಾಃ; ತಾಙ್ಗು ಲಚಿತ್ತರ್, ತಾಂ ಚಲಚಿತ್ತರ್; ಆಙ್ಗುಗನ್ನುತಂ, ಆಂ ಜಗನ್ನುತಂ; ತಾಙ್ವಕ್ಕಿಗರ್, ತಾಂ ಟಕ್ಕಿಗರ್; ನೀಕ್ಷಾಳಕಂ, ನೀಂ ಡಾಳಕಂ; ತಾನ್ತನ್ನೆಗಳ್, ತಾಂ ತಂದೆಗಳ್, ಆನ್ಧವ್ತ್ರಿಜ್ಞಂ, ಆಂ ಧವ್ತ್ರಿಜ್ಞಂ; ಅಕ್ಕುವ್ಬದ್ರಂ, ಅಕ್ಕುಂ ಭದ್ರಂ; ಆವೊಮ್ಮಹಿತಂ, ಆವೊ ಮಹಿತಂ. ವರ್ಗ ಇತಿ ಕಿಂ? ಆಂ ಯಜಮಾನರ್, ನೀಂ ಒಂಚಗುಳ.

ತೆಪ್ಪಲ್, ತೆಂಕಲ್ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಾನುನಾಸಿಕತ್ವೇನ ಸಬಿನ್ನದತ್ವೇನ ಚ ಘಟಕುವ್ಯಾದಿವತ್ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಏವ ಶಬ್ದ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾಯಂತೇ.

¹ ಏತದೇತತ್ಯಾಹ. ² ಮಕಾರಸ್ಯ ಚ.

[M and n (finals), before a *varga* (or classified) consonant, optionally become the last letter (the nasal) of that *varga*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ವರ್ಗ ಇತ್ಯಯಂ ಅನಮ್ಭಾವಿತೋ ನಿಮಿತ್ತನಿರ್ವೇಶಃ, ಯತಃ ಕಚಟಿತಪಾದಯಃ ಪಜ್ಞಾ ಪಜ್ಞಾ ವರ್ಣಾಃ ಬಿಲು ವರ್ಗಪದವಾಚಾರ್ಯಾಃ. ನ ಹಿ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ವರ್ಗಃ ಪರೋ ಭವತಿ; ಏಕೈಕಾಕ್ಷರಸ್ಯೈವ ಪರತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ವರ್ಗಶಬ್ದೋ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ, ಕಿನ್ತು ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾನ್ ತದವಯವಭೂತೈಕೈ ಕವರ್ಣಾಮಿತ್ಯಾಸ--ವರ್ಗಾಕ್ಷರೇ ಇತಿ. ತದನ್ವಯ ಇತಿ, ಯದ್ವರ್ಗೀಯಃ ಪರೋ ಭವತಿ ತದ್ವರ್ಗಾನ್ವಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಪೂರ್ವೋ ಬಿನ್ದುರೇವ.

ಕವರ್ಗಾದಿಷು ಕ್ರಮೇಣ ಮನಕಾರಯೋಃ ಉದಾಹರತಿ—ಅಬ್ಜ ಲೀನರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಪೋಮೃಹಿತಂ ಇತಿ ಅವೋನಾವಾ ಚೈಕತ್ವೇ 175 ಇತಿ ಅವುದೋಃ ಅವೋನ್ನದೇಶಃ.

ನನು ಪದಾನ್ವಯಿಷಯಕಮಿದಂ ಇತ್ಯುಪದರ್ಶಿತಂ. ತಥಾ ಚ ತಬ್ಜಂ, ತಂಕಲ್; ಬಿಜ್ಜಂ, ಬಿಂಕಂ. ಏವಂ ವಜ್ಜಂ, ವಂಗಡಂ; ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಮಂಚೆಗೆ; ಕುಜ್ಜೆಗೆ, ಕುಂಚೆಗೆ; ಅಜ್ಜೆಕೆ, ಅಂಚೆಕೆ; ಪುಜ್ಜು, ಪುಂಜು; ಸಜ್ಜೆಪ್ಪು, ಸಂಜೆ; ಗಣ್ಣು, ಗಂಟು; ಎಣ್ಣು, ಎಂಟು; ತೊಣ್ಣಿಲ್, ತೊಂಡಿಲ್; ಸೊಣ್ಣಿಲ್, ಸೊಂಡಿಲ್; ಉನ್ನೆ, ಉಂತೆ; ಅನ್ನುಕಂ, ಅಂತುಕಂ; ಕನ್ನಲ್, ಕಂದಲ್; ತನ್ನಲ್, ತಂದಲ್; ಸೊಮ್ಮು, ಸೊಂಪು; ಕಮ್ಮು, ಕಂಪು; ಅಮ್ಮಲಿ, ಅಂಬಲಿ; ತಮ್ಮಲ, ತಂಬಲಂ; ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕಬ್ಬಾಃ ಅಪದಾನ್ತೇ¹ಽಪಿ ಸಾನುನಾಸಿಕಾಃ ಸವಿನ್ದಕಾಶ್ಚ ಶಿಷ್ಟೈಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಬಿಜ್ಜಂ ²ಬೆತ್ತೆನೆವಂಚೆಯ |

ಸಜ್ಜಳಮುಂ ತೊಂಡುಗೆಡೆವ ಕುಕರಾಕೆಯುಂ ||

ಸೊಜ್ಜೆ ಬಲವನ್ನು ತೀಡುವ |

ತಬ್ಜಣಿಗಾಳಿಯುಮದೇಂ ³ಮನಜ್ಜೊಳಿಸಿದುವೋ || ಇತಿ.

ಅತಃ ಕರ್ತವೇತೇ ಅನುಶಿಷ್ಯಂತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಏತೇ ಅನುಶಿಷ್ಯಂತೇ; ರೂಢ ತ್ಯಾತ್. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರತಿಪಾದನಮ ಸ್ತಿ; ರೂಢಾನಾಂ ವೈತ್ಯತ್ತಯನೇಕ್ಷತ್ಯಾತ್.

ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ನಾಮಭೇದಾಃ : ಅನ್ವರ್ಥಾ ಅಶ್ಚ ತಾ ರೂಢಾಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯೇ ಅರ್ಥಾ ನುಗತಾ ಅರ್ಥಗತ್ಯರ್ಥವಂತಃ ಕೆಂಪಂ, ಕರಿಕಂ, ಮುದುಕಂ, ಬಿಳಿಕಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಅನ್ವರ್ಥಾಃ. ಯೇ ತು ಕತಿಸಮವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿನಃ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಪರಿಕಲ್ಪಿತಾಃ ಕಾಚಂ, ಪೋಚಂ, ತಿಪ್ಪಂ, ಬೊಪ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಅಶ್ಚ ತಾಃ. ಯೇ ತು ದೇಶಾವಶ್ಯೇದೇನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿರೂಪಸಕಲಜನವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಬೆಟ್ಟಂ, ಗಟ್ಟಂ, ನೆಲಂ, ಪೊಲಂ ಇತ್ಯಾದಯಃ ತೇ ಹಿ ರೂಢಾಃ.

ಅತ್ರ ಅನ್ವರ್ಥಾ ಏವ ಕಬ್ಬಾ ಯಥಾಯೋಗಂ ವೈತ್ಯತ್ತಯೇಕ್ಷಾಃ. ಅಶ್ಚ ತಾ ರೂ ಢಾಶ್ಚ ವೈತ್ಯತ್ತಯನೇಕ್ಷಾ ಏವೇತಿ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ—ತಬ್ಜಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

¹ ಅಜ್ಜೆಕೆ, ಅಂಚೆಕೆ. ² ಗೆಟ್ಟೆನೆ. ³ ಮನಮ್ಮುಗಿಸಿದುವೋ.

ಬಿನ್ನಸ್ತುರತೋ ಮಹಾಪ್ರಾಣಾ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣೋಪದರ್ಶನಂ, ನ ತು ನಿಷ್ಕದ್ಧಾ ಇತಿ ; ಇಂಘ್ರಾಗ್ನಿ, ಕಂಧಾಯಂ, ಅಂಘ್ರವಣಿ, ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧತ್. ಪುಂಜ್ವಲಬ್ಧೋಪಿ ನ ರಾಶಿವಾಚೀ ಸಂಸ್ಕೃತಃ, ಕಾಣಾರ್ಥಕಾನುಶಾಸನಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ; ಕಿನ್ನು ಪುಂಸ್ಕುಕ್ತುಟವಾಚೀ ಭಾಷಾಶಬ್ದ ಏವೇತಿ ವಿಚಾರವಿಷಯ ಏವ. ಅಂಗಾಲ್, ಮೇಂಗಯ್, ಮುಂಜಾಲ್, ಪೊಂಜೆಳೆ, ಪಂಡಾಣಿ, ಪೊಂಡವಕೆ, ಪಂದಲೆ, ಬೆಂದೊವಲ್, ಬೆಂಬಲಿ, ಪೊಂಬಿಸಿಲು, ಇತ್ಯಾದಿಷು ಮಹಾರನಕಾರಯೋಃ ಅಪದಾಂತತ್ವೇಪಿ ಆನ್ತರಾಳಿ ಕಸುಬಪೇಕ್ಷಯಾ ಪದಾಂತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್ ತದನ್ವೋಪಾ ವರ್ಗೇ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಷಯ ತೈವೇತಿ.

ನನು ಘಟಕುಮ್ಭಾದಿವತ್ ಇತಿ ವಿಷಮೋ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ; ಯತಃ ತೇ ಸಂಸ್ಕೃತಾ ಔಷಾದಿಕಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಯಾ ವೃತ್ತಿನ್ನಾ ಏವೇತಿ ನ ಅಖಣ್ಡಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಾ ವೃತ್ತಿನ್ನಾ ಅವೃತ್ತಿನ್ನಾಶ್ಚೇತಿ ಆನಾದಿಶಾಬ್ದಿಕಸಂಸಿದ್ಧಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಅವೃತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಸಮ್ಭವಾತ್. ಕುಮ್ಭಶಬ್ದ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಕೃತೇ ದೃಷ್ಟಾಂತತಯಾ ಉಪದರ್ಶಿತಃ ; ತಸ್ಯೈವ ಸಾನುನಾಸಿಕತಯಾ ಸಬಿನ್ನದರ್ಶಿತಯಾ ಚ ಸದೃಶತ್ವಾತ್. ಘಟಶಬ್ದಸ್ತು ಅಬಿನ್ನದರ್ಶಿತ ಸನ್ನಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಉಪದರ್ಶಿತಃ. ಪ್ರಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರೇಪಿ ಅವೃತ್ತಿನ್ನಾಃ ಶಬ್ದಃ ಸನ್ನಿತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಸಂಸ್ಕೃತೋಪದರ್ಶನಂ.

ಇದಂ ಚ ಸಬಿನ್ನದರ್ಶಿತಶಬ್ದದ್ವಯೋಪದರ್ಶನಂ ದ್ವಿಭಾಗವತದಭಾವಯೋರಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ : ಕೇಚನ ಶಬ್ದಃ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ದ್ವಿಭಾಗತಾಕ್ಷರಾಃ ಕೇಚನ ತ್ರಿಭಿರಾಕ್ಷರಾಶ್ಚೇತಿ. ತದಕ್ಕಂ ಕೇಶಿರಾಚೇನ—

ಕಂ || ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ್ ಕಲ |

ಕೆಲವು ವಿಕಲ್ಪಾತ್ಮಕಬಿಂದುಗಳ್ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ್ ||

ಕೆಲವಾಃ ತ್ರಿಲಿಪಿತ್ವಂ |

ಕೆಲವುಭಯಮುಮಾಗಿ ಕೆಲವು ಪದನಕ್ಷಿಪ್ತದವಂ || ಇತಿ.

ಕೇಚನ ಶಬ್ದ ನಿತ್ಯಬಿನ್ನದರ್ಶಿತಃ—ತೊಡಂಬೆ, ಕೊಡಂತಿ, ಕಡುಂಬು, ಸಿಡುಂಬು, ತುಂಬುಂಬು, ಕುಂಬುಂಬಂ, ಕುಮುಂಬೆ, ವನುಂಬೆ, ಪೊಸಂತಿಲೆ, ಮೆಂಟಿ, ಬೇಂಟೆ, ಕೊಂಟು, ಕೂಂಟುಣಿ, ತಿಂಬುಟಿ, ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ವಿಕಲ್ಪಿತಬಿಂದವಃ—ಕದಂಪು, ಕದಪು; ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ; ಬಣಿಂಜು, ಬಣಿಜು; ನೊರಂಜು, ನೊರಜು; ಕಣಿಂಜು, ಕಣಿಜು; ಕಣುಂಕೆ, ಕಣುಕೆ; ಇಣುಂಪೆ, ಇಣುಪೆ; ಅಣಿಂಬೆ, ಅಣಿಬೆ; ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಾಃ—ಮಬ್ಬು, ಪುಬ್ಬು, ತೆಬ್ಬು, ಕೊಬ್ಬು, ಸೊಬ್ಬು, ಉದ್ದು, ಮದ್ದು, ಗುದ್ದು, ಗದ್ದು, ಎಕ್ಕು, ಉಕ್ಕು, ಪುಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ತೊಣ್ಣು, ಎಣ್ಣು, ಕಣ್ಣು, ಕಣ್ಣುಲೆ, ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೇಚನ ತ್ರಿಲಿಪಿತ್ವಾಕ್ಷರಾಃ ಬದಿಲಾದಯಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾಃ. ಕೇಚತಃ ಉಭಯರೂಪಾಃ ಅದಿಮುಕ್ತ, ಅದಿಮುಕ್ತೇ ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಏತಾನಿ ನಾನಾವೇನ. ಧಾತವಶ್ಚ ಏವಂವಿಕಲ್ಪಾಃ ಸಂತಿ. ಆದಂ, ಸದಗು, ತೊಡಗು, ದಾಂಟು, ದೂಂಟು, ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಿತ್ಯಬಿನ್ನದರ್ಶಿತಾಃ. ಕುಂಬುಂಕು, ಕುಂಬುಕು; ಇಣುಂಕು, ಇಣುಕು; ಕಲಂಕು, ಕಲಕು; ಮಲಂಗು, ಮಲಗು; ಇತ್ಯಾದಯೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಬಿನ್ನದರ್ಶಿತಾಃ.

1 ಸಿಡುಂಬು. 2 ಬೆಂಟಿ. 3 ಮೆಂಟಿ.

ಉಕ್ಕು, ಸೊಕ್ಕು, ಉಬ್ಬು, ಸೊಬ್ಬು, ಕೊಬ್ಬು ಇತ್ಯಾದಯೋ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಾಃ ಕರ್ಮಕು, ಕರ್ಮಂಕು; ಬರ್ಮಕು, ಬರ್ಮಂಕು; ಇತ್ಯಾದಯಃ ತಿಥಿಲಾಕ್ಷರಾಃ. ತಮ ಳ್ಛು, ತಮಳ್ಛು; ಅಗುಱ್ಛು, ಅಗುಱ್ಛು; ಇತ್ಯಾದಯ ಉಭಯರೂಪಾಃ. ಸರ್ವೇಽಽ ಪತೇ ಅಖಣ್ಡಾ ಏವ ಧಾತವ ಇತಿ.

ಉದಾಹೃತಾಸ್ತೇವಿ ನಾಮಭೇದಾ ಧಾತುಭೇದಾಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಏವಂ ವಿಧಾ ಸಕಲಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರರೂಢಾ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾಯಂತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ || 81 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಸರ್ಗಾಂತಸ್ಯ ಅವ್ಯಯಾತಿರಿಕ್ತಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಾ ಉಬ್ಬಿ ವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರಃ ¹ ಎನುತುಮನಿತುಮಂ ಧರ್ಮಜಂ ಸೂಜಿಗೊಟ್ಟಂ; ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರ ಎನುತುಮನಿ ತುಮಂ ಧರ್ಮಜಂ ಸೂಜಿಗೊಟ್ಟಂ. ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರುಃ ಎಂಬ ವಚನಂ; ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗುರುಂ ಎಂಬ ವಚನಂ. ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸ್ತಾದೃಶೋ ಬಲಿಃ ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ; ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಸ್ತಾದೃಶೋ ಬಲಿ ಯೆಂಬುಕ್ತಿಗೆ. ವಿಸರ್ಗಸ್ಥೀತಿ ಕಿಂ?

ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ ವಿ |

ದಾಂರಮಣುಗೆಹಗಿ ನುತಿಸಿದಂ ಪಲತೆಹದಿಂ ||

ಅನವ್ಯಯಸ್ಥೀತಿ ಕಿಂ? ಉಃ ಎಂದಂ, ಚಃ ಎಂದಂ, ಆಃ ಎಂದಂ. ಅನುಕರಣಸ್ಥೀತಿ ಕಿಂ? ² ಉಃ ಕಪ್ಯಮಾಯು, ಚಃ ಕಪ್ಯಮಾಯು.

[The final visarga of a quotation which is not an indeclinable is optionally dropped.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಅನುಕರಣಸ್ಥೀತಿ ಕೋಯಂ ಶಬ್ದಃ? ಭಾವಸಾಧನಾ ಕೃತ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಎ. ನಾಧ್ಯಃ—ಅನುಕ್ರಮಾನುಕರಣಂ. ಅನವ್ಯಯಸ್ಯ ಅನುಕರಣಂ ಅನವ್ಯಯಾ ನುಕರಣಂ. ತಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವ ಏವ ಸಮ್ಪನ್ಧಃ. ನ ಹಿ ಅನುಕ್ರಮಾಂತರಾ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಚ ತೇನ ವಿನಾ ಅನ್ಯಃ ಸಮ್ಪನ್ಧೋಸ್ತಿ. ತಥಾ ಚ ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದರಿದ್ರ ಇತ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಕ್ತನಸಂಖ್ಯಾ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪ್ರಸಕ್ಯೋತಃ; ವಿಷಯತ್ವವಿಶೇಷಾತ್. ನಾನ್ತಲ್ಪಿ—ತತ್ ಏವ. ತಥಾ ಹಿ—ಅನುಕ್ರಮಾಂತರ ಇತಿ ಅನುಕರ ಣಂ ಶಬ್ದಃ. ತಸ್ಯ ಚ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಚ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವ ಏವ ಸಮ್ಪನ್ಧಃ. ನ ಹಿ ಶಬ್ದವಿಸರ್ಗಾದ್ಯಾಃ ಏನಮನ್ವರೇಣ ಅನ್ವೇಷ್ಯಂತಿ ಸಮ್ಪನ್ಧಃ. ತಥಾ ಚ ಸ ದೋಷಃ ತದವ ಸ್ಯಾಪಿ. ಅನಯವತ್ಪ್ರವಿಶೇಷಾತ್—ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅನ್ವಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಪಪ್ನುಃ. ಅನುಕ್ರಮಾನುಕರಣ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅಭಿಮನ್ಯತೇ ವಿಸ ರ್ಗಾಸ್ಥೀತಿ. ತಥಾ ಚ ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ವಯಃ ³ ಇತಿ ವಿಸರ್ಗಾಂತಸ್ಥೀತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ

¹ ಎನಿತು. ² ದರಿದ್ರೋಯನಿತು. ³ ಎಂಬ. ⁴ ಎಂಬುಕ್ತಿಗೆ. ⁵ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಎಂದಂ.

ಲೋಪ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಪ್ರಾಃ ಸ್ಥಾನೇನ್ದ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಅನ್ದ್ರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನಾನ್ಯ ಸ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ವಿಸರ್ಗಾನ್ದ್ರಸ್ಯ ಇತಿ. ಅನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನ ಷ್ಞೋಸನಾಸಃ, ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಘಟನಾತ್; ಕಿನ್ತು ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವೇತಿ ನಿಶ್ಚೇ ತವ್ಯಂ.

ವಿಸರ್ಜನೀಯಲೋಪೇ ಕಃ ಕೇನಾರ್ಥೇ ಕೋ ದಂಧ್ರ ಇತ್ಯದಾ ಅದ್ವೈಕೃತ್ಯಾ ಇತಿ ನಿತ್ಯಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ. ಇತರತ್ರ ವರ್ತಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಃ ಗುರು ಇತ್ಯದಾ ಅನುಕರಣಂ ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ವಿಜ್ಞೇಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಡೋರ್ದೋ ರಱಂ ವೈಜ್ಞಾನೇ || 82 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉ ಡು ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಮನೋಃ ದೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ರೇಫಱಕಾರೌ ಆದೇಶೌವಾ ಭವತೋ ವೈಜ್ಞಾನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೇಸಱು + ಬಟ್ಟು, ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು. ಏವಂ ಬೇಸ ಱು + ನುಡಿ, ಬೇಸರ್ನುಡಿ; ನೂಱು + ಸಾನಿರಂ, ನೂರ್ಬಾನಿರಂ; ಕಾಡು + ಕ ಚ್ಚು, ಕಾಱ್ಕಚ್ಚು; ಕೋಡು + ಮೊನೆ, ಕೋಬೊಮ್ಮನೆ; ಉಡು + ತಾಣ, ಬೀ ಡ್ತಾಣಂ. ಉಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಱಿನೇಶ, ತಾಱಿನೇಶಂ, ಸೂಡಿಗಟ್ಟು, ಕೋಡಿನೀಶ. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೇಸಱೋಳ್, ಕಾಡೋಳ್. ದುಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತಾದೇಶನಿವೃತ್ತೃರ್ಥಂ ||

[Ru and du optionally become respectively rūpha and l before a consonant following.]

ವೈಜ್ಞಾನ " ನನು ಉಡೋರ್ದೋಃ ಇತಿ ಕಧಮತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಉ ಡು ಇತ್ಯೇ ವಮಾತ್ಮಕಸ್ಯ ದೋರಿತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವ, ಉಡೋಃ ಸಮಬ್ಧಿ ಯೋ ದಃ ತ ಸ್ಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕರಣೋ ವಾ. ಸಂಧ್ಯಃ, ಅಸಮ್ಭವಾತ್. ನ ಹಿ ಉ ಡು ಇತ್ಯೇತಾವದ್ವರ್ತಾ ತ್ತಕೋ ದಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ಅನ್ದ್ರವೈಜ್ಞಾನಾದ್ವಯವಸ್ಥೈವ : ದುಸಂಜ್ಞಾತ್ವಾತ್. ನಾ ನ್ದ್ರಃ, ಉಡು ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಃ ಚರಮಭಾಗೋ ಯೇಪಾಂ ತೇ ಮಾಱುಡು, ಪಾಱುಡು, ಸೀಱುಡು, ಬೆದಱುಡು, ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಃ ತೇವಸ್ಯ ದೋರೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವೇನ ಕೇವಲಂ ಉಶಬ್ದಿನ್ತಾನಾಂ ಡುಶಬ್ದಿನ್ತಾನಾಂ ಚ ದೋಃ ಸ್ಥಾನಿತ್ವೇನ ಅಗ್ರಾಣಪ್ರಸ ಬ್ಧಾತ್. ಕಿಂ ಚ ತಾದೃಶಸ್ಯಾಪಿ ದೋಃ ವಿಕಸ್ಯೈವ ರೇಫಱಕಾರೌ ಪರವೈಯೇಣ ಆದಿ ಶ್ಯೇಯಾತಾವಾತ್ಯಪಿ ಅನಿಷ್ಕವ್ಯವದ್ಯೇತ. ಯದಿ ಚ ಉ ಡೋಃ ಇತಿ ನ ಅಪ್ಯಾಸ್ತರೂ ಪಗ್ರಹಣಂ, ಕಿನ್ತು ಉಕ್ತಾ ಡುಕ್ತೇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ನಿರ್ದೇಶಾ ತ್ ಹೋಃ ಡೋಶ್ಚೇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ; ತಥಾಪಿ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧೀ ನಾನ್ಯೋ ದಂಧ್ರ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ದು ತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಚೇತ್—

ನಾತ್ರ ಉಡು ಇತಿ ಅಖಣ್ಣಗ್ರಹಣಂ, ಸಖಣ್ಣತ್ವೇ ಪಿ ನ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿನೋ ದೋಃ ಇತಿ ವೈಧಿಕರಣನಿರ್ದೇಶೋ ವಾ; ಯೇನ ಉಕ್ತಾಪ್ರಸಬ್ಧಃ ಸ್ಥಾಪ್ಯ. ಕಿನ್ತು ಸಮಾನಾಧಿ

ಕರಣ ಏವ ನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ರ ಚ ಏಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅನ್ಯದ್ವಿಶೇಷ್ಯಂ, ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೀರಿತಿ. ತಥಾ ಚ ದುಸಂಕ್ಷಣವಿಶೇಷ್ಯಯೋಃ ಉ, ಡು, ಇತ್ಯನಯೋರ್ವಾ ಉ, ಡು, ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪಯೋಃ ದುಸಂಜ್ಞಾ ಕಯೋರ್ವಾ ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಥಾನಿನೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ರೇಫಪೂರ್ವಾ ಆದೇಶಾ ಭವತ ಇತಿ ನ ಕ್ಷ್ವಿದ್ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯುಭಯೇತ್ಯು, ಮನ್ವನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಮನುಸೃತ್ಯ ಪುರಃಸ್ಥೂರ್ತಿಕತಯಾ ಪ್ರಥಮೋದ್ವಿಷ್ಯಸ್ಯ ಉಡೋಃ ಇತಿ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ—ಉ ಡು ಇತ್ಯೇವಮಾತ್ಮನೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನೇಸಬ್ಬುಟ್ಟು ಸೂರ್ಯಮುಡ್ವಿಲಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನೂತ್ಯಾಸಿರಂ, ಸಜ್ಜಾಸ್ಯಾಯಾಂ ಛಾಃ¹ ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಭಕಾರಾದೇಶಃ. ಕೋಱುನಿ, ಶೃಷ್ಣಾಗ್ರಂ. ¹ ಬೀಟ್ತಾಣಂ, ಶಿಬಿರಂ. ಪಾಠವನ್, ಕಲಹಗಿಲಾ ಸ್ತ್ರೀ. ² ತಾಪಿವರಂ, ವಿಭೀತಕವೃಕ್ಷಃ. ಸೂಡಿ ಗಟ್ಟು, ಪ್ರತಿಗ್ರಸ್ಥಿಃ. ಕೋಡಿಗಿರಿ, ತಟಾಕಪ್ರಾಂತೋದಕಂ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಮತ್ರ ದುಗ್ರಹಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಉಡೋರಣಂ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯವಸರ್ಯಾಪ್ತೇ. ನ ಚ ಏವಂ ಷಷ್ಠಾಃ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ತ್ಯಸ್ಯ² ಇತಿ ಉಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ದೋಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ'ಪಿ ಷಷ್ಠಾನ್ತ್ಯವಿಶೇಷೇಣ ತಥಾ ಪ್ರಸಜ್ಞಾತ. ನ ಹಿ ದುಗ್ರಹಣಂ ಷಷ್ಠಾಃ ಸ್ಥಾನೇ'ನ್ತ್ಯಸ್ಯ² ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕಮಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಉ, ಡು, ಇತ್ಯೇವಂ ಪಿಂಡಮಾತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಾರ್ಥಂ ಹಿ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಯದಿ ಅನ್ತ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ ತದಾ ದುಗ್ರಹಣಂ ಅರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ವಾತ್. ಆತೋ ದುಗ್ರಹಣವುಹಿಮ್ನಾ ದೋಃ ಸರ್ವಶರೀರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ, ನ ಅನ್ತ್ಯಮಾತ್ರಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ—ದುಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸಮಾಸ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಯತೋ'ಯಂ ನಿಯಮಃ ಸಮಾಸ ಏವ ದೃಶ್ಯತೇ. ಉದಾಹರಣಾನ್ಯುಪಿ ಸಮಾಸ ಏವ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾನಿ. ಅನ್ಯಥಾ ದೂಱು ಪ್ಲೆಟ್ಟು ತು, ಅಳುಲು ಪೆಚ್ಚಿ ತು, ³ ಕೋಡು ಮುಡಿದುದು, ⁴ ಕೋಡು ಮೂಡಿತು, ಇತ್ಯಾದಿ ದಾವು ದೋಃ ರಣಾದೇಶಃ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯದಿತಿಚೇನ್ನ. ಅಸಮಾಸೇ'ಪಿ ಸೇಸಮ್ನೂಡಿತ್ತು, ಬೇಸತೊಲಗಿತ್ತು, ನಾಣ್ಕಿಟ್ಟುದು, ಬಾಣ್ಣಿವಿಯಾದುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಪೃ || ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳ ಮೊದಲಾನನಮೊಳ್ಳಲರಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಿಲರಿ |

ವಿಗೆ ನಿಡಿದಾಯ್ತು ಮೂಡಿದುವು ಪೇರುರದೊಳ್ ಮುಕ್ಕುಳಿಸ್ತನಗಳೂ ||

ಲುಗಳಡೆ ನುಣ್ಣಿನಾಳ್ಳುದು ಬಸಿಬ್ಬಡವಾದುದು ಬಾಸೆ ನೀಳ್ಳುದು |

ಕೆಗೆ ಬರೆ ಜವ್ವನಂ ಬಿಣುಕೆ ಬಂದುದು ಕಾಮನ ಕಯ್ಗೆ ಕಾಮುಕ್ತಕಂ ||

ತಥಾ

ಪೃ | ಪರಹಾಸಕ್ಕೊಂದರೊಡ್ಡಕ್ಕಿರಿದನಕೇರಣ್ಣಿಲು ನಾಕಾಧಿನಾಥ |

ದ್ವಿರದಕ್ಕಂ ಮೂಱುನಾಲ್ಕಿದುವಿನ ರುಚಿಗೆ ನಾಲ್ಕಯ್ತು ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಗಯ್ಯಾ ||

ಹಿರವಿಂದಕ್ಕತ್ತಲಾಪೇಣಮರನದಿಗಮೇಣುಣ್ಣು ಕೈಲಾಸಧಾತ್ರಿ |

ಧರಕೆಂಟೊಂಬತ್ತು ಮೇಲಾಯ್ತೆನೆ ಪಸರಿಸಿದಂ ಕೀರ್ತಿಯಂ ನಾಗವಮ್ಮಕಂ || ಇತಿ.

¹ ಬೀಟ್ತಾಣಂ. ² ತಾಪಿ. ³ ಕೋಡು. ⁴ ಕೋಡು.

ಅತ್ರ ಬಿಸ್ಪರ್ಶವಾದುದು, ಬಂದೆರಡಕ್ಕೂ, ಇತಿ ವ್ಯಾಸವಿಷಯೇ ಹಿ ಮಹತಾ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಉದಾಹರಣಪ್ರದರ್ಶನಂ ತು ಸಮಾಸೇ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ದೂಷು ಪುಚ್ಛತು ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಬೆಸಕೋಲಾದಿತ್ವಾದ್ವಾ ಅನಭಿಧಾನಾದ್ವಾ ನ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ || 83 ||

ವೈತ್ತಿ || ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶಾ ವಾ ಭವತೋ ವ್ಯಂಜನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆದಗ್ಗಂಟಿ, ಬೆದಲುಗಂಟಿ; ಕೆದತ್ತಲೆ, ಕೆದಲುದಲೆ; ಮುದುಗಂಟು, ಮುದುಡುಗಂಟು; ಕವಚ್ಚೊಲೆ, ಕವಡುಗೊಲೆ. ವಕ್ಷ್ಯ ಮಾಣನಿವೇದಭಾಧನಾರ್ಥೋ ಯೋಗಃ.

The same in the case of polysyllabic words.

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ಉಡೋಃ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನೇನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಬಾಧತಮಿತಿ ವೈಯ ಭಿಕರಣ್ಯೇನ ಯೋಜಯತಿ—ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಇತಿ. ಬೆದಗ್ಗಂಟಿ, ಚಕಿತಗವಿ ಮುದುಗಂಟು, ಅಮೂಲಾಗ್ರಗ್ರಸ್ಥಿಃ. ಉಡೋಃ ರೇಫೇವ ಸಿದ್ಧೇ ಪೃಥಗಾರವ್ಭಾಣಂ ಅ ನರ್ಥಕಮಾಶಕ್ತ್ಯಾಹ—ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಿಷೇತ್ಯತೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇರಸ ಮಾಸೇ ೮೭ ಇತಿ. ತಸ್ಯ ಅಯಂ ಪಾರಸ್ಕೋಪವಾದೋ ಜ್ಞೇಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತ್ಯಯೇ || 84 ||

ವೈತ್ತಿ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಶಾ ನಿತ್ಯಂ ಭವತೋ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ. ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾಗ್ರ ಹಣಾಚ್ಚ ನಿತ್ಯೋ'ಯಂ ವಿಧಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಲು + ಕ, ತೋರ್ಕ್ಕ. ಏವಂ ತೋಕ್ಕುಂ; ದಾತ್ತ್ಯ, ಮಾಯ್ಕುಂ. ವ್ಯಂಜನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ? ತೋಲುಂ, ಮಾಡಂ.

[*Uu* and *du* always become respectively *repha* and *l* before an affix beginning with a consonant.]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಚ ಅಯಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇತಿ. ತತ್ರ ಚ ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದಾದೇಃ ೪೦ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತದಾದಿತ್ಯಂ ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ— ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಇತಿ. ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇ ಪುನರಾರವ್ಭಾಣಾನರ್ಥಕ್ಯಮಾಶಕ್ತ್ಯಾಹ— ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ನಾತ್ರ ಯೋಗವಿಭಾಗಾವತಾರಃ. ತತ್ತ್ವೇವ ಸೋ'ವತರೇತ್ ಯತ್ರ ಉತ್ತ ರಮಪಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಏಕಯೋಗೀಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಪಿ ವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ; ಯಥಾ ಸ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕರಣಂ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಷ್ಟಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಸ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ ೪೦, ಅನು

ಕರಣಂ ⁵¹ ಇತಿ ವಿವೇಚನಂ. ನಾತ್ರ ತಥಾ ಇತಿ ಅರುಚ್ಯಾಯುಕ್ತೈಸ್ತರಮಾಹ—ಉತ್ತರತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತಿ. ನಾ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಅನುವರ್ತತೇ. ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ನಾನುವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯತ್, ಉತ್ತರತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಅನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಅತ್ರ ನಿತ್ಯ ಏವ ವಿಧಿತಿ.

ತೋಕ್ತ್ವ, ತೋಽಪಿ ದರ್ಶನ ಇತ್ಯತ ಅಪೀರಾದಾ ಗತ. ತೋಕ್ತುಂ, ತತ ಏವ ಭಾತೋ ಅಮರೋಗುಂ ¹⁶³ ಇತಿ ಗುಮ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ವಾಗುಪೋಗು ¹⁷² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಾರಾದೇಕಃ ಏವಂ ಮಾಙ್ಕಿ, ಮಾಙ್ಕುಂ, ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ಗಿ || 55 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಕೌ ವಾ ಭವತೋ ಗಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಗ್ಗುಳ್, ತೋಱುಗ್ಗುಳ್. ಏವಂ ತೋಗ್ಗುಂ, ತೋಱುಗುಂ; ಮಾಗ್ಗು, ಮೋಱುಗ್ಗು; ನೋಱ್ಗೆ, ನೋಱುಗ್ಗು; ಮೋಱುಗುಂ, ಮೋಱುಗುಂ; ಮೋಱುಗುಂ, ಮೋಱುಗುಂ; ಕೋಱುಗುಂ, ಕೋಱುಗುಂ. ಗಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮೋಱುಗುಂ, ತೋಕ್ತ್ವ.

ru and qu optionally become respectively, $\tilde{r}$ and $\tilde{q}$ before an affix beginning with g .

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ ಇದಂ ಗಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಗಕಾರಾದಾ ಇತಿ. ಪೂರ್ವೇಣ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅರವ್ಯ 2.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ವಿ ಮುಖ್ಯೇ || 56 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡೋಃ ದೋಃ ರೇಫಽಕಾರಾದೇಕೌ ನ ಭವತೋ ಮುಖ್ಯವಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಱುವಂ, ತೋಱುವಿನಂ; ಬೀಱುವನ್ನಂ, ಬೀಱುವುದು, ಬೀಱುವೊಡಂ; ಮೋಡುವಂ, ಮೋಡುವಿನಂ, ಮೋಡುವನ್ನಂ, ಮೋಡುವುದು, ಮೋಡುವೊಡಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೋಕ್ತುಂ, ತೋಕ್ತ್ವ; ಮೋಱುಂ, ಮೋಱ್ಗೆ. ಮುಖ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಮೋಱುಂ, ತೋಪಂ ಇತ್ಯಾದಾ ಅತಿದೇಶಿಕೇ ಮಾಭೂದಿತಿ.

Ru and qu do not become $\tilde{r}$ and $\tilde{q}$ before an affix beginning with v integral.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ, ಉತ ಸಮನ್ವಯಾಹೃತಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ವಾ; ನೋಭಯಥಾಪಿ ಭಟತೇ; ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವರ್ಣ ಮಾತ್ರೇ ವಾ 'ಮುಖ್ಯಗೌಣವಿಕಲ್ಪಾಭಾವಾತ್. ನ ಟ ಯಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ಸ್ಯಾನೇ ಯೋ

ವರ್ಣ ಅದಿಶ್ಯತೇ ತತ್ರ ಅದಿಷ್ಟೋ ವರ್ಣಃ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವೋಪಚಾರೇಣ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾತ್ಪ್ರತಿ ಭವತೀತಿ ವರ್ಣೇ ಗುಣಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥಾಪಿ ಏವಂ ಗುಣಭಾವಸ್ಯ ವಕ್ತೃಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇನ ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್— ಇತ್ಯಾಶ್ಚೈವ ಯದ್ಭವಿ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವೋಪಚಾರೇಣ ಗುಣಭಾವೋ ವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಸಮಾನ ಏವ, ತಥಾಪಿ ವರ್ಣಸ್ಥಾನೇ ಆದೇಶೋ ವರ್ಣತ್ವೇನೈವ, ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥಾನೇ ತು ನ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವೇನ ಕಿನ್ತು 1 ಆದೇಶಸ್ಯ ರೂಪೇಣೈವೇತಿ ವರ್ಣವತ್ ನ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಗುಣಮುಖ್ಯವಿಕಲ್ಪ ಇತಿ ವರ್ಣ ಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ — ಮುಖ್ಯವಕಾರಾದೌ ಇತಿ.

ಮಾನ್ಯಂ, ತೋರ್ವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಪಕಾರೋಪಿ ಸ್ಥಾನಿವ ದ್ಭವಾತ್ ವಕಾರೋ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ನಿಷೇಧಾಭಾವಃ.

ಅನ್ತು ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ ವಕಾರಾದೌ 2 ಮುಖ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ. ಮಾನ್ಯಂ, ತೋರ್ವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅದಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ನ ದೋಷ ಇತಿ. ಮುಖ್ಯಪದಪ್ರಯೋಜನಮಾಹ— ಮುಖ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತಿದೇಶಿಕೇ, ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವೋಪಚಾರೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಾದೀರಸಮಾಸೇ || 87 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಸಮಾಸಕೃತಂ ಯಸ್ಯ ಹ್ರ ಸ್ವಾದಿತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ಸಮ್ಭವ್ಯದ್ಧಿನೋ ಉಚೋಃ ದೋಃ ರೇಫಹಿಕಾರಾದೇಶೌ ನ ಭವತೋ ವೈಷ್ಣವೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಉ + ಕೋಲ್, ಕಿಉಗೋಲ್. ಏವಂ ತುಉಗಾಡು, ಕುಉಗಂಟು, ಕುಡುಗೋಲ್, ಕಡುಗಂಪು, ನಿಡುಸೂಲ್. ಹ್ರಸ್ವಾದೀತಿ ಕಿಂ ? ತೋರ್ತಾಣಂ, ಮಾಗ್ಗಂಟಿ, ಬೀಱ್ತಾಣಂ, ಮಾಟ್ತೊಱಿ. ಅಸ ಮಾಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೊಱಮಾಗ್ಗಂಟಿ, ಪೊಸಮಾಟ್ತೊಱಿ.

[Ru and lu of words with a short penultimate vowel, if it be not due to samāsa, do not change to rēphu and l before a consonant following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದಿ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತದೀಯಸ್ಯ ಉಚೋಃ ದೋಃ ರೇಫಹಿಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಯೋಜನಾಯಾಂ ಸಮಾಸೇ ತು ಭವತೀತಿ ಸ್ವೃತ್. ತಥಾ ಚ ಕಿಉಗೋಲ್, ಕುಉಗಂಟು, ನಿಡುಗೋಲ್, ಕಡುಉಗಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ವೃತ್; ಸಮಾಸತ್ವಾತ್. ಅಥ ಅಸಮಾಸೇ ಹ್ರಸ್ವಾದಿ ಯಃ ಶಬ್ದಃ ತದೀ ಯಸ್ಯೈವ ಉಚೋಃ ರಣಂ ನ ಭವತೀತಿ ಅನ್ವಯಃ, ತಥಾಪಿ ಎಳದಂಉವಿಂಡು, ಪೊಸ ಬಿಡುಮುತ್ತು, ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಸೇ ಹ್ರಸ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ಆದೇಶಃ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಆತೋತ್ರ ಕಥಮನ್ವಯ ಇತ್ಯಾಶ್ಚೈವ ವಿನಿವೃತ್ತಂ ಅರ್ಥಮಾಹ — ಸಮಾಸಕೃತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯೇ ಶಬ್ದಃ ಸಮಾಸಾದೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದಿಕಾ ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ತದತಿರಿಕ್ತೋ ಯಃ ಸಮಸ್ತೋ ವ್ಯಸ್ತೋ ವಾ ಹ್ರಸ್ವಾದಿ ಶಬ್ದಃ ತತ್ಸಮ್ಭವ್ಯದ್ಧಿನ ಏವ ಉಚೋಃ ದೋಃ ರಣಾದೇಶೋ

1 ಆದೇಶತ್ವ. 2 ಮುಖ್ಯೇ.

ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ ಚ ಎಳಗಲು, ಪೊಸಮಡು, ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕೇವಲಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯಾತ್ ನ ತದೀಯಸ್ಯ ದೋಃ ಆದೇಶಃ. ಪೊಸಮಾಲು, ಪೊಸಬೇಡು ಇತ್ಯಾದೇಸ್ತು ಸಮಾಸಕೃತಮೇವ ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯಂ, ನ ಸ್ವಭಾವಕೃತಮಿತಿ ನ ತಸ್ಯ ತನ್ನಿ ವೇಧಃ. ಅತಃ ಏನ ಚ ಬಾಲ್ಯುಲುಮಿಡು, ಸಾಲ್ಗುಲುದಾಣಂ, ನೀಮ್ಗಡುದಾಣಂ, ಕಾಲ್ಗುಡುವೇಡ, ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಸಾತ್ ದೀರ್ಘದಿತ್ಯೇ'ಪಿ ಸ್ವಭಾವತೋ ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯಮಿತಿ ನಾದೇಶಃ. ಬೆದಗ್ಗಂಟು, ಮುದುಟ್ಟುಂಟು, ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಹ್ರಸ್ವದಿತ್ಯಾತ್ ನಿಷೇಧಪ್ರಾಪ್ತೌ ಮು ಬಹುಸ್ವರತ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಅವನಾದಃ ಕೃತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಲುಮೂಲುಃ || 88 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಲು, ಮೂಲು, ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ವೃಜ್ಞನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಲು + ಗಾವುದಂ, ಅಲುಗಾವುದಂ ; ಮೂಲು + ಗಾವುದಂ, ಮೂಲುಗಾವುದಂ.

[Ru in āru and mārū does not become rēpha before a consonant following]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ನನು ಕಥಮತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಃ ? ಯತೋ ಮೂಲುಶಬ್ದಃ ಪ್ರಥಮಂ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಃ, ಸಹ್ಯಾಲ್ಪ ಸಮಾಸೇ (ಶಂ. ೨-೧-೧೨೨) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಆತೋ ವೃತ್ತೇಸ್ತಕರಣಾತ್ ಅಸ್ತೃತವಿಶೇಷಃ - ಮೂಲುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ನಿಷೇಧಃ ಕ್ವಾಚಿತ್ ಇತಿ ; ಮೂಮ್, ಮೂಮ್ಗಡಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ —

ಕಂ || ಕೂಮ್ಗಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂ |

ತಾಮ್ಗಂ ನೀನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪಹಿತಂದರನಂ ||

ಮೂಮ್ಗ ಬಲವಂದು ನುತಿಸಿ ಪ |

ಲಮ್ಗ ತುಣುಲೈಯ್ದ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಸಗೊಂಡಂ || ಇತಿ.

ಅಲುಗಾವುದಂ ಇತಿ, ಆಲುಃ^{೩೫} ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ಹ್ರಸ್ವದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕತಪಸ್ತೃತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ || 89 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಆದಿಭೂತಾನಾಂ ಕಕಾರ, ತಕಾರ, ಪಕಾರಾಣಾಂ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಟದು + ಕನ್ನಡಂ, ಪಟಗನ್ನಡಂ. ಏವಂ ಗಟಿ ಗೂಡ, ತಣ್ಣದಿರ್, ನುಣ್ಣದಪು, ನುಣ್ಣುಣಿ, ಕಣ್ಣೆಲವಿ, ಉಡಿದೊವೆಲ್, ಬಾಯ್ದೆಣಿ, ಮೆಯ್ದೊವೆಲ್, ಕಣ್ಣೊಲಂ, ತಣ್ಣುಣಿಲ್, ನುಣ್ಣೊಗರ್, ಕಣ್ಣಾಪೆ.

ಕತಪ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಣ್ಣೊಲ್ಲಂ, ಕಡುಟಕ್ಕು, ಪೊಸಟೊಟ್ಟಿ. ಉತ್ತರಪದಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ^೨ ತಣ್ಣದಿರ್, ಕಣ್ಣೊಲಂ : ತಕಾರಕ

ಕಾರಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ. ಆದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಪೊಸಸಕ್ಕರೆ, ಮನೆಸರಕು : ಕಕಾರಯೋರ್ಮಾರ್ಗಭೂತ. ಉತ್ತರಪದತ್ವಂ ಚ ಸಮಾಸ ಏವೇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ನ ಭವತಿ. ಕಣ್ಣ ಕಡೆ, ರನ್ನದ ಕಣಿ, ಪೊನ್ನ ತಗಡು, ಅಲತಗೆಯ ಪಡಲಂ.

[Initial *k*, *t*, *p* of a following word, become the third of their respective *vargas* (that is, *g*, *d*, *b*).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಪ್ರಭೃತೇಃ ಇತ್ಯೇವಂ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾ ರಯನ್ನಾಹ - ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಇತಿ. ಆದಿಭೂತಾನಾಂ, ಪ್ರಥಮಾವಯವಭೂತಾನಾಂ. ದ್ವಿತೀಯತೃತೀಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ಲೋಕೇ ಸಹಾತೀಯಾಪೇಕ್ಷಯೈವ, ನ ತು ವಿಜಾತೀಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಇತ್ಯಾಹ - ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ ಇತಿ. ತೃತೀಯತ್ವಂ ಚ ನ ಕಬ್ಬಿಸ್ವ ರೂಪಸನ್ನಿವೇಶಾಪೇಕ್ಷಂ ; ಕಿನ್ತು ಸಿದ್ಧಮಾತ್ರಕಾಸಾಧಾಪೇಕ್ಷಮೇವ. ತತ್ಪಾಪಿ ನ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ, ಸನ್ನಿಹಿತಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಬೀಜಾಭಾವಾತ್. ಅತೋ'ನ್ತರತಮರಿತ್ಯಾ ತತ್ತತ್ಪ್ರತೀಯ ಏವ ವಿಜ್ಞೇಯಃ. ಪಣಗನ್ನಡಂ. ಪೂದುಕಬ್ಬಿಸ್ವ ಅರಸವ್ವದಿತ್ಯಾತ್ ದುಲೋಪಃ.

ನಮ ಉತ್ತರತ್ರ ಸ್ಥಿತಂ ಪದಂ ಉತ್ತರಪದಂ. ತತ್ಪ್ರ ವಾಕ್ಯೇ ಸಮಾಸೇ ವಾ ಸತಿ. ತಸ್ಯ ಚ ಕಣ್ಣ ಕಡೆ, ರನ್ನದ ಕಣಿ, ಇತ್ಯಾದಿಸಮ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಇತ್ಯಾರ್ಥಃ. ಉತ್ತರಪದತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮಾಸೇ ಸುಪ್ತಸ್ಯ ಸಮಾಸಃ ೩೦೧ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯತ್ಪದಂ ಯೇನ ಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ, ದ್ವಿಚ್ಛ ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ ೨೯೭ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಂ ನಿಪತತಿ, ತಯೋರೇವ ಪೂರೋತ್ತರಪದತ್ವನಿಯಮಃ. ವಾಕ್ಯೇ ತು ನೈವಂ ನಿಯಮಃ, ವೈಪರೀತ್ಯೇ'ಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾದಿಷ್ಟಾದ್ರಃ || 90 ||

ವೈತ್ತಿಃ|| ಆದಿಷ್ಟಾತ್ ರೇಫಽಕಾರಾತ್ ಪರೇಷಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಾನಾಂ ಕಕಾರ, ತಕಾರ, ಪಕಾರಾಣಾಂ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಱು + ಕೋಲೆ, ಮಾರ್ಕೋಲೆ. ಏವಂ ಬೇರ್ತಡೆ, ಬೇರ್ಪೆಟ್ಟಂ, ಕಾಚ್ಚಿಚ್ಚು, ನಾಣ್ತೊಲೆ, ನಾಣ್ವಿಗರಣಂ, ಬರ್ಕ್ಕಯೆ, ಇಪ್ಪಾನಿ, ಕೀಣ್ವಿಟ್ಟೆ. ಆದಿಷ್ಟಾದಿತಿ ಕಿಂ? ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂಲ್ಗಿಟ್ಟೆ, ಬಾಪ್ಪಾಣಂ. ರಱ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೊಮ್ಮತ್ತು.

[Initial *k*, *t*, *p* following on *rēpha* or *l*, the result of permutation, do not change to the third of their respective *vargas*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ಆದೇಕೋ'ಪಿ ಯಥಾಕಥಂಚಿದೇವ, ನ ಉದೋಃ ೨೨ ಇತ್ಯೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ಮಾರ್ಕೋಲೆ ಇತಿ. ಪ್ರತಿಪ್ರಯೋಗವಾಚಿನೋ ಮಾಱುಕಬ್ಬಿಸ್ವ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶೇ ನಾರಿ ಇತಿ ನಿಷೇಧಃ. ಶತ್ರುಣಾ ಪ್ರಥಮಪ್ರಯುಕ್ತಬಾಣವಿಚ್ಛೇದಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಪ್ರಯು

ಕೋ ಬಾಣೋ ಮಾರ್ಕೋಲಿ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ಸ್ವಭಾವತೋ ರೇಫಾಂತಃ ಕ್ಷಿತ್ ವಾ ಮನಾಚೇ ವಾರಶಬ್ದೀಸ್ತು. ತತ್ರ ತು ಮಾರ್ಗೋಲಿ ಇತ್ಯೇವ ಅನಾದಿಷ್ವತ್ಯಾತ್ ರೇಫ ಸ್ಯ. ಬರ್ಕ್ಯಮ್, ಇಪ್ಪಾನಿ. ಅತ್ರ ಬಂದು, ಎರಡು ಇತ್ಯನಯೋಃ ಬರೊಂದೋಃ³⁵⁹, ಎರಡೋರಿ³⁶⁰ ಇತಿ ಬರ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ; ತದಧಿಕಾರಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ. ಕೀಱ್ಯಾ ಟ್ವಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಕೇಱಿಗೋಃ ಕೀಱ್ವಿನಾ³⁶³ ಇತಿ ಕೀಱಾದೇಶಃ.

ಪ್ರತ್ಯಯಾದಾರಣೇ ನೀರ್ಗ್ಗಂಠಿ ಇತಿ ಜಲನಿರ್ಗಮನದ್ವಾರಂ. ಲುನ್ ಕೀಲಮಿನಕೀ ರನೀರಕೂರಸ್ಯ¹⁴ ಇತ್ಯನೇನ ನೀರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ತ್ಯಲೋಪೇ ನೀರ ಇತಿ ಅವಶಿಷ್ಟ ಏವ ನಾದಿಷ್ವಃ. ಕೂರ್ಗ್ಗಲಿ ಇತಿ. ಕೂರಿದಂ + ಕಲಿ ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ಯರಾದೇರ್ಲೋ ಪೇ ಕೂರ ಇತಿ ಅವಶಿಷ್ಟ ಏವ, ನ ತು ಕೂರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅದಿಷ್ಟಃ ಕೂರ ಇತಿ. ತಥಾ ಸತಿ ಕೂರ್ಕ್ಯಲಿ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧತೆ ನ ಕೂರ್ಗ್ಗಲಿ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಬೇರ್ಕ್ಯಯ್ದುರಬರನವರೋಳ್ |

ಕೂರ್ಕ್ಯಲಿಗಳನಾತ್ಮನಿಕಟದೋಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಂ ||

ತಾಕ್ರ್ಯಣಿಸಿ ಸಮರಕೇಳಿಗೆ |

ನೂರ್ಕ್ಯಡಿಗಡಿದಂ ನೈಪಾಲಕಂ ರಿಪುಬಲಮಂ | ಇತಿ.

ಕೂಱ್ಯಾ ಟ್ವಿ ಇತಿ. ಕೂಃ ಇತಿ ಓದನವಾಚೇ ಷಕಾರಾನ್ತೋ 'ಯಂ ಅಬಿಷ್ಟೋ ದೇಶ್ಯಃ ಶಬ್ದಃ; ನ ತು ಓದನವಾಚಿನಃ ಕೂರಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರಂಬಾದಯಃ¹⁶⁰ ಇತಿ ನಿಪಾತಿತಃ, ಕೂಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಷಕಾರಾದೇಶಾತ್ ಸಾಧಿತೋ ವಾ ಇತಿ. ಏವಂ ಬಾಱ್ಪಾಣಂ ಇತ್ಯು ತ್ರಾಸಿ ಜೀವನವಾಚೇ ಬಿಡ್ಗವಾಚೇ ವಾ ಬಾಳ್ ಇತಿ ಅಖಣ್ಡ ಏವ ಶಬ್ದಃ; ನ ತು ಮಾಂ ಸಮಾಚಿನಃ ಶಾಕವಾಚಿನೋ ವಾ ಬಾಡುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಆದೇಶಾತ್ ಸಾಧಿತಃ. ತೊನ್ನುತ್ತ ಇತಿ. ಬುಂಬತ್ತೊಸ್ತೊಮ್ ಪತ್ತಾ³⁶¹ ಇತಿ ತೊಮಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ || 91 ||

. ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ವಕಾರಾದೋಲೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಳದು + ಪೆಣಿ, ಎಳವೆಣಿ. ಏವಂ ಬೆಳವೊಲಂ, ಮೂವ್ಣಂ, ನಸುವಿರಿದು, ಮರವಣಿ, ಪಟವಾನಿಸಂ. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ನೀಳ್ವಿಟ್ಟು, ² ಕಾಡ್ವಿಡೆ. ಪವರ್ಗಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಪೊಸಚಾವಡಿ, ಪೊಸಚವಳ.

[Initial letters of the pa-rarga (p, ph, b, bh, m) become v, when following on a word ending with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ¹ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತತ್. ಮೂವ್ಣಂ. ಮೂಱುಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೂಱುಃ³⁵² ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋ ದುಲೋಪಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಉತ್ತರಪದಾವೇ ಇತಿ ಅನುವೃತ್ತೌ ಸಮಾಸ ಏವ ಅಯಂ ವಿಧಿಃ, ತಥಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಅಸಮಾಸೇ'ಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ—

1 ಕೂರ. 2 ಕಾಱ್ಯಾ ಟ್ವಿ.

ದಿವದಿಂ ಭರದಿಂ ಕೆಲಸ |

ಕೈ ವರ್ವ್ ದೇವಾಂಗನಾಜನಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ ||

ತಥಾ—

ಕಂ || ಅವಧಾನಮೇಚ್ಛಾಃಕರಿದುಲಿ |

ವ ವಂದಿಸಂದೋಹದುಲಿಯನಾಲಿಸುತುಂ ವಾ ||

ಸವಲೀಲೆಯಿನಾನೆಯ ಬೆಂ |

ಗೆ ವಂದನುದಯಾದ್ರಿಗೆಯ್ದುವಿನನಶ್ಚಿ ಲರಸಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ವಂದೋರಭೇದೋಪಚಾರಾದಿಗತಿಮಾತ್ರೈ, ಸಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾ
ಣಬಹುಲಾಧಿಕಾರಮಾತ್ರೈ ವಾ ನಿರ್ವಹನೀಯಂ. ಸೀಳ್ಯೊಟ್ಟು, ಕಾಣ್ಯೊಡೆ ಇತಿ.
ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾನ್ಮಾದೇಶಾತ್ || ಇತಿ ಉತ್ತರಯೋಗವಿಷಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾನ್ಮಾದೇಶಾತ್ || ೧೨ ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನಾದೇಶಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತ
ಸ್ಯ ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕ್ತವಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯು + ಪ್ರಯ್ಯಂ, ಕಯ್ಯಯ್ಯಂ. ಏವಂ ಸೀವ್ವೊರ
ಯ್ದಂ, ಬೇವ್ವೊರಂ, ಪುಲ್ವಯ್ಯಂ, ಪುಲ್ವಯ್ಯತು, ಸೂಚ್ಯತು. ವೈವಸ್ಥಿತವಿ
ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಪಃಪ್ಪನೆ, ಬಾಪ್ಪದಲ್, ನೀವ್ವೊಟ್ಟೆಗೆ,
ಬಾಂಬಟ್ಟೆ. ವೈಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಎಕವಿಪಿ ಪೂಸವೇಟಂ. ಅನಾದೇಶಃದಿತಿ
ಕಿಂ? ಇಬ್ಬೊಳೆ, ಇಮ್ಬೊನೆ.

[After a consonant, if it be not the result of permutation, the change is optional.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆದಿಶ್ಚತ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಸಾಧನಃ. ಆದಿಷ್ಟ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.
ತದತಿರಿಕ್ತೋ ನಾದೇಶಃ. ತಸ್ಯಾತ್ ಅನಾದೇಶಾತ್ ಅನಾದಿಷ್ಟಾತ್ ಇತಿ ಯಾವತ್ ; ಅನ್ಯಥಾ
ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಭಟನಾತ್. ಕಯ್ಯಯ್ಯಂ, ಬೇವ್ವೊರನೆ, ಇತ್ಯಾ
ದಾ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷಾನ್ತರೇಣಾಪಿ ಭವಿಷ್ಯಂತ ಇತ್ಯುಕ್ತಾಃ ವೈವಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ದುದ್ಧೇಽಪಿ ಅತ್ರ ಅನಾದೇಶಕ್ರಮಣಂ ಅಕರ್ತವ್ಯಂ, ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಾಯೋಗಃ;
ತಥಾ ಹಿ - ಆದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹಿ ತತ್. ಸಾ ಚ ವಿವಾ ಚೈವಂ ಸಿದ್ಧೃತಿ, ಯ
ತೋಯಂ ವಾಶಬ್ದೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಚನಃ. ತತೋನಾದೇಶಾದಪಿ ವೈಜ್ಞಾನಾ
ತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕ್ರತಃ ಕೃಚಿದೇವ ಇಷ್ಟಾ ನ ಸರ್ವತ್ರ ; ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ
ಕೃಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತರೂಪತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ವಕ್ರತಃ ನೇ
ಷ್ಠಾ ತತ್ತ್ವನ ಆದೇಶಪಕ್ಷೋಪಿ ನಿಕ್ಷೇಪ್ತಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಆದೇಶಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ
ಪರ್ವಗಸ್ಯ ವಕ್ರತಃ ಸೇಷ್ಯೋಪ ; ಅನಾದೇಶಾದಪಿ ಕೃಚಿದೇವ ಇಷ್ಟಾ ಕೃಚಿತ್ ನೇ
ಷ್ಯೋಪ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚೀನತದಭಾವವಿಷಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ತದ್ಗುಣಮಿತಿ.

1 ಕಾಣ್ಯೊಟ್ಟು. 2 ವೈಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾನ್ಮಾದೇಶಃ. 3 ಶಕ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಶ್ಲೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ || 93 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಕಾರ ಯಕಾರವರ್ಜಿತಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರ
ವದಾದಿಭೂತಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಇನಿದು + ಸರಂ,
ಇಂಚರಂ. ಏವಂ ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚಾವಡಿ, ಇರ್ಚಿಹಂಗು, ಬರ್ಚಿಹಂಗು.

ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ—ಕಣ್ಣೋಲಂ, ಮುಳ್ಳಿಹಂಗು, ಕಳ್ಳವಿಗೆ, ಕಿಣ್ಣಿಲ್ಲಿಗೆ.
ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ—ನುಣ್ಣರಂ, ನುಣ್ಣರಂ; ಬೆಳ್ಳರಿ, ಬೆಳ್ಳರಿ; ಮುಳ್ಳಿ, ಮುಳ್ಳಿ.

ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ—ಮುಂಜಾರಿ, ಪೊಂಜರಿಗೆ, ಮುಂಜಿಹಂಗು, ಕಣ್ಣಿ
ಡರಿ, ಪೊಂಜೆಳೆ, ಪಿಂಜಿಹಂಗು.

ಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕಣ್ಣುಲರಿ, ಪೊಂದಗಡು, ಇಮ್ಮಾವು. ಅಲಯ ಇತಿ ಕಿಂ?
ಬೆಳ್ಳೋನೆ, ಕಲ್ಪರಿ, ಬಾಯ್ಸವಿ, ಮೆಯ್ಯವಿ.

ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ |
ವಿವೇಕವಿಧಾನಂ ಬಹುಧಾ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧಂ ಬಹುಲಕಂ ವದಂತಿ ||

[Initial s generally changes to ch when following on any consonant except l and y.]

ವೈಜ್ಞಾ || ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅಲಯ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇ
ತ್ಯಾಹ—ಲಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬಹುಲಂ, ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ. ವೈಯಾಕರಣಾನಾಂ ಇಯಂ ರೀತಿಃ—ಯತ್ರ ವಿಧಿ
ನಿಷೇಧಾ ಏಕತ್ರ ವಿಷಯೇ ಸಮಗ್ರೀಲಂ ವರ್ತತೇ ತತ್ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ. ಯತ್ರ ತು ಕ್ವಚಿ
ತ್ ವಿಧಿರೇವ ಕ್ವಚಿತ್ ನಿಷೇಧ ಏವ ಇತಿ ವಿಷಯಭೇದವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ತತ್ ವೈಯವಸ್ಥಿತಂ.
ಯತ್ರತು ಲಕ್ಷಣನುರೋಧಾತ್ ಉಕ್ತಾನ್ಯಕರಣಂ ತದಭಯಂ ಚ ತತ್ ಬಾಹುಲಕಮಿತಿ.
ಯದ್ವಾಚಿ ಅತ್ರ ವಿಭಾಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಅನ್ಯಕರಣಂ ಚೇತಿ ತ್ರಿವಿಧಮೇವ, ತಥಾಪಿ
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಭಿನ್ನವಿಷಯತಯಾ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ
ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧ್ಯಕಥನಂ. ವಿಷಯವಿವೇಚನೇ
ತು ತಿಷ್ಠುಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಿಯಾಮಕ ಇತಿ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರಾತ್ಪರ
ಸಸ್ಯವಿ ಭವತಿ. ತೇನ ಪೊಸ ಚಿಗುರಿ, ಕಡು ಚೋಜಿಗಂ, ನಿಡು ಚಾಲ್, ಮುಳ್ಳವಡಿ,
ಮುಳ್ಳಾವಡಿ, ಮುಳ್ಳಿಹಂಗು ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.

ಇಂಚರಂ ಇತಿ. ಸ್ವರಶಿಬ್ಧಸ್ಯ ಸೋ ವಕ್ತೃ ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಾತ್ ಶರ
ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶವೋರ್ವಾ ಸ್ತಃ 19 ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಸಕಾರಾದೇಶಾದ್ವಾ ಸರ ಇತಿ ತದ್ಭವಃ
ಶಬ್ದಃ. ಇನಿದು + ಸರಂ ಇತಿ ವಿದ್ಯುತ್ಯ ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ವರಾದಿಲೋಪೇ, ಇಂಚರಂ ಇತಿ ಮ
ಧುರಸ್ವರೋ ಮಧುರಾಸ್ತಂ ವಾ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸೇ ತು ಇಂಚರಂ ಕೋಕಿಲೋ
ಮನ್ಯಥೋ ವಾ.

1 ಇಂಚರಂ. 2 ಮುಳ್ಳರಿ, ಮುಳ್ಳರಿ. 3 ಸಕಾರಲೋಪಾತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಲ ಯ ಕಾರವರ್ಜನಂ ಅಕರ್ತವ್ಯಂ, ಬಹುಲಗ್ರಹಣೇನ ಕ್ವಚಿದಪ್ಯ
ವೃತ್ತಿಃ ಇತಿ ಪಕ್ಷನಿಕ್ಷೇಪೇಣೈವ ಚಾರತಾರ್ಥ್ಯಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ಲಯಾಭ್ಯಾಂ ಪಠಃ ಸಕಾರೋ
ನ ಕ್ವಾಪಿ ವಿಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ದ್ವ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ತದ್ವರ್ಜನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಸ್ಕೃತಾಯಾಂ ಛಃ || 94 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲ ಯ ಕಾರವರ್ಜಿತಾತ್ ವೈಚ್ಛಿನ್ವಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾ
ದಿಭೂತಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಚಿನಿ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಛಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣು + ಸಾಸಿರಂ, ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ. ಏವಂ ಇಚ್ಛಾ
ಸಿರಂ, ಬಚ್ಛಾಸಿರಂ, ನೂಚ್ಛಾಸಿರಂ. ಸಂಸ್ಕೃತಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಚ್ಛೆ
ಁಂಗು, ಇಚ್ಛೆವಡಿ. ಅಲಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನಾಲ್ಪಾಸಿರಂ, ಅಯ್ಪಾಸಿರಂ.
ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಎರಪ್ಪಾಸಿರಂ, ಏಪ್ಪಾಸಿರಂ, ಪಯಿಂಜಾ
ಸಿರಂ.

[In numerals to chh.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಯದ್ಯಪಿ ಅಯಂ ಅನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ, ಅನಂತರಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧಃ :
ತಥಾಪಿ — ಸ್ಥಾನಿಸಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಸ್ವಾರ್ವಸ್ವಾತ್ ಅವಿಶೇಷ ಏವ. ಪರಂ ತು ಸಂಸ್ಕೃತವಿಷಯೇ
ಛಕಾರಾದೇಶಮಾತ್ರಂ. ತತ್ತ್ವ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಅನ್ಯಕರಣಾದಪಿ ಸಿದ್ಧತಿ; ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋ
ಗಭೂತಸ್ಯ ತಾಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಗೈಶ್ಯೇಗ ಇತಿ ; ಪು ರ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಪಂಕ್ತೋ ವಾ.
ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಮುಚ್ಛಾಸಿರಂ, ಮುಚ್ಛಟ್ಟ, ಮುಚ್ಛೋಡನಂ, ಆತ್ಯಾದಿ
ಸಿದ್ಧತಿ.

ಎಣ್ಣಾಸಿರಂ. ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಪಯ್ದೋಃ ³⁵¹ ಇತಿ ದುಲೋಪಃ. ನೂಚ್ಛಾಸಿರಂ.
ಁುಡೋಃ ³⁵² ಇತಿ ರೇಫಾದೇಶಃ. ಬಚ್ಛಾಸಿರಂ. ಲುಪ್ಪಾಸಿರೈಚ್ಛೋಃ ³⁵³ ಇತಿ ಲೋಪಃ.
ಪಯಿಂಜಾಸಿರಂ. ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ ³⁵⁴ ಇತಿ ಪಯಿನಾದೇಶಃ ; ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ
ಇತಿ ಜಕಾರಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೋ ನೋ ಣಃ || 95 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಛಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಸ್ಯ ನಕಾರಸ್ಯ ಛಕಾ
ರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಣ್ಣಿತು + ನೀರ್, ತಣ್ಣೀರ್. ಏವಂ ತಣ್ಣಿಃ + ಅಲ್,
ಕಣ್ಣೀರ್, ಪುಣ್ಣಾಟಿ. ಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇನಿದು + ನಗೆ, ಇನ್ನಿಃ ; ಅರಲ್ಪುನೆ.
ನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಣ್ಣಿದಿರ್, ತಣ್ಣಿಃ. ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ—
³ಗೇಣ್ಣೀಳಂ, ಕಣ್ಣಿಯ್ದಿಲ್, ⁴ಗೋಣ್ಣಾಟಿ.

[Initial n, following on n, becomes ṇ.]

1 ಮುಚ್ಛೋಡನಂ. 2 ಪಯಿನಾದೇಶಃ. 3 ಗೇಣ್ಣೀಲಂ. 4 ಗೋಣ್ಣಾಟಿ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸ ಏವ ಆಯಂ ವಿಧಿಃ. ಬಹುಲಾಢಿಕಾರಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಅನಮಾ ಸೇಽಽ ಭವತಿ. ಕಣ್ಣೊಂದಪುದು, ಕಣ್ಣೊಂದಪುದು ; ಪುಣ್ಣಾ ಊವೋದುದು, ಪುಣ್ಣಾ ಊವೋ ದುದು ; ಜಾಣ್ಣಿನ್ನು, ಜಾಣ್ಣಿನ್ನು ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ || 96 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಗಾಗಮಾತ್ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿಭೂತಾನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಅವಸ್ಥಾನಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು + ಕೋಲ್, ಎತ್ತುವ ಕೋಲ್. ಏವಂ ಪೊತ್ತುವ ಕೊಳುಡು, ಸುಕ್ಕುರ್ವ ಕುರುಳ್, ತೂಗುವ ತೊಟ್ಟಲ್, ಉಕ್ಕುವ ತೊಣಿ, ತೊಳಗುವ ತಳಗೆ, ಆಡುವ ಪೊಲಂ, ಓದುವ ಪೊತ್ತಗೆ, ಪೊಣ್ಣುವ ಬಣ್ಣಂ, ಸೊಕ್ಕುರ್ವ ಬೆಲೆನೆಣ, ಪೊಯ್ಯ ಮಡೆ, ಕೂಗುವ ಮಾರಿ, ತೂಗುವ ಸೊಡರ್, ಕೇಗುವ ಸೋಗೇ, ಕುಣಿವ ಸಾಸಿರಕುದುರೆ.

ಅಕ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ತೂಗುದೊಟ್ಟಲ್, ಆಡುಂಬೊಲಂ, ವಿನಂಬುಲು.

[The initial letters of words following on the augment *a* retain their form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮಾಸವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಉಪಾನ್ತೈಸ್ವರಾದೇಃ ಲೋಪೇ ಸಮಾ ನಾಭಿಕರಣೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಅಗ್ಬಯಲಂ ³⁴⁵ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಅಗಾಗ ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸ್ಮಾತ್ ಅಕಃ ಪರೇಷಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಅನೇನ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ವಿಧೀಯತೇ.

ನನು ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇ ನಾಮ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಾನಂ. ತಚ್ಚ ಅವಿಧೇಯಮೇವ. ಯತಃ ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಃ ಖಲು ವಿಧೇಯಾಃ, ನಾತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ ಆಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರತೀಯ ತೇ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ವಾ; ಕಿಂ ವಾ ಅತ್ರ ವಿಧೀಯತೇ ? — ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಯದ್ವಾಪಿ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಿ ತೀರಣ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಸೈವ ಕ್ವಚಿತ್ ವಿಧೇಯಾ ಭವತಿ. ತಥಾಹಿ — ನಿಮಿತ್ತವಶಾತ್ ವಿಕ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಮಪಿ ತನ್ನಿ ಪೇಧದ್ವಾರಾ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಿ ತೇಃ ಪರಪಾಲನಮೇವ ವಿಧೇಯತಾ. ಯಥಾ ಪ್ರಾಗಭಾವಪರಪಾಲನಂ ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾ ಗಭಾವಸ್ಯ ಅನಾದಿತ್ಯೇನ ಅಸಾಧ್ಯತ್ವೇಽಪಿ ಸಾಧನಾನುಪ್ಪಾನಾತ್ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಜನನಶಕ್ತಿವಿಘ್ನ ಓನೇನ ತಾದ್ರೂಪ್ಯಪರಪಾಲನಮೇವ ಸಾಧ್ಯತ್ವಮಿತಿ. ಸನ್ನಿ ಚ ಅತ್ರ ವಿಕ್ರಿಯಾನಿಮಿ ತ್ತನಿ. ಸತ್ತ್ವಪಿ ತೇಷು, ಅಕಃ ಪರೇ ವರ್ಣಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಕಾರ್ಯಭಾಜೋ ನ ಭವ ನ್ತಿ; ಕಿಂತು ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಕಾರ್ಯನಿಷೇಧಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೇಽಪಿ ವಿಧೇಯ ವವೇತಿ.

ತತ್ರ ಎತ್ತುವ ಕೋಲ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಕತಪಸ್ತುತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ⁸⁰ ಇತಿ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಸ್ಯ ಪೊಣ್ಣುವ ಬಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ ⁸¹ ಇತಿ ವಕಾರಾವೇಶಸ್ಯ, ತೂಗುವ ಸೊಡರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಶ್ಚೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ ⁸² ಇತಿ ಚತ್ವಸ್ಯ, ಕುಣಿವ ಸಾಸಿರಕುದುರೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಚ್ಚೈಯವಾಂ ಛಃ ⁸³ ಇತಿ ಛತ್ವಸ್ಯ.

ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ತನ್ನಿವೇದೇನ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಚತ್ವರ್ಥತ್ವೇ ವ್ಯಜ್ಞಾನ ಪರಸ್ಯೈವ ಸಕಾರಸ್ಯ, ತಥಾಪಿ ಬಹುಲವಿಷಯತಯಾ ಸ್ವರಪರಸ್ಯಾಪಿ ಭವತೀತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಮ್ಯಾನೇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತು ಎತ್ತಂಗೋಲಿ, ತೂಗುಂದೂಟ್ಟಲಿ ಇತ್ಯಾದಾ ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ರನಕಿ³⁴⁴ ಇತಿ ಸದ್ವತ್ಸ ಮುಕಾರಾದೇಶ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ: ಎತ್ತುವ, ಪೊತ್ತುವ, ನೋಡುವ, ಬೇಡುವ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಾಮ್ಪ್ರತಿಕಕ್ರಿಯಾದ್ಯೋತಕಾಃ, ಎತ್ತಿದ, ಪೊತ್ತಿದ, ನೋಡಿದ, ಬೇಡಿದ ಇತ್ಯಾದಯೋ ತೀತಕ್ರಿಯಾದ್ಯೋತಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ವಿಶೇಷಣವಾಚಿನೋಪಿ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ತಾ ಏವ ಇತಿ ಏಕಃ ಪಕ್ಷಃ. ವ್ಯಸ್ತಾ ಏವ ಅರ್ಥಾನುಗುಣತಯಾ ಸಮ್ಪನ್ನನೀಯಾ ಇತಿ ಅಪರಃ ಪಕ್ಷಃ. ಪಕ್ಷದ್ವಯಮಪಿ ಸಾಮ್ಪ್ರದಾಯಿಕಮೇವ; ಉಭಯಥಾಪಿ ಪ್ರಚುರಪ್ರ ಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತತ್ರ ಆದ್ಯಸ್ಯ—

ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ತೀಡುವೆಲರಾಡುವ ಸೋಗೆ ಕೊಳಂಗಳೊಳ್ ತುಳುಂ |
ಕಾಡುವ ಬಾಳೆ ಕೋಡುವ ಪುಟಿಲಿ ಸಲೆ ಕೂಡುವ ಕೊಂಚಿ ಮುಟ್ಟು ಮು ||
ದ್ವಾಡುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕೆ ಮುದ್ದುಮಾ |
ತಾಡುವ ಜಾಣವಕ್ಕೆ ನಡೆ ! ನೋಡುವರಲ್ಲಿಯನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ನನೆಯಂಬಂ ಕಂತುವಿಂದಂ ಬಿಸುಡಿಸಿದಲರ್ಗಣಿ ಚಂದ್ರಬಿಂಬೋದಯಪ್ರಾ |
ತ್ಥನೆಯಂ ಕನ್ನೆಯಿಲ್ಲಿಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಕಳೆದ ಮೊಗಂ ಜನ್ಮಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಭೂ ||
ಜನನೇತ್ರಾನೀಕದಿಂದಯಿದ್ದಿಸಿದನುಪಮಸಾಂದರ್ಭ್ಯಮೊಳ್ಳಂಡರಂ ಬ |
ದ್ವಿನ ಬಲಿಂ ಗಂಡುದೊಲ್ಲಾಳ್ವಸಕದ ಸೊಬಗಾನಾಡ ಪಣ್ಣಿಗೈ ಸಾಜಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪಾಡುವ ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮ್ಪ್ರತಿಕಕ್ರಿಯಾವಾಚಿನಃ ಬಿಸುಡಿಸಿದ ಇತ್ಯಾದ್ಯೋತೀತಕ್ರಿಯಾ ದ್ಯೋತಿಸತ್ವ ಶಬ್ದಾಃ ತುಂಬಿ, ಅಲರ್ಗಣಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯವ್ಯವಹಿತೋತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಸಮ ಸ್ತಾ ಏವ; ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮ್ಪದ್ವಾ ದಿತಿ.

ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ—

ಅರಲ ಸರಲ್ಲದಾರ ಮನಮಂ ಗುಣಿನಾಡದೊ ನಾಡ ನೀಚುವೆಂ |
ಡಿರ : ನಡೆದೊಪ್ಪುವಪ್ಪುವೊಡಗೂಡುವ ನೋಡುವ ಸುತ್ತುವ್ವತ್ತುವಾ ||
ದರಿಪೊಲಿಪೊಲ್ವ ಗೆಲ್ವ ಬಸದಾಗಿವ ಭೋಗಿಪ ಪೊಯ್ವ ಬಯ್ಯ ನಾ |
ಣ್ಣಿರೆವೆಂವಿಂಬುಕೆಯ್ಸುವೊಳಕೆಯ್ಸುವನೇಕವಿಚಿತ್ರಚೇಷ್ಟೆಗಳೆ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಬಪ್ಪುವ, ಅಪ್ಪುವ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ವ್ಯಸ್ತಾ ಏವ ನ ಸಮಸ್ತಾಃ, ಪೂರೋತ್ತ ರಯೋಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್; ಬಪ್ಪುವ ಚೇಷ್ಟೈ, ಅಪ್ಪುವ ಚೇಷ್ಟೈ ಇತಿ ಉತ್ತ ರಸ್ಥಚೇಷ್ಟಯೈವ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಸಮ್ಪನ್ನಾತ್. ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಾಕ್ಯ ಏವ ನ ಸಮಾನ್ ಇತಿ. ಅತ ಏವ ಚ ವಿಶೇಷವಾಚಕಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ಯಮೇತಿ. ನ ನಿಯಮಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರಾರ್ವತಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ನೋಡುವರ್ಗಲ್ಲ. 2 ನಡೆವೈ.

ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಕಾಸ್ತು ಭದ್ರತೀಕಿರತ್ನಪ್ಪಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವ |
 ಕ್ಷೋರಂಗಪ್ಪತೆಯಾದ ಪಾದನಖರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ ಪೃಷ್ಟೀಕೋ ||
 ಪೀಠವಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಚಕ್ರವಿ ದೃತ್ಯಧ್ವಾತಮಂ ಗೆಲ್ಲ ಭೂ |
 ಭಾನುಚ್ಛೇದವಿನೋದಿ ಕೃಷ್ಣ ನಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ || ಇತಿ.

ಆತ್ರ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ, ಸಂದ ಪಾದನಖರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ, ಗೆಲ್ಲ ಚಕ್ರವಿ ಇತಿ ಪು
 ವ್ವತ್ಪ್ರವ ಸಮ್ಪನ್ನಃ; ಪದಾನಾಂ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಅವಸ್ಥಾನೋಪಿ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಯಾ ಏವ
 ಸಿಯಾವುಕ್ತ್ಯಾತ್.

ಏವಂ ಪಕ್ಷದ್ವಯೇ ಸಮಾಸಪಕ್ಷ ಏವ ಸಮನ್ವಯೇನ ಸುಬೋಧ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃ
 ದಭಿಪ್ರೇತಃ; ನ ವ್ಯಾಸಪಕ್ಷಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಆಕಾ ಪರಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋಪದೇಶೋ
 ಸಿರಧಕಾಃ ಸ್ವೃತ್. ಕಾರ್ಣಾಂತರವೃತ್ತಾ ಸತ್ಯಮೇವ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ವಿಧೇಯಃ. ಸಾ
 ಚ ಸಮಾಸ ಏವ ನಾನ್ವಯೇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ವ್ಯಾಸಪಕ್ಷಸ್ಯ ಅನನ್ವೀಕಾರೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತಪ್ರಯೋಗೇದು ಕಾ ಗತಿಃ ಇತಿ
 ವಾಚ್ಯಂ; ಉತ್ತರತ್ರ ಅಗ್ಬಹುಲಂ³⁴⁵ ಇತಿ ಅಗಾಗಮವಿಧಾನಸ್ಥಲೇ ಸಕ್ಷಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ
 ಸೂಚಯಿಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಯಾಃ || 97 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಿಕೃತಾತ್ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯವಾಚಿನಃ ಪರೇವಾಂ ಉತ್ತರಪದಾದಿ
 ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಅವಸ್ಥಾನಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದುಕಣ್ಣಂ, ಮೂಝುಕಯ್ಯಂ, ನಾಲ್ವತಲೆಯಂ,
 ಆಯ್ದತಲೆಯಂಗಿ. ಅವಿಕೃತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಮೂಗಯ್ಯಂ, ನಾಲ್ವತಲೆಯಂ.
 ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಯಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕುಝುಗಯ್ಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ.

[The initial letters of words following on an unchanged numeral retain their form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಕೃತ ಇತಿ ವಿಕೃತಿಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಸಾಧನೋ ವಿಕೃತಿಶಬ್ದೋ
 ವಿಕೃತಃಪೂರ್ವವಚನಃ; ಕೃದ್ಬಹುಲಂ (ಶಾ. 4-3-18) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ವಿಕಾರೋ
 ವಿಕೃತಿಃ ಇತಿ ಭಾವಸಾಧನೋ ವಾ. ಭಾವಭಾವಿನೋ ಅಭೇದೋಪಾಕಾರಾತ್ ವಿಕೃ
 ತ್ಯಾಪ್ರಯವಚನಃ. ಅಥವಾ ನಾಸ್ತಿ ವಿಕೃತಿಃ ವಿಕಾರೋ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ಅವಿಕೃತಿಃ ವಿಕಾರರ
 ತ್ವಾತ್ಯಸ್ಯ ಅವಿಕೃತೇಃ ಇತ್ಯಾಹ—ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇತಿ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾತ್ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಬಂದುಕಣ್ಣಂ, ಮೂಝುಕಯ್ಯಂ, ತ್ರಿಹಸ್ತಃ, ನಾಲ್ವತಲೆಯಂ, ಚತು
 ರ್ವರಃ. ಆಯ್ದತಲೆಯಂಗಿ, ಪಂಜುಕಿರಸೇ. ಸರ್ವತಾಪಿ ಸಮಾಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಂ ಏವಮೀ
 ದೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಒಮ್ಮತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ || 98 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಒಮ್ಮತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ವರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ
 ಸ್ಯ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ವಿಕಾರಸ್ಯ ಬಿಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

1 ಅವಿಕೃತಿರಿತಿ ವಿಕಾರರಹಿತಾ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್, ತೊಂಬರ್, ಪಯಿಂಬರ್.
ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಃ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂವರ್, ನಾಲ್ವರ್. ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಬಂಬತ್ತು !ವರುಷಂ, ಪತ್ತು ವಂಗಡಂ. ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ರೇಫಸ್ಯ ಮಾ ಭೂತ್.

[V in the affix var becomes b when following on ombattu or pattu.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಬದ್ಧತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯೇ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಿಯಾ ವರ್ 241 ಇತಿ
ವರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತದೀಯಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಸಮ್ಬನ್ಧಿನಃ ಇತಿ. ಬಂಬ
ದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್—ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿನ್ಮ 173 ಇತಿ ತಕಾರಾದೇಃ ದಿಮಾ
ದೇಶಃ. ತೊಂಬರ್—ಬಂಬತ್ತೋಸ್ತಾಂ ಪತ್ತಾ 311 ಇತಿ ತೊಮಾದೇಶಃ. ಪಯಿಂ
ಬರ್—ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ 313 ಇತಿ ಪಯಿನ್ಮಾದೇಶಃ.

ನನು ಬಮ್ಬತ್ತು ಪತ್ತೋಃ ಇತಿ ಅವಿಕ್ರತಸ್ವರೂಪೋಪಾದಾನಾತ್ ಕಥಂ ತದ್ವಿ
ಕ್ರತೋಃ ತೊನ್ಮ, ಪಯಿನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗ್ರಹಣಂ ೨ ಇತಿ ಚೇನ್ನ ; ತದಾದೇಶಸ್ತದ್ವತ್
ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾತ್ ತಯೋರಪಿ ಗ್ರಹಣಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಬಮ್ಬಯ್ಯರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಬಮ್ಬು
ಯೋ ನ 100 ಇತಿ ಉತ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ನಿರ್ವೇದ್ಯಾತಿ.

ವಗ್ರಹಣಂ ಸ್ಥಾನಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಪಪ್ರಾಪ್ಯಃ ಸದ್ವಿನೇನ್ದ್ರಸ್ಯ ೨೨ ಇತಿ
ರೇಫಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾಹ—ವ ಇತಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಣ್ಣೋಃ || 99 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಣ್ಣುಬದ್ಧತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋ
ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣುರ್.

ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[Also when following on ennu.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವರೋ ವೇ ಬಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಮ್ಬದ್ಧಃ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಪೃಥಗ್ಯೋಗಃ ೨ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರ ಏವ ಅಯಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತಾಮಿತ್ಯಾ
ರಚ್ಛ್ರ ನಾಸಾ ಪೂರ್ವತ್ರ ನಿರ್ದೇಷ್ಟಂ ಶಕ್ಯಃ, ಸದ್ವಿಕಾರ್ಯಾಘಟನಾತ್. ಯತೋತ್ರ
ಎಣ್ಣು ಬಮ್ಬತ್ತು ಇತಿ ಏಕಾಕ್ಷಾರಾ ಏಕಮಾತ್ರಾ, ತಾ ಚ ನಾಚಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪಠತಾ ;
ಏಚಾಂ ಹ್ರಸ್ವಭಾವಾತ್. ಅತೋ ಯಜ್ಞಾದಿಕಾರ್ಯಾಘಟನಾತ್ ಪೃಥಗೇವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತ
ಇತ್ಯಾಹ—ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಮ್ಬಯೋ ನ || 100 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಮ್ಬಯ್ಯ ಇತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವರ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ
ಸಮ್ಬನ್ಧಿನೋ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬಯ್ಯರ್.

[Not when following on *omnibus*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇದಮೇವ ನಿಯಾಮಕಂ ಬುಬ್ಬುತ್ತು ಪತ್ತೋಃ 98 ಇತಿ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ತ್ರೇ ತದಾದೇಶಾನಾಮಪಿ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಬುಬ್ಬುಯಃ ಪರಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾಫಟನಾತ್ : ಪ್ರಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೆನೆಕೋಲಾದಯಃ || 101 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೆನೆಕೋಲಾದಯಃ ಶಬ್ದ ನಿಪಾತ್ಯನ್ವೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆನೆಕೋಲ್, ತಲೆಕಟ್ಟು, ಬಳಕಯ, ಮೊಣಕಯ, ಪೊಣಕಯ, ಬಳಕೋಟೆ, ಪೊಣಕೋಟೆ, ಪೊಣಕಟ್ಟು, ಬಣಿಕಾಲ್, ಪೊಸ ತೋಲೆ, ಬಳತೋಟಂ, ಪೊಸತೋಟಂ, ಕಯ್ವಣಿ, ಕತ್ತುರಿಮಿಗಂ, ಸೊಸೆ ಮುದ್ದು, ನಸುಮುಳಸು, ಇಕ್ಕೋಡಿ, ಇತ್ತಡಿ, ಇಪ್ಪಾನಿ, ಬಕ್ಕೋಲ್, ಬಕ್ಕಯ, ಬಕ್ಕಣ್ಣಂ, ಮುಕ್ಕಣ್ಣಂ, 'ಮುಕ್ಕೋಡೆ, ಮುಕ್ಕೋಡಿ, ಮುತ್ತಚೆ, ಮುಕ್ಕುವೈ ಇತಿ ಬೆನೆಕೋಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Based on the words grouped with it (see above) are exceptions to the rules.]

ಇತಿ 2 ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜರಿ ಸ ಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದನುಶಾಸನವೃತ್ತ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೆನೆಕೋಲಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಯಥೋಪದೇಶಂ ಸಾಧನೋ ಭವಂತೀ ತ್ಯಾಹ - ಬೆನೆಕೋಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಿಪಾತ್ಯನ್ವೇ, ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ ಅನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣನಿರವೇಕ್ಷಂ ಉಚ್ಚಾರ್ಯನ್ವೇ. ಬೆನೆಕೋಲ್, ತಲೆಕಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಾ ಕತಸ್ತುತೀಯಃ 31 ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಮಾಘಾದಿತಿ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಸ್ವೋಪಜ್ಞ ಶಬ್ದನುಶಾಸನವೃತ್ತೇ ಭಾಷಾ ಮಂಜುರಾಃ ಟೀಕಾಯಾಂ ಮಂಜುರೀಮಕರನ್ದಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ.

1 ಮುಕ್ಕೋಟೆ. 2 ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧ.

ದ್ವಿತೀಯಸಾದ ಪೂರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀಭೇದಃ ಸ್ತ್ರೀ || 102 ||

ವೈತ್ತಿ || ಸ್ತ್ರೀನಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾರಿ ಕೂರ್ತುಃ, ಸತಿ ನೋಡಿದಳ, ಕಾಮಿನಿ ಕೂಡಿದಳ, ರಂಭೆ ನರ್ತಿಸಿದಳ, ಅಚ್ಚರಿಸಿ ಪಾಡಿದಳ, ಅವಳ ಬಂದಳ, ಇವಳ ಪೋದಳ. ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಪರಾಧ್ಯಯಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ. ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರದೇಶಃ—ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ^{1,3} ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words denoting females are of the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಖಲು² ಉತ್ತರತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಳುಕ್ತ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ^{1,3} ಆತೇ ತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ¹⁰², ದಗಿಮಾದಾ ನಪಿ^{2,11} ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಸ್ತ್ರೀ ಪುಂಸ್ಯಂಸಕಲಿಹೋದ್ದೇಶೇನ ಳುಗಾದಿಕಾರ್ಯಣಿ ವಿಧೀಯಂತೇ. ತತ್ರ ಉದ್ದೇಶ್ಯಲಿಂಗ ಸ್ವರೂಪಾಕ್ಷಾನೇ ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ವಿಧಾತುಂ ಅಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಉದ್ದೇಶ್ಯಂ ಅವಶ್ಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತಿ ಲಿಂಗಾನುಶಾಸನಸ್ಯ ಆರಮ್ಭೋಪಾಯತಾಯಾಂ, ಯದ್ಯಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಲಿಂಗ ಸ್ವರೂಪಂ ಉಪದಿಶ್ಯವ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರ್ದೇಷ್ಯವ್ಯಂ, ತಥಾಪಿ ಲಿಂಗ ಸಾಮಾನ್ಯೋದ್ದೇಶೇನ ವಿಧೀಯಮಾನಕಾರ್ಯಭಾವಾತ್ ತದ್ವಿಶೇಷಾನೇವ ಅಭಿದಧಾನಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ ತಾವತ್ ನಿರ್ದಿಶತಿ—ಸ್ತ್ರೀಭೇದಃ ಸ್ತ್ರೀ ಇತಿ.

ಸಾಮಾನ್ಯಂ ತು ಯಾವ್ಯಶೇಷಾನುಸೂತ್ರತಂ ತದತಿರಿಕ್ತಪ್ರಸೂತ್ರತಂ ವಸ್ತುನಃ ಸ್ವರೂಪಮೇವ. ೩೦ ತದಿತಿಚೇತ್, ಇವಳ ಇವಂ ಇದು ಇತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾ³ ಹೇತುಃ ಲಿಂಗಾರ್ಥಧರ್ಮ ಇತಿ ಬಿರುದಃ; ಯದಾಲಮ್ಬ್ಯ ಲೋಕೇ ಶಬ್ದಃ ಕೃಚಿತ್ ಇವಳ ಇತಿ—ಯಥಾ ಸತಿಯಿವಳ, ಸುತೆಯಿವಳ, ಪೆಣ್ಣಿತಿವಳ, ಮಗಳಿವಳ ಇತ್ಯಾದಿ, ತಥಾ ಕೃಚಿತ್ ಇವಂ ಇತಿ—ಯಥಾ ಪತಿಯಿವಂ, ಸುತನಿವಂ, ಗಣ್ಣಿನಿವಂ, ಮಗನಿವಂ ಇತ್ಯಾದಿ, ತಥಾ ಕೃಚಿತ್ ಇದು ಇತಿ—ಯಥಾ ಲತೆಯಿದು, ವೃಕ್ಷಮಿದು, ವನಮಿದು, ಬಳ್ಳಿಯಿದು, ಮರನಿದು, ಬನಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ; ತಥಾ ಬಂದಳ, ಬಂದಂ, ಬಂದುದು, ಪೋದಳ, ಪೋದಂ, ಪೋದುದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ವರೂಪೇಣ ಚ ವ್ಯವತಿಷ್ಠಂತೇ. ತದೇತದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಕಾರ್ಯಭೂತಾಯಾಃ ಕಾರಣಭೂತೋ ಯೋ ಲಿಂಗಾರ್ಥಗತೋ ಧರ್ಮಃ ತಲ್ಲಿಂಗಮಿತಿ.

ನ ಚ ಲಿಂಗ ಸ್ವರೂಪಂ ಅಜಾನಾನಾನ್ಪ್ರತಿ ಲಿಂಗಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಂಗಂ ಇತ್ಯುಪದೇಶೋ ನ ಯುಕ್ತಃ, ಜ್ಞಪ್ತಾ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯದೋಪದುಷ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಲಿಂಗ ಶಬ್ದೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಅರ್ಥವಚ್ಛಬ್ದರೂಪಪ್ರಾತಿಪದಿಕವಚನೋ ನ ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯನಾಚೇ. ಪ್ರತ್ಯೇತವ್ಯಂ ಚ ಲಿಂಗಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಾದಿ. ಪ್ರತೀತಂ ಚೈತತ್ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಪರಾಭ್ಯಂ ಲಿಂಗಂ ಅನ್ಯದಿತಿ ಅನವೋರ್ಭೇದಾತ್ ನಾತ್ಮಾಶ್ರಯಃ.

1 ಅಚ್ಚರ. 2 ಉತ್ತರಶಾಸ್ತ್ರೀ. 3 ಹೇತುಲಿಂಗಾರ್ಥ.

ನನು ಇದಮಯುಕ್ತಂ ಅರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ, ಯತೋ ಲಿಪ್ತಾಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಯಾ ಶಬ್ದಾ ಏವ ವಿಕ್ರಿಯಂತೇ—ಇವಳ್ ಅವಳ್ ಉವಳ್ ಇವಂ ಅವಂ ಉವಂ ಇದು ಅದು ಉದು ಇತಿ, ತಥಾ ಬಂದಳ್ ಬಂದಂ ಬಂದುದು ಪೋದಳ್ ಪೋದಂ ಪೋದುದು ಇತಿ. ವಿಕ್ರಿಯಾ ಚ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧೃಯ. ನ ಹಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಹೇತಾ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಉಪಪದ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಘೋಷಘಟೀಗತೇನ ಉದ್ವಿಗತಾ ಪುರಿ ಶರಾವಗತಪಯನೋ ಘೋಷಾ ವಪ್ರಸಕ್ಷಾತ್. ಅತಃ ಶಬ್ದಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಧಂ ನಾರ್ಥಧರ್ಮಃ; ಯಥಾಹ ವಾಮನಃ. ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುಃ ಶಬ್ದಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ—ಇತಿ ಜೇನ್ನ.

ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವಂ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಕಿಂ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾೃ ಉಚ್ಯತೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾೃ ನಾ? ನಾದ್ಯಃ, ಇಪ್ಪಾಪ್ತತೇಃ; ಇಪ್ಪತೇ ಹಿ ವಾಚ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಸಾರಾತ್ ತದ್ಧರ್ಮತ್ವಮಿತಿ. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ, ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾೃ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವೇ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಕೃತ್ಸಕ್ಷಾೃವಚನಾದೀನಾಂ ಚ ಆಶ್ರಯಲಿಬ್ಧತ್ವಾನುಪಪತ್ತೇಃ, ತಥಾಹ—ಕರಿಯಳ್ ಪಾವ್ವತಿ, ಕರಿಯಂ ಕೃಪ್ಪಂ, ಕರಿದು ಕತ್ತರಿ; ಬಿಳಿಯಳ್ ಸರಸತಿ, ಬಿಳಿಯಂ ಬಗ್ಗಂ, ಬಿಳಿದು ಕಪ್ಪರಂ; ನಾಲ್ವರಿ ಗಂಡರ್, ನಾಲ್ವರಿ ಪಂಡಿರ್, ನಾಲ್ವು ಸಮುದ್ರಂಗಳ್; ಅಯ್ವರ್ ಪುರುಷರ್, ಅಯ್ವರ್ ಸತಿಯರ್, ಅಯ್ವು ಗಿರಿಗಳ್; ಪಾಡಿದಂ ಗಾಯಕಂ, ಪಾಡಿದಳ್ ಗಾಯಿಕೆ, ಪಾಡಿತ್ತು ಬೈಂಗಂ; ಓದಿದನರಸಂ, ಓದಿದಳರಸಿ, ಓದಿದುದರಗಿಳಿ; ಇತ್ಯಾದಾ ನ ಹಿ ಕರಿದು ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಕೃತ್ಸಕ್ಷೇ ತಾದಿಸುಶಾನಾಂ ಪರೈತ್ಯಾದಿ ದ್ವಿಸ್ವರೂಪಂ ಆಶ್ರಯಃ, ಯೇನ ಆಶ್ರಯಲಿಬ್ಧತ್ವಂ ಏಷಾಂ ಸ್ಯತ್. ಕಿನ್ನು ಪಾರ್ವತ್ಯಾದಿಪದವಾಚ್ಯಾ ಏವ ಆಶ್ರಯಾ ಇತಿ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವ ಏವ ತಲ್ಲಿಬ್ಧತ್ವಂ ಉಪಪದ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಧಂ ನ ಶಬ್ದಧರ್ಮಃ. ತದುಕ್ತಂ ಅಮೋಘವೃತ್ತಾೃ—ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವ್ಯವಸ್ಥಾಹೇತುರುಪದೇಶಗಮ್ಯಃ; ಪ್ರಾಪದಿಕಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ. ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ'ಪಿ—

ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚ ಲಿಬ್ಧಂ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೋ'ಭಿಧೀಯತೇ |

ಸಕ್ಷಾೃ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನಿಗದ್ಯತೇ | ಇತಿ—

ತತ್ರಾಪಿ ಲಿಬ್ಧಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯೇನೋಕ್ತಂ ನ ತು ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮ ಇತಿ; ಅರ್ಥಧರ್ಮಸ್ಯಾಪಿ ಅರ್ಥತ್ವಾತ್. ಸಕ್ಷಾೃಕಂ ಪ್ರಾಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ'ಪಿ ಅವಿಶೇಷ ಏವ.

ಯದುಕ್ತಂ ವಿಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧೃಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ನೈತತ್ಪಾರು; ವಿಕ್ರಿಯಾತದ್ವೇತ್ಯೋಽಽಪಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮಾಭಾವಾತ್. ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಹೇತುಃ—ಆನ್ತರೋ ಬಾಹಿರಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯೋ'ಯಂ ಆನ್ತರೋ ಹೇತುಃ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಿಣತಾ ಯೋಗ್ಯತಾಪರನಾಮಾ ಕೇವಿಶೇಷಃ ತಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮೋ ನ ಬಾಹಿರಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಾಪರನಾಮಧೇಯಸ್ಯ ಹೇತುಮಾತ್ರಸ್ಯ. ಅನ್ಯಥಾ ದಣ್ಣ ಚಕ್ರತುರೀವೇಮಾದೀನಾಂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಾನಾಮಪಿ ಘಟಪಟಾದಿಕಾರ್ಯಾಶ್ರಯವೃತ್ತಿಣ್ಣತನ್ವಾದ್ಯುಪಾದಾನವೃತ್ತಿತ್ವೇನೈವ ಕಾರಣತಾಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯತ್. ನಿಮಿತ್ತಂ ಚೈತತ್ ಸ್ತೀತ್ಯಾದಿ. ಅತೋ'ಸ್ಯ ನ ಕಾರ್ಯಕಾಧಿಕರಣ್ಯನಿಯಮಃ. ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಸ್ತು ಸಮ್ಪನ್ನವಶಾದೇವ ಪರಿಹರಣೀಯಃ. ಸಮ್ಪನ್ನಶ್ಚ ಆತ್ರ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ನಿರರ್ಗಳೋ'ಸ್ತೈವೇತಿ. ಕಿಂ ಚ ನಾತ್ರ ವಿಕಾರ

ವಿಕಾರಿಭಾವೋಽಪಿ, ಯೇನ ಹೇತುಸಾಧ್ಯಯೋಃ ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಚಿನ್ಮೈತಃ ; ನ ಹಿ ಚಕ್ರಾ ದಿಸಾಮಗ್ರಾಃ ಸ್ವದಾದಿವತ್ ಲಿಬ್ಧಾದಿಸಾಮಗ್ರಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ವಿಕ್ರಿಯಂತೇ ; ಶಬ್ದನಾಂ ಆನಾದಿಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್, ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ಶಬ್ದನಾಂ ಅನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರತಿಪಾದನಂ ತು ಕಥಮೇತೇ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಧವಃ ಇತಿ ಬಿಜ್ಞಾನೋಽಪ್ಯರ್ಥಾ ಪ್ರತಿ ರೇಖಾಗವಸ್ತದರ್ಶನದ್ವಾರಾ ಸತ್ಯಗವಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯನವತ್ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಭಾಗಸಂಕಲ್ಪನ ಯಾ ಸಾಧುತ್ವಬೋಧನಸರಮಿತಿ ಮನ್ವಂ.

ನನು ಚ ಏವಂ ಲಿಖ್ತಾನಾಂ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮದಾಯಸಿದ್ಧೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವಿರುದ್ಧೇತ. ತಥಾಹ—ಅಯಂ ಶಬ್ದಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಃ ಅಯಂ ಚ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರೋ ಹಿ ಅಲೇಖಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ನ ಹಿ ಲಿಬ್ಧರಹಿತೇ ಶಬ್ದೇ ಅಯಮೇತಲ್ಲಿಬ್ಧಃ ಇತಿ ವ್ಯವಹಾರಂ ಶಕ್ಯತೇ ; ವಿಶೇಷಣಸಮ್ಮದೇ ಸತ್ಯೇವ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರೋಪಪತ್ತೇಃ, ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತದ್ವೈವ ದರ್ಶನಾತ್. ಕಿಂ ಚ ಕಲತ್ರದಾರಸಜ್ಜನಾದಿಶಬ್ದಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ; ಇದು ಕಲತ್ರಂ, ಇದು ದಾರಂ, ಇದು ಸಜ್ಜನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾತ್ರ ಕಲತ್ರಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥಸ್ಯ ನಪುಂಸಕತ್ವಮಸ್ತಿ, ಸ್ತ್ರೀತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ತಥಾ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಂನ ಪುಂಸಕಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ; ಸೂರ್ಯನಿವಂ, ಸೂರ್ಯನಿದು, ಚಂದ್ರನಿವಂ, ಚಂದ್ರನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದೀನಾಂ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ ; ಪುಂಸ್ತ್ವೇನೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವೇ ತು ನೈವಾ ಅವಸಪತ್ತಿಃ. ಶಬ್ದನಾಂ ಏಷ ಸ್ವಭಾವೇ ಯದೇಕದ್ವಿಲಿಬ್ಧವತ್ತಯಾ ತದಾಯತ್ತಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಾಃ ತಥಾ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತವರ್ಹಾ ಇತಿ ಶಬ್ದಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಧಂ ಇತಿಚೇನ್ನ—

ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಾನಾಂ ಅದು ಇದು ಪ್ರಸ್ತುತೀನಾಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತಾ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ. ತತ್ರ ಯದಾ ಬುದ್ಧಿ ಕಚಕುಚಾದಿಸ್ತ್ರೀವ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದೈವ ಅವಳ ಇವಳ, ಆಕೆ ಈಕೆ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಯದಾ ತು ಕೃತ್ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಿಪುಂವ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದಾ ಅವಂ ಇವಂ, ಆತಂ ಈತಂ ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಯದಾ ತು ತದುಭಯವ್ಯಂಜನವ್ಯತಿರಿಕ್ತಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥೋ ಭಾಸತೇ ತದೈವ ಅದು ಇದು ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಯೋಗೇನಿಯಮೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಬುದ್ಧಿ ತಾದೃಗರ್ಥಭಾಸ ಏವ ತಥಾಪ್ರಯೋಗೇ ಶಬ್ದಧರ್ಮಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಇಚ್ಛನ್ ಏಷ ತ್ವಂ ಕಿಮತ್ರ ವಿನಿಗಮಕಂ ವದೇಃ ; ಇತರಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಅಥ ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಶಬ್ದಧರ್ಮತ್ವೇಽಪಿ ಶಬ್ದನಾಂ ಏಷ ಸ್ವಭಾವೋ ಯತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುಂನಪುಂಸಕವ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥಭಾಸ ಏವ ತತ್ತಲ್ಲಿಖ್ಯಾದೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತಾ¹ ನಾನ್ಯದೇತಿ ಕಥಯೇಃ, ತದಾ ಭಬ್ಬಲಿ ನ್ತರೇಣ ಮದುಕ್ತಮೇವ ಅವಾದೀರಿತಿ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾಃ ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಬ್ಧಂ ನ ಶಬ್ದಧರ್ಮಃ. ಪುಲ್ಲಿಜ್ಞೋಯಂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಞೋಯಂ ಶಬ್ದಃ ಇತಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಸ್ತು ವಾಚ್ಯಧರ್ಮಸ್ಯ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಚಾರಾತ್ ಅವನೇಯಃ. ಕಲತ್ರದಾರಾದಿಷ್ಠುಪ ಸಕಲತ್ರಾದಿಸದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವೈಕಾಂತಃ ; ಕಥಂಚಿತ್ ಪುಂಸ್ತ್ವನಪುಂಸಕತ್ವಯೋರಪಿ ಸಮ್ಯವಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಪುಂಸ್ತೋ ಭಾವಃ, ಕದಾ

ಚಿತ್ ಪುಂಸಾಮಸಿ ಸ್ತ್ರೀಣಃ, ಕದಾಚಿತ್ ಉಭಯೇಷಾಂ ಉಭಯಾತರಿಕ್ ಶೇಷಿತ್ಯನ್ವಯಾತ್ ಭಾವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವೇ ವೇದಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಸಾಮಗ್ರಿನಿಯತಃ ಉದೇಶೀತಿ. ಇದಂ ಚ ಭವದ್ವಚನಾನುಗುಣಂ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯಿಕಮೇವ ವಚನಂ, ಮೈತಾವತಾ ಲಿಬ್ಧಂ ಚಿದ್ವ್ಯವಸ್ಥೈವ ಧರ್ಮೋ ನ ಅಚಿದ್ವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ ಭಾವೈವೇತ್ ಭವಾತ್. ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮುಚಿತಚಿತ್ತಾಧಾರಣೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಗಮೋ ಧರ್ಮವಿಶೇಷ ಏವ ಲಿಬ್ಧಮಿತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಪಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ತಥಾ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಯುಗಪತ್ ಅನೇಕಲಿಬ್ಧತಾಯಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾನುಸರತಃ ಸ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರ್ವವಾಚಕಾನಾಂ ಉಪಚರತವ್ಯತ್ವಾನ್ವಯ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧತ್ವೇ ಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಏಕಲಿಬ್ಧಾಃ ಕೇಚಿತ್ ದ್ವಿಲಿಬ್ಧಾಃ ಕೇಚಿತ್ ತ್ರಿಲಿಬ್ಧಾಃ ಇತಿ ಅನಾದಿಸಿದ್ಧಿಪ್ರವೃತ್ತವಹಾರೇಣ ಲಿಬ್ಧವ್ಯವಸ್ಥಾಃ ಪಪತ್ತೇಃ. ತದುಕ್ತಂ ಅಮೋಘವೃತ್ತಾ—ಸರ್ವಲಿಬ್ಧಸಹ್ಯೇ ಜಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಾದ್ವಾದಮನುಸತತಿ ಮುಖ್ಯೋಪಚರತಾರ್ಥಾನುಸಾರಿನಿ ಚ ಶಬ್ದತ್ವನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತಲ್ಲಿಬ್ಧಸಹ್ಯೋಪಾದಾನವ್ಯವಸ್ಥಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ.

ತದೇತಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಪೋಥಾ : ಶುದ್ಧಂ, ಮಿಶ್ರಂ, ಸಂಕ್ಷೀರ್ಣಂ, ಉಪಸರ್ಜನಂ, ಆವಿಷ್ಟಂ, ಅವ್ಯಕ್ತಂ ಚೇತಿ.

ತತ್ರ ನಿಯತೈಕಸಂಸ್ಕಾರೋಪಗ್ರಾಹ ಲಿಬ್ಧಂ ಶುದ್ಧಂ. ತತ್ ತ್ರೇಧಾ : ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ಅಕ್ಕನಿವಳ, ತಂಗಯಾಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ಅಣ್ಣನಿವಂ, ತಮ್ಮನೀತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ನಲನಿದು, ಪೊಲನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಂಸ್ಕಾರದ್ವಯೋಪಗ್ರಾಹ ಮಿಶ್ರಂ. ತದಪಿ ತ್ರೇಧಾ : ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ತೊಟ್ಟು ವಳ, ತೊಟ್ಟುತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ದೇವತೆಯಿವಳ, ದೇವತೆಯಿದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಯಥಾ—ನೂಯ್ಯನೀತಂ, ನೂಯ್ಯನಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಂಸ್ಕಾರತ್ರಯೋಪಗ್ರಾಹ ಸಂಕ್ಷೀರ್ಣಂ. ತತ್ ಏಕಧೈವ. ದೈವತಮಿವಳ, ದೈವತವಾತಂ, ದೈವತಮಿದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಬ್ಧಯತ್ತಸಂಸ್ಕಾರೋಪಗ್ರಾಹ ಉಪಸರ್ಜನಂ. ತತ್ತಪ್ತಧಾ : ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧಂ, ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ, ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಭುತಂ ಯಥಾ—ಇನಿಯಳ ಕಾದಲೆ, ಇನಿಯಳ ಅಂಗನೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ—ಇನಿಯಂ ಕಾದಲಂ, ಇನಿಯಂ ಕಾಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತೃತೀಯಂ ಯಥಾ—ಇನಿದು ಫೈತಂ, ಇನಿದು ಪಾಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚತುರ್ಥಂ ಯಥಾ—ಕಿಜಿಯಳ ತೊಟ್ಟು, ಕಿಜಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಿ. ಪಂಚಮಂ ಯಥಾ—ಬೆಟ್ಟದಳ ದೇವತೆ, ಬೆಟ್ಟತು ದೇವತೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಷಷ್ಠಂ ಯಥಾ—ಬಿರಿಯಂ ನೂಯ್ಯಂ, ಬಿರಿದು ನೂಯ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಪ್ತಮಂ ಯಥಾ—ಬಳ್ಳಿದಳ ದೈವತಂ, ಬಳ್ಳಿದಂ ದೈವತಂ, ಬೆಳ್ಳಿತು ದೈವತಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ಸದಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯಲಿಂಗಾ ನಧೀನಂ ನಿಯತಸಂಸ್ಕಾರೋಪಗ್ರಾಹಿ ಅವಿಷ್ಕೃಂ. ತದಪಿ ತ್ರೇಧಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ, ಪುಲ್ಲಿಂಗಂ, ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಂ ಯಥಾ—ಅರಸಂ ಜಗಕ್ಕೆ ತಾಯ್, ಗುರುವೆ ಜಗಕ್ಕೆ ಮಾತೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ—ಸತ್ಯಮೇ ತಂದೆ, ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಬಂಧು ಇತ್ಯಾದಿ. ಚರಮಂ ಯಥಾ—ಕುಯೆಡೆಯೋಗೆ ಮಗೆ ಗುರುವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ, ಅಂಗನೆ ಮದನನ ಕೈಪಿಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಲಿಂಗಾಯತ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರಾನುಪಗ್ರಾಹಿ ಅವ್ಯಕ್ತಂ. ನಾತ್ರ ಭೇದಃ. ಯಥಾ—ನೀಂ ತಾಯ್, ನೀಂ ಮಗಳ್, ನೀಂ ತಂದೆ, ನೀಂ ಮಗಂ, ನೀಂ ಮರಂ, ನೀಂ ಗಿಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಏವಂ ಸಬ್ಬಗ್ರಹನಯಾತ್ ಲಿಂಗಂ ಏಕವಿಧಮಪಿ ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರನಯಾತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪೇಣ ತ್ರಿವಿಧಂ, ಮಧ್ಯಮತಃ ಪದ್ವಿಧಂ, ವಿಸ್ತರತಸ್ತು ಅಷ್ಟಾದಶಭೇದಮಪಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ತ್ರಿಭೇದಾವಲಮ್ಬನಮೇವೇತಿ ತೇಷಾಮೇವ ಸ್ಯರೂಪಂ ನಿರೂಪಯನ್ ಆದಾ ಸ್ತ್ರೀಸ್ಯರೂಪಂ ನಿರೂಪಯತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಂಜನರಹಿತಾಃ ಕುಟೀ ಕುಮ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಾಃ ಪುಂವ್ಯಂಜನರಹಿತಾಃ ಸ್ತಮ್ಭಕುಮ್ಮಾದಯೋಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾಃ ಇತಿ ಅನ್ಯಥೈವ ತದನುಶಾಸನಂ ; ತಥಾಪಿ ನಾತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ತಥಾ. ಕಿಂತು ತತ್ತದ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾಚಕಾ ಏವ ತತ್ತಲ್ಲಿಂಗಾಃ ಇತ್ಯಾಕ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕಾ ಇತ್ಯಾಃ

ಉದಾಹರತಿ—ನಾರಿ ಕೂರ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವೋ'ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ. ನಾರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ್ಯೋತನಾರ್ಥಂ ಕೂರ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಶ್ಚಿಯಾಪದಪ್ರಯೋಗಃ ; ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಏವ ಆದೇಶವಿಧಾನಾತ್.

ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವಿಧಾನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ತದ್ವಿಧಾನಂ ಭವತಿ ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಶಬ್ದಭಾವೇ ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದಮಾತ್ರ ಏವ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಃ ಸ್ವಾತ್, ನ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಾಃ ಇತರೇ ಶಬ್ದಾಃ ; ಅತಃ ಸ್ತ್ರೀಪರಾಯುಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ಅರ್ಥಶಬ್ದೋಪಾದಾನಂ ಇತ್ಯಾಹ—ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಮಾನ್ ಪುಮರ್ಥಃ || 103 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪುರುಷನಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮದನನೇಚ್ಛಂ, ಕಾಮಿ ನೊಂದಂ, ಬಿದಿ ಸೃಜಿಸಿದಂ, ಜಿನಂ ಜಗಮನುದ್ಧರಿಸಿದಂ, ಸುರರೆ ಪೂವತೆಗಜಿದರ್. ಪುಂಪ್ರದೇಶಾಃ—ಆತೇ ತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ¹⁶² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words denoting males are of the masculine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪುಂವ್ಯಂಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥಃ ಪುಮಾಃ ; ಸೋಭೋ'ಭಿಧೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಪುಮರ್ಥ ಇತ್ಯಾಹ—ಪುರುಷನಾಚಕಾ ಇತಿ.

ಯದ್ವಪಿ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಾರ್ಥ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾ ಇತಿ ಏಕಯೋಗಕರಣೇ ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಕ್ಯದೇವ ಉಪಾದಾನಾತ್ ಬಾಘವಂ ; ತಥಾಪಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ ಪೃಥಗರ್ಥಗ್ರಹಣಾಚ್ಚ ಅಯಮರ್ಥೋ ಲಭ್ಯತೇ : ಸ್ತ್ರೀಪುರ್ಣ ಏವ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುಷ ಏವ ಪುಮಾನ್ ಇತಿ ಉದ್ದೇಶ್ಯಗತ್ಯವಕಾರವತ್ತಯಾ ಸಾವಧಾರಣಾತ್ ಇತರವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ; ನ ತು ಸ್ತ್ರೀಪುರ್ಣಃ ಸ್ತ್ರೀವ, ಪುರುಷಃ ಪುಮಾನೇವ ಇತಿ ವಿಧೇಯಗತ್ಯವಕಾರವತ್ತಯಾ ಅವಧಾರಣಾತ್ ಇತರವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ; ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷನಾಚ್ಛೇದಕಾನಾಮಪಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಂಗಾಂತರವತ್ತ್ವಾದಿರೋಧಾತ್, ತಥೈವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾಚ್ಛೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಬನ್ಯತ್ || 104 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷನಾಚ್ಛೇದಕಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಶಬ್ದರೂಪಂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗುಳ್ತುದು, ಮಾವು ಪೂತುದು, ಪಿಶಾಚಂ ಪಿಡಿಸಿತ್ತು, ಭೂತಂ ಪಿಡಿದುದು. ನವಪ್ರದೇಶಾಃ—ನವ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ 250 ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[Words which do not denote females or males are of the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ನನು ಸ್ತ್ರೀಪುರ್ಣಃ ಸ್ತ್ರೀ¹⁰, ಪುಮಾನ್ ಪುರುಷಃ ... ಇತಿವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ನಬನ್ಯತ್ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಂ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯೇ ಕಿಂ ನಬನ್ಯತ್ ಏತಿ ಅನ್ಯತ್ಯನ ಅನುಶಾಸನಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ನಾತ್ರ ಪುರುಷವತ್ ನಿರ್ದೇಶ್ಯು ಶಕ್ಯತೇ; ಪುಟ, ಪಟ, ನೆಲ, ಪೊಲ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅಸಂಗ್ರಹಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಹಿ ಏತೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥಾಃ ನಪುಂಸಕವ್ಯಂಜ್ಞನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಃ; ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸ ಪುಂಸಕವ್ಯಂಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಚೇತನಧರ್ಮತ್ಯಾತ್; ಅತಃ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತಂ ಇತ್ಯುಕ್ತವೇತ್ಯು. ತತ್ರ ಅನ್ಯತ್ಯಂ ಚಪೇಕ್ಷಕಮೇವ, ಯತ್ಪಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯವ ಅನ್ಯತ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್; ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರ್ಣಂ ಪುರುಷಂ ಚ ಶಬ್ದಜಾತಮೇವ, ಅನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷನಾಚ್ಛೇದಕಾತ್ ಅನ್ಯತ್ ಇತಿ.

ನನು ತದನ್ವೇಷಾಂ ಘಟಪಟಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಏತದ್ವಿಧಾನಂ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರಂ ಇತ್ಯಾಶ್ಚಾಲ್ಪಹ—ಶಬ್ದರೂಪಂ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಮಲ್ಲಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಮಾವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ನಪುಂಸಕತ್ವವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಂ ಮುಗುಳ್ತುದು, ಪೂತುದು ಇತ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾಪದಾಭಿವ್ಯಾಹಾರಃ. ನಪುನ್ಯಮಃ 151 ಇತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ಏವ ಅಮ ಉದಾಹರಣಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಲತ್ರಾದಯಃ || 105 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಲತ್ರಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲತ್ರಮೊಳ್ಳುತ್ತು, ಕೂಸು ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತು, ಗೃಹಂ ಬಂದುದು.

ಕಲತ್ರ, ದಾರ, ಗೃಹ, ಅಪತ್ಯ, ತೋಕ, ಶಿಶು, ಕೂಸು, ಪಸುಳ, ಮಗು ಇತಿ ಕಲತ್ರಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Kulatra and the words grouped with it (see above) are of the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನವಿತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ಸಮ್ಪನ್ಧಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಗಣೇ ಕಲತ್ರ ದಾರ ಗೃಹ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಪ್ತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಸಂಭೂತಃ ಪಾಠಃ. ಅಪತ್ಯಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ತು ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಧಾಯಕತ್ವಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಕಿಮರ್ಥಂ ಪಾಠಃ ಇತಿ ನಾ ಶಬ್ದನೀಯಂ; ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಸದಪಿ ವಿಶೇಷಪರ್ಯವಸಾಯಿ, ನಿರ್ವಿಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ತೈರಪಿ ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾನ್ಯತರದೇವ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಪುಲ್ಲಿಂಗಾನ್ಯತರಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಪ್ತ್ವವಿಧಾನಾರ್ಥಂ ಪಾಠಸ್ತು ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಇತಿ.

ಮಗು ಇತಿ. ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ 187 ಇತಿ ಉಗಾಗಮಃ.

ಬಹುವಚನಾತ್ ಆಕೃತಿಗಣೋ'ಯಂ. ಆಕೃತಿಃ 2 ವರ್ಣ್ಯಕಾಮಕಾರಃ. ತತ್ಪದರ್ಶನ ಪರೋ'ಯಂ ಗಣೋ ನ ತು ಶಬ್ದಾನಾಂ ಇಯತಾಪರಾಚ್ಛೇದನಪರಃ. ತೇನ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚ, ಶಾಕಿನಿ, ಡಾಕಿನಿ ಇತ್ಯಾದಯಃ; ಮಾರಿ, ಮನಸಿ, ಬಳಹರಿ, ಚೂಡಿ, ಚೆಳೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ'ಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಉಪಸಂಕ್ಷೃಪ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕತ್ವೇ ಜನೋ ' ಕುಸುದುಃಪರಃ || 100 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಕತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನೋ ಜನಶಬ್ದೋ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಭವತಿ; ನ ಕು ಸು ದುರ್ಭಾಸಃ ಪರಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜನಂ ಪೇಱ್ದಿದು, ಸ್ತ್ರೀಜನಮಿದ್ವದು, ಮಹಾಜನಂ ಮೆಚ್ಚಿದು, ಬಹುಜನಮಂಗೀಕರಿಸಿತ್ತು. ಏಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ? ಜನಂ ಗಳ ಪೇಱ್ವಿರ್, ಮಹಾಜನಂಗಳುಪದೇಶಿಸಿದರ್. ಅಕುಸುದುಃಪರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕುಜನನೀತಂ, ಸುಜನಂ ಪೇಱ್ವಿಂ, ದುರ್ಜನನಜ್ಞಂ.

[*Joan* in the singular is of the neuter gender; but not when *ku*, *su*, or *du* is prefixe.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಏಕತ್ವಂ ನಾಮ ಸಂಕ್ಷಲ್ಪವಿಶೇಷಃ. ತತ್ರ ಜಃ ಏಕಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ; ಸಂಕ್ಷಲ್ಪಶಬ್ದತ್ವಾತ್. ಜನಶಬ್ದಸ್ತು ಕಥಮತ್ರ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಏಕತ್ವಸಂಕ್ಷಲ್ಪಯಾಂ ವರ್ತಮಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ಏಕತ್ವಸಂಕ್ಷಲ್ಪವತಿ ಅರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯರ್ಥ. ಏಕತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇಕತ್ವೇ ತು ಜನಶ, ಜನರಂ, ಜನರಂ ಇತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೇ ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಅನಪುಂಸಕತ್ವಮೇವೇತಿ.

ಉದಾಹರಣೇ ತು ಯದ್ಭವಿ ಕೇವಲಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ಭಿನ್ನಃ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಜನಮಹಾಜನಾದಿ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಅಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಶಂಕಾ; ತಥಾಪಿ ಸೂತ್ರೇ ಅಕು ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕು ಸುದುಃಪರಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಇತರಪರಸ್ಯ ಅನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ಸಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಜ್ಜನಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 107 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಅರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಸಜ್ಜನಶಬ್ದೋ
ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದು ಸಜ್ಜನಂ, ಇವು ಸಜ್ಜನಂಗಳ್. ಸಜ್ಜನ ಇತಿ
ಕಿಂ? ಇವಳ್ ಸತಿ, ಇವಳ್ ಸಾಧ್ವಿ. ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಸಜ್ಜನಂ,
ಸತ್ಪುರುಷಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

[Sajjana, when meaning respectable woman, is of the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಏಕತ್ವನಿಯಮಃ, ಅಪಿ ತು ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸತಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇಶ್ಯವ್ಯಂ, ಲಾಘವಾತ್; ಯ
ತೋ ಜನಕಬ್ಧಿಃ ಅನುವರ್ತಮಾನಃ ಸತಃ ಪರ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಮ್ಬದ್ಧಃ ಸಜ್ಜನ ಇತಿ ಫಲತಿ.
ತಥಾಪಿ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಅಯಂ ಅಖಣ್ಣೋ ರೂಢ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಃ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ.
ಅನ್ಯಥಾ ಸಂಶ್ಚಾಸಾ ಜನಃ ಸಜ್ಜನ ಇತಿ ಯಾಗಿರೋಪಿ ಗೃಹ್ಯೇತ. ಗೃಹ್ಯತಾಂ ಕೋ
ದೋಷಃ? ಅರ್ಥಾನ್ತರೇತಿಪ್ರಸಂಗ್ಗಸು ಕುಲಸ್ತ್ರೀಪದಾದೇವ ವೈದಸ್ಯತ ಇತ್ಯಪಿ ನ ಸ
ಮ್ಯಕ್. ಏವಂ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಿವಶಿ ಸ್ವರೂಪಾವೇದನಾತ್. | ವೇದಿತವ್ಯಂ ಚ ಅವಶ್ಯಂ ತತ್;
ಏಕಃ ಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿದಿತಃ ಸುಷ್ಕಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಗ್ಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮಧುಗ್ಭವತೀತಿ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪುಮಾಂಶ್ಚ || 108 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗ್ರಹಾಃ ಸೂರ್ಯ್ಯಾದಯಃ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ
ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸೂರ್ಯ್ಯನುದಯಿಸಿದಂ, ಸೂರ್ಯ್ಯನುದಯಿಸಿತ್ತು;
ರವಿ ಮೂಡಿದಂ, ರವಿ ಮೂಡಿತ್ತು; ವಿಧುವೆಸಿದಂ, ವಿಧುವೆಸಿದತ್ತು;
ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗಿದಂ, ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗಿತ್ತು; ಈತಂ ಮಂಗಳಂ, ಇದು
ಮಂಗಳಂ. ಗ್ರಹಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇದು ಪಿಶಾಚಂ, ಇದು ಭೂತಂ.

[Names of the planets are of both masculine and neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೃಹ್ಯಂತಿತಿ ಗ್ರಹಾಃ ಇತಿ ವೈತ್ಯತ್ವಾನ್ಯ ಭೂತವೈತಾದೀನಾಮಪಿ ಸಬ್ಧ
ಜೋ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾತ್—ಗ್ರಹಾಃ ಸೂರ್ಯ್ಯಾದಯ ಇತಿ.

ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಅತ್ರ ಪುಂಗ್ವಹಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ? ಯತಃ ಸೂರ್ಯ್ಯಾದಯಃ ಪುಮಾಂ
ಸೋತಸ್ತದ್ವಚನಾಃ ಸ್ವತಃ ಏವ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ಇತಿ ಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಏವಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಧಾಣಾ
ಯ ತದ್ವಹಣಂ, ಕಿನ್ತು ಅನುವರ್ತಮಾನೇನ ನಮಾ ಸಹ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾಯೈವಃ ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ
ಶಬ್ದ ನ ಕೇವಲಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ಅಪಿ ತು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚೀತಿ. ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ; ವಕ್ಷ್ಯ
ತೇ ಹಿ ವಸೆನ್ನಾ ದಯಃ 109 ಇತಿ. ತತ್ರ ಅವೇಕ್ಷ್ಯತೇ ದ್ವಯಮುಚೀತಿ.

1 ವೇದವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಸಂತಾದಯಃ || 109 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಸಂತಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗಾ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಶ್ಚ
ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಸಂತಂ ಬಂದಂ, ವಸಂತಂ ಬಂದುದು ; ಮಲಯಾ
ನಿಲಂ ತೀಡಿದು, ಮಲಯಾನಿಲಂ ತೀಡಿತ್ತು ; ಚೈತ್ರನೊಪ್ಪಿದಂ, ಚೈತ್ರನೊ
ಪ್ಪಿತ್ತು. ವಸಂತಾದಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗ್ರೀಷ್ಮಂ ಬಂದುದು, ಶಿಶಿರಂ ಪೋದುದು.

ವಸಂತ, ಚೈತ್ರ, ಮಲಯಾನಿಲ, ಮಂದಮಾರುತ, ಮಧು, ಚೈತ್ರಾನಿಲ
[ಇತಿ] ವಸಂತಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮಾಭ್ಯಾಃ.

[Vasanta and the other words grouped with it (see above) are of both masculine
and neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಸಂತಾದೀನಾಂ ಅಚೇತನತ್ವಾತ್ ನಪ್ತವ್ಯಿಕಾನ್ತೇ ಪುಂಸ್ತ್ವಸಮುಚ್ಚ
ಯಾರ್ಥಂ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೇವತಾದಯೋ ನಪ್ತಸ್ಮಿ || 110 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೇವತಾದಿಗಣಪರಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗಾಃ ಸ್ತ್ರೀಲಿ
ಂಗಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವತೆ ವರಮನಿತ್ತಳ್, ದೇವತೆ ವರಮನಿತ್ತುದು ;
ಸರಸ್ವತಿ ಕಯ್ಸಿರಮಾಗಿ ಪೇಟ್ಟಪಳ್, ಸರಸ್ವತಿ ಕೂರ್ತು ನಿಂದುದಾತನ
ಮುಖದೊಳ್ ; ಸಿರಿ ಕೂರ್ತುಳ್, ಸಿರಿ ಕೂರ್ತುದು. ದೇವತಾದಯ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ದೇವಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಶಚಿ ಕೂರ್ತುಳ್.

ದೇವತೆ, ಶ್ರೀ, ಸಿರಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ವಾಣಿ, ವೇಣ, ವೇಣ್ಣತಿ, ತೊಯ್ತು ಇತಿ
ದೇವತಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Devate and the words grouped with it (see above) are of both neuter and
feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪ್ತ ಸ್ತ್ರೀ ಚ | ನಪ್ತಸ್ಮಿ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಿಮರ್ಥಂ ನಪ್ತಸ್ಮಿಯೋಃ ಉಪಾದಾನಂ? ಯತೋ ನಲಿತಿ ಅನುವರ್ತತ
ಏವ, ಸ್ತ್ರೀತ್ವಂ ತು ತೇಷಾಂ ದೇವತಾದಿಗಣಪರಿತಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧಮೇವೇತಿ
ಕಿಮನೇನ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧ್ಯ ಕಿಮಸಮ್ಮಾನ್ಯಂ? ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧ
ಮಿತಿ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ಸರ್ವಲಿಬ್ಧತಾಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅತಃ ಷಷ್ಠ್ಯವಹಾರಾನು
ರೋಧಾತ್ ಅಸ್ಯ ಇದಂ ಲಿಬ್ಧಂ ಇತಿ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಅನುಶಾಸನಂ ಆವಶ್ಯಕಂ. ತತ್ರ ಚ
ಪುರಸ್ಕೃತ ಉಭಯಾನುವೃತ್ತಾ ಪುನ್ರಿವೃತ್ತೈರ್ಭಂ ನಬ್ಧಿಹಣಿಂ, ತಾಪತ ಏವ ಉಪಾ
ದಾನೇ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಮಪಿ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಸ್ಮಾರ್ತಃ ; ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಛಿಷ್ಟೇನ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್. ಅತಃ
ಸ್ತ್ರೀಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಉಭಯೋಪಾದಾನಮಿತಿ.

¹ ನಪ್ತಸ್ಮಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ದೇವತಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಿನಂ ದೇವತೆ, ಇಂದ್ರಂ ದೇವತೆ ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕ ರಣ್ಯುತ್ ಪುಲ್ಲಿಭ್ಯಮಪಿ ಸಮಾಭ್ಯವ್ಯತೇ ; ತಥಾಪಿ ದೇವತೆ ಬಂದಳ್, ದೇವತೆ ಪೋದುದು ಇತ್ಯಾದಿಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಲಿಭ್ಯ ನತ್ ದೇವತೆ ಬಂದಂ, ದೇವತೆ ಪೋದಂ ಇತಿ ತಿಬನ್ ಪುಲ್ಲಿಭ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯವ್ಯವಹಾರಾದರ್ಶನಾತ್ ಪುಲ್ಲಿಭ್ಯಸ್ಯ ನೋರರಿಕರಣಮಿತಿ. ದೈವತ ಶಬ್ದಸ್ಯ ತು ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತ್ರಿಲಿಭ್ಯತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ. ಅತಃ ಏವ ಅಸ್ಯ ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚೇತಿ ಉಭಯತ್ರ ಪಾಠ ಇತಿ. ತೋಷು ಶಬ್ದಸ್ತು ಸೇವೋಪವೇದ್ಯಾರ್ಥವಾಚೀ. ಸ ಚೇತ್ಸಂವೃಷ್ಟಾನ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ಪುನಾಃ, ಸ್ತ್ರೀವೃಷ್ಟಾನ್ಮೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ಸ್ತ್ರೀ ಇತಿ ಐತ್ಯ ಗ್ರಹಕಮೇವ ಅಸ್ಯ ಉಭಯಂ ಲಿಭ್ಯಮಿತಿ ನ ವಿಶಿಷ್ಯ ಅನುಶಾಸನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೇದ್ಯವದ್ಭೇದಕಂ || 111 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ; ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ವಿಶೇಷಣವಾ ಚನೋ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ತೇ ವಿಶೇಷ್ಯವೆಲ್ಲಿಯೂ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಯ್ವರ್ ಪುರುಷರ್, ಅಯ್ವರ್ ಸತಿಯರ್, ಅಯ್ವು ಗಿರಿಗಳ್ ; ಎಣ್ಣಿರ್ ಪುತ್ರರ್, ಎಣ್ಣಿರ್ ಪುತ್ರಿಯರ್, ಎಂಟು ಕೂಸುಗಳ್ ; ಅವರ್ ದೇವರ್, ಇವರ್ ದೇವಿಯರ್, ಅವು ಕಲ್ಪಂಗಳ್ ; ಈತನೊಳ್ಳದಂ, ಈಕೆಯೊಳ್ಳದಳ್, ಇದೊಳ್ಳತ್ತು ; ಇನಿಯಂ ನಲ್ಲಂ, ಇನಿಯಳ್ ನಲ್ಲಳ್, ಇನಿದು ಪಾಠ್; ಕರಿಯಳ್ ಪಾವ್ವತಿ, ಕರಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಕರಿದು ಕತ್ತುರಿ.

ಕಂ || 1 ಪಾಡುವವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ |

2 ಕೂಡುವವಂ ಹಕ್ಕವಕ್ಕೆಗಳನತಿಬಿನದಂ ||

3 ಮೂಡುವವಂ ಪುಲ್ಲೆಗಳಂ |

ನೋಡಿದನರಸಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಸಂತಸದಿಂ ||

[A qualifying word is of the same gender as the noun it qualifies.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಿದ್ಯತೇ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿ ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ. ಭೇದ ಯತಿ ವಿಶೇಷಯತಿ ವ್ಯಾವರ್ತಯತಿತಿ ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ಕೃತ್ಪ್ರಬಾಲ್ಯಗುಣಾವಶನಾದ್ಯುಪ ಸರ್ಜನಂ ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಲಿಬ್ಧಾಭಾವಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯವೆಲ್ಲಿಯೂ ಮುಚ್ಯತೆ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪರವದ್ವ್ಯಸಂ || 112 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಃ ಪರವಲ್ಲಿಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇವು ಮರಗಿಡುಗಳ್, ಆನೆಕುದುರೆಬಂಟರ್ ಬಂದರ್, ಮಾವ ಭಾವ ತಂಗೈರಿದ್ದರ್.

[A dvandva compound word is of the gender of the last word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸಸ್ಯ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವೇನ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸುಪ್ಪವ್ಯುಸ್ಥೇತಿ ಪರವಲ್ಲಿಭ್ಯಮಿತಿ.

1 ಪಾಡುವವಂ 2 ಕೂಡುವವಂ 3 ಮೂಡುವವಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ || 113 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ ಪರವಲ್ಲಿಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದು ವೇ.ಂ.ಗಾಲ್, ಅದು ಮುಂ.ಗಯ್.

[An *ams*'s compound word (or one specifying a part) is of the gender of the last word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿವಾಚಿನೋಃ ಪದಯೋಃ ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ 306 ಇತಿ ಸಮಾಸಃ ಸೋ'ಂಶಿಸಮಾಸ ಉಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಯದ್ಭುಃ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ, ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯೈವ ಸುಪ್ತಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ತದ್ವಲ್ಲಿಜ್ಞತ್ವಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿನೆನತನಲಿಬ್ಧಂ || 114 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿ, ಎ, ತ-ಏತೇ ಶಬ್ದಾ ಅಲಿಬ್ಧಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಂಗಳ ತಂದೆಯರ್, ನೀಂಗಳ ತಾಯ್ತಿದರ್, ನೀಂಗಳ ಮಂಗಳ; ಆಂ ತಂದೆ, ಆಂ ದಾಯಿ, ಆಂ ಮರಂ; ತಾಂ ಮಾಡಿದಂ, ತಾಂ ಮಾಡಿದಳ್, ತಾಂ ಮಾಡಿತ್ತು.

[*Nin, en, tan*, have no gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ನಿನಾದೀನಾಂ ಕಥಮಲಿಬ್ಧತ್ವಂ ? ಯತೋ ವಾಚ್ಯಧರ್ಮೋ ಹಿ ವಾಚಕೇಷು ಉಪಚರ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ನಿನಾದೀನಾಂ ವಾಚ್ಯಮಲಿಬ್ಧಂ ; ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಇತಿ ಜೇನ್ನ—ಅತ್ರ ಅಲಿಬ್ಧಪದೇನ ಲಿಪ್ತಾನಾಶ್ರಯತ್ವಮುಚ್ಯತೇ. ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾಃ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಂ ಅಲಿಬ್ಧಂ ; ಲಿಬ್ಧಸ್ಯ ಅರ್ಥಧರ್ಮತ್ವಾತ್. ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾಃ ತು ಸರ್ವೇ ಸರ್ವಾಲಿಪ್ತಾಃ ; ಉಪಚಾರೇ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಸಿಪ್ಪವ್ಯವಹಾರಮನುಸೃತ್ಯ ಯಃ ಶಬ್ದೋ ಯಲ್ಲಿಪ್ತಾಭೀಶ್ಚಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಃ ಸ ತಲ್ಲಿಬ್ಧ ಉಚ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ನಿನಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ 1 ಕಿಂಚಿಲ್ಲಿಬ್ಧ ಮಾತ್ರೈ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಉಚ್ಯತೇ. ಸಪ್ತಸ್ವಪಿ ವಿಭಕ್ತಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷ್ವಪಿ ಲಿಪ್ತಾನಾಯತ್ವವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ ಅಲಿಬ್ಧಪದೇನ ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಬ್ಧತ್ವವ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ.

ನನು ಆತ್ರ ಅವ್ಯಯಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ : ನಿನೆನತನವ್ಯಯಮಲಿಬ್ಧಂ ಇತಿ. ಅವ್ಯಯಂ ಚ ಇತಿ ಭಿಕ್ಷೋ ವಾ ಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ; ಉಕ್ತರೀತ್ಯಾ ತಸ್ಯಾಪಿ ಅಲಿಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಇತಿ ಜೇತ್ - ಸತ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಸಲಿಬ್ಧತ್ವಾತ್ ಅಗ್ರಹಣಂ, ಕಿಂತು ಅಲಿಬ್ಧತ್ವೇ'ಪಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಾದೇನ ; ತದಪಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ. ತಥಾ ಹಿ—ಏಕಯೋಗೇ ಭಿನ್ನಯೋಗೇ ವಾ ಅವ್ಯಯಮಲಿಬ್ಧಮಿತಿ ಅವ್ಯಯತ್ವಮನೂದ್ಯೈವ ಅಲಿಬ್ಧತಾ ಜ್ಞಾಪನೀಯೇತಿ ಅನುವಾಧ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಅವಶ್ಯಕಂ ; ಉದ್ದೇಶ್ಯಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್. ತತ್ರಾಪಿ ನ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಯೋಜಕಂ ; ಉದ್ದೇಶ್ಯತ್ವೇನ ಉದ್ದೇಶ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವ ವಿಧಾನೋಪಯೋಗಿತ್ವಾತ್, ಅವ್ಯಯಾ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಾನಾತ್. ತಚ್ಚ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ ಇಹ ಸರ್ವಾಲಿಬ್ಧವಿಭಕ್ತಿವಚನೇಷು ಅನಿವಾರಿತ್ವಲಕ್ಷಣಂ ಕೌಟಸ್ಥ್ಯಮೇವ. ತದುಕ್ತಂ—

1 ಕಿಂಚಿತ್ಚಾಚಿಲ್ಲಿಬ್ಧ.

ಸದ್ಯಶಂ ತ್ರಿಫು ಲಿಙ್ಗೇಫು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಫು |

ವಸನೇಫು ಚ ಸರ್ವೇಫು ಯನ್ಮ ವೈತಿ ತದವ್ಯಯಂ || ಇತಿ.

ತಃಚ ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಸಾಧುತ್ವಮಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನಾಯ ಲಿಕ್ಷಾತ್ಸು^{೨೦೩} ಇತಿ ಸುಬಾಗತ್ಯ ಶ್ಲೋಕಃ ಬವ್ಯಯಸ್ಯ^{೨೪೭} ಇತಿ ಲುಪ್ತತೇ. ನ ಕಾಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಕ್ರಿಯೈವ ವಾಸ್ತಿ, ಕಿಮುತ ಲಿಕ್ಷಾಗ್ನೇತಿ ವಿಶೇಷಪ್ರಸಂಗಃ ? ಆತೋವ್ಯಯತ್ವಾದೇವ ತೇಪಾಂ ಅಲಿ ಬ್ದತ್ವಮಿತಿ ನ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವೋನೇಕಸ್ವರಸ್ವರಮಾಸೇ'ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ || 115 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸಮಾಸಕೃತಂ ಅನೇಕಸ್ವ ರತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನದಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ನಾರಿ, ಸರಸ್ವತಿ, ವೆಧು, ಅಲಾಬು, ಸರಯು, ಕುಡು, ಪ್ರಿಯಗೃ. ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಶ್ರೀ, ಹೀ, ಭೀ, ಧೀ, ಈ, ನೀ, ಭ್ರಾ, ಭೂ, ಓ, ⁽¹¹⁾ ಪೂ, ಗ್ವಾ, ಬೂ, ರೈ, ಗೋ, ನೌ, ಗ್ಲಾ. ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಹಾಶ್ರೀ, ಪುಣ್ಯಸ್ಥೀ, ಸುಭ್ರಾ, ಪ್ರಿಯಗ್ವಾ, ಅತಿಹೀ, ಸುರೈ, ಸುದೈ, ಶರದ್ಗ್ಲಾ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಮಹಾನದಿ¹ ಇತ್ಯಾ ದಾ ತು ಸ್ವತಃ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ನದೀಪತಿ, ಗಂಗಾಜಲಂ, ವೆಧಾವರರ.

[The final vowel of a word which contains more than one vowel, but not as a result of composition, and ends in a vowel, becomes short; not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಏನಂ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಯಪುಂಸಕಲಿಜ್ಞಾನುಶಾಸನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಣೀ ಉಪದಿಕ್ತೃ ಅನನ್ತ ರಂ ಲಿಕ್ಷಾತ್ಸು^{೨೦೩} ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಸಾಧನಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಮರಾಖ್ಯಂ ಲಿಬ್ಬಂ ನಿರ್ಜನೀಪಸ್ತಾವತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದೈಃ ಭಾಷಾವಿಷಯತಯಾ ಲಿಬ್ಬೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಯನ್ ಸಮ ಸಮಾಧಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯೇಷು ಧಟ, ಪಟ, ಸ್ತವ್ಯ, ಕುಮ್ಭಾ ದಿಶಬ್ದೇಷು ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ಏಕದೇಶತಃ ಸಾಕಲ್ಯತೋ ವಾ ವಿಕೃತಿಂ ಆಪ್ತವತ್ಸು ತದ್ಭವೇಷ್ಟೇವ ವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರಕಟ ಯನ್ ಅದಾ ಸ್ವರಾಂತೇಷು ವಿಶೇಷದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಇದಮಸೂತ್ರಯದಿತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಕೃ ದಯಾ ಸ್ವತ್ವದಯೇ ನಿಧಾಯ ತದೇವ ಸೂತ್ರಂ ವ್ಯಾಕರ್ತುಂ ಪಠತಿ—ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯಾ ದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನೀ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ. ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಆದೇಶಃ. ತತ್ರ ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಂ ಆದೇಶಸ್ಯ ವಾಙ್ಮನೋಭಯಧಾಪಿ ಸಬ್ಬ ಜ್ಞತೇ. ತಥಾ ಹಿ—ಯದಿ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನ ಏವ ಸ್ವಾತ್, ತದಾ ಅಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಶಬ್ದಾಃ ತೇಪಾವೇವ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ನ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಣಾಮಿತಿ ಸ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ವಾಹಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಮಹಾನದಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಣಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ ನ

¹ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವತಃ.

ಸ್ಯಾತ್. ಯದಿ ಚ ಇದಂ ಅದೇಶಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಶಬ್ದಃ ತೇಷಾಂ ಹ್ರಸ್ವದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಸಮಾಸವಿಷಯ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ನ ಏವ ದೋಷಃ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್— ಇತ್ಯಾಕಂಕ್ಷಾ ನಾತ್ರ ಅಸಮಾನೇ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಅಸಮಾಸದೋಷಾದಾನಾತ್ ಸಮಾನೇ ಅನೇಕಸ್ವರಾಃ ಶಬ್ದಾ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ. ಯೇನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವೋ ನ ಸ್ಯಾತ್. ಕಿಂತು ಅನೇಕಸ್ವರದೋಷಾದಾನಾತ್ ಅಸಮಾನೇ ಏಕಸ್ವರಾ ಯೇ ಶಬ್ದಃ ಶ್ರೀ, ಹ್ರೀ, ಭೂ, ಭೂಪ್ರಭೃತಯಃ ತ ಏವ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಪದದ್ವಯಗತೋಽಭಯನಿಷ್ಪಾದ್ಯವೃತ್ತಾ ಸಮಾನೇ ಏಕಸ್ವರಾ ಇತಿ ತಾರ್ಕಿಕಯೋಕ್ತೋಽಪಿ ಪಕ್ಷಃ, ತಥಾಪಿ ಸಮಾಸಸ್ಯ ಅನೇಕಪದಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ತತ್ರ ಏಕಸ್ವರಾಃ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಾಯೋ ನ ಸಮ್ಭವನ್ತೀವ. ಯದಿ ಚ ಅಷ್ಟೋತ್ತರಪದಸಮಾಸಾತ್ ಕಥಂಚ ನ ಸಮ್ಭವನ್ತೋಽಪಿ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತ ಏವೇತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಸಮಾನೇ ಅನೇಕಸ್ವರವ್ಯಾವೃತ್ತಿಃ. ತಥಾಪಿ ನ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ; ತೇಷಾಂ ಅಸಮಾನೇಽಪಿ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್. ಯೇ ತು ಸಮಾಸ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರಾಃ ಸ್ವಯಂ ಏಕಸ್ವರಾಃ ಸನ್ತೋಽಪಿ ಸಮಾಸಕೃತಮೇವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಮಾಸನ್ನಾಃ ಪುರಸ್ತೀ, ಪುಣ್ಯಸ್ತೀ, ಶುಚಿಭೂ, ಸುಭೂಪ್ರಭೃತಯಃ ತಏವ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಂತೇ ನ ಸ್ವಯಂ ಅನೇಕಸ್ವರಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಸೂತ್ರಕೃತಾತ್ಪರ್ಯಮೇವ ಉದ್ಘಾಟಿಸುತಿ - ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಯುಕ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಇತಿ, ವ್ಯಸ್ತತಯಾ ಸಮಸ್ತತಯಾ ವಾ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯಾರ್ಥವತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಮಾಸಕೃತಂ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಇತಿ, ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸ್ವರಾನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅಯವಭಿಪ್ರಾಯಃ— ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಸ್ವರಾನ್ತಸ್ಯೇತಿ ನ ವರ್ತತೇ ನಾನುವರ್ತತೇ ಚ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವೋ ಭವತೀತಿ ಹ್ರಸ್ವಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತದ್ವಾಪಿಪ್ರತೇ ; ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾತಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವೇದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ತಚ್ಚ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಮ್ಭವ್ಯಮಾಸಂ ಸತ್ ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದಂತಸ್ಯ ²⁸ ಇತಿ ತದಂತತಯಾ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಾಂತಸ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ತಸ್ಯೈವ ಹ್ರಸ್ವವಿಧಾತಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವದೇಶೇ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾತ್ ದೀರ್ಘಸ್ಯೇತಿ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧವಿತಿ ಪೃಥಗವಚನಮಿತಿ ಮನ್ವವ್ಯಂ.

ಯತ್ತು ಉದಾಹರಣೇ ನದಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಸಂಸ್ಕೃತಸ್ತುಗ್ರೀಭಿ ಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ ತತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಮಾತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ತು ಪುಣ್ಯದ್ವೀಪೇಧಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ. ಪುಣ್ಯದ್ವೀಪಿ ಕ್ಷೀರಪಂ, ಸೋಮಪಂ, ಯವಕ್ರಿ, ಸೇನಾನಿ, ಬಲಪ್ರ, ಕರಲ, ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಹರಣಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ.

ಪ್ರಿಯಗೃಹಬೋಧ್ಯತ್ರ ಯದ್ವಾಪಿ ಉದಾಹರಣೇ ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ಚ ದರ್ಶಿತಃ ; ತತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ದರ್ಶಿತಸ್ತು ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಣಾತೀತಿ ಪ್ರಿಯಗೃಹಿತಿ ಯವಕ್ರಿ, ಸೇನಾನಿ ಇ

ತ್ಯಾದಿಸ್ತವತ ಅನಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರೋಚ್ಚಾತವ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯದಾಪರಣೇ ತು ಕೇವಲಂ ಪಿ ಕಸ್ವರೋ ಗೃಹಭಿಃ ಪ್ರಿಯಾಶ್ಚಾಸಾ ಗೃಹೈತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸಾದೇವ ಅನೇಕಸ್ವರ ತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದ್ಭಿನ್ನೇ ಏವ ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಧಾತೂಪಪದಯೋಃ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋರಪಿ ಸಮಾಸವ್ಯವಹಾರೋಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಹಾತಿತಿ ಪ್ರಿಯಗೃಹಾರಿತ್ಯೇ ಷೋಽಪಿ ಸವಸ್ತು ಏವೇತ್ಯನುಯೋಗಃ, ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸಮಾಸಗ್ರಹಣಂ ಸುಸ್ಪೃಶಾ ಸಮಾ ಸಃ²⁹³ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸಮಾಸಪರಮಿತಿ ನಾತ್ರ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ. ಕ್ಷೀರಪಾದಿಕದ್ಭೇದ್ಯಪಿ ಏಪ್ಯೇವ ಗಃ²⁹³ ಅನುಸರ್ತವ್ಯೇತಿ. ಏವಂ ಸಮಾಸವಿಶೇಷಮವಗಮ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ಸೂಚಕಂ¹ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯನೇನೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರುಣಾದೀನಾಂ || 116 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರುಣಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಂ ಕಬ್ಬಿನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರುಣಂ, ಉಪತ್ಯಕಂ, ಅಧಿತ್ಯಕಂ. ಅಪೂರ್ವಪದ ಸ್ವೇತಿ ಕಿಂ? ಕರುಣಾಶರಧಿ, ದಂಷ್ಠ್ಯಮೂಲಂ.

ಕರುಣಾ, ಪಟ್ಟಾ, ಉಪತ್ಯಕಾ, ಅಧಿತ್ಯಕಾ, ದಂಷ್ಠ್ಯಾ, ವಾಬುಕಾ, ಕನ್ನರಾ, ಮೋರ್ಚಾ ಇತಿ ಕರುಣಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[The final vowel of *karuṇā* and the words grouped with it (see above) becomes short; not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಏಷಾಂ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ ಸಿದ್ಧತಿಃ; ತಥಾಪಿ ಎದಾತಃ ಸ್ತಿಯಾನ್ಮ¹¹⁸ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾರ್ಥ್ಯಕಾರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥೋ'ಯಮಾ ರವೃಃ. ಅಕೃತಿಗಣೋ'ಯಂ. ತೇನ ಮನ್ದುರಾ, ಭೃಣಾ, ಪಢ್ಯ, ಪಾಟಲಾ ಇತ್ಯಾದೀ ನಾಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಂಭವತು ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಮ್ಯಾಯಾಃ ಕದಲ್ಯಾಂ || 117 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕದಲ್ಯಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ರಮ್ಯಾಕಬ್ಬಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದೇ ಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಂಭಂ, ರಂಭಂಗಳ್. ಕದಲ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ರಂಭೆ ಕೇ ಳಕುಂ ಪೆಕ್ಕಣಮಂ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ವೇತಿ ಕಿಂ? ರಂಭಾಸ್ತಂಭಂಗಳ್.

[The final vowel of *ramyā* used in the sense of *kadalī* (plantain tree) becomes short; not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕದಲೀ ವನಸ್ಪತಿವಿಶೇಷಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಆಯಮಪಿ ಬಾಧಕಬಾಧನಾ ಭೋಗೇ ಯೋಗಃ.

¹ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 118 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಸಮಾಸೇ ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಆಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಧೈಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆ, ಬಾಲೆ, ಶಾಲೆ, ಶಯ್ಯೆ, ಕಾಂತೆ, ವನಿತೆ. ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಜ್ಯಾ, ಮಾ, ಪ್ತಾ, ಸಾ. ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಹಾಜ್ಯಾ, ಪರಮಾ, ಪಿಶಂಗಪ್ತಾ, ಪರಮಸಾ. ಆತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನದಿ, ನದ್ಯ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕ್ಷೀರಪಂ, ಸೋಮಪಂ. ಆಪೂರ್ವಪದ ಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಾಲಾಸ್ತನಂಗಳ್, ಕಾಂತಾಕಟಾಕ್ಷಂಗಳ್.

[The final *ê* of a word which contains more than one vowel, but not as a result of composition, and is of the feminine gender, becomes *e* short; not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನೇಕಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಅಸಮಾಸ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತ್ಯೇತ ಚ್ಚ ಸಂಸ್ಕೃತರತ್ನೇಶ್ವರ ನ ಭಾಷಾರೀತ್ಯು; ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಾಲಾಶಾಲಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ನಪುಂಸಕತ್ವೇನ ಸ್ತ್ರೀತ್ವಭಾವಾತ್. ಪ್ತಾ, ಜಟಾ ; ಸಾ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ. ಜಿನಾಮ್ವಾ, ಜಗದ ಮ್ಹಿ ಕಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀತ್ವಾದಿವತ್ ಸ್ವತಃ ಏವ ಅನೇಕಸ್ವರತ್ವಾತ್ ಅರ್ಧೈಕಾರಃ. ಪೂರ್ವೇಣ ಪ್ರಸ್ತುತಪ್ತಾ ಅಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಣೇ ವಾ || 119 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾಣ್ಣೇ'ರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಾತ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಧೈಕಾರಾ ವೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾತ್ರ, ಪಾತ್ರಗಳ್; ಪಾತ್ರಂ, ಪಾತ್ರಂಗಳ್. ಭಾಣ್ಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾತ್ರಂ, ಯೋಗ್ಯೋ ನರ್ತಕೇ ವಾ. ಪಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಭಾಜನಂ.

[The final vowel of *ṛā* used in the sense of *ṛāṇa* (a pot) optionally becomes *e* short, though in a few cases when used in other senses also; not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾಣ್ಣಂ ಉಪಕರಣಂ. ತದ್ವಚನ ಏವೇತಿ ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ, ತಥಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ —

ಕಂ || ದಯೆಯುಂ ಸೈರಣೆಯುಂ ಶ್ರ |

ದೈಯಮಜುವುಂ ಶಕ್ತಿಯುಂ ವದಾನ್ಯತೆಯುಂ ಭ ||

ಕ್ತಿಯುಮೆಂಬೀಯೇಣುಂ ಪಾ |

ತೈಯನಿಕ್ಕುವ ದಾತ್ಯಗೊಪ್ಪುವಮಲಗುಣಂಗಳ್ || ಇತಿ.

ತದುಪಸಂಗ್ರಹಾಯ ವಾಚ್ಯೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕೋ'ಭ್ಯೇಕಾರ್ಯಃ. ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತ್ಯೇವ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ತು ಪಾತ್ರನಿಕರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಷ್ತಾದಿನಾಂ || 120 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಷ್ತಾದಿಗಣಪರಿತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅರ್ಥೈಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಷ್ತ, ಉಷ್ತಂ; ಗ್ರೀವ, ಗ್ರೀವಂ; ದರ್ಭ, ದರ್ಭಂ; ಮಾತೆ, ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ.

ಉಷ್ತ, ದರ್ಭ, ಅಕ್ಷತ, ಹಂಸ, ಶಾಣ, ಫಲಕ, ಘಟಕ, ಕಾಕ, ಘೋಕ, ಪ್ರಹರಣ, ಜೀರಕ, ಅನ್ನಕ, ಕಲಮ, ಉಪ, ಪ್ರಶ್ನ, ಉದಾಹರಣ, ಕೋಣ, ವಧ, ಅಭಿಲಾಷ, ಕನ್ಧರಾ, ಗ್ರೀವಾ, ಭಿಕ್ಷಾ, ಅಸ್ವೀಕ್ಷಾ, ಕುಮ್ಮಾಭ, ಆಖ್ಯಾ, ಆಹ್ವಾ, ನಾಸಿಕಾ, ಉತ್ಕಣ್ಣಾ, ಉತ್ಕಲಿಕಾ, ವನ್ಯಾ, ಮಾತೃ, ಅಮುತ್ರ, ಪರತ್ರ, ಉಭಯತ್ರ, ಸರ್ವತ್ರ ಇತಿ ಉಷ್ತಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[The final vowel of *ushmā* and the words grouped with it (see above) optionally becomes *e* short: not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ಅತ್ರ ವಿಭಾಷಾವಚನ ಏವ. ಸ ಚ ಉಷ್ತಾದಿಷು ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಕನ್ಧರಾದಿಷು ಆದಂತೇಷು ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಚೇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಧ್ಯನುಸಾರೇಣ.

ಉಷ್ತ ಇತಿ. ಉಷ್ತೃಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇನ ಅನ್ತಾದೇಶೇ ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ³⁶ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರಲೋಪಃ. ಉಷ್ತಂ. ನೋ'ಶ್ವಪಥಿಮಥಃ¹³⁰ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ಅನ್ತಾದರ್ಶನಂ. ಮಾತೆ. ಅನೇನೈವ ಅನ್ತಾದೇಶಃ. ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ. ಋತೋ'ರಣಿ¹²² ಇತಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕೋರಾದೇಶಃ.

ಅಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಿಮಃ, ದ್ವಾಭಿಮಃ, ಗರಿಮಃ, ಲಘಿಮಃ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಇಮಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಸಂಭ್ರಾಜಃ ;

ವೃ || ಗರಿಮಮಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಣಿಮಮಜ್ಞತೆಗಳ್ಚೊಜೆನೈತ್ವರಾಚ್ಚನಾ |
ಪರಿಕರವೃದ್ಧಿಯೊಳ ಮಹಿಮೆಯೊಳಿತೆ ತಪ್ಪರಿಚೆಯೊಳಯಲ್ಲಿ ಬಿ ||
ತುರಿಸುವ ಕಾಮರೂಪತೆ ಸುಭೃತ್ಯೆವೃತ್ಯಮದೊಪ್ಪಿ ವಿಶ್ರುತಾಂ |
ಬಿರತಲಯಾನದೊಳ ಲಘಿಮೆಯಾಬೈಯೊಳಿಪ್ಪಿ ಸುರಂ ವಿರಾಜಮಂ ||
ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಉದ್ರೂಪಸ್ಯ || 121 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೂಪಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರೂಪು, ರೂಪುಗಳೆ; ರೂಪಂ, ರೂಪಂಗಳೆ.

[The final vowel of *rūpa* optionally becomes *u*: not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರೋ'ಸನ್ನೇ ಕಾರ್ಥಃ. ರೂಪು ವಿಚಾರಿಸಂದನೆ. ಪಮಂ ಶ್ರೀರೂಪಕಂ
ದರ್ಪನಾ, ರೂಪಂ ವಿಚಿತ್ರಾಂಗಿಯಾ ಇತಿ. ದೃಷ್ಟಿಬಿರುದಶಬ್ದಯೋರಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ
ಪ್ರಯೋಗಃ —

ಕಂ || ತಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕಿರಿದ ಕಿರಂ |

ಜಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಾ ರದಂದು ಬೋಡಿಸಿ ಬೋದಂ ||

ಕುಡೆ ಕೊಂಡನವಂ ತಪಮಂ |

ಗಡೆಗೊಂಡಿರ ದಂಡು ಬೋದಿ ನೋರೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ ||

ತಥಾ —

ನಿರವಿಸಿದುದಸೇವ್ಯತೆಯಂ |

ನೋರೆ ಭಸ್ತ್ರಂ ಸ್ವಪದವೃತ್ತಿಯಂ ದಂಡು ವಿನಿ ||

ಸ್ಥೂರದಂಡಧರತೆಯಂ ತಾಂ |

ಧರಿಯಿಸೆ ರಾದ್ರಾಕ್ಷನೆಂಬುದಂ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ ||

ತಥಾ —

ನೆರೆಯಜುರಿಯದ ಪೊರೆಯಜುರಿಯದ |

ಬಿರುದಗಳೇಕಮಗೆ ಕೃತಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಗೆ ಮ ||

ಚ್ಚರಿಸುವ ಕವಿಯೆದೊ ಬಿಕ್ಕನೆ |

ಬಿರದೊಡದೇ ಬಿರುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿರುದಂ ಬಿರುದೇ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋತುತೋ'ರಃ || 122 ||

ವೈಶ್ವೇತಃ || ಋತುಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ನಾ ಭವತಿ
ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿತರಂ, ಪಿತೃ; ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ; ಭ್ರಾತರಂ, ಭ್ರಾ
ತೃ; ಜಾಮಾತರಂ, ಜಾಮಾತೃ. ಋತುತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪ್ರಿಯಗ್ನ್ಯಾ.

[Final 'r' of a word optionally becomes 'ra' : not when it is the prior word of a
compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಯೋಗಃ —

ಕಂ || ಮಾತರಂ ಪಿತರಮಾ |

ಭ್ರಾತರಂ ಸತಿಯರಂ ನಿಜಾತ್ಮಜರಂ ಜಾ ||

ಮಾತರಮೆಲ್ಲರಂ ಸತಿ |

ಸೃತಿರ್ವರ್ ಜನನಾರಮೋಂ ಬಾರಿಪರೇ || ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತಕಾರೋ' ತತ್ಪಾಲಂ ವ್ಯವಸ್ಥತಿ ಇತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ನ್ಯಾಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯದಾಪ್ಯತಃ
ತತ್ರ ಯದಿ ಪ್ರಿಯಗ್ನ್ಯಾಸಾ ಗ್ನ್ಯಾಶ್ಚ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಮಾಸಃ, ತದಾ ಸಮಾಸಕೃತಾನೇಕಸ್ವರತ
ಯಾ ಹ್ರಸ್ವಾಭಾವಾತ್ ದೀರ್ಘಾನ್ತ ವಿನೇತಿ ಮಾಭೂದರಾದೇಶಃ. ಯದಿ ತು ಪ್ರಿಯಂ
ಗೃಣಾತೀತಿ ಪ್ರಿಯಗ್ನ್ಯಾತಿ ಉಪಪದನಮಾಸಃ, ತದಾ ಹ್ರಸ್ವೋ'ನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ ¹¹³ ಇತ್ಯ

ನೇನ ಹ್ರಸ್ವದೇಶೇ ಋತೋ'ರ ಇತಿ ಪುನಃ ಆರಾವೇಶಃ ಕಿಂ ನ ಸಸ್ಯತಃ ಇತಿಚೇನ್ನ-ಸಂ
ಸ್ಕೃತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಪದಿಕಾನಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಪೀಠಯೇ ಲಿಬ್ಬೀಕ್ರಿಯಂತ ಇತಿ ತೇಷಾಮೇಷ
ಸ್ಥಾನಿತ್ಯಂ. ಹ್ರಸ್ವದೇಶೇ ತು ಏಕವೇಶತೋ ವಿಕ್ರೃತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ತದ್ಭವ ಇತಿ ಕರ್ಣಾ
ಟಕ ಏವಾಸಾ ನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಇತಿ ನ ಆರಾದೇಶ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಪ್ರಿಯಗ್ಗೃಹಬ್ದಸ್ಯ ಕಥಂ ಸಾಧುತ್ವಂ ? ಪ್ರಿಯಂ ಗೃಣಾಂತೀತಿ ನಿರುಕ್ತಾ)
ಗ್ಗೃಣಿಗರಣ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಋಕಾರಾಂತತ್ವೇನ ಅನ್ತೋಪಾನ್ವೃತ್ತಾಂ (ಶಾ. 4-1-169)
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇರಾದೇಶೇ ತತಃ ಸುಪಿ ಇದ್ದೀರ್ಘೇ ಚ ಪ್ರಿಯಗೀರಿತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯಂತೀಚೇತ್-
ಸತ್ಯಂ. ಇತರತ್ರ ತಥಾತ್ಮೇ'ಪಿ ದೇವನಂದಿಮತೇ ಇರಾದೇಶಸ್ಯ ವೈಭಾಷಿಕತಯಾ ಋಕಾ
ರಾಂತತ್ವೇನ ಪ್ರಿಯಗ್ಗೃಃ ಪ್ರಿಯಗ್ರಾ ಪ್ರಿಯಗ್ರಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್ ಸಾಧು
ತ್ವಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋದಾರೌ ತುಃ || 123 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಋಕಾರ
ಆರಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭರ್ತ್ವೃ, ಭರ್ತ್ವಾರಂ; ಹರ್ತ್ವೃ, ಹರ್ತ್ವಾರಂ; ಸ್ತೃ
ತ್ವೃ, ಸ್ತೃತ್ವಾರಂ; ಧರ್ತ್ವೃ, ಧರ್ತ್ವಾರಂ. ತುಃ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪಿತರಂ, ಪಿತೃ;
ಮಾತರಂ, ಮಾತೃ. ಋತುಃ ಋುದ್ವಿಧಾನಂ ಅರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥಂ.

[The final affix (r) of a word becomes prior or āra: not when it is the prior word
of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ವಾಕಪೋದ್ಯಾವತ್ಪೂರ್ವದೋಗಂ ಅನುವೃತ್ತೋ'ಪಿ ಅತ್ರ ನಾನುವರ್ತ
ತ ಇತ್ಯುಕ್ತ-ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ. ತುಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಕೇಷಣಂ ಸತ್ ತದನ್ವಗ್ರಾ
ಹಕಂ ಭವತೀತ್ಯಾಹ-ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಸ್ಯ ಇತಿ. ತಕಾರಃ ಸುಖನಿರ್ವೇಶಾರ್ಥಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಿಮರ್ಥಂ ಋುದ್ಗ್ರಹಣಂ ? ವಾನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೈ ತರಾರ ಇತ್ಯೇವ
ನಿರ್ದೇಷ್ಟಸ್ಯ ತಾವತ್ಯೇವ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಆರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತೀತಿ ಭರ್ತ್ವೃ,
1 ಭರ್ತ್ವಾರಂ ಇತಿ ಉಭಯರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ-ಋತೋ'ರಃ 122 ಇತಿ
ಅರಾದೇಶೋ'ಪಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ 2 ಭರ್ತ್ವಾರವಿತಿ ಅನಿಷ್ಟರೂಪಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಾದರ್ಭಾವಪ್ರಸಂಗ
ತ್. ನ ಚ ಆರೋಪದೇಶಾತ್ ಆರಾದೇಶೋ ಬಾಹ್ಯತ ಇತಿ ನಾನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ.
ನಾತ್ರ ಆರೋ ನಿತ್ಯತಯಾ ಉಪದಿಶ್ಯತೇ ಯೇನ ಅವಂ ಅರಾದೇಶಬಾಧಕಃ ಸಸ್ಯತಃ, ಕಿಂತು
ವಿಕಲ್ಪತ ಪೀತೀ ಆರಾಭಾವಪಕ್ಷೇ ಆರಾದೇಶಸ್ಯ ಬಾಧಾಭಾವಾತ್; ವೈಕೇಷಿಕಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಛಿತ್ಸ
ಗೀಕಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ನೈವಯ್ಯತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಕೃತೇ'ಪಿ ಋುದ್ಗ್ರಹಣೇ ಸ ದೋಷಸ್ತದವಸ್ಥೆಃ;
ಋುದ್ಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯದೇವ ತನ್ನಿವಾರಣಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕವೇವ
ಸಾಗ್ಗುಡಿ ಆರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥವೇವ ತತ್ಕರಣಮಿತ್ಯಾಹ-ಋತುಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಸಾದೇಃ || 124 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವಸಾದೇವರಿತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಋಕಾರ ಆರಶ್ಚ ಆದೇ
ಶಾ ಭವತೋ ನ 3 ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವಸೃ, ಸ್ವಸಾರಂ; ನಪ್ತೃ, ನಪ್ತಾರಂ; ನೇಷ್ಪೃ, ನೇಷ್ಪಾರಂ; ತ್ವಷ್ಪೃ, ತ್ವಷ್ಪಾರಂ. ಸ್ವಸ್ರಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾತರಂ, ಭಾತರಂ.

ಸ್ವಸೃ, ನಪ್ತೃ, ನೇಷ್ಪೃ, ತ್ವಷ್ಪೃ, ಹೇತೃ, ಹೋತೃ, ಪೇತೃ, ಪ್ರಕಾಸ್ತೃ ಇತಿ ಸ್ವಸ್ರಾದಿಃ.

ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ನಪ್ತೃದೀನಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಸಂಕ್ಷಣ್ಣಶಬ್ದಾನಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಅವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷೇ ವಿಧ್ಯರ್ಥಂ.

[The final *ri* of *svasri* and the words grouped with it (for which see above) becomes *ri* and *dra*: not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಿಮರ್ಥಂ ಅತ್ರ ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ನಪ್ತೃದಯಃ ಕಬ್ಧಾಃ ಪಘ್ನನ್ತೇ ? ಸೂತ್ರಂ ವಾ ಕಿಮಿತಿ ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ ಇತಿ ? ಸ್ವಸುಃ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ನಪ್ತೃದೀನಾಂ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತಮಾ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿ ಚೇತ್—ಇದಮಸಿ ತ್ವಂ ಪ್ರಪ್ತವ್ಯಃ. ಕಿಮತ್ರ ಸಂಕ್ಷಣ್ಣಶಬ್ದ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾ ಇತಿ ಅಸ್ಥೀಕೃತ್ವನ್ ಏವಂ ಬ್ರವೀಷಿ ? ಕಿಂ ವಾ ಪುನಃ ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾ ಇತಿ. 1 ಯದಿ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಃ ತದಾ ನಪ್ತೃದಿವತ್ ಪಿತ್ರಾದೀನಾಮಪಿ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತ್ವಾವಿಶೇಷಾತ್ ಕಿಮಿತಿ ಆರಾದೇಶಂ ನಾಭ್ಯಾಕುರ್ಯಾಃ ? ಯದಿ ಪುನಃ ಅವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಃ ತದಾ ನಪ್ತೃದೀನಾಂ ವಾ ಕಥಂ ಆರಾದೇಶಂ ಸಾಧಯೇ ? ಇತ್ಯಾಕ್ಷಿಪ್ತಃ ಕಿಮುತ್ತರಂ ದೇಯಾ ಇತಿ. ಅಭೈವಂ ಬ್ರೂಯಾಃ : ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾ ಅಪಿ ಏತ ಏವ ಆರಾದೇಶಭಾಜೋ ನಾಸ್ಯ ಇತಿ ನಿಯಂತವ್ಯಾಃ. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಏತ ಏವ ತದಂತತಮಾ ಸಾಧನೀಯಾ ಇತಿ. ತರ್ಹಿ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ವಿಧ್ಯರ್ಥಂ ವಾ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ ಅವಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಮೇವೇತ್ಯಾಹ—ಸ್ವಸ್ರಾದೌ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಾತುರಚ್ಚ || 125 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದಾತೃಕಬ್ಧಸ್ಯ ಅಕಾರ, ಋಕಾರ, ಆರಚ್ಚ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಾತಂ, ದಾತೃ, ದಾತಾರಂ.

[The final *ri* of *dātri* becomes *a*, *ri*, and *dra*: not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಬ್ಧಾತ್ ಋದಾದೌ ಸಮುಚ್ಚೇದಯೇತೇ ಇತಿ ದಾತುಃ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ಈತಂ ಪುಟ್ಟದಮುನ್ನಮುರ್ವರಗೆ ಕಣ್ಣಂ ದಾತೃ ಮಾಧಾತನುಂ |

ದಾತಂ ಸಂದ ದೇಶಿಯುಂ ಕರಮೆ ದಾತಾರಂ ದಲೆಂದಾಯ್ತು ಮು ||

ತ್ತೀತಂ ಪುಟ್ಟೆ ಬಣ್ಣಕ್ಕಮಾತನಿರೂಳ ದಾತೃತ್ವಮಾಗ್ಗುಂಟು ಬ |

ದೋತಂಗೆ ? ರುಳಿತ್ತದಕ್ಕನಿರೂಳ ಮೆದೋಕ್ಕೇಯನಾಕ್ಕುಮೇ || ಇತಿ.

1 ಯದಿ ತೇ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಾನ್ದಾತಂ || 126 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಾನ್ದಾತ್ಯ ಶಬ್ದೋ ಮಾಂಧಾತ ಇತಿ ಅದನ್ತಯಾ ನಿಪಾತೋ, ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಾಗದೊಳೇತಂ ಮಾಂಧಾತಂ. ಪೂರ್ವಪದೇ ತು ; ಭವತಿ—ಮಾಂಧಾತ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ.

[Māndhātri becomes Māndhāta: not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾನ್ದಾತ್ಯ ಶಬ್ದಃ ತೃಪ್ರತ್ಯಯಾನೋ ರೂಢೋ ವಾ ಸ್ಯಾತ್. ನಾಸ್ಯ ಋಕಾರೋರ ಅರೋ ವಾ ಆದಿಭ್ಯತೇ ; ಕಿನ್ತು ಅದನ್ತೈಕರೂಪೇಣೈವ ಯಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಉಚ್ಚಾರ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಇತಿ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪೋಚ್ಚಾರಣಂ ನಿಪಾತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಧಸಿ ಋುದ್ರಾ ವಿಧಾತುಃ || 127 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೇಧಸ್ಯರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ವಿಧಾತ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಋುಕಾರೋ ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದೇಶ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಿಧಾತ್ಯ, ವಿಧಾತ್ರಂ. ವೇಧಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವಿಧಾತ್ಯ, ವಿಧಾತಾರಂ. ವಿಧಾಯಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ವಿಧಾತುರಿತಿ ಕಿಂ ? ಧಾತ್ಯ, ಧಾತಾರಂ. ಋುದ್ರಹಣಂ ಆರಾದೇಶಬಾಧನಾರ್ಥಂ.

[The final *ri* of *Vidhātri* in the sense of *Vēdhās* (Brahmā) becomes *ri* and *ra*: not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಾಋ ಅತ್ರ ವಿಪುರ್ವಸ್ಯೈವ ಧಾತ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಋುಕಾರೋ ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದಿಪ್ಪಾ ; ತಥಾಋ ಕೇಚಿತ್ ಕೇವಲಸ್ಯಾಋ ಇಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಆತ್ರಿದಿವದಾಯುರಬ್ಧಿಯ |

: ನಾತ್ರಿದಶಂ ತೀರ್ಚ್ಛ ಕೂಡ ಬಯಲಾಡುದೆನಲ್ |

ಧಾತ್ರಂ ಮಾಡಿದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ |

ಸೂತ್ರಮನಾರ್ ಮಿಜಲಾಪ್ಪರವನೀತಳದೊಳ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಖ್ಯರದಾಯಾ || 128 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಖ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಕಾರ ಆಯುಕ್ತ ಆದೇಶ ಭವತೋ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಖಂ, ಸಖಾಯಂ. ಸಖ್ಯರಿತಿ ಸಖ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಾ ಭೂತ.

[The final vowel of *sakhī* becomes *a* and *āya*: not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಾಋ ಸಖ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶೇ ಸಖೀಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಉಕಾರಾದೇಶಸ್ಯ ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್—ಯಥಾ ರಾಜನ್ ಸಖೀಃ (ಶಾ. 2-1-169) ಇತಿ ; ತಥಾ

ಏ ಅರ್ಥನಿರ್ವೇಶ ಏವ ಉಕಾರಾದೇಶ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ತಥಾನಿರ್ದೇಶಃ—ಯಥಾ ಸಖ್ಯುರಸಮ್ಬುದ್ಧಿ (ಸಂ. 7-1-92) ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಗ್ನಿಸಖ, ವಾಯುಸಖ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಸಾಂತವಿಧಾನೇನ ಸಖಿರೂಪಾಭಾವಾತ್ ನ ಅದಾಯಾದೇಶಪ್ರಸಂಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಜ್ಞಾನಸ್ಯನಬ್ಜಸನ್ತವಲ್ಲುಪ್ಪ ತಸ್ಯ || 129 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನಪುಂಸಕಲಿಂಗೇ ಜಸನ್ತಸ್ಯೇವ ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಲೋಪೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸುವಾಚ್, ಸುವಾಚಂ. ಏವಂ ಗುಣಭಾಜಂ, ಅಶ್ವಯುಜಂ, ಋತ್ವಿಜಂ, ದೇವೇಜಂ, ಮರುತಂ, ಭಗವಂತಂ, ಮಹಾಂತಂ, ಅಗ್ನಿಮಥಂ, ಸೂತ್ರಗ್ರಥಂ, ದ್ವಿಪಾದಂ, ಚತುಃಪಾದಂ, ವೀರುಧಂ, ತತ್ತ್ವಬುಧಂ, ಕಕುಭಂ, ಪ್ರಕಾಮಂ, ಪ್ರಿಯಚತ್ವಾರಂ, ದಿವಂ, ವಿಶಂ, ತಾದೃಶಂ, ತ್ವಿಷಂ, ರತ್ನಮುಷಂ, ಗೋದೂಹಂ, ಮಥುಲಿಹಂ, ಅನಡ್ವಾಹಂ, ಪ್ರಪ್ತವಾಹಂ.

ವೈಜ್ಞಾನಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಘಟಂ, ಪಟಂ. ಅನಬ್ಜಹಣಂ ಗುಣಭಾಜಾದಿನಾಂ ಗುಣಭಾಜಾತ್ವಾದಿಕಂ ಮೂ ಭೂದಿತಿ. ತಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಂ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಸ್ಯೇವ ಲೋಪನಿವೃತ್ತೃಥಂ. ಅಪೂರ್ವಪದಕೃತ್ಯಂ ಪೂರ್ವಪದಾತ್.

[A word ending in a consonant and not of the neuter gender, takes the termination of the (Sanskrit) first (nominative) case plural omitting the *visarga* : not when it is the prior word of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾನ್ತೇಷು ವಿಶೇಷಮುಕ್ತ್ವಾ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತೇಷು ದರ್ಶಯನ್ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಸಾಮಾನ್ಯೇ ತಾವದಾಚ್—ವೈಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅತ್ರ ಅನಬ್ಜಸನ್ತವತ್ ಇತಿ ವತ ರಣೇನ ಅತಿದೇಶಃ ಸೂಚ್ಯತೇ—ಜಸನ್ತಸ್ಯ ಯಥಾ ತಥೇತಿ. ತತ್ರ ಕಿಂ ಕಾರ್ಯತಿದೇಶಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿದೇಶೋ ವಾ ಇತ್ಯುಕ್ತಬ್ಧ್ಯಃ, ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯತಿದೇಶೋ ಘಟತೇ; ಅಸವ್ಯವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—ಕಾರ್ಯಂ ಹಿ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಸ್ಯಾತ್. ಉಭಯಮಪಿ ಜಕಾಶ್ಚಿತಮೇವೇತಿ ನಾತ್ರ ಸವ್ಯವತಿ. ಅತೋ ಜಸನ್ತೇ ಯಾದೃಶಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತಾದೃಶಂ ಸ್ವರೂಪವೇವ ಅತಿದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಾತಿದೇಶ ಏವೇತ್ಯಾಚ್—ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ ಇತಿ.

ನ ಚ ವೈಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಅನ್ತೈಸ್ಯೈವ ತಥಾ ಸ್ವರೂಪಮತಿತಿ ಕೈಶ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನಾದೇಶಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ; ಯೇನ ಅನ್ತೈಸ್ಯ ಪ್ರಸಜ್ಯತ. ಕಿನ್ತು ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಜಸನ್ತವದ್ರೂಪಂ ಭವತೀತಿ ಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಸಮುದಾಯಾತಿದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ; ಆದೇಶರೂಪತ್ವೇ ವತ್ಕರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ.

ನಪುಂಸಕವ್ಯಾವೃತ್ತಿಪ್ರಯೋಜನಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಅನಪ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಸ್ಯ ಇತಿ ಆದಿಷ್ಟಂ ರೂಪವೇವ ಪರಾವೃತ್ಯತೇ. ಅಸ್ಯೇಥಾ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಜಸನ್ತವದ್ರೂಪಾತಿದೇಶೋ ಲೋಪಾದೇಶತ್ವ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವೇತಾಮಿತಿ ಆನಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋದಿತ್ಯಾಚ್—ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೋ'ಶ್ವಪಥಿಮಥಃ || 130 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲುಬಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಶ್ವಪಥಿ ಮಥಿ ವರ್ಜಿತಸ್ಯ ನಕಾಂ
ನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲುಬ್ಧವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ರಾಜಃ, ರಾಜಂ. ಏವಂ ಮೂರ್ಧ್ನಂ, ಪೂಷಂ,
ಅರ್ಯಮಂ, ಕರಿ, ದಂಡಿ, ಹಸ್ತಿ, ವ್ರತಿ. ನ ಇತಿ ಕಿಂ? ಗುರುತ್ವಂತಂ,
ಗುಣವಂತಂ. ಅಶ್ವಪಥಿಮಥ ಇತಿ ಕಿಂ? ಶ್ವಾನಂ, ಪಂಥಾನಂ, ಮಂಥಾನಂ.

[Words ending in n drop it, except śān, pathin, and mathin : not when they are the
prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಯದ್ಭುಪಿ ಸರ್ವವರ್ತಮಾರ್ಥಮತೇ ಪನ್ನಿಮನ್ನೀತ್ಯೇತಃ
ಇಕಾರಾನ್ತಾವೇವ; ಪನ್ನಿಮನ್ನಿಯುಭಕ್ಷೀಣಾಂ ಸೌ (ಕಾ. 2-2-35) ಇತಿ ವಚನಾತ್.
ತಥಾ ಚ ನಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ವಿಹಿಕೋ ವಿಧಿಃ ತಯೋಃ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ ತದ್ವರ್ಜನಮಯುಕ್ತಂ.
ತಥಾಪಿ ಶಾಕಲಾಯನಾಚಾರ್ಯಾದಿಮತೇ ತು ಪಥಿ ಮಥಿ ಇತಿ ನಕಾರಾನ್ತಾವೇತಾ;
ನಃ ಪಥಿಮಥಿ ಋಭುಕ್ಷಃ (ಶಾ. 1-2-108) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತಃ ತನ್ಮತಾಶ್ಚಯಜ್ಞೇನ
ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೋ ವಿಧಿಃ ಇಹ ನಿಷಿದ್ಧತ ಇತ್ಯುಕ್ತ—ಶ್ವಪಥಿ ಮಥಿ ವರ್ಜಿ-
ತಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಶ್ವನ್ ಪ್ರಪೃತಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ನಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಿಃ ಅವೇಕ್ಷಿತಃ. ನಾತ್ರ
ಸೂತ್ರೇ ಲೋಪಗ್ರಹಣಮಸ್ತಿ. ಕೇವಲಂ ಸ್ಥಾನಿಮಾತ್ರಮೇವ ಉಪದಿಷ್ಟಂ; ನ ವಿಧೇ
ಯಸ್ವರೂಪಂ. ಅತೋ ವಿಧೇಯಾಷ್ಟಾನೇ ಕಥಂ ವಿಧಾನಂ ಪ್ರವರ್ತೇತ ? ನ ಚ ಅನನ್ತರ
ಯೋಗಾತ್ ಲುಪ್ತೇನುವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯತ್ಯ ತದ್ವಿಧಾನಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ; ತತಃ ತಸ್ಯ ಅತ್ರ ಅನುವ
ರ್ತಯಿತಂ ಅಕರ್ಯತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ಬಲು ಜನನ್ತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಕೋ ಲೋಪಕ್ಷೇಪಿತಿ
ಉಭಾ ವಿಹಿತಾ. ನ ಹಿ ತಯೋಃ ಏಕೋನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಃ; ಅಪರಸ್ಯಾಪಿ ಅನುವೃ
ತ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾತ್, ತಯೋಃ ಸನ್ನಿ ಯೋಗಿಷ್ಯತ್ವಾತ್; ಸನ್ನಿ ಯೋಗಿಷ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರ
ವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಇತ್ಯಾಶಂಭ್ಯ ನಾತ್ರ ಅನವೇಶೋ ಸನ್ನಿಯೋ
ಗಿಷ್ಯತಾ, ತತ್ರ ಬಲು ಸಾ ಇಷ್ಯತೇ ಯತ್ರ ಏಕತ್ರ ಏಕಜಾತೀಯೇ ದ್ವೇ ಕಾರ್ಯೇ. ನಾ
ತ್ರಕಾರ್ಯದ್ವಯಂ ವಿಹಿತಮಸ್ತಿ. ಜನನ್ತವಲ್ಲವ್ಯ ತಸ್ಯ 130 ಇತ್ಯೇನೇನ ವಿಸರ್ಜನೀಯವಿನಾ
ಕೃತೋ ಜನಸ್ತರೂಪಾತಿರೇಕ ಏಕ ಏವ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ಕಾರ್ಯದ್ವಯಂ
ಅತಿವೇಶೋ ಲೋಪಕ್ಷೇಪಿತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾನೇಕಜಾತೀಯಾ; ಅತಿವೇಶೋ ಹಿ ಭಾವಜಾತೀಯೋ
ಲೋಪಸ್ತು ಅಭಾವಜಾತೀಯ ಇತಿ ವಿಜಾತೀಯತ್ವಾತ್. ಸಜಾತೀಯಯೋರೇವ ಹಿ ಸನ್ನಿ
ಯೋಗಿಷ್ಯತ್ವೇತಿ.

ನನು ಸಜಾತ್ಯಂ ವೈಜಾತ್ಯಂ ವಾ ವಿಧೇಯತಾಪಯಿಕಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ನಾ
ನಾಪಯಿಕಂ. ವಿಧೇಯತಾ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ : ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಅತಿದೇ
ಶೋಪಿ ಆದೇಶರೂಪ ಏವ. ಆದೇಶ ಏವ ವತ್ಕರಣಾಧಿಕೃತ್ ಅತಿದೇಶ ಉಚ್ಯತೇ; ನಾತಿರಿ
ಕ್ತಾತ್ವಾ. ಅನ್ಯಥಾ ವಿಧೇಯಾಧಿಕೃತ್

ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |
ಇತಿ ವ್ಯಾಕುಪ್ಯೇತೇತಿ. ಲೋಪೋಪಿ ಆದೇಶ ಏವೇತಿ ಅವಿನಾದಂ. ತಥಾ ಚ ಆದೇಶ
ತ್ವೇನ ತಾ ಏಕಜಾತೀಯಾವೇವ ನ ಭಿನ್ನಜಾತೀಯಾ; ಭಾವಾಭಾವಜಾತ್ಯೋಃ ಪ್ರಕೃತಾ

ನ.ಪಯೋಗಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅತಿದೇಶಸ್ಯ ಅನಾದೇಶರೂಪತ್ವಾತ್. ಯದ್ವಯಂ ಆದೇಶ ಏವ ಸ್ಯುತ್, ಅಶಿತ್ಯುತ್ ಅನ್ವಯೈವ ಸ್ಯುತ್ ನ ಸರ್ವಸ್ಯ. ವತ್ಕರಣಂ ಆನರ್ಥಕಂ ಚ ಸ್ಯುತ್. ನ ಹಿ ಆದೇಶೇ ವತ್ಕರಣಂ. ನ ಚ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥವೇವ ವತ್ಕರಣಮಿತಿ ಯುಕ್ತಂ, ಕಾರ್ಯಾದೇಶಃ ತಥಾ ಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ. ಅತೋ ನೈವಾತ್ರ ಅನಯೋಃ ಸಾಜಾತ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾನಾಮಪಿ ಏಕಜಾತೀಯತಾಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯುತ್. ವಿಧೇ ಯತ್ರಿತ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ತು ಪೂಜಕುರ್ಮಭಿಪ್ರಾಯೇಣೇತಿ ಮನ್ವವ್ಯಮಿತಿ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಉಕ್ತರೀತ್ಯ ಸಾಜಾತ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾವೇಕವಿಷಯಾ. ವ್ಯಜ್ಞನಾನ್ತ ಸ್ಯ ಹಿ ಅತಿದೇಶಃ, ಅತಿವಿಪ್ರಸ್ಯ ಹಿ ಲೋಪ ಇತಿ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತ ಸ್ಯೇತಿ ಅನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯುತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ ಏಕವಿಷಯತಾ. ತಥಾಪಿ ನ ಕಾಪಿ ಕ್ಷತಿಃ. ನ ಚ ಉಕ್ತೈವ ಸಹಪ್ರವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಾ ಕ್ಷತಿಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಸನ್ನಿಯೋಗೈಪ್ಪ ಯೋಃ ಸಹಭಾವೇ ನಿರ್ಬನ್ಧಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಸನ್ನಿಯೋಗೈಪ್ಪಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಇಯಂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್; ಯೇನ ಅಪಾಯಭಯಾತ್ ಅನಲ್ಲಕ್ಷಣೈ ಸ್ಯುತ್. ಕಿನ್ತು ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇತಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವಹಣಾಯ ವೈಯಾಕರಣಪರಿಕಲ್ಪಿತಪರಿಭಾಷಾ ಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ ನ ತತ್ಸರ್ವೈರಭಿಗತವ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಮಮಃ. ಯಥಾ ಸಮಾನಃ ಸ ವರ್ಣೇ ದೀರ್ಘೇಭವತಿ ಪರಶ್ಚ ಲೋಪಂ (ಕಾ. 1-2-1) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಸೂತ್ರೇ ದೀರ್ಘಪರ ಲೋಪಯೋಃ ಸನ್ನಿಯೋಗೈಪ್ಪತ್ಯೇಪಿ ಅವರ್ಣ ಇವರ್ಣೇ ಏ (ಕಾ. 1-2-2) ಇತ್ಯಾದ್ಯತ್ತ ರಸೂತ್ರೇಷು ಪರಲೋಪನಾತ್ರಮನುವರ್ತತೇ; ನ ದೀರ್ಘ ಇತಿ. ಅತೋ ನುವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಲಕ್ಷಣುರೋಧಾತ್ ಯಥಾವೇಕ್ಷಂ ಕಕ್ಷೀಕಾರ್ಯೇ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಅತಿದೇಶೋ ನಾನುವರ್ತತೇ; ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಲೋಪಸ್ಯ ಅನುವರ್ತತೇ; ಪ್ರಯೋಜನಸದ್ಭಾವಾತ್ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇ ತ್ಯಾಹ—ಉಬಿತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ.

ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶೇ ಗರುತ್ಮಂತಂ ಇತಿ ತಕಾರಾಂತಃ ಶಬ್ದಃ. ನಕಾರಾಂತೋ ಗರುತ್ಮಕ ಶಬ್ದೋಪ್ಯಸ್ತಿ—

ಸ ಗರುತ್ಮೇವ ಮಹೇಂದ್ರಮಾಪ ಕೋಪಾತ್

ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತತ್ರ ತು ಉಬೇವ ಗರುತ್ಮಂ ಇತಿ. ಗುಣವಂತ ಇತ್ಯಪಿ ಗುಣವಚ್ಛೇದಃ ತಕಾರಾಂತೋ ನ ವನ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತೋ ಗುಣಶಬ್ದ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ಯಮಫವಜಗತೋ ವಾ || 131 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಋಭುಕ್ಷಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವ ಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಋಭುಕ್ಷ, ಋಭುಕ್ಷಂ, ಋಭುಕ್ಷಾಣಂ. ಏವಂ ಯುವಂ, ಯುವಾನಂ; ಅಧ್ಯಂ, ಅಧ್ಯಾನಂ; ಮಫವಂ, ಮಫವಾನಂ; ಜಗಂ, ಜಗತ್ತು. ಜಗಚ್ಚ ಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಾವಿತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಉಗಾಗಮಃ.

[Ribhukshan, yuvan, adhvan, Maghavan, jagat optionally drop their final letter: not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋಭುಕ್ಷೇತಿ ನಕಾರಾನ್ತಋಭುಕ್ಷಕಬೋ ನ ತು ಸರ್ವವರ್ವಾಛಿ ಪ್ರೇತಸುಭುಕ್ಷಿಶಬ್ದಃ. ಮಘವೇತ್ಯಪಿ ನಕಾರಾನ್ತೋ ಮಘವೇಶಬ್ದಃ, ನ ತು ಮಘವ ಚ್ಯಬ್ದಃ; ಜಕಾರದ್ವಯಶ್ಚವಣಾಭಾವಾತ್. ವಾ ಇತಿ ಋಭುಕ್ಷಯುಪಾಧ್ಯವಃ ಘೋನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ, ಜಗತಸ್ತು ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ. ಜಗತ್ತ್ವ ಇತಿ ಕಥಂ ದ್ವಿ ತ್ವೋದ್ವಂದ್ವತಾ ಇತ್ಯಂತ ಆಹ - ಜಗತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಗಬಾದೀನಾಂ ¹³⁵ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಸೂತ್ರೇಣ ಉಗಾಗಮೇ ಉಕಿ ⁶⁹ ಇತಿ ದ್ವಿತ್ವಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋ'ವಸಃ || 132 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೆನಪ್ರತ್ಯಯಂಹಿತಸ್ಯ ಸಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನಸ್, ವನಂ. ಏವಂ ಪಯಂ, ಯಶಂ, ಔರಂ, ಧನು, ಸರ್ಪಿ, ಚಂದ್ರಮಂ, ಪುರೂರವಂ, ರಜಂ, ಅಂಗಿರಂ, ಉಶನಂ. ಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅಶ್ವಯುಜಂ, ಗಣಭಾಜಂ. ಅವಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ವಿದ್ವಾಂಸಂ, ಪೇಚಿವಾಂಸಂ.

[Words ending in s, provided it is not *vas*, optionally drop their final letter: not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅವಸ ಇತ್ಯತ್ರ ವೆನಗ್ರಹಣಂ ಯದೃಪಿ ಪಾಣಿನಿಮತೇ ವಿದ್ವ ಸಪ್ರಸ್ಥತಿಷು ಆದೇಶರೂಪ ಏವ; ವಿವೇಚಿ ಲಪಿ ಶತಃ ವಸಾದೇಶವಿಧಾನಾತ್. ಪೇಚಿವೆನಪ್ರ ಚ್ಯತಿವ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪಃ; ಲಿಟಃ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ವಸುಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಶಕ ಟಾಯಸವತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪ ಏವೇತಿ ತಸ್ಮತಾನುಸಾರೇಣಾಹ - ವೆನಪ್ರತ್ಯಯ ರಂಹಿತಸ್ಯ ಇತಿ. ವೆನ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪಂ ಸರ್ವತ್ರ ಅನುಗತವಿತಿ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಲೋಪೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಅಭಿಧೀಯತೇ; ತಥಾಪಿ ಲೋಪಾಭಾವಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಲೋಪಪಕ್ಷಮೇವ ಅತ್ರ ಉದಾಹರತಿ - ಮನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿದ್ಯಮವ್ಯಪ್ತಗ್ರಹಂ ಅನೇಕಪದರ್ಶನಂ. ವೆನಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಷು ಜಸಂತವದ್ರೂಪತಿವೇ ಲೋ'ನ್ತ್ರಲೋಪಕ್ಷೇತಿ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಮೇವ ಕಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ - ಅವಸ ಇತಿ ಕಿಂ? ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗಲೋಪೇ || 133 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೆನಪ್ರತ್ಯಯಂಹಿತಸ್ಯ ಸಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಾಭಾ ವಪಕ್ಷೇ ಉಗಾಗಮೇ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನಸ್ಸು, ಪಯಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು, ಔರಸ್ಸು, ಧನುಸ್ಸು, ಸರ್ಪಿನ್ಸು, ಚಂದ್ರಮಸ್ಸು, ಪುರೂರವಸ್ಸು, ಅಂಗಿರಸ್ಸು, ಉಶನಸ್ಸು. ಅಶೋಕಗ್ರಹಣಂ ಉಗ್ಗುಪೋಃ ವಿಷಯವಿಭಾಗಾರ್ಥಂ.

[Words ending in s, provided it is not *vas*, when they do not drop their final letter take the augment u: not when they are the prior words of a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ಪೂರ್ವತ್ರ ಸೋ'ವಸಃ¹³² ಇತಿ ಲೋಪೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ ತತ್ರ ಯದಾ ಲೋಪಃ ತದಾ ನ ಕೋ'ಪಿ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಉದಾಹಾರ. ಯದಾ ತು ನ ಲೋಪಃ ತದಾ ಸರ್ವತ್ರ ಉಗಾಗಮೋ ವಿಶೇಷ ಇತ್ಯಾಹ—ಲೋಪಾಭಾವವಕ್ಷ್ಯೇ ಇತಿ. ಉದಾಹರಣೇ ಸರ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಿ⁶⁰ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಅತ್ರ ಅಲೋಪ ಇತಿ ಅನುಕ್ತಾ ಲೋಪ ಉಗಾಗಮಕ್ಷೇತಿ ದ್ವಾವಪಿ ಪರಾಪ್ಯೇಣ ಪ್ರವರ್ತೇಯತಾಂ. ಅತಃ ತೌ ತಥಾ ಮಾ ಭವೇತಾಮಿತಿ ಅನೇನ ವಿದಯ ವಿಭಾಗೋ ದರ್ಶಿತ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಲೋಪ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಯಸಃ || 134 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಈಯಸಃ, ತ್ರಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಾಭಾವವಕ್ಷ್ಯೇ ಉಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶ್ರೇಯಸ್, ಶ್ರೇಯಂ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ಶ್ರೇಯಾಂಸಂ. ಏವಂ ಜ್ಯಾಯಂ, ಜ್ಯಾಯಸ್ಸು, ಜ್ಯಾಯಾಂಸಂ; ಕನೀಯಂ, ಕನೀಯಸ್ಸು, ಕನೀಯಾಂಸಂ; ಲಘೀಯಂ, ಲಘೀಯಸ್ಸು, ಲಘೀಯಾಂಸಂ. ಈಯಸ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮನಂ, ಮನಸ್ಸು.

[Words ending in *iyas*, when they do not drop their final letter, optionally take the augment *u* : not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸೋ'ವಸಃ¹³² ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಲೋಪೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ. ತತ್ರ ಉಗಾಗಮೋ¹³³ ಇತಿ ಯತ್ ತದಮ ಈಯಸಸ್ತೇ ವಿಕಲ್ಪಿತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಅತ್ರ ಜಸಂತರೂಪಾತಿಶೇಷಪಕ್ಷಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಷಯಕ ಏವೇತಿ ಕೇಚಿತ್. ತಥಾಪಿ ನ ಪಿ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ —

ಕಂ || ಜ್ಯಾಯಾಂಸನೆಂದಮಗಂ |

ಶ್ರೇಯಾಂಸಮೆ ತಸುಧನಾಂಗನಾವಿಷಯಸುಖಂ ||

ಸ್ಥೇಯಾಂಸ | ವ.ಲ್ಪಿದೆಂದು ಕ |

ನೀಯಾಂಸಂಗಳೆಯನಿತ್ತು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಪುಣ್ಣಿರ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗಾಬಾದೀನಾಂ || 135 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಬಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ನ ಪೂರ್ವ ಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಪ', ಅಪ್ಪ. ಏವಂ ವಿಯತ್ತು, ಸಂಯತ್ತು, ಜಗತ್ತು. ಪುನಃ ಉಗ್ಗ್ರಹಣಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಂ.

ಅಪ', ವಿಸುತ, ಸಂಯತ, ವಿದ್ಯುತ, ಜಗತ, ದ್ಯುತ, ಪುರಿತತ, ಅಗ್ನಿ ಚಿತ, ಯಜುಸ, ಸದಸ, ತಪಿತ ಇತಿ ಅಬಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Ap and the words grouped with it (for which see above) take the augment *u* : not when they are the prior words of a compound.]

1 ಮಲ್ಪಿದೆಂದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ವಪ್ನವೇತತ್. ಉಗ್ರಲೋಪೇ 188 ಇತ್ಯಂತಃ ಉಗ್ರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಕಿವತ್ ಉಗ್ರಕರ್ತವೇತತ್ ಆತ—ಪುನಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ವಂತವಚ್ಛ || 136 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾಚ್ ಇತ್ಯೇವಮಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ವಂತವತ್ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನವತ್ ರೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ ಉಗ್ರಾಗಮಚ್ಛ ಭವತಿ, ನ ಪೂರ್ವಪದ ಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಾಚ್, ವಾಕ್ಯ. ಏವಂ ದಿಕ್, ತ್ವಕ್, ಋಕ್, ಉಷ್ಣಕ್, ಕ್ಷುತ್ತು, ಪ್ರತಿಪತ್ತು, ಪರಿಷತ್ತು.

ವಾಚ್, ತ್ವಚ್, ಋಚ್, ಕ್ಷುಧ್, ವೀರುಧ್, ಸಮಿಧ್, ಸಂಪದ್, ಪ್ರತಿಪದ್, ಪರಿಷದ್, ವಿಪದ್, ಉಷ್ಣಹ್, ರುಚ್, ಸ್ರಜ್, ದ್ವಿಪ್, ದಿಶ್, ವಿಶ್ ಇತಿ ವಾಗಾದಿ ರಾಷ್ಟ್ರತಿಗಳೇ.

[Fäch and the words grouped with it (for which see above) take the *su* form of the (Sanskrit) first (nominative) case singular, with the augment *u*: not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚರ್ಕಾರೇಣ ಉಕ್ ಸಮುಚ್ಛೇದಯತೇ. ಸ್ವಂತವತ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಸು ಇತಿ ಸಾ ನುಬನ್ಧವಿವಕ್ಷಯಾ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಮುಚ್ಯತೇ. ವಾಗಾದೀನಾಂ ನ ಕೇವಲಂ ಅಬಾದೀನಾಮಿವ ಪ್ರತಿಪದಿಕಸ್ಯೈವ ಉಗ್ರಾಗಮಃ, ಕಿಂತು ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಾಂತವತ್ ರೂಪಾತಿರೇಕ ಉಗ್ರಾಗಮಶ್ಚೇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ವಾಚ್, ತ್ವಚ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಠ್ಯಾತಿ.

ನನು ಏವಂ ಅತಿದೇಶೇನ ಯದ್ಭುಪ ಪ್ರತಿಪದಿಕಾನ್ತ್ಯಾಕ್ಷರಶ್ಚುಲಕ್ಷಣಂ ಅನಿಷ್ಠಂ ವಾಯುತೇ; ತಥಾಪಿ ನ ಕೇವಲಂ ಅತ್ರ ಏಷಾಂ ಚರನ್ತ್ರಿಕರೂಪತಾ, ಕಿಂತು ಜಞ್ತರೂಪಾನ್ತರಮುಪೇತಿ ವಾಗ್, ತ್ವಗ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯನಿಷ್ಠಂ ಕಿಂ ನ ಪ್ರಾದುಷ್ಠ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇತ್ಸ. ವಾಗಾದೀನಾಂ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನೇ ವಾಕ್, ತ್ವಕ್, ದಿಕ್, ಉಷ್ಣಕ್, ದ್ವಿಪ್, ವಿಪ್, ಕ್ಷುತ್, ಸಮಿತ್, ಕಕ್.ಪ್ ಇತಿ ಕಟತಪಶ್ಚುತಿರೇವ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೀತಿ ತಥಾರೂಪಮೇವ ಅತಿದಿಶ್ಯತೇ. ವಾಗ್, ತ್ವಗ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಡದಬಶ್ಚುತಿನ್ತು ನ ತಥೇತಿ ತದೂಪಂ ನಾತಿದಿಶ್ಯತೇ. ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ನುಯಾಯಾ ಹಿ ವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಸು ಇತಿ ನಿರನುಬನ್ಧವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನಮುಚ್ಯತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಪದತೋ ಯದ್ಭೂಪಂ ತದ್ವದೂಪಂ ಅತಿದಿಶ್ಯತ ಇತಿ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಗಡದಬಪ್ರಸಂಗೇ ಕೋಪಿ ಇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮಾಲೋಚ್ಯತ—ಸ್ವಂತವತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ವಂತವದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿವೇಕಂ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನವದಿತಿ. ಅಥವಾ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನವತ್ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನವದ್ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಪ್ತಮಿಬಹುವಚನವದ್ರೂಪಾತಿರೇಕೇ ವಾಕ್ಯು, ತ್ವಕ್ಯು ಇತಿ ಸಮುದಾಯಾತಿರೇಕಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಸುಃ ಅನ್ತೇ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಸ್ವಂತವಿತಿ ಆತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನಬಹುವ್ರೀಹ್ಯಾಶ್ರಯೇಣ ಕಟತಪಾನ್ತಸ್ಯ ಅವಯವಸ್ಯೈವ ಅತಿದೇಶೋ ನ ಸಮುದಾಯಸ್ಯೇತಿ.

ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ನಭ್ರಾಜ್, ಜಲಮುಜ್, ಭುಜಬ್ಧಭುಜ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಸಂಹಾರಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಹದಾದಿನಾಂ ನಪಿ || 137 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಹದಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸ್ವಂತವತ್ ರೂಪಮತಿದಿಶ್ಯತೇ ಉಗಾಗಮಶ್ಚ ಭವತಿ ನಸ್ರುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ, ನ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಾನಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಹತ್, ಮಹತ್ತು. ಏವಂ ಬೃಹತ್, ಪಾಕ್ಯ, ಅ ವಾಕ್ಯ, ಸಮ್ಯಕ್ಯ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಹಾಂತಂ, ಪ್ರಾಂಚಂ, ಪ್ರ ತ್ಯಂಚಂ.

ಮಹತ್, ಬೃಹತ್, ಪಾಜ್, ಅವಾಜ್, ಪ್ರತ್ಯಜ್, ಉದಜ್, ತಿರ್ಯಜ್, ವಿಷ್ವಜ್, ಸ್ಯಜ್, ಅನುಮುದ್ಯಜ್, ಅದದ್ಯಜ್, ಅನುಮುಯಜ್, ಅದ ಮುಯಜ್, ಸಧ್ಯಜ್, ಸಮ್ಯಜ್ ಇತಿ ಮಹದಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Mahat and the words grouped with it (for which see above) take the *su* form of the (Sanskrit) first (nominative) case singular, and the augment *u*, in the neuter gender : not when they are the prior words of a compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ವಂತವಕ್ತೃ ಇತ್ಯೇವ. ಅಬಾದಯೋ ವಾಗಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವತ ಸ್ವಂತವಸ್ತುವಾಚಕಾ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ಮಾ ನಿರುತಲಿಬ್ಧಶ್ಚ ಭವಂತಿತಿ ನ ತತ್ರ ವಿಶೇಷಃ. ಮ ಹದಾದಯಸ್ತು ನ ಸ್ವತನ್ಮಾ, ಕಿಂತು ವಿಶೇಷಣವಚನಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಯಿತ್ತಾ ಏವ. ಅ ತ ಉಪಸರ್ಪನಲಿಬ್ಧಾ ಭವಂತಿ. ತತ್ರ ಯದಾ ನಸ್ರುಂಸಕಲಿಬ್ಧೇ ವರ್ತಂತೇ ತದೈವ ಸ್ವಂತ ವದತಿದೇಶಃ ಉಗಾಗಮಶ್ಚ ಸ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯದಾ ತು ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೋ ಜಸಂತ ರೂಪಾತಿವೇಶ ಏವೇ ತ್ಯಾಹ —ನಸ್ರುಂಸಕಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ ಇತಿ.

ಆಕೃತಿತ್ವಾತ್ ಏವಂ ವಿಶೇಷ್ಯಾಧೀನಾ ವ್ಯಜ್ಜನಾನ್ತಾ ಉಪಸಂಹಾರಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಮೋರ್ವಾ ಸಃ || 138 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿವೃತ್ತಂ ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೇತಿ. ಶಕಾರವ್ಯಕಾರಯೋಃ ಸಕಾ ರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಶಿ, ಸಸಿ ; ಶಿಶು, ಸಿಸು ; ಶಂಕೆ, ಸಂಕೆ ; ಶಂಬರ, ಸಂ ಬರ ; ಸಂಶಯ, ಸಂಸಯ ; ವೇಷ, ವೇಸ ; ದೋಷ, ದೋಸ ; ರೋಷ, ರೋ ಸ ; ದೂಷಣ, ದೂಸಣ ; ಅನಿಮಿಷ, ಅನಿಮಿಸ ; ಕಷಾಯ, ಕಸಾಯ.

[S' and sh optionally become s.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸ್ವರಾನ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಜ್ಜನಾನ್ತಾನಾಂ ಚ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಆಂತಸ್ತು ವಿಧೀ ಯಮಾನಂ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಮುಕ್ತಾ ಇತಃ ಆದಿಮಧ್ಯಾವಸಾನರೂಪಂ ವ್ಯಾಸನಮಾಸವಿಷಯ ರೂಪಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕೇವಲಪದರೂಪಂ ವಾ ವಿಶೇಷಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಕೇವಲಂ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ಗತಾನಾಂ ವರ್ಣಾನಾಂ ಆಗಮಾದೇಶಾದರ್ಶನಾದಿ ಉಪದರ್ಶಯನ್ನಾಹೇತ್ಯಾಹ — ನಿವೃತ್ತಂ

ಅಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಇತಿ. ಇತಃ ಆಕರಂ ಬಾದಿ¹⁶⁰ ಸೂತ್ರಂ ಯದ್ವಕ್ಷ್ಯತೇ ತತಃ ಪೂರ್ವ ಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಉಭಯಸ್ಯ ಕೇವಲಸ್ಯ ವಾ ಪದಸ್ಯ ಆದಾ ಮಧ್ಯೇ ಅವಸಾನೇ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ. ತತ್ರ ತಾನತ್ ಶಕಾರವಕಾರಯೋಃ ಖಲವ್ಯಮೂರ್ಧಸ್ಯ ಯೋಃ ಉಷ್ತುಣೋಃ ಸಕಾರೋ ದನ್ತ್ಯ ಉಷ್ತು ಸರ್ವತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೇನ ಆದಿಶ್ಯತೇ.

ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ವ್ಯಸ್ತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾನಿ. ತತ್ತ್ವ ಭೂಯಿಷ್ಠಂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ತು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರತಿಷೇಧಮನಗೇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ; ಸಸೀಖರಂ, ಕಶೀಖರಂ, ಸಸೀಖರಂ, ಕಶೀಖರಂ ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ವಿಕಸ್ಯ ಏವಂ ಆದೇಶೇ ಅಪರಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವೇತಿ ಕಥಮನಮೋಃ ಸಮಾಸಃ? ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಾತ್ರ ಕೃತಾದೇಶಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಉತ್ತರೇಣ ಸಮಾಸಃ, ಕಿನ್ತು ಕೃತಸಮಾನಯೋ ರೇವ ತಯೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಆದೇಶ ಇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಯತ್ರ ಕ್ವಾಪಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪದಸ್ಯ ಏವಂ ಆದೇಶಕರಣೇನೈವ ನಿರ್ವಾಹೇ ಅನಿವಾರ್ಯಪ್ರಸಂಗ ಏವ ಉಚ್ಯದ್ಭೇದ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಮಸ್ತಮಪಿ ನಾಪ್ಯೇವ ಏವಂ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲೋ ಳಃ || 139 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಕಾರಸ್ಯ ಳಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಲ, ಜಳ; ತಿಲ, ತಿಳ; ಫಲ, ಪಳ; ಕುಲ, ಕುಳ; ಅಲಿ, ಅಳ; ಸಲಿಲ, ಸಳಳ.

[L optionally becomes l.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ಅವಶೇಷೇಣ ವಿಕಲ್ಪೋ'ವಗನ್ತವ್ಯಃ. ಅಯಮೇವ ಲಕ್ಷವ್ಯಪದೇಶಭಾಕ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋ ಬಹುಲಂ || 140 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಡಕಾರಸ್ಯ ಳಕಾರಾವೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುಡ, ಗುಳ; ವಿಡಂಗ, ವಿಳಂಗ; ಗಾಡೀ, ಗಾಳ; ನಾಡೀ, ನಾಳ; ಖಡ್ಗ, ಖಳ್ಗ; ಪಾಡ್ಗಣ್ಯ, ಪಾಳ್ಗಣ್ಯ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಇಹ ನ ಭವತಿ-ಕಾಂಡಪಟ, ಮುಂಡನ, ಮುಂಡಿತ, ಮಂಡನ, ಮಂಡಿತ, ಕಡಾರ, ಗಡುಲ.

[D often becomes l.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಾದಿಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ತದಪಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾನುರೋಧಾವೇವ ಉಪಲಕ್ಷಿತಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ-ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ. ತತ್ರ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ-ಗಾಳ, ವಿಳಂಗಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ-ಮೃಡಂ, ಕುಂಡಂ

ಕಾಂಡಪಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ—ಬಡ್ಗಂ, ಖಳ್ಗಂ; ಗುಡಂ, ಗುಳಂ; ಜಡಂ, ಜಳಂ; ಬಡಾಲ, ಬಿಳಾಳಂ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪರಿ ಚಿಂತನೀಯಂ

ಅಯಮೇವ ಉಪನ್ಯಾಸದೇಶಭಾರ್ತ. ಅತ್ರ ಕಿಂಚಿದುಚ್ಯತೇ—ಯದ್ವಹಿ ಸಕಲಭಾವಾ ನಾಂ ಏಕಾನೇಕಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ವರ್ಣಾನಾಮುಪ ತದಾತ್ಮಕತ್ವಂ ಸಿದ್ಧಮೇವ. ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನವಶಾತ್ ವರ್ಣಾವಿಶೇಷೇ ಆಕಾರೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ. ತದ್ವ್ಯಥಾ : ಇಹ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯೇ ಆಕಾರಸ್ತವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಏಕ ಏವ ; ಸದ್ಭ್ರಾಹ್ಮಣಾರ್ಪಣಯಾ ಭೇದಾಭಾವಾತ್. ವಿಶೇಷೇಣ ತು ವಿಹಿತೋವಿಹಿತಶ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ; ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರನಯಸ್ಯ ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾತ್. ತತ್ರ ವಿಹಿತಸ್ತೇಧಾ : ಆಗತಃ ಪ್ರತೀತ ಆದಿಷ್ಟಶ್ಚೇತಿ ; ಆಗಮಃ, ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಆದೇಶ ಇತಿ ವಿಧಾನಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಧ್ಯಸನ್ನಿವಾತ್,

ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ |

ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತತ್ರ ಉಕ್ತ ಸ್ತಿಯಾಂ ¹⁸¹, ಅಡ್ವಾಣಾಶಃ ¹⁸² ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಯತ್ರ ಆಕಾರ ಆಗಮರೂಪೇಣ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಆಗತಃ. ಯಥಾ : ಒರ್ವಳ್, ಮೆಲ್ಲೆದೇಯಳ್, ಪೆಪ್ಪಿವಣೆಯಳ್, ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಮೂಡಣಳ್, ಪಡುವಣಳ್, ಬಂದಳ್, ಪೋದಳ್, ಇವಳ್, ಅವಳ್, ಕರಿಯಳ್, ಬಳಿಯಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ತು ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ¹⁸³, ವಳವಳ್ಳಾ ¹⁸⁴, ಕುಳಿಸ್ತಾ ಲ್ಲೇಲೈ ¹⁸⁵ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪೇಣ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಪ್ರತೀತಃ. ಯಥಾ : ಫಟಂಗಳ್, ಪಟಂಗಳ್, ನೆಲಗಳ್, ಪೊಲಗಳ್, ಮಡಿವಳಂ, ಪಡೆವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ, ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳಂ, ಅಂಜಕ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕ್ಕುಳಿ, ಜುದಾಳಿ, ಮಾತಾಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ, ಆಟಂಗುಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ವಹಿ ಅತ್ರ ಆಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ನ ಪ್ರತ್ಯಯತಯಾ ವಿಧಿಃ ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವ್ಯಪದೇಶ ಇತಿ. ಯತ್ರ ಪುನಃ ಲೋಳಃ ¹⁸⁶, ಡೋ ಬಯಲಂ ¹⁸⁷ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ಆದೇಶರೂಪೇಣ ವಿಧೀಯತೇ ಸ ಆದಿಷ್ಟಃ. ಸ ಚ ದ್ವೇಧಾ : ಲಕ್ಷಣಸಿದ್ಧೋ ನಿಪಾತಸಿದ್ಧಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಸ್ತು ಉಕ್ತ ಸೂತ್ರೈರೇವ ಲಕ್ಷಿತಃ. ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕರಂಬಾದಿ ¹⁸⁸ ಸೂತ್ರೇಣ ನಿಪಾತಿತಃ. ಯಥಾ : ನಾಳಿ, ಗಾಳಿ, ವಿಳಂಗಂ, ಪಳಕ್ಕು, ದಾಳಿಂಬಂ, ಕುಂಬಳಂ, ಪೂಜತ್ತಂ, ಮೊಸು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಏವಂ ತ್ರಿವಿಧೇಷು ವಿಹಿತವಿಕಲ್ಪೇಷು ಯಸ್ತು ಆಗತಃ ಪ್ರತೀತೋ ವಾ ಆಕಾರಃ, ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಆರಾತೀಯಮಹಾಕವಿಭಿಃ ಕುಳ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಃ. ನಾತ್ರ ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ತರಂ. ಯಥಾ ಪ್ರಾಗದಾಹ್ಯತ ಏವ. ಯಸ್ತು ಲಕ್ಷಣತೋ ನಿಪಾತನಾದ್ಯಾ ಆದಿಷ್ಟಃ ಸ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ : ಕ್ಷಳೋ ಐಷಃ ಕುಳಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗತಲಕ್ಷಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಯ ಆದಿಷ್ಟಃ ಸ ಕ್ಷಳ ಏವ. ನಾತ್ರ ವ್ಯಪದೇಶಾನ್ತರಂ. ಯಥಾ : ಬಳಂ, ತಿಳಂ, ಮಳಂ, ಜಳಜಂ, ಕಮಳಂ, ಮರಾಳಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಸ್ತು ಡಕಾರಾದೀನಾಂ ಸ್ಥಾನೇ ಆದಿಷ್ಟಃ ಸ ಪ್ರಾಯೇಣ ಐಷಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕುಳಶ್ಚ ಭವತಿ. ಸ್ಥಾನೇ ಚ ಅತ್ರ ಪ್ರಾಯೇಣ ಡಕಾರಃ. ಟ ಶ ತ ರೇಫಕ್ಷಳಾಶ್ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಥಾನಿನೋ ಭವನ್ತಿ. ತತ್ರ ಟ ಶ ತ ರೇಫಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗತಾ ಏವ ನ ಭಾಷಾಶಬ್ದಗತಾಃ. ಕ್ಷಳಸ್ತು ಕರ್ಣಾಟಕ ಏವ, ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತದಭಾವಾತ್. ಡಕಾರಸ್ತು ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಭಯಗತೋಪಿ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತಿ. ತತ್ರ ದಾಡಿಮಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಡಕಾರಸ್ಯ,

1 ಓಡುಕ್ಕುಳಿ.

ಸ್ಥಿತಕಾದಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಟಕಾರಸ್ಯ, ಶಕಾರತಕಾರರೇಫಾಣಾಂ ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಚ ಸ್ಥಾನೇಷು ಆದಿಷ್ಟೋ
 ಉಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ಡಕಾರಸ್ಯ ತಾವತ್ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಯಥಾ-ನಾಡಿ, ನಾಃ; ಗಾಡಿ, ಗಾಃ;
 ವ್ರೀಡಾ, ವ್ರೀಃ; ಈಡಿತಂ, ಈಡಿತಂ; ಚೂಡಾ, ಚೂಃ; ಕ್ರೀಡಾ, ಕ್ರೀಃ; ಖಡ್ಗಂ, ಖಡ್ಗಂ;
 ಪಾಡ್ಗಣ್ಯಂ, ಪಾಡ್ಗಣ್ಯಂ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಭಾಷಾಯಾಂ ಯಥಾ-ಕಾಡ್ತಿ ಚು, ಮಾಡ್ತಿ ಟ್ಟೆ, ಕೋ
 ಷ್ಮೋನ್ಯೆ ಎರೂಞ್ಞಿಉ ಇತ್ಯಾದಿ; ಉಡೋದೋರ್ಘಂ² ಇತ್ಯನೇನ ಡಕಾರಸ್ಯ ಆದಿಷ್ಟ
 ತ್ವತ್. ಟಕಾರಸ್ಯ ಯಥಾ-ಫಟಕಾ, ಗಟಿಗೆ; ಫೋಟಕಾ, ಗೋಃ; ಪರ್ಪಟಂ, ಪಪ್ಪಟಂ;
 ವರಾಟಂ, ವರಾಟಂ; ಧಾಟಿ, ¹ ದಾಟಿ; ಪಾಟಿ, ಪಾಃ; ಲಾಟಂ, ಲಾಟಂ; ಘೋಟಾರೂಢಂ,
 ಘೋಟಾಯ್ಲಂ; ಆಕ್ಷೋಟಂ, ಆಕ್ಷೋಃ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಕಾರಸ್ಯ ಯಥಾ-ಖೀಲಕಾ, ಖೀ
 ಲಿಗೆ; ಮುಕಾ, ಮಟಿಗೆ; ಮಾಠರಂ, ಮಾಠಲಂ; ಪಾರಿನಂ, ಪಾಟಿಲ್; ಇತ್ಯಾದಿ. ತಕಾ
 ರಸ್ಯ ಯಥಾ-ಪ್ರತಿಹಸ್ತಂ, ಪಟಿಹಸ್ತಂ; ಪ್ರತಿಪಾದುಕಾ, ಪಟಿಪಾವುಗೆ; ಅಪಿಪ.ತಂ, ಅಪಿ
 ವಾದಂ; ಇತ್ಯಾದಿ. ರೇಫಸ್ಯ ಯಥಾ-ಝಲ್ಲರಿ, ಝಲ್ಲಟಿ; ಮರಿಚಂ, ಮೆಱಿಸು; ನಾಗುರಾ,
 ಬಾಗುಃ; ಭೃಕ್ಷೂರಿ, ಬಿಂಗಟಿ; ಅಕ್ಷಾರಂ, ಇಂಗಃ; ಕೂರಂ, ಕೂಃ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ಷಳ
 ಸ್ಯ ಯಥಾ-ಪುಳಿನಂ, ಪುಟಿಲ್; ಕಳವಂ, ಕಱವೆ; ಅರ್ಗಲಂ, ಅಗುಃ; ಮಾನ್ಯಾಳಿ,
 ಮನ್ನಟಿ; ವಾಡ್ಯಾಳಿ, ³ ಮೈಕಟಿ; ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನೋಕ್ತಂ ; ತಸ್ಯಾಪಿ ಕರಂಬಾದಿ⁴ ಸೂ
 ತ್ರೇಣ ಅರ್ಗಲಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಗುಟೀತ್ಯಾದಿಸಿಪಾತನಮುಪಮಾ ತತ್ಸಾನಿತ್ವಂ ಉನ್ನೀ
 ಯತೇ.

ನನು ಅರ್ಗಲಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಮಧ್ಯಪಿಣ್ಣೇ ರೇಫಸ್ಯ ಅದರ್ಶನಂ ಅಕಾರಸ್ಯ ಉಕಾರಃ ಚ
 ರಮಪಿಣ್ಣೇ ಲಕಾರಸ್ಯ ಳಕಾರಃ ಅಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಶ್ಚ ನಿಪಾತ್ಯತ ಇತಿ ತತ್ರ ಕ್ಷಳಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾ
 ತ್ ಕಥಂ ತತ್ಸಾನಿತ್ಯೋನ್ಮಯನಂ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಲಕಾರಸ್ಯ ಲೋ ಳಃ⁵ ಇತಿ ಪ್ರವೇಶ್ಯ
 ವ ಳತ್ಯೇ ಸಿದ್ಧೇ ಅನೇನ ನಿಪಾತನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಲಕ್ಷಣೇನ ಅಸಿದ್ಧಾವೇವ ಹಿ
 ನಿಪಾತನಂ ಅರ್ಥವದತಿ.

ನ ಚ ಳತ್ಯಸ್ಯ ಪುರ್ವೇಣ ಸಿದ್ಧಾವು ಅನ್ಯತ್ ಅನೇನ ನಿಪಾತ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವದೇವೇತಿ
 ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾ ಸತಿ ಸ ಏವ ಳಕಾರಃ ಕ್ಷಳಃ ಸವ್ಯನ್ನು ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮೇವ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ.

ನ ಚ ಅಸ್ಯ ಕ್ಷಳತ್ಯೇಽಪಿ ನ ತತ್ಸಾನೇ ಕಿಂಚಿತ್ ಆದಿಶ್ಯತ ಇತಿ ಕಥಂ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಇತಿ
 ವಾಚ್ಯಂ. ಕ್ಷಳಸ್ಯ ಸತೋವಸ್ಥಾನೇ ತತ್ಪ್ರಕಟಿತವರ್ಣಾನಾಂ ಯಥಾವಸ್ಥಾನೈಯತ್ಯೇ
 ನ ವಿಕೃತಿಭಾವಾಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತಥಾ ಚ ಅರ್ಗಲಮಿತ್ಯೇವ ಶ್ರೂಯೇತ ನ ಅಗುಃ ಇ
 ತಿ. ಅತೋ ವರ್ಣಾದ್ರೇ ವಿಕೃತಿವಿಚ್ಛೇತಾ ಕ್ಷಳಸ್ಯಾಪಿ ಳಕಾರ ಆದೇಶ್ಯವ್ಯಃ. ಸ ಏವಾ
 ತ್ರ ಉಃ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಪುಟಿಲ್, ಕಱವೆ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ತದುಕ್ತಂ ಕೇಶ
 ವೇನಾಪಿ—

ಕಂ || ಕೃತಿಮಾರ್ಗದೊಳುಂಟು ಟಕಾ |

ರತಕಾರಕಕಾರರೇಫದೇಗಂ ಬಹುಳ ||

ಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಕ್ಷಳಕಮಪಭಂ |

³ ಶತೆಯಿಂ ಸುಕವೀಂದ್ರರಿಂದ ⁴ ಉಪಮಾದೇಶಂ ||

ಇತಿ.

¹ ಧಾಟಿ. ² ಮೈಯಾಟಿ. ³ ಶತೆಯೊಳ್. ⁴ ಉಪಮಾದೇಶಂ.

ದಾಡಿಮಸ್ತು ಟಕಾದ್ಯೋಃ ಡಕಾರಟಕಾರಯೋಃ ಅದಿಷ್ಟೋಽಪಿ ಕುಳ ಏವ. ಯಥಾ—
ದಾಳಿಂಬಂ, ಕುಂಬಳಂ, ಗೊಳಂ, ಗುಳಂ, ಝಂಗಳೆ, ವಿಳಂಗಂ, ಪಳಕಂ, ಪೇಳಿಗೆ, ¹ವೀಳಿ
ಯಂ, ಗುಳಿಗೆ, ವರಾಳಂ, ರಗಳೆ, ಪೋಳಿಗೆ, ಲಂಪಳಿಕೆ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಪಳಿಕಂ ಮುತ್ತುಂ ಬಿದಿ ಕುಂ |

ಬಳಿಬಿತ್ತಿ ನತೆಹದೆ ಕೊಪಿದು ಸೇರಿಸಲಧರಂ ||

ಪೊಳೆಯಲ್ ದಾಡಿಮಬೇಜಂ |

ಗಳ ತೊದಿಂ ಮೊಪ್ಪಿದುವವಳ ಮೊನೆಕೆಂಬಲ್ಕೆ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪ್ರಾಸಘಾತಕಾರಚತುಷ್ಟಯೇ ಪ್ರಥಮಃ ಟಕಾರಾದಿಷ್ಟೋ ದ್ವಿತೀಯೋ ಡಕಾ
ರಾದಿಷ್ಟಃ ತಾವುಭಾವಪಿ ಕುಳಾವೇವ. ಅನ್ಯಥಾ ಪ್ರಾದ್ಧಕುಳಾಭ್ಯಾಂ ಇತರಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ
ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಮಾಪ್ರಯುಷ್ಯೇಯಾತಾಮಿತಿ. ಏವಂ ವಿಹಿತವಿಭಾಗಃ.

ಅನುಗತಸ್ತು ನಿಸರ್ಗಗದ್ಯೋ ವುಗ್ವತ್ತಿಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಅನಾದಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿ,
ದ್ವೈ ಧಾತ್ವವಯೋ ನಾನಾವಯೋಃ ನಾ ಯೋ ಳಕಾರಃ ಸ ದ್ವೈಧಾ ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಃ—
ಜಃ ಕುಳಶ್ಚೇತಿ. ನಾತ್ರ ಕ್ಷಳಃ ತಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವನಿಯಮಾತ್. ತತ್ರ ಕುಟ್ಟಾದಿಧಾತ್ವವ
ಯೋವಗಣಯಾದಿನಾನಾವಯೋಯೋ ಳಕಾರಃ ಸ ಜಃ ಉಚ್ಯತೇ. ಅತಿರಿಕ್ತಃ,
ಸರ್ವೋ ಧಾತುಗತೋ ನಾಮಗತೋ ವಾ ಕುಳ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಕುಟ್ಟಾದಿಗಣೋ ಧಾತು
ಪ್ರಕರಣೇ ಪ್ರದರ್ಶಿತ ಇತಿ ತತ್ತ್ವವ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ.

ಅನಗಣಯಾದಿಗಣಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶಿತೇ. ಯಥಾ—ಅನಗಣಯ, ಅಣಾಣಗ, ಬೋಣ
ತರ, ದಂಡುಣಗ, ಜೇಕ್ಕೋಣವಿ, ದಣವುಣ, ಉಣಕಣ, ಕಣಕುಣ, ರಾಣಕಣ,
ಬಣವಣ, ಪಣಯಿಗೆ, ³ ತೋಣಲಿಕಲ್, ಅದವಣಲ್, ತುಣಕಲ್, ಗುಣಕಲ್, ಉಣಕಲ್,
ಮೋಣಕಲ್, ⁴ ಬಣಯಂ, ಬಣಕಂ, ಬಣಕ್ಕಂ, ಗಣಪ, ಕೇವ, ಪೇವ, ಉಣಲ,
ಪಣ, ಪಣಪ, ಬಾಣಕ, ⁴ ದಲ್ಲಣ, ಅಲ್ಲಣ, ನೆಲ್ಲಣ, ಅಲ್ಲಜ, ಕೊಲ್ಲಣ, ತೊ
ಲ್ಲಣ, ಧಟ್ಟಣ, ಮುಂಮಣ, ಮಣ್ಣುಣ, ಚಪ್ಪಣ, ಪುಚ್ಚಣ, ಸೊಂಪುಣ,
ಪೊಂಪುಣ, ಜಲ್ಲಣ, ಮಲ್ಲಣ, ಕೊಲ್ಲಣ, ಉಂಬಣ, ಬೆಂಬಣ, ಕಂಬಣ, ಅಗುಣ,
ಕೊಣವಿ, ಉಣಗು, ಬೇಣಗು, ಮೋಣಗು, ಪಣಕು, ಪೊಣಕು, ಪಣಪು, ಪೊಣಪು, ಎಣದು,
ಪಣದು, ಗೇಣಸು, ಗೊಣಸು, ಸೇಣಸು, ಎಣನು, ಸೇಣನು, ಪಣನು, ನೋಣನು, ⁵ ಪೊಣ್ಣುಣು,
ಅಣ್ಣುಣು, ಎಣ್ಣುಣು, ಬಣಕೆ, ಎಣಕೆ, ಕಣ್ಣಲೆ, ಬಿಣ್ಣಲೆ, ಜಾಣಗೆ, ಜೋಣಗೆ,
ಸಾಣಗೆ, ಎಣಗೆ, ಈಸುಣ್, ಬಾಸುಣ್, ತಿಪ್ಪುಣ್, ತುಪ್ಪುಣ್, ಇಕ್ಕುಣ್, ಪೊಕ್ಕುಣ್,
ಕಾಂಕುಣ್, ನೆಗುಣ್, ಮುಗುಣ್, ನೆಮುಣ್, ತೆಮುಣ್, ಎಸುಣ್, ತಮುಣ್, ಪಸುಣ್, ತು
ಣಲ್, ತಣಲ್, ಮಣಲ್, ಕಣಲ್, ಕೊಣಲ್, ಪೊಣಲ್, ಬಿಣಲ್, ⁶ ಬೇಣಲ್, ನೆಣಲ್, ನಾಣ
ಲ್, ಪೊಣಲ್, ಬೂಣ, ಬೋಣ, ನಾಣ, ಕೆಣ, ಗುಣ, ಮೋಣ, ಕುಣ, ತಣ, ಮುಣ್ಣು,
ಎಣ್ಣು, ಬಿಣ್ಣು, ಎಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ಗಿಣ, ಅಣ, ಉಣ, ಬಣ, ಪಣ್ಣಿ, ತಣ್ಣಿ, ಚಣ್ಣಿ,
⁷ ಕುಣ್ಣಿ, ಸುಣ್ಣಿ, ಇಣ್ಣಿ, ಆಣ್ಣಿ, ಪಾಣ್ಣಿ, ಕೇಣ್ಣಿ, ನಾಣ್ಣಿ, ಮೂಣ್ಣಿ, ಬೋಣ್ಣಿ, ಪುಣ್ಣಿ,
ಮಣ್ಣಿ, ಅಣ್ಣಿ, ಪಣ್ಣಿ, ಮಣ್ಣಿ, ಕಣ್ಣಿ, ತೊಣ್ಣು ಎಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ಉಣ್ಣು, ಬಿಣ್ಣು,
ತೋಣ್ಣು, ಎಣ್ಣು, ಪೊಣ್ಣು, ತಾಣ್ಣು, ಕಾಣ್ಣು, ಕುಣ್ಣು, ಪುಣ್ಣು, ಬಿಣ್ಣಿ, ಎಣ್ಣಿ, ಮೆಣ್ಣಿ,

¹ ವೀಳಿಗೆ. ² ಮೊಪ್ಪಿದುವು. ³ ತೋಣಲಿಕಲ್ ⁴ ದಲ್ಲಣ. ⁵ ಪೊಣ್ಣುಣು. ⁶ ಬೇಣಲ್.

ಮಣಿ, ಮೊಣಿ, ತಣಿ, ತೊಣಿ, ಕೆಣಿ, ಬೊಣಿ, ಜೆಣಿ, ಕಣ್ಣಿ, ಬುಣ್ಣಿ, ಅಣ್ಣಿ, ಅಣ್ಣಿ, ಅಣ್ಣಿ, ಬುಣ್ಣಿ, ಕಣ್ಣಿ, ಎಣ್ಣಿ, ಮಾಪ್, ಪೇಪ್, ತೋಪ್, ಗೋಪ್, ಚಾಪ್ ಬಾಪ್, ತಾಪ್, ಕೀಪ್, ಗೀಪ್, ಬೀಪ್, ಸೂಪ್ ಇತಿ ಅವಗತಿಯಾದಯಃ.

ಘಬಿಲನೆ, ಘಟಿಲನೆ, ಘುಬಿಲನೆ, ಧಟಿಲನೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಮಹಾಪ್ರಾಣವದನು ಕರಣಗತಾ ನಿತ್ಯಜಃ; ಚಳಿಲನೆ, ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳಗಲನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ ಇತ್ಯಾದಯೋಽಪ್ರಾಣವದನುಕರಣಗತಾ ವಿಕಲ್ಪಿತಜಃ; ಪಕ್ಷೇ ತು ಕ.ಳಾಃ. ಇತ್ಯೋತಿಪ್ರಾಃ ಓ ಕುಳಿ, ಸೂಕುಳಿ, ಈಳಿಗೆ, 2 ಮೂಳಿಗೆ, ತಳಿಗೆ, ಅಳಿಯ, ಮೇಳ, ಜೋಳ, ಪುಳಿ, ಕಳಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾಮಗತಾಃ, ಬಳಿ, ನಳಿ, ಮುಳಿ, ತಿಳಿ, ಬೇಳೆ, ಸೀಳೆ, ತೂಳೆ, ಕೇಳೆ, ಉರುಳೆ, ಸುರುಳೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಧಾತುಗತಾಶ್ಚ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ್ಧಾ ಳಕಾರಾಃ ಕುಳಿ ವ್ಯವದೇಶಭಾಜಃ.

ಇತಿ ಅವಿಹಿತವಿಭಾಗಃ.

ಏವಂ ವಿಹಿತಾವಿಹಿತವಿಭಾಗೇನ ಜಟಕುಳಿಪ್ರಕೃತಿವಿಭಾಗೋ ವಿಚ್ಛೇದ್ಯಃ. ಅತ್ರ ಅಯಂ 3 ನಿಷ್ಕರ್ಷಃ : ಲಕಾರಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಪಕ್ಷಾಃ; ಅದಾಡಿವಸ್ಥಾಪಿತಾದ್ಯನ್ಯಸ್ಥಾನಿಕಾ ಗಣಪದಪಿತಾಶ್ಚ ಜಟಾಃ; ಶೇಷಾಃ ಸರ್ವೇ ಕುಳಾ ಇತಿ.

ಯದ್ವೈವ ಅಯಂ ವಿಭಾಗಃ ಶಬ್ದಸಿದ್ಧ್ಯನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ ವ್ಯಾಕರಣವಿಷಯೋ ನ ಭವತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ನೋಪದಿಷ್ಟ ಇತಿ ವೃತ್ತಿಕೃತಾಃ ನೋಪದರ್ಶಿತಃ ; ತಥಾಪಿ ಕವಿಶಾಖೆ ವಯೇ ಪ್ರಾಸಾದಿಭು ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಮಯಾ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಸಚ್ಛೇತಃ. ಕಂದವೃತ್ತಾದಿಷ್ಟ ನೋನಿಬಿಡ್ಧಪ್ರಬಂಧೇಷು ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಯಃ ಪ್ರಥಮಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಅರಾತೀಯಮಹಾಕವೀನಾಂ ಸವ್ಯುದಾಯಃ. ತಥಾ ಚ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಾಃ. ಜಟಸ್ಯ ತಾವತ್—

ಕಂ || 4 ದಾಟಯೋಳರಿಗಳಿನಳಿಲು !

ಪಾಟಯೋಳವಡಿಸಿ ನೆಲನನಟನಂಕಣ್ಣಿವಾ ||

ಕೇಟಯೋಳ ನಲಿದು ತನ್ನಯೆ |

ಬೀಟಾಗಿಯಂ ನೆಟಿಯೆ ನಿಟಿಸಿದಂ ಧರಣೀಶಂ ||

ತಥಾ ಕುಳಸ್ಯ—

ಕಂ || ತಿಳಿವೆಳಗಿನ ತಳ್ಳೆಳಗಿನ |

ಬಳಿವೆಳಗಿನ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿನೊಳ್ಳೆಳಗಿನ 5 ಬೆಳೆ ||

ವೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನ ಸಿರಿಯೆನೆ |

ತೊಳತೊಳತೊಳಗಿದುದು ಮೂರ್ತಿ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಾ ||

ತಥಾ ಪಕ್ಷಸ್ಯ—

ಕಂ || ಚಳದಳಕಂ ಹಷ್ಣೋದ್ರತ |

ಪುಳಕಂ ನಲಿಮುಖವಿದಾರಿತ್ತೋಗ್ರೇಭೃತಿರಃ ||

ಫಳಕಂ ಮೃಗತಿಳಕಂ ಪಿಂ |

ಗಳಕಂ ಪೋಗಿಂದು ಕಳಿಪಿದಂ ದಮನಕನಂ ||

ಇತಿ.

ಇದಂ ಚ ಏಕೇನೈವ ಆ ಕಾರಣಾ ನಿರ್ವಹಣೀಯಮಿತಿ ನಿರ್ವಹಲಕ್ಷಣಗುಣವಿವಕ್ಷಾ
ಯಾಮೇನೇತಿ ಲಕ್ಷಣೀಯಂ. ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ನೈವಂ ನಿಯಮಃ ; ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿ
ರ್ವಾ ಕಥನೇಽಪಿ ಶ್ರುತಿವೈಗುಣ್ಯಭಾವೇನ ದೋಷಾಭಾವಾತ್. ತಥೈವ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಹಿ
ಮಹತಾಂ ಪ್ರಯೋಗಾಃ. ತತ್ರ ಷಟ್ಕುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ದಣವುಣನಾಱಿ ಸೆಪಿಯದ |

ವಣಲಣಲೆಡರುಂಚಲಿಂಚೆ ಮಂಚಲುಲಂಚಂ ||

ಕಳವು ಪಿರುಣ್ ಪನವು ಬಿಱಂ |

ಪಣವಣವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತುವಿಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ || ಇತಿ.

ಷಟ್ಕುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ವ್ರೀಣಿಯಿನೆಣಗಲ್ ಕಣ್ಣಳ್ |

ಪಾಣಲೊಣರಂತೆ ಪೊಳೆಯೆ ನಖದೊಳ್ ಭಯದಿಂ ||

ದಾಳಿಯನಪ್ಪುವ ವಧು ಭೂ |

ಪಾಳಕನೊಳ್ ಮಾಡಿದಳ್ ದರಸ್ತಿತಕ್ಕೃತಿಯಂ || ಇತಿ.

ಕುಳಕ್ಷುಳಯೋರ್ಯಥಾ—

ಕಂ || ತೊಳಗುವ ನಭದೊಳ್ ಪಿತ್ತಾ |

ವಿಳದೃಷ್ಟಿಗವಿದ್ಯಮಾನಮೇಚಕರುಚಿಯೊಂ ||

ದೇಳಸಿ ಮಿಗೆ ತೋರ್ಪ್ಪ ತೊದಿಂ |

ಖಳಂಗೆ ಪೊಲನಲ್ತೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ಲ್ಲದ ದೋಷಂ || ಇತಿ.

ತ್ರಯಾಣಾಂ ಯಥಾ—

ಕಂ || ತಳಥಳಿಪ ಪದಾರ್ಥಮನೇಂ |

ಗಳ ಕಾಣ್ಪನೆ ದೋಷದೃಷ್ಟಿ ದುವ್ರಾತಿ ಗಡವೇಂ ||

ತಿಳಿವನೆ ಗುಣಸಂತತಿಯಂ |

ಖಳಂಗೆಡೆಂತುಂ ರಸಂಗಳೊಳ್ ಪೊರೆದಪನೇ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಷಟ್ಕುಳಯೋಃ ವ್ಯಪದೇಶಭೇದೇಽಪಿ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಮಸ್ತಿತಿ ಪ್ರಾಸಕ್ತರ
ಣಮಿತಿ.

ಲಕಾರಳಕಾರಯೋಃ ರೇಫಷಕಾರಯೋಶ್ಚ ಪ್ರಾಸನಿಯಮೋ ಯದ್ವಯಿ ದರ್ಪಣಕೃ
ತಾ ನೈವೇದಿ, ಯಥಾ—

ಕಂ || ಅತಿಮೀಡನದಿಂ ರೇಫಾ |

ಶ್ರಿತಮಾದ ಷಕಾರಮುಂ ಸಮಂತು ಡಕಾರಾ ||

ಶ್ರಿತಮಾದ ಷನುಮಂಗೀ |

ಕೃತಪದಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮನೆ ಸಲ್ಲದ ಕುಳನುಂ ||

ಇವು ವರ್ಣ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸ |
 ಲ್ಯುವು ಸಂದಂ ಪ್ರಸದ್ಧಿಗೆ ಸಲ್ಲವು ಯಮಕ ||
 ವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗುವು ದೇಶೀ |
 ಯವನಿಪುವಾ ಹ್ರಸ್ವಮೆನಿಸಿದೇಓಸಹಿತಂ || ಇತಿ,

ತಥೈವ ದೂಪ್ಯತಯಾ ಉದಾಹಾರಿ ಚ ; ಯಥಾ—

ಕಂ || ನೆಲನಂ ಪುಗೆ ಪಗೆ ಫಣಿಯು ಪ್ರೊ |
 ಲೊಳಪೊಕ್ಕುಳುಣಿಸಿದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಪ್ಯಂ || ಇತಿ,
 ಕಂ || ಧುರದೊಳ್ ಪಟಿಮುಟಿಯಾಡುವ |
 ತೆಹದಿಂದುಳಿದಿಹದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಪ್ಯಂ || ಇತಿ ಚ.

ತಥಾಪಿ ಆರಾತೀಯಾಸ್ತು ಪ್ರಾಯುಜ್ಜಾತೈವ. ಯಥಾ—

ವೃ || ಒಲಗಸಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ ಜೇವಣಸಾಲೆ ಮತ್ತೆ ಬೃಂ |
 ಗಾಳಿಗೆ | ಜನ್ಮಶಾಲೆ ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಸಾರಭಶಸ್ತ್ರಶಾಲೆ ತಂ ||
 ಗಾಳಿಗೆ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆ ಕುಸುಮಾಪಚಯಪ್ರಚರತ್ಪುರಾಂಗನಾ |
 ಲೋಲಕಟಾಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆನಲೊಪ್ಪುವುನಲ್ಲಿಯ ಪುಷ್ಪವಾಟಗಳ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ವೃ || ಅಲಗಣೆ ತುಂಬಿದಂಬುಜದ ಮೊಗ್ಗೈಯ ಮೂಡಿಗೆ ಸೀಳ್ದ ಕೇತಕೀ |
 ದಳದಲಗಾಮುದೊಳ್ಳಿರ ಕಯ್ಯೋಡೆ ಕಟ್ಟಿನ ಬಿಲ್ ತದಗ್ರದೊಳ್ ||
 ಮೀರ್ವ ತಮಾಲಪಲ್ಲವದ ಚಾಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟಮೊಪ್ಪ ಬಂ |
 ದಲೆದಿಸುವಂ ಬನಂಬಿಡಿದು ಪಾಂಠರನಾಪರಿಪಂಠಿ ಮನ್ಮಥಂ || ಇತಿ ಚ.

ತಥಾ—

ವೃ || ಮುಣಿಗೆಂದು ಕೋಡದುಗ್ರತಪಕೆ ನೆಡೆಸುದುದ್ಧೃದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಳ್ಳ ದೋರಂ |
 ತೊಲವಿಂ ಸವ್ಯಕ್ತ ಪೋಮಾಗ್ಗದೊಳೊದವಿದವಂಗಳ್ಳಯಗ್ರೀ ಕರಂ ಕ ||
 ಯೋಳಗಪ್ಪಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೆಂದುವ್ಯರೆಗನುವಿಸುವಂತಾವಗಂ ತೋಣುವೀ ನಿ |
 ಕ್ಷಲಮೂರ್ತಿಗ್ರೀಯ ಸಾಮತ್ಯಗ್ರವನಜಮರುಳರ್ ಬಿಲ್ಲರೇ ಗುಮ್ಮ
 ಟೇಶಾ|| ಇತಿ.

ತಥಾ—

ವೃ || ತಿಳಿಗೊಳನೆಂಬ ಮಂದಿರದೊಳಂಬುಜಶೈಶವಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಾ |
 ದ್ಧಲುಗುವ ವೀಚಿ ತೂಗೆ ಸಲೆ ನಿದ್ರಿಸಲೊಲ್ಲದೆ ಚಂಚರೀಕಸಂ ||
 ಕುಳೆರವದಣ್ಣಿಯಿಂದ ನಳನೀರಜದೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತ ಕಣ್ಣಿಗಣಾ |
 ದಳನಯನೋದಕಂ ತುಳುಕೆ ಬಂದುದು ಬಾಲಕನಂತೆ ಮಾರುತಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ರೇಫುಕಾರಯೋಶ್ಚ —

ಕಂ || ತೆರೆದುಗುವ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಿ |
 ನೆಹಂಕೆಗಳ ನಾಂದು ಮಗುಣಿ ವಿರಜಾನಲನಿಂ ||

ನೆಣಿ ಬೆಣಿಪು ಪಾಣಿ ಪಡುನೇ |

ಸಣಿೊಳಿದ್ದುರ್ದಗಲ್ಲು ಚಕ್ರವಾಕದ್ವಂದ್ವಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಏಷಾಂ ಅಯಮಾಶಯಃ—ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನೇ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಗುಣ್ಯಾಯ ಸ ಮನುಷ್ಯ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ; ತಥಾಪಿ ಕೃಚಿತ್ ಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಪ್ರಾಸಸ್ಥಲೇ ಅತ್ಯಂತಂ ಶ್ರುತಿವೈಗುಣ್ಯೇ ಸ್ಥಾನಾದಿಭೇದೇ¹ಏ ಏಕತ್ರ ರೇಫಯುಕ್ತೋ²ನೃತ್ಯ ಉಯುಕ್ತೋ ಮಹಾ ಕವಿಭಿಃ ನಿಶ್ಚಿಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಬರ್ಕ್ಕುಡಿತನೀಗ್ಗ ಪಣಿವ |

ಟೈಕ್ಕೆಯ ಪಣಿ ಲೆಯ ಮುಣಿಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇ ||

ವರ್ಕ್ಕುಳೊಡೆಯಮ್ಮಾಱ್ಪುರ್ |

ನೀಚು ರಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ¹ ದೊರೆಯ ಬೋಳಿ ಮರೊಳರೇ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ವೃ || ಬಿಟ್ಟುದು ಬಿಟ್ಟವಾಡಿ² ಸಲೆ ನಂಬಿದ ದಾರುಹತಂ ಜಿನೇಂದ್ರನಂ |

ತಿರ್ದ್ರು ಮಹಾನುಭಾವರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ತಥಾ—

ಕಂ || ಬಿಟ್ಟು ಕರನಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ |

ಸಿಟ್ಟರ ಸೊಳೆಯರ ಸಂಗದಿಪ್ಪುದು ಘೋದೇ ||

ವಗ್ಗಿದು ತಕ್ಕುದೆ ನಿಜನಿಜ |

ಮಾಗ್ಗದೊಳಿರವೇಟ್ಟು ದಾವನುಂ ದ್ವಿಜತಿಲಕಾ " ಇತಿ

ಕಂ || ಚುಚ್ಚಿದವೊಳ್ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕಿ |

ಮುಟ್ಟಿದ ತಳೆರಂತೆ ನೊಂದು ಗುಣನಂದಿ... " ಇತ್ಯಾದಿ.

ನೈವಂ ರೇಫುಕಾರಾದೌ ವೈಗುಣ್ಯಮಸ್ತಿ. ಸ್ಥಾನಾದೇಃ ಸಾಧ್ಯವ್ಯದಿತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಾಸಭೇದಾಃ 3 ಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತಸಮೀಪಗತಾದಿಭೇದಾತ್ ದಶಧಾ, ತೇ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತುರಭ್ಯಮಯೂರಾಂಭೇದಾತ್ ದಶಧಾ ಇತಿ ಆಹತ್ಯ ಶತಂ ಭೇದಾಃ ಸಮ್ಭವನ್ತಿ. ತತ್ಸರ್ವಂ ಅಲಕ್ಷಾರಿಕಾಸಾಮೇವ ವಿಷಯೋ ನ ವೈಯಾಕರಣಾನಾಂ ಇತ್ಯಪರಮೃತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ಜಃ || 1.1.1 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಹುಲಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಯಕಾರಸ್ಯ ಜಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯಾಗ, ಜಾಗ; ಯೋಗಿ, ಜೋಗಿ; ಯುದ್ಧ, ಜುದ್ಧ; ಯಾವಕ, ಜಾವಕ; ದುರ್ಯೋಧನ, ದುರ್ಜೋಧನ; ಯವೆ, ಜವೆ.

[Y often becomes j.]

¹ ದೊರಗೆ. ² ನೆಪ್ಪು. ³ ಸಾನ್ವೋಪನತ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಮ, ಭಯ, ಜಯ, ವ್ಯಾಯ, ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್
ಜಕಾರೋ ನ ಭವತಿ. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವತ್ರ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾ ಸರ್ವತ್ರ ¹ ವರ್ಣಾಂತರೇ ಕಾ
ರ್ಯಂ ಉಕ್ತಾತ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾದ್ವ್ಯ ಅವಗಂತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ || 142 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವರ್ಗಾಣಾಂ ² ದ್ವಿತೀಯವರ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಥಮವರ್ಣಾದೇ
ಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಖದಿರ, ಕದಿರ; ಖಲ, ಕಳ; ಖಣ್ಣ, ಕಂಡ; ಖಾಸ,
ಕಾಸ; ನಖ, ನಕ; ಛನ್ನ, ಚಂದ; ಛನ್ನ, ಚಿನ್ನ; ಛವಿ, ಚವಿ; ಛಾನ್ನಸ,
ಚಾಂದಸ; ಛನ್ನ, ಚನ್ನ; ಕಣ್ಣಿಕೆ, ಕಂಟಕೆ; ಕುಣ್ಣಿ, ಕುಂಟ; ಮಠ,
ಮುಟ; ಕುಣ್ಣ, ಕುಂಟ; ಕಣ್ಣ, ಕಂಟ; ಕಥೆ, ಕತೆ; ಕನ್ನೆ, ಕಂತೆ;
ಪನ್ನೆ, ಪಂತ; ಮಿಥಿಲೆ, ಮಿತಿಳೆ; ಪಥ, ಪತ; ಫಲ, ಪಳ; ಫಾಲ, ಪಾಳ;
ಘಣಿ, ಪಣಿ; ಕಫ, ಕಪ; ಗುಪ್ಪನ, ಗುಂಪನ.

ವರ್ಗಗ್ರಹಣಂ ಪಾಠಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮಾಭೂದಿತಿ.

[The second letter of a *varga* often becomes the first.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನ್ತರತಮನ್ಯಯೇನ ವರ್ಗಾಂತರೀಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಂಗಃ. ವರ್ಗಗ್ರಹ
ಣಾಭಾವೇ ಪಾಠಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ಯೇತ ಇತ್ಯುಹ—ವರ್ಗಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥಯೋಃ || 143 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವರ್ಗಾಣಾಂ ಪ್ರಥಮಾನಾಂ ಚತುರ್ಥಾನಾಂ ಚ ತೃತೀಯ
ವರ್ಣಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪ್ರಥಮಸ್ಯ—ವಾಸುಕಿ, ವಾಸುಗಿ; ಡಮರುಕಂ, ಡಮ
ರುಗಂ, ಆಕರ, ಆಗರ; ಮಲ್ಲಿಕೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಜೀರಕೆ, ಜೀರಗೆ; ಸೂಚಿ,
ಸೂಜಿ; ಮೋಚನ, ಮೋಜನ; ವಚೆ, ಬಚೆ; ವಾಚನೆ ಬಾಜನೆ; ಸಂ
ಚಯ, ಸಂಜಯ; ಕೋಟೆ, ಗೋಡೆ; ಮಕುಟ, ಮಗುಡ; ಅಟವಿ,
ಅಡವಿ; ಮಾಟ, ಮಾಡ; ತಟ. ³ ದಡ; ಜಾತಿ, ಜಾದಿ; ವಸತಿ, ಬಸದಿ;
ಚತುರ, ಚದುರ, ದೂತಿ, ದೂದಿ; ಕೈತವ, ಕೈದವ.

ಚತುರ್ಥಸ್ಯ—ಘಂಟೆ, ಗಂಟೆ; ಘಟೆ, ಗಟೆ; ಓಘ, ಓಗ; ಮಾಘ,
ಮಾಗ; ಸಂಘ, ಸಂಗ; ಝಂಕೆ, ಜಂಕೆ; ಝಂಕಟ, ಜಂಗಳ; ಝಂಪೆ,
ಜಂಪೆ; ಝಡಿತಿ, ಜಡಿತಿ; ಝಪ, ಜಪ; ಥಕ್ಕೆ, ಡಕ್ಕೆ; ಗಾಢ, ಗಾಡ;

¹ ವರ್ಣಾಂತರಕಾರ್ಯಂ. ² ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ವರ್ಣಸ್ಯ. ³ ತಡ.

ರೂಢಿ, ರೂಡಿ; ಪಣ್ಣ, ಸಂಡೆ; ದೃಢ, ದಿಡ; ಧನ, ದನ; ಧರ್ಮ, ದಮ್ಮ; ಧರೆ, ದರೆ; ನಿಧಿ, ನಿದಿ; ಸಾಧಕ, ಸಾದಕ, ಭೈರವ, ಬೈರವ; ಭೋಗಿ, ಬೋಗಿ; ಭಯ, ಬಯ; ಶವ್ಯ, ಸಂಬು; ಶೋಭೆ, ಸೋಬೆ.

[The first and fourth often become the third.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಮೋರ್ವಃ || 144 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಕಾರಮಕಾರಯೋಃ ವಕಾರಾದೀಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಬಲ, ಕವಳ; ಶಿಬಿಕೆ, ಸಿವಿಕೆ; ಶವ್ಯ, ಸಂವ; ಬನ್ಧನ, ವಂದನ; ವಿಬಾಧ, ವಿನಾದ; ಕಾಮ, ಕಾವ; ಭೀಮ, ಬೀವ; ಗ್ರಾಮ, ಗಾವ; ಯಾಮ, ಜಾವ; ಕುಂಭಮ, ಕುಂಕುಮ.

[B and m often become v.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗತ ಏವ ವರ್ಣಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ. ಮಕಾರಸ್ಯ ಕಾರ್ಣಾ ಟಕೋ'ಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ಥಾನೀ ಧ್ವನೀತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ರಾತಿರಪ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅವಧರಿಪುದು ವಿಬುಧರ್ ದೋ |

ಪವಿದಹಸೋಳನಾನುಮುಳ್ಳೊಡಂ ಪ್ರಿಯದಿಂ ತಿ ||

ದ್ವೂವುದು ಗುಣಯುಕ್ತಮುಂ ದೋ |

ಪವಿದೂರಮುಮಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ವುದಿದಂ || ಇತಿ;

ತಥಾ—

ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿಯೋಗ |

ವ್ಯವಹೃತಿಯಿಂದರೆ ನಿಪಾತವಿಷಯದೊಳ್ವು ||

ತ್ವವನುಳ್ಳರೆ ವಸ್ತುವಿನ |

ಧ್ವವನುಸಿರುತ್ತಿರೆ ತಗುಳ್ಳುವುದು ಸಂಹಿತೆಯುಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೋ ಹಶ್ಚ || 145 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೀಶಃ ಚಕಾರಾತ್ ವಕಾರಾದೀಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗೋಪುರ, ಗೋಪುರ; ಪರವಶ, ಹರವಸ; ಪಟ್ಟಕೆ, ಪಟ್ಟಗೆ; ಪೀವರ, ಹೀವರ; ಕಪಿ, ಕವಿ; ದೀಪಿಕೆ, ದೀವಿಗೆ; ಚಾಪಲ, ಜಾವಳ; ಸೂಪ, ಸೂವ; ಕೂಪ, ಕೂವ.

[P often becomes h and v.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚೇನ ವಃ ಸಮುಚ್ಛೇದಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೋ ಬಃ || 146 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಸೆ, ಬಸೆ ; ವೇಗ, ಬೇಗ ; ವೆಜ್ಜನೆ, ಬಂಜನೆ ; ವಸಂತ, ಬಸಂತ ; ವೀಣೆ, ಬೀಣೆ.

[V often becomes b.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ " ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಗಿಗುಗ್ವ್ಯಜ್ಜನೇ ವ್ಯಜ್ಜನಸ್ಯ || 147 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವ್ಯಜ್ಜನೇ ಪರೇ ವ್ಯಜ್ಜನಸ್ಯ ಅಗಾಗಮ ಇಗಾಗಮ ಉಗಾಗಮಕ್ತ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಯತ್ನ, ಯತನ ; ಇಂದ್ರ, ಇಂದರ ; ಪ್ರತ್ನ, ಪರನ ; ವ್ರತ, ಬರತ ; ಶ್ರಮ, ಸರಮ ; ವರ್ಷ, ಬರಿಸ ; ಚಂದ್ರ, ಚಂದಿರ ; ಮಂದ್ರ, ಮಂದಿರ ; ಶ್ರೀ, ಸಿರಿ ; ಹ್ರೀ, ಹಿರಿ ; ಮುಕ್ತಿ, ಮುಕ್ತುತಿ ; ಯುಕ್ತಿ, ಯುಕ್ತುತಿ ; ಅಬ್ಬ, ಅಬುಪ ; ಯುಗ್ಮ, ಜಾಗುಮ ; ಅರ್ಘ, ಅರುಹ.

[When a consonant follows another consonant u, i, or u often comes between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ " ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಏಕೋ ದ್ವೌ ತ್ರಯೋ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವಂತಿ. ಅನೇಕಪ್ರಾಪ್ತಾ ಯ ಗದ್ಯರೋಧಾತ್ ಪರ್ಯಾಯೋಪಗಂತ ವ್ಯಃ.

ಏಕಸ್ಯ ತಾವತ್ ಅಕಃ - ನೂತ್ನಂ, ನೂತನಂ ; ಕುಭ್ರಂ, ಕುಭರಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಕಃ - ವರ್ಷಂ, ಬರಿಸಂ ; ಹರ್ಷಂ, ಹರಿಸಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕಃ - ಪದ್ಮಂ, ಪದುಮಂ ; ಸದ್ಮಂ, ಸದುಮಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ದ್ವಯೋಸ್ತಾವತ್ ಅದ್ವಯೋಃ - ಚಂದ್ರಂ - ಚಂದರಂ, ಚಂದಿರಂ ; ಮಂದ್ರಂ - ಮಂದರಂ, ಮಂದಿರಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನ್ತ್ರಯೋಃ - ಅರ್ಹಂ - ಅರಿಹಂ, ಅರುಹಂ ; ಸರ್ಘಪಂ - ಸರಿಸಪಂ, ಸರುಸಪಂ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ಆದ್ಯನ್ತ್ರಯೋಃ - ಮುಕ್ತಿ - ಮುಕ್ತುತಿ, ಮುಕ್ತುತಿ ; ಭುಕ್ತಿ - ಬುಗತಿ, ಬುಗುತಿ ; ಇತ್ಯಾದಿ. ತ್ರಯಾಣಾಂ - ಅರ್ಘಂತಂ - ಅರಹಂತಂ, ಅರಿಹಂತಂ ; ತನ್ವಿ - ತಂದರಿ, ತಂದಿರಿ, ತಂದಿರಿ ; ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾದಿಸಾಹಚರಾತ್ ಉಕಿ ನ ಉಕಿ ⁽⁶⁾ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉವ್ ಕೀಲಮಾನಕೀರನೀರಕೋರಸ್ಯ || 148 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕೀಲಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೋಪೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಲ, ಕೀಲಿ ; ಮೀನ, ಮೀನಾ ; ಕೀರ ; ಕೀರಿ ; ನೀರ, ನೀರಿ ; ಕೂರ, ಕೂರಿ.

[Kīla, mīna, kīra, nīra, kīra often drop their final vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಕೂಲಸ್ಯಾಃ ದೃಶ್ಯತೇ : ಕೂಲಿ, ಕೂಲಿ, ಕೂಲಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನಿಭೂತಃ ಕೂಲಶಬ್ದಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು ದಾಡ್ಯಾರ್ಥಂ ಪಿ ಉಪಪ್ರಾಪ್ತೃಭಿರಗಮನೋ ನ ಸದೀಕೂಲಾದಿವಚನಃ ; ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾದರ್ಶನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ಥಿ || 149 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಉಬ್ಭವತಿ ಥಕಾರೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ | ಸಂಸ್ಥೆ, ಸಂತೆ ; ಸ್ಥಾನ, 'ತಾಣ ; ಸ್ಥಿತಿ, ತಿತಿ ; ಸ್ಥಿಲ, ತಂಡಿಲ ; ಆವಸ್ಥೆ, ಅವತೆ.

[S is often dropped before the following t in the same word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಏಕಪದವಿಷಯಮಿದಂ. ಯಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿನಿಮಿತ್ತೇ ಭಿನ್ನಪದಗತೇ ನ ತತ್ರ ಲೋಪಃ ; ಆವ್ಯಸ್ಥುಟನಂ, ಸಂಸ್ಥೂಟಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರ್ಶಾದಿಷು || 150 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರ್ಶಾದಿಗಣಪರಿತಶಬ್ದೇಷು ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಉಬ್ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವರ್ಶ, ಪರುಸ ; ಸ್ಥಟಕ, ಪಟಕ ; ಸ್ಥಿಕ್, ಹಿಕ್ ; ಸ್ತುತಿ, ತುತಿ.

ಸ್ವರ್ಶ, ಸ್ಥಟಕ, ಸ್ಥೂಟಕ, ಸ್ಥಿಕ್, ಸ್ಥಾಲಸ, ಸ್ವಸ್ತನ, ಸ್ತುಸ್ತ, ಸ್ತುಸ್ತನ, ಸ್ತಮ್ಭ, ಸ್ತಮ್ಭನ, ಸ್ತೂಛ, ಸ್ತೂಛನ, ಸ್ತುತಿ, ಸ್ತವನ, ಸ್ತಮಿತ, ಸ್ತೂಮ, ಸ್ತವ, ಸ್ಥರಣ, ಸ್ತರಣ, ಸ್ಥರ—ಇತಿ ಸ್ವರ್ಶಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Spurs'a and the words grouped with it (for which see above) often drop their s.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ " ಸ್ವಪ್ಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋ ವಃ || 151 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕಾರಾತ್ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಉಬ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ವರ್ಗ, ಸಗ್ ; ಸ್ವಾಮಿ, ಸಾಮಿ ; ಸ್ವಯಮ್ಭ್ಯಾ, ಸಯಂಬು ; ಸ್ವಭೂ, ಸಬು ; ಸ್ವರ, ಸರ ; ತಪಸ್ವಿ, ತಪಸಿ ; ಶ್ವಾನ, ಸೋನ ; ಶ್ವೇತ, ಸೇತ ; ಶಾಶ್ವತ, ಸಾಸತ ; ಈಶ್ವರ, ಈಸರ ; ಪರಿಷ್ವಜ್ಜ, ಹರಿಸಂಗ ; ಅಭಿಷ್ವಜ್ಜ, ಅವಿಸಂಗ.

[V following on s is often dropped.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಸಕಾರವಕಾರಯೋಃ ಸ್ಥಾನ್ಯಾಬೇಶಭಾವಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯುಃ ಸಕಾರಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದ್ಧಿ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ. ಅತ್ರ ಸ ಇತಿ ಅಹಿತಾನಾಹಿತ ಸಾಧಾರಣ್ಯನ ಸಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಂ ತೇನ ಶಿಶ್ವತೇಶ್ವರಾಭಿವ್ಯಜ್ಞ ಪರಿವ್ಯಜ್ಞಾದಾ ಸಾನ್ಯೋ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ; ಕಕಾರಪಕಾರಯೋಃ ಸತ್ಕರಣಾನನ್ತರಂ ಚನೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ ಶಬ್ದೋರ್ವಾ ಸಃ¹³⁵, ಲೋ ಘಃ¹³⁶ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಸಂವತ್ರಿಕತ್ವಾತ್ ಅ ಏವ ಅನಯೋಃ ಡೋ ಬಹುಲಂ¹⁴⁰ ಇತಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ನಿರೂಪಣಂ ಇತ್ಯು ಭಿರೇತ್ಯು ತಾನು ಉದಾಹೃತವಾಸಿತಿ ದೃಷ್ಟಸ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧೋ ವಿನ್ಧ್ಯವನ್ಧ್ಯವಿಸನ್ಧ್ಯವಿಞ್ಜನೇ || 152 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿನ್ಧ್ಯದಿಶಬ್ದೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಧಕಾರಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಉ ಬ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಿನ್ಧ್ಯ, ಬಿಂಜ; ವನ್ಧ್ಯ, ಬಂಜೆ; ಸನ್ಧ್ಯ, ಸಂಜೆ; ಧ್ಯಾನ, ಜಾನ್.

[Vindhya, vandhyā, sandhya, dhyāna often drop their dh.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ರೋ ವ್ಯೞ್ಜನೇ || 153 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೇಫಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಉಬ್ಭವತಿ ವ್ಯೞ್ಜನೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವರ್ಗ, ವಗ್ಗ; ದುರ್ಗ, ದುಗ್ಗ; ವರ್ತಿ, ಬತ್ತಿ; ಕರ್ತರಿ, ಕತ್ತರಿ; ಮರ್ಕ್ಕಟ, ಮಕ್ಕಡ. ವ್ಯೞ್ಜನ ಇತಿ ಕಿಂ? ರಾಶಿ, ರತ್ನಂ.

[Epha is often dropped before a consonant following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಕಥಂ ವಗ್ಗ ದುರ್ಗೇತ್ಯಾದಿನಿ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಸಿದ್ಧೀಯುಃ! ಯತೋ ವರ್ಗದುರ್ಗೇತ್ಯಾದೌ ರೇಫಸ್ಯ ಲೋಪಃ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕೋ ದ್ವಿಭಾಷೋಽಪಿ ಉಭೃತೇ; ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ವಗ್ಗ ದುರ್ಗೇತ್ಯಾದಿಕಂ ಏ ನಿಷ್ಪಮೇವ ಸಿದ್ಧೇತ್ ಇತಿಚೇತ್ — ನ ವಯಂ ಏವಾಂ ಅತ್ರ ರೇಫಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತತಾಂ ದ್ವಿಭಾಷಾಸ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕತಾಂ ವಾ ಸಂಪಕ್ಷಾಣಾಃ, ಕಿನ್ತು ಸ್ವಾರ್ವಾನ್ತಸಿದ್ಧಾನಾಮೇವ ತೇ ಪಾಂ ಕೇಸಲಂ ರೇಫವಾತ್ರಮೇವ ಉಪ್ಯಾನು ಇತಿ ತವತ್ರೇವ ತೃಪ್ತಾಮಾಃ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಮಿತ್ತಿಕಭಾವೇ ತು ಪ್ರಾಚಾಮೇವ ವಾಚೋಯುಕ್ತಿರಿತಿ.

ಕಿಂಚ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ ನೇಯಂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ; ಹಿತಂ ಮೃತೇ ಪುತ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಮರಣಪ್ರಸಂಗಾತ್, ಪ್ರಾಗ್ಭಾವಾದೇಃ ಪ್ರಕೃತಾ ನುಸಯೋಗಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥಂ ಅಚಾರ್ಯೈರೇವ ಕೈಶ್ಚಿತ್ ಪರಿಭಾಷಿತವಿತಿ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಮಾನಃ ಸರ್ವರ್ಣೇ ದೀರ್ಘಾಭವತಿ ಪುಂಸಃ

ಲೋಪಂ (ಕಾ. 1-2-1) ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಣಲೋಪೇ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕೋ ದೀರ್ಘೋಽಽ ಉಪ್ಯೇತ ಇತಿ ತೇಷಾಂ ತವಾಭ್ಯದಯೇತ್ಯಾದಿನಿ ನ ಸಿದ್ಧೀಯಂತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಏತತ್ ಣ್ಣಿತಂ ಪತಂಜಲಿನಃ ಸರ್ವದಂ ವಚನಂ ಸಃಪಿ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೂರ್ವಾಶ್ಚ ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ || 1೦4 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೈಜ್ಞಾನಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ರೇಫಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾ ದೇಶಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೋಣಿ, ದೋಣಿ; ಕ್ರೇಣಿ, ಕೇಣಿ; ಶೋಣಿ, ಸೋಣಿ; ಚಂದ್ರ, ಚಂದ, ಪ್ರಭು, ಹಬು; ಪ್ರಸರ, ಹಸರ; ಮುದ್ರಿಕೆ, ಮುದ್ದಿಗಿ; ನಿದ್ರ, ನಿದ್ದೆ; ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿಗೆ; ವೇತ್ರ, ಬೆತ್ತ; ವಪ್ರ, ಬಪ್ಪ.

[Répha following a consonant is often dropped; it is also often changed into the letter preceding it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಚಕಾರೇಣ ಲೋಪಃ ಸಮುಚ್ಚೇದ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಾದೇಶ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಲೋಪ ಇತಿ

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವಾಶ್ಚಮಾಪೇಕ್ಷಿಕಂ, ತಚ್ಚ ಅವಧ್ಯವಚನೇ ದೃಷ್ಟೋಯಂ; ತಥಾಪಿ ಅರ್ಥಾದವಗಮ್ಯತೇ: ರೇಫೇ ಪಿ ಸ್ಥಾನೀ. ಸ ಚ ಯತಃ ಪರತೋಸ್ತು ನ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ.

ಲೋಪಪೂರ್ವಾದೇಶಯೋಃ ಯುಗಪದ್ವರೋಧಾತ್ ಪರಾಭ್ಯಾಸೇವಗನ್ತವ್ಯಃ ;

ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್ |

ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಷಃ ಕಃ || 1೦5 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಕಾರಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಷಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣಾ ದೇಶಶ್ಚ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹ್ವಾರ, ಕಾರ; ಹ್ವೀರ, ಕೀರ; ಭೈಕ್ಷ, ಬೈಕೆ; ದೀಕ್ಷ, ದೀಕೆ; ಹ್ವೇಪಣ, ಕೇವಣ; ರಕ್ಷೆ, ರಕ್ಕೆ; ಅಕ್ಷರ, ಅಕ್ಕರ; ಭಿಕ್ಷೆ, ಬಿಕ್ಕೆ; ಲಕ್ಷಣ, ಲಕ್ಕಣ; ಪಕ್ಷ, ಪಕ್ಕ.

[Sh following on k is often dropped; it is also often changed into the letter preceding it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಕ ಇತಿ ಪಚ್ಛಮಾತ್ಯಾಹ—ಕಕಾರಾತ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ || 1೦6 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಸ್ವರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಕ್ಷಿ, ಸಕ್ತಿ; ಪ್ರೇಕ್ಷಣ, ವೆಕ್ತೃಣ; ಕಾಕ್ಷೀ, ಕಂ
ಚಿ; ರಾಕ್ಷಸ, ರಕ್ತಸ; ಕಾಣ್ಮಪಟ, ಕಂಡಪಟ; ಕಾರ್ಯ, ಕಜ್ಜ; ಆರ್ಯ
ಅಜ್ಜ.

[The first vowel of a word is often shortened.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಇತಿ ವೃಜ್ಞನಾದೇವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ಪ್ರಸ್ತುತ
ಸ್ಯಾದೇಶೋನರ್ಥಕ ಇತಿ ದೀರ್ಘಸ್ಯೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬದಂತಃ || 157 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅಧೌಕಾರಾದೇ
ಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಣ್ಣ, ಕೊಂಡ; ಕುನ್ತ, ಕೊಂತ; ತುವರಿ, ತೊವ
ರಿ; ಭುಜ್ಜ, ಬೊಜಂಗ; ಸುಖ, ಸೊಗ; ಸುಭಗ, ಸೊಬಗ.

[When the first vowel is u it often becomes o short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದೇರಿತ್ಯೇವ. ತೇನ ವಿಧು, ಮಧು ಲತಭೃದೌ ನಾತಿಪ್ರಸ
ಜ್ಞಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇದಂತಃ || 158 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿಭೂತಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ಇಕಾರಾದೇಶೋ
ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೃಣ, ತಿಣ; ದೃಢ, ದಿಡ; ಭೃಹ್ನ, ಬಿಂಗ; ಶೃಜ್ಞ,
ಸಿಂಗ; ಕೃಷ್ಣ, ಕಿಷ್ಣ, ಮೃಗ, ಮಿಗ.

[When the first vowel is rī it often becomes ī.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏದಮಪಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಆದೇರೇವ. ತೇನ ಅವ್ಯತ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಪ್ರಾಕೃ
ತ, ಸರಸ್ಯಸಾದೌ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಞಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ರಿರನುತ್ತರಸ್ಯ || 159 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕುತಶ್ಚಿದ್ವರ್ಣಾತ್ ಅನುತ್ತರಸ್ಯ ಋಕಾರಸ್ಯ ರಿಶಬ್ದ
ಆದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಋಷಿ, ರಿಷಿ; ಋಣ, ರಿಣ; ಋತು, ರಿತು; ಋ
ದ್ಧಿ, ರಿದ್ಧಿ; ಋಷಭ, ರಿಷಬ. ಅನುತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಶೃಷ್ಣಾರ, ಸಿಂಗಾರ;
ಭೃಷ್ಣಾರ, ಬಿಂಗಾರ.

[Initial rī often becomes rī.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಋತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅನುತ್ಪರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಕಥಂ ನಿರ್ದೇಶಃ? ಕಿಂ ನಾಸ್ತಿ ಉತ್ತರೋ ಯತ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ? ಕಿಂ ವಾ ನೋತ್ತರೋ?ನುತ್ಪರ ಇತಿ ತತ್ಪುರುಷಃ? ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಶಬ್ದೈಃ, ಋತ ಉತ್ತರಂ ವರ್ಣಾಭಾವೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಅನ್ವಯಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಋತದನ್ವವಿಧಿನ್ಯವಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಪುರುಷ ಏವ ವಕ್ತೃವ್ಯಃ. ತತ್ರಾಪಿ ಅವಧ್ಯವೇಕ್ಷಾಸ್ತೀತ್ಯಾಹ—ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಬ್ದನ್ವಯೋಪೇಕ್ಷಯಾಂ ಅದಿಭೂತಸ್ಯೇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರಮ್ಬಾದಯಃ || 160 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರಮ್ಬ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕದಮ್ಬಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಬಹುಲಂ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕದಮ್ಬ, ಕರಂಬ. ಅತ್ರ ದಕಾರಸ್ಯ ರೇಫೋ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ. ಅಪ್ಪರಸ, ಅಚ್ಚರಸೆ. ಅತ್ರ ಪಕಾರಸಕಾರಯೋಃ ಚಕಾರಾದೇಶಃ ಅನ್ವಯಸಕಾರಸ್ಯ ಅರ್ಥೈಕಕಾರಾಗಮತ್ವ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ. ಗಹನ, ಗಾನ. ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಕಾರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಏಶಬ್ದಸ್ಯ¹ ಲೋಪಶ್ಚ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ. ಪಗ್ರಹ, ಹಗ್ಗ. ಅತ್ರ ಪ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಃ ರೇಫಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪತಾ ಹಕಾರಗಕಾರಯೋಃ ವಿಪರಾಸಶ್ಚ² ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ.

ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ವರ್ಣಾಗಮವಿಕಾರಾವರ್ತನವಿಸರೈರಯೈಃ ಪುಂತ್ವೈಃ ಬಹುಲಂ ಅವಗನ್ತವ್ಯಾ—ತುಲಸಿ, ತೋಳಚೆ; ಕಾಂಸ್ಯ, ಕಂಚು; ನರ್ತಕಿ, ನಚ್ಚಣಿ; ವತ್ಸಲಾ, ಬಚ್ಚಳೆ; ನಿತ್ಯ, ನಿಚ್ಚ; ಕುಹಕ, ಕುಯಕ; ಸಿಂಹ, ಸಿಂಗ; ಸಂನಾಹ, ಸನ್ನಣ; ಶುಕ್ತಿ, ಸುಕ್ತಿ; ಯುಕ್ತಿ, ಜುಕ್ತಿ; ವಿಸ್ತಾರ, ಬೆತ್ತರ; ಕಸ್ತೂರಿ, ಕತ್ತುರಿ; ಪ್ರಸ್ತಕ, ಹೊತ್ತಗೆ; ಕುಸ್ತುಂಬುರು,³ ಕೂತ್ತುಂಬರಿ; ಗುಪ್ತ, ಗುತ್ತು; ಚೆಹ್ನು, ಚೆನ್ನ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಹೊಕ್ಕರಿಣಿ; ಮಸ್ಕರಿ, ಮಕ್ಕರಿ; ಶಷ್ಕಲಿ, ಚಕ್ಕುಲಿ; ಉತ್ಪಟ, ಉತ್ತಡ; ಉತ್ಪಟ, ಉಬ್ಬಟ; ರತ್ನ, ರನ್; ಕರ್ಣಾಟ, ಕನ್ನಡ; ಉನ್ಮತ್ತ, ಉಮ್ಮತ್ತ; ಉಜ್ಜ್ವಲ, ಉಜ್ಜಳ; ಪ್ರಜ್ವಲ, ಪಜ್ಜಳ; ಬಿಲ್ವಪತ್ರ, ಬೆಲ್ಲವತ್ತ; ಸತ್ವಕ, ಸತ್ತುಗ; ಅನ್ಯಾಯ, ಅನ್ಯೆಯ; ಕನ್ಯಕಾ, ಕನ್ನಿಕೆ; ಪಶ್ಯಯನ, ಪಲ್ಲಣ; ಮೃತ್ಯು, ಮಿತ್ತು—ಮಿತ್ತು ಇತಿ ಚ; ಕಾವ್ಯ, ಕಾವ್ಯ; ಲೇಪ್ಯ, ಲೆಪ್ಪ; ಅಗ್ನಿ,⁷ ಆಗ್ನಿ; ಲಾಗ್ನಿಕ, ಲಗ್ನಿಗ; ಪಾಡುಕಾ,⁸ ಹಾವುಗೆ; ಗದಾ, ಗಜೆ; ದಂತ, ಜಂತ; ಮದನ, ಮಯಣ; ಪದ, ಪಯ; ಯಶೋದಾ, ಜಸೋಯೆ; ಅಮರಿ, ಅವರೆ; ದಂಪ್ತ್ಯಾ, ದಾಡೆ;

¹ ಲೋಪೋ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ ಚ. ² ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ. ³ ಕೂತ್ತುಂಬರಿ. ⁴ ಬಕ್ಕರಣಿ. ⁵ ಸತ್ತುಕ. ⁶ ಅನ್ಯೆಯ. ⁷ ಹಗ್ಗ. ⁸ ಪಾವುಗೆ.

ಕಾಕಳ, ಕಾಳೆ; ಹೃಷ್ಯ, ಹೆಟ್ಟ; ಹೃದಯ, ಹಿದಯ-ಎರ್ದೆ ಇತಿ ಚ;
 ಶೃಷ್ಟಿಲಾ, ಸಂಕಲೆ; ಕೃತಕ, ಗತಕ; ಪ್ರಾಕೃತ, ಪಾಗದ; ಸಂಸ್ಕೃತ,
 ಸಕ್ಕದ; ಪ್ರಕಾರ, ಪಾಗರ-ಪಾಕಲ ಇತಿ ಚ; ಅಮೃತ, ಅಮರ್ದ;
 ಮೃದ್ವೀಕಾ, ಮಿದ್ವಿಗೆ; ಅಜುಷ್ಯ, ಉಂಗುಟ; ತ್ವರಿತ, ತುರಿತ; ವಿಜ್ಞಾನ,
 ನ, ಬಿನ್ನಹ; ಸಂಜ್ಞಾ, ಸನ್ನೆ; ಶೂನ್ಯ, ಸೊನ್ನೆ; ಯಜ್ಞಾ, ಜನ್ನ; ಜ್ಯೋ
 ತ್ಸಾ, ಜೊನ್ನ; ಆಜ್ಞಾ, ಆಣೆ; ಕುಕ್ಕುಟ, ಕೋಟ; ಕುಮಾರ, ಕೋ
 ರ-ಕುವರ ಇತಿ ಚ; ಮಯೂರ, ಮೋರ; ಕುರ್ಮ, ಗೋರಂಟೆ; ಮೂ
 ಢ, ಮೋಡ; ಕೂಟ, ಕೋಡು; ಪಾರಾಪ್ಯ, ಸೊರಂಟೆ; ಸಾಭಾಗ್ಯ, ಸೊಬ
 ಗು; ಕ್ರಾಜ್ಞ, ಕೊಂಚೆ; ಕಾಪಿನ, ಕೋವಣ; ವ್ಯಾಘ್ರ, ಬಗ್ಗೆ; ತಾತ,
 ತಂದೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣ, ತಿಕ್ಕ; ವಿನಾಯಕ, ಬೆನಕ; ಚಲ, ಸೇಲೆ; ಖಿಲ,
 ಸಿಲೆ; ನಿಯಮ, ನೇರು; ಜಟಾ, ಜಡೆ; ಶಯ್ಯಾ, ಸೆಜೆ; ವೃಷ್ಟಿ, ಸೆ
 ಬೆಂನ; ವೃತ್ತೀಕ, ಬತ್ತೀಕ; ವೃಥಾ, ಬೆತೆ; ವ್ಯವಹಾರ, ಬೇಹಾರ;
 ಸೈನ್ಯವೆ, ಸಂದವ; ವೈದ್ಯ, ಬೆಜ್ಜ; ವೈಶಾಖ, ಬೇಸಗೆ; ವೈರ, ಬೇರ;
 ಹಿಂಗು, ಇಂಗು; ಸಿನ್ಧೂರ, ಸೆಂದೂರ; ದಿವಸ, ದೇವಸ; ದಿಶಾ, ದೆಸೆ;
 ದುಕೂಲ, ದುಗುಲ; ಆಕಾಶ, ಆಗಸ; ಶಲಾಕಾ, ಸಲಗೆ; ತಾಮ್ರಾಂಜಿ, ತಂ
 ಬುಲ; ಆರಾಮ, ಆರವ; ವಿಲಾಸ, ಬಿಳಸ; ಬನ್ಧುಕ, ಬಂದುಗೆ; ಗೋ
 ಧೂಮ, ಗೋಧುವೆ; ಬರ್ಬೂರ, ಜೊಬ್ಬುಲಿ; ಕೂರ್ಪಾಸ, ಕುಪ್ಪಸ;
 ಕೃತಾನ, ಮಸಣ; ಪ್ರಯಾಣ, ಪಯಣ; ಅಶೋಕ, ಅಸುಗೆ; ಕಠೋರ,
 ಕಟುರ; ಉದ್ಯೋಗ, ಉಜ್ಜಗ; ಉದ್ಭಾವನ, ಉಜ್ಜವಣೆ; ಆಯುಷ್ಯ,
 ಆಯಸ; ಜ್ಯೋತಿಷ, ಜೋಯಿಸ; ಮಾನುಷ, ಮಾನಿಸ; ಅಲೇಖ,
 ಅಳಕೆ; ರಸಾಯನ, ರಸಯಣ; ಸಾಹಸ, ಸಾಸ; ಸಹಜ, ಸಾಜ; ವಾಹ್ಯ,
 ವಾಳ; ಮಹಿಮಾ, ಮಹಿಮೆ; ಬಾಹ್ಯಾಳ, ವೈಯಾಣ; ಯಮುನಾ,
 ಜಗುನೆ; ಜಲಾಕಾ, ಜಿಗುಳೆ; ಶೀಕರ, ಸೀವರ; ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಅಧಿಕ; ಉತ್ಕ
 ಟ, ಉಗ್ಗಡ; ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಅಗಸೆ; ಸಚ್ಚಾತ, ಸಂಗಡ; ಖನಿ, ಕಣಿ; ಸ್ಥಾನ,
 ತಾಣ; ಪಿಶುನ, ಹಿಸುಣ; ನಿಜ್ಞಾನ, ಬಿನ್ನಣ; ನರ್ತನ, ನಚ್ಚಣ; ಶುನಕ,
 ಸೊಣಗ; ಕುಸುಮ್ಬ, ಕುಸುಂಬೆ; ಧೂಮ, ದೂವೆ; ಕವ್ಯುಲ, ಕಂಬಳ;
 ಪಾಟಲಾ, ಪಾಡರಿ; ಅರ್ಗಲ, ಅಗುಣ; ಕುದ್ವಾಲ, ಗುದ್ದಲಿ; ಕಾಚ, ಗಾ
 ಚ; ಅಕ್ಷ, ಅಚ್ಚು; ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಲಚ್ಚಿ; ದಾರ್ಮ, ದಾವು; ದ್ಯೂತ, ಜುದು;
 ಪಿಷ್ಯ, ಹಿಟ್ಟು; ಅಕ್ಷರೈ, ಅಚ್ಚರಿ; ಕಪಿಜ್ಜುಲ, ಕವಿಜ; ಗ್ರಹಣ, ಗರ
 ಣ; ಗ್ರಾಮಾಣ, ಗಂವಿಲ; ದ್ವೀಪ, ದೀವಿ; ದ್ವಾರಪಟ್ಟ, ದಾರವಟ್ಟ;

1 ಗೋರಂಟೆ. 2 ಸಲೆ. 3 ಸಿಂದುರ. 4 ಆಯಿಸ. 5 ವೈಯಾಣ. 6 ಕುಸುಂಬೆ.

ಧ್ವನಿ, ದನಿ; ಜ್ವರ, ಜರ; ಸ್ನುಷಾ, ಸೂಸೆ; ಸಸ್ಯ, ಸಸಿ; ಅಲಸ್ಯ, ಅಲಸು;
ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಮಾಣಿಕ; ನ್ಯಾನ, ನೂನ; ನ್ಯಾಯ, ನಾಯ; ರಾಙ, ರಾಯ;
ಕುಟಜ, ಕೊಡನಿಗೆ; ಅಮೃತ್, ಅಮೃತ; ಮುಂಜ, ಮೊದೆ; ವಲ್ಲಭ,
ಬಲ್ಲಹ; ಕುರಾರ, ಕೊಡಲಿ; ವರ್ಧಕಿ, ಬಡಗಿ; ವಿದ್ಯಾ, ಬಿಜ್ಜೆ; ಕಾಷ್ಠ,
ಕಡ್ಡಿ; ನಿಷ್ಠಾ, ನಿಟ್ಟೆ; ಗೋಷ್ಠಿ, ಗೊಟ್ಟೆ; ಕೋಷ್ಠ, ಕೊಟ್ಟೆ; ಮಕ್ಷಾ,
ಮಂಜಿಟೆಗೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಹದಿಟೆ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ, ಜೆಟ್ಟೆ; ಸೃಷ್ಟಿ, ಸುಟ್ಟೆ;
ಕಷ್ಠ, ಕಟ್ಟೆ; ಮುಷ್ಠಿಕಾ, ಮುಟ್ಟೆಗೆ; ಇಷ್ಠಕಾ, ಇಟ್ಟೆಗೆ; ದಾಡಿಮ,
ದಾಳಂಬ; ಕೂಶ್ಠಾಂಜ, ಕುಂಬಳ; ಮರ್ಕಟ, ಮಂಕಡ; ಕ್ರಮುಕ,
ಕವುಂಗು; ಲಾಙ್ಘನ, ಲಚ್ಚಣ; ಉಜ್ಜಯಿನೀ, ಉಜ್ಜಿನಿ; ನಿರೂಪ, ನಿರವ;
ಪ್ರಸಾಧನ, ಹಸದನ; ಉತ್ತರೀಯ, ಉತ್ತರಿಗೆ; ವರ್ಧಮಾನ, ಬದ್ದವಣ;
ಆಟರೂಪ, ಆಡಸೋಗೆ; ಮರುವಕ, ಮರುಗ; ಖದಿರ, ಕೈರ; ಶ್ರೇಯ,
ಸಯ; ವಕ್ರ, ವಂಕ; ಪಾನೀಯ, ಪಾನೆಯ; ಕಣ್ಯಕ, ಕಂಟಯ; ಪ್ರಾ
ಣ, ಪರಣ; ತ್ರಾಸ, ತರಸ; ಮುಖ, ಮೊಗ; ಯುಗ, ನೊಗ; ಮತ್ಸ್ಯ,
ಮಚ್ಚ; ಸೃಚ್ಛ, ಸೂಚ್ಚ; ವಿಚ್ಛಂದ, ಬಿಚ್ಚಂದ; ಭುರಿಕಾ, ಸುರಿಗೆ; ಘಟ
ಕಾ, ಗಣಿಗೆ; ವೀಟಕಾ, ವೀಳೆಯ; ಘುಟಕಾ, ಗುಳಿಗೆ; ಪೇಟಕಾ, ಪೇಳ
ಗೆ; ತುರಮ್ಬ, ತುರುಂಬು; ಮೂತ, ಮೂಡೆ; ಸನ್ನಿ, ಸಂದು; ಗ್ರಸ್ಥಿ, ಗಂ
ಟು; ಮಾನ್ಯತಾ, ಮನ್ನಣೆ; ಸ್ಥೋಟಕ, ಪೋಳಿಗೆ; ಸ್ಥಟಕ, ಸುಳು;
ರಘಟಾ, ರಗಳೆ; ಅಮೃತ್, ಅಂಪಳಿಗೆ; ಬ್ರಹ್ಮ, ಬೊಮ್ಮ-ಬಮ್ಮ ಇತಿ
ಚ; ಪ್ರಮಾಣ, ಪವಣ; ಮುಕುಲ, ಮುಗುಳ್; ಶುಲ್ಕ, ಸುಲೆ; ಕೂರ,
ಕೂಡೆ; ಪ್ರತಿಪತ್, ಪಡಿವೆ; ದ್ವಿತೀಯಾ, ಬಿದಿಗೆ; ತೃತೀಯಾ, ತದಿಗೆ;
ಚತುರ್ಥೀ, ಚೌತಿ; ಪಞ್ಚಮಿ, ಪಂಚಮೆ; ಷಷ್ಠಿ, ಚಟ್ಟೆ; ಸಪ್ತಮಿ,
ಸತ್ತಮೆ; ಅಷ್ಟಮಿ, ಅಟ್ಟಮೆ; ನವಮಿ, ನಾಮಿ; ದಶಮಿ, ದಸಮೆ; ಏಕಾ
ದಶಿ, ಏಯಾರನೆ; ದ್ವಾದಶಿ, ಬಾರನೆ; ತ್ರಯೋದಶಿ, ತೇರನೆ; ಚತುರ್ದಶಿ,
ಚೌದನೆ; ಪೂರ್ಣಮೀ, ಪೂಣಮೆ; ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ, ಅವನೆ; ಇತ್ಯಾದ
ಯೇ ಯಥಾಪ್ರಯೋಗಂ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

[Karumba often takes the form of kadambu, and so on with the other words here given.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ " ಏವಂ ಆತ್ಮ ಯಾವಲ್ಲಕ್ಕೈಯಸ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೈವ ಕಾ
ರ್ಯಮುಕ್ತ್ವಾ ಇತಃ ತಟ್ಟೀಯಸ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಿರೇವ ಲಕ್ಷೀಯಸೀತಿ ತಥ್ಯುಕ್ತೇ
ಪದೀನೈಃ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತ ಸೂತ್ರಕರಣೇ ಗ್ರಂಥಗೌರವಭಯಾತ್ ಸರ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೈಃ
ಗಣಪಾಠತೋ ನಿಪಾತನೇನ ಲಕ್ಷಯತೀತ್ಯಾಹ—ಕರಮ್ಬ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಇತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ

1 ಉಚ್ಚಿಣಿ. 2 ಶ್ರೀ, ಸೀಯ. 3 ಪರಣ. 4 ಅಂಪಳಿಕೆ. 5 ಬಾದನೆ. 6 ಪೂರ್ಣಮಾ.

ಹಿ ಏವಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ ರೀತಿಃ ; ಯಥಾ ಪ್ರಮೋದರಾದಯಃ (ಶಾ. 2-2-172) ಇತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮ್ಣು ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಕೇಷಾಂ ನಿಪಾತ್ಯಂತ ಇತ್ಯತ ಅಹ—ಕದಮ್ಯಾದಿ ನಾಂ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸಮುದಾಯಸ್ಯೈವ ನಿಪಾತನಂ ಆವಯವಸ್ಯ ವಾಃ ನಾಧ್ಯಃ ; ಕದಮ್ಯ ಇತ್ಯಾದೌ ದಕಾರವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ಇತರವರ್ಣಾನಾಂ ತದವಸ್ಥತಯಾ ನಿಪಾತನೇನ ಪ್ರಯೇ ಜನಾಭಾವಾತ್. ನ ದ್ವಿತೀಯಃ. ಅಪ್ಪರಸ್ ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಭೇಯಮಾನಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕಿಂ ಯುಗಪದೇವ ವಿಭೇಯಸ್ತೇ ಕ್ರಮೇಣ ವಾಃ ನಾಧ್ಯಃ ; ಯುಗಪದನೇಕಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕ ತ್ವಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ನಾನ್ತಯಃ, ಏಕತ್ರ ಏಕಕಾರ್ಯಕರಣಮಾತ್ರಾತ್ ಏಕತ್ವಾಪತ್ತೌ ಪ್ರಕೃತಸ್ಥಾನ್ಯಭಾವೇನ ಇತರಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ದ್ವಿತೀ ಯಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತದೋಷಾನುಪಭಾಸಃ. ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಪರಾ ಪರ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾದಿರೂಪಾಣಿ ಭವಂತಿ ; ಯೇನ ಪ್ರಬಲದುರ್ಬಲವಿಭಾಗೇನ ಇದಂ ಪ್ರಥಮಂ ಇದಂ ಪಕ್ಷಾದಿತಿ ಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಫುತಾ ; ಕಿಂತು ಲಕ್ಷ್ಯಾನುರೋಧಾತ್ ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯೇ ತಾನಿ ತಾನಿ ಪ್ರವರ್ತಂತ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಕ್ರಮಯಾಗಪದ್ಯವಿಕಲ್ಪಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ನ ಹಿ ಅಪಾಧಾಃ | ಅನೇಕೇ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ವಸ್ವನಿಮಿತ್ತ ಸಂಪರ್ಕಃ ಸಹ ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ಸಮಾಗತಾಃ ಸ್ವ ಸ್ವಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವಪ್ರಯೇಜನಾನಿ ಸಾಧಯಂತೋ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ. ಯಥಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪು ಮಹತ್ವಂ ರಾತ್ರಿತಿ ಮಯೂರಕಃ ಪಕ್ಷಿರಧಿಕಾ ದಶ ಪೋಡಕ ಇತ್ಯಾದೌ ನ ಕ್ರಮಯಾಗ ಪದ್ಯಚಿಂತಾ, ತಥಾ ಪ್ರಕೃತೋಪೇತಿ.

ಅಸ್ತು ವಾ ಸಮುದಾಯಾದೇಕಃ. ನ ಚ ಅತ್ರಾಪಿ ಕಾಚಿತ್ ಕ್ಷತಿಃ. ಯಥಾ ಪುರೈಶಾ ಸ್ತೇ ಪಾದದಂತದೀನಾಂ ಚದ್ವನ್ನಿತ್ಯದಯ ಇತಿ ಇತ್ಯುಕ್ತ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರತಿಶ ಬ್ದಿಂ ಏವಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಯೋಜನೀಯಮಿತ್ಯುಕ್ತ—ಯಥಾಯಥಂ ಇತಿ. ವರ್ಣಾಗ ಮೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ತದುಕ್ತಂ—

ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿವರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೌ ಚಾಪರಾ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶಾ |
ಛ ತೋಸ್ತದ್ವರ್ಣಾಂತಿತಯೇನ ಯೋಗ ಸ್ತದ್ವಚ್ಯಃ ಪಂಜ್ಜವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಮ್ || ಇತಿ.

ಆಕೃತಿಗುಣತ್ವಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಃ, ಲಕುಮಿ ; ಲಕ್ಷ್ಮಣ, ಲಕುಮಣ ; ವ್ಯಾಧಿ, ಬಿಯದಿ ; ವ್ಯಾಃ, ಬಿಯದ : ವ್ಯಾಳ, ಬಿಯಳ ; ವ್ಯಾಸಣ್ಣ, ಬಿಯಸಂಗ ; ಝಾಝಾ, ಜಂಜ ; ಭತ್ತಿ ಕಾ, ಸತ್ತಿಗೆ ; ಮರಿಕಾ, ಮುರಿಗೆ ; ಪೀರಿಕಾ, ಪೀರಿಗೆ ; ಪಾಠಿನ, ಪಾಠಿಲ್ ; ಮಾಠರ, ಮಾ ಠರ ; ಗಾಠಾ, ಗಾಠ ; ಪುತ್ರಿಕಾ, ಪುತ್ರಿ ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ, ಪಕ್ಷಾಲನ ; ಅಕ್ಷೋಟ, ಅಕ್ಷೋಳ ; ಕ್ರಕಚ, ಕರಗನ ; ಶಿಲ್ಪಿಕ, ಚಿಪ್ಪಿಗ ; ಶಿಖರಿ, ಚಿಕರಿ ; ನಿಕ್ಷಲ, ನಿಚ್ಚಳ ; ಸನ್ನಿಹ, ಸನ್ನಿಹ ; ಸತ್ಕಲ, ಸಪ್ಪಳ ; ವೃಷಭ, ಬಸವ ; ಸುವಾಸಿನಿ, ಸೋವಾಸಿನಿ ; ತೈಲಿಕ, ತಲ್ಲಿಗ ; ಪಿಂಗೂಳಿಕ, ಇಂಗಲಿಕ ; ಆಯೋಗ್ರ, ಆಯೋಗ ; ಮಹಿಷಿ, ಮೈಸಿ ; ಪತ್ತನ, ಪಟ್ಟಣ ; ಅಪಾಧ, ಅಪಾಠ ; ಮನ್ಥನಿ, ಮಂಠಣ ; ಫಲ್ಗುನ, ಪಲಗುಣ ; ಅಜ್ಜನ, ಅಂಗಣ ; ಅಜ್ಜರ, ಇಂಗಣ ; ಕೃಷ್ಣರ, ಸಿಂಗರ ; ಗೋಪಾಲ, ಗೋವಳ ; ಸುರಪರ್ಣಿ, ಸುರಪೊ ನ್ನ ; ಚಿಕಿತ್ಸಾ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ ; ಉಚ್ಚ, ಉದ್ದ ; ವಂಕ, ಬಂಚ ; ಹಂಸ, ಅಂಚೆ ; ಹಾರ, ಆರ ;

1 ಅನೇಕಪುರುಷಾಃ 2 ಅಕ್ಷೋಳ. 3 ಸೋವಾಸಿನಿ. 4 ಚಿಕಿತ್ಸೆ.

ಉಪೇತ್ತ ಉಚ್ಛೇ; ಇಲಾ, ಎಳೆ; ದೈವ, ದೇವ್ಯ; ಕುಕ್ಷಿ, ಕುಕ್ಷೆ; 1 ಮೇಠಿ, ಮೇಂಟೆ; ಆರ್ಕ, ಎಕ್ಕ್—ಎಚ್ಚಿ ಇತಿ ಚ; ಭಿಕ್ಷು, ಬಿಚ್ಚು; ಕಡ್ಡ, ಕಡ್ಡ; ಚರ್ಮ, ಸಮ್ಮ; ಚೂರ್ಣ, ಸುಣ್ಣ; ಸ್ವರ್ಣ, ಸೊನ್ನೆ; ಮಾಘ, ಮಾಗಿ; ಇತ್ಯಾದಯೋ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಉಪಸಂಕ್ಷಾಹ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಿಂದುಮುಂದೋರ್ದಸ್ತಃ || 161 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಿಂದು, ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾ ದೇಶೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿಂದು, ಪಿಂತು; ಮುಂದು, ಮುಂತು. ದ ಇತಿ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಮಾರ್ಭೂತ.

[Pinda and munda often optionally change their d to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಏತ್ಯಯೋಗೈಃ ತದ್ಭವಲಿಬ್ಧಸ್ಯರೂಪಮುದ್ಭವ್ಯ ತತ್ಪ್ರಮೇಷು ವಿಶೇಷಾಭಾವಾತ್ ಇತೋ ದೇಶ್ಯಲಿಬ್ಧ ಸ್ವರೂಪಂ ನಿರ್ದೇಶಯಿತುಕಾಮಾಃ ತತ್ರಾಪಿ ಲಿಬ್ಧತ್ರಯವರ್ತಿಷು ಶ್ಲೋಕಮ್ 2 ಅದ್ಭವ್ಯಾದಿಷು ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚ ವಿಶೇಷಂ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಂಸ್ತಾವತ್ ನಿತ್ಯನಪುಂಸಕಯೋಃ ಪಿಂದುಮುಂದು ಶಬ್ದಯೋಃ ವಿಶೇಷಂ ದರ್ಶಯತೀತ್ಯಾಹ--ಪಿಂದು ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇತ್ಯಾಬ. ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆತೇತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ || 162 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹುಲಮಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಂ ಆತ, ಈತ, ಉತ ಇತ್ಯೇತೇ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಪುಲ್ಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆತಂ, ಈತಂ, ಉತಂ; ಆತನಂ ಈತನಂ, ಉತನಂ. ಪುಂಸಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅದು ಇದು, ಉದು.

[Ada, ilu, ulu become respectively ata, eta, uta in the masculine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದಿತ್ ಉರ್ಧ್ವಂ ಅನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತನ್ನಿತ್ಯಮೇವ ನ ಬಹುಲಂ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಅದ್ಯ ಯಾವದನುವೃತ್ತಿಮಪಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಇತೋ ನ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಾಹ--ಬಹುಲಮಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಪೂರ್ವತ್ಯವ ಏತತ್ ನಿವೃತ್ತಂ. ಕರವ್ಯಾದಿ 160 ಪ್ವೇವ ತತ್ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ದರ್ಶನಂ, ಪಿಂದುಮುಂದೋಃ 161 ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ; ತಥಾಪಿ ತತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ. ತಚ್ಚ ಗೌರವಂ ಭವತೀತ್ಯತೋ ಬಹುಲಾನುವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ವಿಭಾಷಾವಾಚಿತ್ಯಾಶ್ರಯಣಮೇವ ಲಾಘವಮಿತಿ ತದನುವೃತ್ತಿರಿತಿ.

ಆದ್ಯಾದಿನಾಂ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದವತ್ ಖುದ್ಧಿಸ್ಥವಾಚಕತ್ವಾತ್ ಲಿಬ್ಧತ್ರಯವ್ಯ
ತ್ತಾ ಪುಂಸಿ ವಿಷಯೇ ಭವಂತಿ ಆತಾದಯಃ ತಿಬದ್ವಾದೇಃ 24 ಇತಿ ಸರ್ವಸ್ಯೈವ ಭ
ವಂತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಾಕದೀಕದೂಕತ || 163 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಂ ಆಕೆ,
ಈಕೆ, ಉಕೆ ಇತ್ಯಾದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಕೆ, ಈಕೆ, ಉಕೆ; ಆಕೆಯಂ, ಈಕೆಯಂ, ಉಕೆ
ಯಂ. ಅತ್ರ ತಕಾರಾ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಾಃ.

[*Ada, idu, ulu* become respectively *Dee, Eke, Ulu*, in the feminine gender].

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ತಪರಕರಣಂ ಕಿಮರ್ಥಂ ಆತತ್ಪಾಲಾವೃದ್ಧಸಕತ್ವಾದಿತ್ಯತ
ಆಹ —ತಕಾರಾ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಾಃ ಇತಿ. ಆಕೆ, ಈಕೆ ಇತಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಚ್ಚಿಂತನಾತ್ ವಿ
ಸನ್ನಿಧೋಷ ಇತಿ ತಕಾರೋಪಕ್ಲೇಷೇಣ ನಿರ್ದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದ್ವಾಪಿ
ನಾತ್ರ ಸನ್ದೇಹಂ ಮೋಷಃ, ಯತಃ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾಪಿ ಅನ್ತರೇಣ ನಿರ್ದೇಶಕಂ ತದಕರಣ
ಮೇವ ದೋಷೋ ನಾಪ್ರಾಪ್ತವಿತಿ; ತಥಾಪಿ ಸುಖನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮೇವ ತತ್ಕರಣಮಿತಿ
ಮನ್ವತ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ವಃ || 164 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ದೋಃ ವಶಬ್ದ ಆ
ದೇಶೋ ಭವಂತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವಂ, ಇವಂ, ಉವಂ; ಅವನಂ, ಇವನಂ, ಉವ
ನಂ; ಅವಳ, ಇವಳ, ಉವಳ; ಅವಳಂ, ಇವಳಂ, ಉವಳಂ. ದುಗ್ರಹ
ಣಂ ಸರ್ವಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[*Ada, idu, ulu* change their *du* to *va* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಥಮತ್ರ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚೇತಿ ಘಟತೇ : ಯತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾ
ಮಿತೇವ ವರ್ತತೇ, ನ ಪುಂಸೀತಿ; ತಸ್ಯ ಅನ್ತರಮೇವ ನಿವರ್ತನಾತ್ — ಇತಿಚೇನ್ನ.
ತತ್ರ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ವೇದೇವಚನಾತ್ ಆಪ್ತವೃತ್ತಾಂತಃ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ ಬಾಧಾ
ಭಾವಾತ್.

ನ ಚ ತದ್ವಿಭಿಃ ಕಥಮುತ್ಪತ್ತಿ ವರ್ತನಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಮೂರ್ಛಾಕಪ್ಪತ್ಯಾ
ಶ್ರಯಣೇನ ತಥಾ ಆನುವರ್ತನಾತ್. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಗತಃ ಸರ್ವತ್ರಿ ವಿವಕ್ಷ್ಯ
ವ ನಿವನಮೀಕೇತಿ.

ಅವಳ ಇವಳ ಇತ್ಯಾದೌ ಆತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ಯಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ 184
ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸೂತ್ರೇಣ ಉಗಾಗಮಃ. ತಿಬದ್ವಾದೇಃ 24 ಇತಿ ಸರ್ವಾದೇಶೋ ಮು

ಪ್ರಸಂಕ್ಷೇದಿತಿ ದುಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಾಹ —ದುಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ ತತ್ ಬಂಭತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಂ¹⁷⁵ ಇತಿ.ಯಾವತ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚೇತಿ ಆವೋನಾ ನಾ ಚೈಕತ್ವೇ¹⁷⁵ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೆಠತೋರ್ಲುಪ್ || 165 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೋಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೆಠತು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಲುಬ್ಧ ವತಿ ಪುಲ್ಲಿಕ್ಷೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಕ್ಷೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಠಂ, ಪೆಠನಂ ; ಪೆಠಳ, ಪೆಠಳಂ.

[*Pegatu drops its final syllable in the masculine and feminine genders.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 166 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಆದಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಕ್ಷೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಕ್ಷೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ ; ಇನಿಯಂ, ಇನಿಯನಂ ; ನಿಡಿಯು, ನಿಡಿಯನಂ ; ಕಿಞಿಯಂ, ಕಿಞಿಯನಂ ; ಕರಿಯಳ, ಕರಿಯಳಂ ; ಇನಿಯಳ, ಇನಿಯಳಂ ; ನಿಡಿಯಳ, ನಿಡಿಯಳಂ ; ಕಿಞಿಯಳ, ಕಿಞಿಯಳಂ

[*The final syllable of adjectives changes to a in the masculine and feminine genders.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರಃ ಸುಖಸಿದ್ಧೇಶಾರ್ಥಃ. ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಉಕ್ತಿರೇವ ಗುಣೋಕ್ತಿಃ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಿಃ. ಯಥಾ ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಃ ನ ಕೇವಲಂ ಗುಣವಾತೋಕ್ತಿಃ ; ಕಪ್ಪು, ಬೆಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದಿನಾಮುಪಿ ತದುಕ್ತಿತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್.

ನ ಚ ಕರಿದು, ಕಪ್ಪು ಇತಿ ; ಬಿಳಿದು, ಬೆಳ್ಳು ಇತಿ ಚ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವೇವ ನಾನಯೋ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದಃ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಶ್ವೇತಾದಿಗುಣಾನ್ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ ತದ್ವಿನಿಷ್ಠಂ ದ್ರವ್ಯಮಾಹುಃ ; ಕರಿದು ಕತ್ತರಿ, ಕರಿದು ಕೋಗಿಲೆ, ಬಿಳಿದು ಕಪ್ಪುರಂ, ಬಿಳಿದು ಮುತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಪ್ರಯೋಗ ದರ್ಶನಾತ್. ಯಥಾ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ, ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕಪ್ಪು, ಬೆಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದಯಸ್ತು ಕೇವಲಂ ಗುಣಮೇವ ಅಭಿದಧತೇ, ನ ಕದಾಪಿ ಗುಣಿನಂ. ಯಥಾ ಸ್ವಲ್ಪಂ, ಶೇಷಂ ಇತ್ಯಾದಯ ಇತಿ. ಯದ್ಗುಣಿ ನೈಲ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ನ ಗುಣಮೇವ ಅಭಿದಧತ ಇತಿ ನಿಮನುಃ. ಕದಾಚಿತ್ ಜಾತಿಮಪ್ಯಾಹುರಿತಿ ; ತಥಾಪಿ ಕದಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಂ ನಾಹುರೇವೇತಿ.

ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ದೋಃ ಅದಾವೇಶೇ ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ¹⁷⁶ ಇತಿ ಯಗಾಗಮಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋರ್ದಃ || 167 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ದಶಬ್ದದೇಶೋ ಭ ವತಿ ಪುಲ್ಲಿಕ್ಷೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಕ್ಷೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

¹⁷⁶ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೂರಿದಂ, ಕೂರಿದನಂ ; ನೇರಿದಂ, ನೇರಿದನಂ ; ಕೂರಿದಳ, ಕೂರಿದಳಂ ; ನೇರಿದಳ, ನೇರಿದಳಂ. ತೋಃ ಇತಿಕಂ ? ನಿಡಿಯಂ, ನಿಡಿಯಳ.

[The final syllable *tu* of adjectives becomes *da* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ಯದ್ಯಪಿ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ತೋಃ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಸಮ್ಪ್ರದ್ಯ ಯೇನ ವಿಧಿಃ | ಇತಿ ತದನ್ತಲಾಭೇ ತುಶಬ್ದನ್ತಾಯಾ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ದೋಃ ದಶಬ್ದಾದೇಶ ಇತ್ಯೇವಮನ್ವಯೇಽಪಿ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಭವತ್ಯೇವ ; ತಥಾಪಿ ದೋಃ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಇತ್ಯೇವಂ ಯೋಜನಾಯಾಮಪಿ ಪ್ರಕೃತಸಿದ್ಧಿಭವತಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತತ್ರ ಮಾತು, ಬೂತು ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಜವಾರಣಾಯ ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಇತ್ಯೇತದಪಿ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅಭಿನೀಯ ಫಲಿತಮಾಹ—ಗುಣವೇಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಳದು ಪಟದೋರೆಯಃ || 168 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಳದು, ಪಟದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ಎಯ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಷ್ಠೀ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಳೆಯಂ, ಎಳೆಯನಂ ; ಪಟೆಯಂ, ಪಟೆಯನಂ ; ಎಳೆಯಳ, ಎಳೆಯಳಂ ; ಪಟೆಯಳ, ಪಟೆಯಳಂ.

[The final syllable of *chadu* and *patadu* becomes *ya* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ 164 ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಪವಾದಃ. ಎಳೆಯಂ, ಪಟೆಯಂ. ಉಪನಾಮಹಾನಾಂ 36 ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಸತೋರಂಬಃ || 169 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೊಸತು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಅಂಬ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಷ್ಠೀ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಸಂಬಂ, ಪೊಸಂಬನಂ ; ಪೊಸಂಬಳ, ಪೊಸಂಬಳಂ.

[The final syllable of *posatu* becomes *amba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ || ತೋರದಃ 167 ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯಂ ಅಪವಾದಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೆಲವುಪಲವೋರದಬೌ ಚ || 170 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೆಲವು, ಪಲವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ಅತ್, ಅಬ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ಭವತಃ ಚಕಾರಾತ್ ಅಂಬತ್ ಪುಲ್ಲಿಷ್ಠೀ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೆಲರ್, ಕೆಲರಂ ; ಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಬರಂ ; ಕೆಲಂಬರ್, ಕೆಲಂಬರಂ ; ಪಲರ್, ಪಲರಂ ; ಪಲಬರ್, ಪಲಬರಂ ; ಪಲಂಬರ್, ಪಲಂಬರಂ. ಏವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ.

[The final syllable of *kelavu* and *pulavu* becomes *a, uba* and also *amba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || 'ತಕಾರೋ' ಸಂದೇಹಾರ್ಥಃ. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ತೇನ ಅಂ ಬಃ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತ ಇತ್ಯಾಹ — ಚಕಾರಾತ್ ಅಂಬಚ್ಚ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಶೋರ್ಬಃ || 171 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿತು ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಬ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿಬರ್, ಅನಿಬರಂ ; ಇನಿಬರ್, ಇನಿಬರಂ ; ಎನಿಬರ್, ಎನಿಬರಂ.

[The final syllable of words ending in *nitu* becomes *ba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದ್ವಿದೋದೋರ್ನಿಫಿತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಬೃಹತ್ ಇತಿ ನಿತುರ್ನಿಫಿತಾತ್ಯೇ. ತದಂತಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ — ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ತೋರ್ದಃ 167 ಇತಿ ದಾದೇಶಾವಕಾಶಃ ತಸ್ಯ ಗುಣೋಕ್ತಿ ವಿಷಯತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹುದೋರುಮೋಂಬಾ || 172 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಹುದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಉವ, ಉಂಬ ಇತ್ಯಾದೇಶಾ ಭವತಃ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹುವಂ, ಬಹುವನಂ ; ಬಹುಂಬಂ, ಬಹುಂಬನಂ ; ಬಹುವಳ್, ಬಹುವಳಂ ; ಬಹುಂಬಳ್, ಬಹುಂಬಳಂ.

[The final syllable of *baridū* becomes *uva* and *umba* in the masculine and feminine genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ಪಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್ || 173 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೋಃ ತಕಾರೇಣ ಸಕ ದಿಮಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗೆ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬದಿಂಬರ್, ಬಂಬದಿಂಬರಂ ; ಪದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರಂ. ಏವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ.

[The final syllable *ttu* of *ombattu* and *pattu* becomes *dim* in the masculine and feminine genders.]

1 ತಕಾರಃ ಸನ್ಯರ್ಥಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾನಾಂ ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಲಿಂಗಯತೋ ದಿವಾದೇಶ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ದ್ವಿವಿಧಾ ಹಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾ—ಸಕ್ಷಾಪ್ಯನವಾಚಿನಃ ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯವಾಚಿನೋಽಪಿ; ಆದಶತಃ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಃ ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯೇ, ಅತ ಉದ್ವಂ ಸಂಕ್ಷಾಪ್ಯನೇ ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯೇ ಚ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಯದ್ವಾಽಪಿ ಆದಶತ ಇತಿ ದರ್ಶನಬದ್ಧಸ್ಯ ಅವಧಿ ವಚನಾತ್ ಏಕವ್ಯಾಪ್ತಿದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಅಯಂ ವಿಭಾಗೋ ನ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾನಾಂ, ಭಾಷಾಯಾಂ ದರ್ಶನಬದ್ಧಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್; ತಥಾಪಿ ತದರ್ಥಕಾನಾಂ ಒಂದು, ಎರಡು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಪತ್ತು ಶಬ್ದಪರ್ಯಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯವಾಚಿತ್ವಂ ಅತ ಉದ್ವಂ ಪನ್ನೀಂದು, ಪನ್ನೆರಡು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯನಸಜ್ಜ್ವಲೀಯೋಽಪಿ ಯವಾಚಿತ್ವಮಿತಿ ಏವಮರ್ಥಪ್ರದರ್ಶನಸರಂ ತದ್ವಚನಮಿತಿ.

ಏವಂ ಚ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯನವಾಚಿನಾಮೇವ ತೇಷಾಂ ಲಿಂಗಯತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಾವಾತ್ ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗತಾ. ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯವಾಚಿನಾಂ ತು ತಮಾಯತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತ್ವಾತ್ ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗತೇವೇತಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಕಥಂಚಿತ್ ವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾ ಭವಂತಿ; ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾನ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಿಸ್ರಃ ತ್ರಯಃ ತ್ರೀಣಿ; ಚತಸ್ರಃ ಚತ್ವಾರಿ ಚತ್ವಾರಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಸಜ್ಜ್ವಲೀಯವಾಚಿನೋಽಪಿ ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯನಯೋಃ ದೋಃ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ ಪುಂಸಿ ಚ ದಿವಾದೇಶಃ ಸಬ್ಧಚ್ಛೇತ ಏವೇತಿ.

ತಾ ಇತಿ ಮಾರ್ಥೇ ತೃತೀಯೇತತ್ಯುಕ್ತ—ತಕಾರೇಣ ಸಹ ಇತಿ. ತಕಾರಸಹಿತಸ್ಯ ದೋಃ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ವೃತಕಾರಾದೇರೇವ ದುಸಂಜ್ಞಾತ್ವಾತ್ ಅಪರಸ್ತಕಾರೋಪದೀಪ್ಯೇತ. ಇದಂ ಚ ತ. ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತಿ ದ್ವಿತಕಾರಕಶಬ್ದಪೇಕ್ಷಂ. ಒಂಬತ್ತು, ಪತ್ತು ಇತ್ಯೇಕತಕಾರಾವುಶಬ್ದಾ ಸ್ತಃ ತತ್ರ ಕೇವಲಂ ದೋರಿತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ, ನ ತಾ ಇತಿ; ದ.ವೃತ್ತಿರೇಕೇಣ ತಕಾರಾಂತರಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೋಃ |

ದ್ವೌಂ ದಯೇರ್ದೋಂಬತಂದು ತೋದಳಸವಿನಮೋ ||

ರೋಂದಸಿ ಕುಡಿವೆರಲಿಂದಮ |

ದಂದೇಸುಗುಮೆನ್ನ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತಂ || ಇತಿ.

ಒಂಬದಿಂಬರ, ಪದಿಂಬರ ಇತಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ಯಯಾ ವರಃ || ಇತಿ ವರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ನೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ || ಇತಿ ಬಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆವುದೋಂಬರ || 174 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ದೋಃ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಆರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆರ, ಆರಂ, ಆರಿಂ.

[The word *Arudu* becomes *Ar* in the masculine and feminine genders.]

ಸೂತ್ರಂ || ಆಮೌನಾವಾ ಚೈಕತ್ವೇ || 175 ||

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆವೋ, ಆವೊನಂ ; ಅವಂ, ಅವನಂ ; ಆರ್, ಆರಂ ;
ಆವೋಳ್, ಆವೊಳಂ ; ಅವಳ್, ಅವಳಂ ; ಆದ್, ಆದಂ.

ಅವೊಳ್, ಅವೊಳಂ ಉವ್ವ ನಃ ಇತಿ ಭಗವೋ ನ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ನಘೈತುಃ || 176 ||

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏತಃಸಿಂ, ಆವುದಃಸಿಂ; ಏತಃಸಿ, ಆವುದಃಸಿ; ಏತಃಸಿತ್ತ
ಸಿಂ, ಆವುದಃಸಿತ್ತಸಿಂ; ಏತಃಸಿತ್ತಃಸಿ, ಆವುದಃಸಿತ್ತಃಸಿ. ನಃಸಿ ಇತಿ ಸಿಂ ? ಆವ
ಸಿಂ, ಆವಃಸಿಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ತೃಚ್ಛ || 177 ||

ప్రయోగము || ఏకే, ఏతక్కు, ఆవ్రదక్కు.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ ; ಅನ್ಯಥಾ ಕೆ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಪ್ತಮ್ಯನ್ದನಿರ್ದೇಶಾ
 ಽನಾತ್. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ವಕಾರಾದೇಶ ಏ
 ವ್ಯದೇಶಃ ಇತಿ ದ್ವಾವಬಿ ವಿಕಲ್ಪತೋ ಭವತ ಇತ್ಯುಭಯವಿಕಲ್ಪೇ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ದರ್ಶ
 ಯತಿ—ಏಕಃ, ಏತಕ್ಕೇ, ಅವುಧಕ್ಕೇ ಇತಿ.

ನನು ಏತಕ್ಕೆ, ಅವುಕ್ಕೆ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿಂತ್ 269 ಇತಿ ಅಹು
ಸತಿ, ಪೂರ್ವಿಕ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಇತಿ ಗತೋ ಗಕಾರಸ್ಯ ಕಾದೇಶೋಭಿಮುತಃ. ಏಕೆ ಇತ್ಯು
ತ್ರ ತು ಕಾದೇಶಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ನಿರ್ದೇಶಃ ? ನ ಚ ಗತೇ ಕ್ ಆದೇಃ 274
ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಾನಾತ್ ತತ್ಸಿದ್ಧಿಃ. ತಸ್ಯ ಅದನ್ವವಿಷಯತ್ವಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅತಃ
ಏವ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾತ್ ತತ್ತಿದ್ಧೇಃ. ಯದ್ವತ್ರ ಕಾದೇಶೋ ನಸ್ಯಾತ್ ಕೌತಿ ಇತಿ ನ ನಿರ್ದೇಶಃ.
ನಿರ್ದೇಶ ಚ, ಅತೋತ್ರ ಕಾದೇಶೋಸ್ತೀತಿ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಏನ್ತಮೋಃ || 178 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವುದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಏನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಏಕ
ತೇ ಮಿ ಅಮಿ ಚ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏನ್, ಅವುದು; ಏನಂ, ಅವುದಂ. ಮಮೋರಿತಿ ಕಿಂ ?
ಏತಃಖಂ, ಅವುದಖಂ.

[*Avudu* optionally becomes *on* in the singular before the affixes *m* and *um* in the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಮಮೋಃ ಇತಿ ನ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಿ; ಅಃ ತು ಪರ
ಸಪ್ತಮಿತ್ವಾತ್—ಮಿ ಅಮಿ ಚ ಪರೇ ಇತಿ. ಏನ್, ಅವುದು. ಮೋಃ 251 ಇತಿ ಪ್ರಥ
ಮಾಯಾ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಒನಚಃ || 179 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಽಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಒನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭ
ವತಿ ಏಕತ್ವೇ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿದೊಂ, ಮಾಡಿದೊಳ್; ಮಾಡಿದಂ ಮಾಡಿದಳ್;
ಕೂಡಿದೊಂ, ಕೂಡಿದೊಳ್; ಕೂಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಳ್. ಅಚ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಮಾಡಿದಂ, ಮಾಡಿದಳ್; ಕೂಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಳ್.

[The verbal affix *a* optionally becomes *on* in the singular.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅಽಕ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ 543 ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಕಃ ಅಽ
ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕೋ ಭವತೀತ್ಯಾಜ—ಅಽಪ್ರತ್ಯ
ಯಾನ್ತಸ್ಯ ಇತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ಮಾಡಿದಂ. ಧಾತೋಃ 142 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅಮ್ಪು
ತ್ಯಯಃ. ಮಾಡಿದಳ್. ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ 453 ಇತಿ ಅಳಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಒಂದೋಃ ಪುಂಸ್ಯವ್ವಶ್ || 180 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಒಂದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಒವ್ವಶ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ
ಏಕತ್ವೇ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಿಷಯೇ. ಶಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಒವ್ವೊಂ, ಒವ್ವೊನಂ, ಒವ್ವೊನಿಂ.

[Onda becomes orva in the singular number masculine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ನ ಏಕತ್ವ ಇತಿತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಏಕತ್ವಾನುವೃತ್ತಿಃ ಇಹಾರ್ಥಾ ಕಿಮುಕ್ತಾರ್ಥಾ ವಾ ; ನಾದ್ಯಃ, ಅಫ ಲತ್ವಾತ್. ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕಂ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ. ನಾತ್ರ ಇದಂ ಫಲವತ್ ; ಬಂದುಕಬ್ಬಸ್ತು ಏಕತ್ವಸಂಖ್ಯಾವಿಶಿಷ್ಟವಾಚ್ಯವೈಯತ್ಯೇನ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸ್ವಯಂ ಅಪ್ರವರ್ತನಾತ್. ನ ದ್ವಿ ತೀಯಃ. ಯತ್ರ ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ತ್ವವ ವೃತ್ತಿಃ ; ಯುಕ್ತಮತೀ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ. ನ ಚ ಅ ತ್ರ ನಿವೃತ್ತಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಕಥಂ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಾಣಾಂ ನದೀ ಸ್ತೋತೋವತ್ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿನ್ನಾ ಗತಿರೇಕೈವ ಇತಿ ನಿಯಮಃ ; ಮಣ್ಣಾಕಪ್ಪುತಿವತ್ ಉ ತ್ಪತ್ತೋತ್ಪತ್ತೃತ್ಯಾಸಿ ಅನುವರ್ತನಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ತತ. ಕುತ್ರ ಕಃ ಕಿಂ ನ ಸಾಧಯೇದಿತಿ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಪಿ —ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ತಾವತ್, ಬಂದುಕ ಬ್ಬಸ್ತು ಸಹೋದಯವಾಚಿನ ಏವ ಏಕತ್ವನಿಯಮಃ ; ಕತಿಪಯವಾಚಿನಸ್ತು ಅನೇಕತ್ವ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿದರ್ಶನಾತ್. ವೃತ್ತೇ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ —

ಕಂ || ಒವ್ವೊರ್ ಜಡಾತ್ಮವಾದಿಗ |
 ಘೋವ್ವೊರ್ ಕ್ಷಣಿಕಾತ್ಮವಾದಿಗಳ ದುದ್ಧಾರಂ ||
 ತೋವ್ವೊರ್ ವಿಭುತ್ವವಾದಿಗ |
 ಘೋವ್ವೊರಮೋಕ್ಷಾರೋಳಾಡರಾತ್ಮನ ತೆಜನಂ || ಇತಿ.

ನನು ಏವಮನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ಒವ್ವೊರೂಪಾಭೇದಕಾರೇ ಏಕತ್ವಾನುವೃತ್ತಿನಾರ್ಥಂ. ಅನೇಕತ್ವೇ ಚ ಇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ-ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ವರ್ ೨ || ಇತಿ ವರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಬರೊನ್ನೋಃ ೩ || ಇತಿ ಬರಾದೇಶೇ ಚ ತಥಾರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತೇಃ. ನಾತ್ರ ತಥಾಸಮ್ಯಗೇ ವರಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವವಿಷಯತ್ವಾತ್.

ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇಽಪಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ ; ಯತ್ರ ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ತ್ವವ ವೃತ್ತಿರಿತಿ ನಿಯ ಮಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಕಾರ್ಯಂ ಏಕತ್ರ ಕೃತವತೋಽನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕರಿಷ್ಯತೋ ಮಧ್ಯೇ ವೃ ತ್ತಿನಿಷಿದ್ಧಾ ; ಬದ್ಧದಾರುಗತಯೋ ಹ್ಯಧಿಕಾರಾ ಇತಿ. ವೃತ್ತೇ ಹಿ ನದೀತರಣೇ ಪರಾಪರ ತೀರೇ ತರಣಿತಾರಣಾಕಾರಣೋ ದಾರುಣೋ ವ. ಧ್ಯೇ ಕ್ಷೇಪಣೇಸಾಧ್ಯೇ ಗಾಧವಾರಿಣಿ ಸ್ವಯಂ ಆಕಾರ್ಯಕಾರಣೋಽಪಿ ತರಣಾಪ್ತ ಸಹ ಬಂಧ ಇತಿ. ಅಥವಾ ೨ ಮದ್ಗುಗತಿಃ ಅಯಮಧಿಕಾ ರಃ. ಯಥಾ ಜಲಾಶಯೇ ಮದ್ಗುಃ ಏಕತ್ರ ಕಾರ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ನಿಮಜ್ಜ್ಯ ಅಸ್ತತ್ಪ್ರೋತ್ಥಾ ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ದೃಷ್ಟಃ. ನಾತ್ರ ನಿಮಜ್ಜನಮಾತ್ರಾತ್ ನಿವೃತ್ತಃ ತಿರೋಹಿತ ಏವ ಅನುವೃತ್ತ ಇತಿ. ತಥಾ ಅಯಮಪಿ ಇತಿ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಅಧಿಕಾರಗತಿಃ. ತದುದ್ಧಾರಂ —

1 ಯುಕ್ತಾ. 2 ತೀರ 3 ಮದ್ಗುರ.

ಗೋಯೂಫನದೀಸೋತೋಮುಣ್ಣ ಕಪ್ಪ ವನಬದ್ಧ ದಾರುಕವತ್ |
ತಿಲತಣ್ಣಲ | ಮದ್ಗುಗತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ || ೩

ಸೂತ್ರಂ || ಉಕ್ತ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 181 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂದು ೨ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಬರ್ವ್ವಶ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಉಗಾ
ಗಮಶ್ಚ ಏಕತ್ವೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ. ಉಕಾರಃ ಸುಖಮುಖೋಚ್ಚಾರ
ಣಾರ್ಥಃ. ೩ ಕಕಾರೋ ದೇಶವಿಧ್ಯರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ವ್ವಳ, ಬರ್ವ್ವಳಂ, ಬರ್ವ್ವಳಂ.

[Ondu becomes orvu and takes the augment L in the singular number feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಾತ್ ಬರ್ವ್ವಶಃ ಸಮುಚ್ಚಯಃ. ಸಮುಚ್ಚಯೋಯಂ ವಿಧಿಃ;
ಆಗಮಾದೇಶಯೋಃ ಅವಿರೋಧಾತ್,

ಅವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯಃ | ಇತಿವಚನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಡ್ಡಾಣಾಚಃ || 182 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಟೆ, ದ, ಅಣ, ಅಚ್ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾ
ನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಬ್ಧ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಟಃ-ಮೆಲ್ಲೆ ದೇಯಳ್, ನುಣ್ಣೊಡೆಯಳ್, ಪೆಚುವೆಣಿ
ಯಳ್. ದಸ್ಯ-ಅಲ್ಲಿದಳ್, ಇಲ್ಲಿದಳ್, ಎಲ್ಲಿದಳ್. ಅಣಸ್ಯ-ತೆಂಕಣಳ್, ಬಡ
ಗಣಳ್, ನಡುವಣಳ್, ಕಡೆಯಣಳ್. ಅಚಃ-ನೋಡಿದಳ್, ಬೇಡಿದಳ್, ಕಾ
ಡಿದಳ್, ಕೂಡಿದಳ್. ಏಕಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಲಂಚಂಗುಳ, ಅಡುಕುಳ.

[Words ending with at, da, ana or ach affixes take the augment L in the singular number feminine gender. (At denotes the final a of a compound word,

da and ana denote derivatives, ach is verbal.)]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಟೆ ಸ್ವರಾತ್ ೩೨೬ ಇತಿ ಅಟೆ ಸಮಾಸಾಂತಃ ದಶೈ ರತಃ 42೨ ಇತಿ, ದಿಕ್ಪ
ಬ್ಧದಾಃ 431 ಇತಿ ಚ ದಾಣಾ ತದ್ಧಿತೌ. ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ 513 ಇತಿ ಅ
ಚ್ ಕೃತ್. ತೇ ಚ ವಿಜೇಷಣತಯಾ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಾ ಇತ್ಯಾಹ-ಏತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ
ನಾಂ ಇತಿ. ಉಗೇವ ವರ್ತತೇ ನ ಬರ್ವ್ವಶಿತಿ.

ಲಂಚಂಗುಳಿ. ಗುಳಗ್ಯರ್ಥಾತಿ 414 ಇತಿ ಗುಳಿಸ್ತದ್ಧಿತಃ. ಅಡುಕುಳಿ. ಕುಳ
ಸ್ತಾಚ್ಛಿಲೈರೇ 545 ಇತಿ ಕುಳಃ ಕೃತ್

ಸೂತ್ರಂ || ಉಪ್ಪ ನಃ || 183 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೋಪೋ ಭವತಿ ಉಗಾಗ
ಮುಕ್ತ ಏಕತ್ವೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆವೋಳ, ಮಾಡಿದೊಳ, ಮಾಡುವೊಳ, ಮಾಣ್ಕೊಳ.

[Words ending in *u*, drop it and take the augment *l* in the singular number
feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚರಬ್ಬೇನ ಉಕ್ ಸಮುಚ್ಚೇಯತೇ. ಆವೋಳ ಇತಿ. ಆವೋನಾವಾ
ಚೈಕತ್ವೇ 17 ಇತಿ ಆವೋನ್ನಾ ದೇಶಾತ್ ನಾನ್ತತಾ. ಮಾಡಿದೊಳ ಇತ್ಯಾದೌ ಒನಚ್ಚ 37
ಇತಿ ಒನ್ನಾ ದೇಶಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 184 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಚ ಉ
ಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವಳ, ಇವಳ, ಉವಳ, ಆವಳ, ಪೆವಳ, ಕರಿಯಳ,
ಬಿಳಿಯಳ, ಇನಿಯಳ, ತೋರಿದಳ, ನೇರಿದಳ, ಪಿರಿದಳ, ಕಿಟಿಯಳಃ
ಅವಳ್ಳರ, ಇವಳ್ಳರ, ಉವಳ್ಳರ, ಆವಳ್ಳರ, ಪೆವಳ್ಳರ, ಕರಿಯಳ್ಳರ,
ಬಿಳಿಯಳ್ಳರ. ಅತ ಇತಿ ಕಂ ? ಆಕೆ, ಈಕೆ.

[*Adu, ulu, ulu*, and adjectives ending in *u*, take the augment *l* in the singular
and plural numbers feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ ಇತಿ ಅನ್ವಾದೇಃ ಗುಣೋಕ್ತೇಶ್ಚ ವಿಶೇಷಣಂ. ತತ್ರ ಅದ್ವಿದಾದೂ
ನಾಂ ದೂಃ ವಾದೇಶಾತ್ ಅದನ್ತತಾ ; ಆವುದೂಃ ಆವಾದೇಶಾತ್, ಪೆವತೂಃ ದುಲೋಪಾ
ತ್, ಗುಣೋಕ್ತೀನಾಂ ದೂಃ ಅದಾದೇಶಾದಿತಿ. ಚಕಾರಾತ್ ಏಕತ್ವಸಮುಚ್ಚಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅನೆಯಸ್ಯ || 185 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನೆಯಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ಭವ
ತಿ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪತ್ತನೆಯಳ, ಪತ್ತನೆಯಳ್ಳರ ; ಎರಡನೆಯಳ, ಎರಡ
ನೆಯಳ್ಳರ ; ಮೂಱನೆಯಳ, ಮೂಱನೆಯಳ್ಳರ.

[Words ending in the affix *aneya* take the augment *l* in the singular and plural numbers
feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚಾನೆಯಃ ಪೂರಣೇ 434 ಇತಿ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯಃ ತ
ದನ್ತಸ್ಯುತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಗಸ್ಯ || 186 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ಚ ಸ್ತ್ರೀಲಿಪ್ಪವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗಳ, ಮಗ್ಧರ; ಮಗಳಂ, ಮಗ್ಧರಂ.

[Maga takes the augment / in the singular and plural numbers feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಗಶಬ್ದೋಪತ್ಯವಾಚೀ, ತತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪತ್ಯವಿಷಯೇ ಉಕ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ || 187 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಏಕತ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗು.

[Maga takes the augment u in the singular number common gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ತ್ರೀ ಪುಮಾನಿತಿ ವಿಶೇಷಮನವೇಕ್ಷ್ಯ ಆಪತ್ಯಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಿತ್ಯು ಥಃ. ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಏಕತ್ವಪರೈವಸಾನಮಿತ್ಯಾಹ—ಏಕತ್ವೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋಃ ಕ್ಕಳನೇಕತ್ವೇ || 188 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಗಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಕ್ಕಳಾಗಮೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯೇ. ಕ್ಕಳತಿ ದ್ವಿಕಕಾರಕೋ ನಿರ್ದೇಶಕಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಕ್ಕಳ, ಮಕ್ಕಳಂ.

[The final syllable of maga becomes kka in the plural number common gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಭವಿ ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ತಥಾಪಿ ತತ್ಪ್ರವೇತಿ ನಿಮನಾ ಥಂ ಪುನರುಪಾದಾನಂ. ಕಕಾರದ್ವಿತ್ವೇ ಯತ್ನಾನ್ತರ ಮಕರ್ತವ್ಯಂ; ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇ ರಿಶಬ್ದವು—ದ್ವಿಕಕಾರಕಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾವಿರಿ || 189 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ವಿಷಯೇ ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ ಉಗಾಗಮೋ ನ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವರ, ಇವರ, ಇನಿಯರ, ಕೂರಿದರ. ಅವಿರಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅವ್ವರ, ಇವ್ವರ.

[The affixes ar and vir in the feminine gender do not admit the augment / before them.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ನ ಇತಿ ನಿಷೇಧ ಉಚ್ಯತೇ. ನ ಚ ನಿಷೇಧಾಪೇಕ್ಷಾಃ, ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವನಿಯಮಾತ್. ನಿಷೇಧೋಕ್ತ ಅತ್ರ ನ ಸಾಕ್ಷಾದಭಿಹಿತಃ. ಅತಃ ಕಿಂ ಭೂತೋ ಭಾವೀ ವರ್ತಮಾನೋ ವಾ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇ. ತತ್ರ ನ ತಾವದ್ಭಾವೀ, ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ನಿಷೇಧಾತ್. ನಾಪಿ ವರ್ತಮಾನಃ, ತಸ್ಯಾ ಭಾವಾತ್. ನಾತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿಷೇಧಂ ಚ ವಿನಾ ಅನ್ಯದುಚ್ಯತೇ. ನ ಚ ತ್ರಿಪದಕಲ್ಪನಯಾ ಅತ್ರ ಆರೇವ ನಿಷಿದ್ಧತಾಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಆರ್ ದಿರ್ ವಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಪರಾಧಿಯ ಪ್ರಾಪ್ತೀಲತಯಾ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವತಃ ಏನ ವಿರುದ್ಧೇತಿ ಆವಶ್ಯಕಾನರ್ಥಕ್ಯಪ್ರಸಂಗಾತ್ ;

ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಇತಿವಚನಾತ್.

ಅತೋತ್ರ ಅರಸು ನಿಮಿತ್ತಮೇವೇತಿ ದ್ವಿಪದಮೇವೈತದಿತಿ. ತತಃ ಪರಿಕೀಷಾತ್ ಭೂತ ಇತ್ಯೇವ ಏಷಿತವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಚ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೋ ಉಗೇವ ನಾನ್ಯದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ವಿಷಯೇ ಉಗಾಗಮೋ ನ ಭವತಿ ಇತಿ. ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾ ದರ್ ದಿರ್ ವಿರ್ ಇತಿ ಅರಾದಯಃ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯೇ ವಿಧಾಸ್ಯಂತೇ. ಉಗಾಗಮಸ್ತು ವಿಹಿತ ಏನ. ಅಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸಮಾನವಿಷಯೇ ಯುಗಪದ್ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ ಅರಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸತ್ಯಾಂ ಅರಿ ವಿರಿ ಚ ನಿಷಿದ್ಧತೇ. ದಿರಿ ತು ನ ನಿಷೇಧಃ. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತಿ :

ಅನೃದ್ಧಿರೂಳವಂದಿರಂ ವಿಕೃತರೂಪರಂ ಮಾದಿದಂ | ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ || 190 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಜಾತಿನಾಚಕಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪೌರ್ವೀತಿ, ಹೃತ್ತಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ. ಏವಂ ಬಹುಲಿಗಿತಿ, ಗುಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ.

[Words denoting a caste (or race), ending in a, take the suffix *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಃ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ ತಾವತ್ ಇತಿಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ಯ ನಿರ್ಧೇಶಃ. ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತೇಃ. ಜಾತಿಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವಾದಿಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಶಬ್ದಗುಣನುಕರ್ತವ್ಯಂ; ಜಾತೇಃ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ತ್ವಲ್ಲಾಭಾತ್. ನಪಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧಾತುಂ ಶಕ್ಯಃ; ಸರ್ವತ್ರ ಶಬ್ದದೇವ ತದ್ವಿಧಾನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಅಗ್ನೀರ್ಷಕ್ (ಪಾ. 4-2-31.) ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಷು ಅಗ್ನಿರೂಪಾರ್ಥಸ್ಯ ಬಾಧಾತ್ ಅಗ್ನೀಯಾಽಽತ್ಯಾದೌ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದ ಏನ ಗ್ರಹ್ಯತೇ. ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಜಾತೇಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಜಾತಿರೀತ್ಯೇಷ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯೇತ ನ ಜಾತಿನಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ. ಅತಃ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಾಧಿಕೃತ್ ಜಾತಿನಾಚಕಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಕೃತಿತ್ಯೇನ ಲಭ್ಯಂತ ಇತ್ಯಾಹ—ಜಾತಿನಾಚಕಾತ್ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಕಾರು, ಚಕ್ರಿ, ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇ ಛೇದಿಸು ಸ್ಯಾದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾರಣಾರ್ಥಮಾಹ—ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ತದಭಾವಾತ್ ಕೌತಸ್ತು ತೋ'ಯಮಿತ್ಯತ ಆಹ—ಅತ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ. ಅತೋ'ನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ¹⁸⁴ ಇತ್ಯತ ಆಹ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅನೇಯಸ್ಯ¹⁸⁵ ಇತ್ಯೇವಮಾದೌ ತಥಾತ್ವೇ ಪ್ರಯೋಜನಸ್ಯಾಭಾವೇ'ಪಿ ಆಯತ್ಯಾಂ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ಅನ್ವೀಯಮಾನಂ ಅತ್ರ ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮಃ ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಪಪ್ಲಂವುಮಪಿ ಪಜ್ಞಾಮೃಂತಯಾ ವಿವರಣಮೃತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ.

ಇದಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾರ್ಣಾಟಕಸಾಧಾರಣಮಿತಿ ಉಭಯಫಾಪ್ಯುಧಾಹರತಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪಾರ್ವಿತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅರಸಶಬ್ದಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿನ ಚನ ಏವ, ನ ಕೇವಲಂ ರಾಜವಚನಃ ಬಕ್ತಲಿಗಿತಿ, ಗಾಣಿಗಿತಿ. ಅತ್ರ ಬಕ್ತಲಿಗಶಬ್ದಃ ಕೂ ದ್ರವಚನಃ. ಗಾಣಿಗಶಬ್ದಃ ತಿಲನ್ನುದವಚನಃ. ಉಭಾವರ್ಯೇತಾ ಅಖ್ಯಾತೌ. ನ ತು ಬಕ್ತಲಿ ಗಾಣಿ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ೌ ವಡಿಗೇಗೋಳಗಾತ್¹⁸⁶ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮು ಣಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ. ಅತ್ರ ಕನ್ನಡಿಗ ಕೊಬ್ಬಣಿಗ ಶಬ್ದೌ ಕಾರ್ಣಾಟಕ ಕಾಬ್ಬಣಿಕಶಬ್ದಯೋಃ ಕರವ್ಯಾ ದಿತ್ವಾನ್ನಿ ಪಾತಿತಾ. ನತು ಇಗನ್ೌ ಕನ್ನಡ ಕೊಬ್ಬಣಿಶಬ್ದೌ; ಇಗನ್ತತ್ವಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಏವಂ ಕನ್ನಡಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿತಿ ಇತ್ಯೇತ್ರ ಕನ್ನಡ ಕೊಬ್ಬಣಿಶಬ್ದೌ ಜಾತಿವಾಚಿನಾವೇವ; ನ ಕೇವಲಂ ದೇಶವಾಚಿನಾಪಿ ಮನ್ತವ್ಯೌ. ಅಕ್ಷಸಾಲಿತಿ, ಸೆಟ್ಟತಿ, ಬಕ್ತಲಿತಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅದನ್ತತ್ವಾಭಾವೇ'ಪಿ ಅರ ಸ್ಯಾದಯಃ¹⁸⁷ ಇತಿ ನಿಪಾತನಾತ್ ಸಿದ್ಧಿರವಗನ್ತವ್ಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪುಂಯೋಗೇ || 191 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತ ಶಬ್ದತ್ ಪುಂಯೋರ್ಲಿಂಗೇ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸನ ಪಂಡತಿ, ಅರಸಿತಿ. ಏವಂ ಪ್ರಧಾನಿತಿ, ತಳವ ಷುತಿ, ಸುಂಕಿಗಿತಿ, ತೋಟಿಗಿತಿ.

[Words ending in *a*, whose meaning implies a husband, take the affix *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಪುಂಯೋರ್ಲಿಂಗಧವವಾಚೀ : ನ ಕೇವಲಂ ಪುಂವ್ಯಾನ್ವೋಪಲಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾಚೀ.

ನನು ಅತ್ರ ಪುಂಯೋಗ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶ ಏವ ಕೃತೋ ನ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಃ. ತಥಾ ಚ ಕೌತಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿಚೇತ್—ಪುಂಯೋಗೇ ಸತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವರ್ತಮಾನೋ ಯಃ ಪುಂವಾಚೀ ಶಬ್ದಃ ತತ ಇತ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವ್ಯತೇ. ತಥಾಹ—ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಬಲಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಕೃತಿರುನ್ವೀಯತೇ. ಅರ್ಥವಿಶೇಷೋಪಾದಾನಾತ್ ವಿಶೇಷೋ ನಿರ್ಣಯತೇ. ಆಕೆ ಬಸುಣಿ, ಈಕೆ ಬಾಣತಿ ಇತ್ಯೇತ್ರ ಬಸುಣಿ ಬಾಣತಿಶಬ್ದೌ ಪುಂಯೋಗೇ ಸತ್ಯೇವ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವರ್ತತೇ. ನ ಹಿ ಪುಂಯೋಗಾಭಾವೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಗರ್ಭಃ ಪ್ರಸವೋ ವಾಸ್ತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ನ ತಾ ಪುಂವಾಚಕಾವಿತಿ ನ ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಆಕೆ, ಈಕೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ತು ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವೃತ್ತಿಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ನ ಪುಂಯೋಗಾತ್.

ಅರಸಿತಿ, ಹ್ವತ್ತಿಯಿತಿ, ಬಕ್ತಲಿಗಿತಿ, ಕೂದ್ರಿತಿ ಇತ್ಯಾದಾ ಅರಸ, ಹ್ವತ್ತಿಯ, ಬಕ್ತಲಿಗ, ಕೂದ್ರ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪುಂನಾಚಿನೋಪಿ ಅರಸನ ಪಂಡತಿ, ಹ್ವತ್ತಿಯನ ಪಂಡತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ಧನಯೋಗೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಸ್ತ್ರೀವೃತ್ತಯೋ ಭವಂತಿತಿ ತೇಭ್ಯ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಷ್ಪತ್ತಿಃ ವಿಚಿತಾ ಹಿ 1 ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ರತಿ.

ಅರಸಿತಿ. ಸ್ವಯಂ ಅಹ್ವತ್ತಿಯಜಾತಿರಪಿ ಹ್ವತ್ತಿಯಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ; ಜಾತಾ ತು ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ಪ್ರಧಾನಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯಸ್ತು ಪುಂಯೋಗ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನಾತ್ರ ಜಾತಿಃ ಕಷ್ಟಾಃ ; ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದಿಜಾತೇರಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಡಿಗೇಗೋಳಿಗಾತ್ || 192 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಡಿಗ, ಇಗ, ಉಳಿಗ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಡಿಗ—ಸಾವಡಿಗಿತಿ, ಪೂವಡಿಗಿತಿ, ಮಾಲೆವಡಿಗಿತಿ. ಇಗ—ಸರವಂದಿಗಿತಿ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಿತಿ, ಗಂದಿಗಿತಿ. ಉಳಿಗ—ದೇವುಳಿಗಿತಿ, ಪಾಳುಳಿಗಿತಿ, ಕಯ್ಲುಳಿಗಿತಿ.

[Words ending in the affixes *adiga*, *iga* or *uliga*, take the affix *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಡಿಗೋ ಜಾತಾ 415, ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ 416, ಕುರ್ವತುಳಿಗಳಶ್ಚ 417 ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರೈಃ ವಡಿಗಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ತೇ ಚ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಾ ಭವಂತೀತ್ಯಾಹ—ವಡಿಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಾವಡಿಗಿತಿ. ಇದಂ ಚ ಜಾತಿಪುಂಯೋಗಸಾಧಾರಣಂ. ಸ್ವಯಂ ಅಹಿತುಣ್ಣಿಕಜಾತ್ಯತ್ರನ್ನಾ ವಾ, ಯತ್ತಿಂಚಿಜ್ಜಾತಿಸವ್ಯವಾಪಿ ಅಹಿತುಣ್ಣಿಕಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾ ವಾ. ಏವಂ ಉಪಸರ್ವತ್ರ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ತು ತದ್ಧಿತಪ್ರಕರಣೇ ವಕ್ಷ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ || 193 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾಶ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಚಕಾರಾತ್ ಇತಿಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾತುಗಿ, ಮಾತುಗಿತಿ ; ಬೂತುಗಿ, ಬೂತುಗಿತಿ ; ಲಂಚಗಿ, ಲಂಚಗಿತಿ ; ನಾರುಗಿ, ನಾರುಗಿತಿ ; ಬೇರುಗಿ, ಬೇರುಗಿತಿ ; ತಾಲುಗಿ, ತಾಲುಗಿತಿ.

[Words ending in the affixes *ga* or *uga* take the affix *i* and also *iti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗಾ 415, ವೈಷ್ಣವಾದುಗಃ 424 ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಗಪ್ರತ್ಯಯ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತದನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚೇತ್ಯಾಹ—ಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

1 ಶಬ್ದವೃತ್ತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿ 190 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಜಾತ ಇತಿಕರಣೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋನ್ಮೇಷಿ
ತಿ ಲಾಘವಂ, ಅತ್ರ ಕರಣೇ ತು ಪ್ರತ್ಯಯನಿರ್ದೇಶಾದ್ಗೌರವಂ ; ತಥಾಪಿ ತಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾ
ರ್ಥಂ ಅತ್ರಾಪಿ ಜಾತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಯವೈತಿ ಅತ್ಯುವ ಉಪಾದಾನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿ || 199 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಂಬುತಿ, ಕುಂಬುತಿ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ಪರಾರ್ಥಃ.

[Words ending in the affix *ra* take the affix *ti* in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಕೃತಿರುಪಾತ್ತವೇತ್ಯಾಹ — ಏ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಳವಳ್ಳಾಲ್ಪವ್ವ || 200 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಳ, ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದರೂಪಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ತಯೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡಿವಳ್ಳ, ಸೆಜ್ಜೆವಳ್ಳ, ಅಡವವಳ್ಳ, ಪಡವವಳ್ಳ.

[Words ending in the affixes *ra* or *ralla* take the affix *ti*, dropping their last syllable, in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಳವಳ್ಳಾ 126 ಇತ್ಯೇತಾ ಅಧಿಕೃತಾರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯೇತೇ ತದಂತ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಲೋಪಶ್ಚ. ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾನೇಶಯೇರವಿರೋಧಾತ್ ಸಮುಚ್ಚಯವಿಧಿಃ. ಅತೋತ್ರ ವಳವಳ್ಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಯೋರೇವ ಲೋಪ ಇತ್ಯಾಹ. ತಯೋಃ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಲೋಪೇ ತು ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ : ವಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪ್ರಕೃತೇರನ್ವಯೋವ ಲೋಪಃ. ವಳ್ಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇಃ ದೋರ್ಲೋಪೋ ನಾನ್ವಯಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ. ನನು ಅತ್ರ ನ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಗಮಕಂ ಆತಃ ಕಥಮೇವ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ಚೇತ್ — ಅನಂತರೋತ್ತರಸೂತ್ರಗತಸ್ಯ ದೋರಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಪನ್ಯಾಹಿತಿ. ನಚೈವಂ ವಳಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಸಂಗಃ ; ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಸಾರೀತ್ಯಾತ್ ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಱಗಾಱಾದ್ಲೋರಶ್ಚ || 201 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಱಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಗಾಱಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾಚ್ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ತಯೋಃ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಶ್ಚ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಗೆಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬಗೆಕಾರ್ತಿ, ಅಟಕಾರ್ತಿ, ಜೇಟಿಕಾರ್ತಿ ; ಬುಳಿಗಾರ್ತಿ, ಮಾಲಿಗಾರ್ತಿ, ಬಳ್ಳಿಗಾರ್ತಿ, ಜಾಜುಗಾರ್ತಿ.

[Words ending in the affixes *kāra* or *gāra* take the affix *ī*, changing their final syllable to *rīpha*, in the feminine gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಾಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಪ್ಯತಯೋಃ¹²³, ಗಾಃ¹²⁴ ಜಾತಾ¹²⁵ ಇತಿ ಕಾಃಗಾಃ¹²⁶ ವಜ್ರೇತೇ. ತದನ್ಮಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಃ. ಅಕಾರಸ್ತು ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥ ಇತಿ.

ನನು ತಿಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪತಿ ಕಥಮತ್ರ | ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ಚೇತ್ ಸ್ವಪ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪತಿ, ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರಸ್ಯ ಅವೇಶನಾತ್. ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರಸನ್ನಿಧಾ ಹಿ ಚಕಾರಃ ಪೂರ್ವಾನುಕರ್ಮಕಃ, ಯಥಾ ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ¹²⁸ ಇತ್ಯಾದೌ. ನಾತ್ರ ತಥಾ, ಕಿಂತು ವಳವಳ್ಳಾತ್ ತಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಲೋಪಶ್ಚೇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಲೋಪ ಏವ ಸಮುಚ್ಚಿತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಸ್ಯಾದಯಃ || 202 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಸ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ನಿಪಾತ್ಯಂತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸಿ, ಪಾವ್ವತಿ, ಬಕ್ತಲಿತಿ, ಸಟ್ಟಿತಿ, ಗೇತಿ, ಜೋಗಿತಿ, ಕಣಿತಿ ಇತಿ ಅರಸ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Arasi* and the other words classed with it (for which see above) are irregular.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರಸಿ ಇತಿ. ಅರಸಶಬ್ದಾತ್ ಅರಸಶಬ್ದಾದ್ಯಾ ಜಾತಾ ಪುಂಯೋಗೇ ತತ್ಪ್ರಾಯಕರಣೇ ವಾ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ; ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಕಂ || ಅರಸರೋಳಿಗೇ ಸರಸಮ್ |

ಸರಸಿಯಪ್ರೇಲಾಡುತಿರ್ವೈ ನಿನಗಿದು ಗುಣವೇ ||

ಅರಸರೆ ಸರಸಮನಖುವರೆ |

ಸರಸಮನಾಡರಸರಲ್ಲದವರೂಳಿ ಮಗಳೇ | ಇತಿ.

ನಿವಂ ಪಾವ್ವತಿ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ. 'ಕೃತಿಗಣೋ'ಯಂ. ತೇನ ಪಾವ್ವಂತಿ, ಅಕ್ತಸಾಲಿತಿ, ಪಟ್ಟಸಾಲಿತಿ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಉಪಸಕ್ಷಾಹ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲಿಜ್ಜಾತ್ಸುಪ್ || 203 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಜ್ಜಸಂಜ್ಞಕಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಸುಪೋ ಭವಂತಿ ||

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಏಗಂ, ವರಂ, ವಲಂ, ಅಮೋ, ಓಜೋ, ಅಹೋ.

[Words in the crude form have *sup* affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಯ ಪುಂಸಕಲಿಜ್ಜವಿಶೇಷೇಣ ತದ್ಭವ, ತತ್ಸಮ, ದೇಶ್ಯ ಪ್ರಭೇದಂ ಲಿಜ್ಜಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನೀಂ ತತಃ ಸುಬುತ್ವತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ದರ್ಶಯಿತು ಕಾವಃ, ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕವಿಶೇಷಃ ಸುಬ್ಬಿಶೇಷಾತ್ ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್²⁰⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೋ ಗೈಃ ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯಂಸ್ತಾವತ್ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತದುತ್ತತ್ತಿ ಮಾಹೇತ್ಯಾಹ—ಲಿಜ್ಜ ಸಂಜ್ಞಕಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

¹ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿಚೇತ್. ² ಅರಸರೋಳಿಗೇ.

ಯದ್ವೈಃ ಅಯಮಧಿಕಾರಃ ಉಪರಿ ಯಾವದ್ವಿಶೇಷಮಧಿಕೃಯಮಾಣತ್ವಾತ್; ತಥಾ
 * ಏ ಕಥಂಚನ ವಿಧಿರಏ ಭವತಿ. ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ವಿಕೃಯಾಭಾವೇಽಪಿ ಪದತ್ವಮಾತ್ರನಿರ್ವ
 ಹಣಾಯ ವಿಭಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷಿತಾ. ತತ್ರ ಚ ಉತ್ತರೇಷಾಂ ಕರ್ಮಾದಿವಿಶೇಷಕಥನೋಪಯೋ
 ಗಾತ್ ಅಯಮೇವ ವಿಧಾಯಕ ಇತಿ. ಅತ ಏವ ಉದಾಹರಣೇಷು ತಾನ್ಯೇವ ಪ್ರದರ್ಶಯ
 ತಿ—ಏಗಂ, ವರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್ || 204 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ಮ. ತಸ್ಮಿನ್ ಅನುಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಲಿ
 ಪ್ಪಾತ್ ಅನುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಕುಲಾಲಃ, ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿ
 ದಂ ಬಡಗಿ, ಕೂಣನಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ ; ಬಿಲ್ಲಂ ಕೇಸಿದಂ ಬಡಗಿ, ಪಟುವಂ
 ಕಡಿದನೊಕ್ಕಲಿಗಂ; ಊರನೆಯ್ದಿದಂ ಪಥಿಕಂ, ನೇಸಹಂ ನೇಡಿದಂ ಪಂವ್ವಂ.

[The object of a verb taken with its crude form the affix *am*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಕರ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಉತ್ಪೇಷಣಾದಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಿತ್ವೇಽಪಿ ಅತ್ರ ಕ
 ರ್ಮಕರಣಾದಿಕಾರಕಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್ ಧಾತುವಾಚ್ಯಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಧೂತವಸ್ತುವಾಚಿತ್ವ
 ಮೇವೇತ್ಯಾತ್—ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಇತಿ. ಮುಕ್ತೇ ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ
 ಉಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅನುಕ್ತ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯ್ಯಲ್ಲಭ್ಯತ ಇ
 ತ್ಯಾಹ—ಅನುಕ್ತೇ ಕಾರಕೇ ಇತಿ. ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೀಯ
 ತೇ ತದುಕ್ತಂ ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ.

ನನು ಕಥಂ ಕರ್ಮದೇಃ ಕಾರಕತ್ವಂ, ಯತಃ ಕರೋತಿತಿ ಕಾರಕಮಿತಿ ವೃತ್ತಿ
 ತ್ವಾನ್ಯ ಕರ್ತುರೇವ ಕಾರಕತಾ. ಕರ್ಮಾದೀನಾಂ ತು ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಕರ್ಮ, ಕ್ರಿಯತೇ
 ನೇನೇತಿ ಕರಣಂ, ನಮ್ನದೀಯತೇಸ್ತಾ ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ, ಅಪಾದೀಯತೇಸ್ತಾ ದಿತ್ಯ
 ಪಾದಾನಂ, ಅಧಿಕೃಯತೇಸ್ತನ್ನಿತ್ಯಧಿಕರಣಂ ಇತಿ ವೃತ್ತಿತ್ವಾನ್ಯ ಕರ್ತೃಸಾಧನಕಾರಕಪದೇ
 ನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾದಿತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ : ಮುಖ್ಯೋಪಸ
 ಜ್ಞಸಂಭವಾತ್. ತತ್ರ ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತುನೋಚ್ಯತೇ ಸಾ ಮುಖ್ಯಾ. ಯಾ ತು ನಾನ್ತ
 ರೀಯಕಸಿದ್ಧಾ ಸಾ ಉಪಸರ್ಜನಾ. ಯಥಾ ದೇವದತ್ತಃ ಕಾಷ್ಠೈಃ ಸ್ಥಾಲ್ಯಮೋದನಂ
 ಪಚತೀತ್ಯತ್ರ ದೇವದತ್ತಃ ಪಚತಿ, ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಜ್ವಲಂತಿ, ಸ್ಥಾಲ್ಯಮೋಽಧತ್ತೇ, ಓದನಂ
 ವಿಕೃದ್ಯತೇ, ಏವಂ ಪಚ್ಯದಿಕ್ರಿಯಾಭಾವೇ ಪಚಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತುನೋಚ್ಯತೇ. ಜ್ವಲನಾ
 ದಯಸ್ತು ನಾನ್ತರೀಯಕತಯಾ ಭಾಸಂತೇ. ತದಭಾವೇ ಪಚೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾ
 ಚ ಜ್ವಲನಾದಿಕ್ರಿಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಕಾಷ್ಠಾದೀನ್ಯಏ ಕರ್ತೃತ್ವೇವೇತಿ ಕಾರಕವ್ಯಪದೇಶಮ
 ಹನ್ತಿ;

ಕ್ರಿಯಾಂ ಕರ್ಮದ್ಧಿ ಕಾರಕಂ ¹ ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ದೇವದತ್ತಸ್ಯೈವ ಕಥಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ
 ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ತು
 ಯದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಪರಾಮರ್ಶೇ ಕಾರಕಾಂತರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಸಕಲಕಾರಕಸಃಕಲ್ಯಸಾಧ್ಯಾಯಾಂ

¹ ಕ್ರಿಯಾಪ್ಯಂ.

ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಯತಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ಕಾರಕಾಂತರಸ್ಯ ಯಥಾಸ್ವಂ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ನಿವರ್ತಕಂ ವಾ ಸ್ವಯಂ ಕೇನಚಿತ್ ಅಪ್ರಯುಕ್ತಮಿತಿ ಅಪರತನ್ತ್ರಂ ತತ್ ಕರ್ತೃ ಕಾರಕಮುಚ್ಯತೇ ; ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕರ್ತಾ (ಪಾ. 1-4-54) ಇತಿವ ಚನಾತ್. ಇತರತಃ ಸಾಧಕತಮತ್ಯಾದಿಧರ್ಮವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರಣಾದಿವ್ಯಪದೇಶಭಾಗ್ಯವತಿ. ತದ್. ಕ್ತಂ---

ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸರ್ವತ್ವೈವಾಸ್ತಿ ಕಾರಕೇ |

ವ್ಯಾಪಾರಭೇದಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರಣತ್ವಾದಿಸಮ್ಯವಃ || ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮೇರುವಿದ್ಧೃಷ್ಣದ್ವಿ, ಉಪಾಧಿಪೋದಪ್ರದ್ವಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾರಕಾಂತರಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಗ್ಯಂ ಅಚೇತನೇ ವೇದವಾದೌ, ಚೇತನೇ'ಪಿ ವಾ ಅಪಿಸಿದನನ್ನಮಂ ದೇವದತ್ತಂ ನಿಂ ಜಿನದತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಜಿನದತ್ತಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತೇ ದೇವದತ್ತಾದಾಸ್ಯತನ್ತ್ರೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇ'ಪಿ ವಾ ದೇವದತ್ತಂ ನಿವ್ರಿಸಿದಂ, ಸೂಚ್ಯಗಿಸಿದಂ, ಸತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಯತ್ವಂ ಕಾರಕಾಂತರಪ್ರಯೋಗಂ ಚ ಅಕುರ್ವತಿ ಚ, ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್, ಏಧಂ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಶಬ್ದೋತ್ತರಚಿನ್ಮಾಂಜ್ಞಲನೇನ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಂಗ್ತಃ ಸಪ್ತೇ'ಪಿ ತುಲ್ಯವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಾಪಸ್ತು ಸ್ವೈವ ವಿಷಯೋ ನಾಸ್ಯ ಗ್ರನ್ಥಃ, ಬಾ ಲಾಧಿಕಾರಿಕಸ್ಯೇತಿ ಗ್ರನ್ಥಗೌರವಭಯಾತ್ ನ ಪ್ರತನ್ಯತೇ.

ತದೇವಂಭೂತಸ್ಯ ಕರ್ತೃಃ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ಯದಾಸ್ಯತೇ ವ್ಯಾಪ್ತತೇ ವಿಷಯವಿಷಯಿಭಾವೇನ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯತೇ ತತ್ ಕರ್ಮಕಾರಕಂ ಧವತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಕರಣೋಪನಾಮಃ ಕರ್ಮತ್ವಪ್ರಸಂಗಃ ; ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಜಿತಾನ್ಯೇಷು ನಿಜನಿಜವ್ಯಾಪಾರಮಂಭಿನಿರ್ವರ್ತಯಂತೀತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯಾ ವ್ಯಪ್ತೇಃ - ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇಷ್ಟಾವತ್ತೇಃ, ನ ಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯತ್ವೇ ಪಿ ಕರ್ಮತ್ವಂ ಸೇವ್ಯತ ಇತಿ ಬಿತ್ತಮಃ ; ಕಾಪ್ಯಾಸಿ ಜ್ಞಾಲಯತಿ. ಪೃಥಿಲೀಮನ್ಯೇ ಧಾರಯತಿ ಇತ್ಯುಬಾಧಿತಃ, ಯೇಗದರ್ಶನಾತ್, ಕಿನ್ತು ಸಾಧಕತಮತ್ಯಾದಿಧರ್ಮವಿವಕ್ಷಾಯಾಮೇವ ಕರಣತ್ವಾದಿರೂಪತಾ. ವಸ್ತುಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪಟ್ಟಾ ರಕಾತ್ಯಕತ್ವೇ'ಪಿ ವಿವಕ್ಷಾತೋ ಪಿ ಕಾರಕವ್ಯವಸ್ಥೇತಿ.

ತಚ್ಚ ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಧಂ—ನಿರ್ವರ್ತೃಂ, ವಿಕಾರ್ಯಂ, ಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯನ್ನಿರ್ವರ್ತೃತೇ ಪ್ರಾಕೆ ಅಸದಸನ್ಯಂ ಪತ್ ಪ್ರಾಧುರ್ಭಾವ್ಯತೇ ತನ್ನಿರ್ವರ್ತೃಂ. ಯಥಾ ಕುಮ್ಭಂ ಕರೋತಿ, ನಗರಂ ಕರೋತಿತಿ ಅತ್ರ ಪಿ ಕುಮ್ಭಾದಯಃ ಪ್ರಾಗಸನ್ತ ಏವ ಪ್ರಾಧುರ್ಭಾವ್ಯವ್ತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಪೃಥಾದಿರೂಪೇಣ ಸನ್ತ ಏವ ; ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತವರ್ಯಾಯೇಣ ಅಸನ್ತ ಇತಿ, ಸದಸದಾತ್ಮಕತ್ವಾದ್ಯಮ್ತುನ ಇತಿ.

ಯದ್ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಸದೇವ ಅವಸ್ಥಾಂತರಂ ನೀಯತೇ ತದ್ವಿಕಾರ್ಯಂ. ತದ್ವೈಧಾ- ಉಪಮೃದ್ಯ ತದ್ರೂಪಂ ಅನುಪಮೃದ್ಯ ತದ್ರೂಪಂ ಚೇತಿ. ಅದ್ಯಂ ಯಥಾ—ಕಾಷ್ಠಂ ದಹತೀತಿ. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವರೂಪಸ್ಯ ಉಪಮರ್ಧಃ. ದ್ವಿತೀಯಂ ಯಥಾ—ಸುವರ್ಣಂ ಕುಣ್ಣಲಯತಿ. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವರೂಪಸ್ಯ ಅನುಪಮರ್ಧಃ.

ಯತ್ ನ ನಿರ್ವರ್ತೃತೇ ನಾಪಿ ಅನ್ಯಥಾಕ್ರಿಯತೇ ಅಪಿ ತು ಸದೇವ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯತೇ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯಂ. ಯಥಾ—ವೇದಮಧೀತೇ, ಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ಇತಿ. ಅತ್ರ ವೇದಃ ಸೂರ್ಯೋ ವಾ ನೋತ್ಪಾದ್ಯತೇ ನಾಪಿ ಅನ್ಯಥಾಕ್ರಿಯತೇ ಅಪಿ ತು ಅಧ್ಯಯನಾದಿನಾ ತದವಸ್ಥೆ ಏವ ವಿಷಯಾಕ್ರಿಯತೇ

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ದೃವ್ಯಾರ್ಥಿಕಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯಪ್ರಚಾರೇಣ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ತ್ರಿಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಉತ್ಪಾದವ್ಯಯಧೃತಿವೈರೂಪತಯಾ ನಿರ್ವರ್ತೃಮಪಿ ವಿಕಾರ್ಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಮಪಿ ನಿರ್ವರ್ತೃಂ ತದುಭಯಮಪಿ ಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮಪಿ ತದುಭಯಂ ಉಪಮದೋಪ್ಯನುಪಮದಃ ಅನುಪಮದೋಪ್ಯಮದಃ ತದವಸ್ಥೋಪ್ಯತದವಸ್ಥಃ ಅತದವಸ್ಥೋಪಿ ತದವಸ್ಥೆ ಇತಿ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಸಕ್ಷಾರ್ಥಕವಿಭಾಜಕನಯವಿಷಯಭೂತತತ್ತ್ವದ್ವರ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಬುದ್ಧ್ಯನುಸಾರಿಣೀ ಹಿ ವಸ್ತುನಾಮಿಯತ್ಯು. ವಸ್ತು ತಸ್ತು ಸಕ್ಷಾರ್ಯನುಯೋಗೇ ಸರ್ವಮಪಿ ವಸ್ತು ಏಕಾದ್ಯೇಕೋತ್ತರಕ್ರಮೇಣ ಸಕ್ಷಾರ್ಯತಾಸಕ್ಷಾರ್ಯತಾನನ್ತಪ್ರಭೇದಂ ದೇಶಸಕಲಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರಮಿತಿ.

ತದೇವಂ ಅನೇಕಭೇದಭಿನ್ನಮಪಿ ನಿರ್ವರ್ತಾರಭೇದತ್ರಯಂ ನಾತಿಕ್ರಾಮತೀತಿ ತದೇವ ತ್ರಿವಿಧಮುದಾಹರತಿ—ಘಟಮಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಕುಲಾಲಂ, ಮನೆಯ ಮಾಡಿದಂ ಬಡಗಿ, ಕೂಟನಟ್ಟು ಬಾಣಸಿಗಂ, ಇದಂ ತ್ರಯಂ ನಿರ್ವರ್ತೃಸ್ಥಃ ಬಿಲ್ಲಂ ಕೀಸಿದಂ ಬಡಗಿ, ಪಟುವಂ ಕಡಿದನೊಕಲಿಗಂ, ಇದಂ ದ್ವಯಂ ವಿಕಾರ್ಯಸ್ಥಃ ಊರನೆಯ್ದಿದಂ ಪಳಿಕಂ, ನೇಸಣಂ ನೋಡಿದಂ ಪಾವ್ವಂ, ಇದಂ ದ್ವಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಸ್ಥೇತಿ ವಿಭಾಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕಮರ್ಣಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರಿ || 205 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅಕರ್ಮಣಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಸಮ್ಪದ್ಧಿನಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ'ನುಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ಅಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗತ್ಯರ್ಥೇ—ಅರಸಂ ಭೃತ್ಯನನೂನಯ್ಯಿಸಿದಂ, ಗೋವಳಂ ತುಳುಗಳಂ ಮನೆಯಂ ಪ್ರಗಿಸಿದಂ, ಜೋದನರಸನನಾಯನೇ ಉಸಿದಂ.

ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ—ಅರಸಂ ಕಾಂತೆಯಂ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಂ, ಪಿತರಂ ಪ್ರತ್ರನಂ¹ ತೊದಲ್ಪುಡಿಯನೆನಿಸಿದಂ, ಅರಸಿಯರಗಿಳಿಯಂ ಮೆಲ್ಪುಡಿಯಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಳ್.

ಅಕರ್ಮಣಿ—ನಾಯಕಂ ಕೆಳದಿಯಂ ನಾಣ್ಡಿಸಿದಂ, ಕಾಂತಯನರಸಂ ತ್ವದೊಳ್ ಮಲಗಿಸಿದಂ, ಇಂದ್ರಂ ಜಿನನಂ ಮೇರುವಿನೊಳ್ ಮಿಸಿದಂ.

¹ ತೊದಲ್ಪುಡಿಯಂ ನುಡಿಸಿದಂ.

ಏಪಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಪುರೋಹಿತನರಸನಿಂ ದಾನಮಂ ಕುಡಿಸಿದಂ, ಆರ ಸಂ ಗೌಂಡನಿಂ ಪೊಲಮನುಷುನಿದಂ. ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಊರನ ಯಿದಂ ಪಥಿಕಂ, ಕಾಂತೆ ನುಡಿಯಂ ನುಡಿಡಳ್.

ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದ್ವಂದ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷಾ ಯದಾ ಭವೇತ್ |

ತದಾ ಸಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ ವಿಸರೀತಸ್ತೃಕರ್ಮಕಃ ||

[The indirect object of verbs expressive of going and sounding, and of intransitive verbs, takes the affix *am*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ | ಗತಿಶಬ್ದಪದಯೋಃ ಕೃತದ್ವಂದ್ವಯೋಃ ಅರ್ಥಪದೇನ ಅಭಿಧೇಯವಾಚಿ ನಾ ಬಹುವಿಹಿರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸವೃನ್ಧಃ. ತತ್ಕೃತ ಅಕರ್ಮಪದೇನ ದ್ವಂದ್ವ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇ ತ್ಯಾಹ- ಗತೃರ್ಧಾನಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಕರ್ಮಣಾಮಿತಿ ನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಣಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ - ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ಯೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಪದಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ -- ಮಾಡು ನೋಡು ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಅತ್ರ ದೇವದತ್ತಂ ಮಾಡಿದಂ. ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ನೋಡಿದಂ ಇತ್ಯಾ ದೌ ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ'ಪಿ ಶೋತುಃ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ... ಏನಂ ಇತಿ. ಪುನಶ್ಚ ಘಟಮಂ, ಪಟಮಂ ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಪದಶ್ರವಣಾತ್ ಸಾ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕಾಃ.

ಯೇಷಾಂ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ಸಾ ನ ಜಾಯತೇ ತೇ ಹಿ ಅಕರ್ಮಕಾಃ. ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾ ವಿರಹ್ಯ ಕೃಚಿತ್ ಸ್ವಭಾವತಃ ಕೃಚಿತ್ ಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಶೇಷತಃ ಕೃತಾತ್ ಅರ್ಥಾನ್ತರವೃ ತ್ತಿತಃ ಕೃಚಿತ್ ಅವಿವಕ್ಷಾತಶ್ಚ ಭವತಿ. ತಥಾ ಸಿ ಇರಿ, ಬರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಆತನಿದ್ಧಂ, ಈತಂ ಬಂದಂ ಇತ್ಯಾದಿತದಭಯಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಎಲ್ಲ, ಎತ್ತಣಿಂ ಇತಿ ಕಾರಕಾಂತರಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಮುಃ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ನ ಜಾಯತ ವಿವೇತಿ ಸ್ವಯಂ ಅಕರ್ಮ ಕಾಃ. ಕೃಚಿತ್ ಕೋಳಿ, ಕರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಏನಂ ಕೂಂಡಂ. ಸತಿಯಂ ಕರೆದಂ ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ದೋರಕೋಳಿ, ಮಯ್ಯರೆ ಇತ್ಯೇವಂ ಉಪಪದ ಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ಸಿರಿ ದೋರಕೂಂಡುದು, ತಾಂ ಮಯ್ಯರೆದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಕೃಚಿತ್ ಉಟ್, ಸರಿ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪೊಲನನುಟ್ಟಂ, ಮಣಿಯಂ ಸರಿದಂ ಇತಿ ಹಲವಿಲೇಖನಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶನಾದ್ಯ ಛೇದಂ ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ಆತನೋಳಂ, ಅವರೋಳರ್, ಈತಂ ಸರಿದಂ, ಇವರ್ ಸರಿದರ್ ಇತಿ ಸತ್ತಾಪಲಾಯನಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ತತ್ರಾಪಿ ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಕೃಚಿತ್ ಅಡು, ಉಣ್ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ತುಯ್ಯಲನಟ್ಟಂ, ತುಪ್ಪಮನುಂಡಂ ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಮಿನ್ನಟ್ಟುಂಡು ಬರ್ದುಕುಗೆಯ್ದುದು ದಿಟ ಮೇ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಅಕರ್ಮಕತ್ವಮೇವ; ಅತ್ರ ಚಿತ್ತಕ್ಷೋಭವಣಾತ್ ಪಾಕಭೋಜನಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿವೇಧಾತ್ ತದ್ವಿಷಯಭೂತಕರ್ಮವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸುತರಾಂ ಅವಿವಕ್ಷ್ಯಮೇತಿ ಸ್ವಯಂ ಸದಪಿ ಕರ್ಮ ನ ಬುದ್ಧಿ ಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ; ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಶಬ್ದಗತಿರಿತಿ.

ಅತ್ರ ಅವಿವಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾ ಧಾತವಃ ಅಸಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಃ, ಇತರೇ ನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ.

ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಇತಿ. ಆಯಮರ್ಥಃ - ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾ ಕರ್ತಾ. ನ ದ್ವೇಧಾ--ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪರತನ್ತ್ರಶ್ಚೇತಿ. ಯಃ ಪರೈರಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಏವ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕಾಣಿ ನಿಜಸಿಜವ್ಯಾಪಾರೇ ಪ್ರಯುಜಾನ್ಮೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ನಿರ್ವರ್ತಯತಿ ಸ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ--ಯಥಾ ಆತನಷ್ಟಂ, ಈತನುಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಸ್ತು ಪ್ರೇಷಣಾಧ್ಯೇಷಣಾದಿನಾ ತ್ವಮೇವಂ ಕುರು ಇತಿ ಅನ್ವೇನ ನಿಯೋಜಿತ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸ ಪರತನ್ತ್ರಃ--ಯಥಾ ಬಾಣಸಿಗ ನಿಂ ಜೋನಮನಜು, ಗುರುಗಳ ನೀಮಮಗ ತತ್ತ್ವಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಪಾಚಕೋ ಗುರುವಾ ಪರೇಣ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಏವ ಪಾಕೇ ಉಪದೇಶೇ ವಾ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತಿ. ಸೋತ್ರ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಯಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜಕಃ ಸೋಪಿ ಕರ್ತೇತಿ ನಕ್ಷ್ಯತೇ.

ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತಾರ ಇತಿ ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ--ಅರಸಂ ಭೃತ್ಯನೂರನಂ ಯ್ವುಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಭೃತ್ಯನೂರನಯ್ವಿದಂ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ ಭೃತ್ಯೋ ಗಾಮಮಗಚ್ಛತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದಾ ತಂ ಪ್ರಾಯುಜ್ಞ ರಾಜಾ, ತದಾ ಎಯ್ವು ಇತ್ಯತೋ ಧಾತೋರ್ದೇತುಮುಕ್ತಿ ಇತಿ ಇನುಪಿ ಎಯ್ವುಸಿದಂ ಇತಿ, ಭೃತ್ಯಃ ಕರ್ತಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತಿ ಭೃತ್ಯಶಬ್ದಾತ್ ಅಮ ಭವತಿ. ಏವಂ ಗೋವಳಂ ತುಲುಗಳಂ ಮನೆಯಂ ಪುಗಿಸಿದಂ. ಅತ್ರ ತುಲುಗಳ ಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕುವು ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ. ಗಾವೋ ಗೃಹಂ ಪ್ರವಿಶನ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಾಃ ಪ್ರಾಯುಜ್ಞ ಗೋಪಾಲ ಇತಿ ಇನುಪಿ ಪುಗಿಸಿದಂ ಇತಿ, ಗವಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವೇಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಾತ್ ತುಲುಗಳಂ ಇತಿ ಅಮ ಭವತಿ. ಏವಂ ಉದಿ ಸರ್ವತ್ರ ಉಚ್ಯಂ. ಮಿಸಿಸಿದಂ, ವೇಸ್ತ್ರಿಯಃ ಇತಿ ಮೀ ಧಾತೋಃ ಇನುಪಿ ವೈಕಲ್ಪಿಕ ಇಸಾದೇಶಃ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ; ಯತೋ ರಾಜಾದಯೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಯೋಜಕಾಃ ಕರ್ತಾರೋ ಭವಂತೀತಿ ತದೀಯಯಾ ನಿಯೋಜನಕ್ರಿಯಯಾ ಭೃತ್ಯಾದಯೋ ವಿಷಯೋಕ್ತಿಯಂತ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್ಭವತಿ. ಇತ್ಯೇವ ದ್ವಿತೀಯಾಸಿದ್ಧಿಃ--ಇತಿಚೇನ್ನ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಶ್ಚೇಣ ಪರತನ್ತ್ರಶ್ಚೇಣ ವಾಯಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಕೃತಿಮಾ ತತ್ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ಪ್ರಯೋಜಕಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವಭಾವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಪುರೋಹಿತನರಸನಿಂ ದಾನಮಂ ಕುಡಿಸಿದಂ, ಅರಸಂ ಗಾಂಜನಿಂ ಪೋಲನುಣುಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಾ ಪುರೋಹಿತನ ರಾಕ್ಷಾ ವಾ ನಿಯೋಜಿತೇ ರಾಕ್ಷಾ ಗಾಂಜೇ ವಾ ಕರ್ತಾರಿ ತೃತೀಯಾ ನ ಸ್ವಾತ್. ಆತ ಏವ ತಥೈವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರತೀತಿ.

ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕವಿಭಾಗಂ ಪೂರ್ವಸಮ್ಮತೃ ದೃಢಯತಿ--ಕರ್ತೃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಯದಾ ತದಾ ಇತಿ ಕಾಲಘಟಿತಯಾ ಲಕ್ಷಣಕಥನಾತ್ ಅಯಮರ್ಥಃ ನೋಚ್ಯತೇ--ಯದಾ ಅಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಧಾತವಃ ಸೋಪಸರ್ಗಾಃ ತದಾ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ; ಯಥಾ

ಸುಖಮನುಭವತಿ, ಗುರುಮತಿಶೀತೇ ಇತಿ. ಯದಾ ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಅವಿವಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾಃ
ತದಾ ಅಕರ್ಮಕಾ ಭವನ್ತಿ : ಯಥಾ ನೇಹ ಪಚ್ಯತೇ, ನೇಹ ಭುಜ್ಯತೇ ಇತಿ. ನಾತ್ರ
ಪಾಕೋ ನಾತ್ರ ಭೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ.

ಹೇತುಕರ್ತೃ ²⁰⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಯಮಾರವ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೋಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ || 206 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೋಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತರ
ರಿ ಅನುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿಸಿದಂ, ಶಿಷ್ಯ
ನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಮೂಣವಕನಂ ವೇದಮಂ ಪಠಿಸಿದಂ, ಮೂ
ಣವಕನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಪಿತೃ ಪುತ್ರನಂ ಕಥಯಂ ಪೇಚಿಸಿದಂ, ಪುತ್ರನಿಂ
ಇತಿ ವಾ. ಜನನಿ ಕೂಸಂ ಪಾಯಸಮನುಣಿಸಿದಳ್, ಕೂಸಿಂ ಇತಿ ವಾ.
ನಂದಗೋಪನಚ್ಯುತನಂ ಬಿಣ್ಣೆಯು ತಿನಿಸಿದಂ, ಅಚ್ಯುತನಿಂ ಇತಿ ವಾ.
ದಾದಿ ಪಸುಳಿಯಂ ಪಾಲಂ ಕುಡಿಯಿಸಿದಳ್, ಪಸುಳಿಯಿಂ ಇತಿ ವಾ. ತಂದೆ
ಮಗನಂ ¹ ಗುರುಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ, ಮಗನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ
ಜಿನಂಗೆಗಿಸಿದಂ, ಶಿಷ್ಯನಿಂ ಇತಿ ವಾ. ಅಬ್ಬ ² ಕೂಸನಿದುಗೆ ಪ್ರೊಡಮೆ
ಡಿಸಿದಳ್, ಕೂಸಿಂ ಇತಿ ವಾ.

[The indirect object of verbs expressive of teaching, eating or honouring
optionally takes the affix *am*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೋಧೋ ಜ್ಞಾನಂ ಅಶನಮಾಹಾರೋ'ವನತಿರಭಿವಾಧಃ. ನ ಹಿ ಬೋ
ಧಾದಯೋ ಧಾತವಃ. ಕಥಮೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತರಿ ಆಮ್ ವಿಧೇಯತ ಇತ್ಯಂತ
ಆಹ--ಬೋಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಇತಿ. ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋಃ ಅಭೇದೋಪಪಾದಾತ್ ತಥಾ
ನಿರ್ವೇಶಃ. ಏವಮಪಿ ಬೋಧಾಶನಾವನತಿಶಬ್ದಾನಾದಾಯು ಅತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ ಸ್ಥೂತ ಅತಃಪಹ--
ಧಾತೂನಾಂ ಇತಿ

ನನು ಏವಮಪಿ ನ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ವಾ ಕರ್ತಾಸ್ತಿ ; ಸರ್ವ
ತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕವ್ಯವಸ್ಥಾಪಪತ್ತೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಬೋ
ಧಾದ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ತದ್ವ್ಯಾಚ್ಯಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಯಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ
ಕರ್ತಾ ³ ತತ್ರ ಕರ್ತೃವಂಪರತಯಾ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಾತ್. ವಾ ಭವತಿ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಕರ್ತರಿ
ತೃತೀಯಾ.

ಗುರು ಶಿಷ್ಯನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿಸಿದಂ ಇತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ಓದು ಇತ್ಯಯಂ
ಧಾತುಃ ಪಾಠಾರ್ಥೋ ನ ಬೋಧಾರ್ಥಃ, ತಥಾಪಿ ಪಾ ಸ್ವಾಪಿ ಬೋಧಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಬೋ

ಗುರುನಿಂಗಿ, ¹ ಕೂಸನಿದುನಿಂಗಿ, ² ತತ್ತ್ವೇವಂಪರತಯಾ.

ಧರ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞೋಧಾರ್ಥತ್ವಮಿತಿ. ಪಠಿಸಿದಂ ಇತಿ. ಪಠನಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪ್ತತ್ವ
ರೋತಿ ⁷³³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಸುಪಿ ದುಲೋಪೇ ಚ ಸತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ ಲುಬನಾಮಹಾನ್ ⁷³⁴
ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಪಠನು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ ⁷³⁵ ಇತಿ
ಪುನಃ ಇಸುಪಿ ಇಸುಪೀಸುಪಃ ಶ್ಲುಬಸ್ವಾರ್ಥೇ ⁷³⁶ ಇತಿ ಇಸುಪಃ ಶ್ಲುಪಿ ಧಾತೋ
ರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ⁷³⁷ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಪಿ ದಪದವಂ ⁷³⁸ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅ
ತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇದಂತಃ ⁷³⁹ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇಶೇ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ. ಅಸಾ
ಠಯತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಉಚ್ಯತೇ. ಅನಮಸ್ಯತ್ ಇ
ತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಲಾಧ್ವನೋರಮ್ ವ್ಯಾಪ್ತಾ || 207 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾಲೋ ಮುಹೂರ್ತಾದಿಃ. ಅಧ್ವನಿ ಗಂತವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂ
ಕ್ರೋಶಾದಿ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವೇನ ¹ ಸಮ್ಪನ್ನೇನ ಚತ್ಯಂತಸಂಯೋಗಃ. ಕಾ
ಲೇ ಚ ಅಧ್ವನಿ ಚ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಣಾತ್ ಅಮಿ ಭವತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ² ದ್ಯೋ
ತ್ಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲೇ—ಅಋದಿಂಗಳಂ ³ ತತ್ಪದಂ, ಜಾವಮಂ ತೂ
ಋದಂ. ಅಧ್ವನಿ—ಅರಿಗಾವುದಮಂ ಪರಿದಂ, ಗಾವುದಮನೋದಿದಂ.
ವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಋಸದೋಳೋದಿದಂ, ಗಾವುದದೋಳೋದಿದಂ. ಅತ್ರ
ಪಾಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತೇ ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ಪುನಃ ಅಮಿಗ್ರಹಣಂ ನಿತ್ಯಾರ್ಥಂ.

[Words expressive of an uninterrupted space of time or distance, add to their
crude form the affix *am*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವರ್ತಮಾನ್ವಕ್ಷಣಃ ಕಾಲಃ. ಸ ದ್ವೇಧಾ—ನಿಶ್ಚಯರೂಪೋ ವ್ಯವಹಾ
ರರೂಪಕ್ಷೇತಿ. ತತ್ರ ನಿಶ್ಚಯರೂಪೋಽಪುಷ್ಪಾತ್ಪ್ರಾ ಅಸನ್ನಿಕಾಯೋ ನ ವಿನಕ್ಷಿತಃ ;
ವ್ಯವಹಾರಾವಿಪಯತ್ವಾತ್. ಅತೋ ವ್ಯವಹಾರರೂಪ ಏವ ವಿನಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾಹ—
ಮುಹೂರ್ತಾದಿಃ ಇತಿ. ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಪ್ರಕರದಿನಮಾಸಾದಿಸಂಗ್ರಹಃ.

ಅಧ್ವಾನಿ ದ್ವೇಧಾ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಥೂಲಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಪರಮಾಣ್ವವಷ್ಟ
ಮ್ಭಿ ¹ ಯೋಗ್ಯಪ್ರದೇಶರೂಪೇ ನಾತ್ರ ವಿನಕ್ಷಿತಃ ; ವ್ಯವಹಾರಾವಿಪಯತ್ವಾದೇವ. ಕಿನ್ತು
ಸ್ಥೂಲ ಏವ ವಿನಕ್ಷಿತ ಇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರೋಶಾದಿ ಇತಿ.

ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಧ್ವನಿ ಸಮ್ಪನ್ನಾತ್ಮಾ, ತಥಾಪಿ ನ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ನರೂಪಾ,
ಕಿನ್ತು ವಿಶೇಷತಃ ಏವ ; ವಿಶೇಷೇಣ ಆಪ್ತಿಃ ವ್ಯಾಪ್ತಿರಿತಿ. ಅತೋ ವಿನಕ್ಷಿತವಿಶೇಷಮಾಹ—
ಅತ್ಯಂತಸಂಯೋಗಃ ಇತಿ. ದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯಾಭಿರವಿಚ್ಛಿನ್ನಃ ಸಮ್ಪನ್ನಃ ತಸ್ಯಾಂ ದ್ಯೋ
ತ್ಯಮಾನಾಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

¹ ಸಂಬಂಧಿನಾ, ಸಂಬಂಧಿವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ² ಗಮ್ಯ. ³ ಕಋದಂ. ⁴ ಯೋಗ್ಯಃ.

ಅಜುದಿಂಗಳಂ ತಳ್ವಿದಂ—ಷಣ್ಮಾಸಾನಗಮಯತ್, ಜಾವಮಂ ತೋಬ್ಬಂ—
ಯಾವುಮಧಾವತ್. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಃ. ಕೃಚಿತ್ ಗುಣೇನಾಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ
ರಸ್ತಿ. ಗಾವುದಮಂ ಕೋಂಕಿ ಪರಿವೃದಾಪೋಹಿ ಸತತಂ. ಅತ್ರ ವಕ್ರಮೈವ ಗುಣಃ.
ಪ್ರಚ್ಛಾದಿತರೂಪರೂಂದುಬರಿಸಮನಿರ್ವಹರ್. ಅತ್ರ ಅಜ್ಞಾತರೂಪತ್ವಂ ಗುಣಃ. ಏವಂ
ದ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಂ.

ಇದಾನೀಂ ಅತ್ರ ಅಸ್ತಿ ಇತ್ಯಬಾಧಿತಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಕಾಲಾಧ್ಯನೋಃ ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವೇನ ಸಪ್ತ
ವಿಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಚನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮ್ ಸಿದ್ಧಾ || 208 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಿದ್ಧಿಃ ಕ್ರಿಯಾಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ತಸ್ಯಾಂ ಗಮ್ಯಮಾನಾ
ಯಾಂ ಕಾಲಾಧ್ಯನೋಃ ನರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಇಮ್ ಭವತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ
ದ್ರೋತೃವಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಸದಿಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ ಪುಣ್ಯಮಾದುದು, ಬರಿಸ
ದಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಮುಗಿದುದು, ಕ್ರೋಶದಿಂ ವೇದಮನೋದಿದಂ, ಗಾವುದದಿಂ
ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪರಿಸಿದಂ. ಸಿದ್ಧಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾಸಮಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋ
ದಿದಂ, ಕ್ರೋಶಮಂ ಗದ್ಯಮನೋದಿದಂ. ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯ
ತೇ ನ ಸಿದ್ಧಿಃ. ವ್ಯಾಪ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮಾಸದೊಳೋದಿದಂ, ಕ್ರೋಶದೊ
ಳೋದಿದಂ. ಅತ್ರ ಸಿದ್ಧಿ ಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತೇ ನ ಸೈರನ್ತರ್ಯಂ.

[Words expressive of a certain time or distance in which a work was
completed, add to their crude form the affix *im*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಿದ್ಧಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪ್ತಿ ಲಾಭಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ ಪಿ ಏವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—
ಕ್ರಿಯಾಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ ಇತಿ. ಅನೇನ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಧಾರಿತಾ; ತತ್ಕೃತವ ಆಯಂ
ವಿಧಿಃ ನ ದ್ರವ್ಯಗುಣವ್ಯಾಪ್ತೋರಿತಿ. ಅತ ಏವ ಉದಾಹೃತಾ ಸೈವ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತೇ. ಪ್ರ
ತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತು ಸಿದ್ಧಿ ಪದವ್ಯಾವರ್ತೇ ಮಾಸಮಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ
ವ್ಯಾಪ್ತಿವಸಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಂ; ತದ್ಗಮಿಕಾಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಃ ಶ್ರವಣಾತ್.
ವ್ಯಾಪ್ತಿಪದವ್ಯಾವರ್ತೇ ಮಾಸದೊಳೋದಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಸಿದ್ಧಿ ಮಾತ್ರಂ ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯತ್ರ
ಯದ್ಯಪಿ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಧಕಮಸ್ತಿ, ತಥಾಪಿ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್ ತದ್ವಚನಮಿತಿ. ಸೈರನ್ತ
ರ್ಯಂ ತು ನಾಸ್ತೈವ ಸಿದ್ಧಿ ಸ್ತತ್ರ ಅಸ್ತು ಮಾಸ್ತು ವಾ ಇತಿ. ಪೂರ್ವೇಣ ದ್ವಿತೀಯಾಪ್ರಾ
ಪ್ತಾ ಆಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹೇತುಕರ್ತೃಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ || 209 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಫಲಸಾಧನಯೋಗ್ಯಃ ಪದಾರ್ಥೋ ಹೇತುಃ. ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ
ಕರ್ತಾ ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕಶ್ಚ. ಸಾಧಕತಮಂ ಕರಣಂ. ಇಮಂ ಕಂಚಿ

ಪ್ರಕಾರಮಾಪನ್ನು ಇತ್ಯಂಭೂತಃ. ಸ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯೇನ ತತ್ ಇತ್ಯಂಭೂತ ಲಕ್ಷಣಂ. ಹೇತ್ವಾದ್ಯರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಇಮಿ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೇತು—ಧನದಿಂ ಕುಲಂ, ಬಿಜ್ಜೆಯಿಂ ಜಸಂ, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂ ಮೋಕ್ಷಂ. ಕರ್ತೃ—ಕುಂಬಕನಿಂ ಮಡಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ದು, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಪದಕಂ ಗೆಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಅರಸನಿಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನ ನ್ನಂ ಮಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಹರಿಯಿಂದಜ್ಞಾನನಿಂ ಕರ್ಣಂ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಕರಣೇ—ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯ್ದಂ. ಇತ್ಯಂ ಭೂತಲಕ್ಷಣೇ—ಕಮಂಡಲುವಿಂ ಛಾತ್ರನಂ ಕಂಡಂ, ಚಂಡಿಕೆಯಿಂ ನೆಟು ವನಬುದಂ.

[Words denoting cause, maker, instrument, or characteristic, add to their crude form the affix *im*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಹಿಮೋತಿ ಗಚ್ಛತಿ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ಕಾರಣತಯಾ ಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ಜ್ಞಾ ಪಕತಯೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾಃ ಹೇತುದ್ವಿವಿಧಃ—ಕಾರಕೋ ಜ್ಞಾಪಕಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕಾರಕ ಪ್ರಕರಣತ್ವಾತ್ ಸ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ನ ಜ್ಞಾಪಕ ಇತ್ಯಾಹ—ಫಲಸಾಧನಯೋಗ್ಯಃ ಇತಿ. ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪಾದನಸಮರ್ಥಾರ್ಥಜಾತೀಯಃ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ್ಯಮಕುರ್ವತೋಪಿ ತಜ್ಞಾತೀಯಸ್ಯ ಹೇತುತ್ವೇನ ಸಬ್ಬಹಾರ್ಥಂ ಯೋಗ್ಯಪದೋಪಪಾದನಂ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ಹೇತು ತೃತೀಯಾ ಸ್ಥಾತ ಕಾರಕಮಾತ್ರೇಪಿ ಸಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ನ ಹಿ ಅಹೇತುಭೂತಂ ಕಾರಕಮಸ್ತಿ, ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾರಕಂ ಹೇತುರೇವೇತಿ. ನ ಚ ಏವಂ ಉತ್ಸರ್ಗತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಪಿ ಸಾ ಸವ್ಯುದಾನಾದಾ ಚತುರ್ಥಾದಿವಿಧಾನಾತ್ ಅಪೋದ್ಯುತ ಇ ತಿ ನ ಕಶ್ಚಿದ್ವೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಏವಮಪಿ ಕರ್ತೃಕರಣಯೋಃ ಪ್ರಥಗುಪಾದಾನಂ ಅ ನರ್ಥಕವೇನ ಸ್ಥಾತ ಹೇತುರದೇವೈವ ಗತತ್ವಾತ್. ತತೋಕ್ತ. ನ ಹೇತುಮಾತ್ರಮೇವ ಕಾರಕಂ; ಯೇನ ಉಕ್ತದೋಷಃ ಸ್ಥಾತ. ಕಿನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ವದಿ ಕಾರಕಂ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತವನೋನ ಪ್ರಖಾನ್ಯೇವ ಕಾರಕಾಣಿ ಭವಂತಿ; ಹೇತುಸ್ತು ಯೋಗ್ಯತಾಮಾ ತ್ರೇಣಾಪಿ ಭೇದಿತಿ ತಯೋಃ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದಾತ್. ಅಸ್ತು ನಾ ಹೇತುರೇವ ಕಾರಕಂ. ನೈ ತಾವತಾ ದೋಷಃ; ಧರ್ಮಭೇದೇಪಿ ಸಮಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್. ಧರ್ಮನಿಬಂಧನಾ ಹಿ ವಿಭಕ್ತುತ್ಯಕ್ತೀನ ಹಿ ಧನದಿಂ ಕುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತೃತೀಯಾ ಧನಮಾಹವ್ಯೇತಿ. ತಸ್ಯ ಧನ ಕರ್ಮದೇವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್. ಕಿನ್ನು ತದ್ಗತಂ ಹೇತುತ್ವವೇವೇತಿ. ಏವಂ ಕರ್ತೃ ಕವರ್ತಕಾರಕೇಷು ವಿಹಿತಾಪಿ ವಿಭಕ್ತಿಃ ಕರ್ತೃತ್ವಕರ್ಮತ್ವಾದಿಧರ್ಮಾನೇವ ಅಚಕ್ಷುಃ. ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಯಸ್ತು ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಾ ಏವ, ಸುಬ್ಬಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಗತಸ್ಯಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವನಿಯಮಾದಿತಿ. ಏವಂ ಚ ಹೇತುತ್ವಾತ್ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಭಿನ್ನವೇವೇತಿ ಕರ್ತೃತ್ವಕರಣತ್ವಯೋಃ ತೃತೀಯಯಾ ಅಭಿಧಾಪನಾರ್ಥಂ ತಯೋರೂಪಾದಾನಮಿತಿ.

ಕರ್ತೃಪದಾರ್ಥಃ ಪ್ರಾಗೇವ ವಿಚಾರಿತಃ, ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಕರ್ತೇತಿ. ಯಸ್ತಂ ಪ್ರಯು ಜ್ಞೋ ಸೋಪಿ ಕರ್ತೇತ್ಯಾಹ—ತತ್ರಯೋಜಕಶ್ಚ ಇತಿ ಸ ತ್ರೇಧಾ ಪ್ರೇಪಕೋ

ದ್ವೇಷಕ ಅನುಕೂಲ್ಯ¹ ಭಾಷ್ಣೇತಿ. ತತ್ರ ಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರೇಷತೇ ಪ್ರಭುತ್ವೇನ
ನಿಯುಜ್ಞೇ ಸ ಪ್ರೇಷಕಃ. ಯೋ ದ್ವೇಷತೇ ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕಂ ನಿಯುಜ್ಞೇ ಸೋ'
ದ್ವೇಷಕಃ. ಯಸ್ತು ನ ಪ್ರೇಷತೇ ನಾದ್ವೇಷತೇ ಪರಂತು ಅನುಕೂಲ್ಯಮಾತ್ರಂ ಭಜತೇ
ಸ² ಅನುಕೂಲ್ಯಭಾಗೀತಿ.

ಕರಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾದ್ಯರ್ಥಾನ್ತರವೃತ್ತಿಂ ವಾರಯನ್ ವಿವಕ್ಷಿತಮಾಹ—
ಸಾಧಕತಮಂ ಇತಿ. ಅತಿಶಯಿತಂ ಸಾಧಕಂ ಸಾಧಕತಮಂ ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಣಂ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಕೋ ನಾಮ ಕಾರಣಸ್ಯ ಪ್ರಕರ್ಷಃ ? ನ ತಾವತ್ ವ್ಯಾಪಾರಭೂಯಸ್ತ್ವಂ,
ಕರ್ಮಾಧಿಕರಣಯೋರಪಿವ್ಯಾಪ್ತೇಃ. ತಥಾ ಹಿ—ಪಚನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತಾವತ್ ದೇವದತ್ತಃ
ಕರ್ತಾ ತ್ಸುಲಾಃ ಕರ್ಮ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಕರಣಂ ಸ್ಥಾಲೀ ಅಧಿಕರಣಮಿತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತತ್ರ
ಯಥಾ ಕಾಷ್ಠಾನಿ ಅಪಾಕಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ನಿರಂತರಂ ಚೇದ್ಯಮಾನಾಃ ಭೂಯೋವ್ಯಾಪಾ
ರಾಣಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ, ತಥೈವ ಸ್ಥಾಲೀ ತ್ಸುಲಾಶ್ಚೇತಿ. ದವ್ಯಾದೀನಾಂ ಕರಣತಯಾ ಪ್ರಸಿ
ದ್ಧಾನಾಂ ಅತತ್ತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾಂ ಚ. ನಾಪಿ ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ, ಅಸಮ್ಭವಾ
ತ್. ವ್ಯಾಪಾರವದ್ಧಿ ಕರಣಂ ಇತಿನ್ಯಾಯೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕರಣಾನಾಂ ಕಾಷ್ಠಾದೀನಾಮಪಿ ಜ್ವ
ಲನಾದಿವ್ಯಾಪಾರವ್ಯವಧಾನೇನೈವ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವದರ್ಶನಾತ್. ಜ್ವಲನಾದೇರನಾನ್ತರವ್ಯಾ
ಪಾರರೂಪತ್ವಾತ್ ನ ವ್ಯವಧಾಯಕತಾ, ಸ್ವಾಭಿಮವ್ಯವಧಾಯಕಂ ಇತಿವಚನಾತ್ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ಕರ್ತ್ರಾದೇರಪಿ ದರ್ಶಿಪರಘಟ್ಟನಾಂಕಂ ಅವಾನ್ತರವ್ಯಾಪಾರ ಏವೇತಿ ವ್ಯವಧಾ
ನಾಭಾವೇನ ಕರಣತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನಾಪಿ ಅವಿಲಮ್ಬೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿತ್ವಂ, ಕಾರಣಾನ್ತ
ರವಿಹದಶಾಯಾಂ ಅಸಮ್ಭವಾತ್ ; ಸ್ವಸ್ವವ್ಯಾಪ್ತೇತರಸಕಲಸಮವಧಾನದಶಾಯಾಂ ತು ಕಾ
ರಕಾನ್ತರಸ್ಯಾಪಿ ತಥಾತ್ವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನಾಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಾಶ್ರಯಾನುಪ್ರವೇಶಃ, ಅನ್ಯಾ
ಪತ್ಯಾತ್ ; ಕುತಾರಾದೌ ಅದೃಶ್ಯದೃಶ್ಯಯದ್ರವ್ಯಾನುಪ್ರವೇಶೇಽಪಿ ಕಾಷ್ಠಾದೌ ಪಚ್ಯ
ದೃಶ್ಯಯದ್ರವ್ಯಾನನುಪ್ರವೇಶಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಕರ್ಷಸ್ಯ ವಕ್ತುಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಥಂ
ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಕಂ ಕರಣಮುಚ್ಯತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧೌ ಸತ್ತ್ವಸಿ ಅನೇಕೇ
ಷು ಸಾಧಕೇಷು ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವದಿತಿಶಯೋನುಭೂಯತೇ. ಯತ ಏವಂ ವ್ಯವಹರಂತಿ ವೃ
ದ್ಧಾಃ—ಸುಷ್ಪ್ತೇತೇ ತ್ಸುಲಾ ಏತೈರೇವ. ಪಾಕೋ ನಿವೃತ್ತ ಇತಿ. ತಥಾ ಸುಷ್ಪ್ತೇ
ತಾಃ ಕಾಷ್ಠಾನಿ, ಸುಷ್ಪ್ತೇಷಾ ಸ್ಥಾಲೀ, ಸುಷ್ಪ್ತೇಷಾ ದರ್ಶಿತಿ. ಸೋ'ಯಂ ವ್ಯವ
ಹಾರವಿಷಯಃ ಸಾಧನವ್ಯಾಪಾರನಿಷ್ಠಃ ಕಾರ್ಯಾನುಕೂಲೋ'ತಿಶಯ ಏವ ಪ್ರಕರ್ಷಃ.
ಸ ಏಷ ಪ್ರಕರ್ಷೋ ಯತ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ತದೇವ ಪ್ರಕೃಪ್ತಂ ಕಾರಕಂ ಕರಣಮು
ಚ್ಯತೇ. ನ ಚ ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರಾತಿಶಯೇ ಸರ್ವಮಪಿ ಕರಣಂ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ.
ತರತಮಭಾವೇನ ಕ್ವಚಿದೇವಾತಿಶಯೋ ನ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ. ನ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಮ್ಯೇ
ತಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ, ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ಯೈವ ತಥಾತ್ವಂ ನೇತರಸ್ಯೇತಿ. ನ ಚ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ
ವಿವಕ್ಷಾ, ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಇತ್ಯಂಭೂತಪದಾರ್ಥಮಾಹ—ಇವಂ ಕಂಚಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಛಾತ್ರತ್ವಾದಿಕೋ
ಧರ್ಮಃ ಪ್ರಕಾರಃ ತಮಾಸನ್ನಸ್ಯ ಕಮಣ್ಣಲ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಂ ; ಯತಃ ಕಮಣ್ಣಲ್ಯಾದಿನಾ
ಛಾತ್ರಾದಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯತೇ.

¹ ಭಾಗೀ ಚೇತಿ. ² ಅನುಕೂಲ್ಯಭಾಗೀತಿ.

ನನು ಕಿನ್ಮರ್ಥಮತ್ರ ಇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣಗ್ರಹಣಂ ? ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ^೧
 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತೇನೈವ ಅತ್ರ ತೃತೀಯಾ ನೇತ್ಸ್ಯತಿ ; ಕಮಂಡಲುಮಿಂ ಕೂಡಿ ಛಾ
 ತ್ತನಂ ಕಂಡಂ, ಚಂಡಿಕೆಯಿಂ ಜರಸಿ ವಟುವನಬುದಂ ಇತಿ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಹಾರ್ಥಕ
 ಶಬ್ದಯೋಗಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ತೃತೀಯೇತಿ ಶಬ್ದಂ ; ಶಬ್ದಯೋಗ ಏವ ತೃತೀಯೇತಿ
 ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್, ತದರ್ಥಯೋಗೇ'ಪಿ ತದ್ವಿಧಾನಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತಿಚೇತ್—
 ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ಸಹಾರ್ಥಯೋಗಃ ಸಮ್ಭವತಿ, ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತೃತೀಯಾ ಚ
 ನೇತ್ಸ್ಯತಿ ; ತಥಾಪಿ ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಭಾವವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಪಿ ಯಥಾಸ್ಯ
 ದಿಶ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದುವಾದಾನಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಪಪ್ಲೋವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾದಿತಿ ಕ್ರ
 ಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಧನದಿಂ ಕುಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪ್ರಯೋಜಕಕರ್ತರ್ಯಪಿ ತೃತೀಯಾಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಅರಸನಿಂ ಬಾಣಸಿಗನಿಂ ಹಿ
 ಯಿಂದಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಇತಿ. ಅಜ್ಜ್ವಾನಂ ಕರ್ಣ್ಣನಂ ಕೊಂದಂ ಇತಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತೃಪ್ರ
 ಯೋಗಃ. ತಂ ಹರಿ ಪ್ರಯುಜ್ಞೇ. ಹರಿಯಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಕರ್ಣ್ಣನಂ ಕೊಲಿಸಿದಂ ಇತಿ
 ಇನುಬನ್ತಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ. ಅತ್ರ ಸ್ವತನ್ತ್ರಕರ್ತುಃ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅಜ್ಜ್ವಾನನಿಂ ಇತಿ
 ತೃತೀಯಾ. ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಮಣ್ಯನುವಡುಃ^೨ ಇತಿ
 ಪಡುಧಾತೋ ಅನುಪ್ರಯೋಗೇ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕರ್ಣ್ಣಂ
 ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಉಭಯೋರಪಿ ಕರ್ತೃಗಳೇ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯದ್ಭೇದಾತ್ತದ್ವದಾಖ್ಯಾ || 210 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭೇದಃ ಪ್ರಕಾರಃ. ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾರಾತ್ ತದ್ವತ್ತಃ ಪ್ರಕಾರಿ
 ಮತೋರ್ಥಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾ ಭವತಿ ತದ್ವಾಚಿನೋ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಇನು ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಣ್ಣಂ ಕುರುಡಂ, ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಯ್ಯಂ ಮೋ
 ಟಂ, ಜಾತಿಯಿಂ ಪಾವ್ವಂ, ಪ್ರಕೃತಿಯಿನೊಳ್ಳುದಂ. ಯದ್ರಹಣಂ ಸ್ಥಾ
 ನಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಂ. ಭೇದಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ? ಯಪ್ಪಿಗಳಂ ಪ್ರಗಿಸು, ಕುಂ
 ತಂಗಳಂ ಬರಿಸು. ತದ್ವದಾಖ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಕಣ್ ಕುರುಡೀತಂಗೆ, ಬಾ
 ಹ್ಯಣ್ಣಂ ಜಾತಿಯಾತಂಗೆ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥಂ.
 ತೇನ ಕಣ್ಣಂ ದೀಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ ನ ಭವತಿ.

[Words denoting a differentiating sign or mark add *im* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭೇದೋ ವಿಧಾ ಪ್ರಕಾರ ಇತಿ ಅನರ್ಥಾನ್ತರಮಿತ್ಯಾಹ—ಭೇದಃ ಪ್ರ
 ಕಾರಃ ಇತಿ. ಯದ್ಭೇದ ಇತ್ಯತ್ರ ಯೋ ಭೇದೋ ಯದ್ಭೇದ ಇತಿ ಸ ಸಮಾನಾಭಿಕ್ರ
 ಣಃ ಸಮಾಸೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ. ಕಿನ್ತು ಯಸ್ಯ ಭೇದೋ ಯದ್ಭೇದ ಇತಿ ವೃದ್ಧಿಕರಣ
 ಏವ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ಪದೇನ ಪ್ರಕಾರವಾನರ್ಥೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ಸೋಸ್ಯಸ್ತೀತಿ
 ತದ್ವಾನ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಕಾರವದರ್ಥವಾನುಚ್ಯುತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರಕಾರಿಮತಃ ಇತಿ.
 ಆಖ್ಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ತದ್ವಾಚಿನಃ ಪ್ರಕಾರವದ್ವಾಚಿನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಕಣ್ಣಂ ಕುರುಡಂ ಇತಿ. ಕಣ್ ಶಬ್ದೇನ ಅಕ್ಷಿ ಕಥ್ಯತೇ. ಕುರುಡಂ ಇತಿ ಕಾಣ ತ್ವಂ ಅಕ್ಷಣ್ಣಃ ಪ್ರಕಾರಃ. ತಸ್ಮಾದಿತಿ. ಅಕ್ಷಿ ಖಲು ನಾನಾವ್ಯಕಾರಂ ಕಾಣಮುಕ್ತಾಣಾಂ ಖಿಲ್ಲ ಮುಖ್ಯಂ ದೀರ್ಘಮದೀರ್ಘಂ ಚೇತಿ, ತದ್ವ್ಯತಃ ಕಾಣಾಕ್ಷಿಮತಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಆಖ್ಯಾ. ತದ್ವ್ಯಾ ಚನಃ ಕಣಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾ ಭವತೀತಿ ಏವಂ ಕಾಲಿಂ ಕಯ್ಯಿಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯೋ ಜ್ಯಂ. ಜಾತಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ. ತದ್ವೇದೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಂ ಪಾರ್ವತನಶಬ್ದೇನ ಕಥ್ಯತೇ. ಧರ್ಮಪರತ್ವಾತ್ ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಗಃ. ಏವಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸ್ವಭಾವಃ, ತದ್ವೇ ದಃ ಸಾಮೀಚೇನ್ಯಂ ಬಳಿತು ಶಬ್ದೇನ ಕಥ್ಯತೇ. ಅತ್ರ ಯದ್ಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿರಾಲಮ್ಬಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಕೃತೇರನಿರ್ದೇಶಾದಿತ್ಯಾಹ—ಯದ್ಗ್ರಹಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ಥಾ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಭೇದಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ? ಯಷ್ಟಿಗಳಂ ಪುಗಿಸು, ಕುಂತಂಗಳಂ ಬರಿಸು ಇತ್ಯತ್ರ ಯಷ್ಟಿಕುಂತಶಬ್ದಭಿರಾಂ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾನ್ಯ ಯಷ್ಟಿಕುಂತಧರಾಃ ಪುರುಷಾ ಏವೋ ಜ್ಯಂತೇ. ನ ತತ್ರ ಕ್ಷಿಪ್ತಭೇದ ಇತಿ ನ ತತಸ್ತೃತೀಯಾ. ತದ್ವದಿತ್ಯುಭಾವೇ ಕಣ್ ಕು ರುಡೀತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕಣಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಕಣ್ಣಂ ದೀರ್ಘಂ ಇತ್ಯುಪಪ್ರಯುಚ್ಯೇತ. ಆಖ್ಯಾಗ್ರಹಣೇ ತು ತಥಾಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯುಭಾವಾತ್ ಕಣ್ ದೀರ್ಘಮಿತಿ ತಂಗೆ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧ್ಯತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ || 211 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಹಾರ್ಥೇನ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಅ ಪ್ರಧಾನೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಇಮ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗಸಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತಂದೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪಿದಂ, ಉಮಯಿಂ ಸಂಗಡಿಸಿ ಮೆಜಿದನಾ ಪೆಜಿದಲೆಯಂ. ಅಪ್ರಧಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಗಳಿಂ ಕೂಡಿ ಮೆಜಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ. ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಮಾ ಭೂತ್.

Words connected by an expression implying 'along with,' if not the principal subject, add *im* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹ ಇತಿ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಸಹಾರ್ಥಃ. ತುಲ್ಯಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಸಾ ಹಿತ್ಯಂ. ಸಹಸ್ಯ ಅರ್ಥ ಇವ ಅರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಸಹಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ—ಕೂಡಿ, ಬೆರಸಿ, ಸಂಗಡಿಸಿ ಇತ್ಯಾದಿಃ. ಅಥವಾ ಸಹಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಸಹಾರ್ಥೋ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ಸಾಹಿತ್ಯಂ ತೇನ ಯೋಗ ಇತಿ. ತದರ್ಥಮಾತ್ರೇ ದ್ವ್ಯೋತ್ಯೇ ವಾ ತದರ್ಥಕಶಬ್ದಯೋಗೇ ವಾ ತೃತೀಯಾ. ನ ಶಬ್ದಯೋಗ ಏವೇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ.

ನನು ತುಲ್ಯಯೋಗೋ ನಾಮ ಪ್ರಧಾನಾಪ್ರಧಾನಸಾಧಾರಣಃ ಕ್ರಿಯಾಸಮ್ಪನ್ನ್ ಇತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಮುಭಯನಿರೂಪ್ಯಂ. ತದ್ವ್ಯೋಗಶ್ಚ ಉಭಯತ್ರ ಚ ಸಮಾನ ಇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯಾ ಸ್ಥಾದಿತ್ಯತ ಆಹ—ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರತಿಯೋಗಿನಿ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಇತಿ. ಪ್ರತಿ ಯೋಗೀ ನಿರೂಪಕಃ. ಅಪ್ರಧಾನಂ ಅಮುಖ್ಯಂ. ಯೋ ಮುಖ್ಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ತದಿತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಮಗಸಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತಂದೆ ಇತಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರವೃಣೀಯಃ. ತಥಾ ಹಿ-ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ಬಂದಂ ತು
ದೆ. ಅತ್ರ ಧಾತುನಾ ತಾವತ್ ಆಗಮನಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ತದಾಗಮನಕರ್ತೃತ್ವಂ
ಪಿತಾಪುತ್ರಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಸಮಾನಮೇವ; ತಥಾಪಿ ಬಂದಂ ಇತಿ ಕರ್ತ್ರೇಕತ್ವೇ ಪು
ತ್ರಯವಿಧಾನಾತ್ ಏಕಃ ಕರ್ತಾ ಉಕ್ತೃ ಇತಿ ಉಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮಾ. ಅಪರಸ್ತು ಅ
ನುಕ್ತೃ ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ತೃತ್ವತೀಯಾ. ಅನುಕ್ತಂ ಅಪ್ರಧಾನಂ ಅನಭಿಹಿತಂ ಉಪಧಿಃ
ಅನರ್ಥಾನ್ತರಮೇವ. ಏವಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪಿದಂ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ-ಇತಿಚೇನ್ನ.
ಬಾಧಕಬಾಧನಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ-ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಉಕ್ತೃ ರೀತ್ಯಾತ್ವತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೋ
ಃ; ತಥಾಪಿ ಯತ್ರ ತು ಮಗನಿಂ ಕೂಡಿ ತಂದೆಯ ಬರವು, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ ಬೆರಸಿ ಹರಿಯೊಪ್ಪುಗೆ
ಏವಮಾದಾ ಭಾವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತತ್ರ ಉಭಯೋರಪಿ ಆಗಮನಾದಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇ ಸತ್ಯಪಿ
ತಿಷ್ಠಾದ್ಭಿನ್ನತ್ವಾತ್ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ತದಪನಾದಕತಯಾ ಕರ್ತ್ರ
ಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ ²²⁶ ಇತಿ ಪಕ್ಷೋ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ಸಾ ಚ ಕೃದ್ವ್ಯಾಃ
ಕ್ಷಣಾ ಪಕ್ಷೋ ಸಹಾರ್ಥಯೋಗೇ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಮಾಭೂದಿತ್ಯೇವಮಾರ್ಥೋಽಯಮಾರವೃ
ಣಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಡನೆ ನ || 212 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಡನೆ ಶಬ್ದೇನ ಯೋಗೇ ಲಿಷ್ಕಾತ್ ಇಮ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಗನೊಡನೆ ಬಂದಂ, ಗುರುನೊಡನೆ ಪೋದಂ ||

[But when connected by *odane*, they do not take *im*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಡನೆ ಇತಿ ಅವಿಭಕ್ತಿ ಕಂ ತೃತೀಯಾನಿರ್ದೇಶಂ ಮನ್ವಾನ ಆಹ-
ಬಡನೆಶಬ್ದೇನ ಇತಿ. ಪೂರ್ವೇಣ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಿಷೇಧಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೇಯೈರಾಪ್ಯೇ ಕಾರಕೇ ಲಿಷ್ಕಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ. ತಕಾರೋ
ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

ವೃತ್ತಿಃ || ದೇಯೈರಾಪ್ಯೇ ಕಾರಕೇ ಲಿಷ್ಕಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ. ತಕಾರೋ
ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಯತಿಗೆ ಭಿಕ್ಷುಮ
ನಿಕ್ಕಿದಂ, ಬಸದಿಗೆ ಪೂಮಾಲೆಯನಿತ್ತಂ.

[The object of a gift adds *ge* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೇಯೈರಿತಿ ಜಾತಾ ಬಹುವಚನಂ. ದಾತುಮಿಷ್ಟಂ ದೇಯಂ. ಕ
ರ್ತ್ರಾ ದಾತುಮಿಷ್ಟೇನ ವಸ್ತುನಾ ಯದಾಪ್ಯಂ ಸವೃದ್ಧಾನಮಿತಿ ಯಾವತ್ ತತ್ರ ವರ್ತ
ಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಕಾತ್ ಚತುರ್ಥೀತಿ. ಅತ್ರ ದೇಯೈರಿತಿ ಅಸತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ದಾನಕ್ರಿಯಯಾ ದೇಯ
ಮಪಿ ಅಪ್ಯಮೇವೇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ಸ್ಥಾತ್. ಸತಿ ತು ತಸ್ಮಿನ್ ತದ್ವೇಯಂ ಕ್ರಿ
ಯಾಪ್ಯಮಪಿ ನ ದೇಯೈರಾಪ್ಯಂ; ಸ್ವಯಂ ದೇಯತ್ವೇನ ದೇಯಾನ್ತರಾಭಾವಾದಿತಿ ಸಾತ್
ಚತುರ್ಥೀ.

ತತ್ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ ತ್ರಿವಿಧಂ—ಪ್ರೇರಕಂ ಅನುಮನ್ತೃಃ ನಿರಾಕರ್ತೃ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯದ್ವೇದೇತಿ ಭಣಿತಾ ದಾತಾರಂ ಪ್ರೇರಯತಿ ತತ್ಪ್ರೇರಕಂ. ಯದ್ವದಾಮೀತ್ಯುಕ್ತೇ ತಥಾ 1 ಕುಪಿತಿ ಅನುಮನ್ಯತೇ ತದನುಮನ್ತೃ. ಯನ್ನ ಪ್ರೇರಯತಿ, ನಾನುಮನ್ಯತೇ, ಅಪಿತು ನ ನಿರಾಕರೋತಿ ತದನಿರಾಕರ್ತೃ. ತತ್ತ್ರಿವಿಧಮಪಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮುದಾಹರತಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಯತಿಗೆ ಭಿಕ್ಷುಮನಿಕ್ಕಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗವಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದ್ಯರ್ಥಂ ಭವತಿ; ಗವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಭಿಕ್ಷಯಾ ಯತೇಶ್ಚ ಉಪಕಾರಾತ್. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ ದೇಯೈರ್ವಸ್ತುಭಿಃ ಆಪ್ಯಸ್ಯ ಉಪಕಾರಾತ್ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ¹⁷ ಇತ್ಯೇವ ಚತುರ್ಥಿ ಭವತೀತಿ ಕಿಮರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿಚೇತ್.—ಉಚ್ಯತೇ. ಯ ದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ತದ್ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಸೇತ್ಸೃತಿ ಚ ಚತುರ್ಥಿ; ತಥಾಪಿ ನ ತದತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ. ಕಿನ್ತು ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮೇವೇತಿ.

ಕಿಂಚ ನ ಸರ್ವತ್ರ ದೇಯಂ ಆಪ್ನೋಪಕಾರಮೇವೇತಿ ನಿಯಮಃ; ಛಾತ್ರಂಗೆ ಚ ಪೇಟೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ತದಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಛಾತ್ರಸ್ಯ ಉಪಕಾರಿಕಾ ಚಪೇಟಿಕಾ. ದುಃಖೋತ್ಪಾದನೇನ ಆಪಕಾರಿಕೈವೇತಿ. ನ ಚ ತದಾತ್ಮೇ'ಪಕಾರೇ'ಽಪಿ ಆಯ ತ್ಯಾಮುಪಕಾರೋ'ಸ್ತೀತಿ ಉಪಕಾರಿಕೈವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉಪಕಾರಾಪಕಾರದೋಃ ತಾದಾತ್ಮಿ ಕಯೋರೇವ ಪ್ರಕೃತೋಪಯೋಗಿತಯಾ ವಿವಕ್ಷಣೀಯತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ದುರ್ದಾನವಿ ಷಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಛಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಅನಡ್ವಾಹಮನಿತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮನಿಚ್ಛತಾ ತಾದರ್ಥ್ಯಚತುರ್ಥಿ ಕಥಮತ್ರ ಸಮರ್ಥ್ಯೇತ ? ಆಯ ತ್ಯಂ ಬಲವದನಿಷ್ಪತ್ತಾರಿತ್ಯೇನ ತತ್ಕೃತೋಪಕಾರಾಭಾವಾತ್. ಅಸ್ತು ವಾ ಚಪೇಟಿಕಾ ದೇಃ ಅನನ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ನ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರತೀಯತೇ, ಸಮ್ಪ್ರದಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರತೀತೇರಿತಿ.

ನನು ಕಥಮತ್ರ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಮುಚ್ಯತೇ ? ದೇಯಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಚಪೇಟಿಕೈವ ದೇಯಾ. ಯತಃ ಸ್ವ ಕರ್ತುರನಪೇತಾ ಸತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಗೌರವ ಛಾ ತ್ರಂ ನಾಪ್ನೋತಿ, ಅಧ್ಯಾಪಕ ಏವಾಸ್ತೇ; ತದವಯವತ್ವಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ನ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ದೇಯಂ ಕರ್ತುರಪೇತಮೇವ ಆಪ್ಯಮುಪ್ಪತೀತಿ ನಿಯಮಃ. ಇಷ್ಟಂಗೆ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಭೃತ್ಯಂಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಕೊಲ್ವಂಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಬಯ್ಯಂಗೆ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ತಪಕ್ಕೆ ತನುವಂ ಕೊಟ್ಟಂ, ಇನಿಯಳ್ಳ ಮನಮಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನಪೇತ ಸ್ಯಾಪಿ ದೇಯತ್ವದರ್ಶನಾತ್. ಅಥವಾ ಅತ್ರ ಚಪೇಟಾಶಬ್ದೇನ ತತ್ಕೃತಂ ತಾಡನಮೇವ ವಿವಕ್ಷಿತಂ. ತತ್ತು ತಮಾಪ್ನೋತೇವೇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪ್ರದಾನಂ. ತಸ್ಯ ಚ ಚತು ರ್ಥ್ಯ ಅಭಿಧಾಪನಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಕ್ತಿ ರುಚೀಷ್ವರ್ಯಾಸೂಯಾದೋಹಕೋದ್ರದ

ಮತ್ಸರಭೀತ್ಯುನ್ನತಿಸ್ವಭಾವಾವನತೀಷ್ವಾನಿಷ್ಠಃ

ಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತಿನಿಧ್ಯರ್ಥಃ || 214 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಶಕ್ತಿಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ, ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿಃ, ಅಹ್ವಾಂತಿರೀಪ್ಪು, ಗುಣೇಷು ದೋಷಾವಿಷ್ಕರಣಂ ಅಸೂಯಾ, ಅಪಕಾರೋ ದೋಹಃ, ಅನುಷ್ಠಾನಂ ಕ್ರೋಧಃ, ಅನ್ಯಶುಭದ್ವೇಷೋ ಮತ್ಸರಃ, ಭೀತಿರ್ಭಯಂ, ಉನ್ನತಿರಾಧಿಕ್ಯಂ, ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಅವನತಿರಭಿವಾದಃ, ಇಷ್ಟಂ ಹಿತಂ, ಅನಿಷ್ಟಮುಹಿತಂ, ಸಾದೃಶ್ಯಮುಪಮಾನಂ, ಪ್ರತಿನಿಧಿಃ ಪ್ರತಿಕೃತಿಃ, ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಶಕ್ತ್ಯರ್ಥೇ—ಮಲ್ಲಂಗೆ ಮಲ್ಲಂ ಶಕ್ತಂ, ಆತಂಗೀ ತಂ ಸಮರ್ಥಂ.

ರುಚ್ಯರ್ಥೇ—ಧಾರ್ಮಿಕಂಗೆ ಧರ್ಮಂ ರುಚಿಯಕ್ಕುಂ, ಬೆನಕಂ ಗುಂಡಲಿಗೆಯು.

ಅಪ್ಯಾರ್ಥೇ—ಕವಿಗೆ ಕವಿಯಿರ್ಪ್ಪೇಗೆಯ್ವಂ, ಕುಜನಂ ಸುಜನಂಗೆ ಸೈರಿಸಂ.

ಅಸೂಯಾರ್ಥೇ—ಧರ್ಮಂಗೆ ಕಾರವನಸೂಯೆಗೆಯ್ವಂ, ರಾಮಂಗೆ ರಾಮಣಂ ದೋಷವನಾರೋಪಿಸಿದಂ.

ದೋಹಾರ್ಥೇ—ಅರಸಂಗೀತಂ ದೋಹಿ, ಒಡೆಯಂಗಪಕಾರಿ ದಾಸಂ.

ಕ್ರೋಧಾರ್ಥೇ—ಕಳ್ಳಂಗರಸಂ ಮುನಿವಂ, ನಲ್ಲಂಗಿನಿಯಳ್ ಕಂಟಸಿದಳ್.

ಮತ್ಸರಾರ್ಥೇ—ಅಜ್ಜಂಗಜ್ಜಂ ಮಜ್ಜರಿಪಂ, ಸವತಿಗೆ ಸವತಿ ಪುರುಡಿಪಳ್.

ಭೀತ್ಯರ್ಥೇ—ಪಾಪಕ್ಕಂಜಗುಂ ತಕ್ಕಂ, ಪುಲಿಗಳ್ಳುಗುಂ ಪೇಡಿ.

ಉನ್ನತ್ಯರ್ಥೇ—ಲೋಕಕ್ಕೀತನುನ್ನತಂ, ಹರಿಗೆ ಹರನಧಿಕಂ.

ಸ್ವಭಾವಾರ್ಥೇ—ಕವಿಗೆ ಚಪಲತೆ ಸಾಜಂ, ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಶಾಯ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿ.

ಅವನತ್ಯರ್ಥೇ—ಜಿನಂಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಂ, ತಂದೆಗೆ ಪೊಡಮಟ್ಟಂ.

ಇಷ್ಟಾರ್ಥೇ—ಯಾಜ್ಞಿಕಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಮಿಷ್ಟಂ, ಪಶುವಿಗೆ ಹಿತಂ ತೃಣಂ.

ಅನಿಷ್ಟಾರ್ಥೇ—ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕ್ರಂ ಬಿಡು, ಮಲ್ಲಂಗೊಳ್ಳುತ್ತಲ್ಲು
ವಜ್ರಮುಟ್ಟಿ.

ಸಾದೃಶ್ಯಾರ್ಥೇ—ಗೋವಿಗೆ ಗವಯಂ ಸದೃಶಂ, ಚಂದ್ರಂಗೆ ಸಮಾ
ನಂ ಮುಖಂ.

ಪ್ರತಿನಿಧ್ಯಾರ್ಥೇ—ಜೇನತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕರೆ ಸಲ್ವದು, ಪುಷ್ಕರಕ್ಕೆ
ರಂಡಮಕ್ಕುಂ.

ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥೈರಿತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತನ ಮಗಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತನ
ಕಮಂಡಲು.

[The object towards which is directed power, desire, jealousy, detraction,
injury, anger, envy, fear, superiority, natural disposition, obeisance,
like, dislike, comparison, or substitution, adds the affix *go* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಾ
ರ್ಥಮಾಹ—ಶಕ್ತಿಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ
ಕ್ಕೆಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರಾಯಂ ವಿಶೇಷಃ : ಶಕ್ತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ್ಕೆ ಯೋಗೇಬಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ
ಶಕ್ತಿಃ ತತ್ಪ್ರವ ಚತುರ್ಥೀ; ನ ತು ಯತ್ರ ಶಕ್ತಿಃ ತತ್ರ ಚತುರ್ಥೀತಿ. ಏವಂ ಯಂ ಪ್ರತಿ
ರುಚಿಃ ತತ್ಪ್ರವ; ನ ತು ಯತ್ರ ರುಚಿಃ ತತ್ಪ್ರೀತಿ. ಏವಂ ಈಷ್ಯಾರ್ಥದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರ
ಷ್ಟವ್ಯಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸ್ವಭಾವಾತ್. ಸ್ವಭಾವೇ ತು ಯತ್ರ ಸ್ವಭಾವಃ ತತ್ಪ್ರವ ಚತುರ್ಥೀತಿ.
ಕುರಿ ಚಪಲತೆ ಸಾಜಂ. ಅತ್ರ ಸಾಜಮಿತಿ ಸ್ವಭಾವಃ ಕಥ್ಯತೇ. ಸ ಚ ಕಪಾವೇನೇತಿ
ಕುರಿಶಬ್ದದೇವ ಚತುರ್ಥೀತಿ.

ನನು ರುಚಾವಪ್ಯೇವಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಧಾರ್ಮಿಕಂಗೆ ಧರ್ಮಂ ರುಚಿ, ಬಿನಕಂ
ಗುಂಡಲಿಗೆಯಾಚ್ಚ ಇತ್ಯಾದೌ ರುಚಿಃ ಧಾರ್ಮಿಕಾದಾವೇವ ನಾನ್ಯತ್ರ. ಯತೋ ರುಚಿಃ
ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮವರ್ನ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ರುಚಿಃ ನ ತತ್ರ ಚತುರ್ಥೀತಿ ಅಯುಕ್ತಂ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ ರುಚಿಃ ಪ್ರೀತಿರಿತಿ ರೋಚನಾನತಾ ಸಾ ತ. ನ ಧಾರ್ಮಿಕೇ ಅಸ ತ. ಧರ್ಮ ಏವ.
ಧರ್ಮಃ ಉ ರೋಚತೇ ಧಾರ್ಮಿಕಂ ಪ್ರೀತಿ. ಅತೋ ಯಂ ಪ್ರತಿ ರುಚಿರತ್ಯೇವ ಯು
ಕ್ತಂ ನ ಯತ್ರ ರುಚಿರಿತಿ. ಏವಂ ಯಾಜ್ಞಕಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಮಿಷ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಇಷ್ಟಃ
ಸ್ವರ್ಗೋ ಯಾಜ್ಞಕ ಏವೇತಿ ಯತೇಷ್ಟಂ ತತ್ಪ್ರವ ಚತುರ್ಥೀತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ.
ಇಷ್ಟಮಿತಿ ಇಚ್ಛಾವಿಷಯತ್ವಂ. ತಚ್ಚ ಸ್ವರ್ಗ ಏವ ನ ಯಾಜ್ಞಕೇ. ಯಾಜ್ಞಕಂ ಪ್ರತಿ ಇ
ಷ್ಟೋ ಭವತಿ ಸ್ವರ್ಗ ಇತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ ಯುಕ್ತಂ ನ ಯತೇತಿ ಏವಂ
ಸರ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಂ. ಸ್ವಭಾವೇ ತು ಉಕ್ತವೇವ. ಅನ್ತವಾ ತತ್ರಾಪಿ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ.
ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ಸ್ವಭಾವತ್ವಕಲ್ಪನಾ ಉಕ್ತತ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತ್ಯೇವ. ಅನ್ಯಥಾ
ದೇವದತ್ತನ ಶಕ್ತಿ, ಯಜ್ಞದತ್ತನ ರುಚಿ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ಪ್ರಸಜ್ಯೇತ. ನಾತ್ರ
ಯಂ ಪ್ರತಿ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಾ, ಕಿನ್ತು ಸವೃತ್ತಮಾತ್ರ¹ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಪಕ್ಷೀತಿ.

¹ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶಿಷ್ಯುದ್ವೇಷೈಃ || 215 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಷ್ಟಾರ್ಥಾಶಂಸನಮಾಶೀಃ. ಯದುದ್ದಿಶ್ಯ ವಿಧಿಃ ತದುದ್ದೇಶ್ಯಂ. ಉದ್ದೇಶ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಷ್ಠಾತ್ ಗತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಆಶಿಷಿ ಗಮ್ಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತಂಗೆ ಭದ್ರಮುಕ್ತೆ, ಜಿನದತ್ತಂಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುವುಕ್ತೆ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖಮುಕ್ತೆ, ಪ್ರಜೆಗೆಳ್ಳೆ ಸ್ವಸ್ತಿಯುಕ್ತೆ. ಆಶಿಷಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತನ ಸುಖಂ, ಗುರುದತ್ತನ ಭದ್ರಂ. ಉದ್ದೇಶ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತಂಗೆ ಕುಶಲಮುಕ್ತೆ. 1 ಆಶಾಸ್ರಸ್ಯ ಮಾಭೂತ್.

[The object to which is directed a benediction adds the affix *ge* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಶತುಗೆ ನಾಶಮುಕ್ತೆ, ಆತಂಗೆ ಕೇಡಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾಶಾದೇಶಿ ಪೃತ್ವೇನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಾಶಂಸನಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಶತುಪ್ರಭೃತಿಶಬ್ದಾತ್ ಚತುರ್ಥಿ ಇತಿ ಜೇನ್ನ. ನಾಶಮಾತ್ರಸ್ಯ ಅನಿಷ್ಠತ್ವೇನ ಶತುನಾಶ ಇಷ್ಟ ಏವೇತ್ಯಾಶಾಸ್ರತೇ. ಶತುಗೆ ಇತಿ ಚತುರ್ಥಿ ತು ನಾಶಿ, ಕಿಂತು ವೈತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ 231 ಇತಿ ಸಮ್ಭಂಧ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಡ್ಧಿಃ || 216 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ವಾಹಾದಿಭಿಯೋಗೇ ಲಿಷ್ಠಾತ್ ಗದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ, ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ಸ್ವಧಾಕಾರಂ, ಇಂದ್ರಂಗೆ ವಪ್ಪಟಾರಂ.

[The object of the ritual invocations *svahā*, *svadhā* and *vashat* adds *ge* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಪಟ್ ಇತ್ಯವ್ಯಯಂ. ತದ್ವೋಗಾತ್ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಧಾ ದ್ವಯಮಪಿ ಅವ್ಯಯಮೇವ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಅನವ್ಯಯಯೋಗೇ ತು ನ ಚತುರ್ಥೀತಿ ನಿಯಮೋ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಭಕ್ತೃತ್ವತ್ಪ್ರೀತಿ. ಅಸ್ತು ಚ ತದ್ವ್ಯಯಮನವ್ಯಯಂ ಚ —

ಶಿಷ್ಯಾ ಸಹಾಗತಃ ಶಕ್ತಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಚ ಧನಂಜಯಃ |

ಸ್ವಧಯಾ ಲಾಢ್ಯದೇವಶ್ಚ ನೈರೃತ್ಯಾ ನಿಹಪಾತ್ರಜಃ || ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್, ತಥಾ

ತರ್ಪಣಂ ಪ್ರೀಣನಂ ಪ್ರೀತಿಃ 2 ಸ್ವಧಾ ಸೌಹಿತ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ || ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾಚ್ಚ.

ನನು ಸ್ವಾಹಾದೀನಾಂ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ನಾವ್ಯಯಂ 10 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಿಬ್ಗ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಣೀಧಾತ್ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗಃ ಏವ ನಾಸ್ತಿತಿ ಯದ್ವೋಗೇ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಧೀಯತ

1 ಆಶಾಸ್ರೇ. 2 ಸ್ವಾಹಾ.

ಇತಿಚೇತಃ — ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ಭೂಮಿ ಕೇವಲಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗೋ ನಾಸ್ತ್ಯೈವ, ಲಿಬ್ಧಿ ಸಂಕ್ಷಾಯಾ ನಿರ್ವೇಧಾತ್; ತಥಾಪಿ ನ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ವಾ ನಿರ್ವೇಧ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಸಜ್ಞೆ ತಮಿತಿ ಅಸ್ತ್ಯೈವ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯತೇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಉದಾಹರಣೇಽ ಏ ತಥೈವ ಪ್ರದರ್ಶನಂ; ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಾರ ಇತಿ ಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸ್ವಾಹೈವ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ ಇತಿ. ಘೋಷಂತಃ ಶಬ್ದೋ ವಾ ಸ್ವಾಹಾಕರಣಂ ಸ್ವಾಹಾಕಾರ ಇತಿ. ಏವಂ ಇತರತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಾದರ್ಥ್ಯೇ || 217 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದರ್ಥಭಾವೇ ದ್ಯೋತಯೇ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ | ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ, ಕುಂಡಲಕ್ಕೆ ಚಿನ್ಮಂ, ಅವಘಾತಕ್ಕೊನಕ, ತೇರ್ಗೈ ಮರಂ.

[The object denoting purpose, adds *go* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸೋ'ರ್ಥೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ತದರ್ಥಂ. | ತಸ್ಮಾ ಇತಿ ವಾ ತದರ್ಥಂ. ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತಾದರ್ಥ್ಯಂ. ತಸ್ಮೈ ದ್ಯೋತಯೇ. ಲಿಪ್ಕಾತ್. ತದಿತಿ ತಚ್ಛಬ್ದವಿರ್ಭವತ್ಯು ಕಾರ್ಯವಾಚಕಾತ್ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅತ್ರ ಕಾರಣಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಸಾಧಾರಣಂ. ಅತಃ ಏವ ಉಭಯಥಾಪಿ ಉದಾಹರಣಿ—ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಹಿ ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಂ. ಸುವರ್ಣಂ ತು ಕುಂಡಲಸ್ಯ ಉಪಾದಾನಂ. ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಮೋಕ್ಷಃ ಕುಣ್ಡಲಂ ಚೇತಿ ತತಶ್ಚ ತುರ್ಥೀ. ಏವಂ ಇತರತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉತ್ಪಾತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯೇ || 218 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉತ್ಪಾತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾನೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಕಾತ್ ಗೆದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || 1 ಬಹುಕ್ಕೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಚು, ಲೋಕನಾಶಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪೆಯ ಚಂಡಿಕೆ, ಬಿಣುವಿನಲೈ ಕೆಂಮಿಂಚು.

ಉತ್ಪಾತೇನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅರಸನ ಸತ್ತಿಗೆ, ಗುರುಗಳ ಕಮಂಡಲು. ಜ್ಞಾಪ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಲೋಕನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾಕಂ ಬಿಳಿದಾದುದು. ಕಾಕಶಬ್ದಾತ್ ಮಾಭೂತ್.

[The object indicated by a portent adds *ge* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಉತ್ಪಾತೋ ನಾಮ ಭಾವ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನೋಚಕಂ ಭಾಮನಾಭಸಾದಿಭೇದಂ ಮಣ್ಣೊಕ್ಕಿಬಾದಿ. ತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾನಂ ಚ ಲೋಕಾನಿಷ್ಫಯಂ ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಾದಿ.

ತತ್ರ ಚ ಚತುರ್ಥೀ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ೨೧೭ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೃತಿಃ ; ಉತ್ಪಾತಾನಾಂ ಆ ನಿಷ್ಪಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ವೃಥೋಽಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿಚೇನ್ನ—ಅತ್ರ ತಾದರ್ಥ್ಯ ಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ತದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ ಏವ ನಾನ್ಯತ್ರ. ಅರ್ಥಶಬ್ದೋ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನವಾಚೀ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಕಾರ್ಯಮೇವೇತಿ ನಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ಸಮ್ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಮೂಲಕಕಿಖಾದಿಃ ಲೋಕಾನಿಷ್ಪ್ರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಮಡಾಮರಾದೇಃ ನಿಮಿತ್ತಂ ಉಪಾದಾನಂ ವಾ ಭವತಿ. ಕೇವಲಂ ಅಗ್ನೀರ್ಷೂಮ ಇವ ಜ್ಞಾಪಕ ಏವೇತಿ ಜ್ಞಾಪೃಜ್ಞಾಪಕಭಾವಸಮ್ಯನ್ಧೇ ಪಕ್ಷಿಪ್ರಾಪ್ತೌ ತದಪನಾದಕತಯಾ ಚತುರ್ಥೀವಿಧಾನಾರ್ಥೋಽಯಮಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಯತೋವಜ್ಞಾ || ೨೧೮ ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯಸ್ಮಾತ್ ಅವಜ್ಞಾ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾಯತೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಬಗೆಧಾ ತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ^೩ ಗೆದ್ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನನಾತಂ ತ್ಯಕ್ತೈ ಬಗೆದಂ, ತೃಣಮಂ ಇತಿ ವಾ. ಖರನಂ ಸಾಮಿತ್ರಿ ಪುಳತ ಕವಡೆಗೆ ಬಗೆದಂ, ಪುಳತ ಕವಡೆಯಂ ಇತಿ ವಾ. ನೀನಾತನನೊಂದಡಕೆಗೆ ಬಗೆದಯ, ಬಂದಡಕೆಯಂ ಇತಿ ವಾ. ತೃಣಾದಿ ಭೃಯೇ ನಿಕ್ತಪ್ಪಂ ಮನ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಬಗೆತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅವನಂ ಪುಲ್ಲಂ ತಿಳಿದಂ. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸ್ವರಂ ಹರನಂ ಪುಲ್ಲೆ ಬಗೆದಂ. ಸ್ವರಶಬ್ದಾತ್ ನ ಭವತಿ. ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ರಾಮಂ ರಾವಣನನೊಂದು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆದಂ. ರಾವಣಶಬ್ದಾತ್ ನ ಭವತಿ. ಅವಜ್ಞೇತಿ ಕಿಂ ? ಭೀಮಂ ಭರ್ಮಜನನೇವ ಹರಿಯಂ ಬಗೆದಂ. ಹರೇ ರಪಿ ಅಧಿಕಂ ಮನ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಾ.

[The object used for disrespectful comparison along with the root *lage* (to think or compare), optionally adds *ge* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣ್ಯವಜ್ಞಾಯಾಂ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ಲಾಘವಾತ್. ಕಿಂ ಯತೋವಜ್ಞೇತಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ? ತಥಾ ಸತಿ ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ ದ್ವೇಷಾತ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ಬಗೆತಃ ಕರ್ಮಣಿ ಚತುರ್ಥೀ ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಫೂತಃ. ತಥಾ ಚ ಅವನಂ ಪುಲ್ಲೆ ಬಗೆದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅವನಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಚತುರ್ಥೀ ಸ್ಫೂತಃ ; ತತ್ಕರ್ಮತ್ವಾನಿಶೇಷಾತ್. ಯತ ಇತ್ಯಪ್ತೇ ತು ^೪ ಯದುಸಾದಾಯ ಅನ್ಯದವಜ್ಞಾಯತೇ ತತ ಏವ ಚತುರ್ಥೀ ನ ತು ಅವಜ್ಞಾಯಮಾನಾದಿತ್ಯಾಹ—ಯಸ್ಮಾತ್ ಅವಜ್ಞಾ ಅನ್ಯಸ್ಯೇತಿ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್ ^{೨೦} ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ.

^೩ ಗೆದ್ವನತಿ ವಾ. ^೪ ಯದುಸಾಯಾಚನ್ಯ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹೇತಾವತ್ತಣಿಂ || 220 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಹೇತೌ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಅತ್ತಣಿಂ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದಾನದತ್ತಣಿಂ ಭೋಗಂ, ಜ್ಞಾನದತ್ತಣಿಂ ಮೋಕ್ಷಂ, ಉಜ್ಜ್ವಗದತ್ತಣಿಂ ಸಿರಿ, ಕಿಚ್ಚಿನದತ್ತಣಿಂ ಪೊಗೆ. ಹೇತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಮೋಕ್ಷದ ಸುಖಂ.

[The cause or means adds the affix *atanin* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವಧಾವಪಾಯೇ || 221 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಾಯೋ ವಿಶ್ಲೇಷೋ ವಾಸ್ತವಃ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ ವಾ. ತಸ್ಮಿನ್ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಯದವಧಿಭೂತಂ ತತ್ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಅತ್ತಣಿಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರದತ್ತಣಿಂ ಪಣ ಬೀಡ್ಬಿದು ; ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂ ಕಲ್ಲು ರುಳ್ಳುದು ; ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ ; ಪ್ರಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ; ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ಪೆಳಲು ; ಚಿತ್ತಸಂಕ್ಷೋಭಪೂರ್ವಕಂ ತತೋ ನಿವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ಮುಷಿಯಾದಂ ; ಗುರುಗಳತ್ತಣಿಂ ಕೆಲಂಬೊಕ್ಕು ; ತತೋದ್ಯುಚ್ಛಯಾ ಅಪಯಾತೀತಿ. ಬೇಜದತ್ತಣಿಂದಂಕುರಮಾದುದು ; ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಭಮಾನೋ ನಿಸ್ಸರತೀತಿ. ಮುಗಿಲತ್ತಣಿಂ ಮಿಂಚು ಮಿಂಚಿತ್ತು ; ತತೋ ನಿಸ್ಸ್ರೃತ್ಯ ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿದ್ಯೋತತೇ ವಿದ್ಯೋತಮಾನಂ ವಾ ತತೋ ನಿರ್ಧಾವತೀತಿ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿ ಕುಣುಗೊಂಡಂ ; ತದುಪದಿಷ್ಟಂ.....ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ ; ¹ ಬ ಐದತ್ತಣಿಂ ಸಲಹಿದಂ ; ತದುಪಘಾತಪ್ರತೀಕಾರೇಣ ತತೋ ನಿವರ್ತಯತೀತಿ. ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತದತ್ತಣಿಂ ಗಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ; ನಿಷಧದತ್ತಣಿಂ ನೀತೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ; ತತ್ ಪ್ರಥಮಮುಪಲಭ್ಯಮಾನಾ ತತೋ ನಿಸ್ಸರತೀತಿ ; ಸಂತತತ್ವಾತ್ ನ್ಯಾತಂತಾಪಕಮಃ. ಅಧರ್ಮದತ್ತಣಿಂ ವೇಸಿದಂ ; ಪಾಪದತ್ತಣಿಂ ಮೋಹಿಸಿದಂ ; ಜುಗುಪ್ಸಾದಿಪೂರ್ವಕಂ ತತೋ ಭಯೇನಾಪ್ಯೇತೀತಿ. ಅಜ್ಞಾನನತ್ತಣಿಂ ವಾಸುದೇವನಧಿಕಂ ; ನಕುಲನತ್ತಣಿಂ ಸಹದೇವಂ ಕಿಷುಯಂ ; ಆತನತ್ತಣಿಂದೀತಂ ಪಟುಃ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಸುದೇವಾದಯೋರ್ಜ್ವ

¹ ಬ ಐನತ್ತಣಿಂ. ² ಇತ್ಯುತ್.

ನಾಡಿಭಿಃ ಅಧಿಕೃದಿನಾ ಸಂಸೃಷ್ಟಾಃ ತೇಭ್ಯೋ'ತಿಶಯನಾದಿನಾ ಧರ್ಮೇಣ
ವಿಭಕ್ತಾಃ ಪ್ರತೀಯಂತೆ ಇತಿ ಬಾಹ್ಯೋಪಪಾದಯಃ

[That from which anything comes or is separated, whether mentally or materially, adds the affix *uttunim* to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಪಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯುಹಪ್ರಮಾಧಾಭಾವಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಪಿ ವಿವ
ಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಅಪಾಯೋ ವಿಶ್ಲೇಷ ಇತಿ.

ನನು ವಿಶ್ಲೇಷೋ ವಿಭಾಗಃ. ಸ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಸಂಸ್ಥಿತ್ವಸ್ಯೈವ ಸಮ್ಭವತಿ ನಾನ್ಯ
ಸ್ಯ. ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಹರಣಾನಿ ಸಬ್ಧಚ್ಛೇದೇ ? ತ
ತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವಾತ್—ಇತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯ ನಾತ್ರ ಅಪಾಯೋ ವಸ್ತುಕೃತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ
ಕಿಂತು ಬುದ್ಧಿಕೃತೋ'ಪಿ ಸಬ್ಧಚ್ಛೇದ ಇತ್ಯಾಹ—ನಾಸ್ತವಃ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ ವಾ ಇತಿ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಅಪಾಯೇ ದೋಷೋ ಯದವಧಿಭೂತಂ ಕಾರಕಂ ಅಪಾದಾನಮಿತಿರ್ಯಾವತ್
ತತ್ರ ಸಂಜ್ಞಾವಿಾ ಭವತಿ. ಏತೇನ ಅಪಾಯಾವಧಿರಪಾದಾನಮಿತಿ ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತಂ ಭವ
ತಿ. ತೇನ ಧ್ರುವಮಪಾಯೇ'ಪಾದಾನಂ (ಪಾ. 1-4-24) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣವತ್ ಅತ್ರ ಧಾವತೋ'
ಶ್ವಾತ್ಯತತಿ, ಅಪಸರತೋ ಮೇಷಾನ್ವೇಷೋ'ಪಸೃತ ಇತ್ಯಾದೌ ಧೃವ್ಯನಿರ್ವಹಣಾಯ
ನಿರ್ವಚನಪ್ರಯಾಸೋ ನಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಂ.

ತದಪಾದಾನಂ ದ್ವೇಧಾಃ ಚಲಮೇಚಲಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಅಚಲಮುದಾಹರತಿ—ನುರದ
ತ್ತಣಿಂ ಪಣ ಬೀಜ್ಯದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತರುಗಿರಗ್ರಾಮೋ ವಾ ಫಲಾದಿನಾಮಪಾ
ಯೇ ಸ್ವಯಮವಧಿರಪಿ ಸ್ಥಾಸ್ತುರೇವ. ನ ಚಲತೀತಿ ಅಚಲಮುಚ್ಯತೇ. ಚಲಸ್ಯ ತು
ಓಷುವ ಕುದುರೆಯತ್ತಣಿಂ ಬೀಜ್ಯಂ, ಪರಿವ ಬಂಡಿಯತ್ತಣಿಂದುರುಳ್ಳಿದಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಹರ
ಣಾನಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾನಿ. ಅತ್ರ ವೃಕ್ಷಾದಿಮು ಪ್ರಾಕ ಸ್ಥಿತಮೇವ ಫಲಾದಿಕಂ ತತೋ'ಪೇತಮಿತಿ
ನಾಸ್ತವ ಏವ ಅಪಾಯಃ.

ಪ್ರಾತೀಕಮುದಾಹರತಿ—ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾತ್ರ ತರೋಃ ಫಲ
ಸ್ಯೇವ ವಾಸ್ತವೋ'ಪಾಯ ಇತ್ಯಾಶಬ್ದ್ಯ ಭಯಹೇತುರಯಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತೋ ನಿವೃತ್ತಿ
ರೇವ ಪ್ರಾತೀತಿಕೋ'ಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಚಿತ್ತ ಸಂಕ್ಷೋಭ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಭೀ
ತ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಹೇತುಃ (ಪಾ. 1-4-25) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಚ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ
ಭವತಿ. ತಥಾ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ಮುಷಿಯಾದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿವತ್ ಭಯಾ
ಭಾವೇ'ಪಿ ನಾಹಮೇತದ್ವ್ಯಗೋಚರೋ ಭವಾಮೀತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತಿರೋಧಾನಮೇವ ಅಪಾಯ
ಇತ್ಯಾಹ—ತತೋ'ದೃಶ್ಯತಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನಾಪಿ ಭೀತ್ಯಾರ್ಥಾನಾಂ (ಪಾ. 1--
4—25) ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನ ಪ್ರಣೇಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಬೀಜದತ್ತಣಿಂಧಂ
ಕುರಮಾದುದು ಇತ್ಯಾದೌ ತತೋ ವಿಶ್ಲೇಷಾಭಾವೇ'ಪಿ ತತ್ಸಂಸೃಷ್ಟತಯಾ ಅತ್ಯನೋ
ನಿಸ್ಸರಣಮೇವ ಅಪಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತಸ್ಮಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ
(ಪಾ. 1-4-30) ಇತಿ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ. ತಥಾ ಮುಗಿಲತ್ತಣಿಂ

ಮಿಂಚು ಮಿಂಚಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಪ್ರಾಕ್ಸವ್ಯನ್ಯಾಭಾವೇನ ತತ್ಪ್ರಣಿಧಾ
ಮೇಘಾನ್ನಿಸ್ಸೃತ್ಯ ದ್ಯೋತನಂ ವಾ ದ್ಯೋತಮಾನಸ್ಯೈವ ತತೋ ನಿಸ್ಸರಣಂ ವಾ ಅಸಾ
ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತತೋ ನಿಸ್ಸೃತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಲಕ್ಷಣಮಪಿ ನ ಕಥಿತವ್ಯ
ಮಿತಿ ಸೂಚಿತಂ. ತಥಾ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನತ್ತಣಿಂ ವಿದ್ಯೆಯನಿಕ್ಕ್ವುಗೊಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ
ತದಿದಮುಪಾದೇಯಮಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ನಿಯಮದುಪಾದಾನಮೇವ ಅಸಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—
ತದುಪದಿಷ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನ ಆಖ್ಯಾತೋಪಯೋಗೇ (ಪಾ. 1-4-29) ಇತಿ ಲ
ಕ್ಷಣಮಪಿ ನೋಪದೇಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಪಾಸದತ್ತಣಿಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ ಇ
ತ್ಯಾದಿ ಪಾಸಾದೇರನಿಷ್ಪತ್ತಿಕಾರಿತ್ವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದಪಾಕರಣಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತೋ ನಿವರ್ತನ
ಮೇವ ಅಸಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತದುಪಪಾತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇನಾಪಿ ಭೀತ್ರಾರ್ಥಾನಾಂ
(ಪಾ. 1-4-25) ಇತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ನ ಲಕ್ಷಣೀಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಹಿಮವ
ತ್ಪವ್ವತದತ್ತಣಿಂ ಗಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೋಪಲಬ್ಧವಿಷಯತಯಾ
ತತಃ ಪ್ರವಹಣಮೇವ ಅಸಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ತತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ನನು ಅತ್ರ ಅಸಾಯೋ
ವಾಸ್ತವ ಏವ, ನಿಸ್ಸರಣಸ್ಯ ವಿಭಾಗರೂಪತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾಹಚ್ಛಾನ್ಯ—ಸಂತತತ್ವಾತ್
ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಹಿ ವೃಕ್ಷಫಲಯೋರಿವ ಹಿಮವದ್ಭಯೋಃ ಕದಾಪಿ ವಿಶ್ಲೇಷೋ ನಿತ್ಯಸ
ವೃದ್ಧಿತ್ವಾದಿತಿ. ಅನೇನ ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ (ಪಾ. 1-1-11) ಇತ್ಯಪಿ ಲಕ್ಷಣಂ ನೋಪ
ಸಂಶ್ಲೇಷಯಮಿತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ. ತಥಾ ಅರ್ಜುನನತ್ತಣಿಂ ವಾಸುದೇವನಧಿಕಂ ಇತ್ಯಾ
ದಿ ಅಧಿಕೃಪಾಟವಾದಿಧರ್ಮೈಃ ಏಕವರ್ಗೀಕರಣಂ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟಿಃ, ಅತಿಶಯನಾದಿಧರ್ಮೇ
ಣ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಭಜನಮೇವ ಅಸಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ವಾಸುದೇವಾದಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ೨೦
ದ್ಧಃ ಬುದ್ಧಿಕೃತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಧಿಕರಣೇ || 2-2 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಕರ್ತುಃ ತತ್ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಯ ಆಧಾ
ರಃ ತತ್ ಅಧಿಕರಣಂ. ತತ್ರ, ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಬಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ|| ಪಾಸಿನೋಳ್ ಮಲಗಿದಂ, ಗದ್ದುಗೆಯೋಳ್ ಕುಳ್ಳಿದ್ದಂ ;
ಆಗಸದೋಳ್ ಸಕ್ಕಿ, ಮಂದಿರದೋಳ್ ತುಲುಗಳ್ ; ಎಳ್ಳೊಳ್ಣೆ, ಪಾ
ಲೋಳ್ ಮಧುರಂ ; ಗಂಗೆಯೋಳ್ ಫೋಷಂ, ಪೊಳೆಯೋಳ್ ಗದ್ದೆ.

[For location of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕರಣಶಬ್ದೋನೇಕಾರ್ಥಃ. ಕೃಚಿದಧ್ಯಾಯವಚನಃ—

ಪರಿಚ್ಛೇದೋಧಿಕರಣಮಧ್ಯಾಯಃ ಸ್ಥಾನಸುತ್ಯಪಿ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಪ್ರಸ್ತರವಾಚೀ—

ಪ್ರಸ್ತರಃ ಶಾಯಿಕಾಸ್ತೀರ್ಣಂ ಶಯ್ಯಾಧಿಕರಣಂ ಛದಿಃ | ಇತಿವಚನಾತ್.

ಕೃಚಿತ್ ಮೀಮಾಂಸಾಧಿಕರಣವಾಚೀ—

1 ಸಮ್ಯಗ್ಗತ್ಯಾದಿತಿ. 2 ಅರ್ಜುನಾದಯಃ. 3 ಮರದೋಳ್.

ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಂ ।

ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪಕ್ಷೈರ್ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರಾಚ್ಯೋದ್ಧಿಕ್ಕರಣಂ ವಿದುಃ ॥ ಇತಿ.

ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತನುರ್ಥಮಾಹ—ಕ್ರಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಯ ಆಧಾರಃ ತತ್ ಅಧಿಕರಣಂ ಇತ್ಯೇವಾಲಂ; ನ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ವೀಕರಣಂ, ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್—ನ ಹಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಂ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ವಾ ಸಮ್ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ಚೇತಿ ದ್ವಯಮೇವ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ತದ್ವಿಶೇಷಣಂ. ತಥಾ ಹಿ—ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೇಧಾಃ ಸಕರ್ಮಕಾರ್ತಕಧಾತುನಾಚ್ಯುತ್ಯಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಅಕರ್ಮಕಧಾತುನಾಚ್ಯುತಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ. ಯಾ ತು ಸಕರ್ಮಕಧಾತುನಾಚ್ಯುತಾ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಭವತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ಸಾಹಿ ಕರ್ಥಂಚೇತ್ ಕರ್ತೃಸ್ಥಾ—ದೇವದತ್ತ ಓದನಂ ಪಠತಿ, ಕಾಷ್ಠಂ ಛಿನತಿ—ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚಿಛಿದಿವಾ ಪೂರ್ವಾಪರೇಭೂತನಾನಾಕ್ರಿಯಾಪ್ರಚಮರೂಪೈಃ, ನಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಕಾ. ತತ್ರ ಜಲಸೇಚನತಂಜ್ಜಲಪ್ರಕ್ಷೇಪಣಾದಿಕಾ ಕುತಾರೋನ್ನಮನಿನಾನಾದಿರೂಪಾ ವಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ, ನ ಕರ್ಮಸ್ಥೇತಿ. ತಥಾಪಿ ವಿಕೃತಿರೂಪಾ ದ್ವೈಧಿಭಾವರೂಪಾ ಚ ಫಲೀಭೂತಾ ಕ್ರಿಯಾ ತಂಜ್ಜಲಕಾಷ್ಠಾದಿ⁴ ಕರ್ಮಣ್ಯೇವೇತಿ ಕರ್ಮಸ್ಥೋಚ್ಯತೇ. ಅತಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಃ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ಚೇತಿ ದ್ವಯವೇವೇತಿ.

ತದಧಿಕರಣಂ ಚತುರ್ಧಾ—ತೇವಶ್ಲೇಷಿಕಂ, ವೈಪಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಾಮೀಪಿಕಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರಮೇಣೋದಾಹರಣಿ—ಪಾಸಿನೋಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಉದಾಹರಣದ್ವಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ ॥ ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ ॥ 223 ॥

ವೃತ್ತಿಃ॥ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯಾಭಿಃ ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ. ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಂಗಾತ್ ಒಳ್ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ ॥ ಜಾತ್ಯಾ—ಮಾನವರೋಳ್ ಪುರುಷರುತ್ತಮರ್, ಪುರುಷರೋಳ್ ಹುತಿಯರ್ ಶೂರರ್. ಗುಣೇನ—ತುಳುಗಳೊಳ್ ಕಾರಾಕಳ್ ಪಾಲುಳ್ಳುದು, ವಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಜಿಟ್ಟಿಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳುತ್ತ. ಕ್ರಿಯಯಾ—ಅವರೋಳೋಡುವಂ ಕಾಲ್ವೇಗಿ, ಪಣ್ಣೊಳ್ ಬೀಳ್ವುದು ತನಿವಣ. ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ—ಅವರೊಳಾತಂ ಕಲಿ, ಇವರೊಳೇತನೆಮ್ಮಾತಂ. ಯತ ಇತಿ ನಿರ್ಧಾರಯೇನಾಭೂತ್.

⁴ The collection from which an individual is distinguished, by race, quality or action, adds of to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ಧಾರಣಶಬ್ದ ಏವಕಾರಾರ್ಥೇ ಪ್ರಚುರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ತಾಂ ಭ್ರಾ
ಂತಿಂ ವಾರಯಿತುಂ ತದರ್ಥಮಾಹ-ಜಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಕರ
ಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ. ತತ್ರ ಜಾತ್ಯದಯೋ ಹಿ ಅವಚ್ಛೇದಕಾ ವಿವೇಚನೀಯತ್ವಸಮನಿಯತಾಃ.
ತಥಾ ಹಿ—ಮಾನವರೋಳೆ ಪುರುಷರುತ್ತಮರ್. ಅತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷಸಾಧಾರಣಮನುಷ್ಯ
ಸಮುದಾಯಾತ್ ಪುಂಲಕ್ಷಣೈಕದೇಶಃ ಪೃಥಕ್ಕ್ರಿಯತೇ. ತತ್ರ ಪುರುಷತ್ವಂ ಜಾತಿರವ
ಚ್ಛೇದಿಕಾ. ಏವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಸಾಧಾರಣವರ್ಣಸಮೂಹಾತ್ ಷ್ಟತ್ರಿಯಲಕ್ಷಣೈಕದೇಶಃ
ಪೃಥಕ್ಕ್ರಿಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಷ್ಟತ್ರಿಯತ್ವಂ ಜಾತಿರವಚ್ಛೇದಿಕಾ. ಏವಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಯೋ
ರಪಿ ಯೋಜ್ಯಂ.

ಕೃಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯೇಣಾಪಿ ಇತಿ. ಅತ್ರ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಃ ತದಸಾಧಾರಣಸ್ವರೂಪಸರೋ
ನ ಗುಣಪರ್ಯಾಯವದ್ಭವ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂಪರಃ. ತಸ್ಯ ಅವಚ್ಛೇದಕತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—
ಇವರೋಳಿತನಮಾತಂ ಇತಿ. ಏಷು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕೃತೇಷು ಅಯಂ ಸುಂದೀಯ ಇತ್ಯತ್ರ
ಅಯಮಿತಿ ವಿವಕ್ಷಿತೈಕವ್ಯಕ್ತಿರೇವ ವಿವಿಚ್ಛತೇ. ತತ್ರ ನ ತಾವಜ್ಞಾತಿಃ, ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಮಾತ್ರ
ನಿವೃತ್ತಜಾತೇರಭಾವಾತ್. ಗುಣಃ ಕ್ರಿಯಾ ನಾ ಯದ್ಯಪಿ ಸವೃಥವತಿ, ತಥಾಪಿ ಅಯಮಿತಿ
ಬ್ಧಿನ ನಾಭಿಧೀಯತೇ. ಅಯಮಿತಿ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಕೃತಃ ಏಣ್ಱಿ ಏವೋಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ
ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ ವಿವೇಚನೀಯಾವಿವೇಚನೀಯಸಾಧಾರಣಂ. ವಿವಕ್ಷಿತವ್ಯಕ್ತಿಸ್ತು ದ್ರವ್ಯಂ ಸದಪಿ
ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಮೇವ ನ ತನ್ನಿಷ್ಠೋ ಧರ್ಮಃ. ಅತೋತ್ರ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಃ ತದಸಾಧಾರಣಸ್ವ
ರೂಪಮೇವ ಆಹೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈಃ ಪೂಜ್ಯೇ || 224 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಧು, ನಿಪುಣ ಇತ್ಯೇತದರ್ಥೈಃ ಶಬ್ದೈರ್ಯೋಗೇ ಪೂಜ್ಯ
ವಾಚಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಬಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಯೋಳ್ ಸಾಧು, ತಾಯೋಳ್ಳೊಳ್ಳದಂ, ವಿದ್ಯೆಯೋಳ್
ನಿಪುಣಂ, ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕುಶಲಂ.

ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈರಿತಿ ಕಿಂ ? ತಂದೆಯ ಧನಂ, ತಾಯ ಮೊಲೆಯ
ನುಂಡಂ. ಪೂಜ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಳವಿನ ಜಾಣಂ.

[Anything praiseworthy, when coupled with words denoting goodness
or skill, adds the affix of to the crude form.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಾಯೋಳ್ ಸಾಧು, ತಾಯೋಳ್ಳೊಳ್ಳದಂ. ಮಾತರಿ ನುಪ್ಪು ವರ್ತತ ಇತಿ
ಪ್ರತಸ್ಯ ಪ್ರಶಂಸಾ ಗಮ್ಯತೇ. ಮಾತೃಪರ್ಯೇ ಹಿ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಪೂಜಕಾಃ.
ಪೂಜ್ಯೇಷು ನುಪ್ಪು ವರ್ತನಂ ಪೂಜಕಾನಾಂ ಶ್ಲಾಘ್ಯವೇಃ ತತ್ರ ಪೂಜ್ಯವಾಚಕಾತ್ ಲಿಕ್ಷಾ
ತ್ ಅನೇನ ಸಪ್ತಮಾ ವಿಧೀಯತೇ.

ಯದ್ಭವಿ ಪುತ್ರಗತಸಾಧುತ್ವಾದೇಃ ಮಾತ್ರಾದಿರ್ವಿಪಯೋ ಭವತಿ — ತಾಯೋಃ ಸಾಧು ಇತಿ ಮಾತರಿ ವಿಪಯೇ ಸಾಧುರಯಮಿತಿ ಪ್ರತೀತೇಃ, ಇಯಂ ವಿಪಯಸಪ್ತಮೈವೇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ ; ತಥಾಪಿ ವಿಸಯವಿಪಯಿಭಾವಸಮ್ಪನ್ನವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೀ ಮಾ ಭೂದಿತಿ ಸಫಲೋಽಯಮಾರವ್ಭಾಃ. ಅತಃ ಏವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತಾಮೋವ ದರ್ಶಯತಿ — ಕಳವಿನ ಜಾಣಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋಗೇ'ವ || 225 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋಗಃ ಸಮ್ಪನ್ನಃ. ಸ ಚ ಅನೇಕವಿಧಃ. ತಸ್ಮಿನ್ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ಲಿಕ್ಷಾತ್ ಅಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಲ ಕಂಪು, ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಳು ; ಊರೊಡೆಯಂ, ಮ ರದ ಕೊಂಬು.

[For connection *a* (the sixth or possessive case).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಜನಂ ಯುಕ್ತಿಯೋಗೇ ಇತಿ ಪ್ರತಿತ್ಯುತ್ಯಯೋಗಶಬ್ದಃ ಸಾ ಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ನವಚನಃ. ಸ ಚ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಗುಣಗುಣಿಭಾವಲಕ್ಷಣೋ ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವಲಕ್ಷಣಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಲಕ್ಷಣಃ ಸ್ವಸಾವಿಭಾವಲಕ್ಷಣಃ ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕವಿಧ ಇತ್ಯಾಹ—ಯೋಗೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ, ವಿಶೇಷನಾ ಕ್ಲೇಷೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿವಕ್ಷಿತಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಮ್ಪನ್ನೋ ಹಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಃ. ನ ಹಿ ಅಸಮ್ಪನ್ನೇ ಕಸ್ತಿದ್ವಿಧಿರಸ್ತಿ, ಕರ್ಮಕರಣಾದಿಕಾರಕಾಣಾಮಪಿ ಸತ್ಯೇವ ಸಮ್ಪನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಾರಾತ್. ತತ್ರ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ಯತ್ಯವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾ ಸಾಧಕತಮತ್ವಾದಿವ ಜ್ಞಾಯಾಂ ತೃತೀಯೇತ್ಯಾದಿಯಾವದಪವಾದಪರಿಹಾರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಮ್ಪನ್ನವೂತ್ರವಿವಕ್ಷಾಯಾವೇವ ಪಕ್ಷೀವಿವಿಕ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ.

ನನು ಅಸ್ತೇವಂ ಅಪವಾದವಿನಿರ್ಮುಕ್ತ ಏವಾಸ್ಯ ವಿಷಯಃ. ತಥಾಪಿ ಸಮ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಉಭಯನಿರೂಪ್ಯತ್ವಾತ್ ಮರದ ಕೊಂಬು ಇತ್ಯಾದೌ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪಕ್ಷೀ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫೂದಿತೀತ—ಸತ್ಯಂ ಯದ್ಭವಿ ಸಮ್ಪನ್ನೋ ದ್ವ್ಯಾಶ್ರಯಃ, ತಥಾಪಿ ಕೊಂಬು, ಕಂಪು ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಃ ಅವಯವೋ ಗುಣೋನ್ಮೋ ವಾ ಪ್ರತೀಯಮಾನಃ ಕಸ್ಯಾ ಯಮಿತಿ ಅವಯವಿನೋ ಗುಣಿನೋನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಆಕಾಂಕ್ಷಾಮುತ್ಪಾದನುತೀತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಭೇದಕಾದೇವ ಪಕ್ಷ್ಮೀತಿ ನೋಭಯತ್. ತದ್ವಕ್ತಂ—

ಭೇದ್ಯಭೇದಕಯೋಃ ಸ್ಥಿಪ್ತಿಃ ಸಮ್ಪನ್ನೋನ್ಮೋನ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ |

ದ್ವಿಷ್ಟೋ ಯದ್ಭವಿ ಸಮ್ಪನ್ನಃ ಪಷ್ಕುತ್ವಪ್ತಿಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ || 226 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಹಿತೋ ಯಃ ಕೃತಃ ತದ್ವ್ಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣಿ ಚ ಕಾರಕೇ ಅದ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತನ ಘಟದ ಮಾಚ್ಚೆ, ದೇವದತ್ತನ ಇರವು, ಯಜ್ಞದತ್ತನ ನಿದ್ರೆ. ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮನೆಯೊಳಿರವು, ಪೊಲದೊಳಿಕ್ಕ. ಕೃತಿ ಇತಿ ತದ್ಧಿತೇ ಮಾಭೂತ್. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತನಿಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ದೇವದತ್ತಂ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ.

[Also in the case of the subject and the object when connected with verbal nouns.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಕಾಲಕಾರಕಾದ್ಯನಾಶಿಷ್ಟಃ ಕೇವಲೋ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭಾವ ಉಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ ವಿಹಿತೋ ಯಃ ಕೃತ್ ತತ್ಸನ್ನಿಯೋಗೇ ಸತಿ ಕರ್ತೃಂ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಕಾರಕೇ ತೃತೀಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಚ ಅಪೋದ್ಯ ಪಕ್ಷೀ ಭವತೀತಿ ವಿಧಾನಾರ್ಥೋ'ಯವಾರವ್ಭಃ.

ಅತ್ರ ಕೃದ್ಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ. ತಥಾಹಿ—ಭಾವೋ ಹಿ ನೈಯಾಕರಣ್ಯಃ ಉಭಯಥಾ ನಿರೂಪ್ಯತೇ : ಏಕಃ ಒಬ್ಬಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣಃ ; ಭವತೋಸ್ತಾ ದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿ ಭಾವಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅಸರೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಃ ;

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತತ್ರ ಆದ್ಯಃ ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಛೋ ದ್ವಿತೀಯಸ್ತು ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಃ. ತತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ—ಒಬ್ಬಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಚ ಸಾಧಾರಣಃ ; ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತ್ವತಲಾದಿನಾ ಭಾಷಾಯಾಂ ತನುಗುನಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ತದಭಿಧಾನಾತ್. ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಆಖ್ಯಾತವಾಚ್ಯಃ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯಶ್ಚ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸಕರ್ಮಕಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ ಅಕರ್ಮಕಾತ್ ಭಾವೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಚ ಕರ್ತೃಂ ಭವಂತಿ ; ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ಸರ್ವಾಷ್ಟಪಿ ಕಾರಕೇಷು ಭಾವೇ ಚ ಭವಂತೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ನೈವಂ ತತ್ರ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತೃಂ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಇತಿ ಉಭಯತ್ಯವ. ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ಭಾವೇ ಚ ಭವಂತೀತಿ ಭಾವಃ ಕೃದ್ವಾಚ್ಯ ಏವ ನಾಖ್ಯಾತವಾಚ್ಯಃ. ತಥಾಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಕೃತಿ ಇತಿ ಅನರ್ಥಕವೇವ ; ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ತ್ವತವ್ಯಾವೃತ್ತೃರ್ಥಂ ತತ್, ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೇ ಭಾವೇ ತದ್ಧಿತಸ್ಯ ಅಧಿನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣ ಏವಾಯಾಂ ಭಾವೋ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ದ್ವೈತಸಾರ್ಥಂ ತದಪೂದಾನಮಿತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವ ಇತಿ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ವೇತಿ ಸಂದ್ಭೇತೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮುಕ್ತೇ || 227 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಷಾದ್ಯುಕ್ತಯೋ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಮುಕಾರಃ ಸುಬ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವದತ್ತನಿದ್ಧಪಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ಪೋದಪಂ. ಉಕ್ತೇ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕುಲಾಲಸಿಂ ಘಟಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯಿಂ ಸದಕಂ ಗೆಯ್ಯಲ್ಪಟ್ಟುದು ; ಕರ್ಮಣಿ ನೋಭೂತ್. ಕುಲಾಲಂ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ ; ಸಕರ್ಮಕೇ ಮಾಭೂತ್.

[The subject of a verb takes m (the first or nominative case-affix).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಕ್ತಮುಖಿತಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಕಥಿತಮನುಪಧರಿತಂ ಅನರ್ಥಾಂತರಂ.
 ಉಕ್ತಂ ಕಾರಣೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಹಿತಃ ತದುಕ್ತಂ ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮುಚ್ಯತೇ.
 ಉಕ್ತಂ ನ ಋತೇ ವಕ್ತಾರಂ ವರ್ತತೇ. ವಕ್ತಾರ ಚ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ; ಯೇ
 ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಜಾತಃ ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿತಿ. ಸ ಚ ತಿಬ್ಬತೋಽನ್ಯತರ ಏವ ನಾನ್ಯಃ.
 ನ ಚ ಅತ್ರ ಧಾತೋರನ್ಯೋ ವಿಧೀಯತೇ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ತಿಷ್ಠಾದ್ಯು
 ಕ್ತಯೋಃ ಇತಿ. ಅದಿಬ್ದೇನ ಕೃತಃ ಪರಿಗ್ರಹಃ. ಯದ್ವಾಪಿ ಸೂತ್ರೇ ಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿ
 ಪ್ರಾಯೇಣ ವಾ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣಿ ಜೇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ವಾ ¹ ಉಕ್ತೇ ಇತ್ಯೇ
 ಕತ್ಯನಿರ್ದೇಶಃ; ತಥಾಪಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಇತ್ಯನ್ಯ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾ
 ಕರಣ್ಯೇನ ಉಕ್ತಯೋಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ.

ನನು ಚ ಅಯಮನಾರವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೋ ಯೋಗಃ, ಅಕಿಂಚಿತ್ತ ರತ್ವಾತ್. ತಥಾಹಿ—
 ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಾರ್ಥಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಿಧೇಯಃ. ಯತ್ರಾರ್ಥೇ ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೇ
 ವಿಹಿತಃ ಸ ತಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕ ಇತಿ. ನುತ್ರ ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕೋಽಯಂ
 ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನ ಚ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಅಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕಃ, ತಯೋಃ ತಿಷ್ಠಾ
 ದಿನೈವ ಪ್ರತ್ಯಾಯಿತತ್ವಾತ್; ಯತಃ ತಿಷ್ಠಾ ಕೃತಾ ವಾ ಉಕ್ತಂ ಏವ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣಿ
 ವಾ ಅಯಂ ವಿಧೀಯತ ಇತಿ. ತೇ ಅನ್ಯಲಭ್ಯೇ ಏವ, ಅನ್ಯಲಭ್ಯೇ ಹಿ ಲಬ್ಧಾರ್ಥ
 ಇತಿ. ಅತೋತ್ರ ಪ್ರಥಮಾ ನ ಕಿಂಚಿತ್ತ ರೂಪೀತಿ.

ನನು ಚ ಏವಂ ತಿಷ್ಠಾದೇವ ಅಕಿಂಚಿತ್ತ ರತ್ವಂ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂ. ತಥಾಹಿ—ಕು
 ಲಾಲಂ ಘಟಮಂ ಮಾದಿದಂ, ಕುಲಾಲನಿಂ ಘಟಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ
 ರಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗೇ ತಾವತ್ ಕುಲಾಲಃ ಕರ್ತಾ ಘಟಃ ಕರ್ಮೇತಿ ಅನಿವಾದಂ. ತತ್ರ
 ಚ ಕರ್ತೃಕರ್ಮರೂಪಾರ್ಥೇ ಕುಲಾಲಘಟೌ ಕುಲಾಲಘಟಲಬ್ಧಭ್ಯಾವೇವ ಉಚ್ಯೇತೇ,
 ನ ತಿಷ್ಠಾ ಕೃತಾ ವೇತಿ ಅನ್ಯಲಭ್ಯತ್ವಾತ್ ನ ತತ್ರ ತಿಬ್ಬತೌ ಕಿಂಚಿತ್ತ ರತ್ವ ಇತಿ ಅಕಿಂ
 ಚಿತ್ತ ರಾವೇವ ಇತಿಚೇನ್ನ.

ಸಮಯಗ್ರಹಣೇ ಯದವಚ್ಛೇದೇನ ಶಕ್ತಿಗೃಹ್ಯತೇ ತದವಚ್ಛೇದೇನೈವ ವಾಚ್ಯ
 ವಾಚಕಭಾವಃ. ಕುಲಾಲಘಟಲಬ್ಧಿಯೋರ್ಹಿ ಕುಲಾಲಘಟಾತ್ಮನೋರರ್ಥಯೋಃ ಸಮ
 ಯೇ ಗೃಹ್ಯಮಾಣೇ ಕುಲಾಲತ್ವಘಟತ್ವೇ ಹಿ ವಾಚ್ಯತಾವಚ್ಛೇದಕೇ. ಅತೋತ್ರ ಕು
 ಲಾಲಘಟಲಬ್ಧಿ ಕುಲಾಲತ್ವಘಟತ್ವವಚ್ಛಿನ್ನಾ ವೇವ ಅರ್ಥಾವಹತುಃ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಕರ್ಮ
 ತ್ವಾವಚ್ಛಿನ್ನಾ; ತಯೋಃ ತದಾನೀಂ ಭಾನುಭಾವಾದಿತಿ. ಅತ ಏವ ಚ ಕುಲಾಲಘಟಾ
 ದಿಬ್ಧಿವರ್ಣಾತ್ ಕುಲಾಲತ್ವಘಟತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕೃತ ಪ್ರತೀತಿಃ ನ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರ
 ಕೇತಿ. ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಾಯನಾರ್ಥೋ ಹಿ ತಿಷ್ಠಾದಿವಿಧರಿತಿ ನೇಮಾವ
 ಕಿಂಚಿತ್ತ ರೌ; ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಪ್ರತ್ಯಯಜನಕತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ತಿಷ್ಠಾದಿನೈವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುಲಾಲಘಟಪದಯೋಃ
 ಅನರ್ಥಕ್ಯಂ. ಕುಲಾಲಃ ಕರ್ತಾ ಘಟಃ ಕರ್ಮೇತಿ ಏವಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರತ್ಯ

¹ ಉಕ್ತ ರೀತ್ಯಾ ಏಕತ್ವ.

ಯಸ್ಯ ಕುಲಾಲಘಟಾದಿಪದನವಂಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯತ್ವೇನ ಅರ್ಥವತ್ತಾವೃತ್ತಿ ಇತಿಚೇತ್—
ಸತ್ಯಂ. ವಿಭಕ್ತಯೋ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ : ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ ಉಪಸದವಿಭಕ್ತಿಃ ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನ
ವಿಭಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯಾ ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್²⁰⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೋಗೈಃ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕೇ
ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ. ಯಥಾ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊ
ಯ್ದಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಾ ತು ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಡ್ಭೀ¹⁶ ಇತ್ಯಾದಿಯೋಗೈಃ ಪದಾ
ನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ ಉಪಸದವಿಭಕ್ತಿಃ. ಯ
ಥಾ ಅಗ್ನಿಗೈ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಂ, ಪಿತೃಗಳೈ ಸ್ವಧಾಕಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಾ ತು ನ ಕಾರಕೇ
ನಾಮ ಪದಾನ್ತರಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೇ ಕಿಂತು ಉಪಸದವಿಭಕ್ತಿಯೇನ ವಿಧೀಯತೇ ಸಾ
ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿಃ. ತತ್ರ ಇಯಂ ಪ್ರಥಮಾ ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿರೇವ. ತಥಾ
ಹಿ—ನ ತಾವದಿಯಂ¹ ಕಾರಕೇ, ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಅನುಕ್ತಯೋಃ ತೃತೀಯಾವೃತ್ತಿ
ಯೋರೇವ ಉಪಯೋಗಾತ್. ಉಕ್ತಯೋಸ್ತು ಕೃತಕರಣಪ್ರಸಂಗೇನ ವಕ್ತೃನ್ತರಾಸ
ಪೇಕ್ಷಣಾತ್; ಅನ್ಯಥಾ ಅನವಸಾನಾತ್. ನಾಮ ಉಪಸದವಿಭಕ್ತಿಃ, ತಾದೃಗುಪಸದಂ ನಿಮಿತ್ತ
ಮಾದಾಯ ವಿಧಾನಾಭಾವಾತ್. ಅತೇಫ ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕುಲಾಲನಿಂ ಮಾಡಲ್ಪ
ಟ್ಟದು ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಉಕ್ತತ್ವೇನ ತದ್ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪ
ತ್ತೃರ್ಥಂ ಕುಲಾಲಘಟಾದಿಪದಾ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಂತೇ.

ತತ್ರ ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾತಿಸದಕಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಾಯನಕತ್ವಿಃ, ತಥಾಪಿ ನ
ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿಯಮೇನ ವಿಭ
ಕ್ತಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಪದತ್ವಸಾಧನೇ ಯಾ ಕಾಚಿತ್ವಿಭಕ್ತಿರಪಿ ಸಮರ್ಥಾ ಭವತ್ಯೇವೇ
ತಿ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದ್ವಿತೀಯಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮಾಬಿಷು ವಿಧಾನೇನ ಸಾವಕಾಶತಯಾ
ಚಲಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವಿಹಿತಾ ಪ್ರಥಮೈವ ನಿವಹಾರಾ ಆವಶ್ಯಕ್ತಾ ಆಸ್ತೀತಿ ಇತರಸಿ
ವೃತ್ತೌ ಅಸೇನ ಪ್ರಥಮೈವ ವಿಧೀಯತೇ. ತಥೈವ ಸಾಧುತ್ವಂ ನಾನ್ಯಥೇತಿ. ಇದ
ಮೇವ ಪಿ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛಕಾರಕಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾಭಿಧೇಯತ್ವೋಕ್ಷಣಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕಾಂಶ್ಚ,
ಽಮುಷಾಽಽ ಭಗವಾನ್ ದೇವಸ್ತೇ—ಮಿಚ್ಛೇಕಾರ್ಥೇ ವಾ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮುನ್ತ್ರಣೇ || 228 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಾರ್ಯಾನ್ತರವ್ಯಾಪೃತಸ್ಯ ಸ್ವಾಭಿಮುಖೀಕರಣಂ ಅವು
ನ್ತ್ರಣಂ. ತಸ್ಮಿನ್ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಲಿಪ್ಗಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಬವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವ ಬಿನ್ನಪಂ, ಸತಿ ಕೇಳ್, ಎಲೆ 3 ದೇವ, ಎಲೆ
ಭೂಪ.

[In addressing or calling to any one the *m* (nominative) case-affix is added to
the crude form (but by *ಸೂತ್ರಂ* 252 it is again dropped).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅಮುನ್ತ್ರಣಂ ಸಮುಖೀಕರಣಂ. ಪ್ರಾಗೇವ ಕೃತಸಾವೃತ್ತಿ
ಸ್ಯ ನ ತತ್ಸವ್ಯವತೀತ್ಯತ ಆಹ—ಕಾರ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಇದಂ ಚ ಚೇತನಾಭಿಪ್ರಾ

¹ ಕಾರಿಕೇ, ² ಯದಾಚ, ³ ದೇವಪತ್ನ.

ಯೇಣ. ತ್ವತ್ತಿರೂ ಮರನೆ ಇತಿ ಅಚೇತನೇ ವೃಕ್ಷಾದೌ ಔಪಚಾರಿಕವೇತತ್. ಸಮು
ಸಮಾತ್ರತ್ವಾತ್ ಸಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ವಚನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ || 229 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ. ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಾನುರಸ್ಯ ಲಕ್ಷ
ಣಂ ಜ್ಞಾಪಕಂ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ತಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಶುಕಱಿಯಲ್ ಬಂಧಂ, ರಮಣೀನೋಡಲ್ ಬಂಧಂ.
ಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಂ. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾಪಸಂಗೆ ಜಡೆಯಿಂದೂಟಂ.
ಭಾವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಆವಂಗೂಟಮಾತಂ ದೇವದತ್ತಂ.

[The object towards which is directed an act which is habitual, or implied in its
nature, takes the affix of the first (nominative) case, (but by sūtra 261 it is
again dropped).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಶಬ್ದಃ ಸ್ವಭಾವಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥೋಽಪಿ ಆತ್ರ ಕ್ರಿಯಾವಚನ
ಇತ್ಯಾಹ—ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧಿನಿ ಹಿ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಲಕ್ಷಣೀಯಂ. ಪಶುಕಱಿಯಲ್ ಬಂಧಂ. ಆತ್ರ ಗೋ
ದೋಹಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಕಾಲತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತೇನ ಚ ದೇವದತ್ತಾದೇಃ ಅಗಮನಲಕ್ಷ
ಣೋ ಭಾವೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ರಮಣೀನೋಡಲ್ ಬಂಧಂ. ಆತ್ರ ರಮಣ್ಯಾಃ
ಪ್ರೇಕ್ಷಣಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಸ್ನೇಹಾನುಬಂಧತಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತೇನ ಪ್ರಿಯಾ¹ಗಮನಲಕ್ಷ
ಣೋಽಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ಭಾವೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ಕಱಿಯಲ್, ನೋಡಲ್ ಇತಿ. ಯೋ ಭಾ
ವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ² ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಅಲ್ಪತ್ವಯಃ ಸುಸ್ಯೇತ್ಯನುಕ್ತೌ ಕುಟಃ
ಪ್ರಥಮಾ ಸ್ಯಾತ್ ? ಆತೋ ಯಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಿರ್ನಿರ್ವಿಭಕ್ತ ಇತ್ಯಾಹ—ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹಿ.

ತಾಪಸಂಗೆ³ ಜಡೆಯಿಂದೂಟಂ. ಆತ್ರ ಜಟಾ ಹಿ ದ್ರವ್ಯಂ ನ ಕ್ರಿಯೇತಿ ನ ತಾ
ಪಸಲೂತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಆವಂಗೂಟಮಾತಂ ದೇವದತ್ತಂ. ಆತ್ರ ಭೋಜನಸ್ಯ ಕ್ರಿ
ಯಾತ್ಯೇಽಪಿ ಲಕ್ಷಣೀಯೋ ದೇವದತ್ತೋ ದ್ರವ್ಯಮೇವ ನ ಕ್ರಿಯೇತಿ ಆವಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ
ನ ಪ್ರಥಮಾ. ಇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣತ್ವಾತ್ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತೌ ಆಯಮಾವೃತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಾ || 230 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿನೋ ಲಿಪ್ತಾತ್ ಮಕಾರಃ ಸುಬ್ಧವತಿ.
ಪಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಭಕ್ತಿರೇವ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭೀರನುದಾರಂ ಕಲಿ ಗಂ |

ಭೀರಂ ಭೂಪತಿಕುಮಾರಕಂಗಾದುದಯಂ ||

ಪಕ್ಷೇ ಭೀರಂಗಿ, ಉದಾರಂಗಿ, ಕಲಿಗಿ, ಗಂಭೀರಂಗಿ.

[Qualifying adjectives optionally take the affix of the first (nominative) case : otherwise that of the word they qualify.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಾಯತ್ತಂ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರಮಿತಿ ವಿಶೇಷ್ಯವದ್ವಿಭಕ್ತಿ
ವಚನಂ ಅನುಕ್ತಸಿದ್ಧಂ ಭವತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಹ—ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದಂ ಚ ಸ
ಮಾನಾಧಿಕ-ಣವಿಶೇಷಣಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ. ವೃದ್ಧಿಕರಣವಿಶೇಷಣೇ ತು ನೈವಂ. ಕಿನ್ತು
ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ. ತಿಬಸ್ತವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಸಕಲಕಾರಕಾಣಾಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ || 231 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಪಾಂ ಬಹುಲಂ ವೈತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತತ್ರ ಬಳಮೋರ್ಮಕಾರಃ—ಪರಿಯಣದೊಳುಂಡಂ,
ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ; ಘಟಮಂ ಮಾಡಿದಂ, ಘಟಂಮಾಡಿದಂ.

ಮಿಮ್ಗತ್ವಮ್—ದೇವದತ್ತನಿದ್ದಂ, ದೇವದತ್ತನನಿದ್ದಂ ; ಪೂವಿಂ
ದಚ್ಚೆಗನಿದಂ, ಪೂವನಚ್ಚೆಗನಿದಂ ; ಲೋಕಕ್ಕಧಿಕಂ, ಲೋಕಮನಧಿಕಂ.

ಅತ್ತಣಿಮಿಮ್—ಮರದತ್ತಣಿಂದೆಲೆ ಬಿಟ್ಟುದು, ಮರದಿಂದೆಲೆ ಬಿಟ್ಟು
ದು.

ಬಳಮತ್ತು ಗತೆ—ಎಳ್ಳೊಳಣೆ, ಎಳ್ಳಣೆ ; ಶಿಷ್ಯನಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ,
ಶಿಷ್ಯಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ ; ಜಗದೂಡೆಯಂ, ಜಗಕ್ಕೂಡೆಯಂ.

ಇಮಮೋರತ್ತಣಿಂ—ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದು, ಕೊಡಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಕ
ಡಿದಂ ; ಆತನಂ ಬಸಗೊಂಡಂ, ಆತನತ್ತಣಿಂ ಬಸಗೊಂಡಂ.

ಬಳ್ತಮ್ನಸ್ವಿದ್—ಎಳ್ಳೊಳಣೆ, ಎಳ್ಳಣೆ ; ನೀಂ ಬಂದಯ್, ನಿನ್ನ ಬಂ
ದಯ್ ; ಎನ್ನಂ ಮೆಚಿದಂ, ಎನ್ನ ಮೆಚಿದಂ.

ಬಳಮಿ—ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯ್ದಂ, ಕುಡುಗೋಲೊಳ್ ಕೊಯ್ದಂ.

[One case is often used for another : (namely—
the 2nd and 6th for the 1st ;
the 1st, 4th, 5th and 6th for the 2nd ;
the 2nd, 5th and 7th for the 3rd ;
the 2nd for the 4th ;
the 3rd for the 5th ;
the 4th for the 6th ;
the 1st, 4th and 6th for the 7th).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್²⁰⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೋಗೈಃ ಕರ್ಮಾದಿಷು ಕಾರಕೇಷು
ದ್ವಿತೀಯಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯೋ ವಿಹಿತಾಃ. ತಾಸಾಂ ಬಹುಲಂ ವೈತ್ಯಯೋ ದೃಶ್ಯತೇ.
ತತ್ರ ಕಾ ಕುತ್ರ ವೈತ್ಯತೀತ್ಯಾಪ್ಪಾ ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾದಯಃ ಸರ್ವಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ವೈತಿ ಯ
ನ್ತಿತಿ ಕ್ರಮೇಣ ದರ್ಶಯತಿ—ತತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಬೃಹದೇವಕಾರ ಇತಿ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಚ ಪ್ರಥಮಾ ದೃಶ್ಯತೇ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ತಾವತ್ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಪರಿಯಣಂ ಭುಕ್ತಿ ಪಾತ್ರಂ. ಭುಜ್ಜಿಯಾಯಾಂ ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಸಪ್ತಮಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತತ್ರ ಪರಿಯಣಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಾ 1 ವಿನಾ ವಿಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗಸಿರ್ವಾರ್ಥಃ ಶಕ್ಯತೇ ಕರ್ತುಮಿತಿ ನ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ತಥಾ ಹಿ—ಪರಿಯಣಬ್ದೇನ ನ ಪಾತ್ರಮುಚ್ಯತೇ. ಕಿನ್ತು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತೌ ತತ್ಪ್ರಾತ್ರೇ ಭೋಕ್ತೌ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ತತ್ತ್ವ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ನ್ಯಾಯ್ಯವ. ಅಥ ವಾ ಪರಿಯಣಮಿತಿ ನೇಯಂ ಪ್ರಥಮಾ. ಕಿನ್ತು ಪರಿಯಣಬ್ದೇನ ತತ್ಪ್ರಾತ್ರಸ್ಯ ಮನ್ವಂ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಸ್ಯ ಉಂಡಮಿತಿ ಉತ್ತರೇಣ ತಿಜಂತಪದೇನ ಅಮುಕ್ತೌ 228 ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸೇ ಮಗಾಗಮೇ ಸತಿ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧೃತಿತಿ. ತಥಾಪಿ ಪರಿಯಣಮುಂಡಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಅಧಿಕರಣತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಮಪಿ ಪ್ರಥಮಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ. ತಥಾ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಘಟಂ ನೂಡಿದಂ, ಅತ್ರ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಘಟಮಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯವ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಘಟಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಅತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ಪ್ರಯೋಗಸಿರ್ವಾರ್ಥಃ ಕರ್ಮಣ್ಯವ ಪ್ರಥಮೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಮಿಮುತ್ಸುಮಿ ಇತಿ. ಪ್ರಥಮಾತ್ವತೀಯಾಚತುರ್ಥಾಃ ದ್ವಿತೀಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ದೇವದತ್ತನಿದ್ಧಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಇರಿ ಧಾತೋಃ ಅನ್ವರ್ಥವಿತೇ ಸುಬೋಕ್ಷಾಯಾಂ ಹೇತುಕರ್ತೃ ಇರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಸತಿ ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಪಿ ನ್ಯಾಯ್ಯವ. ತಥಾಪಿ ಸ್ವತನ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಯೇವ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ತೃತೀಯಾಯಾಂ ಪೂವನಾಕ್ಷಿಂಸಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಅರ್ಚನಾ ನಾಮ ದೇವತಾಯೈ ದಾನಂ. ತತ್ರ ದೇಯಭೂತಂ ಪುಷ್ಪಂ ಕರ್ವ್ಯವೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಅರ್ಚನಂ ಪೂಜಾ, ತತ್ರ ಪುಷ್ಪಂ ಕರಣಮಿತಿ ಏವ ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಮಪಿ ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ. ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ಲೋಕಮನುಧಿಕಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಅಧಿಕೃಂ ಸಾವಧಿಕಮಿತಿ ಕಿಮುದಿಶ್ಯ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಲೋಕಮಂ ಕುಙ್ಕಿತು ಇತ್ಯನು ಸನ್ದಾನೇ ಬುದ್ಧಿಸ್ಯ ಅಧ್ಯಾಪೃತಸ್ಯ ವಾ ಕುಙ್ಕಿತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಲೋಕಮಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ತದಪವಾದಕತಯಾ ಶಕ್ತಿರೂಪಿಣಿ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉನ್ನತ್ಯರ್ಥಕಬ್ದಯೋಗೇ ಚತುರ್ಥಾಪ್ರಾಪ್ತಾವು ದ್ವಿತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಅತ್ತೇಣಿಮಿಮು. ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಂ ತೃತೀಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಮರದಿಂದಲೆ ಬೀಡಿದು. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪತ್ರಪತನೇ ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಕಾರಣತ್ವಾತ್ ಹೇತೌ ತೃತೀಯಾ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಪತನಮಪಾಯಃ ತತ್ರ ವೃಕ್ಷೋವಧಿರಿತಿ ಅಪಾದಾನವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಞ್ಚಮಿಪ್ರಾಪ್ತಾವು ತೃತೀಯೇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯಃ.

ಬಳವುತ್ತು ಗೆತ. ಸಪ್ತಮಿದ್ವಿತೀಯಾಪ್ಪಿಷ್ಠಿಷು ಚತುರ್ಥೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಎಳೆಣ್ಣೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತೈಲಂ ತಿಲಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಾಗುಣಂ ಸಹಿಗೇ ಚಪಲತೆ ಇತಿವತ್ ಚತುರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ವ್ಯಾಪಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಪ್ತವಾಂ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ. ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕಲ್ಪನಾ ನಿಯೋಗಃ ತ್ವಮೇವಂಕುರ್ವಿತಿ. ಸ ಚ ಶಿಷ್ಯಾರ್ಥಃ ತತ್ಕೃತಪ್ರಯೋಜನಂ ಶಿಷ್ಯಸ್ಯೈವೇತಿ ತಥಾ ಚ ತಾದರ್ಭ್ಯೋ 217 ಇತಿ ಅತ್ರ ಚ ತರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಕಲ್ಪನಾ ನಿರ್ವರ್ತನಂ ; ಘಟಂ ಕಲ್ಪಯತೀತ್ಯತ್ರ ಘಟಂ ನಿರ್ವರ್ತಯತೀತಿ ಪ್ರತೀತೇ. ತತ್ರ ಚ ಶಿಷ್ಯಃ ಕರ್ಮೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ. ಪಪ್ಪಾಂ ಜಗತ್ಕೃಡೇಯಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಬಡೆಯ ಇತಿ ಅಧಿಪತಿಸ್ಯುತೇ ; ಅಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ಟೆನ್ನತ್ಯಮಿತಿ ಶಕ್ತಿರುಚಿ 218 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚತುರ್ಥೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಅಧಿಸತಿಃ ಸ್ವಾಮೀತಿ ಸ್ವಸ್ವಾಭಾವವಸ್ತುವು ನ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ಪಿಷ್ಠಿಪ್ರಾಪ್ತಾ ಚತುರ್ಥೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ.

ಇಮಂಪೂರತ್ತಣಿಂ. ತೃತೀಯಾದ್ವಿತೀಯಯೋಃ ಪಜ್ಜಾ ಮೀತ್ಯರ್ಥಃ. ತೃತೀಯಾಯಾಂ ಕೂಡಲಿಯತ್ತಣಿಂ ಕಡಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಛಿದ್ರೀಯಾಯಾಂ ಕುಠಾರೋ ಹೇತುರಿತಿ ಹೇತು ಪಜ್ಜಾ ಮೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಛಿದ್ರ ಕುಠಾರಸ್ಯ ಸಾಧಕತಮತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಜ್ಜಾ ಮೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ. ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಆತನ ತ್ತಣಿಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಯತ್ಪ್ರಚ್ಛತಿ ತದುತ್ತರಂ ವಕ್ತುಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಪ್ರಪ್ತುಃ ಕರ್ಣದೇವನಾಗಚ್ಛತೀತಿ ಅಪಾಯಾವಧಿವಿವಕ್ಷಯಾ ಪಜ್ಜಾ ಮೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಪ್ರಚ್ಛಃ ದ್ವಿಕರ್ಮಕತ್ಯಾತ್ ವಕ್ತುರಪಿ ಕರ್ಮತ್ವೇನ ದ್ವಿತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪಜ್ಜಾ ಮೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ.

ಬಳ್ಳವುಸ್ಸಿದ್. ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಪ್ತಮಾದ್ವಿತೀಯಾಸು ಪ್ಪಿಷ್ಠೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಎಳೆಣ್ಣೆ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ತಿಲಸ್ಯ ತೈಲಮಿತಿ ನಮನ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ವ್ಯಾಪಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಪ್ತಮಿಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ. ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ಸಿನ್ನ ಬಂದಯ್. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಅಭಯಾಭಾವವಸ್ತುವು ನ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ತಿಷ್ಠಾ ಕರ್ತು ರುಕ್ತತ್ಯಾತ್ ಮುಕ್ತೇ 219 ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ. ಬ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಎನ್ನ ಮಜಿದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ವಿಸ್ತರಣೀಕ್ರಿಯಾತ್ವದ್ವಿಷಯಯೋಃ ವಿಷಯ ವಿಷಯಭಾವವಸ್ತುವು ನ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವವಿವಕ್ಷಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪ್ಪಿಷ್ಠೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ.

ಬಳಿಸಿ. ತೃತೀಯಾಯಾಂ ಸಪ್ತಮೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಕುಡುಗೋಲೋಳ್ ಕೋಯ್ದಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಛಿದ್ರಾಭಯಮುಪಶಿಷ್ಟಂ ಸದೇವ ಕುಠಾರಂ ಛಿದ್ರಮುತ್ಪಾದಯತೀತಿ ಟೆಪ್ಪೆಷಿಕಾಧಿಕರಣವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಸಪ್ತಮಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಾ. ತಥಾಪಿ 2 ಛಿದ್ರಾಭಯಸ್ಯ ಛಿದಿಕರಣತ್ವ 1 ವಿವಕ್ಷಯಾ ತೃತೀಯಾಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸಪ್ತಮೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪಯಃ.

ಏವಂ ಉದಾಹೃತಪ್ರಯೋಗದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಪಷ್ಠ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಪಠವಂಚತುರ್ಥಾಪಷ್ಠಾ ಮೀಪಷ್ಠ್ಯಾಃ ತತೀಯಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾಪಷ್ಠಾ ಮೀಪಷ್ಠ್ಯಾಃ ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾ, ಪಷ್ಠಾ ವ್ಯಾಂ ತತೀಯಾ, ಪಷ್ಠ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥೀ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಪ್ರಥಮಾಚತುರ್ಥೀಪಷ್ಠ್ಯಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ. ನಾತ್ರ ಕೌಚಿನ್ನಿಯಾಮಕಂ ಆರಾತೀಯವಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗಾದನ್ಯತ್ರೇತಿ ಸ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಂ; ಪ್ರಯೋಗೇ ರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ || 232 ||

ವೃತ್ತಿ || ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಯನಂಗಳ್, ನಯನಂಗಳಂ, ನಯನಂಗಳಿಂ, ನಯನಂಗಳ್ಳಿ, ನಯನಂಗಳತ್ತಣಿಂ, ನಯನಂಗಳ, ನಯನಂಗಳೊಳ್. ಏವಂ ಕೇಶಂಗೆಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

[In the plural *gal* precedes the case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ನಿರ್ಣೇತಸ್ಯ-ಉಪಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಯಥಾಯೋಗಂ ಸುಪಮು ದ್ಭಾವ್ಯ ಇತೋ ಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಇತ್ಯಾಭಯೋಗ್ಯಃ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರಕೀಯಾ ಪ್ರೂಪ್ಯತೇ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನೇಕತ್ವ ಇತೀದಂ ವಿಧೇಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಉತ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಾ ? ನಾಧ್ಯಃ. ತತ್ರ ಹಿ ಸುಪಿ ಪರೇ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವವಿವಕ್ಷಾಯಾ ವಿತಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯತೀತಿ ಸಪ್ಪಾಂಗಳ ಏವ ಅರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್ ನ ವಿಭಕ್ತೇಃ. ತಥಾ ಚ

ಸಪ್ಪಾ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನಿಗದ್ಯತೇ |

ಇತ್ಯೇತತ್ ವ್ಯಾಕುಪ್ಯೇತೇತಿ. ನ ಚ ಗಳೋಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾತ್ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತಾವ್ಯಾಕೋಪ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೇನ ವಿಭಕ್ತೀರೇವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಂ, ಪಟಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಪ್ಪಾಪ್ರತ್ಯಾಯುಕ್ತಾಭಾವಾತ್ ಸಾ ನ ಪ್ರತೀಯೇತೇತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಸದಪಿ ಅನುವೃತ್ತಸ್ಯ ಲಿಪ್ಪಾ ಏತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಉತ ಸುಪಿತಿ ಸಾಕ್ಷಾದುಕ್ತಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ವಾ ? ನಾಧ್ಯಃ. ತತ್ರ ಹಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗಳ ಭವತಿ ಸುಪಿ ಪರೇ ಇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತಃ. ತಥಾಚ ಅನೇಕತ್ವಸಪ್ಪಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವೇನೈವ ಭಾಸತ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಉಕ್ತಂ ಏವ ದೋಷಃ ಪ್ರಾದುಷ್ಯಾತ್. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ತತ್ರ ಚ ಲಿಪ್ಪಾತ್ ಗಳ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತೇ ಸುಪಿ ಪರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ಯಾತ್. ತಥಾಚ ಅನೇಕತ್ವಸಪ್ಪಾ ವಿಭಕ್ತೀರೇವ ಪ್ರತೀತೇತಿ ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿರರ್ಥಕಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ನಿಮಿತ್ತವಿಶೇಷಣತ್ವಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಕಕ್ಷೀಕರಣಾತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪೋಕ್ತದೋಷಃ; ಪಕ್ಷಾಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತ್ರಿಕಂ

ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಗೋ ನೈರರ್ಥಕ್ಯಮುಪಿ ; ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾ ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥೋರಕಃ ಸ್ ಲಬ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರಕತ್ವೇನ ಉಪಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್. ನ ಚ ಘಟಾ, ಪಟಂ ಇತ್ಯಾದಾವುಪಿ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ಯತರವಾಚ್ಛೇದಕತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥೋರಕತ್ವೇನ ಗಳಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯೈವಾಯಂ ಸ್ಥೋರಕೋ ನ ತ್ವೇಕತ್ವಸ್ಯೇತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣಂ ; ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಗರ್ಭಾರ್ಥತ್ವೇನ ದೋಷಾಭಾವಾತ್.

ನ ಚ ಉಕ್ತಂ ಏವ ವಿಭಕ್ತೇಃ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿತ್ವಭಾವೋ ದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ವಿಭಕ್ತಿವಾಚ್ಯಸ್ಯ ಸತೋಪಿ ತಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯತ್ವಾರ್ಥಂ ಗೋ ವಿಧಾನಾತ್. ವಿಭಕ್ತಿರ್ಹಿ ಸಂಖ್ಯತ್ವೇನೈವ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಬೋಧಿಕಾ, ನಾನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರೇಣೇತಿ. ಅನೇನ ಪಕ್ಷಾಕ್ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇನ ದೋಷಃ ಸರಿಪ್ರತಃ ; ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರೇಣ ಸಂಖ್ಯಾಬೋಧಕತ್ವಾಭಾವಾತ್.

ಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತ ಇತಿ ತತ್ತ್ವೇನೈವ ಬೋಧಯತೀತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸರ್ವಾಸು ವಿಭಕ್ತಿಷು ಪ್ರಯುಜ್ಯ ದರ್ಶಯಾನ್ ಬೃತ್ವೇ ದರ್ಶಯತಿ—ನಯನಂಗಳ ಇತ್ಯಾಭಿ. ತಥಾ ಬಹುತ್ವೇ ದರ್ಶಯತಿ—ಕೇಶಂಗಳ ಇತ್ಯಾಭಿ.

ನನು ಏಕವಚನದ್ವಿವಚನಬಹುವಚನವಿಭಾಗಃ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ; ಪುರುಷಃ ಪುರುಷಾ ಪುರುಷಾಃ, ಪಚತಿ ಪಚತಃ ಪಚಂತಿ ಇತಿ ನಾಮನು ಆಖ್ಯಾತೇಷು ಚ ಏಕತ್ವದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನಾತ್. ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಪುರುಷಂ ಬಂದಂ, ಪುರುಷರ ಬಂದರ ಇತಿ ನಾಮನು ಆಖ್ಯಾತೇ ಚ ಏಕವಚನಬಹುವಚನಯೋರೇವ ವ್ಯವಹಾರೋ ನ ಬ್ವವಚನಸ್ಯ ; ತಸ್ಯ ತು ಟೀಚಿತ್ವಾದೇವ ವಿಜ್ಞೇಯತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ನಯನಂಗಳ ಇತ್ಯತಃ ಕೇಶಂಗಳ ಇತ್ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಭಾಸಕಮಸ್ತಿ ; ಗೋ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚ ದರ್ಪಣಕೃತಾ—

ಕಂ || ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮು |

ನೇಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವವಸ್ತು ¹ ಗಳೋಳಾಚರಿಸರ್ |

ಸ್ವೀಕಾರಂ ಕನ್ಮ ಡದೊಳ |

ಗೇಕಬಹುತ್ವಂ ಬ್ವವಚನಮುಚಿತದ ಬಹುಕಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಚ ಕಥಂ ದ್ವಿತ್ವಪ್ರದರ್ಶನೋಕ್ತಿಃ ಸಬ್ಧಜ್ಞತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಏಕತ್ವಬಹುತ್ವಯೋರಿವ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುಧರ್ಮತ್ವೇನ ತದ್ವ್ಯವಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಭಾಷಾಯಾಮುಪಿ ಅವರ್ಜನೀಯತ್ವಾತ್. ನ ಚ ನಯನಂಗಳ, ಕೇಶಂಗಳ, ಪಾದಂಗಳ, ನಖಂಗಳ ಇತ್ಯಾದೌ ಗಳಃ ಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ತಿಗ್ನಯಃ, ಸಮುದ್ರಾಃ, ಪಾಣಿವಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಜನೋಪಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತ್ರಿತ್ವ ಚತುಷ್ಪತ್ಯವಿತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷಪ್ರತೀತಿರಿತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್.

¹ ಗಳಾಚರಿಸರ್.

ತ್ರಿತ್ವಾದಿನಾಂ ಬಹುತ್ವೇನ ಕ್ರೋಡೀಕರಣಾತ್ ನ ತದ್ವಿಭೇದ ಇತಿಚೇತ್, ದ್ವಿತ್ವಾದಿ
ನಾಮುಃ ಅನೇಕತ್ವೇನ ಕ್ರೋಡೀಕರಣಾತ್ ನ ತದ್ವಿಭೇದ ಇತ್ಯಪಿ ಸುವಚತ್ವಾತ್. ನ ಚ
ಏವಂ ದ್ವಿತ್ವಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತ್ವೇ^೧ಽಪಿ ನ ದ್ವಿತ್ವತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋ
ಧವಿಷಯತಾ, ಅನೇಕತ್ವ ಏವ ಗಳೋ ವಿಧಾನಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ತ್ರಿತ್ವಾದಿನಾಮುಃ
ಬಹುತ್ವಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತ್ವೇ^೧ಽಪಿ ನ ತ್ರಿತ್ವತ್ವಾದಿ ಪ್ರಕಾರಕಬೋಧವಿಷಯತಾ,
ಬಹುತ್ವ ಏವ ಜನೋ ವಿಧಾನಾದಿತಿ. ನ ಚ ಜಸಾ ಬಹುತ್ವಪ್ರಕಾರಕ ಏವ ಬೋಧಃ.
ತ್ರಿತ್ವತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಸ್ಯ ತ್ರಯೋಗ್ಯಯಶ್ಚ ತ್ವಾರಃ ಸಮುದ್ರಾಃ ಪಞ್ಚ ಪಾಣಿವಾ ಇ
ತ್ಯಾದಿದದಾನ್ತರಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯ ಏವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಗಳಾ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಕಾ
ರಕ ಏವ ಬೋಧಃ. ದ್ವಿತ್ವತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕಸ್ಯ ಎರಡು ನಯನಂಗಳ ಇತ್ಯಾದಿದದಾ
ನ್ತರಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಧ್ಯ ಏವೇತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಕಿನ್ತು ದ್ವಿತ್ವತ್ವಪ್ರಕಾ
ರಕೋ ಬೋಧಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪದಾನ್ತರಸಮುಭಿವ್ಯಾಹಾರನಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭಾಷಾಯಾಃ
ತು ತತ್ಸಪೇಕ್ಷ ಇತಿ ಏತಾನಾನೇವ ಭೇದೋ ನ ದ್ವಿವಚನಮೇವ ನಾಸ್ತಿತಿ. ಅತೋ
ದ್ವಿತ್ವೋಕ್ತಿಃ ಸದ್ಭಿಜತ ಏವೇತಿ. ಸೂಚಿತಂ ಚೈತತ್ ದರ್ಶನಕೃತಾಃ—

ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಮ | ನೇಕದ್ವಿಬಹುತ್ವವನ್ತು ^೧ ಗಳೋಚರಪರ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಬಾ || 233 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾಡು ಇತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಕಳುಪ್ಪ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ
ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ. ಉಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ. ಪಕಾರಃ
ಕಳುಪ್ಪ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾಱ್ಕಳ್, ನಾಡುಗಳ್, ನಾಱ್ಕಳ್; ಕೋಱ್ಕಳ್, ಕೋ
ಡುಗಳ್, ಕೋಱ್ಕಳ್; ಬೀಱ್ಕಳ್, ಬೀಡುಗಳ್, ಬೀಱ್ಕಳ್. ನಾಡ್ವಾದಯಃ
ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Nādu* and other words grouped with it (for which see below) optionally take *kal*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕಳ ಇತ್ಯೇತಾನಾನೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಉಕಾರಪಕಾರೌ ನ ಪ್ರ
ತ್ಯಯಬರೀತಯಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಿತ್ಯಾಹ—ಉಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಾಱ್ಕಳ್. ಉಚ್ಚಾರಣಾ
ದೋರಣಂ ವೈಷ್ಣವೇ^೨ ಇತಿ ಉಕಾರಾದೇಶಃ. ನಾಡುಗಳ್, ನಾಱ್ಕಳ್ ಇತಿ.
ವಾಗ್^೩ ಇತಿ ಏಕಲ್ಪಃ. ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ. ಆಕೃತಿಗಣ ಇತಿ ಯಾವತ್.
ತೇನ ಕಾಡು, ತೋಡು, ಸೇಡು, ಊರ್, ಬೇರ್, ನಾರ್ ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಸಂಕ್ಷಾಪ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಲ್ಲಾದ್ವು || 234 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಲ್ಲಶಬ್ದಾತ್ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲವು, ಎಲ್ಲವಂ, ಎಲ್ಲವೆಂಬಂ.

^೧ ಗಳುಚರಪರ.

[Ella takes *vu* in the plural before the case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಲ್ಲರಬ್ಬೋ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಯಂ ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಚೀತಿ ಪುನಃ ಅನೇ ಕಾರ್ಥವಾಚಿಪ್ರತ್ಯಯಂ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ; ತಥಾಪಿ ಯಥಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಃ ಸ್ವಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥವಾಚಿತ್ವೇ'ಪಿ ಸರ್ವ, ಸರ್ವಸ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ, ಸರ್ವದರ್ಶನ ಇತ್ಯಾದೌ ಕ್ವಚಿದೇವ ಅಬಾಧಿತತ್ವೇನ ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯವಹಾರೇ ಬಾಧಿತತ್ವಾತ್ ವಿವಕ್ಷಿತಸರ್ವಪರ ಇತಿ ಏಕಾನೇಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಾಯಕಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರಯೋಗಭಾಗ್ಯವತಿ, ತಥಾ ಆಯಮಾಹೀತಿ ಮನ್ತವ್ಯ ಮಿತಿ. ಎಲ್ಲರಬ್ಬ ಸ್ಯ ಅದ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ದುರೋಪೋ ಮಾಭೂದಿತಿ ಪ್ರಥಗ್ವಚನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದೇರ್ದೋರ್ಲೂಪ್ತಃ || 235 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ದೋರ್ಲೂಪಶ್ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವು, ಇವು, ಉವು, ಆವು, ಏವಿವು.

[*Adu* and the other words of that class take the affix *vu*, at the same time dropping their final syllable, in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ಸನ್ನಿಯೋಗೇ ದೋರ್ಲೂಪಶ್ಚ ಭವತಿ. ದೋರಿತಿ ವ್ಯಸ್ತನಿದರ್ಶನ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಮಸ್ತೈಕದೇಶಸ್ಯಾಪಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ದ್ಯುಕ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ ತಥಾಪಿ ಅಯಂ ಸುಕರ ಇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇರ್ಯಶ್ಚ || 236 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನೇಭ್ಯೋ ವು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ದೋಃ ಯಶ್ಚ ಬಾದೇಶಶ್ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇನಿಯವು, ಪಿರಿಯವು, ಕಡಿಯವು, ನಿಡಿಯವು, ಕಿಣಿ ಯವು, ಬಿಳಿಯವು, ಕರಿಯವು.

[Adjectives take the affix *vu*, at the same time substituting *ya* for their final syllable, in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ ಸಮ್ಬಂಧಃ. ಯ ಇತಿ ಅನೇಕತ್ವಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಯಶಬ್ದ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋ ದಃ || 237 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಒಳ್ಳಿದುವು, ಮೆಲ್ಲಿದುವು, ತೆಳ್ಳಿದುವು, ಬೆಟ್ಟಿದುವು.

[The *t* of the final syllable of adjectives becomes *d* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗುಣವಚನೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ : ದುಶಬ್ದಾಂತಃ ತುಶಬ್ದಾಂತಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಪೂರ್ವಯೋಗಾದ್ವಿಹಿತೋ ಯಶಬ್ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಉಪದಿಷ್ಟೋಽಪಿ ದುಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯೈವ ಸರ್ವವಸ್ಯತಿ. ತುಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯ ತು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ದೋಷಃ ತಕಾರಸ್ಯ ದಕಾರಾದೇ ಕೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ದ ಇತಿ ಅಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥೋ ನ ಪೂರ್ವವದ್ವಿಧೇಯವಯಮಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ || 238 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯೋನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ ಯದು ಕ್ತಂ ತನ್ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಎನಿತು, ಏಸು, ಐಸು. ಅನಿತ್ವಾ ದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Anitu and the words grouped with it (for which see below) do not undergo these changes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ನ ಇತಿ ನಿಷೇಧ ಉಚ್ಯತೇ. * ಸ ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯೈವ ಭವತಿ. ಪ್ರಾಪ್ತಶ್ಚಾತ್ರ ಪ್ರಕರಣವಶಾತ್ ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತೋ ಗಳಾದಿರೇವ ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅನಿತ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಉನಿತು, ಈಸು, ಎಪ್ಪು, ಆಪ್ಪು, ಇಪ್ಪು ಇತ್ಯಾದಯ ಉಪಸರ್ಗಾಹ್ವಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರ್ ದಿರ್ ವಿರ್ ಬಹುಲಂ || 239 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀನಾಚಕಾತ್ ಪುರುಷನಾಚಕಾಚ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಅರ್, ದಿರ್, ವಿರ್ ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಬಹುಲಂ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಭವಂತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರ್—ಸ್ತ್ರೀಯರ್, ಅತ್ತೇಯರ್, ಸೊಸೆಯರ್, ಸುತೆ ಯರ್, ಪುರುಷರ್, ಸುತರ್, ಅವರ್, ಇವರ್, ಉವರ್, ಎಲ್ಲರ್, ಇನಿಯರ್, ಬಹುವರ್, ಪೊಸಂಬರ್.

ದಿರ್—ಅತ್ತದಿರ್, ಸೊಸದಿರ್, ತಾಯಿದಿರ್, ತಂಗದಿರ್, ತಂದೆದಿರ್, ಮಾವಂ ದಿರ್, ಭಾವಂದಿರ್, ಅಣ್ಣಂದಿರ್, ತಮ್ಮಂದಿರ್.

ವಿರ್—ಅತ್ತವಿರ್, ಸೊಸೆವಿರ್, ತಾಯ್ವಿರ್, ತಂಗವಿರ್, ತಂದೆವಿರ್, ಭ್ರಾ ತೃವಿರ್.

ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಗಳಪಿ ಭವತಿ—ತಾಯ್ಗಳ, ತಂದೆಗಳ, ಅತ್ತೆಗಳ, ಸೊಸೆಗಳ. ಕ್ವಚಿತ್ ಗಳೇವ ನಾನ್ಯತ—ನೀಂಗಳ, ತಾಂಗಳ, ಆಂಗಳ.

[Words relating to women and men often take the affix *ar*, *dir* or *vir* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಲ್ಲಾ ದ್ವ್ಯಃ²³⁴ ಇತ್ಯಾದಿಯೇಗೈಃ ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಗುಣವಚನಾ ನಾಂ ಚ ಅನೇಕತ್ವೇ ಯದ್ವಹಿತಂ ಯಚ್ಚ ನಾನಿತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ²³⁸ ಇತಿ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಸ ವಿಧಿ ನಿರ್ಜೇದೋ ವಾ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯ ಏವ ನ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸವಿಷಯಕಃ. ತತ್ರ ತು ಅರಾದಯ ಏವ ಭವಂತಿ ನಾಮಿಾ ಗಳಪವಾದಾಃ, ನ ವಾ ಏಷಾಂ ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಯೋಃ ಅಸ್ಯಾಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ, ನಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಕಾರ್ಣಾಟಕವಿಷಯವಿಭಾಗಜ್ಞೇತಿ ಸೂಚ ಯಿತುಂ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತಿ ತದರ್ಥವಾಹ—ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೋಽಪ್ತುಪೆಂಡಾದಿರ್ || 240 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೋಽಪ್ತು, ಪೆಂಡ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಽಪ್ತರ್, ಪೆಂಡಿರ್. ಏತಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಗೌಡಿಯ ರ್, ಪೆಂಡತಿಯರ್.

[*Toltu* and *penda* take the affix *ir* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದೈವಿ ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ, ಯತಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ಬಹುಲ ಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಮಿತಿ ಅನ್ಯೈವ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವೇತಿ ವಿಷಯತಯಾ ಅಯಂ ಸಿದ್ಧಃ; ತಥಾ ಹಿ—ಅರಾದೀನಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ : ಸತಿಯರ್, ಸುತೆಯರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದಪ್ರ ವೃತ್ತಿಃ : ನೀಂಗಳ್, ತಾಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ : ಆತ್ತೆಯರ್, ಆತ್ತೆಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ : ತೋಽಪ್ತರ್, ಪೆಂಡಿರ್ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಿದ್ಧತೀತಿ. ತಥಾಪಿ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತೋಽಪ್ತು, ಪೆಂಡ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಮೇವ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ಸೂಚಯಿತುಂ ಅಯಮನಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಜ್ಜಾಪ್ತಯಾ ವರ್ || 241 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷವಾಚಕೇಭ್ಯಃ ಸಜ್ಜಾಪ್ತವಾಚಕೇಭ್ಯಃ ವರ್ ಪ್ರ ತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ್ವರ್, ಮೂವರ್, ನಾಲ್ವರ್, ನೂರ್ವರ್, ಸಾಸಿ ವ್ವರ್, ಒಂಬದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

[Numerals relating to women or men take the affix *var* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಚ ಅಯಂ ವಿಶಿಷ್ಟತ ಇತ್ಯಾಹ— ಸ್ತ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕ್ತಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಫಲೋಯವಾರಮ್ಭಃ. ಪೂರ್ವಸ್ಯೈವ ಪ್ರಪಂಚೋ ವಾ ಅಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ || 242 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇಭ್ಯೋರಾದಿಭ್ಯಃ ಸರಃ ಕಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ
ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅತ್ತೆಯರ್ಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆಯರ್; ಅತ್ತೆದಿಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆ
ದಿರ್; ಅತ್ತೆನಿಕ್ಕಳ್, ಅತ್ತೆನಿರ್; ತಂದೆಯರ್ಕ್ಕಳ್, ತಂದೆಯರ್; ತಂದೆ
ಕ್ಕಳ್, ತಂದೆದಿರ್; ತಂದೆನಿಕ್ಕಳ್, ತಂದೆನಿರ್; ಮೂವಕ್ಕಳ್, ಮೂವರ್;
ನಾಲ್ವಕ್ಕಳ್, ನಾಲ್ವರ್. ತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ತಾಯ್ಗಳ್, ತಂದೆಗಳ್.

[Ar and the others before mentioned (*dir, vir, ir, var*) optionally take *kal*
after them in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚ ಬಿಃ ಸರ್ವನಾಮತ್ವಾತ್ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ. ಬು
ದ್ಧಿ ಪ್ರಕರಣಾತ್ ಪಜ್ಜಾ ಅರಾದಯಃ ಪ್ರಚ್ಛೇದಾತ್ ಇತಿ ತ ಏವ ಸರಾವೃತ್ತೌ ಇತ್ಯಾಹ—
ತೇಭ್ಯೋರಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನೇಕತ್ವಸ್ಯ ಅರಾದಿನೈವ ಉಕ್ತತ್ವಾ
ತ್ ಅಯಮವಾಚಕಃ, ತಥಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕತಯಾ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತ ಇತಿ ಸಫಲೋಯ
ವಾರವೃತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ ಚ || 243 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತೇಭ್ಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ಸರಃ ಕಳ್
ಪ್ರತ್ಯಯ ಇರ್ ಪ್ರತ್ಯಯೌಚ್ಛ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕಳ್, ಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್;
ಪುರುಷಕ್ಕಳ್, ಪುರುಷರಿರ್, ಪುರುಷರ್; ಪಂಡಿತಕ್ಕಳ್, ಪಂಡಿತರಿರ್, ಪಂ
ಡಿತರ್.

[Sanskrit words (relating to women and men) with the affixes *ar* and the others
(see 242) optionally take in addition *kal* or *ir* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇಭ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಚನವಿಪರೀಣಾಮ ಇತಿ
ಏಕವಚನಾನಂತಯಾ ವಿಪರೀಣವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇ ಅಥವಾ ತದನುರೋಧಾತ್ ಅಸ್ಯೈವ ಬಹುವಚನಾ
ನಂತಯಾ ವಿಪರೀಣಮನಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅರಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಕಾರೇಣ ಕಳ್ ಸ
ಮುಚ್ಚೇದಯತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ಉದಾಹರತಿ—ಸ್ತ್ರೀಯಕ್ಕಳ್,
ಸ್ತ್ರೀಯರಿರ್, ಸ್ತ್ರೀಯರ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳದ್ವಾದೇಃ || 244 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾತ್ ಅದ್ವಾದೇರ್ಗಣಾತ್ ಸರೋ ಗಳ್
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವರ್ಗ್, ಅವರ್ ; ಇವಂದಿಗ್, ಇವಂದಿ ;
ಆಕವಿಗ್, ಆಕವಿ ; ಈಕವಿಗ್, ಈಕವಿ.

[*Adu* and the words of that class having the affixes *ar* and the others (see 242), optionally take in addition *gal* in the plural before a case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇಭ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಸಮಬ್ಧಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಮೇವ. ಅವ
ಗ್, ಅವಕ್, ಅವರ್ ; ಇವಂದಿಗ್, ಇವಂದಿಕ್, ಇವಂದಿ ; ಈಕವಿ
ಗ್, ಈಕವಿಕ್, ಈಕವಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಕಯ್ಕಿರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಃ || 245 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ಯತ್ ಶಬ್ದರೂಪಂ ತತ್ಸಮಬ್ಧಿನಿ
ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕಯ್, ಕಿರ್
ಇತ್ಯೇತಾನಾಗಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಂ ಪಂಡಿತನಯ್, ನೀಂ ಪಂಡಿತಂ ; ನೀಂ ಜಾಣನ
ಯ್, ನೀಂ ಜಾಣಂ ; ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರಿರ್, ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರ್ ; ನೀಂಗಳ್
ಜಾಣರಿರ್, ನೀಂಗಳ್ ಜಾಣರ್. ನಿನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾಂ ಜಾಣಂ, ತಾಂ ಜಾ
ಣರ್. ವಿಶೇಷಣಗ್ರಹಣಂ ನಿನೋ ಮಾಭೂದಿತಿ

[A word attributively connected with *nin* optionally takes after the case affix
the augments *ay* in the singular and *ir* in the plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿನ್ ಇತಿ ಯುಷ್ಮದರ್ಥವಾಚಕೋ'ಯಂ ಶಬ್ದಃ.

ಯದ್ಬಾಪಿ ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಸುಪ ಇತ್ಯೇ
ತಜ್ಜ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯ ಸುಬಂತಂ ಯನ್ನಿನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ತಸ್ಯಏ
ಕಾನೇಕತ್ವವಿಷಯೇ ಕಯ್, ಕಿರ್ ಇತ್ಯೇತಾನಾಗಮೌ ವಾ ಭವತ ಇತ್ಯೇವಮಪಿ ವಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತೇ. ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ ಕಾಮುಚಾರತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯಾ ಸುಪ
ಇತ್ಯೇತದೇವ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನಾಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ನಿನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉತ್ತರತ್ರ ಸುಪ ಇತ್ಯ
ಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವೇನ ಅನುವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ವಾ ತಥಾ ವಿವಕ್ಷಾ. ವಿಶೇಷಣಂ ಚ ಶಬ್ದಸ್ವರೂ
ಪಂ ಸಂಸ್ಕೃತಕರ್ಣಾಟಕಸಾಧಾರಣಮಿತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ನೀಂ ಪಂಡಿ
ತನಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ನೀಂಗಳ್ ಪಂಡಿತರಿರ್. ಅತ್ರ ಅನೇಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ
ಗಳಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ತು ತತ್ಸನ್ನಿಧಾವೇವೇತಿ ; ತದಭಾವೇಽಪಿ ನೀಂ ಪಂಡಿತರಿರ್ ಇತ್ಯಪಿ
ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್. ಕಕಾರೋ ದೇಶವಿಧ್ಯರ್ಥಃ.
ಕೇಚಿದತ್ರ ಕಯಃ ಸ್ಥಾನೇ ಕೈ ಇತಿ ಐಕಾರಮಾತ್ರಮಪಿ ಆಗಮಮಿಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ
ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಕಾಂತಜಿನಸ್ತ ರಣದಿ |

ವಾಕರಕಿರಣದಿನಲವ್ಯ ಕತದಿಂ ಸಿರಿಯಿ |

ದ್ವಾರ ಕತದಿಂ ನೀಂ ಪುಷ್ಕರ |

ನೈ ಕವಿತತಿವಿನುತಧಾಮ ಸಾತ್ಥ ಕನಾಮಾ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನಃ ಕೇ 'ಕೇವು|| 246 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎನೋ ವಿಶೇಷಣವಾಚಕಂ ಯತ್ ಶಬ್ದ ರೂಪಂ ತತ್ಪ್ರಮಾಣಿ
ನ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪ್ರೋ ಯಥಾಸಬ್ಧ್ಯಂ ಕೇ, ¹ ಕೇವು
ಇತ್ಯೇತಾವಾಗಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂ ಪಂಡಿತನೆಂ, ಆಂ ಪಂಡಿತಂ ; ಆಂ ಪಂಡಿತರೆವು,
ಆಂ ಪಂಡಿತರ್.

[A word attributively connected with *en* optionally takes after the case affix
the augments *en* in the singular and *evu* in the plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎಫ ಇತಿ ಅಸ್ತ ದರ್ಥವಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶು ಬವ್ಯಯಸ್ಯ || 247 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅವ್ಯಯಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶು ಬ್ಬ
ವತಿ. ಶಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಮೆ ಕಂಡಂ, ಅರಮೆ ಇದ್ದಂ, ಅರಮೆ ಅರಸಂ,
ನಿನ್ನೆರಂ ನುಡಿದಂ, ನಿನ್ನೆರಂ ² ಕೊಂದಂ. ಅವ್ಯಯಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ಸುರ
ರಂ, ಸುರರಿಂ, ಸುರಗ್ಗೆಂ.

[Adverbs drop the case affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಪತ್ ಅಯಮುಪಿ ವೈಭಾಷಿಕ ಇತಿ ಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ
ವಾ ಇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ನಾವ್ಯಯಂ ¹⁰ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅವ್ಯಯಾನಾಂ ಅಲಿಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಸುಬು
ತ್ವತ್ತಿರೇವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕಸ್ಯಾಯಂ ಶು ಬ್ಬದೀಯತೇ? ನ ಹಿ ಅಜಾತೋ ಮ್ನಿಯತೇ ; ಲೋ
ಕೇ ವಿನಾಶಸ್ಯ ವಿನಾಶ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ನಿಷೇಧೋಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತವಿಷ
ಯ ಏವ ನ ಭಾಷಾವಿಷಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಸಜ್ಞೇ ತತ್ಪಾದಿತಿ.

ಅರಮೆ ಇದ್ದಂ, ³ ಅರಮೆ ಅರಸಂ. ನಿಪಾತಾಃ ⁴⁴ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೃತ್ತೇಃ || 248 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೃತ್ತ್ಯಂತರ್ಭೂತಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶು ಬ್ಬವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಡನುಣ್ಬದು, ಬಂಡುಣಿ ; ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ,
ಮೀಂಗುಲಿ ; ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲು ಟೆಗಂ ; ಮಣಿಯಂ ಮಾಡುವಂ,

¹ ಕೇವು. ² ಕೊಂಡಂ, ³ ಅರಮೆ ಅರಸಂ ಇತ್ಯುಕ್ತ.

ಮಣಿಗಾಣಂ ; ಕಾಲೂರೂಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ ; ಸುಂಕದೊಳ್ ನಿಯು
ಕ್ತಂ, ಸುಂಕಿಗಂ ; ಅರಸಿನ ಮಗಳ್, ಅರಮಗಳ್ ; 1 ಸೂಳೆಯ ಕೇರಿ, ಸೂ
ಳಗೇರಿ ; ಮನದಿಂ ಮುಟ್ಟಿದಂ, ಮನಮುಟ್ಟಿದಂ. ವೃತ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಜನಂ
ಗಳಿಂ, ಬನಂಗಳಿಂ.

[A word combined with another to form a derivative, drops the case affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ವೃತ್ತಯಃ ಕೃತದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಃ. ತತ್ಸಮಬ್ಧಿನಃ ಸುಪೋ
ಯದಿ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಯಾತ್ ತದಾ ಕಾಣ್ತೆ, ಪೂಣ್ತೆ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಕೃಲ್ಲಿಕ್ಷಾತ್ ತಂಬುಲಿಗ, ಸರ
ವಂದಿಗ ಇತ್ಯಾದೇಃ ತದ್ಧಿತಲಿಕ್ಷಾತ್ ಅರಮನೆ, ಸೂಳಗೇರಿ ಇತ್ಯಾದೇಃ ಸಮಾಸಲಿಕ್ಷಾ
ಜ್ಜ ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಸುಪಃ ಶ್ಲೋಕ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಸರ್ವೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ವಿದು
ಧೃತ ಇತ್ಯಾಶ್ಚು ನಾತ್ರ ವೃತ್ತೇರಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ತತ್ಸಮಬ್ಧಿನಿ ಸುಪಃ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಯೇ
ನ ಕೃದಾದಿಲಿಕ್ಷಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ಲೋಕ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ಕಿಂತು ಕೃದಾದಿವೃತ್ತೇಃ ನಿಮಿತ್ತ
ಭೂತೋ ಯಃ ಸುಪಃ ಸ ಏವ ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಶ್ಲೋಕ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತ್ಯಾಹ—
ವೃತ್ತೈನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಇತಿ. ಕೃದಾದಿಲಿಕ್ಷಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ನ ವೃತ್ತೈನ್ಮುಖ್ಯಾರ್ಥೋ
ವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧಿನಂತರಂ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾತ್ ಲಿಂಗೈಃ ಲಿಕ್ಷಾತ್ಸುಪಃ 203 ಇತಿ ತದನಂತರಭಾ
ವಿತ್ಯಾತ್ ವೃತ್ತಿಬಹಿರ್ಭೂತ ಏವೇತಿ ಭಾವಃ.

ಬಂಜುಣಿ, ಮಿಂಗುಲಿ, ಕಲುಕುಟಗಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೃತಿ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 546,
ಕೊಲ ಉದ್ಧಸ್ವಶ್ಚ 547, ಕುಂಟೋರಿಗೋ ದುಲುಪ್ಪ 588 ಇತಿ ಸುಬ್ಬಮಿತ್ತಕ
ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತದ್ಧಿತಸಮಾಸಯೋಸು ಸುಟ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನವೋಲ್ವೋಲಿ || 249 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲೋಕ ಭವತಿ ವೋ
ಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಂದ್ರನವೋಲ್, ಇಂದ್ರನವೋಲ್ ; ಚಂದ್ರನವೋಲ್,
ಚಂದ್ರನವೋಲ್. ವೋಲ್ವೋಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಂದ್ರಂಬೋಲ್, ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್.

[A word ending in a does not drop the case affixes when followed by the affixes
vol or vol.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಯ ತುಲೈ ವೋಲ್ವೋಲೌ 428 ಇತಿ ಪಪ್ಯಂತಾತ್ ಏತೌ
ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತಯೋಃ ಪರಯೋಃ ಸುಪಃ ಶ್ಲೋಕಪ್ರಿಧ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಅನಕಾ
ರಾಂತೇ ವಿಭಾಷಾಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅಯಂ ಅಕಾರಾನ್ತ ಏವ ನಿವೇಧಃ ಪರ್ಯವ
ಸ್ಯತೀತ್ಯಾಹ—ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೂರ್ವೋಣ ಶ್ಲೋಕಃ ಪ್ರಪೌ ಅಯಮಾ
ರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅನತೋ ವಾ || 250 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧಾ ನ ಭ
ವತಿ ವೋಲ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವೋಲ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯವೋಲ್, ಹರಿವೋಲ್ ; ಹರಿಯವೋಲ್, ಹರಿವೋ
ಲ್ ; ವಿಧುವವೋಲ್, ವಿಧುವೋಲ್ ; ವಿಧುವವೋಲ್, ವಿಧುವೋಲ್ ; ಪಿತ್ಯವ
ವೋಲ್, ಪಿತ್ಯವೋಲ್ ; ಪಿತ್ಯವವೋಲ್, ಪಿತ್ಯವೋಲ್.

[A word not ending in *a* optionally does not drop the case affixes when followed
by the affixes *vol* or *vol*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಷ್ಯಂತಾದೇವ ಅನಯೋಃ ವಿಧಾನಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಪಷ್ಠಿಶ್ಚುತಿರೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಃ || 251 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಮಕಾರಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಸುಪಃ
ಶ್ಲಬ್ಧವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಹಾಜ್ಯಾ, ಪೂಜ್ಯಸ್ತ್ರೀ, ನದಿ, ¹ವಧು, ಗೌ, ನೌ,
ಪೂರ್, ಮಣ, ಕಲ್, ಮರುಳ್, ಕೊಳಂಗಳ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಅತ್ತಯರ್. ಅನ
ತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಘಟಂ, ಪಟಂ, ಸ್ತಂಭಂ, ಕುಂಭಂ. ಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿರಿ
ಯಂ, ನದಿಯಂ, ಅರಲಂ, ಮರುಳ್.

[A word not ending in *a* drops the first (nominative) case affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಗೇವ ಶ್ಲಬ್ಧಿ ವರ್ತತೇ ; ಅನಂತರಯೋಗಾಚ್ಚ ಅನತ ಇತ್ಯೇವ
ವರ್ತತೇ, ನ ವಾ ಇತ್ಯಪೀತಿ. ಅತೋ ಸಿತ್ಯ ಏವಾಯಂ ಶ್ಲಬ್ಧಃ. ಅತ್ರ ಅನತ ಇತಿ
ಅನಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದರೂಪಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ಅವಸ್ಥಾನಮಾತ್ರಂ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ನ ತು ಅನಕಾ
ರಾನ್ತಾದ್ವಿಹಿತತ್ವಂ ; ಅಕಾರಾನ್ತಾದ್ವಿಹಿತಸ್ಯಾಪಿ ಮಕಾರಸ್ಯ ಗಳಾದೇಃ ಉತ್ತರತ್ರ ಅವಸ್ಥಿ
ತಸ್ಯ ಶ್ಲಬ್ಧಪ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಕೊಳಂಗಳ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಅವರ್, ಇವರ್, ಪಂ
ದಿರ್, ಒವ್ವರ್, ಇತ್ಯಾದೌ ಪ್ರಥಮಾಶ್ಲಬ್ಧಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಯತೇತೇತಿ ತಾನವ್ಯುದಾಹ
ರತಿ-ಕೊಳಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಚ್ಚಾಮನ್ತ್ರಣೇ || 252 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆಮನ್ತ್ರಣೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಶ್ಲಪಃ ಎದಾದೇಶಶ್ಚ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವನೆ ಬಿನ್ನಪಂ ; ಅರಸ ಕೇಳ್, ಅರಸನೆ ಕೇಳ್ ; ಎಲೆ ವೆಧು, ಎಲೆ ವೆಧುವೆ ; ಗುರುಗಳ್, ಗುರುಗಳ ; ಮೊ ವಂದಿರ್, ಮೊವಂದಿರ್.

[In addressing (the vocative) the case affix is dropped and also the augment *e* is added.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಚಕಬ್ಧಂ ವಿಹಾಯ ವಾಕಬ್ಧ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ, ಯ ತಃ ಶು ಬ್ರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಆಮುನ್ತ್ರಣೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಎದ್ವಾ ಭವತೀತ್ಯುಕ್ತೇ ಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವೋಣ ಶು ಪ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತ ಏವ. ತಥಾ ಚ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಗಯೋಃ ಉಪಕಾರರ ಕೃತೋ ಭವತಿ. ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಮಧ್ಯಗತತ್ವಾತ್ ನಿತ್ಯತ್ವಮುಪಕಾರಃ. ಉತ್ತರ ಸ್ಯ ನಾಶಬ್ಧಾಕರಣಾತ್ ಲಾಘವಮುಪಕಾರ ಇತಿ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಾಕಬ್ಧಾಧಿ ಕ್ಯಾತ್ ಗೌರವಮುಪ ; ಚಕಬ್ಧಸ್ಥಾನೇ ವಾಕಬ್ಧೋಪಾದಾನಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ನಾಗ್ರಹ ಣೇ ಪಕ್ಷೇ ಶು ಪಃ ಪ್ರಾಪ್ತೃಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಮ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಣೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ; ತಸ್ಯ ಅನಕಾರಾಂತವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಎದಾದೇಶೋ ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ. ಚಕಬ್ಧಕ ರಣೇ ತು ತೇನ ಸಮುಚ್ಛೇದಯಮಾನಃ ಶು ಪ್ ಸಮಾನವಿಷಯ ಏವ ಭವತೀತಿ ನ ವಿಷ ಯವೈಷಮ್ಯಮಿತಿ. ನಾಪಿ ಲಾಘವಮುಪ. ಯತಃ ಚಕಬ್ಧಾತ್ ವಾಕಬ್ಧೋ ಮಾತ್ರಾ ಧಿಕ ಇತಿ.

ದೇವನ ಬಿನ್ನಪಂ, ಅರಸನೆ ಕೇಳ್. ಅತ್ರ ನಕ್ ಸ್ವರೇ 240 ಇತಿ ನಗಾಗಮಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೇರೋ'ನೇಕತ್ವೇ'ವುಕಳುಪಃ || 253 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನೇಕತ್ವೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಮಃ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ನಾ ಭ ವತಿ ಆಮುನ್ತ್ರಣವಿಷಯೇ, ನ ವುಕಳುಬ್ಧಾನ್ಯಂ ಪರಸ್ಯ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬುಧರಿರ, ಬುಧರ್ ; ಲತೆಗಳಿರ, ಲತೆಗಳ ; ಮೊವಂದಿ ರಿರ, ಮೊವಂದಿರ್ ; ಅತ್ತಿವಿರಿರ, ಅತ್ತಿವಿರ್ ; ಪಂಡಿತಕ್ಕಳಿರ, ಪಂಡಿತಕ್ಕಳ. ಅವುಕಳುಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇನಿಯವು, ಇನಿಯವೆ ; ನಾಱ್ಕಳ, ನಾಱ್ಕಳ.

[In the plural the augment *ira* is optionally added, except when it ends in *vu* or *kal*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾ ಇತಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇ ವಿಭಾಷಾ. ಆಮುನ್ತ್ರಣಂ ಹಿ ಏಕಾನೇಕವಿಷಯ ಕಂ. ತತ್ರ ಏಕಾಮುನ್ತ್ರಣಂ ವಿಹಾಯ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಇರ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ' ನೇನ ವಿಕಲ್ಪತೇ. ನ ಸ ಪೂರ್ವಂ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತ ಇತಿ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಪೂರ್ವೋಣ ಎದಾದೇಶಃ ಶು ಪ್ ಚ ಭವತೀತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಮುಪ. ಉದಾಹೃತೌ ತದನುಪದರ್ಶನಂ ಔ ದಾಸೀನ್ಯಾದೇವ, ನ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಅವುಕಳುಪ ಇತಿ. ಎಲ್ಲಾ ದ್ವ್ಯಃ 254 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಿಹಿತಾತ್ ವುಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಧಾ 255 ಇತಿ ವಿಹಿತಾತ್ ಕಳುಪ್ಚ ಉತ್ತರಸ್ಯ ನ ಭವತೀತಿ ಪ್ರ ಸಜ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ--ನ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಃ || 254 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಶ್ರುತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತತ್ಪದಮುಪತಿಷ್ಠ ತೇ ತೇನ ಚ ಮ ಇತ್ಯನುವರ್ತಮಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ. ಸ್ವರಾನ್ತಸ್ಯ ಮಕಾರಾ ತ್ತಕಸ್ಯ ಸುಬನ್ತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಅಮನ್ತ್ರಣವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವನೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವನೇ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವರೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವರೇ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವಕರ್ಕಳೇ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವಕರ್ಕಳ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವರಿರಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವರಿರ ಬಿನ್ನಪಂ ; ದೇವಕರ್ಕಳಿರಾ ಬಿನ್ನಪಂ, ದೇವಕರ್ಕಳಿರ ಬಿನ್ನಪಂ. ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? 1 ದೇವರೇ ಕೇಳಂ, ಗುರುಗಳೇ ಪೇಟಂ.

[The final vowel of the vocative may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಮ ಇತಿ ವರ್ತತೇ, ಸ್ವರಾನ್ತಸ್ಯೇತಿ ನ ಘಟತೇ ; ಅನುಪಾದಾನಾತ್ ಅನುನುಪತ್ತೇಽ ಇತ್ಯಾಶ್ಚ ತತ್ರ ಉಪಪತ್ತಿಮಾಹ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ವರಸ್ಯ * ಇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಹ್ರಸ್ವಾದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯಸ್ಯೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಂ ಸತ್ ಮ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾನ್ತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ.

ಎಚ್ಚಾಮನ್ತ್ರಣೇ ^{೨೫೩} ಇತ್ಯನೇನ ಯತ್ರ ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಲೋಕಃ ಎದಾದೇಶೋ ವಾ ಸ್ಥೂತ್, ಯತ್ರ ವಾ ವೇರೋನೇಕತ್ವೇ'ವುಕ್ತಳುಪಃ ^{೨೫೩} ಇತಿ ಇರಾದೇಶಃ ತತ್ರ ಸ್ವರಾನ್ತತ್ವಮಿತಿ ವ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದಃ || 255 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದಿತ್ಯೇತತ್ಸುಬನ್ತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನನಾ, ಜಿನನ ; ಗುರುಗಳಾ, ಗುರುಗಳ ; ಗಂಗೆಯಾ, ಗಂಗೆಯ ; ವಧುವಾ, ವಧುವ.

[The final vowel of the sixth (genitive) case may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವ್ರಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮೋ ನಃ || 256 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಅಮನ್ತಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ್ಲನೇಣಿದಂ, ಕಲ್ಲಾ ನೇಣಿದಂ ; ಬಿಲ್ಲನೇಣಿಸಿದಂ, ಬಿಲ್ಲಾ ನೇಣಿಸಿದಂ ; ಪಾಲನೀಂಟಿದಂ, ಪಾಲಾನೀಂಟಿದಂ.

1 ದೇವಕರ್ಕಳ ಪೇಟಂ.

ವೈ || ಎನಿತ್ತನಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರಯಾ |
 ಘನಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳಯಲ್ ಕಿರಾತೆಯಾ ||
 ಅನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ |
 ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದ ¹ನೆಂತು ಕೀಸುವಂ ||

ಅಮ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವನಿವಂ, ಜಿನನೀತಂ. ನ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವನಂ ಕಂ
 ಡಂ, ಕಂಡಂ ದೇವನಂ.

[The vowel of the second (accusative) case affix ending in *n* may optionally be long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ 77 ಇತಿ ಯತ್ರ ಅಮೋ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರ
 ಆದಿಭ್ಯತೇ ತತ್ರ ಅಮನ್ತಸ್ಯ ನಕಾರಾಂತತ್ವೇ ಸತಿ ಅಯಂ ವಿಧಿತ್ಯಾಹ—ನಕಾರಾಂತ
 ಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕಲ್ಪಾನೇಖದಂ. ಅತ್ರ ದೀರ್ಘೋ ವಿಧೀಯಮಾನೋಽಪಿ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ
 ಭವತೀತಿ ಅನ್ತಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವತಿ. ನ ನಕಾರಸ್ಯ ನ ವಾ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅತೋ ಮಗ್ಧಿ ದಿರಿ || 257 ||

ವೈತ್ತಿ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗ
 ಮೋ ಭವತಿ ಗತಿ ದಿರಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಂಗೆ, ಅಣಂಗೆ, ತಮ್ಮಂಗೆ, ಮಾವಂಗೆ, ಭಾವಂ
 ಗೆ, ಮಗಂಗೆ; ಅಕ್ಕಂದಿರ್, ಅಣಂದಿರ್, ಮಾವಂದಿರ್, ಭಾವಂದಿರ್. ಅತ
 ಇತಿ ಕಿಂ? ಅತ್ತೆಗೆ, ಸೊಸೆಗೆ; ಅತ್ತೆದಿರ್, ಸೊಸದಿರ್. ಗೆದ್ದಿರಿ ಇತಿ ಕಿಂ?
 ಪಂಡಿತರ್, ಮಂಡಿತರ್.

[When a word ending in *a* takes the affixes *ge* or *dir*, *m* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಗಾಗಮಸ್ಯ ಸಿತ್ಯತಾಮಿಚ್ಛುರಾಹ—ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಳಿ || 258 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಗಳಪ್ರತ್ಯ
 ಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕಂಗಳ್, ಅಮ್ಮಂಗಳ್, ಮಾವಂಗಳ್, ಭಾವಂಗಳ್.
 ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥ.

[When a word ending in *a* takes the affix *gal*, *m* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಸ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಂ || 259 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ
ಗಳ್ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅಮಿ ಚ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಟ್ಟಮಂ, ಗಟ್ಟಮಂ, ಸಾಲಮಂ, ಸೋಲಮಂ.
ಕೃಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪಃ—ಕೊಳಂಗಳ್, ಕೊಳಗಳ್ ; ಮರಂಗಳ್, ಮರಗಳ್. ಸಂ
ಸ್ಕೃತೇಷು ನಿತ್ಯಂ—ಫಲಂಗಳ್, ಜಲಂಗಳ್, ಜನಂಗಳ್ ; ಫಲಮಂ, ಜಲ
ಮಂ, ಜನಮಂ. ಕೃಚಿದನ್ಯದಪಿ ಭವತಿ—ನೇಲನಂ, ಪೇಲನಂ. ಕೃಚಿದ
ನ್ಯತ್ರಾಪಿ—ವೃಹ್ಮಮೇ, ಪ್ಲಹ್ಮಮೇ.

[When a word ending in *a* takes the affixes *gal* or *am*, *m* is generally inserted
between in the neuter gender.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಶಬ್ದೇನ ಗಳ್ ಸಮುಚ್ಚೇದಯತೇ. ಸಂಸ್ಕೃತೇಷು ನಿತ್ಯಮೇವೇತಿ
ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಷಯಃ. ಕೃಚಿದನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಇತ್ಯಪಿ ಬಾಹುಲಕಪ್ರಪಂಚಃ
ಏವ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಕ್ ಸ್ವರೇ || 260 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಪಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಉತ್ತರತ್ರ ನಬ್ಬಿಹಣಾತ್. ಅಕಾ
ರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನನೇ, ಜಿನನಂ, ಜಿನನಿಂ, ಜಿನನತ್ತಣಿಂ, ಜಿನನ,
ಜಿನನೊಳ್ ; ಅಕ್ಕನೇ, ಅಕ್ಕನಂ, ಅಕ್ಕನಿಂ, ಅಕ್ಕನತ್ತಣಿಂ, ಅಕ್ಕನ, ಅಕ್ಕ
ನೊಳ್. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಕ್ಕಂ, ಅಣಂ.

[When a word ending in *a* takes a case-ending beginning with a vowel, *n* is
inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವೇಣ ನಪಿ ಇತಿ ವರ್ತೇತ ನೋತ್ತರತ್ರ ನಬ್ಬಿಹಣಂ
ಕ್ರಿಯೇತ ¹ ಆನರ್ಥಕ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ—ನಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಗಿಮಾದೌ ನಪಿ || 261 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ
ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದೆ, ಫಲದಿಂ, ಫಲದತ್ತಣಿಂ, ಫಲದ, ಫಲದೊಳ್.
ಇಮಾದೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಫಲಮಂ. ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಫಲಕ್ಕಂ.

[When a word ending in *a* takes a case-ending of the third (instrumental)
or following cases beginning with a vowel, *d* is inserted between.]

¹ ಆನರ್ಥಕ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ ಅಹ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರೇ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನಂ ಇಮಾದೌ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣತಯಾ ಅನ್ವೀಯ ಆಹ—ಸ್ವರಾದೌ ಇಮಾದೌ ಇತಿ. ಫಲದೆ ಇತಿ. ಎತ್ತಾ ತೋ ನಪಿ 273 ಇತಿ ಇಮ ಎಕಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾರ್ವೋಃ ಕಿ ವಾ || 262 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಋವರ್ಣ ಉವರ್ಣ ಔಕಾರ ಓಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕಿನಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿತ್ಯವಿನಿಂ, ಪಿತ್ಯವಿಂ ; ಗೃವಿನಿಂ, ಗೃವಿಂ ; ಮಧುವಿಂಗೆ, ಮಧುಗೆ ; ಪೂವಿಂಗೆ, ಪೂಗೆ ; ಗೌವಿನ, ಗೌವ ; ಗೋವಿನೋಳ್, ಗೋವೊಳ್. ವಾರ್ವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ತಂದೆಯಿಂ, ತಂದೆಗೆ ; ಮುನಿಯಿಂ, ಮುನಿಗೆ.

[When words ending in *ri*, (*ṛi*), *u*, (*ū*), *au* or *ō* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *in* is optionally inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || 1 ಆ ಚ, ಉಚ, ಔಚ, ಓಚಿತಿ ವಿಗ್ರಹ್ಯ ದ್ವಂದ್ವವೈಕತ್ಯೇಪಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ವಾರ್ವೋಃ ಇತಿ ಪುನಿದ್ವೇಶ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ—ಋವರ್ಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ನಪುಂಸಕಲಿಂಗೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ 2 ನಮಾಗಮೇ ಚ ಸತಿ ವಾರ್ವಣ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇತ ತಥಾ ಚ ಗುರುತಿ.

ನನು ಏವಮಪಿ ಕಥಮೇಷ ಸಾಧುಃ ಸ್ಯಾತ್ ? ಯತೋ'ಯಂ ವಾರ್ವೋರಿತಿ ಓಕಾರಾಂತಪ್ರಕೃತೇಃ ಪಷ್ಠೋಕ್ತವಚನಾನ್ತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ರ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಓಕಾರಾಂತಪ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಗೋಚ್ಛ (ಕಾ. 2-1-59) ಇತಿಸೂತ್ರೇಣ ಗೋಶಬ್ದಾತ್ ಪರಯೋಃ ಬಹಿಃಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ ಗೋರಿತಿ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಉತ್ತರತ್ರೈದ್ಯಾಗೋ ವದ್ವಿಭಕ್ತೌ ಇತಿ ದ್ವ್ಯೋಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಗೋವತ್ಕಾರ್ಯಾದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಇತರೇಷಾಮವಿಶೇಷಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೈವೇತಿ ಅವಾದೇಶಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಾರ್ವಣ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇತ್ ನ ವಾರ್ವೋರಿತಿ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ತಥೋಪದೇಶೇಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿಮತೇ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ಏಜೋ ಲುಕ್ (ಶಾ. 1-2-105) ಇತಿ ಏಬಂತಾದೇವ ಪರಯೋಃ ಬಹಿಃಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪವಿಧಾನಾತ್ ಏವನಿದ್ವೇಶಃ. ಪಾಣಿನಿಮತೇ ತು ಗೋತಃ (ಪಾ. 7-1-90) ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಗೋರಿತಿ ಓಕಾರಾನ್ತೋ ಪಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ವಿವೃತತ್ವಾಚ್ಚ ನ ವಿಶೇಷ ಇತಿ.

ಅಸ್ತಿ ಹಿ ಕತೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮತಾಂತರೇಣ ರೂಪಾಂತರಸಿದ್ಧಿಃ. ಯಥಾ—ಶಾಕಟಾಯನಮತೇ ಪ್ರಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಷ್ಯೈಷ್ಯಯೋಃ ಪರಯೋಃ ಪರರೂಪಾದೇಶಬಾಧನಾತ್ ಐಜಾದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೈಷಃ ಪ್ರೈಷ್ಯ ಇತಿ ರೂಪಂ ; ಈಷೇಷ್ಯಯೋಸ್ತು ಪರಯೋಃ ಏಷಾದೇಶೋಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೈಷಃ ಪ್ರೈಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವ. ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ತು ಈಷೇಷ್ಯ

ಯೋರೇವ ಪರಯೋಃ ಏಕಾದೇಶಬಾಧನಾತ್ ವೃದ್ಧೌಪದೇಶಾತ್ ಪ್ರೇಷಃ ಪ್ರೇಷ್ಯ ಇತಿ
ಬ್ರೂತಿಃ ; ಏಷ್ಯೇಷ್ಯಯೋಸ್ತು ಪರರೂಪಾದೇಶಾತ್ ಪ್ರೇಷಃ ಪ್ರೇಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವೇತಿ.

ಅತ್ರ ಇಮಾದೌ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ಸ್ವರ ಇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಮಧುಮಿಗ್ನಿ
ಮಧುಗೆ ಇತ್ಯಪಿ ಉದಾಹರಣಪ್ರದರ್ಶನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಗಲಿರುಳಃ || 263 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಗಲ್, ಇರುಳ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ ಕಿನಾಗಮೋ
ವಾ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಗಲಿನಿಂ, ಪಗಲಿಂ ; ಇರುಳಿನಿಂ, ಇರುಳಿಂ ; ಪಗ
ಲಿಂಗಿ, ಪಗಲ್ಗೆ ; ಇರುಳಿಂಗಿ, ಇರುಳ್ಗೆ.

[When the words *pagal* and *irul* take the endings of the third (instrumental)
and following cases, *in* is optionally inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗಳೀಗ¹ ಳೋ ನಿತ್ಯಂ || 264 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗಲ್, ಈಗಲ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ನಿತ್ಯಂ ಕಿನಾಗಮೋ ಭವ
ತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗಳಿನಿಂ, ಈಗಳಿನಿಂ ; ಆಗಳಿಂಗಿ, ಈಗಳಿಂಗಿ.

[When *āgal* and *ēgal* take the endings of the third (instrumental) and following
cases, *in* is always inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ದ್ವಿತೀಯ ಇದಾನೀಮರ್ಥಃ. ಪ್ರಥಮಃ ತದೇತ್ಯರ್ಥೋಽಪಿ
ಸರ್ವದೇತ್ಯರ್ಥೋಽಪಿ ಪ್ರಯುದ್ಧತೇ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಆಗಳಮಮಿಗೆ ಜಿನಾಗಮ |

ರಾಗಂ ಸಮನಿಸುಗಿ ಮಿಕ್ಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕರಮಿ ||

ಥ್ಯಾಗಮದುರ್ಬ್ಬಾವನೆಯಣ |

ಮಾಗದ ಗುರುಜನರ ಪೇಟ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ || ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣವರ್ತಕವ್ಯಂ, ಯೋಗವಿಭಾಗಾದೇವ ತದರ್ಥಸಿದ್ಧಿಃ ;
ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತೈರ್ಥಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಣ ದಿಕ್ಕ ಬ್ಬ ಸ್ಯ || 265 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದಿಗ್ವಿಚ್ಛೇದನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಕರ್ಣಾಗಮೋ ಭವತಿ ಇಮಾ
ದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಣಿಂ, ಮೂಡಣ್ಣೆ ; ತೆಂಕಣಿಂ, ತೆಂಕಣ್ಣೆ ;
ಪಡುವಣಿಂ, ಪಡುವಣ್ಣೆ ; ಬಡಗಣಿಂ, ಬಡಗಣ್ಣೆ ; ಅತ್ತಣಿಂ, ಅತ್ತಣ್ಣೆ ;
ಇತ್ತಣಿಂ, ಇತ್ತಣ್ಣೆ ; ನಡುವಣಿಂ, ನಡುವಣ್ಣೆ ; ಕಡೆಯಣಿಂ, ಕಡೆಯಣ್ಣೆ .

[When words showing direction take the endings of the third (instrumental)
and following cases, *an* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹಿ ಕಣಾಗಮೋ ವಿಧೀಯಮಾನಃ ಕಸ್ಯೇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ
ದಿಶ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯದ್ಭವಿ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಆಗಮೋತ್ಪತ್ತಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಭವ
ತಿ ; ತಥಾಪಿ ದಿಕ್ಪಬ್ದಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಭವೇತ್ ನ ತತ್ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಸ್ಯ. ಅರ್ಥಗ್ರಹ
ಣೇ ಕೃತೇ'ಪಿ ಮೂಡ, ತೆಂಕ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ದಿಗ್ವಿಶೇಷವಾಚಿನಾಂ ಸಂಭ್ರಹೇ'ಪಿ ನಡು,
ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ದೇಶವಿಶೇಷವೃತ್ತಿನಾಂ ಅಸಂಭ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಸಂಭ್ರ
ಹೋ'ಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಶಬ್ದಗ್ರಹಣಂ. ದಿಶಿ ದೃಷ್ಟಃ ಶಬ್ದೋ ದಿಕ್ಪಬ್ದಃ
ತಸ್ಯೇತಿ. ಏವಂ ಚ ನಡು, ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ದೇಶವಿಶೇಷವೃತ್ತಿತ್ವೇ'ಪಿ ದಿಕ್ಪಬ್ದ ದರ್ಶ
ನಾತ್ ದಿಕ್ಪಬ್ದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕಣಾಗಮಃ : ನಡುವಣಿಂ, ಕಡೆಯಣಿಂ ; ನಡುವಣ್ಣೆ,
ಕಡೆಯಣ್ಣೆ ಇತಿ. ತದವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ನಡುವಿಂ, ಕಡೆಯಿಂ, ನಡುಗೆ, ಕಡೆಗೆ ಇತ್ಯೇವ
ಸ್ಯಾತ್ ನಾತ್ರ ಕಣಾಗಮ ಇತಿ ವಿಶೇಷೋ'ವಗನ್ತವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತೋ'ಉರುತಃ || 266 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಉಕಾರಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ
ಅಋರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಱ್ಪುದಱಿಂ, ಮಾಱ್ಪುದಕ್ಕೆ ; ಕೂಡುವುದಱಿಂ,
ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? 1 ಓದುಕುಳಿಯಿಂ, ಬಂಡುಣಿಯಿಂ.
ಕೃತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮದ್ದಿಸಿಂ, ಮದ್ದಿಂಗಿ ; ಬೆಳ್ಳಿಸಿಂ, ಬೆಳ್ಳಿಂಗಿ.

[When words ending in verbal affixes with final *u* take the endings of the
third (instrumental) and following cases, *au* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹಿ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಮೇವ ವಿಶೇಷ್ಯಂ. ಕೃತ ಇತಿ ಉತ ಇತಿ
ಚ ಉಭಯಮುಪಿ ವಿಶೇಷಣಮೇವ ನಾನ್ಯತರದಃ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತದ
ಸ್ತುಲಾಭ ಇತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಉಕಾರಾಂತಾನಾಂ ಇತಿ.

ಮಾಱ್ಪುದಱಿಂ. ಮಾಡು ಕರಣ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಚ್ಚತ್ವಕರ್ಮ
ಣೋಃ 548 ಇತಿ ಕತಫರಿ ಅಚಿ, ಅಚಿ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಕಾರೇ ವಾ ಸತಿ ವೋವಾ 448
ಇತಿ ಸತಿ ಕಾಲೇ ವಾ ವಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಐಡೋದೋರಪಂ ವೃಜ್ಞ ನೇ 82 ಇತಿ
ಡಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಉಕಾರಾದೇಶೇ, ಆದಿವ್ಯಾದ್ರೂಃ 514 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಸಕಾರಾದೇಶೇ,
ಅಚಃ 445 ಇತಿ ಅಚ ಉದ್ವಾದೇಶೇ ಚ ಸತಿ ಮಾಱ್ಪುದು ಇತಿ ಕೃದನ್ತತ್ವಂ ಉದಂತತ್ವಂ

ಚ ಭವತಿ. ತತಃ ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಬ್ಬಂ ⁸ ಇತಿ ಲಿಬ್ಬಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ, ಹೇತುಕರ್ತೃಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ ²⁰⁹ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಇಮಿ, ಕತೋ ಋರುತಃ ಇತಿ ಅಜ್ಜಿ ದೇಶೇ ಮಾಱ್ಪುದಹಿಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಕುರ್ವತಾ ಕರಿಷ್ಯತಾ ವಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭಾವೇ ವುದೋಃ || 267 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಭಿತ್ತೋ ಯೋ ವುದುಃ ತದಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಋ ರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ಪುದಹಿಂ, ಬರ್ಪುದಕ್ಕ ; ಪೋಪುದಹಿಂ, ಪೋಪುದಕ್ಕ.

ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾಯ. ಯದಿ ಭಾವವಾಚಿನಾಂ ಉತಾಂ ಅಋರ್ಭವತಿ ತದಾ ವುದೋರೇವೇತಿ. ತೇನ ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಾಪಿನಿಂ, ಕಾಪಿಂಗೆ ; ಪಸಿವಿನಿಂ, ಪಸಿವಿಂಗೆ ; ತಿನಿಸಿನಿಂ, ತಿನಿಸಿಂಗೆ.

[When a word used as a noun with the abstract affix *udh* takes the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪುದುಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಕೃತ್ವಾತ್ ಉದಂತತ್ವಜ್ಞ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಃ ಆರಮ್ಭಣಾನರ್ಥಕ್ಯಮಾಶ್ಚಾ ಪರಿಹರತಿ—ಸಿದ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಹ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ದಾಹರಣೇ. ಕಾಪಿನಿಂ, ಕಾಪಿಂಗೆ. ಓಕಾಮೋಭ್ಯಃ ಪ್ರಃ 578. ಪಸಿವಿನಿಂ, ಪಸಿವಿಂಗೆ. ಪಸ್ಯಾದೇವಃ 566. ತಿನಿಸಿನಿಂ, ತಿನಿಸಿಂಗೆ. ಇಸುಪ್ ತಿನಃ 578. ಸರ್ವತ್ರ ಉಕ್ತಸಿಮಿತ್ತಃ ¹ಏ ಕಿನೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಕ್ಷಾಪ್ರಸರಿಮಾಣಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 268 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಕ್ಷಾಪ್ರದಿವಾಚಿನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅಋ ರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪತ್ತಹಿಂ, ಪತ್ತಕ್ಕ ; ನೂಹಿಂ, ನೂಹಕ್ಕ ; ಅನಿತಹಿಂ, ಅನಿತಕ್ಕ ; ಇನಿತಹಿಂ, ಇನಿತಕ್ಕ ; ಬಿಳಿದಹಿಂ, ಬಿಳಿದಕ್ಕ ; ಕರಿದಹಿಂ, ಕರಿದಕ್ಕ.

[When words of number, measure or quality with final *u* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕೃತ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ ಉತ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಸಕ್ಷಾಪ್ರದಿವಾಚಿನಾಂ ಉಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಇತಿ. ಕಪ್ಪು, ಬಿಳ್ಳು ಇತ್ಯಾದೌ ಗುಣೋಕ್ತಿ ಪ್ರಕೃತಿಕತ್ವೇ ¹ಏ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಾಂತತ್ವಾತ್ ಅಋರ್ನಭವತಿ ಕಿನೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್ || 269 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉದನ್ತಾನಾಂ ಅದ್ವಾದೀನಾಂ ಅಋರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ; ಸ ಚ ಕಿದ್ಗದ್ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅದಙಿಂ, ಅದಕ್ಕ್ ; ಇದಙಿಂ, ಇದಕ್ಕ್ ; ಆವುದಙಿಂ, ಆವುದಕ್ಕ್ ; ಏತಙಿಂ, ಏತಕ್ಕ್. ಕಿದ್ಗದ್ಭವತಿ ಸರ್ವಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[When *adu* and the words grouped with it having final *u* take the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between (operating like *kit*, sūtra 25).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಉದನ್ತಾನಾಮಿತಿ ಸಮ್ಭವನಾಮಾತ್ರಮೇವ. ನ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕಂ. ಅನುದಂತಸ್ಯಾಪಿ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಋರ್ಭವತ್ಯೇವ ; ಎಲ್ಲಙಿಂ, ಎಲ್ಲಕ್ಕ್, ಎಲ್ಲಙ, ಎಲ್ಲಙ್ಕೂ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ವೋಃ || 270 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವುಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಋರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಇಮಾದೌ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲವಙಿಂ, ಎಲ್ಲವಕ್ಕ್, ಎಲ್ಲವಙ, ಎಲ್ಲವಙ್ಕೂ.

[When a word ending in the affix *vu* takes the endings of the third (instrumental) and following cases, *aru* is inserted between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ಮಾರಮ್ಭಣೀಯಃ. ಯತೋತ್ರ ವೋಃ ಇತಿ ಸಾಮನ್ಯೋಕ್ತಾವು ಯಾವಾ ವುಪ್ರತ್ಯಯಾನೋ ನ ತಾವತೋಽಪಿ ವಿಷಯತಾಃ; ಅಋವು, ಸುಋವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಪಸ್ಯಾದೇವ್ರಃ⁵⁶⁶ ಇತಿ ಭಾವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಭಾವೇ ವುದೋಃ²⁶⁷ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಅಙೋಃ ಅವಿಷಯತಯಾ ಕೃತೋ ಉರುತಃ²⁶⁸ ಇತಿ ಕಿನ್ ಏವ ವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಅವು, ಇವು ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅನೇಕತ್ವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಅಋವಿಷಯತ್ವೇಽಪಿ ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್²⁶⁹ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ. ನ ಚ ಅತ್ರಸೂತ್ರೇ ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ಉತೋನುವೃತ್ತೌ ಸತ್ಯಾಂ ಅದ್ವಾದೇದೋರ್ಲೂಪಃ²⁷⁰ ಇತ್ಯತೋ ವುಪ್ರತ್ಯಯಸನ್ನಿಧಾನೇ ದುಲೋಪಸ್ಯ ಅವ್ಯಂಭಾವಾತ್ ಅನುದಂತಯಾ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಸ್ರಾಪ್ತರಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ತದನುವೃತ್ತಿಃ ಅನುಪಕಾರಾತ್ ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್. ಆವಶ್ಯಕತಾಗ್ರಹೇಽಪಿ ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾ ಶ್ರಯಣೇನ ಉದಂತತ್ವಾಚ್ಚ. ಕಿನ್ತು ಎಲ್ಲಾದ್ವಯಃ²⁷¹ ಇತಿ ಅನೇಕತ್ವವಿಹಿತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಃ ಎಲ್ಲವು ಇತ್ಯಯಂ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದಃ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ; ತಸ್ಯ ತು ಅದ್ವಾದಿತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತಯುಕ್ತಾ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಇತಿಚೇತ್—ಸತ್ಯಂ. ಅದ್ವಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ಭವನ್ ಅಋಃ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವ ಏವ ಭವತಿ ನೈಕತ್ವೇ. ತತ್ರ

ತು ಎಲ್ಲಿಂದ, ಎಲ್ಲೆಕೆ, ಎಲ್ಲೆತ್ತಣಿಂ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಇತ್ಯೇವ ಇತಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಚನ್ನಿ. ತನ್ನತೇ
ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್ ೨೫ ಇತ್ಯತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾರಣಾರ್ಥಂ ಉತೋ'ನುವೃತ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇ.
ತಥಾ ಚ ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಪುರಪ್ರಾಪ್ತಃ ; ಅನುದಂತತ್ವಾತ್. ಅತಃ ತತ್ಪ್ರಾ-
ಪ್ತಾರ್ಥಂ ಅಯಮಾರಮ್ಭಣೀಯ ಏವ. ಯನ್ಮತೇ ತದೇಕತ್ವೇ'ಪಿ ಅಪುರಪ್ರಾಪ್ತಃ ತತ್ರ
ಉತೋ'ನುವೃತ್ತಿಭಾವಮಾತ್ರಾದೇವ ಸರ್ವಂ ಸುಸಮಿತಿ ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯ
ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾತ್ತಣಿಮೋ ದೆಗ್ಗ ಮೃಕ್ || 271 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಪ್ಪಾತ್ಪರಸ್ಯ ಅತ್ತಣಿಮೋ ದೆಕ್ ದಮ್ಕ್ ಇತ್ಯೇತಾನಾಗ
ಮೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದತ್ತಣಿಂದೆ, ಫಲದತ್ತಣಿಂದಂ, ಫಲದತ್ತಣಿಂ ; ಗಿರಿ
ಯತ್ತಣಿಂದೆ, ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂದಂ, ಗಿರಿಯತ್ತಣಿಂ.

[When *attaninim* (the fifth case ending) follows the crude form of a word, it
optionally takes the augments *do* or *dam*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ದರ್ಪಣಕೃತಾ ಅದಿತ್ಯೇವ ಪಜ್ಜಾ ವಿಂ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅತ್ತಣಿ
ಮಾದೇಶಃ ಕೃತಃ. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಅತ್ತಣಿಮೆಂದು ನಿಮಿಚ್ಚು ಫವ |

1 ರೆತ್ತಮದೆಂದುಸರ್ವ ಪಂಚಮಿಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ||

ಪತ್ತಿ ಸುವರ್ ಮೂದೆಹನಂ |

ಪೆತ್ತ ತ್ತೀಯೆಯನೆಕಾರಮಂ ಪರಿಹರಿಪರ್ || ಇತಿ.

ಇಹ ತು ಅತ್ತಣಿಮಿತಿ ಪಜ್ಜಾ ವಿಸ್ವರೂಪಮೇವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ. ಕಿಮತ್ರ ತತ್ತವಿ
ಮಿತಿಚೇತ್ —ನ. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಅತ್ತಣಿಂರೂಪಮಪಹಾಯ ಅದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಕರಣೇ ಬೇ
ಜಾಭಾವಾತ್. ಉತ್ಪ್ರಾರ್ಥಂ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೇ. ನಾತ್ರ
ಅದಿತಿ ಪಜ್ಜಾ ವಿಸ್ವ ಕೃತಾಪಿ ಕ್ರಿಯತೇ ; ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅತ್ತಣಿಮಿತ್ಯೇವ ಶ್ರವಣಾತ್. ನ
ಚ ಯಥಾ ಹೃತ್ತಾದ್ಯಃ (ಶಾ. 2-4-96. ಪಾ. 4-1-138.), ಕುಲಾತ್ಃ (ಶಾ. 2-4-
90. ಪಾ. 4-1-139) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಹೃತ್ತಕುಲಾದಿಪದ್ಭಿರ್ದೋಷಾ ಭಾಷಾ
ದಿಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಶ್ರವಣಾಭಾವೇ'ಪಿ ಉಪದೇಶಃ ತಥಾ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಸ್ತು ಉಪದೇಶ ಇತಿ
ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಶ್ರವಣಾಭಾವೇ'ಪಿ ಭಿತ್ವಲಿತ್ವಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತಕಾರ್ಯಾನ್ತರವತ್ಯೇವ ಶಾ-
ಸ್ತ್ರೇ ತಥೋಪದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರ. ಅತ ಏವ ತಥಾಪ್ರಯೋಜನರಹಿತೇ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾ-
ಸ್ತ್ರೇ ಹೃತ್ತಾದಿಯಃ, ಕುಲಾದಿನ ಇತ್ಯೇವ ಉಪದೇಶಃ. ನಾತ್ರ ಅದುಪದೇಶಾತ್ ಕಿಂಚಿ-
ತ್ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿತಿ ಯಥೋಪದೇಶ ಏವ ಶ್ರೇಯಾನಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮಃ || 272 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಿಷ್ಠಾತ್ಪರಸ್ಯ ಇಮೋ ದೈಗ್ದಮೌಕ್ತ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದಿಂದೆ, ಫಲದಿಂದಂ, ಫಲದಿಂ. ಏವಂ ಪೂವಿಂದೆ, ಪೂವಿಂದಂ, ಪೂವಿಂ ; ಮಧುವಿನಿಂದೆ, ಮಧುವಿನಿಂದಂ, ಮಧುವಿನಿಂ. ಯೋ ಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ.

[When *im* (the third or instrumental case ending) follows the crude form of a word it optionally takes the augments *de* or *dam*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಶಾ ತೋ ನಪಿ || 273 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಇಮ ಎಶಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ, ಚಕಾರಾತ್ ದೈಗ್ದಮೌಕ್ತ ಚ ಭವತೋ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಫಲದೆ, ಫಲದಿಂದೆ, ಫಲದಿಂದಂ, ಫಲದಿಂ ; ಮರದೆ, ಮರದಿಂದೆ, ಮರದಿಂದಂ, ಮರದಿಂ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನದಿಯಿಂದೆ, ನದಿಯಿಂ ದಂ, ನದಿಯಿಂ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಿನನಿಂದೆ, ಜಿನನಿಂದಂ, ಜಿನನಿಂ.

[When a word with final *a* in the neuter gender takes the ending of the third (instrumental) case, *e* is optionally substituted ; also the augments *de* and *dam* are added.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅತೋ ನಪಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಯಿಕಮೇವ ; ಅನತೋಽಪಿ ಅನಪ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕಂ || ಮುನಿಪತಿಯೇ ಪೇಷಿಪಟ್ಟುದು |
ಜನಪತಿಯ ಭವಪ್ರಪಂಚಮದುಗಳ್ಳೆ ತಂ ||
ಜಿನಪತಿಯಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ |
ಮುನಿವೇಷದಳದನುದಿತನಿವ್ವೇಗಭರಂ || ಇತಿ

ಉತ್ತರಾರ್ಧೋ ವಾ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೇತಃ ಕ ಆದೇಃ 274 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪರಸ್ಯ ಗೇತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೆಲಕೆ, ಪೊಲಕೆ, ಫಲಕೆ, ಪುಷ್ಪಕೆ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿರಿಗೆ, ಗಿಡುಗೆ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಿನಂಗೆ, ಶಿವಂಗೆ.

[A word with final *a* of the neuter gender in taking *ge*, the ending of the fourth (dative) case, substitutes *k* for the first letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ನೆಲಕೆ, ಪೊಲಕೆ, ಅತಂಗಿ, ಈತಂಗಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಚತುರ್ಥ್ಯಂ ಏಕತ್ರ ಕಕಾರೋನ್ಯತ್ರ ಗಕಾರ ಇತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತತ್ರ ದರ್ಪಣಕೃತಾ ಕಕಾರಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವಮಭಿಧಾಯ ಅಸ್ಯೈವ ಕ್ವಚಿತ್ ಗತ್ಯವುಭಿಹಿತಂ. ಇಹ ತು ವಿಪರೀತ ಮುಪದಿಶ್ಯತೇ. ಕೆನುತ್ರ ಬೀಜಮಿತಿಚೇತ್—ಉಚ್ಯತೇ. ದ್ವಯಮಿದಂ ತಾವತ್ ಶೃಯತೇ. ತತ್ರ ಏಕಂ ಪ್ರಕೃತಂ ಅಪರಂ ವಿಕೃತಮುಚ್ಚೇದಕಾಯಾಂ. ತತ್ರ ಅಕಾರಾನ್ತೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ಮಾತ್ರೇ ವಿಕೃತಪುಂಶದ್ವೇಚ ಕಪುತಿಃ ಇತರತ್ರ ಸ್ವರಾನ್ತೇ ವ್ಯಂಜನಾನ್ತೇ ಚ ಲಿಂಗತ್ರಯೇಽಪಿ ಗಪುತಿರಿತಿ ಗಕಾರ ಏವ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಃ ಪ್ರಾಕೃತಃ. ಕಕಾರಸ್ತು ಕ್ವಾಚಿತ್ಕೋ ವೈಕೃತೋಭಿಮುನ್ತವ್ಯೋ ನ್ಯಾಯ್ಯತ್ವಾದಿತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಗತಃ ಕೋ ಗ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಲಾಘವಂ ಆದಿಗ್ರಹಣೇ ತು ಗೌರವಂ; ಅಥಾಪಿ ಆದೇಶಃ ಸರ್ವತ್ರ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಥಾನಿಕೋ ಕ್ವಚಿತ್ ಆದಿಸ್ಥಾನಿಕೋಪ್ಯಸ್ಥಿತಿ ಆಹವ್ಯ ಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಷೋರ್ವಿಕೃತಾತ್ || 275 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಕೃತೋ ಯೋ ಋಶಬ್ದಃ ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಗತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯವಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲ್ಪದರ್ಕ್ಕ, ಬೇಲ್ಪದರ್ಕ್ಕ, ಅವರ್ಕ್ಕ, ಇವರ್ಕ್ಕ, ಏತರ್ಕ್ಕ, ಆವುದರ್ಕ್ಕ. ಷೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಮೂಡಣೆ, ಪಡುವಣೆ. ವಿಕೃತಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಕಱುಗೆ, ತುಱುಗೆ. ಏಕೆ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಕೆತ್ಯೇಚ್ಚ 177 ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಭವತಿ.

[A word with final *ru* which changes to *repha*, on taking *ge*, the ending of the fourth (dative) case, substitutes *k* for the first letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಕೃತಾದನ್ಯತ್ ವಿಕೃತಂ ಆದಿಷ್ವಾದಿ. ಯದ್ಯಪಿ ತಾದೃಶೋ ನಾಸ್ತೈವ ಪುಂಶಬ್ದಃ, ತಸ್ಮಾತ್ರಾದೇಶಾದೇರಭಾವಾತ್; ತಥಾಪಿ ತದೇಕದೇಶಸ್ತದ್ವೈ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ವಿಕೃತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ವಿಕೃತೋ ಪುಂಶಬ್ದ ಇತಿ ಅಷೋರವಯವ ಏವ ನಾನ್ಯಃ. ತಥಾ ಚ ಅಷೋರಿತ್ಯೇವ ಸೂತ್ರಕರಣಂ ಲಘು ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಕಪು, ನೆಸಪು ಇತ್ಯಾದಾ ಮಪಿ ಅಪುರೂಪಸಮ್ಯವಾತ್ ತದಾದಾಯ ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ವಾರಣಾರ್ಥಂ ಅರ್ಥವನ್ನಾಶ್ರಯಾ ನುಸರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಾಣಂ ಆದೇಶಗ್ರಹಣಂ ವಾ ಕರಣೀಯಂ. ತಥಾ ಚ ಗೌರವಂ. ತತೋ ವರಂ ಏವಂಕರಣಮೇನೇತಿ.

ಆವುದಶಬ್ದಸ್ಯ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ವಿಷಯೇ ಚತುರ್ಥ್ಯಂ ಆವುದರ್ಕ್ಕ, ಏತರ್ಕ್ಕ, ಏಕೆ ಇತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ಅಪ್ಪಾದೇಶೇ ನಿಮಿತ್ತವಾತ್

ಕಾದೇಶೋ ಭಾವೀ ; ಅನ್ವಯಸ್ಯ ತು ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಕಾದೇಶ ಇತ್ಯಾಶ್ಚೈವ ತತ್ರ ಹಿ ಕೇತ್ಯೇಚ್ಛಾ 177 ಇತಿ ಕೃತಾದೇಶಾಂ ಚತುರ್ಥೀಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ಆವು ದೋರಾದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತೇ. ಯದಿ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ನೇತಿ ಕಾದೇಶೋ ನ ಭಾವೀ ಕಥಂ ಕಾರಂ ತನ್ನಿ ದೇಶಾತ್ ಆದೇಶಮುಪದಿಶೇತ್ ? ಅತೋ'ತ್ರ ಕೇತಿ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದೇವ ಕಾದೇಶ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಏಕೇ ಇತ್ಯತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಆವುದೋಃ ಅಪ್ಪಾದೇಶಾನನ್ತರಮೇವ ಗತಃ ಕಾದೇಶಃ. ಪಶ್ಯಾತ್ ಏದಾದೇಶಃ. ನ ಚ ಅಪಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭವನ್ ಅಪ್ಯೋರಪಿ ಭವತಿ ; ತಸ್ಯ ಕಿತ್ವಾತ್ ಆಗಮವತ್ ಅವಯವರೂಪತ್ವಾತ್ ಇತಿವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ. ತಥಾಪಿ ಕೇತ್ಯೇಚ್ಛಾ 177 ಇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಆವುದೋಃ ಏತ್ಯಶ್ಚ ಆದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಅಪ್ಪಾದೇಶೋ ವಸ್ಯಂ ಭವನ್ ಏತ್ಯಪಿ ಭವೇದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಯತೇ.

ನ ಚ ಏತೋಃ ಉದನ್ತತ್ವಾತ್ ಅಪುರ್ಣವತಿ ಏತಸ್ತು ತದಭಾವಾತ್ ನ ಭವತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉದನ್ತತ್ವಸ್ಯ ಅನಾವಶ್ಯಕತ್ವಾತ್. ತತ್ತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರಾಕ್ತನೀಮವಸ್ಥಾಮಾ ದಾಯ ಸಮ್ಯವಾಚ್ಛೇತಿ ಅನಿಷ್ಠಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಟಾತ್. ಅತೋ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದಿತ್ಯೇವ ಯುಕ್ತಮದಿತಿ.

ನನು ಏವಂ ಭವತು ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದೇವ ಕಾದೇಶಃ. ತಥಾಪಿ ಏತೋ'ದ್ವಾದಿ ತ್ವಾತ್ ಅಪ್ಪಾದೇಶಃ ಕಃತೋ ನ ಭವೇತ್ ? ಯದ್ಯಸ್ಯ ನ ಭವೇತ್ ಏತೋರಪಿ ನ ಭವೇತ್ ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅಸ್ತಿ ಕ್ಷೇಪ್ತವೇಷಃ. ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಅಪ್ಪಾದೇಶಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕೇತಿ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಕರಣಂ ಅನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯಾತ್. ಏತಾವಿವ ಅತ್ರಾಪಿ ಟೋವಿಕೃತ್ವಾ ದಿತಿ ನಿಮಿತ್ತವಶಾದೇವ ಕಾದೇಶಸಮ್ಯವಾತ್. ಅತೋ'ತ್ರ ಅನಿಮಿತ್ತಕಂ ನೈರ್ದೇಶಿಕಮೇವ ಕಾದೇಶಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾದ್ಯ ಏದಾದೇಶಕರಣಾತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ನಾತ್ರ ಅಪ್ಪಾದೇಶ ಇತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಗ್ವಾ || 276 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಗತಃ ಪ್ರಥಮಾವಯವ ಸ್ಯ ಕುಗಾಗಮೋ ನಾ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ. ಉಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರಕ್ಕೆ, ಮರಕೆ ; ಫಲಕ್ಕೆ, ಫಲಕೆ ; ಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ, ಪುಷ್ಪಕೆ.

[A word with final a of the neuter gender, on taking the ending of the fourth (dative) case, optionally inserts k between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತೋ ನನು ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಯದ್ಯಪಿ ಅನನ್ತರಸೂತ್ರೇ ಆತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ನಾಸ್ತೀವ; ಅಥಾಪಿ ತಿರೋಧಾನಮಾತ್ರಮೇವ ನ ನಿವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಭಿ ಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪೂರ್ವತ್ರ ಕಾದೇಶೋತ್ರ ಕುಗಾಗಮಃ. ತೌಚ ಏಕವಿಧಯಾವಪಿ ಅವಿರುದ್ಧಾಃ ;
ಆಗಮಾದೇಶರೂಪತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಏಕದೈವ ಭವತಃ,

ಅವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚ ಯಃ | ಇತಿವಚನಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ || 277 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಿಷ್ಣಾತ್ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಮನೆಯೊಳ ; ಗೃಹದಲ್ಲಿ, ಗೃಹದೊಳ ;
ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲೊಳ ; ಕುರುಳ್ಳಲ್ಲಿ, ಕುರುಳ್ಳೊಳ ; ಕೇಶಂಗಳಲ್ಲಿ, ಕೇ
ಶಂಗಳೊಳ.

[*Ol* (the ending of the seventh (locative) case), following on the crude form
of a word, optionally changes to *alli*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ. ಅಲ್ಲಿ, ಇಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿ, ಆವಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಅವ್ಯಯ
ವಿಶೇಷಾ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶ್ಲು ಬುತಃ ಕಾಲಾರ್ಥಾತ್ || 278 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಕಾಲವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಶ್ಲು ಬ್ಬಾ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂದು, ಅಂದಿನೊಳ, ಅಂದಿನಲ್ಲಿ ; ಇಂದು, ಇಂದಿನೊ
ಳ, ಇಂದಿನಲ್ಲಿ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಂಜೆಯೊಳ, ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ; ಬಯ್ಯೆ
ಯೊಳ, ಬಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ. ಕಾಲಾರ್ಥಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಡುವಿನೊಳ, ಮಡುವಿ
ನಲ್ಲಿ.

[Words relating to time with final *u*, optionally drop *ol* (the ending of
the seventh (locative) case).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯಂ ಚ ಅನನ್ತ ರಶ್ಚ ದ್ವಾವಪಿ ವಿಕಲ್ಪತ ಇತಿ ಉಭಯವಿಕಲ್ಪಾತ್
ತೈರೂಪ್ಯಂ ಉದಾಹರತಿ—ಅಂದು, ಅಂದಿನೊಳ, ಅಂದಿನಲ್ಲಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮಃ || 279 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ಕಾಲವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಅಮಃ ಶ್ಲು ಪ್
ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂದು ಕಳದಂ, ಇಂದು ಕಳದಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗೋ
ನಿತ್ಯಾರ್ಥಃ.

[Words relating to time with final *u*, always drop *am* (the ending of the
second (accusative) case).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಗವಿಭಾಗಾದಯಂ ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ ಇತಿ. ಅಂದು ಕಳೆದಂ, ತಂ ಕಾಲಮತೀತವಾ. ಏವಂ ಇಂದು, ಇಮಂ ಕಾಲಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳ್ಳಶಾ ತೋ ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ್ ಚ || 280 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಗ್ವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳೋ ಮೋ' ಮುಶ್ಚ ಲಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ಚಕಾರಾತ್ ಶ್ಲಪ್ ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಲ್ ಸೂರ್ಯನುದಯಿಸಿದಂ, ಮೂಡ ಸೂರ್ಯನುದಯಿಸಿದಂ. ಏವಂ ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕಲ್ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ. ಮೂಡಲ್ ನೋಡಿದಂ, ಮೂಡ ನೋಡಿದಂ—ಪ್ರಾಚೀಮಪಶ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಡಗಲೊಪ್ಪಿದುದು, ಬಡಗೊಪ್ಪಿದುದು—ಉದೀಚೀ ಜಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲಿದ್ದಂ, ಅತ್ತಿದ್ದಂ—ತಸ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯತಿಷ್ಠ ದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲ್ ಕಂಡಂ, ಅತ್ತ ಕಂಡಂ—ತಾಂ ದಿಶಮಪಶ್ಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ತಲ್ ನಡೆಯೆಪಟ್ಟಪುದು, ಅತ್ತ ನಡೆಯೆಪಟ್ಟಪುದು—ಸಾ ದಿಗ್ಗಮ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಲೆಯೊಳ್, ಮೂಲೆಯಂ, ಮೂಲೆ. ದಿಗರ್ಥಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಫಲದೊಳ್, ಫಲಮಂ, ಫಲಂ.

[Words relating to direction with final *a*, on taking *ol* (the ending of the seventh (locative) case), *m* (that of the first (nominative) case), or *am* (that of the second (accusative) case), substitute *al*, and also drop it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕರಾನ್ತ ಉಕ್ತ ಸಮಂಜ್ಞಯರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಆದ್ಯೇನ ಆಮಿ ಸಮಂಜ್ಞೀಯತೇ; ಅನ್ತೀನ ತು ಶ್ಲಪಿತಿ ನ ವೃತ್ತಯಃಪ್ರಸಂಗಃ, ಸಮಂಜ್ಞಾಪ್ಯತಪದಾರ್ಥಸಂಜಾತೀಯಸ್ಯೈವ ಸಮಂಜ್ಞಯಾತ್. ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಅನ್ತೀನ ಕಲ್ಪಿ ಸಮಂಜ್ಞೀಯತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಸ್ಯ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಶೋತಃ || 281 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಗ್ವಾಚಿನಃ ಪರಸ್ಯ ಬಳಃ ಮುಃ ಅಮುಶ್ಚ ಲಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಗೆ, ಬಳಗಿನೊಳ್, ಬಳಗಿನಲ್ಲಿ; ಬಳಗೆ, ಬಳಗಂ; ಬಳಗೆ, ಬಳಗು.

[Words relating to direction with final *u*, on taking *ol* (the ending of the seventh (locative) case), *m* (that of the first (nominative) case), or *am* (that of the second (accusative) case), optionally substitute *e*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಳಗು, ಪೊಪ್ಪಿಗು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಯದ್ಬಹಿ ದಿಗ್ದೀಶಕಾಲವರ್ತಿನಃ ತಥಾಪಿ ದಿಗ್ವಾಚಿನ ಇತ್ಯೇತತ್ ದಿಗರ್ಥಾದಿತಿ. ಅವ್ಯವಹಿತಾನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ, ನ ತು

ಕಾಲಾದಿವ್ಯಾವೃತ್ತಿಮನಸಾ ; ತತ್ರಾಪಿ ಏವಮೇವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅತಃ ಕಾಲಾದ್ಯರ್ಥಾದಿತ್ಯಪಿ ಅನುವರ್ತನೀಯಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತನ್ ನಿನ್ ನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ || 282 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಮ್, ನೀಮ್, ಆಮ್ ; ತಮಗೆ, ನಿಮಗೆ, ಎಮಗೆ. ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾನ್, ನೀನ್, ಆನ್.

[Tan, nin, en, on taking the case endings in the plural, substitute m.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏವಂ ತದ್ಭವತತ್ಸಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದತ್ರಿವಿಧಲಿಂಗಾನಾಂ ಲಿಂಗತ್ರಯೇ ಪಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನಿಂ ದೇಶ್ಯವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಅಲಿಂಗಾನಾಂ ತನಾದೀನಾಂ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಂ ಪ್ರಪಂಚಯತಿ—ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ತನ್ ಇತಿ ಆತ್ಮವಾಚಕಃ ಸ್ವಕಬ್ಧಾರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ. ನಿನ್, ಎನ್ ಶಬ್ದೌ ಯುಷ್ಮತ್ ದಸ್ತಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥೌ. ತ್ರಯೋಽಪಿ ಏತೇ ಸ್ವಯಮವ್ಯಕ್ತ ಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಲಿಂಗಾಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಾನರ್ಹಾ ಆಪಿ ಲಿಂಗತ್ರಯಸಾಧಾರಣೀಂ ಇತರಾಸಾಧಾರಣೀಂ ಚ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಮಹನ್ವೀತಿ ತನ್ನಿ ರೂಪಣಮರ್ಥವದಿತಿ.

ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ. ಯದ್ಯಪಿ ಇದಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ನ ದೋಷಃ, ಅನೇಕತ್ವೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ತನಾದೇಃ ಮಾದೇಶ ಇತಿ ; ಸಹಾಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇ ಸಹಾಪ್ಯಯಾ ಅಪಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪಕ್ಷಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸಹಾಪ್ಯಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಅನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ ಪರೇ ಇತಿ.

ತಾಮ್, ನೀಮ್. ಮಿ ದೀರ್ಘಃ 287 ಇತಿ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಆಮ್. ಆದೇನ 288 ಇತಿ ಆದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋ ಮಕ್ ಸ್ವರೇ || 283 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಮಗಾ ಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದಾ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಮ್ಮಂ, ನಿಮ್ಮಂ, ಎಮ್ಮಂ ; ತಮ್ಮಿಂ, ನಿಮ್ಮಿಂ, ಎಮ್ಮಿಂ ; ತಮ್ಮ, ನಿಮ್ಮ, ಎಮ್ಮ ; ತಮ್ಮೊಳ್, ನಿಮ್ಮೊಳ್, ಎಮ್ಮೊಳ್. ಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತನ್ನಂ, ನಿನ್ನಂ, ಎನ್ನಂ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಮಗೆ, ನಿಮಗೆ, ಎಮಗೆ.

[When tan, nin, en, with final m, take a case-ending beginning with a vowel, they insert m between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮ ಇತಿ ತನಾದೇಃ ವಿಶೇಷಣಂ ಸತ್ ಅನ್ತಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಾಹ—
ಮಕಾರಾನುನಾಂ ಇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತನ್ನಂ, ನಿನ್ನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ರಸ್ತಾನ್
ನ್ನಣಲಯಳತಟಃ⁵³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಕ್ ತುತ್ತುಗೆತಿ || 284 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಅಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ತು
ತ್ತುಗೆತ್ತು ಪರೇಷು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತನತು, ತನತ್ತು ; ನಿನತು, ನಿನತ್ತು ; ಎನತು, ಎನ
ತ್ತು ; ತನಗೆ, ತಮಗೆ ; ನಿನಗೆ, ನಿಮಗೆ ; ಎನಗೆ, ಎಮಗೆ.

[When *tan, nin, en* take the affixes *tu, ttu* or *ge* they insert *a* between]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿನತು, ನಿನತ್ತು ಇತ್ಯಾದೌ ಆಕಿ ತಸ್ಯೈವ ಲಿಂಗಾನ್ವೃತ್ವಾತ್ ಸಕಾ
ರೋ ನ ದ್ವಿಭಾವತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾದಸ್ತುತ್ತು || 285 ||

ವೃತ್ತಿ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಅವಃ ತುತ್ತು
ಇತ್ಯೇತು ಆದೇಶೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತನತು, ತನತ್ತು, ¹ ತನ್ನ ; ನಿನತು, ನಿನತ್ತು, ² ನಿನ್ನ ;
ಎನತು, ಎನತ್ತು, ³ ಎನ್ನ. ಏವಂ ಬಹುತ್ವೇ'ಪಿ ವಾ . ದ್ವಿತ್ವಮಪಿ. ತನ್ನ
ದು, ತಮ್ಮದು ; ನಿನ್ನದು, ನಿಮ್ಮದು ; ಎನ್ನದು, ಎಮ್ಮದು.

[When *tan, nin, en* are followed by *ad* (the ending of the sixth (genitive)
case), it optionally changes to *tu* or *ttu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಭಿ ತನಿನಿನ ಇತಿ ಪಷ್ಪನ್ವಂ ಪದಮನುವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ
ತಥಾತ್ವೇ'ಪಿ ಸಾನುಪಪತ್ತಿಃ, ತನಿನಿನಃ ಸವೃದ್ಧಿ ಸೋದಃ ತುತ್ತು ಆದಿಭ್ಯೇತೇ ಇತ್ಯುಪಿ
ಅನ್ವಯಸಮ್ಭವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಪಷ್ಪನ್ವಂ ವಿವಕ್ಷಯಾ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ—ತನ್, ನಿನ್,
ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಏವಮಾದೇಶಕರಣೇ ತನತು, ನಿನತು, ಎನತು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವ
ಸ್ಯ ತವ ಮಮ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮನ್ವಪ್ರಧಾನಾಃ ಸಂತಃ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇವ
ಮರ್ಥಾ ಏವ ಸ್ಯುಃ ; ಪಷ್ಪನ್ವಂ ಏವ ರೂಪಾಂತರತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ದರ್ಶನವಿರೋ
ಧಃ ಸ್ಯಾತ್. ತತ್ರ ಹಿ ಪಷ್ಪನ್ವಂತಾರ್ಥಸಮ್ಭವಸ್ತು ವಾಚಕತಯೈವ ಏತೇ ವೃತ್ತವಾದಿ
ತಾಃ. ತಥಾ ಚ ನೈತೇ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಾಃ. ಕಿಂತು ತನ್ನದು,
ನಿನ್ನದು, ಎನ್ನದು ಇತ್ಯೇವಂಪರಾ ಏವ ಭವಂತಿ. ಉಕ್ತಂ ಚ—

1 ತನದು. 2 ನಿನದು. 3 ಎನದು.

ಕಂ || ನಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪಿವು |

ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ನಿನ್ನದೆನ್ನ¹ ದುಂ ತನ್ನದೆನಿ |

ಪ್ಪಿನಿತಱೊಳಂ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವದಿ |

ನನೇಕದೋಳ್² ನತ್ವದೆಡೆಗೆ ಮತ್ವಂ ಬರೆಯುಂ || ಇತಿ.

ನ ಚ ಏತಾವತಾ ಕೋ ವಿಶೇಷಃ ? ಸಮ್ಬಂಧಿನೋಽಪಿ ಸಮ್ಬಂಧರೂಪತ್ವಾತ್ ತಸ್ಯಾಪಿ ತದಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಭರ್ತೃಧರ್ಮಿಣೋಃ ಅತ್ಯಂತಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಬ್ದವೈತ್ಯದನಸ್ಯ ಭೇದನಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ವಸ್ಯ ತವ ಮಮ ಇತ್ಯೇ ತೇಭ್ಯಃ ಸ್ವೀಯಂ ತ್ವದೀಯಂ ಮದೀಯಂ ಇತ್ಯೇಷಾಂ ಅವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್. ದೃಷ್ಟೇ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ ಎನ್ನ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ತನ್ನದು, ನಿನ್ನದು, ಎನ್ನದು ಇತ್ಯೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಃ; ಪ್ರತೀತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಅದುಶಬ್ದೋಚ್ಚರಣಂ ಅನರ್ಥಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಮ್ಬಂಧಿಸರತಯಾ ವೈತ್ಯದನೇ ತನತು, ನಿನತು, ಎನ ತೂನಾಂ ಸ್ವೀಯತ್ವದೀಯಮದೀಯಾನಾಮಿವ ತದ್ಧಿತಾಂತತ್ವಕಲ್ಪನಾಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಕಲ್ಪತಾಂ ಕೋ ದೋಷಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತದ್ಧಿತಾಂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಯೇಣ ವಾಚ್ಯಲಿಂಗತ್ವಾತ್ ಪ್ರವಚನತ್ವಾಚ್ಚ ಲಿಂಗತ್ರಯೇಽಪಿ ಪ್ರಥಮಾದಿಷು ಏಕಾನೇಕವಚನೇಷು ಚ ರೂಪಾಂತರಸಿದ್ಧಿಪ್ರಸಂಗಾತ್. ನ ಜೈತದಸ್ತಿ; ತನತ್ತು ಮಗಳೆ, ತನತ್ತು ಮಗಂ, ತನತ್ತು ಮನೆ ಇತಿ ಲಿಂಗಭೇದೇ, ತನತ್ತು ಗುಣಂ, ತನತ್ತು ಗುಣಂಗಳೆ ಇತಿ ವಚನಭೇದೇ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳಂ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳಂ, ತನತ್ತು ಗುರುಗಳೆ ಇತ್ಯಾದಿವಿಭಕ್ತಿಭೇದೇ³ ಪಿ ಏಕರೂಪ್ಯಸ್ಯೈವ ದರ್ಶನಾತ್.

ನ ಚ ಅವಿಷ್ಣುತ್ವಂ ಅವಚನತ್ವಂ ನಿಪಾತತ್ವಂ ವಾ ಕಲ್ಪತಾಂ ಇತಿ ನೈಷ ದೋಷಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅದೃಷ್ಟಾನಾನಾಕಲ್ಪನಾಪೇಕ್ಷಯಾ⁴ ಪಿಷ್ಕೀಕಲ್ಪಕಲ್ಪನಾಯಾ ಏವ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವಾತ್. ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲನದ⁴ ನಂತು ಕೇಸುವಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ತನ್ನ ಬಿಲ್ಲಂ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ, ನ ತು ತನ್ನದಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಇತಿ.

ಕಿಂ ಚ ತದ್ಧಿತಾಂತತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ತನಾದಿಭ್ಯಃ ಕಲ್ಪಮಾನಾ ತುತ್ತುಪ್ರತ್ಯಯೌ ಅತು ಅತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಾ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಅಕಾರಾಭಾವಾತ್ ತನ್ನ, ನಿನ್ನ, ಎನ್ನು ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷೇ ನಕಾರದ್ವಿಭಾವಾತ್ ತನ್ನತು, ತನ್ನತ್ತು ಇತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ಅನಿಷ್ಠಮೇವ ಪ್ರಾರುಷ್ಯಾಲ್ಪತ್.

ನ ಚ ಅಖಣ್ಣಿನಿಪಾತತ್ವಕಲ್ಪನಯಾ ನ ಕೋಽಪಿ ದೋಷಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನಿಪಾತತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾಮಪಿ ನ ಕರಂಭಾದಿವತ್ ನಿಪಾತತ್ವಮಾತ್ರಂ ಕಲ್ಪ್ಯಂ. ಸರ್ವಲಿಂಗಸಂಕ್ಷಾಲ್ಪವಿಭಕ್ತಿಷು ಏಕರೂಪ್ಯಲಕ್ಷಣಕೌಟಸ್ಥಿಸಿದ್ಧಿರ್ಧಾರಂ ಅವ್ಯಯತ್ವಂ ಚ ಕಲ್ಪನೀಯಮಿತಿ ಎವಾದಿದೇವ ಕಲ್ಪನೀಯಂ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಪ್ರಸಂಗೋ ದುರ್ನಿವಾರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಅತಃ ಷಷ್ಠಾದೇಹಕಲ್ಪನೈವ ಶ್ರೇಯಸೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯಾಯಾಮುತುಚ್ಚ || 286 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್, ಎನ್ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಅದ ಉತುರಾದೇ ಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನಿ ಪರತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಮ್ಸುತಯ್ವರ್, ನಿಮ್ಸುತೇಬ್ಬರ್, ಎಮ್ಸುತೊಂಬದಿಂ ಬರ್, ತಮ್ಸುತಯ್ದಮನೇಗ್, ನಿಮ್ಸುತಾಣುಗಿರಿಗ್, ಎಮ್ಸುತೆಂಟುಮಕ್ಕಳ್.

[When *tan*, *nin*, *en* are followed by *ad* (the ending of the sixth (genitive) case), it optionally changes to *utu* before a numeral.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಖ್ಯಾಯಾಮಿತಿ ನ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ ; ಪ್ರಕೃತಿವಿಶೇಷಣಪಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಣಪಕ್ಷೇಽಪಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಜ್ಞನಾತ್. ನ ಹಿ ಸಂಖ್ಯಾವಿಷಯೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ತನಾದೇ ಅದೋ ವಾ ಉತುರಾದಿಶ್ಚತೇ. ಅತಃ ಪರಸಪ್ತಮೈವ ವಾಚ್ಯಾ. ಪರತ್ವಂ ಚ ನ ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಘಟತೇ ; ಪಾರ್ವಾ ಪರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಶಬ್ದಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್. ಅತ್ಯೋತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದಃ ಸಂಖ್ಯಾವಚನಪರ ಇತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನಿ ಪರತಃ ಇತಿ.

ತಮ್ಸುತಯ್ವರ್, ಸ್ವೇಷಾಂ ಪಂಜ್ಜ ; ನಿಮ್ಸುತೇಬ್ಬರ್, ಯುಷ್ಮಾಕಮಪ್ಪ ; ಎಮ್ಸುತೊಂಬದಿಂಬರ್, ಅಸ್ತಾಕಂ ನವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಚಕಾರೇಣ ತುತ್ಸೂ ಸಮುಚ್ಚೇ ಯೇತೇ. ತಮತಯ್ವರ್, ನಿಮತೇಬ್ಬರ್, ಎಮತೊಂಬದಿಂಬರ್ ಇತಿ. ಏವಂ ತಮ ತ್ವ, ತಮ್ಸು ಇತ್ಯಾದಾವು ಯೋಜನೀಯಂ. ಯದ್ವಹಿ ಆಂ ಆಯ್ವರ್ ಬಂದೆವು, ನೀಂ ಆಯ್ವರ್ ಪೋದಿರ್ ಇತಿ ಅಭೇದೇಽಪಿ ಎಮ್ಸುಯ್ವರ್ ಬಂದೆವು, ನಿಮ್ಸುಯ್ವರ್ ಪೋದಿರ್ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿ ಶ್ರುಯತೇ. ತತ್ರ ಆತ್ಮಸಮ್ಬಂಧಮಾತ್ರೇ ಪಷ್ಠಿಪ್ರಯೋಗೋ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಃ ; ದಾರುಪುತ್ರಕಸ್ಯ ಶರೀರಂ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅಭೇದೇಽಪಿ ಪಷ್ಠಿಶ್ರವಣಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿ ದೀರ್ಘಃ || 287 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನ್, ನಿನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನ್, ತಾಮ್ ; ನೀನ್, ನೀಮ್.

[*Tan* and *nin* lengthen their vowel in the first (nominative) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎನೋ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ತನ್ ನಿನ್ ದ್ವಯಮೇವ ಸ್ಥಾನೀತ್ಯಾಹ—ತನ್, ನಿನ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇತಿ. ಮಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಯದ್ವಹಿ ಮಕಾರಾದಾವಿತಿ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ, ತದಪಿ ವ್ಯವಹೇವದ್ಭಾವಾದೇವ ನಾನ್ಯಥಾ, ಅನೇಕವರ್ಣಾ ಭಾವಾತ್ ; ತಥಾ ಚ ತದೇವೇತಿ ಫಲತೀತ್ಯಾಹ—ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಇತಿ. ಪ್ರಥಮಾ ಯಾಮಿತ್ಯೇವ. ನ ತು ಏಕತ್ವೇನೇಕತ್ವೇ ವಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ ; ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಇಷ್ಟತ್ವಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದಿನಃ 288 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೀರ್ಘ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಎನ್‌ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೀರ್ಘ ಆಕಾ
ರೋ ಭವತಿ ಮಕಾರೇ ಸುಪಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನ್, ಆಮ್. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯ
ರ್ಥಂ.

[En changes its vowel to ā in the first (nominative) case.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ದೀರ್ಘನುವೃತ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇ ಇತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಇತಿ ಇತಿ.
ಆಕಾರಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ದೀರ್ಘತ್ವಾತ್ ಕಿಂಪುನದೀರ್ಘನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ವಸ್ತು
ತೋ ದೀರ್ಘೇ'ಪ್ಯಾಕಾರೋ ದೀರ್ಘತಯಾ ವಿಧೀಯಮಾನ ಏವ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ಥೂತ'.
ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಥೌವ ಸ್ಥೂತ'. ಅತಃ ಸ್ವರಸ್ಥೌವ ಯಥಾ ಸ್ವಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ
ದೀರ್ಘನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಆಕಾರ ಇತಿ. ಯೇ'ಯಮಾಕಾರಃ ಸ ಸರ್ವೋ'
ಪಿ ದೀರ್ಘ ಏವೇತಿ ನಿಯಮೇ'ಪಿ ಯೇ'ಯಂ ದೀರ್ಘಃ ಸ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಆಕಾರ ಏವೇತಿ
ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್ ದೀರ್ಘಕಾರಯೋಃ ಕಥಂಚಿದ್ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ.

ಅತ್ರ ತನಾದಿಪ್ರಕರಣೇ ಅಸ್ಮದರ್ಥವಾಚಕೋ ನನಶಬ್ದಃ ಕ್ಷ್ತಿ ದಸ್ತಿ. ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪಿ
ತಸ್ಯ ತನಾದಿ 1 ಸಾಧಾರಣೀ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣೈವ ನ ವಿಲಕ್ಷಣಾ. 2 ರೂಪನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಾನ್,
ನಾಮ್; ನನ್, ನಮ್ಮಂ; ನನ್ನಿ, ನನ್ನಿಂದೆ, ನನ್ನಿಂದಂ; ನಮ್ಮಿಂ, ನಮ್ಮಿಂದೆ,
ನಮ್ಮಿಂದಂ; ನನಗೆ, ನಮಗೆ; ನನ್ನತ್ತಣಿ, ನನ್ನತ್ತಣಿಂದೆ, ನನ್ನತ್ತಣಿಂದಂ; ನಮ್ಮ
ತ್ತಣಿ, ನಮ್ಮತ್ತಣಿಂದೆ, ನಮ್ಮತ್ತಣಿಂದಂ; ನನ್ನ, ನನತ್ತು, ನನತ್ತು, ನನ್ನತ್ತು;
ನಮ್ಮ, ನಮತ್ತು, ನಮತ್ತು, ನಮ್ಮತ್ತು; ನನ್ನೊಳ್, ನನ್ನಲ್ಲಿ; ನಮ್ಮೊಳ್, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಇತ್ಯೇವ. ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಮದನುಪಮಜಿನೇಂದ್ರಪ |

ದಾಮರಕುಜಯುಗಳಮವನತಾಮರಪತಿಚೂ |

ತಾಪನಿಮುಚಿಲತಿಕ್ಕೋ |

ದ್ವಾಮಂ ನಮಗೀಗೆ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ ||

ತಥಾ

ಶ್ರೀಕೇಳಿನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಭ್ರಿಕಮಲಂ ವಿದ್ಯಾನಟಿನಾಟ್ಯವೇ |

ದೀಕಲ್ಪಂ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಖಿಲೇಂದ್ರೋತ್ತಂಸಮಾಣಿಕ್ಯದೀ |

ಪಾಕೇಣ್ಯಂ ಹರಿಪೀಪಾಶ್ಯ ನೇನಿಸಂ ಪೂಜಾರ್ಹನಾರ್ಹಂತ್ಯಲ |

ಕ್ಷೇತ್ರಕಾಂತಂ ಮುನಿಸುವ್ರತಂ ನಮಗೆ ಮಾಚ್ಚುಪ್ಪಾತ್ಥ ಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ || ಇತಿ,

ತಥಾ

ಶ್ರೀವಂಶ್ಯವ್ಯಾಳಚಕ್ರಪ್ರಕರಸುಖಕರಂ ಸರ್ವಮಿಥ್ಯಾಂಧಕಾರಂ |
 ಸ್ತೋಮಪ್ರಧ್ಯಂಸಿ ಬೋಧಾಮಲಕಿರಣಗಣೋದ್ಭಾಸಿ ವೋಕ್ಷಾಂಜ್ಞಿನೀಸು |
 ಪ್ರೇಮಂ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಧಪೂರ್ವಾಚಲಸಮುದಿತನಾಶ್ಚರ್ಯವೃತ್ತಾಭಿರಾಮಂ |
 ಹೇಮಾಂಗಂ ವರ್ಧಮಾನಾಹಿಮಕರನತಿನಿರ್ದೋಷಮಂ ಮಾಣ್ಕು ನಮೋಳ್||ಇತಿ ಚ
 ಬಹುಲಮುಪಲಭ್ಯತೇ.

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಕಾವ್ಯಮುಖಮಾಶೀರೂಪಂ ಪರಾರ್ಥಮಪಿ ಭವತೀತಿ ನನಮನಬ್ಧೀ
 ಕಾರ್ವಾಣಾ ನಿನಮೇವ ಪಠಂತಿ ನಿಮಗೆ ನಿಮೋಳ್ ಇತಿ. ತದನ್ವೇ ನಾಭಿಮನ್ಯಂತೇ. ನಿರ್ವಿ
 ಘ್ನಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಕಾವಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಬದ್ಧಕದೂರಿತಾಪಃ 3 ನೋದನಾರ್ಥಂ ಪರಮಾ
 ತ್ಮಗುಣಾನಕೀರ್ತನರೂಪಂ ಮಬ್ಧಿಲಮಾಚರಂತಃ ಸ್ವಾರ್ಥಮಪಹಾಯ ಪರಾರ್ಥಮೇವ
 ಪ್ರಯತಂತ ಇತ್ಯಯುಕ್ತಮೇವ; ಅಪ್ರೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವಪ್ರಸಂಗಾತ್. ಅನ್ಯತಾಪಿ ತಥಾ
 ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ. ಅತೋತ್ರ ಅಸ್ತದರ್ಥವಾಚಕೋ ನನ್ರಬ್ಧಿ ಏವ ಅಭಿ
 ಮನ್ತವ್ಯ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಸ ಕೈಶ್ಚಿದೇವ ಅಭಿಗ್ರೀಯತೇ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಾನುಗಾಮಿ
 ಭಿಃ ಕವೀಶ್ವರೈಃ ನ ಸರ್ವೈಃ, ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗಾನುಯಾಯಿಭಿಸ್ತೈರನಬ್ಧೀಕಾರಾತ್. ಎನ್
 ಪಕ್ಷಪಾತಿನೋ ಹಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯಾಃ ಕವಿಜನಾ ಇತಿ. ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಭೇದಭಿನ್ನ
 ಪ್ರಯೋಗಚಾತುರೀಪ್ರಪಣ್ಣೋ ನ ಪತುಜಗ್ರನ್ಥೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಮ್ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪರೋನದಃ ಪದಾತ್ || 289 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಪದಾತ್ ಪರ ಉಮ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಸಮು
 ಚ್ಚಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯುಂ ಹರನುಂ ; ಜಿನೇಂದ್ರರುಂ ಗಣೇಂದ್ರರುಂ ;
 ಕೇವಲಿಗಳುಂ ಶ್ರುತಕೇವಲಿಗಳುಂ ; ಫಲದಿಂದಮುಂ ಪುಷ್ಪದಿಂದಮುಂ ;
 ಆತನಿಂದಮುಂ ಆಕೆಯಿಂದಮುಂ ; ಅದುಂ ಇದುಂ ; ಮಾಡಿಯುಂ ಕೂಡಿ
 ಯುಂ. ಅನದ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆತನ, ಆಕೆಯ, ಅದಳು. ಪದಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತೇ
 ಮೂಘೂತ್. ಪರ ಇತಿ ಪೂರ್ವಂ ಮೂಘೂತ್.

[Except in the sixth (genitive) case, *um* is added to the case-ending
 of a word as a copulative to express *and*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಮ್ ಇತ್ಯಯಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾನೋ ನಿರ್ದೇಕ್ಷಮಾಣೋಮ್ ಚೇತಿ
 ದ್ವಾವೇತೌ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಾ ನಿಪಾತೌ. ತಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಾರ್ಥೋಯಮಾ
 ರಮ್ಭಃ.

ನನು ಯತ್ರ ಯೋರ್ಥೋಭಿಪ್ರೇತಃ ತತ್ರ ತದಭಿಧಾಯಾ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.
 ತಥೈವ ಸಮುಚ್ಚಯೇಭಿಪ್ರೇತೇ ತದ್ವಾಚೇ ಚ. ಸ ಚ ಯೋಗ್ಯತಾಬಲಾತ್ ಸ್ವಯೋ

ಗೃಹವ್ಯಾಪ್ತಿ ಚೇತಿ ಕಸ್ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮೋ ಯದರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಪ್ರಯಾಸ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಥಾ ಅನಿಯಮೇನ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಽಽ ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ವಿಶೇಷೋ'ಸ್ತು—ಕಶ್ಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕಶ್ಚಿನ್ನಿ ಯತವಿಷಯ ಇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರದಾತ್ಯರತಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರದಾತ್ಯೇ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರದಾತ್ಯೇ ನೈವ ನ ಕ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವತಶ್ಚೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಅರಮ್ಭಣಮರ್ಥವದೇವೇತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇ'ಽಽ ಅತ್ರ ಪಪ್ಪಾಂ ನೈವ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತಥೈವ ಆರಾತೀಯಕವಿಪ್ರವಾಹಸಮೃತತ್ವಾದಿತ್ಯೇವ ಮರ್ಥಂ ಅನದಃ ಪದಮಿತ್ಯಾಹ—ಅದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಾತ್ ಇತಿ.

ಪದಾದಿತಿ ಪಞ್ಜವ್ಯಾ ಉಮಃ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಂ ಉತ್ತರಾದೇಶತ್ವಂ ವಾ ಕಶ್ಚಿತ್ ವ್ಯಾ ಮುಗ್ಧಬುದ್ಧಿಃ ಸನ್ನಿಧಿ ತದ್ಭ್ರಾಂತಿ ವಾರಯತಿ—ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಪದಾತ್ಮರತ ಉಮ್ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಏವ ನ ವಿಧೀಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಗಮಾನಾಮೇವ ವಿಧೇಯತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಗೇತೋರಮ್ ಚ || 290 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಳನ್ತಾತ್ ಗದನ್ತಾಚ್ ಪದಾತ್ ಪರ ಉಮ್ ಅಮ್ ಚ ಭವತಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನೋಳುಂ, ಅವನೊಳಂ ; ಆಕೆಯೊಳುಂ, ಆಕೆಯೊಳಂ ; ಅದಜೊಳುಂ, ಅದಜೊಳಂ ; ಆತಂಗೆಯುಂ, ಆತಂಗಂ ; ಆಕೆಗೆಯುಂ, ಆಕೆಗಂ ; ಅದಕ್ಕೆಯುಂ, ಅದಕ್ಕಂ.

[To the case-ending of a word in the seventh (locative) or fourth (dative) case, *um* and *am* are added as copulatives.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೇಣ ಉಮ್ ಸಮುಚ್ಚೇದಿಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ತದಪೋದ್ಯ ಅಮೇ ವ ಸ್ಯಾತ್. ತಚ್ಚ ಅನಿಷ್ಠಂ ; ಅವೋ ನಿಯತವಿಷಯತ್ವೇ'ಽಽ ಉಮಃ ಸರ್ವವಿಷಯತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಪಪ್ಪಾಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಃ || 291 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಮನ್ತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಯವಿಷಯೇ ಉಮ್ ಭವತಿ. ಸ ಚ ಅಮಃ ಪ್ರಾಗ್ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವನುಮಂ, ಅವರುಮಂ ; ಆಕೆಯುಮಂ, ಆಕೆಗಳುಮಂ ; ಫಲಮುಮಂ, ಪುಷ್ಪಮುಮಂ ; ಅವರುಮನಂತಕನೊಮ್ಮೆಯ ಸವಿನೋಡಿದಂ. ಪ್ರಾಗ್ಗ್ರಹಣಂ ಪರತೋ ನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ. ಅವೋ ದ್ವಿರುಪಾಧಾನಂ ಅಮನ್ತಾದೇವ ಮೂಢಾದಿತಿ.

[With a word in the second (accusative) case *um* is inserted before the case-ending as a copulative.]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜು ರೀ
ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತೌ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಯದ್ಭೂಮಿ ಚಾನುಕ್ಯಪ್ಪಂ ಉತ್ತರತ್ರ ನಾನುವ
ರ್ತತ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಪ್ರದಾಯಃ. ಏವಂ ಚ ಅನಂತರಯೋಗೇ ಅಮ್ ಚೇತಿ ಚಾ
ನುಕ್ಯಪ್ಪತ್ವಾದತ್ರ ನ ವರ್ತತ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ತದನಂತರಯೋಗೇ ಅನದ ಇತಿ ಪಕ್ಷಿ
ಮಾತ್ರಸ್ಯ ನಿಷೇಧಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಯೇವೇತಿ.

ಅಮಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿರೇವ. ನ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಚಿ ಅಮ್ ಶಬ್ದಃ. ತತ್ರ
ಏಕಃ ಸ್ವರೂಪಸರೋಸ್ತದ್ವತ್ಪರಃ. ತತ ಏಕತ್ರ ಪಂಜಮೀ ಅಪರತ್ರ ಪಕ್ಷಿ ಇತ್ಯ
ಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವಿವಕ್ಷಣೀತಿ—ಅಮಂತಸ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಮಃ ಸಕೃದೇವ ಗ್ರಹಣೇ ಅಮ
ಂತಪದಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ದ್ವಿರುಪಾದಾನಮಿತ್ಯಾಹ—ಅಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯ
ದ್ಭೂಮಿ ಅಮಃ ಪ್ರಾಗಮಿ ಇತ್ಯಪಿ ನ ದೋಷಃ ; ತಥಾಪಿ ವಿಚಿತ್ರಾಹಿ ಸೂತ್ರಗತಿರಿತಿ ಏವಂ
ಕರಣಮಿತಿ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಸ್ತೋಪಜ್ಞ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃ
ತ್ತೇಃ ಭಾಷಾಮಂಜುಯಾಃ ಟೀಕಾಯಾಂ ಮಂಜುರೀಮಕರಂದ ಸಮಾ
ಖ್ಯಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ.

—

ತೈತ್ತೀಯಪಾದ ಪ್ರಾರಮ್ಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ || 292 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪರಿಭಾಷೇಯಂ. ಪದಾನಾಂ ಯೋ ವಿಧಿಃ ಸ ಸಮರ್ಥಃ
ಏವ ವೇದಿತವ್ಯಃ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ ದ್ವೇಧಾ : ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವಲಕ್ಷಣಂ
ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಂ ಸಮಾಸೇ, ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ವಾಕ್ಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಮುಕ್ಯ ತ್ತಿಷ್ಠಾ³⁰⁸. ವಜ್ರಮಂ ಕೊಂಡಯ್, ವಜ್ರಂ
ಗೊಂಡಯ್. ಸಮರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡು ವಜ್ರಮಂ, ಕೊಂಡಯ್ ಚಕ್ರ
ಮಂ.

ಇಮ್ ಕರಣೇ³⁰⁰. ನೀರಿಂ ತೊಳದಂ, ನೀರ್ದೊಳದಂ. ಸಮರ್ಥ
ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೊಳದಂ ನೀರಿಂ, ತೊಳದನಲೆಯಂ.

ಗೆತ್ತದರ್ಥೇನ³⁰². ತೇರ್ಗ್ಗೆ ಮರಂ, ತೇಮ್ಮರಂ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—
ಮರಂ ತೇರ್ಗ್ಗೆ, ಬಣ್ಣಂ ಮನಗೆ.

ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ತಣಿಂ³⁰³. ಪುಲಿಯುತ್ತಣಿಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು. ಇಹ
ನ ಭವತಿ—ಬೀಡು ದು ಪಲ್ ಪುಲಿಯುತ್ತಣಿಂ, ಅಳ್ಳು ದೇವದತ್ತಂಗೆ.

ಅದ್³⁰⁴. ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಪೆಣೆ
ಮರದ, ಕೊಂಬು ಗೋವಿನ.

ಒಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ³⁰⁵. ಜಗಳದೊಳ್ ಜಾಣಂ, ಜಗಳಜಾಣಂ.
ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಬಯ್ಯಂ ಜಗಳದೊಳ್, ಜಾಣನೊಟದೊಳ್.

ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ³⁰⁶. ಕಾಲ ಮುಂದು, ಮುಂಗಾಲ್. ಇಹ ನ ಭವತಿ—
ಬೆರಲ್ ಕಾಲ, ಮುಂದು ಮನೆಯ.

ಸಪ್ತಾಸಮಾಹಾರೇ³⁰⁷. ಮೂಱುಲೋಕಂ, ಮೂಲೋಕಂ. ಇಹ
ನ ಭವತಿ—ಕಾಲಂಗಳೆ ಮೂಱು, ಲೋಕಂಗಳೇರೇಱು.

ವಿಕೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ³⁰⁸. ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬಿಳಾದೆ ವರೆ. ಇಹ ನ
ಭವತಿ—ಪಾಲ್ ಬಿಳಿದು, ತಾವರೆ ¹ ಯೊಪ್ಪಿತ್ತು.

ದ್ವಂದ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯೇ³¹⁴. ಅಳಿಗಳಿಗಳ್. ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಸಾಡಿದುದು
ಳಿ, ಗಿಳಿಯೋದಿದುದು.

ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ³⁴⁸. ಕಂಪನುಣ್ಬದು, ಕಂಪುಣಿ. ಇಹ ನ ಭವ
ತಿ—ಅಜಿಯದು ² ಕಡಂದುಣು ಕಂಪಂ, ಉಣ್ಬದು ಜನಂ ಕರ್ಮಫಲಮಂ.

ಕುಟ್ಟೂರಿಗೋ ದುಲುಪ್ ⁵⁴⁸. ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಗಂ.
ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಕಂಡಂ ಕಲ್ಲಂ, ಕುಟ್ಟುವಂ ಭತ್ತಮಂ.

ವೇತ್ತ್ಯುಧೈತೋ⁴⁰⁸. ಜೋಯಿಸಮನೋದುವಂ, ಜೋಯಿಸಿಗಂ.
ಇಹ ನ ಭವತಿ—ಬಲ್ಲಂ ಜೋಯಿಸಮಂ, ಓದುವಂ ವೇದಮಂ.

ದಿಕ್ಕಬ್ಬಾದಣಃ⁴²¹. ತೆಂಕಲ್ ಪುಟ್ಟದಂ, ತೆಂಕಣಂ. ಇಹ ನ ಭವ
ತಿ—ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಂ ಮೇರುವಿಂ ತೆಂಕಲ್, ಪುಟ್ಟದಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೋಕುಲ
ದೊಳ್.

ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈಃ ಪೂಜ್ಯೇ²²⁴. ತಾಯೊಳ್ ಸಾಧು. ಇಹ ನ
ಭವತಿ—ಆತನ ತಾಯ್, ಸಾಧುವೀತಂ.

ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ²¹¹. ಪುತ್ರನಿಂ ಕೂಡಿ. ಇಹ ನ ಭವತಿ—
ಕಂಡಂ ಪುತ್ರನಂ, ಕೂಡಿ ಮೋದದಿಂ.

[The following rules relate to words connected in sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ಖಾಸ್ತೇ ನಿಯಮೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ : ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯೋವಿ
ಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಅಗುಂ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಪರಿಭಾಷೇಯಂ
ಇತಿ. ಪರಿತೋ ಭಾಷ್ಯತ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾ. ಅನೇನ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯತಾ ಆಖ್ಯಾ
ಯತೇ. ಯಥಾ ಪ್ರವೀಪೋ ಹಿ ಗೃಹೈಕದೇಶಸ್ತೋ ಗೃಹೇ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾರ್ಥ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರ
ಕಾರ್ಣಾ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ತಥಾ ಇಯಮುಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೈಕದೇಶಸ್ಥ ಸತೀ ಶಾಸ್ತ್ರೇ
ಸರ್ವಂ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣಂ ಸ್ವವಿಷಯಮಿತಿ.

ನನು ಪದವಿಧಿಃ ಇತ್ಯತ್ರ ಕಿಮೇಕಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ವಿಧಿಃ ಉತ ದ್ವಯೋಃ ಪದಯೋಃ ಅಥ
ಬಹುನಾಂ ವಾ ಪದಾನಾಂ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಏವಂ ಏಕದ್ವಿತ್ರಿನಿಯಮಃ. ಕಿಸ್ತು
ಪದಮಾತ್ರೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಪದಾನಾಂ ಇತಿ. ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ
ಪದೇ, ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ ಪದಂ ಚ ಪದಾನಿ, ಪದಂ ಚ ಪದೇ ಚ ಪದಾನಿ ಚ ಪದಾನಿ
ಇತ್ಯೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಏಕಸ್ಯ ದ್ವಯೋಃ ಬಹುನಾವಾಪಿ ಪದಾನಾಂ ಯೋ ವಿಧಿಃ ಸ
ಸರ್ವೋಪಿ ಸಮರ್ಥ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾ
ನಾಂ ವಾ ಸ್ವಾತ್ ನಾನ್ಯೇಷಾಮಕ್ಷರಾಣಾಂ, ಅನರ್ಥಕತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸತ್ತ್ವಸತ್ತ್ವಾ
ಭ್ಯಾಮಕ್ಷರಾಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮರ್ಥವತ್ತಾ ಅವಧಾಯಿಕತೇ, ಯಥಾ ಪದಪ್ರಭೃತಿನಾಮಿತಿ.
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಿಭಜತೇ—ದ್ವೇಧಾ ಇತಿ.

ನನು ಉದ್ದೇಶಾನಂತರಮೇವ ವಿಭಾಗೋ ವಕ್ತವ್ಯಃ, ಅನುದ್ವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಃ ವಿಭಿ
ಚ್ಚಿತ್ತಮಶಕ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ. ಉದ್ದೇಶೋ ಹಿ ನಾಮಮಾತ್ರೇಣ ವಸ್ತು ಕಥನಂ
ತತ್ತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ದ್ವೇಧಾ ಇತ್ಯನೇನೈವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ. ತೇ ಏವ ವಿಧೇ ದರ್ಶಯತಿ
ಏಕಾರ್ಥೀ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸ್ವರೂಪಂ ನಿರೂಪ್ಯೈವ ವಿಶೇಷತೋ ನಿರೂಪಣೀ
ಯಂ. ಕಥಂ ಅನಿರೂಪಿತಸ್ವರೂಪಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮಿತಿಚೇನ್ನ.
ಅನತಿಪ್ರಸಕ್ತಶಬ್ದಾರ್ಥಪರ್ಯಾಲೋಚನಯೈವ ಸ್ವರೂಪಸಂವೇದನಮಿತಿ ಪ್ರಥಗನಿರೂಪ
ಣಂ. ನ ಹಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತೀತ್ಯತೋತಿರಿಕ್ತಂ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಮ
ಧಿಕಮುಚ್ಯತೇ. ತತ್ರೈವ ಹಿ ಪ್ರಥಗ್ವಕ್ತವ್ಯಂ ಯತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋನ್ಯಥಾ 4 ಭಾತಿ,
ಯಥಾ ಕುಶಲಮಣ್ಣುಪಾದಿಷು. ನಾತ್ರ ತಥಾ. ಸಮಿತಿ ಏಕೀಭೂತೋ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಿತೋ
ವಾ ಅರ್ಥೋಭಿಧೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಸಮರ್ಥಃ,

ಸಮೇಕೀಭಾವಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ 5 ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾತ್ವರಣೇಷು ಚ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಭಾವಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಿತಿ. ಅತಃ ಏವ ತದ್ವಿಶೇಷಾವಶಿ ತಥೈವ
ದರ್ಶಯತಿ—ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಚೇತಿ. ಏಕಾರ್ಥೀ
ಭಾವಃ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತಾ. ಏಕಃ ಸಾಧಾರಣೋರ್ಥೋ ಏಷಾಂ ತ ಏಕಾರ್ಥಾಃ.
ಪ್ರಗನೇಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಪಶ್ಚಾದೇಕಾರ್ಥಭವನಂ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಃ, ತಥೈವ ಚ್ಛೈರ್ಭೋ
ಪಪತ್ತೇಃ. ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತೇತಿ ಯಾವತ್. ಅನ್ಯೇನೈವಮಾಕಾಂಕ್ಷಾ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾ.
ನನು ಇದಂ ದ್ವೈಧಮಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಿಮೇಕತ್ರ ಪ್ರಭವತಿ ? ನ. ಕ್ವಚಿತ್ಕಿಂಚದಿತಿ
ವ್ಯವಸ್ಥಯೈವ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ತರ್ಹಿ ಕಿಂ ಕುತ್ರ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಮಾಹ—ತತ್ರ
ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ, ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ. ಆದ್ಯಂ, ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮ
ರ್ಥ್ಯಂ. ಸಮಾಸೇ, ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಲಕ್ಷಣೇ. ವಾಕ್ಯೇ ಪದಾನಾಮಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇ
ಯತಯಾ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್.

ನನು ಕೃತಿ ತದ್ವಿಶೇಷ ಏಕಾರ್ಥೀಭಾವ ಇಷ್ಟತೇ ; ತಥೈವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ ಚೇತಿ
ಕಥಮಾದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಯುಜ್ಯತ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತಯೋರಪಿ ಸಮಾಸಸಂಕ್ಷಾರಾಃ
ಪ್ರಾಚಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್ ;

ಪದಯೋಸ್ತು ಪದಾನಾಂ ವಾ ವಿಭಕ್ತಿಯತ್ರ ಲುಪ್ಯತೇ |

ಸಮಾಸಾಶ್ಚಃ ಸ ಏವ ಸ್ಯುತ್ಪದ್ಧಿ ತೋತ್ಪತ್ತಿರೇವ ಚ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತದ್ವಿಶೇಷಂ ಕೃತೋಪ್ಪುಸಲಕ್ಷಣಮಿತಿ. ಅಥವಾ ಸಮಾಸಪದಂ ವೃತ್ತಿಮಾತ್ರ
ಪರಂ ; ಸಮಸನಮೇಕತ್ವೇನ ಜ್ಞೇಸಣಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಸಮಾಸವತ್ ಕೃ
ತ್ಪದ್ಧಿತಯೋರಪಿ ತೇನೈವ ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯದೋಷಃ ; ಕೃತ್ಪದ್ಧಿ ಸ್ಥಿತಿವೃತ್ತಿಃ ಸಮಾಸ

ವೃತ್ತಿರಿತಿ ವೃತ್ತಿತ್ರಯಸ್ಯ ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಪ್ರದಾಯಸಮ್ಮತತ್ವಾತ್. ಸುಬ್ಬಿಮಿತ್ತ
ಕಾ ತಲ್ಲೋಪವತೀ ಹಿ ವೃತ್ತಿರಪ್ಯತೇ. ಅತೋ ಯುಜ್ಯತ ಏವ ಆದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ.
ತಥಾ ಹಿ—ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಮಾನಯೇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ರಾಜಪುರುಷಶಬ್ದೌ ಪ್ರಧಾನತಯೈವ
ಸ್ವಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕೌ. ತಯೋಶ್ಚ ಸನ್ನಿಹಿತಯೋಃ ಸಮನ್ಯಾದೌ ವಿಭಕ್ತಿರಿತಿ
ಭಿನ್ನಾರ್ಥಾನ್ಯೇವ ಪದಾನಿ. ರಾಜಪುರುಷಮಿತಿ ಸಮಾಸೇ ತು ರಾಜಶಬ್ದ ಉಪಸರ್ಜನೀ
ಭೂತಸ್ವಾರ್ಥಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತೇ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥೇ ಪುರುಷೇ ವರ್ತತೇ. ಪುರುಷಶಬ್ದೋ
ಏ ವಾಕ್ಯವತ್ ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವಾಭಿಧತೇ. ಕಿನ್ತು ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಸಂಸರ್ಗಿ
ಣಂ ಪುರುಷಮಿತಿ. ಅತೋ'ತ್ರಾರ್ಥಃ ಸಾಧಾರಣ ಇತಿ ಏಕಾರ್ಥತಾ ಉಚ್ಯತೇ. ಪ್ರ
ತೀಯತೇ ಚ ತಥಾ. ನ ಹಿ ರಾಜಪುರುಷ ಇತಿ ಸಮಾಸೇ ರಾಜಾ ಪುರುಷಃ ತದಭ
ಯಂ ವಾ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕಿನ್ತು ತದನ್ಯಃ ತದಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಮುಖಣ್ಣೋ'ನ್ಯ
ಏವ: ಯಥಾ ನುಸಿಂಹಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ನ ಹಿ ಅಯಂ ನರಃ ಸಿಂಹಃ ತದ್ವೈಯಂ ವಾ.
ಕಿನ್ತು ಅನ್ಯ ಏವಾಯಮುಖಣ್ಣೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥ ಇತಿ. ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ ಸ್ವರೂಪಾರ್ಥಃ ಸಾ
ಧಾರಣಾರ್ಥ ಇತಿ ಸಮಾಸಾರ್ಥ ಏವ. ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ ಯಾವತ್. ತದುಕ್ತಂ
ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ—ನಾವ್ಯಾಂ ಸಮಾಸೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ (ಕಾ. 2—5—1)
ಇತಿ. ವಿವೃತಂ ಚ ತಥಾ ವೃತ್ತಿಕೃತಾ. ಯುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ತು ನರಸಿಂಹವದಖ್ಯಂ ಏವೇತಿ.

ನನು ಅಸ್ತೈವ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ಅನ್ಯಪದಾ
ರ್ಥಪ್ರಧಾನೇ ವಾ ಸಮಾಸೇ. ತತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಅನ್ಯತರತ್ ಸರ್ವಂ ವಾ ಪದಂ ಉಪಸ
ರ್ಜನಾರ್ಥಂ ಸತ್ ಪ್ರಧಾನಮರ್ಥಮಪೇಕ್ಷತೇ; ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಸರ್ಜನಸ್ಯ ಪ್ರಧಾನಾ
ನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್. ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ತು ನ ಘಟತೇ. ಸ ಹಿ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನ
ಇತಿ ನಾಸ್ತೈವ ಉಪಸರ್ಜನಂ. ಅತಃ ಕಥಮತ್ರ ಏಕಾರ್ಥತಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇತ
ರೇತರಾರ್ಥಸಂಕ್ಷಾನ್ತಾಃ ತತ್ರಾಪಿ ಏಕಾರ್ಥ್ಯಸಮ್ಭವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಪ್ಲಕ್ಷಸ್ಸಗ್ರೋ
ಧಾವಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ಲಕ್ಷಸ್ಸಗ್ರೋಧಶಬ್ದೌ ಪ್ಲಕ್ಷಶ್ಚ ಸ್ಸಗ್ರೋಧಶ್ಚ ಇತ್ಯತ್ರೇವ ನ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾ
ರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕೌ. ಕಿನ್ತು ಇತರೇತರಸಂಸರ್ಗಿಣಾವೇವ ಅರ್ಥಾವಭಿಧತ್ತಃ. ಯತೋ
ತ್ರ ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ಪ್ಲಕ್ಷೋ ಹಿ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಸಗ್ರೋಧರೂಪಃ, ಸ್ಸಗ್ರೋಧೋ'ಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತ
ಪ್ಲಕ್ಷಾತ್ಮೈವ. ಅತೋ'ತ್ರ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭಾವಾತ್ ದ್ವೈಯಾತ್ಮ್ಯಮಾಪನ್ನೇ
ಪ್ಲಕ್ಷೇ ಸ್ಸಗ್ರೋಧೇ ಚ ಪ್ಲಕ್ಷಸ್ಸಗ್ರೋಧಶಬ್ದೌ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಏಕಾರ್ಥತಾ;
ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ವೇ'ಪಿ ಏವಂ ಇತರೇತರಾರ್ಥಸಂಕ್ಷಾನ್ತಿಸಮ್ಭವಾತ್. ಏವಂ
ಕೃತದ್ಧಿತವತ್ತೋಽರಮಿ ಚಿನ್ತನೀಯಂ. ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಇತರೇತ
ರವಿನಾಕೃತೌ ನಿರಪೇಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಪ್ರಥಕಭಿಧೇಯಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್ ಅಭಿಧಾಶಕ್ತಿರೇವ ನಾ
ಸ್ತಿತಿ. ಅತೋ'ತ್ರ ಇತರೇತರಸಾಪೇಕ್ಷಿತಯಾ ಕಥಂಚಿತ್ ಏಕೈವಮಾಪನ್ನ ಏವಾರ್ಥೋ
ವಾಚ್ಯ ಇತಿ ಭವತ್ಯೇವ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತೇತಿ

ದ್ವಿತೀಯಂ ತು ಕುಶ್ರೇತ್ಯತ ಆಹ—ದ್ವಿತೀಯಂ ಇತಿ. ಸ್ವಪೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣವಿ
ತ್ಯರ್ಥಃ ಸಮಾಸವದತ್ರ ಏಕಾರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್ ಇತರೇತರಾಕಾಂಕ್ಷೈವ. ತಥಾಹಿ—

ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷ ಇತಿ ವಾಕ್ಯೇ ರಾಜ್ಞ ಇತಿ ಪದಂ ಉದ್ಭೂತಸಮೃದ್ಧಂ ಸತ್ ಸಮೃದ್ಧಿ
ನಮಪೇಕ್ಷತೇ, ಕಿಂ ರಾಜ್ಞೋ ಗೌರವ್ಯಃ ಪುರುಷೋ ವೇತಿ. ಪುರುಷ ಇತಿ ಪದಮಪಿ
ಸ್ಯಾಮಿಪರತನ್ತ್ರ ವಚನಂ ಸ್ಯಾಮಿನಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ, ಕಸ್ಯಾಯಂ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞ
ಉತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಆಹೋಸ್ವಿದನ್ಯಸ್ಯ ವೇತಿ. ತಥಾ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ನೀ
ಲಮಿತಿ ಪದಂ ವಿಶೇಷಣವಚನಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಮಾಕಾಂಕ್ಷತಿ, ನೀಲಂ ಕಿಮುತ್ಪಲಂ
ವಸ್ತುನುನ್ಯದ್ವೇತಿ. ಉತ್ಪಲಮಿತಿ ಪದಮಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಂ ಸತ್ ವಿಶೇಷಣಮಾ
ಕಾಂಕ್ಷತಿ, ಉತ್ಪಲಂ ಕಿಂವಿಶೇಷ್ಯಂ ನೀಲಮುತ ಪಿತಮಥ ರಕ್ತಂ ವೇತಿ. ತತ್ರ ದ್ವಿತ್ವೀ
ಯಪದಸನ್ನಿಧಾನೇ ಪದಾಂತರಾಪೇಕ್ಷಾ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಪೇಕ್ಷ್ಯವ. ನೇ
ಯಂ ಐಕಾಞ್ಞೇ ಸಮೃಪತಿ, ವಿಶೇಷಣಾಭಾವಾದಿತಿ.

ನನು ಏವಾ ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋಃ ಭಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕಲ್ಪನಾಯಾಂ ಕಥಮನಯೋಃ
ಸಮಾನಾರ್ಥತಾ ಸ್ಯುತಃ ? ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ತಯಾ, ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾ
ರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭೇದೇಽಪಿ ಭೇದಸಂಸರ್ಗಲಕ್ಷಣಾರ್ಥ ಉಭ
ಯತ್ರಾಪಿ ತುಲ್ಯ ಇತಿ ಸಮಾನಾರ್ಥತೋಪಪತ್ತೇಃ. ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷಮಾನ
ಯೇತ್ಯುಕ್ತೇ ಯ ಏವ ರಾಜ್ಞಾ ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟಃ ಸ್ವಾವೃದ್ಧಿರವ್ಯಾವೃತ್ತಃ ಪುರುಷ ಅನಿಯತೇ,
ಸ ಏವ ರಾಜಪುರುಷಮಾನಯೇತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ಅನಿಯತ ಇತಿ. ನ ಚ ಅನಯೋಃ ಸಮಾ
ನಾರ್ಥತ್ವಕಾನುರೂಪಿ ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರುಷೋ ರಾಜ್ಞಾ ಪುರುಷ
ಇತಿ ವಾಕ್ಯವತ್ ರಾಜಪುರುಷ ಇತಿ ಸಮಾಸೇಽಪಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ತಿವಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಪ್ರಸಂಗಾತ್.
ಅಭೇದೈಕತ್ವಲಕ್ಷಣಸಾಮಾನ್ಯರೂಪೇಣೈವ ಸಮಾಸೇ ಸಕ್ಷಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಭಾಸನಂ ಅನೈತ್ರ
ವಿಶೇಷಾತ್. ಯತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರ ಸಮಾಸೇಽಪಿ ಸಕ್ಷಾಪ್ತಿವಿಶೇಷಃ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಏವ. ಯ
ಥಾ ತ್ವತ್ಪಿತರೋ ಮತ್ಪಿತರೋ ಯುಷ್ಮತ್ಪಿತರೋ ಸ್ತೃಪ್ತಿತರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತೋ ವೃತ್ತಿ
ವಾಕ್ಯಯೋಃ ಕಥಂಚಿದರ್ಥಭೇದೋಽಪಿ ಅವಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ.

ನನು ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿರಿತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಪ್ರಯೋಗಮಹಿಮ್ನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ವಿಧೇರೇವ ಪ್ರತೀಯತೇ, ಯಥಾ ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದೌ ಪಟಾದೇರೇವ ಶೌಕ್ಲ್ಯಮಿತಿ.
ಪ್ರತ್ಯಪಾದಿ ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಪದಾನಾಮಿತಿ. ನ ಚ ಪದಾನಾಮಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ
ಸಮೃಪತಿ, ದ್ವಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಅರ್ಥಾಧಿನತತ್ವಾತ್. ನ ಚ ವಿಚಾರ್ಯಮಾಣೇ ಅರ್ಥಾ
ನಾಮಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ. ಅದೃಶ್ಯ ಕಥಂಚಿತ್ಸಮೃಪೇಽಪಿ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಅಸಮೃಪಾತ್.
ತದಿ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾರೂಪಂ. ಸಾ ಚ ಅತ್ಯಧರ್ಮ ಇತಿ ನ ವಿಧೌ ನ ಪದೇ ನಾಪ್ಯರ್ಥಃ ; ಕಿನ್ನು
ಶ್ರೋತರ್ಯೇವ ಇತಿಚೇತಃ—ಅರ್ಥಾಸ್ತಾವತ್ ಗೃಹಿತಸಂಜ್ಞೇತೇ ಸ್ವಾಭಿಧಾನಶ್ರೋತರಿ
ಆಕಾಂಕ್ಷಾಂ ಜನಯಂತಃ ಸವ್ಯಪೇಕ್ಷಾಃ ಸಮರ್ಥಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ. ತದ್ವ್ಯಚಕತ್ವಾತ್
ಪದಾನ್ಯಪಿ ಸಮರ್ಥಾನ್ಯುಚ್ಯಂತೇ. ತಥಾ ಸಮರ್ಥಪದಾಶ್ರಿತತ್ವಾತ್ ಪದವಿಧಿರಪಿ ಸಮ
ರ್ಥ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ.

ಯಥೈವ ಅತ್ರ ಕರ್ಣಾಟಕಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧೀರೇವ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಮಪಿ
ವಾ ತದ್ಭಾಷಾತ್ಮಕಮೇವ ಆದಾಯ ತತ್ಪ್ರವ ಉಕ್ತರಿತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಿಃ ಪ್ರಚಾರಣೀಯಾಃ
ತಥೈವ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಂ ವಾ ಪ್ರಸ್ತು

ತ್ಯ ವಿಚಾರಣಾಯಾಂ ಸಮಪ್ರಮೇಯತ್ವಾತ್ ಸಮಚಾಲನಾಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನತ್ವಾಚ್ಚ ಪ್ರಕೃತೇ ಅನುಸನ್ಧಾನಂ ಸುಖಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣ ತಥಾಪ್ರದರ್ಶನಮಿತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಆದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತ್ಯುಕ್ತಮರ್ಥಂ ಕಿಷ್ಕಾನ್ವಜಿಘ್ರಾಕ್ಷಯಾ ಸಾನುಶಾಸನಮುದಾಹರಣಿನಿಷ್ಠಂ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರದರ್ಶಯನ್ ಯಾವಂತಿ ಸಮಾಸವಿಧಾಯೀನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯುಲ್ಲಿಖ್ಯೇಲ್ಲಿಖ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ಅಮೃಕೃತ್ತಿಜಾ 288 ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಮೃಕೃತ್ತಿಜಾ ಇತಿ ಅನುಶಾಸನಂ. ತಸ್ಯ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಂ ವಜ್ರಮಂ ಕೊಂಡಯ್ ಇತಿ. ತಸ್ಯೈವ ಸಮಾಸಪ್ರದರ್ಶನಂ ವಜ್ರಂ ಗೊಂಡಯ್ ಇತಿ. ವೃತ್ತೀಃ 248 ಇತಿ ಸುಪೋಲೋಪಃ. ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ 382 ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ. ಕತಪಃ 89 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ಕಕಾರಸ್ಯ ಗಕಾರಾದೇಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ನೋಡು ವಜ್ರಮಂ, ಕೊಂಡಯ್ ಚಕ್ರಮಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯದ್ವಯಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ವಯಂ ಪದಂ. ಅಮನ್ತಂ, ಉತ್ತರವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಆದ್ಯಂ ಪದಂ ತಿಬ್ಬಂ. ತದಿದಂ ಪದದ್ವಯಂ ಪ್ರಾಗ್ಯದೇವ ಸನ್ನಿಹಿತಮುಪಶ್ರಯತೇ. ತಥಾಪಿ ಅನಯೋಃ ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರಮೇವ ನ ಸಂಖ್ಯೆ. ವಜ್ರಮಂ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನೋಡು ಇತಿ ಪೂರ್ವೇಣೈವ, ಕೊಂಡಯ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಚಕ್ರಮಂ ಇತ್ಯುತ್ಪರೇಣೈವ ಪದೇನ ಸಮ್ಬನ್ಧಾತ್ ನಾತ್ರ ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅನುಶಾಸನಂ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಮುದಾಹರಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣಾಂ, ತತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಚ ಉಪನೀಯಂ. ಸಮಾಸಸ್ಥಾನಾನಿ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಕೃದಂತಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಇರೂಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 546 ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ತದ್ಗತಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವೇತ್ತ್ರಧೈತೋಃ 408 ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ಸುಬಿನ್ದವುಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೈಃ 224 ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಪ್ರಸುಪಾ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ || 293 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಸುಬಿನ್ದಂ ಸುಬಿನ್ದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ. ವಕ್ಷ್ಯತಿ ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ ೨೩೦.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಳ್ಳಾವರೆ, ಕನ್ನೆಯಿಲ್. ಸುಬಿತಿ ಕಿಂ? ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ. ಸುಪಾ ಇತಿ ಕಿಂ? ಗಾಯಕರ್ ಪಾಡಿದರ್. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಂ ವಾಕ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧುತ್ವಾರ್ಥಂ. ವಿಧಿಶಾ ಯಂ. ಬೇಗಂ ಬಂದಂ, ಬೇಗ ಬಂದಂ; ತಿಬ್ಬಂ ನುಡಿದಂ, ತಿಬ್ಬ ನುಡಿದಂ.

[An inflected word often forms a compound with an inflected word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ವಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್ ಪರಾರ್ಥಮೇವೇದಂ. ನ ಚ ಸಮಾಸ ಏವ ವಿಧೇಯಃ, ಅಮೃಕೃತ್ತಿಜಾ 288 ಇತ್ಯಾದಿಭಿರೇವ ಯೋಗೈಃ ತದ್ವಿಧಾನಾದಿತಿ. ಪರಾರ್ಥಂ ಚ ಇಹ ದ್ವೇಧಾಃ ಅಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಇಯಂ ನ ಪರಿಭಾಷಾ, ಕಿನ್ತು ಉತ್ತರತ್ರ ಯಾವತ್ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅಧಿಕೃತಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅಧಿಕಾರ ಏವೇತ್ಯಾಹ.

ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಸ.ಪ್ರಸೂ ಇತ್ಯೇತದಭಯಮಪಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸತಃ ತದನ್ತ
ಗ್ರಾಹಕಮಿತ್ಯಾಹ-ಸುಬನ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮಸನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪಣಂ ಏಕತ್ವೇನ ನೈಸಂ
ಸಮಾಸಃ,

ಸಮೇಕೀಭಾವವ್ಯಕ್ತ್ಯುಕ್ತಃ | ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್.

ತಥಾ ಉಕ್ತಂ ಚ ನ್ಯಾಸೇ-ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಾನಾಂ ಕಥಂ
ಚಿದೈಕಪದ್ಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿ. ಅನ್ತಸ್ಸುಬವೇಕ್ಷಯಾ ಅನೇಕಪದತ್ವಂ ಸಮ್ಭವ್ಯತ
ಇತಿ ಕಥಂಚಿದ್ವಚನಂ.

ಅತ್ರೇದಂ ಚಿಂತ್ಯತೇ. ಅರಸಿನ ಮಗಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ, ಅರಮಗಂ ಇತಿ ಸಮಾಸ
ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ. ಅತ್ರ ಸುಬನ್ತಂ ಸುಬಂತೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಕೃತ ಇತಿ ಪದದ್ವಯಮಭಿ
ವ್ಯಾಪ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಸೃಷಾ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಯೋಃ ಕಸ್ಯಾವಮ
ಸ್ಥಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ? ಅರಸು ಮಗ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿದ್ವಯಮವಸ್ಥಾಪ್ಯ ತಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರ
ಮೇಣ ಪಕ್ಷಿಂ ಪ್ರಥಮಾಂ ಚ ಉದ್ಭವ್ಯ ಅರಸು ಅ ಮಗ ಮ ಇತ್ಯೇವಮವಸ್ಥಯೋ
ರೇವ ಪ್ರವರ್ತತೇ; ಆಥ ಅನನ್ತಂ ಸುಬ್ಧಿಮಿತ್ತಕಂ ಸುಪಸ್ಥಾನಿಕಂ ಚ ಸರ್ವಂ
ಕಿನಾದಿಕಾರ್ಯಾಚಾಂತಂ ಪರಿನಿಷ್ಕಾಙ್ಕ್ಯ ಅರಸಿನ ಮಗಂ ಇತಿ ನಿಷ್ಕಿತ್ತಕಾರ್ಯಯೋರ್ವಾ
ನೋಭಯಥಾಪಿ ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾಹಿ-ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಕಾರ್ಯಸ್ಯ
ಅನ್ತರಬ್ದತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾವೇ ಬಹಿರಬ್ದತ್ವಾತ್ ಅನ್ತರಬ್ದ ಬಹಿರಬ್ದಯೋರನ್ತರ
ಬ್ದಸ್ಯ ಬಲೀಯತ್ವಾತ್ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾಯಾಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇರೇವ ಆನವಕಾಶಃ. ದ್ವಿತೀಯ
ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಮಪಿ ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವೃತ್ತೇಃ 248 ಇತಿ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷಪಿ ಕಿನಾ
ದೇರ್ನ್ ನಿವೃತ್ತಿಃ, ನಿವರ್ತಕಾಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಅರಸಿನ್ಯುಗ ಇತಿ ಆನಿಷ್ಠಮೇವ
ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ನ ತು ಅರಮಗ ಇತಿ. ನ ಚ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷ ಸತ್ಯಾಂ ತನ್ನಿವಿತ್ತಕಂ
ಕಿನಾದ್ಯಪಿ ನಿವರ್ತತ ಏವ, ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತಿ ನಿಯಮಾ
ತ್; ತತಶ್ಚ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಸುಬುತ್ವತ್ ಅರಮಗಂ ಇತಿ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ.
ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಾವ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತತಯಾ ಅನಾದರಣೀ
ಯತ್ವಾತ್. ಪ್ರಸಜ್ಞೆ ತಂ ಚ ಪ್ರಾಕ ನೇಯಂ ಉಪನಿಷದ್ವಾಗಿತವ್ಯದಿತಿ.

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ-ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಯೋಃ ಅನಿಷ್ಕಿತ್ತಕಾರ್ಯಾವಸ್ಥಯೋಃ ನಿಷ್ಕಿ
ತ್ತಕಾರ್ಯಾವಸ್ಥಯೋರ್ವಾ ಸಮಾಸಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರವರ್ತತಾಂ, ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಾಭಾ
ವಾತ್. ತಥಾಹಿ-ಸಮಾಸೋ ಹಿ ವೈವಕ್ಷಿಕಃ, ವಿನಾ ವಿವಕ್ಷಾಂ ಅಪ್ರವರ್ತನಾತ್.
ತಸ್ಯಾಂ ಚ ಸತ್ಯಾಂ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷ ಅಗ್ರೇಸರಾ ವಕ್ತುರ್ಬುದ್ಧಿಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ. ಸಾ ಯದ್ವ್ಯ
ಪಿ ಬಹಿಃಕ್ಷಾಂ, ತಥಾಪಿ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಸ್ವಯಮಪ್ರತಿಹತಶ್ಚಿ ಸ್ವತೀ ಪ್ರಾಗವಸ್ಥಯೋಃ ಕಾ
ರ್ಯಾನ್ತರಾಗಮನಪ್ರತಿಬದ್ಧಿಕಾ ಭವತಿ. ಯತೋ'ನ್ತರಕ್ಷಾಂನು ವಿಧೀ ಬಹಿಃಕ್ಷಾಂನು
ಶ್ಲಷ ಬಾಧತ ಏವೇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯೇ ನ್ಯಾಯ ಇತಿ. ಕಾರ್ಯಾನ್ತರಾಗಮನಾತ್ವಾ
ಗೇನ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ತದನ್ತರಾವಸ್ಥಯೋರಪಿ ತತ ಏವ ನ್ಯಾಯಾದಾಗತಾನು ವಿಧೀ
ನಿವರ್ತ್ಯ ಅರಸು ಅ ಮಗ ಮ ಇತ್ಯೇವಮೇವ ನಿವೇಶ್ಯ ಪಶ್ಯಾತ್ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವರ್ತತ
ಇತಿ. ಆಗಮನಪ್ರತಿಬದ್ಧಿಕತ್ವಂ ಆಗತನಿವರ್ತಕತ್ವಂ ಚ ಬುದ್ಧ್ಯರೂಢಾಯಾಃ ಶ್ಲಷ
ಏವೇತಿ ನ ಕಾರ್ಯಾನುಪಪತ್ತಿರಿತಿ.

ಏವಂ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದವಿಷಯಾ ವ್ಯಾಸಚ್ಛವೃತ್ತಿರಿಯಂ ಸಮಾಸಸಂ-
ಜ್ಞಾನ ನಿತ್ಯತಯಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ಕಿನ್ತು ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ. ತದಭಾವೇ ವಾಕ್ಯವೇವ
ಸಾಧು ತಿಷ್ಠತೀತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಚ
ವಾಗ್ರಹಣಮೇವಾಲಂ ತಾವತ್ಯವ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿರಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣವಿಶೇಷೇಷು
ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವರ್ತೇವ ಕ್ವಚಿನ್ನ ಭವತ್ಯೇವ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವತಿ ನ ಭವತಿ ಚೇತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ಬಹುಲ
ಗ್ರಹಣೇನ ಭವಿತವ್ಯಮಿತಿ. ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಅಪಚತ್ವಾಚಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗಾಯ
ಕರ್ ಪಾಡಿದರ್, ಗಾಯಕಾ ಆಗಾಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಏಧೇಯಾಭಾವಾತ್ ಅಧಿಕಾರೋಯ
ಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ. ತತ್ತು ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣೈವ, ನ ಸರ್ವಥಾ. ಕ್ವಚಿದ
ಸ್ಯೈವ ವಿಧಾಯಕತ್ವಂ ಚೇತ್ಯಾಹ—ವಿಧಿಶಾ ಯಂ ಇತಿ. ತದೇವ ವಿಗ್ರಹಪೂರ್ವಕಂ
ದರ್ಶಯತಿ—ಬೇಗಂ ಬಂದಂ, ಬೇಗಬಂದಂ ಇತಿ.

ನನು ಬೇಗಂ ಬಂದಂ ಇತಿ ಶೀಘ್ರಮಾಗಂತೇತ್ಯರ್ಥಃ ತತ್ರ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾ-
ವಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತ್ಯತ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಸೇತ್ಸ್ಯ
ತಿತಿ ತತ್ತ್ವವ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ನೇಹ ಉದಾಹಾರ್ಯಮಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಸತ್ತ್ವಪಿ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇ-
ಷಣಭಾವೇ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಭಾವಾತ್. ಭಿನ್ನಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋಃ ಶಬ್ದಯೋಃ
ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ. ಯಥಾ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರ-
ಸಿದ್ಧಂ. ನ ತತ್ ಪ್ರಕೃತೇಸ್ತಿ. ತಥಾ ಹಿ—ಬೇಗಂ ಇತಿ ಶೀಘ್ರವಾಚಕಃ. ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-
ನಿಮಿತ್ತಂ ಶೀಘ್ರತ್ವಂ. ಬಂದಂ ಇತಿ ನೇದಂ ತಿಜಂತಂ ಪದಂ. ಕಿನ್ತು ಕೃದಂತಂ ಆಗ-
ಂತೃವಾಚಕಂ. ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಆಗಂತೃತ್ವಂ, ತಚ್ಚ ಆಗಮನಕ್ರಿಯೈವ. ನ
ಚ ಅನಯೋಃ ಐಕಾಧಿಕರಣ್ಯಂ; ಶೀಘ್ರತ್ವಮಾಗಮನೇ ಆಗಮನಂ ಚ ಆಗಂತರಿ ಇತಿ
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್. ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಂ ಸಾಮಾನಾಧಿ-
ಕರಣ್ಯಂ ಚ ಸಮುದಿತಮಪೇಕ್ಷತೇ; ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ವಚನಾತ್.
ಅತಃ ತತ್ರ ನ ಸಿದ್ಧತೀತಿ ಅತ್ರೋದಾಹೃತಮಿತಿ. ಏವಂ ತಿಬ್ಬನುಡಿಧಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಉಚ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತ್ಸಪ್ತಾಭ್ಯಾನ್ವಾ 1 ಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ || 294 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದಂತಂ ಸಪ್ತಾಭ್ಯವಾಚಕಂ ಅದ್ವಾದಿಕಂ ಗುಣವಚನಂ ಚ
ಸುಬಂತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಸುಬಂತೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಯತ
ಇತ್ಯಪಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೀಸುವ ಚಾಮರಂ, ಪೊಡೆವ ಭೇರಿ, ಏಱುವ ಜವ್ವೆ
ನಂ; ಮೂವತ್ತೆರಯಿಂತಿಯರಿವೆರೆ, ನಾಲ್ಕುಜನೀತಂ, ನಾಲ್ಕುಟ್ಟೆ; ಆ ತುರಂ
ಗಂ, ಎಲ್ಲಾಗಜಂಗಳೆ, ಈ ಮನೆ; ಪಿರಿಯ ಗುರುಗಳೆ, ಕಿಱಿಯಂಗನೆ. ಕೃ-
ದಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಸಹ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯೇಷಾಂ ತೇನ ಸಹ
ಸಮಾಸೋ ನ ಭವತೀತಿ ವಿಕ್ಷಾಯತೇ.

[An inflected verbal noun, a numeral, *adnu* or a word of that class, or an adjective, forms a compound with an inflected word whether this is Sanskrit or not Sanskrit. (By implication no other word may form a compound with a Sanskrit word).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃದಿತಿ ಕೃದಜಾದಿಃ¹⁵ ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಜ್ಞಿತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಃ ಶಬ್ದಾಃ. ಸಂಜ್ಞೀತಿ ಸಂಜ್ಞಾನಾಚಕಾಃ ಒಂದು ಎರಡು ಪ್ರಭೃತಯೋ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಃ ಏವ ; ನ ಏಕದ್ವಿತ್ವಾದಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ. ಅದ್ವಾದೀತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಗುಣವರ್ತತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ. ² ಗುಣೋಕ್ತೀತಿ ಗುಣದ್ವಾರಾ ಯೇ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಗುಣಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕಾಃ ಕರಿದು ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯೋ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾಃ ; ನ ನಿಲಿ, ಪಿತ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾಃ. ತೇಷಾಂ ಕೃದಾದೀನಾಂ ಗುಣೋಕ್ತೃನ್ತಾನಾಂ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ.

ನನು ಸಂಜ್ಞಾನಾಚಿನಾಂ ಗುಣೋಕ್ತೀನಾಂ ಚ ಭಾಷಾಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಸಂಸ್ಕೃತಾನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ನ ಕಿಂಚಿದ್ನಿಯಮಕಮುಪ್ಪ್ರೇಕ್ಷಾಮಹೇ, ಕಥಮೇತದಿತಿ ಚೇತಃ—ಉಚ್ಯತೇ. ಅದ್ವಾದಯೋ ಹಿ ಭಾಷಾಮಯಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ. ತತ್ಪ್ರಾನ್ವಿಧ್ಯಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಗುಣೋಕ್ತಯೋಽಪಿ ಭಾಷಾಮಯ್ಯ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ನಾನ್ಯಾಃ ; ಯದರ್ಥಂ ಆನಯೋಃ ಅದ್ವಾದೇರುಭಯೋರ್ಭೇದ ಪಾಠ ಇತಿ. ನ ಚ ಏತದ್ವಿಭಯವ್ಯಭೇದ ಪಾಠಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ಅನ್ಯಮಯತ್ವಂ ಶಕ್ಯಶಬ್ದಂ ; ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತದಭಾವಾದಿತಿ. ಕಿಂಚ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ಸಾ ಚ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೇ ಕೃಚಿದ ಪೋದ್ಯತೇ ; ಯದರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಃ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತೇನೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತತ್ವಾವಧಾರಣಾತ್ ಕೃದಾದಿಕಂ ಪೂರ್ವಪದಮಸಂಸ್ಕೃತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರ್ಯತೇ.

ನನು ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಇತಿ ಚಕಾರೇಣ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಇತಿ ಸಮುಚ್ಚೇಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಕೃದಾದೀನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನೈವ ಸಮಾಸೋ ನಾಸಂಸ್ಕೃತೇನೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ನಾಲ್ಪಟು, ಅಯೋಗಂ, ಪಿರಿಯಮಗಂ, ಬೆಳದವರೆ ಇತ್ಯಾದೀನಿ ನ ಸಿದ್ಧೀಯುಃ. ತಥಾ ಚ ಯದಾ ಉತ್ತರಪದಮಸಂಸ್ಕೃತಂ ತದಾ ಪೂರ್ವಪದಭೂತಂ ಸಂಜ್ಞಾವಚನಂ ಗುಣವಚನಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಮಪಿ ಭವೇತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ²⁵ ಇತ್ಯುಕ್ತರಸೂತ್ರೇಣ ಸಂಸ್ಕೃತಪೂರ್ವಪದಸಮಾಸೋ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾವೇನೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ನಾನ್ಯತ್ರ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ || 295 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಅಸಂಸ್ಕೃತಂ ಚ ಸುಬಂಧಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ಸುಬಂಧೇನ ಸಹ ಸಮಸ್ಯತೇ. ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ ವಿಷಯೇ ಇತ್ಯಪಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನರಲೋಕದಲ್ಲಣಂ, ಗಜವೇಂಟಿಕಾಣಂ, ರಾಯಕೋ
ಲಾಹಲಂ, ಜವಾದಿಕೋಲಾಹಲಂ, ಗೇಣಂಕಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ, ರಾವುತ್ತರಾಯಂ.
ಬಿರುದಾವಲಿಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸನಿರಾ
ಸಾರ್ಥಂ.

[An inflected word, be it Sanskrit or not Sanskrit, forms a compound with
an inflected word, be it Sanskrit or not Sanskrit, in the case of
a string of titles (not elsewhere).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಛಬ್ದಃ ಪೂರ್ವಯೋಗಗತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಇತ್ಯೇತತ್ಪರಾವೃಶತಿ.
ಪೂರ್ವ 1 ನಿಪಾತಾರ್ಥಂ ಪ್ರಥಮಾನ್ತನಿದೇಶಃ. ಚಕಾರ ಇತರಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ.
ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಪದೇನ ಅವಿಕೃತಾಃ ಸಮಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾಃ ಘಟಪ
ಟಾದಯೋ ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ¹²⁹ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯೋಗೈಃ ಅನ್ತಃಪ್ರವೃತ್ತೇ ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನಾ
ಮಾಲೆ, ಬಾಲೆ, ಕರಿ, ದಂಡಿ ಪ್ರಭೃತಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾ ಗೃಹ್ಯಂತೇ; ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯ ಅನ
ನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್.

ನರಲೋಕದಲ್ಲಣಂ, ಭೂಲೋಕಭಯಂಕರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗಜವೇಂಟಿಕಾಣಂ,
ಕರಿವೃಗಯಾಪ್ರವಣಃ; ರಾಯಕೋಲಾಹಲಂ, ನೃಪತಿಕೋಲಾಹಲಃ; ಜವಾದಿಕೋಲಾ
ಹಲಂ, ಜವಾದೀತಿ ವೃಗನಾಭಿವತ್ ವೃಗಮಲಂ ಗನ್ಧದ್ರವ್ಯವಿಶೇಷಃ; ಗೇಣಂಕಚಕ್ರೇಶ್ವ
ರಂ, ಗೇಣೀತಿ ಛುರಕಾ ವಿತಸ್ತಿನಾತ್ರಬದ್ಗಯಷ್ಟಿಃ; ರಾವುತ್ತರಾಯಂ, ತುರಗಾರೂಢ
ರಾಜಃ—ಇತ್ಯಾದಯೋ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡುರಾಗಾದಯಃ || 296 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಡುರಾಗಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಕೃತಸಮಾಸಾಃ ಸಾಧವೋ ವೇ
ದಿತವ್ಯಾಃ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, ಗುಣಕರು, ಕೂರಸಿ,
ಮೊಬ್ಬಲಂ, ಪೆಬ್ಬಲಂ, ಅಜಿಜನಂ, ತುರಗದಾಂ, ಮಂಗಳಾರತಿ, ಮಂಗಳ
ವಸದನಂ, ಪಂಚಸರಂ, ಪಾದರಕ್ತೆ, ಪರಬೋಮ್ಮಂ, ದಾನಸಾಲೆ, ಬಾಡುಬಳೆ,
ಪಾದಸಂಕಲೆ, ಗೋಡುರಂ, ಸಿರಿರಾಮಂ, ತಿರುರಾಂತಕಂ, ಪಯಗತಿ, ಜವ
ದಂಡಂ, ಸಂದುವಾತಂ, ಪಸುಪತಿ, ಗಾವರಸಂ, ಬೊಮ್ಮಾಂಡಂ, ಅರಸುಗು
ಣಂ, ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ, ಮಾಕಾಳಿ, ಮಾದಾನಿ, ಮಾದೇವಂ, ಮಾಶೌರ್ಯಧನಂ
ಇತಿಕಡುರಾಗಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Kaṭu-rāga and the compounds grouped with it (for which see above)
are admitted as correct.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನನ್ತರಯೋಗದ್ವಯೋಕ್ತಿನಿಯಮಾದನ್ಯತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತ
ಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತೀವ. ತಥಾಪಿ ಆರಾತೀಯಕವಿಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಕೃತ
ಸಮಾಸಾಃ ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಥಿತಿ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥೋಯಮಾರವ್ಣಃ.

1 ನಿಪಾತನಾರ್ಥಂ.

ಕಡುರಾಗಂ. ಕಡಿದುಕಬ್ಬಿ ಸ್ತೀವ್ರವಾಚೀ; ಅಧಿಕರಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಮೋರಾಗ ಮುಖರಾಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಗುಣಕರು. ಕರುಶಬ್ದಃ ಸುವರ್ಣರಜತಾದಿಲೋಹಮಯ ತಿಮಾದಿನಿರ್ಮಾಪಣೇ ರಸನಿವೇಚನಾರ್ಥಂ ಸಿಂಹಾಬಿಕ್ತಪ್ರತಿಕ್ತೃತಿವಾಚೀ. ಗೃಹಾ ಮೋಪಣೇ ಸುಲಗ್ನ ಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮಸ್ತುತ್ವವಾಚೀ ವಾ. ಗುಣಕರು ಇತಿ ಗುಣಾನಃ ಪ್ರಥಮಸ್ತುತ್ವಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೂರಸಿ, ನಿಶಿತಾಸಿ. ಮಾಬ್ಬಲಂ, ಪ್ರತಿಬಲಂ. ಅಣ್ಣನಂ, ಕ್ಷುದ್ರಜನಃ. ತುರಗದಣಂ, ಅಶ್ವೀಯಂ. ಮಂಗಳಾರತಿ, ಮಂಜುಲಾರಾತ್ರಿಕ ಮಂಗಳವಸದನಂ, ಮಂಜುಲಪ್ರಸಾದನಂ. ಪಂಚಸರಂ, ಮನ್ಮಥಃ. ಪಾದರಕ್ಕೆ ಉಪಾನತ. ಪರಬೋಮೃಂ, ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಅರ್ಹನ್ ಸಿದ್ಧೋ ವಾ. ದಾನಸಾಲೆ, ದಾನಶಾಲಾ. ಬಾಹುಬಳಿ, ಬಾಹುವಲಯಂ. ಪಾದಸಂಕಲೆ, ಪಾದಶೃಂಗಲಾ. ಗೋಹುರಂ ಗೋಪುರಂ. ಸಿರಿರಾಮಂ, ಶ್ರೀರಾಮಃ. ತಿಹುರಾಂತಕಂ, ತ್ರಿಪುರಾಂತಕಃ. ಪಯಗತಿ ಪದಗತಿಃ. ಜನದಂಡಂ, ಯಮದಂಡಃ. ಸಂದುವಾತಂ, ಸನ್ನಿವಾತಃ. ಪಸುಪತಿ, ಪಶುಪತಿಃ. ಗಾವರಸಂ, ಗ್ರಾಮರಸಃ. ಗ್ರಾಮೋ ನಾಮ ಸರಿಗಮಾದಿಸ್ವರಸಮೂಹಃ. ಬೊಮ್ಮಾಂಡಂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ. ಅರಸುಗುಣಂ, ಪ್ರಶಸ್ತಗುಣಃ. ಅಕ್ಕರಮಾಲೆ, ಅಕ್ಷರಮಾಲಾ—ಇತ್ಯಾದಯೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ.

ಯದ್ವೈಷಿ ಅತ್ರ ಪಂಚಸರ, ಪಾದರಕ್ಕೆ, ಪರಬೋಮೃ, ದಾನಸಾಲೆ, ಪಸುಪತಿ ಇತ್ಯಾ ದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಪಂಚಸರ, ಪಾದರಕ್ಷಾ, ಪರಬ್ರಹ್ಮ, ದಾನಶಾಲಾ, ಪಶುಪತಿ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಮಸ್ತಾ ಉತ್ತರಪದಮಾತ್ರೇ ಪೂರ್ವಪದಮಾತ್ರೇ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಕಾರಾ ಇತ್ಯಪಿ ನಿರ್ವಾಹ್ಯಾಃ; ತಥಾಪಿ ಶರ, ರಕ್ಷಾ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಶಾಲಾ, ಪಶುಪಭೃತಿಶಬ್ದೈಃ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನೈಃ ಸರ, ರಕ್ಷಾ, ಬೋಮೃ, ಸಾಲೆ, ಪಸು ಇತ್ಯೇವಮಾದಿರೂಪೈಃ ಪಂಚ, ಪಾದ, ಪರ, ದಾನ, ಪಶು ಇತ್ಯಾದಿಷು ಯಥಾಯೋಗಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಮಾನೋ ಭಿವ್ಯೇತ ಇತಿ ಗಣೇ ಪರಿತಾ ಇತಿ.

ಏವಮಾದಿಷು ತದ್ಭವತತ್ಸಮಯೋಃ ದೇಶ್ಯತತ್ಸಮಯೋರ್ವಾ ಅನಿಯತಪೂರ್ವಾ ಸರ್ವಯೋಃ ಸಮಾನಃ ಪೂರ್ವಕವಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ಅವಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ || 297 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸಮಾಸವಿಧೌ ಯತ್ ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತತ್ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿಶ್ಞಾಃ^{೨೦೦}, ವಜ್ರಂಗೊಂಡಯ್. ಇಮ್ ಕರಣೀ^{೨೦೧}, ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ. ಗೆತ್ತದರ್ಥೇನ^{೨೦೨}, ಉಂಗುರಚೆನ್ನಂ. ಸೂಕ್ತಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಮುಕ್ಯತ್ತಿಶ್ಞಾಃ^{೨೦೩} ಇತ್ಯಾದೌ ತಿಚ್ಚೇತ್ಯಾದಿಬೋಕ್ತಾದೇರ್ಮೋಘಾತ್. ವಾಕ್ಯವದನಿಯಮೇನ ಪೂರ್ವಾಪರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾ ನಿಯಮೋಘೋ ಯೋಗಃ.

[In forming a compound an inflected word in the first (nominative) case comes first.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸುನಾ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನೇನ ಸೂಕ್ತಂ ಸೂಕ್ತಂ.

ಯದ್ಯಪಿ ಕರ್ಣಾಟವಿಷಯೇ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಂ ಸುಃ ಸಭವತ್ಯೇವ ; ತಥಾಪಿ ಸಮಾಸವಿಧಾಯಕೇಷು ಸೂತ್ರೇಷು ಪ್ರಥಮೈಕವಚನಾಂತಯಾ ಯನ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತತ್ರ ಮಾಸವಿಧೌ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯಮಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರಮ್ಭಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸುನೈವ ಉಚ್ಯತೇ, ನ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಟೀಜ ಸ್ಥಾಪ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾತೋ ನೈಕತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಃ, ಕಿಂತು ಪ್ರಥಮಾತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಪ್ರಥಮಾನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮೆಕೃತ್ತಿಚ್ಛಾ || 298 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದಂತವೈತಿರಿಕ್ತಂ ಅಮಂತಂ ಸುಬಂತಂ ತಿಜಂತೇನ ಉತ್ತರ ಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಲಂ ಕುಡಿದೆಂ, ಪಾಲ್ಗುಡಿದೆಂ ; ಬಳಸಮೆಂ ಪಿಡಿ ದಯ್, ಬಳಸಂಬಿಡಿದಯ್ ; ನೀರಂ ಕುಡಿಗುಂ, ನೀಗ್ಗುಡಿಗುಂ ; ಸಂತಸ ಮೆಂ ಕುಡುಗಿ, ಸಂತಸಂಗುಡುಗಿ. ಅಕ್ಕದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿದನಂ ಕಂಡಯ್, ಪಾಡಿದನಂ ಪೊಗ್ಗಿದಯ್. ಅಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಮರನಿದ್ರುದದು, ಕಣಿಂ ಕಂಡಯ್. ತಿಜೇತಿ ಕಿಂ ? ಮರನಂ ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಯ್.

[Except a verbal noun, an inflected word in the second (accusative) case often forms a compound with a verb following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸುಪ್ತೌಪಾ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ 298 ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಲಗ್ರಹ ಣಾತ್ ಸುಪಃ ಕ್ವಚಿತ್ ತಿಚ್ಛಾಪಿ ಸಮಾಸೋ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞಾಪಿತಃ. ತತ್ರ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ರೂಪನಿರ್ಣಯಾರ್ಥೋ'ಯಂ ಯತ್ನಃ. ಅಯಮೇವ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸ ಇತಿ ವ್ಯಪದೇಶ ಮರ್ಹತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ಕಂ || ಸವಣಂ ಬಳಸಂಗೊಳೆ ಗಾಂ |

ಡಿವಿ ಬಿಲ್ಲೊಳೆ ಬಲವಿರೋಧಿ ವಜ್ರಂಗೊಳೆ ದಾ |

ನವರಿಪು ಚಕ್ರಂಗೊಳೆ ಕೌ |

ರವಾರಿ 1 ಗಜೆಗೊಳೆ ಪೊಣಕ್ಕುಗಾವಂ ನಿಶ್ವಂ || ಇತಿ.

ನನು ತತ್ಪುರುಷಃ ಕರ್ಮಧಾರಯೋ ಬಹುವ್ರಿಹಿಃ ದ್ವಿಗುಃ ದ್ವಂದ್ವೋವೈಯಾ ಭಾವಶ್ಚೇತಿ ಪೋಥಾ ಸಮಾಸಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತತ್ರ ಕೋ ವಾ ಅಯಂ ಸಮಾಸ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಸಮಾಸ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವ್ಯಪದೇಶ ಏವ. ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷವ್ಯಪದೇಶಃ ; ಪ್ರಯೋಜನಾ ಭಾವಾತ್. ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಹಿ ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಂ. ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷಸಂಜ್ಞಾಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಕಾರ್ಯ ಮಸ್ತಿ—ಯಥಾ ಅಬ ಜುಪ್ರೀಹೇಃ 327, ಪರವದ್ವಂದ್ವಿ 112 ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತೋ'ತ್ರ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ, ನ ವಿಶೇಷಃ. ನ ಹಿ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪಣ್ಣಾ

ಮನ್ಯತಮ ಏವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ. ಶೀಘ್ರಗನ್ತಾ, ಕೋಭನಪಕ್ತಾ, ವಿಸ್ವಪ್ತ ಪಟುಃ ಇತ್ಯಾದೌ ತದಭಾವಾದಿತಿ. ಯತ್ರಾಸ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತತ್ಪ್ರೋಚ್ಯತ ಏವ ವಿಕೀ ಪಸಂಕ್ಷೇಪ—ಯಥಾ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿರ್ಗತ್ಯಂ³¹⁰, ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಹಿತ್ಯೇ³¹⁴ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಉಕ್ತಮೇವ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಅಸ್ತೈವ ಸರ್ವೋಪ ವಿಶೇಷಃ; ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ಮಕತ್ವಾದಿತಿ. ಪೃಥಾನ್ಯಾಧೀನಂ ಚಾ ತುವಿಧ್ಯಂತು ಇಷ್ಟತೇ; ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಅನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಃ, ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಶ್ಚೇತಿ. ಕಿಮತ್ರ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿಚೇತ್— ನೇದಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಪೇಕ್ಷಂ ದೃಢಾಚ್ಛಾಕಲ್ಪಿತಂ, ಕಿಂತು ಅರ್ಥಾಧೀನಂ ವಾಸ್ತವಮೇವೇತಿ.

ಉದಾಹರತಿ—ಪಾಲಂ ಕುಡಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ಷೇರಮಪಿಬಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯದ್ವಾ ಪಿ ಪಾಲಂ ಕುಡಿದಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗೇಽಪಿ ಅಪಿಬದಿತಿ ತಿಚಿನ್ನೋ ಭವತಿ; ತಥಾಪಿ ಪಿತವಾನಿತಿವ ಕೃದಂತಭ್ರಾನ್ತ್ಯಾ ಸುಬಂತಮೇವಾಯಮಿತಿ ಕಶ್ಚಿನ್ನಗ್ಧೋ ಭ್ರಾ ಮ್ಯುತಿತಿ ತನ್ನಿ ವಾರಣೇನ ತಿಚಿಂತಾವ್ಯಕ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಉತ್ತಮಪುರುಷಪ್ರಯೋಗಃ. ಬಳ ಪಂಬದಿದಯ್. ಅತ್ರಃ³⁸¹ ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಾ || 299 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದಂತವೈತಿರಿಕ್ತಂ ಅನುಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಕೃದಂತೇನ ಉತ್ತ ರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರನಂ ಕಡಿದನಂ, ಮರಗಡಿದನಂ; ಕಣಂ ಬಿಟ್ಟನಂ, ಕಣಿ ಬಿಟ್ಟನಂ; ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟಂಗೆ, ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟಂಗೆ.

[Except a verbal noun, an inflected word in the second (accusative) case often forms a compound with a verbal noun following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇನ್ ಕರಣೇ || 300 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕರಣೇರ್ಥೇ ವಿಹಿತೋ ಯ ಇನ್ ತದಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಉತ್ತರಪದೇನ ಕೃದಂತೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ, ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ; ಕಣಿಂ ಕಂಡಂ, ಕಣ್ಗಂಡಂ; ಕುಡುಗೋಲಿಂ ಕೊಯಂ, ಕುಡುಗೋಲಿಯೊಂ. ಕರಣ ಇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತನಿಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು. ಇಮಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ.

[An inflected word in the third (instrumental) case, showing the instrument of an action, often forms a compound with a verbal noun following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃತಾ ಇತ್ಯೇನ ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದಂ. ಉನ್ನವಾನಿತ್ಯೇವ, ನಾ ಚ್ಚಿನದಿತಿ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತಿ ದೃಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಮಿತ್ಯೇವ ; ನ ತು ಅದರ್ಶಿ, ಅಶ್ರಾವಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹಾರ್ಥೇನ || 301 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಮನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಸಹಾರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀರಿಂ ಕೂಡಿ, ನೀಗ್ಗೂಡಿ ; ಮಕ್ಕಳಿಂ ಬೆರೆಸಿ, ಮಕ್ಕಳೆರೆಸಿ. ಸಹಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಜ್ಜೆಯಿಂ ಜಸಂ, ಪಣದಿಂ ಕುಲಂ. ಇಮಿತಿ ಕಿಂ ? ದೇವದತ್ತನೊಡನೆ.

ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಯದ್ಭೇದಾತ್ತ್ವದ್ವಾದಾಖ್ಯಾ²¹⁰ ಇತ್ಯನೇನ ವಿಹಿತೇಮನ್ತಂ ಪ್ರಕಾರವಾಚಿ ಉತ್ತರಪದೇನಾಪಿ ಸಮಸ್ಯತೇ. ಕಣಿಂ ಕುರುಡಂ, ಕಣ್ಣುರುಡಂ ; ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಾಲ್ಗುಂಟಂ.

[An inflected word in the third (instrumental) case often forms a compound with a word following which has the meaning 'along with' ; (also an inflected word in the third (instrumental) case which is implied in the following word forms a compound with it).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹಾರ್ಥೇನೇತಿ ಉತ್ತರಪದನಿಯಮೇನ ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ²¹¹ ಇತಿ ವಿಹಿತೋ ಯ ಇಮ್ ತದನ್ತಂ ಪೂರ್ವಪದಂ ಅರ್ಥಿಕಂ ಲಭ್ಯತೇ ; ಅನ್ಯಥಾ ಉಕ್ತನಿಯಮಾಘಟನಾತ್.

ನನು ಕಣಿಂ ಕುರುಡಂ, ಕಣ್ಣುರುಡಂ ; ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಾಲ್ಗುಂಟಂ ಇತ್ಯಾ ದಿತ್ಯತೀಯಾಸಮಾಸೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ನಾತ್ರ ಕರಣೇ ಸಹಾರ್ಥೇ ವಾ ಇಮ್. ಅತೋತ್ರ ಯಶ್ಚ ; ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಶ್ಚ ನಾತ್ರ ಪೃಥಗ್ಗತನೀಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೆತ್ತದರ್ಥೇನ || 302 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಗೆದನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ತದರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೇರ್ಗ್ಗೆ ಮರಂ, ತೇಮ್ಮರಂ ; ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ಚಿನ್ನಂ, ಉಂಗುರಚಿನ್ನಂ. ತದರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಯಾಜ್ಞಕಂಗಿಷ್ಟಂ ಸ್ವರ್ಗಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗಿ ಗೋವಂ ಕೊಟ್ಟಂ.

[An inflected word in the fourth (dative) case often forms a compound with a word following which means a thing used specially for it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೆದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವುಂ ಚ ತದರ್ಥೇನೇತ್ಯನೇನ
ತಾದರ್ಥ್ಯೇ ವಿಹಿತಾ ಯಾ ಚತುರ್ಥೀ ತದನ್ತಮಿತ್ಯೇವ ಭವತಿ.

ಯದ್ವುಂ ತಾದರ್ಥ್ಯೇ 217 ಇತ್ಯತ್ರ ಚತುರ್ಥೀ ನಿಮಿತ್ತೋಪಾದಾನಸಾಧಾರಣಾ;
ಅರ್ಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಾತ್ರಪರತಯಾ ಕಾರಣಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಉಪಾದಾನಂ ಚ ಭವ
ತಿತಿ. ಅತಃ ಏವ ವೋಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ, ಅವಘಾತಕ್ಕೊಂಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ತತ್ರ
ಉದಾಹಾರಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸಜ್ಜೋಚವಿವಕ್ಷಯಾ ಅರ್ಥಶಬ್ದ ಉಪೇಯಮಾತ್ರವೃತ್ತಿಃ.
ತಚ್ಚಬ್ದಶ್ಚ ಯಜ್ಞಬುದ್ಧಿಪೇಕ್ಷಾಃ; ಯತ್ತದೋಃ ನಿತ್ಯಸಮ್ಪನ್ದಾತ್. ತಥಾ ಚ ಯತ್ಕ
ತುರ್ಥೀ ಸೋರ್ಥ ಉಪೇಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತದರ್ಥಃ. ತೇನ ತದರ್ಥೇನೇತಿ ಉಪಾದಾ
ನವಾಚಿನೇತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಏವಂ ಚ ವಿಕೃತಿವಚನಂ ಚತುರ್ಥ್ಯನ್ತಂ ಪ್ರಕೃತಿವಾಚಿನಾ
ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ಫಲತೀತಿ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ತೇಮ್ನರಂ, ಉಂಗುರ
ಚಿನ್ನಮಿತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ಮಣಿಂ || 303 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅತ್ತಣಿಮನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ
ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂದಳ್ಳು, ಪುಲಿಯಳ್ಳು ; ಕಳ್ಳರತ್ತಣಿಂ ವೆ
ಳು, ಕಳ್ಳನೆಳು ; ಮರುಳತ್ತಣಿಂದಳು, ಮರುಳಳು. ಭೀತ್ಯರ್ಥೇ
ನೇತಿ ಕಿಂ ? ಊರತ್ತಣಿಂ ಬಂದಂ, ಮನೆಯತ್ತಣಿಂ ಪೋದಂ. ಅತ್ತಣಿಮಿತಿ
ಕಿಂ ? ತುಲುಗಳ್ಳು ಪುಲಿಯತ್ತಣಿಂ.

[An inflected word in the fifth (ablative) case often forms a compound
with a word following which means fear.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ || 304 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅದನ್ತಂ ಸುಬನ್ತಂ ಸುಬನ್ತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹು
ಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ; ಪಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು,
ಪಕ್ಕಿಗೂಡು ; ಅರಸಿನ ಆಳ್, ಅರಸಾಳ್ ; ಆನೆಯ ಮುಖ, ಆನೆಮುಖ.

[An inflected word in the sixth (genitive) case often forms a compound
with an inflected word following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಮನುಕ್ತ್ವಾ ಆದಿತಿ
ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ : ವಿಶೇಷಾನವೇಕ್ಷಾ ಯಾ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ
ವಿಹಿತಾ ಪಷ್ಠಿ ಸ್ಯವ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ ನಾನ್ವೇತಿ. ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಧಿಶ್ಚ

ಸಮ್ಬಂಧಮಾತ್ರ ಏವೇತಿ. ಯೋಗೇ'ದ್ ²²⁵ ಇತಿ ವಿಹಿತಾಯಾ ಏವ ಸಮಾಸಃ. ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ ²²⁶ ಇತಿ ವಿಹಿತಾಯಾಸ್ತು ನೈವ ಸಮಾಸ ಇತಿ. ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಿ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ || 305 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬಳಿಂತಂ ಸುಬಂತಂ ಸಾಧ್ವರ್ಥೇನ ನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ ಚ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾಯೊಳ್ಳೊಳ್ಳಿದಂ, ತಾಯೊಳ್ಳಿದಂ ; ತಂದೆಯೊಳ್ಳೊಳ್ಳಿದಂ, ತಂದೆಯೊಳ್ಳಿದಂ ; ಜಾದಿನೊಳ್ ಜಾಣಂ, ಜಾದುಜಾಣಂ ; ಬೇಹಿನೊಳ್ ಚದುರಂ, ಬೇಹುಚದುರಂ. ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ; ಎಳ್ಳೊಳ್ಳಣ್ಣೆ, ಪಾಲೊಳಿನಿದು. ಬಳಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಳವಿಂ ಜಾಣಂ.

[An inflected word in the seventh (locative) case often forms a compound with a word following which means good or clever.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಪದ ಅತ್ರಾಪಿ ಉತ್ತರಪದಸಿಯವನಾತ್ ಪೂರ್ವಪದಂ ಬಳಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪಿ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇಃ ಪೂರ್ವೇ ²²⁴ ಇತಿ ವಿಹಿತಾಯಾ ಸಪ್ತಮಿ ತದನ್ತವೇನೇತಿ ¹ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ. ತೇನ ಎಳ್ಳೊಳ್ಳಣ್ಣೆ, ಪಾಲೊಳಿನಿದು ಇತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕರಣಸಪ್ತಮಿ ನ ಸಮಸ್ಯತ ಇತಿ ತದೇವ ಪ್ರತ್ಯದಾಹೃತಮವಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಅಧಿಕರಣಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಮಾಸೋ ದೃಶ್ಯತೇ—ಯಥಾ ಬಾನೊಳ್ ಪೊಣ್ಣೆ, ಬಾಂಬೊಣ್ಣೆ ; ಏವಂ ಬಾಂದೊಣ್ಣೆ, ಪಣ್ಣೆಗಣ್ಣೆ, ಕೊರಲಗಣ್ಣೆ, ಮೆಯ್ಯಲಿ, ಕಯ್ಯೊಣ್ಣೆ, ಕಾಲೆಗರೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಅಧಾರಾರ್ಥೇಯಭಾವಸಮ್ಬಂಧೇ ಷಷ್ಠೀಮಾದಾಯ ಅದ್ ³⁰⁴ ಇತ್ಯಪಿ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಗತ್ಯಂತರಕಲ್ಪನಾಪಿ ಶಕ್ಯಾ. ಯಥಾ ಮರದೊಳ್ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ; ಮರದ ಕೊಂಬು, ಮರಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿವದಿತಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಂ. ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾದ್ವಾ ತತ್ಸಮಾಸ ಇತಿ ಚ ಅವಗನ್ತವ್ಯಂ ಚೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಂಶಿನಾ'ಭಿನ್ನೇನ || 306 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅಂಶವಾಚಕಂ ಸುಬಂತಂ ಅಂಶಿವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ನಚೇತ್ ಸೋಂ'ಶಿಭಿನ್ನಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯ್ಯ ಮುಂದು, ಮುಂಗಯ್ ; ಕಾಲ ಮುಂದು, ಮುಂಗಾಲ್ ; ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್ ; ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಅಂಗಯ್, ಕಾಲ ಮೇಗು, ಮೇಂಗಾಲ್. ಅಂಶಿನೇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯ ಬೆರಲ ಮುಂದು, ಕಾಲ ಬೆರಲ ಅಡಿ. ಅಭಿನ್ನೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಮುಂದು ಮನಗಳ್, ಹಿಂದು ಕಾಲ್ಗಳ್.

[An inflected word meaning 'a part' often forms a compound with a word following which shows of what it is a part; not if the latter is divided (i. e. plural).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾನ್ತರೇಣಾಂಶಂ ಅಂಶೇ ಸಮ್ಪದ್ಭೃತ ಇತಿ ಅಂಶಾಚ್ಚೇದಃ. ತದಪಿ ನಾರ್ಥೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿನ್ತು ಕೃದ್ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಅಂಶವಾಚಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಏವಂ ಅಂಶವಾಚಕಾ ಯದಿ ಅಂಶವಚನೈಃ ಸಮಸ್ತೇರ್ಹ ತರ್ಹಿ ಕಯ್ಯ ಬೆರಲ್, ಕಾಲ ಮಡಂ, ಮರದ ಕೊಂಬು, ಸರಲ ಪಿಳ್ಳುಕು ಇತ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿಭಾವಸ್ಯ ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಅಂಶಿಸಮಾಸ ಏವ ಸುಲಭ ಇತಿ ನ ಪಷ್ಠಿಸಮಾಸೋ ನುಪ್ಪೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕಯ್ ಕಾಲ್ ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಸ್ತು ತೋಂಶಿತ್ವೇಽಪಿ ಬೆರಲ್ಮಡಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ನಾಂಶವಾಚಕಾಃ. ಸಾಂಕ್ಷೇಪಿಕಾ ಹಿ ತೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅಂಶವಚನಾಃ. ನ ಸರ್ವೇಂಶಾರ್ಥಾಃ. ತಥಾಹಿ—ಅಡಿ, ಮೇಗು, ಮುಂದು, ಪಿಂದು, ಬಳಗು, ಪೊಣಗು ನಡು, ಕಡೆ, ತುದಿ ಏತೇಹಿ ಅಂಶವಚನಾ ನಾನ್ಯೇ ಅಸ್ತಿ ಹಿ ರೀತಿರೇವಾ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ. ಯಥಾ ಮನ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಚಾನಾದರೇ ಪ್ರಾಣಿ ನಿ (ಕಾ. 2—4—25) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ನೌ, ಅನ್ನ, ಕಾಕ, ಕುಕ, ಸ್ಯಗಾಲ ಏತೇ ಪ್ರಾಣಿನೋ ವೈಯಾಕರಣಜನಾನಾಮಿತಿ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಕಯ್ಯ ಬೆರಲ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅವಯವಾವಯವಿಭಾವ ಏವ ನಾಂಶಾಂಶಿಭಾವ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿಸಮಾಸ ಏವ ನಾಂಶಿ ಸಮಾಸ ಇತಿ.

ನನು ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ. ಯತೋತ್ರ ಅಂಗಾಲ್, ಮುಂಗಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ತಚ್ಚ ನಾನೇನೈವ, ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಘಟನಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಃ. ಕಾಲ್ ಕಯ್ ಇತ್ಯಾದೀರ್ಹಿಷ್ಯ ಸ್ಯ ಅಡಿ ಮುಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಚ. ತಥಾಚ—ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ³⁰⁰ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸಾವೇವ ಸೇತ್ಸೃತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಕಾಲ ಮುಂದು ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಾಂಶಿಭಾವವಸ್ತುನೈ ಪಷ್ಠಿಮಾ ದಾಯ ಅದ್³⁰⁴ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿಸಮಾಸಾತ್ ಕಯ್ಬೆರಲ್, ಕಾಲ್ಮಡಂ, ಮರಗೊಂಬು ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕಯ್ಯಡಿ, ಕಾಲ್ಮುಂದು, ಕಾಲ್ಮೇಗು ಇತ್ಯಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ತಚ್ಚ ಅನಿಷ್ಟಂ. ಆತೋತ್ರ ಪಷ್ಠಿಸಮಾಸಾಪವಾದಾರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಣೀಯ ಏವೇತಿ ಕಿಂಚ ಯದ್ವಪಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸ ಆಶ್ರಯೇತ, ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥ ಏವ ಪ್ರಧಾನತಯಾ ಭಾಸೇತ; ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವನಿಯಮಾತ್. ನಾತ್ರ ತಥಾ : ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥ ಪ್ರಧಾನೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಭಾಸ ಇತಿ. ತದರ್ಥಶ್ಚಾಯಂ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತಿ. ತದಯಂ ಅಂಶಿಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ಕಯ್ಯ ಮುಂದು, ಮುಂಗಯ್, ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಂಕ್ಷೇಕತ್ವಂ ತತ್ರೈವಾಭಿಮತಃ. ಯತ್ರ ತು ಕಾಲ್ಮಳ ಅಡಿ, ಕಯ್ಯಳ ಮುಂದು ಇತ್ಯಂಶಿಬಹುತ್ವಂ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೇದಿತಿ ಅಂಶಿನಂ ವಿಶಿನಪ್ತಿ—ಅಭಿನ್ನೇನ ಇತಿ. ಅಭೇದೋ ಹಿ ಏಕತ್ವಮೇವೇತಿ ನಾನೇಕತ್ವೇತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಮಿಷ್ಟತೇ ತರ್ಹಿ ಮರಗಿಡುವಿನ ಮುಂದು, ಪುಲ್ಕಿಡುಪಿ ಪಿಂದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಏಕತ್ವಂ; ಏಕವದ್ವದ್ವಿ³²⁰ ಇತ್ಯನೇ

ನ ಏಕತ್ವಾನುಶಾಸನಾತ್. ತಥಾ ಚ ಮುಕ್ತುರಗಿಡು, ಪುಂಬುಲ್ವೊದಲು ಇತ್ಯನಿಷ್ಪಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಟ್ವಾದಿತಿಚೇನ್ನ. ನಾತ್ರ ಅಭಿನ್ನೇನೇತ್ಯನೇನ ಪರ್ಯಾದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧೋ'ಭ್ಯುಪಗತಃ. ಯೇನ ಉಕ್ತೋತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸಾವಕಾಶಃ ಸ್ಯಾತ್. ಕಿನ್ತು ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧ ಏವ. ತಥಾಚ ಭೇದನಿಷೇಧ ಏವಾವಗಮ್ಯತೇ ಭೇದೇ ಸತಿ ನ ಭವತೀತಿ. ಅಸ್ತಿಚ ಅತ್ರ ವಾಸ್ತವೋ ಭೇದಃ. ಮರನುಂ, ಗಿಡುವುಂ, ಪುಲ್ಲುಂ, ಪೊದಲುಮಿತಿ. ಯದ್ಭುತ್ರ ಭೇದೋ ನ ಸ್ಯಾತ್ ಏಕವದ್ಭವೋ ನಾನ.ಶಿಷ್ಟೇತ, ಅನರ್ಥಕ್ಕಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ವಸ್ತುತೋ'ಸ್ತಿ ಭೇದ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿ ರಿತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ನರ್ಹರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಾಹ—ನ ಚೇತ ಸೋ'ಂಶಿಭಿನ್ನಃ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಹ್ಯಾ ಸಮಾಹಾರೇ || 307 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಹ್ಯಾವಾಚಕಂ ಸುಬಂತಂ ಸಹ್ಯೇಯೇನ ಸುಬಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಸಮಾಹಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ ಮಾಹರಣಂ ಸಮಾಹಾರಃ ಸಾಹಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಱು ಲೋಕಂಗಳ ಸಮಾಹಾರಂ, ಮೂಲೋಕಂ. ಏವಂ ನಾಲೋಕಂ, ಅಯ್ಯಾ ವುದಂ, ಎಣ್ಣೆಸೆ. ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾತ್ ಏಕವಚನಂ. ಸಹ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಬಳ್ಳಿದರ ಪಾವ್ವಾರ ಸಮಾಹಾರಂ. ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱುಲೋಕಂಗಳೆ.

[An inflected numeral often forms a compound with an inflected word following which means something numerable, if it makes a collective term.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹ್ಯಾ ಏಕತ್ವಾದಿಃ. ನಾತ್ರ ಅಭಿಧೇಯೇ ಕಾರ್ಯಸವ್ಯುಕ್ತಯಃ; ಕಿನ್ತು ಅಭಿಧಾನ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಸಹ್ಯಾವಾಚಕಂ ಇತಿ. ಸಹ್ಯೇಯಮನ್ತರಾ ಅನುಪಪನ್ನಾ ತಮಾಕ್ಷಿಪತೀತಿ ಮನ್ವಾನ ಆಹ—ಸಹ್ಯೇಯೇನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇಕಸ್ಯ ಕಥಂಚಿವೇಕತ್ವಂ ಸಮಾಹಾರಃ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಸಮಸವಾಚ್ಯೋ'ವಗನ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಸಮಾಹಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತಿ. ವಾಚ್ಯತಯೇತಿ ಲೇಷಃ. ಸಮಾಸೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ವಾಚಕಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವೇತ್ |

ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಾ ನಸ್ತಸ್ಯ ಲಿಂಗೈನ ಸಹ್ಯಯಾ || ಇತಿ.

ಲಿಂಗಸಹ್ಯಾಭಿಯೋಗಃ ಪ್ರಾಯಿಕಃ.

ನನು ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಸಂಪೂರ್ವಾತ್ ಆಜಃ ಪರಾತ್ ಹೃಣ್ಣೋ ಧಾತೋಃ ಘಜ್ಞಿ ನಿಷ್ಪನ್ನಃ ಶಬ್ದಃ. ಸೋ'ಯಮತ್ರ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಲಾಭೋ ದೀಯತ ಇತಿ ದಾಯ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮಾಹಾರೇಯತೇ ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಕಿಂ ಕರ್ಮಸಾಧನಃ ? ಉತ ಕರಣಂ ಕಾರೋ ಭರಣಂ ಭಾರ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಸಮಾಹರಣಂ ಸಮಾಹಾರ ಇತಿ ಭಾವಸಾಧನೋ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ. ಮೂಱು ಲೋಕಂಗಳ ಸಮಾಹಾರಂಗಳೆ, ಮೂಱು ಕೊಡೆಗಳ ಸಮಾ

ಹೃತಂಗಳ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಉಪಸರ್ಜನತಯಾ ಲೋಕಾನಾಂ ಛತ್ರಾಣಾಂ ಚ ಪ್ರಧಾನತಯಾ ಭಾನಾತ್ ಮೂಲೋಕಂಗಳ್, ಮುಕ್ತೋಡ್ಗಳ್ ಇತಿ ಅನೇಕವಚನ ಮೇವ ಸ್ವಾತ್ ; ಸಮಾಸಾರ್ಥಸ್ಯ ಅನೇಕತ್ವಾತ್. ನ ತು ಮೂಲೋಕಂ, ಮುಕ್ತೋಡ್ ಇತಿ ಏಕವಚನಂ ; ಸಮಾಹಾರಸ್ಯ ಗೌಣತ್ವಾತ್, ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯೇತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ಮುಕ್ತೋಡಯಂ ಪಿಡಿ, ಮೂಲೋಕಮಂ ಬೆಳಗು ಇತ್ಯಾದೌ ಛತ್ರಧಾರಣಂ ಲೋಕಪ್ರಕಾಶನಂ ವಾ ನ ಕ್ರಿಯೇತ ; ಅಪ್ರೇರಿತತ್ವಾತ್. ಸಮಾಸಾರ್ಥೋಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರೇರಣಾವಿಷಯಃ. ಸ ಚ ಸಮಾಹೃತೋಪಸರ್ಜನಃ ಸಮಾ ಹಾರ ಏವ ನಾನ್ಯಃ ; ತತ್ತ್ವೇವ ಸಮಾಸವಿಧಾನಾತ್. ಅತಃ ಪ್ರಧಾನೇ ಸಮಾಹಾರ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ್ಯಾಯ್ಯಾ ; ನೋಪಸರ್ಜನೇ ಛತ್ರಾದೌ. ನ ಹಿ ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ ಗೌಣೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನ್ತಃಪಕ್ಷಸ್ಯೈವ ಕಕ್ಷೀಕಾರಾತ್. ನ ಚ ಉಕ್ತ ದೋಷಾನುಪಭಂಃ ; ಕ್ರಿಯೇವಯೋಗಿತಯಾ ಧರ್ಮೇ ಪ್ರೇರಿತೇ ತದಾಶ್ರಯೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇರಿವಿರೋಧಾತ್. ನ ಚ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರೇರಿತೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ವಿರುದ್ಧೈವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಘಟಪಟಯೋರಿವ ಅತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನಯೋರೇವ ತಥಾಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ವಿರುದ್ಧಾ ನಾ ನೃತ್ಯ. ನ ಹಿ ಸಮಾಹಾರಸಮಾಹಾರಿಣೋರತ್ಯಂತಂ ಭೇದಃ ; ಅವಿಭಾಜ್ಯವಸಮ್ಪನ್ದಿನ ತಯೋಃ ಕಥಂಚಿದನನ್ಯಭಾವಸ್ವಭಾವಾತ್. ನನು ಏವಮಪಿ ಕಥಮಚೋದಿತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ್ಯಾ ಇತಿಚೇತ್, ಅಹೋ ಮುಗ್ಧವಿಲಸಿತಂ ಬಾಲಸ್ಯ. ದಧ್ಯಾನಯ ಅಗ್ನಿಮಾ ನಯ ಇತ್ಯಾದೌ ಆಚೋದಿತೇ ಅತ್ಯನ್ತಭಿನ್ನೇ ಪಾತ್ರೇ ಭ್ರಾಪ್ಯಾದೌ ನಿಯಮೇನ ಪ್ರ ವೃತ್ತಿಂ ಸೋಡಾ ಧರ್ಮಾಚೋದನಾಯಾಂ ತದಾತ್ಮಕೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ನ ಸಹತ ಇತಿ ಕೋ ನಾಮ ಸಚೇತನೋ ವದೇದಿತಿ. ಅತೋ'ತ್ರ ಸಮಾಹಾರಶಬ್ದೋ ಭಾವಸಾಧನ ಏವ ನಾನ್ಯ ಸಾಧನ ಇತ್ಯಾವ—ಸಮಾಹಾರಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಾಹಿತ್ಯಂ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಂ.

ಮೂಲೋಕಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಲೋಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತತ್ವೇ'ಪಿ ಕೃತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಖ್ಯಾದ್ವಾದಿ ಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ ೨೧೪ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಅದೋಷ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬ್ಯುಕ್ತಂ ಕೃತಾ ತದ್ವಿಧೌ ನಿತ್ಯಂ || 308 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದ್ವಿಧೌ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಸುಬಂತಂ ಕೃದಂತೇನ ಉತ್ತ ರಸದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ತತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಂಪನುಣುದು, ಕಂಪುಣಿ : ಮೀನಂ ಕೋಲ್ವಂ, ಮೀಂಗುಲಿ ; ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲುಟಗಂ. ಬ್ಯುಕ್ತಮಿತಿ ಪೂರ್ವನಿಪಾ ತಾರ್ಥಂ. ಕೃತಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೀನಂ ಬಲೇಯಿಂ ಕೋಲ್ವಂ. ತದ್ವಿಧೌ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೆಂಡತಿಯಂ ಕಂಡಂ.

[In the sutras relating to verbal nouns an inflected word in the seventh (locative) case always forms a compound with a verbal noun following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದಃ ಕೃತ್ವದಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ ತದೇವ ಪರಾವೃತ್ತೀತ್ಯಾಹ— ಕೃದ್ವಿಧೌ ಇತಿ. ಬಿನಾ ಉಕ್ತಂ ಬ್ಯುಕ್ತಂ ; ಉಪಪದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ವಚ್ಯತೇ ಹಿ

ಕೃತ್ವಕರಣೇ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ 546 ಇತಿ. ಯದತ್ರ ಕರ್ಮಣೀತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತದತ್ರ ಬೃಹಕ್ತಮಿತಿ ಸೂಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವಾನಿಪತನಶೀಲಂ ಅರ್ಥಾತ್ ಕರ್ತೃವಾಚಿನಾ ಕೃದನ್ತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ. ತದಪಿ ನ ಪೂರ್ವವದ್ವಹುಲತ ಯಾ. ಕಿನ್ನು ನಿತ್ಯತಯೇತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತಿ.

■ ನ ಚ ಕೃದ್ವಿಧೌ ಕುಳಿಸ್ತಾಲ್ಛೀಲೈಃ 545, ಪ್ರಾಕ್ಯಾಲ್ಛೀ ದುಃ 580 ಇತ್ಯಾ ದಾವಪಿ ಸಪ್ತಮಿನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಕಿಂ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಶಬ್ದಾಂ. ತತ್ರ ಹಿ ಅಸ್ತಿಸ್ತ ಫ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಮೇಷಾ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಿಾ. ನ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿವತ್ ಅಸ್ತಿ ಸ್ತುತಿತಿ 1 ಸತಿಸಪ್ತಮಿಾ. ಅತೋಸ್ತಿ ವಿಶೇಷೋ ಯನ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮುಪಪದವ್ಯಪದೇ ಕಭಾಗತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಜ್ಯತಿ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಚ ಉಪಪದಮಿತಿ ನೇಹ ಲಕ್ಷಿತಂ ಪ್ರಯೋಜನಾಲ್ಪೀಯಸ್ತಾದ್ವಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ || 309 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿ ಸುಬಂತ್ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ವಿಶೇಷ್ಯ ವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸುಬಂತೇನ ಸಹ ಬಹುಲಂ ಸಮಸ್ಯತೇ. ಪೂ ರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಾತ್ ಇಹ ಬಾಹುಲಕೋ ವಿಧಿರವಸೀಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳುವರೆ ; ಬಟ್ಟೆತು ಮೊಲೆ, ಬ ಟ್ಟೆಮೊಲೆ ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ, ತೋರಮುಡಿ ; ನಿಡಿದು ಕಣ, ನಿಡುಗಣ. ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ತಾವರೆ ಬಿಳಿದು. ಏಕಾರ್ಥೇನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೊಣಿ ಯೊಳ್ 2 ಮಿಾಂಗಳ್.

[An inflected qualifying word often forms a compound with the qualified inflected word following with which it is in agreement.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾರಾಂತರಭಿನ್ನೋ 3 ವ್ಯವಚ್ಛೇ ದ್ಯ ಕೃಚಿದೇಕಸ್ತನ್ನು ಪಾತ್ರೇ ಪ್ರಕಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ ತತ್ ವಿಶೇಷಣಂ ; ವಿಶೇಷ ಯತಿ ಭೇದಯತಿ ಇತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ. ಯತ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪ್ಯತೇ ತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ; 4 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯಾವರ್ತತ ಇತಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ ನ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ. ಅತಃ ತದ್ರೂಪಮೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನಾತದ್ರೂಪಂ. ತಥಾಪಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷ್ಯಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಅಸತಿ ವಿಶೇಷ್ಯೇ ತದಭಾವಾತ್ ಅರ್ಥಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯೇಣೈವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ಮನ್ಯಾಸ ಆಹ—ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಿನಾ ಇತಿ.

1 ಸತ್ಸಪ್ತಮೀ. 2 ಮಿಾನ್ಗಳ್. 3 ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯ. 4 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇ ಭಿನ್ನೋ ವ್ಯಾವರ್ತತಇತಿ.

ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾ : ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ, ಕೃಷ್ಣಃ ಸರ್ಪ ಇತ್ಯಾದೌ ಉತ್ಪಲಾದೇಃ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ನೀಲಾದಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಸಲಿಖ್ಯವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಂ ; ತಸ್ಯೈವ ತಥಾನಿಯಮಾತ್. ಜಟಾಭಿ ಸ್ತಾಪನಃ, ಛತ್ರೇಣ ರಾಜಾ ಇತ್ಯಾದೌ ತಾಪಸಾದೇಃ ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯ ಜಟಾಭಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಸದಾಪಿ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ಭಿನ್ನ ಲಿಖ್ಯವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರೂಪಂ ; ತಸ್ಯ ತನ್ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್. ಛವಂ ವಿಶೇಷ್ಯಮಪಿ ದ್ವಿವಿಧಂ. ತತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನೈವ ಸಮಾನೋ ನಾಪರೇಣೇತ್ಯೇವ ಮರ್ಥಂ ಸೂತ್ರನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಏಕಾರ್ಥೇನ ಇತ್ಯೇತದೇವ ಪರ್ಯಾಯಸಂತರಣಾಹ— ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇನ ಇತಿ. ಏಕಃ ಸಮಾನೋಽರ್ಥೋ ದ್ರವ್ಯಮಧಿಕರಣಂ ಯಸ್ಯ ತದೇಕಾರ್ಥಂ. ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಮಿತಿ ಪರ್ಯಾಯಃ. ನೈಷ ಪೂರ್ವವನ್ನಿತ್ಯೇ. ಕಿಂತು ವೈಕಲ್ಪಿಕ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲಂ ಇತಿ. ತತ್ರ ಯುಕ್ತಿಮಾಹ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆಯಮತ್ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಃ—ಅನುವರ್ತಮಾನಂ ಬಹುಲಮಿತ್ಯೇತತ್ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ಅನಂತರಪೂರ್ವಯೋಗೇ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಂ ಕೃತಂ. ತತ್ತು ತತ್ರೈವ ಪರ್ಯಾಯಂ ನಾತ್ರ ವರ್ತತೇ. ಯದಿ ಅತ್ರಾಪಿ ವರ್ತೇತ ಅನಂತರೋತ್ತರಯೋಗೇ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಂ ನ ಪ್ರಿಯೇತ. ಪ್ರಿಯತೇ ಚ ತಥಾ. ಅತೋ ನಿತ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿವಿಕ್ಲ್ಬ ಇತಿ. ವಿಕಲ್ಪಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿನಿತ್ಯ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಏಷೈವ ಗತೀ.

ನನು ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಪ್ರಬೋಧನೇ ನೀಲಮುತ್ಪಲಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ಸಃಪ್ರಸಿದ್ಧಮುದಾಹರಯತೇ. ತದೇವ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಮತ್ರ ವಿಶೇಷಣಂ ಕಿಂ ನಾ ವಿಶೇಷ್ಯಮಿತಿ. ನ ಚ ಉಕ್ತವನುಪದಮೇವ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾ ತದ್ವಿಸ್ವಾರ್ಥೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉಕ್ತಂ ಪರಂ ತನ್ನ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ, ಸಾಧಾರಣತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ— ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ ಇತ್ಯೇತದಭಯಂ ತಾವತ್ ವ್ಯಭಿಚಾರಿ ; ನೀಲಮುತ್ಪಲಮೇವ ಉತ್ಪಲಂ ನಾ ನೀಲಮೇವ ಇತಿ ನಿಯಮಾಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಉಭಯಮಪಿ ಸಾಕಾಂಕ್ಷಂ. ಯತೋ ನೀಲಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ಛೋತುರಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯತೇ ನೀಲಂ ಕಿಮುತ್ಪಲಂ ವಸ್ತು ಮನ್ಯದ್ವೇತಿ. ಉತ್ಪಲಮಿತ್ಯುಕ್ತೇಽಪಿ ಉತ್ಪಲಂ ಕಿಂ ನೀಲಂ ರಕ್ತಮನ್ಯದ್ವೇತಿ. ಏವ ಮುಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಸಮ್ಯಗನುಯಾಂ ಉಭಯಮಪಿ ಭೇದಕಂ ; ಯತೋ ನೀಲಮನೀಲಾದ್ವ್ಯವರ್ತಯತಿ ಉತ್ಪಲಂ ಚಾನುತ್ಪಲಾದಿತಿ. ಅತಃ ಏವ ಉಭಯಮಪಿ ಭೇದ್ಯಂ ಚ ಭವತಿ ; ಯತೋ ತದ್ವ್ಯವೃತ್ತೌ ಉಪಾತ್ತಪ್ರಕಾರೇ ಉಭಾಭ್ಯಾಮುಭೇ ಅಪಿ ಪರಸ್ಪರಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ ಇತಿ. ಅತಃ ಕಥಮತ್ರ ತದ್ಭಾವನೀಯಃ ? ನ ಚ ವಿವಕ್ಷ್ಯಂ ನಿಯಾಮಿಕಾ, ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವಸ್ಯ ಕಾಮಚಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನೀಲೋತ್ಪಲಮಿತ್ಯಾದಿವತ್ ಉತ್ಪಲನೀಲಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್. ನ ಚ ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಃ, ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಪ್ರದಾಯವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್—ಇತಿಚೇತ್.

ಅತ್ರೋಚ್ಯತೇ—ಚತುಷ್ಟಯೀ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಭೇದಾತ್. ತಥಾಪಿ—ಕೇಚನ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ಘಟ, ಪಟ ಇತ್ಯಾದಯಃ ; ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಘಟತ್ವಪಟತ್ವಾದಿಃ ಜಾತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಕೇಚನ ಪ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ಪಾಚಕ, ಪಾತಕ ಇತ್ಯಾದಯಃ ; ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಾ ಪಚನಪಾತನಾದಿಃ ಕ್ರಿಯೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಕೇಚನೇ ಗು

ಣಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ನೀಲೋ ಘಟಃ, ಪೀತೋ ಘಟ ಇತ್ಯಾದೌ 1 ಗುಣವಾಚಕಾ ನೀಲ ಪೀತ ಇತ್ಯಾದಯಃ ; ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತೋ ನೀಲಪೀತಾದಿಃ ಗುಣ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಅತ್ರ ಗುಣ ಇತಿ ಪರ್ಯಾಯಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಲಕ್ಷಣಂ, ಯತಃ ಖಜ್ಜ ಕಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಷು ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಂ ಖಜ್ಜತ್ವಕಾಣತ್ವಾದಿಕಮೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ. ತಚ್ಚ ಪರ್ಯಾಯ ಏವ ನ ಗುಣಃ. ತಥಾಪಿ ತರ್ಹಿ ಗುಣಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯೇವ ವ್ಯವಹರಂತಿ ಶಿಷ್ಯಾ ನ ಪುನಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾ ಇತಿ. ಯೇ ಚಾತ್ರ ಘಟಸ್ಯ ನೀಲಂ ರೂಪಂ, ಪಟಸ್ಯ ಪೀತೋ ಗುಣ ಇತ್ಯಾದೌ ನೀಲ, ಪೀತ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಸ್ತೇ ಚ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವ, ಯತೋತ್ರಾಪಿ ಸ್ವವಾಚ್ಯಗುಣಗತಾ ನೀಲತ್ವಾದಿಃ ಜಾತಿರೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಕೇಚನ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ, ಯಥಾ ದಣ್ಡೀ ಕುಣ್ಡಲೀ ಇತ್ಯಾದಯಃ, ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಂ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದಿದ್ರವ್ಯಮೇವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಚತುರ್ಥಾ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿಸಮ್ಭವಾದಿತಿ.

ಅನೇ ತು ಕ್ಷುಚಿಜಾತ್ಯಾದಿರಹಿತೇ ಡಿತ್ ಡಿಫಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥೈತಿತಾರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಯೇ ಡಿತ್ ಡಿಫಿತ್ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ತು ಸಂಕ್ಷೋಭಾದ ಏವ, ನೋಕ್ತಾನ್ಯತಮಾಃ ; ಯತೋತ್ರ ಸ್ವವಾಚ್ಯದ್ರವ್ಯಗತಾ ಸಂಕ್ಷೋಭ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಪಜ್ಞಾತಯಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಮನಂತಿ. ಅಪರೇ ತು ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ಯತ್ರ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾದಿಸಮ್ಭವಃ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ, ಯತಸ್ತತ್ಸಮ್ಭವೇ ಸತ್ಯೇವ ತತ್ರ ತತ್ರ ತೇ ತೇ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಾಃ ಸಮ್ಭವಶಬ್ದ ಏವೇತಿ ಏಕಧೈವ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ವದಂತಿ. ಏವಂ ಸತಿ ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ದ್ರವ್ಯವಾಚಕಾ ಗುಣವಾಚಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ ; ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಜಾತೇಃ ದ್ರವ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ 2 ಭಾವಾತ್. ಯೇ ಚ ಗುಣಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇಽಪಿ ದ್ರವ್ಯವಾಚಕಾ ಏವ ; ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾನಾಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಂ ದ್ರವ್ಯಾದನ್ಯತ್ರ ಕುತ್ರಾಪ್ಯವರ್ತನಾತ್. ನಿಮಿತ್ತವತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ನ್ಯಾಯ್ಯಾ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ.

ತೇ ಚತುಷ್ಪಯೇಽಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನಾ ವಿಶೇಷವಚನಾಶ್ಚೇತಿ ದ್ವೇಧಾ ; ಪರಾಪರಸಂಕ್ರಮ್ಯವಹಾರನಯವಿವಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಾದೇಃ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭೇದಭಿನ್ನತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭೇದಪ್ರಭೇದೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿನಃ ತದ್ವಾಚ್ಯಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಶೇಷವ್ಯತ್ಯೇನೈವ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯವಹಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋ ನ ಕದಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷಣತಯಾ. ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥಸ್ತು ತದ್ವಿಶೇಷಣತ್ಯೇನೈವಾಭಿಮತೋ ನ ಕದಾಪಿ ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯತಯೇತಿ. ಯೇ ಚಾನ್ಯೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ಯಭಿಧಾಯಿನಃ ಯೇ ಚ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ ಯೇ ವಾ ದ್ರವ್ಯಾಭಿಧಾಯಿಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ ತದರ್ಥಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯತಯೈವ ವಿಶೇಷಾತ್ಮಾ ತು ವಿಶೇಷಣತಯೈವೇತಿ.

ಯದ್ಭವಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿಸ್ಸಾಮಾನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ನಾಸ್ತೌವೇತಿ ಭೇದನಿರ್ದೇಶೋನುಪಪನ್ನಃ, ತಥಾಪಿ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನ ವಿವಕ್ಷಯಾ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ ; ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತದಂತಂ—

ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತಿಪ್ರತೇ'ನ್ನೋ ಗುಣೋವಿವಕ್ಷೋನನಿರಾತ್ಮಕಸ್ತೇ |

ತಥಾವಿತ್ರಾನುಭವಾದಿಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಯಾವಧೇಃ ಕಾರ್ಯಕರಂ ಹಿ ವಸ್ತು || ಇತಿ.

ಯೇ ಚ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವರಹಿತಾಃ ಕಾಣ, ಖಜ್ಜ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾಃ ನ ತತ್ರ ತದ್ಭಾವನಿಯಮೋ ವಿವಕ್ಷೈವಾತ್ರ ನಿಯಾಮಿಕೇತಿ. ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಕಾಣಖಜ್ಜಃ, ಖಜ್ಜಕಾಣ ಇತಿ ಚ ಉಭಯಭಾಷಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಅಯಂ ಚ ನಿಯಮಃ ಸಮಾಸ ಏವ ನ ವಾಕ್ಯೇ ; ತತ್ರ ಯಥಾವಿವಕ್ಷಂ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಿ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಾಚ್ಚೇತಿ.

ಏವಂ ಅನಾದಿಶೈಷ್ಯವ್ಯವಹಾರೇಣ ವಿಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಭಾವೋಪಪನ್ನೇ ಅರ್ಥಸಮಯೇ ತದ್ವಾಚಕಃ ಶಬ್ದ ಸಮಯೋಪಿ ತಥೈವೋಪಪನ್ನ ಇತಿ ನ ವಯಮತ್ರ ಪರ್ಯಾನುಯೋಗಮಹಾರ್ಥಮ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತೇ ತು ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾ ನ ಗುಣಮಾಖ್ಯಾನ್ತಿ. ಕಿನ್ತು ಗುಣಾಲಿಪ್ತಿ ತಮೂರ್ತಿವ್ಯವೇನಾಭಿದಧತ ಇತಿ ಗುಣಶಬ್ದಾಃ. ಉತ್ಪಲಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತು ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಇತಿ ನೀಲಾದಿವಿಶೇಷಣಮೇವ ಉತ್ಪಲಾದಿ ವಿಶೇಷ್ಯಮೇವ ಇತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಪ್ರಕಾರಾ ಸ್ವಪಾ ಸರ್ವಾಪಿ ರೀತಿಭಾರ್ಪಾಯಾಮಪಿ ಸಮಾನ್ಯಮೇತಿ ತಾದೃಶಮೇವೋದಾಹರತಿ—ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳ್ಳಿದು ವರೆ ಇತಿ. ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ 333 ಇತಿ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದಿಲೋಕಃ. ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ 334 ಇತಿ ಇಕಾರಸ್ವ ಎದಾದೇಶಃ. ಕತಃ 335 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ತಕಾರಸ್ವ ದಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಬಟ್ಟಮೋಲೆ, ತೋರಮುಡಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಗ್ರ ಹುಲಂ 345 ಇತಿ ಆಗಾಗಮಃ. ನಿಡುಗಣ. ಅತ್ರ ಕಿಞಶ ಕುರ್ವ್ಯಾನ್ತೇ 340 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದಿಲೋಕಾನಂತರಮೇವ ಉಕ್ತವಿಧಿರಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿತ್ಯಂ || 310 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಿಶೇಷಣವಾಚಿ ಸುಬಂತಂ ವಿಶೇಷ್ಯವಾಚಿನಾ ಸಮಾನಾರ್ಥಕರಣೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಂಜೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಂಕಿದುದು ಬಿಲ್ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ; ಕಡಿದು ಚಾಗಂ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ಕಡುಚಾಗಿ ; ನಿಡಿದು ಕಣ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ನಿಡುಗಣಂ ; ನಾಲು ತೋಳ್ಗೆ ಆವಂಗಿ ಆತಂ, ನಾಲ್ಕೋಳ್ಗೆ. ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಡುಚಾಗಂ, ಕುಡುವಿಲ್. ವಿಶೇಷಣಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಲ್ ಕೊಂಕಿದುದು ಆವಂಗಿ. ಏಕಾರ್ಥೇನೇತಿ ಕಿಂ ? ಅನೇಯ ಕೊಂಬು ಈತಂಗಿ.

ಬಹುವ್ರೀಹಿಪ್ರದೇಶಾ ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ 27 ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[An inflected qualifying word always forms a compound with the inflected word following with which it is in agreement, in order to convey another meaning : such a compound is a bahuvrīhi.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ 809 ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಅನ್ಯಾರ್ಥ ಇತ್ಯುತ್ರ ಅನ್ಯತ್ವಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ; ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷೈವ ಕಸ್ಯಚಿದನ್ಯತ್ವಾತ್. ತಚ್ಚ ಸಮಾಸಪ್ರಕರಣೇ ಸಮಸ್ಯಮಾನಂ ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಂ ಚೇತಿ ಪದದ್ವಯಮೇವ, ಅಪರಸ್ಯ ಅಪ್ರಸಜ್ಞಾತ್. ತಥಾ ಚ ತಾಭ್ಯಾಮುಭಾಭ್ಯಾಂ ಅನ್ಯತ್ ಯತ್ಪದಂ ತದರ್ಥೇ ಅಭಿಧೇಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ. ತಥಾ ಚ ಅನ್ಯಾರ್ಥಃ ಸಮಾಸಾಭಿಧೇಯೋ ನ ವಾಕ್ಯೇನ ಅವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಬೋಧಯಿತುಂ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಣಾತ್ ತಸ್ಯ ಚ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಸಾಮಾನ್ಯಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ತು ಸುಪ್ ಸುಪಾ ಸಮಾಸಃ 808 ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿದ್ಧಾ. ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ 827 ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಜನಂ.

ಯದ್ವಹಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಯಾಃ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಟಃಘಾಭಾದಿವತ್ ಲಘೈವ ಕಾರ್ಯಾ ಅನ್ಯತ್ರಾನ್ಯರ್ಥಾಯಾಃ. ಅನ್ವರ್ಥಾ ತು ಮಹತೀ, ಯಥಾ ಸ್ವರವ್ಯಂಜನಾವ್ಯಯಸರ್ವನಾಮಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾದಯಃ. ನಾತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಿತಿ ಅನ್ವರ್ಥಾ. ಅತೋತ್ರಯಾ ಕಾಚಿತ್ ಲಘೈವ ಕಾರ್ಯಾ. ಅತ ಏವ ಅಸೂತ್ರಯತ್ ಅವಾನ್ಯಾರ್ಥೇನೇಕಂ ವಂ ಇತಿ ಭಗವಾನ್ ದೇವನಂದಿ. ತಥಾಪಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಮನುಸೃತ್ಯ ಗುರ್ಗಿ ಇಯಮಭಿಮತಾ ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಂ ಅನನ್ವರ್ಥಾಪಿ ಮಹತೀ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ. ಯಥಾ ತತ್ಪರುಷಃ ಕರ್ಮಧಾರಯಶ್ಚೇತ್ಸ್ರೀಯಿತಮಭ್ಯಾಸೋಽಭ್ಯಸ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಕೋಂಕಿದುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೋಂಕಿದುದು ಬಿಲ್ ಆವಂಗಿ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯೇ ಕೋಂಕಿದುದು ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದಂ ಬಿಲ್ ಇತ್ಯನೇನ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ಬಿಲ್ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ. ಆವಂಗಿ ಇತಿ ಅನ್ಯಪದಂ. ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಏವಂ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಯೋಜ್ಯಾ. ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಇತ್ಯುತ್ರ ಕೋಂಕೋಃ ಕುಡುಃ 872 ಇತಿ ಕುಡುರಾದೇಶಃ. ಅಬ್ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ 827 ಇತಿ ಅಪ್ ಸಮಾಸಾಂತಃ. ಮನ್ಮಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ; ವಕ್ರಧನುರ್ಮವನ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಯದ್ವಹಿ ಲೋಕೇ ಸರ್ವೇ ಪಾಮಪಿ ಧನುರ್ಮವನೇವ ; ತಥಾಪಿ ಕದಾಚಿತ್ ಜ್ಯಾವರೋಹದಶಾಯಾಮಾರ್ಜವಂ ಸಮ್ಭಾಷ್ಯತೇ. ಮದನಸ್ಯ ಧನುಃ ಸರ್ವದಾಪಿ ಅರೂಢಜ್ಯಮೇವ. ನ ಕದಾಪಿ ತಜ್ಜಾಲಯಾ ಅವರೋಹ ಇತಿ. ಕಡಚಾಗಿ. ಕಡಿದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಉಪಾಂತ್ಯ ಸ್ವರಾದಿಲೋಪೇ ಕಿಞಶ ಕುರ್ವ್ಯಾನ್ತೇ 840 ಇತಿ ಕುರಾಗಮಃ. ಇಶಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ 828 ಇತಿ ಇಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲಘಾ || 311 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಬಂತಂ ಪೂರ್ವಪದಂ ಲಘಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ. ಸ ಸಮಾಸೋ ಲಬ್ಧವ್ರೀಹಿಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೋ ಭವತಿ.

1 ಉಪಾಂತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರಾದಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಾಂಬೊಳ್ಚಂ ತಲೆಯೊಳ್ ಆವೆಂಗೆ ಆತಂ, ಬಾಂಬೊ
ಚ್ಚ ದಲೆಯಂ ; ಬಗ್ಗ ದೊವಲ್ ಉಡೆಯೊಳಾವೆಂಗೆ ಆತಂ, ಬಗ್ಗ ದೊವಲುಡೆ
ಯಂ ; ಕಿಚ್ಚು ಕಣೊ ಳಾವೆಂಗೆ ಆತಂ, ಕಿಚ್ಚು ಗಣಂ .

[An inflected word always forms a compound with a word in the seventh (locative)
case following : such a compound is a *bahuvrīhi*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಳಾ ಇತಿ ಆಧಾರವಾಚಿನಃ ಸಪ್ತಮೀಸಂಜ್ಞಾಸ್ಯ ಸುಪಃ ತೃತೀಯಾಂತ
ನಿರ್ವೇಶಃ. ಯೇನ ವಿಧಃ ೩೩ ಇತಿ ತದಂತಲಾಭಃ. ಸಪ್ತಮ್ಯಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ
ಇತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಆಧಾರಕ್ಕೆ ಆಧೇಯಾಪೇಕ್ಷಃ, ಅಸತ್ಯಾಧೇಯೇ ಆಧಾರತ್ವಾಭಾವಾತ್.
ಅತಃ ಏವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಪದಂ ಆಧೇಯವಚನಮಿತ್ಯೇತತ್ ಅರ್ಥಿಕವೇವ ನಾತ್ರ ಸಾಮಾ
ನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ, ತದಘಟನಾತ್. ನ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಏವೇತಿ
ನಿಯಮಃ ; ವೃದ್ಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೀರಮಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ವೃದ್ಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹಿರಪ್ಪೇತಃ ; ತರ್ಹಿ ಅಯಂ ಯೋಗೋ ನಾರ
ಭ್ಯೇತ. ಅನನ್ತರಯೋಗೇ ತದನನ್ತರಯೋಗಾನುವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಾದ್ರಿಯೇತ. ಯತೋತ್ರ
ಸುಪಃ ಸುಪಾ ೩೩೩ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇನ ಸುಬಂತಂ ಸುಬಂತೇನ ಸಮಸ್ಯತೇ ಆನ್ಯಾ
ರ್ಥೇ ಅಭಿಧೇಯೇ ಸ ಸಮಾಸೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಂಜ್ಞೋ ಏವಲೇತಿ ಅನನ್ತರಯೋಗಾ
ವೇವ ಸಿದ್ಧಃ ಇತಿಚೇತಃ—ಯದ್ಯಪಿ ಏವಂ ಸಿದ್ಧತಿ ; ತಥಾಪಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಬಹು
ವ್ರೀಹಿರೇವ ಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಭಿನುನ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ತದನನ್ತ
ರಯೋಗಾನುವೃತ್ತಿರಾದ್ರಿಯತೇ. ವೃದ್ಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೀರಮಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತರಪದ ಏವ
ಪ್ರಚುರ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಅಯಮಪ್ಯಾಂವೃಣೀಯ ಇತಿ.

ತಥೈವ ವಿದ್ಯುಃ ದರ್ಶಯತಿ—ಬಾಂಬೊಳ್ಚಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಾನ್ಶಬ್ದೋ ಗಗನ
ವಾಚಿ. ಪೊಚ್ಚ ಮಿತಿ ನದಿವಚನಂ. ಆಧರಣವಾಚ್ಯುಪಿ ಪೊಚ್ಚ ಶಬ್ದೋಸ್ತಿ. ನ
ನೋತೋಪಯೋಗೀ. ಬಾನೋದ್ದ ಪೊಚ್ಚಂ, ಬಾಂಬೊಳ್ಚಂ. ಬಳ್ ಸಾಧುನಿಪು
ಣಾರ್ಥೇನ ೩೩೩ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಅಧಿಕರಣಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಅಪಿ ಸಮಾಸಾಬ್ದೀಕಾ
ರಾತ್ ಬಾಹುಲಕಃ ಸಪ್ತಮೀಸಮಾಸಃ. ಇವರ್ಧ ಇತಿ ಸ್ಥಿತ್ಯರ್ಥಸ್ಯ ಸಮಾಸಾಂತರ್ಭೂತ
ತ್ವಾತ್ ಪೃಥಗಗ್ರಹಣಂ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ. ದಭ್ಯೋದನಾದೌ ಮಿಶ್ರಿ
ತಾದಿವತ್. ಅಥವಾ ವಾನ್ ಪೊಚ್ಚಂ, ಬಾಂಬೊಳ್ಚ ಮಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಂತೇ ಪಷ್ಠಿ ಸಮಾಸೋ
ವಾ. ತದನನ್ತೋ ವಾ ವರ್ಗೇ ೩೩ ಇತಿ ನಕಾರಸ್ಯ ಅನುಸ್ವಾರಾದೇಶಃ. ಕತಃ ೩೩
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಕಾರಸ್ಯ ಲಕಾರಾದೇಶಃ. ಬಾಂಬೊಳ್ಚಂ, ಪೊಚ್ಚೇಮಗ್ಗ. ಸಾ ತಲೆ
ಯೊಳ್ ಕಿರಸಿ ಯಸ್ಯಾಸಾ ಇತಿ ಬಾಂಬೊಳ್ಚ ದಲೆಯಂ. ಅಟ್ ಸ್ವರಾತ್ ೩೩೩ ಇತಿ ಅಟ್
ಸಮಾಸಾಂತಃ. ತಥಾ ಬಗ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಗ್ಗಶಬ್ದೋ ವ್ಯಾಘ್ರವಾಚಿ. ವ್ಯಾಘ್ರಶಬ್ದ
ಸ್ಯ ಕರವಾದಿತ್ವಾತ್ ಬಗ್ಗ ಇತಿ ನಿಪಾತಃ. ತೊವಲಿತಿ ಚರ್ಮವಚನಃ. ಬಗ್ಗ ದ
ತೊವಲ್, ಬಗ್ಗ ದೊವಲ್. ಅದ್ ೩೩೩ ಇತಿ ಪಷ್ಠಿ ಸಮಾಸಃ ಕತಃ ೩೩ ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ತಕಾಸ್ಯ ದಕಾರಃ. ಉಡೆಯೊಳತಿ ಕಟ್ಟಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಗ್ಗ ದೊವಲುಡೆಯಂ, ಪೂ

ವರ್ತತ' ಅಟೆ ಸಮಾಸಾಂತಃ. ವ್ಯಾಘ್ರಚರ್ಮಧಾರೀ ಇತಿಯಾವತ'. ತಥಾ ಕಿಚ್ಚು ಗಣಂ, ಅಗ್ನಿಲೋಚನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ¹ ತ್ರಯೋಮಿಾ ಭರ್ಗವಾಚಕಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸರೂಪಂ ||312||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮಿಥಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಗೃಹಸ್ತಿ ಯಸ್ತೌ ಯೇನ ವಾ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರಹರನ್ತಿ ತತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ತತ್ಪ್ರವ ಪ್ರವರ್ತಮಾನೇನ ಸುಬದ್ಧೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಯುದ್ಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ; ಸ ಸಮಾಸೋ ಬದ್ಧುಪ್ರೀಹಿಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮನೋ ² ರೊಂದಂ ಪಿಡಿವುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು, ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ ; ಕೋಲಿಂ ಕೋಲಿಂ ಪ್ರೊಯ್ಯುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು, ಕೋಲಾಕೋಲಿ. ಮಿಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮಂ ಪಿಡಿವುದು ಯುದ್ಧದೊಳೆ. ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹೆಲ್ಲಮಂ ಹೆಲ್ಲಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಮಾಳ್ವು ಯುದ್ಧಂ. ಯುದ್ಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯಂ ಕಯ್ಯನೋ ² ರೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ಮಾಳ್ವು ಬಿನದಂ. ಸರೂಪಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯಂ ಕಾಲನೋ ² ರೊಂದಂ ಪಿಡಿದು ಮಾಳ್ವು ಯುದ್ಧಂ.

[In mutual seizing or beating, the word used to show what was seized or with what the beating took place always forms a compound with the same word repeated when it conveys another meaning of fighting: such a compound is a *bahuvrīhi*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಿಥಃ ಬ್ದವರ್ಥಾಪರ್ಯ ತಮುಚ್ಚಾರ್ಯ ಆರ್ಥಾಪಯತಿ— ಮಿಥಃ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಇತಿ. ಅತೋತ್ರ ಮಿಥ ಇತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯೋಚ್ಚಾರಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನ್ಯತರ ಏವಾಲಂ ನೋಽಘೌ ಆದೀಯೇತಾಮಿತಿ. ಗ್ರಹಣಶಬ್ದಃ ಕರಣಾಧಾರೇಣಾ ನಟಿ (ಶಾ. 4-4-90) ಇತಿ ಅಧಿಕರಣೇ'ನಡಸ್ತ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಗೃಹಸ್ತಿ ಯಸ್ತೌ ಇತಿ. ಪ್ರಹರಣಶಬ್ದಃ ಕರಣೇ'ನಡಸ್ತ ಇತಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಯೇನ ಪ್ರಹರನ್ತಿ ಇತಿ. ಚಕದ್ವೇ ಗ್ರಹಣಪ್ರಹರಣಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾಭಿವಿವಕ್ಷಾನ್ಮಾನ್ವಯಕ ಏವ ; ನಾನಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚಾರ್ಯಕಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಯಸ್ತೌ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಗೃಹಸ್ತಿ ಯೇನ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರಹರನ್ತಿ ಚೇತಿ ತದಭಯೇ ಸಮುಚ್ಚಿತ ಏವ ಸಮಾಸಃ ಸ್ವಾತಂ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ. ನೇಷ್ಯತೇ ಚ ತಥಾ. ಯದ್ವೇವಮಿಷ್ಟೇತ ಮಿಥೋಗ್ರಹಣಪ್ರಹರಣ ಇತಿ ಸಮಸ್ತತಯೈವ ನಿರ್ದಿಶೇತ್ ನ ವ್ಯಸ್ತತಯಾ. ತಥಾ ಚಕಾರೋಪಿ ನ ಕಾರ್ಯ ಇತಿ ಲಾಘವವಪಿ ಅದೃತಂ ಭವೇತ್. ಅತೋತ್ರ ಗ್ರಹಣಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಹರಣಮಾತ್ರೇ ಚ ಯಥಾಸ್ಥಾದಿತಿ ವ್ಯಾಸಾದರಃ ಚಕಾರ್ಜ್ವಲಿತಿ ಸೂತ್ರಕಾರಪ್ರಪಂಚಮಿತ್ಯೇಷ ವಾಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ನಸ್ಯ ವೃತ್ತಿಕೃತೋಭಿಪ್ರಾಯಃ.

¹ ತ್ರಯೋವ್ಯಮಿಾ. ² ನೊರೊಂದಂ.

ಸರೂಪಮಿತ್ಯೇತದರ್ಥಾಪಯತಿ— ಸಮಾನಶ್ರುತಿಕಂ ಇತಿ. ಸಮಾನಂ ರೂಪಂ ಯಸ್ಯ ತತಃ ಸರೂಪಂ. ಸಮಾನಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಭಾವಃ. ರೂಪಂ ಚ ಅತ್ರ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶ್ರುತಿಗೋಚರತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯತ, ತದೈವ ಶಬ್ದಸ್ವಾಭಾವ್ಯಾತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಮಾನ ಮಿತ್ಯೇವ ಗೃಹ್ಯತಾಂ ; ಕಿಂ ಸರೂಪಗ್ರಹಣೇನ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರೂಪಯೋರಿವ ವಿರೂಪಯೋರಪಿ ಸಮಾನಪ್ರಸಕ್ತ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಅರ್ಥತಃ ಸಮಾನಭಾವ ಇತಿ. ನ ಚ ಶಬ್ದತಃ ಏವ ಸಾಮ್ಯಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಂ ನಾರ್ಥತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಿಂನಿ ಬನ್ಮನೋ'ಯಂ ಸರೂಪಪ್ರದ್ವೇಷಃ ? ಸಮಾನಮಿತ್ಯುಕ್ತಾಂವಿ ಸಾರೂಪ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ. ತತೋ ವರಂ ಸರೂಪಮಿತ್ಯೇವ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅನ್ಯಾರ್ಥಇತಿ ಅನರ್ಗಲಮನುವರ್ತಮಾನಂ ಸಂಕ್ಷೋಚ್ಯ ನಿರೂಪಯತಿ— ಯುದ್ಧೇ ಇತಿ. ಯದಾ ಅನ್ಯಸದಾರ್ಥೋ ಯುದ್ಧಮೇವ ಭವತಿ, ತದೈವ ಸಮಾನೋ ನಾನ್ಯದೇತಿ ವಿದ್ಯುಃ ದರ್ಶಯತಿ—ಹೆಲ್ಲಮಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಹೆಲ್ಲಶಬ್ದಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಪುರ ಶಬ್ದಾ ಡಾರ್ಥೋ ವಾ. ಅತ್ರ ಅಧಿಕರಣಸಾಧನಗ್ರಹಣಬ್ಧೋಪಾದಾನಾತ್ ಯದ್ಭವಿ ಹೆಲ್ಲದೋ ಹೆಲ್ಲದೋ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೇಶೇಷು ಕೇಶೇಷು ಗೃಹೀತ್ಯೇತಿ ; ತಥಾಪಿ ಪಿಡಿದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ಕರ್ಮ ಸಾಸ್ತೀವೇತಿ ಭಾಷಾದಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾನಂತಯೈವ ವ್ಯವಹರಂತಿ ವೃದ್ಧಾ ಇತಿ ತಥಾ ಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಒರೊಂದಂ ಇತಿ ಅನೋನ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಹೆಲ್ಲಹೆಲ್ಲ ಇತಿ ಅಕ್ಕ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ³³¹ ಇತಿ ಇಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಅಗಾಗಮತ್ವ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾ ವಾರಾರ್ಥೇ ಸಂಖ್ಯಾಯೇ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಸಂಖ್ಯಾ || 313 ||

ವೈತ್ತಿ || ವಾರ್ಥೋ ವಿಕ್ಲಪಃ ಸಂಖ್ಯಯೋ ವಾ. ವಾರ್ಥೋ ವಾರಾರ್ಥೇ ಚ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿ ಸುಬಂತಂ ಸಂಖ್ಯಾಯೇ ವರ್ತಮಾನೇನ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನಾ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎರಡು ಮೇಣ್ ಮೂಟು ಮೇಣ್, ಎರಱ್ಱುಟು ; ನಾಲ್ಕು ಮೇಣ್ ಅಯ್ದು ಮೇಣ್, ನಾಲ್ಕಯ್ದು ; ಎರಡೋ ಮೂಟೋ, ಎರಱ್ಱುಟು ; ನಾಲ್ಕೋ ಅಯ್ದೋ, ನಾಲ್ಕಯ್ದು ; ಎರಱ್ಱುರಿ ಅಯ್ದು, ಈ ರೈದು ; ಎರಱ್ಱುರಿ ಪತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತು. ವಾ ವಾರಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎರಡುಂ ಮೂಟುಂ, ಎರಡೆ ಮೂಟೆ. ಸಂಖ್ಯಯೇ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾವ್ವೆರ ನೂಟೋ ಅಯ್ಯತ್ತೋ. ಸಂಖ್ಯಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಆನೆ ಎರಡೋ ಕಲ್ಲೋ. ಸಂಖ್ಯಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಕುಡುರೆಯೋ ಪತ್ತಾನೆಯೋ.

A numeral always forms a compound with a following numeral when they express in relation to the same inflected word (the alternative)
this or that, or so many times.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾ ಚ ವಾರ್ಷ್ವ ವಾನಾರೌ ಶಬ್ದವಿಶೇಷೌ. ತಯೋರರ್ಥೋ ವಾ ವಾರಾರ್ಥ ಇತ್ಯತ್ರ ದ್ವಂದ್ವದ್ವೇ ಶ್ರೂಯಮಾಣೋರ್ಥಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಬಂಧಿತ ಇತಿ ವಾರ್ಥೋ ವಾರಾರ್ಥಶ್ಚೇತಿ ಫಲಿತಃ. ತತ್ರ ವಾರ್ಥಃ ಕ ಇತ್ಯತ್ರ ಆಹ— ವಾರ್ಥೋ ವಿಕಲ್ಪಃ ಸಂಶಯೋ ವಾ ಇತಿ.

ನನು ವಿಕಲ್ಪ ಸಂಶಯಯೋಃ ಕೋ ಭೇದಃ ? ಉಭಯೋರುಭಯಕೋಟಿಕತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಹಿ—ಭೋಜನಾಯ ಫೇರಂ ವಾ ದಧಿ ವಾ ಅನೀಯತಾಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ. ನಾಹಂ ಜಾನೇ ಫೇರಂ ವಾ ದಧಿ ವೇತಿ ಸಂಶಯಃ. ನಾತ್ರ ಅನಯೋಃ ವಿಶೇಷ ಉಪಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಉಭಯೋರುಭಯಕೋಟಿಕತ್ವೇನ ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರ್ಣಯರೂಪಃ, ಸಂಶಯಸ್ತು ಅನಿರ್ಣಯರೂಪ ಇತಿ ಅಸ್ಮೈವ ಅನಯೋರ್ಭೇದಃ. ನ ಹಿ ಭೋಜನಾಯ ಫೇರಂ ವಾ ದಧಿ ವಾ ಅನೀಯತಾಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪೇ ಪರಿವೇಷ್ಯಾ ಸನ್ನಿಧೇ, ಯಥಾ ಲಾಭಂ ಯಥೇಚ್ಛಂ ವಾ ಅಸ್ತುತರತ ಆನಯತ್ಯೇವೇತಿ. ನೈವಂ ಸಂಶಯೇ. ಫೇರದಧ್ಯುಭಯಸಾಧಾರಣಧಾವಲ್ಪದರ್ಶನಾತ್ ಕಿಮಿದಂ ಫೇರಂ ಉತ ದಧಿ ವೇತಿ ಯಾವದ್ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಅನಿರ್ಣಯ ಏವೇತಿ.

ವಾರಾರ್ಥಸ್ತು ಲೋಕೇ ಸಕ್ಯತ ಅಸಕ್ಯತ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಏವೇತಿ ತದರ್ಥಂ ಪೃಥಗನುಕ್ತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮೇವಾಹ—ವಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಂಕ್ಷೇಪಯ ಇತ್ಯೇತತ್ ನ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ; ಕಿಂತು ಉತ್ತರಪದಸ್ಯೈವೇತ್ಯಾಹ—ಸಂಕ್ಷೇಪಯೇ ವರ್ತಮಾನೇನ ಇತಿ.

ಎರಡು ಮೇಣ್ ಮೂಱು ಮೇಣ್. ಮೇಣ್ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪವಚನಮವ್ಯಯಂ. ದ್ವೌ ವಾ ತ್ರಯೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಎರಟ್ಮೂಱು. ದ್ವಿತ್ರಾ ಇತಿ ವಿಕಲ್ಪಃ. ಎರಡೋ ಮೂಱೋ ಓ ಇತಿ ಸಂಶಯದ್ವಂದ್ವಿತಕೋ ನಿಪಾತಃ. ದ್ವೌ ವಾ ತ್ರಯೋ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಎರಟ್ಮೂಱು. ದ್ವಿತ್ರಾ ಇತಿ ಸಂಶಯಃ. ಎರಡುಬಾರಿ ಪತ್ತು. ಬಾರಿ ಇತಿ ವಾರಾರ್ಥ ಮವ್ಯಯಂ. ದ್ವೌ ವಾರೌ ದಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಇಪ್ಪತ್ತು. ದ್ವಿದಶಾ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಅತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಾದೀನಾಂ ಸಮಾಸಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾಸೇ ಮೇಣಾದೇ ಅವಚನಂ ಉಕ್ತಾರ್ಥಾನಾಮಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಪಾರ್ವರ ನೂಱೋ ಆಯ್ವ ತೋ ಇತ್ಯತ್ರ ಪಾರ್ವರ ಇತಿ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯಪ್ರಯೋಗಾತ್ ನೂಱು ಆಯ್ವತ್ತು ಇತ್ಯುಭಯಮುಖ ಸಂಕ್ಷೇಪವಚನಮೇವೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ ; ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಶತಂ ಪಚ್ಚಾಶದ್ವೇತಿ. ಸಂಕ್ಷೇಪಯವಚನತ್ವೇ ತು ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೇನ ಭಾವ್ಯಂ, ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಶತಂ ಪಚ್ಚಾಶದ್ವಾ ಇತ್ಯಾದೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವಂದ್ವಃ ಸಾಹಿತ್ಯೇ || 314 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸುಬಂತಂ ಸುಬಂತೇನ ಉತ್ತರಪದೇನ ಸಹ ನಿತ್ಯಂ ಸಮ ಸ್ಯತೇ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ; ಸ ಸಮಾಸೋ ದ್ವಂದ್ವಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರನುಂ ಗಿಡುವುಂ, ಮರಗಿಡುಗಳ್ ; ಅಳಿಯುಂ ಗಿಳಿಯುಂ, ಅಳಿಗಳಿಗಳ್ ; ಕರಿಯುಂ ತುರಗಮುಂ, ಕರಿತುರಗಗಳ್. ಸಾಹಿತ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮರನುಂ ಗಿಡುವುಂ. ದ್ವಂದ್ವಪ್ರದೇಶಾಃ ಪರವದ್ವಂದ್ವದ್ವಂದ್ವಃ¹¹² ಇತ್ಯೇವಮಾದಯತಿ.

[An inflected word always forms a compound with a following inflected word when they are taken together : this is a *dvandva* compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೃತ್ತಿಪದ್ಯಸ್ತದರ್ಥಾನಾಂ ಯುಗಪತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನಂ ಸಾಹಿತ್ಯಂ : ಸರ್ವೇಶ್ವರಿತಿ ಯಾವತ್. ತದತ್ರ ಸಮಸಾರ್ಥ ಇತ್ಯತೋ ನಿತ್ಯ ಏವಾಯಂ ಸಮಾಸಃ. ನಾಕೇ ತು ಸಾಹಿತ್ಯಂ ನಾವಗಮ್ಯತ ಏವ. ತಥಾಹಿ—ಧವಶ್ಚ ಖದಿರಶ್ಚ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಿಭಾಷ್ಯಂ ಶಬ್ದಭಿಷ್ಠಂ ದ್ವಯೋರರ್ಥಯೋಃ ದ್ವೇ ಜ್ಞಾನೇ ಕ್ರಮೇಣ ಜಾಯೇತೇ. ನೈವಂ ಸಮಾಸಃ ; ಧವಖದಿರಾವಿತ್ಯಾದೌ ಯುಗಪದೇವ ಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್.

ನನು ಅತ್ರಾಪಿ ಕಥಮೇತತ್ ? ಏಕತ್ರ ಏಕದಾ ಅನೇಕಸಂವಿದಾಮನುತ್ಪತ್ತೇರಿತಿ ಚೇತ—ನಾತ್ರ ಅನೇಕಾ ಸಂವಿದಪ್ಯತೇ. ಕೇತು ಅನೇಕಗೋಚರಾ ಸ್ವಯಮೇಕೈವೇತಿ. ಕೇಚ ಅತ್ರ ಅರ್ಥೋಽಪಿ ನ ಸರ್ವಥಾ ಅನೇಕಃ. ಇತರೇತರಸಂಕ್ಷಾನ್ಮಾನ್ಯ ಕಥಂಚಿ ದೇಕಾರ್ಥಭಾವಪರಿಣತ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಪ್ರಪಜ್ಞೇತಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್ ಸಮಾಸ ಏವ ನ ಭವೇತ್ ; ಸಮರ್ಥಾಃ ಪದವಿಧಿಃ²⁹² ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್. ಆತ ಏವ ಅರ್ಥೇ ದ್ವಂದ್ವಃ (ಪಾ. 2-2-29) ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಸಮುಚ್ಚಯಾನುಷ್ಠಾನೇ ಯೇತರೇತರಸಮಾಹಾರಾಶ್ಚಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಚತುರ್ಣಾಂ ಲಾರ್ಥತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಅದೃಶ್ಯಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್ ಅನ್ವಯದ್ವಯ ಏವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ನಿರೂಪಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮಾನಾಮೇಕಃ || 315 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ರೂಪತೋರ್ಥತೋ ವಾ ಸಮಾನಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮೇಕ ಏವ ಶಬ್ದೋವೇಷ್ಯತೇ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಷಮುಂ ಅಕ್ಷಮುಂ, ಅಕ್ಷಗಳ್ ; ಪಾದಮುಂ ಪಾದಮುಂ, ಪಾದಗಳ್ ; ಮುಷಮುಂ ಮೂಷಮುಂ, ಮೂಷಗಳ್ ; ಮಡಮುಂ ಮಡಮುಂ, ಮಡಗಳ್ ; ಜಾಣನುಂ ಚದುರನುಂ, ಜಾಣರ್ ಚದುರರ್ ಮೇಣಿ ; ಬಿಳಿದುಂ ವಿಶದಮುಂ, ಬಿಳಿಯವು ವಿಶದಂಗಳ್ ಮೇಣಿ. ಸಮಾನಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಮರಗಿಡುಗಳ್, ಪುಲೊದಲುಗಳ್.

[When words alike in form or in meaning are taken together only one is expressed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಸಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಸರ್ವಾಭಿತ್ವಾತ್ ಅಮಿ ಸಮೇಷಾಮಿತಿ ವಕ್ತೃವೈ ಕಥಂ ಸಮಾನಾಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಶ ಇತಿ ನ ಶಬ್ದನೀಯಂ. ಸಮಂ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ತಸ್ಯೈವ ತತ್ರ ಪಾತೋ ಸಾನ್ಯಸ್ಯ ನಾತ್ರೈಷ ಸರ್ವಾರ್ಥಃ, ಕಿಂತು ಸಮಾನಾರ್ಥ ಏವೇತಿ.

ಸಮ್ಯಂ ಚ ದ್ವೈಧಾ ರೂಪತೋರ್ಭತ್ಯೇತಿ. ತಥಾಹಿ—ಕೇಚನ ಶಬ್ದಾ ಭಿನ್ನಾ ಥಾ ಅಪಿ ರೂಪತಃ ಸಮಾನಾಃ. ಯಥಾ ಅಕ್ಷರಾಃ ಪಾದಾ ಇತ್ಯಾದಯೋ ನಾನಾರ್ಥಕಾಃ. ಕೇಚನ ಭಿನ್ನ ರೂಪಾ ಅಪಿ ಅರ್ಥತಃ ಸಮಾನಾಃ. ಯಥಾ ಅಮರಾಃ ನಿರ್ಜರಾ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾಃ; ಏಕಾರ್ಥವಾಚಕನಾನಾಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದತ್ವಾತ್. ಯದ್ವಾಪಿ ಉಭಯತ್ವ ಸಮಾನಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಂತಿ, ಯಥಾ ವೃಕ್ಷಶ್ಚ ವೃಕ್ಷಶ್ಚ ವೃಕ್ಷಶ್ಚ ವೃಕ್ಷಾ ಇತ್ಯಾದಯಃ; ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ಅನ್ಯತರಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವ ಸಾದೃಶ್ಯಮೇ ಕೇಷನಿಬಿನ್ನ ಸಂ ನೋಭಯಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವೇತಿ ನಿಯಮ ಇತಿ ತದುದಸ್ಯ ದ್ವಿವಿಧಮೇವ ಸಾದೃಶ್ಯಮಾಹ—ರೂಪತ ಇತ್ಯಾಹ.

ನನು ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯಃ. ಸಮಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಹವಚನೇ ಅನೇ ಕತ್ವೇ'ಪಿ ಏಕ ಏವ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತಿತ ನಾನ್ಯೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇರೇ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥೋಹಿ ಅಯಮನಾರಮ್ಭಃ. ನ ಹಿ ಅತ್ರಾರ್ಥೇ'ಯಮನಾರಮ್ಭಃ. ತಥಾಹಿ—ರೂಪತೋರ್ಭತ್ಯೇತಿ ವಾ ಸಮಾನಾಃ ಪಾದಮಾಪಾದಯೋ ವಕ್ರಕುಟಲಾದಯಶ್ಚ ಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಯಮೇ ಕತ್ಯವಿಷ್ಣುರ್ಭವದನೇಕತ್ವೇನಿಶಿಷ್ಟೇ'ಪ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ವರ್ತಂತೇ ನ ವಾ? ಯದಿ ವರ್ತೇರೇ ತದಾ ಏಕತ್ವ ಇವ ಅನೇಕತ್ವೇ'ಪಿ ಸ್ವಭಾವತಃ ಏವ ಪ್ರಯೋಗಸಮ್ಭವಾತ್ ನಾಪೂರ್ವೋ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ. ಯದಿ ಚ ನ ಪ್ರವರ್ತೇರೇ ತರ್ಹಿ ನಿತರಾಮಕರ್ತವ್ಯ ಏವ. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಸ್ತೌ ಕೃಚಿರರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಸ್ವಯಮಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಪ್ರವರ್ತಿತಪೂರ್ವಂ ಕಂಚನ ಶಬ್ದಮಪೂರ್ವತಯಾ ಪ್ರವರ್ತಯಿತುಮಿಷ್ಟೇ. ಕಿಂತು ಸ್ವಕೇ'ರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರವರ್ತಿತಮುಹಮೇವ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ; ಸಿದ್ಧಾ ನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ವಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ ವಿಸರೀತವರ್ತನೇ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಮಹಾಂತಃ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃತಃ ಪರಾನುಜಿಘೃಕ್ಷಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕುರ್ವಾಣಾಃ ಕೂಪಕ್ರೀಡನಾಬಿವತ್ ವಿನೋದಾರ್ಥಾಂ ಪರಾನಿಯಂತು ಮಹಾಂತು ಕ್ಲೇಶಮನುಭಾವಯಂತಿ; ಅಪೇಕ್ಷಾವತ್ತ್ವ ಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅತ ಉಭಯಥಾಪಿ ಏಕಶೇಷೇ ನಾಶೇಷ ಇತಿಚೇತ—ಉಚ್ಯತೇ. ಯಥಾ ಇಮೇ ತದೇಕಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ತಥೈವ ಅನೇಕಾರ್ಥೇ'ಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಏವ. ಶಾಸ್ತ್ರಮಪಿ ನಾಪ್ರವರ್ತ್ಯಪ್ರವರ್ತಕಂ ಯತ್ಕರಣಾತ್ ತತ್ಕಾರಣಾಮಪೇಕ್ಷಾವತ್ತಾ ಪ್ರಸಕ್ತೇತ. ಕಿಂತು ಏವಮಪಿ ಯಥಾ ಏಕತ್ವೇ'ನೇಕತ್ವೇ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಂ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿರೂಪಾಣಾಂ ಧವಬಿರಂಬಿನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ದ್ವನ್ದೋ ಭವತಿ ತಥೈವ ಸರೂಪಾಣಾಂ ಸಮಾನಾರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ಧವಬಿರಂಗಳೇ ಇತಿ ವತ್ ಪಾದಪಾದಂಗಳ್, ವಕ್ರಕುಟಲಂಗಳ್ ಇತಿ ಚ ಶಬ್ದಾಂತರಸ್ಥಾಪಿ ಶ್ರವಣಂ ಮುಖಾತ್ ಕಿಂತು ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಟೇತ ಇತ್ಯನೇನ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ದ್ವನ್ದೋ ಬಾಧ್ಯತ ಇತಿ ದ್ವನ್ದ್ವಸಪಾದಾರ್ಥಮಯಮನಾರಮ್ಭ ಇತ್ಯಾಹ—ದ್ವನ್ದೋ'ವಮಾದೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಏತಾದೃಶಂ ಏಕಶೇಷ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯೋ ನ ದ್ವನ್ದ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಏವಂ ಏಕಶೇಷಕರಣೇ ಇತರಪದಾನಾಮರ್ಥಾಃ ಕಥಮವಬುಧ್ಯೇರೇ? ನ ಚ ಏಕಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅನ್ಯತರೇಣೈವ ಗತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತರೇಷಾಮಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ವಿನೇತರಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತತ್ಪ್ರತೀತೇರಶಕ್ಯನಿರೂಪಣಾತ್. ಏಕಾರ್ಥಾನಾಮಪಿ ನಾನ್ಯತರೇಣಾಲಂ; ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದ

ನಿವೇಶ ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ಯಾವದ್ವ್ಯಚ್ಛಂ ವಾಚಕಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅನರ್ಜನಿಯತ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯಥಾ ದಧಿ ಮಧು ಇತ್ಯಾದೌ ವಿಭಕ್ತಿಲೋಕೇಽಪಿ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯತಾ ಪ್ರಕೃತಿರೇವ ತದರ್ಥಬೋಧಿನೀ. ತದ್ವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಇತರಾಭಾವಸಹಕೃತಮವಶಿಷ್ಟಂ ಪದಮೇವ ತದ್ಬೋಧಕಮಿತಿ ತದವಬೋಧೋಪಪತ್ತೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ಏಕಪದಾದನ್ಯಪದಾರ್ಥಾ ವಬೋಧನೇ ಸರ್ವತ್ರಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ. ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ವಾ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮದರ್ಶನಂ ತತ್ಪ್ರವ ಏಷಾ ರೀತಿನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಸಕಲಶಾಬ್ದಿಕಸ ವ್ಯುದಾಯೋಪದೇಶ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಏಕೇವೇ ಪಟ್ಟಕ್ಷೇಪಾಲಕ್ಷಯನ್ತಿ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ. ತಥಾಪಿ—ಸಮಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಶ್ರಿಯವಾಣೋಯಮೇಕೇಶಃ ಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಂ ಅಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ ಪಕ್ಷೌ. ಅಕೃತದ್ವಂದ್ವಿನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಅಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಸಮುದಾಯಾದಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಪೇಕ್ಷಿತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಭಕ್ತೀನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಪ್ರಾಪ್ತವಿಭಕ್ತೀನಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಾನಾಮವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ವೇತಿ ದ್ವೌ. ಏವಂ ಪಟ್ಟಕ್ಷಾಃ ಸಮುಪನ್ವೀತಿ. ತತ್ರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಂ ಅನೇಕಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತಚಿಂತಾಸನ್ನತ್ಯಾ ಬಹುವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ಗ್ರಂಥಗೌರವಭಯಾತ್ ನೇಹ ತನ್ಯತೇ. ಸಂಕ್ಷೇಪರೂಪಯೋ ಹಿ ಅತ್ರಾಧಿಕಾರಿಣಃ. ವಿಸ್ತರರೂಪೇನಾಂತು ತತ್ಸರ್ವಂ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ ಏವ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ.

ಅತ್ರ ಸಮಾನಾವಿತಿ ಬಹುತ್ವನಿರ್ದೇಶಾದಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ—ನ ದ್ವಯೋರೇವ ದ್ವಂದ್ವಂ ಇತಿ ಸಿಯಮಃ, ಕೀತು ಬಹೂನಾಮುಪ್ಪಸ್ತಿತಿ. ತೇನ ಮರಗಿಡಃಪುಲೋದಪು ಗಳ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಿ ಸಿಧ್ಯತೀತಿ. ಯತ್ರ ತು ಸಮಸ್ಯಮಾನಪದಾರ್ಥಯೋಃ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭಾವಃ ಸ ಏವ ದ್ವಿಪದಸಮಾಸಃ. ಯಥಾ ಪೂರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನ ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನೋ ವಾ. ತತ್ಪ್ರವ ತತ್ಸಮವಾತ್. ನಾತ್ರ ತಥಾ; ಸರ್ವಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನತ್ಯಾತ್. ಅತ ಏವ ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಬಹುವ್ರೀಡಾವು ನೈವಂ ಸಿಯಮಃ, ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಉಪಸರ್ಜನತ್ಯಾತ್. ಬಹುಪದಬಹುವ್ರೀಡೇರಪಿ ಅಭಿಲೇಕಾರಾದಿತಿ.

ಸರೂಪೈಕೇಷಮುದಾಹರಣ್ ತತ್ಸಮಮುದಾಹರಣಿ—ಅಕ್ಷಮುಂ ಅಕ್ಷಮುಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಏಕೋ ವಿಭಿಂತಕಃ, ಅಪರಃ ಕಕಟಾಬ್ಜಂ ದೇವನಾಬ್ಜಂ ವಾ. ತಥಾ ಪಾದಮುಂ ಪಾದಮುಂ ಇತಿ. ಏಕಸ್ತು ಯಾಂಶಃ, ಅಪರಃ ಕಿರಣಶ್ಚ ರಣೋ ವಾ. ಮಾಷಮುಂ ಮಾಷಮುಂ ಇತಿ. ಏಕೋ ಧಾನ್ಯವಿಶೇಷಃ, ಅಪರಃ ಪರಿಮಾಣವಿಶೇಷೋ ರೋಗವಿಶೇಷೋ ವಾ. ತಥಾ ಸರೂಪಂ ದೇಶ್ಯಮುದಾಹರಣಿ—ಮಡಮುಂ ಮಡಮುಂ ಇತಿ. ಏಕಂ ರಥಚಕ್ರಾಕೇಲಕಂ, ಅಪರಂ ಗುಲ್ಫಂ. ಮಠವಚನಸ್ತು ತದ್ಭವಃ. ವಿರೂಪೈಕೇಷಮುದಾಹರಣಿ—ವಕ್ರಮುಂ ಕುಟಿಲಮುಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಾದಿಃ || 316 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದ್ವಾದಿನಾ ಅನ್ಯೇನ ವಾ ಸಹವಚನೇ ಅದ್ವಾದಿರೇಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುದುರೆಯುಂ ಆತನುಂ, ಅವರ್ ; ಅದುಂ ಕುದುರೆಯುಂ, ಅವು ; ಲತೆಯುಂ ಈಕೆಯುಂ, ಇವರ್ ; ಪೂವುಂ ಉದುಂ, ಉವು. ಅದ್ವಾದಿಷ್ಟೇವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಹವಚನೇ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ. ಆತನುಂ ಈತನುಂ, ಇವರ್ ; ಈತನುಂ ಊತನುಂ, ಉವರ್ ; ಆಕೆಯುಂ ಈಕೆಯುಂ, ಇವರ್.

[Words of the *adu* class (for which see below) being taken together with one of the same class or any other word, only one is expressed. In the former case the last is retained.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಹವಚನಂ ಶಬ್ದಾಂತರಸಾಧ್ಯಂ, ಏಕಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್. ತಚ್ಚ ಅದ್ವಾದೇಃ ಸ್ವೇನ ಪರೇಣ ವಾ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ದ್ವಾವೇವ ಪ್ರಕಾರೌ ; ತೃತೀಯಪ್ರಕಾರಾ ಸಮ್ಭವಾದಿತ್ಯಾಹ—ಅದ್ವಾದಿನಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅದ್ವಾದಿನೈವ ಸಹವಚನೇ ನಾನಿಯಮೇನ ಅದ್ವಾದೇಃ ಸಶೇಷಃ, ಕಿಂತು ಅದು, ಇದು, ಉದು, ಅವುದು, ಎಲ್ಲಿ, ಪೆಹತು ಇತಿ ಗಣಪಾಠಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾದಿತ್ಯಾಹ—ಅದ್ವಾದಿಷು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೇನಿನನ್ || 317 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತನಾದಿಃ ತನಾದಿನಾ ಅನ್ಯೇನ ವಾ ಸಹವಚನೇ ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನದತ್ತನುಮಾನುಂ, ಆಂ ; ಯಜ್ಞದತ್ತನುಂ ನೀನುಂ, ನೀಂ ; ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರನುಂ ತಾನುಂ, ತಾಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ. ತಾನುಂ ನೀನುಂ, ನೀಂ ; ನೀನುಂ ಆನುಂ, ಆಂ.

[*Tan, nin, en* being taken together with one of them or another word, only one is expressed. In the former case the last is retained.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಗಣಪಾಠಃ, ಕಿಂತು ಸಾತ್ವೋ ಸಿದ್ಧೌಶ ಏವ. ಅನಂತರತು ಲ್ಲೇಕಕ್ಕೆ ಏವ ನ ವಿಶೇಷಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಃ || 318 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಾಂ ಸಹವಚನೇ ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನಪಃ ಏಕ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ. ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಶೇಷಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಕೆಯುಂ ಆತನುಂ, ಅವರ್ ; ಆತನುಂ ಅದುವುಂ,
ಅವು ; ಅದುವುಂ ಆಕೆಯುಂ, ಅವರ್.

[When masculine, feminine and neuter are taken together only one is expressed, namely the last.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಅನಂತರಯೋಗವತ್ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ, ಸ್ತ್ರೀದಿಶಬ್ದ
ನಾಮೇವ ಉಪಾದಾನಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಕಿಂತು ಸ್ತ್ರೀಭೃತ್ ಸ್ತ್ರೀ 102 ಇತ್ಯಾದಿಶಿ
ಕ್ಷಾ ನುಶಾಸನನಿರೂಪಿತಲಿಂಗನಿರ್ದೇಶ ಏವ. ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವವತ್ ಸ್ವೇನ ಪರೇ
ಣ ವಾ ಇತಿ ನ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂ ಸಮ್ಭವತಿ, ಪರಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಮಿಶ್ರಸಂಖ್ಯೇ
ಕ್ಷಾ ದಿಲಿಂಗಮಾದಾಯ ಪಕ್ಷಽನ್ತರಂ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರತೇ, ತಥಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತಾನ್ಯತಮ
ಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ನಿರ್ದೇಶೋ ನೋಭಯಸ್ಯ ; ಯುಗಪದುಭಯನಿರ್ದೇಶಾಭಾವಾತ್.
ಅತಃ ಸ್ವೇನೈವ ಸಹವಚನಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನ ಪಾಂ ಸಹವಚನೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಂದೆಸತ್ತಯಾ ವಾ || 319 ||

ವೈತ್ತಿ || ತಾಯೆಶಬ್ದೇನ ಸಹವಚನೇ ತಂದೆಶಬ್ದ ಏಕೋ ವಾ ಅವ
ಶಿಸ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂದೆಯುಂ ತಾಯುಂ, ತಂದೆಗಳ್ ; ತಂದೆತಾಯ್ಗಳ್.

[The words *tande* and *tāy* being taken together, optionally only one is retained.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶಬ್ದಪರ ಏವಾಯಂ ನಿರ್ದೇಶೋ ನಾರ್ಥಪರಃ. ಯದಿ ಅರ್ಥೋ
ಭಿಪ್ರೇತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಿತ್ರಾರ್ಥೇನ ಮಾತ್ರಾರ್ಥೇನ ವೇತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವ ನಿರ್ದೇಶೇತ್ ನೈವಮಿತಿ.
ನಚ ಆಯಮೇವ ನಿರ್ದೇಶೋರ್ಥಪರೋಸ್ತು ಸೂತ್ರಗತೇವೈವಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿ ವಾಚ್ಯಂ.
ತಂದೆಶಬ್ದದನ್ಯತ್ರ ತದ್ವ್ಯಾಪಿ ಏಕಶೇಷಾನಭ್ಯಾಸಗಮಾತ್. ಅಮೃಂದಿರ್, ಪಿತರರ್
ಇತ್ಯಾದೌ ಪೂಜಾಯಾಮೇವ ಅನೇಕತ್ವಂ ನೈಕಶೇಷೇ. ಅತೋತ್ರ ಉಚ್ಚಾರಿತಸ್ವರೂ
ಪಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಾನ್ತರಸ್ಯ. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಪಿ ಪಿತಾ ಮಾತ್ರಾ ವಾ
(ಶಾ. 2-1-85) ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಗ್ರಹಣಂ ನ ಪರ್ಯಾಯಸ್ಯೇತಿ ರಾದ್ಧಾನ್ತ
ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ತಾಯೆಶಬ್ದೇನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏತದರ್ಥಮೇವ ಉಭಯತ್ರ ಶಬ್ದ
ಶಬ್ದೋಪಾದಾನಂ. ಪಕ್ಷದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥಂ ವಾಗ್ರಹಣಂ.

ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್

ಕಂ || ನೀತಿಯನಖಿದಮ್ಮಂದಿರ್ |

ಮಾತಂ ಮನ್ನಿ ಸಿ ನಿಜೋಚಿತವ್ರತಗತಿಯಿಂ ||

ಜಾತಿಕುಲಾನ್ನ ತ್ಯಮನಭಿ |

ಜಾತರ್ ಮಾಟ್ಟಂತೆ ಮೂರ್ಖರೇಂ ಮಾಡುಗುಮೇ ||

ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಅರ್ಥಪರ ಏವಾಯಂ ನಿರ್ದೇಶಃ, ಅಮೃಂದಿರ್ ಇತ್ಯತ್ರ
ಮಾತಾಪಿತೃರಿತ್ಯೇವ ಅರ್ಥಾದಿತ್ಯಾಹುಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಏಕವದ್ವದ್ವನಿ || 320 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವದ್ವನಿಮಾಸ ಏಕವದ್ವಾ ಭವತಿ
ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರಗಿಡುಗಳ್, ಮರಗಿಡು; ಅಳಿಗಳಿಪುಲ್ಪದಲುಗಳ್,
ಅಳಿಗಳಿಪುಲ್ಪದಲು; ಕಾವಚಂದಿರರ್, ಕಾವಚಂದಿರಂ.

[A dvandva may optionally be singular.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವದ್ವನಿಃ ದ್ವದ್ವದ್ವನಿಃ ಕಥ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಅನೇಕತ್ವಾತ್
ಏಕತ್ವಂ ವಸ್ತುತೋ ನ ಸದ್ಭಿಃ ಇತಿ ಅತಿರೀಕತೇ. ಏಕವದ್ವನಿಃ ಚ ಏಕವಚನಂ
ಪ್ರಯೋಜನಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮನೇಕವತ್ || 321 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಕಮಪಿ ಅನೇಕವದ್ವಾ ಭವತಿ ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮಂ ವಿಷಯೇ.
ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಱವೆ ಬೆಳೆದುದು, ಕಱವೆಗಳ್ ಬೆಳೆದುವು; ಗೋಧಿ
ಕೆಟ್ಟುದು, ಗೋಧಿಗಳ್ ಕೆಟ್ಟುವು; ಧಾನ್ಯಂ ಪೆಚ್ಚಿತ್ತು, ಧಾನ್ಯಂಗಳ್ ಪೆಚ್ಚಿತ್ತು
ದುವು. ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತಂ
ನುಂಡಂ.

[The singular optionally becomes plural when the name of a class.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಜಾತಿಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ. ತಸ್ಯ ಏಕತ್ವಾತ್ ಅನೇಕತ್ವಮತಿರೀಕತೇ. ನ ಹಿ
ಸ್ವತೋನೇಕಸ್ಯ ಅನೇಕವದ್ವಾ ವಚಃ. ಅತದಾತ್ರ ನಃ ತದಾತ್ರ ತ್ವಾರೋಪಾಸ್ಮೈವ ಆತಿ
ದೇಶತ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ - ಏಕಮಪಿ ಇತಿ. ಸ್ವಭಾವಾದೇಕಮಪಿ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಅನೇಕವತ್
ಯಾ ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತ ಇತಿ. ಕಾರ್ಯಂ ಚ ಅನೇಕತ್ವವ್ಯವಹಾರ ಏವ.

ನನು ಕಥಮಸ್ಯ ಏಕತ್ವಂ? ಯತಃ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಿಶೇಷಾತ್ಮಕಮೇವ, ನಿರ್ವಿ
ಶೇಷಸಾಮಾನ್ಯಾನಭಿಗ್ರಾಹಕಾತ್. ತೇ ಚ ನಾನೈವೇತಿ ತದಾತ್ರನೋಸ್ಸಾಹಿ ಅನೇಕ
ತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇತ್-ಸತ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ ಅವಿವಕ್ಷಿತಭೇದಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ವಿವಕ್ಷಿತತ್ವಾತ್ ಏಕತ್ವಮಿ
ತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಅಖ್ಯಾಗ್ರಹಣಂ. ಉದಾಹೃತೌ ಕಱವೆ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕಲಮಾದಿಜಾತಿ
ಸರಾ ಏವ, ನ ತದ್ವಿಶೇಷಸರಾ ಇತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತೌ ದೇವದತ್ತ ಇತಿ ವ್ಯಕ್ತಿರೇವ,
ತಜ್ಜಾತೇರಭಾವಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಷ್ಠ ತದ್ವಾಚಿ || 322 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮಂ ವಿಷಯೇ ತದ್ವಾಚಿ ತಿಜನ್ತಂ ಅನೇಕ
ವದ್ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನೆ ನೂಂಕಿದುದು, ಆನೆ ನೂಂಕಿದುವು; ಕುದುರೆ
ಬಂದುದು, ಕುದುರೆ ಬಂದುವು; ಎತ್ತು ಫೋದುದು, ಎತ್ತು ಫೋದುವು.

ತಿಬಿತಿ ಕಿಂ? ಕುಣಿವುದಂ ಕುದುರೆಯಂ ನೋಡಿದಂ. ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ಕಿಂ?
ದೇವದತ್ತಂ ಬಂದಂ.

[With the name of a class the verb is optionally plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚೈವ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಂ ಜಾತಿಂ ಪರಾಮೃಶತಿ. ತಾಂ ಜಾತಿಂ
ವಕ್ತಿತ್ಯೇವಂಶೀಲಂ ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ತಿಬಿತ್ಯಸ್ಯ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ. ಅಥ
ವಾ ತಾಂ ವಕ್ತಿತಿ ತದ್ವಾಕ್ ತಸ್ಮಿನ್ ತದ್ವಾಚಿ ಇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮಾ. ಜಾತಿವಚನವಿಷ-
ಯೇ ವರ್ತಮಾನಮಿತಿ ತಿಬಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವ್ಯಧಿಕರಣಂ ವಿಶೇಷಣಂ.

ನನು ತಿಬಿ: ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವಮೇವ ನ ಕುತ್ರಾಪಿ ಜಾತಿವಾಚಿತಾ;
ಆಖ್ಯಾತವಾತ್ರಸ್ಯ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವನಿಯಮಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ
ತಸ್ಮೈಯಮಭಿಪ್ರಾಸ್ಯತ್ ಇತಿಚೇತ್—ನೇಹ ತಿಜೋ ಜಾತಿವಾಚಿತ್ವಮುಚ್ಯತೇ, ಯೇನ
ವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತಾ ಭಜ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಯತ್ರ ಸುಖಸ್ತಪದೇನ ಅವಿವಕ್ಷಿತಭೇದಾ ಜಾತಿ
ರುಚ್ಯತೇ ತತ್ರ ತತ್ತ್ವಿಯವಾಚಕಂ ಯತ್ತಿಭಿನ್ತಂ ಪದಂ ತಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಶ್ರಿಯಾ
ವದೇಕತ್ವವಾಭಿಧತೋಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾವೋತಿದಿಶ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನ್ || 323 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎನ್ಶಬ್ದ ಏಕಾರ್ಥೋಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂ ಮಾಡಿದೆಂ, ಆಂ ಮಾಡಿದೆವು; ಎನ್ನ ಮನೆ, ಎಮ್ಮ
ಮನೆ; ಎನ್ನ ಕುಲಂ, ಎಮ್ಮ ಕುಲಂ. ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಾತ್
ಯತ್ರ ಸಂಕ್ಷೋಭಜ್ಞೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ತತ್ರ ನ ಭವತಿ. ಆಂ ದೇವದತ್ತಂ
ಬಂದೆಂ.

[En though singular becomes optionally plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂಜಾದಿವಿಷಯೇನೇಕವದ್ಭಾವೋನಸ್ತರಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ನ
ತತ್ರ ಶಬ್ದನಿಯಮಃ. ಎನಸ್ತು ನ ವಿಷಯನಿಯಮಃ. ಕಿಂತು ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏಕಾ-
ರ್ಥವರ್ತನೋಪಿ ಅನೇಕವದ್ಭಾವೋ ಭವತಿ. ತಥಾಪಿ ಯತ್ರ ಸಂಕ್ಷೋಭಜ್ಞೈರ್ವಿಶಿಷ್ಟತೇ
ನ ತತ್ರ ಅತಿದೇಶಃ. ತದರ್ಥಂ ನ ವಿಶೇಷತೋ ಯತನೀಯಂ. ಯೇತತ್ ಅನುವೃತ್ತೋ-
ವಾಶಬ್ದಃ ತಸ್ಯೈವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಕ್ರಯಣಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಿದ್ಧತೀತ್ಯಾಜ್ಞ-
ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ || 324 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೂಜಾಯಾಂ ಉಪಹಾಸೇ ಚ ವಿಷಯೇ ಏಕಾರ್ಥೋಪಿ ಅ-
ನೇಕವದ್ಭಾವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಜಾಯಾಂ—ಎಮ್ಮ ತಂದೆ, ಎಮ್ಮ ತಂದೆಗಳ್;
ಎಮ್ಮ ಗುರು, ಎಮ್ಮ ಗುರುಗಳ್. ಉಪಹಾಸೇ—

ಕಂ || ಬಡವಾದಿರರಸ ಕಾಲೋಳ್ |

ನಡೆದಪಿರೊಡನಾರುಮಿಲ್ಲ ಕಡಲೆಗಳೇ ನಿ ||

ಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವೆ ದೇಗುಲ |

ದೇಡೆಯಾವುದು ಕುಡದ ನಿಮಗಮಿಯೆಡರಾಯ್ತೇ ||

[In honour or in ridicule the singular optionally becomes plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮಾತಾಪಿತ್ರಾಚಾರ್ಯಾದಿಷು ಪೂಜ್ಯೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ವಿನಯವಿಕೇಷಃ ಪೂಜಾ. ಪ್ರಸಿದ್ಧದೋಷೇಷು ವ್ಯಾಜೋಕ್ತೌ ದೋಷಪ್ರಕಟನ ಮುಪಹಾಸಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ || 325 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ವಿಧೇಯಂ. ತದ್ವಾಚಕಂ ಏಕಾರ್ಥಮಪಿ ಅನೇಕವದ್ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಐಶ್ವರ್ಯಮೆಲ್ಲಮಧ್ರುವಂ, ಅಧ್ರುವಂಗಳ್ ಇತಿ ವಾ. ಬಿರಲ್ ತೋರಿತ್ತು, ತೋರಿದುವು ಇತಿ ವಾ. ನುಡಿ ಸೂರುಳ್, ಸೂರುಳ್ಳ ಇತಿ ವಾ.

[In describing a characteristic the singular may optionally be plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ದೇಶಃ ಕಥನಂ. ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶಃ ಪ್ರತಿವಚನಂ. ತಚ್ಚ ಉದೇಶ್ಯವೇಕ್ಷಣ, ಕಿಮಪ್ಯುದಿಶ್ಯೈವ ಪ್ರತಿವಚನಸಮ್ಭವಾತ್. ತದ್ವಿಷಯಭೂತಂ ಪ್ರತಿ ನಿರ್ದೇಶ್ಯಮಿತಿ ಫಲಿತಮಾಹ-ವಿಧೇಯಂ ಇತಿ. ಉದಾಹೃತೌ ಐಶ್ವರ್ಯಮೆಲ್ಲಮಧ್ರುವ ಮಿತಿ ಐಶ್ವರ್ಯಮುದಿಶ್ಯ ನಶ್ವರತ್ವಂ ವಿಧೇಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಜ್ಞೇಯಮೇಕವತ್ || 326 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದವಿಶೇಷ್ಯಂ ಸಂಜ್ಞೇಯಂ. ತತ್ ಅನೇಕಾರ್ಥ ಮಪಿ ಏಕವದ್ವಾ ಭವತಿ ವಾ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಈರೇಲು ಲೋಕಂಗಳ್, ಲೋಕಂ ಇತಿ ವಾ; ಎರಡ ಯುದ್ಧ, ಅಯುದ್ಧಗಳ್ ಇತಿ ವಾ; ಈರಯುದ್ಧನೆಗೆಗಳ್, ಅವನೆಗೆ ಇತಿ ವಾ.

[The subject to which a numeral refers may be plural or singular at option.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಮುಪಾಸಂಜ್ಞೇಯಂ ಸಂಜ್ಞಾವಿಷಯಃ ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದ ಯೋ ವಾ. ಸ ಚ ವಸ್ತುವಾತ್ರಂ ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕಿಮಪಿ ಅಸಂಜ್ಞೇಯ ಮಸ್ತಿತ್ವಾಪ್ತಾಂಕುಹ-ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದಇತ್ಯಾದಿ. ವಸ್ತುಗತ್ಯಾ ವಸ್ತುವಾತ್ರಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞೇ ಯತ್ಪ್ರೇಪಿ ಯತ್ಸಂಜ್ಞಾಶಬ್ದವಿಷಯತ್ವೇ ತದೇವ ಸಂಜ್ಞೇಯಮಿಷ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ, ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ -

ಸೂತ್ರಂ || ಅಟೆ ಸ್ವರಾತ್ || 328 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸ್ವರಾನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಅಟ್ಟ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಟಕಾರಃ ಅಡಾ ಣಾಚಃ¹⁸² ಇತಿ ವಿಶೇಷಸಾರ್ಥಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಲಗೇದ್ವಯಂ, ನಿಡುವಣೆಯಂ, 1 ನುಣ್ಣೊಡೆಯಳ್, ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯಳ್, ನಿಡುಜಡೆಯಳ್, ಪೆಣಿವಣೆಯಳ್. ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಿ.

[A bahuvrīhi compound ending in a vowel takes the suffix a.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಾತ್ರ ಚೇತಿ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನ್ಯಾತ್ರಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ನ ವಿಶೇಷಃ ; ತಥಾಪಿ ಅನುಬಂಧ ಕೃತಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಾನೋಪಯೋಗೀತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ಕುಸಿಗೊರಲಿ ಇತಿ ಅನನ್ತರೋತ್ತರಯೋಗಾತ್ ಇಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಶಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ || 329 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಚಾಗಾದ್ಯನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಡುಗಲಸಿ, ಪುಸಿಬುಡಿ, ಬಲ್ಲುಜ್ಜುಗಿ. ಚಾಗಾದಿಭ್ಯಃ ಇತಿ ಕಿಂ? ನಿಡುವೆನ್ನಂ, ಚೆಂಬೊನ್ನಂ.

ಚಾಗ, ಕೆಲಸ, ಬೇಡಾರ, ಉಜ್ಜುಗ, ಬಾದು, ಬತ (?) ಇತಿ ಚಾಗಾವಿ ರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[A bahuvrīhi compound ending in *chiga* or words classed with it (namely, *kelasa*, *bēhāra*, *ujjuga*, *bādu*, *hata*, also *basava*, *nittura*, *gutaka*) takes the suffix i.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಾಗಾವೇಃ ಆಕೃತಿಗಣತ್ಯಸೂಚನಾರ್ಥಂ ಬಹುವಚನಾನ್ತನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಪಿ ಬಹುವ್ರೀಹೇಃ ಇತ್ಯೇತದ್ವಿಶೇಷವೇವೇತಿ ತತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣತಯಾ ಅಹಂ ಚಾಗಾದ್ಯನ್ತಾತ್ ಇತಿ. ಆಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ಬಸವ, ನಿಟ್ಟುರ, ಗತಕ ಇತ್ಯಾದಯೋನು ಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಲ್ಲಾಲ್ವಪ್ || 330 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಲ್ಲಶಬ್ದಾನ್ತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಇಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಲ್ಲಿಲಿ ಬಾಯ್, ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್, ನಾಣಿಲಿ 1 ಕಲ
ಹಡಿ. ಇಲ್ಲಾ ದಿತಿ ಕಿಂ? ಪೆಜಿವಣಿಯಳ್.

[A bahuvrīhi compound ending in *illa* takes the suffix *i* and drops
the penultimate letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೈವ ಪರತಃ ಇಲ್ಲಿಶಬ್ದಾನ್ವಯಬಹುವ್ರೀಹೇಃ
ಅನ್ವಯೋಪಸ್ಯ ಲುಬನಾಮದಾನಾಂತಿ^೧ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಲುಬ್ಧಕಣಮನರ್ಥಕಂ
ಸತ್ ಉಪಾನ್ವಯೋಪಮಾದಾಯ ಅರ್ಥವದಿತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ. ಪಲಿ, ದನ್ತಾಃ; ಕೂರಿ,
ತೈಕ್ಷಣ್ಯಂ; ನಾಣಿ, ಲಜ್ಜಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಕ್ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ || 331 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ. ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮುಶ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹೆಲ್ಲಾ ಹೆಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾ ಕಲ್ಲಿ, ಕೋಲಾಕೋಲಿ, ಡಾಣಾ
ಡಾಣಿ, ಬಾಡಾಬಾಡಿ. ಯುದ್ಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಬಲ್ಲಯ್ಯಂ, ಮೆಲ್ಲಯ್ಯಂ.
ಪೂರ್ವಪದಗ್ರಹಣಂ ಉತ್ತರಸ್ಯೈವ ಮೂಘಾದಿತಿ.

[A bahuvrīhi compound composed of war terms takes the suffix *i* in the
final word, the preceding word taking *ā*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಃ ಸಮಾಸೋ ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ^೨ ಇತ್ಯಾ
ದಿನಾ ಬಹುವ್ರೀಹೀವ ನಾನ್ಯ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತಾಹ—ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಬಹುವ್ರೀ
ಹೇಃ ಇತಿ. ಪೂರ್ವಪದ ಇತ್ಯನುಕ್ತೌ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಯೋರವಿರೋಧಾತ್ ಉತ್ತರಪದ
ಸ್ಯೈವ ಸಮಾಸಾನ್ತ ಆಗಾಗಮುಶ್ ಸಮುಚ್ಚಯತಃ ಸ್ಯಾತ್ ಅತಸ್ತದ್ವಚನಮಿತ್ಯಾಹ—
ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಕಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಅನ್ವಯಾ ಆಗೇವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಸ
ಮಾಸಾನ್ತಃ

ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ. ಅತ್ರ ಗ್ರಹಣಂ. ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ ಅತ್ರ ಪ್ರಹರಣಂ. ಕಲಿಶಬ್ದಸ್ಯ
ಆಗಾಗಮೇ ಲಕಾರಸ್ಯ ಲಿಷ್ಠಾನ್ವಯತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ ನ ಶಬ್ದೈಶ್ಚ. ಬಿ
ಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ದ್ವಿಭಾವ ಇತಿ. ಅಥವಾ ಕಲ್ಲು ಇತಿ ಉಕಾರಾನ್ವೇ ವಾ ಪಾಪಾಣಿ
ನಾಚೀ ಶಬ್ದಃ. ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕಾ || ಬಲ್ಲರ ಬಲ್ಲರ ಜೀವನ |

ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಗತಿಯನ್ನಜ್ಞ ಜನರಂತಹವರ ||

ಕಲ್ಲಿನೊಳಿರ್ಪ ಸುವರ್ಣಮ |

ನೆಲ್ಲರಮೆಂತಹವರಾಣಿಕಾಪನ ತೆಪದಿ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ತರಪದೇ || 332 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ದೋಃ ಉಬ್ಭವತಿ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅರಸಿನ ಮಗಳ್, ಅರಮಗಳ್; ಬಡವು ನಡು, ಬಡ ನಡು; ತೆಜವಿನ ಪೊನ್, ತೆಜವೊನ್. ಮಗ್ರಹಣಮನ್ತ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತೃಫಂ. ಉತ್ತರಪದ ಇತಿ ಕಿಂ? ಅರಸು ಬಂದಂ, ಅರಸಿನ ಮಗಳ್.

ಅರಸು, ನರವು, ನೆರವು, ಬರವು, ತೆಜವು, ಬಡವು, ನೊಳವು, ಎತ್ತಿ ರವು ಇತಿ ಅರಸ್ವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Arasu and the words classed with it (namely naravu, neravu, baravu, tejavu, baṣavu, nolavu, eltaravu) drop their last syllable before a following word in forming a compound]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತ ಉಪರಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯೈವ ಕಿಮುಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯವಿಕಾರಾಸ್ಥತಮಾತ್ಮಕಂ ವಿಧಿತ್ಯುಃ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿರ್ದಿಶತಿ-ಉತ್ತರಪದೇ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಅರಸ್ವಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಲೋಪೇ ಪ್ರಿಯಮಾಣೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾಸಮಾನಾಧಿಕರಣಸ್ವರಾದಿವ್ಯಾಜ್ಞಾನಾದಿಸಾಧಾರಣಂ ಉತ್ತರಪದಮಾತ್ರಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ತದ್ವಿಶೇಷಃ; ಉಪಯೋಗಿವ ತದ್ವಿಶೇಷಕಫನಾತ್. ಅತಃ ಏವಾತ್ರ ಕೃಚಿತ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ಸದಪಿ ನ ತತ್ತ್ವೇನ ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ. ಅಧಿಕೃತಯತೇ ಚ ಇದಂ ಪದಂ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ³⁸² ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಅತ್ರಗಣೇ ಅರಸು, ಪೊಸತು, ಪೊಸಗು, ಬಳಗು, ಪೂದು, ಎಳದು, ಮಾವು ಏತ ಏವ ಶಬ್ದಾಃ ಪಠನೀಯಾಃ; ಏಷಾವೇವ ದುಲೋಪೋರ್ಧವಾಃ. ಅರಮಗಂ, ಪೊಸಅಡಕೆ, ಪೊಸಅಡಿ, ಬಳಅಳ, ಪೂಅಲಗು, ಎಳಅಂಚೆ, ಮಾಮರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ನರವು, ನೆರವು, ಬರವು, ತೆಜವು, ಬಡವು, ನೊಳವು, ಎತ್ತಿರವು ಇತ್ಯೇತೇ ತು ನ ಪಾಠ್ಯಾಃ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅಸ್ತೈವ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ; ನರಗಟ್ಟು, ನೆರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟು, ತೆಜವೊನ್, ಬಡನಡು, ನೊಳಗಾಡು, ಎತ್ತಿರದಿಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಶಬ್ದಾಂತರಮಾದಾಯ ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಪಿ ನಿರ್ವಹಣಾತ್. ಸನ್ಮಿ ಚ ಲೋಕೇ ನಜಿ, ನೆಜಿ, ಬಜಿ, ತಜಿ, ಬಡ, ನೊಳ, ಎತ್ತಿರ ಇತ್ಯಪಿ ಶಬ್ದಾಃ ತದರ್ಥಕಾ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಏವಮುದಾಹೃತಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಅನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಾವಪಿ ನರವು, ನೆರವು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನೆರವುಗಟ್ಟು, ನೆರವುವಾನಿಸಂ ಇತ್ಯಾಭ್ಯನಿಷ್ಠಸಿದ್ಧೇರನಿವಾರಣಾತ್. ನ ಹಿ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿರೇವ ಲೋಕೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ; ಅನಿಷ್ಟನಿವೃತ್ತೇರಪಿ ಪ್ರಯೋಜನತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ದುಲೋಪೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ಅವಶ್ಯಮೇತೇ'ಪ್ಯತ್ರ ಪಠನೀಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥವಾನೇವ ಪಾಠಃ.

ಅತ್ರ ಮಾವುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಷೋಪೋ ಮಕಾರಾದಾವೇವ. ಮಾಮರಂ, ಮಾ ಮಿಡಿ, ಮಾಮುಗುಳ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನ್ಯತ್ರ ಮಾಂಗಾಯ, ಮಾಂದಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷೋಂಶಿನಿ⁴⁸ ಇತ್ಯನೇನ ಬಾಹುಲಕೋ ಮಕಾರಾದೇಶ ಏವ ಅವಗಂತ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ || 333 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಏಕಾರ್ಥೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಪೂರ್ವ ಪದಭೂತಾನಾಂ ಕೃದಂತಾನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಚ ದೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ವ ರೇಣ ಸಹ ಉಚ್ಛವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್; ಬತ್ತುವುದು ಪರ್ಯ, ಬತ್ತುಂಬರ್ಯ; ತೂಗುವುದು ತೊಟ್ಟಲ್, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಲ್; ಉಕ್ಕುವುದು ತೊಣಿ, ಉಕ್ಕುಂದೊಣಿ; ಬಟ್ಟಿತು ಮೊಲೆ, ಬಟ್ಟಿಮೊಲೆ; ಬಳ್ಳಿತು ಕನ್ನಡಂ, ಬಳ್ಳಿನ್ನಡಂ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ, ತೋರಮುಡಿ. ಕೃ ದ್ಗುಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಅರಸುಮಗಂ, ಅರಮಗಂ. ಏಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ? ತೋರಿತು ಬಿಣ್ಣು, ತೋರಿತುಬಿಣ್ಣು. ಬಳ್ಳಿತು ಹಾರಮಿತ್ಯಾ ದೌ ಬದುಲವಚನಾತ್ ಸಮಾನಾಭಾವಃ. ಬಳ್ಳಾರಮಿತ್ಯಾದಿಕಂ ತು ಆರಾದಿಶ ಬ್ದೇನ ಸಮಾಸಾಸ್ಥಿಧಂ.

[When a qualifying word forms a compound with the following word it qualifies, the former, if a gerund or adjective, drops its last syllable and the vowel before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉತ್ತರಪದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೈವ ಇದಂ ಏಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಏಕೇ ಷಣಂ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪರತಃ ಕೃದಂತಾನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ಚ ನ ಕೇವಲಂ ಪೂರ್ವವತ್ ದೋರೇವ ಲೋಪಃ; ಕಿಂತು ತತ್ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಪರ್ಶತ್ಯಾಹ-ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಇತಿ. ಸಹಾರ್ಥೇ ತ್ವತೀಯಾ.

ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಇತಿ ಉಭಯಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ; ಯತೋನ್ವೃ ಪ್ಪಣ್ಣನಾದೇರೇವ ದುಸಂಜ್ಞತ್ವಾತ್ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ನಿಯಮೇನ ಸ್ವರ ಏವ ವರ್ತತೇ ನಾನ್ಯ ಇತಿ. ಯವ್ಯಪಿ ಸಂಯೋಗಾನ್ತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅನ್ವೃಪ್ಪಣ್ಣನವಾತ್ರಸ್ಯ ದುಸಂಜ್ಞತ್ವಾತ್ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ವ್ಯಾಜ್ಞನವಪಿ ಸಮಾಪ್ತವ್ಯತೇ; ತಥಾಪಿ ತಾದೃಶಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಭಾಷಾ ಯಾಂ ಪ್ರಾಯೇಣ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಪಿ ಪೂರ್ವಣೇತಿ ಸ್ವರೇಣೇತಿ ವಾ ಅನ್ಯತರೇ ಣೈವಾಲಂ; ತಾವತ್ಯೇವ ತತ್ರ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧೇಃ ಅನಿಷ್ಟನಿವಾರಣಸ್ಯ ಚ ಸಮ್ಯವಾತ್. ನ ಚ ಸ್ವರಾನ್ತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅನ್ವೃಸ್ವರನಿವೃತ್ತೈರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ತಸ್ಯ ದೋಃ ಅರವಯವತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಅನ್ವೃಪ್ಪಣ್ಣನವಾತ್ರಮೇವ ದುರ್ಭವತಿ, ಕಿಂತು ತದಾ ವ್ಯವಯವ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ವ್ಯಕ್ತೈರ್ಥಂ ಅನನ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯಸ್ವರಾದೇರಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ದೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವ ತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯತ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಅತ್ರ ಉಪಾನ್ತ್ಯತ್ವಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವರ್ಣಮಾ

ತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ವಾ ವ್ಯಾಜ್ಞನಾನ್ಯುಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವರಮಾತ್ರವಿವಕ್ಷಯಾ ವಾ ? ನಾನ್ಯಃ ; ಸ್ವ ರಾನ್ತೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಅಸಮ್ಭವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತತ್ರ ಹಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಜ್ಞನಮೇವ ಉಪಾ ನ್ತೋ ನ ಸ್ವರ ಇತಿ. ನಾಪಿ ದ್ವಿತೀಯಃ. ಅರಲ್, ಎರಲ್, ಬರಲ್, ಅಲರ್, ಎಲರ್ ಇತ್ಯಾ ದೌ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ಉಪಾಂತಸ್ವರಾದೇಃ ಅನ್ಯತ್ಪ ರಶಿಷ್ಯತ ಇತಿ. ಅತ ಉಕ್ತ್ಯೇವ ರೀತಿಃ ಶ್ರೇಯಸೀತಿ.

ಕೃದಂತಮುದಾಹರತಿ-ಎತ್ತುಂಗೋಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಯ ನಕ್ರಿಸಿ⁴⁴ ಇತಿ ಮಾದೇಃ. ಗುಣೋಕ್ತಿಮುದಾಹರತಿ-ಬಟ್ಟಮೋಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಅಕೃತ್ವಾತ್ ಸಾಭಾವಃ. ಕೃತೃಷ್ಣಾ ದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೀಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ³¹⁴ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್, ತೇನ ಒಳ್ಳಿತು ಹಾರಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಮಾಸಃ ಸ್ವಾದಿತ್ವಾಚ್ಚ ಅನಭಿ ಧಾನಾನ್ ಭವತೀತ್ಯಹ-ಒಳ್ಳಿತು ಇತ್ಯಾದಿ. ಒಳ್ಳಾರಮಿತ್ಯತ್ರ ಹಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರಂಭಾದಿ ತ್ಯಾತ್ ಆರ ಇತಿ ನಿಪಾತೇ ಸಶ್ಚಾತ್ತೇನ ಸಹ ಸಮಾಸ ಇತ್ಯಾಹ-ಒಳ್ಳಾರಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿನಾದೇಃ || 334 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋಲೋಪವಿಷಯೇ ಇನಾ ದಿವರ್ಜಿತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಸಮುನ್ಯಿನ ಇವರ್ಣಸ್ಯ ಅರ್ಥ್ಯಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಿರಿದು ಮೋಲೆ, ಪೆಮ್ಮೋಲೆ ; ಬಿಳಿದು ತಾವರೆ, ಬೆಳ್ಳಾ ದು ನರೆ. ಏರಿತಿ ಕಿಂ ? ಕರಿದು ಮಡು, ಕಮ್ಮಡು. ತತ್ತೇತಿ ಕಿಂ ? ದಸಿ ಕೋಲೆ, ದಸಿಗೋಲೆ. ಅನಿನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಇನಿದು ಮಾವು, ಇಮ್ಮಾವು ; ಬಿಣಿ ತು ಕೊನೆ, ಬಿಣೊನೆ.

ಇಫ, ಬಿಣ್, ಕಿಸು, ಬಿಸು, ಕಿಱು, ನಿಡು ಇತಿ ಇನಾದಿರಾಕೃತಿಗಳೇ.

[In such cases if the former word does not belong to *in* and the words classed with it (namely, *bin, kisu, bisu, kiru, nidu*) it changes its *i* to *e* short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೇನಂತರಯೋಗೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋಲೋಪೋ ವಿಹಿ ತಃ, ಸೋತ್ರ ಉತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಅನುವೃತ್ತೃಥಂ ತತ್ತೇತಿ ಸಂಕ್ಷೋಭ್ಯ ಗೃಹ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ- ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮುತಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋಕ್ತಾವಪಿ ಪೂರ್ವಪದಸಮ್ಪನ್ನಿನ ಇತಿ ಸರ್ಯ ವಸ್ಯತಿ. ತಥಾಹ-ಏರಿತ್ಯನೇನ ಇವರ್ಣಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿತ್ವಂ ಬೋಧ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ಪೂರ್ವ ಸ್ತ್ರೀ ಉತ್ತರಸ್ತ್ರೀ ವಾ ಸದೇ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ಪರಂ ಸಮಗ್ರಂ ನಿಮಿ ತ್ತಮೇವೇತಿ ತಸ್ತ್ರೀ ಪರೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ದೋಲೋಪಃ. ತತ್ರ ಚ ಸತಿ ಏರಿತ್ಯೇತ ತ್ ಪೂರ್ವಪದೇ ಪರಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ-ಪೂರ್ವ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ ಇತ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ತಥಾಪಿ ತಪರಕ ರಣಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಏರಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅರ್ಥ್ಯಕಾರ ಏಕಾರಾರ್ಥಂ. ಏಕಮಾತ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಯಾವತ್.

పుత్యుదాహరణః దసిగోలీ ఇత్యుత్ర యద్భుః లుత్తరపదం సవనానాధికరణం; తథాపి పూర్వపదస్య అకృదన్తత్వాత్ అగుణవచనత్వాజ్ఞ పూర్వస్వరలోపాభావః. అరస్వాదౌ అసంతత్వాత్ కేవలస్వభుః దోషః ఆలోచ్యః.

గణం లిఖితీర్షిత్యాది. అత్ర గణే ఇనాదయః క్షణా నాబిణాః; కింతు ఇనిదు, బిణ్ణితు, కేజ్జనే, బేజ్జనే, కిజ్జిదు, నిడిదు ఇత్యేతేషాం పూర్వోకదేహ ఏవ. తత్ర సర్వత్ర మధ్యమస్వరందేలోపాద్యః. బిణ్. అత్ర ఏకస్యైవ ణకారస్య పాఠాత్ అన్యస్య ణకారస్య న్యేదగేశికా లోపాద్యః. కిను చిను ఇత్యుత్ర ఏతేసుభ్యమేత 348 ఇత్యాదినా ఇనురందేహః. తో జ వృజ్జ నాద్యుత్తరపదవిషయానేన, న స్వరంద్యుత్తరపదవిషయో; తయోః కేశికీ, బేసురి ఇత్యాదౌ ఏదాదేహాభ్యుపగమనాదితి.

సూత్రం || దిఃఫాః స్వరే || 335 ||

వృత్తిః || తత్రేతి వేతతే. పూర్వపదే వేతమనస్య స్వరస్య దిఃఫాదేశాని భవతి స్వరందౌ లుత్తరపదే పరే పూర్వస్వరేణ సడదోలోపాద్యవిషయే.

ప్రయోగః || కరిదు ఇరుళ్, కారిరుళ్; పిరిదు బడల్, పేరొడల్. తత్రేతి కిం? బడవిస ఏజ్జి, బడవేజ్జి. స్వర ఇతి కిం? బేజ్జివరే.

[In the same case the vowel of the preceding word becomes long when the following word begins with a vowel, and the preceding word drops its final syllable and the vowel before it.]

వ్యాఖ్య || యద్భుః అత్ర స్థాని నోక్షే, తథాపి దిఃఫాఃపుత్య స్వరస్య⁴ ఇత్యేతదుపస్థానృ స్వర ఏవ స్థాని ఇత్యున్నియతే. తదపి పూర్వవత్ పూర్వపదసమ్బంధేనైవేత్యేసి నిర్జీయతే. స్వరే ఇత్యేతత్తు తత్రేతి లుత్తరపద ఇతి జ అనువేతవశానయోరంభయోర్వధ్యే కస్య వా విశేషణమిత్యాఖ్యైర్ తత్రేత్యస్య విరహరూపతయా అయోగ్యత్వాత్ లుత్తరపద ఇత్యస్యైవ విశేషణమిత్యాక్ష—పూర్వ ఇత్యాది.

పేరొడల్. అత్ర ఎదేస్త్రానినాదోః³³⁴ ఇతి ఏదాదేశ కృతే పక్షాద్దిఃఫాదేహః. న జ పరత్వాత్ దిఃఫాదేశ ఏవ పారస్కృప్తా బలియస్తాత్; ఏదాదేశస్త దుర్బలత్వాత్ పాఞ్చాత్స ఏవాస్తు. తథా జ పేరొడల్ ఇత్యేనిష్ఠమేన కిం న ప్రాదుష్కారాదితి వాజ్ఞం. దిఃఫావిధేరానాథకృప్రసక్తాత్. న హి ప్రస్థావస్తాయాం క్రియమాణాత్ అస్యావసస్తాయాం కృతస్య అస్య విశేషం పశ్యమః. అత ఏదాదేశానన్తరమేవ దిఃఫాదేశాని న్యాయ్య ఇతి.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ಗುರೋಃ || 336 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೂರ್ವಪದೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಗುರೋಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾ ದೇಶೋ ನ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋ ಲೋಪವಿಪಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಚೋ ಲಲಿ, ಬಚೋ ಲಡು ; ಬೆಳ್ಳಾನ, ಬೆಳ್ಳಗಸೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ತರಬ್ಧತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಭಾವಃ.

[But not when the vowel is a *guru*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋ'ಯಾನನ್ತರಯೋಗೇ ಪೂರ್ವಪದವರ್ತನಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ದೀರ್ಘಾ ದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ ನ ಏವಾತ್ರ ಗುರೋರ್ನ ಭವತೀತಿ ನಿಷಿದ್ಧೃತ ಇತ್ಯಾಹ—ಪೂರ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗುರುತ್ವಂ ಚ ಅತ್ರ ಯುಕ್ತಪರತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಮೇವ ನಾನ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಂ ; ಪ್ರಾಯೇಣ ತದಸಂಭವಾತ್. ಸಮ್ಭವೇ'ಪಿ ನ ದೋಷಾಯ ಇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ತದೇ ವ ಉದಾಹರತಿ—ಪಚೋ ಲಲಿ ಇತಿ

ನನು ಬೆಳ್ಳಿದು ಆನೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪೇ ಸತಿ ಬೆಳ್ಳ ಇತಿ ಪರಿಷ್ಕೃತ್ಯ ಎದಾದೇಶಾನನ್ತರಂ ದೀರ್ಘಪ್ರಾಪ್ತಿರಸ್ತೃಪೀತಿ ಬೇಳಾನೆ, ಬೇಳಗಸೆ ಇತ್ಯನಿ ಪ್ಪಂ ಪ್ರಾದಂಷ್ಟ್ವಾಭಿತ್ಯಾಚ್ಛಿ ನಾತ್ರ ದೀರ್ಘವಿಧೇರವಕಾಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಬೆಳ್ಳಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಬೆಳ್ಳ ಆನೆ ಇತ್ಯತ್ರ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ ಸ್ವರಾದ್ವೃತ್ತರಪದ ವಿಷಯಃಕೋ ಬಹ್ವಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಬಹಿರಬ್ಧಃ. ದ್ವಿರ್ಭಾವಸ್ತು ಸ್ವರಮಾತ್ರವಿಷಯ ಕೋ'ಲ್ಪಾಶ್ರಿತ ಇತಿ ಅನ್ತರಬ್ಧಃ. ಅನ್ತರಬ್ಧಬಹಿರಬ್ಧಯೋಃ ಅನ್ತರಜ್ಞೋ ವಿಧಿರ್ಬಲ ವಾಸಿತಿ ದ್ವಿರ್ಭಾವೇ ಕೃತೇ ಯುಕ್ತಪರತ್ವಾತ್ ಗುರುತ್ವಮಾಪನ್ನ ಇತಿ ದೀರ್ಘವಿಧೇರ ನವಕಾರ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಞ್ತುಃ || 337 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಞ್ತಿತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ಉಪ್ತದುಃ ಕಿಞ್ತಿದುಶಬ್ದೋ ಗೃಹ್ಯತೇ. ತಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಞ್ತಿದು ಈಳ, ಕಿತ್ತೀಳ ; ಕಿಞ್ತಿದು ಅಡಿ, ಕಿತ್ತಡಿ.

[In such a case *kiridu*, after dropping its last syllable and the vowel before it, changes its final letter to *t*, before a word beginning with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಿಞ್ತಿತಿ ನಾಖಣ್ಡೋ ವಾಚಕೋ'ಸ್ತು. ಕಸ್ಯಾಯಂ ತಕಾರ ಆದಿ ಕೈ ತ ಇತ್ಯಾಶಕ್ತ್ಯಾಹ—ಕಿಞ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೃಜ್ಞನಾದೌ ಕಿಞ್ ಕುರ್ವ್ಯೋಜ್ಜನೇ'ಽಽಽ ಇತಿ ಕುರಾಗಮ ಏವ ಭವತೀತಿ. ಸ್ವರಾದೌ ಕಿಞ್ ; ತಕಾರಾದೇಶೇ ಪೂರ್ವಪತ್ ಅನ್ತರಬ್ಧತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತ್ವೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಭಾವಃ. ನ ಚ ಎದೇಸ್ತತ್ರಾನಿದೇಃ³³⁴ ಇತಿ ಎದಾದೇಶಃ ಶಬ್ದಃ. ಅನಿನಾದೇರಿತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಪರಿತತ್ವಾಯಂ ಇನಾದೌ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಡೋದೋಷ್ಯಃ || 338 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಡು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಸದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಡು ಇರುಳ್, ನಟ್ಟರುಳ್ ; ನಡು ಅಡವಿ, ನಟ್ಟಡವಿ ದುಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ತಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[Nadu changes its last syllable to t before a following word beginning with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತಿ ಅನುವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ಪುನರ್ದುಗ್ರಹಣಂ ದೋರೇವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವಪತ್ ಸಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ, ಕಿಂತು ಕೇವಲಸ್ಯೈವೇತಿ ಯಾವತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಸಪೂರ್ವಸ್ವರಸ್ಯ ದೋರೋಪಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತ್ಥೇವ ; ನಿಮಿತ್ತಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ದೋಷ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಥಾನೋಪನಿರ್ದೇಶಮಪಿ ಸ್ವೈವ ಅತ್ರ ನ ತಥಾ ಲೋಪಃ. ಯದ್ಯತ್ರ ಲುಪ್ತೇತ ನೈವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇತೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತತ್ರ ಇತ್ಯೇತತ್ ಪ್ರವರ್ತತ ನೈವರ್ತತ ವಾ ? ಯದಿ ಪ್ರವರ್ತತ ನಕಾರವಾತ್ರಮನೇಷಯೇತ. ಯದಿ ಚ ಸಿನರ್ತತ ಉತ್ತರತ್ರ ನ ವರ್ತತ ಇತಿ ಚೇತ್-ಪ್ರವರ್ತತೈವ ನ ನೈವರ್ತತ ; ಪ್ರವೃತ್ತಿಹೇತೋಃ ಅಪಿಕಲತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯುಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಉತ್ತರಾರ್ಥೈವ ನಾತ್ರಾರ್ಥಾ. ಯದಿ ಅತ್ರಾರ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ದೋರಿತ್ಯುಕ್ತಿಃ ವ್ಯರ್ಥಾ ಸ್ಯಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ : ಯಥಾ ಸದ್ವ್ಯಮೇಕತ್ರ ಕೃತ ಕಾರ್ಯೋ ವದ್ಯಃ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಚಕೀರ್ಷುಃ ಸಿಮಗ್ನು ಏವ ನ. ವರ್ತತೇ ತಥಾಯ ಮುಪಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡ್ಡಿಡಃ || 339 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಡಿದು, ನಿಡಿದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರಸದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡಿದು ಆಯಂ, ಕಟಾಯಂ ; ಕಡಿದು ಎಲ್ವು, ಕಟ್ಟೆಲ್ವು ; ನಿಡಿದು ಉಸಿರ್, ನಿಟ್ಟುಸಿರ್ ; ನಿಡಿದು ಆಯಂ, ನಿಟ್ಟಾಯಂ.

[Kadidu and nididu drop the last syllable, with the vowel before it, and then change their final letter to t, before a word beginning with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಞ್ಚ ಕುರ್ವ್ಯಾನ್ತೇ || 340 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಡಿದು, ನಿಡಿದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಕಿಞ್ಚಿದು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಚ ಕುರಾಗಮೋ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಸದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಡಿದು ಗಾಡಿ, ಕಡುಗಾಡಿ; ಕಡಿದು ಚೆಲ್ವು, ಕಡು
ಚೆಲ್ವು. ಏವಂ ನಿಡುದೋಳ್, ನಿಡುಸೋಳ್, ಕಿಱುನಗೆ, ಕಿಱುಗೂಸು. ವೈ
ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಥಂ.

[*Kadidu, nididu and kiridu* drop their last syllable with the vowel before it,
and then add *u* before a word beginning with a consonant.]

ವೈಜ್ಞಾನ || ಕಿಱುತಿ ಪೂರ್ವವದೇವ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಚಕಾರಃ ಕಡ್ನಿಡೋಃ ಸಮು
ಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ನನು ಅತ್ರ ವೈಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ. ಸ್ವರಾದೌ ಕಿಱುಸ್ತಃ³³⁷, ಕಡ್ನಿಡಃ³³⁸
ಇತಿ ಚ ಕಾರ್ಯದ್ವಯಸ್ಯ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುರಾಗಮೋ ಭವನ್ಮಯಂ ಪಾಠಶೇಷಾಛತ್ ವೈ
ಜ್ಞಾನಾದಾವೇವ ಭವತೀತಿ ಅರ್ಥಾಽಪ್ಯಭ್ಯತ. ಇತಿ. ನನು ಚ ಅಭ್ಯಾಸಂ ಏಷಾಮಾದೇಶೋ ವಿಹಿ
ತೋನೇನ ಚ ಆಗಮೋ ವಿಧೀಯತೇ. ತಯೋಶ್ಚ ಆಗಮಾದೇಶಯೋಃ ಅವಿರೋಧಾತ್ ಅಯ
ಮಪಿ ಸ್ವರಾದಾವೇವ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫುತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರ ಭವನ್ಮಯಂ ಕಿಂ ಸಮುಚ್ಚಯೇನ
ಭವೇತ್ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ವಾ? ಗತ್ಯಂತರಃಭಾವಾತ್. ನ ತಾವತ್ಸಮುಚ್ಚಯೇನ. ಆ
ವಿರುದ್ಧಯೋರಪಿ ಯುಗಪದಭಯೋಃ ಕರ್ತವ್ಯತತ್ತ್ವಾತ್ ಕ್ರಮೇಣೈವ ವಕ್ತವ್ಯಂ.
ತತ್ರ ಚ ಆದೇಶಾತ್ಪೂರ್ವವೇವ ಆಯಂ ವಿಧೀಯತೇ ಪಶ್ಯ ದ್ವಯಃ? ಉಭಯಥಾಪಿ ಸೈ
ಷ್ಠ್ಯ ಫಲಪ್ರಸಂಗಃ. ತಥಾಪಿ ಯದ್ವಯಂ ಆದೇಶಾತ್ಪೂರ್ವಮೇವ ಸ್ಫುತ್ ತದಾ ಸ್ವಯಂ
ವ್ಯಗಮತ್ವೇನ ಕಿಱುಬೀನಃಮನ್ತ್ರಾವಯಃ ಸ್ಥ ಅದೇಶಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ಥಾನೀ ಭವತೀತಿ
ಆದೇಶಾವೇವ ಉಪಮರ್ಶ್ಯತ. ಸ್ಥಾನೈವಮರ್ಶನೇನೈವ ಆದೇಶವಿಧಿಃ; ಪ್ರಸ್ಥಾನೈಃ
ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ತೃಸ್ಯ³³⁹ ಇತಿವಚನಾತ್. ಯದಿ ಚ ಪಶ್ಯ ದ್ವಯೇತ್ ತದಾ ಉತ್ತರಪದಾದಿ
ಭೂತಸ್ವರಸಿಮಿತ್ತಕೋ ಲೋಪಃ ಸ್ಫುತ್; ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ³⁴⁰ ಇತಿವಚನಾತ್.
ನಾಪಿ ಪರ್ಯಾಯೇಣ. ಸ ಹಿ ಯುಗಪದಭಯೋರ್ವಿರೋಧೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ನಾತ್ರ
ನಿರೋಧಃ. ತಥಾ ಚ ಸಮುಚ್ಚಯ ಏವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾತ್; ಅವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚಯ
ಇತಿವಚನಾತ್. ತತ್ರ ಚ ಉಕ್ತ ಏವ ದೋಷಃ. ಅಸ್ತು ನಾ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್ಪರ್ಯಾ
ಯಃ. ತಥಾಪಿ ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ³⁴¹ ಇತಿ ಸ್ವಯಮವಶ್ಯಂ ಉಪ್ಯತ ಏವ. ಅತಃ
ಉಭಯಥಾಪಿ ಅಶ್ವನೂಮೇವ. ಕಾರ್ಯಾಂತರಂ ತು ನಾಸ್ತೀವ. ತತಃ ಸ್ವರಾದೌ
ಕುರಾಗಮೋ ನಿಷ್ಕಲ ಏವ. ತದುಕ್ತಂ—

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಿಚ್ಛಿದ್ವಿಧೀಯತೇ |

ತಯೋರನ್ಯತರಾಭಾವೇ ವಿಧಿಃ ಕುತೋಪಯುಜ್ಯತೇ || ಇತಿ.

ಅತಃ ಸ್ವರಾದೌ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾದಾವೇವ ಪರ್ಯವಸ್ಥಿತೀತ್ಯು
ಕ್ತವ್ಯಂ—ವೈಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯುತ್ತರಾರ್ಥಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇಚ್ಚ³⁴² ಚ ತಾಮಃ || 341 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೇಚ್ಚ³⁴³ ನ, ಪಚ್ಚ³⁴⁴ ನ, ಬೇಚ್ಚ³⁴⁵ ನ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಚಕಾರೇಣ ಸಹ ಅ
ನ್ವೃತ್ಯ ನುಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರ
ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೆಚನೆ ತೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು. ಏವಂ ಕೆಂದಳಿ, ಕೆಂಬೊನ್; ಪಂದಲೆ, ಪಂದೊವಲ್, ಪಂಗಾಯ; ಬೆನ್ನೀರ್, ಬೆಂಗದಿರ್, ಬೆಂಬೂದಿ. ಚಾ ಇತಿ ಅನ್ತೃಮಾತ್ರಸ್ಯ ಮಾಭೂದಿತಿ. ನೈಜಾನ್ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕೆಚೋಲೆ, ಪಚ ಡಕೆ, ಬೆಚೋಡು.

[Kechchane, pachchane, bechchane drop their last syllable with the vowel before it, and then change their final letter to *m* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೆಚ್ಚುಚ್ಚುಬಚ್ಚು ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ಲುಪ್ತದೂನಾಂ ಕೆಚ್ಚನೆ ಪಚ್ಚನೆ, ಬೆಚ್ಚನೆ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಗ್ರಹಣಂ. ಚಾ ಇತಿ ಸಹಾರ್ಥೇ ತ್ವತೀಯಾ. ಚಕಾರಸಹಿತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಸತ್ಯಸ್ಯ ಮಕಾರಾದೇವೇನ್ದ್ರಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತ. ಅನ್ದ್ರೋಪಾನ್ದ್ರಯೋಃ ಮಿಲಿತಯೋಃ ಏಕಾದೇವೇ ಯಥಾ ಸ್ವಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ.

ನನು ಅಯಮರ್ಥಃ ಕಥಮತ್ರ ಜಾಘಟೇತಿ? ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನಿನೋ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿರ್ದೇಶಃ ತತ್ರೈವ ಇತರಸಾಹಿತ್ಯವಚನಂ ಯುಕ್ತಮ್. ಯಥಾ ದೇವೀಶ್ವತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೇತಿ. ತತ್ರ ಹಿ ನ ಕೇವಲಮತ್ರ ದೋರೇವ ಸ್ಥಾನಿತಾ; ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹಿತಸ್ಯೇತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ. ಅತ್ರ ತು ಸ್ಥಾನೈವ ನ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ. ಚಕಾರಸಹಿತೈವ ತು ಕಸ್ಯ ವಾ ಇತಿ ಸಂಶಯ ಏವ ಸ್ಯಾನ್ಮನೋಽಯಃ. ಪ್ರತ್ಯುತ ವಿಪರೀತ ನಿರ್ಣಯೋ ಭವತಿ. ಕೆಚ್ಚುಚ್ಚುತೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ನ ಕೇವಲ ಮಕಾರಾದೇಶಃ; ಕಿಂತು ಚಕಾರೇಣ ಸಹೇತಿ ಚಕಾರೋಪ ವಿಧೇಯ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇತ—ಅತ್ಯೋಚ್ಯತೇ. ನಾತ್ರ ಸಂಶಯೋ ವಿಪರೀತನಿರ್ಣಯೋ ವಾ; ಕಿಂತು ಯಾಥಾರ್ಥನಿರ್ಣಯ ಏವ. ತಥಾಹಿ—ಮಕಾರೋ ಹಿ ಅತ್ರ ವಿಧೇಯಃ. ಸ ತಾವನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಯಃ; ಕಾಜ್ಜಮೀ ಸಿದ್ಧೇಶಾಭಾವಾತ್. ನಾಪ್ಯಾಗಮಃ; ಕಿಣ್ವಿಬ್ಬತ್ಯಾಭಾವಾತ್. ಕಿಂತು ಪಷ್ಪಂಪ್ರಿನ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಧೇಯಮಾನತ್ವಾತ್ ಆದೇಶ ಇತಿ ನಿರ್ಣೇಯತೇ. ಸೋಪ ಕಸ್ಯ ವಾ ಇತ್ಯಪಿ ನ ಸಂಶಯಃ; ಕೆಚ್ಚುಚ್ಚುಬಚ್ಚು ಇತಿ ಪಷ್ಪಂಪ್ರಿವಣಾತ್. ಪಷ್ಪಂಪ್ರಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ತದಂ ನೈಜೇತಿ ಸ್ಥಾನೀ ಚ ನಿರ್ಣೇತ ಏವ. ಏವಂ ನಿರ್ಣಯೇ ಚೇತಿ ಚಕಾರಸಹಿತೈವ ಆದೇಶಸ್ಯ ಅತ್ರ ನ ಸ್ವಾತ. ಯದಿ ಸ್ವಾತ ಪೂರ್ವಂ ಪಶ್ಚಾದ್ವಾ ಸ್ವಾತ. ತಥಾಚ ಚ ಇತಿ ವಾವ್ಚು ಇತಿ ವಾ ಆದೇಶಸ್ಯ ರೂಪಂ ಅಕುಟಲಮೇವ ನಿರ್ದಿಶತೇ ನೈವಂ ಕುಟಿಲೇನ. ಅತಃ ತತ್ಸಾಹಿತ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಿನೈವ ಅನ್ವೇತಿ ನಾದೇಶ ಇತ್ಯೇತತ್ಪೂರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯಾಹ—ಚಕಾರೇಣ ಸಹ ಅನ್ದ್ರಸ್ಯ ಇತಿ. ಚಕಾರೇಣ ಸಹಿತಸ್ಯ ಅನ್ದ್ರಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನೇನ ಚಕಾರದ್ವಯಂ ಮಿಲಿತಮೇವ ಸ್ಥಾನೀ ಇತಿ ನಿರ್ಣಯಃ. ಏವಮೇವ ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಉಪಯೋಗಸ್ತಚ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಕಲನೀಯಂ.

ಕೆಂದೆಂಗು, ರಕ್ತಚೋಚಂ. ಕೆಂದಳಿ, ಶೋಣಪಲ್ಲವಃ. ಕೆಂಬೊನ್, ನಿಷ್ಪಪ್ತ ಕಾಜ್ಜನಂ. ಪಂದಲೆ, ಸದ್ಯಕ್ಷಿನ್ಮಂ ಶಿರಃ. ಪಂದೊವಲ್, ಆದ್ರ್ವಚರ್ಮ. ಪಂಗಾಯ, ಶಲಾಟುಃ. ಬೆನ್ನೀರ್, ಉಷ್ಣೋದಕಂ. ಬೆಂಗದಿರ್, ಸೂರ್ಯಕಿರಣಃ. ಬೆಂಬೂದಿ, ಕೋಪ್ಲಂ ಭಸ್ತ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮಃ ಕಚ್ಚೋ ವಾ || 342 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಕಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಂದೆಂಗು, ಕಂದೆಂಗು ; ಚಂದಳಿರೆ, ಕಂದಳಿರೆ ; ಚೆಂಗಾಯ್, ಕೆಂಗಾಯ್. ಕೆಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸಂದಲೆ, ಬಂಗಲೆ. ಕ ಇತಿ ಅಸ್ತೌಸ್ಯ ಮೂಢಾತ್.

[When *kechchane* has been converted into *kem*, it optionally changes its *k* to *ch* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಮ ಇತಿ ಉಪ್ತಮಧ್ಯಸ್ವರಾದೇಶಃ ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಚ ಕಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾತ್ ಸಮಾಸ ಏವಾಯಂ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರ. ತೇನ ಚ್ಚಕ ಸ ಇತಿ ವ್ಯಾಸಪ್ರಯೋಗಃ ಸಾಧುತ್ವೇನ ನಾಭಿಮುಷ್ಯತ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತೌ ಬೇಗಲ್, ಸೂರ್ಯಕಾನ್ತೋಪಲಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎತೇಸುರ್ಬಮೇಶೋ ಲಯಾದಿಷು ಚ || 343 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃತಮಕಾರಸ್ಯ ಕಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಬಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಅಧ್ಯಕ್ಷಕಾರೇಣ ಸಹ ಇಸುರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಉರ್ಯಾದಿಷು ಚ ಪರತಃ ತತ್ರ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುಡಳಿರೆ ; ಬಿಸುನೀರೆ, ಬಿಸುಗದಿರೆ ; ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ ; ಬೇಸುರಿ, ಬೇಸೋಡು. ಪಕ್ಷೇ—ಕಂಜಂಜೆ, ಚಂಜಂಜೆ ; ಕಂದಳಿರೆ, ಚಂದಳಿರೆ ; ಬನ್ನೀರೆ, ಬಂಗದಿರೆ ; ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ ; ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ ; ಬನ್ನರಿ, ಬೆಚ್ಚುರಿ ; ಬೆನ್ನೋಡು, ಬೆಚ್ಚೋಡು. ಇದಮೇವ ಜ್ಞೇಪಕಂ ಉರ್ಯಾದಿಷು ಪರತಃ ಕಚ್ಚ ನೆ, ಬಚ್ಚ ನೆಶಬ್ದಯೋಃ ಸ್ವತ್ರವಿಷಯೇ ಮಾದೇಶೋಽಪಿ ಭವತೀತಿ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಸಂದಲೆ, ಪಚಡಕೆ. ಉರ್ಯಾದಿಷ್ವಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೆಚ್ಚಾನೆ, ಬೆಚ್ಚಗುಣ.

ಉರಿ, ಅಕ್ಕಿ, ಓಡು, ಎಚ್ಚು, ಎಣ್ಣೆ, ಉಗುರೆ, ಅಣಿಲ್, ಅವರೆ, ಅಡಕಿಲ್, ಅಡಕೆ ಇತಿ ಉರ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[When *kechchane* has been converted into *kem*, and *bechchane* into *bem*, the *em* optionally becomes *isu* before a word beginning with a consonant and also before *uri* and the words classed with it (for which see above).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎತಾ ಇತಿ ಸಹಾರ್ಥೇ ತೃತೀಯಾ. ಎಕಾರಸಹಿತಸ್ಯೇತಿ ಎವ ಇತ್ಯೇ ವಂಭಾಗಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಸತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಮಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯೈವ ಇಸುರಾದಿಶ್ಚೇತ. ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮಶ್ಚ ಕಾರಃ ಕಮ ಇತ್ಯೇತತ್ಸಮುಚ್ಚೇತೋತಿ. ಅನ್ತುಸ್ತು ವೈಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯೇತತ್.

ಅಸತೋರನಯೋಃ ಬಿಮ ಏವ ಉರ್ಯಾದೌ ಇಸುರಾದಿಭ್ಯತೇ ; ನ ಕಮೋ ನಾಪಿ ವೃಷ್ಟಿ
ನಾದೌ ಚೇತಿ. ಉರ್ಯಾದಿನಾಂ ಸ್ವರಾದಿತ್ವಾತ್ ಪೂರ್ವೋನ ಅಪ್ರಾಪ್ತರಿತ್ಯುಪಾದಾನಂ.

ಉದಾಹೃತೌ ಕಮೋ ಬಿಮಂಶ್ಚ ಕ್ರಮೇಣ ವೃಷ್ಟಿನಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕಿಸುಸಂಜೆ
ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಿಸುಬಿಸ್ತೋಃ ಇನಾದೌ ಪಾಠಾತ್ ಎದಾದೇಶೋ ನಾಸ್ತಿ ; ಅನಿನಾದೇರಿತಿ ಪ್ರತಿ
ಪೇಧಾತ್. ತಥಾ ತಯೋರೇವ ಉರ್ಯಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕೇಸರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕಚ್ಚನೆ
ಉರಿ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ. ವಿಶೇಷಣವೇಕಾರ್ಥೇನ 309 ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಕದ್ಗು
ಣೋಕ್ತೇಃ 338 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನೇ ಇತ್ಯುಕ್ತರಭಾಗಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ಕಚ್ಚ ೨ಚ್ಚ 341
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಚಕಂಯೋಗಸ್ಯ ಮಕಾರಾದೇಶಃ. ಎತೇಸುಃ 348 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎಮ
ಇಸ್ಯಾದೇಶಃ. ಎದೇಃ 334 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಇಕಾರಸ್ಯ ಎದಾದೇಶಃ. ಸ್ವರಾದ್ಯುಕ್ತರಪದವಿಷ
ಯೇ ಕಿಸುಬಿಸ್ತೋಃ ಇನಾದೌ ಪಾಠಾಭಾವಾತ್ ಅನಿನಾದೇರಿತ್ಯನಿಪೇಧಾತ್ ದೀರ್ಘಃ 335
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎತೋ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ. ಉಬನಾಮಹಾನೌ 36 ಇತಿ ಇಸೋಃ ಉಕಾ
ರಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ಏವ ಚ ಕೇಸರಿ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಂ. ಏವಮುಕ್ತರತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ
ಸಮೂಹಾಃ. ಪಕ್ಷಾಂತರಂ ದರ್ಶಯತ್ ವೃಷ್ಟಿನಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕಂಜಂಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಸಶೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ 33 ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವೇತಿ ಸಕಾ
ರಸ್ಯ ಜಕಾರಃ. ತಥೈವ ಉರ್ಯಾದೌ ದರ್ಶಯತಿ—ಕನ್ನರಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೋ ನಃ
ಸ್ವೇ 77 ಇತಿ ಕಮೋ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಾದೇಶಃ. ಹ್ರಸ್ವಾನ್ಮೂಲಯುಕ್ತ
ಟಃ 33 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನ್ತರಜ್ಞೇ ಬೃತ್ವೇ ಕೃತೇ ಗುರುತ್ವಾತ್ ದೀರ್ಘಾಭಾವಃ.

ನಮ ಚ ಅತ್ರ ಉರ್ಯಾದಿಭ್ಯಾಂ ಪರತೋ ಬಿಮಃ ಕಮಂಶ್ಚ ಕಥಂ ಇಸುರಾದೇಶಃ ಕಥ್ಯ
ತೇ ? ಯತಃ ಕಚ್ಚನೆ, ಬಿಚ್ಚನೆ ಶಬ್ದಯೋಃ ಚಕಂಯೋಗಸ್ಯ ವೃಷ್ಟಿನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ
ಪರತ ಏವ ಮಕಾರ ಆದಿತ್ಯತೇ. ನ ಸ್ವರಾದೌ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಬಿಮೂಪಸ್ಯೈವ
ಅಭಾವಾತ್ ನಿರ್ದೇಶ ಏವ ಅನುಪಪನ್ನಃ. ಕಸ್ಯ ವಾ ಅಯಮಾದೇಶ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾಃ
ಇದರ್ಶೇವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ : ಉರ್ಯಾದಿಭ್ಯಾಂ ಪರತಃ ಕಚ್ಚನೆ, ಬಿಚ್ಚನೆ
ಶಬ್ದಯೋಃ ಚಕಂಯೋಗಸ್ಯ ಮಾದೇಶೋ ಭವೇದೇವ. ಯದಿ ನ ಭವೇತ್ ನ ನಿರ್ದಿ
ಶೇತ್. ನಿರ್ದೇಶ ಚ ಅತೋ ಭವೇದೇವೇತಿ ತರ್ಹಿತಪ್ರತಿಸಂದ್ಧಿನಾದೇವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಜನಕಿ || 344 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಗದ
ಬಜಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ. ಅಕಿ ತು ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎತ್ತುವುದು ಕೋಲ್, ಎತ್ತುಂಗೋಲ್. ಏವಂ ಕು
ತ್ತುಂಗಳಿ, ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲ್, ಆಡುಂ ¹ ದೊಲೆ, ಬತ್ತುಂಬರ್ಯ, ಮಿಂ
ಚುಂಬುಲು, ತೂಗುಂಜೊಡರ್, ಓಡುಂಜಗಳಂ. ಅನಕೀತಿ ಕಿಂ ? ಎತ್ತುವ

ಗಣೆ, ಓಡುವ ದಾರಿ, ಬತ್ತುವ ಬಾವಿ, ಮಾಡುವ ಜಗಳಂ. ಕೃತ ಇತಿ
ಕಿಂ? ಜೆಳ್ಳವರೆ, ಕಗ್ಗಂಟೆ. ಗದಬಜೀತಿ ಕಿಂ? ತೂಗುವಡಾಣೆ, ಕೇ
ಗುವಸೋಗೇ. ತತ್ರೀತಿ ಕಿಂ? ಪಾಡುವುದೇಚ್ಚೆ. ಅನಕೀತಿನಚನಾತ ಬಹು
ವಚನಾಚ್ಚ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಅಗ್ವಿಕಲ್ಪೋವಸೀಯತೇ. ಸಾ ಚ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ
ವಿಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞೇಯತ ಇತಿ ಪಡುಧಾತೋಃ ಕೃದಂತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮೇವ ಅಗ್ಭಿ
ವತಿ. ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಜಗಳಂ, ತೂಗಲ್ಪಡುವ ದೀವಿಗೆ.

[Geruuds drop their final syllable with the vowel before it and then change their final letter to *m* before a word beginning with *q*, *d*, *b*, or *j*; but not when they take *a*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ || ಅನುವೃತ್ತಿ ಬಲಾದೇವ ಕೃದಾಪಲಮೈ'ಃ ಕೃದ್ಗ್ರಹಣಂ ಗುಣೋಕ್ತಿ
ವೃದ್ಧಾಸಾರ್ಥಂ. ವೃಜ್ಞನ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತದೇವ ಸಜ್ಞೋಚ್ಛೇತೇ ಗದಬಜೇತಿ.
ಅನೇಕೇತಿ ವಿಷಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಅಗಾಗಮವಿಷಯೇ ನ ಭವತೀತಿ. ನತು ಅಗಾಗಮೇ ಪರೇ
ನ ಭವತೀತಿ ಪರನಿರ್ದೇಶಃ. ತತ್ರ ನಿರೀತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ಕಾರ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಅಕಿಂಚ
ತ್ವರಮೇತತ್ ಸ್ವಾತ್. ಅಗ್ರಹಯಲಂಕಿತಂ ಇತಿ ಅನುಪದಮೇನ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ತತ್ತ್ವ ಅಗಾ
ಗಮೋ ಯತ್ರ ಬುದ್ಧಿ ಚಿಕಾಸ್ತಿ ಅತ್ರ ಅಗಾಗಮಂ ವಿಭಾಸ್ಯಾಮ ಇತಿ ತತ್ರವಿಷಯೇ
ಮಕಾರಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಗದಬಜೇತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗು
ವಚಾಣಿ, ಕೇಗಮನೋಗೆ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ ಯದ್ಭೂಮಿ ಅಸಾಧಾರಣಂ ನ ಭವತಿ,
ಅತ್ರ ಅಗ್ನಿಷಯತ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯಾಭಾವ ಇತಿ ಅನ್ವಥಾನಯನಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್. ಯತ್ರ
ಇತರಸಕಲಾರ್ಥಸತ್ತ್ವೇ'ಽಯದಭಾವಃ ತದೇವ ತತ್ರ ಸ್ವಾತ್ಯುದಾಹರ್ತವ್ಯಂ. ತಾ
ದೃಶಂ ತು ನಾನ್ವೇಶೀವ. ಯತ್ರ ಮಾದೇಶೋ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಅಗಾಗಮೋ ಸಿಯಮೇನ
ಭವತೀತಿ

ನನು ಯದ್ಭೇವಂ ತಹಿ ಕೃತೋ ಮೋ'ನಕಿ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ, ನತು
ಗದಬಜೇತಿ; ವ್ಯಾವರ್ತರ್ಥಭಾವಾತ್ ಇತಿಚೇತಃ-ಸತ್ಯಂ. ನಹಿ ಇದಂ ಗದಬಜಾ
ಭಾವೇ ಮಾದೇಶೋ ನ ಭವತೀತಿ ವಕ್ತುಮಾಗತಂ. ತ್ವಗುಂಡಾಣಿ, ಕೇಗುಂಜೋಗೆ
ಇತ್ಯಪಿ ಕೃಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಕಿಂತು ಗದಬಜಾದಾವೇವ ಮಾದೇಶಃ ಪ್ರ
ಭೂತೋ'ಸ್ತತ್ರ ಪಿರಲಃ ತತ್ರ ಆಗಾಗಮು ಏವ ಪ್ರಭೂತ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪಯಿತುಮೇವ
ಆಗತಮಿತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕೃದನ್ತಾನಾಂ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಅಗಾಗಮೇ
ಮಾದೇಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತ ಇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಅನಕೇ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಅನರ್ಥಕ್ಯ
ಪ್ರಸಕ್ತೌತ. ತಥಾಪಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅನುಪ್ರಯುಕ್ತಪಡುಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ
ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಗಾಗಮ ಏವ ಶ್ರೂಯತೇ ನ ಮಾದೇಶ ಇತಿ ನ ತತ್ರ
ಪರ್ಯಾಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ರತೋತ್ತ್ರ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಅಪ್ರಮೋ ಯ
ತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಯೋಯಮತ್ರ ಪರ್ಯಾಯಃ ನ ಏವ ವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ
ತಾವತ್ಯೇವ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿರಿತ್ಯಾಹ—ಅನಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಗ್ರ ಹುಲಂ || 345 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಗಾಗಮೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಏಕಾರ್ಥೇ ವೈಷ್ಣವಾಃ
ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ತತ್ರವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಟ್ಟತು ಮೊಲೆ, ಬಟ್ಟಮೊಲೆ ; ತೋರಿತು ಮುಡಿ,
ತೋರಮುಡಿ. ಕ್ವಚಿನ್ನ ಭವತಿ—ಬಲೊಲೆ, ಮೆಲ್ಲಡಿ, ಕೂಗ್ಗತ್ತಿ. ಕ್ವ
ಚಿದ್ವಿಕಲ್ಪಃ—ಚುಚ್ಚುಂವ ಕೊಳ್ಳಿ, ಚುಚ್ಚುಂಗೆಳ್ಳಿ ; ತೊಗುವ ನೊ
ಡರೆ, ತೊಗುಂಜೊಡರೆ. ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ ಭವತಿ—ಸಿಡಿಯುಂದಲೆ, ಇಡಿ
ಯುಂಬೊಯ್ತು.

[Gerunds often take a before the word they qualify when it begins with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಾಪಿ ಸುಪ್ತಪಾ 298 ಇತ್ಯತೋ ಬಹುಲಮಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತೇ
ನೈವ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯಾಬಿಜಾತುರ್ನಿಧ್ಯುತಃ ಸಿದ್ಧೃತಿ. ತಥಾಪಿ ಪುನರ್ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾ
ಭಿಕ್ಯಾತ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ಸಾತ್ರ ಅಗಾಗಮಃ ಕೃತ ಸಮೇತಿ ಸಿಯಮಃ ; ಕ್ವಚಿದ್ಗುಣೀ
ಕ್ತೇಽಪಿ ಭವತಿ ಬಟ್ಟಮೊಲೆ, ತೋರಮುಡಿ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾ ನ
ವೈಷ್ಣವಾನಾದಾವೇವೇತ್ಯಪಿ ಸಿಯಮಃ ; ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರಾದಾವಪಿ ಭವತಿ ಪಾಡುವಗನೆ
ಯರೆ, ಚುಚ್ಚುಂವಯರೆ ಇತ್ಯಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ತಥಾ ನ ಸಮಾಸ ಏವೇ
ತ್ಯಪಿ ಚ ಸಿಯಮಃ ; ವಾಕ್ಯೇಽಪಿ ಪ್ರಚಾರಂ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ಯಥಾ

ಕಂ || ಲಂಕಾಭೇಷ ಜಯವಧು |
ಪಂಕಜನಾಭಂಗೆ ಸೋಲ್ತು ರೂಮುಲದಡೆಯೊಳ್ ||
ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಟ್ಟದ ರನ್ನದ |
ಕಂಕಣಮೊಂಬಂತೆ ಕಯ್ಯೆ ಬಂದುದು ಚಕ್ರ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲೊಳ್ ಪಾವುಗೆ |
ಕಟ್ಟಿದ ಕೋರಲಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿನಕ್ಕಾವಳಿ ತ ||
ಸ್ನಿಟ್ಟ ನೊಸಲಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ |
ಬೊಟ್ಟು ಕಂ ನೊಬಗುವಡೆದುದಾ ನೃಪಸುತನಾ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಮಾಡುವ ನಿನ್ನೊಲೆಗಮಂ |
ಪಾಡುವ ನಿನ್ನೊಳ್ಗುಣಂಗಳಂ ಸಂತಸದಿಂ ||
ದಾಡುವ ನಿನ್ನೊಡನಮರರ |
ಗಾಡಿಯೆ ಪೆಟ್ಟಿ ಪ್ರದು ನಿನ್ನ ಪೆಂಪಂ ಜಿನಪಾ ||

ತಥಾ

ವೃ || ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಭುತಿಶಿರತ್ನಪ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವ |
ಕ್ಷೋರಂಗಳಿಗಿತ್ತಯಾದ ಪಾದನಲರೋಚಿಗ್ಗಂಗೆ ಪೃಥ್ವೀಶಕೋ ||

ಛೇರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂದ ಚಕ್ರರವಿ ದೃತ್ಯಧ್ವಾಂತಮಂ ಗೆಲ್ದ ಭೂ |
ಭಾರಚ್ಛೇದವಿನೋದಿ ಕೃಷ್ಣ ನೆನುಗೀಗಾನಂದಸಂವೋಹಮಂ ||

ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧಾತ್. ಅತೋತ್ರ ತತ್ರಾನುವೃತ್ತಿರುತ್ತರಾರ್ಥವ
ನಾತ್ರಾರ್ಥ. ಅತ ಏವ ಅಕಿ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪೋ ಭವತಿ.
ಅತ ಏವ ಚ ಅಗಂತಂ ಉಕ್ತರೂಪಂ ಕಥಂಚಿತ' ಅವ್ಯಯಂ ಭವತೀತಿ ಚೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಮ್ ನಣಃ || 346 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಣಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಚ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಮಾಗಮೋ
ಬಹುಲಂ ಭವತಿ ಏಕಾರ್ಥೇ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೀನಂ ಬುಱು, ಮುಂಬುಱು ; ಬಾನಂ ಗುಟಿ, ಬಾಂ
ಗುಟಿ ; ಕಣಂ ದೊಟಲಿ, ಕಣೊಟಲಿ ; ಗೋಣಂ ನಾಟಿ, ಗೋಣಾಟಿ.
ನಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೆಳ್ಳನೆಣ.

[Words ending in *n* or *ṇ* often take *am* before the word they qualify when it
begins with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅತ ಏವ ತತ್ರೇತ್ಯಪಿ ನ್ಯವರ್ತತಃ ;
ತಸ್ಯ ತನ್ನಯತತ್ವಾತ್. ಕೇವಲಂ ಏಕಾರ್ಥೇ ಇತಿ ವ್ಯಂಜನೇ ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತತಃ
ಇತ್ಯಾಪ್ತ—ವ್ಯಂಜನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೀನಂಬುಱು ಪುಂಃಶಬ್ದಃ ಕ್ರಿಮಿ.ವಾಚೀ. ಮತ್ಸ್ಯ
ಕ್ರಿಮಿರತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಾನಂಗುಟಿ. ಅತ್ರ ಗುಟಿರಿತಿ ಸ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಿಂತು ಗರ್ತವಾಚೀ
ಕುಟಿಶಬ್ದಃ. ಕತವಃ ೩೪ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕಸ್ಯ ಗಾದೇಶಃ. ಗಗನಗರ್ತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.
ಕಣಂದೊಟಲಿ ತೋಟಲೀತಿ ಗೋಳಕಂ. ಕಮುಮಿ ೩೫ ಇತಿ ಣಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿ
ಭಾವಃ. ಚಕ್ಷುರ್ಗೋಳಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಳಃ ಕಮ್ || 347 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಳಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಮಾಗಮೋ ಭವತಿ ಬಹುಲಂ
ಏಕಾರ್ಥೇ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿಳ್ಳಂ ಬಟ್ಟಿ, ಜಿಳ್ಳಟ್ಟಿ ; ತೆಳ್ಳಂ ಬಣಿಱ, ತೆಳ್ಳನೆಣ.

[Words ending in *l* often take *um* before the word they qualify when it begins
with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ಮೋಂಶಿನ್ಯಡಿಮೇಗೋಃ || 348 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಡಿ, ಮೇಗು ಇತ್ಯನಯೋಃ ಅಂಶವಾಚಿನೋಃ ದೋಃ
ಮಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಅಂಶವಾಚಿನಿ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಯ್ಯ ಅಡಿ, ಅಂಗಯ್ ; ಕಾಲ ಅಡಿ, ಅಂಗಾಲ್ ;
ಕಯ್ಯ ಮೇಗು, ಮೇಂಗಯ್ ; ಕಾಲ ಮೇಗು, ಮೇಂಗಾಲ್. ಅನಯೋರಿ
ಕಿಂ ? ಕಯ್ಯ ಬಳಗು, ಬಳಕಯ್ ; ಕಾಲ ಪೊಜಗು, ಪೊಜಕಾಲ್. ಅಂ
ನೀತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಿಮೇಗುಗಳ್. ವ್ಯಾಜನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಇಟ್ಟಯ ಅಡಿ,
ಅಡಿಯಿಟ್ಟ.

[*Adi* and *megu* when forming a compound with the word for a whole thing of
which they signify a part, change their last syllable into *m* when it begins
with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಂಸಿ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಂ 1 ವಿಶೇಷ್ಯತೇ. ತಸ್ಮೈ ಪರತಃ ಪೂರ್ವಪದ
ಭೂತೌ ಅಡಿಮೇಗುಶಬ್ದೌ ಅಶವಾಚಕಾವೇವೇತ್ಯಾಹ—ಅಡಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಿನಾ
ಭಿನ್ನೇನ 300 ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಮೋರಿತಿ ಅನ್ತುಲದೇವನಿವೃತ್ತೃಫಂ ಬಳಕಯ್,
ಪೊಜಕಾಲ್. ಅತ್ರ ಬಳಗು ಪೊಜಗುಶಬ್ದಯೋಃ ಅರಸ್ವದಿತ್ಯಾತ್ ದುಲೋಪಃ. ಅತ್ರ
ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಮಾವುಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಶವಾಚಿನಿ ಪರೇಪಿ ದೋಷಿ ಮಾದೇಶ ಇತ್ಯುತೇ,
ಮಾಂಗದಿರ್, ಮಾಂಗೋವರ್, ಮಾಂಜೆ, ಮಾಂಜೊಂಪಂ, ಮಾಂಡೊಣಿ, ಮಾಂದಳರ್,
ಮಾಂಬೂಗಳ್, ಮಾಂಬೊಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಮಾಮರಂ, ಮಾಮಿಂ
ಇತ್ಯಾದೌ ಮಾವೋಃ ಅರಸ್ವದಿತ್ಯಾತ್ ದುಲೋಪ ಏವೇಷ್ಯವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಪ್ಪಿಂದುಮುಂದೋಃ || 349 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಿಂದು, ಮುಂದು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಅಂಶವಾಚಿನೋಃ ದೋಷಿ
ಲುಪ್ಪವತಿ ವ್ಯಾಜನಾದೌ ಅಂಶಿವಾಚಿನಿ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಗಿಯ ಮುಂದು, ಮುಂಮಾಗಿ ; ಕಾಲ ಮುಂದು,
ಮುಂಗಾಲ್ ; ಕಾಲ ಪಿಂದು, ಪಿಂಗಾಲ್ ; ತಲೆಯ ಪಿಂದು, ಪಿಂದಲೆ.

[*Pindu* and *mundu*, used as qualifying words, drop their last syllable before
the word they qualify when it begins with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ ಪೂರ್ವಪದೇವ ಸಮಾಸಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ || 350 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋಯಂ. ಯದಿತ ಉಧ್ವಮನುಕ್ರಮಿಷ್ಯ
ಮಃ ತತ ಮೆವರಿ ನಿತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

[“ Always before the suffix *me* or *var* ” to be understood with each of the following
sūtras (to No. 363).]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ವಿಧೇಯಾಭಾವಾತ್ ಪರಾರ್ಥ ಏವಾಯಂ. ಪರಾರ್ಥೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧೋಽಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ನಾಸಾ ಪರಿಭಾಷಾ. ಕಿಂತು ಅಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಆ ಪಯಿನ್ವತ್ತೋಃ ೩೫ ಇತಿ ಶೇಷಃ.

ನನು ಅತ್ರ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯೇತತ್ ವಿಧೇಯವಿಶೇಷಣಂ. ಯದ್ವಿಧೇಯತೇ ತನ್ನಿತ್ಯಂ ಭವತೀತಿ. ತಚ್ಚ ವಿಧೇಯಂ ಭೂತಂ ಭವತ್ ಭಾವಿ ಚ ವಾ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ಗತ್ಯಂತರಾ ಭಾವಾತ್. ತತ್ರ ನ ತಾವದ್ಭೂತಮೇತತ್ಸಮಾಸ್ತತೇ. ತಥಾಚ ಅಧ್ಯಯಾವದುಕ್ತಂ ತತ್ ಮೆವಂ ಸ್ವಯಂ ಭವತೀತಿ ಸ್ಫುಟತ್. ನ ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿಪದಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ ; ಉಕ್ತವಿಧೇಃ ವಃ ವರಿಪ್ರಾಪ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅನೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ತೀ ಚಕ್ಷುಃ, ಅಧಿಕಾರತ್ವೇನೈವ ಅಸ್ಯ ವಿಧಾಯಕತ್ವಾಭಾತ್. ಕಿಂಚ ಮೆವಂ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷೌ ಸಹಜಾಽಪಿ ಯದ್ ವಾರಾರ್ಥೇನೇಕತ್ವೇ ಚ ಭವತ್ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಅನಯೋಃ ಪ್ರಗಣ್ಣ ಏವ ನಾಸ್ತೀತಿ ಕುತ್ರ ವಿಧಿಃ ಕಸ್ಯ ವಾ ನಿತ್ಯತೇತಿ. ನಾಃ ಭವತ್, ತತ್ರ ಸಣ್ಣಸ್ಯೈವ ಅಭಾವಾತ್. ಅತಃ ಪಾರೇಷ್ವಾತ್ ಭಾಷ್ಯೇವೇಽಪ್ಯವಗಮ್ಯಾಹ—ಯದಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮೆವಂ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಕು ಎಯ್ ದೋರದ್ವಂದ್ವೇ || 351 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಣ್ಣು, ನಾಲ್ಕು, ಅಯು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ವೃಣ್ಣನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ. ಮೆವರಿ ನಿತ್ಯತ್ವವಿಧಾನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಣ್ಣುವುದಂ, ಎಣ್ಣುಗಾವುದಂ ; ಎಣ್ಣೆಸೆ, ಎಣ್ಣುಡೆಸೆ ; ನಾಲ್ಕೊಗಂ, ನಾಲ್ಕುಸೊಗಂ ; ನಾಲ್ಕಾವುದಂ, ನಾಲ್ಕುಗಾವುದಂ ; ಅಯ್ಯು ಸುಡಂ, ಅಯ್ಯುಮುಸುಡಂ ; ಅಯ್ಯೂಲೆ, ಅಯ್ಯುಮೂಲೆ ; ಎಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣುರೆ ; ನಾಲ್ಕೆ, ನಾಲ್ಕುರೆ ; ಅಯ್ಯೆ, ಅಯ್ಯುರೆ. ಅದ್ವಂದ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಯ್ದುನಾ ಚೆಣ್ಣು. ವೃಣ್ಣನಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಎಣ್ಣಾನೆ, ನಾಲ್ಕಾಳ್, ¹ ಅಯ್ಯಾಡು.

[*Entu, nālku, aydu* optionally drop their last syllable before a word beginning with a consonant when it does not form a *dvandva* compound : in taking the suffix *me* or *var* they always do.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋಃ ಲುಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಸಹ್ಯಾಯಾ ಮೆದ್ವಾರೇ 438, ಸಹ್ಯಾಯಾ ವರೆ 241 ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಮೆಪ್ರತ್ಯಯೋ ವರೆಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತತ್ರ ನಿತ್ಯತ್ವವಚನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಭಾಷೇತ್ಯಾಹ—ಮೆವಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಎಣ್ಣೆ, ಅಪ್ಪಾ ವಾರಾಃ ; ಎಣ್ಣುರೆ, ಅಪ್ಪಾ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಎಣ್ಣೋಃ 39 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶಃ. ನಾಲ್ಕೆ, ಚತುರೋ ವಾರಾಃ. ನಾಲ್ವರೆ, ಚತ್ವಾರಃ ಪುರುಷಾಃ ಚತಸ್ರಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಅಯ್ಯೆ, ಪಣ್ಣಾ ವಾರಾನ್. ಅಯ್ಯುರೆ, ಪಣ್ಣಾ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೂಱೋಃ || 352 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮಮರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಗಾವುದಂ, ಮೂಱುಗಾವುದಂ ; ಮೂಢಲೆಯಂ, ಮೂಱುತಲೆಯಂ ; ಮೂಮೆ, ಮೂವರೆ. ಅದ್ವಂದ್ವಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱು ನಾಲ್ಕು. ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱಾವು. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[*Muru* optionally drops its last syllable before a word beginning with a consonant if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೂಢಲೆಯಂ, ತ್ರಿಶಿರಾಃ. ಮೂಱುತಲೆಯಂ, ತ್ರಿಶಿರಾ ಇತ್ಯೇವ. ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಪ್ತಮ್ಯಯಾಃ⁹⁷ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ. ಮೂಮೆ, ತ್ರೀನಿ ವಾರಾನ್. ಮೂವರೆ, ತ್ರಯಃ ಪುರುಷಾಸ್ತಿಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಮೂಱಾವು, ತ್ರಿಗವಿ ಇತ್ಯೇವ ನ ತು ತಿಸ್ತೋರಿ ಗಾವ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಬಹುಲಾಧಿಕಾರಾತ್ ಮೂಱುಽಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನಾದ್ಯುತ್ಪರಪದೇ ಮೈಪ್ರತ್ಯಯೇ ವಾ ಪರೇ ದೋಃ ರೇಫಾದೇರಮು ಕೇಚಿಚ್ಛನ್ತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಇಮ್ನೋಽಽ ಬಲಿಗೆ ದಧೀಚಿಗೆ |
ಮೂಮ್ನೋಽಽ ದೇಮೂತವಾಹನಂಗಂ ಬಗೆಯಲ್ ||
ನೂಮ್ನೋಽಽ ಶಿಬಿಗಂ ದಟ ಸಾ |
ಸಿಮ್ನೋಽಽ ಮಿಗಿಲಿಗಳೆ ಚಾಗದೋಳ್ ಸೃಪತುಂಗಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಕೂಮ್ನೋಽಽಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂ |
ಡಾಮ್ನೋಽಽ ನೀನಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪಹಿತಂದರಸಂ ||
ಮೂಮ್ನೋಽಽ ಬಲವಂದು ನುತಿಸಿ ಪ |
ಲಮ್ನೋಽಽ ತುಣುಲೆಯ್ದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಬಿಸಗೊಂಡಂ || ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅಱುಮೂಱೋಃ⁹⁸ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೃವ ನಿಷೇಧಾತ್ ಕಥ ಮತ್ರ ದೋಃ ರೇಫಾದೇರ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರೈವ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಕರಣಾತ್ ಅಸ್ತೃತ್ರ ವಿಶೇಷ ಇತಿ ದರ್ಶಿತತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಹ್ರಸ್ವಸ್ತತ್ರ ವಾ || 353 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ದುಲೋಪೇ ಸತಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ನಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆ, ಮೂಗುಡ್ಡೆ ; ಮುಕ್ಕೊಡ್ಡೆ, ¹ಮೂಗೊಡ್ಡೆ ;
ಮುಚ್ಚೋಟು, ಮೂಚ್ಚೋಟು. ತತ್ರೇತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱುಗಾವುದಂ.

[*Mūru*, when it has dropped its last syllable, optionally becomes short, *mu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಮೂಱುಗೋರ್ದೇವ. ತಚ್ಚಬ್ಬೋ ದುಲೋಪಂ ಪರಾವೃತ್ತೀತ್ಯಾಹ—
ದುಲೋಪೇ ಸತಿ ಇತಿ. ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆ. ಮೋಃ ⁰³ ಇತಿ ಗಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ.
ಮುಕ್ಕೊಡ್ಡೆ, ಮುಚ್ಚೋಟು. ಚಿಣೋಲಾದಿತ್ವಾತ್ ನ ತೃತೀಯವರ್ಣಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೆವರಿ || 354 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಮೆವರಿ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಮ್ಪು, ಮೂಮೆ ; ಮುವ್ವರ್, ಮೂವರ್.

[*Mūru*, before the suffix *me* or *var*, is optionally short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಮೆವರಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ವರ್ತತೇ. ಕಿಂ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣೇನ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ತೇನ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತೇಃ. ತದ್ಧಿ ಸರ್ವಸ್ಪಾಪಿ ಮೆವರಿ ಸಿತ್ಯತಾಮಾಪಾದಯತಿ;
ಇದಂ ತು ಮೂಱುಗೋ ದುಲೋಪೇ ಹ್ರಸ್ವಂ ವಿಕಲ್ಪಯತೀತಿ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವಾತ್ ನ
ಪ್ರಾಚೋತ್ರವಾಚೋ ಯುಕ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಱೋಃ || 355 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಱು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉ
ತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ಸಿತ್ಯಂ. ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ
ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್ ಆದೇರೇವ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಱುಗಾವುದಂ, ಆಱುಗಾವುದಂ ; ಅಱುಮೊಱಂ, ಆಱು
ಮೊಱಂ ; ಅಱುಮೆ, ಅಱುವರ್.

[*Āru* optionally shortens its initial vowel before a word beginning with a
consonant if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix
me or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ತತ್ರೇತಿ ; ಆಱುಶಬ್ದಸ್ಯ ದೋಃ ಲೋ
ಪಾಭಾವಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ, ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್
ಆದೇರೇವ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಅನ್ತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಱುಮೆ, ಪಡ್ವಾರಾಃ. ಅಱುವರ್,
ಪಟ್ಟುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಪ್ ಸಾಸಿರೈಱೋಃ || 356 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಸಿರ, ಏಱು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಲುಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉ
ತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ಸಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಸಿದ್ಧಲೆಯಂ, ಸಾಸಿರದಲೆಯಂ ; ಸಾಸಿದ್ಧೋಳಂ, ಸಾಸಿರದೋಳಂ ; ಏಱ್ಱಯ್ಯಂ, ಏಱ್ಱಕಯ್ಯಂ ; ಏಱ್ಱಾವುದಂ, ಏಱ್ಱಗಾವುದಂ ; ಸಾಸಿಮ್ಪ್ಪು, ಸಾಸಿವ್ವರ್ ; ಏಱ್ಱೈ, ಏಱ್ಱಿರ್.

[*Sāsira* and *śū* optionally drop their final letter before a word beginning with a consonant if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* they always do.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದೋರಿತಿ, ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿವೃತ್ತತ್ವಾತ್. ಸಾಸಿದ್ಧಲೆಯಂ, ಸಹಸ್ರಶಿರಾಃ. ಸಾಸಿದ್ಧೋಳಂ, ಸಹಸ್ರಬಾಹುಃ. ಏಱ್ಱಯ್ಯಂ, ಸಪ್ತಹಸ್ತಃ. ಸಾಸಿಮ್ಪ್ಪು, ಸಹಸ್ರವಾರಾಃ. ಸಾಸಿವ್ವರ್, ಸಹಸ್ರಂ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಏಱ್ಱೈ, ಸಪ್ತ ವಾರಾಃ. ಏಱ್ಱಿರ್, ಸಪ್ತ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿತ್ || 357 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯದಿತ್ಯ ಪರಮನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ತತ್ಸರ್ವಂ ಶಿವೃದ್ಧವೀತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

[*Śit* indicates transformation of a whole word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಯಮುಪ ಪರಾರ್ಥಃ ಸನ್ ಅಧಿಕಾರ ಏವ. ಇತ್ಯ ಪೃಥ್ವಿ ಆ ದ್ವೇದೋದೂಃ⁷⁷ ಇತಿಯಾವತ್ ಯೇ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ'ತ್ರ ಆದೇಶಾಃ ತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವು ಏ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಂ ಶಾನುಬನ್ಧೇನ ಭಾವ್ಯಂ. ತಥಾಚ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಶಿತ್ ರಣೇ ಗ್ರನ್ಥಗೌರವಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅನುಚ್ಛಾ ರಣಾರ್ಥಂ ಇದಮುಚ್ಯತ ಇತ್ಯಾಹ-ಯದಿತ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬರೊಂದೋಃ || 358 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಬಂದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬರ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ ಚ ಶಿವೃದ್ಧವತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬರ್ತ್ತಲೆ, ಬಂದುತಲೆ ; ಬರ್ಕ್ಕಣಂಗೆ, ಬಂದುಕಣಂಗೆ ; ಬರ್ನ್ನಡಿಯಂ, ಬಂದುನುಡಿಯಂ ; ಬಮ್ಮರ್, ಬಿವ್ವರ್.

[*Ondu* optionally changes to *or* before a following word if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಉತ್ತರಪದಂ ವ್ಯಂಜನಾದಿಕಮಿತಿ ನಿಯಮಃ. 1 ಬರಾನೆ, ಬರೆಲೆ, ಬರಾಳ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ-ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ಭುಪಿ ಶಿವೃದ್ಧಕಾರಾತ್ ಬರಾದೇಶಃ ಶಿವೃದ್ಧವೀತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ಕಾರ್ಯವೃಷ್ಟ್ಯಾ ಭವಿತವ್ಯಾಹ-ಶಿವೃದ್ಧ ಇತಿ. ಬರ್ತ್ತಲೆ, ಏಕಶಿರಃ. ಬರ್ಕ್ಕಣಂಗೆ,

¹ ಬರಾನೆ, ಬರೆಲೆ, ಬರಾಳ.

ಏಕಲೋಚನಾಯ. ಬನ್ಮುಡಿಮಂ, ಏಕವಚನಃ. ಬನ್ಮುಡಿ, ಏಕವಾರಂ. ಬನ್ಮುಡಿ,
ಏಕೇ ಪುರುಷಾಃ ಏಕಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ನಾತ್ರ ಕಥಮೇಕತ್ವವಾಚಕಾತ್ ಅನೇಕತ್ವ
ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಶಬ್ದಂ. ಕತಿಸಯವಚನತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎರಡೋರಿರ || 359 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎರಡು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಇರ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸ ಚ ಶಿವ್ಯದ್ಭವತಿ
ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ್ಬಾಳ್, ಎರಬಾಳ್ ; ಇರ್ತ್ತಲೆ, ಎರತ್ತಲೆ ;
ಇನ್ಮುಡಿ, ಇನ್ಮುಡಿ.

[*Eradu* optionally changes into *ir* before a following word if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇರ್ತ್ತಲೆ, ಎರತ್ತಲೆ. ನಾದಿಪ್ರಾದ್ಯುಪಸಂಹಿತಾ ಇತಿ ತೃತೀಯವರ್ಣಾಃ
ಭಾವಃ. ಇನ್ಮುಡಿ, ದ್ವಿ ವಾರ್. ಇನ್ಮುಡಿ, ದ್ವಿ ಪುರುಷಾ ದ್ವೇ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಞೋಃ || 360 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೂಞು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಮುಯ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ಯದ್ಭವತಿ ಸ್ವರ
ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುಯ್ಯಾನೆ, ಮೂಞಾನೆ ; ಮುಯ್ಯೇಱು, ಮೂಞೇ
ಱು ; ಮುಯ್ಯೆ, ಮುಯ್ಯರ. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮುತ್ತಲೆ, ಮೂಞುತಲೆ.

[*Muru* optionally changes to *mu* before a word beginning with a vowel if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವರ ಇತಿ ಉತ್ತರಪದಕೀರ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಾದೌ ಇತಿ. ಮು
ಯ್ಯ, ತ್ರೀ ವಾರ್. ಮುಯ್ಯರ, ತ್ರಯಃ ಪುರುಷಾಃ ತಿಸ್ರಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂಬತ್ತೋಸ್ತೊಮ್ ಪತ್ತು || 361 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂಬತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ತೊಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ಯದ್ಭವತಿ ಪತ್ತು
ಶಬ್ದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೊಂಬತ್ತು, ಬಂಬತ್ತು ಪತ್ತು. ತೊಮ್ಮೆ, ತೊಂಬರಿ.
ಪತ್ತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು.

[*Ombattu* optionally changes into *tom* before *pattu* if it does not form a *dvandva* compound : before the suffix *me* or *var* it always does.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೊಂಬತ್ತು, ನವತಿಃ. ಬಂಬತ್ತು ಪತ್ತು. ನವತಿರೇವ. ತೊಮ್ಮೆ,
ನವ ವಾರಾನ್. ತೊಂಬರ, ನವ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾ. ಬಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು,
ಪಟ್ಟಂಶದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂಬಯ್ ನೂಱುಸಾಸಿರೇ || 362 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂಬತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಬಂಬಯ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ನೂಱುಶಬ್ದೇ ಸಾಸಿರಶಬ್ದೇ ಚ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂಬಯ್ಯಾಱು, ಬಂಬತ್ತುನೂಱು ; ಬಂಬಯ್ಯಾಸಿರಂ, ಬಂಬತ್ತುಸಾಸಿರಂ ; ಬಂಬಯ್ಯೆ, ಬಂಬಯ್ಯಿರ. ನೂಱುಸಾಸಿರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಂಬತ್ತುಲಕ್ಷಂ.

[Ombattu optionally changes into ombay before *nūru* and *sāsira*, if it does not form a *dvandva* compound : always before the suffix *me* or *var.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಂಬಯ್ ಇತಿ ಯಾನ್ತೋ'ಯಮಾದೇಶಃ. ಬಂಬೈಇತಿ ಐದಂತಮಪಿ ಕೇಚಿಜ್ಞನ್ತಿ. ಬಂಬಯ್ಯೆ, ನವ ವಾರಾನ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ || 363 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪಯಿನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ನೂಱು ಶಬ್ದೇ ಸಾಸಿರಶಬ್ದೇ ಚ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ. ಮೆವರಿ ತು ನಿತ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಯಿನ್ನೂಱು, ಪತ್ತುನೂಱು ; ಪಯಿನ್ನಾಸಿರಂ, ಪತ್ತುಸಾಸಿರಂ ; ಪಯಿಮ್ಮೆ, ಪಯಿಂಬರ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪತ್ತುಲಕ್ಷಂ.

[Pattu optionally changes into payin before *nūru* and *sāsira*, if it does not form a *dvandva* compound : always before the suffix *me* or *var.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಯಿನ್ನೂಱು, ದಶಕತಂ ; ಪಯಿನ್ನಾಸಿರಂ, ದಶಕಹಸ್ರಂ. ಕೃಷಿವ ನ್ಯದೇವೇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ಜಕಾರಃ. ಪಯಿಮ್ಮೆ, ದಶ ವಾರಾನ್. ಪಯಿಂಬರ, ದಶ ಪುರುಷಾಃ ಸ್ತ್ರಯೋ ವಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪನ್ನೊಂದ್ || 364 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿವ್ವದ್ಭವತಿ ಬಂದುಶಬ್ದೇ ಪರೇ ನ ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪನ್ನೊಂದು. ಬಂದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು.

[Pattu changes into pan before *ondu* if it does not form a *dvandva* compound.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯಾವದನಂತರಯೋಗಂ ಪ್ರಯೋಜನವಶಾತ್ ಅನುವೃತ್ತಮಪಿ ಮೆವರಿ ಪದಂ ಇತ ಲೂಧ್ಯಂ ತದಭಾವಾತ್ ಸ್ವಯಂ ನಿವರ್ತಮಾನಂ ಆತ್ಮಸಹಜಾರಿನಿತ್ಯಸ್ಯ ದಮನತರಿಜೈವ ನಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯಾಹ—ನಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾಹಿ. ಮೆವರಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಕಲ್ಪೋದ್ಭವಾವಧಿಮತಃ. ಇತ್ಯತ್ ತನ್ನಿವೃತ್ತೌ ವಿಕಲ್ಪಕಾಭಾವಾತ್ ನಿತ್ಯತ್ವಮಾರ್ಥಕಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎರಡು || 365 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಶಿದ್ಧದ್ಭವತಿ ಎರಡು ಶಬ್ದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪನ್ನೆರಡು. ಯೋಗವಿಭಾಗೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.

[Pattu changes into pan before eradu.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪದಮೂಽಽದಿಪಟ್ಟೇ || 366 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪತ್ತು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಪದಿರಾದೇಶಃ ಶಿದ್ಧದ್ಭವತಿ ಮೂಽಽಽ ಇತ್ಯೇ ತದಾಪಿ ಪಟ್ಟು ಶಬ್ದೇಷು ಪರೇಷು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪದಿಮೂಽಽ, ಪದಿನಾಽಽ, ಪದಿನಯ್ಯ, ಪದಿನಾಽಽ, ಪದಿನೇಽಽ, ಪದಿನೆಂಟು. ಮೂಽಽಽದಿಪಟ್ಟು ಇತಿ ಕಿಂ? ಪತ್ತೊಂ ಬತ್ತು.

[Pattu changes into padu before the six numerals beginning from mūru.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದಿಕಬ್ಬೇತ್ರಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾನಶಃ. ಯಾನಾನುಪೂರ್ವೀಮಾಶ್ಚಿತ್ಯ ಲೋಕೇ ಸಂಖ್ಯಾಶಬ್ದಾ ವ್ಯವಹರಂತೇ ತಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇಷ್ವೇವ ಮೂಽಽಽಪ್ರಾಪ್ತೀಷು ಪಟ್ಟು ಶಬ್ದೇಷು ಪರೇಷು. ನ ಯಥಾಕಥಂಚಿದವಸ್ಥಿತೇಷ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪದೇರ್ನಾನ್ ಸ್ವರೇ || 367 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪದಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ನಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಸ್ವರಾದೌ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪದಿನಯ್ಯ, ಪದಿನಾಽಽ, ಪದಿನೇಽಽ, ಪದಿನೇಽಽ. ಪದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು, ಪನ್ನೊಂದು. ಸ್ವರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಪದಿ ಮೂಽಽಽ, ಪದಿನಾಽಽ.

[Padu takes n before a word beginning with a vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯೋಯಮನಂತರಯೋಗೇ ಪದಿರಾದಿಪಟ್ಟಿಃ ತಸ್ಯ ವೇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇಱಗೋಃ ಕೀಚ್ಛನೌ || 368 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೇಱಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕೀಱ, ಕಿನ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ಶಿತೌ ಭವತ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಱೇರಿ, ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟಿ, ಕಿನ್ನೆಲಂ, ಕಿನ್ನಿಟ್ಟು.

[Kelagu changes into kēḷ or kin before a word following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೇಱು ಇತಿ ಅಂಶವಾಚೀ. ಸ ಚೇತ್ ಅಂಶಿನಾ ಸಮಸ್ತಃ ತದಾ ತಸ್ಯ ಇಮೌ ಆದೇಶೌ. ಕೀಱೇರಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಅಂಶಿನಾ ಭಿನ್ನೇನ³⁰⁸ ಇತಿ ಸಮಾಸಃ. ಕಿನ್ನಿಟ್ಟ. ದ್ರಸ್ವಾತ್³⁰⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ನಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಱಿದು ಬೆಟ್ಟತು ಪೆಱಗೋಃ ಕುಱು ಬಿಱು ಪೆಡಂ || 369 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಱಿದು, ಬೆಟ್ಟತು, ಪೆಱಗು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಕುಱು, ಬಿಱು, ಪೆಡ ಇತ್ಯಾದೇಶಾಃ ಪಿತೋ ಭವಂತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಱುಮನೆ; ಬಿಱು ಗಾಳಿ, ಬಿಱುನುಡಿ, ಬಿಱುವೆಜ್ಜೆ; ಪೆಡಗಾಲ್, ಪೆಡಗಯ, ಪೆಡದಲೆ.

[*Kiridu, bettitu, peragu* change respectively into *kurū, bipu, pedu* before a word following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮಿತ್ಯಾಕ್ರಮಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ವಿಶೇಷಣಸಮಾಸಃ ಅನ್ವೈಸ್ಯ ಅಂಶಿಸಮಾಸಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ ತಥೈವೋದಾಹರಣಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರಪಿ ಕರ್ತೃಂ ರಕ್ತಕೃಃ, ಸಮಾಸಸ್ಯ ವಕ್ರವಿವಕ್ಷಾಧೀನತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಯಥಾಯೋಗಂ ಸಮಾಸಾನುಲೇನುಸನ್ದೇಯಃ ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಱುಮನೆಯಂ; ಬಿಱುನುಡಿಯಂ, ಬಿಱುವೆಜ್ಜೆಯಂ; ಪೆಡಗಾಲಂ, ಪೆಡಗಯ್ಯಂ, ಪೆಡದಲೆಯಂ ಇತಿ. ಬಿಱುಗಾಳಿ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಬೆಟ್ಟತು ಗಾಳಿ ಅವುಧಯೋಳದು ಇತಿ ಅನ್ಯಸದಾರ್ಥಃ. ಕಾಶೋ ದೇಶೋ ವಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಿಱುಗಾಳಿ ಇತ್ಯೇವ ನಾತ್ರ ಸಮಾಸಾಂತಃ; ಸಮಾಸಾಂತವಿಧೀರನಿತ್ಯತ್ವಾತ್. ಕುಱುಗುಡ್ಡಮಿತ್ಯಾದೌ ಕಿಱಿದು ಗಡ್ಡಮವಂಗೆ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವಿಗ್ರಹಃ. ಪೆಡಗಾಲಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಕಾಲ ಪೆಱಗು ಅವಂಗೆ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣ ಏವ; ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್, ವ್ಯಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೇರಪಿ ಸಮ್ಯತತ್ವಾತ್. ಪೆಱಗು ಕಾಲ ಅವಂಗೆ ಇತಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೋ ವಾ ವಿಗ್ರಹಃ; ಅಂಶಾಂಶಿನೋಃ ಅಭೇದೋಪಪಾತ್ರಯಣಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೀದೂದದ್ದಿದೂದೋಃ || 370 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಆ, ಈ, ಉ ಇತ್ಯೇತೇ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನಾಡು, ಆಬೀಡು; ಈಯಾನೆ, ಈಮನೆ; ಉಮಾನಿಸಂ, ಉನಾಳ್.

[*Adu, idu, udu* become respectively *ā, ē, ū* before the following word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಅನಂತರೋತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಶಿದನುವೃತ್ತಿನಾರ್ಥವತೀ, ಅದ್ವಾದಿತ್ಯಾದೇವ ಸಿದ್ಧೀಃ. ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮಿಷ್ಟತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗ್ಲಸ್ಯವಾ || 371 ||

ಪೃತ್ತಿಃ || ಎಲ್ಲಶಬ್ದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಉತ್ತರ ಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲ್ಲಾ ಧನಂ, ಎಲ್ಲ ಧನಂ ; ಎಲ್ಲಾ ಜನಂಗಳ್, ಎಲ್ಲ ಜನಂಗಳ್.

[Ella optionally lengthens its final *a* to *ā* before the following word.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಆಕಃ ಶಿವನ್ಯಯಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತಿಚೇನ್ನ. ಕಿತ್ವಾನ್ವರ್ಥ ಕೃಪ್ರಸಕ್ತಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಂಕೋಃ ಕುಡುಃ || 372 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಂಕು ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಕುಡು ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ ; ಕುಡುವುರ್ವು, ಕೊಂಕುವುರ್ವು.

[Konku optionally becomes *kudu* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೊಂಕುಶಬ್ದೋಽತ್ರ ಕುಟಿಲವಚನಂ ಸಾಮ್ಯವ. ನ ಕುಟಿಲ್ಯ ವಾಚೀ ಧಾತುರಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಂಜನೇ || 373 ||

ಪೃತ್ತಿಃ || ಮಹಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಮಾ ಇತಿ ಶಿವ್ಯದಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾದೇವಂ, ಮಹಾದೇವಂ ; ಮಾದಾನಿ, ಮಹಾದಾನಿ. ವ್ಯಂಜನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಹಾಂಗನೇ, ಮಹಾಬ್ಧಿ.

[Mahut optionally becomes *mā* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಃ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ನಾಸ್ತೀವ. ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೋಽಪಿ ಏಕೋ ಮಹಾಂತಃ ಅಸರೋ ಮಹತ್ಪುರಿತಿ. ಅತೋ ಯಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಏವಾಭಿವನ್ತವ್ಯಃ. ತಸ್ಯ ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಮೇವ ಸಮಾ ಸೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಕಥಮತ್ರ ಆದೇಶವಿಧಿರಿತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಮಹಚ್ಛಬ್ದಸ್ಯ ಸಮಾಸೋ ವಿಧೀಯತೇ ; ಯೇನೇದಂ ಚಿಂತ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದೇ ದ್ವೇ ಅಪಿ ಸಂ ಸ್ಕೃತೇ ಏವ ತಯೋಃ ಸಮಾಸಃ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷೋ ವಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಏವ. ನ ಹಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಮಹಾದೇವ, ಮಹಾದಾನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ ; ಆಸ್ಮಕ ತಸ್ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ (ಪಾ. 6—3—46) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಏವ ತದ್ವಿ

1ಭವತಿ ವ್ಯಂಜನಾದಾವುತ್ತರಪದೇ. 2 ಮಹತೋ ಮಾ.

ధానాత్. శింతు లుత్తరపదేన సమస్తస్యైవ మహజ్జబ్దస్య అత్ర ఆదేశమాత్రం విధియతే.

యద్యపి తద్భవప్రకరణ ఏవ ఇదం వక్తవ్యం ; తథాపి తత్ ప్రస్తానా మేవ విధానం ఇదం తు సమస్తస్యైతి సమాసప్రసక్తాదత్ర ప్రదర్శితమితి. యద్యపి కరవ్యాదౌ సమస్తస్యైవ కతికిప్రదర్శితాని ; తథాపి తాని సమస్తస్యైవ నానాన్యేవేతి తత్ర్యుపేక్షాని. స్యతాని తాదృశానితి. ఇతః జతు స్సోత్పాద్యమపి ఏవేవ గతిః.

సూత్రం || సహస్య సా || 374 ||

వృత్తిః || సహజబ్దస్య సా ఇతి శిద్ధదాదేశేనా వా భవతి వ్యంజనాదౌ లుత్తరపదే పరే.

ప్రయోగః || సాదేవం, సహదేవం ; సావాసి, సహవాసి. వ్యంజన ఇతి శిం ? సహజ్జనం.

[Saha optionally becomes śā before a word beginning with a consonant.]

వ్యాఖ్యా || సహజబ్దస్య లుత్తరపదేన సమాసే పూర్వశాస్త్రే సభావో ఏకత్వే. తత్ర యోయం ఆనాపన్నసభావః స ఏవాత్ర వివక్షిత ఇతి సప్రత్య, సజనక ఇత్యాదౌ నాతిప్రసక్తః.

సూత్రం || ఏకమేకస్యసంస్కృతేపి || 375 ||

వృత్తిః || ఏకజబ్దస్య ఏకే ఇతి శిద్ధదాదేశేనా వా భవతి సంస్కృతేప్యసంస్కృతేపి వ్యంజనాదౌ లుత్తరపదే పరే.

ప్రయోగః || ఏకసరం, ఏకసరం ; ఏకరాశీ, ఏకరాశీ ; ఏకతుళం, ఏకతుళం. వ్యంజన ఇతి శిం ? ఏకాంగం, ఏకావళి. ఇదమేవ హి ధ్వైపకం అసంస్కృతేనాపి ఏకజబ్దస్య సమాసోన్మితి.

[Ēka optionally changes into ehka before a word beginning with a consonant, whether it be Sanskrit or not.]

వ్యాఖ్యా || నను అత్ర అసంస్కృతేపి ఇతి ఆయుక్తం, అసమ్మేదదోషదుష్ప్రత్యాత్. న హి ఏకజబ్దోఽసంస్కృతేన సమస్యత ఇత్యాశ్చక్యాత్—ఇదమేవ ఇత్యాది. అయమాశయః—ఏకజబ్దోఽసంస్కృతేన సమస్యతే. తథా నిధిష్యత్యాత్. సమ్ప్రతిన్నవత్. యది అయం అనేన న సమస్యేత, నృపం నిధిశ్యేత. నిధిశ్యతే జ తథా. అతః సమస్యత ఏవేతి తర్కానుగృహీతేన వజ సప్రామాణ్యేన నిరసేయతే. ఆన్యథా వజనం అప్రమాణమేవ భవేదితి. అనన్తరద్వీపసూత్రావపి ఏవేవ రితి.

ಸೂತ್ರಂ || ತ್ರಿಚತುರೋಸ್ತಿಚಾವೌ ತದ್ಧಿತೇ ಚ || 376 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತ್ರಿ, ಚತುರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ತಿ ಚೌ ಇತ್ಯಾದೇಶೌ ಶಿತೌ ನಾ ಭವತಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇಪ್ಯಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಸರೇ ತದ್ಧಿತೇ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿದಂಡಿ, ತ್ರಿದಂಡಿ ; ತಿಗುಂಡಂ, ತ್ರಿಗುಂಡಂ ; ತಿಮೌ ಗಂ, ತ್ರಿಮುಖಂ. ಚೌದಂತಂ, ಚತುರ್ಧ್ವಂತಂ ; ಚೌವಿಧಂ, ಚತುರ್ವಿಧಂ ; ಚೌಭಾಗಿ, ಚತುರ್ಭಾಗಿ. ತದ್ಧಿತೇ—ತಿತಯಂ, ತ್ರಿತಯಂ ; ಚೌತಯಂ, ಚತುಷ್ಟಯಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಂಚಮುಖಂ, ಪಂಚತಯಂ.

[Tri and chatur optionally change respectively into ti and chau before a word beginning with a consonant, whether Sanskrit or not ; also before the (Sanskrit) derivative terminations.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತ್ರಿಚತುರೋಃ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದತ್ವಾತ್ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪವಾವಗಸ್ತವೈನಿ ನ ಭಾಷಾವಿಷಯಃ ; ಅಯೋ ಗೃತ್ವಾತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಅಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತ ಪಪ. ತಚ್ಚ ಉತ್ತರಪದೇ ತದ್ಧಿತೇಽಪಿ ಇತಿ ಉಪಯತ್ಯಾಸು ಸವ್ವಧೃತಾರ. ತಥಾ ಚ ಉತ್ತರಪದವತ್ ತದ್ಧಿತೋಽಪಿ ಉಭಯರೂಪೋಸ್ತು ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ತಾದೃಕ್ತದ್ಧಿತಸ್ಯ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅನಭಿಧಾನಾತ್. ಯಾದೃಕ್ತೃಚತುರ್ಭಾಗಂ ಸಂತಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಮರ್ಹ ಇತ್ಯತೋತ್ತರ ತಯುಕ್ತೀಯಕಥಾನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ತಾನೇಪೋದಾಹರತಿ—ತಿತಯಂ, ತ್ರಿತಯಂ ; ಚೌತಯಂ, ಚತುಷ್ಟಯಮಿತಿ. ಏವಂ ತಿಕಂ, ತ್ರಿಕು ; ಚೌಕು, ಚತುಷ್ಟಕು ತಥಾ ತಿತಿರು, ತೃತೀಯು ; ಚೌತಂ, ಚತುರ್ಥಮಿತಿ ಚ ಅನುಸಂಧೇಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದ್ವೀದೂರದೂ || 377 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದ್ವಿಶಬ್ದಸ್ಯ ದೂ, ದು ಇತಿ ಶಿತೌ ಆದೇಶೌ ನಾ ಭವತಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇಪ್ಯಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಸರೇ ತದ್ಧಿತೇ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೂಮುಕಂ, ದುಮುಕಂ, ದ್ವಿಮುಖಂ ; ದೂಜಾವಂ, ದುಜಾವಂ, ದ್ವಿಯಾಮಂ ; ದೂತಯಂ, ದುತಯಂ, ದ್ವಿತಯಂ ; ದೂತೀಯಂ, ದುತೀಯಂ, ದ್ವಿತೀಯಂ. ಇಮಾವೇವ ಯೋಗೌ ಗಮಕೌ ದ್ವಿತ್ರಿಚತುಶ್ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಲಿಬ್ಧಸಂಕ್ಷೋ ಭವತೀತಿ.

[Dvi optionally changes into dū or du before a word beginning with a consonant, whether Sanskrit or not ; also before a derivative termination.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೂಶ್ವ ದುಶ್ವ ದೂದೂ. ನನು ಅತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವತ್ರ ಚ ದ್ವಿತ್ರಿಚತ್ವಷ್ಟಾ
ನಾಃ ಉತ್ತರಪದೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ ಕಾರ್ಯಮುಚ್ಯತೇ. ಕಥಮೇಷಾಂ ತತ್ಪರ
ತ್ವಂ? ಯತೋ ದ್ವ್ಯಾಭ್ಯದ್ವ್ಯಾ¹¹ ಇತ್ಯತೋ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಾ ನಿಷಿದ್ಧಾ. ತನ್ನಿ
ವೇಧೇ ಚ ಕಥಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ? ಲಿಬ್ಗಾತ್ಸು²⁰³ ಇತಿವಚನಾತ್. ತದನುತ್ಪತ್ತೌ
ಚ ಕಥಂ ಸಮಾಸಃ? ಸುಪ್ಸುಪಾ ಸಮಾಸಃ²⁰³ ಇತಿವಚನಾತ್. ತದಭಾವೇ
ಚ ಕಥಮುತ್ತರಪದತ್ವಂ? ತತ್ರೈವ ತನ್ನಿ ಯಮಾತ್—ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಕ್ಷಾಣ್ಣಿಪ—ಇನು
ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತೋತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ತರಪದಪರತ್ವಮಭಿಗೃಹ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿಲೇಷೇ
ಭಿಧೀಯತೇ. ತಚ್ಚ ಸಮಾಸಮುನ್ತರಾ ಅನುಪಪನ್ನಂ ಸತ್ ತಮಾಕ್ಷಿಪತಿ. ಸ ಚ ಸು
ಬುತ್ಪತ್ತಿಃ. ಸಾ ಚ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಾಮಿತಿ. ತದೇತತ್ಸರ್ವಂ ವಚನಬಲಾದೇವ ಅನ
ಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸಮಾಸಾಬಿವಿಧಿಸಿದ್ವನ್ನಾ ಏವ ಆತ್ರ ಏಕದೇಶತೋ ವಿಶ್ವ
ಯನ್ತ ಇತಿ ನಾತ್ರ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಯಾ ಸುಬುತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ಸಮಾಸವಿಧಿನಾ ನಾ ಪ್ರ
ಯೋಜನಂ. ತಥಾಪಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತೋತ್ತರಪದವಿವಕ್ಷಯಾ ಲಿಬ್ಗಸಂಜ್ಞಾವ್ಯುನ್ಮಯನಂ
ಅರ್ಥವದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೀಲಾರಾದೀಸಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ತ್ಯಂ || 378 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೀಲಾರಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಯಥೋಪದೇಶಂ ಸಾಧವೋ ವೇ
ದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೀಲಾರಂ, ಕೀರಾರಂ, ದೇವಾರಂ, ಧವೇಶಾರಂ, ಗೂ
ಡಾರಂ, ದೀವಳಗೆ, ದೀವಾಳಗೆ; ಸೀಯದರಂ, ಸೀಯದಾರಂ, ಸೀಯಬಾ
ರಂ; ಸಿರಿದರಂ, ಸಿರಿದಾರಂ, ಸಿರಿಬಾರಂ; ವಂಕದರಂ, ವಂಕದಾರಂ, ವಂಕ
ಬಾರಂ; ಪಾಣೀಯದರಂ, ಪಾಣೀಯದಾರಂ, ಪಾಣೀಯಬಾರಂ; ಕಂಟೆ
ಯದರಂ, ಕಂಟೆಯದಾರಂ, ಕಂಟೆಯಬಾರಂ; ಚೌವಟ್ಟಂ, ಪಾಯ
ವಟ್ಟಂ, ರನ್ನವಟ್ಟಿಗೆ, ಸಂತೆವಟ್ಟಣಂ, ದೆಸೆವಲಿ, ಕನ್ನವುರಂ, ಬಣವುರಂ,
ಅಂತವುರಂ, ಕಂಡಪಟಂ, ನಿಬ್ಬುದಿ, ಮೊಲೆದೋರಣಂ, ದಮ್ಮಾಣಿ, ಚಮ್ಮ
ಟೆಗೆ, ಚಮ್ಮಟ್ಟಿಗೆ; ಕಂಸಾಳಂ, ದೇಗುಲಂ, ಸೂಯಾಣಂ, ದೇಶಾಕೆ,
ದುಗಂ, ದೂಗಂ; ತಿಗಂ, ತೀಗಂ; ಚೌಕಂ ಇತಿ ಕೀಲಾರಾದಿರಾಕೃ
ತಿಗಣಃ.

[Kilāra and the other words classed with it (for which see above) take
forms as shown.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕೀರಾಗಾರಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪೂರ್ವತ್ರ
ಉತ್ತರತ್ರ ಉಭಯತ್ರ ವಾ ಯಥಾಯಥಂ ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಕರಣೇನ ವಿಕ್ರೃತಿಮುಪ
ಪಾದ್ಯ ಕೀಲಾರ ಇತ್ಯಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಉಪದಿಶ್ಯಂತೇ. ತತ್ರ ಕಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಕನ್ಯಾ ಪರ

ತಃ ಕಿಂ ವಾ ಅದಿಷ್ಟತೇ ? ಕೋ ವಾ ಅತ್ರ ಆಗಮಃ ? ಕಿಂ ವಾ ಏತದನುಶಾಸನಂ ? ಇತಿ ಲಕ್ಷಾಚ್ಛಿನ್ತಾಸುಸಹಾಯ ಯಸ್ಯ ಯದುಸದಿಷ್ಟ್ಯ ತತ್ತತ್ತ್ವವ ಸಾಧ್ಯತಿ ವಿಜ್ಞಾತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಚ್ಛ—ಯಥೋಪದೇಶಂ ಇತಿ. ಅನೇನ ಸೂತ್ರಗತಂ ಉಪದಿಷ್ಟ್ಯವದಂ ಭಾವಸಾಧನಮಿತ್ಯುಪಿಸೂಚಿತಂ. ಅತ್ರ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಂ ಲಕ್ಷಣಿಕಥನೇ ಪ್ರಯಾಸ ಏವ ಭೂರ್ಯಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಅಲ್ಪಮೇವೇತಿ ನಿಪಾತವಿಧಿಃ. ಯಥಾ ಪ್ರಷ್ಞೋದರಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಟ್ಯ (ಪಾ. 6—3—109) ಇತಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಕರಂಜಾದಿಷ್ಟ್ಯೇವ ಏತೇಽಪಿ ಸಕ್ಷ್ಯಾಹ್ಯಾ ಇತಿ ಶಕ್ಷ್ಯಾ. ತತ್ರಚ ಉಕ್ತಮೇವ ಉತ್ತರಮಿತಿ.

ಕೀಲಾರಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರಶಬ್ದೇ ಷಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪಃ. ರೇಫಸ್ಯ ಲಕಾರಾದೇಶಃ. ಗಾಋಣ್ಯ ಅದರ್ಶನಂ. ಕೀಲಾರಂ. ತತ್ತ್ವವ ಷಕಾರಗಾಋಣ್ಯೋರ್ಲೋಪಃ ಏವ. ನ ರೇಫಸ್ಯ ಲಕಾರಾದೇಶಃ. ಉಭಯಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ ಯಥಾಯಥಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರೂಹ್ಯಾ. ದೇವಾರಂ. ದೇವಾಗಾರಶಬ್ದೇ ಗಾಋಣ್ಯಲೋಪಃ. ಏವಂ ಧನಳಾರಂ, ಧನಳಾಗಾರಂ. ಗೂಡಾರಂ, ಗೂಢಾಗಾರಂ. ದೀವಳಿಗೆ, ದೀವಳಿಗೆ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೀಪಾವಳಿಕಾ. ಸೀಯದರಂ, ಸೀಯದಾರಂ, ಸೀಯಬಾರಂ, ಸೀದರಂ, ಸೀದಾರಂ, ಸೀಬಾರಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರೀದ್ವಾರಮೇವ. ಶ್ರೀಶಬ್ದಸ್ಯ ಸೀಯ ಸಿರಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ, ದ್ವಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ದರ ದಾರ ಬಾರಭೇದಾತ್ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಮಿತ್ಯಾಚ್ಛವ್ಯ ಸಾಡ್ಯಸ್ಯಾತ್. ವಂಕದರಂ, ವಂಕದಾರಂ, ವಂಕಬಾರಂ. ತ್ರಿಷ್ವಪಿ ವಕ್ರದ್ವಾರಂ. ಪಾಣೀಯದರಂ, ಪಾಣೀಯದಾರಂ, ಪಾಣೀಯಬಾರಂ. ತಿಷ್ವಪಿ ಪಾಸೀಯದ್ವಾರಂ. ಕಂಠಯದರಂ, ಕಂಠಯದಾರಂ, ಕಂಠಯಬಾರಂ. ತ್ರಿಷ್ವಪಿ ಕಣ್ವಕದ್ವಾರಮೇವ. ಚಾವಟ್ಟಂ, ಚತುಷ್ಪಥಂ ಚತುಷ್ಪಟ್ಟಂ ವಾ. ಸಾಯವಟ್ಟಂ, ಪಾದವಟ್ಟಂ. ರನ್ನವಟ್ಟಗೆ, ರತ್ನಪಟ್ಟಕಾ. ಸಂತವಟ್ಟಣಂ, ಸಂಸ್ಥಾಪತ್ತನಂ. ದಸವಲಿ, ಏಶಾಬಲಿಃ. ಕನ್ನವುರಂ, ಕರ್ಣಪುರಃ. ಬಣ್ಣವುರಂ, ವರ್ಣಪುರಃ. ಅಂತವುರಂ, ಅಂತಪುರಂ. ಕಾಡಪಟು, ಕಾಣ್ಣಪಟು. ಸಿಬ್ಬುಟ್ಟ, ನಿಬ್ಬುರ್ದಿ. ವೂಲೆ ಮೂಲಣಂ, ಮೂಲಾತೋರಣಂ. ದಮ್ಮಾಣಿ, ದ್ರಮ್ಮಾಣಿ. ದ್ರಮ್ಮಂ ನಾಣಕವಿಶೇಷಃ, ಟಬ್ಬಶಾಲಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಚಮ್ಮುಟ್ಟಿಗೆ, ಚಮ್ಮುಟಿಗೆ. ಉಭಯತ್ರ ಚವಂಕಪಟ್ಟಕಾ. ಕಂಸಾಳಂ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಳಃ. ದೇಗುಲಂ, ದೇವಕುಲಂ. ದೇವಗೃಹಮಿತಿಯಾವತ್. ಸೂರ್ಯಾಣಂ, ಸೂಪಸ್ಥಾನಂ. ಮಹಾನಸಮಿತಿ ಯಾವತ್. ದೇಶಾಕ, ದೇಶಶಾಖಾ. ಪ್ರಶ್ನಂತರದೇ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಏವಮಾದಯೋ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಮನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಕೇಚನ ಉಬ್ಧತದ್ಭವಸೂತ್ರೈರೇವ ಸಿದ್ಧಾ ಇವ ಭಾಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ಸಮಸ್ತತ್ವಾತ್ ಅತ್ರೈವ ನಿಪಾತಿತಾ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಕ್ ಪೆಱಿಗ್ವಾದೀನಾಂ || 379 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೆಱಿಗ್ವಾದೀನಾಂ ಮಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈಜ್ಞಾನಾದಾ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಡಂಗಯ್, ಪೆಡಗಯ್ ; ಬೆಟ್ಟುಂಬೊಚೆ, ಬೆಟ್ಟುವೊಚೆ ; ಬೆಟ್ಟುಂಗಾಡು, ಬೆಟ್ಟುಗಾಡು ; ಆಗಸಂಬೊಚಂ, ಆಗಸವೊಚಂ ;

ಬಗ್ಗಂದೊವೆಲ್, ಬಗ್ಗದೊವೆಲ್ ; ಕಕ್ಕಂದಣಿ, ಕಕ್ಕದಣಿ ; ಮದ್ದುಗೂಡ್, ಮದ್ದುಗೂಡ್ ; ಕೊಂಕಂಡಾಣಿ, ಕೊಂಕಂಡಾಣಿ. ಪಟ್ಟಣ್ಯದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Peragu* and other words (see above) optionally take *m* before a word beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತಾವೃತಃ || 380 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾಂತಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈ ಇಜ್ಜನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡುಂಬಿಟ್ಟಂ, ಮಡುವಿಟ್ಟಂ ; ಗಿಡುಂಗಡಿದಂ, ಗಿಡುಗಡಿದಂ ; ಕಾಡುಂಗಂಡಂ, ಕಾಡುಗಂಡಂ ; ಬೀಡುಂಬೊಕ್ಕಂ, ಬೀಡುನೊಕ್ಕಂ. ಧಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ¹ ಮಡುಸೀರಿ, ಗಿಡುಗಾಯ್. ವೈಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿಡುವಗುಟ್ಟಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎಲೆಗಂಡಂ, ಬಡಗೊಂಡಂ.

[Words ending in *u* optionally take *m* before a verbal root beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತಾವಿತಿ ಧಾತುಪದೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಿಬಿನ್ತೇ ಕೃದಂತೇ ವಾ ಇತಿ ಯಾ ಸತ್. ಉದಾಹರಣೇ ಸರ್ವತ್ರ ಅಮೆಕೃತ್ತಿಪಾ ೨೫ ಇತಿ, ಕೃತ್ ೨೫ ಇತಿ ಚ ಸ ವಾಸಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅತಃ || 381 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯ ಮಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ವೈ ಇಜ್ಜನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳಪಂಬಿಡಿದಂ, ಬಳಪವಿಡಿದಂ ; ನೆಲಂಬಿಡಿದಂ, ನೆಲವಿಡಿದಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[Words ending in *a* optionally take *m* before a verbal root beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ವಾಪಿ ಅನಂತರಾತೀತಯೋಗೇ ಧಾತಾವದಂತ ಇತ್ತಿನಿರ್ದೇಶ ಏವ ಲಭ್ಯಃ. ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅತೋನುವೃತ್ತೌ ಭಾವ್ಯವಿತಿ ಪೃಥಗ್ಗ್ರಹಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ || 382 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಮಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ವೈ ಇಜ್ಜನಾದೌ ಧಾತೌ ಉತ್ತರಪದೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಚಕ್ರಂ ಗೊಂಡಂ, ವಜ್ರಂ ಗೊಂಡಂ, ಖಡ್ಗಂ ಬಿಡಿದಂ, ವಂಡಂ ಗೊಂಡಂ. ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಮರಂಗಡಿದಂ, ಮರಗಡಿದಂ. ಅತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ವಿಧುಂಗಂಡಂ, ವಿಧುಗಂಡಂ.

[Sanskrit words ending in *a* always take *m* before a verbal root beginning with a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ ಇತ್ಯೇವ. ನಿತ್ಯಗೃಹಣಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮೇವ. ಅತ್ರ ತು ಯೋಗವಿಭಾಗಾದೇವ ನಿತ್ಯತ್ವಸಿದ್ಧೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಳಿಬೋಲಿ || 383 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಮುಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಬೋಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಟಂ ಗುಳಿ, ಲಂಚಂ ಗುಳಿ, ಧನಂ ಗುಳಿ ; ಇಂದ್ರಂ ಬೋಲಿ, ಚಂದ್ರಂ ಬೋಲಿ, ಆತಂ ಬೋಲಿ, ಅಣಂ ಬೋಲಿ. ಗುಳಿಬೋಲಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? 1 ಆಟಗಾಣಂ, ಗಲ್ಲಗಾಣಂ ; ಇಂದ್ರನವೋಲಿ, ಚಂದ್ರನವೋಲಿ.

[Words ending in *a* always take *m* before the termination *guli* or *bol*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ ಇತ್ಯೇವ. ಗುಳಿಗೃಹಾತಿ ⁴¹⁴, ವಾತ್ರೋ ಬೋಲಿ ⁴²⁴ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಗುಳಿ ಬೋಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಿಧಾಸ್ಯೇತೇ. ತಯೋಃ ಪರಯೋಃ ಸಿತ್ಯು ಮ ಗ್ಭವತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ.

ಕಂ || ಇಂಗಡಲ ಕುವರಯರಸಂ |

ಗಂ ಗಂಟಕುದತ್ತ್ ಸಿದ್ಧಿಯರವನಯೋಳ್ ಲಂ ||

ಚಂಗುಳಿಗಳೂಳರವಲ್ ನೃಪ |

ಸಂಗಳಿಸಾ ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಾಪರರಂ ಚರರಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಇಂದ್ರಂ ಬೋಲಿ ವಿಭವಯುತಂ |

ಚಂದ್ರಂ ಬೋಲಿ ಕಾಂತಿವತನಾದಿತ್ಯುಬೋಲಿ ||

ಸಾಂದ್ರಸಂಪೂರ್ಣಾತೇಜಸಃ |

ಪೇಂದ್ರಂ ಬೋಲಿ ಸೀತಿನಿಪುಂಸಾ ನರನಾರ್ಥಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉತೋ ಗಾಜೀ || 384 ||

ವೈತ್ತಿ || ಉಕಾರಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಮುಗಾಗಮೋ ನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ ಗಾಜಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುಂಗಾಣಂ, ಜಾದುಂಗಾಣಂ, ಓಡುಂಗಾಣಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕುಂಭಗಾಣಂ, ಮಣಿಗಾಣಂ. ಗಾಜಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡುಗಂ, ಜಾದುಗಂ.

[Words ending in u always take m before the termination gāṇa.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗಾಙ್ಗೋ ಜಾತೇ⁴¹¹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯತೆ. ತಸ್ಮೈ ಪರತೋ ಯದ್ಭವಿ
ಉದನ್ತಾನಾವೇವ ಮಗಾಗಮಃ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿವತಃ ; ತಥಾಪಿ ಅಕಾರಾನ್ತಾನಾಂ ಜ
ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅಂಕಂ ಗಾಹನ ಗಂಜುತ |

ನಂ ಕೂರಿತೆ ತುಮುಲಯುಧ ದೋಳ ಪಟ ಭಟರಂ ||

ನೋಕುವ ಸಮರಂಗಾಹನ |

ಮಂಕರಣಿಯೆ ಗಂಜುತನದ ತಿರುಳನವೇಬ್ಬಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಮ್ಭ್ರಮೇ'ಸಕೃತ್ || 385 ||

ವೈತ್ತೀ || ಅಶುಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಪ್ರಯೋಕ್ತಸ್ತವರಣಂ ಸಮ್ಭ್ರಮಃ.
ತಸ್ಮೈ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಯತ್ರದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವರ್ತತೇ ತತ್ ಅಸಕೃತ್
ಅನೇಕವಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಡು ಕುಡು ಕುಡು, ತುಡು ತುಡು ತುಡು, ಒಪ್ಪಿ
ಸೊಪ್ಪಿ ಸೊಪ್ಪಿಸು, ನೋಡು ನೋಡು ನೋಡು, ಇತ್ತಲಾ ಇತ್ತಲಾ ಇತ್ತ
ಲಾ, ಆನೆಬಂದುದಾನೆಬಂದುದಾನೆಬಂದುದಂ, ದಂಡುಬಂದುದೇಡ್ ದಂಡು
ಬಂದುದೇಡ್ ದಂಡುಬಂದುದೇಡ್. ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ
ವರ್ತತೇ ನ ತದವಯವ ಇತಿ ನಾಸಾ ಅಸಕೃತ್ ದ್ವಿವಾ ಭವತಿ. ಸಮ್ಭ್ರ
ಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆನೆ ಬಂದುದು.

[A word or sentence used to hurry an action is repeated more than once.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮ್ಭ್ರಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಥಾನ್ತರೇ ಸಮ್ಭ್ರವತ್ಯಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತವರ್ಥ
ಮಹ—ಅಶು ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಶುಪ್ರತಿಪಾದನಂ ತ್ವರಯಾ ಜ್ಞಾಪನಂ. ತಜ್ಜ ಶಬ್ದ
ಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಸಾನ್ಯಥಾ. ಅತಃ ಏವ ಜ್ಞಾಪಕೋಽಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರಯೋಕ್ತೌವೇತ್ಯಾಹ—
ಪ್ರಯೋಕ್ತಸ್ತವರಣಂ ಇತಿ. ಯದ್ಭವಿ ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಭಿನಯತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ
ಸಮ್ಭ್ರಮತಿ, ತಥಾಪಿ ವಾಚಕಸ್ಯ ಕರಣಾತ್ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಾದೇವೇತಿ. ನನು ಅಸಕೃದಿತಿ
ಅನೇಕವಾರವೇತಾವತ್. ತತ್ರ ಕಿಂ ಜನ್ಯತೇ ಮ್ರಿಯತೇ ವಾ ಇತ್ಯುಪೇಕ್ಷಯಾ ಏವೇತ್ಯತ
ಆಹ—ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಇತಿ. ಕಿಂ ತದಿತ್ಯತ ಆಹ—ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಇತಿ. ಪು
ಯೋಕ್ತಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಮನ್ಯನ್ನಾಸ್ತಿತಿ. ಪದಮುದಾಹರತಿ—ಕುಡುಕುಡುಕುಡು
ಇತ್ಯಾದಿ. ವಾಕ್ಯಮುದಾಹರತಿ—ಆನೆಬಂದುದಾನೆಬಂದುದಾನೆಬಂದುದಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಇತಿ ನೋಕ್ತಂ. ಅತಃ ತದಿವ ತದವಯವೋ ವರ್ಣ
ಸ್ತತ್ಪ್ರಮುದಾಯೋ ವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಅಸಕೃತ್ಪ್ರಯುಜ್ಯತಾಂ. ತಥಾಚ ಕುಡು ಕುಡು
ಕುಡು ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಕುಕುಕು, ಡುಡುಡು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಸ್ವಾಧಿತ್ಯಾ
ಜ್ಞ್ಯ ಆಯಮನುಯೋಗೋ ವಕ್ಷ್ಯಮಣದ್ವಿರ್ಭಾವೇಽಪಿ ಸಮಾನ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ
ಏಕದ್ವಿವ ಪ್ರತಿವಕ್ತಿ—ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ ಇತಿ. ಆಯಮಾಶಯಃ—ಸಮ್ಭ್ರಮಾದೌ

ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ವರ್ತತೇ. ನ ತದವಯವಃ. ನ ಚ ತದ್ವೃತ್ತೌ ತದವಯವ
ವೃತ್ತಿರಾವಶ್ಯಕೇ ; ತೇನ ವಿನಾ ತದಭಾವಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಪದೇ ವಾಕ್ಯೇ ವಾ ಅಸಕ್ಯತಾ
ದ್ವಿರ್ವಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೌ ಏವ ಸಮ್ಭ್ರಮಸಾತತ್ವಾದ್ಯರ್ಥೋವಗವ್ಯತೇ. ನ ತದವಯ
ವಃ. ಆತೋತ್ರ ಅಸಕ್ಯದ್ವಿವೋ ದ್ವಿರ್ಭಾವೋ ವಾ ಪದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ವಾ ಸ್ವಾನ್ಮ
ತದವಯವಸ್ಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯಾಭೀಕ್ಷ್ಯೇ ದ್ವಿಃ || 386 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾತತ್ಯಮವಿಚ್ಛೇದಃ ಕ್ರಿಯಾನ್ತರೈರವ್ಯವಧಾನಂ. ಕ್ರಿಯಾ
ಸಾಕಲ್ಯಮವಯವಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕಾತ್ಸರ್ಯಂ. ಅಭೀಕ್ಷ್ಯಮಾವೃತ್ತಿಃ
ಪಾನಃಪುನ್ಯಂ. ಸಾತತ್ವಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ
ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾತತ್ಯೇ—ಬಂದಂ ಬಂದಂ, ಪೋದಂ ಪೋದಂ, ಕಂ
ಷಂ ಕಂಡಂ. ಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯೇ—ಕೋಯ್ ಕೋಯ್ಯೆಂದು ಕೋಯ್ದಂ,
ಪೋಯ್ ಪೋಯ್ಯೆನುತ್ತ್ ಪೋಯ್ದಂ, ಬಾಬಾಯೆನುತ್ತ್ ಬಂದಂ. ಅಭೀ
ಕ್ಷ್ಯೇ—ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಟಿಹಿದಂ, ಉಂಡುಂಡು ಪೋದಂ, ನೋಡಿನೋಡಿ ನಕ್ಕಂ.
ಏತೇಷಿತ್ವತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದಂ, ಕೋಯ್ದಂ, ಉಂಡು ಪೋದಂ.

[A word used to express continuous action, the gradual completion of an action,
or the repetition of an action, is repeated twice.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ವಿಚ್ಛೇದೋ ನಾಶಃ ತದಭಾವೋ'ವಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಅನನ್ಯಮಿತ್ಯಪಿ
ಸ್ವಾಭಿತ್ವಾಚ್ಛಾಪ್ತವತ್—ಕ್ರಿಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿವಕ್ಷಿತಕ್ರಿಯಾ ಸ್ವಯಂ ಯಾವದಾಸ್ತೇ
ತಾವದ್ವಿಜಾತೀಯಕ್ರಿಯಾನ್ತರೈರವ್ಯವಧಾನಮೇವ ಸಾತತ್ಯವಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕ್ರಿಯಾಸಾಕ
ಲ್ಯಮಿತಿ. ಸಕಲಾನಾಂ ಭಾವಃ ಸಾಕಲ್ಯಂ. ತದ್ಧಿ ನೈಕತ್ರ 1 ಪ್ರಭವತೀತ್ಯಾತ್—
ಅವಯವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸ್ವಾವಾನ್ತರಾನೇಕಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಃ
ಪೃಥ ನಾಖಣ್ಡ್ಯಕಾ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಾದಿ ಚ ಏತತ್ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ದಾತುಃ 12 ಇತ್ಯೇತ್ರ.
ತಥಾ ಚ ತಾಸಾಂ ಅವಯವಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ಅವೈಕಲ್ಯಮೇವ ಸುಖ್ಯಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಾಕಲ್ಯ
ಮಿತಿ. ಅಭೀಕ್ಷ್ಯಮಿತ್ಯೇತ್ರ ಅವೃತ್ತಿರವಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ ಸಾತತ್ಯಮೇವ ಸ್ವಾಭಿತ್ವಾತ್—
ಪಾನಃಪುನ್ಯಂ ಇತಿ. ಕ್ರಿಯಾನ್ತರವ್ಯವಧಾನೇ'ಪಿ ಪಾನಃಪುನ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ಸಾತತ್ವಾ
ದಸ್ಯ ಭೇದ ಇತಿ ಭಾವಃ.

ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಸಾತತ್ಯೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಂದಂ ಬಂದಂ. ಅತ್ರ ಆಗ
ಮನಕ್ರಿಯೈವ ಸಾನ್ಯತ ಕ್ರಿಯಾನ್ತರಂ. ಕೋಯ್ ಕೋಯ್ಯೆಂದು ಕೋಯ್ದಂ. ಅತ್ರ
ಉನೀಹಿ ಉನೀಹಿ ಇತ್ಯನನ್ಯಮನಸ್ಕತಯಾ ಅನ್ಯೈರಪಿ ಲಾವಯಕ್ ಸ್ವಯಂ ಚ ಲುನಾ
ತೀತಿ. ಅಟ್ಟಿಟ್ಟಿಟಿಹಿದಂ. ಅತ್ರ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕ್ರಿಯಾನ್ತರವ್ಯವಧಾನೇ'ಪಿ ಪುನಃ ಪುನಃ
ಪಚತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನಾವಧಾರಣೇ || 387 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾನಾಭೂತಾನಾಂ ಭೇದೇನ ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದೋ ನಾ ನಾವಧಾರಣಂ. ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಈಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು, ಈಗಂಟನೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು ; ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನಿಷ್ಕ್ರಮಾತ್ರಂ ದೇಹಿ ನಾಧಿಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನಾನೇತಿ ಕಿಂ ? ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು, ಏಕಮೇವ ನಿಷ್ಕ್ರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಅವಧಾರಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು. ಅತ್ರ ಪ್ರೇನ್ ಶಬ್ದೋ ಧನವಾಚೀತಿ ನಾವಧಾರಣಂ. ಏಕಂ ದ್ವೌ ತ್ರೀ ದಶ ವಾ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ ದೇಹೀತ್ಯರ್ಥಃ.

[In distributing a certain proportion of anything among several the word expressing the proportion is repeated twice.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವಧಾರಣಂ ನಿರ್ಣಯಃ. ಸ ಚ ಲೋಕೇ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಃ. ತತ್ರ ಕೇದೃಶೋ ನಿರ್ಣಯ ಇತ್ಯತ ಆಹ—ಇಯತ್ತಾಪರಿಚ್ಛೇದ ಇತಿ. ಇದಂ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ಯ ಇಯಾನ್ ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತತ್ತಾ ತಯಾ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾಪರಿಚ್ಛೇದೋ'ಪಿ ನಾನಾರ್ಥಾನಾಂ ಮೇಳನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾ ಇತ್ಯತ ಆಹ—ಭೇದೇನ ಇತಿ. ಭೇದೋ ವಿಶೇಷಃ. ಪ್ರತಿವೃತ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಜಾಳಿಗೆಯೊಳವೆಗ್ಗೆ. ಇವಗ್ಗೆ ಇತಿ ಯಾವಂತಃ ಸಮ್ಯವಸ್ತಿ ತಾವತಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನಿಷ್ಕ್ರಮಿತಿ ನಾಣಕವಿಶೇಷಃ. ನಾಧಿಕಮಿತ್ಯತ್ರ ನ ನ್ಯೂನಮಿತ್ಯುಪ ಪಕ್ತವ್ಯಂ. ಆತ ಏವ ನಿಷ್ಕ್ರಮಾತ್ರಮಿತಿ ಅನ್ಯೂನಾನಂತಿಕಾರ್ಥಕ ಮಾತ್ರಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಧಿಕ್ಯೇ || 388 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಧಿಕ್ಯಂ ಪ್ರಕರ್ಷಃ. ತಸ್ಮಿನ್ ದ್ವ್ಯೋತೈ ಯದ್ವರ್ತತೇ ಸದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ತತ್ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುಟಿಲ್ ತುಟಿಲ್, ಅಧಿಕಂ ನಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಆದುದಾದುದು, ಲೇಸುಲೇಸು ; ಎಮಗಪ್ಪದೆಮಗಪ್ಪದು, ಬಳ್ಳಿದಳೊಳ್ಳಿದಳೆ. ಆಧಿಕ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತುಟಿಲ್, ಲೇಸು. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[A word or sentence is repeated twice for intensity or emphasis.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಧಿಕ್ಯಮೇವ ಪರ್ಯಾಯಾಂತರೇಣ ವಿಶದಯತಿ—ಪ್ರಕರ್ಷ ಇತಿ. ಸೋ'ಪಿ ನ ದೃಷ್ಟಾಂತಕಾಲಪ್ರಧಾನಃ, ಅಪಿ ತು ಭಾವಪ್ರಧಾನ ಇತಿ ತಥೈವೋದಾಹರಣಿ—ತುಟಿಲ್ ತುಟಿಲಿತಿ. ಅಂತಃಕರಣೇ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷೋ ದ್ವ್ಯೋತೈ. ನಾತ್ರ ವಿವಿಕ್ತಾಯಾಂ ದ್ವಿವರ್ತನಮಿತಿ ಶಬ್ದಂ, ಏಕವಿಪಯತ್ವಾತ್ ; ವಿವಿಕ್ತಾ ಹಿ ಅನೇಕವಿಷಯೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತುದಿಮೊದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ್ ತ್ವತ್ತ್ವ || 389 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಸ್ಯ ತುದಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಮೊದಲ್ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಅದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ತ್ವ ಇತಿ ದ್ವಿತಕಾರಾ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುತ್ತತುದಿ, ಮೊತ್ತಮೊದಲ್. ತುದಿಮೊದಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಒಳಗೊಳಗು. ಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಉತ್ತರಸ್ಯ ಮೂಘಾತ್. ಅದಿಸ್ವರಾದಿತಿ ಅನ್ವಯಸ್ಯರಾನ್ವಾಭೂತ್.

[When *tudi* or *modal* is repeated twice for intensity or emphasis, the one in the first place drops the syllable following its first vowel and takes *tta*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದ್ವಿವರ್ಚನವರ್ಧಾನ್ತರೇ ; ಕಿಂತು ಅಧಿಕ್ಯ ಏವ. ತಚ್ಚ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಭವತೀತ್ಯತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತುದಿಶಬ್ದ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತಸ್ಯೈವ ಸ್ಯಾನ್ಮ ಮೊದಲಶಬ್ದಸ್ಯೇತಿ ಭ್ರಾಂತಿ ವಾರಯನ್ನಾಹ—ಅಧಿಕೈ ಇತಿ. ದ್ವಿವರ್ಚನೇ ಸತಿ ಯೋಗತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ತಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ನನು ಅದಿಸ್ವರಾದಿತಿ ಪಜ್ಞವ್ಯಾ ಉತ್ತರಸ್ಯೇತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ. ತಥಾಚ ತತ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವರ್ಣಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭ್ರಾಂತಿ ವಾರಯತಿ—ಅವಯವಸ್ಯ ಇತಿ. ವರ್ಣಮಾತ್ರಸ್ಯೇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತದುತ್ತರಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪೀತಿ ಲಭ್ಯತೇ. ಚಕಾರ ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರಿತ್ಯೇತ ತ್ವಮುಚ್ಯತೇನೋತಿ. ಪಿಥೇಯಸ್ಯ ತಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಂ ನಿರ್ದೇಶಬಲಾದೇವ ನ ಯತ್ನಾ ನ್ತರಾದಿತ್ಯಾಹ—ತ್ವ ಇತ್ಯಾಭಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಡೆನಡೋಮ್ಬಟ್ಟಃ || 390 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಯೋಃ ಕಡೆ ನಡು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಅದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ಪೂರ್ವನದತ್ರಾಪಿ ದ್ವಿಟಕಾರಕೋ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಟ್ಟಕಡೆ, ನಟ್ಟನಡು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ದೆಸೆ ದೆಸೆ, ಮೂಲೆ ಮೂಲೆ.

[When *kade* or *nadu* is repeated for intensity or emphasis, the one in the first place drops the syllable following its first vowel and takes *tta*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಿಶೇಷಃ. ಪೂರ್ವತ್ರ ತಕಾರೋತ್ರ ಟಕಾರ ಇತ್ಯೇತಾವಾ ನೇವ ಸಾಧಿಕ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ || 391 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಗುಣವಚನಸ್ಯ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋಃ ಅಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋರತೋರ ಮುತ್ತುಗಳ್, ಬಟ್ಟಬಟ್ಟ ಮೊಲೆಗಳ್,
ಬಿಳಿಯ ಬಿಳಿಯಂಜೆಗಳ್, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡನೆಗಳ್. ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ ಕಿಂ?
ಪತ್ತು ಪತ್ತಾನೆಗಳ್.

[When an adjective is repeated twice for intensity or emphasis, the first used adds a to its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಿಮರ್ಥೋಯಮಾರಮ್ಭಃ? ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಣವಚನಾನಾಂ ದೋಃ ಅದಾದೇವಾರ್ಥಃ. ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ? ತೋರತೋರ ಮುತ್ತುಗಳ್, ಬಟ್ಟಬಟ್ಟಮೊಲೆಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ನ ಹಿ ಏತ ದರ್ಥಮಯಮಾರಬ್ಧವ್ಯಃ; ಅನ್ಯಥಾಪಿ ಸಿದ್ಧಃ. ತಥಾಹಿ—ತೋರಿತು ಮುತ್ತು ಬಟ್ಟತು ಮೊಲೆ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಗ್ಬಮಲಂ³⁴⁶ ಇತ್ಯನೇನ ತೋರಮುತ್ತು, ಬಟ್ಟಮೊಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧತ್ವೇವ. ಸರ್ವತ್ರ ಪದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾ ಪರಿಸಿಷ್ಟನ್ನವೇನ ಅರ್ಥ ಬೋಧಕಂ ನಾಪರಿಸಿಷ್ಟನ್ನಮಿತಿ. ತಥಾಸಿಷ್ಟನ್ನಸ್ಯ ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದೌ ರೇವ ದ್ವಿವರ್ತನಮಸ್ತು; ಕಿಮನೇನ ಇತಿ ಚೇತಃಸತ್ಯಂ. ಆತ್ರ ಹಿ ಪದಸ್ಯೈವ ದ್ವಿವರ್ತನಂ ನ ತದವಯವಸ್ಯ. ತೋರ ಇತ್ಯೇತಚ್ಚ ನ ಪದಂ. ವಿಗ್ರಹಕಾಲೇ ತೋರಿತು ಇತ್ಯವಸ್ಥಸ್ಯ ಪದತ್ವೇಹಿ ಸಮಾಸೇ ತೋರಮುತ್ತು ಇತಿ ಸಮುದಾಯ ಸ್ಯೈವ ಪದತ್ವೇನ ತೋರ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಏಕದೇಶತಯಾ ಪದತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನ ಚ ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿಕಮಪಿ ಅಗತ್ತಮವ್ಯಯಂ ಪದವೇವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತ್ವಾತ್. ಉಕ್ತಂ ಚೈತತ್ ಅಗ್ಬಮಲಂ³⁴⁶ ಇತ್ಯತ್ರ. ಅತಃ ಪದಾವಸ್ಥಾಯಾ ಪೇವ ದ್ವಿವರ್ತನಂ. ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತೋರ, ಬಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿರ್ಥಂ ಅಯಮಾರಬ್ಧವ್ಯ ಏವೇತಿ. ಉತ್ತರಸ್ಯ ತು ಪೂರ್ವವದೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋವ್ಯಂಜ್ಞ ನಾದೇರ್ಲುಪಃ || 392 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಣಬ್ಧಾನ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಂಜ್ಞ ನಾದೀನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಧವೇತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕುಕುಕುಕು ಪೋದಂ, ಅತ್ಯಸ್ತಮಧೋಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಸೆರಸೆರಗು, ಬೆಳಬೆಳಗು, ತಳತಳಗು, ಮೇಮೇಗು, ಮೂಮೂಗು. ಗೋರಿತಿ ಕಿಂ? ಬೇಗೆಬೇಗೆ. ವ್ಯಂಜ್ಞನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಬಳ ಗೊಳಗು.

[When a word repeated twice for intensity or emphasis ends in *gn* and begins with a consonant, the first used drops its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ; ನ ಗುಣೋಕ್ತೀರಿತಿ. ಕೇವಲಂ ಗುಣಬ್ಧಾನ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಂಜ್ಞನಾದಿನಾಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ || 393 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕೈ ದ್ವಿರುಚ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಗುಣಬ್ಧಾನ್ತಾನಾಂ ವ್ಯಂಜ್ಞ ನಾದೀನಾಂ ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಧವೇತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋಳತೋಳಗಿದುದು, ಬೆಳಬೆಳಗಿದುದು, ಮುಲುಮುಲು
ಯಿದುದು, ಮೊಲುಮೊಲುಗಿದುದು. ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ದ್ವಿಸ್ವರೇ
ಮಾಭೂತ್.

[When a verbal root which is repeated twice for intensity or emphasis ends
in *gu*, begins with a consonant and contains more than two
vowels, the first used drops its last syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೋವ್ಯಂಜನಾದೇರಿತಿ ಸರ್ವಂ ವರ್ತತೇ. ನನು ಕಿಮರ್ಥಮಿದಂ ?
ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಭವೇದಿತಿ; ಕಿಂ
ತಃ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ತೇಷಾಂ ಮಾಭೂದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾನುಕರಣೇ || 394 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನುಕರಣೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯ
ತೇ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಧ್ಯಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ್ಮನ ಕಮ್ಮನ, ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನ; ತಣ್ಣ ನ ತಣ್ಣ ನ,
ತಣ್ಣ ತಣ್ಣ ನ; ಮೆಲ್ಲನ ಮೆಲ್ಲನ; ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನ.

[When a word is repeated twice for imitation, the first used optionally drops
its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರ್ಲುಬ್ಧೈವ ವರ್ತತೇ ನಾನ್ಯತ್. ಅತ್ರ ಅನುಕರಣೇ ವರ್ತ
ಮಾನಃ ಪದಮೇವ ಧ್ವಿರ್ಭವತಿ ನ ವಾಕ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಶಬ್ದರೂಪಂ ಇತಿ. ವಾ
ಕ್ಯಂ ಹಿ ಶಬ್ದಸಮುದಾಯರೂಪಮೇವ, ನ ಶಬ್ದವಾತ್ರರೂಪಮಿತಿ. ಕ್ರಿಯಾನುಕ
ರಣಮೇವೋಚ್ಯತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ. ತಥೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಽ || ವನಜಪರಾಗದೋಳ ಪೂರಳ್ಳದ ಕಮ್ಮನ ಕಮ್ಮನ ಕೂಡುವಂಚೆವಿಂ |
ಓನ ನಿಖಿದುಪ್ಪು ಊರೊಳ್ ನುಸುಳ್ಳದ ಮೆಲ್ಲನೆಮೆಲ್ಲನೆ ಕಯ್ಗವಂದ ಮಾ ||
ಓನ ನೊನೆದಂದಲೊಳ್ ನೆನೆದು ತಣ್ಣನೆತಣ್ಣನೆ ಬಂದುದಂದು ಕಂ |
ಓನ ಸಿರಿಗೆಯ್ದಿವರ್ಪ ಮದಭೃಂಗವಧೂರುತನೊಂದುಮಾರುತಂ ||

ತಥಾ

ವನಿತಾಕೇಶಕಲಾಪನವ್ಯಕುಸುಮಾಮೋದಂಗಳಂ ಕಮ್ಮಕ |
ಮ್ಮನ ಕಾಂತಾಕುಟಲಾಳಕಸ್ತನಘಟಪ್ರೋದ್ಭಟ್ಟದಿಂ ಮೆಲ್ಲಮೆ ||
ಲ್ಲನ ನಾರಿಸುರತಾಂತ್ಯಜಾತಬಹಲಸ್ಯದಾಂಬುವಿಂ ತಣ್ಣ ತ |
ಣ್ಣನೆ ತೀಡೆತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಸದನದಿಂ ಬಂದೊಂದುಮಂದಾನಿಲಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೇಳಗುಮೇಗೋಃ ಸಾಮೀಪ್ಯೇ || 395 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಮೀಪ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ ದೇಶಕೃತಾ ಕಾಲಕೃತಾ ವಾ.
ತಸ್ಮೈ ದ್ಯೋತ್ಯೇ ಕೇಳಗು, ಮೇಗು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ
ಭವತಿ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೋರ್ಲುಬ್ಧ್ಯಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೇಱಕೇಱಿಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್, ಮೇಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್ ; ಕೇಱಿಗೆಕೇಱಿಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್, ಮೇಗೆಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್. ಕೇಱಕೇಱಿಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಹ್ಲಂ, ಕೇಱಿಗೆಕೇಱಿಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಹ್ಲಂ ; ಮೇಮೇಗೆ ಸುಭಿಹ್ಲಂ, ಮೇಗೆಮೇಗೆ ಸುಭಿಹ್ಲಂ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮರದಮೇಗೆ ತಿಂಗಳ್, ಮುಗಿಲಮೇಗೆ ತಾರಗೆ, ತಲೆಯಮೇಗೆ ಕೊಡಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಔತ್ತರಾಧಯಮಾತ್ರಂ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ.

[When *kelagu* or *mēgu* is repeated twice in the sense of union or conjunction either in position or in time, the first used optionally drops its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಧಿಕ್ಯ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಏವ ದ್ವಿವಚನಮಿತಿ. ಕೇಱಕೇಱಿಗೆ ನರಕಬಿಲಂಗಳ್. ಅತ್ರ ದೇಶಕೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ. ಅಧೋಧೋ ನರಕಭೂಮಯ ಇತಿ. ಏವಂ ಮೇಮೇಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಂಗಳ್. ಉಪಯುಕ್ತಸರಿ ಸ್ವರ್ಗಪಟಲಾನೀತಿ. ತಥಾ ಕೇಱಕೇಱಿಗೆ ದುರ್ಬ್ಬಿಹ್ಲಂ. ಅತ್ರ ಕಾಲಕೃತಾ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ. ಮರದಮೇಗೆ ತಿಂಗಳ್. ಅತ್ರ ವೃಕ್ಷಪ್ರಣಿಧೌ ಉರ್ಧ್ವದೇಶೇ ಚಂದ್ರಮಾ ಇತ್ಯೇವ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ. ತಲೆಯಮೇಗೆ ಕೊಡಂ. ಅತ್ರ ಔತ್ತರಾಧಯಮೇವ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ. ಕಿಂಚಿದ್ವೇದಕಾಲವ್ಯವಧಾನ ಏವ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೊದಲೋ'ನ್ಯತೋ'ತಿಶಯೇ || 396 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ'ತಿಶಯೇ ದೋರೀತ್ಯೇ ಮೊದಲಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಬಾಬ್ಬಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಸಂತದೊಳಸುಗೆ ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ಪೂತುದು, ಮೊದಲಮೊದಲ ಪೂತುದು ; ಅನ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಥಮಮೇವ ಪ್ರಪ್ಪಿತೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಧುರದೊಳವರೆ ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ಚ್ಚರೆ. ಅನ್ಯತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಮರಂ ಮೊದಲ ನೆಜಿ ಪೂತುದು ಬಚಿಕಂ ಕಾತುದು. ಅತಃ ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಾಪೇಕ್ಷಯ್ಯೇವ ಅತಿಶಯೋ ನ ತು ಅನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ. ಅತಿಶಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮೊದಲುಂಡಂ.

[When *modal* is repeated twice in the sense of excelling others, the first used optionally drops its final letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ದೋರೋಪಃ, ಕಿಂತು ಅನ್ತಃಸ್ಮೈವೇತ್ಯಾಹ—ದೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ.

ನನು ತುದಿಮೊದಲ³⁸⁹ ಇತ್ಯತ ಏವ ಅಸ್ಯ ದ್ವಿವಚನಮುಕ್ತಮಿತಿ ಕಿಂ ಪುನಸ್ತದ್ವಿಧಾನೇನ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರ ಹಿ ಆಧಿಕ್ಯೇ ದ್ವಿಭಾವೋತ್ತಮ ಅತಿಶಯ ಇತಿ.

ನ ಚ ಅತಿಶಯೋಽಪಿ ತತ್ತ್ವವ ಸಕ್ಷಾಹೋ ಲಾಭವಾದಿತಿ ನಾಚ್ಛೇಂ. ಪೂರ್ವಪದ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಧಾರಣ್ಯಪ್ರಸಕ್ಷಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ಕಾರ್ಯವೈಚಿತ್ರ್ಯೇ. ಏಕತ್ರ ಅದಿಸ್ವರಾದುತ್ತರಾವಯವಸ್ಯ ತ್ತಕಾರೋನ್ಯತ್ರ ಅನ್ವಯಸ್ಯ ಲೋಪ ಇತಿ.

ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ಪೂತುದು. ಅತ್ರ ಅತಿಶಯೋ ದೋಷೋತ್ಥೇ. ನ ತಾವದ ಸ್ವೇ ಕಿಸಲಯಂತಾ ಅಪಿ ಯಾವದರೋಕಃ ಪುಷ್ಪಿತ ಇತಿ. ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ಚ್ಚರಿತಿ. ನ ತಾವದಸ್ವೇ ಯುದ್ಧಾಬ್ಧಿಣಿಂ ಪ್ರವಿಶಂತ್ಯಪಿ ಯಾವದಮೇ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಧ್ಯ ಸ್ತೀತ್ಯತಿರಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವ್ಯೇ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷ್ || 397 ||

ನೈತ್ತಿಃ || ಬಹೂನಾಂ ಸಚಾತೀಯಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುರಾಪ್ತಮಿಚ್ಛಾ ವೀಪ್ಸಾ. ಕ್ರಮಾನುಲ್ಲಭನಮಾನುಪೂರ್ವ್ಯಂ. ವೀಪ್ಸಾಯಾಮಾನುಪೂರ್ವ್ಯೇ ಚ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸುಪಃ ಶ್ಲಷ್ ಬಾಹ್ಯ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವೀಪ್ಸಾಯಾಂ—ಕೇರಿಕೇರಿಯೋಳ್ ಮುಜಿದಂ, ಕೇರಿಯೋಳ್ ಕೇರಿಯೋಳ್ ಮುಜಿದಂ ; ಮನಮನಗಳೊಪ್ಪಿದುವು, ಮನಗಳ ಮನಗಳೊಪ್ಪಿದುವು ; ಪೊಣೆಪೊಣೆಗಳ ಚಲ್ವು, ಪೊಣೆಗಳ ಪೊಣೆಗಳ ಚಲ್ವು ; ತಂತಮ್ಮ ಸಿರಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಿರಿ. ಅನುಪೂರ್ವ್ಯೇ—ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡಿತ್ತು, ಮೊದಲೊಳ್ ಮೊದಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡಿತ್ತು ; ತುದಿತುದಿಯೊಳ್ ಸಣಂ, ತುದಿಯೊಳ್ ತುದಿಯೊಳ್ ಸಣಂ ; ಅಜ್ಜಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು, ಅಜ್ಜರಂ ಸಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು ; ಕಿಣಿಯಕಿಣಿಯರಂ ಬೆಸಗೊಳ್, ಕಿಣಿಯರಂ ಕಿಣಿಯರಂ ಬೆಸಗೊಳ್. ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮನೆಯೊಳೊಪ್ಪಿತು, ತುದಿಯೊಳ್ ಸಣಂ.

[When a word used to express a plurality of things taken in several or successive order or regular series is repeated twice, the first used optionally drops its case ending.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೀಪ್ಸಾಸದಾರ್ಥಮಾಹ—ಬಹೂನಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ವೀಪ್ಸಾಽಪ್ಯೋಹಿ | ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕಸನ್ನವೃತ್ತಿವನ್ನ ಇತಿ ತದೇವಾಹ—ಆಪ್ತಮಿಚ್ಛಾ ಇತಿ. ಕಸ್ಯೇತ್ಯತ ಆಹ—ಪ್ರಯೋಕ್ತುಃ ಇತಿ. ಆಪ್ತವಿಷಯಮಾಹ—ಅರ್ಥಾನಾಂ ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅರ್ಥಾನಾಮಿತ್ಯೇವ ಬಹುತ್ವಂ ದರ್ಶಿತಂ ; ಅಥಾಪಿ ಏಕವ್ಯಕ್ತೌ ನಾಪ್ತರಿತ್ಯಾಹ—ಬಹೂನಾಂ ಇತಿ. ಬಹವೋಽಪಿ ಯತ್ರ ವಿಚಾತೀಯಾ ಘಟಪಟಾದಯಃ ತತ್ರ ನ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ಸಚಾತೀಯಾನಾಂ ಇತಿ. ತೇಷಾಮಪಿ ನ ಸಮುದಾಯಃ ;

ಕಿಂತು ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಾಹ-ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಇತಿ. ತದಪಿ ನ ಕತಿಸಯವಿಷಯ ಇತ್ಯಾಹ-ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಇತಿ. ಏವಮಪಿ ಅಪ್ತಿಃ ಕೇನೇತ್ಯತ ಆಹ-ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಇತಿ. ಅದಿಕಬೋ ಜಾತಿಗುಣದ್ರವ್ಯಸಂಖ್ಯಾಹಾರ್ಥಃ. ಅನುಪೂರ್ವವಾಹ-ಕ್ರಮಾನುಲ್ಲಭ್ಯನಂ ಇತಿ.

ಉದಾಹರತಿ-ವೀಪ್ರಾಯಾಂ ಇತಿ. ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ ಮೆಣ್ಣಿದಂ, ಯಾವ ನ್ನೋ ವೀಥ್ಯಸ್ತಾಸು ಪ್ರತಿವೀಧಿ ನಿರವಶೇಷಮುಭಾಸಿಪ್ಪೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ಅಪ್ತಿಭಾಸನಕ್ರಿಯಯಾ. ಮನಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು. ಅತ್ರ ಗೃಹತ್ವಜಾತ್ಯಾ. ಪೊಣಿ ಪೊಣಿಗಳ ಜೆಲ್ವು. ಅತ್ರ ಸಾಂದರ್ಯಗುಣೇನ. ತಂತಮ್ಮನಿರಿ. ಅತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದ್ರವ್ಯೇಣ. ಅನುಪೂರ್ವಮುದಾಹರತಿ-ಮೊದಮೊದಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡತ್ತು. ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ಥೂಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತುದಿತುದಿಯೊಳ್ ಸಣ್ಣಂ. ಯಥೋತ್ತರಂ ಕೃಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಜ್ಜಜ್ಜರಂ ಬಂದಿಸು. ಯೇ ಯೇ ವೃದ್ಧಾಸ್ತಾನಾನುಪೂರ್ವೇಣ ಅಭಿವಾದಯಸ್ವೇತಿ. ಕೆಚ್ಚಿಯಕೆಚ್ಚಿಯರಂ ಬೆಸಗೊಳ್. ಯೇ ಯೇ ಕನಿಷ್ಠಾಸ್ತಾನಾನುಪೂರ್ವೇಣ ಪರಿಪುಚ್ಛೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಿಬ್ರಶ್ಚ ಬಾಧೇ || 398 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಬಾಧಃ ಪೀಡಾ. ತದ್ವಿಪಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಶಬ್ದರೂಪಂ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಸುಸಃ ತಿಬ್ರಶ್ಚ ಶುಬ್ಧಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮರಮರಂ, ಮರಂ ಮರಂ; ಪೋದಪೋದಂ, ಪೋದಂ ಪೋದಂ; ಕಲ್ಲಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲಂ; ಪುಲ್ಪುಲ್ಲೊಳ್, ಪುಲ್ಲೊಳ್ ಪುಲ್ಲೊಳ್; ಬಂದಬಂದಯ್, ಬಂದಯ್ ಬಂದಯ್; ಬಾಬ್ಬಾರಂ, ಬಾರಂ ಬಾರಂ; ಪೋಪಪೋಪೆಂ, ಪೋಪೆಂ ಪೋಪೆಂ. ಆಬಾಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮರಂ, ಕಲ್, ಬಂದಯ್, ಪೋಪೆಂ.

[When a word is repeated twice to express pain, the first used optionally drops its case or verbal ending.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಬ್ದಃ ¹ಸುಸಃ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ. ಸುಸಮುದಾಹರತಿ-ಮರಮರಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೋದಂ ಪೋದಂ. ಗತೋ ಗತ ಇತ್ಯೇವ; ನ ಅಗಚ್ಛದಗಚ್ಛದಿತಿ. ತಿಬ್ರಮುದಾಹರತಿ-ಬಂದಬಂದಯ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಸುಪೋ ಲೋಪೇ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ ಕಾರ್ಯಮಪಿ ನಶ್ಯತಿ; ಕಲ್ಲಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲುಲ್ಲೊಳ್ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಾತ್. ತಿಜೋ ಲೋಪೇ ತು ನ ತತ್ಕೃತಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಶ್ಯತಿ; ಬಂದ ಬಂದಯ್, ಪೋಪಪೋಪೆಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ಕೃತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್. ಅತ್ರ ನಿಯಮಕಂ ಉತ್ತರತ್ರ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಇತಿ ಅತ್ರ ಉಪೇಕ್ಷಾಮ ಇತಿ.

¹ಸುಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಕ್ಯಾದೇರಾಮನ್ವಿತ್ರಸ್ಯಾಸೂಯಾಸಮ್ಪ್ರತಿಕ್ರೋಪ

ಕುತ್ಸನಭರ್ತ್ಸನೇನ್ಯತರಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚ || 399 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪರಗುಣಾಸಹಸಮಸೂಯಾ. ಕಾರ್ಯೇಷ್ಯಾಭಿಮತ್ಯಂ ಸ
ಮ್ಪ್ರತಿಃ. ಕ್ರೋಪ ಕ್ರೋಧಃ. ಕುತ್ಸನಂ ನಿನ್ದಾ. ದಣ್ಡವಿಷ್ಕರಣಂ
ಭರ್ತ್ಸನಂ. ಅಸೂಯಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಆದಿಭೂತಂ
ಯತ್ ಆಮನ್ವಿತ್ರಪದಂ ತಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಚ ಪೂರ್ವ
ಸ್ಯ ಉತ್ತರಸ್ಯ ವಾ ಪುನಶ್ಚೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಸೂಯಾಯಾಂ—ದೇವದತ್ತಾ ಇ ದೇವದತ್ತ, ದೇ
ವದತ್ತ ದೇವದತ್ತಾ ಇ, ದೇವದತ್ತ ದೇವದತ್ತ ನಿನಗೇನುಮಿಲ್ಲಂ ಸಮ್ಪ್ರ
ತಿ—ಮಗನೇ ಇ ಮಗನ, ಮಗನ ಮಗನೇ ಇ, ಮಗನ ಮಗನೇ ನೀನೊ
ಳ್ಳಿತ್ತುಗೆಯ್ದಯ್. ಕ್ರೋಪೇ—ಬಾಣಸಿಗಾ ಇ ಬಾಣಸಿಗ, ಬಾಣಸಿಗ ಬಾಣ
ಸಿಗಾ ಇ, ಬಾಣಸಿಗ ಬಾಣಸಿಗ ನೀನಿದ್ದಪಯೋ ಸತ್ತಯೋ. ಕುತ್ಸ
ನೇ—ಸತಿಯೇ ಇ ಸತಿಯ, ಸತಿಯ ಸತಿಯೇ ಇ, ಸತಿಯ ಸತಿಯ ನಿನ್ನ
ಪೆಣ್ಣನಮಂ ಸುಡುಗೆ. ಭರ್ತ್ಸನೇ—ದುರುಳಾ ಇ ದುರುಳ, ದುರುಳ ದುರು
ಳಾ ಇ, ದುರುಳ ದುರುಳ ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದವೆಂ ಕಡಿದವೆಂ. ವಾಕ್ಯಾದೇರಿತಿ
ಕಿಂ? ಬಳ್ಳಿದಳ್ ನೀಂ ಮಗಳೇ. ಆಮನ್ವಿತ್ರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ? ದೇವದತ್ತ
ನೊಳ್ಳಿದಂ. ಅಸೂಯಾದಿಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ? ಪಾರ್ವ್ವ ನೀಂ ಜನ್ಮಮಂ ಮಾಡು,
ಅರಸ ನೀಂ ಕಾಳಗಮಂ ಮಾಡು. ಅಸಕ್ಯದಧಿಕಾರಾತ್ ಇಹ ಸರ್ವತ್ರ
ತ್ರಿವರ್ಚನಮಪಿ ಕೇಚಿಡಿಚ್ಚಸ್ತಿ. ಬಂದ ಬಂದ ಬಂದಂ, ಬಂದಂ ಬಂದಂ
ಬಂದಂ, ಉಂಡುಂಡುಂಡು ಪೋದಂ, ತೊಳತೊಳತೊಳಗಿತ್ತು, ಬೆಳಬೆಳ
ಜಳಗಿತ್ತು, ಮಗನ ಮಗನ ಮಗನೇ ಇತಿ.

[When the first word in a sentence is the vocative of a person addressed
in detraction, approval, anger, blame or menace, it is repeated
twice, also the first or the last used optionally
prolongs its vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತರೇತರವಾಕಾಂಕ್ಷಾವತಾಂ ಅನ್ವಯಾರ್ಹಾಣಾಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರ
ಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ. ತತ್ರ ಆದಿಭೂತಂ ಯತ್ ಆಮನ್ವಿತ್ರಂ ಆಮ
ನ್ವಿಣಿಪಿಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಆಮನ್ವಿತ್ರಮಾಣಾರ್ಥವಾಚಕಂ ಪದಂ ತಸ್ಯ ಅಸೂಯಾ
ದಿವಿಷಯೇ ದ್ವಿವರ್ಚನಂ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಅನ್ಯತರಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚೇತಿ. ಅತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದೇಃ
ಆಮನ್ವಿತ್ರಸ್ಯ ಅಸೂಯಾದಾವೇವ ದ್ವಿರ್ಭಾವೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನ ನಿಯಮಃ; ಸಮ್ಪ್ರ
ಮಾದಾವಪಿ ಪೂರ್ವೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ. ಅನ್ಯತರಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತತ್ ಅಸೂಯಾದಾವೇವ
ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ಅಸೂಯಾದಿಸ್ವರೂಪಮಾಹ—ಪರಗುಣ ಇತ್ಯಾದಿ. ದಣ್ಡಾವಿಷ್ಕರಣಂ ಕೋ ಪೇಽಸಿ ಸಮ್ಭವತೀತಿ ಕೋಪಾತ್ ಭರ್ತ್ಸನಸ್ಯ ಕೋ ಭೇದ ಇತಿ ನ ಲಕ್ಷ್ಯಂ. ದಮನ. ದಣ್ಡೋ ದಣ್ಡನಂ ಅರ್ಥಹರಣಾದಿನಾ ದುಃಖೋತ್ಪಾದನಂ. ತಸ್ಯ ಆವಿಷ್ಕರಣಂ ಭುಕ್ತುಃ ಪುಟಾದ್ಯಸಂಮುದರ್ಶನೇನ ವಕ್ರಮುಖತೋ ಹಕ್ಷಾರಹುಕ್ಷಾರಾದಿನಾ ತ್ವಾಮಹ. ಖನಯಿಷ್ಯಾಮಿ ತ್ವಾಮಹಂ ಹನಿಷ್ಯಾಮಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಪಕಾರಕವಾಕ್ಯೈಃ ಪ್ರಥಮಾಣಂ ಭರ್ತ್ಸನಂ. ತದಿದಂ ದ್ವೇಷಾತ್ ದಣ್ಡನೀಯೇಷ್ಯೇವೇತಿ ನ ನಿಯಮಃ ಅಪಮಾರ್ಗಾ ದಪಾಕೃತ್ಯ ಸನ್ಮಾರ್ಗನಿರೀಷಯಾ ಲಾಲಸೀಯಾನ್ಮತಾದೀನಪಿ ಏನಂ ಭರ್ತ್ಸಯ ಮಾನಾನಾಃ ಪಿತೃದೀನಾಮುಪಲಬ್ಧಾತಿ. ಉದಾಹರಣಿ—ಅಸೂಯಾಯಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ಬಹುಲಂ || 400 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ದೂರಾದಾಹ್ವಾನೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಅಮನ್ತ್ರತಸ್ಯ ಪದಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಪುಲ್ಲತೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಲೆ ಅಣ್ಣಾ ಇ ಇತ್ತು ಬಾ, ಎಲೆ ಅಕ್ಕಾ ಇ ಇತ್ತು ಬಾ, ಎಲೆ ಅಣ ಇತ್ತು ಬಾ ಇ, ಎಲೆ ಅಕ್ಕ ಇತ್ತು ಬಾ ಇ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಆಹ್ವಾನವಿಷಯೇ ಅನಾಮನ್ತ್ರತಸ್ಯಾಪಿ ಪುಲ್ಲತೋ ಭವತಿ. ಎಲೆ ಇ ಅಣ ಇತ್ತುಬಾ, ಎಲೆ ಇ ಅಕ್ಕ ಇತ್ತು ಬಾ, ಎಲೆ ಅಮ್ಮ ಬೇ ಇ ಗ ಬಾ, ಎಲೆ ಅಯ್ಯ ಬೇ ಇ ಗ ಬಾ. ಕ್ವಚಿದನ್ಯತ್ರಾಪಿ. ಅಯ್ಯೋ ಇ ಅಕ್ಕ, ಅಯ್ಯೋ ಇ ಅಣ, ಓಹೋ ಇ ಮಗನೇ, ಓಹೋ ಇ ತಂದೆ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಮನುಸರ್ತವ್ಯಾಃ.

[In calling any one from a distance the vocative of the person addressed often prolongs its vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಹ್ವಾನಮಾಹನಂ ಆಕರ್ಷಣಂ. ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಅಮನ್ತ್ರತಸ್ಯೇತ್ಯೇವ. ನಾತ್ರ ವಾಕ್ಯಾದೇರಿತಿ ನಿಯಮಃ. ಕ್ವಚಿತ್ ಅಸಾಹ್ವಾನೇ ಕ್ವಚಿತ್ ಅನಾಮನ್ತ್ರತಸ್ಯಾಪಿ ದೃಢತೇ. ತದರ್ಥಮಿಹ ಯತ್ನಾನ್ತರಮಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ—ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಷ್ಕಪ್ರಯೋಗ ಏವ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಾಹ—ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾದ್ಯಾತ್ಪದ್ಧತಃ || 401 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ. ಇತ ಉಧ್ಯಂ ಯೈಃ ಸೂತ್ರೈಃ ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥವಿಶೇಷೇ ಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೋಪಾತ್ತಾ ತ್ತಿಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥವಿಶೇಷೇ ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಾ ಭವಂತಿ. ತೇ ಚ ತದ್ಧಿತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾ ಭವಂತೀತಿ ಅಧಿಕೃತಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಕ್ಷ್ಯತಿ ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃನ್ವಿಸ್ತಿನ್ನಿತಿ ವಂತಃ 402. ತದಿ
ತ್ಯೇತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ. ಆಯುವಂಟೇತಂಗೆ, ಆಯುವಂತಂ ;
ಜಸಮುಂಟೇತಂಗೆ, ಜಸವಂತಂ. ಅನೇಕೇಷಾಮುಪಾದಾನಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯನಿ
ಯಮೇ ನಿಯಮಾರ್ಥೋ'ಯಮಾರವ್ಯಭಿ. ತದ್ಧಿ ತಪ್ರದೇಶಾಃ ವೃತ್ತೇಃ 403
ಇತ್ಯೇವಮಾದಯಃ.

[The sūtras following show the optional affixes forming derivative words
and their use.]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪರಾರ್ಥಮಿದಂ ಇಹ ವಿಧೇಯರಾಹಿತ್ಯಾತ್ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಯೋಗಮಧಿ
ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾಹ—ಅಧಿಕಾರೋ'ಯಂ ಇತಿ. ಆಪಾದಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ತದ್ಧಿತ ಇತ್ಯೇ
ತದಧಿಕೃತೇ. ಆದ್ಯಾದಿತ್ಯೇತತ್ ಆತನಪ್ರತ್ಯಯಾದೇವ ; ತದೋಧ್ಯೋಗ ಪ್ರಯೋಜ
ನಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಹ—ಆದೌ ಭವಮಾದ್ಯಂ ತಸ್ಯಾದಾದ್ಯಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಿದರ್ಶಃ.
ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಹಿ ವಂತಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತೇ ತು ಕುತೋ ವಾ ಪರತೋ ಭವಂತೀತ್ಯನಃ
ಯೋಗೇ ಸೂತ್ರೇಷು ಅವುಕಾದಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಕಥನಾತ್ ಆದ್ಯಾದನಾದ್ಯಾಚ್ಛ ಪ್ರಸಜ್ಞೇ
ಸತಿ ಅನಾದ್ಯಾನ್ಮಾಭೂದಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಆದ್ಯಾದಿತಿ. ಯತ್ರ ಅನುಕಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಿದರ್ಶ
ಶ್ಚತೇ ನಾತ್ರ ಅನೇನಾರ್ಥ ಇತಿ.

ನನು ಅಯುಕ್ತಮೇತತ್ ಆದ್ಯಾದಿತಿ. ತಥಾಹ—ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃನ್ವಿಸ್ತಿನ್ನಿತಿ ವಂತಃ 402,
ತದಾಚರತಿ 407, ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗೌ 415 ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಯೋಗಾಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯವಿಧಾಯಕಾಃ. ತತ್ರ ತು ಆದ್ಯಾಸಿ ತತ್ತತ್ತೇನೆತ್ಯಾದಿನಿ. ನ ಹಿ ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ; ಧನವಂತಂ, ಗುಣವಂತಂ, ನಿಯಮಿತಂ, ಉಪಸಾಹಿತಂ, ಲಂಚಿತಂ, ಲಂ
ಚನಣಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಧನಾಬಿಭ್ಯ ಏವ ಶಬ್ದೇಭ್ಯೋ ಮತಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯಾಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ. ನ ತದಾಬಿಭ್ಯ ಇತಿ. ಕಿಂಚ ತದಿತ್ಯಾದಯಃ ತೈದಾದಿಗಣಪರಿ
ತಾಃ ತೇಷಾಂ ನಾವ್ಯಯಂ 40 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಿಬ್ಗ ಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಏವ ಸಿವೇಧಾತ್ ಭಾಷಾ
ವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿತಿ ಕುತಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿ ರಿತಿಚೇನ್ನ. ತದ
ಸ್ತಿ, ತದಾಚರತಿ, ತೇನ ಜೀವತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ತದಾದಿಪದಾಸಿ ಅರ್ಥನಿದೇಶಾಭಿ
ಪ್ರಾಯೋಗ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಾದಿಸಮರ್ಥಪದಪ್ರದರ್ಶನಪರಾಣೀತಿ ಪ್ರಥಮಾದಿ
ಸಮರ್ಥೇಭ್ಯೋ ಧನಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ತದಾಬಿಭ್ಯ ಇತಿ. ನ ಚ ಏವ
ಮಮ ನ ಧನಾದಿಶಬ್ದ ರೂಪಮಾದ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ಕಥಮಂತಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಶಬ್ದೈಃ.
ತುತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಂ ಧನಾಬಿಭ್ಯ ರೂಪಮಾದ್ಯಮೇವೇತಿ.

ಆದ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಏವಮೇವಾರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಇಗಃ ಸಂಖ್ಯಂ 405, ವೇತ್ತ
ಧ್ಯೇತೋ 408 ಇತ್ಯಾದೌ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿ ರೇವ ವಿಕ
ಲ್ಪತೇ. ನ ತದ್ಧಿ ತನ್ವಸದೇಶಃ. ತಥಾಹ—ಸಮಾಸೋ ಹಿ ಬಹುಲಂ ವಿಹಿತೋ ನ
ನಿತ್ಯತಯಾ. ತಥಾ ಚ ಪಕ್ಷೇ ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಾರಭ್ಯಮಾಣಸದ್ಧಿತೋ
ನಾಗ್ರಹಣಾಭಾವೋ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗೋ ದತ್ತಜಲಾ
ಜ್ವಲಿಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅತೋ ವಾಕ್ಯಮಪಿ ಯಥಾಸ್ಯಾದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ನಾಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನನು ಕಥಮಸಾ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕೋ ಭವೇತ್ ? ಸಮಾನೇ ಹ್ಯರ್ಥೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತಮಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತಂ ನಿವರ್ತಯತಿ, ನಾರ್ಥಾನ್ತರೇ ; ತಸ್ಯ ತತ್ರ ಅಪ್ರವೃತ್ತಿಃ. ಭಿನ್ನೋ ಹಿ ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋರರ್ಥಃ ; ಯತೋ ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣೋ ಹಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ, ವೃತ್ತೌ ತು ಏಕಾರ್ಥಿಭಾವ ಇತಿ ಭಿನ್ನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ನೈಷ ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಕ ಇತಿ ಚಿನ್ಮ. ವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಯೋರೇವಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭೇದೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವಾತ್ ; ನ ಹಿ ಧನಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾತ್ ಧನವಂತನೀತಂ ಇತಿ ವೃತ್ತೌ ಅರ್ಥೋ ಭಿದ್ಯತೇ, ಪ್ರತೀತೀರಂಭಯತ್ರ ಸಮಾನವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಯತ್ರ ¹ ಕೃಚಿತ್ಸಕ್ಷ್ಯಾದಿವಿಷಯೇ ಭೇದೇಽಪಿ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ಭೇದಾಭಾವಾತ್ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಏವೇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತಂ ಅಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತಂ ನಿವರ್ತಯತ್ಯೇವೇತಿ ತದ್ಧಿ ತೋತ್ಪತ್ತಿಸಿಂಹೈವ ಸ್ಯಾತ್. ವ್ಯವಂಭೂದಿತಿ ವಾಗ್ರಹಣ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಸಿಂಹೈವೇತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ತದ್ಧಿ ತಸಂಜ್ಞಾ ಏವೇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯಾಹ—ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಾ ಭವಂತಿ ತೇ ಚ ತದ್ಧಿ ತಸಂಜ್ಞಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಗ್ನಿನ್ನಿತಿ ವಂತಃ || 402 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವಾ ವಾ ಅಸ್ತಿತ್ವಾರ್ಥೇ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಸ ಚ ತದ್ಧಿ ತಸಂಜ್ಞೋ ಭವತಿ. ವಾಧಿಕಾ ರಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಶ್ಚ ಭವತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಯುವಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಮೇಣ, ಆಯುವಂ ತಂ. ಏವಂ ಜಸವಂತಂ, ಗುಣವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ. ತದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಿದ್ಧೇಶಾರ್ಥಂ. ಅಸ್ತಿತಿ ಕಿಂ ? ಧನಮಾದುದೀತಂಗೆ, ಧನಮಪ್ಪದೀತಂಗೆ, ಧನಂ ಸಮಾಸಮಾತಂಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಪತ್ತಯೋಃ ಸಮಾಸಾ ದೌ ಚ ಮಾಭೂದಿತಿ. ಇತಿ ಕರಣಂ ವಿವಕ್ಷಾರ್ಥಂ. ತೇನ

ಭೂಮಿಸಿನ್ನಾ ಪ್ರಶಂಸಾಸು ಸಿತ್ಯಯೋಗೇತಿಶಾಯನೇ |

ಸಂಸಜ್ಞೇಸ್ತವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋ ವಂತಾದಯೋ ಮತಾಃ ||

ಭೂಮಿ — ಧನವಂತಂ, ದ್ರವ್ಯವಂತಂ. ಸಿನ್ನಾಯಾಂ — ಜಗಳವಂತಂ, ದೋ ಸವಂತಂ. ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ — ರೂಪವಂತಂ, ಗುಣವಂತಂ. ಸಿತ್ಯಯೋ ಗೇ — ವಿಸವಂತಂ ಸೇಸಂ, ಷಿಕ್ವೆವಂತಂ ಗರುಡಂ. ಅತಿಶಾಯನೇ — ಪೊಟ್ಟಿ ವಂತಂ ಜನಕಂ. ಸಂಸಜ್ಞೇ — ದಂಡವಂತಂ, ಸತ್ತಿಗೆವಂತಂ.

ಪ್ರಾಯಿಕಮೇತದ್ಭೂಮಾದಿದರ್ಶನಂ. ಕೃಚಿತ್ಸತ್ಯಾಮಾತ್ರೇಽಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೃಶ್ಯತೇ. ಜನ್ಮವಿರವಂತಂ ಪಾವ್ವಂ, ಪೆಂಡತಿವಂತನೀತಂ.

¹ ಕೃಚಿತ್ಸಕ್ಷ್ಯಾದಿವಿಷಯೇ.

ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಾನಂತಾತ್ ಅಸ್ತಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತಿ. ನೀತಿಯುಂಟವರ್ಗ, ನೀತಿವಂತರ್. ನೀತಿಸಂತರುಂಟೀತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ ವಾ ಕೃಮೇನ ಭವತಿ. ಕರ್ಮಧಾರಯಾತ್ ವಂತೋ ನ ಭವತಿ. ಅಲರ್ಗಣುಂಟೀತಂಗೆ ಇತ್ಯತ್ರ ಬಹುವ್ರೀಹಿರೇವ ಭವತಿ ಅಲರ್ಗಣುಮಿತಿ. ತದ ಪೀಚ್ಛಿಸ್ತಿ ಕೇಚಿತ್. ಅಲರ್ಗಣ್ವಂತಂ, ತೋರಮುಡಿವಂತೆ.

[Vanta expresses something belonging to or in any one.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಸಮರ್ಥ ಪದನಿದೇಶಃ. ಧನಂ, ಗುಣಂ, ಪಣಂ, ಆಯುಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ತದತ್ರ ಪ್ರಥಮೇಪಾತ್ಮನಾದ್ಭಾವಮಿತಿ ತತಃ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿಕಲ್ಪ್ಯತೇ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತು ತದ್ಭತಸಂಜ್ಞಾ ಏವೇತ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಸಮರ್ಥಾತ್ ಇತಿ.

ಯದ್ವಾಚಿ ಅತ್ರ ತದಿತಿ ಸ್ಥಾನೇ ಮ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಾಪ್ಪವ್ಯಂ. ತಥಾ ಚ ಪಞ್ಚಾನಿಶ್ರವಣಾತ್ ಪ್ರಥಮಾನ್ತಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸ್ಪಷ್ಟಮೇವ ಉಪದಿಷ್ಟಾ ಸ್ಯಾತ್. ಅಸ್ತಿ ಚ ಸ್ವಪಾ ವಾಚೋಯುಕ್ತಃ ಪ್ರಾಚಾರಮಪಿ. ಯದಾಹ ಶಾಕಟಾಯನಃ ಫೋಕ್ತೇ (ಪಾ. 3—1—169), ಜೀವ್ಯಾರ್ಕರಣೇ (ಪಾ. 2—2—8), ಬರ್ವೇರಾಗತೇ (ಪಾ. 3—1—158), ಬಸೋಪತ್ಯೇ (ಪಾ. 2—4—18) ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾಪಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಕಿಮಿತ್ಯುಕ್ತಾನ್ವಾನಿವರ್ತಕತ್ವೇನ ತದಿತ್ಯೇವ ಅರ್ಥಾನಿದೇಶಃ ಸ್ಥಾಪಿತ ಇತಿ ಏವಮೇವ ಸೂತ್ರಕರಣಾ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಮಪಿ ಬೀತಿಃ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ. ಯದಾಹ ಪಾಣಿನಿಃ ತೇನ ಪೋಕ್ತಂ (ಪಾ. 4—3—101), ತತ ಆಗತಃ (ಪಾ. 4—3—74), ತದ್ಭವತ್ಯೇ (ಪಾ. 4—1—92) ಇತ್ಯಾದಿತಿ. ತದವಮುಕ್ತರತ್ರ ತದಾಚರತಿ⁴⁰⁷, ತೇನ ಜೀವತಿ ಗಮೋಗಾ⁴¹⁵. ತತ್ರೇಗೋ ಸಿಯುಕ್ತೇ⁴¹⁸, ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ವೋ ಲೋಲೋ⁴²⁸ ಇತ್ಯಾದಿವಮಿ ಅನುಸಂಧಯಂ.

ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಾವಿವ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಾರ್ಥೇ ಅವೃತ್ತಾ ಸಮ್ಬಂಧ್ಯತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವೇವಾರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ನಾಸ್ತಿತ್ವಸಂಧಿತಿ. ಆತೋತ್ರ ವಾನಾವೃತ್ತಾ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಹ—ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ವಾ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇನ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ? ಸಮ್ಬಂಧೀತ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಸಮ್ಬಂಧ್ಯ ಅಸ್ಯೇತಿ ಪಪ್ಲವ ಜ್ಞಾಯತ ಇತಿ ನಾನೇನ ಅಸ್ತಿನಾ ಅರ್ಥ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅಸತ್ಯಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತದಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಅರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವೇತ್. ತತ್ರ ತದಸ್ಯೇತಿ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಸಮ್ಬಂಧೇ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವ ಸ್ವಾಮಿನಾಃ ಸ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ; ಸಮ್ಬಂಧ್ಯ ದ್ವಿವತ್ಯಾತ್. ತಥಾ ಚ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ. ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಧನಮಸ್ತಿ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗುಣಾಃ ಸಂತಿತಿ ಸತ್ತಾವಿಶೇಷನಿರ್ಭಾಸಾತ್ ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವಿಶೇಷಣ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣ ಇತಿ ನಾನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ.

ಅಥ ಏವಂ ಮನುಷೇ : ಸತ್ಯಾಪಿ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಧನಮಸ್ತಿನ ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ಯ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಗುಣಾಃ ಸ್ವಿನ ವಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಇತಿ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಸಜ್ಯತ ಏವ. ಅಥಾತ್ರ ಅನಭಿಧಾನಾನ್ನ ಭವತೀತಿ ಚೇತ ತದೇತತ್ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣಾಭಾವೇನ ಸಂಸಾಹಮಿತಿ. ಮೈವಂ ಮಂಸ್ಥಾಃ. ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣಾಭಾವ ಏವ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣಾಭಾವಃ. ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ಸ್ವೇನ ಸ್ವಾಮಿವಿಶೇಷಣಾಭಾವಮೇವ, ಸ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಸ್ವವಿಶೇಷಣಾಭಾವಃ; ಅಸ್ತೇಃ ಸ್ವೇನ್ಯವ ಸವ್ವುನ್ಯಾತ್. ನ ಹಿ ಧನಮಸ್ತಿ ಗುಣಾಃ ಸ್ವೀತ್ಯತ್ರ ಸ್ವೇನೇವ ಅಸ್ತೇಃ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಅನ್ವೇತೀತ್ಯತೋಸ್ತಿನಾ ಭವಿತವ್ಯಮೇವೇತಿ. ಕಿಂಚ ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣಾಭಾವೇ ಧನಮಸ್ವಾಸೀತ್ ಗುಣೋಸ್ಥ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್ಸತ್ತಯೋರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ವಾತ್. ಅಸ್ತಿಗ್ರಹಣೇ ತು ಸಾಮ್ವೃತಿಕಾರ್ಥಭಾವಾತ್ ನಾಗತಾನಾಗತಭಾವಮಿತಿ. ಅಥ ಏವ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ತಥೈವ ದರ್ಶನಂ ಧನಮಾದುದೀತಂಗೆ, ಧನಮಪ್ಯುದೀತಂಗೆ ಇತೀತ್ಯೇವಂ ಸರ್ವಮಾಕಲಯ್ಯಾಹ—ಅಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ. ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ವಿಧೇಯಸ್ವರೂಪಂ.

ನನು ಶಿವಾರ್ಥಮಿದಂ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋಪಾದಾನಂ ? ಯತೋತ್ರ ಧನವಂತ, ಗುಣವಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ತಚ್ಚ ವಿನಾಶ್ಯನೇನ ಸಿದ್ಧೃತಿ. ತಥಾಹ—ಧನವದ್ಗುಣವದಾದಯಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಮತ್ಯನ್ತಾಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ತೇಷಾಂ ಅನಬ್ಜಸನ್ನವಗ್ರಸಾತಿರೇಕಾದೇವ ಧನವಂತ, ಗುಣವಂತಾದಯಃ ಸಿದ್ಧೃನ್ತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತತ್ರ ಏವ ಸಿದ್ಧಾವಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಆಯುಸಾತಂ, ಸಿರಿವಂತಂ, ಜನವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಇತ್ಯಾದಾವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ತತ್ರಾಪಿ ಆಯುಷ್ಮಂತಂ, ಶ್ರೀಮಂತಂ, ಯಶಸ್ವಂತಂ, ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೃತೀತಿ. ಕಿಂಚ ಸ್ವೀಶೇಷವಿಷಯೇ ಗುಣವತೀ, ಧನವತೀ, ಬುದ್ಧಿವತೀ ಇತ್ಯಾದಿ ವತಃ ಗುಣವತೇ, ಧನವತೇ, ಬುದ್ಧಿವತೇ ಇತ್ಯಾದಯೋಽಪಿ ಸಾಧುತ್ವೇನ ಇಪ್ಯುನ್ತೇ. ನ ಹಿ ಅತ್ರ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ಮತ್ಯಾಭಾವೇ ಎತ್ಯ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ; ವೇಣೀಗವನ್ತೇಚಾತ್ಮಾ ಇತ್ಯೇನಾರಾಪನಾತ್. ಆತೋತ್ರ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೇಯ ಏವ.

ವಾಧಿಕಾರಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ವಿಕಲ್ಪತ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ವಾ ಭವತಿ ಇತಿ. ಸಕ್ಷೇ ಕಿಮಿತ್ಯತ ಆಹ—ವಾಕ್ಯಂ ಸಮಾಸಶ್ಚ ಇತಿ. ಉದಾಹರತಿ—ಆಯು ಇತ್ಯಾದಿ. ಈತಂಗೆ, ಅಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಭಾಷಾಯಾಂ ಪಷ್ಠೀವಿಷಯೇ ಭೂಯಿಷ್ಯಂ ಚಿತುರ್ಭ್ಯಾಂ ಏವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ವೇಣಿತಿ ವಿಕಲ್ಪವಾಚನಮವ್ಯಯಂ. ಸೋಯಂ ವಂತ ಪ್ರತ್ಯಯೋನೋ ವಾ ಯೋಯಂ ಅಪ್ಯುರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಭೂಮಾವಿವಿಷಯ ಏವ ಭವತಿ ನ ಯಥಾಕಥಾಚಿದಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಇತ್ಯೇವಂ ವಿಶೇಷಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಇತಿಕರಣಂ ಕೃತವಾಸಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃದಭಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ—ಇತಿಕರಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಾನೇವ ಭೂಮಾದ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷಾನ್ ಸುಖೇನ ಅವಧಾರಯಿತುಮರ್ಥವಿಶೇಷಂ ಸೂಚಯಿತುಂ ಚ ಕಾರಿಕಾಂ ಪಠತಿ—ಭೂಮೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ರಮೇಣೋದಾಹರತಿ—ಭೂಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಧನವಂತಂ. ಅತ್ರ ಬಹುಧನಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಬಹುತ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನ ತು ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಣಮಾತ್ರಂ ಕಾರ್ಷಾಪಣಮಾತ್ರಂ ವಾ ಧನಮಸ್ತೀತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಬಹ್ವಿತಿ ಕಿಂ ಫಲಿತಂ ? ಬಹುತ್ವಂ ಹಿ ತ್ರಾಪ್ಯದಿಷು ಸಮ್ಭವತ್ ಪಣ
ತ್ರಯೇ ಕಾರ್ಪಾಪಣತ್ರಯೇ ಕತಸಹಸ್ರಾಯುತಪ್ರಯುತಾದೌ ವಾ ಸರ್ಯವಸ್ತುತಿ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ಯಸ್ಯ ಯಾವತಾ ಧನೇನ ಅರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ಸ ತಾವತಾ ಧನೇನ ಧನ
ವಾ ನಾನ್ಯಥಾ. ತಥಾಚ ಲಘುಪರಗ್ರಹಸ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪೇನ ಪಜ್ಞಾಪಸಿಷ್ಕ ಮಾತ್ರೇಣೈವ
ಧನೇನ ಪಾನಭೋಗಾದ್ಯರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ. ಸ ತಾವತ್ವೇವ ಧನವಾ. ಯಸ್ಯ ಚ
ಕತಸಹಸ್ರಪ್ರಮಿತೇನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ತಸ್ಯಾಪಿ ತಾವತ್ವೇವ ಧನವತ್ತಾ. ಯಸ್ಯ ತು ಅಯುತೇನ
ಪ್ರಯುತೇನಾಪಿ ನಾಲಂ ಸ ತಾವತಾಪಿ ಧನವಾನ್ನೋಚ್ಯತ ಏವೇತಿ. ಯಥಾಸ್ವಮರ್ಥ
ಕ್ರಿಯೋಪಯೋಗಿಸರಿವಾಣವೇವ ಬಹುತ್ವಮಿಹ ವಿವಕ್ಷಿತಮಿತಿ.

ಜಗಳವಂತಂ. ಅತ್ರ ಸಿದ್ಧಿತಮಾದ ಜಗಳಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ನಿನ್ನಾಯಾಂ ಪ್ರ
ತ್ಯಯಃ. ಜಗಳಂ, ಝಕಟಕು ಕಲಹಃ. ಸ ಚ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಸಿದ್ಧಿ ತ ಏವೇತಿ ನ ಸಿಯ
ಮಃ. ಯೋ ದ್ವೇಷಮೂಲಕೋ ನಿರ್ಮಯಾದ ಆಕ್ರೋಶೋ ವಾ ಯುದ್ಧಂ ವಾ ಮು
ಷ್ಣಾಮುಷ್ಣ್ಯಾದಿ ಸ ಏವ ಸಿದ್ಧಿ ತಃ ಕಲಹಃ. ಯಸ್ತು ಪ್ರಣಯಮೂಲಕೋ ದವ್ವು
ತ್ಯೋರಸ್ಯಯೋರ್ವಾ ವಿನೋದಾರ್ಥಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಃ ಸೋಽಸಿದ್ಧಿ ತ ಏವೇತಿ. ತಥಾ
ಗುಣವಂತಂ. ಅತ್ರ ಪ್ರಶಸ್ತಮಾದ ಗುಣಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯ
ಯಃ. ನ ತು ಗುಣವಾತ್ರಸತ್ತ್ವೇ. ವಸ್ತುವಾತ್ರಸ್ಯ ಗುಣವತ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರ
ತ್ಯಯಪ್ರಸಕ್ತಂ. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಸಿರ್ಗುಣಂ ಕಿಂಚಿದ್ವಸ್ತುಸ್ತ. ತಥಾಪಿ ನ
ಸರ್ವೋ ಗುಣವಾನುಚ್ಯತ ಇತಿ. ತಥಾ ವಿಸವಂತಂ ಸೇಸಂ. ಅತ್ರ ನಿತ್ಯವಾದ ವಿಸ
ಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ನಿತ್ಯಯೋಗೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಚ ಅನಪಾಯಲಕ್ಷಣಂ. ಇತ
ರತ್ರ ಸರ್ವವೃತ್ತಿ ಕಾದೌ ವಿಷಯೋಗಿನಿ ಜಬ್ಧಿ ಮುಚೀಪೇ ತತೋನ್ಯತ್ರ ಸ್ಥಾವರಕೃತ್ರಿಮ
ವಿಷಯಿ ವಾ ಪ್ರತೀಕಾರಸಮ್ಭವೇನ ತದಪಾಯದರ್ಶನಾತ್ ನಾನಪಾಯಲಕ್ಷಣೋ ನಿತ್ಯ
ಯೋಗಃ. ನ ಚ ಏತಾವತಾ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಷವತ್ತಾ ನೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯಂ. ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಿವ
ಕ್ಷಾಯಾಂ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಸತ್ತ್ವಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಮಭಾವಾದಿತಿ. ತಥಾ ಪೊಟ್ಟೆವಂತಂ
ಜಿನಕಂ. ಅತ್ರ ಅತಿಶಯಿತಮಾದ ಪೊಟ್ಟೆಯುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಅತಿಶಯನೇ ಪ್ರತ್ಯಯಃ,
ನ ಉದರಮಾತ್ರಸತ್ತ್ವೇ; ಪ್ರಾಣಿಸಾತ್ರಸ್ಯ ಉದರವತ್ತ್ವತ್. ನ ಹಿ ಲೋಕೇ ಕೃಚಿ
ದನುರಃ ಪ್ರಾಣ್ಯಸ್ತೀತಿ.

ನನು ಪೂರ್ವಾ ಪ್ರಶಂಸಾಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಕ್ತಃ, ಅತ್ರ ತು ಅತಿಶಯನ ಇತಿ
ಪ್ರಶಂಸಾತಿಶಯಯೋಃ ಕೋ ಭೇದ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪ್ರಶಂಸಾ ಹಿ ಗುಣಕೃತಾ, ಅತಿ
ಶಯನಂ ತು ಪರಿಮಾಣಕೃತಮನ್ಯಕೃತಂ ವಾ ನಗುಣಕೃತಮಿತಿ ಪ್ರಶಂಸಾತೋಸ್ಥ
ಭೇದ ಇತಿ.

ತಥಾ ದಂಡವಂತಂ. ಅತ್ರ ಸಂಸಕ್ತಮಾದ ದಂಡಮುಂಟೇತಂಗೆ ಇತಿ ಸಂಸಕ್ತೇ
ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಗೇಹಗತೇನಾಪಿ ದಣ್ಣೇನ ದಣ್ಣವಾನುಚ್ಯತೇತಿ.

ಇದಂ ಭೂಮಾದಿದರ್ಶನಂ ಪ್ರಾಯಿಕಮೇವ. ಕ್ವಚಿದ್ಭೂಮಾದ್ಯಭಾವೇ ಸತ್ತಾ
ಮಾತ್ರೇಽಪಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ತದಪಿ ದರ್ಶಯತಿ—ಜನ್ಮ ವಿರವಂತಾ, ಪೆಂಡತಿವಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಜನ್ಮ ವಿರಂ, ಯಜ್ಞ ಸೂತ್ರಂ ; ಪೆಂಡತಿ, ಭಾರ್ಯಾ. ನಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಭೂಮಾ
ದ್ಯರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ. ಕಿಂತು ಸತ್ತಾಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ.

ತಥಾ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಂ ದರ್ಶಯತಿ—ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತ್ರ ಭವನ್ಯಾ ದಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಗೇವ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತತಃ ತದಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಪುನಃ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತೀತಿ ತದೇವ ಉದಾಹೃತಿಮುಖೇನ ದರ್ಶಯತಿ—ನೀತಿಯುಂಟು ಇತ್ಯಾದಿ. ವಾಕ್ಯಮೇವ ಇತಿ. ನೀತಿನಂತವಂತಂ ಇತಿ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಸಿಖೇ ಧೋಲಿಯಂ ಸರೂಪಪ್ರತ್ಯಯವಿಷಯಕ ಏವ. ವಿರೂಪಸ್ಯ ತು ನ ಸಿಖೇಧಃ. ಕು ದುಂಬದಕ್ಕೇ ಕರಿಕಂ, ವಸ್ತ್ರಂ ಕಂಬಲಮನ್ಯದ್ವಾ; ಕರಿಕಮುಂಟೇತಂಗೆ ಕರಿಕ ವಂತಂ ಇತಿ ಸಮ್ಯಕ್ತತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಸಮಾಸವಿಶೇಷೇ ಸಿಖೇಧಂ ದರ್ಶಯತಿ— ಕರ್ಮಧಾರಯಾತ್ ವಸ್ತ್ರೋ ನ ಭವತಿ ಇತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ಕ ರ್ಮಧಾರಯಃ ಸಂಜ್ಞಾಕಃ ಸಮಾನೋ ನೋಕ್ತಃ; ತತ್ತಂಜ್ಞಾಕೃತಸ್ಯಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯಪದೇನ ಸಂಜ್ಞೇ ತು ಅಭಿಮನ್ಯತ ಏವ. ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನಾಂ ಇತಿ ಯೋಗಿಯವಃಭಿವಾತಃ ನ ಏವ ಅನ್ಯತ್ರ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ. ತತ್ರ ವಂತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನ ಭವತಿ. ನ ಕರ್ಮಧಾರಯಾನ್ತತ್ವರ್ಥೀಯಃ ಇತಿ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಸಿಖ ದ್ಧತ್ವಾತ್. ಅಲಂಕಾರ ಕರ್ಣಾ ವಂಗಾತಂ ಅಲಗರ್ಣಂ ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿರೇವ.

ನ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸರ್ವಾರ್ಥೇ ಭವಸ್ತಿ ಮತುಬಾದಯಾಃ |
ಇತಿ ಪಾಣಿನೀಯೇ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್. ಪ್ರಾಯೋಗ್ರಹಣಾತ್ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಚೇತ್ಯಪ್—ತದಪಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉದಾಹರಣಿ—ಅಲಗರ್ಣಾಂತಂ, ತೋರಮುಪವತೇ ಇತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ಕ್ವಚಿದೇವಮಿಷ್ಯತೇ. ತಥಾ ಪ್ರಾಯೋಗದರ್ಶನಾತ್—

ಕೋಕಪ್ರೀತಿಚಕೋರಪಾರಣಾಟುಜ್ಯೋತಿಷ್ತ ತಿಲ ಲೋಚನೇ | ಇತಿ,
ತಥಾ ಬಿಸಕಿಸಲಯುಚ್ಛೇದಪಾರ್ಥೇಯವಸ್ತಃ ಇತಿ ಚ.
ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಇತಿಕರಣಸಾಧ್ಯಮವಗನ್ತವ್ಯಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ || 403 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗುಣವಚನಾತ್ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತ್ರೀ ವಾ ಅಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥೇ ಕಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕರಿದುಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೋಳ್ ಮೇಣ್, ಕರಿಕಂ. ಏವಂ ಬಿಳಿಕಂ, ಕಡಿಕಂ, ತೋರಿಕಂ. ಗುಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಕಣ್ವಂ ತಂ, ಕಾಲ್ವಂತಂ.

[An adjective expressing something belonging to or in any one optionally takes the affix *ka*, dropping its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚೇತ್ಪ್ರಥಮಾನ್ತಂ ಸಮರ್ಥಂ ಪದಂ ಗುಣ ವಚನಂ ಭವತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ನ ವಂತಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಅಪವಾದಿಕೋಯಂ ಯೋಗಃ.

1 ಸಂಜ್ಞಾಕಃ. 2 ಸಂಜ್ಞೆ ತ್ವಮನ್ಯತ ಏವ. 3 ತೋರಿಕಂ.

ಯದ್ಭುಪಿ ಅತ್ರ ಕರಿದು, ಬಿಳಿದು ಇತ್ಯಾದಯಃ ಕಬ್ಬಾ ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿನಿ
ವರ್ತಮಾನಾ ಗುಣವಚನಾಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಗುಣಿನಮಾಹುರಿತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾಹೇ
ಷ್ಠೇ. ತಥಾಪಿ ಯದಾ ಗುಣಮುಭಿದಧತಿ ತದಾ ಚಾತಿಶಬ್ದಾ ಅಪಿ ಭವನ್ತಿತಿ ವಿವಕ್ಷಯಾ
ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ. ಕೇಚ್ಛ ನೆ, ಪಚ್ಛ ನೆ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ತು ಗುಣವಚನತ್ವೇ'ಪಿ ನ ಕೇಚ್ಛ
ಕಂ, ಪಚ್ಛ ಕಮಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ; ಅನಭಿಧಾನಾತ್. ಅತ್ರ ತು ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋ
ಗ ಏವ ಕೇವಲಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಳಃ ಶೀಲಂ || 404 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮುರ್ಧಾತ್ ಅಸ್ಯ ಶೀಲಂ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ
ಅಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಾದು ಶೀಲಮೀತಂಗೇ, ಜಾದಾಳಿ. ಏನಂ ಮೇತಾಳಿ,
ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ಓದಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ.

[The affix *Ali* expresses one's nature or practice.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಳರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸಿದ್ಧೇಶಃ. ತವಸ್ಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತದಿತಿ ಪ್ರಥ
ಮಾಸಮುರ್ಧಾತ್ ಅಳಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ್ಪ್ರಥಮಾಸ್ತಾಥಃ ಶೀಲಮಿತ್ಯಾಹ-
ತತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಜಾದಾಳಿ, ದ್ಯೂತಕೀಲಃ ; ಮೇತಾಳಿ, ವಚನಕೀಲಃ, ಓದಾಳಿ, ಪಾಠ
ಕೀಲಃ ; ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ಲಜ್ಜಾ ಕೀಲಃ ; ಹಡಪಾಳಿ, ಹಡಪಧಾರಣಕೀಲಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ || 405 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಾಸಮುರ್ಧಾತ್ ಅಸ್ಯ ಪಣ್ಯಂ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ
ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂಬುಲಂ ಪಣ್ಯಮೀತಂಗೇ, ತಂಬುಲಿಗಂ. ಏವಂ
ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣಿ ಗಂ.

[Iga expresses a seller of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಗ್ವೇದೇವ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ. ತಚ್ಚೇತ್ಪ್ರಥಮಾಸ್ತಾಭಿಧೇಯಂ
ಪಣ್ಯಮಿತಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಃ.

ತಂಬುಲಿಗಂ. ಯದ್ಭುಪಿ ಅತ್ರ ತಾಮ್ಬುಲಿಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರವ್ಯಾದಿತ್ವಾತ್ ತಂಬುಲಿಗ
ಇತಿ ನಿಶಾತನಾದೇವ ಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿರರ್ಥವಾನಿತಿವ ಭಾತಿ. ತಥಾಪಿ ದವಸಿ
ಗಂ, ದೂಸಿಗಂ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮಪೇಕ್ಷಿತ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ವಪಿಪಯೇ
ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಭವತೀತಿ ತಂಬುಲಶಬ್ದಾ ದಪಿ ಅಪ್ರತಿರುದ್ಧೋ ಭವತಿ. ನ ಹಿ ಏಕೇನ್ವೇವ ಮಾ
ರ್ಗೇಣ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ ; ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇ'ಪಿ ಲೋಕೇ ಮಾರ್ಗಭೇ
ದಸ್ಯ ಪ್ರಚುರಮುಪಲಮ್ಬಾತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಿಲ್ಪಂ || 406 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ಪ್ರಥಮಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಸ್ಯ ಶಿಲ್ಪಂ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥೇ
ಇಗ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮದ್ದಳ್ ಶಿಲ್ಪಮಾತಂಗ್, ಮದ್ದಳಗಂ. ಏವಂ ಸರವಂ
ದಿಗಂ, ಬೀಣಿಗಂ, ಗಾಣಿಗಂ, ಕೇಣಿಗಂ.

[Also one's calling.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಗಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ. ಭಿನ್ನೇಷ್ವರ್ಥೇಷು ಅಭಿನ್ನಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಭಿ
ನ್ನೇ'ಪ್ಯರ್ಥೇ ಭಿನ್ನಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ. ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ತದ್ಧಿತವೃತ್ತಿರಿತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಮಾರ್ಗಬ್ಧಿಕ್, ಸ್ವರಬನ್ಧಕ್, ಪೈಣಿಕಬ್ಧಿಸಾದಾಯಾಪಿ ಮದ್ದಳಗ,
ಸರವಂದಿಗ, ಬೀಣಿಗಶಬ್ದಾಃ ಸಾಧಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾಃ, ತಥಾಪಿ ಮದ್ದಳ್, ಸರವಂದ, ಬೀಣಿ
ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮುತ್ಪಾದ್ಯಾಪಿ ಸಾಧ್ಯಂತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತದಾಚರತಿ || 407 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಆಚರತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥೇ
ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡಿಸಣಿಮನಾಚರಿಸಂ, ಪಡಿಸಣಿಗಂ. ಏವಂ ಅಟ
ಮಟಗಂ, ಪುಸಿಗಂ, ಉಪವಾಸಿಗಂ, ನಿಯಮಿಗಂ, ವ್ರತಿಗಂ.

[Also a doer of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ತೋ ನಿರ್ದೇಶಃ; ಆಚರತೇಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್.
ಯದ್ಯಪಿ ತದಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಪ್ರಥಮಾಂತಮಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂತತಯಾ ವಿಸರಣಿ
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಇತಿ ಪುನಸ್ತದ್ಗ್ರಹಣಾರ್ಹತಾತ್ವಂ; ತಥಾಪಿ ನಾತ್ರ ಇದಂ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ಉತ್ತರ
ತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಾಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ತದುವಾದಾನಂ.

ಪಡಿಸಣಿಗಂ. ಯತ್ರ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ವಾಮೀ ಭುಕ್ತೋವಿತ್ತಾಯ ಗತಃ ತತ್ಪುನಃ
ಏವೋಪವಿಶ್ಯ ತದುಚ್ಚಿಷ್ಟಭೋಜನಂ ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಮುಚ್ಯತೇ. ತದೇವ ಪಡಿಸಣಿಂ.
ತದಾಚರಕ್ ಪಡಿಸಣಿಗ ಇತಿ ಭುಜಿಷ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಅಟಮಟಂ, ಸರೇಪಾಂ
ಭೇದಕಾರಿವಚನಂ. ತದಾಚರಕ್ ಅಟಮಟಗ ಇತಿ. ಪುಸಿ, ಅನೃತಂ. ತದಾಚರನ್
ಪುಸಿಗ ಇತಿ. ಏವಂ ತತ್ಸಮಾದಪಿ ಅಯಂ ಭವತೀತಿ ಉಪವಾಸನಿಯಮವ್ರತಶಬ್ದೇಭ್ಯೋ'ಪಿ
ಇಗಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇತ್ತ್ರಧೈತ್ಯೋಃ || 408 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ವೇತ್ತಿ ಅಧೈತಿ ಇತಿ ವಾ
ಅರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜೋಯಿಸಮನಣಿವನೋದುಮಂ ಮೇಣ್, ಜೋಯಿ
ಸಿಗಂ. ಏವಂ ಗಣಿದಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ, ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಂ,
ಬಾಗರಣಿಗಂ.

[Also versed in or student of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇತ್ತೀತಿ ವೇತ್ತಾ. ಅಧ್ಯೇತೀತಿ ಅಧ್ಯೇತಾ. ತಯೋರಿತಿ ಕರ್ತೃ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಜೋಯಿಸಮನಖಿವನೋದುವಂ ಮೇಣ, ಜೋಯಿಸಿಗಂ. ನಾತ್ರ ಜ್ಯೋತಿಷಸ್ಯ ವೇದನಮಧ್ಯಯನಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಃ. ಕಿಂತು ತದ್ವಾದ್ಯಾ ತತ್ತ್ವ ತ್ಯವೇತಿ. ಏವಂ ಗಣದಿಗಂ. ಗಣಿದಂ, ಗಣಿತಂ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಂ. ಬಾಗರಣಿಗಂ. ಬಾಗರಣಂ, ವ್ಯಾಕರಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರೀಣದ್ವಿಕ್ರೀಣತೋಃ || 409 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕ್ರೀಣಾತಿ ವಿಕ್ರೀಣಾತಿ ವಾ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂಬುಲವಂ ಕೊಳ್ಳಂ ಮಾಲುಂ ಮೇಣ, ತಂಬುಲಿ ಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ಗಂದಿಗಂ, ಮೇಣಿಸಿಗಂ, ಪಿಪ್ಪಲಿಗಂ.

[Also buyer of or seller of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರೀಣಾತಿತಿ ಕ್ರೀಣ. ವಿಕ್ರೀಣಾತಿತಿ ವಿಕ್ರೀಣ. ತಯೋರಿತಿ ಪೂರ್ವವೇವ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುರ್ವತುಗಳ್ಚ || 410 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಉಳಿಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ಚಕಾರಾತ್ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವರಂ ಮಾಡುವಂ, ದೇವಳಿಗಂ, ದೇವಿಗಂ. ಏವಂ ಪಾಕುಳಿಗಂ, ಪಾಕಿಗಂ ; ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ ; ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿ ಗಂ ; ಚೌಪದುಳಿಗಂ, ಚೌಪದಿಗಂ.

[Iga and uliga express maker of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರೋತಿತಿ ಕುರ್ವತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಕುರ್ವತೀತಿ. ಚಕಾರಾತ್ ಇಗಃ ಸ ಮುಚ್ಚೇಯತೇ. ದೇವರಂ ಮಾಡುವಂ, ದೇವಳಿಗಂ, ದೇವಿಗಂ. ದೇವತಾಬಿವೃದ್ಧಿ ಕರ್ತಾ. ಪಾಕುಳಿಗಂ, ಪಾಕಿಗಂ. ಪಾಕಕರ್ತಾ. ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ. ಸ ಏವ. ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ. ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾ. ಚೌಪದುಳಿಗಂ, ಚೌಪದಿಗಂ. ಚೌಪದ ಮಿತಿ ಭಾಷಾವಿಷಯೋ ವೃತ್ತವಿಶೇಷಃ ತತ್ಕರ್ತಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಾಙ್ಗೋ ಜಾತೌ || 411 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತನ್ನರ್ಥೇ ಗಾಙ್ಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಙ್ಗಂ. ಏವಂ ಬಳಿ ಗಾಙ್ಗಂ, ಬಳಿಗಾಙ್ಗಂ, ಮೇಣಿಗಾಙ್ಗಂ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಙ್ಗಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪಾ ಕುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿ ಗಂ.

[*Gāra* expresses maker of when forming a caste.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗಾಋಪ್ರತ್ಯಯೋವಿಧೀಯಮಾನಃ ತತ್ಪ್ರವ
ಭವತಿ ಯತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಂ ಸಮುದಿತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತಿರಭಿಧೀಯತೇ. ನಾ
ನ್ಯತ್ರ. ಮಾಲಯಂ ಮಾಡುವಂ, ಮಾಲೆಗಾಖಂ. ಅನೇನ ಮಾಲಾಕಾರಜಾತಿ
ರುಚ್ಯತೇ. ನ ವಿನೋದಾರ್ಥಂ ಮಾಲಾಂ ಕುರ್ವತ್. ತತ್ರ ತು ಮಾಲಿಗೆ ಇತಿ ಪೂ
ರ್ವೇಣ ಉಪಪ್ರತ್ಯಯ ಏವೇತಿ. ನ ಚ ಮಾಲುಕೆಗೆ ಇತ್ಯುಪ; ಅನಭಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ
ಬಳಿಗಾಖ ಇತ್ಯಾದಾವಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಋ ಕಮ್ಮಕುಂಬಾತ್ || 412 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಕಮ್ಮಶಬ್ದಾತ್ ಕುಂಬಶಬ್ದಾ
ಚ ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥೇ ಐಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಮ್ಮಮಂ ಮಾಡುವಂ, ಕಮ್ಮುಟಂ; ಕುಂಬಮಂ
ಮಾಡುವಂ, ಕುಂಬುಟಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ? ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕುಂಬಿಗಂ.
ಕಮ್ಮಕುಂಬಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಮದನವತಿಗಂ.

[*Ra* expresses a maker of in connection with *kamma* and *kumba* when forming a caste.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಕುಮ್ಮ ಶಬ್ದಯೋಃ ಕಮ್ಮಕುಂಬೌ. ಏತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತೌ
ವಿಷಯೇ ಏಪ್ರತ್ಯಯಃ. ನಾತ್ರ ಕರ್ಮಕಾರಕುಮ್ಮಕಾರಶಬ್ದಯೋಃ ಕಮ್ಮುಟಂ,
ಕುಂಬುಟ ಇತಿ ತದ್ಭವ ಏವೇತ್ಯೇಕಾಂತಃ. ಕಮ್ಮುಟಂ, ತಕ್ಷಕಃ. ಕುಂಬುಟಂ, ಕು
ಲಾಖಃ. ಜಾತಿವಿಶೇಷಾವೇತೌ. ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕರ್ಮಕರ್ತಾ. ಕುಂಬಿಗಂ, ಕುಮ್ಮಕ
ರ್ತಾ. ನಾತ್ರ ಜಾತಿಃ. ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ಶಾಸ್ತ್ರೀ. ಅಕ್ಕರಮಕ್ಷರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ.
ಅಥವಾ ಅಕ್ಕರಿಗಂ, ವೃತ್ತವಿಶೇಷಕರ್ತಾ. ಅಕ್ಕರಂ, ವೃತ್ತವಿಶೇಷ ಇತಿ. ಅಕ್ಕರ
ಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವತ್ರ ತದ್ಭವಃ, ಉತ್ತರತ್ರ ದೇಶ್ಯ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ. ಮದನವತಿಗಂ. ಮದ
ನವತಿತಿ ವೃತ್ತವಿಶೇಷಃ ತತ್ಕರ್ತಾ ಮದನವತಿಗ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೇವಾದಿಗೋರ್ಹತಿ || 413 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೇವಶಬ್ದಾತ್ ಅರ್ಹತಿ
ಇತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತರ್ಥೇ ಅಡಿಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವಂ, ದೇವಡಿಗಂ. ದೇವಾದಿತಿ
ಕಿಂ? ಮಾರಿಯಂ ಪೂಜಿಸುವಂ, ಮಾರಿಗಂ. ಗಾವಿಲಾದಿತ್ಯಾತ್ಸಾರ್ಥಃ.

[*Adiga* is affixed to *dēva* to express the ministering priest of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಹತಿ ಪೂಜಯತಿತಿ ಅರ್ಹ್ ಪೂಜಕಃ ತಸ್ಮೈ ಅರ್ಹತಿ ಅಡಿಗ
ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ದೇವಡಿಗಂ. ಅತ್ರ ಜಾತ್ಯನುವೃತ್ತಾಂ ದೇವಡಿಗ ಇತಿ ಪೂಜೋಪಪಾದೇ
ದೇವೇಷುಚ್ಯತೇ. ನ ತು ವರ್ಧಮಾರಾಧನಯಾ ಪೂಜಾಕೀಲೋ ಯಾಯಜುಕಃ.

ಮೂಗಂ. ಮಾರೀತಿ ಲೋಕಬಾಧಾಕರೀ ಹೃದ್ರಪಿಶಾಚಿಕಾ. ಗಾವಿಲಾದಿತ್ವಾದಿತಿ
ಗಾವಿಲಾದಿವತ್ತ್ವೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಳಿಗೃಹಾಣತಿ || 414 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತದಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಗೃಹಾಣತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನರ್ಥೇ
ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ವಂ, ಲಂಚಂಗುಳಿ. ಏವಂ ಸಾಲಂ
ಗುಳಿ, ಅಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಣುಳಿ, ಕಾಯ್ಣುಳಿ.

[Gulī expresses taker of.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಗೃಹಾಣತಿ ಉಪಾದತ್ತ ಇತಿ ಗೃಹ್ಣ. ತಸ್ಮಿನ್ ಉಪಾದಾನೇರೀ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಲಂಚಂಗುಳಿ. ಗುಳಿಬೊಲಿಣಿ ಇತಿ ಮಗಾಗಮಃ. ಲಂಚಗ್ರಹಣೀಲಃ.
ವೃತ್ತಾಂತರೇಣ ಜೀವನ್ಮುಖ ಲಂಚಗ್ರಹಣಸ್ವಭಾವೋ ನ ತು ತೇನೈವ ಜೀವನ್ಮುಖಿ. ತತ್ರ
ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್. ಏವಮುಕ್ತರತ್ಯಾಸಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗೌ || 415 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಜೀವತಿ ಇತ್ಯಸ್ತಿನ್ನ
ರ್ಥೇ ಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಣಿಗಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಲಂಚದಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ.
ಏವಂ ಮಾತುಗಂ, ಮಾತುವಣಿಗಂ; ಬೂತುಗಂ, ಬೂತುವಣಿಗಂ; ಊ
ಟಗಂ, ಊಟವಣಿಗಂ.

[Ga and vaniga express living by or spending one's life in.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಜೀವತಿ ಪುರ್ಣಾ ಧತ್ತೇ ಇತಿ ಜೀವತ್ ತಸ್ಮಿನ್ ಜೀವತೀತಿ. ಜೀವ
ನಶ್ರಿಯಾಯಾಃ ಕರಣಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ತೇನೇತಿ. ಗೃಹ್ಣ ವಣಿಗೃಹ್ಣ ಗವಣಿಗಾಪಿತಿ ವಿಭೇದಯ
ದ್ವಯೋಪಾದಾನಂ. ಲಂಚಗಂ, ಲಂಚವಣಿಗಂ. ತದೇಕಜೀವನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಪೂ
ರ್ವತ್ರ ತಚ್ಛೇಲಃ, ಅತ್ರ ತದುಪಜೀವೀ ಇತಿ ಭೇದಃ. ಮಾತುಗಂ. ಸಬ್ಧತಮಸ
ಬ್ಧತಂ ವಾ ಜಬ್ಧ ಉಪಜೀವತೀತಿ. ಬೂತುಗಂ. ಬೂತು ಇತಿ ಭಂಡಿಮಾ ತದುಪ
ಜೀವೀ ಬೂತಗ ಇತಿ. ಊಟಗಂ. ನನು ಊಟಮಿತಿ ಭೋಜನಂ. ತೇನ ಚ ಸ
ರ್ವೇಪ್ಪುಪಜೀವನ್ತಿ. ನ ಕ್ಷಣಿಧು ಭೋಜನಂ ವಿನಾ ಜೀವತೀತಿ ಕಥಮಿದಮಿತಿ
ಜೇನ್ನ. ಕಾರ್ಯಾಂತರೇ ಸ್ವಯಮುಪಮರ್ಥೋಽಪಿ ಭೋಜನೋಪಜೀವೀತಿ ಉದ
ರಂಭಾರಂಜ್ಯತೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ || 416 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ವಡಿಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ
ಭವತಿ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಲೆಯಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ, ಮಾಲೆವಡಿಗಂ. ಏವಂ
ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಪಜಿವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ. ಜಾತಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಪೂವ
ಣಿಗಂ, ಪಜಿಗಂ.

[Also *vadiga* in connection with a caste.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವತ್ರ ಜೀವನಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋತ್ರ ಜಾತಿರಪೇತಿ
ವಿಶೇಷಃ. ಮಾಲೆವಡಿಗಂ, ಮಾಲಾಕಾರಃ. ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಕಾಂಸ್ಯಕಾರಃ. ಪೂ
ವಡಿಗಂ, ಮಾಲಾಕಾರ ಏವ. ಸರ್ವತ್ರ ಜಾತಿರೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಾವೋದುಫಲುಪ್ಪ || 417 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತೇನೇತಿ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ಪಾವುಶಬ್ದಾತ್ ವಡಿಗಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾವಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ, ಪಾವಡಿಗಂ.

[*Pāvu* in this case optionally drops its final letter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತೇನ ಜೀವತೀತಿ ಜಾತಾವಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಪಾವಡಿಗಂ, ಆಹಿ
ತೃಣೈಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ || 418 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ನಿಯುಕ್ತ ಇತ್ಯಸ್ತೆನ್ನರ್ಥೇ
ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸುಂಕದೊಳ್ ನಿಯುಕ್ತಂ, ಸುಂಕಿಗಂ. ಏವಂ ಬಾಗಿ
ಲಿಗಂ, ದ್ವಾರಿಗಂ, ಭಂಡಾರಿಗಂ.

[*Iga* optionally expresses appointed to as an office or duty.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || 1ನಿಯುಜ್ಯತೇ¹ ನಿಯುಕ್ತಃ. ತತ್ರೇತಿ ವಿಷಯಸಪ್ತಮೀ;
ನಿಮೋಗಸ್ಯ ಸವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಸ್ವಯಮನ್ವೇನ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಪತ್ಯಃ. ಸುಂಕಿಗಂ,
ಶಾಲ್ಮಿಕ್ಕಃ. ಬಾಗಿಲಿಗಂ, ದ್ವಾರಿಕಃ. ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಕೋಶರಕ್ಷಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭವಜಾತಯೋಃ || 419 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಜಾತ ಇತ್ಯ
ರ್ಥೇ ಚ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲೂರೊಳಾವಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ, ಕಾಲೂರಿಗಂ.
ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ, ಬಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾನಿಗಂ, ಪಟ್ಟಣಿಗಂ.

[*Iga* also expresses resident of or born in.]

¹ ನಿಯುಜ್ಯತೇ ಸ್ತ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಭವಜಾತಯೋರಿತಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶಃ ಕಿಮರ್ಥನಿರ್ದೇಶೋ
ವಾ? ನಾಥ್ಯಃ. ನ ಹಿ ಅನಯೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ; ಕೌತಾಸ್ಪ್ರಶ್ನವಾಣಾತ್. ನ ದ್ವಿತೀ
ಯಃ. ಪದಾರ್ಥಭೇದಾಭಾವೇನ ದ್ವನ್ದ್ವಾಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್—ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅರ್ಥ
ಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತತ್ರ ಭವಃ ತತ್ರ ಜಾತ ಇತಿ ಚ ಪರ್ಯಾಯಃ. ಭವನಂ
ಹಿ ಸತ್ತ್ವಾ ಚರಸಿ ತಿಃ. ಸಾ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಉತ್ಪನ್ನ ಸ್ಯಾಪಿ ಘಟತೇ; ನ ತತ್ಪ್ರೋತ್ಪನ್ನ
ಸ್ಯೈವೇತಿ. ಜನನಂ ಹಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಃ ತತ್ಪ್ರಮೋಕ್ಷತ್ತಿರಿತಿ ಅಸ್ಮೈವಾರ್ಥ
ಭೇದ ಇತಿ ನ ದ್ವನ್ದ್ವಾನುಸಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ಕಾಲೂರೋಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ
ಮೇಣ್ ಇತಿ.

ಕಾಲೂರಿಗಂ. ಕಾಲೂರಿತಿ ಗ್ರಾಮಃ. ತತ್ರ ಭವೋ ಜಾತೋ ವಾ ಕಾಲೂರಿಗ
ಉಚ್ಯತೇ. ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ. ಕರಹಡೋ ದೇಶವಿಶೇಷಃ. ಬಾನಿಗಂ. ಬಾನ್ ಗಗ
ನಂ. ಬಳ್ಳೂರಿಗಂ. ಬಳ್ಳುತು ಊರ್ ಬಳ್ಳೂರಿತಿ ವೃತ್ತತ್ಯಾ ನಗರಮುಚ್ಯತೇ.
ಪಟ್ಟಣಿಗಂ. ಪಟ್ಟಣಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೋಪಾನ್ತೃಸ್ಯ || 420 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತೇರಿತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಜಾತ
ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಲೂರೋಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲುರಿಚಂ.
ಏವಂ ಬಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ.

[Icha optionally expresses the same, and shortens the vowel preceding the final
letter or syllable of the word to which it is affixed.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭವಜಾತಯೋರಿತ್ಯೇವ. ಇಚಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ, ತತ್ಸನ್ನಿಧೌ
ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ; ನೋಪಾನ್ತೃ
ಸ್ಯೇತಿ. ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಹ—ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚತ್ಯಾ ಸ್ವರಸ್ಯ ಇತ್ಯುಪತಿಷ್ಠಂ
ಮಾನಂ ಕಾಲೂರಿತ್ಯಾದೌ ಅನ್ತೃಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವ
ತಿತಿ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಏವಂ ಸಿದ್ಧಾ ವಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ವರೋಚಾ, ಬಂಗಳಚಮಿತ್ಯಾದೌ ವರಾ
ಳ, ಬಂಗಾಳಾದೀನಾಂ ಸ್ವರಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಅನ್ತೃಸ್ಯ ಮಾಭೂದಿತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ
ತದುವಾದಾನುಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯ ವ್ಯಂಜನತ್ವಾತ್ ಹ್ರಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇರೇ
ವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಚ ಅತ್ರ ಉಪಾನ್ತೃಪದಮುಪಾನ್ತೃಸ್ವರಮೇವಾಹ ನ ವರ್ಣಮಾ
ತ್ರಂ, ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದೀನಾಂ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕತ್ವನಿಯಮಾ
ತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ಯದ್ಭೇದವಮಿಷ್ಯೇತ ತರ್ಹಿ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯಸನ್ನಿಧಾನೇ ಹ್ರಸ್ವಾ
ದೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೇಷು ಸ್ವರೇಷು ಉಪಾನ್ತೃಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾತ ನಾನ್ತೃಸ್ಯೇತಿ ಸ್ಥಾತ ತಚ್ಚ
ಅನಿಷ್ಠಂ; ಕೃತಹಾಸ್ಯಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತಥಾಹ—ಕಾಲೂರ್ ಮೇಲೂರಿತ್ಯಾ
ದೇಃ ಇಚೇ ಸತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಹ್ರಸ್ವ ಇಷ್ಯಃ. ಸ ನ ಭವತಿ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅನ್ತೃತ್ವೇ

ನ ಅನುಪಾನ್ತೃತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಕಾಲುರಿಚಂ, ಮೇಲುರಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ ನ ಸಿದ್ಧೈ ತೀತಿ ಕೃತಹಾನಿಃ. ಆಕಾರಾದೇಸ್ತು ಭವತಿ ಉಪಾನ್ತೃತ್ವರತ್ನಾತ್. ತಥಾ ಚ ಕಲೂ ರಿಚಂ, ಮೇಲೂರಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧೈತೀತಿ ಅಕ್ರತಾಭ್ಯಾಗಮಶ್ಚೇತಿ.

ನ ಚ ಸ್ವರಾನ್ತೇಷ್ವೇವ ಇದಮುಪಾನ್ತೃಪದಂ ಉಪಾನ್ತೃತ್ವರಪರಂ ನ ವ್ಯಂಜ ನಾನ್ತೇಷು ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ: ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಶಬ್ದೋ'ನ್ತರೇಣ ನಿಯಾಮಕಂ ವಿಷಯವ್ಯವಸ್ಥಾಮಾನಿಹ್ಮವಾನೋ ದೃಷ್ಟ ಇತಿ. ನ ಚ ವರಳಿಚಂ, ಬಂಗಳಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧೈಸ್ಸೃಥಾನುಪಪತ್ತಿರೇವ ನಿಯಾ ಮಿಕೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರ ಅನ್ಯಥಾಪ್ರವೃಪಪತ್ತೇಃ. ತಥಾಹಿ—ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೇ ತ್ಯತ ಇಚಸನ್ನಿಧಾನೇ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ವಿಧೀಯತೇ. ಸ ಚ ಅರ್ಥವಾನೇವ ನ ನಿರರ್ಥ ಕಃ; ನಿರರ್ಥಕಸ್ಯ ವಿಧೇರಭಾವಾತ್. ಅರ್ಥಶ್ಚಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಕಾರ್ಯಯೋರನ್ಯತರ ಏವ ನಾನ್ಯಃ; ತದಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಯತ್ರ ವಿಧೀಯಮನೋ ರ್ಥವಾ ತತ್ತ್ವೈವ ಭವತಿ. ನಾನ್ತೃತ್ವೈ ಉಪಾನ್ತೃತ್ವೈ ವಾ ಇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ; ಅನ್ಯಥಾ ವಿಧಾನವೈಯರ್ಥಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತದುಕ್ತಂ—

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಿಂಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ |

ತಯೋಃಸ್ವತರಾಭಾವೇ ವಿಧಿಃ ಕುತ್ರೋಪಯುಜ್ಯತೇ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಹಿ ಶ್ರುತಿರೇವಾರ್ಥೋ ನಾನ್ಯಃ; ತದಭಾವಾತ್. ತಥಾ ಚ ವರಾಳ ಬಂಗಾ ಳಾದೌ ಅನ್ತೃತ್ವೈ ಪ್ರಾಗೇವ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಾತ್ ಪುನರಾದೇಶೋ ನಾರ್ಥವಾನಿತಿ ಉಪಾ ನ್ತೃತ್ವೈ ದೀರ್ಘತ್ವೈವ ಭವತಿ. ಕಾಲೂರ ಮೇಲೂರಿತ್ಯಾದೌ ತು ಅನ್ತೃತ್ವೈವ ಭವತಿ, ತತ್ತ್ವೈವ ಪ್ರಯೋಜನಸಿದ್ಧೇರ್ನೋಪಾನ್ತೃತ್ವೈ. ತಥಾಹಿ—ಅದೇಶಾನಾಂ ಹಿ ಅನ್ತೃಪ್ರಾಪ್ತಿರಾತ್ಮಗೀ. ಸಾ ಚ ಸರ್ತಗೇ ಬೀಜಮುಲ್ಲಭ್ಯನಮಾರ್ಹತೀತಿ. ಯತ್ರ ತು ದೀರ್ಘ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಮೇವ ವಿಧೀಯತೇ ನ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಃ; ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ಯಥಾ ಕನ್ನಡಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಮಿತ್ಯಾದಿ.

ನ ಚ ಸನ್ನಿಯೋಗಶಿಷ್ಟಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ ಇತ ರಾಕರಣೇ ಅಪರಾಕರಣಪ್ರಸಂಗಭಿಯಾ ಕನ್ನಡಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಹ್ರಸ್ವೋ ವಿಧೀಯತ ಏವೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತಾದೃಜ್ಜಿಯವೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ಪ್ರಾಗೇವ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್. ಯಾವತಾ ಪ್ರಯೋಜನಂ ತಾವತ್ವೇವ ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯಮಿತಿ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಲೀತಿರೇಷಾ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ. ಸಮಾನಃ ಸವರ್ಣೇ ದೀರ್ಘೀಭವತಿ ಪರಶ್ಚ ಲೋಪಮಿತ್ಯತ್ರ ಮತ್ಯ ಥೀಯಪತ್ಯಯಪಕ್ಷ ಏವ ಉಭಯಕಾರ್ಯಂ. ಚ್ವಪ್ರತ್ಯಯಪಕ್ಷೇ ತು ಮಾಲಾ ಆಗ ತೇತ್ಯಾದೌ ಪರಲೋಪಮಾತ್ರಮೇವ ನ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘ ಇತಿ. ತಥಾಚ ಸಠಸ್ತಿ—

ಅದೀರ್ಘೋ ದೀರ್ಘತಾಂ ಯಾತಿ ನ ಚ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ದೀರ್ಘತಾ |

ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಂ ಸ್ವರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಲೋಪೋ ವಿಧೀಯತೇ || ಇತಿ.

ಅತೋ ವರಳಿಚಮಿತ್ಯಾದೌ ಅನ್ಯಥೈವ ಉಪಪತ್ತಿರಿತಿ ಉಪಾನ್ತೃಗ್ರಹಣಮನರ್ಥಕಮೇವ ಇತಿಚೇತ—ಯದ್ಯಪಿ ಏವಮನರ್ಥಕಂ, ತಥಾಹಿ ಅನರ್ಥಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯಂತೀತಿ ವೈಯಾಕರಣಸಮಯಃ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಅತ್ರ ಇಷ್ಟಂ ಕಿಂಚಿತ. ಕಿಂ ತದಿ

ಶಿಚೇತಃ : ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತಥಾಹಿ—ಕಲಿಚಂ, ಬನಿಚಮಿ
ತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಜಾತಂ ಹಿ ಪ್ರಚಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಕಾಲೋಕ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿಚಂ,
ಕೂದ್ರಃ ; ಬಾನೋಕ್ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಬನಿಚಂ, ಮೇಘೇಜ್ಯೋತಿಃ. ಅತ್ರ ಕಾಲ್ ಬಾನಿತ್ಯಾ
ದೇ ಇಚೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೇ ಕಲ್, ಬಲ್ ಇತ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ಮೂಲಯುಕ್ 58
ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋವನ್ನಪಿ ನಾಭಿವತಃ. ನಾತ್ರ ನಿಷೇಧಕಂ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ.
ಅತೋತ್ರ ಇದಮುಪಾನ್ತೃಗ್ರಹಣಂ ಬಾಲಾನುರೋಧಾರ್ಥಕಮೇವ ನಾರ್ಥವದಿತ್ಯನರ್ಥ
ಕಂ ಸದಪಿ ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಲಕ್ಷಣಮಿಷ್ಟಮಪಿ ಸೂಚಯತೀತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಚಿಚಂ,
ಬನ್ನಿಚಮಿತಿ ಅನಿಷ್ಟಮೇವ ಪ್ರಾಪ್ನೋವನ್ನದಿತಿ.

ಅಥ ಅತ್ರಾಪಿ ನಾನಿಷ್ಟಪ್ರಸಂಗಃ. ತಥಾಹಿ—ಯತೋತ್ರ ದ್ವಿಭಾವೋ ಹಿ ವಿಧೀ
ಯಮಾನಃ ಸ್ವರಮಾತ್ರಸರನಿಮಿತ್ತಕೋ ನಾನ್ಯನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ ಇಕಾರಮಾತ್ರಾಪೇಕ್ಷೋ
ಲ್ಪಾಶ್ರಯತ್ವಾದಂತರಬ್ಧಃ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಹಿ ಇಚಪ್ರತ್ಯಯಾಪೇಕ್ಷೋ ನೇಕಾರಮಾ
ತ್ರಾಪೇಕ್ಷ ಇತಿ ಬಹ್ವಾಶ್ರಯತ್ವಾದ್ಬಹಿರಬ್ಧಃ. ತಥಾಚ ಅಸಿದ್ಧಂ ಬಹಿರಬ್ಧಮಂತರಜ್ಞೇ
ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವೇ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಸ್ಯ ಅಸಿದ್ಧವದ್ಭಾವಾತ್ ನಕಾರಾದೀನಾಂ ಹ್ರ
ಸ್ವಾತ್ಪರತ್ವಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ದ್ವಿಭಾವಾಭಾವಃ. ಕಾರಣಾಭಾವೇ
ಕಾರ್ಯಾಭಾವಸ್ಯ ನ್ಯಾಯೈತ್ಯದಿತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ನಾನರ್ಥಕವಚನಾಶ್ರಯಾಣಾದಿತಿ.
ತರ್ಹಿ 1 ಮನ್ದಾ ನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮೇವೇತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ನ ಹಿ ಮನ್ದಾ ಇಯಂತಂ ಪ್ರಮೇ
ಯಜಾಲಮನುಸನ್ಧತುಮಿಶತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಿಕ್ಚ ಬಾದಣಃ || 421 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಸ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ ಭವಾರ್ಥೇ
ಜಾತಾರ್ಥೇ ಚ ಅಣಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಡಲಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣಿ, ಮೂಡಣಂ. ಏವಂ
ತೆಂಕಣಂ, ಸಡುವಣಂ, ಬಡಗಣಂ, ನಡುವಣಂ, ಕಡೆಯಣಂ, ಅತ್ತಣಂ
ಇತ್ತಣಂ. ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್ ದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕನ್ನಡಿಗಂ, ಕನ್ನಡಿಚಂ.

[Anu expresses resident of or born in a certain direction.]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿಶಿ ದೃಷ್ಟಃ ಕಬೋ ದಿಕ್ಚ ಬ್ಧ ಇತಿ ನಡು, ಕಡೆ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ
ಗ್ರಹಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಶೇತಃ || 422 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಸ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಇಕಾರಾನ್ತಾತ್ ದಿಕ್ಚ ಬಾದ್
ಭವಾರ್ಥೇ ಜಾತಾರ್ಥೇ ಚ ದಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಚಕಾರಾದಣಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲ್ಲಿಯಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣಿ ಅಲ್ಲಿಯಣಂ, ಅಲ್ಲಿದಂ.
ಏವಂ ಇಲ್ಲಿಯಣಂ, ಇಲ್ಲಿದಂ ; ಉಲ್ಲಿಯಣಂ, ಉಲ್ಲಿದಂ ; ಎಲ್ಲಿಯಣಂ, ಎಲ್ಲಿ
ದಂ.

[Also optionally *da* if the word ends in *i*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಿಕಾರೋಣಂ ಸಮುಚ್ಚ ನೋತಿ. ಇತ ಇತಿ ದಿಕ್ಚಬ್ದದಿತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಾಪೃತಯೋಃ || 423 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಪ್ರವಣ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವ್ಯಾಪೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಕಾಃಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಗೆಯೊಳ್ ಪ್ರವಣಂ ವ್ಯಾಪೃತಂ ಮೇಣ್, ನಗೆಕಾಱಂ. ಏವಂ ನುಡಿಕಾಱಂ, ಆಟಕಾಱಂ, ಮೋಸಕಾಱಂ, ಮುಂಡುಕಾಱಂ.

[*Adya* expresses skilled in or given to.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರವಣಃ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥಃ. ವ್ಯಾಪೃತ ಉದ್ಯುಕ್ತಃ. ನಗೆಕಾಱಂ ಹಾಸ್ಯೇ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ವೇತ್ಸರ್ಥಃ. ತಥಾ ನುಡಿ ಇತಿ ವಚನಂ. ಆಟ ಇತಿ ವಿನೋದಕ್ರೀಡಾ. ಮೋಸ ಇತಿ ಪ್ರಮಾದಃ. ಪರಸ್ಪೈವಾಯಂ ನಾತ್ಮನಃ ; ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥಾಸಮ್ಭವಾತ್. ಮುಂಡು ಇತಿ ಧಾಪ್ಪರ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೈಜ್ಞಾನಾದುಗಃ || 424 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ವ್ಯಾಪೃತಃ ಪ್ರವಣ ಇತಿ ವಾ ಅರ್ಥೇ ಉಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಣ್ಣೊಳ್ ಪ್ರವಣಂ ವ್ಯಾಪೃತಂ ಮೇಣ್, ಪೆಣ್ಣುಗಂ. ಏವಂ ಮಣ್ಣುಗಂ, ಪೊನ್ನುಗಂ, ನಾರುಗಂ, ಪಾಲುಗಂ, ಪರಲುಗಂ. ವೈಜ್ಞಾನಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕಯ್ದುಕಾಱಂ.

[Or *uga* in the case of a word ending in a consonant.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಂ ಯತ್ ತಚ್ಚೇದ್ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಂ ಪದಂ ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಪೆಣ್ಣುಗಂ. ಪೆಣ್ಣು ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀ. ತದುಪಭೋಗೇ ಪ್ರಾಥಃ ಸಮರ್ಥ ಉದ್ಯುಕ್ತೋ ವೇತ್ಸರ್ಥಃ. ತಥಾ ಮಣ್ಣು, ಭೂಮಿಃ. ತದ್ವ್ಯಾಪಾರಾದೌ. ಪೊನ್, ಭನಂ. ತದಾರ್ಜನಾದೌ. ನಾರ್, ಒಪ್ಪಧಿಃ. ತತ್ಪ್ರಯೋಗಾದೌ. ಪರಲ್, ರತ್ನಂ. ತದ್ವೈವ ಹಾರಾದೌ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಯ್ತೇ'ಧಿಕ್ಯತೇ ಬಹುಲಂ || 425 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಧಿಕ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಆಯ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸೂಱೊಳಧಿಕ್ಯತಂ, ಸೂಱಾಯ್ತಂ. ಏವಂ ಬಾಗಿಲಾಯ್ತಂ, ಅಚ್ಚುಳಾಯ್ತಂ, ಕಲ್ಲಾಯ್ತಂ.

[*Adya* is often used to express having authority in or for.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕೃತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಾಧಿಕಾರಃ. ಸೂತ್ರೋಯ್ಯಂ. ಸೂತ್ರಃ ವಾರಂ ನಿವೇದನಂ ವಾ ತತ್ರಾಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಚ್ಚುಳಂ, ಚರ್ಮಕಿಯಾ. ತುರಕ್ಷಾದಿಸಂಜ್ಞೇಕುಣಂ ವಾ. ಕಲ್, ರತ್ನಂ ಸಾಪಾಣಮಾತ್ರಂ ವಾ. ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾತ್ ಉಗ್ರಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ; ಸೂತ್ರಗಂ, ಅಚ್ಚುಳುಗಂ, ಕಲ್ಲುಗಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಳವಳ್ಳೌ || 426 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಳ, ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಾ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡೆಯೊಳಧಿಕೃತಂ, ಪಡೆವಳಂ, ಪಡೆವಳ್ಳಂ. ಏವಂ ಸೆಜೆವಳಂ, ಸೆಜೆವಳ್ಳಂ; ಅಡಪವಳಂ, ಅಡಪವಳ್ಳಂ; ಸೇನೆವಳಂ, ಸೇನೆವಳ್ಳಂ.

[Also optionally *vula* or *valla*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯೇವ. ಪಡೆವಳಂ, ಪಡೆವಳ್ಳಂ. ಸನಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ ಸೆಜೆ, ಲಯ್ಯಾ. ಅಡಪಂ, ಹಡಪಂ. ಸೇನೆ, ಸೈನ್ಯಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಡೀರ್ಜಾತೌ || 427 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತತ್ರೇತಿ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಮಡಿಶಬ್ದಾತ್ ಅಧಿಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ವಳ, ವಳ್ಳ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ವಾ ಭವತೋ ಜಾತೌ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಡಿಯೊಳಧಿಕೃತಂ ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ.

[*Vala* and *valla* are affixed to *madi* when referring to a caste.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಳವಳ್ಳೌವಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಮಡಿರಿತಿ ಧೌತವಸ್ತ್ರಂ. ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಮಡಿಶಬ್ದಾತ್ ವಳವಳ್ಳೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಾಭ್ಯಾಸಮುಭಾಭ್ಯಾಂ ಸಮುದಿತಾಭ್ಯಾಂ ಜಾತಿಶಬ್ದಭಿಧೀಯತೇ. ಮಡಿವಳಂ, ಮಡಿವಳ್ಳಂ. ರಜಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಯದ್ವೈವ ಮಲಿನವಸ್ತ್ರಾದಾನೇಪಿ ಸೋ'ಧಿಕೃತ ಇತಿ ಕಥಂ ಮಡಿರಿತಿ ನಿಯಮ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಧಾವನಮೇವ ತಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಶ್ರಿಯೇತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚಾಸ್ಯ ರಜಕವ್ಯಸದೇಶೋ ರಜಾಯತಿತಿ ರಜಕ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ವೊಲ್ವೋಲೌ || 428 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಸ್ಯೇತಿ ಷಷ್ಠೀಸಮರ್ಥಾತ್ ತುಲ್ಯಮಿತ್ಯಗ್ನಿನ್ನರ್ಥೇ ವೊಲ್, ವೋಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಹರಿಯ ಸಮಾನಂ ಹರಿವೊಲ್, ಹರಿವೋಲ್. ಏವಂ ಗಿರಿವೊಲ್, ಗಿರಿವೋಲ್; ವಿಧುವೊಲ್, ವಿಧುವೋಲ್.

[Vol and bol express comparison.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯದ್ಭುಃ ಅತ್ರ ತುಲ್ಯಾರ್ಥೈಸ್ತೃತೀಯಾ (ಶಾ. 1-3-187) ಇತಿ
ವಚನಾತ್ ತೇನ ತುಲ್ಯೇ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಟವ್ಯಂ ; ತಥಾಪಿ ತಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕತಯಾ 1 ಪಕ್ಷೀ
(ಶಾ. 1-3-188) ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಏವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ನ ಚ ಏವಮಪಿ ತೇನೇತಿ ಸಮಾಭಿವಿತ್ವಾತ್ ಪ್ರಚುರಪ್ರಯೋಗಾಚ್ಚ ತಥೈವ ನಿರ್ದೇ
ಷ್ಟವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ವೋಲ್ವೊಲಿ²⁴⁹, ಅನತೋ ವಾ²⁵⁰ ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಅ
ಕಾರಾಂತಾತ್ ನಿತ್ಯತಯಾ ಅನ್ಯಸ್ಮಾಚ್ಚ ವಿಕಲ್ಪತಃ ಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧಿಷ್ಠಿತೇ. ತತ್ರ
ಪಕ್ಷೀ ಪಕ್ಷೀಶ್ರವಣಾರ್ಥಮೇವಂ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ತೃತೀಯೈವ ಶೂನ್ಯೇ
ತೇತಿ ಅನಿಷ್ಟಂ ಸ್ಫುರತಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ —

ವೃ || ಮದಮಾತಂಗದವೋಲ ವಶಾವಿಲಸಿತಂ ಸತ ತ್ರಿಯಪ್ರಾಜ್ಞರಾ |
ಜ್ಞದವೋಲ ಸಂಗತಸಂಧಿನೀತಿನಿರತಂ ನೀಹಾರರುಕ್ತಿ ತ್ರವೃ ||
ತ್ತದವೋಲ ರಾಜಿತರೋಹಿಣೀಪಂಗತಂ ಶ್ರೀಮದ್ಧಯಾಮೂಲಧ |
ಮೃದವೋಲ ವಿಶ್ರುತಮುವ್ರತಾಚರಿತಮೇಂ ಚೆಲ್ವಾಯೋ ಗವ್ಯಾಶ್ರಯಃ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾತೋ ಬೊಲ್ || 429 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಸ್ಯೇತಿ ಪಕ್ಷೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಅಕಾರಾಂತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತುಲ್ಯ
ಮಿತ್ಯಸ್ಥಿನ್ನರ್ಥೇ ಬೊಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಂದ್ರನ ಸದೃಶಂ-ಇಂದ್ರಂಬೊಲ್, ಇಂದ್ರನವೊಲ್,
ಇಂದ್ರನವೋಲ್. ಏವಂ ಚಂದ್ರಂಬೊಲ್, ಚಂದ್ರನವೊಲ್, ಚಂದ್ರನವೋಲ್;
ಅಣ್ಣಂಬೊಲ್, ಅಣ್ಣನವೊಲ್, ಅಣ್ಣನವೋಲ್.

[Also bol when affixed to a word ending in a.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯ ಇತ್ಯೇವ. ತಚ್ಚೇತ್ ಪಕ್ಷೀಸಮರ್ಥಂ ಅಕಾರಾಂತಂ
ತತೋ ಬೊಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೀ ಪೋಲ್ವೊಲಾವೇವೇತಿ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ.
ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ —

ಕಂ || ಸೋಮಂಬೊಲ್ ಕಾಂತಿಯುತಂ |

ಕಾಮನವೋಲತುಲರೂಪಸಂಪನ್ನಂ ಸು |

ತ್ರಾಮನವೋಲಧಿಕವಿಭವೋ |

ದ್ವಾಮಂ ನಯವಿಕ್ರಮಾಭಿರಾಮಂ ರಾಮಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭಾವೇ ತನಃ || 430 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭವತೋ'ಸ್ಮಾದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿ ಭಾವಃ ಶಬ್ದಪ್ರವೃ
ತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ. ತಸ್ಯೇತಿ ಪಕ್ಷೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭಾವೇ'ರ್ಥೇ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪುರುಷನ ಭಾವಂ, ಪುರುಷತನಂ. ಏವಂ ವೀರತನಂ, ಕೂರತನಂ, ಬಲ್ಲತನಂ, ಚೆಲ್ವತನಂ, ಸೂಳತನಂ, ಗರತಿತನಂ.

[Tana expresses the abstract characteristic.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಶಬ್ದೋ'ನೇಕಾರ್ಥಃ. ತಥಾಚ ಪಠನ್ತಿ—

ಸತ್ತಯಾಂ ಮುಗ್ಧಲೇ ವೃದ್ಧಿ ನಿವಾಸೇ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕರ್ಮಣಿ |

ಗತೌ ಚಾಪಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಪಡರ್ಥಂ ಭವತಿಂ ವಿದುಃ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಭಾವಃ ಸತ್ತ ಸ್ವಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯಚೇಷ್ಟಾತ್ಮಜನ್ಮಸು | ಇತಿ ;

ತಥಾ

ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ ಶುದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ | ಇತಿ ಚ.

ಏವಮನೇಕಾರ್ಥೋ'ಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ.

ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತೇ ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ¹ ಪ್ರವರ್ತನಾಪ್ರಕಾರಂ ದರ್ಶಯತಿ—ಭವತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಭವತಃ ಪ್ರವರ್ತೇತೇ ಅಸ್ಮಾತ್ ಅತಃಕಾರಣಾದಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯೌ. ಅಭಿಧೀಯತೇ ಉಚ್ಯತೇ ಅನೇನಾರ್ಥ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ ವಾಚಕಃ ಶಬ್ದಃ. ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಪ್ರತೀತಿವಾತ್ರಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಂ. ಭಾವಃ ಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತೌ ನಿಮಿತ್ತಂ ಹೇತುಃ ಉಚ್ಯತೇ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ತತ್ರ ಅವಶ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತೇನ ಕೇನಚಿತ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಂತಸ್ಥಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್. ತಥಾಚ ಯದತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತ್ವತಲಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯಂ ಸ ಏವಾತ್ರ ಸ್ವಾರ್ಥಪರನಾಮಾ ಭಾವೋ ವಿವಕ್ಷಿತೋ ನಾನ್ಯೋ'ಭಿಪ್ರಾಯಾದಿಃ.

ಸ ಏವ ಭಾವಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಯಂ ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಿ ಕ್ವಚಿಜ್ಞಾತಿರೂಪಃ. ಗೌರವ್ಯಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಜನ್ಮಾನಸಾಯಿನೀ ಗೋತ್ವಾಶ್ವತ್ವಾದಿಜಾತಿರೇವ ಅತದ್ವೈವೃತ್ತಾಃ ಗವಾಶ್ವಾದಿಶಬ್ದಾನ್ ಗವಾಶ್ವಾದ್ಯರ್ಥೇಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಃ. ಪಾಚಕಃ, ಪಾಕಕ ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚನ ಪನಾದಿಕ್ರಿಯೈವ ತಾಂಸ್ತುಕ್ ಶಬ್ದಾರ್ಥತತ್ತ್ವದರ್ಥೇಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿದ್ಗುಣರೂಪಃ. ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ, ಶುಕ್ಲಃ ಪಟ ಇತ್ಯಾದೌ ನೀಲಾದಿಗುಣ ಏವ ಗುಣಿವಾಚಕಾರ್ಥ ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾರ್ಥ ನೀಲಾದಿದ್ರವ್ಯೇಷು ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ನೀಲಂ ರೂಪಮಿತ್ಯಾದೌ ತು ನೀಲಾದಿಗುಣಗತಂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೇವ. ತಥಾ ಕ್ವಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯರೂಪಃ. ದಣ್ಣೀ, ಕುಣ್ಣಿಲೀ ಇತ್ಯಾದೌ ದಣ್ಣಕುಣಿಲಾದಿದ್ರವ್ಯಮೇವ ತದ್ವತ್ಸು ದ್ರವ್ಯೇಷು ತಾಂಸ್ತುಕ್ ಶಬ್ದಾನ್ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತೀತಿಮುತ್ಪಾದಯತಿ ಚೇತಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪಃ. ಡಿತ್ಥೋ ಡಿಹಿತ್ಥ ಇತ್ಯಾದೌ ಜಾತ್ಯಾದಿರಹಿತೇ ದ್ರವ್ಯೇ ತತ್ತ್ವತ್ವಜ್ಞೇವ ತಥಾ ಪ್ರವರ್ತಯತಿ ಪ್ರತ್ಯಾಯಯತಿ ಚೇತಿ—ಏವಂ ಪಞ್ಚ ಧಾ ಪುಷ್ಪಜ್ಞೇತಃ. ತದುಕ್ತಂ—

ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಸಂಕ್ಷೋಪಃ ಪಕ್ಷೋ ವ ಕಲ್ಪನಾಃ |

ಅಶ್ವೋ ಯಾತಿ ಸಿತೋಃ ಘೋಷೋ ಕತ್ತಳಾಖ್ಯೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ನ್ಯಾಸೇ ಪುಷ್ಕಂ : ಗೌರ್ಗಚ್ಛತಿ ಶುಕ್ಲೋ ಘೋಷಾವಾ ಕಮಲಕಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ. ತದಿದಂ ಪಕ್ಷಾಪ್ರಕಾರಮಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ದ್ರವ್ಯಧರ್ಮ ಏವ ; ಅಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಕೇತುಃ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಭಾವ ಇತಿವಚನಾತ್. ದಣ್ಣ ಕುಣ್ಣಲಾದೇಃ ಸ್ವಯಂ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ'ಽಪಿ ದಣ್ಣಿ ಕುಣ್ಣಲಾದಿದ್ರವ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಧರ್ಮತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್. ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಅತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಾಶ್ರಯಃ ಪದಾರ್ಥ ಏವ ಕಥ್ಯತೇ. ನ ಪುನರ್ಗುಣದರ್ಶನವಾದೇವೇತಿ ; ಗುಣಕ್ರಿಯಾದೀನಾಮಪಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ಅಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ನ ಚ ಏವ ಮರ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವಾಧಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ; ಇಷ್ಟಾಪತ್ತೇಃ. ಯತ್ನತಃ ತದ್ವ್ಯಸ್ಮಿಮಿತಿ ಹಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಃ ; ಸದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಸದದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರವಚನಾತ್. ಸ್ವಸ್ವಪರ್ಯಾಯಾನ್ ದ್ರವಂತಿ ದ್ರೋಷ್ಯನ್ಯಾದುದ್ರವಂತಿ ದ್ರವ್ಯಾಣೀತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೌ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಿ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇ ಬಾಧಕಾಭಾವಾತ್. ಯದಾಹ ಭಗವಾನ್ ಪರಮಾ ಗಮಸೂತ್ರಕಾರೋ'ಽಪಿ ಸದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಽಮಿತಿ. ಶಿಮರ್ಥಂ ತರ್ಹಿ ಗುಣಪರ್ಯಾಯವದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಽಮಿತಿ ಚ ಅಸೂತ್ರಯದಿತಿಚೇತಃ ಸಹಕ್ರಮಾನೇಕಾಂತಲಕ್ಷಣಪ್ರಯೋಜನಾಂತರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತದಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ—

ಗುಣವದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಽಮಿತಿ ಸಹಾನೇಕಾಂತಸಿದ್ಧಯೇ |

ತಥಾ ಪರ್ಯಾಯವದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಽಮಿತಿ ಸಹಾನೇಕಾಂತಸಿದ್ಧಯೇ || ಇತಿ.

ತದಿದಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಭಾವಃ ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ. ಯದಭಿದಧತ ಏವ ಶಬ್ದಾ ದ್ರವ್ಯಮುಭಿದಧತೀತಿ. ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ಸ್ವಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ ಶಬ್ದೋ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ದ್ರವ್ಯಮಾಹ ಸಮವೇತಂ |

ಸಮವೇತಸ್ಯ ತು ವಚನೇ ಲಿಬ್ಧಂ ಸಂಜ್ಞಾಽಂ ವಿಭಕ್ತೇ ಶ್ಚ || ಇತಿ.

ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾದ್ಯನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಽಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣ ಏವಾರ್ಥೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿನಾರ್ಥಪ್ರಾಯಾದಾವಿತಿ ಕುತೋ ನಿರಣಾಯಿ ? ಅಭಿಪ್ರಾಯಾದಿರಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯೋ'ಸ್ತು. ನಿಯಾಮಕಾಭಾವಾದಿತಿ. ಅಸ್ತು ವಾ ಯಥಾ ಕಥಂಚಿತ್, ತತ್ತಾವದಾಂತಂ. ತಥಾಪಿ ಸ ಿಕಾತ್ಯಾದಿಭೇದಾತ್ ಪಕ್ಷಾಧೇತಿ ವಾ ಕುತೋ ನಿರಣಯಃ ? ಗೌರವ್ಯಃ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರ ಗೋತ್ರಾದೇರ್ಜಾತಿತ್ವಮೇವ ನಾಸ್ತಿ. ತಥಾಹ—ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹಿ ಜಾತಿರಚ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ದ್ವೇಧಾ, ತೀರ್ಯಗೂರ್ವತಾಭೇದಾತ್. ತತ್ರ ಉದ್ವಾರ್ತಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಾಮ ದ್ರವ್ಯಮೇವ. ಪರಾಪರವಿವರ್ತವ್ಯಾಪಿ ದ್ರವ್ಯಮೂರ್ವತಾ ವೃದಿವೆಸ್ತಾ ಸಾದಿಷ್ಟಿತಿ ವಚನಾತ್. ತೀರ್ಯಕಾಮಾನ್ಯಂ ತು ಸಾದೃಶ್ಯಮೇವ ; ಸದೃಶಪರಿಣಾಮಸ್ತೀರ್ಯಕ ಖಣ್ಣ ಮುಣ್ಣಾದಿಷು ಗೋತ್ವವದಿತಿವಚನಾತ್. ತಚ್ಚ ನಾನೈವ ನೈಕಂ, ಏಕತ್ವಸ್ಯಾಪಾರಿಕತ್ವಾತ್. ಸಾದೃಶ್ಯೇ ತು ಉಪಚರಿತಮಿತಿಭಾಷ್ಯಕಾರವಚನಾತ್. ಅತೋ ಗೋತ್ವಾದಿಜಾತೀರೇವ ಅಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತೇ ಜಾತಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ತಥಾ ಪಾಚಕಪಾತಕಾದಯಃ ಕ್ರಿ

¹ ಮಸದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ, ಮದದ್ವ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ. ² ಪರ್ಯಾಯಾತ್. ³ ಸ್ಥಾನಾದಿಷ್ಟಿತಿ.

ಯಾಶಬ್ದ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ. ಪಾಚಕೋ ಗಚ್ಛತಿ, ಪಾಕ ಆಯಾತಿ, ಪೂಜಕೋ ನಿದ್ರಾತಿ ಇತ್ಯಾದೌ ತತ್ತತ್ತ್ವಿಗ್ರಯಾರಂಭತೇ ಕ್ರಿಯಾಂತರವತಿ ಚ ತೇ ತೇ ಕಬ್ಬಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತು ಇತಿ ಕುತೋಮಿಾ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ತಥಾ ದಷ್ಟೇ, ಕುಣ್ಡಲೀ ಇತ್ಯಾದಯೋ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ದಣ್ಡಕುಣ್ಡಲಾದಿಸವೃನ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ. ತತ್ರೈವ ಅನ್ವಯವೈತೀಕಸವೃನ್ಧನಾತ್ ನ ದ್ರವ್ಯವಿಂತಿ ಕುತೋಮಿಾ ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ತಥಾ ನೀಲ, ಪಿತ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಗುಣಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಯಥಾ ಗೌರ್ಗೌರವ್ಯಾದೌ ಅನುವೃತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತ್ಯಾ ನಿರ್ವಾಹ್ಯತೇ ತಥೈವ ಬಲಾಕಾದಿಷು ಶುಕ್ಲಃ ಶುಕ್ಲ ಇತ್ಯಾದೃನುವೃತ್ತಪ್ರತ್ಯಯೋಪೇತಿ ತೇಽಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವ ಭವೇಯುರತಿ ಕುತೋಮಿಾ ಗುಣಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ತಥಾ ಒಡ್ಡುಡಿಪಿತ್ತಾದಯಃ ಸಂಕ್ಷಣಶಬ್ದಾ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬಾಲ, ಕುಮಾರ, ಯುವ, ಸ್ಥವಿರಾದೃವಸ್ಥಾನುಗತಾ ತತ್ತದ್ವೈಗ್ಯಾ ಜಾತಿರೇವ ಅನುಸ್ಮೃತ ಪ್ರತ್ಯಯನಿರ್ವಾಹಿಕೇತಿ ತೇಽಪಿ ಜಾತಿಶಬ್ದಾ ಏವೇತಿ ಕುತೋಮಿಾ ಸಂಕ್ಷಣಶಬ್ದಾಃ ಸ್ಫುರಿತಿ. ಕಿಂಚ ಕುಪ್ಪಂ ಕರೋತಿತಿ ಕುಪ್ಪುಕಾರಃ, ಉಪಗೋರಪತ್ಯಂ ಪ್ರಮಾನ್ ಔಪಗಮಃ, ರಾಜ್ಞಃ ಪುರಷೋ ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೃತಿ ತದ್ಧಿತೇ ಸಮಸೇ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಧಾತೂಪಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಸವೃನ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಅತಿರಿಕ್ತಸಮ್ಮಾನನಯಾ ಪೋಥೇತಿ ನಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫುರಿತಿ. ಕಿಂಚ ಉಕ್ತಸ್ಥಲೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ರವ್ಯಾಹಿಸವೃನ್ಧೇ ಸತ್ಯೇವ ಶಬ್ದಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸವೃನ್ಧ ಏವ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಏಕಧ್ಯನೇವ ನಾನ್ಯೈಕಧ್ಯವಿತ್ಯನೇಕಚಿಂತಾಸಂಭವನೇನ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯವಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ತತ್ತದ್ವೈವಸ್ಥಾಪಕಸಿದ್ಧಾಂತಾನುಸಾರಿಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಪ್ರಮಾಣೋಪನ್ಯಾಸಲಕ್ಷಣಜ್ಞವೃತ್ತೇನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಣಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಸಂರಕ್ಷಣಂ ಚ ನ್ಯಾಸಭಾಷ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಸ್ತ್ರಂ ಏವಾನುಸಂಧತವ್ಯಂ. ಪ್ರಕೃತಗ್ರನ್ಥಸ್ಯ ಬಾಲಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾತ್ ರಾದ್ಧಾಂತ ಪದ್ಧತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಾಶ್ರೇಣೋಪರಮೃತೇ.

ಸೋಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವೋ ಯದಾ ವಿವಕ್ಷಿತಸ್ತದಾ ಪಷ್ಠೀ ಸಮರ್ಥಾತ್ ಕಬ್ಬಾತ್ ತನಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತಿ. ಅತ್ರಾಯಂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಃ—ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇಽಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಾವೇವಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯನಾಚ್ಛೇ. ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಲಕ್ಷಣಸ್ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಯ ಏವ. ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಸ್ತು ಕೃದ್ವಾಚ್ಯ ಏವೇತಿ. ಸೋಯಂ ತನಪ್ರತ್ಯಯಃ ತನ್ನಮಾತ್ ತದ್ಭವಾತ್ ದೇಶ್ಯಾಚ್ಚ ಭವತೀತಿ ಸರ್ವಮಪ್ಯುದಾಹರತಿ—ಪುಗುಪನ ಭಾವಂ, ಪುರಃಪತನಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉನ್ನತಾದಿಭ್ಯ ಇಕೇತ್ || 431 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಷ್ಠೀಸಮರ್ಥೇಭ್ಯ ಉನ್ನತಾದಿಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉನ್ನತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕೆ, ಗರಂಜಿಕೆ, ಆಯತಿಕೆ. ಉನ್ನತಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[*Ike* is optionally affixed to *unnata* and the words associated with it (see below) to express the abstract quality.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉನ್ನತ, ಪನ್ನತ, ಮಾನಸ, ಆಯತ, ಅಲಸ, ಗರುವ, ಜಾಣ, ಚದುರ, ಚೆಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಯೋ ಹಿ ಉನ್ನತಾದಯಃ ತೇಭ್ಯೋ'ಪಿ ತಸ್ಯ ಭಾವ ಇತ್ಯರ್ಥ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ತಸ್ಯೇತ್ಯನುಸನ್ನಾನ ಮಾವಶ್ಯಕಮಿತ್ಯಾಹ—ಪಷ್ಠೀ ಸಮರ್ಥೇ ಭ್ಯ ಇತಿ. ಇಕದಿತಿ ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ. ನಚಾಯಂ ತನಸ್ಯ ಬಾಧಕಃ; ಉನ್ನತತನಂ, ಪನ್ನತತನಮಿತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಸ್ಯಾಪಿ ಸಮೃತ್ತತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಏಭ್ಯೋ'ಯಂ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತೀತ್ಯೇವ. ನ ಚ ಏವಂ ಚಚ್ಚೇದನ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ. ತದ್ಗತ ವೃತ್ತೇರ್ಬಾಹುಲಕತ್ವಾದೇವ ತಥಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ. ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ ಆಕೃತಿಗಣತ್ಯಜ್ಞಾಪನಂ. ತೇನ ಕಾಪಿ, ಗಾಪಿಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾ ಅಪಿ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಮುಪಸಂಕ್ಷ್ರಾಪ್ಯಾಃ ಆಟಕಾಪಿಕ್, ಟರೀಕಾಪಿಕ್, ಕುಚಗಾಪಿಕ್, ಬಳಗಾಪಿಕ್ ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪುನಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ದುಲುಪ್ತಂ || 432 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಸ್ಯೇತಿ ಪಷ್ಠೀ ಸಮರ್ಥಾತ್ ಗುಣವಾಚಿನೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ಸಹ ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳ್ಳಿತಪಿ ಭಾವಂ ಬಳ್ಳು, ಬಿಳಿದಪಿ ಭಾವಂ ಬೆಳ್ಳು. ಏವಂ ಕರ್ಪು, ತೆಳ್ಳು, ಮೆಲ್ಳು, ನೇರ್ಪು, ಕೂರ್ಪು. ಗುಣೋಕ್ತೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಕಳಯತನಂ, ಸುಖಿತನಂ.

[*Pu* is affixed to an adjective to express the same, the latter dropping its last syllable and the vowel before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಬಳ್ಳಿತಪಿ ಭಾವಮಿತಿ ವಿಗ್ರಹಪ್ರದರ್ಶನಮಾತ್ರಮೇವ, ನ ನಪು ಸಕಲಿಷ್ಠಾಗ್ರಹಃ; ಬಳ್ಳಿದಪಿ ಭಾವಂ, ಬಳ್ಳಿದನ ಭಾವಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬಳ್ಳು ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಃ. ಏವಂ ತೆಳ್ಳು, ಮೆಲ್ಳು, ನೇರ್ಪು, ಕೂರ್ಪು ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಂ. ಪರಿಧಪಿ ಭಾವಂ, ಪಂಪು ಇತ್ಯತ್ರ ರೇಫಸ್ಯ ಮುದೇಶೋ ಗಾವಿಲಾಭಿತ್ಯಾ ತ್ರಿದ್ಧಃ

ಸೂತ್ರಂ || ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಮೆದ್ವಾರೇ || 433 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿನೋ ಮೆತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ವಾರಾಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಒಂದು ಬಾರಿ, ಬಮ್ಮೆ; ಏವಂ ಇಮ್ಮೆ, ಮೊಮ್ಮೆ, ನೊಮ್ಮೆ, ಸಾಸಿಮ್ಮೆ.

[*Me* is affixed to a numeral to express times.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾರಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಯಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕೃತ್ಸಮಜ್ಞಾಚ್ಛಃ. ಪಞ್ಚವಾರಾ, ಪಞ್ಚಕೃತ್ಸಃ; ಶತಂ ವಾರಾ, ಶತಕೃತ್ಸಃ; ದ್ವಿವಾರಾ, ದ್ವಿಃ; ತ್ರಿವಾರಾ, ತ್ರಿಃ

ವಾರಾ, ತ್ರಿರಿತಿ. ತಸ್ಮೈ ವಾರಾರ್ಥೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಶಬ್ದಾತ್ ಬಂದು, ಎರಡು ಇತ್ಯಾದೇಃ ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವಾರಾರ್ಥಕಪ್ರತ್ಯಯೋ ದ್ವಿತೀಯಾಸಮರ್ಥಾಭ್ಯವತಿ; ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಥಮಾಸಮರ್ಥಾದೇವ ಭವತೀತಿ ತಥೈವ ವಿದ್ಯುಷ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಬಂದು ಬಾರಿ, ಬಮ್ಮಿ ಇತಿ. ಬರೊಂದೋಃ 358 ಇತಿ ಬರಾದೇಶಃ. ಇಮ್ಮಿ. ಎರಡೋರಿ 359 ಇತಿ ಇರಾದೇಶಃ. ಮೂಮ್ಮಿ, ನೂ ಮ್ಮಿ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ 34 ಇತಿ ದೋಃ ರೇಫಾದೇಶಃ. ಸಾಸಿಮ್ಮಿ. ಉಪ್ಪಾಸಿರೈಃ 358 ಇತಿ ಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚಾ ನೆಯಂ ಪೂರಣೇ || 434 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಾತ್ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಾಚ್ ಶಬ್ದಾತ್ ಪೂ ರಣೇ'ರ್ಥೇ ಅನೇಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದಣಿ ಪೂರಣಂ, ಬಂದನೆಯಂ. ಏವಂ ಎರಡನೆಯಂ, ಮೂಟನೆಯಂ, ನಾಲ್ಕನೆಯಂ, ಅನಿತನೆಯಂ, ಇನಿತನೆಯಂ, ಏನಿತ ನೆಯಂ.

[Aneya is affixed to a numeral or word expressing quantity, when used as an ordinal.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ಚಕಾರಃ ಪೂರ್ವಸ್ತಾತ್ ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ಇತ್ಯೇತತ್ಸಮುಚ್ಚಿ ನೋತಿ ತ್ಯಾಹ—ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕಾತ್ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಾಚ್ ಇತಿ. ಅನೇಯ ಇತಿ ವಿಧೇ ಯಸ್ವರೂಪನಿದೇಶಃ ಪೂರಣ ಇತ್ಯರ್ಥನಿದೇಶಃ. ಬಂದನೆಯಂ, ಪ್ರಥಮಃ; ಎರಡನೆಯಂ, ದ್ವಿತೀಯಃ; ಮೂಟನೆಯಂ, ತೃತೀಯಃ; ನಾಲ್ಕನೆಯಂ, ಚತುರ್ಥಃ; ಅನಿತನೆಯಂ, ತಾವತಿಥಃ; ಇನಿತನೆಯಂ, ಇಯತಿಥಃ; ಉನಿತನೆಯಂ, ಏತಾವತಿಥಃ; ಏನಿತನೆಯಂ, ಕತಿಥಃ. ಏವಂ ಬಂದನೆಯಳ್, ಎರಡನೆಯಳ್; ಬಂದನೆಯದು, ಎರಡ ನೆಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ಲಿಪ್ಪಗ್ನಪ್ರಪುನ್ನೇಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವಿದೂದೋರ್ನಿತ್ತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲುಪ್ || 435 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ನಿತುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪರಿಮಾಣೇ'ರ್ಥೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನಿತು, ಇನಿತು, ಉನಿತು.

[Nitu is affixed to *adu*, *idu* and *udu* to express extent, their final syllable being dropped.]

ವ್ಯುತ್ಪಾ || ಪರಿಮಾಣ ಇತ್ಯರ್ಥನಿದೇಶಃ. ಸ ಚ ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭಾವಾಪೇ ಕ್ಷಃ. ತತ್ರ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅವಶಿಷ್ಟಪರಿಮಾಣೇ ನಿತು ರೇಷ್ಮವ್ಯಃ. ಅನಿತು, ತಾವತಃ; ಇನಿತು, ಇಯತಃ; ಉನಿತು, ಏತಾವತಃ. ದ್ರ ವ್ಯಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗುಣಾದಿ ವಾ ನ ಕಾಲ ಇತಿ. ಕೇಚಿತ್ತು ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ'ಪಿ ನಿತುಮಿ ಣ್ಛನ್ತಿ. ಅನಿತು, ತಾವಾತ್ ಕಾಲಃ; ಇನಿತು, ಇಯಾತ್ ಕಾಲಃ; ಉನಿತು, ಏತಾವಾತ್ ಕಾಲ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎವರಮೆವರೆಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ || 436 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ಪರತಃ ಎವರಂ, ಎವರೆಗಂ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ದ್ಯೋತ್ಯೇ ದೋರ್ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅನ್ನೆವರಂ, ಅನ್ನೆವರೆಗಂ ; ಇನ್ನೆವರಂ, ಇನ್ನೆವರೆಗಂ; ಉನ್ನೆವರಂ, ಉನ್ನೆವರೆಗಂ. ಕಾಲಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಅನಿತ್ತು, ಇನಿತ್ತು, ಉನಿತ್ತು.

[Evaram and evaregam are affixed to adu, idu and udu to express extent of time, their final syllable being changed to n.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದ್ವಿದೂದೋರಿತಿ ಪರಿಮಾಣ ಇತಿ ದೋರಿತಿ ಚ ವರ್ತತೆ. ತತ್ರ ಅದ್ವಿದೂದೋರಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿತ್ರಯಸ್ಯ ಎವರಮೆವರೆಗಮಿತಿ ವಿಧೇಯದ್ವಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮನ್ವೇತಿ ; ಯಥಾಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್. ಪರಿಮಾಣ ಇತ್ಯೇತತ್ ಕಾಲಸ್ಯೇತ್ಯನೇನ ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಕಾಲಸ್ಯ ಪರಿಮಾಣೇ ಇತಿ. ದೋರಿತಿ ಸ್ಥಾನಿನೋ ನ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ ಚಕಾರಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಯೋಃ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ. ಅನ್ನೆವರಂ ಅನ್ನೆವರೆಗಂ, ತಾರ್ವಾ ಕಾಲಃ; ಇನ್ನೆವರಂ ಇನ್ನೆವರೆಗಂ, ಇಯಾ ಕಾಲಃ ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ, ಏತಾರ್ವಾ ಕಾಲ ಇತಿ. ಯೇ ತು ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ನಿತುಮಿಚ್ಛಂತಿ ತೇ ತು ಎವರಮೆವರೆಗಮಿತ್ಯೇತದ್ವಯಮಸಿ ಅವಧಿಸೂಪ ಏವ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇಚ್ಛೇದಕುರ್ವಂತಿ. ಅನ್ನೆವರಂ ಅನ್ನೆವರೆಗಂ, ಸ ಕಾಲೋ ಯಾವತ್ ; ಇನ್ನೆವರಂ ಇನ್ನೆವರೆಗಂ, ಅಯಂ ಕಾಲೋ ಯಾವತ್ ; ಉನ್ನೆವರಂ ಉನ್ನೆವರೆಗಂ, ಏಷ ಕಾಲೋ ಯಾವದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತೆತವಃ || 437 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ತುಟು, ತೆ, ತು ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ದೋರ್ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಪ್ರಕಾರೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂತುಟು, ಅಂತೆ, ಅಂತು ; ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು ; ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು.

[Tutu, te, tu are affixed to adu, idu and udu to express manner, their final syllable being changed to n.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಕಾರಃ ಸಾದೃಶ್ಯಂ. ತುಟುಶ್ಚ ತ್ವತ್ ಪ್ರತ್ಯಯತವ ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯಂ ಅದ್ವಿದೂದೋರಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿತ್ರಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮೇವ ಸಮ್ಪ್ರದೃಶ್ಯತಾಮಿತ್ಯೇತದರ್ಥಂ ಬಹುವಚನನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ತುಟು ತೆ ತು ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವವಿದ್ಯೇಶೇ ಸಮುವಚನತ್ವಾತ್ ಯಥಾಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಯೋಗ್ಯಮೇವ ಸ್ವಾದಿತ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಂ ಪ್ರಾದುಷ್ಟ್ಯಾತ್ ಅಂತುಟು, ಅಂತೆ, ಅಂತು—ತಥೇತ್ಯರ್ಥಃ ಇಂತುಟು, ಇಂತೆ, ಇಂತು—ಇತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಂತುಟು, ಉಂತೆ, ಉಂತು—ಇತ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಂತೆ ಇತಿ ತೂಷ್ಣೀಮುರ್ಧವಃ ಣಿ ಮನ್ವಯಮುಪ್ಪಸ್ತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ಮುಂ ಬಿಸಜೋದ್ಭವಂ ಪಡೆದನಂಬುದಮಂ ಪವನಾನಧೂಮತೇ |
ಜೋಂಬುಗಳಿಂದಮೆಂಬ ನುಡಿ ಸತ್ಯಮದ್ವಲ್ಲದೊಡುಂತೆ ಕಾರ ಕಾ ||
ದಂಬಿನಿ ವಾಙ್ಮುಮೇ ಬಿರಯಿಗಂಗಜವಹ್ನಿವಿಜ್ರಂಭಮಂ ವಿಲೋ |
ಲಾಂಬಕವಾರಿಯಂ ಶ್ವದಯತಾಪವನುತ್ಕಳಿಕಾಪ್ರಪಂಚಮಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಲೇ ದುಃ || 438 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅದು, ಇದು, ಉದು, ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ದುಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ ದೋಃ ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಕಾಲೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಂದು, ಇಂದು, ಉಂದು.

[Du is affixed to *adu*, *idu* and *udu* to express time, their final syllable
being changed to u.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅದು, ಇದು, ಉದು ಇತ್ಯೇತೇ ಯದಾ ಕಾಲಪರಾ ಭವಂತಿ ತದಾ
ತೇಭ್ಯೋ ದುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ನಕಾರಾದೇಶಶ್ಚೇತಿ. ಅಂದು, ತದಾ ; ಇಂದು,
ಇದಾನೀಂ ; ಉಂದು, ಏತರ್ಹಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನಾವುದೋರೇತೇಷು || 439 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಎನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಎನರಂ,
ಎನರೆಗಂ, ತುಟು, ತೇ, ತು, ದು, ಏತೇಷು ಪ್ರತ್ಯಯೇಷು ಪರತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ ; ಎಂತುಟು, ಎಂತೆ, ಎಂ
ತು, ಎಂದು.

[^A*Avudu* becomes *en* when taking the affixes *evaram*, *evaregam*, *tutu*,
te, *tu* and *du*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏತಚ್ಛಬ್ದೇನ ಅತ್ರ ಅದ್ವಿದೂದೋಃ 438 ಇತ್ಯಾಧ್ಯನಂತರೋಕ್ತ
ಸೂತ್ರಚತುಷ್ಟಯನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಃ ಸಿತ್ವಾದಯೋ ಯದೃಪಿ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಾಃ, ಅವುದೋರಪಿ
ಅದ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ ; ತಥಾಪಿ ಎನರಮಾದಯ ಏವ ವಿವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ನ ನಿತಾಃ. ತತ್ರ ಎದಾ
ದೇಶಸ್ಯ ಅನಂತರಮೇವ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೇಣಾಹ-ಎನರಂ, ಎನರೆಗಂ,
ತುಟು, ತೇ, ತು, ದು ಏತೇಷು ಪರೇಷು ಇತಿ. ಎನ್ನೆವರಂ, ಎನ್ನೆವರೆಗಂ-ಕರ್ಯಾ
ಕಾಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಈ ಕಾಲೋ ಯಾವದಿತಿ ನಾ. ಎಂತುಟು, ಎಂತೆ, ಎಂತು-ಕಥ
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಎಂದು, ಕದೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಅದ್ವಾದಿತ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎದ್ವಿತಾ || 440 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆವುದುಶಬ್ದಸ್ಯ ಅರ್ಧ್ಯಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಿತುಪ್ರತ್ಯ
ಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎನಿತು.

[^A*Avudu* becomes *e* short on taking the affix *nitu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ. ಎನಿತು, ಕಿಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗಾವಿಲಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಯಂ || 441 ||

ವೃತ್ತಿ||ಗಾವಿಲಾದಯಃ ಶಬ್ದಾ ಯಥೋಪದೇಶಂ ಸಾಧವೋ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾವಿಲಂ, ನಾವಿಲಂ, ಘೋಷಯಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ, ಪದಯಿಲಂ, ಪಚ ಯಿಲಂ, ತಟ್ಟುಕಂ, ಚಟ್ಟುಕಂ, ಪಟ್ಟುಕಂ, ಕಟ್ಟುಕಂ, ಅಂಟುಕಂ, ಸಣುಕಂ, ಸಣು ಕಂ, ಬೊಂದುಕಂ, ದಿಂಡುಕಂ, ಪೆಂಕುಳಿ, ಬಾರಿಕಂ, ನೆಸಿಕಂ, ಕುಸಿಕಂ, ಗರವಟೆಗಂ, ಕೊಲ್ಲಟೆಗಂ, ಗಣಿವಟೆಗಂ, ದೀವಟೆಗಂ, ನೀವ್ವೆಟೆಗಂ, ಆಯ್ಕುಳಿ ಇತಿ ಗಾವಿಲಾದಿರಾಕೃತಿಗಳೇ.

[Gāvila and the other words associated with it (for which see above) have forms as shown.]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧಾದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜರಿ

ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತೌ

ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಪ್ತೌ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧೃರ್ಥಂ ಅಧ್ಯಯಾವತ್ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತೈಃ ಪಠ್ಯ ತವಿಧಿಮುಪದಿಶ್ಯ ಇತೋ ಲಕ್ಷ್ಯವಿನ್ಯಯಸ್ತಾತ್ ತಥೋಪದೇಶಮಪಹಾಯ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೈಃ ಉಪದೇಶ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇನ ಸಮ್ಯಕ್ ಶಬ್ದಾ ಗಣಪಾಠತಃ ಸದ್ಭೂತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಯತೀತ್ಯಾಹ—ಗಾವಿಲಾದಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ನನು ಸಾಧವೋ ವೇದಿತವ್ಯಾ ಇತಿ ಅಯುಕ್ತಂ ಸಾಧುತ್ವಾನುಶಾಸನಮನ್ತರೇಣ ತದಾವೇದನಸ್ಯ ಅಸಮ್ಯವಾದಿತ್ಯಾಙ್ಕೃತ್ಯ ತತ್ರ ಯುಕ್ತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಯಥೋಪದೇಶಂ ಇತಿ. ಅನೇನ ಸೂತ್ರನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಉಪದಿಷ್ಯಪದಂ ಭಾವೇ ನಿಷ್ಕಾಂತಮಿತ್ಯಪಿ ಉಪದಿಷ್ಯಮಿತಿ ಏವೈವ್ಯಂ. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪಾನತಿಕ್ರಮೇಣೈವ ಉಪದೇಶಾದಿತಿ ಯಾವತ್. ಯಲ್ಲಕ್ಷಣೇನ ಅನುತ್ಪನ್ನ ತತ್ಪರ್ವಂ ನಿಪಾತನಾತ್ಸಿದ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಾಚೀನುಪಿ ಸಮ್ಯತತ್ವಾದಿತಿ.

ಗಣಂ ಲಿಖತಿ—ಗಾವಿಲ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗಾವಿಲಂ. ಅತ್ರ ಗ್ರಾಮಾರ್ಥಕಾತ್ ಗಾವ ಶಬ್ದಾತ್ ಸಪ್ತಮೀಸಮರ್ಥಾತ್ ಭವಾರ್ಥೇ ಇಲಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ. ಗ್ರಾಮೇ ಭವೋ ಗಾವಿಲ ಇತಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ನಾವಿಲಂ ಅತ್ರ ನೌವಾಚಕಾತ್ ನಾವೇ ಇತ್ಯ ಸ್ತಾಚ್ಛಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೀವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಇಲಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ. ನಾಮಾ ದೀವ್ಯಾ ನಾವಿಲ ಇತಿ ನಾವಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಘೋಷಯಿಲಂ, ಘೋಟಾಯಿಲಂ. ಅತ್ರ ಘೋಟಕಾರ್ಥಾತ್ ಘೋಟಶಬ್ದಾತ್ ತೃತೀಯಾಸಮರ್ಥಾತ್ ದೀವ್ಯನ್ನಿತ್ಯರ್ಥೇ ಅಯಿಲ, ಅಯಿಲ ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ನಿಪಾತ್ಯತೇ. ಘೋಟಕೇನ ದೀವ್ಯಾ ಘೋಟಾಯಿಲೋ ಘೋಟಾಯಿಲಶ್ಚೇತಿ ಘೋಟಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಘೋಟಾರೋಹಣಪ್ರವಣ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಏವಂ ಉಪಯಗಿ ತತ್ತದರ್ಥವಾಚಕೇಭ್ಯಃ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದದೀರ್ಘೋ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರಥಮಾ ದಿಸಮರ್ಥೇಭ್ಯಃ ತತ್ತದರ್ಥವೇವೇಷೇಷು ತತ್ತದ್ರೂಪಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ನಿಪಾತ್ಯಾಃ ತಥಾ ಪದಯಿಲಂ. ಪದಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸಂದರ್ಭವಿಶೇಷೋ ವಾ. ತತ್ಕುರ್ವನ್. ಪಚ್ಛಯಿಲಂ. ಪಚ್ಛಮಾಭರಣಂ; ಪಾವುಪಚ್ಛಂ, ಪೊಚ್ಛವಚ್ಛಮಿತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತತ್ಕುರ್ವನ್ ತೇನ ದೀವ್ಯಾ ವಾ. ತಟ್ಟುಕಂ, ಚಟ್ಟುಕಂ. ತಟ್ಟು ಚಟ್ಟುಶಬ್ದೌ ಶ್ರೀಖಣ್ಣ ಕುಣ್ಣುಮಾದಿಗನ್ನದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಕೃತಸ್ಥಾನಕವಚನೌ. ತತ್ಕುರ್ವನ್. ಪಟ್ಟುಕಂ. ಪಟ್ಟುಶಬ್ದಃ ಪಕ್ಷವಚನಃ. ತತ್ಕುರ್ವನ್. ಪಕ್ಷಪಾತಿತಿ ಯಾವತ್. ಕಟ್ಟುಕಂ,

ಚತುರ್ಥಪಾದ ಪ್ರಾರಂಭಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇಮರಯಿರನವೋಸ್ಯ
ಯುಷ್ಪದಸ್ತಸು ಕರ್ತರಿ || 442 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಯುಷ್ಪದಸ್ತದರ್ಥೇಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವ
ಯೋಃ ವಿವಕ್ಷಿತಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧಾತೋಃ ಅಮ್, ಅರ್, ಆಯ್, ಇರ್,
ಎನ್, ಎವು ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಕರ್ತರಿ ಅಭಿಧೇಯೇ. ಅನ್ಯತ್ವಂ ಜ
ಯುಷ್ಪದಸ್ತದಪೇಕ್ಷಂ, ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್. ಅನ್ಯಸ್ಯ ಏಕತ್ವೇ ಅಮ್, ಅನೇಕ
ತ್ವೇ ಅರ್. ಏವಂ ಯುಷ್ಪದರ್ಥೇಪಿ ಏಕತ್ವೇ ಅಯ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಇರ್.
ತಥೈವ ಅಸ್ತದರ್ಥೇಪಿ ಏಕತ್ವೇ ಎನ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಎವು.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನಿದ್ಧಂ, ತಾಮಿದ್ಧರ್ ; ನೀನಿದ್ಧಯ್, ನೀಮಿದ್ಧಿ
ರ್ ; ಆನಿದ್ಧಂ, ಆಮಿದ್ಧೆವು. ಅನ್ಯಯುಷ್ಪದಸ್ತದಾಂ ಅಪ್ರಯೋಗೇಪಿ
ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಭವಂತಿ. ನೋಡಿದಂ, ನೋಡಿದರ್ ; ನೋಡಿದಯ್,
ನೋಡಿದಿರ್ ; ನೋಡಿದೆಂ, ನೋಡಿದೆವು. ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡೆಂ, ದೇವದತ್ತ
ನಂ ಕಂಡಯ್ ; ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆಂ ; ಎನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ಎನ್ನಂ
ಕಂಡಯ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅನ್ಯಯುಷ್ಪದಸ್ತದಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇಪಿ ವೈಧಿಕರಣತ್ವಾ
ತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ.

ಎನೋ ದೀರ್ಘಮಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ—

ವೈ || ತನಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚನಿವಾಂ ಪುರುಳಿ ನಿನಗೆ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಜೀ
[ಗದಿಂದಂ |

ನಿನಗೀವೆಂ ತುಂಬಿ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಸ ಮೆಲ್ಮೊಗ್ಗಿಯಂ
[ಮಾಣದೆಂದುಂ ||

ನಿನಗೀವೇನಂಚೆ ಕಂಪಂ ನಿನಗೊಸಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತೆಂಗಾಳಿ
[ಯೆನ್ನೋ |

ಪನನಿಂದಾರಯ್ದು ತಂದೆನ್ನೊಡನಿರಿಸಿದೊಡೆಂದಾಕೆ ಮಾತಾಡು
[ತಿರ್ಪಳ್ ||

ಆತನುಂ ನೀನುಮಿದ್ಧಿರ್, ಆತನುಮಾನುಮಿದ್ಧೆವು, ನೀನುಮಾನು
ಮಿದ್ಧೆವು, ಆತನುಂ ನೀನುಮಾನುಮಿದ್ಧೆವು ಇತ್ಯತ್ರ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿ
ಷೇಧಾತ್ ಪರಾಶ್ರಯ ಏವ ಭವತಿ.

[The personal endings of the verb, singular and plural, are respectively
am, ar; ay, ir; en, evu, in the active.]

ನ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಹ ತಾವತ್ ಲೋಕೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ದ್ವಿವಿಧಂ : ನಾ
ಮಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಚೇತಿ. ತತ್ರ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಸುಬಂಸ್ತೀಪ್ರ
ತ್ಯಯಕಾರಕಸಮಾಸತದ್ಧಿ ತಾದಿಭೇದಪ್ರಭೇದಂ ಸಪ್ರಸಜ್ಜಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಧಾತು
ಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಸವಿಸ್ತರಂ ನಿರೂಪಯಿತುಮುಪಕ್ರಮಮಾಣಸ್ತಾವತ್ ತಿಜಂತಂ ನಿರೂಪಯಿ
ತುಮಾಹ—ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಯದ್ಭೂತಿ ಲೋಕೇ ದ್ವಿವಿಧಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ ವಾಚ್ಯವಾಚಕ ಪ್ರಭೇದಾತ್. ತತ್ರ
ಸರ್ವೋಪಿ ಅರ್ಥೋ ವಾಚ್ಯೋಭಿಧೇಯ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಸರ್ವೋಪಿ ಶಬ್ದೋ ವಾಚ
ಕೋಭಿಧಾನಮಿತಿ. ತಥಾ ಚ ಧಾತವೋಪಿ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಾ ಇತಿ
ಅಭಿಧಾನಾನಿ ಭವಂತಿ. ಅಭಿಧಾನಂ ತು ನಾಮೈವೇತಿ ಸರ್ವಮಪಿ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ನಾಮಪ್ರ
ಕೃತಿಕಮೇವೇತಿ ಐಕಧ್ಯಮೇವ ನಾನೈಕಧ್ಯಮಿತಿ ಕುತೋ ದ್ವೈಧ್ಯಮಿತಿ. ತಥಾಪಿ
ನಾಮಶಬ್ದೇನ ಅತ್ರ ವಸ್ತುವಾಚಕಮೇವ ಉಚ್ಯತೇ, ನ ವಾಚಕಮಾತ್ರಂ ;

ವಸ್ತುವಾಚಿನಿ ನಾಮಾಸಿ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಧಾತವೋ ಹಿ ನ ವಸ್ತುವಾಚಕಾಃ, ಅಪಿತು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾ ಏವ ; ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ
ಧಾತುಃ ಇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್. ಕ್ರಿಯಾ ಚ ನ ವಸ್ತು ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ.

ನನು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಮರ್ಥಜಾತಂ ಸರ್ವಮಪಿ ನ ಸ್ವೈವ ಭವತಿ. ಶಬ್ದವಿಷಾಣಾ
ದಿಕಮಪ್ರಮಾಣಿಕಂ ತುಚ್ಯಮೇವ ಅವಸ್ತಿತ್ವತಿ ಹಿ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ. ತಥಾ ಚ ಕ್ರಿ
ಯಾಯಾ ಅಪಿ ವಸ್ತುತ್ವಾತ್ ಕಥಮವಸ್ತುತಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕ್ರಿಯಾಯಾ ವಸ್ತುಧರ್ಮ
ತ್ವಮೇವ, ನ ವಸ್ತುತ್ವಂ. ಅನೇಕಧರ್ಮಾತ್ಮಕೋ ಭಾವೋ ಹಿ ವಸ್ತು ಉಚ್ಯತೇ ; ದ್ರವ್ಯ
ಸರ್ವಯಾತ್ಮಕಂ ವಸ್ತು ಇತಿ ವಚನಾತ್. ನ ಏಕೈಕಂ ಧರ್ಮಮಾತ್ರಮಿತಿ ; ಧರ್ಮಾ
ಣಾಂ ವಸ್ತುತ್ವೇನ ವಸ್ತುತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಅಥ ವಸ್ತುತ್ವಶಾ ಅಪಿ ವಸ್ತುಸ್ಥೇವೇತಿ
ಚೇತ್ ಕಿಂ ಉಪಚಾರವೃತ್ತಾ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಾ ವಾ ? ನಾದ್ಯಃ ; ಇಷ್ಟಾಪತ್ಯೇಃ.
ನ ದ್ವಿತೀಯಃ ; ವಸ್ತುನನ್ತರಪ್ರಸಜ್ಜಾತ್. ಅತೋ ವಸ್ತುತ್ವಶಾನಾಂ ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ
ಸ್ತುತಾ ವಸ್ತುತ್ವಂ ನಾಪಿ ತುಚ್ಯವದವಸ್ತುತ್ವಂ. ಕಿಂತು ವಸ್ತುತ್ವತ್ವಮೇವೇತಿ. ತದು
ಕ್ತಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶೋಕವಾರ್ತಿಕೇ—

ನೈಷ ವಸ್ತು ನ ಚಾವಸ್ತು ವಸ್ತುತ್ವಂ ಕಥ್ಯತೇ ಯತಃ |

ನಾಸಮುದ್ರಃ ಸಮ ದ್ರೋ ವಾ ಸಮುದ್ರಾಂಶೋ ಯಥೋಚ್ಯತೇ || ಇತಿ.

ನ ಚ ಸಮುದ್ರಾಂಶೋಪಿ ಸಮುದ್ರ ಏವೇತಿ ಶಬ್ದಾಃ ; ಅಂಶಾನರಸ್ಯ ತತ್ತ್ವತತ್ತ್ವಾ
ಸ್ಥಿತರತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ಬಾಧಕಸದ್ಭಾವಾತ್. ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಮುದ್ರತ್ವೇ ಶೇಷಾಂಶಸ್ಯಾಸಮುದ್ರತಾ |

ಸಮುದ್ರಬಹುತಾ ವಾಸ್ತುತ್ವತ್ವೇ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸಮುದ್ರವಿತ್ || ಇತಿ.

ಅತೋ ವಸ್ತುತ್ವಶಾನಾಂ ವಸ್ತುತ್ವಮೌಪಚಾರಿಕಮೇವ ನ ವಾಸ್ತವಮಿತಿ. ಅತ ಏವ ನ
ತದ್ಗ್ರಹಕಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಕಿಂತು ನಯ ಏವ. ನಯಪ್ರಮಾಣಭೇದಚಿಂತಾ ತು ಮಹ

ತಿತಿ ಅಸ್ತಂ ತಾವದಿತ್ಯುಪರವ್ಯುತೇ. ಕಿಂ ಚ. ಅಸ್ತು ವಾ ಅನ್ಯತ್ರ ಯಥಾಕಥಂಚಿತ್
ವಸ್ತುಂಶಸ್ಯಾಪಿ ವಸ್ತುತ್ವಂ. ವೈಯಾಕರಣಮತೇ ತು ಕ್ರಿಯಾಭಿನ್ನಸ್ಯೈವ ಅರ್ಥಸ್ಯ
ವಸ್ತುತ್ವೇನ ಕಥನಮಿತಿ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಾನ್ಯೇವ ನಾಮಾಸಿ. ಕ್ರಿಯಾಯಾಸ್ತು ಅವಸ್ತುತ್ವದ
ನ ತದ್ವ್ಯಾಚಕಂ ನಾನೋಚ್ಯತೇ.

ನಾಮ್ನಾಂ ಸಮಾಸೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ (ಕಾ. 2-5-1)

ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ನಾಮಶಬ್ದೇನ ಧಾತುವ್ಯವರ್ಜೇದಕಂಶಾಚ್ಚ. ಅತೋ ನಾಮ
ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈವಿಧ್ಯವನುಪಪ್ನುತಮೇವೇತಿ.

ತತ್ರ ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ದ್ವಿವಿಧಂ : ತಿಬಿನ್ದಂ ಕೃದನ್ತಂ ಚೇತಿ ; ಧಾತುಭ್ಯಃ ತಿ
ಬ್ಜ್ಯುತೋರೇವ ಉತ್ಪತ್ತೇಃ ಯದ್ಭವತಿ ತೇಭ್ಯೋ ವಿಕರಣರೂಪಾ ದಸದವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ
ಭವಂತಿ ; ತಥಾಪಿ ತೇ ಧಾತೋಃ ತಿಬಿ ಕೃತಿ ವಾ ವಿಹಿತೇ ತದೇವ ನಿಮಿತ್ತಮಾಸಾಧ್ಯ ತದಾ
ಯತ್ಯಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಕತಯೈವ ವಿಧೀಯಂತೇ. ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವ್ಯಾಚಕಾ
ಭವಂತಿ ಇತ್ಯವಗತ್ಯಂ. ತತ್ರ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತ್ರಾದಿಕಾರಕೇ ಭಾವೇ ಚ ಯಥಾ
ಯೋಗಂ ಭವಂತಿ. ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞಕಾಸ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣಿ ಭಾವೇ ಚ ಭವ
ಂತಿ. ಭಾಷಾಯಾಂ ತು ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರೇವ ನ ಭಾವೇ. ಅತ ಏವ ಭಾಷಾಯಾಂ
ಧಾತ್ವರ್ಗಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವಃ ಕೃದ್ವ್ಯಾಚ್ಯ ಏವೇತಿ ರಾಧಾಂತಃ. ಧಾತವೋಽಪಿ ದ್ವೇಧಾಃ
ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ
ನಾಕರ್ಮಕೇಭ್ಯಃ. ಕರ್ತೃ ತು ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಏವಂತೀತಿ ವಕ್ತುಮಾಹ—ಧಾತೋಃ
ಇತಿ ಸಕರ್ಮಕಾದಕರ್ಮಕಾಶ್ಚ ಧಾತುಮಾತ್ರಾದೇವ ನ ತದ್ವಿಶೇಷಾದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸಿ
ದೋಶಃ. ಅಮರಯಿರನೇವ ಇತಿ ಪಕ್ಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧೇಶಃ.

ನನು ಅವಾಹೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ಅಮರಯಿರನೇವ ತಿಪ್ಪ 17 ಇತಿ ತಿಬ್ಬಂ
ಜ್ಞಾ ಕೃತಾಸ್ತಿ. ತಥಾಚ ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸುಪ್ 203 ಇತಿವತ್ ಧಾತೋಸ್ತಿಪ್ ಇತ್ಯೇವ ನಿರ್ದೇ
ಶೋ ಯುಕ್ತೋ ಲಾಘವಾತ್ ; ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಸಿದ್ಧೇಶೋ ಗೌರವಾತ್, ಸಂಕ್ಷಾಕರಣವೈಯ
ಭೃಣ್ಣ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಲಾಘವಾದರೇಣ ತಥಾಕರಣೇ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಞಪ್ರತ್ಯಯತ್ವಾವಿಶೇಷಾ
ತ್ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಯಗಸತ್ಪ್ರಸಂಭವೇ ಇತ್ಯೇಸಿಷ್ಯಭಿಯಾ ತಥಾ ಮಾಪ್ರಸಂಕ್ಷೇದಿತ್ಯೇವ
ಮರ್ಥಂ ಗೌರವಮಸ್ಯನಾದ್ಯೈ ತಥಾ ಸಿದ್ಧೇಶಃ ಕೃತ ಇತಿ. ನ ಚ ಏವಂಕರಣೇಽಪಿ ಏಷ
ದೋಷಃ ಸಮಾನಃ. ನ ಹಿ ಅವಾದೀನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಸಿದ್ಧೇಶೋ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಂ
ಸಿರುಣಿಧಿ. ತಥಾ ಚ ಭಕ್ತಿತೇಽಪಿ ಲಬನೇ ನ ಶಾನ್ತೋ ವ್ಯಾಧಿರಿತಿ ಸ್ಫುಟ—ಇತಿವಾಚ್ಯಂ.
ಪ್ರತ್ಯೇಕಸಿದ್ಧೇಶೇ ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವವಿಷಯಾ ಪಟ್ಟು
ವಿಷಯೇಷು ಪಕ್ಷಾಂ ತೇಷಾಂ ಯಾಥಾಸಂಜ್ಞೇನೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ಭವತಿ ; ಯೌಗಪದ್ಯಾನವ
ಕಾಶಾತ್. ನೈವ ತಿಬಿತಿ ನಿರ್ದೇಶೇ ಯಾಥಾಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತಿಃ. ಸಮವಚನಾಭಾವಾತ್ ಯು
ಗಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೇವ ಸ್ಫುಟ. ತಥಾ ಚ ಲಿಪ್ಗಾತ್ಸುಪ್ 203 ಇತ್ಯೇನಂತರಂ ಕರ್ಮಣ್ಯ
ಮ್ 204 ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಯತ್ನಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ.
ತತ್ಕರಣೇ ಚ ಗೌರವಂ. ಅತೋಽತ್ರ ಏವಂ ಸಿದ್ಧೇಶ ಏವ ವರಂ ಲಾಘವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇ

ತ್ಯ ತಥೈವ ವಿದ್ಯಾಣೋತಿ—ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಏಕತ್ವೇ ಅಮ್, ಅನೇಕತ್ವೇ ಅರ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅನ್ಯತ್ವಂ ಇತರಸಿರೂಪಣಾಧೀನಸಿರೂಪ್ಯಂ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಂ ; ಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ಕಿಂಚಿದಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕ್ಷಿಪ್ರದನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ತಥಾ ಚ ಯದಪೇಕ್ಷಯಾ ಅನ್ಯತ್ವಂ ತನ್ನಿರೂಪಣಮಾವಶ್ಯಕಂ ; ತದಸಿರೂಪಣೇ ತನ್ನಿರೂಪಣಸ್ಯ ಅಸಮ್ಯವಾದಿತ್ವಾಶ್ಚಿದ್ವಿ ನಾತ್ರ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಮನ್ಯನ್ನಿರೂಪ್ಯಂ, ಯತೋತ್ರ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವ್ಯಯಂ ಸನ್ನಿಹಿತಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ತದಪೇಕ್ಷಮೇವ ಅನ್ಯತ್ವಮಿತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಹೇತುವಾಹ—ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಇತಿ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರ್ಗರ್ಹಯಸೀ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾದಿತಿ.

ನನು ಏವಮಪಿ ಯದಪೇಕ್ಷಮನ್ಯತ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮತೋ ಸಿರೂಪಣೀಯಂ, ತಸ್ಯ ತನ್ನಿರೂಪಣಾಧೀನತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದನ್ಯೇಷ್ವಿತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಯಥಾ ಮಿಹಸ್ತು ಶೋಷದ್ವ್ಯುಷ್ಮದನ್ಯಾ ಇತಿ ಜೈನೇಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಂ ; ನಾನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಿ ವೈತ್ಯಮ್ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಅಮಾದೀನಾ ಪಕ್ಷಾಂ ಅನ್ಯೈಕತ್ವಾದಿಮಪಿ ವಿಷಯೇಷು ಯಥಾಕ್ರಮಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಏವಂ ಸಿರೂಪಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ವಿಷಯವಿಷಯಿಣಾಂ ವೃತ್ತಾಂತಃ ಸ್ವಾತಃ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಂರೀತಿಃ ಪ್ರಾಚಾಮಪಿ. ಯಥಾ—ಲೋಕಸ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸು ತಿಪ್ತಸ್ಥಿಸ್ಥ ಸಮಿಬ್ವಸ್ಮನ್ (ಶಾ. 1-4-1) ಇತಿ. ಜೈನೇಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ತು ಉದ್ದೇಶ್ಯೇ ವಿಧೇಯೇ ಚ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ತಥೈವ ಆನುಪೂರ್ವೀತಿ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ಮಿಚಿತ್ಯೇವ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೋ ನ ತಿಚಿತಿ ಇತ್ಯವಸ್ತವ್ಯಂ.

ನನು ಯುಷ್ಮದಸ್ಯಚ್ಛಬ್ದೌ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಸರ್ವತ್ರ ತ್ಯದಾದಿಗಣಪರಿತೌ. ತಯೋಶ್ಚ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅನುಪಸರ್ಜನಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗ ಏವ ನಾಸ್ತಿ ; ನಾನ್ಯಯಶ್ಚ ತ್ಯದಾದಿ 10 ಇತ್ಯನೇನ ಲಿಂಗಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಏವ ಸಿರ್ವೇಧಾತ್. ಅತಃ ಕಥಮನಯೋರತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಃ, ಯತ್ನನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಏಕಾನೇಕತ್ವವಿಷಯೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅತ್ರ ಅನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಿ ನ ಸಾಕ್ಷಾದೇತೇ ಶಬ್ದಃ. ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಷಯತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾಃ, ಯೇನೇದಮಾಪಾದನು ಕೋಭೇತ. ಕಿಂತು ತದರ್ಥವಾಚಕಾ ಭಾಷಾವಿಷಯಾ ಏವ ಅವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿಸಿಯಾಮಕತಯಾ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ಇತಿ ನೋಕ್ತದೋಷಃ. ತತ್ರ ಯುಷ್ಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕೋ ಸಿನಿಶಬ್ದಃ, ಆಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದಾರ್ಥಸ್ಯ ತು ಏನಿಶಬ್ದಃ. ತಾಭ್ಯಾಮನ್ಯೇ ಯೇರ್ಥಾರ್ಹಸ್ತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ವಾಚಕತನಿಶಬ್ದಃ. ವಿಶೇಷೇಣ ತು ತತ್ತದ್ವಾಚಕಾಃ ತದ್ಭವತತ್ಸಮದೇಶ್ಯಪ್ರಭೇದಾ ನಾಮವಿಶೇಷಾ ಏವೇತಿ ತನ್ನಿವೇನಿಶಬ್ದ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಸಾಚಿನ್ಯೇನ ನಿರ್ದಿಶತಿ—ತಾನಿದ್ಧಂ, ತಾಮಿದ್ಧಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರಾಪಿ ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದ ಸನ್ನಿಧಾನೇ ಸತ್ಯೇವ ಧಾತೋಃ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ನ ನಿರ್ಬಂಧಃ. ಕಿಂತು ತತ್ತಚ್ಛಬ್ದ ಸನ್ನಿಧಾನೇ ತದಸನ್ನಿಧಾನೇವ ವಾ ತತ್ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ತಥಾ ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಭವತೀತಿ. ಅತಃ ಏವ ಚ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಅಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಿ ಅರ್ಥಪ್ರಧಾನೋ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಮತ್ಸು ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತ ನ ಅಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ವಿ. ಅರ್ಥವಿಷಯೇ ಹಿ ಯುಷ್ಮದಸ್ಮಚ್ಛಬ್ದಯೋಃ ಅಸಾಧಾರಣೀ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ. ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವಿಷಯೇ ತು ಸಾಧಾರಣೀವ. ಯಥಾ ಯುಷ್ಮದು ಮಧ್ಯಮಃ

(ಕಾ. 3-1-6), ಅಸ್ತದ್ಭೂತಮಃ (ಪಾ. 1-4-107; ಕಾ. 3-1-7), ಯುಷ್ಮದಸ್ತದೋಃ ಪದಂ ಪದಾತ್ಪರಂ (ಕಾ. 2-3-1) ಇತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಉಕ್ತಂ ಚ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ನಾಮ್ನಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿ ಪ್ರಥಮ ಇತಿ. ಅಪಿಶಬ್ದಾತ್ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿ ಇತ್ಯಭ್ಯುಪಗಮಾತ್. ತಥಾ ಪಾಣಿನೀಯೇ'ಪಿ ಯುಷ್ಮದಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿಸ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ (ಪಾ. 1-4-105) ಇತಿ. ಸ್ಥಾನಿಸ್ಯಪಿತಿ ಅಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನೇ'ಪಿತಿ. ಯಸ್ಯ ಅಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ಸ ಸ್ಥಾನೀತಿ ವ್ಯಯಾಕರಣಾ ಇತಿ ರೀತಿಮಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥಾ ತನಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮನ್ತರಾಪಿ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ನೋಡಿಧಂ, ನೋಡಿಧಿತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತಾನಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಾ ದೇವದತ್ತಂ, ಯಜ್ಞದತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷತೋ ವಾ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ.

ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ಅವಹದಿನಾಂ ಪಣ್ಣಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾನಾಂ ದ್ವಯೋರ್ದ್ವಯೋಃ ಯಥಾ ಕ್ರಮಂ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಸಂಜ್ಞಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ. ಯದಾಹ ದರ್ಶನಕಾರಃ—

ಕಾ || ಅಮರಯಿರನವುಗಳಕ್ಕುಂ ;

ಕ್ರಮದೇಕಾನೇಕವಚನದೊಳ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ||

ಸಮಸಿನೆ ಯುಗಳತೆಯಾಖ್ಯಾ |

ತಮಾಗ್ಗದೊಳ್ ನೆಲಸಿ ಸಿಂದ ಪುರುಷತ್ರಯಕಂ || ಇತಿ.

ನಾಗವರ್ಮಾಪಿ ಅನ್ಯತ್ರಯತ್ ತಾಸ್ತು ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾ ಇತಿ. ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಕೃತಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾತ್ ತದಕರಣಂ. ಸಂಜ್ಞಾಕರಣಂ ಹಿ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥಂ. ತಚ್ಚೇತಃ ಸಂಜ್ಞಾನ್ತರೇಣ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ವಾ ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ನ ತದವಶ್ಯಂ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸಿಯಮಃ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ಯಪಿ ಏವಾ ರೀತಿಃ. ಯಥಾ ಕಾತನ್ತ್ರಪಾಣಿನೀಯಾದಿಶಾಸ್ತ್ರೇ ತ್ರೀಣಿ ತ್ರೀಣಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾಃ (ಕಾ. 3-1-3) ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ. ಜೈನೇಂದ್ರವತೇ ತು ಮಿಬಸ್ತ್ರೀಶೋ'ಸ್ಮದ್ಭೂಷ್ಮದನ್ಯಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನ್ತರಮೇವ. ಶಾಕಟಾಯನಮತೇ ತು ಲೋ'ಸ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸು (1-4-1) ಇತ್ಯಾದಿಸು ಸ್ವಿನ್ಯವ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಸಿವೋಕ್ತಾ. ಅತೋತ್ತರಾಪಿ ತಯೈವ ರೀತ್ಯಾ ಸಿವೋಕ್ತಂ ಏಕೈತ ಇತ್ಯೇವಮಭಿಪ್ರಾಯೋನ್ವಿತ ತದಕರಣಂ. ನ ತು ತದರ್ಥಸಿವೇಧಮನಸೇತಿ ಮನ್ತನ್ಯಂ.

ನನು ಅತ್ರ ಅಸ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಯಾಸು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕಾನೇಕತ್ವಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅವಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಿಹಿತಾಃ. ನ ಹಿ ತೇ ಸರ್ವತ್ರ ಏವ ಸಿಯಮೇನ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ; ಕ್ವಚಿತ್ ವ್ಯಾಭಿಚಾರದರ್ಶನಾದಿತಿ ತದುದಾಹೃತ್ಯ ದರ್ಶಯತಿ—ದೇವದತ್ತನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡೆ, ದೇವದತ್ತನಂ ಕಂಡಯ್. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ದೇವದತ್ತನಂ ಇತಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಅಮ್ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ನಿನ್ನಂ ಕಂಡೆ. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ನಿನ್ನಂ ಇತಿ ಯುಷ್ಮದೇಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಅಯ್ ತಥಾ ಎನ್ನಂ ಕಂಡಂ, ಎನ್ನಂ ಕಂಡಯ್. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಎನ್ನಂ ಇತಿ ಅಸ್ಮದೇಕತ್ವಸನ್ನಿಧಾನೇ'ಪಿ ನ ಧಾತೋಃ ಎನ್, ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರ

ಸ್ಥೈರ್ಯವುಳ್ಳವನಾತ. ತಥಾ ಅತ್ರೈವ ಪ್ರಯೋಗೇ ದೇವದತ್ತಂ, ಸಿಂಹಂ, ಎಮ್ಮಂ ಇತಿ ಅನೇಕತ್ವಪ್ರಯೋಗೇ. ತಥಾ ದೇವದತ್ತಂನಿಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿವು; ಸಿಂಹಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿವು ; ಎಮ್ಮಂ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರ ಇತ್ಯಾದಿಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಾಭಾವಾತ್ ಕಥಮೇತತ್ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ತತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಪ್ರತಿವಕ್ತಿ-ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ಇತಿ ತತ್ರ ಹೇತುವಾಹ—ವೈಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಅತ್ರ ಅನ್ವೈಕತ್ವಾದಿಷು ಅಮಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತೃಂ ವಿಧಿಯಂತಿ. ತತ್ರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ವಿವಕ್ಷಣೀಯಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಕರ್ತೃ ಇತಿ ನ ಚ ಅಯಮರ್ಥಃ ಸೂತ್ರೇಣ ಅಸೂಚಿತಃ ಕಥಮುಚ್ಯುತಗನ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಶಬ್ದಾಃ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಸುಮಿತೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಇತಿ. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋಽಪಿ ತಥೈವ ಅಭ್ಯೀಕರಣಾತ್. ಯದ್ವಾಪಿ ಅಯಮರ್ಥಃ ಕೃಚಿತಃ ಪಾಣಿನೀಯಾದೌ ಮನ್ವಾ ನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದೇವೋಕ್ತಃ ; ಅನ್ಯತ್ರ ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಲಭ್ಯ ಇತಿ ಸಾಕ್ಷಾದವಚನೇಽಪಿ ಅಭ್ಯೀಕೃತ ಏವೇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಅವಶ್ಯಮುಚ್ಯೇತಕರ್ತವ್ಯಮೇವ. ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಚ ಅತ್ರ ಚಿಹ್ನಚ್ಛೇಷ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಪ್ರಥಮಾಂತಪದಾಭಿಧೇಯತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯತ್.

ನನು ಯತ್ ಯೇನೋಚ್ಯತೇ ತತ್ ತದೇವಾಭಿಧೇಯೇ ನಾನ್ವೇನೋಕ್ತಸ್ಯ ಅನ್ವಯೇ ಭಿಧಾಯಕ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಚಿಹ್ನಚ್ಛೇಷ್ಯ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮಣೋ ವಾ ತಿಚೇವ ಅಭಿಧಾಯಕ ಇತಿ ಕಥಮಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾಭಿಧೇಯತಾ ? ಅನ್ಯಥಾ ಘಟಪದವಾಚ್ಯಃ ಪಟಪದಾಭಿಧೇಯೋಽಪಿ ಸ್ವಾದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಜ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ—ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ. ಪಚತಿ, ಪಚನಿ, ಪಚಾಮಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತಾ ತಾವತ್ಪ್ರತೀಯತೇ. ತತ್ರ ಧಾತ್ವಾರ್ಥಾನುಕೂಲ ಕೃತರ್ಮಾ ಕರ್ತೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರಕಾರಕಪ್ರತೀತಾವಾಪಿ ಸ ಕೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಬಂಧುತ್ವಾದಿಂ ಇತರವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಕರ್ತೃವಿಶೇಷದೇವದತ್ತತ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಕ ಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ದೇವದತ್ತತ್ವಂ ಅಹಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯನ್ವಯುಷ್ಕದಸ್ಮತ್ಪ್ರದಾನಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ತತ್ರ ದೇವದತ್ತಾದಿಶಬ್ದ ಏವ ಅನ್ವಯವೃತ್ತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ದೇವದತ್ತಾದ್ಯರ್ಥವಾಚಕಾಃ ; ತಥಾಪಿ ಪ್ರಯುಕ್ತೈರೇವ ಶಬ್ದೈರರ್ಥಾವಬೋಧೋ ನಾಪ್ರಯುಕ್ತೈಃ. ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಸ್ಯ ವಾ ; ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ಕಿಂತು ಪದತ್ವಮಾಸನ್ನಸ್ಯೈವ. ಪದತ್ವಾಚ ಸವಿಭಕ್ತಿಕ್ಸ್ಯೈವ ನಾವಿಭಕ್ತಿಕ್ಸ್ಯಃ ; ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಂ ಪದಂ ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಪದತ್ವನಿರ್ವಾಹಾರ್ಥಂ ಯಯಾ ಕಯಾಚಿದ್ವಿಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಾವ್ಯಂ. ತತ್ರ ಕಾ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೇತಿ ಚಿಂತಾಯಾಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯಃ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕೇ ಸಮ್ಪನ್ನೇ ಚ ಯಥಾಯಥಂ ವಿಧಾನಾತ್ ಉಪಕ್ಷೇಪಶ್ಚೇತಃ ಸಾವಕಾಶಾ ಇತಿ ಪ್ರಥಮೈಕಾ ಪರಂ ಅನ್ಯತ್ರ ಅವಿಧಾನಾತ್ ಅನುಪಕ್ಷೇಪಶ್ಚೇತಃ ನಿರ್ವಕಾಶಾ ವಿಶಿಷ್ಟಾಸ್ತಿತಿ ಸ್ಯವಾತ್ರ ವಿಧೇಯತ ಇತಿ ತದೇವ ಪ್ರಥಮಾಂತಪದಾಭಿಧೇಯತ್ವಮಿತಿ. ನ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾದಿವತ್ ಪ್ರಥಮಾಪಿ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಹಿತೈವೇತಿ ಉಪಕ್ಷೇಪಶ್ಚೇತಃ, ತಾಸಾಮಿವ ಸರ್ವೈಕವಾಕ್ಯತಯಾ ಏಕತ್ರ ವಿಧಾನಾಭಾವೇಽಪಿ ವೈಯಾಕರಣಮತರ್ಥದೇನ ತಸ್ಯಾಪಿ ಅಪಿ ಸರ್ವೈಕವ್ಯರ್ಥವಿಶೇಷೇಷು ವಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್.

ತಥಾಹಿ—ಏಕದ್ವಿಬಿಹೌ (1-3-98) ಇತಿ ಶಾಕಟಾಯನಃ ; ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿರ್ಲಿಪ್ಯಾರ್ಥವಚನೇ (2-4-17) ಇತಿ ಸರ್ವವರ್ಮಾ ; ಪ್ರತಿಪದಿಕಾರ್ಥಲಿಪ್ತವಚನಪರಿಮಾಣಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಾ (2-3-46) ಇತಿ ಪಾಣಿನಿರಿತಿ ಏವಂ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯತಃ ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿಧಾನದರ್ಶನಾತ್ ಕಥಮೇಷಾಃ ಅನುಪಕ್ಷೇಪಶಕ್ತಿರುಚ್ಯತೇ ? ಏಹಿತಸ್ಥಲ ಏವ ಶಕ್ತ್ಯುಪಕ್ಷಯಾತ್ ಇತಿವಾಚ್ಯಂ. ಇದಮೇವ ಹಿ ತತ್ಪ್ರದಭಿಪ್ರಾಯಸರ್ವಾರ್ಥೋಚನಾಯಾಂ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛಕಾರಕಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ಸರ್ವಾಪ್ತಮಿತಿ. ತತ್ಪ್ರಯೋಗೋಚನಾ ಪ್ರಕಾರಸ್ತನ್ಯಾಸಭಾಪ್ರಾಧಿಗ್ರಹಣೈವ ಪ್ರಸಜ್ಜಿತ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಯವ ಅನುಸಂಧೇಯೋಸ್ತು ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಸೂಚ್ಯಧಿಕಾರಕತ್ವಾದಿತಿ. ಅತಃ ಏವ ಮಿಚ್ಛಾಕಾರ್ಥೋ ವಾ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ಪ್ರಥಮಾಂ ನ್ಯೂನರೂಪದ್ವಗವಾ ದೇವನಸ್ಥಿ. ತದೇತನ್ಮವಮಾಕಲನಂ ಭಾಷಾಯಾಮುಪ ಸಮಾನಮೇವ ; ತತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಯಾ ಯುಕ್ತಿಚಿಂತಾಯಾಶ್ಚ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತಾತ್ ಕೇವಲಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಚಿಂತಾಮಾತ್ರಮೇವ ಪರಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ನಾನ್ಯಾದಿತಿ. ತಥೈವ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಥಮಾಮಸೂತ್ರಯತ್ಸೂತ್ರಕಾರೋ ಮುಕ್ತೇ 227 ಇತಿ. ವಿಚಾರಿತಂ ಚ ತತ್ಪ್ರಯವ ಏತತ್.

ತದಿಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಂ ಕರ್ತರೇವ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಿ ಅನುಸಂಧೇಯಂ. ಅತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಏವ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಅಮಿ ಅಮಾದಯೋ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯತ್ರ. ದೇವದತ್ತನು ಕಂಡಯ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಪ್ರದರ್ಶಿತಸ್ಥಲೇಷು ತು ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಸತ್ಯುಪಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಪದಾಭಿಧಾನವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರಥಮಾಂತಪದಾಭಿಧಾನವಿಷಯತಾ ನಾಸ್ತಿತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿತಿ.

ಅತ್ರ ಅಮಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪಶ್ಯಂತೋ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಬರೇವ ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಃ ತಥಾಪಿ ದೀರ್ಘಾದಿಮುಪ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತೀತ್ಯಾಹ—ಏನ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ತನಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚಮಿವ ಪುರುಳಿ ಸಿನಗೆ ಪೂಗೊಂಚಲಂ ಬೇಗದಿಂದಂ |
ಸಿನಗೆವೆಂ ತುಂಬಿ ಕಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಪ ಮೆಲ್ಪೊಗ್ಗಿಯಂ ಮಾಣದೆಂದಂ ||
ಸಿನಗೆವೇನಂಚಿ ಕುಪಂ ಸಿನಗೊಸಯಿಸುವೆಂ ಕೂಡೆ ತಂಗಾಳಿಯೆನ್ನೋ |
ಪನನಿಂದಾರಯ್ತು ತಂದನ್ನೊಡನಿರಿಸಿದೊಡೆಂದಾಕ ಮಾತಾಡುತಿರ್ಪಳ್ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಅತ್ರ ತೃತೀಯವೈಕಾರಂ ! ಅರ್ಥೈಕಾರಮಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ—

ಕಂ || ಶ್ರೀಕಾಂತ ಸೀನೆ ಸಲ ಗೆ |
ಲೈದ್ವಿ ಕಂತುವನುಲಮುಕ್ತಿಸತಿಯೊಳ್ ನೆರೆದಾಂ ||
ತೈ ಕಿಡದ ಸುಖಮನುಜಾದ |
ಗ್ಗೀ ಕೃತ್ಯಮಸಾಧ್ಯಮುಖಿವೆನಾನವರೊಳವಂ ||

ತಥಾ

ಕಂ || ಕಂತುವನೆಂತಳುಗಿಸಿದೆ ಕೃ |
ತಾಂತನನುಜಿದಂತು ಗೆಲೈ ಮುಕ್ತೈಂಗನೆಯಂ ||
ಎಂತೊಲಿಸಿದೆ ನಿರವಧಿಸುಖ |
ಸಂತತಿಯನದೆಂತು ಪಡೆದೆ ವೇಣಿನಗರ್ಹಾ || ಇತಿ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ನನು ಜಲೋಕೇ ಸರ್ವತ್ರ ವಾಕ್ಯಪ್ರಯೋಗೇಷು ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಸಮನ್ವಯೋ
ದ್ವೇಧಾ ಭವತಿ : ಸಹಾನ್ವಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯಶ್ಚೇತಿ. ಯತ್ರ ಅನೇಕೇಷು ಕಾರಕ
ಪದೇಷು ಕ್ರಿಯಾಪದಮೇಕಂ ಸಹೈವ ಅನ್ವೇತಿ ಸ ಸಹಾನ್ವಯಃ. ಯತ್ರ ತು ತತ್ ಪ್ರತ್ಯೇ
ಕಮೇವ ಅನ್ವೇತಿ ಸ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯ ಉಚ್ಯತೇ. ಉಭಯಥಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.
ತತ್ರ ಅದ್ವೈತ್ಯ ಯಥಾ—

ವೃ || ಅವತೋಕಾವಳಿ ನೈಚಿಕೇಪ್ರತತಿ ಗೃಷ್ಣಿಶ್ರೇಣಿ ಸೀನೋಧಿ ಕಾ |

ನಿವಹಂ ಬಕ್ಷ್ಯಯಣೀಕದಂಬಕಮಚಂಡೀಮಂಡಲಂ ಧೇನುಕೋ ||

ಟ ವಶಾಸಂತತಿ ವತ್ಸಕಾಸಮುದಯಂ ಪ್ರಸ್ತೌಹಿಕಾಸೀಕಮಿ |

ದ್ವ್ಯವು ಗೋವರ್ಧನಗೋತ್ರಗೋತ್ರತಟದೋಳ್ ಗೋವಿಂದಗೋವೃಂದದೂಳ್ || ಇತಿ.

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಯಥಾ—

ಕಂ || ತ್ರಿದಶಾನಕವಾಸನವಸು |

ಗೇ ದಿವ್ಯರವಮಾತಪತ್ರಮೆಸಳ್ಳಿಣಿ ಚಮರಂ ||

ಸದಮಲಭಾಮಂಡಲಮೆಸೆ |

ವುದು ನಿನ್ನೂಳ್ ಜಿನಪ ನೀನೆ ಜಗದಾರಾಧ್ಯಂ || ಇತಿ.

ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯೇ ಯಾವಸ್ತಿ ಕಾರಕಪದಾನಿ ಸಸ್ತಿ ತಾವತ್ಸ್ವಪಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಸ್ಯ ಅವೃ
ತ್ತಾಫಿ ಸಮನ್ವಯ ಇತಿ ನ ಕಾಪಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಃ. ಸಹಾನ್ವಯೇ ತು ಯತ್ರ ಅನ್ಯೈಕವ
ಜನಾನ್ವೇನ ಬಹುಸಿ ಸಸ್ತಿ ತತ್ರ ತದನೇಕತ್ವಸಿಯುಕ್ತಂ ಅರಮೇವ ಆದಾಯ ಪ್ರಯೋ
ಕ್ತಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಯತ್ರ ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದೋಃ ಅನ್ಯಾಸ್ಕದೋಃ ಯುಷ್ಕದಸ್ತದೋರ್ವಾ
ದ್ವಯೋರ್ವ್ಯಯೋಃ ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ತದಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ ವಾ ಪದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ
ತತ್ರ ಅನೇಕತ್ವವಾಚಿನಾಂ ಅರರೆವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕಿಂ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಂ, ಸರ್ವ
ಸ್ಥಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಜಾಗರೂಕತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ಅತ್ರ ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ತದಾಂ ಉತ್ತ
ರೋತ್ತರಾಶ್ರಿತಮೇವ ಕಾರ್ಯಂ ನಾನ್ಯದಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಯೇತುಂ ತಥೈವ ಉದಾಹೃತ್ಯ
ದರ್ಶಯತಿ—ಆತನುಂಸೀನುಮಿದ್ಧಿರತ್ಯಾದಿ.

ಪರಾಶ್ರಯ ಇತಿ ಪರಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಯಃ ಪರಃ ತದಾಶ್ರಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಬೀಜ
ಮಾಹ—ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಪೇಧಾತ್ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶ್ರಯಃ—ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ಯಾ
ನು ಇತ್ಯತ್ರ ಅನ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪತ್ತೌ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಸಸ್ತಿ ಹಿತಯೋಃ ಯುಷ್ಕ
ದಸ್ತದೋಃ ಪ್ರಾಗೇವ ಸಿರೋಪಣೀಯತ್ವೇ ತತ್ರಾಪಿ ಅಸ್ತದ್ಭುಷ್ಕದೋಃ ವೈತ್ಯಮೇ'ಪಿ
ಅದೋಷತ್ವೇ'ಪಿ ಯದರ್ಥಂ ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ಯಾಸು ಇತ್ಯೇವ ಪಾಠಕ್ರಮಃ ಕೃತಃ ತತ
ವಿಪಾಟೀವಾಶ್ರಿತ್ಯ ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಶ್ರಯ ಏವ ವಿಧಿರ್ಭವತಿತಿ. ಏತೇನ ಯುಗಪದ್ವ
ಜನೇ ಪರಃ ಪುರುಷಾಣಾಂ (ಕಾ. 3-1-4) ಇತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವತ್ ಯತ್ನಾ
ನ್ತರಕರಣಪ್ರಯಾನೋ ನಾನುಭೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಸೂಚಿತಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣಿ || 443 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಯುಷ್ಕದಸ್ತದರ್ಥೇಷು ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಏಕತ್ವಾನೇಕತ್ವ
ಯೋಃ ವಿನಿಷ್ಠಿತಯೋಃ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಧಾತೋಃ ಆಮ್, ಅರ್, ಅಯ್, ಇರ್,
ಏನ್, ಏವು ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಅಭಿಧೇಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾನಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ, ತಾಮಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ ; ನೀನಿರಲ್ಪಟ್ಟಯ್, ನೀಮಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ ; ಆನಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಆಮಿರಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[The personal endings of the verb, singular and plural, are respectively *am, ar, ay, ir, en, evu*: also in the passive.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವತ್ರ ಕರ್ತೃ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಏತವಾನೇವ ವಿಶೇಷಃ. ಪರಿಷ್ಕೃತಿ ಸರ್ವೋಪನಿಯಮಃ ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಅವಗತ್ತವ್ಯಃ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಪೂರ್ವತ್ರೈವ ಕರ್ಮಕರ್ತೃಗಳಿರತಿ ನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಕ್ತಃ ; ಭಿನ್ನಯೋಗಕರಣಾದೇಕಯೋಗಕರಣಸ್ಯ ಲಭ್ಯತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾಧಿಕೃತ್ ಇದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ. ಪೂರ್ವತ್ರ ಧಾತುನಾತ್ರಾತ್ ಅತ್ರ ತು ಸಕರ್ಮಕರೂಪಧಾತುವಿಶೇಷಾದಿತಿ. ಕಥಮೇಷ ವಿಶೇಷೋನ್ವರೇಣ ನಿಯಾಮಕಮವಗಮ್ಯತೇ, ಯೋಗವಿಭಾಗಸ್ಯ ಏವಂ ವಕ್ತುಮಶಕ್ತೀರಿತಿಚೇತ್—ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ತಥಾಪಿ—ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸರ್ವಾಭ್ಯೋಪಿ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭವಂತಿ ; ಯತೋತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಕೃತಿಮಾನ ಕರ್ತೃ ಸ ಸರ್ವತ್ರ ಸುಲಭ ಇತಿ ಸ್ವವಿಷಯಸಾಲಭ್ಯಾತ್. ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತು ನೃವಂ ಭವಂತಿ. ಯತೋತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥವಿಷಯ ಏವ ಕರ್ಮ ಉಚ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ ಕರ್ತೇವ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಲಭ್ಯತೇ. ಯತ್ರ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಸವಿಷಯಃ ತತ್ರೈವ ಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ನ ಚ ಯೋ ಯೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಸವಿಷಯ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ ; ಪಚನ¹ಪತನಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿದೇವ ಸವಿಷಯತ್ವೋಪಿ ಜೀವಿತಮರಣಾದಿರೂಪಸ್ಯ ಅನ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಯತ್ವಾತ್. ಅತಃ ಏವ ತದ್ವ್ಯಾಚೇತೋ ಧಾತುಃ ಅಕರ್ಮಕ ಉಚ್ಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಪಚ್ಛ-

² ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ತಾ ಸ್ಥಿತಿಜಾಗರಣ ವೃದ್ಧಿಹ್ಯಯಭಯಜೀವಿತಮರಣ ||

ಸ್ವಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿರೀಪ್ತ್ಯರ್ಥಾ ಧಾತುಃ ಏತೇ ಕರ್ಮಕವೀನಾಃ || ಇತಿ.

ತ ಏವ ಹಿ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ ಯೇ ಸವಿಷಯಮೇವ ಕ್ರಿಯಾನಾಹುರಿತಿ. ತದಪ್ಯುಕ್ತಂ—

ಯದ್ವಾಚ್ಯೇಹಾ ಸವಿಷಯಾ ಧಾತುನಸ್ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ |

ಯೇ ತು ನಿರ್ವಿಷಯಾನಾಹುರಿಹಾಂ ತೇ ಸ್ವರಕರ್ಮಕಾಃ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಪಚ್ಯಾಹಿಕಾ ಸವಿಷಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾ ಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಿಕಾ |

ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿರನ್ಯಾವಿಷಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಂ ಜನಯೇನ್ಮಯಾ || ಇತಿ.

ಅತಃ ಸವಿಷಯಕ್ರಿಯಾನಾಚಿಭ್ಯ ಏವ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನೇತರೇಭ್ಯಃ, ಸ್ವವಿಷಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ತತ್ರ ಅಭಾವಾದಿತಿ.

ನನು ಯತ ಏವ ಸವಿಷಯಾವಿಷಯಭೇದೇನ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈವಿಧ್ಯಾತ್ ತದ್ವ್ಯಾಚಿನಾಂ ಧಾತುನಾಮಪಿ ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕಭೇದಾತ್ ದ್ವೈವಿಧ್ಯಮಿತಿ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ

¹ ಪಾಠನಾದಿ. ² ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ತಾ ಸ್ಥಿತಿಜಾಗರಣಂ ವೃದ್ಧಿಹ್ಯಯಭಯಜೀವಿತಮರಣಂ | ಸ್ವಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿರೀಪ್ತ್ಯರ್ಥಾಂ ಧಾತುಗಣಾಂ ತಮಾಕರ್ಮಕಮಾಹುಃ ||

ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ತತಃ ಏವ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಅಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಏವ ತೇಭ್ಯೋ ನ ಸಕರ್ಮಕೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ನ ಸ್ಫೂತಃ ಉಕ್ತವ್ಯವ ಸ್ಥಾಯಾಃ ತುಲ್ಯತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕರ್ಮಣೀವ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಷಯಸಂಜ್ಞೋ ಚಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಹ—ಸರ್ವಾಽಪಿ ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಶ್ರಯೈವ ನ ನಿರಾಶ್ರಯೇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಾಶ್ರಯಮಾಕ್ಷೇಪತಿ. ತತ್ರ ಅಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ ನ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಯತಃ ಸ್ವಯಮವಿಷಯಾ ತತೋ ನ ಕರ್ಮಾಶ್ರಯೇತಿ. ಸಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ತು ಸ್ವಯಂ ಸವಿಷಯೇತಿ ಕರ್ಮಾಶ್ರಯಾಽಪಿ ನೈಕಾಂತತಃ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ. ಕಥಂಚಿತಃ ಕರ್ತೃ ಸ್ಥಾಽಪಿ ೨ ದ್ವಿಷ್ಠಾ ಭವತಿ. ತಥಾಹ—ಲೋಕೇ ಪಚ್ಯಾದಿಕ್ರಿಯಾ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭೂ ತಸ್ತಾನಾಂತರಾನೇಕಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪೈಕರೂಪೈವ ನಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ. ತಥಾ ಚ ವಿಕೇದನ ರೂಪೈವ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ, ತಣ್ಣುಲಪ್ರಕ್ಷೇಪಣಾದಿರೂಪಾ ತು ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ ; ತಥೈವ ಪ್ರ ತೀತೇ. ನ ಚ ವಿಕೇತ್ತಿ ರೇವ ಪಚ್ಯಭೋ ನ ತಣ್ಣುಲಪ್ರಕ್ಷೇಪಣಾದಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಥಾ ಕುರ್ವತ್ಯಪಿ ದೇವದತ್ತಾದೌ ಅಯಂ ಪಚತೀತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ದೇವ ದತ್ತಃ ಕಿಂ ಕರೋತೀತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ತದವಸ್ಥಾಯಾಂ ನ ಕೋಽಪಿ ಪಚತೀತಿ ಪ್ರತಿವದೇದಿತಿ. ಏವಂ ಛಿದ್ರಾದಾವಪಿ ದ್ವೈಧೀಭಾವರೂಪೈವ ಕರ್ಮಸ್ಥಾ. ಕುಠಾರೋನ್ನಮನಿನಿಮು ನಾದಿರೂಪಾ ತು ಕರ್ತೃಸ್ಥೈವ, ತದವಸ್ಥೇಽಪಿ ದೇವದತ್ತಾದೌ ಛಿನತ್ತೀತ್ಯೇವ ಪ್ರಯೋಗ ದರ್ಶನಾತ್. ಅತಃ ಸರ್ವಾಽಪಿ ಕ್ರಿಯಾ ಕರ್ತೃಸ್ಥಾ ಭವತೀತಿ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಧಾತು ಭ್ಯಃ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸಕರ್ಮಕಧಾತುಕ್ರಿಯಾ ತು ಕರ್ಮಸ್ಥಾ ಚ ಭವತೀತಿ ತೇ ಭ್ಯ ಏವ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾಸ್ತೇಭ್ಯ ಇತಿ. ನ ಏಷ ವಿಚಾರಃ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಭಾಷಾಯಾ ಚ ಸಮಾನ ಏವೇತಿ ಪ್ರಕೃತೇಽಪಿ ಯೋಜನೀಯ ಇತಿ.

ಯದ್ಭವಿ ಅತ್ರ ವಿಷಯೇ ಅಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಸಕರ್ಮಕಾಃ ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಪಿ ಅಕ ರ್ಮಕಾ ಇತಿ. ತಥಾ ಪಚತಿ ಪಚನಂ ಕರೋತಿ ಕೇತೇ ಶಯನಂ ಕರೋತೀತಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಕರೋತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಾ ಇತಿ ; ತಥಾ ಪಚತಿ ಪಾಕಂ ಭಾವಯತಿ ಕೇತೇ ಶಯನಂ ಭಾವ ಯತೀತಿ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಭವತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಾ ಇತಿ ; ತಥಾ ವಿಧೈಕವಾಕ್ಯತಯೈವ ಸರ್ವೇ ಽಪಿ ಪುನರ್ತಕಾ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವಿಧಿರೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ; ತಥಾ ಸರ್ವತ್ರ ಪುನಃಪ್ರ ವೃತ್ತಿರೇವ ಭಾವ್ಯೇತಿ ಭಾವನೈವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಇತಿ ಚ ಮಾರ್ಗ ವಿಚಾರೋಽಸ್ತಿ. ತತ್ಸ ವಂ ಆಪ್ತಮಾಮಾಂಸಾದಿಮಹಾಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಶುಷಾಲಿನಾಂ ವಿದುಷಾಮೇವ ವಿಷಯೋ ನಾಸ್ತೇಷಾಮವಿದುಷಾಂ. ಅಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ತು ಬಾಲಾಧಿಕಾರಿಕತ್ವಾದಿತಿ ಅತ್ರ ನ ಪ್ರತ ನ್ಯತೇ.

ಪೂರ್ವವತ್ ಅನ್ಯೈಕತ್ವಾದಿಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಣತಾನಿರವೃಷ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ತಥಾ ತನಾದಿಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮನ್ವರಾ ತದರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕೇವಲಂ ಇರವೃಷ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ತಥಾ ತನ್ನಿಂದಿರವೃಷ್ಟಯ್, ನಿನ್ನಿಂದಿರವೃಷ್ಟಯ್, ಎನ್ನಿಂದಿರವೃಷ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿ ವೃದ್ಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಅಮಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ. ತಥಾ ತಾನುಂ ನಿನುಮಿರವೃ ಷ್ಟಿರ್, ನಿನುಮಾನುಮಿರವೃಷ್ಟಿವೃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಾಶ್ರಯ ಏವ ವಿಧಿಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಚ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಗ್ವದೇವ ಉನ್ವೇಯಂ.

ನನು ಕಥಂ ಇರಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಃ ಸಾಧುಃ? ಯತೋಯಂ ಇಧಾಫತ್ಃ ಸ್ಥಿತಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ ಇತಿ ಅಕರ್ಮಕೋ ಭವತೀತಿ. ತತ್ತ್ವ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಥ ಮಿತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ವಾಪಿ ಇಧಾಫತುರಕರ್ಮಕ ಏವ ; ತಾನಿದ್ಧಂ, ತಾಪಿ ದ್ಧಂಐತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾ ಅಭಾವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಅಕರ್ಮಕಾ ಏವ ಧಾತವ ಇಸುಬಿನ್ದ್ರಪ್ರಯೋಗೇ ಸಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ ; ಪೊನ್ನನಿರಿಸಿದಂ, ಪಣಮನಿರಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ತಥೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ಸ ಚ ಇಸುಪ್ಪ್ರಾಪ್ಯಯೋ ನ ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರೂಯಮಾಣಃ ಕ್ಷಚಿತ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತೋಽಪಿ ಭವತಿ. ಪ್ರದರ್ಶಯಿಷ್ಯತೇ ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ. ಅತ್ರ ಅನ್ತರ್ಭಾವಿತೇಸುಸಂ ಇಧಾಫತುಮಾದಾಯೈವ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಂ, ನ ಶ್ರೂಯಮಾಣೇಸುಸಮಿತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿ ರಿತಿ. ನ ಚ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗೇ ಸತ್ಯಪಿ ಕಿಮರ್ಥವಯಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯತ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಇಧಾಫತೋ ರನ್ತರ್ಭಾವಿತೇಸುಸಃ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪ್ರಚುರ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥತ್ವಾತ್. ಸನ್ತಿ ಚ ಮ ಹತಾಂ ತಥಾ ಪ್ರಯೋಗಾಃ—

ಕಂ || 1 ಸುಟ್ಟುದು ತೋಜಿ ತಾಣದ |

ಕಟ್ಟಳೆಯಂ ಮಾಡಲಿಂಧ್ರನಾಣತಿಯಿನಿರ ||

ಲ್ಪಟ್ಟಿರ್ ದಿಕ್ಪತಿಗಳ ಸಮ |

ಕಟ್ಟುಗಳಂ ಕೂಡಿ ಜಿನನ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಕಂ || ಇರಲಾಗದು ಮಾತ್ಸರ್ಯ |

ನೈರಾಗಮೆಂದೊಲ್ದು ತತ್ಕರಾಂಗುಷ್ಠಮೋಳಾ ||

ಸುರರಾಜನಿನಾಗಳ್ ತಂ |

ದಿವಸಟ್ಟುದು ಬಾಲಪೋಷಕರೀಯೂಷಂ || ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪ್ರಥಮೇ ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಿ, ದ್ವಿತೀಯೇ ಇರಿಸೆಸಟ್ಟುದಿತಿ ಇಸುಬಿನ್ದ್ರತಯೈವ ಅರ್ಥ ವತ್ತಾ ನಾನ್ಯಥೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಡ್ವಾದೇರಪ್ರಧಾನೇ || 444 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಾದ್ಯರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಬೇಡು ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಅಪ್ರಧಾನೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಮಾದಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಪ್ಯನಿನರಸಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಏವಂ ಗೋವಳನಿಂದೈವೈ ಪಾಲಂ ಕಣಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಶಿಷ್ಯ ರಿಂ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೊಳಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಬೇಡುಕಾಣನರಸನಿಂ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇ ಳಲ್ಪಟ್ಟಂ.

[The personal endings of *bēdu* and certain other verbs (see 565) in the passive agree with the indirect object.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯೈವ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಅಪ್ರಧಾನ ಇತಿ. ಅಸ್ಯೈಕತ್ವಾದೌ ಅಮಾದಿಸಮ್ಪನ್ನಕ್ರಮಃ ಪೂರ್ವವದೇವೇತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಭಾಷಾವಿಷಯೇ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಜು ಕಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರೇವ ಭವಂತಿ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಏಷೋ'ರ್ಥೋ'ನಂತರೋಕ್ತಯೋಗದ್ವಯಾದೇವ ಸೂಚಿತಃ. ಇತಃ ಧಾತುಪ್ರತ್ಯಯಸಾಧನಪ್ರಕಾರ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯೋ ನ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಧಿರಿತಿ ಕಿಮುರ್ಥೋ' ಯವಾರಮ್ಭ ಇತಿ ಜೇತ—ಉಚ್ಯತೇ. ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ ಸಕರ್ಮಕಾಕರ್ಮಕ ಭೇದಾತ್ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ್. ತತ್ರ ಸಕರ್ಮಕೇಷ್ವೇವ ಕೇಚನ ಬೇಡ್ವಿತ್ವಾದಯೋ ಧಾತವಃ ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ಮುಖ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಭೇದಭಿನ್ನ ಕರ್ಮದ್ವಯವನ್ನೋ ದ್ವಿಕರ್ಮಕಾ ಭವಂತಿ. ತಥಾ ತಿಬ್ಬಂಜ್ಜುಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ ದ್ವೇಧಾ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗಃ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ. ತತ್ರ ಪಾರ್ವಣನರಸನಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಿದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಪಾರ್ವಣನರಸಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗಃ. ತತ್ರ ಕರ್ತೃ ಪ್ರಯೋಗೇ ಬೇಡಿದಂ ಇತಿ ತಾವತ್ ಶ್ರಿಯಾನಿದೋಶಃ. ತಿಬ್ಬಂಜ್ಜು ಮುಖ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮೋಪಯುಕ್ತಮಿತಿ; ಅದೌ ಶ್ರಿಯೇತಿ ವಚನಾತ್. ಅಯಾಚತೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಶ್ರಿಯಾಯಾಃ ಕರ್ತೃಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಕಃ ಕರ್ತಾ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಾರ್ವಣಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃನಿದೋಶಃ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಸ ಚ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲಕೃತಿಮತ್ತಾಸ್ತತ್ ಕರ್ತಾ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಉಕ್ತೇ ಭವತಿ. ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಹಿತಃ ತದುಕ್ತಂ ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ ವಚನಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಪಾರ್ವಣಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾನ್ತನಿದೋಶಃ; ಮುಕ್ತೇ 27 ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ತೃ ಪ್ರಥಮಾದಿಧಾನಾತ್. ಅತ್ರ ಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಕಿಮಯಾಚತ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಗ್ರಾಮಮಂ ಇತಿ ಕರ್ಮನಿದೋಶಃ. ಶ್ರಿಯಾವಿಷಯಃ ಕರ್ಮೇತಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಗ್ರಾಮಂ ಕಮಯಾಚತ ಇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಅರಸನಂ ಇತ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಾನ್ತರನಿದೋಶಃ. ರಾಜಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಗ್ರಾಮದಾನೇ ಸ ಏವ ಸಮರ್ಥ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಗ್ರಾಮಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಧಾತ್ವರ್ಥಗೋಚರ ಇತಿ ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಉಚ್ಯತೇ. ರಾಜಾ ತು ಸ್ವಮಂ. ಕಿಂತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತಭೂತ ಇತಿ ಅಮುಖ್ಯಮುಚ್ಯತೇ. ತದಿದಂ ಉಭಯಮಪಿ ಕರ್ಮ ಅನುಕ್ತಮೇವ; ಅನ್ಯದನುಕ್ತಮಿತಿ ವಚನಾತ್. ಅತಃ ಏವ ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಗ್ರಾಮಮಂ, ಅರಸನಂ ಇತಿ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾನ್ತನಿದೋಶಃ; ಕರ್ಮಣ್ಯಾಮ್ 20 ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ಸತ್ಯಪಿ ವಕ್ತೃವಿಷಯಾ ಕೃತ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಅಸ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅವಿ ಸತಿ ಬೇಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ ಶ್ರಿಯಾನಿದೋಶಃ. ಅಯಾಚತೇತ್ಯರ್ಥಃ. ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃವೇ. ಯೇ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸ 1 ಏವಂ ವಕ್ತೇತಿ. ತಥಾ ಚ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿಂ ಉಭಯಮಪಿ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃ ಕಿಂ ಏಕಮೇವ ವಾ ? ತತ್ರಾಪಿ ಕಿಂ ಮುಖ್ಯಮಮುಖ್ಯ ವಾ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ನೈಷ ಉಭಯಂ ಕರ್ಮ ವಕ್ತೃ, ಕಿಂತು ಏಕಮೇವ; ತತ್ರಾಪಿ ನ ಪ್ರಧಾನಂ, ಕಿಂತು ಅಪ್ರಧಾನಮೇವೇತಿ ಸೂಚಯಿತುಮಯವಾರಮ್ಭ ಇತಿ.

ಅತ ಏವ ಅತ್ರ ಗ್ರಾಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗ್ರಾಮಸೂ
ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ರಾಜಲಕ್ಷಣಂ ಅಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಉಕ್ತಮೇವ ; ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಸ್ಯ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಅರಸಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ ; ಮುಕ್ತೇ ೩೭ ಇತಿ ಉಕ್ತೇ
ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಧಾನಾತ್. ಏವಂ ಗೋವಳನಿರ್ದೇಶ್ಯ ಪಾಲಂ ಕಙ್ಕಿಯಲ್ಲಟ್ಟು
ದು ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಗೋವಳನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ಪಾಲಂ ಕಙ್ಕಿದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ದೋ
ಹನಕ್ರಿಯಾಯಾಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಷಯಭೂತಂ ಪ್ರೇರಮೇವೇತಿ ತದೇವ ಮುಖ್ಯಂ. ಮಹಿಷೀ
ತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಅಮುಖ್ಯಮೇವ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಾ
ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗೇ ತು ಅಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಎವೈವ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ.
ಮುಖ್ಯಸ್ಯ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪಾಲಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಕರ್ತೃರಪಿ ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಗೋ
ವಳನಿಂ ಇತಿ ತೃತೀಯಾ. ಏವಂ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಶಿಷ್ಯರಿಂ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೋಡಲಿಟ್ಟಂ.
ಅತ್ರ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನಂ ಶಿಷ್ಯರ್ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಗೋಡಲಿಟ್ಟಂ. ತಥಾ ಬೇಡುಕಾಪ
ನರಸನಿಂ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇಳಲ್ಲಟ್ಟಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಬೇಡುಕಾಪನರಸಂ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇ
ಳ್ದಂ ಇತಿ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಉನ್ನೇಯಾಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ || 445 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅನ್ಯಾದ್ಯರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಇಸುಬನ್ತೇಭ್ಯೋ ಧಾತು
ಭ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕತ್ವಾತ್ತ್ವೇ ಕರ್ಮಣಿ ಅಮಾಂಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತುಱುಗಳೂರನೆಯ್ವಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟುವು ಗೋವಳನಿಂ, ಗುರು
ಗಳನರಸಂ ಧರ್ಮಮನೆಯ್ವಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಅರಸನಿನಾಂ ಪರ್ವೆ ಸಲ್ಪಟ್ಟಂ.
ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗ್ರಾಮಾದೇರ್ಮಾಭೂತ್. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಕೃಷ್ಣ ನಿನಜ್ಜನನಿಂ ಕಣ್ಣಂ ಕೊಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ.

[The personal endings of causal verbs in the passive agree with the
subject acted on.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಃ. ಸ ಚಾಸಾ ಕರ್ತಾ ಚ ತಸ್ಯಿನ್ನಿತಿ
ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯಸ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಣಂ. ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕತ್ವಭೂತೇ ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಪ್ರಯೋಜ್ಯೋನೋ ವಾ ಕರ್ತಾ ಕಥಂ ಕರ್ಮ ಭವತಿತಿಚೇತಃ—ಉಚ್ಯ
ತೇ. ಧಾತೋರ್ದೇಹತುಮಿತಿ ೩೩೬ ಇತಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಹೇತು
ಕರ್ತೃವಿಷಯೇ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧಾಸ್ಯತೇ. ತದಾ ಸ್ವತನ್ತ್ರೋ ಹೇತುಶೀತಿ
ಕರ್ತೃವ್ಯಯಮುಪತಿಷ್ಠತೇ. ತತ್ರ ಯಃ ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಯೇ ಕಾರಕಾಂತರಾಣಿ ನಿಯು
ಜ್ಞೇ ಸ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ. ಯಃ ತಮೇವ ಪ್ರೇರಣಾಧ್ಯೋಪಪಾದಿನಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇ ಸ
ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ ; ಹಿನೋತಿ ಪ್ರೇರಯತಿತಿ ಹೇತುಃ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ. ತನ್ನ
ನ್ನಿಧಾನೇ ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ; ಯದನೇನ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಅತ
ಏವ ಹೇತುಃ ಪ್ರಯೋಜಕ ಇತಿ ಚ ಉಚ್ಯತೇ ; ಯತ ಏನಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತ ಇತಿ. ಪ್ರ
ಯೋಗೋಽಪಿ—ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗನನ್ನಮಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನ್ನಮನಜ್ಜಂ
ಕೊಟ್ಟಂ ದಾನಮನರಸಂ, ಕೊಡಿಸಿದಂ ದಾನಮನರಸನಿಂ ಪ್ರಯೋಹಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಏವಂ

ಇಸುಬನ್ನಾಃ ಸರ್ವೇ ದ್ವಿಕರ್ತೃಕಾ ಅಪಿ ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕಾ ಭವನ್ತಿ. ಯೇ ಗತಿ
ಶಬ್ದಜ್ಞಾನಾಭಿವಾದನಾರ್ಥಾಃ ಯೇ ಚ ಅಕರ್ಮಕಾರ್ತೃ ಧಾತವಃ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯ
ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮಭಾವಂ ಭಜತೇ ಇತಿ. ತತ್ರ ಗತ್ಯರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನಾಂ ಅಕರ್ಮ
ಕಾಣಾಂ ಚ ಧಾತೂನಾಂ ಪ್ರಯೋಗೇ ಅನಿಸುಬನ್ತೇ ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ ಇಸುಬನ್ತೇ ನಿತ್ಯ
ತಯಾ ಕರ್ಮಭಾವಂ ಭಜತೇ. ಜ್ಞಾನಾಭಿವಾದನಾರ್ಥಾನಾಂ ತು ಸಾಕ್ಷಿಕತಯೇತಿ
ವಿಶೇಷಃ. ಅತಃ ಏವ ಏವಂ ವಿಶೇಷದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಾಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರ
ಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತೃ 205, ಬೋಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ 203 ಇತಿ ಯೋಗದ್ವಯೇ
ನ ನಿತ್ಯತಯಾ ಸಾಕ್ಷಿಕತಯಾ ಚ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಧಾನಮಿತಿ.

ನ ಚ ಲಭ್ಯಾಂ ಏವಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತೃ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಹಿತಾ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ನ
ದ್ವಿಕರ್ತೃಕತ್ವಕ್ಷತಿಃ; ಕರ್ತೃಯೋಗೇ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಧಾನಾತ್. ನ ಹಿ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ
ಣೋಃ ಕೃತಿಭಾವೇ 226 ಇತಿ ಕೃದ್ಭೋಗೇ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಷಷ್ಠೀ ವಿಹಿತಾ
ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ತತ್ರ ತಯೋಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ ವಾ ಹ್ವತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ತತೋ
ತ್ರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಮ್ಯವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಷಷ್ಠೀ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಸಮ್ಬಂಧವಾಚಿಕಾ.
ಸಮ್ಬಂಧ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಇತಿ ಕಾರಕಸೂತ್ರೇ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಷಷ್ಠೀ ಕರ್ಮಾದಿಕಾರಕವಿ
ಶೇಷೇ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಭಿಃ ಸ್ವೋದಿತಾಪಿ ತತ್ರ ಕೃದ್ಭೋಗಲಕ್ಷಣಂ ನಿಮಿತ್ತವಿಶೇಷಮಾಸಾದ್ಯ
ಸ್ವಯಮುತ್ತೇಜಕತಯಾ ಸಮಾಗತಾ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ. ನಾತ್ರ ತಥಾ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಹಿ
ಅತ್ರ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತೀರೇವ ನೌಪಪದಿಸಿ. ಸಾ ಚ ಸ್ವವಾಚ್ಯಕಾರಕಕ್ಕಿಮನ್ತರಾ ಸ್ವಯಂ
ಅಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಸತಿ ತತ್ರ ಕರ್ತುಃ ಕರ್ಮತಾಂ ವಕ್ತೃವೇತಿ ತೇ ಧಾತವಃ ಕರ್ತೃ
ಕರ್ಮಕಾ ಉಚ್ಯಂತೇ. ತದುತ್ತಂ—

ಗಮನಾರಾಭೋಧಾರ್ಥಶಬ್ದಾರ್ಥಾಕರ್ಮಧಾತುಷು |

ಅನಿನ್ದೇಷು ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿನನ್ದೇಷು ಕರ್ಮ ತತ್ || ಇತಿ.

ಇನಿತಿ ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ಹೇತುಕರ್ತೃವಿಷಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅತೋತ್ರ ಕರ್ತಾ
ಕರ್ಮ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಂ. ಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ—ಗತ್ಯರ್ಥೇ ತಾವತ್ ತುಃಪಿಗಳೂರ
ನೆಯ್ದಿದುವು, ಶಬ್ದಾರ್ಥೇ ಗತಿ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿದುದು, ಅಕರ್ಮಕೇ ಆಂ ಪೆಚಿ ಗದೆಂ
ಇತಿ ಅನಿಸುಬನ್ತ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗೇ ಗವಾದೀನಾಂ ಕರ್ತೃತ್ವಂ. ತತ್ರೈವ ಇಸುಬಿ ತು
ಃಪಿಗಳೂರನೆಯ್ದಿಸಿದಂ ಗೋವಳಂ, ಗಿಳಿಯಂ ಸವಿವಾತಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಳರಸಿ, ಎನ್ನಂ
ಪೆಚ್ಚಿಸಿದನರಸಂ ಇತಿ ತೇಷಾಮೇವ ಕರ್ತೃಭೂತಾನಾಂ ಗವಾದೀನಾಂ ಕರ್ಮತ್ವಂ
ಗೋಪಾಲಾದೀನಾಮೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಮಿತಿ ಇಸುಬನ್ತ ಕರ್ತೃ ಪ್ರಯೋಗಃ.

ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ತು ಅಕರ್ಮಣಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಇಸುಬಿ
ಏಕಕರ್ಮತ್ವಾನ್ವ ವಿಶೇಷಃ. ಗತ್ಯರ್ಥಾರ್ಥಾನಾಂ ತು ದ್ವಿಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಣಿ
ವಿಹಿತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸಿಂ ಕರ್ಮ ವದೇತ್ ಸಿಂ ಪ್ರಾಕ್ತನಂ ಗ್ರಾನಾದಿಕಮೇವ ಕರ್ಮ ಸಿಂ
ವಾ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ್ಯವ ಇತ್ಯನುಯೋಗೇ ಇದಮಾರಭ್ಯತೇ ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತೃ
ಇತಿ. ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಕರ್ತಾ ಪಶ್ಯತ್ ಕರ್ಮತಾವಾಪನ್ನಃ ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಾ

ಸ್ವತೇತಿ. ಅತಃ ಏವ ತುಘ್ರಗಣರನೆಯಿ ಸಲ್ಲ ಟ್ವವು ಗೋವಳನಿಂ, ಗಳಿ ಸವಿನಾಶ
ನುಡಿಯಿಸಲ್ಲ ಟ್ವದರಸಿಯಿಂ, ಅಂ ಪೆಚ್ಚೆ ಸಲ್ಲ ಟ್ವನರಸನಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಮಾದಿನಾಂ
ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣಾಂ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಗ್ರಾಮಾದಿನಾಂ ಕೇವಲಕರ್ಮಣಾಂ ಅನು
ಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಸರ್ವತ್ರ ಗೋಪಾಲಾದಿನಾಂ ಕರ್ತೃಣಾಂನು ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್
ತೃತೀಯಾ ಅವಗಂತವ್ಯಾ.

ನನು ಏವಂ ಅನೇಕಕರ್ಮಕೇ ಕರ್ಮಪ್ರತ್ಯಯವತಃ ಅನೇಕಕರ್ತೃಕೇ ಕರ್ತೃಪ್ರ
ತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಏವಂ ನಿಯಮಃ ಕುತೋ ನೋಕ್ತು ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನೇಕಕರ್ತೃಕತ್ಯು
ಹಿ ನ ತುಲ್ಯಕಕ್ಷತಯಾ ಸಮ್ಭವತಿ, ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಭೇದೇನೈವ. ತತ್ರ ಕರ್ತಾ
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಮುಖ್ಯ ಏವ ಭವತಿ ನಾಮುಖ್ಯೇ ; ಮುಖ್ಯಾಮುಖ್ಯಯೋಃ ಮುಖ್ಯೇ ಕಾ
ರ್ಯಸಮ್ಭ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್ ;

ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ತಾರಮಾಚಷ್ಟೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋನೇಕಕರ್ತೃಕೇ |

ಮುಖ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ನಾಪರೈರ್ಯದಿ || ಇತಿ ವಚನಾಜ್ಞಾ
ನ ಚ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಿ ಏವಂ ಪ್ರಸಂಗಃ | ಅತಃ ಏವ ತತ್ರ ವಿಶೇಷೋಪದೇಶ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ದಪದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ || 446 ||

ವೈತ್ತಿಕಿ || ಸತಿ ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕಾಲೇ ವಿನಿಶ್ಚಿತೇ ಯಥಾಕಸಂ
ಧಾತೋಃ ದಪ, ದ, ವ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇದ್ಧಪಂ, ಇದ್ಧಂ, ಇಪ್ಪಂ.; ನೋಡಿದಪಂ,
ನೋಡಿದಂ, ನೋಡುವಂ ; ಕೂಡಿದಪಂ, ಕೂಡಿದಂ, ಕೂಡುವಂ. ತಿಬಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಇರವು, ಇಕ್ಕೇ.

[Verbal roots take the affixes *da*, *da* and *va* respectively for the present,
past and future tenses before the *tin* or personal endings.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಪಶ್ಚ ದಶ್ಚ ವಶ್ಚ ದಪದವಂ ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಸಂಶ್ಚ
• ಭೂತಶ್ಚ ಭಾವೀ ಚ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಾಲತ್ರಯನಿರ್ದೇಶಃ. ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ದ್ವಂದ್ವವಿತ್ತಕತ್ವಂ. ಸನ್ನಿತಿ ಸಮ್ಭ್ರಿಕಾಲಃ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ ಇತಿ ಯಾವತಃ. ಭೂ
ತೋತಿತಃ. ಭಾವೀ ಭವಿಷ್ಯತ್. ತತ್ರ ಆಪಾರವನ್ಭೂತಃ ಆಪರಸಮಾಪ್ತಃ ಏಷ ಸಮ್ಭ್ರ
ತಿಕಾಲಃ. ಸಮ್ಭ್ರಿಕಧ್ವಂಸಪ್ರತಿಯೋಗೀ ಭೂತಃ. ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾಗ್ರಭಾವಪ್ರತಿಯೋ
ಗೀ ಭಾವೀ. ಯದ್ಭವಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಸ್ಯ ಅನಾದಿನಿಧನತ್ವಾತ್ ಏಷ ವಿಭಾಗೋ
ನುಪಪನ್ನಃ ; ಪರ್ಯಾಯವಿವಕ್ಷಾಯಾಮುಪಿ ಪರಮಾರ್ಥತೋರ್ಭವರ್ಯಾಯಸ್ಯ ಆತಿ
ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ವ್ಯವಹಾರನಯಾಶ್ರಯಣೇನ ವ್ಯಾಜ್ಞಾನಸರ್ವಾಯವಿವಕ್ಷಯ್ಯ
ವ ಏಷ ವಿಭಾಗಃ. ಭಿದ್ಯತೇ ಹಿ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ಸದಾತನೋಪಿ ಕಾಲೋ ವ್ಯವಹಾರತೋ
ವರ್ತಮಾನಾತೀತಾನಾಗತಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯೋನ್ನಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದಕಃ ಸ್ವಯಮುಪಿ ವ
ರ್ತಮಾನೋತಿತೋನಾಗತಶ್ಚೇತಿ. ಯಥಾ—ಮುಖ್ಯತೋ ನಿತ್ಯವ್ಯಾಪಿ ಏಕಮುಪಿ ಆಕಾ

ಜೋಃ ಅವ್ಯಕ್ತಕಾಲಯೋಃ ವಿಧ್ಯಾದಿಷ್ವಿತಿ ಸರ್ವಸ್ವಾಪಿ ಯಥಾಯಥಮತ್ಯೈವ ಅಸ್ತು
ಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚಿ || 447 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸತಿ ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕಾಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಯಥಾಕಮಂ
ಧಾತೋಃ ದಪ, ದ, ವ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ಅಚಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಿದಪನಂ, ನೋಡಿದನಂ, ನೋಡುವನಂ ; ಮಾಡಿ
ದಪಂಗೆ, ಮಾಡಿದಂಗೆ, ಮಾಡುವಂಗೆ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[Verbal roots take *dapa*, *da* and *va* respectively, for the present, past
and future tenses, before the *ach* or gerundal affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸದಾದಿಕಾಲತ್ರಯೇ ದಪಾದಿಪ್ರತ್ಯಯತ್ರಯಮುಕ್ತಂ. ತತ್ತು ನ ಕೇ
ವಲಂ ತಿಜ್ಯೇವ ಪರತ ಇತಿ ಏಕಾಂತಃ. ಕಿಂತು ಅಚ್ಚತ್ವರ್ಕಮರ್ಣೋಃ⁴⁴⁸ ಇತಿ
ಕೃತ್ಸಂಜ್ಞಾ ಕೋ'ಚ್ಚತ್ವಯೋ ವಕ್ಷ್ಯತೇ, ತಸ್ಮಿನ್ ಪರತೋ'ಪಿ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—
ಸತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯದ್ವೇವಂ ಪೂರ್ವಯೋಗ ಏವ ಅಯಮುಪಿ ವಕ್ತವ್ಯೋ ನ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನ
ತ್ಯತ ಆಹ—ಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸತಿ ವೋ ವಾ || 448 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಧಾತೋಃ ವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ
ವಾ ಭವತಿ ಅಚಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡುವನಂ, ನೋಡಿದಪನಂ ; ಕೂಡುವಂಗೆ, ಕೂ
ಡಿದಪಂಗೆ ; ಇರ್ಪನ, ಇರ್ಪದಪನ.

[In the present tense a verbal root optionally takes *va* before the *ach*
or gerundal affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಚಿ ಪರತಃ ಸತಿ ಕಾಲೇ ಪೂರ್ವಸ್ವಾತ್ ದಪಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ
ಅನೇನ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಭಾಷ್ಯತೇ. ಪಕ್ಷೇ ದಪ ಏವ. ತಿಬಂತಭ್ರಾನ್ತಿವೃದಾಸಾ
ರ್ಥಂ ಉದಾಹೃತೌ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎನೋದುಪೂದ್ಯಳತೌ || 449 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಎನ್, ಓತ್, ಉವು, ಉದು, ಅಳ್, ಅತ್ತು ಏತೇಷು ಪರೇಷು
ಸದಾದಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ದಪಾದಯೋ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮಿದಂ ಮಾಡಿದಪೆಂ, ಮಾಡಿದೆಂ, ಮಾಡುವೆಂ ; ನೀ
ನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದವೋ, ನಂಬಿದೋ, ನಂಬುವೋ ; ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿದ
ಪುವು, ಮಾಡಿದುವು, ಮಾಡುವುವು ; ತಾನಿದಂ ನೋಡಿದಪುದು, ನೋಡಿದುದು,
ನೋಡುವುದು ; ಕಾಂತೆ ನೋಡಿದಪಳ್, ನೋಡಿದಳ್, ನೋಡುವಳ್ ; ತಾನಿದಂ
ಮಾಡಿದತ್ತು. ಪ್ರತಿಷೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ಆದೇಶೇ⁴⁴⁹ ಇತಿ. ತಸ್ಯ ಅಯಂ ಪುರ
ಸ್ತಾದಪವಾದಃ. ಅತ ಏವಾತ್ರ ಎನಪಿ ಆದಿಷ್ಟ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ.

[Verbal roots take the affixes *dapa*, *da* and *va* respectively, for the present, past and future tenses, before the terminations *en*, *ōt*, *uvu*, *udu*, *al*, *attu*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅಯಮನಾರಬ್ಧವ್ಯಃ, ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಹಿ—
ಎನಾದಿಷು ಪರೇಷು ಧಾತೋಃ ದಪಾದಯೋ ಯಥಾ ಸ್ವರೀತ್ಯೇವಮರ್ಥೋ ಹಿ ಅಯಮಾ
ರಮ್ಭಃ. ತೇ ಚ ತೇಷು ವಿನೈವಾನೇನ ಸಿದ್ಧವ್ವಿ. ಎನಿತಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾನೇಕವಚ
ನಸ್ಯ ಎವೋರೇನ್ 462 ಇತ್ಯನೇನ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ ಎನಾದೇಶಃ. ಓದಿತಿ ಮಧ್ಯ
ಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ಓದಯೋ ವಾ 461 ಇತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಓದಾದೇಶಃ.
ಉವು ಇತಿ ಅಚ್ವೃತ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಾನೇಕವಚನಸ್ಯ ಚ ಉವುರನೇಕತ್ವೇ 466,
ಅರಃ 467 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ ಉವುರಾದೇಶಃ. ಉದು ಇತಿ ಅಚ್ವೃ
ತ್ಯಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ ಚ ನಪ್ಯುದುಃ 454, ಅರಃ 465 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ
ತತ್ರೈವ ವಿಷಯೇ ಉದುರಾದೇಶಃ. ಅಳಿತಿ ತಯೋರೇವ ಅಳಮೇಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ 463
ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಿಷಯೇ ಅಳಾದೇಶಃ. ಅತ್ತು ಇತಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನಸ್ಯ
ನೇತ್ವಿಸ್ತತ್ತ್ವವೋರೇವೋ ಭೂತೇ 468 ಇತಿ ಅತೀತಕಾಲೇ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯೇ
ಅತ್ತುರಾದೇಶಃ. ತೇ ಚ ಅಮಿ ಎನಾದಯಃ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವೇನ ತಿಬ್ರೂಪಾ ಅಜ್ಞಾಪಾ
ವಾ ಭವಂತೀತಿ ದಪಾದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ 446, ಅಚಿ 447 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂನೇವ
ಸಿದ್ಧೀರಿತಿಚೇತ—

ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ಯಪಿ ಅತ್ರ ಉಕ್ತರೀತ್ಯೈವ ಸಿದ್ಧವ್ವಿ; ತಥಾಪಿ ತಿಜೋ'ಚೋ ವಾ
ನೈತ ಏವ ಆದೇಶಾಃ, ಕಿಂತು ಅನ್ವೇ'ಪಿ ಸಂದ್ವೀತಿ ತತ್ರಾಪಿ ಅನಯೈವ ದಿಶಾ ದಪಾದಿಪ್ರಸ
ಜ್ಞೇ ತನ್ಮಾಭಾದಿತಿ ನಿಷೇಧಯಿಷ್ಯತಿ ಆದೇಶೇ 462 ಇತಿ. ಸ ಚ ಉತ್ಸರ್ಗಾತ್ ಆದೇಶ
ಮಾತ್ರನಿಮಿತ್ತಕ ಇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಸಜ್ಞತೇ, ಏಷಾಮಪ್ಯಾದೇಶತ್ವಾತ್. ಅತೋ'ತ್ರ ನಿಷೇ
ಧೋ ಮಾ ಪ್ರಸಾಂಕ್ಷೇದಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ನಿಷೇಧ ಹೃದ್ಯಾಕಲಯ್ಯ ಎನಾದಿಷು ಅಯಂ
ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಅನೇನ ಅಪೋದ್ಯತ ಇತಿ ಅರ್ಥವಾನೇವ ಆರಮ್ಭ ಇತ್ಯುಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ
ಯಿಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಎನ ಉತ್ತಮಪುರುಷೈಕವಚನಭ್ರಾಂತಿಂ ವಾರಯತಿ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯತಃ
ಆದೇಶಪಕ್ಷೌ ಪರಿತಸ್ತತ್ರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೋಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ || 450 ||

ವೈತ್ತಿ || ಸತ್ತಾಯಾಮರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ ಇತ್ಯಸ್ತಾದ್ಧಾ
ತೋಃ ಸದಾದಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದಪಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಅಚಿ ಚ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿಬಿ—ಬಳಂ, ಬಳರ್; ಬಳಯ್, ಬಳರ್; ಬಳಂ,
ಬಳವು. ಅಚಿ—ಬಳನಂ, ಬಳನಿಂ, ಬಳಂಗೈ. ಉಳ್ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸಂಭ
ವಿಸಿದಪಂ, ಸಂಭವಿಸಿದಂ, ಸಂಭವಿಸುವಂ. ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉತ್ತ
ಪಂ, ಉತ್ತಿಂ, ಉಟ್ಟಿಂ. ಉಱ್ ಅತ್ರ ಹಲವಿಲೇಖನೇ.

[*Uṭ*, when it means being, does not take *daṇa*, &c., or the present and other tenses.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತವೋ ಹಿ ನಾನಾರ್ಥಕಾಃ. ತಥಾ ಚ ಸಠಸ್ತಿ—

ನಿಪಾತಾಶ್ಚೋಪಸರ್ಗಾರ್ಥಃ ಧಾತವಶ್ಚೇತಿ ತೇ ತ್ರಯಃ |

ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ ಸ್ತೃತಾಃ ಸದ್ಭಿಃ ಪಾಠಸ್ತೇಷಾಂ ನಿದರ್ಶನಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ ಚ ಉಳ್ಳ ತುರನೇಕಾರ್ಥೋಪಿ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಹಲವಿಲೇಖನೇ ಚ ಪ್ರಭೂತಂ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ ಚ ಅತ್ರ ಸತ್ತಾವಿಷಯ ಏವ ದಪಾದಿನಿಷೇಧೋ ನಾರ್ಥಾನ್ತರ ಇತ್ಯಾಹ— ಸತ್ತಾಯಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ತಿಬಿ ಉದಾಹರತಿ—ಬಳ್ಳಂ, ಬಳ್ಳರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಪಕವಿಲಾತ ಸರ್ವತ್ರ ಬದಾದೇಶಃ. ಅಚಿ ಉದಾಹರತಿ—ಬಳ್ಳನಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಜ ನ್ತವ್ಯಕ್ತೃರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯತಃ ಸಂಭವಿಸಿದಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮ್ಭವನಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪಿ ದುಲೋಪೇ ಸಂಭವಿಸು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾತ್ ಧಾತು ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಅವಾದಯೋ ದಪಾದಯಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಃ. ಯದ್ಭುಪಿ ಸಂಪೂರ್ಣೋ ಭವತಿಃ ಉತ್ಪತ್ತೃರ್ಥ ಏವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ; ತಥಾಪಿ ಸತ್ತಾಯಾಮಪಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಂ.

ಉಚ್ಚಿಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಉಚಃ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಪಾದೇರ್ಧಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶಃ. ನೋಳ ಇತ್ಯನೇನೈವ ನಿಷೇಧಾತ್ ಕಥಂ ದಪಾದಿರಿತ್ಯಾಶ್ಚಾಕ್ಷುಷಕ—ಉಚಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸತ್ತಾಯಾಮೇವ ನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಥನಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಲೋವಬೋಧನೇ || 451 ||

ವೈತ್ತಿ || ಅವಬೋಧನಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಬಲೆ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಸದಾದಿಕಾಲವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದಪಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ತಿಬಿ ಅಚಿ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಲ್ಲಂ, ಬಲ್ಲರ್ ; ಬಲ್ಲಯ್, ಬಲ್ಲರ್ ; ಬಲ್ಲೆಂ, ಬಲ್ಲೆವು. ಬಲ್ಲನಂ, ಬಲ್ಲನಿಂ, ಬಲ್ಲಂಗೆ. ಬಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಪಾದಪಂ, ಅಪಾದಂ, ಅಪಿ ವಂ. ಅವಬೋಧನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ಲದು ಮೊಸರ್, ಬಲ್ಲದು ತುಸ್ಯಂ. ಕಠಿನಮುಭಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

[The verbal root *bal*, when it means knowing, does not take *daṇa*, &c., in the present and other tenses.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನೇಕಾರ್ಥೋಪಿ ಬಲ್ಯಾ ತುಃ ಅವಬೋಧನಾರ್ಥಭಾವಯೋಃ ಪ್ರಚುರಂ ಪದ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಅವಬೋಧನ ಏವ ದಪಾದಿನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅವಬೋಧನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಲ್ಲಂ, ಬಲ್ಲರ್ ಇತ್ಯಾದೌ ದ್ರಸ್ತೃತ್ವಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಲಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಬಲ್ಲದು ಮೊಸರ್. ಬಲೋಪಿ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಸ್ಯ ತಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದೇಶೇ || 452 ||

ವೈತ್ತಿ || ಧಾತೋಃ ದಪಾದಯೋ ನ ಭವಂತಿ ಆದೇಶೇ ತಿಬಿ ಅಚಿ ಚ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿತು, ಮಾಡಿತ್ತು ; ಮಾಡ್ಕುಂ, ಮಾಡುಗುಂ ;
ಮಾಡ್ಕುಗುಂ, ಮಾಡುಗುಗುಂ ; ಮಾಡ್ಕೆ, ಮಾಡುಗೆ ; ಮಾಡ್ಕುದು,
ಮಾಡುವುದು ; ಮಾಡ, ಮಾಡು ; ಮಾಡ್ಕುದು, ಮಾಡುವುದು ; ಮಾಡಿಂ,
ಮಾಡುವಂ, ಮಾಡುವೆಂ ; ಮಾಡುತೆ, ಮಾಡುತ್ತೆ ; ಮಾಡುತುಂ, ಮಾಡು
ತ್ತುಂ. ಆದೇಶ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿದಪಿರ್, ಮಾಡಿದಿರ್, ಮಾಡುವಿರ್.

[Verbal roots do not take *dupa*, &c., when *tin* and *ach* affixes are changed
for substitutes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಿಚಿ ಇತಿ ಅಚಿ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ತಯೋಶ್ಚ ಇದಂ ವಿಶೇಷಣಂ ಆದೇಶೇ
ಇತಿ ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ⁴⁵³ ಇತ್ಯಾದಿಯೋಗ್ಯಃ ತಿಚೋಚ್ಚ ಆದೇಶಂ ವಕ್ಷ್ಯ
ಂತೇ. ತದಾತ್ಮಕೇ ತಿಚಿ ಅಚಿ ಚ ಪರೇ ಇತಿ. ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭವೇನ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅನೇನ ನಿಷಿ
ಧ್ಯತೇ. ಮಾಡಿತು, ಮಾಡಿತ್ತು. ವೇದ್ವಿತ್ತ್ವವೋಪೋ ಭೂತೇ ⁴⁵⁸ ಇತಿ.
ಮಾಡ್ಕುಂ, ಮಾಡುಗುಂ. ಅಮರೋರ್ಗುಮ್ ⁴⁶³ ಇತಿ. ಮಾಡ್ಕುಗುಂ, ಮಾಡು
ಗುಗುಂ. ಗುಗುವೋಕೇಷಾಂ ⁴⁶⁴ ಇತಿ. ಮಾಡ್ಕು, ಮಾಡುಗೆ. ಆಶೀರ್ವಿಧಿ ⁴⁶⁵
ಇತ್ಯಾದಿನೇತಿ. ಮಾಡ್ಕುದು, ಮಾಡುವುದು. ನಪ್ಯದ್ ⁴⁶⁴ ಇತಿ, ಅಚ್ಚ ⁴⁶⁵
ಇತಿ ಚ. ಮಾಡ, ಮಾಡು. ಅಯೋಲ್ಱಪಾ ⁴⁶⁸ ಇತಿ. ಮಾಡ್ಕುದು, ಮಾಡ ವುದು.
ಇರಶ್ಚ ವುದುಃ ⁴⁶⁶ ಇತಿ. ಮಾಡಿಂ. ಇಮ್ ⁴⁶⁷ ಇತಿ. ಮಾಡುವಂ ಎವೋ
ವಮ್ ⁴⁷⁰ ಇತಿ. 1 ಮಾಡುವೆಂ. ಎನೋ ವೇ ⁴⁷¹ ಇತಿ. ಮಾಡುತ, ಮಾಡುತ್ತ ;
ಮಾಡುತುಂ, ಮಾಡುತ್ತುಂ. ಉತೆದುತ್ ² ದುತುಮುತ್ತುಂ ಸತ್ಯಚೋ ವಾ ⁵⁴⁴
ಇತಿ. ಇತ್ಯಾದಯ ಉದಾಹರಣಃ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ಮಾಡಿದಪಿರ್, ಮಾಡಿದಿರ್ ಇತ್ಯಾದೌ
ಇದುತ್ತಃ ⁴⁷⁸ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಳಮುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ || 453 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಮುಃ ಅಳ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ
ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸತಿ ನೋಡಿದಪಳ್, ನೋಡಿದಳ್, ನೋಡುವಳ್ ; ಕೂ
ಡಿದಪಳ್, ಕೂಡಿದಳ್, ಕೂಡುವಳ್. ಅಮು ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸತಿಯರ್ ನೋಡಿ
ದರ್, ಕೂಡಿದರ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಆತಂ ನೋಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ.

[The ending *am* becomes *al* in the feminine.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇತಃ ತಿಚೋಚ್ಚ ಆದೇಶಂ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ. ನನು ಇದಮಯುಕ್ತಂ
ತಿಚೋಚ್ಚೋ ವಾ ಲಿಚೋದ್ದೇಶೇನ ಆದೇಶವಿಧಾನಂ. ಯತ ಇದಂ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರ್ವಾ
ನಪುಂಸಕಂ ವಾ ಲಿಬ್ಗಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಧರ್ಮೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ. ತತೋತ್ರ ಧಾ
ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಅರ್ಥೋ ನೈವ ಲಿಬ್ಗವಾನಿತಿ ತದ್ವಾಚಕೋ ಧಾತುಃ ಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ವಾ ಸುತರಾಂ ಅಲಿಬ್ಗವಿವೇತಿ ಕಥನುತ್ರ ತದುದ್ದೇಶೇನ ಆದೇಶವಿಧಾನಮಿತಿಚೇತಃ—

ಉಚ್ಚೇ ನ ವಯಮತ್ರ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ವಾ ಲಿಬ್ಗವತ್ತಾಮಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕಿಂಚಿದಾಚಕ್ಷುಃ ; ತಯೋರಲಿಬ್ಗತ್ವನಿಯಮಾತ್. ಕಿಂತು ಯೋ ಧಾತುಃ ತಿಬಂತಯಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತಮಭಿಮತಃ ತತ್ರ ಅವಶ್ಯಂ ಕರ್ತಾ ಕರ್ಮ ವಾ ಅವೇಕ್ಷ್ಯತ ಏವ ; ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣೋರೇವ ತಿಬುತ್ವತ್ತೇ. ತಥಾ ಚ ತಯೋಃ ಸಲಿಬ್ಗತ್ವಾತ್ ತದ್ವಚಕೋಽಪಿ ತಾದೃಶ ಇತಿ ತದಾಶ್ರಿತ್ಯೈವ ಏವಮಾದಿಶಾಮ ಇತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ನೈವಂ ಅಖ್ಯಾತೇ ಲಿಪ್ಗಧೀನಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ; ಸ ಗಚ್ಛತಿ, ಸಾ ಗಚ್ಛತಿ, ತದ್ಗಚ್ಛತಿಃ ಲಿಬ್ಗತ್ರಯೇಽಪಿ ತಿಬಿ ಸಾರೂಪ್ಯಸ್ಯೇವ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅನ್ಯೇವ ತನ್ನಿಬನ್ಧನಾಃ ಆತಂ ಬಂದಂ, ಆಕೆ ಬಂದಳ್, ಅದು ಬಂದುದು ಇತಿ ಲಿಬ್ಗತ್ರಯೇಽಪಿ ತಿಬನ್ದರೂಪವೈಚಿತ್ರಿದರ್ಶನಾತ್. ತದಯಮಾರವ್ವಣೀಯ ಏವೇತಿ. ತಥಾ ಚ ಯತ್ರ ತಿಪ್ಪಾಚ್ಯಂ ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮ ವಾ ಕಾರಕಂ ಸ್ತಿತ್ವವಿಶಿಷ್ಟಂ ತತ್ರ ಅನ್ಯೈಕವಚನಸ್ಯ ಅಳಾದೇಶೋ ವಿಧೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಪ್ಯುದುಃ || 454 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಮ ಉದುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಗಿಯೋದಿದಪುದು, ಓದಿದುದು, ಓದುವುದು ; ಅಳಿ ಪಾಡಿದಪುದು, ಪಾಡಿದುದು, ಪಾಡುವುದು. ಅಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎಲೆ ಗಿಗಿಯೋ ದುವಯ್, ಎಲೆ ತುಂಬಿ ಪಾಡುವಯ್. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾವ್ವನೋದುವಂ, ಗಾಯಕಂ ಪಾಡುವಂ.

[Am becomes udu in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚಃ || 455 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉದುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓದಿದುದಂ, ಓದಿದುದಱಿಂ, ಓದಿದುದಕ್ಕೇ ; ಪಾಡಿದುದಂ, ಪಾಡಿದುದಱಿಂ, ಪಾಡಿದುದಕ್ಕೇ. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಓದುವನಂ, ಓದುವಂಗೆ ; ಪಾಡುವಳಂ, ಪಾಡುವಳ್ಳ. ಯೋಗವಿಭಾಗ ಉತ್ತರಾರ್ಥಃ.

[The ach affix becomes udu in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪ್ಯುದುರಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉವುರನೇಕತ್ವೇ || 456 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉವುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅನೇಕತ್ವೇ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓದುವುವಂ, ಓದುವುವುಂ, ಓದುವುವುಂ. ಏವಂ
ಪಾಡುವುವಂ, ಪಾಡುವುವುಂ, ಪಾಡುವುವುಂ. ಅನೇಕತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಪಾಡಿದುದಂ, ಓದುವುದಂ

[The *ach* affix becomes *uvu* in the neuter plural.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಚೋ ನಪಿ ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅರಃ || 457 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅರ ಉವುರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಪುಂಸಕ
ಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಳಿಗಳೋದಿದುವು, ಓದಿದಪುವು, ಓದುವುವು. ಏವಂ
ತುಂಬಿಗಳ್ ಪಾಡಿದುವು, ಪಾಡಿದಪುವು, ಪಾಡುವುವು. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಓದಿದರ್,
ಪಾಡಿದರ್.

[Ar becomes *uvu* in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉವುನಪಿ ಇತಿ ಚ ಅನುವರ್ತನೀಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇತ್ವಿತ್ವತ್ವೋ'ವೋ ಭೂತೇ || 458 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅತಿರೇತಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಮ ಇತು, ಇತ್ತು,
ಅತ್ತು ಏತೇ ಆದೇಶಾ ವಾ ಭವಂತಿ ನಪುಂಸಕಲಿಬ್ಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಿಳಿಯೋದಿತು, ಓದಿತು, ಓದಿದತ್ತು, ಓದಿದುದು.
ಏವಂ ಅಳಿ ಪಾಡಿತು, ಪಾಡಿತು, ಪಾಡಿದತ್ತು, ಪಾಡಿದುದು. ಅಮ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಓದಿದಯ್, ಪಾಡಿದಯ್. ಭೂತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಗಿಳಿಯೋದಿದಪುದು, ಓದು
ವುದು ; ಅಳಿ ಪಾಡಿದಪುದು, ಪಾಡುವುದು. ನಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡಿದಂ, ಪಾಡಿ
ದಳ್.

[In the past tense *am* optionally becomes *itu*, *ittu*, or *attu* in the neuter.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಇತುಶ್ಚ ಇತ್ತುಶ್ಚ ಅತ್ತುಶ್ಚ ಇತ್ವಿತ್ವತ್ವವ
ಇತಿ ವಿಧೇಯತ್ರಯಸ್ಯ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಅಮ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಃ. ಭೂತ ಇತಿ ಕಾಲವಿಶೇಷ
ಸ್ಥೇತಿ. ಉದಾಹೃತೌ ಓದಿತು, ಓದಿತು ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ಆದೇಶೇ 458 ಇತಿ
ನಿಷೇಧಾತ್ ದಪಾದಿನಾಮಭಾವಃ. ಓದಿದತ್ತು, ಓದಿದುದು. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ಎನೋದುವುಂವುಂತ್ 449 ಇತಿ ಆಪವಾದಿಕೋ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಏವಮುತ್ತರ
ತ್ರಾಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉದೂವೋಷ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ || 459 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸತ್ತಾಯಾಮರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾ
ತೋಃ ಪರಯೋಃ ಉದು, ಉವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಟು,
ಅವು ಇತ್ಯಾದೇಶೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಮುಣ್ವು, ಕುದುರೆಗಳೊಳವು. ಉದೂವೋರಿತಿ
ಕಿಂ? ಬಳಯ್, ಬಳಿರ್. ಉಳ್ ಇತಿ ಕಿಂ? ಸಂಭವಿಸಿದುದು, ಸಂಭವಿಸು
ವುವು. ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉಟ್ಟುದೆತ್ತು, ಉಟ್ಟುನೆತ್ತುಗಳ್.

[The verbal root *ul*, when it means being, changes *udu*
and *uvu* respectively for *tu* and *uvu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಉದುಶ್ಚ ಉವುಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ಯತೌ ಉದೂವುಃ. ತಸ್ಯ ಉದೂವೋ
ರಿತಿ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಪ್ರಲ್ಲಿಂಗೇನ ಸ್ಥಾನಿದ್ವಯನಿದೇಶಃ. ಟುಶ್ಚ ಅವುಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ಯತೌ
ಟ್ಟುವು ಇತಿ ವಿಧೇಯದ್ವಯನಿದೇಶಃ. ಸಮವಚನತ್ವಾದ್ಭಾಧಾಸಂಖ್ಯಂ. ಸತ್ತಾಯಾ
ಮಿತಿ ವಿಷಯನಿದೇಶಃ. ಇದಂ ಚ ನಪುಂಸಕಲಿಂಗವಿಷಯಮೇವ. ತತ್ಪ್ರವ ಅಮ
ರೋಃ ಉದೂವೂ ಭವತೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ. ಪೂಮುಣ್ವು ಇತಿ. ಟು 405 ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯ
ಮಾಣಯೋಗಾತ್ ಉಳೋ ಣಕಾರಾದೇಶಃ. ಪಣೋಸ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಕುದುರೆಗಳೊ
ಳವು, ಅಶ್ವಾಃ ಸ್ತುತಿತ್ಯರ್ಥಃ. ಬಳಯ್, ಬಳಿರ್. ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅಸಿ ಸ್ಥೇತ್ಯರ್ಥಃ.
ಉಟ್ಟುದೆತ್ತು, ಕೃಷತಿ ಸ್ತು ಅನಡ್ವಾನ್. ಉಟ್ಟುನೆತ್ತುಗಳ್, ಕೃಷಂತಿ ಸ್ತು ಅನಡ್ವಾಣಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓರುತ್ ಪ್ರತಿಪೇಧೇ || 460 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉದೂವೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉದು,
ಉವು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಪೇಧೇ
ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡದು ಗಿಳಿ, ಪಾಡವು ಗಿಳಿಗಳ್ ; ಓದದು ಗಿಳಿ, ಓದವು
ಗಿಳಿಗಳ್. ಉದೂವೋರಿತಿ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಾರ್ಥಂ. ಓರಿತಿ ಆದೇಶೇವ ಯಥಾ
ಸ್ಯಾದಿತಿ. ಅನ್ತ್ಯಸ್ಯ ತು ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಭವತಿ. ಪ್ರ
ತಿಪೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡಿದುದು, ಮಾಡಿದುವು.

[*Udu* and *uvu* change their first *u* to *a* in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಓರಿತಿ ಸ್ಥಾನೀ. ಅತ್ ಇತ್ಯಾದೇಶಃ. ಪ್ರತಿಪೇಧವಿಷಯೇ ಓಃ ಅದ್ಭವ
ತಿತಿ ಸಮನ್ವಯಃ.

ನನು ಓರಿತಿ ಓಕಾರಸ್ಯ ವಾ ಕಿಂ ಉವರ್ಣಸ್ಯ ವಾ? ಯದ್ಯಪಿ ಓಕಾರಸ್ಯ ವೇತಿ
ಪಕ್ಷೋದ್ಭವನಂ ಕಾತನ್ತ್ರಮತೇ ನ ಸಬ್ಬಚ್ಛತೇ. ತತ್ರ ಹಿ ಗೋಚ್ಛ (ಕಾ. 2-1
-59) ಇತಿ ಸೂತ್ರೇಣ ಗೋಚಬ್ದಾತ್ಪರಯೋಃ ಬಿಸಿಬಸೋಃ ಅಕಾರಲೋಪಂ ವಿಧಾಯ
1 ದ್ವೈಗೋಪದ್ವಿಭಕ್ತೌ ಇತಿ ದ್ವೈಗೇಶಬ್ದಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಗೋವತ್ಕಾರ್ಯಾತಿರೇಖೋಪ
ದೇಶಾತ್ ಅಪರಸ್ಯ ಔಕಾರಾಂತಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೈವೇತಿ ಓಶಬ್ದಸ್ಯ ಪಷ್ಕಾಳಂ
ಅವ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ತಥಾಪಿ ಶಾಕಟಾಯನಾದಿಮತೇ ಓತಃ (ಶಾ. 1-1-98)
ಇತಿ ಓದನ್ತ್ರಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯೇನೈವ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾನಿರೂಪಣಾಮಿತಿ ಪಷ್ಕಾಳಂ ಓರಿತಿ
ಸಮನ್ವಯಾತ್ ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಽಪ್ಪಚ್ಛನಂ. ತತ್ರ ನಾಧ್ಯಃ ; ಅಸಮನ್ವಯಾತ್. ನ ಹಿ ತಿಜಾಂ

ಮಧ್ಯೇ ಒಕಾರೋಽಸ್ಮಿ, ಕಸ್ಯಾಯಮಾದಿಭ್ಯೇತೇತಿ. ನಾನ್ಯೋಃ, ಅನಿಷ್ಠಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ನ ಹಿ ಉತ್ತಮಪುರುಷಾನೇಕವಚನವೈತಿರೇಕೇಣ ಅನ್ಯತ್ರ ಅತ್ರ ಉಕ್ತಾರಃ ಸಮ್ಭವತಿ. ತಸ್ಯ ಚ ಅನಿಷ್ಠಾಂತರ್ಭಾಷ್ಯಾಹ-ಉದೂವೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ. ಅನನ್ತರಯೋಗಾತ್ ಉದೂವೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಯೋಃ ಉವರ್ಣಸ್ಯೈವ ಅದಾದೇಶೋ ನಾನ್ಯಸ್ತೇತಿ ಸಾತಿಪ್ರಸಂಗಃ.

ನನು ಯದ್ಭೇವಂ ಉದೂವೋರಿತಿ ಅನುವೃತ್ತಿರಾಶ್ರೀಯತೇ ತರ್ಹಿ ಒರಿತಿ ನ ವಕ್ತೃವ್ಯಂ, ಅತ್ಪ್ರತಿವೇಧ ಇತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ನ ಹಿ ತದ್ಗ್ರಹಣೇಽಪಿ ಉದೂವೋಃ ಉವರ್ಣಸ್ಯ ಇತ್ಯತೋಽನ್ಯತ್ಥ ಲಮುಕ್ತ. ತಚ್ಚ ತೇನ ವಿನೈವ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಪಪ್ಲಾಪ್ಯ ಸ್ಥಾನೇಽನ್ವೃತ್ಯಸ್ಯ²³ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಒರಿತ್ಯವಚನೇ ಉದೂವೋಃ ತಿಷ್ಠಾದೇಶಯೋಃ ತಿಬ್ರೂಪತಯಾ ತಿಬ್ರದ್ವಾದೇಃ²⁴ ಇತಿ ಸರ್ವಾದೇಶ ಏವ ಸ್ಯಾತ್. ತನ್ಯಾಭೂದಿತಿ ಒರಿತಿ ವಕ್ತೃವ್ಯ ಮೇವೇತಿ.

ನನು ಚ ಏವಂ ಸರ್ವಾದೇಶಸ್ರಸಂಗ ವಾರ್ತೇಽಪಿ ಉದೂವೋರುಭಯೋರಪಿ ಉಕ್ತಾರದ್ವಯವತ್ತಯಾ ಕಸ್ಯ ವಾ ಅಯಮಾದೇಶಃ ? ಕಿಂ ಪ್ರಥಮಸ್ಯ ಉತ ಚರಮಸ್ಯ ವೇತಿ ಸಂದೇಹಃ ಸ್ಥಾಧಿತ್ವಾಂಶ್ಚ ನಾಸೌ ಅನ್ವೃತ್ಯ ಭವತಿ, ಕಿಂತು ಆದೇಶೇವೇತ್ಯಾಹ-ಒರಿತಿ ಆದೇಶೇವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ. ಅನ್ವೃತ್ಯ ಕುತೋ ನ ಭವತೀತ್ಯತ ಆಹ-ಅನ್ವೃತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ-ಅತ್ರ ತಿಬ್ರಕ್ರಮೇ ಧಾತೋರೇಕಾನ್ಲೇಕತ್ವೇ⁴⁴ ಇತ್ಯತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯನುಪಪ್ಪಾನ್ನಾತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಇತ್ಯನುಪಪ್ಪಾತ್. ತಚ್ಚ ಅನುಪಕ್ತಂ ಧಾತುಪರತ್ವಂ ಕಿಂ ಉವರ್ಣಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ಉತ ಉದೂವೋರೇವ ವಾ ? ಯದಿ ಉವರ್ಣಸ್ಯ ತತ್ರ ಕಿಮಾದ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ವೃತ್ಯ ವಾ ? ಆದ್ಯಸ್ಯ ಚೇತ ಇಷ್ಟಮೇವ, ತಸ್ಯೈವ ಧಾತುಪರತ್ವಾತ್. ಅತ ಏವ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉದು, ಉವು ಇತ್ಯನಯೋಃ ಉವರ್ಣಸ್ಯೇತಿ ವೃತ್ತಿವಚನಂ. ಅನ್ವೃತ್ಯ ತು ನ ಸಮ್ಭವತಿ, ವ್ಯವಧಾನಾತ್. ಯದಿ ಉದೂವೋರೇವ ತದಾ ಉದೂವೂ ಸ್ವತಃ ಏವ ಧಾತುಪರಾವಿತಿ ನಾನೇನಾರ್ಥ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓದಯೋ ವಾ || 461 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋರ್ವಹಿತಸ್ಯ ಆಯ್ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಒಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಪ್ರತಿವೇಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ದೇಹಮನಿದನಂತು ನಿಚ ಟಂ ನಂಬಿದಪೋ, ನಂಬಿದ ಪಯ್-ದೇಹಂ ಸ್ಥಿರತ್ವೇನ ಮಾ ವಿಶ್ವಸಿಹೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಂ ಎಂತು ನಂಬಿ ದೋ, ಎಂತು ನಂಬಿದಯ್; ಎಂತು ನಂಬುವೋ, ಎಂತು ನಂಬುವಯ್. ಆಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಎಂತು ನಂಬಿದಿರ್, ನಂಬಿದಪಿರ್, ನಂಬುವಿರ್. ಪ್ರತಿವೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಊಟಮಂ ಮಾಡಿದಯ್.

[4y optionally becomes ೆ in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಕೇಚಿತ್ ಅನನ್ತರಯೋಗಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿಮಿಚ್ಛಂತಿ.
ವೃತ್ತಿಕ್ಯತೋಽಪಿ ತಥೈವೇಷ್ಟಿ, ಉತ್ತರಯೋಗೇ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಮಿತಿ ಸ್ವಯಂ
ಮೇವ ಕಥನಾತ್. ತಥಾಪಿ ಕೇಚಿನ್ನೇಚ್ಛಂತ್ಯಪಿ. ಅತೋತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿಃ
ಪಾಕ್ಷಿಕೇ ; ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಯಥಾ—

ಕಂ || ಪೋದ ಭವದೊಂದಂಕುಲಬಲ |

ವೈದುಷ್ಯವಿನೀತತಾದಿಗುಣಗಣಮಿಂದೇ ||

ನಾದುದೊ ನೀನದಖಂದಮ |

ನಾದರಪೋ ಮನವೆ ಮಱಿದಪೋ ಪೇಟ ಮಗನೇ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎವೋರನ್ || 462 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಧಾತೋರ್ವಿಹಿತಸ್ಯ ಎವ
ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ಎನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಮಿದಂ ಕಂಡೆವು, ಕಂಡೆ ; ನೋಡಿದವೆವು, ನೋ
ಡಿದಪೆ ; ಮಾಪ್ಪೆವು, ಮಾಪ್ಪೆಂ. ಎವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ತಾನಿದಂ ಮಾಡಿದಂ,
ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿದರ್.

[Eva optionally becomes en.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ¹ ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ನಿವೃ
ತ್ತಂ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಮರೋರ್ಗುಮ್ || 463 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಸತಿ ಭೂತೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಚ ಕಾಲೇ
ವಿಹಿತಯೋಃ ಅನ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗುಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ
ಪುಲ್ಲಿಜ್ಜೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಜ್ಜೇ ನಪುಂಸಕಲಿಜ್ಜೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸತಿ ತಾವತ್ ಪುಂಸಿ—ಮೂಡುಗುಮಿಗಳ್ ಸುರೇಂದ್ರ
ಗಿರಿಯೊಳ್ ದಿನಪಂ, ಮೂಡಿದಪಂ ದಿನಪನುದಯಗಿರಿಮಸ್ತಕದೊಳ್ ; ಶ್ರುತ
ಮಂ ನೋಡುಗುಮುದಾರಚರಿತರ್ ಮುನಿಸರ್, ಶ್ರುತಮಂ ನೋಡಿದಪರಮಲ
ಚರಿತರ್ ಮುನಿಸರ್. ಸ್ತ್ರೀಯಾಂ—ಬಲ್ಲಂ ಜನಕಾತ್ಮಜಾತಿಯಿಗಳ್ ನೋ
ಡಾ, ಬಲ್ವ ಪಳಾ ಜನಕಪುತ್ರಿಯಿಗಳ್ ನೋಡಾ ; ಪಾಡುಗುಮಿ ಜನಪನಿದಿರೊ
ಳಮರಾಂಗನೆಯರ್, ಪಾಡಿದಪರ್ ಜನಪನಿದಿರೊಳಮರಾಂಗನೆಯರ್. ಸಪಿ—
ಕಾದುಗುಮಿ ಮತ್ತಹಸ್ತಿ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳ್, ಕಾದಿದಪುದು ಮತ್ತಹಸ್ತಿ
ಸಮರಾಂಗಣದೊಳ್ ; ಕಾದುಗುಮತಿಭರದೆ ಕುದುರೆಗಳ್ ಭಂಡನದೊಳ್,
ಕಾದಿದಪುವು ಭರದೆ ಕುದುರೆಗಳ್ ಭಂಡನದೊಳ್.

ಭೂತೇ ಪುಂಸಿ—ನಿನ್ನೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಕಲಿರಾಮಂ, ನಿನ್ನೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿರಾಮಂ ; ಬಲರಾಮರ್ ಮೊನ್ನೆ ಮಾಡುಗುಂ ಬಲಿವಧಮಂ, ಬಲರಾಮರ್ ಮೊನ್ನೆ ಮಾಡಿದರ್ ಬಲಿವಧಮಂ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ—¹ ಪಿಂತೆ ಕಾಣ್ಕುಮವಳ್ ಜ್ಞಾನಂ, ¹ ಪಿಂತೆ ಕಂಡಳವಳ್ ಜ್ಞಾನನಂ ; ನಿನ್ನನಿನ್ನೆ ಕಾಣ್ಕುಂ ಸತಿಯರ್, ನಿನ್ನನಿನ್ನೆ ಕಂಡರ್ ಸತಿಯರ್. ನಪಿ—ಅಂದು ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನೆಲನಜನಿಂ, ಅಂದು ಪುಟ್ಟುತೀ ನೆಲನಜನಿಂ ; ಪೋಯ್ಕುಂ ಬಲ್ಲಿರಿಗಳಂದು ವಜ್ರಾಹತಿಯಿಂ, ಪೋಯ್ವು ಬಲ್ಲಿರಿಗಳಂದು ವಜ್ರಾಹತಿಯಿಂ.

ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪುಂಸಿ—² ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ, ² ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಂ ; ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಲರಾಮರ್, ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವರ್ ಬಲರಾಮರ್. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ—ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಸುತೆ ಕೆಳದೀ, ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವಳ್ ಸುತೆ ಕೆಳದೀ ; ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಹುಸುತೆಯರ್, ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವರ್ ಬಹುಸುತೆಯರ್. ನಪಿ—ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಕುಚಯುಗಳಂ, ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವುದು ಕುಚಯುಗಳಂ ; ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ಬಲೋಲೆಗಳ್, ನಾಳೆ ಪುಟ್ಟುವುವು ಬಲೋಲೆಗಳ್.

[Am and ar optionally become *gum* in the present, past and future tenses, masculine, feminine and neuter genders.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಧಾತುವಿಶೇಷಂ ಕಾಲಪಿಶೇಷಂ ಲಿಂಗಪಿಶೇಷಮರ್ಥವಿಶೇಷಂ ವಾ ಅನುಕ್ರಾಂತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಧಾನಾತ್ ಅವರೋಗುಗಮಃ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ ವಿಭಾಷಾ ; ತಥೈವ ಭೂರಿಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಸತಿ ತಾವತ್ ಪುಂಸಿ ಇತಿ. ತಾವಚ್ಛಬ್ದಃ ಕ್ರಮವಾಚಿ ಮಧ್ಯದೀವಕಃ. ಸತಿಪುಂಸಿಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸವ್ಯರ್ಥತೇ. ಸತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೇ, ಭೂತೇ ಭಾವಿನಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ದರ್ಶಯಿಷ್ಯಾಮಃ. ತಥಾ ಪುಂಸಿ ತಾವದು ದಾಪ್ರಿಯತೇ, ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ನಪಿ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರಿಸ್ಯಾಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗುಗುಮೇಕೇಷಾಂ || 464 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಸದಾದಿಕಾಲೇ ವಿಹಿತಯೋಃ ಅಮ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಗುಗುಮಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಏಕೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾಯಕಂ ಪಾಡುಗುಗುಂ, ಗಾಯಕರ್ ಪಾಡುಗುಗುಂ ; ನಚಣಿ ಕುಣಿಗುಗುಂ, ನಚಣಿಯರ್ ಕುಣಿಗುಗುಂ ; ಗಿಳಿಯೋದುಗುಗುಂ, ಗಿಳಿಗಳೋದುಗುಗುಂ ಏಕೇಷಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಪಕ್ಷೇ ಯಥಾಯೋಗಂ ಭವತಿ. ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡಿದಪಂ ; ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡಿದಂ ; ಪಾಡುಗುಂ, ಪಾಡುವಂ.

[Gugum according to some.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಕೇಪಾಂ ಗ್ರಹಣೇನ ಪರ್ಯಾಯೋಭಿಮತ ಇತ್ಯಾಹ—ಏಕೇ
ಪಾಂ ಇತ್ಯಾಹಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ |

ಧಾಡೆಯವಂ ನುಂಗಿ ನೋಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರೇ ||

ದಾಳೋಚಂಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟ |

ಬಾಣಂದುಣಿ ಬೆಣೆತು ಬೇಗುವರ್ಗೇಗೆಯ್ಯಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶೀರ್ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣಾಧ್ಯೇಷಣ

ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯ ಪ್ರೇಷಣವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪ್ರಾರ್ಥನೇ ಗೀತೆ || 465 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯಾಶಂಸನಮಾಶೀಃ. ವಿಧಿ
ನಿಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯೋಪದೇಶೋ ನಾ. ನಿಯೋಗತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕ್ರಿಯಾ
ಸು ಅಭಿಮುಖ್ಯಕರಣಂ ನಾ ನಿಮನ್ತ್ರಣಂ. ಕಾಮಂಚಾರತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ
ಕರ್ತವ್ಯೇಷು ಅನುಜ್ಞಾಪನಂ ನಾ ಆಮನ್ತ್ರಣಂ. ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕೋ ವ್ಯಾ
ಪಾರೋಧ್ಯೇಷಣಂ. ಕರ್ತವ್ಯಾಲೋಚನಂ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಃ. ಹೀಣಂ ಪ್ರತಿ
ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಪ್ರೇಷಣಂ. ಅಧಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ವಿಜ್ಞಾ
ಪನಂ. ವಿಹಿತಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಮಾಜ್ಞಾಪನಂ. ಯಾಚ್ಛಾ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ.
ಆಶೀರಾದಿನಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಆಮ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ
ಗೀತತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಶೀಃ—ತತ್ಕೈಸುಗಸ್ತುನ್ಮೃತಿಕುಮುದಿನಿಯಂ ನೇಮಿ
ಚಂದ್ರಂ ಜಿನೇಂದ್ರಂ, ಚತುರ್ವಿಂಶತಿದೇವರ್ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರ
ಯಮಂ. ವಿಧೌ—ದೇವನಂ ಪೂಜಿಸುಗೆ ಬುಧಂ, ತತ್ತ್ವಮಂ ನಂಬುಗೆ
ವಿಬುಧರ್. ನಿಮನ್ತ್ರಣೇ—ಸಂಧ್ಯೆಯೊಳ್ ನಿಯಮಂಮಾಡುಗೆ, ಸೂತ್ರ
ಮಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮೋದುಗೆ. ಆಮನ್ತ್ರಣೇ—ಬುಭುಕ್ಷು ಭೋಜನಂ
ಗೆಯ್ಗೆ, ಪಂಡಿತರ್ ಪ್ರಸಂಗಂಗೆಯ್ಗೆ. ಅಧ್ಯೇಷಣೇ—ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂ ಮಾ
ಣವಕನನೋದಿಸುಗೆ, ಪುರೋಹಿತರ್ ಮಾಣವಕನಂ ಶ್ರೂತಮನೋದಿಸುಗೆ.
ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯೇ—ಪುತ್ರಂ ವ್ಯಾಕರಣಮನೋದುಗೆ ಮೇಣ್ ವೇದಮನೋದುಗೆ,
ಇವರ್ ನಾಟಕಮನೋದುಗೆ ಮೇಣಲಂಕಾರಮನೋದುಗೆ. ಪ್ರೇಷಣೇ—
ಮಲ್ಲಂ ಮೆಯ್ಯನೊತ್ತುಗೆ, ಬಂಟರೂಟಗಂಗೆಯ್ಗೆ. ವಿಜ್ಞಾಪನೇ—ಅರಸನಿದಂ
ಮಾಡುಗೆ, ಗುರುಗಳಿದಂ ಪಾಲಿಸುಗೆ. ಆಜ್ಞಾಪನೇ—ಪ್ರಜೆಗಳಂತು ನಡೆಗೆ,
ಯತಿಗಳಂತಾಚರಿಸುಗೆ. ಪ್ರಾರ್ಥನಾಯಾಂ—ಎವೆಗೀತಂ ಭಿಕ್ಷುಮಂ ಕು
ಡುಗೆ, ಎವ್ವು ಮಗಂಗಿವರೆ ಪೆಣ್ಣಂ ಕುಡುಗೆ.

ಅಶೀರಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಆತಂ ಬಂದಂ, ಈತಂ ಪೋದಂ.

[Ge in blessing, setting or advising to do, doing as bid or inviting to assist, doing voluntarily or bidding to do, inducing respectfully to do, debating how to do, ordering an inferior to do, begging a superior to do, laying down the law, praying.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಾನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಬೀಜಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಷಯಭೂತಂ ಪದಾರ್ಥಂ ತಾವದಾಹ—¹ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದಂ ಚ ಅನಾಗತವಿಷಯಕಮೇವ ; ಭಾವೀಷ್ಟಾರ್ಥಶಂಸನಮಾಶೀರಿತಿ ವಚನಾತ್. ಇಷ್ಟಮುಖ ಉದ್ದೇಶ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ, ನ ತು ಆಶಾಸಮಾನಂ ಪ್ರತಿ. ತದೇವ ಆಶಾ ಸ್ಯಮಾಶಂಸನಮಾಶಾಸ್ಯಕಥನಮಿತಿ. ನಿಯೋಗೋ ನಿಯೋಜನಮುಚ್ಚೇದಜ್ಞಾನಮೇವ ; ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಪುವಚನೈಕಗಮ್ಯಾ. ಕರ್ತವ್ಯೋಪದೇಶೋ ವೇತಿ ಇದಮನಿಷ್ಟಾನ ನುಖನೀಷ್ಟಸಾಧನಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನಂ. ನಿಯೋಗತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಿಯೋಗಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಕೃತಿವಿಷಯತಯಾ ಪ್ರತ್ಯಾಯನಂ ; ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ ನಿಯತಃ ಪ್ರಶ್ನವಾಯಃ. ಕ್ರಿಯಾಸು ಅಭಿಮುಖ್ಯಂ ವಿಹಿತಕರ್ಮಸು ಕರ್ತವ್ಯಬುದ್ಧಿೃತ್ಕಣ್ಠಂ. ಕಾಮುಚಾರತಃ ಕರ್ತವ್ಯಂ. ಯತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿರೈಚ್ಛಿಕೇ ; ಯದಕರಣೇ ವಾ ನ ಪ್ರಶ್ನವಾಯಃ. ಕರ್ತವ್ಯೇಷ್ಟನುಜ್ಞಾಪನಂ ರಾಗಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಷಯೇಷು ಯಥಾಯಥಮಾನಮತ್ಯಂ ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ. ಆರಾಧ್ಯಸ್ಯ ಗುರ್ವಾದೇಃ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ಪ್ರಪರ್ತನ ಮಭ್ಯರ್ಥನಂ. ಇದಂ ಮೇ ಯುಷ್ಮಾಭಿಃ ಕ್ರಿಯತಾಮಿತಿ ಕರ್ತವ್ಯಾಲೋಚನಂ. ಏಕಕಮಾಮುಷ್ಠಿಕಂ ವಾ ಫಲಮುದ್ದಿಷ್ಟ ವಿಧೇಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ. ತದ್ವಿಷಯಕಮಾ ಲೋಚನಂ ದ್ರವ್ಯಜೈತ್ರಕಾಲಾಭಾವಾನುಕಾರ ; ಇದಂ ಕಾರ್ಯಂ ವ್ಯಾಸತಃ ಕುರ್ಯಾಂ ಉತ ಸಮಾಸತೋ ವೇತಿ. ಕ್ಷೇಣಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಆರಾಧ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯಾದೇರ್ನಿಕೃತ್ಯಸ್ಯ ಸತ್ಕಾರಹಿತೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಕ್ವಚಿದರ್ಥೇ ನಿಯೋಜನಮಾದೇಶತ್ವಮಿದಮೇವಂ ಕುರ್ವಿತಿ ಅಧಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಆರಾಧ್ಯಸ್ಯ ರಾಜಾ ದೇಃ ಕ್ವಚಿತ್ಕಾರ್ಯೇ ಸಾಶ್ಚ ಮಾವೇದನಂ ಅತ್ರವಿಷಯೇ ಸ್ವಾನಿನೋ ಮಾಂ ಪಾಲಯಂತಿತಿ. ಯತ್ಕೋಪಃ ಪ್ರಸಾದೋ ವಾ ಇಹೈವ ಫಲಕೃತ ನಾಮುತ್ರ. ಅತ ಏವಾಸ್ಯ ಅಧ್ಯೇಷಣಾರ್ಥೇದಃ. ತತ್ರ ಹಿ ಆರಾಧ್ಯೋ ಗುರ್ವಾದಿಃ ಯನ್ಮಾನಾವಮಾನೌ ಅಮುತ್ರ ಫಲಕಾರಿಣೌ. ವಿಹಿತಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ವಿಶೇಷತೋ ವಾ ವರ್ಣಾ ಕ್ರಮಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ಯಥಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರವಚನೇ ನಿರೂಪಿತಂ ತತ್ತತ್ಕರ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿ ಪಾದನಂ. ಯಾಚ್ಛಾ ಅತ್ರಿಕಮಾಮುತ್ರಿಕಂ ವಾ ಫಲಮುದ್ದಿಷ್ಟ ಯಥಾಯಥವರ್ಧನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ.

ಯದ್ಭುಪಿ ಅತ್ರ ವಿಧ್ಯಾದಯಃ ಸಜ್ಜ ರವ್ಯತಿಕರವ್ಯಾವೃತ್ತಾಃ ಪಾರ್ಥಕ್ಯೇನ ನಿರ್ವಹ್ಯಾಃ ; ತಥಾಪಿ ಲಾಂಕಿಕವೈದಿಕವಿಷಯಚಿಂತಯಾ ಆಪೂರ್ವಭಾವನಾದಿವಿಶೇಷಚಿಂತಯಾ ಚ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿತಿ ಸ್ವರೂಪಮಾತ್ರಕಥನಾದಪರವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇ. ಪದಾರ್ಥಮುಕ್ತಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಹ—ಅಶೀಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ರಮೇಣ ಉದಾಹರತಿ—ಅಶಿಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮುದಾಹರಣದ್ವಯಂ ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣೇಷು

ಉಕ್ತಸ್ಯ ರೂಪದ್ವಯಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ. ಸವೃಕ್ಷಪ್ರಾರ್ಥನಯೋಸ್ತು ಅತ್ರಿಕಾನು
ತ್ರಿಕಫಲಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ. ಇತರತ್ರ ಆಶೀರ್ವದ್ಯೇಪೂಪ್ರೇಷಣವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪ್ರಾರ್ಥ
ನೇಷು ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ಏಕಾನೇಕತ್ವಪ್ರದರ್ಶನಪರಂ ವೇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ

ಸೂತ್ರಂ || ಇರಶ್ಚ ವುದುಃ || 466 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಯೋಃ ಅಮ್, ಅರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಇರ್
ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ವುದುರಿತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || 1 ಜಿನನೇಮಗೆ ಸುಖಮಂ ಮಾಡುವುದು, ಗುರುಗಳ
ಮಗೆ ತತ್ತ್ವಮಂ ಬೆಸಸುವುದು, ನೀಮಮಗಭೀಷ್ಟಮನೀವುದು, ತಾನಿದಂ
ಮಾಖುದು, ತಾಮಿದಂ ಮಾಖುದು, ನೀಮಿದಂ ಮಾಖುದು.

[Am, ar and also ir become vudu in blessing and the other acts mentioned
in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಶೀರಿತ್ಯಾದಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಬ್ಬೋಮರೋಃ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.
ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾಪ್ಯತಃ ವಕಾರೋ ವಿಧೇಯಾವಯವ ಏವ ನ ಭಾವಿಕಾಲೇ
ನೋ ವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ; ಆದೇಶೇ 45² ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಮಾಖುದು ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯೇ 8⁴ ಇತಿ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ದೋಃ ಏಕಾರಾದೇಶೇ, ಆದಿಪ್ರಾದ್ರಃ 51⁴
ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶಃ ಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯತ್ರ ನ ವಿಮುಖ್ಯೇ 86 ಇತಿ
ನಿಷೇಧಾತ್ ನ ಟಾದೇಶ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಮ್ || 467 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಇರ ಇಮು ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀ
ರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗುರುಗಳಿರಾ ಮುದದಿನಮಗೆ ಬೆಸಸಿಂ ಕಳೆಯಂ,
ಶಿವಸುಖಮಂ ಮಾಡಿಮಮಗೆ ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರ.

[Ir becomes im in blessing and the other acts mentioned in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮರೋರಿತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಇರ ಇತಿ ಆಶೀರಿತ್ಯಾದಿ ಚ ವರ್ತತೇ.
ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ ಇರ ಇಮ್ ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಯೋಲ್ಲಾಪಾ || 468 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಯಃ ಅಕಾರೋ ಲೋಪಶ್ಚ ಆದೇಶಃ
ಭವತಃ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ, ದಯೆ
ಗೆಯ್ ನೀನಮೆಗೆ ಸಾಖ್ಯಮಂ ಜಿನರಾಜಾ, ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡ ಸಂಪದಂ
ಗಳನರುಹಾ, ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡು ಸಂಪದಂಗಳನರುಹಾ.

ವೃ || ಬಾರ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ ನೋಡ ಚಕ್ಕೋರವಿಲೋಲನೇತ್ರ ನಿಂ
ದಾರಯ ಖೀವರಸ್ತನನಿತಂಬಭರಾಲಸೆ ಕೇಳ ಕಾಮಕಾ ||
ಳೋರಗಕೇಶಸಾಶೆಯನಗುತ್ತರಮಂ ಕುಡ ಚಾರುವೇಣುವೀ |
ಣಾರವೆ ನೀನದಾರ ಮಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪಯಾವುದಾಶ್ರಯಂ ||

[Ay becomes a or is dropped in blessing and the other acts mentioned in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯ ಇತ್ಯೇವ. ಅಲ್ಲುಪಾ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತಃ.
ಅದಾದೇಶಮುದಾಹರತಿ—ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ವಿಮಲರತ್ನತ್ರಯಮಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ
ನಾರಯೈ ಯಃ 56 ಇತಿ ಗೆಯೋ ಯಕಾರಸ್ಯ ಪಾಕ್ಷಿಕೋ ದ್ವಿಭಾವಃ. ಜಿನೇಶ
ದಯೆಗೆಯ್ ವಿಶುದ್ಧರತ್ನತ್ರಯಮಂ ಇತ್ಯುಪ ಸಬ್ಧಚ್ಛತೇ. ಲೋಪಾದೇಶಂ ದರ್ಶಯ
ತಿ—ದಯೆಗೆಯ್ ನೀನಿತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಸೂತ್ರಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಕೇಚಿತ್ ಇಮಮ
ತ್ಪ್ರಾಪೇಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ವೃ || ಎಮಗೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಗೆ ನೃಪವಾರ್ತೆಯ ದಂದಂಮೇವುದೆಂದು ನಿ |
ವ್ಯುಮತೆಯನಿಪ್ಪೊಡೇನರೆದೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯೆಮ್ಮಯವೇಲೆ ಮೂವುಮೋ ||
ಹಮೆ ತರೆ ಬಂದಿದಂ ನುಡಿವಿರಿ ದಯೆಯೆಂಬುದು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಮುಂ |
ದೆಮಗಭಿವೃದ್ಧಿಯೆಂದಖಿದೆನಿಂ ಬಿಜಯಂಗೆಯಿವಿಂದ್ರವಂಚಿತಾ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಚ್ಚೇರಃ || 469 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇರ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋ ಪರಸ್ಯ ಆಯಃ ಅಕಾರೋ
ಲೋಪ ಉಕಾರಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ಭವಂತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀನಿರ, ನೀನಿರ್, ನೀನಿರು.

ಕಂ || ಇರು ಮರುಳ ಶುಷ್ಕವೈಯಾ |

ಕರಣಂಗಂ ಶುಷ್ಕತಾಕ್ರ್ಮಿಕಂಗಂ ಬೆಳ್ಳೆ ||

ಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾ |

ವೈರತ್ನಮತಿಚತುರಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ ||

ಇರ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡ, ಮಾಡು

[When the root ir takes ay, the latter becomes a, is dropped, or becomes u,
in blessing and the other acts mentioned in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಯ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಾರೋಲ್ಲುಪಾ ಸಮುಚ್ಚ ನೋತಿ.
ಇರ ಇತಿ ಪಞ್ಜಾ ವ್ಯುನ್ಮೋ ಧಾತುವಿಶೇಷನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯಾಹ—ಇರ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಕಾ
ರೋ ಲೋಪ ಉಕಾರಶ್ಚ ಆದೇಶಾ ಇತಿ ಆಯಃ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ನೀನಿರ ನೀನಿರ ನೀನಿರು |

ತಾನೋವ್ಯನೇ ಪಿಡಿವೆನೆಂದು ನರನುಟಿದರನಾ ||

ಕಾನನದೊಳಿರಿಸಿ ನೆಗೆದಂ |

ಬಾನತ್ತಂ ಪೋಗಿ ತಾಗಿದಂ ರಕ್ತಸನಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎವೋರ್ವಮ್ || 470 ||

ವೃತ್ತಿ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಎವು ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಮ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಮೃಲ್ಲರುಮಿಗಳಶ್ವಮೇಧಂಗೆಯ್ವಂ, ಆನುಂ ನೀನು ಮಿ ನೋಂಪಿಯಂ ಮಾಂಪುಂ.

[Enu becomes uam in blessing and the other acts mentioned in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಮುಕಾದಿತ್ಯನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಧಾತುಮಾತ್ರಾದಯಂ ವಿಧಿೃತ್ಯಾಹ— ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚ—

ವೃ || ಎನಗೋವ್ಯಂ ಗುಪ್ತೋಗ್ಯಮುಚ್ಚು ವಸುಧಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೋರಂತೆ ನಿ |

ಮ್ನಿನಿಬಗ್ಗಂ ಪಿರಿಯಣ್ಣ ನೇಂ ಜನಕನೇನೆಂಬೊಂದು ಕೊಂಡಾಟದಿಂ ||

ವಿನಯಂ ಸಾಲ್ವುದು ತಾಮುಮಾಮುಮೊಡನಿರ್ಪ್ಪಂ ಬಪ್ಪುದಿಂತೆಂಬ ಶಾ.

ಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಂತು ಬನ್ನಿ ಮೆಚಗಿಂ ಚಕ್ರೇಶಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ || ಇತಿ |

ಸೂತ್ರಂ || ಎನೋ ವೆನ್ || 471 ||

ವೃತ್ತಿ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಎನ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವೆನ್ ಇತ್ಯಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆನಿದಂ ಮಾಂಪ್ಪೆಂ, ಆಂ ಜಿನನಂ ಪೂಜಿಸುವೆಂ.

[En becomes ven in blessing and the other acts mentioned in 465.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಎವೋರಪಿ ಕೇಚಿದಿಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಅನವಧಿಕಕರ್ಮನಿರ್ಜರ |

ಣನಿದಾನಂ ಬಗೆಯೆ ತಪಮೆ ಪೆಪ್ಪಿಂತೊಂದಿಲ್ಲೆಂ ||

ದನಿಬರುವೊಕ್ಕೊರಲಿಂದಾಂ |

ಪೆನಾಮುಮಿ ತಪಮನೆಂದು ಬಗೆ ಮಿಗೆ ಪೂಣ್ಣಿರ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಜನಕೋ ಗಃ ಕಃ || 472 ||

ವೃತ್ತಿ || ಆಗು, ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇಸುಬನ್ತೇಭ್ಯೋ ರೇಫ ಲಕಾರ ಟಕಾರ ನಕಾರ ಣಕಾರಾನ್ತೇಭ್ಯಶ್ಚ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ಗಕಾರ ರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕುಂ, ಆಗುಗುಂ ; ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಆಗುಗುಗುಂ ;
ಅಕ್ಕೆ, ಆಗುಗೆ ; ಪೋಕುಂ, ಪೋಗುಗುಂ ; ಪೋಕುಗುಂ, ಪೋಗುಗುಗುಂ ;
ಪೋಕೆ, ಪೋಗುಗೆ ; ಮಾಡಿಕುಂ, ಮಾಡಿಸುಗುಂ ; ಮಾಡಿಕುಗುಂ, ಮಾಡಿಸು
ಗುಗುಂ ; ಮಾಡಿಕೆ, ಮಾಡಿಸುಗೆ ; ರಾಗಿಕುಂ, ರಾಗಿಸುಗುಂ ; ರಾಗಿಕು
ಗುಂ, ರಾಗಿಸುಗುಗುಂ ; ರಾಗಿಕೆ, ರಾಗಿಸುಗೆ ; ಸೋಕ್ಕುಂ, ಸೋ
ಗುಂ ; ಸೋಕ್ಕುಗುಂ, ಸೋಗುಗುಂ ; ಸೋಕ್ಕುಗುಂ, ಸೋಗುಗುಂ ;
ನಿಲ್ಲುಂ, ನಿಲ್ಲುಂ ; ನಿಲ್ಲುಗುಂ, ನಿಲ್ಲುಗುಂ ; ನಿಲ್ಲೆ, ನಿಲ್ಲೆ ; ಬಾಱುಂ,
ಬಾಱುಂ ; ಬಾಱುಗುಂ, ಬಾಱುಗುಂ ; ಬಾಱೆ, ಬಾಱೆ ; ಮಾಱುಂ,
ಮಾಱುಂ ; ಮಾಱುಗುಂ, ಮಾಱುಗುಂ ; ಮಾಱೆ, ಮಾಱೆ ; ನೋಂ
ಕುಂ, ನೋಂಗುಂ ; ನೋಂಕುಗುಂ, ನೋಂಗುಗುಂ ; ನೋಂಕೆ, ನೋಂಗೆ ;
ಮಾಣ್ಕುಂ, ಮಾಣ್ಕುಂ ; ಮಾಣ್ಕುಗುಂ, ಮಾಣ್ಕುಗುಂ ; ಮಾಣ್ಕೆ, ಮಾಣ್ಕೆ.

ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡುಗುಂ, ಮಾಡುಗುಗುಂ, ಮಾಡುಗೆ.
ಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವುದು, ಪೋಗುವುದು ; ಆಗಿಂ, ಪೋಗಿಂ.

[When *āgu*, *prigu*, causal verbs, or verbs ending in *r*, *l*, *ḷ*, *n* or *ṇ* take
an affix beginning with *g*, it optionally becomes *k*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗುಪೋಗೂ ಧಾತುವಿಶೇಷಃ. ಇಸುಬಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಃ. ರಲ
ಅನಣಾ ವರ್ಣವಿಶೇಷಃ. ಇಸುಬಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷಣತ್ವಾತ್ ಯೇನ ವಿಧಿಃ 28 ಇತಿ
ತದನ್ತಲಾಭಃ. ಇಸುಖನ್ತೋ ರೇಫಾನ್ತೋ ಲಕಾರಾನ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ. ರೇಫಾದೀನಾಂ
ಜತುಣ್ಣಾಂ ಅಕಾರಾ ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥಃ. ಆಗ್ವಾದೀನಾಂ ಣಕಾರಪರ್ಯಂತಾನಾಂ
ದ್ವಂದ್ವೈಕತ್ವನಿರ್ದೇಶಃ. ಆಗುಶ್ಚ ಪೋಗುಶ್ಚ ಇಸುಪ್ ರಶ್ಚ ಲಶ್ಚ ಲಶ್ಚ ನಶ್ಚ ಣಶ್ಚ ತೇಷಾಂ
ಸಮಾಹಾರಃ ತಸ್ಯಾದಿತಿ. ತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರೋ ಯೋ ಗಕಾರಃ ಗುಮಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯಾಮಯವೋನ್ಯಸ್ಯ ಅಸಂಭವಾತ್ ತಸ್ಯ ವಿಭಾಷಯಾ ಕಕಾರಾದೇಶಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಅಕ್ಕು ಮಿತ್ಯಾದಿ. ಅಕ್ಕುಂ ಇತಿ ಆಗುಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥೇ ಇತಿ ಧಾ
ತೋಃ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅಮಿ ಅಮರೋಗುಂ 463 ಇತಿ ಗುಮಿ ಅತ ಏವ ಯೋಗಾತ್
ಗಕಾರಸ್ಯ ಕಕಾರಾದೇಶೇ ಶಕ್ತಿಃ 468 ಇತಿ ಆಗೋಃ ಶಗಾದೇಶೇ ಚ ಸಿದ್ಧಂ ರೂಪಂ.
ಆಗುಗುಂ. ಅತ್ರ ಕಾದೇಶಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪತ್ವಾತ್ ತದಭಾವಾತ್ ಶಗಭಾವಃ. ಅಕ್ಕುಗುಂ,
ಆಗುಗುಗುಂ. ತಥೈವ ಗುಗುಮಾದೇಶಃ. ಅಕ್ಕೆ, ಆಗುಗೆ. ಅಶೀರ್ 465 ಇತ್ಯಾದಿನಾ
ಗತ್. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಃ ಯಥಾಯಥಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಸಾಧ್ಯಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅವುತವೋರಿದ್ವಿ || 473 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವು, ತವು ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ಇಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪಠೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅವಿಪಂ, ತವಿಪಂ ; ಅವಿಪುದು, ತವಿಪುದು ; ಅವಿಪಿ
ನಂ, ತವಿಪಿನಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡುವಂ, ಕೂಡುವಂ. ವಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಅವುಕುಳ, ತಪ್ಪಂ.

[*Avu and tavu*, when followed by an affix beginning with *v*, take *i* before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅನಯೋ ವಕಾರಾದೌ ಇದಾದೇಶಃ. ಅವಿಪಂ, ತವಿಪಂ. ಅತ್ರ
ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅವಿ ಭಾವಿಕಾಲೇ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅವಿಪುದು, ತವಿಪುದು. ಅತ್ರ ಅವೋ
ನಪಿ ಉದೌ ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಇರಶ್ ವುದುಃ 468 ಇತಿ ವುದುವಾ. ಅವಿ
ಪಿನಂ, ತವಿಪಿನಂ ಅತ್ರ ಭಾವಪಕ್ಷಣೇ ವಿನಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಸರ್ವತ್ರ ವಕಾರಾದೌ
ಅತ್ ಏವ ಯೋಗಾತ್ ಇತ್. ಓಪೂತವ್ಯವೋಃ 513 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶಃ.
ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ಪಾವೇಶಾನನ್ತರಂ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಶಯಣಾತ್ ಇದಾದೇಶೋ ವಾ, ಇದಾ
ದೇಶಾನನ್ತರಂ ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯ ಅನನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್ ಪಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪ್ರತ್ಯ
ದಾಕೃತೌ ಅವುಕುಳಿ. ಕುಳಿಸ್ತುಚ್ಛೇಲ್ಯೋ 545 ಇತಿ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತಪ್ಪಂ.
ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅವಿ ಭೂತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ತವೋದೋಃ ಪಃ 480 ಇತಿ
ಪಾದೇಶೇ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮ್ಯವ್ಯಾಃ 508 ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪತಾ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಣ ಉಚ್ಛಿಯೋಗೇ || 474 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಯೋಗಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಣ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ
ಉಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಣ್ಣವಂ, ಪಣ್ಣವಿನಂ, ಪಣ್ಣವನ್ನಂ. ಪಣ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ಸೂಚಿಸುವಂ, ಸೂಚಿಸುವಿನಂ. ನಿಯೋಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣವು,
ಪಣ್ಣಿನಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದು.

[*Pan*, meaning to set to, when followed by an affix beginning with *v*,

takes *u* before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪಣ್ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಫಲಪರಿಪಾಕೇ ನಿಯೋ
ಗೇ ಚ ವರ್ತತೇ. ನಿಯೋಗಃ ಸೂಚನಾ, ಸೂಚಕತೇತಿ ಯಾವತ್. ತತ್ಪ್ರವಾ
ರ್ಥೇ ಪಣ ಉಗಾಗಮಃ. ಪಣ್ಣವಂ, ಪಣ್ಣವಿನಂ, ಪಣ್ಣವನ್ನಂ. ಸರ್ವತ್ರ
ಉಕಿ 89 ಇತಿ ದ್ವಿರ್ಭಾವಃ. ಅನ್ಯತ್ರ ಪಣ್ಣಿನಂ, ಪಣ್ಣನ್ನಮಿತ್ಯೇವ. ಕೇಚಿತ್ ತತ್ರಾ
ಪಚ್ಛಂತಿ. ತಥಾ ಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಕಣ್ಣಂ ರಸನೆಯನೆದೆಯ |

ತಿಣ್ಣಂ ದಣಿಯಿಸುವ ಪಲವು ಪೂವಿಂ ಕಾಯಿಂ ||

ಪಣ್ಣಿಂದೆಸೆವಿಮ್ಮವಿರೆ |

ಪಣ್ಣವಿಂ ಬಾತ್ಸೆಯಿಲ್ಲದಿ ನೇಜಿಲೋಳೆಂ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಣಿಗ್ಧಿ || 475 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಯೋಗಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪಣ್ಣಾತೋಃ ಣಿಗಾಗಮೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದಪಂ, ಪಣ್ಣಿದುದು, ¹ ಪಣ್ಣಿದೃಃ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣಿತೆ, ಪಣ್ಣಿತ್ತೆ. ನಿಯೋಗ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಣ್ಣಿದು, ಪಣ್ಣಿಪುದು.

[Pan, meaning to set to, when followed by an affix beginning with d, takes *ni* before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಣ್ಣೋ ನಿಯೋಗ ಇತ್ಯೇವ. ನನು ಅತ್ರ ಣಕಾರಃ ಕಿಮರ್ಥಃ ? ಯತೋತ್ರ ಪಣ್ಣಿದಂ, ಪಣ್ಣಿದಪಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ. ತಚ್ಚ ಅನ್ವರಣೈವ ಣಕಾರಂ ಇದಿ ಇತ್ಯೇತಾವತಾ ಹ್ರಸ್ವಾದ್ ⁵³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಣಕಾರದ್ವಿಭಾವವಾದಾಯ ವಾ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತ ಉಗಾಗಮೇ ಉಕ್ತಿ ⁵⁴ ಇತಿ ದ್ವಿಭಾವೇ ಇದಂತಃ ⁴⁷⁶ ಇತಿ ಇಕಾರಾದೇವಮಾದಯಾಃ ವಾ ² ಸಿದ್ಧೇಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಇತಿ ಕೃತೇ ಕಿದನ್ತ್ಯಃ ³⁵ ಇತಿ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಲಿಙ್ಗಾಂತಯಾ ಣಕಾರಸ್ಯ ತದಭಾವೇನ ದ್ವಿಭಾವಪ್ರಪ್ತೀರೇವ ಅಭಿವಾತ್ ಪಣ್ಣಿದಂ ಇತ್ಯಾಭ್ಯನಿಷ್ಪಮೇನ ಪ್ರವದುಷ್ವಾನ್ವಿತ. ಉಗಾಗಮಸ್ತು ವಕಾರಾದಾ ವೇನ ಭವತಿ ನ ದಕಾರಾದಾವಿತಿ ಅಸಮ್ಮಾನ್ವಿತ ಏವ. ಅತೋತ್ರ ಣಕಾರದ್ವಯಾಶ್ಚತ್ವರ್ಥಂ ಣಗಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇದಂತಃ || 476 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಕಾರಾನ್ತಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಕಾರಾದೇವೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿದಂ, ನೋಡಿದಂ, ಬಿಸಿದಂ ; ಮಾಡಿದಪಂ, ನೋಡಿದಪಂ, ಬಿಸಿದಪಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತೆಗದಂ, ಬಗೆದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡುವಂ, ಕೂಡುವಂ.

[Verbal roots ending in *u*, when followed by an affix beginning with *d*, take *i* before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಉದನ್ತಸ್ಯ ಇದ್ಭವತಿ ದಕಾರಾದಾನಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಈಸಸ್ತಗ್ಗ್ರಸ್ವಶ್ಚ || 477 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಈ, ಸಾ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತೋಃ ತಗಾಗಮೋ ಭವತಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಚ್ಚ ದಕಾರಾದಾ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇತ್ತಂ, ಇತ್ತಪಂ, ಇತ್ತು ; ಸತ್ತಂ, ಸತ್ತಪಂ, ಸತ್ತು. ಈ ಸಾ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೋದಂ, ಕೋದಪಂ.

[¹ and ², when followed by an affix beginning with *d*, take *i* before it and shorten their vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಕಥಂ ಈಸ ಇತಿ ನಿರ್ದೇಶಃ ? ಈ ಸಾ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಇತರೇತರೇ ನಮಾಹಾರೇ ವಾ ದ್ವಂದ್ವೀ ಈಸಯೋಃ ಈಸಸ್ಯ ಇತಿ ವಾ ಭವೇತ್ ನ ಈಸ ಇತಿ. ನ ಚ

ಅನಯೋಧಾತುತ್ವಾತ್ ಆಧಾತೋರಭೃತ್ವೇ (ಕಾ. 2—2—55) ಇತಿ ಕಾತ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರೀತ್ಯಾ ಧಾತೋಃ ಆಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪವಿಧಾನಾದದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಧಾತುಪದೇನ ತತ್ರ ಭೂವಾದಿನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತಧಾತುನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ. ನ ಭಾಷಾ-
ಧಾತುನಾಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತೇಭ್ಯ ಇವ ಏಭ್ಯೋಽಪಿ ತ್ಯಾದಯೋ ವಿಭಕ್ತಯ ಉತ್ಪದ್ಯೇರನ್ನಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ. ಅಥ ಆತೋ ನಾಡಃ ಶ್ಲೋಕ (ಶಾ. 1—2—151)
ಇತಿ ಶಾಕಟಾಯನಮತೇನ ಆಕಾರಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕಧೀಯತೇ; ನಾತ್ರ ಧಾತುತ್ವಾನುವಾದೇನ
ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಮಿತ್ಯಪಿ ನ ಸಾಧೀರ್ಯಾತ್. ಅತ್ರ ಪೂರ್ವತ್ರ ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ವಾ ಮತೇ ಆಕಾ-
ರಸ್ಯವ ಲೋಪವಿಧಿಃ. ಆಕಾರಸ್ತು ಸಮಾಹಾರಪಕ್ಷೇ ನ ಸಮ್ಯವತ್ಯೇವ, ಹ್ರಸ್ವ-
ದೇಶಾಪಭೃಂಭಾವಾತ್. ಇತರೇತರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತತ್ಸಮ್ಯವೇತಿ ನೈಕತ್ವಸಮ್ಯವಃ;
ತಸ್ಯ ದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವಸಿದ್ಧಿರಪ್ಯದಿತಿಚೇತ್—ನಾತ್ರ ಇತರೇತರಯೋಗೋಭಿ ವಿಸ್ತೃತಃ;
ಏಕತ್ವಾನುಪಪತ್ತಿಃ. ಕಿಂತು ಸಮಾಹಾರ ಏವ. ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ
ಈ ಪ್ರತಿವಿಧಿವಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಕರಣೀತಿ ಭೂತಪೂರ್ವಾಂ ಗತಿಮಾಶ್ರಿಸ್ಯ
ತಥಾತ್ಮಸಮ್ಯವನಯಾ ಲೋಪವಿಧಾನಸಮ್ಯವಾದದೋಷ ಇತಿ. ಅಥವಾ ಈ ಸಾ
ಇತಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಾನುಕರಣಮಾತ್ರೇಣ ಸಾಮಾನ್ಯವಿವಕ್ಷಯೈವ ಏಕವಚನಂ, ನ ಸಮಾ-
ಹಾರವಿವಕ್ಷಯೇತಿ ನಾತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶನಿರ್ಬಂಧಃ. ಅಥವಾ ಇಯಾ ಸಹಿತಃ ಸಾಃ ಈಸಾ
ಸ್ತಸ್ಯ ಈಸ ಇತಿ 1 ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಸಮಾಸಾತ್ ಪಷ್ಠಿನಿರ್ದೇಶಃ. ಈಧಾತೋಃ
ಸಾಧಾತೋಶ್ಚೇತಿ ಪರ್ಯವಸಿತೋರ್ಧ ಇತಿ ನ ಕಾಷ್ಠಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಇತ್ತಂ. ಭೂತೇ ದಃ. ಇತ್ತಪಂ. ಸತಿ ದಃ. ಇತ್ತು. ಪ್ರಾಕ್ಯಾಲೇ ದು
ಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್ 580 ಇತಿ ದುಃ. ಸರ್ವತ್ರ ಈಧಾತೋಃ ತಕಿ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶಿ ಚ
ಕೃತೇ ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮವರ್ಗಃ 506 ಇತಿ ಪೂರ್ವರೂಪಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಸಾಧಾ-
ತೋರಪಿ ಸತ್ತಂ, ಸತ್ತಪಂ, ಸತ್ತು ಇತ್ಯೂಹ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೀರ್ಣೇಷ್ಟೀಶಾಲ್ಯಾಣಃ || 478 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೀರ್ಣ, ಏಷ, ಬೀರ್ಣ, ಆಷ, ಕಾಣ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಿಱ್ಱಂ, ಕಿಱ್ಱಪಂ, ಕಿಱ್ಱು; ಎಱ್ಱಂ, ಎಱ್ಱಿಪಂ, ಎಱ್ಱು;
ಬಿಱ್ಱಂ, ಬಿಱ್ಱಪಂ, ಬಿಱ್ಱು; ಅಱ್ಱಂ, ಅಱ್ಱಪಂ, ಅಱ್ಱು; ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಪಂ,
ಕಣ್ಣು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಬಾಱ್ಱಂ, ಪೂಱ್ಱಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಕೀಱ್ಱಂ,
ವಿಱ್ಱಂ, ಬೀಱ್ಱಂ, ಆಱ್ಱಂ, ಕಾಣ್ಱಂ.

[*Kil, il, bil, al, hñn*, when followed by an affix beginning with *d*, shorten their vowel.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ನ ತಗತಿ; ವಿವಕ್ಷಾಧೀನೇ ಹಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿ ಇತಿ ಸನ್ನಿಯೋಗಪರಿಭಾಷಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾತ್. ಯದ್ವಹಿ ದಿ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತಿ

¹ ಮಧ್ಯಮಪದ.

ತ್ವಾ ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರತ ಏವ ಏಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾವೇಶಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ; ತಥಾಪಿ ಕ್ವ
ಚಿತ್ ಅಲಿ ಚ ದೃಶ್ಯತೇ. ತಥಾಚ ಸ್ವಯೇಗಃ—

ವೃ || ತುಂಗಘನಸ್ತನಂ ಬೆಮರೆ ಮೇಲುಡನಾಂ ತೆಱಿದಿದ್ದೊಡತ್ತಲಿ |
ದ್ವಂಗಳಜಸನ್ನಿಭಂ ತಲೆಯನೇಕೆಗ ತೂಗಿದನೆಂದೊಡಕ್ಕ ಕೇ ||
ಳಂಗನೆ ನಿನ್ನ ಬೀಗಿ ಬಳೆದಿದ್ದ ಕುಚಂಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾಂ |
ಹಿಂಗದೆ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಯನದಂ ಕಿಲಲೆಂದನುಗೆಯ್ದು ತೂಗಿದಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ—

ಕಂ || ಅಱಲಿಸಿ ಕುಮುದಿನಿಯನಿಳಾ |
ನಳಯಕ್ಕ ತಿತಾಪಮಿತ್ತೆಸಿದು ತಕ್ಕರ ಸಂ ||
ಗಳಗಣಕಮೆಂದು ಕಡಲೊಳ್ |
ಬಿಲಲೆಂದನುಗೆಯ್ದ ನಕ್ಕನಸ್ತಾಚಲಿದಂ || ಇತಿ ಚ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಸೂತ್ರೇ ಕೀಲಾದೀನಾಮೇವ ಗ್ರಹಣಂ ; ತಥಾಪಿ ಬಾಣ್ಯೋಽಪಿ
ಕೇಚಿತ್ ವಿಭಾಪಯಾ ಇಚ್ಛನ್ತಿ. ಬಾಣ್ಯಂ, ಬಿಣ್ಯಂ ; ಬಾಣ್ಯಳ್, ಬಿಣ್ಯಳ್ ; ಬಾಣ್ಯದು,
ಬಿಣ್ಯದು ; ಬಾಣ್ಯ, ಬಿಣ್ಯ ; ಬಾಣ್ಯೊಡೆ, ಬಿಣ್ಯೊಡೆ ಇತಿ.

ಕಿಣ್ಯಂ, ಕಿಣ್ಯಪಂ, ಕಿಣ್ಯು. ಅತ್ರ ಕೀಲಃ ಕವಲಾದಿತ್ವಾತ್ ದಕಾರಸ್ಥ ತಕಾರಃ.
ಕಣ್ಯಂ, ಕಣ್ಯಪಂ, ಕಣ್ಯು. ಅತ್ರ ಉಣ್ಯೋಽಘ್ನಣ್ಯೋ ದೋರ ಡಃ 505 ಇತಿ ಡಾ
ದೇಶಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತೌ ಕಾಣ್ಯಂ. ಅತ್ರ ಣಃ 518 ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಥ ಬಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಮಿನೋರ್ನಕ 25 || 479 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೇ, ಮಿ, ನೋ ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾದೇ
ಶೋ ಭವತಿ ನಗಾಗಮಶ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೆಂದಂ, ಬೆಂದಪಂ, ಬೆಂದು ; ಮಿಂದಂ, ಮಿಂದಪಂ,
ಮಿಂದು ; ನೊಂದಂ, ನೊಂದಪಂ, ನೊಂದು. ಬೇಮಿನೋರಿತಿ ಕಿಂ ?
ತೇದಂ, ಕೋದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬೇವಂ, ಮಿವಂ, ನೋವಂ.

[Bē, mē, nē, when followed by an affix beginning with ḍ, shorten their
vowel and take u.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಏಷಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾದೇಶೋ ನಕ್ಷ ಆಗಮಃ. ಬೆಂದಂ, ಬೆಂದಪಂ ಇತ್ಯಾ
ದೌ ಸರ್ವತ್ರ ತದನ್ವೋ ವಾ ವರ್ಗೇ 80 ಇತಿ ವೈಭಾಷಿಕೋನುಸ್ವಾರಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತವೋರ್ದೋರಃ ಪಃ || 480 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತವು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋರಃ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ
ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತವ್ವಂ, ತವ್ವಪಂ. ತವೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಅವಿದಂ. ದಿ ಇತಿ
ಕಿಂ ? ತವಿಪಂ. ದೋರಿತಿ ವಕಾರಸ್ಥಾಪಿ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

[*Tavu*, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *p*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮುದೋಸ್ತಃ || 481 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮುದು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುತ್ತಂ, ಮುತ್ತಪಂ, ಮುತ್ತ.

[*Mudu*, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮಿದೇರವಘಾತೇ || 482 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಘಾತೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಮಿದಿ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಿತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಪಂ, ಮಿತ್ತು. ಮಿದೇರಿತಿ ಕಿಂ? ಕುಮ್ಮಿದಂ, ಕುಮ್ಮಿದಪಂ. ಅವಘಾತ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಿದಿದಂ, ಮಿದಿದಳ್— ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತೇನ ವಾ ಅಮರ್ದಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಿದಿನಂ, ಮಿದಿವಳ್.

[*Midi*, meaning to pound, when followed by an affix beginning with *d*, changes its final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅವಘಾತೋ'ವಹನನಂ ಮುಸಲಶ್ರಿಯಾ ಮುಸಲೇನ ವಿತುಷ್ಠಿಕ್ ರಣಂ. ಮಿದಿಧಾತುರವಘಾತೇ ಮರ್ದನೇ ಚ ಪಠ್ಯತೇ. ತತ್ರ ಅವಘಾತಾರ್ಥ ಏವ ದೋಃ ತಾದೇಶೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ. ತದೇವ ಪ್ರತ್ಯದಾಹರತಿ—ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತೇನ ವಾ ಅಮರ್ದಯದಿತಿ. ಅತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಮೇಕತ್ವಂ ವಾ ನ ತನ್ಮಂ. ಪದಾ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಮು ನೈನ ವಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ತಮಪಕರಣೇನೇತ್ಯೇವ ನ ಮುಸಲೇನೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎಱಿ ಉಪ್ಪಸಱುಬೇಸಱೋಃ || 483 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಎಱಿ ಉಪ್ಪಸಱುಭೃತೀನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಱಿತ್ತಂ, ಎಱಿತ್ತಪಂ, ಎಱಿತ್ತು; ಆಸತ್ತಂ, ಆಸತ್ತಪಂ, ಆಸತ್ತು; ಬೇಸತ್ತಂ, ಬೇಸತ್ತಪಂ, ಬೇಸತ್ತು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಕೆದಖಿದಂ, ಬೆದಖಿದಂ.

[*Elaharu, asaru, besaru*, when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋಸ್ತ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಷೋರ್ಲಘ್ವಾದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ || 484 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಋಶಬ್ದನ್ತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೆತ್ತಂ, ತೆತ್ತಪಂ, ತೆತ್ತು ; ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು ;
ಪೊತ್ತಂ, ಪೊತ್ತಪಂ, ಪೊತ್ತು. ಷೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಇಱಿದಂ, ತಿಱಿದಂ.
ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಱಿದಂ, ಪೇಱಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಅಳ
ಱಿದಂ, ನೆಳಱಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಿಱುವಂ, ಕಿಱುವಂ, ಪೊಱುವಂ.

[Verbal roots ending in *ru*, and containing two vowels of which the first
is short, when followed by an affix beginning with *l*, change their
final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಯೇ ಧಾತವೋ ಋಶಬ್ದನ್ತಾ ಯೇ ಚ ಲಘ್ವಾದಯೋ ಯೇ
ಚ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಇತಿ ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಾನ್ವಯೋ ವಿವಕ್ಷಿತಃ ; ಅನಿಷ್ಟ ಪ್ರಸಂಜ್ಞನಾತ್. ಕಿಂತು
ಲಘ್ವಾದಿತ್ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ಯೇ ಚ ಸತಿ ಯೇ ಧಾತವೋ ಋಶಬ್ದನ್ತಾನ್ತಃಪಾಮಿತಿ ಸಮು
ದಿತಾನ್ವಯ ಏವ. ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು. ಅತ್ರ ಇಸು ಬಿಸು ಗಿಱು ಕಿಱು
ಕಿಡೋರಿತ್ 480 ಇತಿ ಎದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಗೋಃ ಕಃ || 485 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಗುಶಬ್ದನ್ತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ಕಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು ; ಮಿಕ್ಕಂ, ಮಿಕ್ಕಪಂ,
ಮಿಕ್ಕು ; ನಕ್ಕಂ, ನಕ್ಕಪಂ, ನಕ್ಕು. ಗೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಉಗಿದಂ, ಸುಗಿದಂ
ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗಿದಂ, ಬೂಗಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಹರಗಿ
ದಂ, ಮಸಗಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪುಗುವಂ, ಮಿಗುವಂ, ನಗುವಂ.

[Verbal roots ending in *gu*, and having two vowels of which the first is
short, when followed by an affix beginning with *l*, change their
final syllable to *k*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲಘ್ವಾದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ವರ್ತತೇ. ತತ್ತ್ವೇ ಸತಿ ಯೇ ಗುಶ
ಬ್ದನ್ತಾನ್ತಃಪಾಂ ಗೋಃ ಕಾದೇಶೋ ಭವತೀತಿ. ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು.
ಉಗು ಪುಗು ಕುಡು ತುಡೋರೋದ್ಧಸ್ವಃ 480 ಇತಿ ಒದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋಶಃ || 486 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದಿನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಸುಶಬ್ದನ್ತಾನಾಂ ಧಾತು
ನಾಂ ದೋಃ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಚ್ಚಂ, ಎಚ್ಚಪಂ, ಎಚ್ಚು ; ಬೆಚ್ಚಂ, ಬೆಚ್ಚಪಂ, ಬೆಚ್ಚು. ಸೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಸಿದಂ, ಹಸಿದಂ. ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಹಾಸಿದಂ, ಬೀಸಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಅಡಸಿದಂ, ಅಲಸಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಸುವಂ, ಬಿಸುವಂ.

[Verbal roots ending in *su*, and having two vowels of which the first is short, when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *ch*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿಶೇಷಣಗತಿಃ ಪ್ರಾಗ್ವಾದೇವ. ಸುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಚಾದೇಶ ಇತಿ ವಿಶೇಷಃ. ಎಚ್ಚಂ, ಎಚ್ಚಪಂ, ಎಚ್ಚು ; ಬೆಚ್ಚಂ, ಬೆಚ್ಚಪಂ, ಬೆಚ್ಚು. ಸರ್ವತ್ರ ಇಸು ಬಿಸು 400 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಎದಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋಷ್ಯಃ || 487 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲಘ್ವಾದೀನಾಂ ದ್ವಿಸ್ವರಾಣಾಂ ಡುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇಟ್ಟಂ, ಇಟ್ಟಪಂ, ಇಟ್ಟು ; ಪಟ್ಟಂ, ಪಟ್ಟಪಂ, ಪಟ್ಟು ; ಬಿಟ್ಟಂ, ಬಿಟ್ಟಪಂ, ಬಿಟ್ಟು. ಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಡಿದಂ, ಕಡಿದಂ. ಲಘ್ವಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮೂಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ. ದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಹರಡಿದಂ, ಕಡಡಿದಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಇಡುವಂ, ಪಡುವಂ.

[Verbal roots ending in *du*, and having two vowels of which the first is short, when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *ṭ*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಡ್ವಂತಾನಾಂ ಟಾದೇಶಃ. ಶೇಷಂ ಪೂರ್ವವತ್.

ಯದ್ವಪಿ ಋಲೋರ್ಲಘ್ವಾದೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ 484 ಇತ್ಯಂತರಂ ಗುಸುಡೋಃ ಕಕ ಟಂ ಇತ್ಯೇವ ಪ್ರಣೇತವ್ಯಂ ; ಭಿನ್ನಯೋಗಕರಣಾದೇಕಯೋಗಕರಣಸ್ಯ ಲಘುತ್ವಾತ್. ತಥಾಪಿ ಲಘುಪ್ರತಿಪತ್ಯಾರ್ಥಮೇವಂ ಕರಣಂ. ಯತಃ ಪದಲಾಘವಾತ್ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಾಘವಂ ಕ್ರಿಯಾ ಇತಿ. ಅಸ್ಮಿ ಚ ಏವಂ ಪ್ರಚಾಮಪ್ಯಾಚಾರಃ ಏ ಅಯ್ (ಕಾ. 1-2-12), ಐ ಆಯ್ (ಕಾ. 1-2-13), ಒ ಅವ್ (ಕಾ. 1-2-14), ಔ ಆವ್ (ಕಾ. 1-2-15) ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ || 488 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪಡಲಿಡ್ವಾದೀನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಡಲಿಟ್ಟಂ, ಪಡಲಿಟ್ಟಪಂ, ಪಡಲಿಟ್ಟು ; ಪೊಡಮಟ್ಟಂ, ಪೊಡಮಟ್ಟಪಂ, ಪೊಡಮಟ್ಟು.

ಪಡಲಿಡು, ಪೊಡಮಡು, ಮುಂಬಿಡು, ಬುಡಂಬಡು, ಮೂಗುವೆಡು, ಕರುವಿಡು, ತಿಟ್ಟವಿಡು, ದಾಟಿಡು, ಗೋಚಿಡು, ಊಳಿಡು, ದೂಳಿಡು, ಮೂಳಿಡು, ಬೇರ್ಪುಡು, ನೇರ್ಪುಡು ಇತಿ ಪಡಲಿಡ್ವಾದಿಃ.

[*Padalidu* and the roots classed with it (see above), when followed by an affix beginning with *d*, change their final syllable to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಡೋಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವ. ನನು ಅಯಮನಾರಮ್ಭಣೀಯೋ ಯೋಗಃ. ಯತೋತ್ರ ಪಡಲಿಡು, ಪೊಡಮಡು, ಮುಂಬಿಡು ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಇಡು, ಪಡು, ಬಿಡು ಇತ್ಯಾದಿಧಾತವ ಏವ ಉತ್ತರಾಂಶಾಃ. ತಥಾ ಚ ಡೋಷ್ಯಃ 487 ಇತ್ಯನಂತ ರಯೋಗಾದೇವ ಸಿದ್ಧೀರಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಯಥೋಕ್ತಧಾತುಪ್ರತಿರೂಪಕೋತ್ತರಾಂಶಾ ಅಪಿ ಅಖಣ್ಣಾ ಏವೈತೇ ಧಾತವೋ ನೋಕ್ತಧಾತೋತ್ತರಾಂಶಾಃ ಸಖಣ್ಣಾಃ. ನ ಹಿ ಸಾ ರೂಪ್ಯಮಾತ್ರಾತ್ಯಯಸಿದ್ಧಿಃ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸುಬಂತಪ್ರತಿರೂಪಕಾಸ್ತಿಭಿಂತ ಪ್ರತಿರೂಪಕಾಶ್ಚ ಅವ್ಯಯವಿಶೇಷಾ ಆಪಿ ನೋಚ್ಛೇರನ್ವಿತಿ. ನ ಚ ಅಮಿಾ ಉಕ್ತರೂಪಾಃ ಸಖಣ್ಣಾ ಏವ ಭವಂತು ಕೋ ದೋಷ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯದ್ವೇವಂ ತರ್ಹಿ ಅತ್ರ ಪೂರ್ವಾಂಶಾಃ ಕಿಂ ಧಾತವಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾನಿ ಪದಾನ್ಯೇವ ವಾ? ನ ಕಥಮಪ್ಯುತ್ತರೇಣ ಸಮ್ಬಂಧಸ್ತಿ. ನ ಚ ಪಾಲ್ಗುಣಿದಂ, ನೀಗ್ಗುಣಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಸಮಸವತ್ ಕಂಪುಣಿ, ಬಿಡುಣಿ ಇತ್ಯಾದಿಕೃದಂತವದ್ವಾ ಪದಾನ್ಯುಪಪದಾನಿ ವಾ ಭವೇಯುರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ತತ್ರವದತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಾರ್ಥವೇವ ವದೇಯಃ ನ ಕಥಮಪ್ಯರ್ಥಾನ್ತರಂ. ವದಂತಿ ಚ ಅತ್ರ ಉಭಯೇಂಶಾಃ ಸಮುದಿತಾ ಅರ್ಥಾನ್ತರಮೇವ ಅಪೂರ್ವಾರ್ಥಸಂಸ್ಪರ್ಶಿತಿ. ತ ಏವ ಹಿ ಸಖಣ್ಣಾ ಯೇ ರೂಢ್ಯಾ ಯೋಗರೂಢ್ಯಾ ವು ಅಂಶಾರ್ಥಭಾಸಕಾ ಏವ ಸ್ವಯಮು ಛಾನ್ತರಂ ಭಾಸಯಮಾನಾ ನಾನ್ಯೇ ಇತಿ ನಾಮಿಾ ಸಖಣ್ಣಾ ಇತಿ.

ಅತ್ರ ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ ಇತಿ ಏಕತ್ವಮತನ್ತ್ರಂ, ಆಕೃತಿಗುಣತ್ವಾತ್. ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಆಭ್ಯುಚ್ಚಯಿಕಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗುಪುಗುಕುಡುತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ || 489 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಗ್ವಾದಿನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಪ್ರಸ್ವಾಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಕ್ಕಂ, ಬಕ್ಕಪಂ, ಬಕ್ಕ್ಕು; ಪೊಕ್ಕಂ, ಪೊಕ್ಕಪಂ, ಪೊಕ್ಕು; ಕೊಟ್ಟಂ, ಕೊಟ್ಟಪಂ, ಕೊಟ್ಟು; ತೊಟ್ಟಂ, ತೊಟ್ಟಪಂ, ತೊಟ್ಟು. ಏಷಾಮಿತಿ ಕಿಂ? ಉಟ್ಟಂ, ಸುಟ್ಟಂ. ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಅನನ್ತೈಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

[*Ugu, pugu, kudu, tudu*, when followed by an affix beginning with *d*, change their first vowel to *o* short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಉಗ್ವಾದಿನಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಬದಾದೇಶೋನೇನ ವಿಧೀಯತೇ. ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪರತ ಅಭ್ಯಯೋಃ ಗೋಃ ಕಃ 485

ಇತಿ ಅನ್ತರಯೋಃ ಡೋವ್ಯಕ್ತಃ 487 ಇತಿ ಕಟಾದೇಶಃ ಚ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ. ಅತೋತ್ರ ಕಿಂವಾ ಪ್ರಥಮತೋ ವಿಧೇಯಮಿತಿ ವಿಚಿಂತ್ಯಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ; ಕಟಾದೇಶಯೋರಪಿ ಪ್ರಾಗ್ವಿಧೇಯತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಪರತ್ವಾದನವಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ ಬದಾದೇಶ ಏವ ಪ್ರಾಕ ಕಿಂ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸ ಹಿ ಪ್ರಥಮತೋ ಭವನ್ ಉಗ್ವಾದಿನಾಮನ್ತಃಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾತಃ; ಪಷ್ಪಾಸ್ಥಾನೇನ್ತಃಸ್ಯ²² ಇತಿ ವಚನಾತ್. ತಥಾ ಚ ಅಕಿಂಚಿತ್ಕರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್; ಕೃತಸ್ಯಾಪಿ ತಸ್ಯ ಕಟಾದೇಶಕರಣೇನ ನಾಶಾತ್.

ನ ಚ ಬದಾದೇಶೇನ ವಿಕೃತಿಮಾಪನ್ನಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಅಗ್ವಂತತ್ವಾದನ್ವಂತತ್ವಾಚ್ಚ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣಃಭಾವಾತ್ ಕಟಾದೇಶಾನೇವ ನ ಸ್ಯಾತಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ; ಕಿಂಚಿದ್ವಿಕಾರೇಽಪಿ ಧಾತುಸ್ವರೂಪಪ್ರಚ್ಛವನಾತ್. ನ ಹಿ ತದವಸ್ಥಾಯಾಮಧಾತವಸ್ತೇ. ಆತಃ ಪ್ರಾಕ್ತನೀಮವಸ್ಥಾಮಾದಾಯ ಉಕ್ತವಿಶೇಷಣಸಂಭವಾತ್ ಕಟಾದೇಶಃ ಭವತ ಏವೇತಿ ಕೃತಕಟಾದೇಶಾನಾಮೇವ ಬದಾದೇಶಃ.

ನ ಚ ಉಕ್ತರಿತ್ಯಾ ಅನೇನೈವ ತಯೋರ್ನಾಶೋಪ್ಯಾಶ್ಚ ೪೮ ಇತಿ ಇತರೇತರನಾಶ್ಯ ನಾಶಕಛಾವಭಿಯಾ ನ ಕೋಪ್ಯತ್ರ ಆದೇಶಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಕಾಲಭೇದಾತ್ ಸ್ಥಾನಿ ಭೇದಾಚ್ಚ ಉಭಯೋರಪಿ ಸಂಭವಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಕಟಾದೇಶಃ ಹಿ ಉಗ್ವಾದಿನಾಂ ದೋಃ ಸ್ಥಾನೇ ಪ್ರಾಗ್ವಿಧೇಯೇತೇ. ಬದಾದೇಶಸ್ತು ಪ್ರಸ್ತಸಂಜ್ಞಯಾ ವಿಧೇಯಮಾನಃ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕ ಏವೇತಿ ಅನ್ತಃಸ್ಯ ವೃಜ್ಞನತ್ವಾತ್ ಆದೇರುಕಾರಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಭವತೀತಿ. ಅತಃ ಏವ ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವವಿಶೇಷಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಬದಿತಿ ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧೇಃ ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಮನರ್ಥಕಮೇವ ಸ್ಯಾದಿತಿ.

ಅತ್ರ ಉಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಬಳಂ, ಬಳಂತ್ಯಾದಿನ ಸಿದ್ಧ್ಯೇದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸು ಬಿಸು ಗಿಱು ಕಿಱುಕಿಡೋರೆತ || 490 ||

ವೈತ್ತಿ || ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಇಸ್ಯಾದಿನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರಾತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಎಚಂ, ಎಚಪಂ, ಎಚು ; ಬೇಚಂ, ಬೇಚಪಂ, ಬೇಚು ; ಗೆತ್ತಂ, ಗೆತ್ತಪಂ, ಗೆತ್ತು ; ಕೆತ್ತಂ, ಕೆತ್ತಪಂ, ಕೆತ್ತು ; ಕೆಟ್ಟಂ, ಕೆಟ್ಟಪಂ, ಕೆಟ್ಟು. ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವವತ್.

[Isu, bisu, giru, kiru, kidu, when followed by an affix beginning with d, change their first vowel to e short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಿಕತ್ವನಿಯಮಾರ್ಥಂ ಹ್ರಸ್ವವಿಶೇಷಣೇನ ಭಾವ್ಯಂ. ತಚ್ಚ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದನುಷ್ಠುತ ಇತ್ಯಾಹ—ಹ್ರಸ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಅಭ್ಯಯೋಃ ಸೋಶಃ²³ 488 ಇತಿ ಅನನ್ತರಯೋಃ ಷೋರ್ಲಫ್ವಾದೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ⁴⁸⁸

ಇತಿ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಡೋಷೈಃ 487 ಇತಿ ಚ ತಟಕಾರಾದೇಶಕರಣಾದನನ್ತರಮೇವ
ವಿದಾದೇಶೋ ವಿಧೇಯ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ್ಪಲೋ ನಃ || 491 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಲ್, ಸಲ್ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಂದಂ, ಕೊಂದಪಂ, ಕೊಂದು ; ಸಂದಂ, ಸಂದ
ಪಂ, ಸಂದು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ದಂ, 1 ಬಲ್ಬಂ. ದಿ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಕೊಲ್ಬಂ, ಸಲ್ಬಂ.

[*Kol and sal*, when followed by an affix beginning with *d*, change their
final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರೋರಿಮಿ ಚ || 492 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋರ್ಧಾತ್ವೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ
ಭವತಿ ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇಮಿ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಂದಂ, ತಂದಪಂ, ತಂದು, ತನ್ನಿಂ ; ಬಂದಂ, ಬಂ
ದಪಂ, ಬಂದು, ಬನ್ನಿಂ. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಪೋರ್ದಂ, ಪೋರಿಂ.
ಇಮಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಕ್ಕುಂ, ಬಕ್ಕುಂ.

[*Tar and bar*, when followed by an affix beginning with *d*, or by the affix
im, change their final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮ್ 487 ಇತಿ ಆಶೀರಾದಿವಿಷಯೇ ಯುಷ್ಮದನೇಕವಚನಸ್ಯ ಇರ
ಇಮಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ದಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಚ ಪರೇ
ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ನಕಾರಾದೇಶಃ. ಅತ್ರ ದ್ವಿತ್ವಮಾಭ್ಯುಚ್ಚಯಿಕಮತನ್ತು
ಮೇವ. ತನ್ನಿಂ, ಬನ್ನಿಂ. ದ್ರಸ್ವಾತ್ 53 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದ್ವಿಭಾವಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಲೋ ವಾ || 493 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ
ದಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಿಂದಂ, ನಿಲ್ದಂ ; ನಿಂದಪಂ, ನಿಲ್ದಪಂ ; ನಿಂದ್ಯ
ನಿಲ್ದ. ನಿಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಲ್ದಂ, ಬಲ್ದಪಂ.

[*Nil*, when followed by an affix beginning with *d*, optionally changes its
final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಳ್ಳೋ ಣಃ || 494 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಳ್ಳ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ನಾ ರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಣ್ಣಂ, ಕೊಣ್ಣಪಂ, ಕೊಣ್ಣು.

[*Kol*, when followed by an affix beginning with *n*, changes its final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ವಾನುವೃತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಟು || 495 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಟು ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣ್ಣು. ಟಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಳವು.

[*U*, when followed by the affix *tu*, changes its final letter to *n*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದಿ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಣ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಟು ಪರೇ ಣಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತೀತ್ಯೇವ.

ನ ಚ ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನಿನೋ'ನುಪಾದಾನಾತ್ ಕಸ್ಯ ನಾ ಅಯಮಾದೇಶ ಇತಿ ಶಬ್ದಂ. ಉದೂವೋಷ್ಪ್ಯವೃತ್ತಿಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ 459 ಇತಿ ಸತ್ತಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಳ್ಳಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಉದೋಃ ಟುರಾದೇಶೋ ವಿಹಿತಃ. ನ ಚ ತತ್ ಏವ ಪರೋ ನಾನ್ಯತ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಟುಪರತ್ವಮುಳ ಏವೇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ಪ್ರಿಧೃತಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾ ವಿಕಿಷ್ಕೃ ಅನುಕ್ತ್ವಾ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಆಹ-ಧಾತೋಃ ಇತಿ. ಉಳ್ಳಾತೋರಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಗೋಃ ಶಪ್ಪಿ || 496 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಶಬಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಪಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಪ್ಪಂ, ಅಪ್ಪಿನಂ ; ಆಪಂ, ಆಪಿನಂ. ಆಗೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ತೂಗಿಪಂ, ಬೂಗಿಪಂ. ಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವಂ, ಆಗುವಿನಂ, ಆಗು ವನ್ನಂ.

[*Agu*, when followed by an affix beginning with *p*, optionally becomes *ap*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ 502 ಇತಿ ಆಗು ಘೋಗು ತಾಗೂನಾಂ ದೋಃ ಲುಬ್ಧಿಧಾಸ್ಯತೇ. ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವಕಾರಸ್ಯ ಪಾದೇಶೋ'ಪಿ ವಕ್ಷ್ಯತೇ. ಏವಂ ಪಕಾರಾದಿಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಅಗೋಃ ಅನೇನ ಶಬ್ದಭಾಷ್ಯತೇ. ಶಕಾರಃ ಸರ್ವಾದೇಶಾರ್ಥಃ.

ಅಪ್ಪಂ. ಭಾವಿನಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಪ್ಪಿನಂ. ವುದುಮೆವನ್ನಂ 588 ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾ ವಿನಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಪಕ್ಷಾನ್ತರಂ ದರ್ಶಯತಿ-ಆಪಂ, ಆಪಿನಂ,

ಸೂತ್ರಂ || ಅಶ್ವೋ ಹಶ್ || 497 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಅಶಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಸಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ, ಸಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಹಂ, ಅಪ್ಪಂ ; ಅಹಳ್, ಅಪ್ಪಳ್ ; ಅಹುದು, ಅಪ್ಪುದು.

[*Agū*, when followed by an affix beginning with *p*, optionally becomes *a*, and the *p* changes to *h*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ವೇತಿ ಆಗೋರಿತಿ ಪೇತಿ ಚ ಅನುವೃತ್ತಿವಾಕ್ಯಿ ಲ್ಲಾಹ—ಆಗು ಇತ್ಯಾದಿ. ಚಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ನ ಕೇವಲಮತ್ರ ಆಗೋಃ ಅಶಾದೇಶ ಏವ ವಿಧೇಯಃ ; ಕಿಂತು ತನ್ನಿಮಿತ್ತಭೂತಸ್ಯ ಸಕಾರಸ್ಯ ಹಕಾರಾದೇಶೋಽಪೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಶಕ್ಕ್ತಿ || 498 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಶಗಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಸಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಕ್ಕುಂ, ಅಕ್ಕುಗುಂ, ಅಕ್ಕೈ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಗು ಗುಂ, ಆಗುಗೆ.

[*Agū*, when followed by an affix beginning with *k*, optionally becomes *a**k*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗೋರಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೋರ್ಲುಪೋಗೋಃ || 499 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೋಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ಸಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೋಕುಂ, ಪೋಕುಗುಂ, ಪೋಕೈ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೋಗುಗುಂ, ಪೋಗುಗೆ.

[*Pōgu*, when followed by an affix beginning with *k*, drops its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕಿ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಗೋಶ್ಚ ದಿತ್ತ್ವ || 500 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೋಗೋಃ ಆಗೋಶ್ಚ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ಸಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತ್ತ್ವೇ ಚ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೋದಂ, ಪೋದಪಂ, ಪೋಯಿತ್ತು ; ಆದಂ, ಆದಪಂ, ಆಯಿತ್ತು. ದಿತ್ವಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಆಗುವಂ, ಪೋಗುವಂ.

[*Pōgu* and *āgu*, when followed by an affix beginning with *ā* or by *itu*, drop their final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದೋರ್ಲುಂಬಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಬ್ಬಃ ಪೋಗೋರಿತ್ಯೇತತ್ಸಮುಚ್ಚ ನೋತಿ ದಕಾರಶ್ಚ ಇತ್ಯುಶ್ಚ ದಿತ್ತು ತಸ್ತಿನ ದಿತ್ತೌ. ದಕಾರಾದೌ ಇತ್ತ್ವೌ ಚ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಥವಾ ದೀತ್ವೌ ಇತ್ಯೇವ ಪಾಠಃ. ದಿ ಇತಿ ಇತ್ತ್ವಾವಿತಿ ಪದದ್ವಯಂ. ಚಕಾರೋ ಮಧ್ಯದೀಪಕ ಉಭಯತೋಽಪಿ ಸಮ್ಪದ್ವೃತ್ತೇಃ ಆಗೋಃ ಪೋಗೋಶ್ಚ ದಿ ಇತ್ತ್ವೌಚ್ಛೇಃ. ಪೋಯಿತ್ತು. ಬುದೋ ಬಹುಲಂ ³⁹ ಇತಿ ಯಕ್. ಆಯಿತ್ತು ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ³⁵ ಇತಿ ಯಕ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇತಾವೇರ್ಯಶ್ || 501 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗೋಃ, ಪೋಗೋಶ್ಚ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಬ್ಧವತಿ ಇತು ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ; ಇಕಾರಸ್ಯ ಯಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಯು, ಪೋಯು.

[*Agū* and *pōgu*, when taking the affix *itu*, drop their final syllable, and ⁴ becomes *y*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಗೋಶ್ಚೇತಿ ದೋರ್ಲುಂಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ ಚಕಬ್ಬ ಇತ್ತ್ವೌ ಆಗು ಪೋಗೋಃ ದುಲೋಪೇ ಯೋ ಹೇತುಃ ತಸ್ಯೈವ ಇತೋಃ ಇಕಾರಸ್ಯ ಯಕಾರಾದೇಶ ಶ್ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿ ವಾ || 502 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಆಗು, ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ತಾಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ದೋಃ ಲೋಪೋ ವಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗುವಂ, ಆಪಂ ; ಆಗುವಿನಂ, ಆಪಿನಂ ; ಪೋಗುವಂ ಪೋಪಂ ; ಪೋಗುವಿನಂ, ಪೋಪಿನಂ ; ತಾಗುವಂ, ತಾಪಂ ; ತಾಗುವಿನಂ, ತಾಪಿನಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆದಂ, ಪೋದಂ, ತಾಗಿದಂ.

[*Agū*, *pōgu* and *tāgu*, when followed by an affix beginning with *v*, optionally drop their final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರತ್ಯಃ ಚಕಬ್ಬ ಆಗೋರಿತ್ಯೇತತ್ ತತ್ಸಮ್ಪದ್ವೃತ್ತಿ ಚಕಬ್ಬ ಸಮುಚ್ಚೇತಂ ಪೋಗೋರಿತ್ಯೇತಚ್ಚ ಸಮುಚ್ಚ ನೋತಿತ್ಯುಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಆಗು ಪೋಗು ಇತ್ಯೇತ ಯೋಃ ತಾಗು ಇತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಇತಿ. ದುಲೋಪಪಕ್ಷೇ ಲುಪ್ತದೋಃ ⁵¹⁵ ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶಃ. ಅನ್ಯತ್ರ ವಶ್ರುತಿರೇವ. ಪ್ರತ್ಯುಧಾಹರಣೇ ಆದಂ, ಪೋದಂ ಇತ್ಯತ್ರ ಆಗೋಶ್ಚ ದಿತ್ತೌ ⁵⁰⁰ ಇತಿ ದುಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ || 503 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹುಸ್ವರಾಣಾಂ ಸುಶಬ್ದಾಂತಾನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ದೋಃ ಲುಬ್ಧಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲಸುವಂ, ಅಲಪಂ ; ಕಿಸಿಸುವಂ, ಕಿಸಿಪಂ ; ಬಿಸಿಸುವಂ, ಬಿಸಪಂ ; ವರಿಸುವಂ, ವರಿಪಂ. ಸೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಹರಗುವಂ, ಕಲಕುವಂ. ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಕಿಂ ? ಹಾಸುವಂ, ಬೀಸುವಂ. ವಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಹರಸಿದಂ, ಬರಸಿದಂ.

[Polysyllabic verbal roots ending in *su*, when followed by an affix beginning with *v*, optionally drop their final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಿ ವೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಸೋರಿತಿ ಆಹಿತಾನಾಹಿತಸಾಧಾರಣಂ ಸುರೂಪಾ ಸ್ತತ್ಪ್ರಮಾತ್ರಂ ವಿಶೇಷಣಂ ತತ್ರ ಅನಾಹಿತಾನ್ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಅಲಸು, ಕಿಸಿಸು, ಮುನಿಸು, ಮುಳಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಆಲಸ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ತದ್ಭವೇ ಅಲಸು ಇತಿ ; ಕಿಸಿ ಮುನಿ ಮುಳಿ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಸುಮುನಿಕಿಸಿಮುಳಿಭ್ಯಃ⁵⁷⁵ ಇತಿ ಭಾವೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕಿಸಿಸು, ಮುನಿಸು, ಮುಳಿಸು ಇತಿ ಚ ಸಿದ್ಧ್ಯಂತೀತಿ ಆಹಿತಾ ಏವೈತೇ ಕಥಮನಾಹಿತಾ ಇತಿ ಚೇತಃ—ನೈತದ್ಭುಕ್ತಂ. ಆಖ್ಯಾತಪ್ರಕರಣೇ ಧಾತವ ಏವ ಪ್ರಸ್ತುತವಿಷಯಾ ಇತಿ ತತ್ರೈವ ಆಹಿತಾನಾಹಿತಚಿನ್ತಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ನಾನ್ಯತ್ರ. ನೈತೇ ಧಾತವಃ ; ಕಿಂತು ನಾಮಾನ್ಯೇವೇತಿ ಅನ್ಯದೇತತಃ. ದರ್ಶಿತಾಸ್ತು ನೈವಂ ಸಾಧಿತಾಃ ; ಕಿಂತು ಅಖ್ಯಾತಃ ಏವ ಧಾತವ ಇತಿ ಅನಾಹಿತಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ಇತಿ.

ಆಹಿತಾನ್ ದರ್ಶಯತಿ—ವರಸು ಇತ್ಯಾದಿ. ವರಣಶಬ್ದಾತ್ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋತಿ⁵⁸³ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಯೋಗೇನ ಇಸುಪಿ ಸಿಪ್ಸನ್ನ ಇತಿ ಆಹಿತ ಉಚ್ಯತೇ ಏವಂ ರಾಗಿಸು, ಭೋಗಿಸು ಇತ್ಯಾದಯ ಇಸುಬನ್ತು ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ.

ಏವಂ ದ್ವಿಪ್ರಕಾರೇಷು ಸುಶಬ್ದಾಂತೇಷು ಧಾತುಷು ಯೇ ಬಹುಸ್ವರಾಸ್ತೇಷಾ ಮೇವ ದೋರ್ಬಾಬ್ಬಾ ಭವತಿ ವಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಇತಿ. ಅಲಪಂ, ಕಿಸಿಪ ಮಿತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಲುಪ್ತದೋಃ⁵¹⁵ ಇತಿ ವಕಾರಸ್ಯ ವಕಾರಾದೇಶೋ'ವಗತ್ತವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿ || 504 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಸುಶಬ್ದಾಂತಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ದೋಃ ಲುಭ್ವತಿ ಕಕಾರಾದೌ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿಕುಂ, ಮಾಡಿಕುಗುಂ, ಮಾಡಿಕೈ ; ಭಂಜಿಕುಂ, ಭಂಜಿಕುಗುಂ, ಭಂಜಿಕೈ. ಕಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೂಜಿಸುವಂ, ಪೂಜಿಪಂ.

[Verbal roots ending in *su*, when followed by an affix beginning with *k*, drop their final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೃಥಗ್ಗೋಗಮಹಿಮ್ನೈವ ನಾತ್ರ ವಾನುವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ—ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ. ಸೋರಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಚ್ಚ ಅತ್ರ ಆಹಿತಪರಮೇವ ನ ಪೂರ್ವತ್ರೇವ ಸಾಧಾರಣಂ. ಯತೋ'ತ್ರ ಕಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತನಿರ್ದೇಶಃ. ಸ ಚ ಕಕಾರಃ ಸೋಃ ಆಹಿತಾದೇವ ಸವಸ್ಥಾವೈ ಸಾನಾಹಿತಾತ್ ; ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಾನಾಹಿತೋ ಗಃ ಕಃ⁴⁷³

ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತ ಏವ ಬಹುಸ್ವರತ್ಯಮಪಿ ಅರ್ಥಿಕಮೇವ. ನ ಹಿ ಏಕಸ್ವರೈ ದ್ವಿಸ್ವರೇ ವಾ ಸೇಯಂ ಇಸುಬಂತತಾ ಸಮ್ಭವತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಣ್ಣೊಳ್ಳಾಣೋ ದೋ ಡಃ || 505 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಣಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಡಕಾರ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣ್ಣಂ, ಉಣ್ಣಪಂ, ಉಣ್ಣ ; ಕೊಣ್ಣಂ, ಕೊಣ್ಣಪಂ, ಕೊಣ್ಣ ; ಕಣ್ಣಂ, ಕಣ್ಣಪಂ, ಕಣ್ಣ. ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಣ್ಣಂ ಸಂದಂ.

[Un, kol, kṣm, when followed by ḍ, change it to ḍ.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ಕೊಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೊಳ್ಳೋ ಣಃ 44 ಇತಿ ಸಾದೇಶಃ. ಕಣ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕಿರೀಪೇಶ್ವೀಪಾಪಾಣಃ 478 ಇತಿ ದ್ವಸ್ಯಃ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಕೊಣ್ಣಂ, ಸಂದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕೊಲ್ಪಲೋ ನಃ 491 ಇತಿ ನಾ ದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮವರ್ಗಃ || 506 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವರ್ಗಪ್ರಥಮೇಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವವರ್ಣ ದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಕ್ಕಂ, ಬಕ್ಕಪಂ, ಬಕ್ಕ ; ಮಿಕ್ಕಂ, ಮಿಕ್ಕಪಂ, ಮಿಕ್ಕ ; ಎಚ್ಕಂ, ಎಚ್ಕಪಂ, ಎಚ್ಕ ; ಬೇಚ್ಕಂ, ಬೇಚ್ಕಪಂ, ಬೇಚ್ಕ ; ಅಟ್ಟಂ, ಅಟ್ಟಪಂ, ಅಟ್ಟ ; ಸುಟ್ಟಂ, ಸುಟ್ಟಪಂ, ಸುಟ್ಟ ; ಮಿತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಪಂ, ಮಿತ್ತ ; ಮುತ್ತಂ, ಮುತ್ತಪಂ, ಮುತ್ತು ; ಇತ್ತಂ, ಇತ್ತಪಂ, ಇತ್ತು ; ತಪ್ಪಂ, ತಪ್ಪಪಂ, ತಪ್ಪ.

ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಯ್ಲಂ, ಸಾರ್ಧಂ, ಗೆಲ್ಲಂ.

[The first letter of a *varga*, when followed by ḍ, assimilates the latter to itself.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ವರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ಪೂರ್ವ ವರ್ಣ ಆದೇಶೋ ಭವತೀತಿ. ಪೂರ್ವಶ್ಚಾತ್ರ ಸ ಏವಾಭಿವಮತೋ ಯತೋಯಂ ದಃ ಪರೋ ಭವತಿ. ಅನೇನ ಸಮಾನಾ ಯಾಪೇಕ್ಷಯಾ ದಕಾರ ಏವ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತದಾದೇಶೋ ನಾಶಕ್ಯೇತ.

ಬಕ್ಕಮಿತ್ಯಾದೌ ಗೋಃ ಕಃ 485 ಇತಿ ; ಎಚ್ಕಮಿತ್ಯಾದೌ ನೋಶಃ 486 ಇತಿ ; ಅಟ್ಟಮಿತ್ಯಾದೌ ಡೋಪ್ಪಃ 487 ಇತಿ ; ಮುತ್ತಂ, ಮಿತ್ತಂ, ಇತ್ತಮಿತ್ಯಾದೌ ಮುದೋಸ್ತಃ 481, ಮಿದೇರವೆಘಾತೇ 482, ಈಸಸ್ತಗ್ಗಸ್ತಶ್ಚ 477 ಇತಿ ; ತಪ್ಪಮಿತ್ಯಾದೌ ತವೋದೋಃ ಸಃ 480 ಇತಿ ಕಚಟತಪೇಭ್ಯಃ ಪರಶ್ಚಾತ್ ತ ಏವೇ ಆದಿಶ್ಯವೇ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತುಃ || 507 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕವಲಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾ ದೀಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕವಲ್ತುದು, ಕವಲ್ತುಪುದು, ಕವಲ್ತು ; ಮಡಲ್ತುದು, ಮಡಲ್ತುಪುದು, ಮಡಲ್ತು ; ಕೊನಲ್ತುದು, ಕೊನಲ್ತುಪುದು, ಕೊನಲ್ತು.

ಕವಲ್, ಮಡಲ್, ಬಲ್, ಕಲ್, ಪೋಲ್, ಸಾಲ್, ಸೋಲ್, ಪೇಲ್, ನೂಲ್, ಕೂರ್, ಕಸರ್, ಕನರ್, ಕೊನರ್, ತಳಿರ್, ಬಿಳಿರ್, ಚಿಗುರ್, ಬೆಮರ್, ಅಠ್, ಉಠ್, ಕೀಠ್, ಚಳಿ, ಮೊಳಿ, ಅಱು, ಅಱು, ಕುಱು, ಬಾ, ಕೀ, ಪೂ, ಬೀ, ಓ, ಕೂನ್, ಪೇನ್, ಸೀನ್, ಆನ್, ನೋನ್, ಈನ್ ಇತಿ ಕವಲಾದಿರಾಕೃತಿ ಗಣಃ.

[Kaval and the words classed with it (see above), when followed by *l*, change it to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಹಿ ಅಹಿ ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ || 508 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಹಿ ಅಹಿ ಇತಿ ಅನಿಭಕ್ತಿಕೋ'ಯಂ ಪಞ್ಚ ಮಿನಿದೇಶಃ. ಬಹಿ, ಅಹಿ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಸ್ರಾವಾರ್ಥೇ ಶೋಷಣಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೀಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಹಿತಂ, ಬಹಿತಪಂ, ಬಹಿತು ; ಅಹಿತಂ, ಅಹಿತಪಂ ಅಹಿತು. ಅನಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಸದ್ದುದು, ಸೋದ್ದುದು, ಬತ್ತಿದು ದು, ಬಣಗಿದುದು. ಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಹಿದಂ, ಬಹಿದಪಕ್-ಯೂಕಂ ಹಿನ್ಸ್ರೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಅಹಿದಂ, ಅಹಿದಪಕ್—ಚಪೇಟಯಾ ತಾಡ ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

[Ore, meaning to drip, and are, meaning to dry, when followed by an affix beginning with *l*, change the latter to *t*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬಹಿ ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಸ್ರವಣೇ ಯೂಕಘಾತನೇ ಚ ವರ್ತತೇ. ಅಹಿ ಇತಿ ಶೋಷಣೇ ಚಪೇಟಾದಾನೇ ಚ. ತತ್ರ ಸ್ರವಣಶೋಷಣಯೋಃ ವರ್ತಮಾ ನಾಭ್ಯಾಪೇತಾಭ್ಯಾಂ ಇತ್ಯಸ್ತುನ್ನರ್ಥೇ ಬಹಿ ಅಹಿ ಭ್ಯಾಮಿತಿ ನಿರ್ದೇಷ್ಠಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಅನಿಭಕ್ತಿ ಕ ಏವ ನಿರ್ದೇಶೋ'ಭಿಪ್ರೇತ ಇತ್ಯಾಹ—ಬಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸ್ವತನ್ತ್ರಂ ಚಿತ್ಯತಸ್ತತ್ರಾಕೃತ ಇತಿ. ಪಞ್ಚ ಮಿನಿದೇಶ ಇತಿ ಪಞ್ಚ ಮಿಾದ್ವಿವಚನಾನ್ತನಿರ್ದೇಶ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಸಮವಚನಾಭಾವಾತ್ ಧಾತುದ್ವಯಸ್ಯ ಅರ್ಥದ್ವಯೇ ಯಾಥಾ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ನ ಭಾಸೇತೇತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ನಿಲೋ ಲಃ || 509 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಿಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಲಕಾರಾತ್ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಿಲ್ತಂ, ನಿಲ್ತಪಂ, ನಿಲ್ತು. ನಿಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಒಲ್ದಂ, ಗೆಲ್ದಂ. ಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನಿಂದಂ, ನಿಂದಪಂ, ನಿಂದು.

[Nil, when followed by d, changes it to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ದ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ನಿಲ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮಾ ಪಷ್ಠೋ ವಾ. ಲ ಇತಿ ಪಞ್ಜಮೈವ. ತಯೋಃ ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಃ ಕಾಮಚಾರೇಣ ಸಮಾನಾರ್ಥಕುಣೋ ವೃಧಿಕರಣೋ ವಾ ಸ್ಫುತಃ ; ಲಕಾರಾನ್ತಾತ್ ನಿಲ್ದಾತೋಃ ನಿಲ್ದಾತೋರವಯವಾತ್ ಲಕಾರದ್ವಾ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯೇತಿ ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಭಾವಾತ್.

ನನು ಏವಮದೋಷತ್ವೇಽಪಿ ಅಫಲಮೇತತ್ ; ನಿಲಃ ಪರಸ್ಯ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯವಚಾರಿತಾರ್ಥೇ ಲಕಾರಾನ್ತಾದಿತಿ ತಸ್ಯ ಲಕಾರಾದಿತಿ ವಾ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ನಿಲ್ದಾತೋಃ ಸ್ವಯಂ ಲಕಾರಾನ್ತತ್ವೇಽಪಿ ನಿಲೋ ವಾ⁴⁸⁸ ಇತಿ ನಕಾರಾದೇಶೋ ವಿಕಲ್ಪಃ. ತಥಾ ಚ ಯದಾ ನಕಾರಾದೇಶಃ ಕ್ರಿಯತೇ ತತಃ ಪರಸ್ಯ ನ ಭವತೀತಿ ಅರ್ಥವತ್ತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನೇಲೋ ವಾ || 510 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನೇಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ದಕಾರಸ್ಯ ತಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೇಲ್ತಂ, ನೇಲ್ದಂ ; ನೇಲ್ತಪಂ, ನೇಲ್ದಪಂ ; ನೇಲ್ತು, ನೇಲ್ದು. ನೇಲ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಜೋಲ್ದಂ, ಜೋಲ್ದಪಂ, ಜೋಲ್ದು.

[Nel, when followed by d, optionally changes it to t.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಡತೊಡಮಿಳಿಬೆಳಪಸಕಸೋಸ್ಸುದ್ದದಿಬಿದ್ದಡ

ರೋ ವಃ ಪಃ || 511 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೊಡ^ಬತ^ಬ ತೊಡ^ಬತ^ಬ ಮಿಳ^ಬತ^ಬ ಬೆಳ^ಬತ^ಬ ಪಸ^ಬತ^ಬ ಕಸ^ಬತ^ಬ ಉಸಿ^ಬತ^ಬ ಉದಿ^ಬತ^ಬ ಅದಿ^ಬತ^ಬ ಬದಿ^ಬತ^ಬ ಆಡ^ಬತ^ಬ ತೇಪಾಂ ರ್ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವಸ್ತೇ ಶ್ರುಯಮ್ಣೋ^ಬ ರೇಫಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಮ್ಭವ್ಯತೇ. ತೇನ ಪೊಡರ್ ಇತ್ಯೇತದಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಡರ್ಪಂ, ಪೊಡವ್ವಂ ; ಪೊಡರ್ಪಿನ್, ಪೊಡವ್ವಿನ್ ; ತೊಡರ್ಪಂ, ತೊಡವ್ವಂ ; ತೊಡರ್ಪಿನ್, ತೊಡವ್ವಿನ್ ; ಮಿಳರ್ಪಂ, ಮಿಳವ್ವಂ ; ಮಿಳರ್ಪಿನ್, ಮಿಳವ್ವಿನ್ ; ಬೆಳರ್ಪಂ,

ಜೆವ್ವಂ ; ಜೆಳಪ್ಪಿನ್, ಜೆಳವ್ವಿನ್ ; ಪಸಪ್ಪಂ, ಪಸವ್ವಂ ;
ಪಸಪ್ಪಿನ್, ಪಸವ್ವಿನ್ ; ಕಸಪ್ಪಂ, ಕಸವ್ವಂ ; ಕಸಪ್ಪಿನ್, ಕಸ
ವ್ವಿನ್ ; ಉಸಿಪ್ಪಂ, ಉಸಿವ್ವಂ ; ಉಸಿಪ್ಪಿನ್, ಉಸಿವ್ವಿನ್ ;
ಉದಿಪ್ಪಂ, ಉದಿವ್ವಂ ; ಉದಿಪ್ಪಿನ್, ಉದಿವ್ವಿನ್ ; ಅದಿಪ್ಪಂ,
ಅದಿವ್ವಂ ; ಅದಿಪ್ಪಿನ್, ಅದಿವ್ವಿನ್ ; ಬಿದಿಪ್ಪಂ, ಬಿದಿವ್ವಂ ; ಬಿದಿ
ಪ್ಪಿನ್, ಬಿದಿವ್ವಿನ್ ; ಅಡಪ್ಪಂ, ಅಡವ್ವಂ ; ಅಡಪ್ಪಿನ್, ಅಡ
ವ್ವಿನ್.

ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೋಣವ್ವಂ, ಪೋಣವ್ವಿನ್. ವೆ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ಪೊಡಪ್ಪಂ, ತೊಡಪ್ಪಂ.

[*Podar, todar, milir, belar, pasar, kasar, usir, udir, adir, bidir, udar,*
when followed by *v*, optionally change it to *p*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಪೊಡ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಕ್ಷರದ್ವ
ಯಪ್ರಮಿತಾನಾಮೇಕಾದಶಾನಾಂ ಶಬ್ದ ರೂಪಾಣಾಂ ದ್ವಂದ್ವಾನಂತರಂ ತೇಷಾಂ ರಿ ಇತಿ
ಷಷ್ಟೀಸಮಾನೇ ದ್ವಂದ್ವಾನಂತಸ್ತು ರೇಫಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಪನ್ನಾತ್ ಪೊಡರ್, ತೊಡರ್
ಇತ್ಯಾದಯೋ ರೇಫಾನ್ತಾ ಏಕಾದಶಧಾತವೋ ಲಭ್ಯಂತ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥಾ ವಿಗೃಹ್ಯ
ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ—ಪೊಡಶ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶ್ರುತಿಸಾಕರ್ಯಾರ್ಥಂ ಲಾಘವಾರ್ಥಂ ಚ ಏವಂ
ನಿರ್ದೇಶಃ. ತೇಭ್ಯಃ ಪರೋ ವಕಾರೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಾಕೂಗೋನೇತಬರಃ || 512 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವೇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ದ್ವಂದ್ವಾನಂತೇ
ರೇಫಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಸಮ್ಪದ್ಯತೇ. ಕಾರ್ ಇತ್ಯೇತದಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ
ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಾಪ್ಪಂ, ಕಾಪ್ಪನ್ನಂ ; ಕೂಪ್ಪಂ, ಕೂಪ್ಪ
ನ್ನಂ ; ಗೋಪ್ಪಂ, ಗೋಪ್ಪನ್ನಂ ; ನೇಪ್ಪಂ, ನೇಪ್ಪನ್ನಂ ; ತಪ್ಪಂ,
ತಪ್ಪನ್ನಂ ; ಬಪ್ಪಂ, ಬಪ್ಪನ್ನಂ.

[*Kār, kūr, gūr, nūr, tar, bar,* when followed by *v*, change it to *p*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತ್ರಾಪಿ ಕಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಪಣ್ಣಾಮಕ್ಷರಾಣಾಂ ಕೃತದ್ವಂದ್ವಾ
ನಾಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ರೇಫಸಮ್ಪನ್ನಾತ್ ಲಭ್ಯಮಾನೇಭ್ಯಃ ಕಾರ್ಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಪಡ್ವಿಂಶಿ
ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರೋ ವಕಾರೋ ನಿತ್ಯಂ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತ್ಯಾದ—ವೇತಿ ನಿ
ವೃತ್ತಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓಪೂತವ್ವನೋಃ || 513 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಓ, ಪೂ, ತವ್ರ, ಅವ್ರ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ
ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓಪಂ, ಓಪಿನಂ, ಓಪಿನೆಗಂ ; ಪೂಪ್ರದು, ಪೂಪಿನಂ, ಪೂಪಿನೆಗಂ ; ತವಿಪ್ರದು, ತವಿಪಿನಂ, ತವಿಪಿನೆಗಂ ; ಅವಿಪಂ, ಅವಿಪಿನಂ, ಅವಿಪಿನೆಗಂ.

[[^]0, p^h, tavu, avu, when followed by v, change it to p.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವಗೀತಿಃ. ಕಿಂತು ಧಾತುಸ್ವರೂಪನಿರ್ದೇಶ ಏವೇತ್ಯಾಹ ಓ ಪೂ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆದಿಪ್ಪಾದ್ರಾಃ || 514 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಆದಿಪ್ಪಾತ್ ರೇಫಾತ್ ಟಕಾರಾಚ್ಚ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೋರ್ಪ್ಪಂ, ತೋರ್ಪ್ಪಿನಂ ; ನಾಪ್ಪಂ, ನಾಪ್ಪಿನಂ ; ಮಾಪ್ಪಂ, ಮಾಪ್ಪಿನಂ ; ಸೂಪ್ಪಂ, ಸೂಪ್ಪಿನಂ. ಆದಿಪ್ಪಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಲವ್ವದು, ಬಸವ್ವದು, ಬಾಪ್ಪಂ, ಕೇಪ್ಪಂ.

[Substituted r or l; when followed by v, change the latter to p.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಯತ್ರ ರೇಫೋ ಟಕಾರೋ ವಾ ಆದಿಪ್ಪಃ ತತಃ ಪರೋ ವಃ ಪಾದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಪ್ತದೋಃ || 515 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಲುಪ್ತದುಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಂ, ಅಲಪಂ, ಬೆಸಪಂ, ರಾಗಿಪಂ, ಭೋಗಿಪಂ. ಲುಪ್ತದೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿಸುವಂ, ಕೂಡಿಸುವಂ, ಅಲಸುವಂ, ಬೆಸಸುವಂ.

[Verbal roots which drop their final syllable, when followed by v, change the latter to p.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಲುಪ್ತೋ ದಃ ಅನ್ತ್ಯವ್ಯಂಜನಾದರ್ಯಸ್ಯ ಸ ಲುಪ್ತದಃ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಧಾತೋರತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಲುಪ್ತದುಭ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಮಾಡಿಪಂ, ಕೂಡಿಪಮಿತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಸೋರ್ಬದುಸ್ವರಸ್ಯ ಏತಿ ದುಲೋಪಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಃ || 516 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ನಕಾರಾಂತಾತ್ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಪಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಂಪಂ, ಆಂಪಿನಂ ; ಸೀಂಪಂ, ಸೀಂಪಿನಂ ; ನೋಂಪಂ, ನೋಂಪಿನಂ. ನ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೋಲ್ವಂ, ಗೇಲ್ವಂ.

[Verbal roots ending in *n*, when followed by *v*, change the latter to *p*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಃ ಪ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ನಾನೆನ್ನಿನೋ ಬಃ || 517 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಾನ, ಎನ್, ತಿನ್ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರ ಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಾನ್ವಂ, ನಾನ್ವಿನಂ, ನಾನ್ವನ್ನಂ ; ಎನ್ವಂ, ಎನ್ವಿನಂ, ಎನ್ವನ್ನಂ ; ತಿನ್ವಂ, ತಿನ್ವಿನಂ, ತಿನ್ವನ್ನಂ. ಏತೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಆಪಂ, ಪೋಪಂ.

[*Nān, en, tin*, when followed by *v*, change the latter to *p*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಾದೇಶಾಪವಾದೋ ಯೋಗಃ. ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣೇ ಆಪಂ, ಪೋಪ ಮಿತ್ಯತ್ರ ತಾಗೋಶ ವಿ ವಾ 502 ಇತಿ ದುಲೋಪೇ ಲುಪ್ತದೋಃ 515 ಇತಿ ವಕಾ ರಸ್ಯ ಪಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಣಃ || 518 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಣಕಾರಾನ್ತತ್ ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವಕಾರಸ್ಯ ಬಕಾರಾದೇ ಶೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಣ್ಯಂ, ಮಾಣ್ಯಿನಂ, ಮಾಣ್ಯನ್ನಂ ; ಉಣ್ಯಂ, ಉ ಣ್ಯಿನಂ, ಉಣ್ಯನ್ನಂ ; ಕಾಣ್ಯಂ, ಕಾಣ್ಯಿನಂ, ಕಾಣ್ಯನ್ನಂ. ಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕಾಯ್ವಂ,¹ ಪೊಯ್ವಂ.

[Verbal roots ending in *n*, when followed by *v*, change the latter to *b*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೋ ಬ ಇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರೋರ್ಲುಬ್ಲಪ್ತೇಯಿ || 519 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ಲೋಪೋ ಭವತಿ ಲುಪ್ತೇ ಸತಿ ಆಯಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊತ್ತಗೆಯಂ ತಾ ಮಗನೇ, ಇತ್ತಲ್ ಬಾ ಮಗಳೇ. ತರ್ಬರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಾಗು, ನೀಂ ಪೋಗು. ಲುಪ್ತೇಯಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಾ ರಯ್, ಬಾರಯ್.

[*Tar* and *bar* drop their final letter before *ay* elided.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಆಯೋಲ್ಲುಪಾ 468 ಇತಿ ಲೋಪೋ'ದಾದೇಶಶ್ಚ ಆಯಃ ಪರ್ಯಾ ಯೇಣ ವಿಹಿತಾ. ತತ್ರ ಯದಾ ಆಯೋ ಲೋಪಃ ತದಾ ತರ್ಬರೋರಪಿ ಲೋಪ

ಇತ್ಯಾಹ—ಉಪ್ತೇಯಿ ಇತಿ. ಉಪ್ತೇ ಸ್ತ ಉಪ್ತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಅಯಿ ಇತಿ ಸಮಾನಾ
ಧಿಕರಣೋ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಯದ್ಭುಪಿ ಲೋಪೇಯ ಇತಿ ವ್ಯಧಿಕರಣನಿರ್ದೇಶೇಽಪಿ ಅಯೋ ಲೋಪೇ ತರ್ಹಿ
ರೋರಪಿ ಲೋಪ ಇತಿ ; ತಥಾಪಿ ಉತ್ತರತ್ರ ಅಯಿ ಇತ್ಯೇವಮನುವೃತ್ತಿರಪೇಕ್ಷ್ಯತ ಇತಿ
ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ.

ಅತ್ರ ಉಪ್ತ ಇತಿ ಆದೇಶಾನ್ತರವೃದ್ಧಾಸಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಚ ಅಯಿ ಉಪ್ತೇ
ಸತ್ಯೇನ ನ ತು ಅದ್ಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಇತಿ. ಅಯಿ ಇತಿ ಲೋಪಪ್ರತಿಯೋಗಿಪ್ರದರ್ಶನಾ
ರ್ಥಮೇವ ನ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತರವೃದ್ಧಾಸಾರ್ಥಂ ; ಆಯಮನ್ತರೇಣ ಅನ್ಯಸ್ಯ ಲೋಪವಿ
ಧಾನಾಭಾವಾತ್.

ಪೌತ್ತಗೇಯಂ ತಾ ಮಗನೇ, ಇತ್ತಲ್ ಬಾ ಮಗಳೇ. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ
ದೀರ್ಘಃ 520 ಇತ್ಯನಂತರೋತ್ತರಯೋಗಾತ್ ದೀರ್ಘಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ದೀರ್ಘಃ || 520 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಅಯಿ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾ, ಬಾ ; ತಾರಯ್, ಬಾರಯ್. ಅಯಿ ಇತಿ ಕಿಂ ?
ತನ್ನಿಂ, ಬನ್ನಿಂ ; ತಂದಂ, ಬಂದಂ.

[Tar and bar lengthen their vowel before ay.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಗತಂ ಅಯಿ ಇತ್ಯೇತತ್ ತತ್ರ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರೂಪಮಪಿ
ಅತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಂ ಕೇವಲಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಂ ವಿವಕ್ಷಾಯತ್ತತ್ವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—
ಅಯಿ ಪರೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರತಿಷೇಧೇ || 521 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಯೋಃ ದೀರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿ
ಷೇಧವಿಪಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾರಂ, ತಾರರ್ ; ತಾರಯ್, ತಾರಿರ್ ; ತಾರೇಂ, ತಾರೇವು ;
ಬಾರಂ, ಬಾರರ್ ; ಬಾರಯ್, ಬಾರಿರ್ ; ಬಾರೇಂ, ಬಾರೇವು. ಪ್ರತಿಷೇಧ
ಇತಿ ಕಿಂ ? ತಂದಂ, ಬಂದಂ.

[Tar and bar lengthen their vowel in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತರ್ಬರೋಃ ಉಭಯೋರಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಪ್ರತಿಷೇಧವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ದೀ
ರ್ಘಾದೇಶೋ ಭವತಿ. ನಾತ್ರ ಅಯಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತಸಂಜ್ಞೇಚಃ ಅವಾದೌ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ
ಇಷ್ಟೇರಿತಿ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ತಾರಂ, ತಾರರ್ ; ತಾರಯ್, ತಾರಿರ್ ; ತಾರೇಂ, ತಾರೇವು
ಇತಿ. ಏವಂ ಬರೋಽಪಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ನ ತಿಬಃ || 522 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಬ ಇತಿ ಸಮ್ಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯೇ ಪಕ್ಷಿಣಿ. ತಿಬಃ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಯತ್ಕಾರ್ಯಮುಕ್ತಂ ತತ್ಸಾಧನಿಕಂ ವಾ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಂ ವಾ ತತ್ಪ್ರತಿ ಪೇಧವಿಷಯೇ ನ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಂ, ನೋಡರ್ ; ನೋಡಯ್, ನೋಡಿರ್ ; ನೋಡೆಂ, ನೋಡೆವು. ಅತ್ರ ಯುಧಾಯಥಂ ಗುಮಾದಯೋ ದಪಾದಯೋಽಪಿ ನ ಭವಂತಿ. ಮಾಡದು, ಕೂಡದು ಇತ್ಯಾದೌ ತು ಓರತ್ಪ್ರತಿಪೇಧೇ 460 ಇತಿ ವಚನಬಲಾತ್ ಅವಾದಿಭರ್ಗವತೀತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

[The *tiñ* affixes are used alone in the negative mood, without the intermediate augmentations for tense or their substitutes.]

ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯ || ಪ್ರತಿಪೇಧ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ನನು ಅತ್ರ ನೇತಿ ನಿಪೇಧ ಏವೋಚ್ಯತೇ. ನ ಕಿಮಪಿ ನಿಪೇಧೋಪಸ್ಥಾಪಕಂ. ಅತಃ ಕಿಮತ್ರ ನಿಪೇಧ್ಯಮಿತಿ ನಾಶಂಭವಿಯಂ ; ತಿಬ ಇತ್ಯೇವ ನಿಪೇಧೋಪಸ್ಥಾಪಕತ್ವಾತ್. ತಥಾಹ—ನಾತ್ರ ತದುವಸ್ಥಾಪಕಂ ವಿನಾ ತಿಬ ಇತ್ಯೇನಮನ್ಯದಂತಿ. ತಚ್ಚ ಭೇದಕಂ ಪಪ್ಪಂವಂತತ್ವಾತ್ ;

ಪಪ್ಪಂವಂತಿ ಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಭೇದಕಂ ಚ ಅವಶ್ಯಂ ಭೇದ್ಯವಾಪ್ತಿಸತಿ ; ತಸ್ಯ ತದನಿಬಂಧತತ್ವಾತ್. ಭೇದ್ಯಂ ಚ ಅತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಮೇವ ನ ವಿಶೇಷರೂಪಂ ; ತಾದೃಗ್ಭೇದಕಾನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಸುರಭಿಧೂಮಾನುಪಲಬ್ಧೇ ಚಂದ್ರನಕಾಪ್ರಭವೋಗ್ನಿರಾಕ್ಷೇಪ್ತಂ ಶಕ್ಯಃ. ಧೂಮಸಾಮಾನ್ಯಂ ತು ವಹ್ನಿಸಾಮಾನ್ಯಸ್ಯೇವ ಆಕ್ಷೇಪಕಂ ನತದ್ವಿಲೇಷ ಸ್ಯ. ವಜ್ಜೇಃ ಪರ್ವತೀಯತ್ವಂ ತು ಹೇತೋಃ ಪಕ್ಷಧರ್ಮತಾಬಲಭ್ಯಮೇವ. ಅತೋತ್ರಾಪಿ ಸಮ್ಬಂಧಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಕಪಪ್ಪಂವಂತಂ ತಿಬ ಇತಿ ಪದಂ ತತ್ಸಮ್ಬಂಧಿಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಆಕ್ಷೇಪತೀತ್ಯಾಹ—ತಿಬಃ ಸಮ್ಬಂಧಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮ್ಬಂಧಿ ಚ ಅತ್ರ ತತ್ಸಾಧನಿಕತನ್ನಿಮಿತ್ತಕವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ನಾನ್ಯದಂತೀತ್ಯತಃ ತಿಬಃ ಸ್ಥಾನೇ ತಿಬಿ ಪರೇ ತಿಬಃ ಪರಸ್ಯ ವಾ ಅದ್ವಯಾವತ್ ಯದುಕ್ತಂ ತತ್ಪ್ರತಿಪೇಧವಿಷಯೇ ಕಿಮಪಿ ನ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ.

ಉದಾಹರಣಿ—ನೋಡಂ ನೋಡರತ್ಯಾದಿ. ನಿಪೇಧ್ಯಮುಟ್ಟುಚ್ಚ ದರ್ಶಯತಿ—ಅತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗುಮಾದಯ ಆದೇಶಾ ದಪಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಶ್ಚ ನ ಭವಂತಿ. ಕೇವಲಂ ಧಾತುಪ್ರತ್ಯಯಯೋಗವಾತ್ರಮೇವೇತಿ. ಅವಾದಯಸ್ತು ಸ್ವಯಂ ತಿಬ್ಯಾಸಾ ಏವ ನ ತಿಕ್ಷ್ಣಾನಿಕಾಸ್ತಿಚ್ಚಿಮಿತ್ತಕಾ ವೇತಿ ನಾಮಿ ನಿಪೇಧವಿಷಯಾ ಇತಿ.

ನನು ಯದ್ಭೇದಂ ತತ್ಸಾಧನಿಕಾನಾಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಕಾನಾಂ ಚ ನಿಪೇಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಮಾಡದು, ಕೂಡದು ; ನೋಡವು, ನುಡಿಯವು ; ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಬ್ಬೇಡ ಮಿತ್ಯಾದಿಷು ತಿಕ್ಷ್ಣಾನಿಕಾಉದ್ವಾದಯಃ ತಥಾ ತಾರವು, ಬಾರವು ; ನೋಡಲಿಬೇಡ, ನೋಡಲಿಮಿತ್ಯಾದಿಷು ತಿಚ್ಛಿಮಿತ್ತಕಾ ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ ಭವೇಯುರಿತಿಚೇನ್ನ. ಪೂರ್ವತ್ರ

ಓರತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ⁴⁶⁰ ಇತಿ ಉದಾಹರಣಾಃ ಉಕಾರಸ್ಯ ಅದಾರ್ಥಕರಣಮಹಿ ಮ್ನಾ ತಸ್ಯ
ನ್ನದಲಾ⁴⁶¹ ಇತ್ಯಾದೇಶವಿಧಾನಾಚ್ಚ ಉತ್ತರತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ದೀರ್ಘಾದಿವಿ
ಧಾನಾತ್ ಉದ್ವಾದಯೋ ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ ಭವನ್ತಿ. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಏವ ತದ್ವಿಧಾನಾದಿತ್ಯಾಹ-
ಮಾಡದು ಇತ್ಯಾದಿ

ಸೂತ್ರಂ || ತದರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ || 523 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪ್ರತಿಷೇಧವಾಚಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗೋ ನ ಭವತಿ
ತಿಬ್ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಂ, ಮಾಡರ್ ; ನೋಡಂ, ನೋಡರ್ ; ಕೂಡಂ,
ಕೂಡರ್. ಅನ್ಯತ್ರ ತು ಭವತ್ಯೇವ. ಮಾಱುದಿಲ್ಲಂ, ಮಾಱುದಿಲ್ಲಂ, ಮಾ
ಱುದಿಲ್ಲ, ಮಾಱುದಿಲ್ಲ ; ಘಟಮಿಲ್ಲಂ, ಘಟಮಿಲ್ಲಂ, ಘಟಮಿಲ್ಲ, ಘಟಮಿಲ್ಲ ;
ಪಟಮಿಲ್ಲಂ, ಪಟಮಿಲ್ಲಂ, ಪಟಮಿಲ್ಲ, ಪಟಮಿಲ್ಲ.

[Negatives are not used with the negative mood when it has the *tiñ* affixes.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಪರಾವೃತ್ಯತೇ. ಸೋ'ಭೋ'ಭಿಧೇ
ಯೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತದರ್ಥಃ ಶಬ್ದಃ ಇಲ್ಲಂ, ಇಲ್ಲ ; ಅಲ್ಲಂ, ಅಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪಃ ತಸ್ಯ
ತಿಬ್ವಿಷಯೇ ಅಪ್ರಯೋಗೋ'ನುಚ್ಛರಣಂ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ನ ಕರೋತಿ, ನ ಕು
ರ್ವನ್ತಿ, ನಾಕರೋತ, ನ ಕಂಷ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಖ್ಯಾತವಿಷಯೇ ನಷ್ಟ್ರಯುಜ್ಯತೇ,
ನ ತಥಾ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ತತ್ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅರ್ಥಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಶಂ ಹಿ
ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗೋ'ಭಿಮತಃ. ಸ ಚೇದರ್ಥೋ ಯತ್ರ ತೇನ ವಿನಾಶಿ ಪ್ರತೀಯತೇ ತತ್ರ
ಕಿಮರ್ಥಸ್ತತ್ರಯೋಗೋ'ಕಿಂಚಿತ್ತ ರತ್ವಾದಿತಿ ತದಪ್ರಯೋಗೋ ನ್ಯಾಯ್ಯ ಏವೇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಂ ತದರ್ಥಕಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಸನ್ತಿ ನ ವಾ ? ಯದಿ ನ ಸನ್ತಿ
ತರ್ಹಿ ಅವಕ್ತವ್ಯ ಏವಾಯಂ ಯೋಗಃ ; ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಕ್ತೇರೇವ ಅಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ
ಅಸತಾ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಮ್ಭವ್ಯತ ಇತಿ. ಯದಿ ಚ ಸನ್ತಿ ಕಥಮಪ್ರಯೋಗಃ ? ಸತಾಂ
ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರಯೋಗನೈಯತ್ಯಾತ್. ಅಪ್ರಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ತೇ ಕಥಂ ವಾ ಸನ್ತಿತಿ ನಾಕ
ಜ್ಞನೀಯಂ. ಸ್ಪಷ್ಟೇವ ಶಬ್ದಾಸ್ತದರ್ಥಕಾಃ. ಪ್ರಯುಜ್ಯಂತೇ ಚ ಪ್ರಚುರಂ ಲೋಕೇ.
ನ ಹಿ ವಯಮೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗಮೇವ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಷೇತ್ಸ್ಯಮೋ ಯೇನೇದಮಪಾ
ದನಂ. ಕಿಂತು ತಿಬ್ವಿಷಯಮಾತ್ರ ಏವ ನಿಷೇಧೋ ನಾನ್ಯತ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಅನ್ಯತ್ರ
ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ತಿಬ್ವಿಷಯಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕಥಮೇಷ ಸಂಕ್ಷೋಚೋ'ವಗಮ್ಯತ ಇತಿ ಚೇತ್—
ನ ತಿಬ್ವಿಷಯ ಇತ್ಯತಃ ತಿಬ್ವಿಷಯಾಂ ಬುದ್ಧಿಮಧ್ಯಾಸ್ತೇ. ಯತಃ ತಿಬ್ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಷೇಧ
ವಿಷಯೇ ಕಾರ್ಯನಿಷೇಧೋ'ತಸ್ತದರ್ಥಸ್ಯ ಅಪ್ರಯೋಗೋ'ಹಿ ತತ್ಪ್ರವ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಆಶೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪರತಃ || 524 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಿಬ್ವಿಷಯ ಪರತಃ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತಾ. ಶಬ್ದ ಪ್ರಯು
ಜ್ಯೇತೇ ಆಶೀರಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ ; ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡ. ಆಶೀರಾದಾವಿತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಂ, ಮಾಡರ್. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಚ್ಛೆ, ಮಾಡುಗೆ. ಪರತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಂ ಮಾಭೂತ.

[In blessing and the other acts mentioned in 465, *bhādam* and *bhēda* are used after the *tiṃ* affixes in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತಾವನ್ಯಾಯೌ. ತೌ ಚ ತಿಬಃ ಪರತ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯೌ, ನ ಕದಾಪಿ ಪೂರ್ವತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗನಿಯತಿರುಚ್ಯತೇ. ಆಶೀರಾದ್ಯರ್ಥೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ನೌಪಾರ್ಥಮಾತ್ರಸ್ಯ ತಿಷ್ಠಾತ್ರೇ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಸ್ವಾಸ್ತೌ ಆಯಮಾರವ್ಯಕ್ತಿಃ. ನಾತ್ರ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರ ನಿಷೇಧ್ಯಂ ; ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿತ್ ಕಷ್ಟಿತ್ವಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯ ಇತಿ ಕ್ವಚಿದಾಶೀರಾದೌ ಕಷ್ಟಿತ್ವೇಡಂಬೇಡಯೋರನ್ಯತರಃ. ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ, ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಬೇಡ. ಅತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ನ ದಲೌ 526 ಇತಿ ಅದರೋರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಮುಃ || 525 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಇಮುಃ ಪರತೋ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯೇತೌ ವಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂ ; ಕೂಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಕೂಡಲಿಂ. ಇಮ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀನಿದಂ ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ.

[After the *im* affix, *bhādam* and *bhēda* are optionally used in the negative mood.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮುಃ ಪರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ವಿಭಾಷಾವಚನಾತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ನಿತ್ಯ ಏವ ತತ್ಪ್ರಯೋಗಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಿನ್ನ ದಲೌ || 526 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಪರಯೋಃ ತಿಬಃ ಅತ್, ಅತ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಬೇಡಂ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡಂ ; ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಂ, ನೋಡರ್.

[Before *bhādam* and *bhēda* the *tiṃ* affixes change to *a* or *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡೌ ಪರಾವೃಶತಿ. ತಿಬಃ ಪರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ತಿಷ್ಠೋದಲಾದೇಶೌ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತಃ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಸ್ಥಾನೈರ್ದೇಶಾತ್ ಕಸ್ಯ ವಾ ಇಮೌ ಅದಲೌ ಆದಿಷ್ಟೇಯಾತಾಮಿತಿಚೇನ್ನ. ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗಃ ತಿಬಃ ಪರತ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಿತಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ವಿಧಿಯನಾನ್ ಅದಲೌ ತತಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತಿಬ ಏವ ಭವತೋ ನಾನ್ಯಸ್ಯ ; ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ

ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ⁵¹ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ನ ಚ ಏವಂ ಧಾತುರಪಿ ಪೂರ್ವ ಇತಿ ತಸ್ಯ ವಾ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಗ್ರಹಣಂ ಅನನ್ತರ್ಯಾರ್ಥಮಿತಿ ತತ್ರೈವೋಕ್ತತ್ವಾದಿತಿ.

ನನು ತತ್ರಾದಲಾವಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಲಾಘವಾತ್ ನ ತು ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಗೌರವಾದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಆಶೀರಾದೌ ಬೇಡಂ ಬೇಡೌ ಪರತಃ ⁵²⁴ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ. ತತ್ರ ದ್ವಿವಚನಾಂತರಿದೇಶಾತ್ ತಯೋರುಭಯೋರಪಿ ಯುಗಪತ್ಪ್ರಯೋಗಃ ಸ್ವಾದಿತಿ ಆಚ್ಛಾನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಏಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಯೇ ತಥಾ ನಿರ್ದೇಶಃ. ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋರ್ವರ್ಧ್ಯೇ ಏಕ ಏವ ಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಃ. ತತ್ರ ಏಕಸ್ಯ ಬೇಡಮಿ ಬೇಡೇ ವಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ಸತಿ ತಿಷ್ಠೋದಲಾದೇಶೌ ಭವತ ಇತಿ. ನೈವಂ ತತ್ರೇತ್ಯತ್ರ ಏಕತ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ತಯೋರಿತಿ ತೇಷ್ವಿತಿ ಚ ತತ್ರೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಏವ ನಿಷ್ಪತ್ತೇರಿತಿ

ಸೂತ್ರಂ || ವೇಮಃ || 527 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಮಃ ಅತ್, ಅಲ್ ಇತ್ಯೇತೌ ಆದೇಶೌ ವಾ ಭವತೋ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯನಯೋಃ ಪರತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಬೇಡಂ, ನೋಡಲ್ಬೇಡಂ, ನೋಡಲಿಂಬೇಡಂ ; ಮಾಡಬೇಡ, ಮಾಡಲ್ಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ.

[Before *bēḍam* and *bēḍa*, the *im* affix optionally changes to *a* or *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಸ್ಮಿನ್ನದಲಾವಿತಿ ವರ್ತತೇ. ತಸ್ಯ ಪರೇ ಇಮೋದಲಾದೇಶೌ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವತ ಇತಿ ಕಥನಾತ್ ಅನ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ.

ನನು ತದನಂತರಮೇವ ಸೂತ್ರಮುಕ್ತಂ ವೇಮಃ ⁵²⁵ ಇತಿ. ತಸ್ಯೈವ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವೇ'ಪಿ ಕಿಮರ್ಥಃ ಪುನರಾರಮ್ಭ ಇತಿಚೇನ್ನ. ತಸ್ಯ ಅನಂತರ ಸೂತ್ರೇಣ ವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ತತ್ರ ಅನೇನ ಕಶ್ಚಿದರ್ಥಃ. ತತಃ ತತ್ರ ನಿವೃತ್ತೋ ನೋತ್ತರತ್ರ ಅನುವರ್ತತ ಇತಿ ಪುನರಾರಮ್ಭಃ. ಮಣ್ಣುಕಪುತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ ಕಥಂಚಿತ್ ಅನುವೃತ್ತಿಸಮ್ಯವೇ'ಪಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಇಮ ಇತಿ ಪಞ್ಜ ಮ್ಪನ್ತಸ್ಯ ಅತ್ರ ಪಪ್ಪನ್ತವಿಸ ರಣಾಮಃ ಕಲ್ಪನೀಯಃ ; ಅನ್ಯಥಾ ಅನನ್ವಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ತತೋ ವರಂ ಪೃಥಕ್ ರಣಮೇವೇತಿ. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಅನಂತರಯೋಗ ಏವ ವೇಮ ಇತ್ಯನುಪಪ್ಪತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ ವೇಮ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ನಾಧಿಕಾರವಿಚ್ಛೇದೋ ನಾಪಿ ಮಣ್ಣುಕಪುತ್ಯಾಶ್ರಯಣಂ ನ ವಾ ಗೌರವಮಪಿ. ಪ್ರತ್ಯುತ ಲಾಘವಮೇವ ; ಕ್ಲಪ್ತಸ್ಯೈವ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮನಮಾತ್ರಕಲ್ಪನಾತೋ ಭಿನ್ನ ಸೂತ್ರಕಲ್ಪನಾಯಾ ಏವ ಅತ್ಯಂತಂ ಗುರುತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ನಾಸಾ ಪೃಥಗ್ಗೋಗಃ. ಕಿಂತು ಅನುವೃತ್ತಸ್ಯೈವ ವೇಮಃ ⁵²⁶ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಿವರಣಮೇವೇತಿ.

ನ ಚ ಏವಂ ಸೂತ್ರಸಹ್ಪನ್ಯಾನತಾ ಸ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಉಗ್ವಾದಿಹ್ರಸ್ವಾತ್ಯ ವಿಧಾನಾನಂತರಂ ಉಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಮಿತಿ ವಕ್ತವ್ಯಯೋಗಾಧಿಕೇನ ತುಲ್ಯಾಯವ್ಯಯ ತ್ವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ || 528 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಇಮಃ ಅಲಿತ್ಪಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಬೇಡಂ, ಬೇಡ ಇತ್ಯು ನಯೋಃ ಅಪ್ರಯೋಗವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೀಮಾ ಬನಮಂ ಪುಗಲ್, ನೀಮಾ ಮನೆಯಂ ನೋಡಲ್, ಯತಿಗಳ್ ನೀಮಂಗಜನಾಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಲ್.

[When *bēdam* or *bēda* is not used, the *im* affix optionally changes to *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವೇಮಃ 525 ಇತಿ ಇಮಃ ಪರತೋ ಬೇಡಂ ಬೇಡಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ವಿಕಲ್ಪಿತಃ. ತತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲಂ 526, ವೇಮಃ 527 ಇತ್ಯು ಖಲಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಯಾ ಇಮೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಚ ಅದಲಾದೇಶೌ ವಿಹಿತೌ. ತದಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ತು ಕಥಮಿತಿ ಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ಅತ್ರ ಅಲಾದೇಶ ಏಕ ಏವ ಕಾರ್ಯೋ ನ ಅದಾ ದೇಶ ಇತಿ ವಿಶೇಷದೇಶನಾರ್ಥೋ'ಯ ಮಾರಮ್ಭಃ. ಅಲನುವೃತ್ತಾವಪಿ ಪುನಃ ಅಲ್ಗ್ರಹಣಾ ಆದಾದೇಶವೃದ್ಧಾಸಾಧ್ಯಂ. ನೀಮಾ ಬನಮಂ ಪುಗಲ್, ಯೂಯಮೇತದ್ವಸಂ ಮಾ ಪ್ರವಿಶತಃ; ನೀಮಾ ಮನೆಯಂ ನೋಡಲ್, ಯೂಯಮೇತದ್ಗೃಹಂ ಮಾ ಪಶ್ಯತಃ; ಯತಿಗಳ್ ನೀಮಂಗಜನಾಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಲ್, ಯತಯೋ ಭವನ್ಮೋ ಮದನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಮಾ ಪುನರ್ತದ್ವಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಾಕೃಪ್ರಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್ || 529 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತಿ ಬೇಡಂ ಬೇಡ ಇತ್ಯುನಯೋಃ ಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ವಿಷಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೆಂಡಿರಂ ನಂಬಲಿಂಬೇಡಂ, ನಂಬಲಿಂಬೇಡ, ನಂಬಲಿಂ; ಅಕಾರ್ಯಮಂ ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂ. ಅವಿಕೃತಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಲ್ಬೇಡ, ನಂಬಲ್ಬೇಡ. ಅತ್ರ ಅಲಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಮಾ ಭೂತ್. ಪ್ರಾಗ್ರಿತಿ ಪರತೋ ಮಾಭೂತ್.

[When *bēdam* or *bēda* is used or not used, the *im* affix which has not undergone change takes *al* before it.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಮ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಚಕಾರೋ'ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ಇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಃ. ಬೇಡಂ ಬೇಡ ಇತ್ಯುನಯೋಃ 1 ಅಪ್ರಯೋಗೇ ಚ ಅವಿಕೃತಾತ್ ಇಮಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತೀತಿ.

ನನು ಇಮೋ ವಿಕೃತತ್ವನಿಯಮಾತ್ ಕಥಮವಿಕೃತತ್ವವಿಶೇಷಣಂ ಸಬ್ದಜ್ಞತ ಇತಿ ಜೇನ್ನ. ಇಮಃ ಸ್ವಯಂ ಇರೋ ವಿಕೃತಿರೂಪತ್ವೇ'ಪಿ ಯತ್ರ ಇಮೇವ ವಿಕೃತಿಮಾಪದ್ಯತೇ ಇಮ ಏವ ವಿಕಾಢ ಇತಿ ಯಾವತ್, ಸ ಏವ ವೃದ್ಧಸ್ಯತೇ. ಅವಿಕೃತಾದಿತಿ ಇಮಿತ್ಯೇವಾವಸ್ಥಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತತಃ ಪ್ರಾಕ್ ಅಲ್ ಭವತೀತಿ.

1 ಅಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಯೋಗೇ ಚ.

ನನು ಅತ್ರ ವಿಧೀಯಮಾನೋಲ ಕಿಮಾಗಮಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅದೇಶೋ ವಾ ? ತದಪ
ರಸ್ಯ ವಿಧೇಯಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ತತ್ರಾಯಂ ನ ತಾವದಾಗಮಃ ; ಕಿತ್ವಾಭಾವಾತ್.
ಪಷ್ಠಾನ್ಮಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ಪರಾನುಪಮಾರ್ಥನೇನ ವಿಧೇಯಃ ಕಾನುಬನ್ಧೋ ಹ್ಯಾಗಮ ಇತಿ,
ನಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರತ್ವಾಭಾವಾತ್. ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಬಲು ಪರ ಏವ ಭವತಿ ;
ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ 14 ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್. ನಾಪ್ಯಾದೇಶಃ ; ಕಮಸ್ವ
ನುಪಮಾರ್ಥ ಕ್ರಿಯಮಾಣತ್ವಾತ್. ಪಷ್ಠಾನ್ಮಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ತದನ್ವಯಂ ತತ್ಸರ್ವಂ
ವಾ ಉಪಮದ್ಗೃಹ್ಯತೋ ಹ್ಯಾದೇಶಃ. ಸರ್ವತ್ರ ತಥೈವ ವಿಧಾನಾತ್—ಇತಿ ಚೇನ್ನ.
ಅಲೋತ ಪ್ರತ್ಯಯರೂಪತ್ವಾತ್.

ನನು ನಾತ್ರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಲ್ ಗೃಹ್ಯತೇ. ಪೂರ್ವಯೋಗಾದನುವರ್ತ್ಯತೇ. ತಚ್ಚ
ತತ್ರ ಆದೇಶಾತ್ಯಕಮತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಮಿತಿ ಕಥಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾತ್ಮಕಂ ಭವೇದಿತಿ ಚೇನ್ನ. ಪೂ
ರ್ವತ್ರ ಇಮ ಇತಿ ಪಷ್ಠಾನ್ಮಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇ ವಿಹಿತತ್ವಾತ್ ಆದೇಶ ಉಕ್ತಃ. ಅತ್ರ ಇಮ ಇತಿ
ಪಞ್ಚಮಿನಿದೇಶಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಚ್ಯತೇ ; ಪಞ್ಚಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ 14 ಇತಿ ನಚ
ನಾತ್.

ನ ಚ ಏವಮಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಾತ್ ಕಥಮತ್ರ ಪೂ
ರ್ವತೋ ವಿಧಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಪರತ ಏವ ಭವನ್ನಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವ
ತೋಽಪಿ ಭವತಿ ; ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ತಥಾ ದರ್ಶನಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ತತ್ರಾಪಿ ಸುಪಃ
ಪ್ರಾಗ್ವಹುವಾರ್ (ಪಾ 3—4—78) ಇತಿ ಸುಬನ್ತಾತ್ಪ್ರಾಕ ಬಹುವ್ರತ್ಯಯಃ. ಈಷ
ದಪರಸಮಾಪ್ತೋ ರಾಜಾ ಬಹುರಾಜೇತ್ಯಾದಿ. ತದ್ವದತ್ರಾಪಿತಿ ನಾನುಪಪತ್ತಿಃ.

ಪ್ರಯೋಗಪಕ್ಷೇ ಉದಾಹರತಿ—ಪಂಡಿರಂ ನಂಬಲಿಂಬೇಡಂ, ನಂಬಲಿಂಬೇಡ.
ಅಪ್ರಯೋಗೇ—ನಂಬಲಿಂ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ಮಾಶ್ರದ್ಧತೇತ್ಯರ್ಥಃ. ತಥಾ
ಅಕಾರ್ಯಮಂ ಮಾಡಲಿಂಬೇಡಂ, ಮಾಡಲಿಂಬೇಡ, ಮಾಡಲಿಂ—ಅಕಾರ್ಯಂ ಮಾ ಕು
ರುಧ್ವಮಿತಿ. ಪ್ರತ್ಯುದಾಹೃತೌ ನೋಡಲ್ಬೇಡ, ನಂಬಲ್ಬೇಡ. ಆತ್ರ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೇಶಃ
ಇತಿ ಇಮಃ ಸ್ಥಾನೇ ಅಲಾದೇಶಕರಣಾತ್ ವಿಕೃತಮಿತಿ ತತ್ರ ಅಲಃ ಪ್ರಾಕ ಅಲ್ ಮಾಭಾವಾತ್.
ಪ್ರಾಕೃದಕೃತ್ಯಮಾಹ—ಪ್ರಾಗ್ರಿತಿ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಡುಃ || 530 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪಡುಧಾತುರನುಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿ
ತೇ ತಿಜಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬುನಿಂ, ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ
ನರಸನಂಗನೆಯಿಂ, ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟಳ್ ತರುಣಿ ರಮಣನಿಂ, ಮಾಡಲ್ಪಡುಗೆ
ಮಗೆ ಸಂಪದಂ ಜನಪತಿಯಿಂ, ಕಿಡಿಸಲ್ಪಡುಗೆಮ್ಮ ದುಃಖಸಂತತಿ ಜನನಿಂ.
ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೋಡಿದನರಸನಂಗನೆಯಂ, ಮಾಡಿದಂ ಪದಕಮನಕ್ಕ
ಸಾಲೆ. ಅನುಗ್ರಹಣಂ ಅವೈವಧಾನಾರ್ಥಂ.

[Padu is inserted before the tin affixes in the passive.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ತಿಬ್ಬವತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ. ತತ್ರ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಸಾಧಾರಣೀಂ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಅದ್ಭಯಾವದುಕ್ತಾ ಇದಾನೀಂ ಕರ್ಮಣಿ ಅಸಾಧಾರಣೀಂ ವಕ್ತು ಮಾಹ-ಧಾತೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ. 'ಪಡು ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಕಯನಾರ್ಥೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ. ಸ ಚ ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಸ್ವಾರ್ಥಮನಭಿದಧಾನಃ ಕೇವಲಂ ಶಬ್ದಸಂಸ್ಕಾರಕತಯಾ ಸರ್ವಧಾತೋರನು ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಲಿಟಿ ಕೃಚಿತ್ ಕೃಭೃಸ್ತಯ ಇತಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತ್ಯೇವೋಕ್ತಂ ನ ತಿಬಿ ಇತಿ ಅತಃ ಕಥಮಿದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ತಿಜ್ಯೇವ ನಾನ್ಯತ್ರೇತಿ ಇತಿ ಚೇನ್ನ. ಧಾತೋಃ ಕಾರಕೇ ತಿಜ್ ಕೃದ್ವ್ಯ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಃ. ತತ್ರ ಕೃತಿ ನಾ⁵³¹ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ ಅತ್ರ ತಿಜ್ಯೇವೇತಿ ಅರ್ಥಾಲ್ಲಭ್ಯತ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣಿ—ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬಜನಿಂ ಇತಿ. ಅತ್ರ ಮಾಡಿದಂ ಘಟಮಂ ಕುಂಬಜಂ ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗಃ. ಮಾಡು ಕರಣ ಇತ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ⁴⁴² ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ತರಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅವಿ ದಪದವಂ⁴⁴⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯೇ ಇದುತ್ತಃ⁴⁷⁶ ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಇದಾದೇಶೇ ಮಾಡಿದಂ ಇತಿ ನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ. ಕರ್ತರಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಕರ್ತುರನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುಂಬಜಶಬ್ದಾತ್ ಮುಕ್ತೇ²²⁷ ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಕರ್ಮಣೋನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಘಟಶಬ್ದಾತ್ ಕರ್ಮಣ್ಯಾಮ್²⁰⁴ ಇತಿ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಏವಂ ಸತ್ಯಪಿ ವಕ್ತುವಿ ವಕ್ಷಯಾ ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಮಣಿ⁴⁴⁸ ಇತಿ ಮಾಡುಧಾತೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಅನ್ಯೈಕತ್ವೇ ಅವಿ. ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಡುಃ ಇತಿ ಮಾಡು ಇತ್ಯತಃ ಪಡೋರನುಪ್ರಯೋಗಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನೈದಲಾ⁵³² ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಆಲಾದೇಶಃ. ನಪ್ಯುದುಃ⁴⁵⁴ ಇತಿ ಅವಿ ಉದ್ವಾದೇಶಃ. ದಪದವಂ⁴⁴⁶ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅತೀತಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಡೋಷ್ವೈಃ⁴⁸⁷ ಇತಿ ಪಡುಧಾತೋಃ ದೋಃ ಟಕಾರಾದೇಶಃ. ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ⁵⁰⁸ ಇತಿ ದಕಾರಸ್ಯಾಪಿ ಟಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತಿ ಸಿದ್ಧತಿ. ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ ಘಟಶಬ್ದಾತ್ ಮುಕ್ತೇ²²⁷ ಇತಿ ಉಕ್ತೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಕರ್ತುರನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಕುಂಬಜಶಬ್ದಾತ್ ದೇತುಕರ್ತೃಕರಣ²⁰⁹ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಅನುಕ್ತೇ ಕರ್ತರಿ ತೃತೀಯಾ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಘಟಂ ಕುಂಬಜನಿಂ ಇತಿ ಭವತಿ. ಏವಮುತ್ತರತ್ರ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟನರ ಸನಗನೆಯಿಂ. ಅತ್ರ ನೋಡಿದಳರಸನಗನೇ ಇತಿ. ತಥಾ ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ ತರುಣಿ ರವಣಿನಿಂ. ಅತ್ರ ಬಯಸಿದಂ ತರುಣಿಯಂ ರಮಣಂ ಇತಿ. ತಥಾ ಮಾಡಲ್ಪಡುಗೆಮಗೆ ಸಂಪದಂ ಜಿನಪತಿಯಿಂ. ಅತ್ರ ಮಾಡುಗೆಮಗೆ ಸಂಪದಮಂ ಜಿನಪತಿ ಇತಿ. ತಥಾ ಕಿಡಿಸಲ್ಪಡುಗೆಮ್ಮ ದುಃಖಸಂತತಿ ಜಿನನಿಂ. ಅತ್ರ ಕಿಡಿಸುಗೆಮ್ಮ ದುಃಖಸಂತತಿಯಂ ಜಿನಂ ಇತಿ ಚ ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗಾ ಉಪಾಹ್ಯಾಃ. ಯಥಾಯಥಮತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಾ.

ಅನುಸವಪ್ರಯೋಜನಮಾಡ—ಅನುಗ್ರಹಣಾಂ ಅವ್ಯವಧಾನಾರ್ಥಂ ಇತಿ ಸಂ
ಸ್ಕೃತೇ ಕೃಷ್ಣಸ್ತೀನಾಂ ಅನುಪ್ರಯೋಗನಿಯತತ್ವೇ^{೧೪}ಽಪಿ ಕ್ವಚಿದ್ವ್ಯವಹಿತಪ್ರಯೋಗಃ
ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವಪ್ರಯೋಗಃ ಕ್ವಚಿತ್ಪೂರ್ವಮನೇಕಪದವ್ಯವಧಾನೇ^{೧೫}ಽಪಿ ಪ್ರಯೋಗೋ ದೃ
ಶ್ಯತೇ. ಯಥಾ

ತಂ ಪಾತಯಾಂ ಪ್ರಥಮಮಾಸ ಪಪಾತ ಪಶ್ಚಾತ್ | ಇತಿ.

ತಥಾ

ಪ್ರಚಲಿಸ್ತೀನಮಕರಃ ಪ್ರಭೂತತರವಾರಿಕ್ಃ |

ಚಕಾರ ಕಲಯಾಮಬ್ಧಿ ಮಹಾನೇಷ ನಭಸ್ತುಲಾಂ || ಇತಿ.

ತಥಾ

ಯಂ ಚಕ್ರೂನ್ದಾಸ್ತೀಂದ್ರಜೈಲೇ ಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮುಜ್ವಲರತ್ನಪೀಠೇ ||
ಇತಿ ಚ.

ನೈವ ಭಾಷಾಯಾಂ ಕಿಂತು ಅವ್ಯವಹಿತಾನುಪ್ರಯೋಗೋ ನಿಯತ ಏವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೃತಿ ವಾ || 531 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪಡುವಾ ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಹಿ
ತೇ ಕೃತಿ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ, ಮಾಡಿದುದಂ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದುಂ,
ಮಾಡಿದುದುಂ ; ತೋರಿಲ್ಪಟ್ಟುದಕ್ಕೇ, ತೋರಿದುದಕ್ಕೇ ; ಆಡಲ್ಪಡುವೆ
ಪೊಲಂ, ಆಡುವ ಪೊಲಂ ; ತೂಗಲ್ಪಡುವೆ ಡಾಣೆ, ತೂಗುವ ಡಾಣೆ.

[Padu is optionally inserted before *kṛt* affixes in the passive.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕರ್ಮಣ್ಯಾನುಪಡುಃ 530 ಇತಿ ಸರ್ವಮೇತದನುವರ್ತತೇ. ಕರ್ಮ
ಣಿ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಧಾತೋರನು ಪಡುಧಾತುವಿಭಾಷಯಾ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ.

ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ. ಅತ್ರ ಮಾಡು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಚ್ಕರ್ತೃಕರ್ಮ
ಣೋಃ 548 ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅಚಿ, ಕೃತಿ ವಾ 531 ಇತಿ ವಿಭಾಷಯಾ ಪಡು, ತಸ್ಮಿನ್ನೆ
ದಲೌ 532 ಇತಿ ಧಾತೋಃ ಅಲಿ, ಅಚಃ 465 ಇತಿ ಅಚ ಉದೌ, ಅಚಿ 447 ಇತಿ ಭೂತೇ
ದಪ್ರತ್ಯಯೇ, ಡೋವ್ಯುಃ 487 ಇತಿ ಪಡೋಃ ದೋಃ ಓದೇಶೇ, ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಮಾ
ವರ್ಗಃ 506 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಟಕಾರೇ ಸತಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಷ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಕೃದಂತಸ್ಯ
ಕಬ್ಧರೂಪಸ್ಯ ಅರ್ಥವಲ್ಲಿದ್ದಂ^{೧೬} ಇತಿ ಲಿಬ್ಧಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ, ಲಿಜ್ಞಾತ್ಸುಪಃ 208 ಇತ್ಯೇ
ಧಿಕೃತ್ಯೇ ಕರ್ಮಣ್ಯಾಮ್^{೧೭} ಇತಿ ಅಮಿ ಲುಬನಾಮರಾನ್ತಾಂ^{೧೮} ಇತಿ ಉತೋ ಲೋಪೇ
ಸತಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದಂ ಇತಿ ಸಿಭೃತಿ ಮಾಡಿದುದಂ. ಅತ್ರ ಪಡೋಃ ವೈಭಾಷಿಕತ್ವಾದ
ಪ್ರಯೋಗಃ. ಏವಮುಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ಉದಾಹರಣೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ಸರ್ವತ್ರ ಕೃದಂತತಾ
ಭಿವ್ಯಕ್ತೃರ್ಥಂ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಆಡಲ್ಪಡುವ ಪೊಲಂ. ಅತ್ರ ಆಡಲ್ಪಡು
ವುದು ಪೊಲಂ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹಃ. ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೀನ 309 ಇತಿ ಸಮಾಸಃ.

ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ 388 ಇತಿ ಉಪಾನ್ತಸ್ವರಾದೇರ್ಲೋಪಃ. ಅಗ್ನಿಹುಲಂ 345
ಇತಿ ಅಗಾಗಮಃ. ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ 36. ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ. ತತೋ ಲಿಬ್ಬಸಂಕ್ಷಾ
ಬಿತಿ. ಏವಂ ಆಡುಪೊಲಮಿತ್ಯಾದಾವು ಯೋಜ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ತಸ್ಮಿನ್ನೆದಲೌ || 532 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅರ್ಧೈಕಾರಾಲಾದೇಶೌ ಭವತಃ ಸಡುಧಾತೌ
ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೊಡೆ ಪಟ್ಟಂ, ಮೊಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ; ನೋಡೆ ಪಟ್ಟಂ,
ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಂ ; ಕಿಡಿಸೆ ಪಟ್ಟದು, ಕಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟದು. ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಕಿಂ ?
ಮಾಡಿದಂ, ಕೂಡಿದಂ.

[Verbal roots take *e* short or *al* before *padu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದಃ ಪಡುಧಾತುಂ ಪರಾವೃತ್ತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪಡುಧಾತೌ ಪರೇ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಪ್ತತ್ಕರೋತಿ ಭಾವೇ ಲ್ಯುಟೋ'ಶಯನಾದೇ
ಲ್ಫಪ್ ದೋಃ || 533 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇ ವಿಹಿತೋ ಯೋ ಲ್ಯುಟಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದನ್ತಾತ್
ಶಯನಾದಿವರ್ಜಿತಾತ್ ಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಇಸುಪ್
ತ್ಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಚನಮಂ ಮೊಡುವಂ ಪಚಿಸುವಂ. ಏವಂ ವರ್ಧಿ
ಸುವಂ, ರಕ್ಷಿಸುವಂ, ಸೇವಿಸುವಂ, ಪಾಲಿಸುವಂ, ಭೋಜಿಸುವಂ, ಲಾಲಿ
ಸುವಂ. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭೋಜನಂ ಓದನಾದಿ ತತ್ಕ
ರೋತಿ ಇತ್ಯತ್ರ ಮಾಭೂತ್. ಲ್ಯುಟ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಯಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದೇರ್ಮಾ
ಭೂತ್. ಅಶಯನಾದೇರಿತಿ ಕಿಂ ? ಶಯಿಸಿದಂ ಇತಿ ಮಾಭೂತ್.

ಶಯನ, ಚಮನ, ತಕ್ಷಣ, ಶ್ರವಣ, ರವಣ, ನಯನ, ಸ್ತವನ,
ಕಮನ ಇತ್ಯಾದಿಶಯನಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾಃ.

[(Sanskrit) verbal nouns with *lyut* affix, except *s'ayana* and other such terms
(see above), when used in the sense of doing that which the word
expresses, take the *isu* affix, dropping their final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತೋಃ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ತಿಬಮುದ್ಭವ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯತೋ
ವಿಶೇಷತಶ್ಚ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಧಾತುಷ್ವೇವ ವಿಶೇಷಾನ್ ಪ್ರದರ್ಶಯಿತು
ಕಾಮಸ್ತವದಾಹ—ಇಸುಪ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಆತ್ಮ. ಅಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಇಹ ತಾವತ ಭಾ
ಷಾವಿಷಯೇ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹಂ ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಂ ನಾಮಪದಂ, ಧಾತುಪದಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿ
ಧಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಕ. ತದ್ವಿವಿಧಮುಪ ಪದಂ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಅನಂಸ್ಕೃತ

ಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಚೇತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ಭವತಿ. ತತ್ರ ಅಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ದ್ವಿವಿಧೇಷ್ಯಪಿ ತೇಷು ನ ವಿಶೇಷಃ; ನಾಮ್ನಾನಾಂ ಧಾತುನಾಂ ಚ ಭಾಷಾತ್ಮಕಾನಾಂ ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್. ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ತು ನಾಮಾನಿ ಧಾತವೋಽಪಿ ಅತ್ರ ಸಾಧನೀಯಾಃ. ತತ್ರ ನಾಮಪದೇಷು ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ಸ್ವರಾನ್ತಾನಾಂ ವೈಜ್ಞಾನಾನ್ತಾನಾಂ ಚ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಂ ಲಿಪ್ಪಾತ್ಸುವಃ 208 ಇತಿ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಬೀಜ ಭೂತಾಂ ಲಿಬ್ಗತಾಂ ಸಾಧಯಿತುಂ ಅನೇಕಧಾ ಯತ್ನಃ ಕೃತಃ. ತಥಾ ಧಾತುಪದೇಷ್ಯಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕೇಷು ಭೋಜನ ಗಮನ ರಕ್ಷಣ ಭಕ್ಷಣಾದೀನಾಂ ಭಾವ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಧಾತೋಃ 442 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ತಿಪಾದ್ಭುತ್ಪತ್ತಿಬೀಜಭೂತಾಂ ಧಾತುತಾಂ ಪ್ರಸಾಧಯಿತುಂ ಯತಮಾನಃ ಸೂತ್ರಕಾರಸ್ತಾವದಿದಮಾಹ— ಇಸುಪಃ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅತ್ರ ಇಸುಪಃ ಇತಿ ವಿಧೇಯಸ್ವರೂಪನಿದೇಶಃ. ತತ್ಕರೋತಿ ಇತಿ ಅರ್ಥನಿದೇಶಃ. ಭಾವೇ ಲ್ಘುಟ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿದೇಶಃ. ಅಶಯನಾದೇರಿತಿ ವಿಷಯಸಂಜ್ಞೋಚನಿದೇಶಃ. ಲುಪ್ತ ದೋರಿತಿ ಕಾರ್ಯಾಂತರನಿದೇಶಃ. ಏವಂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದೇಭ್ಯ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯಮುದ್ಭವ್ಯ ತದನ್ತಾನೇವ ಶಬ್ದಾಃ ಧಾತುತ್ವಾತ್ಯ ತತೋ ಧಾತೋಃ ತಿಬು ಕೃತಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಮುದ್ಭವ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಕೃತಿಕಾನಿ ಧಾತುಪದಾನಿ ಸಾಧನೀಯಾನಿತಿ. ನಾತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನಾಮಶೇಷಾಣಾಂ ಧಾತುಕರಣಂ; ಕಿಂತು ಕೇಷಾಂಚಿದೇವ. ತೇಷಾಂ ಚ ಸ್ವರಾಶೇಃ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ನಾನ್ಯಥಾ, ಅಸವ್ಯವಾತ್. ತದಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಲಕ್ಷಣತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪತಃ ಇತಿ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ. ನ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾ ಇತಿ ಏಕಲ್ಪೋ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚೇತಿ ಸಮುಚ್ಚಯೋ ವಾ ಅಭೀಕಾರ್ಯಃ, ತದ ಘಟನಾತ್. ತಥಾಹ—ನ ತಾವತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಏವೇತಿ ಘಟತೇ; ಯಾವಲ್ಲ ಹ್ಯಮನುಸ್ಮೃತಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್. ನಾಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏವೇತ್ಯಪಿ; ಶಬ್ದಾನಾಮಾನಂದ್ವೇನ ಸ್ವರೂಪತೋ ನಿದೇಷ್ಯಮಶಕ್ಯತ್ವಾತ್;

ಶಬ್ದರಾಶಿರವಯಃ | ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ಅತೋ ನ ಏಕಲ್ಪಃ, ಅತಃ ಏವ ನ ಸಮುಚ್ಚಯೋಽಪಿ; ಪಕ್ಷದ್ವಯೋಪಕ್ಷಿಪ್ತದೋಷಾನುಷ್ಠಾನಾತ್ ಅನ್ಯತರವೈಯರ್ಥ್ಯಾಚ್ಛ. ಅತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಿಂಚಿದಿತಿ ದ್ವೈರಾಶ್ಯಮೇವ ಶ್ರೇಯಃ. ಯಾವತಾಂ ಲಕ್ಷಣಮನುಸ್ಮೃತಂ ತಾನೇಕರಾಶೀಕೃತ್ಯ ಶೇಷಮಶೇಷಂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಏವ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ. ತತ್ರ ಲಕ್ಷಣತಃ ಕಥನೇಽಪಿ ಅನೇಕೇಷಾಮಾಚಾರ್ಯಾಣಾಂ ಮತಭೇದೇನ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಾಪಿ ಅನೇಕಾನಿ ಭವಂತಿ. ತಥಾಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮತಾಶ್ಚಯೋನೇನ ಲಕ್ಷಣಮನುಸರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಃ ತತ್ಕರಣಕಾಲಿನವಿವಕ್ಷಾವಶಾತ್ ಪಾಣಿನೀಯಮತಾಶ್ಚಯೋನೇನ ಸೂತ್ರಕರಣಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ವ್ಯಾಕರೋತಿ—ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ.

ನನು ಅತ್ರ ಸೂತ್ರಕೃತಾ ಪಾಣಿನೀಯಮೇವ ಮತಮಾಶ್ರಿತಂ ನಾನ್ಯದೀಯಮಿತಿ ಕುತೋವಗತಮಿತಿಚೇತಃ—ಲ್ಯುಡ್ಗ್ರಹಣಾದಿತಿ ಬ್ರೂಮಃ. ಪಾಣಿನಿಃ ಕಿಲ ಸ್ವೋಪಜ್ಞೇ ಶಬ್ದಶಾನೇ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವಾದೌ ಧಾತೋಃ ಪರತೋ ಲ್ಘುಪ್ರತ್ಯಯಂ ವೃಥತ್ತ ನಾನ್ಯೇ. ತೇ ತು ಯುಟಮುಟಮನ್ಯಂ ವೇತಿ ನ ತತ್ರ ಲ್ಘುತ್ವವಹಾರ ಇತಿ.

ಲ್ಕಟ ಇತಿ ಲ್ಕಟೈಶ್ಚಯಾನಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಯತ್ರ ಯತ್ರ ಲ್ಕಟೈಃ ಹಿತಃ ತದಂತಃ ಸರ್ವೋಪ್ಯತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ; ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಾತ್ ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿದೇವೇತ್ಯಾಹ ಭಾವೇ ಇತಿ. ನ ತು ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದೌ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ನ ಚ ಭಾವೇ'ಪಿ ಯೋ ಯೋ ಲ್ಕಟಃ ತಸ್ಯಾತ್ಮವಸ್ಯಾದಪಿ. ಕಿಂತು ಕತಿಪಯವಿರಹಾತ್ಕಿಂಚಿದ್ವರ್ಜಿತಾದಿತಿ ವಿಷಯಂ ಸಂಕ್ಷೋಚಯತಿ—ಅಶಯನಾದೇಃ ಇತಿ. ಶಯನಾದಿಗಣಪರಿಹಾರಾನ್ ಶಬ್ದಾನ್ವರ್ಜಯಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತದ್ರೂಪತಾದಪಿ ಶಬ್ದಾತ್ ವಿಧೇಯಮಾನ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಸ್ಯ ನ್ನರ್ಥ ಇತ್ಯೇತ ಆಹ—ತತ್ಪರೋತಿ ಇತಿ. ನನು ಕರೋತೇಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕಿಂ ಕರ್ಮೇತಿ ನ ಶಬ್ದನಿಯಂ, ಲ್ಕಟನಾಂರ್ಥಸ್ತೈವ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್. ಏವಂ ಶಯನಾದಿವರ್ಜಿತಾತ್ ಭಾವೇ ಲ್ಕಟನಾಂತ್ ಪಚನಪಶನಾದಿಶಬ್ದಾತ್ ನ ಕೇವಲಂ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ ವಿಧೇಯಃ, ತಸ್ಯೈವ ಲ್ಕಟಃ ದೋರ್ಲೋಪಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯ ಇತ್ಯಾಹ—ಉಪ ದೋಃ ಇತಿ. ಏವಂ ಇಸುಬಂತಾಃ ಸರ್ವೇ ಲ್ಕಟಃ ಶಬ್ದ ಭಾಷಾಯಾಂ ಧಾತುೋ ಭವಂತಿ ಧಾತುನ್ ಪ್ರಸಾಧ್ಯ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುತ್ವತ್ತ ಪಚಿಸಿದಂ, ಪಶಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧೃತಿ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾಃ ಪುತ್ರಂ ರಾಜಾನ ಮಿತ್ಯಾದಿಸುಬಂತಾಃ ಶಬ್ದ ಧಾತವ ಇತಿ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುಗ್ವತ್ತ ಪುತ್ರಕಾಮ್ಯತಿ, ರಾಜ ಕಾಮ್ಯತಿತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ.

ನನು ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಸಸಾಧ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ (ಪಾ. 3-1-32) ಇತಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಕಾಂತ ತೇಭ್ಯಃ ತಿಬುತ್ವತ್ತಃ ಸಮನ್ವಯೇವ. ಇಸುಬಂತಾನಾಂ ತು ಶಬ್ದಾನಾಮತ್ರ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಯಾ ಅಕರಣಾತ್ ಕುತೋ ವಾ ಧಾತುತ್ವಂ ? ತದಭಾವೇ ಚ ತೇಭ್ಯಃ ಕುತಸ್ತರಾಂ ತಿಬುತ್ವತ್ತಃ ? ತದನುತ್ಪತ್ತೌ ಚ ಭಾಷಾಯಾಂ ಕುತಸ್ತಮಾಂ ಪಶಿಸದಮಿತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಿಃ ? ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ 12 ಇತ್ಯನೇನೈವ ಅಶೇಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಂ ಅಮೀಷಾಂ ಇಸುಬಂತಾನಾಮನೇಷಾಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾನಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮಪಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಕೃತ್ಯವೇತಿ ನ ಪುನಸ್ತತ್ಕರಣಮಿತಿ. ಯೇ ತು ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ (ಪಾ. 1-3-1) ಇತಿ ಗಣಪಾಠಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಾನಾಂ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿನಾಮೇವ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರಮುಭ್ಯಧಾಃ ತೇಷಾಮೇವ ಸಸಾಧ್ಯಂತಾನಾಂ ಉತ್ತರಪ್ರಕೃತಿನಾಂ ಕಾಮ್ಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಾನಾಂ ಸುಬಂತಪ್ರಕೃತಿನಾಂ ಚ ಗಣಪಾಠಾ ಭಾವಾತ್ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ನಾಸ್ತಿತಿ ಪುನಸ್ತದರ್ಥಂ ಯತ್ನಾನ್ತರಕರಣಪ್ರಯಾಸಾನುಭವನಂ ಭಾವಾತ್ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ನಾಸ್ತಿತಿ ಪುನಸ್ತದರ್ಥಂ ಯತ್ನಾನ್ತರಕರಣಪ್ರಯಾಸಾನುಭವನಂ ನಾನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ. ಅತ ಏವ ಭಗವಾ ಶಾಕಟಾಯನೋ'ಪಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ (ಪಾ. 1-1-21) ಇತ್ಯೇವ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ವಿಧಾಯ ತೇನೈವ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿನಾಮುತ್ತರಪ್ರಕೃತಿನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿನಾಮಪಿ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಸಿದ್ಧೇತಿ ನ ಪುನರ್ಯತ್ನಾನ್ತರಂ ಚಕಾರೇತ್ಯವಗತ್ಯವ್ಯಮಿತಿ.

ನನು ಏವಮಪಿ ನೈಷಾಂ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಾರ ಸೇತ್ಯೇತಿ, ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್. ತಥಾಪಿ—ಇಸುಪ್ತತ್ಪರೋತಿ 583 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪಚನ ಪಶನಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಕರೋತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸುಬ್ಧಿಧೇಯತೇ. ಕರೋತಿತಿ ಚ ಕರ್ತೃವ ನ ಕ್ರಿಯಾ ; ಕೃತ್ ಧಾತೋಃ ಕರ್ತೃಸಾಧನಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಸಾಧಿತತ್ವಾತ್. ತದರ್ಥೇ ವಿಹಿತ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ'ಪಿ

ಕರ್ತಾರಮೇವ ವದೇತ್ ನ ಕ್ರಿಯಾಮಾತ್ರಂ ; ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಜಾತಃ ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿತಿ ವಚನಾತ್. ತಥಾ ಚ ಪಚಿಸು, ಪಠಿಸು ಇತ್ಯಾದೌ ಪಚನಪಠಾದಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋ ನ ಪಾಕಪಾಠಾದಿಕ್ರಿಯೇತಿ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಧಾತುಸಂಕ್ಷ್ಣಾ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕರೋತಿಶಬ್ದಃ ಕರ್ತೃಸಾಧನೋಽಪಿ ನಾತ್ರ ಕರ್ತಾರಮಾಹ, ಕಿಂತು ಉಪಚಾರವೃತ್ತತ್ಯು ತದ್ಗತಾಂ ಕ್ರಿಯಾಮೇವ ; ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಏಕತ್ವೋಪಚಾರಾತ್. ಅಥವಾ ಕರೋತಿಶಬ್ದಃ ಕರೋಪಚಾರವೃತ್ತತ್ಯು ಕ್ರಿಯಾಮಾಹ ಕಿಂತು ಮುಖ್ಯವೃತ್ತತ್ಯು ವ ; ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋಃ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಸವ್ವನ್ನೇನ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಾದ್ಯವಸಾಯಾತ್. ಅಥವಾ ಕರೋತಿಶಬ್ದೋ ನ ಕರ್ತಾರಿತಿಬನ್ತಃ, ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಸರತಃ ಸ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಧಾತುನಿರ್ದೇಶ ಏವ, ಇಹಿಪಾ ಧಾತುನಿರ್ದೇಶ ಇತಿವಚನಾತ್ ಕರೋತ್ಯರ್ಥೋ ಇತಿ ಕೃಷಾರ್ಥ ಇತ್ಯೇವ. ಅತಃ ಏವ ಪಚನಮಂ ಮಾಡುವಂ ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಷಯೋ ನ ಪಚನಕ್ರಿಯಾಕರ್ತಾರ, ಕಿಂತು ಪಚನಮಾತ್ರಮೇವೇತಿ ನ ಕಾಷ್ಟಾನುಸರತಃ. ಏವಂ ವರ್ಧಿಸುವಂ, ರಕ್ಷಿಸುವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ಧನರಕ್ಷಣಾದಿಕ್ರಿಯೈವ ವರ್ಧಿಸು ರಕ್ಷಿಸ್ವಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಅಭಿಧೇಯೇತಿ ಇಸು ಬನ್ತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥತ್ವಮವ್ಯಾಹತಮಿತಿ ಧಾತುತ್ವೇ ಸಿದ್ಧೇ ತಿಜುತ್ಪತ್ತಿ ರೂಪಪನ್ನೈವೇತಿ.

ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣೇ ಭುಜ್ಯತ ಇತಿ ಭೋಜನಂ. ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಲ್ಯುಟಃ ಯಜನಂ ಯಜ್ಞಃ. ಅತ್ರ ಭಾವೇ ಕ್ತಃ. ಶಯನಾದಿವರ್ಜನಂ ಕೃತಂ. ತತ್ರ ಶಯನಾದಿನಾಂ ಅನುಪಸರ್ಗಾಣಾಮೇವ ವರ್ಜನಂ, ಸೋಪಸರ್ಗಾಣಾಂ ಚಯನ ನಯನಾದೀನಾಂ ಕೇಷಾಂಚಿದವರ್ಜನಮೇವ ; ಸಂಜಯಿಸಿದಂ, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ, ಉನ್ನಯಿಸಿದಂ, ಅಭಿನಯಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಣಾಂ ಬಹುಲಮುಪಲಬ್ಧಾತ್. ಶಯನಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಾ ಇತಿ ಶಯನಾದಿರಾಕೃತಿಗಣ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಯ್ಯ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ || 534 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೂತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತೇಷಾಂ ದೋರ್ಲೋಪ ಇಯಾದೇಶಕ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಮನಮಂ ಮಾಡುವಂ—ನಮಿಸುವಂ, ನಮಿಯಿಸುವಂ. ಏವಂ ಭ್ರಮಿಸುವಂ, ಭ್ರಮಿಯಿಸುವಂ ; ರಮಿಸುವಂ, ರಮಿಯಿಸುವಂ ; ಗಮಿಸುವಂ, ಗಮಿಯಿಸುವಂ.

ನಮನ, ಭ್ರಮಣ, ರಮಣ, ಗಮನ, ಕ್ರಮಣ, ಸಚ್ಚ್ರಮಣ, ಉತ್ಕ್ರಮಣ, ಉಪಕ್ರಮಣ, ವರಣ, ಧರಣ, ಹರಣ, ಭರಣ, ಸ್ಥರಣ, ತ್ವರಣ, ಜ್ವರಣ, ಚರಣ, ಜನನ, ವಮನ, ಕಥನ, ಮಥನ, ಶ್ರಥನ, ಗ್ರಥನ, ತಾರಣ, ಪೂರಣ, ಜೀರಣ ಇತಿ ನಮನಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[Namana and the words classed with it (see above), when used in the sense of doing that which the word expresses, take the *isu* affix, dropping their final syllable and also substituting *iy*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪ್ತತ್ವರೋತಿತಿ ದೋರ್ಲೂಬಿತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ
ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ತತ್ವಯೋ ಭವತಿ. ತೇಷಾಂ ದೋರ್ಲೂಬೇನ
ಇಯಾದೇಶ್ಚ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವತ ಇತಿ ನಮನಾದಿಷು ನಮಿಯಿಸು, ನಮಿಸು ಇತ್ಯಾ
ದಿವೈರೂಪ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.

ನನು ಯದಿ ಅತ್ರ ದೈವಿರೂಪ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ, ತರ್ಹಿ ಲುಬ್ಧಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಂ ;
ನಮನಾದಿಭ್ಯೋ ಲುಬಿಯೇ ಚೇತಿ. ಅನ್ಯಥಾ ಇಯೋ ಗ್ರಹಣಂ ಲುಪೋ ಬಾಧಕ
ಮೇವ ಸ್ಫೂತ. ತಥಾ ಚ ನಮಿಯಿಸು ಇತ್ಯಾಧ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧೇತಿ' ನ ನಮಿಸು ಇತ್ಯಾದಿ
ಇತಿ ನಾತ್ರ ದೈವಿರೂಪ್ಯಂ ; ಕಿಂತು ಐಕರೂಪ್ಯಮೇವೇತಿ. ನಾಪಿ ಚಶಬ್ದಗ್ರಹಣಾತ್
ದ್ವಿರೂಪತಾ. ಚಶಬ್ದೋ ಹಿ ಅತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಮೇವ ಸಮುಚ್ಚೇನೋತಿ ನ ಲುಪಮಪಿ.
ನಮನಾದಿಭ್ಯ ಇಸುಬ್ಧವತಿ ದೋಃ ಇಯಾದೇಶ್ಚ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಯೇವ ಪರ್ಯಾಯೇಃ. ಅನ್ಯಥಾ
ಇಲ್ಲಾ ಲ್ಲಪಃ 330 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಆಕ್ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ 331 ಇತ್ಯತ್ರ
ಯುದ್ಧೇ ವಿಹಿತಾತ್ ಸಮಾಸಾತ್ ಇಸ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ಆಗಾಗಮುಚ್ಚೇತಿ
ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ಲುಪ್ತ ಸ್ಫೂತ. ತಥಾ ಅದ್ವಿ
ದೂದೋರ್ನಿಗತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಲೂಪ 435 ಇತ್ಯನಂತರಂ ಎವರಮೆವರೆ
ಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ 436 ಇತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಅದ್ವಿದೂದಭ್ಯಃ ಕಾಲಪರಿಮಾಣೇ ಎವರಮಾದಿ
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೋಃ ಸಕಾರಾವೇಶ್ಚೇತಿ ನ ಪರ್ಯವಸ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್
ಲೋಪೋಪಿ ಸ್ಫೂದಿತಿ ಅನಿಷ್ಠ ಪ್ರಾದಃಸ್ವ್ಯುತ. ಅಥಾತ್ರ ಇತರವಿಶೇಷಗ್ರಹಣಾತ್
ಅಪರವಿಶೇಷೋ ನಿವರ್ತತ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಪ್ರದಾಯಾನುಸರಣಾತ್ ಸಾನಿಷ್ಠಸಿದ್ಧಿ
ರಿತಿಚೇತ' ಸಮಂ ಪ್ರಕೃತೇಪಿ ಇತಿಚೇತ'—ಒಚ್ಚೇತೇ ಇಷ್ಯನಿಷ್ಕರ್ಷಪ್ರಾಪ್ತ ಪರಿ
ಹಾರಾರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕೃಚಿತ' ಕಸ್ಯಚಿತ' ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇಷ್ಟೇತೇ. ತೇ ಚ
ಲಕ್ಷ್ಯಾನುರೂಪಾತ್ ಕರ್ತೃವಿವಕ್ಷಾಯತ್ತೇ ಏವ ನ ಸ್ವತನ್ತ್ರೇ. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಂ
ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ತೇತ. ನ ನಾ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಕೃಚಿದಿತಿ ಅತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ ಸ್ಫೂತ. ಅಥ ಸ್ವರಿ
ತೇನಾಧಿಕಾರಃ (ಪಾ. 1—3—11) ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಅನ.ವೃತ್ತಿನಿ
ವೃತ್ತೋಪೇಃ ಬೇಜಪ್ರತಿಕ್ಷಾಪಾತ್ ಬೇಜವದೇವ ಅನುವರ್ತತೇ ನಾನ್ಯದಿತಿ ನಾತಿಪ್ರಸಬ್ಧಃ.
ನಾತ್ರ ತಥಾ ಕಿಂಚಿನ್ನಿಯಾಮಕಂ ಪಶ್ಯಾಮ ಇತಿಚೇತ'—ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಏವ ನಿಯಾಮಕ
ತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ತದೇವ ಬೇಜಂ ಸ ಏವ ಕರ್ತಾ ತತ್ರವತ' ಅನ್ಯತ್ರ ಕುತೋ ನ ಪ್ರತಿ
ಜಾನೀಯಾತ್. ಅತೋತ್ರಾಪಿ ಅನ್ತರೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಾನುಕೂಲವಿವಕ್ಷಾಂ ನ ಕಿಂಚಿದನ್ಯದ್ವೀ
ಜಮಸ್ತಿ. ಅತಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಸ್ಥಲೇಷು ಪೂರ್ವಸ್ಫೂತ ಲ.ಪೋ'ನನುವೃತ್ತಾಪಿ ಅತ್ರ
ಅನುವೃತ್ತಿರಪ್ಯುತ ಏವ ; ತಥೈವ ಇಷ್ಯಸಿದ್ಧೇಃ ವಿಚಿತ್ರಾ ಹಿ ಸೂತ್ರಗತಿರಿತಿ. ಪೂ
ರ್ವೇಣ ದೋರ್ಲೂಬೇಸ್ಯ ಏಕಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಅಯಮಾರವ್ಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ || 535 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ ಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ ತತ್ಕರೋತಿ ಇತ್ಯರ್ಥೇ
ಇಸುಪ್ತತ್ವಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭೋಗಮಂ ಮೂಡುವಂ, ಭೋಗಿಸುವಂ. ಏವಂ ರಾಗಿಸುವಂ, ಭಾವಿಸುವಂ, ಕಾಮಿಸುವಂ.

ಭೋಗ, ರಾಗ, ಭಾವ, ಕಾಮ, ಪ್ರಾಸ, ರಜ್ಜ, ¹ಚಾಮ, ಲಾವ, ಸ್ವಾದ, ಗಾಢ, ನಾದ, ವೇಗ, ಯೋಗ, ನಿಯೋಗ, ವಿಯೋಗ, ಸಂಯೋಗ, ಉದ್ಯೋಗ, ನಿರ್ವೇಗ, ಸಂವೇಗ, ವಿಶ್ವಾಸ, ನಿನಾದ, ನಿಯಾಮ, ಆಹ್ವಾನ, ಆರಾವ, ಸಂರಾವ, ವಿರಾವ, ಆಲಾಪ, ಸಲ್ಲಾಪ, ಪ್ರಲಾಪ, ಅಪಲಾಪ, ²ಅಭಿಲಾಪ, ಉಚ್ಛ್ರಾಯ, ಉಚ್ಛ್ರಾಪ, ಪ್ರಸ್ತಾರ, ವಿವೇಕ, ವಿಶಾಲ, ಉದ್ಗಾರ, ಗೋಚರ, ಸಜ್ಜರ, ಸಮ್ಭಾರ, ಉದ್ವಾಹ, ವಿವಾಹ, ಸನ್ನಾಹ, ಸ್ತುತಿ, ನುತಿ, ನತಿ, ಯತಿ, ಸಿದ್ಧಿ, ವೃದ್ಧಿ, ತುಷಿಟ, ಪುಷಿಟ, ಕೃಷಿಟ, ಸೃಷಿಟ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಬ್ಧಿ, ರೂಢಿ, ಜೀರ್ಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಟೀಕಾ, ವಿಶದ, ಮನನ, ಸೀವನ, ಗುಮ್ಫನ ಇತಿ ಭೋಗಾದಿರಾಕೃತಿ, ಗಣಃ.

ಭೋಗಾದೌ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗ್ರಹಣಂ ದುರ್ಬೋಪನಿರಾಸಾರ್ಥಂ.

[*Bhoga* and the words classed with it (see above), when used in the sense of doing that which the word expresses, take the *isu* affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪ್ತ ರೋತಿ ಇತ್ಯೇವ. ನ ದೋರ್ಬುತಿ. ಭೋಗಾದೀನಾಂ ಅಲ್ಪಾಢ್ವಂತ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಪ್ರಾಪ್ತೌ ಆಯಮಾರವ್ಭಾಃ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದೀನಾಂ ಲ್ಪಾಢ್ವಂತಯಾ ಪೂರ್ವೇಣೈವ ಸಿದ್ಧೌ ಕಿಮರ್ಥೋತ್ರ ಪಾಠ ಇತ್ಯೇತ ಆಹ-ಭೋಗಾದೌ ಇತ್ಯಾದಿ. ತತ್ರ ಖಲೂ ದೋಃ ಉಬಿಷ್ಟತೇ ನಾತ್ರೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋರ್ದೇತುಮತಿ || 536 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಹೇತುಮತ್ಯರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಟ್ಟಂ ಬಾಣಸಿಗಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣಸಿಗನಿನರಸಂ ; ಉಣ್ಣುದು ಕೂಸು, ಉಣಿಸಿದಳ್ ಕೂಸನಣ್ಣೆ ; ನುಡಿದಳರಸಿ, ನುಡಿಸಿದನರಸಿಯನರಸಂ ; ಉತ್ತಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗು, ಉಟಿಸಿದಂ ಪೊಲನನೊಕ್ಕಲಿಗನಿ ಗೌಡಂ.

[A verb used causally takes the *isu* affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪಿತಿ ವರ್ತತೇ. ಹಿನ್ಯೇತಿ ಪ್ರೇರಯತೀತಿ ಹೇತುಃ ಪ್ರಯೋಜಕಃ. ಯಃ ಪಚನಪಾನಾದಿಕ್ರಿಯಾಯಾ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಃ ಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಞೇ ಪ್ರೇಷಣಾ ಧೈವಣಾದಿನಾ ನಿಯುಜ್ಞೇ ತ್ವಂ ಪಚ, ತ್ವಂ ಕಠ ಇತಿ ಸ ಏವಂ ಪ್ರಯುಜ್ಞಾನೋ ಹೇತುಃ. ಯತ್ಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕತುಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಯುಕ್ತಿ ಕರ್ಮತ್ವಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯ ಯೋ ವ್ಯಾಪಾರಃ ಪ್ರಯೋಜಕತಾ ಪ್ರಯುಕ್ತಿಃ

¹ ಚಾಮ. ² ಅಭಿಲಾಪ.

ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ಯಾವತ' ಸೋ'ಪಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಹೇತುರುಚ್ಯತೇ. ತದ್ವ್ಯವಿರೋಧವು ತಸ್ಯಾಪಿ ತತ್ತ್ವಮಿತಿ. ತದ್ವ್ಯ ಅನ್ಯೋರ್ಥಃ ಪಾಚನಪಾಠನಾದಿರೂಪಃ ತಸ್ಯೈವಾರ್ಥೋ ಧಾತೋಃ ಇಸುಸ್ವ ರ್ತೃಯೋ ಭವತಿತಿ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಧಾತೋರಿತಿ ವರ್ತತ ಏವ ಪ್ರಕರಣಬಲಾದವಗಮ್ಯತೇ ಚ. ತಥಾಪಿ ಪುನರ್ಧಾತುಗ್ರಹಣಂ ಅಶೇಷಧಾತೂಪಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥವವಗಮ್ಯತೇ. ಏವಂ ಇಸು ಬನ್ತಾನಾಂ ಅಡಿಸು, ನುಡಿಸು, ಓದಿಸು, ಪಾಡಿಸು ಇತ್ಯಾದಿನಾಂ ಪಾಚನ ವಾಚನ ಪಾ ಥನ ಗಾಯನಾದಿಕ್ರಿಯಾವಾಚಿತ್ವಾತ್ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ ¹² ಏತ್ಯೇನೈವ ಧಾ ತುಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಭವತಿತಿ ನ ಪೃಥಗ್ಗೃತ್ವ ಇತಿ ಮನ್ತವ್ಯಂ.

ಯದ್ವಾಪಿ ಅತ್ರ ಬಿಸಿಲ್ ಬಟ್ಟೆಗನಂ ಬಿಲಿಸಿತ್ತು, ಬಿಟ್ಟಿಂಗಳ್ ಬಿರಯಿಯಂ ಬಿದ ಬಿಸಿತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಅತಃಪಶ್ಯೋತ್ಪಾದಯಃ ಸ್ವಯಮುಚೇತನಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕ ತ್ವಪಥಿಕಾದೀಃ ನ ಕಥಮಪಿ ಪ್ರಯುಜ್ಞತ ಏವೇತಿ ಕಥಂ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಜಕತ್ವಂ ? ತಥಾ ಬಿಟ್ಟಿಗಂ ಗಟ್ಟಿದೋಳ್ ಪೊಟ್ಟುಂ ಮುಯುಂಗಿಸಿದಂ, ಊರಿಂ ಪೊಜುಮಟ್ಟು ಗಾವುದ ದೋಳ್ ಮುಂಬಿಸಿಲಂ ಮೂಡಿಸಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕತುರೇವ ರವಿಜಿವ್ಯುಟಾ ಲಾತಪಾದೇರಚೇತನತ್ವಾತ್ ಪ್ರೇಷಣಾರ್ಥಪ್ರೇಷಣಾದಿನಾ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಾಪಿಷಯ ತ್ವಾತ್ ಕಥಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತ್ವಂ ? ತಥಾ ಕೊಲಿಸಿದನರ್ಜುನನಿಂ ಕಣ್ಣನಂ ಕೃಷ್ಣಂ, ಅಡಿಸಿದಂ ಬಾಣನಿಗನಿನನ್ನವನರಸಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕತುರಃ ಅರ್ಜುನಾದೇಃ ಕೃಷ್ಣಾ ದಿಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರಪಿಷಯತ್ವಾತ್ ಕರ್ಮತ್ವವೇವೇತಿ ಕಥಮತ್ರ ಸ್ಮೃತೀ ಯಾ ? ಇತ್ಯಾದಿಚಿಂತಯಾ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಸ್ತಿ. ತಥಾಪಿ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಂ ವಿಸ್ತರರುಚಿಸಿನೇ ಯವಿಷಯಕವೇವ, ನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರುಚಿವಿಷಯಕಂ. ಇದಂ ಚ ಲಾಘವ್ಯಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರುಚಿವಿಷಯಕವೇವ ನ ವಿಸ್ತರರುಚಿವಿಷಯಕಮಿತಿ ನಾತ್ರ ಪ್ರತನ್ಯತೇ. ವಿಸ್ತರರು ಚೇನಾಂ ತು ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವೇವ ಭಿಕ್ಷಾ ವಾಸಯಂತಿ, ಕಾರೀಷೋಗ್ನಿರಧ್ಯಾಯಯತಿ ಉಜ್ಜಯಿನ್ಯಾಃ ಪ್ರಸಿತ್ತೋ ಮಾಹಿಷ್ಮತ್ರಾಂ ಸೂರ್ಯಮುದಗಮಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರ ಯೋಗೇಷು ಯಚ್ಛೇಷೋತ್ತರಚಿಂತಾಸಹ್ಯಲನಂ ತತ್ಪ್ರಸಂಗಃ ಸರ್ವೋಪ್ಯುಕ್ತ ಸಮಾನ ಇತಿ ಸ ಏವ ಸಮಂಜಸಿನೀಯಃ.

ಉದಾಹರಣೇಷು ಅಟ್ಟಂ, ಅಪಚತ' ; ಅಡಿಸಿದಂ, ಅಪಾಚಯತ' ; ಉಣ್ಣು ದು, ಅಭುಂಕ್ತು ; ಉಣಿಸಿದಳ್, ಅಭೋಜಯತ' ; ನುಡಿದಳ್, ಅನೋಚತ' ; ನುಡಿಸಿದಂ, ಅವಾಚಯತ' ; ಉಟ್ಟಂ, ಅಕರ್ಷತ' ; ಉಣಿಸಿದಂ, ಅಕರ್ಷಯತ'.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಶು ವಾ || 537 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಛ ಧಾತೋಃ ಹೇತುಮತ್ಯರ್ಥೇ ಚುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲರ್ದುದು ತಾವರೆ ; ಅಲರ್ಷಿದಂ ತಾವರೆಯಂ ಪಗ ಲಾಣ್ಣಂ, ಅಲರಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ ; ಪೊಣರ್ದುದಾನೆ ; ಪೊಣಚಿದನಾನೆ ಯಂ ಜೋದಂ, ಪೊಣರಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ ; ಮಗುಟ್ಟುಂ ದಾರಿಗಂ ; ಮಗು

ಚಿ ತು ದಾರಿಗನಂ ಕಾಗೆ, ಮಗುಟಿಸಿತು ಇತಿ ವಾ. ಖ್ರ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಕೊಂ
ದಂ ಕಣ್ಣಿನನರ್ಜನಂ, ಕೊಲಿಸಿದಂ ಕಣ್ಣಿನನರ್ಜನನಿಂ ಕೃಷ್ಣಂ.
ಬಲಿಸಿದಂ, ನಿಲಿಸಿದಂ.

[Verbs ending in *l* or *r*, when used causally, optionally take the affix *chu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಹೇತುಮತಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಛ ಧಾ
ತೋಃ ಹೇತುಮತ್ಪರ್ಥೇ ವಿಭಾಷಯಾ ಚುರ್ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಇಸುಬೇವ. ಮಗುಟಿಸು,
ಮಗುಟಿಸು ; ಅಲಚ್ಚಿದು, ಅಲರಿಸು ಇತ್ಯಾದೃದಾಹರಣೇ ಅಲರ್ದುದು, ವ್ಯಕ್ತಸತ್ ;
ಅಲಚ್ಚಿದಂ, ಅಲರಿಸಿದಂ—ವ್ಯಕ್ತಸತ್ ; ಪೋಣರ್ದುದು, ಅಯುಧ್ಯತ ; ಪೋಣ
ಚ್ಚಿದಂ, ಪೋಣಿಸಿದಂ—ಆಯೋಧಯತ್ ; ಮಗುಟಿದು, ಸ್ಥವರ್ತತ ; ಮಗುಟಿಸು,
ಮಗುಟಿಸು—ಸ್ಥವರ್ತಯತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಸ್ವಾರ್ಥೇ || 538 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಕಾರಾನ್ತಾತ್ ರೇಫಾನ್ತಾಚ್ಛ ಧಾತೋಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಚು
ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಲರ್ದುದು, ಅಲಚ್ಚಿದು ; ಪೋಣರ್ದುದು, ಪೋಣ
ಚ್ಚಿದು ; ಮಗುಟಿದು, ಮಗುಟಿಸು ; ಪೋಗಲ್ಪಿದು, ಪೋಗಲ್ಪಿಸು.

[Verbs ending in *l* or *r* also optionally take the affix *chu* when used in their
natural sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಖ್ರ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಸ್ವರಬ್ಧಃ ಪ್ರಕೃತಿವಚನಃ. ಅರ್ಥೋ'ಭಿಧೇ
ಯಃ. ಸ್ವಸ್ಥ ಅರ್ಥಃ ಸ್ವಾರ್ಥಃ. ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಯಾವತ್. ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಅಭಿಧೇ
ಯೇ ಚುಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ.

ಯದೃಪಿ ಅತ್ರ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ಸ್ವರ್ಥಕಾ ಇತಿ ಅರ್ಥಾನ್ತರಾಕ
ಥನಮಾತ್ರಾದೇವ ಸ್ವಾರ್ಥಕತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಥೇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಸೂತ್ರವ್ಯಂ. ತಥಾಪಿ
ಅಭಿನ್ಯಕ್ತಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರಾರ್ಥಂ ಚ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅಲರ್ದುದು, ವಿಚಕಾಸ. ಅಲಚ್ಚಿದು, ನಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯೋ'ರ್ಥೋ'ತಿರಿ
ಕ್ತೋ'ಸ್ತಿ. ವಿಚಕಾಸೇತ್ಯೇವ. ಪೋಣರ್ದುದು, ಪೋಣಚ್ಚಿದು—ಯುಯೋ'ಧೇತ್ಯೇವ.
ಮಗುಟಿದು, ಮಗುಟಿಸು—ನಿವೃತ್ತ ಇತ್ಯೇವ. ಪೋಗಲ್ಪಿದು, ಪೋಗಲ್ಪಿಸು—ತು
ಪ್ಪಾವೇತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭುಂಜಾದೇರಿಸುಪ್ || 539 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ವಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಭುಂಜಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಃ
ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಭುಂಜಿಸುವಂ, ರಾಜಿಸುವಂ, ಆಸಿಸುವಂ, ಅಲಿಸುವಂ.

ಭುಂಜ, ರಾಜ, ಆಸ, ನಿಗುಂಬ, ಗುಡ, ಬಡ, ನಿಟ್ಟು, ಮೊಲ, ತುಟ್ಟು, ಓಸರ, ಬೋಸರ, ಮುಕ್ಕುಳ, ಬಿಕ್ಕುಳ, ¹ನೆಕ್ಕುಲ, ಜಕ್ಕುಲ, ಕುಪ್ಪಳ, ಅಪ್ಪಳ, ಕೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ, ಡೊಕ್ಕರ, ಚೆಕ್ಕರ, ತಟ್ಟು, ತಟ್ಟಿಯ, ಉಮ್ಮುಳ, ದೊಮ್ಮುಳ, ಬಿತ್ತರ, ಬತ್ತರ, ಆಲ, ಸೋಲ, ಸಂದಣ, ಗೊಂದಣ, ಬಿಚ್ಚಿ, ಪುಚ್ಚಿ, ²ಬಿಚ್ಚಳ, ಟೆಬ್ಬರ, ಗಬ್ಬರ, ಅಬ್ಬರ, ಉಬ್ಬರ, ಕೂನ, ಜಾನ, ಜೀನ, ಕಳವಳ, ಕನವರ, ಸೈರ, ಸೊಗಯ, ಸಂದ, ಮಂದಯ, ತಾರಯ, ಪೂರಯ, ಲಲ್ಲಯ, ತುಟ್ಟಯ, ಬಟ್ಟಯ, ಬೊಲ್ಲಯ, ಬೋಳಯ, ಲಾಲಯ, ಹಾರಯ, ಬಾಳಯ, ಮೇಳಯ, ತೇರಯ, ಕೋರಯ, ಬಾವಳ, ಕಡೆಗಣ, ಸಮನ, ತವ, ಕಿನ, ಹನ, ಬಿನ್ನವ, ಬಪ್ಪ, ಸೊಪ್ಪ, ಚಪ್ಪರ, ಅವಗಡ, ಸಂಗಡ, ವಂಗಡ ಇತಿ ಭುಂಜಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Bhuñja* and the roots classed with it (see above) take the affix *isu* when used in their natural sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವರ್ತತೇ ಭುಂಜ ಇತ್ಯೇವಮಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ ನಿತ್ಯಮೇವ ನ ಪೂರ್ವವತ್ ವಿಭಾಷಯೇತ್ಯಾಹ—ನಾ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಇತಿ ಭುಂಜಾದಿನಾಂ ಇಸುಖನ್ತಾನಾಮೇವ ಪ್ರಯೋಗೇ ನ ಕದಾಪಿ ಕೇವಲಾನಾಮಿತಿ ಯಾವತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ || 540 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತಾರಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯಃ ಪರಃ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಐಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಾರೈಸು, ಪೂರೈಸು, ತಟ್ಟೈಸು, ಲಬ್ಬೈಸು.

ತಾರ, ಪೂರ, ತಟ್ಟು, ಮಂದ, ಲಲ್ಲ, ಬೊಲ್ಲ, ಬೋಳ, ಲಾಲ, ಮೇಳ, ಬಾಳ, ಬಟ್ಟು, ತುಟ್ಟು, ಹಾರ, ಕೋರ, ತೇರ ಇತಿ ತಾರಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Tāra* and the roots classed with it (see above) take the affix *aisu* when used in their natural sense.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ವಪ್ರಮೇತತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಇಸುಹೀಸುಪಃ ಶ್ಲಬಸ್ವಾರ್ಥೇ || 541 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಸ್ವಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶ್ಲಬ್ಧವತಿ ಇಸುಪ್ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನಮಿಸಿದಂ ದೇವದತ್ತಂ. ತಮಸ್ಯಃ ಪ್ರಾಯುಚ್ಛು—ನಮಿಸಿದಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಜಿನದತ್ತಂ. ಪರಿಸಿದಂ ಪುತ್ರಂ. ತಂ ಪ್ರಾಯು

ಚ್ಚೇ ಪಿತಾ—ಪಠಿಸಿದಂ ಮಗನಂ ತಂದೆ. ಪಚಿಸಿದಂ ಪಾಚಕಂ. ತಂ ಪ್ರಯುಚ್ಚೇ ಪ್ರಭುಃ—ಪಚಿಸಿದಂ ಪಾಚಕನಂ ಪ್ರಭು.

ಇಸುಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ನೀಮಿದಂ ಪಠಿಸಿಂ, ಆಮಿದಂ ಮಾಡಿಸುವೆವು, ತಾಮಿದಂ ಮಾಡಿಸಿದರೆ. ಇಮಾದೌ ಮೂಘೂತ್. ಇಸುಪ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪೋಣ್ದುದಾನೆ. ತಂ ಪ್ರಯುಚ್ಚೇ ಚೋದಕಃ—ಪೋಣ್ಚಿ ದಪನಾನೆಯಂ ಮೂವಟಗಂ. ತಮಪಿ ಪ್ರಯುಚ್ಚೇ ರಾಜಾ—ಪೋಣ್ಚಿ ಸಿದಪನಾನೆಯಂ ಮೂವಟಗನಿನರಸಂ. ಏವಂ ಪೊಗಬ್ಬಿಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತಂ. ತಂ ಪ್ರಾಯುಚ್ಚುಂ ಜಿನದತ್ತಃ—ಪೊಗಚ್ಚಿ ದಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತಂ. ತಮಪಿ ಪ್ರಾಯುಚ್ಚುಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಃ—ಪೊಗಚ್ಚಿ ಸಿದಪಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತನಿಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಂ. ಅತ್ರ ಚೋಶುಪ್ ಮಾಘೂತ್. ಅಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆ, ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆಯಿಂದತ್ತೆ.

[A root followed by the *isu* affix, used not in its natural sense, drops it before *isu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯೆ || ಅತ್ರ ಅಸ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ ಕಿಂ ಇಸುಪ ಇತಿ ಸ್ಥಾನಿನಃ ? ಅಥ ಇಸುಪಿ ಇತಿ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಾ ? ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ನೇದಂ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ ; ಬಡಿಸಿದಳ್ ಸೋಸೆಯಿಂದತ್ತೆ, ಎಣಿಸಿದಂ ಮಗನಿಂ ತಂದೆ, ಮುಕ್ತುಳಿಸಿದಂ ರೋಗಿಯಂ ಬಿಜ್ಜಂ ಇತ್ಯಾದೌ ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶ್ರವಣಾತ್. ಅತ ಇದಂ ಸ್ಥಾನಿನ ಏವೇತ್ಯಭಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ತಾಮೇವ ಸ್ಥಾನಿವಿಶೇಷಣತಾಂ ಸುನ್ಯಕ್ತಮಾಹ—ಅಸ್ವಾರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಇತಿ. ನಮಿಸಿದಂ. ನಮನಶಬ್ದಾತ್ ತತ್ಕರೋತಿತಿ ಇಸುಪಿ ತತೋ ಧಾತೋ ದೋತುಮತಿ ⁵⁸⁶ ಇತಿ ಪುನಶ್ಚ ಇಸುಪಿ ಸತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪರೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಶುಪ್. ಏವಂ ಪಠಿಸಿದಂ, ಪಚಿಸಿದಂ ಇತ್ಯುಧಾವಪಿ ಉಚ್ಯಂ.

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೇ ನೀಮಿದಂ ಪಠಿಸಿಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಸ್ವಾರ್ಥಕಸ್ಯ ಇಸುಪಃ ಸತ್ವೇ¹ ಪಿ ತತ್ಪರತ ಇಮಾದಿರೇವ ನ ಇಸುಬಿತಿ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾದೇವ ನ ಶುಪ್. ಪೋಣ್ಚಿ ಸಿದಪನಾನೆಯಂ ಮೂವಟಗನಿನರಸಂ ಅತ್ರ ಧಾತೋರಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತುಃ ಗಜಸ್ಯ ಇಸುಬಂತಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ಮತ್ವಾತ್ ಆನೆಯಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಮಾವಟಗ ಇತ್ಯಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಯೋಕ್ತೌತ್ವೇ ಕರ್ತೃತ್ವೇ¹ ಪಿ ಚ ರಾಜಾ ಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಯೋಚ್ಯತ್ವೇನ. ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿ ಹಿ ಜನವ್ಯವಹಾರ ಇತಿ ಅನುಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಮಾವಟಗನಿಂ ಇತಿ ತೃತೀಯಾ. ರಾಜಾ ತು ಪ್ರಯೋಜಕ ಏವ ಅತ ಉಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಅರಸಂ ಇತಿ ಪ್ರಥಮಾ. ಪೊಗಚ್ಚಿ ಸಿದಪಂ ದೇವದತ್ತನಂ ಯಜ್ಞದತ್ತನಿಂ ಜಿನದತ್ತನಿಂ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರಂ. ಅತ್ರ ಧಾತೋಃ ಸಕರ್ಮಕತ್ವಾತ್ ದೇವದತ್ತಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಅನುಕ್ತಮಿತಿ ದೇವದತ್ತನಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾ. ಯಜ್ಞದತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಕರ್ತೃಪಿ ಜಿನದತ್ತೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ. ಸ ತ. ತತ್ಪ್ರಯೋಜಕೋ¹ ಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರೇಣ

ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇತಿ ಉಭಾವಪಿ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವನುಕ್ತೌ ಚ ಇತ್ಯುಭಯತ್ರಾಪಿ ತೃತೀಯಾ. ವಿಷ್ಣು ಮಿತ್ರಸ್ತು ಪ್ರಯೋಜಕ ಏವೇತಿ ಉಕ್ತಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಪ್ರಥಮಾ. ಅತ್ರ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇಸುಪಿ ಸತ್ಯಪಿ ತತ್ಪೂರ್ವಂ ಚುರೇವ ನ ಇಸುಬಿತಿ ಸ್ಥಾನಭಾವಾದೇವ ನ ಸ್ಥಬಿತ್ಯಾಹ—ಚೋಃ ಶ್ರುಪ್ ಮೋಭೂತ್ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೇದ್ವಿಯಃ || 542 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೀ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಸಾದೇಶೋ ವಾ ಭವತಿ ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಿಸಿದಂ, ಮಿಯಿಸಿದಂ ; ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಮಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ. ಮಿಯ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸೂಯಿಸಿದಂ. ಇಸುಪಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಿಂದಂ.

[*Me*, when followed by the affix *isu*, optionally inserts *is* between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಸುಪಿ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮಿತಿ 539 ಇತಿ ಇಸುಪಿ ಪರೇ ವೀಧಾತೋಃ ಇನ್ ವಾ ಭವತಿ. ಮಿಂದಂ ಜಿನಂ. ಮಿಸಿದಂ ಜಿನನಂದ್ರಂ ಮಿಯಿಸಿದಂ ಇತಿ ವಾ. ಯಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ ಪಿ ಇತಿ ಯಕ್. ಅತ್ರ ಧಾತೋರ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥ ಕರ್ತೃಃ ಕರ್ಮತ್ವಂ. ತಥಾ ಕರ್ಮಣ್ಯುಪಿ ದರ್ಶಯತಿ ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ, ಮಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂ ಇತಿ. ಪ್ರಯೋಗೋ'ಪಿ—

ಕಂ || ಇನಿಗಡಲ್ಮೋ ವುಱುಗಿದುದಿ |

ಕನಕಾಚಲಮೆನಿಸಲಾತ್ಪದಾಃ ಸವನದ ಪಾ ||

ಲೋನಲೆತ್ತಲುಮಾವರಿಸಿ |

ಜಿನಬಾಲನನಿಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಮಿಸಿಸುವ ಪದದೊಳ್ || ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ || ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಅಭಿಧೇಯೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಿದನಂ, ಕೂಡಿದನಂ ; ಮಾಡಿದಂಗೆ, ಕೂಡಿದಂಗೆ ; ತರ್ಪನಂ, ಬರ್ಪನಂ ; ತರ್ಪನೊಳ್, ಬರ್ಪನೊಳ್ ; ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ, ಕೂಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ ; ತರಲ್ಪಟ್ಟನಂ, ಬರಲ್ಪಟ್ಟನಂ.

[Verbal roots take the *ach* affix in both the active and the passive.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಕಂ ಪದಂ ದ್ವಿವಿಧಂ ತಿಬಂತಂ ಕೃದಂತಂ ಚೇತಿ ಉಕ್ತಂ ಪೂರ್ವ. ತತ್ರ ತಿಬಂತಂ ಸಪ್ರಸಜ್ಞಂ ನಿರೂಪ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಕೃದಂತಂ ನಿರೂಪಯಿತುಮಾರಭತೇ ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ತಿಜಾಪ್ರೋ ಕರ್ತಂ ಕರ್ಮಣೀತಿ ಚ ಉಕ್ತಂ. ತದೇವ ಅತ್ರ ಅನುವರ್ತಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ. ತಥಾಪಿ ಅನೇಕಸೂತ್ರೈರನೇಕಾರ್ಥಕಥನೈರನೇಕವಿಧಾನ್ಯೈಶ್ಚ ಅತಿವ್ಯವಹಿತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕರಣವಿಜ್ಞೇದಾರ್ಜ್ವ ನ ತದತ್ರ ಅನುಪಚ್ಛೇತ ಇತಿ ಪುನರ್ಗ್ರಹಣಂ.

ನನು ಅಜ್ಞಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಕಥಮೇಷ ನಿಯಮಃ ಸ್ಥಿತಿಶ್ಚತೇ ? ಕಾರಕ ಮಾತ್ರೇಪಿ ತಸ್ಯ ದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾಹಿ—ಓದುವ ಮಗಂ, ಪಾಡುವಂಗೆನ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತರಿ; ಇಡುವ ತಿಲಕಂ, ಮುಡಿವ ಕುಸುಮಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಣಿ; ಉಡುವ ಸೀರೆ, ಪೊದುವ ಪಚ್ಚಡಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರಣೇ; ಈವ ಗುರು, ಕುಡುವ ಪಾಪ್ಪಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ; ಅಳ್ಳುವ ಮಾರಿ, ಬೆದಪುವ ಬಳಹರಿ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಪಾದಾನೇ; ಕಾದುವ ಕಳಂ, ಆಡುವ ಪೊಲಾ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಧಿಕರಣೇ; ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ಪ್ರಯುಜ್ಞತೇ ಚ ಆರಾತೀಯಾಃ ಕವಯಃ. ಯಥಾ—

ಕಂ || 1. ಪಾಡುವುವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ |

2. ಕೂಡುವುವಂ ಬಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳನಿಬಿನದಂ ||

3. ಮಾಡುವುವಂ ಪ್ರಲೆಗಳಂ |

ನೋಡಿದನರಸಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಸಂತಸದಿಂ ||

ಅತ್ರ 1. ಪಾಡುವುವಂ, 2. ಕೂಡುವುವಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವತ್ರ ಕರ್ತರ್ಯೇವ ಆಚ್ಛ್ರಯಃ. ತಥಾ—

ಕಂ || ಏವಣ್ಣಿ ಪೆನುಣ್ಬುದು ಕ |

ಉವನಿಜಪ್ರತ್ತ ಬದರಮಿತಮಪ್ಪಮಸಂ ||

ಭಾವಿತಮವರ್ಗಂತದು ತಣಿ |

ವೀವುದು ಬಾನುದ್ಧಮಪ್ಪ ಪೇರೊಡಲವರ್ಗಂ || ಇತಿ.

ಆತ್ರ ಉಣ್ಬುದು ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಅರ್ಹ. ತಥಾ—

ಕಂ || ಅವೇಪ್ಪುದುಮವರುಡುವುದು |

ಮವರ ಮಲಂಗುವುದುಮವರ ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪುದುಮಾ ||

ದ್ವೈವಿಟಪಿಯಿತ್ತನುಪಮವಾ |

ಸವಸ್ತ್ರ ಶಯ್ಯಾಸನಂಗಳನೆಯವರ್ಗಣೆಯಾರ್ ||

ಅತ್ರ ಉಡುವುದು ಇತಿ ಕರಣೇ. ಇತರತ್ರ ಅಧಿಕರಣೇ. ತಥಾ—

ವೃ || ಮುದದಿಂ ದಾನಮನೀವ ದಿವ್ಯಯತಿಯಂ ಕಂಡುಹಿಂ ಬೇಗಮೆ |

ಲೆದಿಗೊಂಡುನ್ನತಪಿತಮಿಕ್ಕಿ ಕರದಿಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಿ ತಾಂ ಪೂಜೆಗೆ ||

ಯ್ದಿ ದಿಟಂ ವಂದಿಸಿ ಶುದ್ಧವಾಕ್ತನುಮನೋವ್ಯಾಪಾರದಿಂ ಸಾರಮೆ |

ಪ್ಪುದನಾಹಾರಮನೀವ ದಾತ್ಯತಿಲಕಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ ||

ಅತ್ರ ಈವ ದಿವ್ಯಯತಿ ಇತಿ ಸಮ್ಪ್ರದಾನೇ. ತಥಾ—

ಕಂ || ತವಿಸುವುದಾಯಿಸವದಪು |

ಝವ ದಾಡೆಯಡುಂಕುವಣನನೀಕ್ಷಿಸಿದರ ಕ ||

ಣ್ಣಿ ವೆಯಿಕ್ಕದಮುನ್ನಿನಲ |

ಝವ ಬಳಹರಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಿನಟ್ಟುದುದಿದಿರಂ ||

ಅತ್ರ ಅಳ್ಳುವ ಬಳಹರಿ ಇತಿ ಅಪಾದಾನೇ.

ಏವಂ ಅನ್ಯೇಷು ಮಹಾಕವಿಪ್ರಯೋಗಾಃ ಸನ್ನಿಹಿತಿ ಸಕಲಕಾರಕೇಷ್ವಪಿ ದರ್ಶನಾತ್
ಕಥಂ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋರಿತಿ ಸಂಕ್ಷೋಚಮಚನಂ ಯುಕ್ತಮಿತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಸರ್ವ
ತ್ರ ಸಮ್ಯವನ್ನಪಿ ಆಯಂ ಅಜ್ಞೃಗ್ವಯಃ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಭೂಯಿಷ್ಯಂ ಪ್ರಯು
ಜ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಪರತ್ವಾತ್ ತದ್ಗ್ರಹಣಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯತ್ವಯಾನಾಂ ಪ್ರಾ
ಯೋಣ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಭಾವೇಷ್ವೇವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ. ಅಥವಾ ಕರ್ತೃಗ್ರಹಣಂ ಚೇದಪಕಾರ
ಕೋಪಲಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ, ಕಾರಕಮಾತ್ರಸ್ಯ ಕರ್ತೃಶಕ್ತ್ಯಾಕಾಂತತ್ವಾತ್. ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರವಿ
ವಕ್ಷಯಾ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಣ್ಯೇವ. ಅನ್ಯಥಾ ಕಾರಕವ್ಯಪದೇಶಾನುಸ
ರತೇಃ. ವ್ಯಪದಿಶ್ಯನ್ನೇ ಹಿ ಕರ್ಮಕರಣಾದಿನ್ಯಪಿ ಕಾರಕಾಣಿ ಕರ್ತೃಸಾಧನಕಾರಕಪ
ದಸಮಾನಾಧಿಕರಣಾನೀತಿ. ಕರ್ಮಗ್ರಹಣಮಪಿ ಕೃತಿ ವಾ 581 ಇತಿ ಕರ್ಮಣ್ಯೇವ
ಪಡೋಃ ಅನುಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಚುರ್ಯಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಂ. ತೇನ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಇತರತ್ರಾಪಿ
ನ ನಿಷೇಧಃ; ಕೃತಿ ವಾ 581 ಇತಿ ವಾಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಬಾಹುಲಕಾಭಿಪ್ರಾಯತ್ವಾತ್. ಪೂ
ರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಪಿ ಕೃತ್ವಹುಲಂ (ಶಾ. 4—3—58) ಇತಿ ಕೃತಾಂ ಬಾಹುಲಕ ವಿವ
ವಿಧಿತಿ.

ಉದಾಹರಣೇಷು ಮಾಡಿದನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಂ ಅಚ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ ಭೂ
ತೇ ದಃ. ಇದುತ್ತಃ 476 ಇತಿ ಇದಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಮಾಡಿದ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ.
ತರ್ಪನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃಂ ಅಚ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ ಭಾವಿಸಿ ವಾ, ಸತಿ ವೋ ವಾ 448
ಇತಿ ಸಮ್ಯಗ್ರಿತಿ ವಾ ವಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಾಕೂಗೋನೇತಬರಃ 512 ಇತಿ ವಸ್ಯ ಸಾದೇ
ಶಃ. ಏವಂ ತರ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಕರ್ಮಣಿ ಅಚ್.
ಕೃತಿ ವಾ 581 ಇತಿ ಅನುಪಡುಃ. ತಸ್ತುನ್ನದಲಾ 582 ಇತಿ ಅಲ್. ಅಚ್ಛಿ 447 ಇತಿ
ಭೂತೇ ದಃ. ದೋಷ್ಯಃ 487 ಇತಿ ಪಡೋಃ ದೋಃ ಟಃ. ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ವಾ
ವ್ಯಾ 506 ಇತಿ ದಸ್ಯ ಟಃ. ಏವಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ. ಸರ್ವತ್ರ
ಅರ್ಥವಲ್ಲೆಬ್ಬಂ 8 ಇತಿ ಲಿಬ್ಬ ಸಂಕ್ಷಾಯಾಂ ಲಿಪ್ಪಾತ್ಪ್ರಸವ 208 ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಯಥಾ
ಯೋಗಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉತೇದುತ್ತೇದುತುಮುತ್ತುಮ್ ಸತ್ಯಚೋನಾ || 544 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚಃ
ಉತೇತ್, ಉತೇತ್, ಉತುಂ, ಉತ್ತುಂ ಏತೇ ಆದೇಶಾ ವಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡುತೆ, ನೋಡುತೆ, ಕೂಡುತೆ; ಮಾಡುತ್ತೆ, ನೋ
ಡುತ್ತೆ, ಕೂಡುತ್ತೆ; ಮಾಡುತುಂ, ನೋಡುತುಂ, ಕೂಡುತುಂ; ಮಾಡು
ತ್ತುಂ, ನೋಡುತ್ತುಂ, ಕೂಡುತ್ತುಂ. ಪಕ್ಷೇ ಮಾಡಿದಪಂ, ಮಾಡುವಂ;
ಕೂಡಿದಪಂ, ಕೂಡುವಂ; ನೋಡಿದಪಂ, ನೋಡುವಂ; ಮಾಡಿದಪನಂ,
ಮಾಡುವನಂ; ಕೂಡಿದಪನಂ, ಕೂಡುವನಂ; ನೋಡಿದಪನಂ, ನೋಡುವ
ನಂ. ಸತಿ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡಿದನಂ, ಕೂಡಿದನಂ. ಅಚ ಇತಿ ಕಿಂ? ಮಾಡಿ
ವಪಯ್, ಕೂಡಿದವಯ್.

[In the present tense they optionally substitute *ute*, *utte*, *utum* or *uttum* for the *ach* affix.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪೂರ್ವಯೋಗಾತ್ ವಿಹಿತೋಚ್ಚ್ರತ್ಯಯಃ ಕಾಲವಿಶೇಷಾನಪರೇ ಶಾತ್ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಏವ. ತತ್ರ ವಿವಕ್ಷಾವಶಾತ್ ಸತಿ ಕಾಲೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅಚ ಉತ ಇತ್ಯಾದಯಶ್ಚ ತ್ವರೋಪಿ ಆದೇಶಾ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವಂತಿ. ಸಕ್ಷೇ ತು ಅಚ್ಚ್ರತ್ಯಯೇ ಪರೇ ಧಾತೋಃ ದಪಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಉತ ಪ್ರಭೃತಿಷ್ಠ. ಪು ಷು ನ ಭವತಿ; ಆದೇಶೇ⁴⁵² ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಅತ್ರ ಆದ್ಯಯೋಃ ತಕಾರೌ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥವೇವ. ಆದೇಶಾಶ್ಚೈತೇ ಶತ್ವಶಾನಸಮಾನಾರ್ಥಾ ಮನ್ತವ್ಯಾಃ. ಮಾಡುತೈ, ಕುರ್ವಂತೈತ್ಯರ್ಥಃ. ಕೂಡುತೆ, ಯುಜ್ಜಾನ್ತನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಳಿಸ್ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ || 545 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೂಝುದು ಶೀಲಮೀತಂಗೆ ಮೂಝುಳಿ. ಏವಂ ಆಝುಳಿ, ಪೋಕ್ಕುಳಿ, ಸಾಲ್ಕುಳಿ, ಅಡುಕುಳಿ.

[Verbal roots with the affix *kuli* denote natural character.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಶೀಲಂ ಸ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ ಯಾವತ್. ತಚ್ಛೀಲಮಸ್ಯ ತತ್ ತಚ್ಛೀಲಂ. ತಸ್ಯ ಭಾವಃ ತಾಚ್ಛೀಲ್ಯಂ. ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾ ವೃತ್ತಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ. ತಸ್ಯ ದ್ವೈತ್ಯೇ ಧಾತೋಃ ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ. ಮೂಝುಳಿ, ಆಝುಳಿ. ನಾಸೌ ಕಾಲವಿಶೇಷನಿಯತಃ, ಪುರಾ ಅಧುನಾ ಉತ್ತರತ್ರ ವಾ ಯದಾಕದಾಚಿತ ಕರಣಸ್ವಭಾವೋ ಮೂಝುಳಿರುಚ್ಯತೇ. ತಥೈವ ಶ್ರೀಡನಸ್ವಭಾವಃ ಆಝುಳಿರತಿ. ಪ್ರತ್ಯಯೇ⁸⁴ ಇತಿ ಮಾಡು ಅಡು ಧಾತೋಃ ದುಸಂಜ್ಞಾವಯವಸ್ಯ ಖಕಾರಾದೇಶಃ. ಏವಂ ಪೋಕ್ಕುಳಿ, ವಿವಾದಶೀಲಃ. ಸಾಲ್ಕುಳಿ, ಬಿರುಣಶೀಲಃ. ಅಡುಕುಳಿ, ಪಚನಶೀಲಃ. ಪ್ರಸ್ವಾದೇರಸಮಾನೇ⁸⁷ ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್ ದೋಃ ನ ಖಕಾರಾದೇಶಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ¹ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ || 546 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ² ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಉಣ ³ ಇತ್ಯಸ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಾಚ್ಛೀಲೈಃ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಂಪನುಣ್ಣುದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕ್ಕೇ ಕಂಪುಣಿ. ಏವಂ ಬಂಡುಣಿ, ಎಬರುಣಿ, ಅಲರುಣಿ, ಅರಲುಣಿ, ಎರಲುಣಿ, ಪಾವುಣಿ. ⁴ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪರಿಯಣಿದೊಳುಣ್ಣಂ. ಉಣ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಲರಂ ಕೊಯ್ವಂ.

¹ ಇರುಣೋಮಃ. ² ಅವಂತಾದುತ್ತರಸ್ಯ. ³ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ. ⁴ ಅಮ ಇತಿ ಕಿಂ ?

[The root *am*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *i* in expressing natural character.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಅನುಪಪನ್ನಂ; ಯತೋತ್ರ ತಾಘ್ರೇ ಭ್ರೂಕರಣೇ ಭುಜ್ಞ ಇತ್ಯೇವಂಕೀಲ ಇತಿ ಕರ್ತೃನಿರ್ದೇಶವತ್ಯಾ ನಿರುಕ್ತೈವ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟಿಭೃತನಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ನಾತ್ರ ಇದಂ ಅರ್ಥನಿರ್ದೇಶಪರಂ, ಯೇನೈವಮುಚ್ಯೇತ. ಕಿಂ ತು ಉಪಪದನಿರ್ದೇಶಪರಮಿತ್ಯಾಹ—ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಇತಿ.

ನನು ಕರ್ಮಣೋ ನೋಪಪದತಾ ಘಟತೇ. ಯತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕರ್ಮ. ತಚ್ಚ ಅರ್ಥರೂಪವೇವ ನ ಶಬ್ದರೂಪಮಿತಿ ತಸ್ಯ ಪದತ್ವಾಘಟನಾತ್ ಇತಿ ಜೇಷ್ಠ. ಕರ್ಮಶಬ್ದಸ್ಯ ಕರ್ಮಪದಪರತ್ವಾತ್. ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಕರ್ಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಿಭಕ್ತೃನೇ ಶಬ್ದೇ ಉಪಪದೇ ಸತಿ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಪಪದತ್ವಂ ಚ ಅವ್ಯವಧಾನೇನ ಧಾತೋಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಕ್ತಪದತ್ವಂ. ತಸ್ಮಿನ್ನುಪಪದೇ ಉಕ್ತಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಾಘ್ರೇಲ್ಯೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಕರ್ಮಣಃ ಪರಸ್ಮಾತ್ ಉಕ್ತಾತೋರಿತಿ ಯಾವತ್.

ನ ಚ ಏವಂ ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣ ಇತ್ಯೇವ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಯಥೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರೇಽಬದೋಷತಯಾ ತಥೈವ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಐಕಾನ್ಯಾಭಾವಾತ್. ತತೋತ್ರ ಮಾತ್ರಾಲಾಘವಾಚ್ಛ. ಅಸ್ತಿ ಚ ಏವಮಪಿ ವಾಚೋಯುಕ್ತಿಃ ಪೃಚ್ಛಾಂ ಮತೇಽಪಿ. ಕುಮ್ಭಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದ ಸಾಧನೇ ಕರ್ಮಣೋಣ (ಶಾ. 4—3—109) ಇತಿ ಕೇಚಿತ್, ಕರ್ಮಣ್ಯಾಣಿ (ಪಾ. 3—2—1) ಇತ್ಯೇಸ್ಯೇ ಇತಿ.

ಉದಾಹರಣೇ ಕಂಪನುಣ್ಬದು ಶೀಲಮಿದಕ್ಚೇ ಇತಿ ನಿರುಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಂ. ಕಂಪು ಇತಿ ಘ್ರಾಣತರ್ಪಣೋ ಗನ್ಧವಿಶೇಷಃ. ಕಂಪಂ ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂತಂ ಪದಂ. ತತಃ ಉಣಿ ತ್ವಯಂ ಧಾತುಃ. ತಸ್ಮಾತ್ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಕಂಪಂ ಉಣಿ ಇ ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇ ವೃತ್ತೇ 248 ಇತಿ ಸುಪಃ ಶಬ್ದಃ. ಉಬನಾಮಹಾನಾಂ 36 ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕಾರಸ್ಯ ಉಪಃ. ಧಾತುಪ್ರತ್ಯಯಯೋರ್ಯೋಗೇ. ನ ಚ ಅತ್ರ ಹ್ರಸ್ವಾನ್ನಣಲಯಳ್ತಟಃ 58 ಇತ್ಯಾದಿ ನಾ ಣಕಾರಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾದಿತಿ ಶಬ್ದಂ; ಕೃತಿ 62 ಇತಿ ನಿಷೇಧಾತ್. ಕಂಪುಣಿ, ಗನ್ಧಲಿಖೆ. ಎಲರುಣಿ, ವಾಯುಭುಕ್, ಸರ್ಪ ಇತಿ ಯಾವತ್. ಅಲರುಣಿ, ಪುಷ್ಪಲಿಖೆ. ಅರಲುಣಿ, ಸ ಏವ. ಎರಲುಣಿ, ವಾಯುಭುಗೇವ. ಪಾವುಣಿ, ಭುಜ ಭುಕ್, ಮಯೂರ ಇತಿ ಯಾವತ್.

ನನು ಅತ್ರ ತಾಘ್ರೇಲ್ಯೇ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ. ತಾಘ್ರೇಲ್ಯಂ ಚ ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಃ. ನಾತ್ರ ಭ್ರಮರಾದಿನಾಂ ವೃತ್ತಿಃ ಫಲನಿರಪೇಕ್ಷಾ. ಅಪೇಕ್ಷಯೈವ ತೇ ಗನ್ಧಾದಿನ ಭುಜ್ಜಿತ ಇತಿಜೇಷ್ಠ. ತತ್ತಜ್ಜಾತಿಸ್ವಭಾವಾದೇವ ತತ್ತದ್ವಸ್ತುಸು ರಾಗಾತ್ ದ್ವೇಷಾದ್ವಾ ತತ್ತದ್ಭುಜ್ಜತೇ. 1 ನ ಕಿಂಚಿತ್ತತ್ರ ಫಲಮಪೇಕ್ಷಂತೆ ಇತಿ ತಾಘ್ರೇಲ್ಯಮವ್ಯಾಹತಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ ಉದ್ಧ್ರಸ್ವಶ್ಚ || 547 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ೨ ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕೊಲ್ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕೊಲ್ಧಾತೋಃ ಹ್ರಸ್ವ ಉಕಾರಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೀನಂ ಕೊಲ್ವಂ ಮೀಂಗುಲಿ. ಏವಂ ಪಾವುಗುಲಿ, ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನೆಗುಲಿ. ಪ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಅನ್ಯಾದೇಶನಿವೃತ್ತ್ಯರ್ಥಂ.

[The root *kol*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *i* and changes its vowel to *u* short.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ. ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕೊಲ್ಧಾತೋಃ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಸ್ಯೈವ ಹ್ರಸ್ವಸಂಜ್ಞಾ ಉದಾದೇಶಶ್ಚ. ಹ್ರಸ್ವಗ್ರಹಣಂ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಯಥಾಸ್ವಾದಿತಿ ಮೀಂಗುಲಿ, ಧೀವರಃ ; ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೋ ವಾ. ಪಾವುಗುಲಿ ನಕುಲೋ ಮಯೂರೋ ವಾ. ಇಲಿಗುಲಿ, ಆನುಭುಕ್. ಆನೆಗುಲಿ, ಸಿಂಹಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕುಟ್ಟೋರಿಗೋ ದುಲುಪ || 548 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ೨ ಕರ್ಮಣಿ ಉಪಪದೇ ಕುಟ್ಟು ೩ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕುಟ್ಟೋಃ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ ಕಲ್ಕುಟಗಂ. ಏವಂ ಮರಕುಟಗಂ, ದಾರಿಗುಟಗಂ, ಕಯ್ಯುಟಗಂ.

[The root *kuttu*, when preceded by a word ending in *am* (the ending of the second or objective case), takes the affix *iga* and drops its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕುಟ್ಟುಧಾತೋಃ ಇಗಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಸ್ಯೈವ ದೋಃ ಲೋಪಶ್ಚ. ಶೇಷಂ ಪೂರ್ವವತ್. ಕಲ್ಕುಟಗಂ, ಪಾಷಾಣತಟೆ. ಮರಕುಟಗಂ, ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೋ ವಾ. ರುತಕ್ಷಾ ವಾ. ದಾರಿಗುಟಗಂ, ಪಾರಿಪಥಿಕಃ. ಕಯ್ಯುಟಗಂ, ಹಸ್ತತಾಡಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ಭಾವೇ || 549 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವಃ ಶುದ್ಧೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಃ. ತಸ್ಮಿನ್ನಭಿಧೇಯೇ ಧಾತೋಃ ಅಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಗಳ್, ಓದುಗಳ್, ನೋಡುಗಳ್, ತಿದ್ದುಗಳ್, ನೋಡುಗಳ್, ತೇಗುಗಳ್, ಕೇಗುಗಳ್, ಸಾಗುಗಳ್.

[A root forms a verbal noun expressing the same meaning by taking the affix *a*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವಶಬ್ದಸ್ಯ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವೇ'ಪಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮರ್ಥಮಾಹ—ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯೇ ಭಾವೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಃ—ಏಕೋ'ಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಹೇತು ಲಕ್ಷಣೋ'ನ್ಯೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣ ಇತಿ. ತತ್ರ ಆದ್ಯಃ ತದ್ಧಿತವಾಚ್ಯಃ ಏವ. ದ್ವಿತೀ

೨ ಅಮಂತಾದುತ್ತರಸ್ಯ. ೩ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಧಾತೋಃ.

ಯಸ್ತು ಯದ್ಭುತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇಃ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇಶ್ಚ, ತಥಾಪಿ ಭಾಷಾಯಾಂ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇಃ ಏವ ನ ತಿಷ್ಠಾಚ್ಛೇಃ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ. ತಾಮೇವ ಕೃದ್ವಾಚ್ಛೇತಾಂ ದರ್ಶಯಿತು ಮನಾ ಧಾತುವಿಶೇಷಾತ್ 'ತದ್ವಾಚ್ಛೇಕಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಶೇಷಾಃ' ದರ್ಶಯಿಷ್ಯನ್ ಇದಾನೀಂ ಧಾತುಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ 'ತದಭಿಧಾಯಕಂ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಂ ವಿದಧಾನೋ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ'ಪಿ ಕೇದ್ರೋ ಭಾವವ್ಯಪದೇಶಭಾಕ್ ಯತ್ರಾಯಂ ವಿಧೀಯೇತ ಇತ್ಯಾಶಂಕಾ ತಮೇವ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ವಿಶಿಷ್ಯ—ಶುದ್ಧ ಇತಿ. ಅಯಮಾಶಯಃ—ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಃ ಕುಧಃ ಕಬಲಶ್ಚೇತಿ. ತತ್ರ ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯೇನ ಅನಭಿಹಿತಃ ಸ ಶುದ್ಧಃ ; ಅಭಿಹಿತತ್ವೋ ಪರಿಹರಿತತ್ವಾತ್. ಯಃ ತೇನ ಅಭಿಹಿತಃ ಸೋ'ಭಿಹಿತತ್ವೋಪಹಿತ ಇತಿ ಕಬಲ ಉಚ್ಯತೇ. ಅತ ಏವ ನ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಃ, ಪ್ರಾಗೇವ ಅಭಿಹಿತತ್ವಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಅಭಿಧಾನಾನುಸರಮಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಫುಟಃ. ಅತೋ'ನಭಿಹಿತ ಏವ ಧಾತ್ವರ್ಥೋ ಭಾವ ವ್ಯಪದೇಶಭಾಗತಿ ತತ್ರೈವ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತಿ.

ಉದಾಹರತಿ. ಪೂಗಳ್ ಇತಿ. ಪೂ ಇತಿ ಪುಷ್ಪಸಂಸ್ಥವಕ್ರಿಯಾವಾಚೀ ಧಾತುಃ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪೂತುದು, ಮಾವು ಪೂತುದು ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧೀಃ. ನ ಪುಷ್ಪವಾ ಚೀ, ತಸ್ಯ ದ್ರವ್ಯತ್ವೇನ ತದ್ವಾಚ್ಛೇನೋ ಧಾತುತ್ವಭಾವಾತ್. ತತೋ ಧಾತೋಃ ಸಮಾ ಗತೋ ಭಾವಪ್ರತ್ಯಯಃ ಶುದ್ಧಮಪಿ ಧಾತ್ವರ್ಥಂ ಸ್ವೋಪಹಿತಂ ಕಬಲಮೇವ ಭಾಸ ಯತಿ ; ಸ್ವೋಪಹಿತತ್ವಧರ್ಮೋಪರಾಜ್ಞನಾತ್. ಯಥಾ ಶುದ್ಧಮಪಿ ಸ್ಥಿತಿಂ ಅಸರ್ಜ ಉಪಾಧಿರುಪಹಿತಮೇವ ಭಾಸಯತಿ ರಕ್ತೋ'ಯಂ, ಹರಿತೋ'ಯಮಿತಿ ; ನ ಕದಾಪಿ ಕುಧಂ. ತಥಾಯಮಪಿತಿ. ಅತ ಏನಾತ್ರ ದ್ರವ್ಯವತ್ ಸಕ್ಷಾಭಿಯೋಗಃ. ತೇಗುಗಳ್, ಕೇಗುಗಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪಾಕಾಃ ಪಾತಾ ಇತ್ಯಾದಯಃ. ಕೃದಭಿಹಿ ತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತೀತಿ ವಚನಾತ್ ;

ತಿಷ್ಠಾವಂ ತತ್ರೈವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವಮಾಹ ಕೃತ್ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ. ಅತ ಏವ ಭಾವವಿಹಿತಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ತಾನಾಂ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಪಾಕಪಚನಪಕ್ತ್ಯಾ ದೀನಾಮಿವ ಅತ್ರ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ ಓಪು, ಕಾಪು, ಮೇಪು ಪ್ರಭೃತೀನಾಂ ಅಧಾತುತ್ವಂ ದ್ರವ್ಯವತ್ಸಿದ್ಧಾವಸ್ಥತಯೈವ ತೇ ಕ್ರಿಯಾಮಾಹುರಿತಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥಕ್ರಿಯಾವ ಚನಾ ಏವ ಹಿ ಧಾತವಃ. ಅತ ಏವ ಚ ತತ್ರ ಪಾಕಃ, ಪಾಕಂ, ಪಾಕೇನ ಇತ್ಯಾದಿವತ್ ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂಗಳ್, ಪೂಗಳ್, ಪೂಗಲಿಂ ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಕಶ್ಚೈಭಿಯೋಗಶ್ಚ. ಏವಂ ಉಪರಿ ಸರ್ವತ್ರ ಯೋಜ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಿಡೋರೇದ್ವೀರ್ಘಶ್ಚ || 550 ||

ವೈತ್ತಿ || ಕಿಡು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇ'ರ್ಘೇ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕಿಡೋಃ ದೀರ್ಘಃ ಏಕಾರಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೇಡು, ಕೇಡುಗಳ್. ಕಿಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ನುಡಿಗಳ್, ಜಡಿಗಳ್. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಸ್ಥಾದಿತಿ.

[The root *kidu* forms a verbal noun of its own meaning by taking the affix *a* and changing its radical vowel to *e* long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅತಃ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಭಾವೇ ಕಿಡೋಃ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೀರ್ಘಃ ಏದಾದೇಶಶ್ಚ. ಉದಾಹರತಿ—ಕೇಡು ಕೇಡುಗಳ್ ಇತಿ.

ನನು ಏದಾದೇಶೋತ್ರ ಅನ್ವೃತ್ಯ ಕಿಂ ನ ಸ್ವಾರ್ಥಃ ? ನ ಚ ದೀರ್ಘಸಂಜ್ಞತ್ವಾದಿತಿ ಶಬ್ದಂ. ತದ್ಧಿ ಪ್ರಸ್ವಾದಿಸಂಜ್ಞಾವಿಃಪ್ಪಾ ಪ್ರಸ್ವಾದಯಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಭವೇಯುಃ ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸ್ಯೇತಿ ಏತಾವತ್ಪಲಕಂ. ತದತ್ರ ಧಾತೋರನ್ವೃತ್ಯೇವ ಸ್ವರ ಏವೇತಿ ಅನ್ವಾಹ ತಮೇವ ಇತಿಚೇನ್ನ. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣವೈಯರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಕ್ತಾತ್. ಯದಿ ಅಯಂ ಅನ್ವೃತ್ಯ ಭವೇತಃ ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಕಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ? ಸ್ವರೂಪಂ ತು ನಿರ್ದೇಶಾದೇವ ಸಿದ್ಧಮಿತಿ. ಅತೋತ್ರ ಕಿಡೋಃ ಇಕಾರಸ್ಯೈವ ಭವತೀತ್ಯಾಹ—ದೀರ್ಘ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓತ್ಕುಡುತುಡೋಃ || 551 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕುಡು, ತುಡು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಭೇ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ತಯೋಃ ದೀರ್ಘ ಓಕಾರಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೋಡು, ಕೋಡುಗಳ್ ; ತೋಡು, ತೋಡುಗಳ್. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಂ ಪೂರ್ವವತ್.

[The roots *kuḍu* and *tuḍu* form verbal nouns of their own meaning by taking the affix *a* and changing their radical vowel to *o* long.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಭಾವೇ ಕುಡು ತುಡೋಃ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತಯೋಃ ದೀರ್ಘಸಂಜ್ಞ ಓದಾದೇಶಶ್ಚ ಭವತಿ. ದೀರ್ಘಗ್ರಹಣಪ್ರಯೋಜನಂ ಪೂರ್ವವತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೇ ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿತ್ ಇಕಾರಸ್ಯ ದೀರ್ಘೋ ಪ್ರಸ್ವಶ್ಚ ಏಕಾರಃ ತಥಾ ಉಕಾರಸ್ಯ ಓಕಾರೋ ವಿಧಿಯತೇ. ತಥಾ ಚ ಇದುತೋಃ ಏದೋತೌ ಪ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಇತಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಸ್ಥಾನಿನಿಯಮಂ ಚ ವಿಧಾಯ ಯತ್ರ ಗುಣೋ ವೃದ್ಧಿರ್ವಾ ಕರ್ತುಮಿಷ್ಟತೇ ತತ್ರ ವಿಧೇಯೇಷು ಅನುಬಂಧವಿಶೇಷಂ ಅಸಾಧಾರಣ ಮುಪದಿಶ್ಯ ತಾದೃಗನುಬಂಧವತಿ ವಿಧೇಯೇ ಪರೇ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಭವತ್ ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಯಮಕರಣೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಏಷಾ ರೀತಿಃ. ಯಥಾ ವೃದ್ಧಿರಾದೃಚ್ (ಪಾ. 1—1—1), ಅದೇಬ್ಗುಣಃ (ಪಾ. 1—1—2), ಇಕೋ ಗುಣವೃದ್ಧಿ (ಪಾ. 1—1—3) ಇತ್ಯಾದಿ. ತಥಾಪಿ ಏವಮಕೃತ್ಯಾ ಕಿಮಿತಿ ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರಸ್ವಾದಿಗ್ರಹಣೇಸೈವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಯದ್ವಾಪಿ ಏವಮೇಕೋ ವಾಗ್ ತಥಾಪಿ ನೈವಮೇವ 1 ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ತಿ ನಿಯಮಃ ; ಮಾರ್ಗಾಂತರಸ್ಯಾಪಿ ಸಮಭಿವಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಲೋಕೇ ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇಽಪಿ ಮಾರ್ಗಭೇದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿ.

ನ ಚ ಪೂರ್ವಮಾರ್ಗಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಮಾರ್ಗಾಂತರಕರಣೇ ಕಿಂ ನಿಬಂಧನಮಿತಿವಾಚ್ಯಂ. ಅನೇಕಸಾಧನಸಾಧ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಸಾಧನವಿಶೇಷಪ್ರವೃತ್ತೌ ಪ್ರಯೋಕ್ತೌ ವಿವಕ್ಷ್ಯವ ನಿಯಾಮಿಕೇತಿ ನ ತತ್ರ ಬೀಜಗವೇಷಣಮುಚಿತಮಿತಿ. ಕಿಂಚ ತಥಾಕರಣೇ ಗೌರವಮಿತ್ಯಪಿ ತದಕರಣಂ. ತಥಾಹ—ಪ್ರಸ್ವಯೋಃ ಏದೋತೋಃ ಗುಣಸಂಜ್ಞಾ.

ದೀರ್ಘಯೋಸ್ತಯೋಃ ವೃದ್ಧಿ ಸಂಜ್ಞಾ. ತೇ ಚ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಇದುತೋರೇವ ನಾನ್ವೇಷಾಂ. ತಯೋರಪಿ ಸ್ವರಾಣಾಮಾಧ್ಯಯೋರೇವ ನಾನಾಧ್ಯಯೋರತ್ಯೇವಂನಿಯಮಃ. ವಿಧೇಯೇಷು ತದನುಕೂಲೋನುಬದ್ಧವಿಶೇಷಃ. ತದ್ವೃತ್ತಿ ವಿಧೇಯೇ ಶರೇ ಗುಣವೃದ್ಧೀ ಭವತ ಇತಿ ಚೇತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಪರಿಕರ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಂ. ಪ್ರಯೋಜನಂ ತು ಸ್ವಲ್ಪಮೇವ. ಗುಣ ವೃದ್ಧಿಸ್ಥಾನಾನ್ಯತ್ರ ಪಕ್ಷಾಪಾಣ್ಣೇವ ನಾಧಿಕಾನೀತಿ. ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪ್ರಯೋಜನ ಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ ತಥಾಕರಣಮುಚಿತಮೇವೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಲುಪ್ ತಸ್ಯ || 552 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವೇರ್ಧೇ ವಿಹಿತಸ್ಯ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಲೋಪೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂ, ಪೂಗ್ ; ಕೇಡು, ಕೇಡುಗ್ ; ಕೋಡು, ಕೋಡುಗ್ ; ಗುದ್ಘ, ಗುದ್ಘಗ್ ; ತಿದ್ಘ, ತಿದ್ಘಗ್.

[The affix a, in expressing the same meaning, is dropped.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತಚ್ಚಬ್ದೋತ್ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಪರಾಮೃಶತಿ ;

ತಚ್ಚಬ್ದಃ ಸರ್ವನಾಮತ್ವದ್ಬದ್ಧಿಸ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ || ಇತಿವಚನಾತ್.

ಭಾವೇ ಯೋಯಂ ಆತ್ ವಿಹಿತಃ ತಸ್ಯ ಲುಖ್ಯವತೀತಿ.

ನನು ಲೋಪಾದೇಶಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸನಿಮಿತ್ತ ಏವ ದೃಷ್ಟೋ ನಾನಿಮಿತ್ತಃ. ನಾತ್ರ ಅಲೋಪೇ ಕಿಂಚಿದಪಿ ನಿಮಿತ್ತಮುತ್ಪತ್ತ್ಯಮಃ. ಯದಿ ಆಗತಮಾತ್ಮೋ ನಿಮಿತ್ತಮಸ್ತ ರೇಣ ಲುಖ್ಯೇತ ನೈವಾಗವ್ಯೇತ, ಆಗಮ್ಯ ನಿವೃತ್ತೇರನಾಗಮನಮೇವ ವರಂ ಇತಿಚೇ ನ್ನ. ಶ್ರವಣಾರ್ಥವಾಗತಾನಾಂ ಉತ್ಸರ್ಗವಿಶೇಷವಿಷಯಾಣಾಮೇವ ವಿಧೇಯಾನಾಂ ಲೋ ಪಾದೌ ತಥಾ ನಿಮಿತ್ತಾಪೇಕ್ಷಾ ; ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವಾಗತಾನಾಂ ತು ಕಾರ್ಯಕರಣರೂಪ ನವೃತ್ತಿಹೇತುರಿತಿ ನಾನ್ಯದವೇಕ್ಷ್ಯತೇ ; ತಥೈವ ದರ್ಶನಾತ್. ನ ಚ ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೋಽಪಿ, ಲೋಪಸ್ವರೂಪಸ್ಯೈವ ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್.

ನ ಚ ಸ್ವವಿನಾಶೇ ಸ್ವನಿಮಿತ್ತಮಿತಿ ಅಯುಕ್ತಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ, ತಥೈವ ಯುಕ್ತತ್ವಾ ತ್. ನ ಹಿ ಲೋಪ್ಯಂ ವಿನಾ ನಿಮಿತ್ತಶತೇನಾಪಿ ಲೋಪಃ ಸಮ್ಭವ್ಯತೇ. ಸತ ಏವ ಲೋಪೋ ನಾಸತ ಇತಿ. ಬಹಿರ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ಅನಿಯತತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಉತ್ಪದ್ಯ ವಿಲೀಯ ವಾನಾಃ ತರಬ್ಧವೇಷಮಾಲಾದಯೋ ಬಹಿರವಶ್ಯಂ ಸ್ಥುಟಮಪೇಕ್ಷಮಾಣಾ ಇತಿ. ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಹಿ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಸ್ವಯಮಾಗತ್ಯ ತಿಬುತ್ಪತ್ತೃಹಾಣಾಂ ಶ್ರಿಯಾವಾಚಿನಾಂ ಧಾತೂನಾಂ ಸುಬುತ್ಪತ್ತೃಹದ್ರವ್ಯವಾಚಿವತ್ ನಾಮತ್ವಾಪಾದನಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಯಕಾರ್ಯಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ. ಯಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತೇ ಸೈಬಾದಿರಿತಿ.

ಅತ್ರಾಯಂ ವಿಶೇಷಃ. ಯದಿ ಅತ್ರ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಲೋಪೋಭಿಮತಃ ತರ್ಹಿ ತತ್ಪ್ರವ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಅದ್ಭಾವೇ ಲುಪ್ತ ತಸ್ಯೇತಿ. ಅಥವಾ ಭಾವಪ್ರಕರಣಪರಿನಮಾಪ್ತೌ ನಾ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ನಾನ್ಯತ್ರ ; ಅನವಸರದುಸ್ಥತ್ವಾತ್. ಉಚ್ಯತೇ ಚ ತಥಾಪಿ. ಅತೋತ್ರ ಕಿಂಚಿನ್ನಿ ಬದ್ಧನಮವಶ್ಯಮೇಷ್ಯವ್ಯಂ. ಅನ್ಯಥಾ ಸ್ತಾರಕಾಭಾವಾತ್ ಅಕಥನಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ ನ ಕಥನಮಿತಿಚೇತಃ—ಅಸ್ತೃತ್ರ ಕ್ಷದ್ವಿಶೇಷಃ. ಅದ್ಭಾವೇ 540 ಇತಿ

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಅಗಚ್ಛೆ, ಪೊಗಚ್ಛೆ, ಮುಗುಚ್ಛೆ, ನೆಗಚ್ಛೆ. ಅನೇಕ
ಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಅಚ್ಛೆ, ಉಚ್ಛೆ.

[Roots containing more than one vowel and ending in *l*, form verbal nouns
expressing their own meaning by affixing *te*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅಕಾರಾಂತಾದಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಗು ಪುಗು ಮಿಗೋಃ || 560 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಗು, ಪುಗು, ಮಿಗು ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾ
ವೇರ್ಥೇ ತತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಗುತೆ, ಉಗುತೆಗಳ್ ; ಪುಗುತೆ, ಪುಗುತೆಗಳ್ ; ಮಿ
ಗುತೆ, ಮಿಗುತೆಗಳ್.

[*Ugu, pugu and migu* form verbal nouns expressing their own meaning by
affixing *te*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತದಿತ್ಯೇವ.

ಸೂತ್ರಂ || ಎತಃ ಪಃ || 561 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಅಧೈಕಾರಾಂತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಪಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತೆಗೆಪಂ, ತೆಗೆಪಂ, ತೊಡೆಪಂ, ನಡೆಪಂ, ಮೊಗೆಪಂ,
ತಡೆಪಂ, ಅಣೆಪಂ, ನೊಣೆಪಂ, ¹ ಪ್ರೇರೆಪಂ, ನೆನೆಪಂ, ನನೆಪಂ, ತೊನೆಪಂ,
ಅರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ, ಬರೆಪಂ.

[Roots ending in *e* short form verbal nouns expressing their own meaning
by affixing *pa*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ೨ ಕುದಿಮಿದಿತ್ಕತೋಳತಿಭ್ಯಃ || 562 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ೩ ಕುದ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಪಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ೪ ಕುದಿಪಂ, ಕುದಿಪಂಗಳ್ ; ಮಿದಿಪಂ, ಮಿದಿಪಂಗಳ್ ;
ತಳಪಂ, ತಳಪಂಗಳ್ ; ತೋಳಪಂ, ತೋಳಪಂಗಳ್ ; ತಿಳಪಂ, ತಿಳಪಂಗಳ್.

[*Kudi, mudi, tali, tola, tili* by affixing *pa*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ ಇತ್ಯೇವ.

¹ ಪೊಣೆಪಂ. ೨ ಕುದಿಮಿಡಿ. ೩ ಕುಡ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ. ೪ ಕುಡಿಪಂ, ಮಿಡಿಪಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಳಬೆಳತೋರವೈಸೂ || 563 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಳ, ಬೆಳ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ
ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅವಿ, ಅಸು ಇತ್ಯೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಭವತಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಳವಿ, ಬಳವಿಗಳ್ ; ಬೆಳಸು, ಬೆಳಸುಗಳ್.

[*Bale* and *bele* by affixing respectively *avi* and *asu*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಯಾಥಾಸಂಖ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗೆತ್ || 564 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಗೆತ್ ಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಡುಗೆ, ಉಡುಗೆಗಳ್ ; ನಂಬುಗೆ, ನಂಬುಗೆಗಳ್ ;
ತುಡುಗೆ, ತುಡುಗೆಗಳ್ ; ಪಸುಗೆ, ಪಸುಗೆಗಳ್.

ಉಡು, ತುಡು, ಅಡು, ಪೊದ್ದು, ಅಬ್ಬು, ತಾಳ್ಪು, ತೆಮಳ್ಪು, ನಂಬು,
ತುಂಬು, ಏಡ್, ಬೇಳ್, ¹ ಸಲ್, ಬೇ, ಪಸು ಇತಿ ಉಡ್ವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Ulu* and the roots classed with it (see above) by affixing *ge*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬೇಡ್ವಾದೇರಿಕ್ಕ || 565 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬೇಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಗೆತ್ಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ಭವತಿ ಇಗಾಗಮಪ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬೇಡಿಗಿ, ಮೂಡಿಗಿ, ತಾಳುಗಿ, ಮಾಳುಗಿ, ಪೊಲಿಗಿ.

ಬೇಡು, ಮೂಡು, ಪಾಡು, ತಾಳು, ಮಾಳು, ಪೊಲ್ ಇತಿ ಬೇಡ್ವಾದಿಃ.

[*Bēḍu* and the roots classed with it (see above) by affixing *ge* and
inserting *i* between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ಗೆತಂ ಸಮುಚ್ಚಿ ನೋತಿ. ನನು ಅತ್ರ ಆದೇಶ ಏವ ಕರ್ತ
ವ್ಯೋ ನಾಗಮಃ, ಅವಿಶೇಷಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪೊಲಿಗಿ ಇತಿ ವಿಶೇಷಸಿದ್ಧಿಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪಸ್ಯಾದೀವ್ರಃ || 566 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪಸ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ವುಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಸಿವು, ಪಸಿವುಗಳ್ ; ಅಪಿವು, ಅಪಿವುಗಳ್.

ಪಸಿ, ಅಟಿ, ಸುಟಿ, ಬಟಿ, ಎಟಿ, ಮಿಳಿ, ಪಟಿ, ಅಱಿ, ಪಱಿ, ಸಾ, ನೋ, ಕೀ ಇತಿ ಪಸ್ಯಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Pasi* and the roots classed with it (see above) by affixing *vu*.]
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕಳಾದೇರಕ || 567 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಳಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ವುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅಗಾಗಮಶ್ಚ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕಳವು, ಕಳವುಗಳ್ ; ನೊಳವು, ನೊಳವುಗಳ್.

ಕಳ್, ಬಳ್, ನೊಳ್, ನೆಳ್, ಸೆರೆ, ಕಱಿ, ತೆಱಿ, ನೆಱಿ, ಮೆಱಿ ಇತಿ ಕಳಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Kal* and the roots classed with it (see above) by affixing *vu* and inserting *a* between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ವೋಃ ಸಮುಚ್ಚ ಯಾರ್ಥಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಂದುನಂದ್ವಂಜುಕಲ್ಕಂದುಪೊಂದೋರಿಕತ್ || 568 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಂದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಂದಿಕ, ಬಂದಿಕೆಗಳ್ ; ನಂದಿಕ, ನಂದಿಕೆಗಳ್ ; ಅಂಜಿಕೆ, ಅಂಜಿಕೆಗಳ್ ; ಕಲಿಕ, ಕಲಿಕೆಗಳ್ ; ಕಂದಿಕ, ಕಂದಿಕೆಗಳ್ ; ಪೊಂದಿಕ, ಪೊಂದಿಕೆಗಳ್.

[*Ondu, nandu, añju, kal, handu, pondu* by affixing *ike*.]
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ವಾ || 569 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ. ಪಕ್ಷೇ ಅತ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೋದಿಕೆಗಳ್, ಮೋದುಗಳ್ ; ಓದಿಕೆಗಳ್, ಓದುಗಳ್.

ಮೋದು, ಓದು, ಹರಡು, ಕೊಱಡು, ಕದಡು, ಮುದುಡು, ಅವೆಡು, ಕವೆಡು, ಸೀಂದು, ಸುಂದು ಇತಿ ಮೋದ್ವಾದಿರಾಕೃತಿಗಣಃ.

[*Mōdu* and the roots classed with it (see above) by optionally affixing *ike*; otherwise *a*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪಕ್ಷೇ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೋತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ.

¹ ಪೊಂದುಭ್ಯ ಇಕತ್.

ಸೂತ್ರಂ || ಡೋರಕಿಡುಕುಡುತುಡೋಃ || 570 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕಿಡು, ಕುಡು, ತುಡು ಇತ್ಯೇತ್ಯೈವರ್ಜಿತಾತ್ ಡುಶಬ್ದಾ
ನ್ಮದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಕತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಡಮಡಿಕೆ, ತಲೆವಡಿಕೆ, ಚೆನ್ನಡಿಕೆ, ಆಡಿಕೆ, ಬೀಡಿಕೆ.
ಆಕಿಡುಕುಡುತುಡೋರಿತಿ ಕಿಂ ? ಕೇಡು, ಕೇಡುಗಳ್ ; ಕೋಡು, ಕೋಡು
ಗಳ್ ; ತೋಡು, ತೋಡುಗಳ್.

[Roots ending in *du*, except *kidu*, *kuḍu* and *tuḍu*, by affixing *ike*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಇಕದಿತ್ಯೇವ ನ ವಾ ಇತಿ. ನನು ಅತ್ರ ಕಿಡ್ವಾದಿವರ್ಜನಮವಕ್ತವ್ಯಂ,
ಅರ್ಥಿಕತ್ವಾತ್. ಯತೋಮಿಷಾಂ ಕಿಡೋರೇದ್ವೀರ್ಪಶ್ಚ 550, ಓತ್ಕುಡು ತು
ಡೋಃ 551 ಇತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಅತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಹಿತ ಇತಿ ಅಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಪ್ತೇರಿತಿಚೇತಃ—
ನಿಯಮಕಮೇತತ್ ದ್ವನ್ತಾನಾಂ ವಿಧೇಯಾನ್ತರಮಪಿ ಸಮಾಭಿವ್ಯಕ್ತ ಇತಿ. ತತಶ್ಚ
ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಆಟಪಾಟಾದಿ ಸಿದ್ಧತೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ¹ ಬಲ್ನಲ್ಕಾಭ್ಯೋ ಮೇತ್ || 571 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಲ್, ನಲ್, ಕೂರ್ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ
ಮೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಬಲ್ಮೆ, ಬಲ್ಮೆಗಳ್ ; ನಲ್ಮೆ, ನಲ್ಮೆಗಳ್ ; ಕೂಮ್ಮೆ,
ಕೂಮ್ಮೆಗಳ್.

[*Bal*, *nal* and *kūr* by affixing *me*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್ || 572 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ತರ್, ಬರ್ ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ
ಮೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕುಗಾಗಮೇಶ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಕ್ಕುಮೆ, ತಕ್ಕುಮೆಗಳ್ ; ಬಕ್ಕುಮೆ, ಬಕ್ಕುಮೆ
ಮೆಗಳ್.

[*Tar* and *bar* by affixing *me* and inserting *ku* between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರೋ ಮತ್ಸಮುಚ್ಚಾಯಕಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಃ || 573 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಓ, ಕಾ, ಮೇ ಇತ್ಯೇತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇ
ರ್ಥೇ ಪುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

¹ ಬಲ್ನಲ್ಕಾರೋ ಮೇತ್.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಓಪು, ಓಪುಗಳ್ ; ಕಾಪು, ಕಾಪುಗಳ್ ; ಮೇಪು, ಮೇಪುಗಳ್.

[O, kṛ and mē by affixing pu.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪೊಳಗೋರ್ದುಲಪ || 574 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಪೊಳಗು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ದೋಃ ಲೋಪಃ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೊಳಪು, ಪೊಳಪುಗಳ್.

[Polagu by affixing pu after dropping its final syllable.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಚಕಾರಃ ಪುಂ ಸಮುಚ್ಚಿ ನೋತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸುಮುನಿಕಿನಿಮುಳಭ್ಯಃ || 575 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಮುನ್ಯಾದಿಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮುನಿಸು, ಮುನಿಸುಗಳ್ ; ಕಿನಿಸು, ಕಿನಿಸುಗಳ್ ; ಮುಳಸು, ಮುಳಸುಗಳ್.

[Muni, kinī and muli by affixing su.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಸಾಲ್ಪನೋಸ್ತ್ರೀಭ್ಯೋ'ಹುಪಿಹಾಃ || 576 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಸಾಲ್, ಬಾ, ನೋನ್, ಮಿಾ ಏತೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಅ, ಹು, ಪಿ, ಹ ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಸಾಲಂ, ಸಾಲಂಗಳ್ ; ಬಾಹು, ಬಾಹುಗಳ್ ; ನೋಂ ಪಿ, ನೋಂಪಿಗಳ್ ; ಮಿಾಹಂ, ಮಿಾಹಂಗಳ್.

[Sāl, bā, nōn, and mī by affixing respectively a, hu, pi and ha.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸಮವಚನತ್ವಾತ್ ಚತುರ್ಭ್ಯಃ ಚತ್ವಾರೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಭವಂತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೊಲ್ಗೋರೈತ್ || 577 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಕೊಲ್, ನಗು ಇತ್ಯೇತಾಭ್ಯಾಂ ಧಾತುಭ್ಯಾಂ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಎತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಕೊಲೈ, ಕೊಲೈಗಳ್ ; ನಗೈ, ನಗೈಗಳ್.

[Kol and naga by affixing e.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಟಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ¹ ಇಸುಪ್ತಿನಃ || 578 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ತಿನ ಇತ್ಯಸ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಭಾವೇರ್ಥೇ ಇಸುಪ್ರತ್ಯಯೋ
ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ತಿನಿಸು, ತಿನಿಸುಗಳ್.

[*Tin by affixing isu.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಸ್ಪಷ್ಠಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಧಾತೋವೃದ್ಧಿಃ || 579 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾತುಭ್ಯೋ ಭಾವೇರ್ಥೇ ವೃದ್ಧಿಪ್ರತ್ಯ
ಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಙ್ವಿದು, ನೋಙ್ವಿದು, ಕಡಿವುದು, ಉಡಿವುದು,
ಬಡಿವುದು, ತಪ್ಪುದು, ಬಪ್ಪುದು. ಪುನರ್ಧಾತುಗ್ರಹಣಂ ² ಅಶೇಷಾರ್ಥೇ.
ಅನ್ಯಥಾ ಅನನ್ತರತ್ವಾತ್ ತಿನ ಏವ ಭವತಿ ನ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ.

[*All roots by affixing vudu.*]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ಧಾತುಗ್ರಹಣಮಕರ್ತವ್ಯಂ, ಪ್ರಕರಣಿಕತ್ವಾತ್. ಯ
ತಃ ಕೃತ್ಪ್ರಕರಣೇ ಉಕ್ತಾ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾಶ್ಚ ಸರ್ವೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಧಾತೋರೇವ ನಾ
ನ್ಯೇಕತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನನ್ತರೋಕ್ತಮಾತ್ರನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಅಸ್ಯ
ಸ್ಥಿ ಅನನ್ತರೋಕ್ತಾತ್ ತಿನ ಏವ ಭವೇತ್ ನಾಶೇಷಾದಿತ್ಯಾಹ—ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ
ಧಾತುಭ್ಯ ಇತಿ. ತೇನ ಅದ್ಭಾವೇ ⁵⁴⁹ ಇತ್ಯತ ಅರಭ್ಯ ಅಭ್ಯಯಾವತ್ ಯೇ ವಿಹಿ
ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ ತೇ ಸರ್ವೇ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಭವಂತಿತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ.

ಅದ್ಭಾವೇ ⁵⁴⁹. ಕೇಗು, ಕೇಗುವುದು ; ಸಾಗು, ಸಾಗುವುದು. ಕಿಡೋರೇ
ದ್ವಿರ್ಭಕ್ತ ⁵⁵⁰. ಕೇಡು, ಕಿಡುವುದು. ಓತ್ಕುಡುತುಡೋಃ ⁵⁵¹. ಕೋಡು, ಕು
ಡುವುದು ; ತೋಡು, ತುಡುವುದು. ಈನೀಯಸ್ತಃ ⁵⁵². ಈಂತಂ, ಈಂಪುದು ;
ಈತಂ, ಈವುದು ; ಗೀಯಂ, ಗೀಯುದು. ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ⁵⁵³. ಮಣಿತಂ, ಮಣಿ
ವುದು ; ಕುಣಿತಂ, ಕುಣಿವುದು. ಏವಂ ಸರ್ವತ್ರ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ. ಮೋದ್ವಾದಿನಾಂ
ಪ್ರಾಗೇವ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾತ್ ಅತ್ರ ತ್ರೈರೂಪ್ಯಂ. ಮೋದು, ಮೋದಿಕೆ, ಮೋದುವುದು ;
ಓದು, ಓದಿಕೆ, ಓದುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಪ್ರಾಕೃಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಬಕರ್ತೃಕಾತ್ || 580 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಏಕಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವ
ಕಾಲೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ದುಸ್ತುಲ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪೂಣ್ವೈಚ್ಛಂ, ಕಣು ಪೋದಂ, ಉಣ್ಣೊಜಿಗಿದಂ, ಮಿಂ
ದುಣ್ಣಂ, ಕುಡಿದುಗುಣ್ಣಂ. ಪ್ರಾಕ್ರಾಲ್ ಇತಿ ಕಿಂ? ಉಣುತುಮಿದ್ವಂ,
ಕಣುತೆ ಪೋದಂ. ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾದಿತಿ ಕಿಂ? ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಿದಂ, ಅರ
ಸಂ ಕೇಳ್ವಂ ; ಆತಂ ಮಿಂದನೀತನುಣ್ಣಂ.

[A verbal root with a past signification, takes the affix *du* when followed by
another verb, both having the same subject.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ರಾಲ್ ಪೂರ್ವಕಾಲಃ. ಸ ಚ ಉತ್ತರಾಪೇಕ್ಷಃ. ನ ಹಿ ಕಸ್ಯ
ಚಿದ್. ತ್ವರಾಭಾವೇ ಪ್ರಾಕ್ತ್ವಂ ಘಟತ ಇತಿ ಉತ್ತರಕಾಲ ಆಪ್ತವ್ಯತೇ. ತೇನ ಸಹ ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾತ್. ತುಲ್ಯಃ ಏಕಃ ಕರ್ತಾ ಯಸ್ಯ ಸ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋ ಧಾತುಃ ತಸ್ಯಾ
ದಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಃ.

ನನು ಸರ್ವತ್ರ ಕ್ರಿಯೈವ ಕರ್ತಾರಮಪೇಕ್ಷತೇ ; ತೇನ ವಿನಾ ಸ್ವಸ್ಯ ಆಭಾವಾತ್.
ನ ಧಾತುಃ ಕಾಲೋ ವಾ, ತಸ್ಯ ತದನಪೇಕ್ಷಣಾದಿತಿ ಕಥಂ ಉತ್ತರಕಾಲೇನ ಧಾತುಸ್ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋ ಭವೇತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಉತ್ತರಕಾಲಿನಾ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ತಯಾ ಸಹ ತು
ಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾ ಯಾ ಪೂರ್ವಕಾಲೇ ವರ್ತಮಾನಾ ಕ್ರಿಯಾ ತದ್ವಾಚಕಾದ್ಧಾತೋಃ ದುಪ್ರ
ತ್ಯಯೋ ಭವತೀತ್ಯೇವಂಪರತ್ವಾತ್ ನಾನುಪಪತ್ತಿ ರಿತಿ.

ನನು ಯತ್ರ ಏಕಕರ್ತೃಕೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಕಾಲಿನೇ ದ್ವೇ ಕ್ರಿಯೇ ತತ್ರ ಪೂರ್ವ
ಕಾಲಿನಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾದೇವ ಧಾತೋಃ ದುಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ನಾತ್ರ ನಿಯಮೋ ಘಟತೇ ;
ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್. ದೃಶ್ಯತೇ ಹಿ ಕೃಚಿತ್ ಉತ್ತರಕಾಲೇ ಕೃಚಿತ್ ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕೇ'ಪಿ.
ತಥಾಹ—ಕಣ್ಣುಚ್ಛಿ ನಕ್ವಂ, ಬಾಯ್ವೊಜಿಗಿದುಗಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾ ಹಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ.
ನ ಹಿ ಅತ್ರ ನಿಮಿಲನಂ ವ್ಯಾಧಾನಂ ವಾ ಪೂರ್ವಕಾಲಂ ಭವತಿ ; ಹಸನಾದೇವ ನಿಮಿಲನಂ
ಶಯನಾದೇವ ವ್ಯಾಧಾನಮಿತಿ ತಯೋಃ ಹಸನಶಯನಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಉತ್ತರಕಾಲತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್. ತಥಾ ಪೋನಂಕಣ್ಣು ದುಃಖಮಾದುದು, ಪ್ರಿಯಳಂ ಕಣ್ಣು ಸುಖಮಾದುದು
ದು ಇತ್ಯಾದಿ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಂ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಾದುರ್ಭವನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸುಖದುಃಖ
ಯೋರಿತಿ ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕಮೇವ ಕ್ರಿಯಾದ್ವಯಮಿತಿ ಕಥಮುಕ್ತೋ ನಿಯಮ ಇತಿಚೇ
ತ್—ಉಚ್ಯತೇ. ಯದ್ವಾಪಿ ಕಣ್ಣುಚ್ಛಿ ನಕ್ವಂ, ಬಾಯ್ವೊಜಿಗಿದುಗಿದಂ ಇತ್ಯತ್ರ ನಿಮಿ
ಲನವ್ಯಾಧಾನೇ ಹಸನಶಯನಕಾರ್ಯೇ ಇತಿ ಉತ್ತರಕಾಲಿನೇ ಭವತಃ ; ತಥಾಪಿ ಅತ್ರ
ನ ತೇ ಪ್ರಾಚೀನೇ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಯೇನ ಉಕ್ತಾನುಪಪತ್ತಿಃ ಸ್ಥಾತ. ಕಿಂತು ಉತ್ತರೋ
ತ್ತರೇ ಏವ ; ತದನಂತರಮಪಿ ಹಸತಿ ಶೇತೇ ಚ ಇತ್ಯವಿವಾದಾತ್. ತಥಾ ಚ ತದಪೇಕ್ಷ
ಯೋರನಯೋಃ ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲಿನತ್ವಮವ್ಯಾಹತಮೇವೇತಿ ಪೋನಂ ಕಣ್ಣು ದುಃಖಮಾದುದು
ಇತ್ಯಾದಾವಾಪಿ ನ ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃತ್ವಂ. ದುಃಖಮಾದುದು ಇತಿ ದುಃಖಿತೋ'ಭಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ,
ಸುಖಮಾದುದು ಇತಿ ಸುಖಿತೋ'ಭಾದಿತ್ಯೇವಾರ್ಥಃ ;

ದುಃಖಾಯತೇ ಕವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಿಯಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಖಾಯತೇ ||

ಇತಿ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್. ತಥಾ ಚ ದರ್ಶನಕರ್ತೃತ್ವಂ ಸುಖದುಃಖಕ್ರಿಯಾಕರ್ತೃ
ತ್ವಂ ಚ ದೇವದತ್ತಸ್ಯೇವೇತಿ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃತ್ವಮೇವ ನಾನ್ಯಥೇತಿ. ಸುಖದುಃಖಯೋ

ರೇವ ತತ್ಕರ್ತೃತ್ವೇ'ಽಽ ನ ಭಿನ್ನಕರ್ತೃತಾ. ತಯೋಃ ದ್ರಷ್ಟೃದೇವದತ್ತಾತ್ ಅತ್ಯಂತಂ ಭೇದಾಭಾವಾದಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಇದಂತೋ'ಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾತ್ || 581 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಲಘಾದಯೋ ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಧಾತವಃ ತದ್ವರ್ಜಿತಾತ್ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇ'ರ್ಭೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಕಾರಾನ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ನೋಡಿ ಪೋದಂ, ಪಾಡಿ ಕುಣಿದಂ, ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ, ಅಜಗಿ ಕಣ್ಣಂ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದಂ, ಟಿಪ್ಪಣಿಸಿ ಬರೆದಂ. ಉತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದಂ, ತೆಗೆದು ಪೋದಂ. ಅಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾದಿತಿ ಕಿಂ ? ಮುತ್ತು ತೆತ್ತು, ಪೊತ್ತು, ತನ್ನು, ಅಟ್ಟು, ಸುಟ್ಟು, ಬಕ್ಕು, ಮಿಕ್ಕು, ಎಚ್ಚು, ಪಚ್ಚು.

[Roots ending in u, except such as contain two vowels of which the first is short, in the same case take the affix i.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾತ್ ಇತಿ ಚ ವರ್ತತೇ.

ನನು ಅತ್ರ ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಉಕಾರಾನ್ತಾದ್ಧಾತೋಃ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾನ್ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಇತಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಅಲಘಾದಿದ್ವಿಸ್ವರಾದಿತಿ ವರ್ಜನಮಯುಕ್ತಂ. ತದೇವ ಹಿ ವರ್ಜನೀಯಂ ಯತ್ರ ಇತ್ ನೇಷ್ಯತೇ. ಇಷ್ಟತೇ ಹಿ ಅತ್ರ ಲಘಾದಿಷು ಅಜಸು, ಮಜಸುಪ್ರಭೃತಿಷು ದ್ವಿಸ್ವರೇಷು ನೋಡು, ಕೂಡು ಪ್ರಭೃತಿಷು ಚ ಇತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಅಜಗಿ ಕಣ್ಣಂ, ಮಜಗಿ ಪೋದಂ, ನೋಡಿ ಮಣಿದಂ, ಕೂಡಿ ತಣಿದಂ ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರಯೋಗಾಣಾಂ ಸಕಲಸತ್ಕವಿಸಮೃತತ್ವಾದಿತ್ಯಾಶಂಕಾ ನಾತ್ರ ಲಘಾದಯಶ್ಚ ದ್ವಿಸ್ವರಾಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಿನೋದ್ವಿ'ಭಿಪ್ರೇತಃ, ಯೇನ ಏವಮಾಶಂಕೇತ. ಕಿಂತು ಲಘಾದಯಶ್ಚ ತೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾಶ್ಚೇತಿ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಏವೇತ್ಯಾಹ—ಲಘಾದಯೋ ಯೇ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಇತಿ. ತೇನ ಅಜಸು, ಮಜಸುಪ್ರಭೃತಯೋ ಲಘಾದಿತ್ವೇ'ಽಽ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನೋಡು ಕೂಡಾದಯೋ ದ್ವಿಸ್ವರತ್ವೇ'ಽಽ ಲಘಾದಿತ್ವಾಭಾವಾತ್ ನ ವರ್ಜ್ಯಂತೇ, ಕಿಂತು ಅವರ್ಜ್ಯಂತಃ ಏವೇತಿ ತಾನೇವ ಲಕ್ಷ್ಯೇತ್ಯೇನ ಉದಾಹೃತ್ಯ ಯೇ ತು ಲಘಾದಿತ್ವೇ ಸತಿ ದ್ವಿಸ್ವರಾ ಉದಾಹರತಃ ಅಜು, ಸುಡು, ತೆಜು, ಪೊಜು, ಇಸು, ಬಿಸು ಪ್ರಭೃತಯಃ [ಸ್ತು] ಏವ ವರ್ಜ್ಯಂತಃ ಇತಿ ತಾದೃಶಾನೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಾದಾರತಿ ಮತ್ತು, ತೆತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ. ಸರ್ವತ್ರ ಅನಂತರಯೋಗಾತ್ ದುಪ್ರತ್ಯಯಃ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದಿತ್ಪ್ರತಿಪೇಧೇ || 582 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇ'ರ್ಭೇ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ಅದಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಪೇಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡದೆ ಪೋದಂ, ನೋಡದೆ ನುಡಿದಂ, ಕೇಳದೆ ಪೋದಂ, ಅಜಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಂ, ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಮಾಡಿ ಪೋದಂ, ನೋಡಿ ನಡೆದಂ.

[Verbal roots expressing the same in the negative mood affix *ade*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ತುಲ್ಕಕರ್ತೃಕಾತ್ ಇತ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ, ನ ಉತ ಇತಿ; ಅನವೇಕ್ಷಣಾತ್. ಪ್ರತಿಷೇಧೋಽಪಿ ಯತಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ತದರ್ಥವಿಷಯ ಏವ ನಾನ್ಯವಿಷಯ ಇತಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲಾಯಾ ಏವ ಕ್ರಿಯಾಯಾ ನೋತ್ತರಕಾಲಾಯಾ ಇತಿ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ಮಾಡದೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ವಾಕ್ಯೇರಃ || 583 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಉತ್ತರಕಾಲಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕಾತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇರ್ಥೇ ವರ್ತಮಾನಾತ್ ಇರ್ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅದಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ¹ ಅಗಾಗಮತ್ತ್ವಾ ನಾ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಇರ ಅದೆ ಪೋದಂ, ಇರದೆ ಪೋದಂ.

[*Ir* affixes *ade*, and optionally takes *a* between.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಇರಿದಾತೋಃ ಅಗಾಗಮೋ ವಿಶೇಷಃ. ಶೇಷಮಾಶೇಷಂ ಪೂರ್ವಾಂತಃ.

ನಮು ಕಿಮರ್ಥಮುಕ್ತೃ ವಾಗ್ರಹಣಂ ? ಅಗಾಗಮಸ್ಯ ನಿತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಾಪಿ ನ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಷ್ಯತಿ. ನ ಚ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಷಯೇ ಇರದೆ ಇತ್ಯೇವಂರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಂ ತತ್, ಅಕಿ ಸತ್ಯಪಿ ನೇರದೇ 47 ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವಿಭಾಷಯೈವ ಇರದೆ ಇರದೆ ಇತ್ಯೇವಂ ರೂಪದ್ವಯಸಿದ್ಧೀರಿತಿಚೇತಃ—ಸತ್ಯಂ. ಯದ್ವಾಪಿ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥೇನ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ; ತಥಾಪಿ ಇರದೆ ಇತ್ಯತ್ರ ಅಕಃ ಸತ್ತ್ವಮೇವ, ಇರದೆ ಇತ್ಯತ್ರ ತು ಅಕಃ ಸತ್ತ್ವಮಸತ್ತ್ವಂ ನಾ ಸ್ಯಾತ್ ಉಭಯಥಾಪಿ ದೋಷಾಭಾವಾದಿತಿ ಸ್ವರೂಪವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಅನ್ಯಥಾ ತತ್ರ ಏಕಾಂತತೋಃ ಸತ್ತ್ವಮೇವ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ. ನ ಚ ಏವಂಪ್ರತಿಪತ್ತ್ಯಾ ಕಿಂ ಫಲಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ಏಕಃ ಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿದಿತಃ ಸ್ವರ್ಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮಧುಗ್ಧವತಿತಿ. ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ಹಿ ಸನ್ಯಾಗಾರನುಷ್ಠಾನಮಿತ್ಯತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯುಜ್ಜನತದಭಯಾವೈಕಲ್ಯೇನ ತದ್ವಿಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ಪ್ರಾಧನಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಉತ್ತರಾರ್ಥಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಂ. ಭವಿತವ್ಯಂ ಚ ವೇತಿ ಉತ್ತರತ್ರೇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನಿರ್ಧಾತೋಃ || 584 ||

ವೈತ್ತಿಃ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಂ. ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋಃ ಅದು, ಅತ್, ಅತ್ ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ² ಅನರ್ಧಾತ್ಯೇ.

¹ ಅಗಾಗಮೋ. ² ಅನರ್ಧಾರ್ಥೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಆಗದು, ಆಗ, ಆಗಾ. ಅನರ್ಹತ್ವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಅಪ್ಪು
ದು.

[*Agdu* when used in the sense of 'ought not' affixes *adu*, *a* or *ā*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ ನಿವೃತ್ತಮನವೇಕ್ಷಣಾದಿತ್ಯಾಹ—ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಇತಿ
ಇತಿ. ಇತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಕಾರವಾಚಿ. ತೇನ ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕಾದಿತ್ಯುಪ ನಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ.
ಸೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಆಗು ಇತ್ಯಸ್ಯಾದ್ಧಾತೋಃ ಅನರ್ಹಾರ್ಥೇ ಅದು ಇತ್ಯೇವಂರೂಪೋ
ವಾ ಅತ್ ಇತಿ ಅಕಾರಮುತ್ಪತ್ತಿರೇವೋ ವಾ ಅತ್ ಇತಿ ಅಕಾರಮುತ್ಪತ್ತಿರೇವಾ ಪ್ರತ್ಯೇ
ಯಃ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ.

ನನು ಅತ್ರ ಅನರ್ಹತ್ಯಗ್ರಹಣಮುಕ್ತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ತಥಾಹಿ—
ದುತೋತ್ರ ಅರ್ಹತ್ವಂ ಧಾತ್ಯರ್ಥಃ, ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೋನರ್ಹತ್ವಂ. ಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತಿ
ತು ವರ್ತತ ಏನ. ತಥಾ ಚ ತದನುವೃತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ ಸಿದ್ಧಿ ನಾನೇನ ಅರ್ಥ ಇತಿ
ಚೇನ್ನ. ಅಪ್ರಾದುರ್ಭಾವನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ ಅರ್ಥವತ್ಪ್ರಾಪ್ತ. ಆಗು
ಇತ್ಯಯಂ ಧಾತುಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಚ ವರ್ತತೇ. ತತ್ರ ಯದಿ ಪ್ರತಿ
ಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿರಾಶ್ರೀಯೇತ ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಸಂಜ್ಞೇತ. ನೈಕತ್ರ, ನಿಯಾಮಕಾಭಾ
ವಾತ್. ಅತೋತ್ರ ಅದ್ವಾದಿಸ್ಪರ್ಶಯಾ ಅನರ್ಹತ್ವವಾತ್ರ ಏವ ಭವೇಯುಃ ನ ಅಪ್ರಾ
ದುರ್ಭಾವ ಇತ್ಯೇವಮರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ನನು ಏವಮಪಿ ಅದುಗ್ರಹಣಮುಕ್ತವ್ಯಂ, ಅನ್ಯಥೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ತಥಾಹಿ—
ಅಚ್ಯುತ್ಯಕರ್ಮಣೋಃ 545 ಇತಿ ಅಚಿ ಅಚ್ಚಃ 455 ಇತಿ ಉದ್ವಾದೇಶೇ ಓರತ್ಯ
ತಿಷೇಧೇ 460 ಇತಿ ಉದೋಃ ಅದಾದೇಶಕರಣೇನೈವ ಸಿದ್ಧೇಃ. ನ ಚ ಏತತ್ ಅರ್ಹತ್ವ
ಮಾತ್ರ ಏನ, ಅಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇಽಪಿ ಸಮ್ಯತತ್ವಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನೇಕತ್ವೇಽಪಿ ತಥಾಸಿ
ದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ. ಉದ್ವಾದೇಶೋ ಹಿ ಏಕತ್ವ ಏವ ನಾನೇಕತ್ವೇ. ಭಾವ್ಯಂ
ಚ ತತ್ರಾಪಿ ಅದನೇತಿ. ನೀನಿದಂ ನಂಬಲಾಗದು, ನೀನಿದಂ ನಂಬಲಾಗದು, ದೇಹ
ಮು ನಂಬಲಾಗದು, ಪಂಡಿರಂ ನಂಬಲಾಗದು ಇತಿ ಕರ್ತರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಚ ಏಕತ್ವೇನೇ
ಕತ್ವೇ ಚ ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್.

ನನು ಅತ್ರ ಅದ್ವಾದಾದಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಯತ್ರಯಮುಪಾತ್ತಂ. ಆಗೇರಿತಿ ಪ್ರಕೃತಿಃ.
ನ ಹಿ ಏಕಸ್ಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ತ್ರಯಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಯುಗಪತ್ಕರ್ತೃಂ ಶಕ್ಯಾಃ. ವಿಷಯವ್ಯಾ
ವಸ್ಥಾ ತು ನೋಕ್ತೃವ. ಅತ ಏಕತ್ರ ಅನೇಕೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ವಚನಪ್ರಮಾಣ್ಯಾತ್
ಸರ್ವಾರ್ಥಯೇಣೈವ ಭವಂತಿ, ಕದಾಚಿದನ್ಯಃ ಕದಾಚಿದಪರ ಇತಿ. ತಥಾ ಚ ಅದುವಾ
ಅದ್ವಾ ಅದ್ವಾ ಏಕೋ ಭವತೀತಿ ನ್ಯಾಯಸಿದ್ಧಮೇವ ಏತದಿತಿ ಕಿಮರ್ಥಾ ವಾನುವೃತ್ತಿರಿತಿ
ಚೇತ—ಸತ್ಯಂ. ಏತಾದ್ಯಶ್ಚಲೇ ಉಕ್ತಾನ್ಯತಮ ಏವ ಭವತಿ ನ ಸರ್ವ ಇತಿ ಬಾಲಾವ
ದೋಧನಾರ್ಥಮೇವ ತದ್ಗ್ರಹಣಮಿತಿ.

ಅಥವಾ ಅತ್ರಾಸ್ತಿ ವಿಶೇಷಃ. ವಾಶಬ್ದೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕಃ. ತದನುವೃತ್ತಿಬ
ಲಾತ್ ಆಗೋಃ ಸ್ತೋತ್ರಿಣೇ ಪ್ರಲ್ಲಿಚೇ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಅದಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿ
ಷಯೇ ಇತಿ ಜ್ಞಾಪನಮಿತಿ. ತಥಾಚ ಪ್ರಯೋಗಃ—

ಕಂ || ಆಗದರ ಮನಮನಯಿದೋಡೆ |

ಬೇಗದೆ ತೋಲಗುವುದು ತೋಲಗದಿದ್ದೋಡೆ ಕಡೆಯೊಳೆ ||

ನಾಗರಪಡೆನೆಲಾಸಗೆ |

ಪೋಗಿ ಸುಖಂಬಾಣವ್ವೆನೆಂಬ ಕಪ್ಪೆವೊಲಕ್ಕುಂ || ಇತಿ.

ಅಥವಾ ಅದ್ಯದಾತ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಮಧ್ಯೇ ಅದ ಇತ್ಯೇವ ವಾ ನಿರ್ದೇಶೋ ನ ಅದಿತ್ಯೇ ವೇತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ. ಸ ಚ ಆದ್ಯಂತವನ್ನು ಸಾಧಾರಣಃ, ಅವ್ಯಯವಿಷಯೋ ವಾ; ಕಿಂತು ಸ್ತ್ರೀ ಪುಂಸವಿಷಯೋ'ಸವ್ಯಯವಿಷಯಶ್ಚ. ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಿತ ಏವೇತಿ ಅಯಂ ವಿಶೇಷೋ ವಾನುವೃತ್ತಿಮನ್ತರೇಣ ನ ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ಚ ತದಾಶ್ರಯಣಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ || 585 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇ ಗಮ್ಯ ಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮಾಡಲ್ ದಕ್ಷಂ, ನೋಡಲ್ ಸಮರ್ಥಂ, ಮುಟ್ಟುಲ ಹಂ, ಉಣಲೊಳ್ಳುತ್ತು.

[Roots before a word meaning able or fit affix *al*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಅರ್ಹಾರ್ಥಃ ಶಕ್ತಾರ್ಥಃ ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಹಾರ್ಥೇ ಇತಿ ಉಪಪದನಿರ್ದೇಶಪ ರಮಿದಂ. ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಅರ್ಹಾರ್ಥೇಷು ಶಬ್ದೇಷು ಉಪಪದೇ ಸ್ವೀಕೃತಃ. ಅತ್ರ ವೇತಿ ವರ್ತತೇ. ಸ ಚ ಬಹುಲಾರ್ಥಕ ಇತಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಕಾಲಾರ್ಥ ಕೋಪಪದೇ'ಪಿ ಭವತೀತಿ ಜ್ಞೇಯಂ, ಕ್ವಚಿತ್ ಅನುಪಪದೇ'ಪಿ ಭವತೀತ್ಯಪಿ ಅವಗನ್ತವ್ಯ ಮಿತಿ ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಮನಸಿಕೃತ್ಯಾಹ—ಗಮ್ಯಮಾನೇ ಇತಿ. ಶಕ್ತಾರ್ಥೇ ಅನ್ಯ ಥೇ ವಾ ಉಪಪದವಿಧಯಾ ಅನ್ಯಥಾ ವಾ ಯಥಾಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಗವಿಷಯೇ ಅವಗ ಮ್ಯಮಾನೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ತತ್ರ ಶಕ್ತಾರ್ಥಮುದಾಹರತಿ—ನೋಡಲ್ ಸಮರ್ಥಮಿತ್ಯಾದಿ. ಇತರಾರ್ಥೇ'ಪಿ ಉದಾಹರಣಾನಿ ಅನ್ವೇಷ್ಯವ್ಯಾನಿ. ನೋಡಲ್ ಸಮಯಂ, ನೋಡಲವ ಸರಂ, ಪೋಗಲ್ ಪೋಲು, ಕೂಡಲ್ ಪದಿರ್, ನೋಡಲ್ ಪೌಡಿ, ತೇಯಲುಪಾಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ. ಕ್ವಚಿತ್ ಕೇವಲೋ'ಪಿ ನೋಡಲ್ ನುಡಿಯಲಿತ್ಯಾದಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಂ || 586 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಕ್ರಿಯಾಂತರಾರ್ಥಾ ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮುಭಿಧೀಯಮಾನಾಯಾಂ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಉಣಲ್ ಬಂದಂ, ತರಲ್ ಪೋದಂ, ಪಾಡಲ್ ಬಂದಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಬಿತ್ತಲ್ ಪೋಲಮನುಂ. ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಮಿತಿ ಕಿಂ ? ಬಂದಂ, ಪೋದಂ.

[Also roots showing the object of another verb following.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಮಿತ್ಯತ್ರ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಃ ಕ್ರಿಯಾಂತರಪಚನಃ. ಕ್ರಿ ಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಂ ಅರ್ಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾ ತಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾ ರ್ಥಾಯಾಮಿತಿ ಕ್ರಿಯಾಯಾಮಿತ್ಯಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ. ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಪ್ರಯೋ ಜನಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಸ್ಯ ಕಾರಣಮಿತಿ ಯಾವತ್ ತಸ್ಯಾಮುಭಿಧೀಯಮಾನಾಯಾಂ ತತ್ತ್ವಾ ಯುಕ್ತಾಂತಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ. ಉಣಲ್

ಬುದ್ಧಂ, ಭೋಕ್ತುನಾಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಅತ್ರ ಬಿಲು ಆಗಮನಂ ಭೋಜನಾರ್ಥಮಿತಿ
 ಉದಾಹರಣೀವ ಅಲ್ ಭವತಿ. ಅತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ ವಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಕ್ವಚಿದೇವ
 ಭವತಿ ನ ಸರ್ವತ್ರೇತಿ ಗಮ್ಯತೇ. ತೇನ ಯತ್ರ ಕ್ರಿಯಾದ್ವಯಂ ಏಕಕರ್ತೃಕಂ ತತ್ತ್ವವ
 ಭವತಿ ನಾನ್ಯತ್ರ ಇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ. ಸಂಸ್ಕೃತೇ ತುಮಃ ಸ್ಥಾನೇ ಭಾಷಾಯಾಂ ಅಲ್ ಪ್ರ
 ಯುಜ್ಯತೇ. ತುಮಿ ತು ತುಲ್ಯಕರ್ತೃಕೋಪಪದ ಏವ; ಲೇಬ್ತಮಿಚ್ಛಾರ್ಥೇ ತುಲ್ಯ
 ಕರ್ತೃಕೇ (ಶಾ. 4—4—186) ಇತಿ ವಚನಾತ್. ಅತೋ ಭಾಷಾಯಾಮಪಿ
 ತಾದೃಶಮೇವವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಅಯಮರ್ಥೋ ಬಹುಲಾರ್ಥಕವಾಗ್ರಹಣಾನುವೃತ್ತ್ಯೈವ
 ಲಭ್ಯತ ಇತಿ ವೇದಿತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ || 587 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಭಾವಃ ಕ್ರಿಯಾ. ಯಾ ಕ್ರಿಯಾ ಕ್ರಿಯಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಿ
 ಕಾ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ಅಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಲರಸಂ ಕೇಳ್ದಂ, ಅರ್ಥಿ ಬೇಡಲ್
 ದಾನಿಯಿತ್ತಂ, ನೇಸಮೂರ್ಡಲ್ ಕಱ್ತಲೆ ಪೋದುದು. ಯ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿ
 ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ. ಭಾವ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಸತ್ತಿಗೆಯಿಂ ಗಮನಮನುಜಿದಂ.

[A verb indicating the action of another following affixes al.]

ನ್ಯಾಬ್ಯಾ || ಭಾವಲಕ್ಷಕ ಇತ್ಯತ್ರ ಭಾವಶಬ್ದಃ ಪೂರ್ವವದೇವ ಭಾವಾಂತರವಚನಃ;
 ಸ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಲಕ್ಷಕತ್ವಾಭಾವಾತ್. ನಿಶ್ಚಿತಾತ್ ಸನ್ನಿಗ್ಧಂ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ. ನ ಹಿ ಏಕಸ್ಯೈವ
 ತದುಭಯರೂಪತಾ ; ವಸ್ತುನೋ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಾಭಾವಾದಿತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯಾಹ—ಕ್ರಿಯಾ
 ಸ್ತರಸ್ಯ ಇತಿ. ನಾತ್ರ ಪೂರ್ವಸ್ತಾದವಿಶೇಷಃ ಶಬ್ದೈಃ ; ಪೂರ್ವತ್ರ ಅಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕಂ
 ಅತ್ರ ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕಂ, ಪೂರ್ವತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋತ್ರ ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವ ಇತಿ
 ಚ ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವಾತ್. ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಲರಸಂ ಕೇಳ್ದಂ. ಅರ್ಥಿ ಬೇಡಲ್ ದಾನಿ
 ಯಿತ್ತಂ. ಅತ್ರ ಹಿ ಗಾತಾ ಶ್ರೋತುಃ ಯಾಚಿತಾ ಚ ದಾತುಃ ಭಿನ್ನ ಏವ. ಗಾನಾ
 ಚ್ಛ್ರವಣಂ ಯಾಚ್ಛಯಾ ಚ ದಾನಮುನ್ನೀಯತೇ ಚೇತಿ.

ನನು ಅಸ್ತು ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕತ್ವರೂಪೋತ್ರ ವಿಶೇಷಃ, ಜ್ಞಾಪ್ಯಜ್ಞಾಪಕಭಾವರೂಪಸ್ತು
 ನ ಘಟತೇ ; ಗಾನಾದೇಃ ಶ್ರವಣಾದಿಕಾರಣತಯಾ ತದಜ್ಞಾಪಕತ್ವಾಘಟನಾತ್. ಲೋಕೇ
 ಹಿ ಕಾರಣಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಜ್ಞಾಯತೇ, ಕಾರ್ಯಾಚ್ಛ್ರವಣಂ ಜ್ಞಾಯತೇ ; ಧೂಮಾ
 ಗ್ನೋಃ ತಥಾ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್. ನ ಹಿ ಅಗ್ನೀಧೂಮ ಇವ ಅಗ್ನಿಧೂಮಸ್ಯ ಗಮ
 ಕೋ ದೃಷ್ಟಃ, ವ್ಯಭಿಚಾರದರ್ಶನಾತ್. ಅತಃ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಜನಕಮೇವ
 ನ ಗಮಕಂ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಕಾರಣತ್ವೇತಿ ಗಮಕತ್ವಾವಿರೋಧಾತ್. ನ ಹಿ ಕಾರಣಂ
 ಆಗಮಕಮೇವೇತಿ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಗಮಕಮಿತಿ ವಾ ನಿಯಮೋಸ್ತಿ. ಅಸ್ತೃತ್ಯ ಛಾ
 ಯಾ ಛತ್ರಾತ್, ಕ್ಷೀರಮಿದಂ ಕಟು ಅಲಾಬೂಸ್ಥತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಕಾರಣಸ್ಯಪಿ ಛತ್ರಾ
 ದೇಃ, ಅಸ್ತೃತ್ಯ ರೂಪಂ ಸ್ವಸಾತ್ ಭವಿತಾಸ್ಯ ಮರಣಮರಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ ಇತ್ಯಾದೌ ಅಕಾ
 ರ್ಯಸ್ಯ ರಸಾದೇರಪಿ ಗಮಕತ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ. ನ ಚ ಏವಂ ಅಗ್ನಿರಪಿ ಧೂಮಸ್ಯ ಗಮಕಃ

ಸ್ವಾದಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ನ ಹಿ ವಯಂ ಕಾರಣಮಾತ್ರಂ ಗಮಕಮೇವೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಜಾನೀಮು. ಯೇನೇಯಂ ಅತಿಪ್ರಸಕ್ತಿರಾಪಾದ್ಯೇತ. ಕಿಂತು ಕ್ವಚಿತ್ತಿಂಚಿತ್ಕಾರಣಮಕಾರಣಂ ವಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಮತ್ತಯಾ ಪ್ರಮಿತಮೇವ ವ್ಯಾಪಕಂ ಪ್ರತಿ ಗಮಕಮಿತ್ಯೇವ. ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಯೋ ಹಿ ವಸ್ತುಧರ್ಮಾ ಇತಿ.

ನನು ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ತದ್ಭಾವಸದ್ಭಾವಃ. ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಿಂ ಗಮ್ಯಾರ್ಥಮಕಾದ್ಯಾ ಇತ್ಯಾ ಶಬ್ದೈಃ ನಾಸಾ ಗಮ್ಯಾತ್ ಕಿಂತು ಗಮಕಾದೇವ ಯದರ್ಥೋತ್ರ ಯನ್ನಿದೇಶ ಇತ್ಯಾ ಹ—ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಯೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಸ್ತತ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ. ಯತ್ತದೋಃ ನಿತ್ಯಸ ವ್ಪನ್ನಾದಿತಿ.

ಯದ್ಯೇವಂ ತರ್ಹಿ ತಾವದೇವ ವಕ್ತವ್ಯಂ. ಕಿಮನೇನ ಪ್ರಾಕ್ತನೇನ ಭಾವಗ್ರ ಹಣೇನೇತ್ಯಾಶಬ್ದೈಃ ಪರಿಹರತಿ—ಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸತ್ತಿಗೇಯಿಂ ಗಮನಮನುಜಿದಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಗಮನರೂಪಸ್ಯ ಭಾವಸ್ಯ ಗಮಕಮಪಿ ಭೃತಂ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತರೂಪಮೇವ ನ ಭಾವರೂಪಮಿತಿ ನ ತತಃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯವಗನ್ತವ್ಯಂ.

ಸೂತ್ರಂ || ವುದುಮೆ ವನ್ನಂ ವನ್ನೆಗಂ ವಿನಂ ವಿನೆಗಂ || 588 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾನ್ತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ವುದುಮ್, ಎ, ವನ್ನಮ್, ವನ್ನೆಗಂ, ವಿನಂ, ವಿನೆಗಂ, ಇತ್ಯೇತೇ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುವುದುಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪುದುಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡೆ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರೆ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವನ್ನಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವನ್ನೆಗಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವಿನಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪಿನಂ ಕಣ್ಣಂ ; ಪಾಡುವಿನೆಗಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪಿನೆಗಂ ಕಣ್ಣಂ.

[Such a verb also affixes vudum, e, vannam, vannaagam, vinam, or vinegar.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನನು ಅತ್ರ ವುದುಮಾದೀನ್ ಪಡಪಿ ವಿಧೇಯಾನೇವ ಶುಣುವಾಮ ನ ತಾ ಆದೇಶಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾನ್ವಾ ಅವಜಾನಾಮು. ಯತೋತ್ರ ಕೇವಲಂ ತಾನೇವ ನಿರದಿ ಕತಃ ನ ಕಂಚಿತ್ ಕಾಂಚಿತ್ ಸ್ಥಾನಿಂ ಪ್ರಕೃತಿಂ ವೇತಿ ಕಸ್ಯ ಕುತೋ ವಾ ಅಮಿಾ ಭವೇ ಯುರಿತ್ಯಾಶಬ್ದೈಃ ನಾತ್ರ ಸ್ಥಾನೀ ಅನ್ವೇಷ್ಯೋ ಯತ ಏತೇ ನಾದೇಶಾಃ ಅಪಿ ತು ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಏವೇತಿ ಅತ್ರಾಪಿ ನಾಪೂರ್ವಾ ಪ್ರಕೃತಿಮ್ಭಾಗ್ಯಾ. ಯತಃ ಸಮನನ್ತರಮೇವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ತಿ ಅತ ಏವ ಅಮಿಾ ಭವೇಯುರಿತ್ಯಾಹ—ಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ನ ಚ ಅಸ್ಯಾ ಲೋ ವಿಧಾ ನಾತ್ ನೇಮೇ ಸ್ಫುರಿತಿ ಶಬ್ದೈಃ ತಸ್ಯ ಅಮಿಾಪಾಂ ಚ ಅಸ್ಯಾ ಏವ ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಪ್ರಸ್ತುತೇರಿತಿ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ತರ್ಹಿ ಅತ್ರ ವಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ; ಪಕ್ಷೇ ಪೂರ್ವೇಣ ಅಲೇವ ಭವತಿ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಅನ್ಯಕಾನ್ತ್ಯಾತ್. ಸಮ್ಭವತಿ ಹಿ ನಚನಬಲಾದೇವ ತೇನ ವಿನಾಪಿ ಏತೇಪಾಂ ಪರ್ಯಾಯೋ ಗತ್ಯನ್ತರಾಭಾವಾತ್. ನ ಹಿ ಯತೋ ಯ ತ್ರ ಏಕಂ ಪಿಹಿತಂ ತತ್ತತ್ಪ್ರವ ಅನ್ಯವಿಧೇರಪ್ತಿ ಗತಿಃ ಪರ್ಯಾಯಂ ವಿನೇತಿ. ಯದಿ

ಚ ಅವಶ್ಯಂ ತೇನೈವ ಭಾವ್ಯಮಿತಿ ನಿರ್ಬಂಧಃ ತರ್ಹಿ ಅನಂತರೋತ್ತರಯೋಗಸ್ಯೋ ವಾ
ಶಬ್ದೋತ್ತರಾಪಿ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನರೀತ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಂ ದತ್ತ ಇತ್ಯನುಸನ್ಯಾತವ್ಯಮಿತಿ.

ನನು ಯದ್ಯೇವಂ ಅತ್ರೈವ ಸ ನಿರ್ದೇಪ್ಯವ್ಯಾಃ, ಇತ ಏವ ಉತ್ತರತ್ರ ಅನುವೃತ್ತಿ
ಸಾಲಭ್ಯಾತ್ ಇತಿಚೇನ್ನ ; ಅರ್ಥವಿಶೇಷದ್ವ್ಯಾಂತನಾರ್ಥಮತ್ರ ತದಕರಣಮಿತಿ. ದ್ವ್ಯೇ
ತ್ಯತೇ ಹೃತ್ರ ಕ್ಷಿ ದರ್ಥವಿಶೇಷಃ ಕಾಲೋಪಾಧಿಕಃ. ಸ ಚ ಆದ್ಯಯೋಃ ಆದ್ಯವಧಿಕೋ
ಸ್ತುನಾಂ ಅನ್ತ್ಯಾವಧಿಕ ಇತಿ. ತಥಾಹ—ಪಾಡುವುದುಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪುದುಂ
ಕಣ್ಡಂ ; ಪಾಡೆ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರೆ ಕಣ್ಡಂ. ಅತ್ರ ಗಾನಮಾಗಮನಂ ಚ ವಾ ಯದಾ
ತದೈವ ಶ್ರವಣಂ ದರ್ಶನಂ ಚ ನ ಕಿಂಚಿದ್ವಿರವ್ಯುತಿ. ಪಾಡುವನ್ನಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪು
ನ್ನಂ ಕಣ್ಡಂ ; ಪಾಡುವನ್ನೆಗಂ ಕೇಳ್ವಂ, ಬರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕಂಡಂ ಇತ್ಯಾದಿಷು ಗಾನಮಾಗ
ಮನಂ ವಾ ಯಾವತ್ ತಾನದಪಿ ಶ್ರವಣಂ ದರ್ಶನಂ ಚ. ನ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರತ್ಯಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ
ಚ ಅನಂತರಂ ವಿರಮಣಮಿತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಗಾನೇ ಚ ಆಗಮನೇ ಚ ಆದರವಿಶೇಷೋ ದ್ವ್ಯೇ
ತ್ಯತ ಇತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಭೂತೇ ದೊಡೆದಾ || 589 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ
ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ದೊಡೆತಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಭೂತಕಾಲೇ
ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡಿದೊಡೆ ಕೇಳ್ವಂ, ಅಟ್ಟೊಡುಣ್ಣಂ ; ಪಾಡಲ್ ಕೇ
ಳ್ವಂ, ಅಡಲುಣ್ಣಂ. ಭೂತ ಇತಿ ಕಿಂ ? ಪಾಡಲ್ ಕೇಳ್ವಂ.

[In the past tense it optionally affixes *dode*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ನಿರ್ದಿಷ್ಟೈವ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ 597
ಇತಿ. ತತ ಏವ ದೊಡೆತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಭಾಷಯಾ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ್ ಲಕ್ಷಕೋ ಭಾ
ವೋ ಯದಿ ಅತಿತಕಾಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾಧೈದಃ. ಪಕ್ಷೇ ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಷ
ಯಕೋ'ಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಏವ.

ಸೂತ್ರಂ || ವೊಡೆತ್ಸದ್ಭಾವಿನಿ || 590 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಾಂತರಸ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕೋ ಭವತಿ ತತ್ರ
ವರ್ತಮಾನಾದ್ಧಾತೋಃ ವೊಡೆತ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಾ ಭವತಿ ಸತಿ ಭವಿಸ್ಯತಿ ಚ
ಕಾಲೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡುವೊಡೆ ಬಂದಂ, ಪಾಡಲ್ ಬಂದಂ ; ಮೂಡು
ವೊಡೆ ಕಣ್ಡಂ, ಮೂಡಲ್ ಕಣ್ಡಂ ; ನೋಡೊಡೆಸೆದಂ, ನೋಡಲೆಸೆದಂ.

[In the present and future tenses optionally *vode*.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ತತ ಏವ ಪ್ರಕೃತೇಃ ವೊಡೆತಪ್ರತ್ಯಯೋ ಭವತಿ ಸ ಚೇತ್ ಲಕ್ಷಕೋ
ವರ್ತಮಾನೋ ಭಾವೋ ವೇತಿ ಅತ್ರ ವಿಶೇಷಃ.

ನನು ಯೋ ಯಂ ಲಕ್ಷಯತಿ ಸ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ತತಃ ಪ್ರಾಕ್ರಿದ್ಧ ಏವ ; ಸ್ವಯಮುಪ
ದೃಶ್ಯ ಅನ್ಯಾಸಾಧಕತ್ವಾತ್. ತಥಾ ಚ ಸರ್ವೋ'ಪಿ ಕಾರಕೋ ಜ್ಞಾನಕೋ ವಾ ಭೂತ
ಏವ. ನ ಹಿ ಸ್ವಯಂ ಭವತ್ ಭವಿಷ್ಯತ್ ವಾ ಅನ್ಯಂ ಭಾವಯತಿ. ಯದ್ವಾಪಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರ
ದೀಪಾದಯೋ ಜ್ಞಾನಾನ್ತಕಾರಾದೀನಭಿಭಾವಯಂತೆ ಏವ ಸ್ವಯಂ ಭವಂತೋ ದೃಶ್ಯಂತೆ
ಇತಿ ಸಮಕಾಲೀನಯೋರಪಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೋ'ಸ್ಥಿತಿ ಚಿಂತಾ ; ತಥಾಪಿ ತತ್ರಾಪಿ
ಕಾರ್ಯಾನ್ಯತ್ವಖ್ಯಾತೃತ್ವನಾ ತದ್ಭಾವಭಾವಿತ್ವಲಕ್ಷಣೇನ ಪರಿಣಾಮೇನ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ತ್ರಿ
ಲಕ್ಷಣಮಿತ್ಯಾಧ್ಯಾನುಸನ್ಧಾನೇನ ಚ ಕಥಂಚಿತಃ ಪೂರ್ವವರ್ತಿತ್ವಂ ವಕ್ತವ್ಯಮೇವ. ಸರ್ವ
ತ್ರಾಪಿ ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಾರಕತ್ವಮಿತಿ ನಿಯಮಾತ್. ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವೇತರವಿಪಾಣಯೋರಪಿ
ಸಮಸಮಯೋತ್ಪನ್ನಯೋಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಪ್ರಸಂಗಃ ಸ್ಯಾತ್. ಅತಃ ಕಥಮ
ತ್ರ ಸದ್ಭಾವಿನೀತಿ ಸಂಗ್ರಹಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ವಿನಶ್ಚಿತಕಾಲಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್. ಸರ್ವತ್ರ ಸಾ
ಧ್ಯಾತ್ವವಾಂ ಸಾಧನಮಿತಿ ಅವಿವಾದಂ. ತಥಾಪಿ ವಿನಶ್ಚಿತಕಾಲಾಪೇಕ್ಷಯಾ ತದೇವ
ಸಾಧನಂ ಆಸೀತ್ ಅಸ್ತಿ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಅಬಾಧಿತವ್ಯವಹಾರವಿಷಯತಯಾ ತ್ರಿಕಾಲಗೋಚ
ರತ್ವಮವಿಸದ್ಭಾವೇನ. ಸ್ವಸಾಧ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೇವ ಭವದ್ಭಾವಿತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಮಿತಿ. ಪಾಡು
ವೊಡೆ ಬಂದಂ. ಸಮ್ಪ್ರತಿ ವಾ ಕ್ವಃ ಪರಶ್ವಃ ಪಕ್ಷಮಾಸಾಧ್ಯನಂತರಂ ವಾ ಗಾತುಮಾ
ಗತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ. ಏವಮುತ್ತರತ್ರಾಪಿ.

ನನು ನಾತ್ರ ದೊಡೆತಃ ವೊಡೆತಃ ಇತಿ ಚ ದಕಾರವಕಾರಾದಿತಯಾ ವಿಧೇಯನಿರ್ದೇ
ಶೋ ಯುಕ್ತೋ ಗೌರವಾಹತತ್ವಾತ್. ಕಿಂತು ಬಡೆದಿತ್ಯೇವಂ ಸ್ವರಾದಿಕ ಏವ ವಿಧೇಯಃ.
ತಥಾ ಚ ಭೂತಭಾವಿಕಾಲಯೋಃ ದವ ಪ್ರತ್ಯಯೌ ಸಮ್ಪ್ರತಿ ವಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ಪೂರ್ವತಃ
ಏವ ಭವಂತಿತಿ ತಥೈವ ನಿರ್ದೇಶೋ ಯುಕ್ತಃ ಇತಿಚೇನ್ನ. ಪ್ರಾಪಕಾಭಾವಾತ್.
ತಥಾಪಿ—ದವದವಂ ತಿಬಿ ಸದ್ಭಾವತಭಾವಿನಿ 446, ಅಚಿ 447, ಸತಿ ವೋ ವಾ 448
ಏತಾನಿ ಖಲು ತತ್ಪ್ರಾಪಕಾಣಿ ನಾನ್ಯಾನಿ. ತಾನಿ ಚ ತಿಬಿ ಅಚಿ ವಾ ಪರತಃ ಏವ ಭವ
ಂತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ನಾಸೌ ತಿಬಿಚಾಂ ಅನ್ಯತಮ ಇತಿ. ನ ಚ ತತ್ಪ್ರವ ಬಡೆದಿತ್ಯಪಿ ಆರಮ್ಭ
ಣೀಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ. ವರ್ತಮಾನಕಾಲೇ ದಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಸಕ್ತೌತ್. ನ ಚ
ತನ್ನಿಷೇಧೋ'ಪಿ ಯತಿತವ್ಯಮಿತಿ. ತಥಾ ಚ ಅತಿಗೌರವಮಾಪದ್ಭೇತ. ಬಡೆತಪ್ರತ್ಯ
ಯಃ, ತಸ್ಯೈವ ಪರತೋ'ಪಿ ದವೌ, ತತ್ಪ್ರವ ಚ ದಪನಿಷೇಧಶ್ಚೇತಿ ಬಹು ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಿ
ತಸ್ಯಾತ್ ಯಥೋಕ್ತಮೇವ ಯುಕ್ತಮಿತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಕೆಗಲಃ || 591 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಧಾತೋಃ ಪರಸ್ಯ ಅಲಃ ಕೆಗಾಗಮೋ ವಾ ಭವತಿ ಸತಿ
ಭವಿಷ್ಯತಿ ಚ ಕಾಲೇ ಗಮ್ಯಮಾನೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಮೊಡಲ್ಕೆ ಬಂದಂ, ಮೊಡಲ್ ಬಂದಂ ; ನೋಡಲ್ಕೆಸೆ
ದಂ, ನೋಡಲೆಸೆದಂ ; ಗಾಯಕಂ ಪಾಡಲ್ಕರಸಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಗಾಯಕಂ ಪಾ
ಡಲರಸಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ.

ಬ

[When al is affixed he is optionally added.]

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತೇ. ಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕೇ ಅಭಿನ್ನ ಕರ್ತೃಕೇ ವಾ ಕಾರಕೇ
ಜ್ಞಾಪಕೇ ವಾ ಸರ್ವತ್ರ ಅಲಃ ಕೇಗಾಗಮೋ ಭವತೀತಿ ಅವಿಶೇಷಃ. ಅಲ ಚ ಅತ್ರ
ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ ೫೫ ಇತ್ಯತೋ ವಿಹಿತ ಏವ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ. ನ ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ ೫೬,
ಅಲದಪ್ರಯೋಗೇ ೫೭, ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ ೫೮ ಇತ್ಯೇಭಿರ್ವಿಹಿತಃ; ದವೀಯಸ್ತಾತ್.
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿ ಗರ್ಹೀಯಸೀತಿ.

ಸೂತ್ರಂ || ಬಡನೆದೊಡಮಲೋನು || 592 ||

ವೃತ್ತಿಃ || ಬಡನೆತ್, ಬಡಂ ಇತ್ಯೇತೌ ಅಲೋ ವಾ ಅನುಪ್ರಯುಜ್ಯೇ
ತೇ.

ಪ್ರಯೋಗಃ || ಪಾಡಲೊಡನೆ ಮೆಚಿ ದಂ, ಪಾಡಲೊಡಂ ಮೆಚಿ ದಂ ;
ಪಾಡಲ್ಕೆ ಮೆಚಿ ದಂ, ಪಾಡಲ್ ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ.

[After al, odane or odam is optionally used.]

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಾಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಭಾಷಾಮಂಜುರೀ

ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತಿ ಚತುರ್ಥಃ

ಪಾದಃ ಸಮಾಪ್ತಶಾ ಧ್ಯಾಯಃ.

ಸರ್ವಂ ಸಮೂರ್ಣಂ.

ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಯೋಗತೋಪ್ಯೋನವೃತ್ತಿ |

ಅನುಪ್ಪುಭಾಂ ತು ಶ್ಲೋಕಾನಾಂ ಚತುರ್ಭಿರಧಿಕಂ ಶತಂ ||

ವ್ಯಾಖ್ಯಾ || ವಾ ಇತಿ ವರ್ತತ ಏವ. ಬಡನೆತ್ ಇತಿ ತಕಾರೋ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಃ.
ಅರ್ಥಕಾರಾನ್ಮೋಯಂ ಸಹಾರ್ಥಕಃ ಶಬ್ದಃ. ಬಡಮಿತಿ ಮಕಾರಾನ್ಮೋಭ್ಯುಪಗಮಾ
ರ್ಥಕಃ. ದ್ವಾವೇತಾವನ್ಯಯೌ. ತೌ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಅತನೋಡನೆ ಬಂದಂ, ತನ್ನೊಡನಿದ್ದಂ,
ಬಡಮೆಂದಂ, ಬಡಮೆಂಬಂ ಇತ್ಯಾದೌ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಧಾನಾವಪಿ ಅತ್ರ ಅನವೇಕ್ಷಿತಸ್ವಾ
ರ್ಥ ಶಬ್ದ ಸಾಧುತ್ವಾರ್ಥ ಅಲೋನು ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತೇ. ಅಲ ಚ ಅತ್ರ ಅನನ್ಯ ಏವ
ನಾನ್ಯ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ತಥೈವೋದಾಹರತಿ—ಪಾಡಲೊಡನೆ ಪಾಡಲೊಡಂ ಇತ್ಯಾದಿ.
ಅನುಶಬ್ದೋಯಮನ್ಯಯಾತ್ಮಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾನ್ತೇ ಮಬ್ಬಲದ್ಯೋತಕ ಇತಿ ಸೂತ್ರಕೃತಾ
ಅತ್ರ ಅನ್ತೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ. ಅನ್ಯಥಾ ಅತ್ರೈವ ಆದೌ ಮಧ್ಯೇ ವಾ ಪ್ರಯೋಕ್ತುಂ
ಶಕ್ಯತ ಇತಿ.

ಒಮಥಾನ್ವಲಮುತ್ಸುಪಸವ್ವಾ ದ್ವೈವ್ಯಯವಾಚಕಾಃ |

ದೇವತಾವಾಚಕಾಃ ಸ್ವಸ್ತಿ ಜಯಾದ್ಯಾ ಮಬ್ಬಲಾತ್ಮಕಾಃ || ಇತಿ ವಚನಾತ್.

ತದೇವಂ ಅನುಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಾದೇವ ಕೃತಮಬ್ಬಲೋಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃದಿತಿ ಸೂ
ತ್ರಕೃತಾಚಾರಾನುವರ್ತಿ ವೃತ್ತಿಕಾರೋಽಪಿ ತಯೈವ ದಿಶಾ ಸ್ವಯಮಪಿ ಸ್ವಗ್ರನ್ಥಾನ್ತೇ
ಮಬ್ಬಲವಾಚಕರಿತಂ ಸೂಚಯತಿ—ಮೆಚ್ಚಿ ದಂ ಇತಿ. ಮೆಚ್ಚು ಮನಃಪ್ರಸಾದೇ ಮಾ
ಬ್ಬಿಳ್ಳೇ ಚೇತಿ ಧಾತೂತ್ಪನ್ನತ್ವಾತ್ ಅಯಂ ಶಬ್ದೋ ಮಬ್ಬಲವಚನ ಇತಿ. ಕಿಂಚ ಅತ್ರ

ಅಯಂ ವಿಶೇಷೋ ದ್ಯೋತೃತೇ. ಬಡನೆ ಬಡಮಿತ್ಯನಯೋಃ ಪಾಙ್ಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಕೆಗಾ
ಗಮಃ, ತಸ್ಯಾಪಿ ಪಾಙ್ಕ್ತೃತ್ವಾತ್ ಪಕ್ಷೇ ಕೇವಲಂ ಅಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾತ್ರಂ ಚೇತಿ ಚತ್ವಾ
ರಃ ಪಕ್ಷಾಃ ಸಂಭವಂತಿ. *೯೩೨ ಚ ಬಂದಂ ಪೋದಂ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನ್ತರಪ್ರಯೋಗೇ
ಸಂಭವತ್ಯಪಿ ಪಾಡಲೋಡನೆ ಮೆಚ್ಚಿದಂ, ಪಾಡಲೋಡಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ; ಪಾಡಲ್ಮಿ ಮೆಚ್ಚಿದಂ
ಪಾಡಲ್ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಇತಿ ಚತುಃಕೃತ್ಯೋಽಪಿ ಮೆಚ್ಚಿದಮಿತ್ಯೇತದೇವ ಪದಂ ಪ್ರಯುಕ್ತ್ವಾ
ನಸ್ಯ ಅಸ್ಯ ವೃತ್ತಿ ಕಾರಸ್ಯ ಹೃದಯಮಿದಮುನ್ಮೀಯತೇ : ಚತುರ್ಮುಖಲಾನುಸ್ಮರಣಪರಿ
ಣತಮನ್ವೇಷಕರಣಮಿತಿ. ಚತ್ವಾರಿ ಖಲು ಮಬ್ಬಲಾನಿ ಆಹತಮತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ; ಆಹ
ತ್ಸಿದ್ಧಸಾಧುಕೇವಲಿಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಧರ್ಮಭೇದಾತ್. ಅರಹಂತಾ ಮಬ್ಬಳಂ ಸಿದ್ಧಾ ಮಬ್ಬಳಂ
ಸಾಹೂ ಮಬ್ಬಳಂ ಕೇವಲಪಣಿತ್ಯೋ ದಮ್ನೋ ಮಬ್ಬಳಂ ಇತಿ ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಪ್ರಸಿ
ದ್ಧೇಃ ತಥಾ ಚ ಪಠನ್ತಿ—

ಮಬ್ಬಲಂ ಭಗವಾನರ್ಹನ್ತಬ್ಬಲಂ ಭಗವಾನ್ ಚಿನಃ |

ಮಬ್ಬಲಂ ಪ್ರಥಮಾರ್ಚಾರ್ಯೋ ಮಬ್ಬಲಂ ವೃಷಭೇಶ್ವರಃ || ಇತಿ.

ಸರ್ವಮೇತನ್ಮಬ್ಬಲಂ.

ನಿರುಪಮಸುಖದಾಯಂ ನಿಶ್ಚಲಾಪ್ತೇರುಪಾಯಂ

ನಿಜಗುಣಸಮವಾಯಂ ನಿರ್ಜಿತೈನೋವ್ಯಪಾಯಂ |

ನಿರವಧಿಮುತಿಕಾಯಂ ನಿರ್ವೃತ್ತಿಶ್ರೀಸಹಾಯಂ

ನಿಖಿಲಜಿನನಿಕಾಯಂ ನಿತ್ಯಮಾನೌಪ್ಯಮಾಯಂ ||

ಯೋ ನಾನಾಮತತತ್ಕರ್ತೃಕರ್ತೃಶಮತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮುದ್ರಾಪಟು

ಯುಃ ಪೌರ್ಣವಯದಾರ್ಹತಂ ನಿಜಮುತಂ ಭೂಭೃತ್ಪ್ರಭೇನೇಕಧಾ |

ಯಃ ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಸ್ಕೃತೋಭಯವಿಧಂ ಶಬ್ದಬಿಭೃತುಮಿರ್ಣವಾಃ

ಸೋಯಂ ಸಾಧುಜನಪ್ರಿಯೋ ವಿಜಯತೇ ಭಟ್ಟಾಕಲಚ್ಛೋ ಭುವಿ ||

ಯಃ ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದ ಶಾಸನಮಿದಂ ನಿರ್ಮಾಯ ಕರ್ಮಾವಹಂ

ವೃತ್ತಿಂ ಚಾರಚಯಚ್ಛ ತಸ್ಯ ವಿದುಷಾಂ ಪ್ರೌಢಂ ಪ್ರರೂಢಶ್ರಿಯಂ |

ತೇನೇದು ವ್ಯರಚಿ ಪ್ರಗಲ್ಭವಚಸಾ ಭಟ್ಟಾಕಲಚ್ಛೇನ ತ

ದ್ವೈತೇಃ ಸಾಧು ನಿಬಿನ್ನಂ ಚ ಮುಕರನ್ನಾಪ್ತುಂ ಸಮಾಖ್ಯಾಸ್ವದಂ ||

ಅಕಲಚ್ಛೋತ್ತಮಸೂಕ್ತಿ ಸಾರಸುಮನೋಬೃಂದಾವಲವ್ಯಂ ಸಮ

ಪ್ರಕಸದ್ವೃತ್ತಿ ಸುಯುಕ್ತಿ ಸಾರಭವರಂ ಸರ್ವಜ್ಞ ಪಾದಾರ್ಪಿತಂ |

ಸುಕವೀಂದ್ರಭ್ರಮರಪ್ರಮೋದಜನಕಂ ತನ್ಮಂ ಶುಭಂ ಮಂಜುರೀ

ಮುಕರನ್ನಾಪ್ತುಮಿದಂ ತರಾಂ ವಿಜಯತಾಮಾಚನ್ದ್ರತಾರಾರ್ಣವಂ ||

ಶಕವರ್ಷೇ ರಸನೇತ್ರಬಾಣಶಿಸಂಜ್ಞೈಬ್ಧೇ ತಪೋಮಾಸಿ ಶೋ

ಭಕ್ತೃತಿ ಶ್ರೀಸಿತಪಂಚಮಿಾಗುರುದಿನೇ ಲಗ್ನೇ ಘಟೇ ಪಾಪಭೇ |

ಅಕಲಚ್ಛಾಹ್ವಯಯೋಗೀಷ್ವರತೀಲಕೋ ಗ್ರಂಥಂ ಸತಾಂ ಮಂಜುರೀ

ಮುಕರನ್ನಾಪ್ತುಮಿದಂ ಮತಂ ವ್ಯರಚಯಂ ಭಟ್ಟಾಕಲಚ್ಛೋ ಮುನಿಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಭಟ್ಟಕಲಬ್ಧದೇವವಿರಚಿತಾಯಾಂ

ಸಂಕ್ಷೇಪಜ್ಞಾ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನವೃತ್ತೇಃ

ಭಾಷಾಮಂಜುರ್ಯಾಷ್ಟಿಕಾಯಾಂ

ಮಂಜುರೀಮಹರಸ್ತಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ

ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ.

ಪರಿಸಮಾಪ್ತಶ್ಚೈವ ಗ್ರಂಥ ಇತಿ.

ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಜಯಾಭ್ಯುದಯಶಾಲಿವಾಹನಶಕವರ್ಷ ೧೫೧೬ ಸಾವಿರದಯ್ಯಾಖ್ಯಾಪ್ತ
ತಾಪನಯ ಶೋಭಕೃತ್ಸಂವತ್ಸರದ ಮೂಘಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಾಗುರುವಾರ ರೇವತೀನಕ್ಷತ್ರ
ಕಂಭಲಗ್ನ ಶುಕ್ರೋದಯ ಸಮುಹೋತ್ತರದೊಳಖಿಲಭವ್ಯಬುಧಸಂಘಶಾಘನೀಯಗುಣಸಂ
ಘೇಶ್ರೀಮೂಲ ಮೂಲಸಂಘೇಶಿಗೇಣಪುಸ್ತಕಗಚ್ಛ ಶ್ರೀಕುಂಡಕುಂದಾನ್ವಯವಿರಾಜಮಾನಶ್ರೀ
ಮದ್ರಾಯಿರಾಜಗುರುಮಂಡಲಾಚಾರ್ಯ ಮಹಾವಾದವಾದೀಶ್ವರ ರಾಯವಾದಿಹಿತಾಮಹ
ಸಕಲವಿದ್ಯಜ್ಞನಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಲ್ಲಾಳರಾಯಜೀವಹೃದಯಕೇತುಧೃಷ್ಣೀಕಾನ್ವರ್ತಕವಿರು
ದಾನಲೀವಿರಾಜಮಾನ ಶ್ರೀಮಂಜುರಾಕೀರ್ತಿಪಂಡಿತದೇವಾಚಾರ್ಯಕೀಷ್ಕಪುಷ್ಕಪುಷ್ಕ
ಕೀಷ್ಕಪುಷ್ಕಪುಷ್ಕರಾಯಾತಶ್ರೀಸಂಗೀತಪುರಸಂಶಾಸನಪಟ್ಟಾಚಾರ್ಯಶ್ರೀಮದಕಲಂಕವೇವ
ಕೀಷ್ಕಂ ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟಕಲಂಕವೇವ ವಿವಿಧವಿನೀಯಜನಾನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ
ಕವನಜೇತೃವೃತ್ತಾಂತಕಾರಿಯನ್ನು ಕರ್ಣಾಟಕಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಮಂಡಲ ಸೂತ್ರಿಸಿದದ್ದಕ್ಕೆ
ಸೂತ್ರಸಾಮಾನ್ಯತೋದಾಹರಣಸತ್ಯದಾಹರಣಪಾಠವಾಕ್ಯಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ
ಭಾಷಾಮಂಜುರಿಯೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ತತ್ಸೂತ್ರವೃತ್ತಿದ್ವಯನೈವ ಭಾಷಿತಾ
ತ್ಮವಿಶೇಷವಮರ್ಥನೋಕ್ತಾನುಕ್ತವಿಚಾರಪ್ರಚಾರಕ್ರಮವಿರಾಜಮಾನ ಸಭಾಸ್ಥಳಭಿಧಾನ
ಗೋಚರಮುಖಪ್ರೇಕ್ಷಾವದನಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಮುಮಾಗಿ ¹ ರಚಿಸಿದ ಮಂಜುರೀಮಹರಸ್ತಮೆಂಬ
ನಿಬಂಧಗ್ರಂಥ ಮಹಾದಾದಿಸರಾಪರಗುರುಚರಣಸ್ತೋತ್ರಭಾಷಣದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾದು
ದು. ಮಂಗಳಮಹಾ. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ.*

[The author explains that the word *anu*, which concludes the last sūtra, ends the work with a blessing. Also, that the word *mechchhidam* in the examples under it has a similar signification. Moreover, that its repetition four times serves to express the fourfold Jaina blessing, namely, blessings on the Arhantas, on the Siddhas, on the Sādhus, and on the religion taught by the Kévalis.

¹ ಸಂಗ್ರಹಾತ್ಮಕ. ² ರಚಿಸಿದ.

* ಈಗದ್ಯವಾದವೇ ಲೆ ಬಂದು ಪ್ರತಿನಿಧಿ—ಮಿಥ್ಯಾವಾದಗ್ರಸ್ತತತ್ತ್ವವ್ಯಕ್ತವಪ
ಟುಧೀನಸರ್ವಭೈಕಾಂತವಾದಿ | ವ್ರಾತೋದ್ಯದ್ವರ್ಗದರ್ವಿಕ—ಎಂಬ ಪದ್ಯಭಾಗವು ದೊರೆ
ಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಲೆ ಬಡೆದುಹೋಗಿದೆ.

Then follow verses in which, after reverence to all the Jinas, Bhaṭṭakalaṅka is praised as being—an expert in the logic of the various schools, a skilful commentator, the upholder on many occasions in royal assemblies of the true Ārhata faith, and a proficient in the grammar of both the Karnaṭaka and Sanskrit languages. By Bhaṭṭakalaṅka, who composed this Karnaṭaka-S'abdānus'āsana, was also composed its vṛitti or gloss, and moreover for the vṛitti the classical commentary named Makaranda. May this Mañjarī-makaranda, derived from the flowers, the sweet words of Akalaṅka, which the bees, the celebrated poets, love—endure as long as moon, stars and ocean.

In the S'aka year reckoned by the flavours, the eyes, the arrows and the moon (=1526), the year S'ōbhakṛit, the 5th of the bright half of the month Māgha, Thursday, under the sign Kumbha (Aquarius) and the constellation Rēvati, Bhaṭṭakalaṅka-muni, an ornament among the disciples of Akalaṅka-yōgi, composed this book called Mañjarī-makaranda, approved by the wise.

Here ends the work, but a paragraph in Kannaḍa follows (which may have been added by some disciple or admirer) repeating the substance of the above, with some laudatory additions. It also states that the author's preceptor, Akalaṅka-dēva, was the enthroned guru of Saṅgitapura (Hāḍuvalli in South Kanara), regularly descended in the line of the disciples of Chārukīrtti-Paṇḍita of the Mūla-saṅgha, Dēs'i-gaṇa, Pustaka-gachchha and Kuṇḍakundānvaya, who had, among other titles, that of preserver of the life of Ballāla-Rāya.]

APPENDIX I.

ಪರಿಚ್ಛೇದ 1.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದನುಶಾಸನ ಸೂತ್ರಪಾಠಃ.

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
1	ಸಿದ್ಧಾ ಹಿ ಶುದ್ಧ ಕಾಃ	15
2	ಔತಃ ಸ್ವರಾಃ	23
3	ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಮಾತ್ರಾ ಪ್ರಸ್ತವೀರ್ಣಪುಞ್ತಾಃ	25
4	ಸ್ವರಸ್ಯ	31
5	ತಪರಸ್ತಾವಾನ್	32
6	ಕಾದಯೋ ವ್ಯಂಜನಾ	34
7	ಮಾನಾಃ ಪಂಜ್ಞಾ ಪಂಜ್ಞಾ ವರ್ಗಾಃ	35
8	ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಂಗಂ	"
9	ಇಹಾದಯಃ	39
10	ನಾವ್ಯಯಶತ್ಯತ್ಯದಾದಿ	40
11	ದ್ವ್ಯದ್ವ್ಯದಶ್ಚಃ	41
12	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ	42
13	ದುರನ್ವಯ್ಯಂಜನಾದಿಃ	45
14	ಪಂಜ್ಞಾ ವ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ	46
15	ಕೃದಜಾದಿಃ	47
16	ಮಮಿಮೈದತ್ತಣಿಮದೋಳ ಸುಪ್	48
17	ಅಮರಯಿರೆನೇವು ತಿಪ್ಪ	49
18	ಸುಪ್ತಿಽಽಽಽಽ ಪದಂ	"
19	ವುದುಮಾದ್ಯವ್ಯಯಂ	51
20	ಅಣಮಾದಯಃ	53
21	ಎಮಾದಯೋ ನಿಪಾತಾಶ್ಚ	58
22	ಷಷ್ಠ್ಯಾಃ ಸ್ಥಾನೇನ್ವಯಸ್ಯ	"
23	ಕಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ	60

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
24	ತಿಬದ್ವಾದೇಃ	61
25	ಕಿದನ್ತ್ಯಃ	62
26	ತಸ್ತುನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ	"
27	ತಸ್ಮಾದುತ್ತರಸ್ಯ	64
28	ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತ್ಯಸ್ಯ	65
29	ಪ್ರತ್ಯಯೋಽಸಪ್ತಮ್ಯಾಂ	"
30	ಯಸ್ತಿಸ್ತದಾದೇರ್ವಣಾಗ್ರಹಣೇ	66
31	ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಃ	67
32	ಅಪ್ರಯೋಗೀತಃ	70
33	ಸ್ವರ್ಧೇ ಪರಂ	71
34	ಸನ್ನಾ	73
35	ಯಕ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ	74
36	ಉಬನಾಮಹಾನೌ	75
37	ರಃಪೋರ್ವಕ	76
38	ಆತ ಓಪ್ತೋ	77
39	ಬಹೋ ಬಹುಲಾ	78
40	ದೀರ್ಘಾದೃತೋ ರುರದ್ವಾದೇಃ	79
41	ಪ್ಲುತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	"
42	ರಿ	80
43	ಆದೇ	81
44	ನಿಪಾತಾಃ	82
45	ಓ ನಿಪಾತೇ	83
46	ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ	84
47	ವೇರದಃ	"
48	ಕರೆದಲಿ	85
49	ಗಡಾದಿಃ	"
50	ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ	86
51	ಅನುಕರಣಂ	87
52	ಆದ್ವಿಕ್ಯತ್ಯಾ	88
53	ಪ್ರಸ್ವಾನ್ನಾಣಲಯಕತಮೋನವ್ವಯಸ್ಯ ಲಿಙ್ಗಾನ್ಮಯಸ್ಯ ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	89

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
54	ನೆಯುಯ್ಸುಯ್ಪಯಃ	91
55	ಕಮ್ಪುಮಿ	"
56	ವಾರಯ್ಗಯಃ	92
57	ಇತಃ ಪೋ'ಚಿ	93
58	ಕೋ ದಪಕ್ತ ತಿಠಿ	93
59	ತೋರ್ನಪಃ	94
60	ನ ಸಮಾಸೇ	95
61	ಅಱ್ಕಳುಳಃ	"
62	ಕೃತಿ	96
63	ಇಸುಪಿ	"
64	ಯೋ ವಾಲಿ	"
65	ರೋ ದ್ವಿವರ್ಗಾನ್ವನಸ್ಪಾಹಾದೇಃ	97
66	ಲಳೋ'ನಸ್ತಸ್ಥಾಯಾಕ್ತ	100
67	ಸ್ವರಾದರೋ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	101
68	ಮೋಃ	104
69	ಉಕಿ	105
70	ಲೋ'ನಸ್ತಸ್ಥಾಯಾಂ	106
71	ಳಃ	"
72	ವಿ ವಾನೇಕಸ್ವರಸ್ಯ	107
73	ನ ಲಘ್ವಾದಿಲಘ್ವಾಪಾನ್ತ್ಯಾದಲೋ ಗದನಜೋ ವೃತ್ತೌ	"
74	ವಾ ಗೆಗಳೆದದಪವಗುಮಿ	110
75	ಕಾದಲರಃ	112
76	ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ	"
77	ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ	"
78	ನಪಿ ವಾ	114
79	ನಶ್ಚ ಬಿನ್ದುರನ್ಯತ್ರ	"
80	ತದನೋ ವಾ ವರ್ಗೇ....	115
81	ಉಬನವ್ಯಯಾನುಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ	118
82	ಐಂಡೋದೋ ರಱಂ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	119
83	ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ	121
84	ಪ್ರತ್ಯಯೇ	"
85	ವಾಗಿ	122

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
86	ನ ವಿ ಮುಖ್ಯೇ	122
87	ಹಸ್ತಾದೇರಸಮಾಸೇ	123
88	ಆಪುಮೂಙ್ಗೋಃ	124
89	ಕತಪಸ್ತುತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ	"
90	ನಾದಿಪ್ರಾಧೃಃ	125
91	ಸ್ವರಾದ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ	126
92	ವ್ಯಂಜ್ಯನಾದ್ಯಾ'ನಾದೇಶಾತ್	127
93	ಸಕ್ಕೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ	128
94	ಸಕ್ಕುಯಾಂ ಭಃ	129
95	ಕೋ ನೋ ಣಃ	"
96	ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	130
97	ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಕ್ಕುಯಾಃ	132
98	ಬಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋರ್ವರೋ ವೋ ಬಃ	"
99	ಎಣ್ಣೋಃ	133
100	ಬಂಬಯೋ ನ	"
101	ಬೆಸೆಕೋಲಾದಯಃ	134
ಇತಿ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ.		
102	ಸ್ತೋತ್ರಃ ಸ್ತೋತ್ರೇ	135
103	ಪುನರ್ನಾ ಪುನರ್ಧಃ	139
104	ನ ಬಿನ್ನತಃ	140
105	ಕಲತ್ರಾದಯಃ	"
106	ಏಕತ್ವೇ ಜನೋಃ ಕುಸುಮಪರಃ	141
107	ಸಜ್ಜನಃ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	142
108	ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪುನಾಂಶ್ಚ	"
109	ವಸಂತಾದಯಃ	143
110	ದೇವತಾದಯೋ ನಪಸ್ತ್ರೇ	"
111	ಭೇದ್ಯವಧ್ಯೇದಕಂ	144
112	ಪರವದ್ವಿನ್ದವಿಃ	"
113	ಅಂಕಿಸಮಾಸಃ	145
114	ನಿನ್ವತನಲಿಂಗಂ	"
115	ಹ್ರಸ್ವೋನೇಕಸ್ವರಸ್ವರಸಮಾಸೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	146

ನೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ನೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
116	ಕರಣಾದೀನಾಂ	148
117	ರಮ್ಭಯಾಃ ಕದಲ್ಯಾಂ	"
118	ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	149
119	ಪಾತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಡೇ ವಾ	"
120	ಉಷ್ಮಾದೀನಾಂ	150
121	ಉದ್ರೂಪಸ್ಯ	"
122	ಋತೋರಃ	151
123	ಋದಾರೌ ತುಃ	152
124	ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ	"
125	ದಾತುರಚ್ಚ	153
126	ಮಾನ್ಯತಂ	154
127	ಪೇಧಸಿ ಋದೌ ವಿಧಾತುಃ	"
128	ಸಖ್ಯರದಾಯೌ	"
129	ವೃಣ್ಣನಸ್ಯನಿಬ್ಬಸನ್ತವಲ್ಲುಪ್ತ ತಸ್ಯ	155
130	ನೋಶ್ಯಪಥಿಮತಃ	156
131	ಋಭುಕ್ಷಯುವಾಧ್ಯಮಘವಜಗತೋ ವಾ	157
132	ಸೋನಸಃ	158
133	ಉಗಲೋಪೇ	"
134	ವೇಯಸಃ	159
135	ಉಗಲಾಬೀನಾಂ	"
136	ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ವಂತವಚ್ಚ	160
137	ಮಹದಾದೀನಾಂ ನು	161
138	ಶಪೋರ್ವಾ ಸಃ	"
139	ಲೋ ಳಃ	162
140	ಡೋ ಬಹುಲಂ	"
141	ಯೋ ಜಃ	169
142	ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮೋ ವರ್ಗಾಣಾಂ	170
143	ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥಯೋಃ	"
144	ಏವೋರ್ವಃ	171
145	ಪೋ ಹಕ್ತ	"
146	ಪೋ ಬಃ	172
147	ಅಗಿಗುಪ್ವೃಣ್ಣನೇ ವೃಣ್ಣನಸ್ಯ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
148	ಲುಪಃ ಕೀಲಮೀನಕೀರನೀರಕೂರಸ್ಯ	172
149	ಸನ್ನಿ	173
150	ಸ್ವರ್ಣಾದಿಷು	173
151	ಸೋ ವಃ	"
152	ಧೋ ವಿಸ್ತೃವನ್ಧ್ಯಾನ್ಧ್ಯಾನ್ಧ್ಯಾನ್	"
153	ರೋ ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	174
154	ಪೂರ್ವಶ ವ್ಯಾಜ್ಞನಾತ	"
155	ಪಃ ಕಃ	175
156	ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	"
157	ಬದಂತಃ	"
158	ಇದೃತಃ	176
159	ರಿರನುತ್ತರಸ್ಯ	"
160	ಕರನ್ಬಾದಯಃ	"
161	ಪಿಂದುಮುಂದೋರ್ಧ್ವಸ್ತಃ	177
162	ಆತೇತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೂದೋಃ	181
163	ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಾಕದೀಕಿದೂಕತಃ	"
164	ದೋರ್ವಃ	182
165	ಪೌಪತೋರ್ಬಸಃ	"
166	ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	183
167	ತೋರ್ಧಃ	"
168	ಎಳದುಪಲದೋರೇಯಃ	"
169	ಪೊಸತೋರಂಬಃ	184
170	ಕೆಲವುಪಲವೋರದಬೌ ಚ	"
171	ನಿತೋರ್ಬಃ	"
172	ಬಹಿರಿದೋರುಪೂಬೌ	185
173	ಬಾಬತ್ತುಪತೋಸ್ತಾ ದಿಮ್	"
174	ಆವುದೋರಾರ್	"
175	ಆಪೊನಾಮೌ ಚೈಕತ್ವೇ	186
176	ನಾ ನವೈತುಃ	187
177	ಕೈತ್ವೇಚ	"
178	ಏನ್ಮಮೋಃ	"
179	ಬನಕಃ	188
		"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
180	ಬಂದೋಃ ಪುಂಸ್ಕೋವ್ಯರ್ಥಂ	188
181	ಛಂಕ್ತ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	190
182	ಅಡ್ವಾಣಾಚಃ	”
183	ಉಪ್ಪ ನಃ	191
184	ಅತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ	”
185	ಅನೇಯಸ್ಯ	”
186	ಮಗಸ್ಯ	192
187	ಉಕ್ ಸಾಮಾನ್ಯೇ	”
188	ದೋಃ ಕ್ವಳನೇಕತ್ವೇ	”
189	ನಾರ್ವಿಂ	”
190	ಚಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ	193
191	ಪುಂಯೋಗೇ	194
192	ವಡಿಗೇಗೋಳಿಗಾತ್	195
193	ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ	”
194	ಅಪ್ಕಾ ತ್	196
195	ಆಯ್ತಾದೇಚ್ಚ	”
196	ವಣಿಗವಂತೇಚಾತ	197
197	ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ	”
198	ಕಾದಿತಿಃ	”
199	ತಿಃ	198
200	ವಳವಳ್ಳುಪ್ಪ	”
201	ಕಾಕಿಗಾಕಾದೋರಶ್ಚ	”
202	ಅರಸ್ಯಾದಯಃ	199
203	ಲಿಪ್ಕಾ ತ್ಸಪ್	”
204	ಕರ್ಮಣ್ಯಾನ್	200
205	ಗತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಣಾಂ ಪ್ರಯೋಜ್ಯೇ ಕರ್ತೃಂ	202
206	ಬೋಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ	205
207	ಕಾಲಾಧ್ವನೋರಮ ವ್ಯಾಪ್ತೌ	206
208	ಇಮ ಸಿದ್ಧಿ	207
209	ಹೇತುಕರ್ತೃಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ	”
210	ಯದ್ಭೇದಾತ್ತ್ವದ್ವಾದಾಖ್ಯಾ	210

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
211	ಸಹಾರ್ಥೋನಾಪ್ರಧಾನೇ	211
212	ಬಡನೆ ನ	212
213	ಗೈದಾಪ್ಯೇ ದೇಯ್ಯೇ	"
214	ಕಕ್ತಿರುಚೀಪ್ರಾಸೂಯಾದ್ರೋಹಕ್ರೋಧಮತ್ಸರಭೀತ್ಯನ್ನತಿಸ್ವ ಭಾವಾವನತೀಪ್ಪನಿಪ್ಪಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತಿಸಿದ್ಯಭೃತ್ಯಃ.	213
215	ಆಕಿಪ್ಪುದ್ಧೇಕೈ	216
216	ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಿಃ	"
217	ತಾದರ್ಥ್ಯೇ	217
218	ಉತ್ಪತ್ತೇನ ಜ್ಞಾಪ್ಯೇ	"
219	ಬಗೇತಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಯತೋವಜ್ಞಾ	218
220	ಹೇತಾವತ್ಪಣಿಂ	219
221	ಅವಧಾವಪಾಯೇ	"
222	ಒಳಧಿಕರಣೇ	221
223	ಯತೋ ನಿಧಾರಣಂ	222
224	ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥ್ಯಃ ಪೂಜ್ಯೇ	223
225	ಯೋಗೇದ್	224
226	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ	"
227	ಮುಕ್ತೇ	225
228	ಆಮನ್ತ್ರಣೇ	227
229	ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ	228
230	ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಾ	"
231	ವ್ಯುತ್ಪಯೋ ಬಹುಲಂ	229
232	ಗಗಳನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಿ	232
233	ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಬಾ	234
234	ಎಲ್ಲಾದ್ವ್ಯಃ	"
235	ಅದ್ವಾದೇದೂರ್ಲೂಪಾ	235
236	ಗುಣೋಕ್ತೀರ್ಯುಕ್ತಾ	"
237	ತೋ ದಃ	"
238	ನಾನಿತತ್ವಾದಿಭ್ಯಃ	236
239	ಸ್ತ್ರೀಪುಂಸಾದರ್ದರವಿರ ಬಹುಲಂ	"
240	ತೋಽಪ್ತಪಂಡಾದಿರ	237

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
241	ಸಹ್ಯಾಯಾ ವರ್	237
242	ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ	238
243	ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ ಚ	"
244	ಗಳದ್ವಾದೇಃ	"
245	ನಿನೋ ವಿಶೇಷಾನ್ಯ ಕಯ್ಕಿರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ಸಃ ಪಃ	239
246	ಎನಃ ಕ್ಕಕವು	240
247	ಶ್ಲಬಿವ್ಯಯಸ್ಯ	"
248	ವೃತ್ತೇಃ	"
249	ನ ವೋಲ್ವೊಲಿ	241
250	ಅನತೋ ವಾ	242
251	ಮಃ	"
252	ಎಚ್ತಾ ಮನ್ತ್ರಣೇ	"
253	ವೇರೋನೇಕತ್ವೇವುಕಳುಪಃ	243
254	ದೀರ್ಘಃ	244
255	ಅದಃ	"
256	ಅವೋ ನಃ	"
257	ಅತೋ ಮಗ್ಗದ್ವಿರಿ	245
258	ಗಳಿ	"
259	ನಸ್ಯಮಿ ಚ ಬಹುಲಾ	246
260	ನಕ್ ಸ್ವರೇ	"
261	ದಗಿಮಾದೌ ನಮಿ	"
262	ವಾಘೋಃ ಕಿ ವಾ	247
263	ಪಗಲಿರುಳಃ	248
264	ಆಗಲೇಗಳೋ ನಿತ್ಯಂ	"
265	ಕಣ ದಿಕ್ಟಬ್ದಸ್ಯ	"
266	ಕೃತೋಽಪುರುತಃ	249
267	ಭಾವೇ ವೃದೋಃ	250
268	ಸಹ್ಯಾಪರಿಮಾಣಗುಣೋಕ್ತೇಃ	"
269	ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್	251
270	ವೋಃ	"
271	ವಾತ್ಸಣಿಮೋ ದಗ್ಧಮೌಕ	252
272	ಇಮಃ	253

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
273	ಎಶ್ವತೋ ನಪಿ	253
274	ಗಿತಃ ಕ ಆದೇಃ	"
275	ಜೋವಿಕ್ಕ ತಾತ್	254
276	ಕುಗ್ವಾ	255
277	ಬಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ	256
278	ಶ್ಲಬುತಃ ಕಾಲಾರ್ಥಾತ್	"
279	ಅಮಃ	"
280	ಬಳ್ಳಶಾ ತೋ ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ್ ಚ	257
281	ಎಶ್ವೇತಃ	"
282	ತನಿನೋ ಮನೇಕತ್ವೇ	258
283	ಮೋ ಮುಕ್ ಸ್ವರೇ	"
284	ಅಕ್ ತುತ್ತಗತಿ	259
285	ವಾದಸ್ತುತ್ತಾ	"
286	ಸಪ್ತಾಭ್ಯುಯಾಮುತ್ಪಚ್ಚ	261
287	ಮಿ ದೀರ್ಘಃ	"
288	ಆದನಃ	262
289	ಉಮ ಸಮುಚ್ಚ ಯೇ ಪರೋನದಃ ಪದಾತ್	263
290	ಬಳಗೇತೋರಮ ಚ	264
291	ಅಮಃ ಪುಗಮಃ	"
ಇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ.		
292	ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ	266
293	ಸುಪ್ತಸಾ ಸಮಾಸೋ ಬಹುಲಂ	271
294	ಕೃತ್ಸಪ್ತಾಭ್ಯುದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತೇನ ಚ	273
295	ತಚ್ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ	274
296	ಕಪುರಾಗಾದಯಃ	275
297	ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ	276
298	ಅಮುಕ್ ತ್ರಿಪಾ	277
299	ಕೃತಾ	278
300	ಇಮ ಕರಣೇ	"
301	ಸಹಾರ್ಥೇನ	279
302	ಗತ್ತದರ್ಥೇನ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
303	ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ತಂ	280
304	ಆದ್	"
305	ಒಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ	281
306	ಅಂಶಿನಾ'ಭಿನ್ನೇನ	"
307	ಸಕ್ಷಾಪ್ತ ಸಮಾಹಾರೇ	283
308	ಬೃಹತ್ ಕೃತಾ ತದ್ವಿಧೌ ನಿತ್ಯಂ	284
309	ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾರ್ಥೇನ	285
310	ಅನುಪಾರ್ಥೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿತ್ಯಂ	288
311	ಒಳಾ	289
312	ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸರೂಪಂ	291
313	ವಾ ವಾರಾರ್ಥೇ ಸಜ್ಜೆಯೇ ಸಜ್ಜಯಾ ಸಕ್ಷಾಪ್ತ	292
314	ದ್ವಂದ್ವೈ ಸಾಹಿತ್ಯೇ	293
315	ಸಮಾನಾಮೇಕಃ	294
316	ಆದ್ವಾದಿಃ	297
317	ತಃ ಸಿನೆನ್	"
318	ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸುಃ	"
319	ತಂದಸ್ತಯಾ ವಾ	298
320	ಏಕವದ್ವಂದ್ವೈ	299
321	ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಾಮನೇಕವತ್	"
322	ತಿಪ್ತ ತದ್ವಾಚಿ	"
323	ಎನ್	300
324	ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ	"
325	ಪ್ರತಿನಿರ್ದೋಷ್ಯಂ	301
326	ಸಜ್ಜೆಯೇಯಮೇಕವತ್	"
327	ಅಬ್ಬಹುಪ್ರೀಹೇಃ	302
328	ಅಟಿ ಸ್ವರಾತ್	303
329	ಇತ್ಯಾ ಗಾದಿಭ್ಯಃ	"
330	ಇಲ್ಲಾಲ್ಲಾಪ್ತ	"
331	ಅಕ್ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	304
332	ಅರಸ್ಯಾದೀನಾಂ ದೋರ್ಲುಬುತ್ಪರಪದೇ	305
333	ಕೃದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣೈಕಾರ್ಥೇ	306

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
334	ಎದೇಸ್ತ ತ್ರಾನಿನಾದೇಃ	307
335	ಬೀರ್ಘಃ ಸ್ವರೇ	308
336	ನ ಗುರೋಃ	309
337	ಕಿಚ್ಛುಃ	"
338	ನದೋದೋರ್ಘೋಃ	310
339	ಕಡ್ಢಿಃ	"
340	ಕಿಚ್ಛು ಕುರ್ವ್ಯಾಜ್ಞನೇ	"
341	ಕಚ್ಛುಚ್ಛುಚ್ಛುಚ್ಛುಮಃ	311
342	ಕೇಮಃ ಕಶೋ ವಾ	313
343	ಎತೇಸುರ್ಬಮಕ್ಶೋರ್ಯಾದಿಪು ಚ	"
344	ಕೃತೋ ಮೋ ಗದಬಜ್ಞನಕಿ	314
345	ಅಗ್ಗ ಕುಲಂ	316
346	ಕಮ್ ನಣಃ	317
347	ಳಃ ಕುಮ್	"
348	ದೋಮೋಂಕಿನ್ಯೋಡಿಮೋಗೋಃ	"
349	ಲುಪ್ಪಿಂದುಮುದೋಃ	318
350	ಸಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ	"
351	ಎಣ್ಣುನಾಲ್ಕಯೋರದ್ವಂದ್ವೀ	319
352	ಮೂಘೋಃ	320
353	ಹ್ರಸ್ವಸ್ತತ್ರ ವಾ	"
354	ಮೆವರಿ	321
355	ಅಘೋಃ	"
356	ಲುಪ್ ಸಾಸಿರೈಘೋಃ	"
357	ಶಿತ್	322
358	ಬರೋಂದೋಃ	"
359	ಎರಡೋರಿ	323
360	ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಘೋಃ	"
361	ಬಂಬತ್ತೋಸ್ತೊಮ್ ಪತ್ತಾ	"
362	ಬಂಬಯ್ ನೂಘುಸಾಸಿರೇ	324
363	ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ	"
364	ಪನೋಂದಾ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
365	ಎರಡು 325	325
366	ಪದಮೂರ್ತಿಬಿಂಬವಿಟ್ಟು ..... "	"
367	ಪದೇರ್ನಕ ಸ್ವರೇ ..... "	"
368	ಕೇಳಿಗೋ ಕೇಳಿ ನೌ ..... "	"
369	ಕಿಚ್ಚಿಮಬಿಟ್ಟುತುಪಿಚ್ಚಿಗೋ ಕುಚ್ಚಿಬಿಚ್ಚಿಪೆತು 326	326
370	ಆದಿದೂದ್ದಿದೂದೋ ..... "	"
371	ಆಗ್ಲಿಸ್ಯ ವಾ 327	327
372	ಕೊಂಕೋ ಕುಡು ..... "	"
373	ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಾಜ್ಜನೇ ..... "	"
374	ಸಹಸ್ಯ ಸಾ 328	328
375	ಎಕ್ಕಮೇಕಸ್ಯಸಂಸ್ಕೃತೇಽಪಿ ..... "	"
376	ತ್ರಿಶತುರೋಸ್ತಿಚಾವೌ ತದ್ಧಿಫಲೇ ಚ 329	329
377	ದ್ವೇದೂದೂ ..... "	"
378	ಕೀಲಾರಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ತ್ವಂ 330	330
379	ಮಕ್ ಪಿಚಿಗ್ವಾದೀನಾಂ 331	331
380	ಧಾತಾವುತಃ 332	332
381	ಅತಃ ..... "	"
382	ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ಸಿತ್ಯಂ ..... "	"
383	ಗುಳಿಬೊಲಿ 333	333
384	ಉತೋ ಗಾಹಿಣೀ ..... "	"
385	ಸಮ್ಪ್ರಮೇಸಕೃತಃ 334	334
386	ಕಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಪಾಭಿಕ್ಷೇಪೋ ದ್ವಿಃ 335	335
387	ನಾನಾವಧಾರಣೇ 336	336
388	ಆಧಿಕ್ಯೇ ..... "	"
389	ತುರಿವೋದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ್ ತತ್ತ್ವ 337	337
390	ಕಡೆನಡೋವುಟ್ಟು ..... "	"
391	ದೋರದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ..... "	"
392	ಗೋವ್ಯಾಜ್ಜನಾದೇರ್ನಕಃ 338	338
393	ಧಾತೋರ್ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ ..... "	"
394	ವಾನುಕರಣೇ 339	339
395	ಕೇಳಿಗುಮೇಗೋ ಸಾಮೀಪ್ಯೇ ..... "	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
396	ವೊದಲೋಸ್ತುತೋತಿಕಯೇ	340
397	ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವೈ ಸುಪಃ ಶುಪಃ	341
398	ತಿಬಶಾ ಬಾಧೇ	342
399	ವಾಕ್ಯಾದೇರಾಮನ್ರಿತಸ್ಯಾಸೂಯಾಸಮೃತಿಕೋಪಕುತ್ಸನಭ ತ್ಸನೇಸ್ತುತರಸ್ಯ ಪು ತ್ಸ	343
400	ದೂರಾದಾಹವ್ಯನೇ ಬಹುಲಂ	344
401	ವಾದ್ಯಾತ್ಪದ್ಧಿ ತಃ	"
402	ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಸ್ತೃನ್ನಿತಿ ವಂತಃ	346
403	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ	350
404	ಅಳಿಃ ಶೀಲಂ	351
405	ಇಗಃ ಪಣ್ಯಂ	"
406	ಶಿಲ್ಪಂ	352
407	ತದಾಚರತಿ	"
408	ವೇತ್ಸ್ರಧೈತೋಃ	"
409	ಕ್ರೇಣದ್ವಿಕ್ರೇಣತೋಃ	353
410	ಕುರ್ವತ್ಪೃಳಿಗಶ್ಚ	"
411	ಗಾಙೋ ಜಾತೌ	"
412	ಏಃ ಕವ್ಯಾಕುಂಬಾತ್	354
413	ದೇವಾದಿಗೋರ್ಹೃತಿ	"
414	ಗುಳಿಗ್ಮಣಿ ತಿ	355
415	ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಣಿಗೌ	"
416	ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ	"
417	ಪಾವೋರ್ದುಫಲುಪ್ಚ	356
418	ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ	"
419	ಭವಾಜಾತಯೋಃ	"
420	ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಶ್ಚೋಪಾನ್ವೃತ್ಯ	357
421	ದಿಕ್ವಬ್ದಾ ದಣಃ	359
422	ದಶ್ಚೇತಃ	"
423	ಕಾಏಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಾಪೃತಯೋಃ	360
424	ವ್ಯಾಜನಾದುಗಃ	"
425	ಆಯೋಧಿಕ್ಯತೇ ಬಹುಲಂ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
426	ವಳವಳ್ಳು	361
427	ಮಜೇರ್ಜಾತೌ	"
428	ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ಮೌಲ್ಯೋಲೌ	"
429	ವಾತೋ ಚೂಲ್	362
430	ಭಾವೇ ತನಃ	"
431	ಉನ್ನ ತಾದಿಭ್ಯ ಇಕೆತ್	365
432	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪುಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯರೇಣ ದುಲುಪ್ತ	366
433	ಸಂಕ್ಷುಯಾ ಮೈದ್ವಗೇ	"
434	ಪರಮಾಣಾಲ್ಪಾ ನಯಃ ಪೂರಣೇ	367
435	ಅದ್ವಿದೂದೋನಿಫಿತುಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಬುಪ್ತ	"
436	ಎವರಮೆವರೆಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ	368
437	ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತೆತವಃ	"
438	ಕಾಲೇ ದುಃ	369
439	ಎನಾವುದೋರೇತೇಷು	"
440	ಎದ್ವಿತೌ	"
441	ಗಾವಿಲಾಹೀನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಯಂ	370
ಇತಿ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ.		
442	ಧಾತೋರೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ಮರಯಿರೆನೆವಮೋಸ್ಥಯುಪ್ಪದಸ್ಯಾ ಸು ಕರ್ತರಿ.	372
443	ಕರ್ಮಣಿ	379
444	ಬೇಡ್ಯಾದೇರಪ್ರಧಾನೇ	382
445	ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತರಿ	384
446	ದಪದವಂ ತಿಚಿ ಸದ್ಭೂತಭಾವಿನಿ	386
447	ಅಚಿ	388
448	ಸತಿ ಮೋ ವಾ	"
449	ಎನೋದುವೂದ್ಯಳತ್ತೌ	"
450	ನೋಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ	389
451	ಬಲೋವಬೋಧನೇ	390
452	ಆದೇಶೇ	"
453	ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	391
454	ನಪ್ಪುದುಃ	392

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
486	ನೋಶ್ಚಃ	409
487	ಡೋವ್ವಃ	410
488	ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ	"
489	ಉಗುಪ್ತಗುಕುಡುತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ	411
490	ಇಸುಬಿಸುಗಿಙುಕಿಙುಕಿಡೋರತಃ	412
491	ಕೋಲ್ನಲೋ ನಃ	413
492	ತರ್ಬರೋರಿಮಿ ಚ	"
493	ನಿಲೋ ವಾ	"
494	ಕೋಳೋ ಣಃ	414
495	ಟಾ	"
496	ವಾಗೇಃ ಶಬ್ದ	"
497	ಅಶ್ವೋ ಹಶ	415
498	ಶಕ್ತಿ	"
499	ದೋರ್ಬುಪ್ಪೋಗೋಃ	"
500	ಅಗೋಶ್ಚ ದಿತ್ವಾ	"
501	ಇತಾವೇರ್ಯಶ್ಚ	416
502	ತಾಗೋಶ್ಚ ವಿವಾ	"
503	ಸೋರ್ಬಹಸ್ವರಸ್ವ	"
504	ಕಿ	417
505	ಉಣ್ಣೋಳ್ವಣೋ ದೋ ಡಃ	418
506	ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಕಃ	"
507	ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತಃ	419
508	ಒಱಿಒಱಿಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ	"
509	ನಿಲೋ ಲಃ	420
510	ನೇಲೋ ನಾ	"
511	ಪೊಡತೋಡಮಿಳಿಬೆಳಸಕಸೋಸ್ಪ್ರದ್ಯದಿಬಿಧ್ಯಡರೋ ವಃ ಪಃ	"
512	ಕಾಕೋಗೋನೇತಬರಃ	421
513	ಒಪೂತವ್ಯವೋಃ	"
514	ಅದಿಷ್ಯಾದ್ರಃ	422
515	ಉಪ್ತದೋಃ	"
516	ನಃ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
517	ನಾನೆನ್ನಿನೋ ಬಃ	423
518	ಣಃ	"
519	ತರ್ಬರೋರ್ಬುಪ್ತೇಯಿ	"
520	ದೀರ್ಘಃ	424
521	ಪ್ರತಿವೇಧೇ	"
522	ನ ತಿಬಃ	425
523	ತದರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಗಃ	426
524	ಆಕೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪರತಃ	"
525	ವೇಮಃ	427
526	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	"
527	ವೇಮಃ	428
528	ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ	429
529	ಪ್ರಾಕ್ರಮ್ಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್	"
530	ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಡುಃ	430
531	ಕೃತಿ ನಾ	432
532	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	433
533	ಇಸುಪ್ತತ್ವರೋತಿ ಭಾವೇ ಲಬ್ಧವೋಶಯನಾದೇರ್ಬುಪ್ತ ದೋಃ	"
534	ಇಯ್ವ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ	436
535	ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ	437
536	ಧಾತೋರ್ಹೇತುಮತಿ	438
537	ಋಶು ವಾಃ	439
538	ಸ್ವಾರ್ಥೇ	440
539	ಭುಂಜಾದೇರಿಸುಪಃ	"
540	ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ	441
541	ಇಸುಪೀಸುಪಃ ಶ್ಲು ಬಸ್ವಾರ್ಥೇ	"
542	ವೇಸ್ತಿ ಯಃ	443
543	ಅಚ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ	"
544	ಉತೇದಂತೆ ದುತುಮುತ್ತಮ ಸತ್ಯಜೋ ವಾ	445
545	ಕುಳಿಸ್ತಾಚ್ಛೀರ್ಣೇ	446
546	ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ	"
547	ಕೋಲ ಉದ್ಧೃಸ್ವಶ್ಚ	448

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
548	ಕುಟ್ಮೋರಿಗೋ ದುಲುಪ್ಪ	448
549	ಅದಾ ವೇ	"
550	ಕಿಡೋರೇದಿರ್ಫೊಶ್ಚ	449
551	ಓತು ಡುತುಡೋಃ	450
552	ಲುಪ್ ತಸ್ಯ	451
553	ಈನೀಯಸ್ತಃ	452
554	ಮಣ್ಣಾದಿಭ್ಯಃ	"
555	ಗುಳ ಪೋಯು ಯಃ	"
556	ಆಯಾರಯಃ ಕೇತ್	453
557	ನಲರಣ್ಣುಭ್ಯಃ	"
558	ಱಃ	"
559	ತೆದನೇಕಸ್ವರಾತ್	"
560	ಉಗುಪ್ತಗುಮಿಗೋಃ	454
561	ಎತಃ ಪಃ	"
562	ಕುದಿಮಿದಿತಳತೋಳತಿಳಿಭ್ಯಃ	"
563	ಬಳೆಬೆಳೆತೋರವ್ಯಸೂ	455
564	ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗೇತ್	"
565	ಬೇಡ್ವಾದೇರಿಕ್ಚ	"
566	ಪಸ್ಯಾದೇವೃಃ	"
567	ಕಳಾದೇರಕ್ಚ	456
568	ಒಂದುನಂದ್ವಂಜುಕಲ್ಪ ಒಂದುಪೊಂದೋರಿಕೇತ್	"
569	ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ವಾ	"
570	ಡೋರಕಿಡುಕುಡುತುಡೋಃ	457
571	ಬಲ್ನಲ್ನುಭ್ಯೋ ಮೇತ್	"
572	ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್ಚ	"
573	ಓಕಾಮೇಭ್ಯಃ ಪುಃ	"
574	ಪೋಳಗೋರ್ದುಲುಪ್ಪ	458
575	ಸುಮುನಿಕಿನಿಮುಳಿಭ್ಯಃ	"
576	ಸಾಲಾಬ್ರನೋನ್ರಿಭ್ಯೋ ಹುಪಿಹಾಃ	"
577	ಕೊಲ್ನಗೋರೇತ್	"
578	ಇಸುಸ್ತಿನಃ	459

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
579	ಧಾತೋವುರ್ದುಃ	459
580	ಪ್ರಾಕೃಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಕಕರ್ತೃಕಾತ್	"
581	ಇದುತೋಲಘ್ವಾದ್ವಿಸ್ವರಾತ್	461
582	ಅದತ್ಪ್ರತಿವೇದೇ	"
583	ವಾಕ್ಯೇಃ	462
584	ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ	"
585	ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ	464
586	ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಾಯಾಂ	"
587	ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ	465
588	ವುದುಮೆವನ್ನಂವನ್ನಂವಿನಂವಿನೇಗಂ	466
589	ಭೂತೇ ದೊಡ್ಡದ್ವಾ	467
590	ಮೊಡ್ತದ್ವಾಭಿವಿ	"
591	ಕೇಗಲಃ	468
592	ಬುಕನದೊಡಮಲೋನು	469
ಇತಿ ಚತುರ್ಥಃ ಸಾದಃ.		

APPENDIX II.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 2.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನ್ವಯಸನ ಸೂತ್ರ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ.

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
306	ಅಂಕಿನಾ' ಭಿನ್ನೇನ	281
113	ಅಂಕಿಸಮಾಸಃ	145
96	ಅಕಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	130
284	ಅಕ್ ತುತ್ಪುಗತಿ	259
147	ಅಗ್ನಿಗುಗ್ವೃಜ್ವನೇ ವೃಜ್ವನಸ್ಯ	172
345	ಅಗ್ನಿಹುಲಂ	316
455	ಅಜಃ	392
447	ಅಜಿ	388
543	ಅಜ್ ಕರ್ತೃಕರ್ಮಣೋಃ	443
328	ಅಪ್ ಸ್ವರಾತ್	303
182	ಅಪ್ಪಾಣಾಚಃ	190
20	ಅಪ್ಪಾಪಾದಯಃ	53
381	ಅತಃ	332
184	ಅತೋನೇಕತ್ವೇ ಚಾದ್ವಾದಿಗುಣೋಕ್ತೇಃ	191
257	ಅತೋ ಮಗ್ಗದ್ಧಿ	245
304	ಅದ್	280
255	ಅದಃ	244
582	ಅದತ್ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	461
166	ಅದ್ಗುಣೋಕ್ತೇಃ	183
549	ಅದ್ಭಾವೇ	448
584	ಅದ್ವದಾದಾಗೋರನರ್ಹತ್ವೇ	462
316	ಅದ್ವಾದಿಃ	297
269	ಅದ್ವಾದೇಃ ಕಿತ್	251
235	ಅದ್ವಾದೇದೋರ್ಲುಪ್ತಃ	235

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
52	ಅದ್ವಿಕೃತ್ಯಾ	88
435	ಅದ್ವಿದೋರ್ನಿತ್ಯಃ ಪರಿಮಾಣೇ ದೋರ್ಬಾಪ್ತ	367
250	ಅನತೋ ವಾ	242
51	ಅನುಕರಣಂ	87
185	ಅನೆಯಸ್ಯ	191
310	ಅನ್ಯಾರ್ಥೇ ಬಹುವಿಹಿರ್ನಿತ್ಯಂ	288
194	ಅಪ್ಕಾತ್	196
32	ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್	70
327	ಅಬ್ಬಹುವೀಹೇಃ	302
279	ಅಮಃ	256
291	ಅಮಃ ಪುಗಮಃ	264
298	ಅಮಕೃತ್ತಿಷಾ	277
17	ಅಮರಯಿರನವು ತಿಷ್ಠ'	49
463	ಅಮರೋರ್ಗಾಮ್	396
256	ಅಮೋ ನಃ	244
468	ಅಯೋಲ್ಲಾಸಾ	400
457	ಅರಃ	393
202	ಅರಸ್ಯಾದಯಃ	199
332	ಅರಸ್ಯಾದಿನಾಂ ದೋರ್ಬಾಬುತ್ಪರಪದೇ	305
8	ಅರ್ಥವಲ್ಲಿಚ್ಛಂ	35
585	ಅಲರ್ಹಾರ್ಥೇ	464
528	ಅಲ್ ತದಪ್ರಯೋಗೇ	429
221	ಅವಧಾವಸಾಯೇ	219
97	ಅವಿಕೃತೇಃ ಸಪ್ತಾಭ್ಯಯಾಃ	132
473	ಅವುತವೋರಿದ್ವಿ	403
497	ಅಶ್ವೋ ಹ್ವಾ	415
453	ಅಳಮಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	391
61	ಅಚ್ಚಳುಳಃ	95
331	ಆಠ ಜ ಯುದ್ಧೇ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	304
264	ಆಗಲಿಗಳೋ ನಿತ್ಯಂ	248
371	ಆಗಿಲ್ಲಸ್ಯ ವಾ	327
500	ಆಗೋಕ್ತ ದಿತ್ಯುಂ	415

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
38	ಆತ ಓಜ್ಞೋಃ	77
162	ಆತೇತೋತಂ ಪುಂಸ್ಯದ್ವಿದೋಃ	181
514	ಆದಿಪ್ಪಾದ್ರಾಃ	422
370	ಆದೀದೂದದ್ವಿದೋಃ	326
288	ಆದೇನಃ	262
43	ಆದೇ	81
452	ಆದೇಶೇ	390
388	ಆಧಿಕ್ಯೇ	336
228	ಆಮನ್ತ್ರಣೇ	227
556	ಆಯಾರಯಃ ಕೇತ'	453
195	ಆಯ್ತಾದ್ಭಜ	196
425	ಆಯ್ತೋ'ಧಿಕ್ಯತೇ ಬಹುಲಂ	360
174	ಆವುದೋರಾರಿ	136
175	ಆವೋನಾವೌ ಚೈಕತ್ವೇ	187
215	ಆಶಿಪ್ಪುದ್ಧೇಶೈಃ	216
524	ಆಶೀರಾದೌ ಬೇಡಂಬೇಡೌ ಪರತಃ	426
465	ಆಕೀರ್ವಿಧಿನಿಮನ್ತ್ರಣಾಮನ್ತ್ರಣಾಧ್ಯೇಷಣಸಮ್ಮುಕ್ತಪ್ರೇಷ ಣವಿಜ್ಞಾಪನಾಜ್ಞಾಪನಪಾರ್ಥನೇ ಗೇತ'.	398
88	ಆಚು ಮೂಜುಃ	124
355	ಆಜುಃ	321
404	ಆಚೀಃ ಕೀಲಂ	351
405	ಇಗಃ ಪಣ್ಣಂ	”
420	ಇಚೋ ಹ್ರಸ್ವಕ್ರೋಪಾನ್ತೃಸ್ಯ	357
57	ಇತಃ ಪೋ'ಚಿ	93
501	ಇತಾವೇರ್ಯಶ್ಚ	416
476	ಇದುತಃ	405
581	ಇದುತೋ'ಲಘ್ವಾದಿವ್ಯಸ್ವರಾತ್	461
158	ಇದೃತಃ	176
467	ಇಮ್	400
272	ಇಮಃ	253
300	ಇಮ್ ಕರಣೇ	278
208	ಇಮ್ ಸಿದೌಢಿ	207

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
534	ಇಯ ನಮನಾದಿಭ್ಯಃ	436
466	ಇರಶ್ಚ ವುದುಃ ...	400
546	ಇರುಣಃ ಕರ್ಮಣಿ	446
330	ಇಲ್ಲಾಲ್ಲುಪ್ತ	303
329	ಇಶ್ಚ ಗಾದಿಭ್ಯಃ	”
445	ಇಸುಪಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಕರ್ತೃಃ	384
63	ಇಸುಟಿ	96
541	ಇಸುಹೀಸುಪಃ ಶುಬ್ರಸ್ವಾರ್ಥೇ	441
533	ಇಸುಪ್ತೃತ್ವರೂಪಿ ಭಾವೇ ಬ್ಬುಬೋ ತಯನಾದೇರ್ಲ್ಪಪ್ತ ದೋಃ	433
578	ಇಸುಸ್ತುನಃ	459
490	ಇಸುಬಿಸುಗಿಜುಕಿಜುಕಿಡೋರತಃ	412
9	ಇಹಾದಯಃ	39
553	ಈದೀಯಸ್ತಃ	452
477	ಈಸಸ ಗ್ಘ್ರಸ್ತುಪ್ತ	405
69	ಉಕಿ	105
187	ಉಕ್ಸಾವಾಸ್ಥೇ	192
135	ಉಗಬಾದೀನಾಃ	159
133	ಉಗಲೋಪೇ	158
489	ಉಗುಪುಗುಕುಡುತುಡೋರೋದ್ಧ್ರಸ್ವಃ	411
560	ಉಗುಪುಗು ಮಿಗೋಃ	454
469	ಉಚ್ಚೇರಃ	401
564	ಉಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಗತಃ	455
505	ಉಣ್ಣೋಳ್ತುಣೋ ದೋ ಡಃ	418
544	ಉತೇದುತ್ತೇದುತುಮುತ್ತು ಮ್ನತ್ಯಚೋ ವಾ	445
384	ಉತೋ ಗಾಙ್ಗೇ	333
218	ಉತ್ಪಾತೇನ ಷ್ಠಾಪ್ತೇ	217
459	ಉದೂವೋಪ ಷ್ವನೋಳಃ ಸತ್ತಯಾಂ	393
121	ಉದ್ರಾಪಸ್ಯ	150
431	ಉನ್ಯತಾದಿಭ್ಯ ಇಕೇತಃ	365
289	ಉಮ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪರೋನದಃ ಪದಾತಃ	263
456	ಉಪುರನೇಕತ್ಯೇ	392

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
120	ಉಷ್ಣಾದಿನಂ	150
122	ಋತೋಃ	151
123	ಋದ್ಯಾಂತೋಃ	152
131	ಋಭುಕ್ಷಯವಾಧ್ಯಮಘವಜಗತೋವಾ	157
351	ಎಂಟು ನಾಲ್ಕುಯ್ದೊರದ್ದೊದ್ದೊ	319
99	ಎಂಟೋಃ	133
375	ಎಕ್ಕಮೇಕಸ್ಯಾಸಂಸ್ಕೃತೇಃ	328
252	ಎಚ್ಚಾ ಮನ್ತ್ರಣೇ	242
561	ಎತಃ ಪಃ	454
343	ಎತೇಸುರ್ಬಿಸುಕ್ತೋರ್ಯಾದಿಷು ಚ	313
118	ಎದಾತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	149
334	ಎದೇಸ್ತತ್ರಾಸಿನಾದೇಃ	307
440	ಎದ್ವಿತ್	369
323	ಎನ್	300
246	ಎನಃ ಕರ್ಕಶಃ	240
439	ಎನಾಸ್ತದೋರೇತೇಷು	369
449	ಎನೋದುಪೂರ್ವೈಶ್ಚ	388
471	ಎನೋವನ್	402
21	ಎನಾಂಧೋರ್ವೇ ಸಿಪಾತಾಶ್ಚ	58
359	ಎರಡೋರೈ	323
365	ಎರಡೌ	325
234	ಎಲ್ಲಾದ್ಯಃ	234
436	ಎವರಮೇವರಗಂ ಕಾಲಸ್ಯ ನಶ್ಚ	368
462	ಎವೋರೇನ್	396
470	ಎವೋರ್ವಮ್	402
273	ಎಶ್ಚಾ ತೋ ನಃ	253
281	ಎಶೋಽತಃ	257
168	ಎಳದುಪಲೋರಯಃ	184
483	ಎಲ್ಲಾ ಐವ್ಯಾಸಕು ಜೇಸಜೋಃ	408
106	ಏಕತ್ವೇ ಜನೋಕ್ತಸುದುಃಪರಃ	141
3	ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಸಾತ್ರಾ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪುಲ್ಲತಾಃ	25
320	ಏಕವದ್ವಿವದ್ವಿವಿ	299

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
178	ಏನ್ತಮೋಃ	188
540	ಐಸುಸ್ತಾರಾದಿಭ್ಯಃ	441
568	ಒಂದುನಂದ್ವಂಜು ಕಲ್ಪಂದು ಪೊಂದೋರಿಕೆತ	456
180	ಒಂದೋಃ ಪುಂಸ್ಯಾವ್ಯಶ್	188
98	ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋವರೋ ವೋ ಬಃ	132
173	ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ತೋಸ್ತ ದಿಮ್	185
361	ಒಂಬತ್ತೋಸ್ತೋಮ್ ಪತ್ತೌ	323
100	ಒಂಬಯೋ ನ	133
362	ಒಂಬಯ್ ನೂಪುಸಾಸೀರೇ	324
592	ಒಡನೆದೊಡಮಲೋನ್ಯ	469
212	ಒಡನೆ ನ	212
157	ಒದಂತಃ	176
39	ಒದೋ ಬಹುಲಂ	78
179	ಒನಚಃ	188
508	ಒಹಿ ಅಹಿಸ್ರಾವಶೋಷಣಯೋಃ	419
358	ಒರೊಂದೋಃ	322
222	ಒಳಧಿಕರಣೇ	221
277	ಒಳಃ ಶಲ್ಲಿಃ	256
311	ಒಳಾ	289
290	ಒಳಗೇತೋರಮ್ ಚ	264
280	ಒಳ್ಳಶಾ ತೋ ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಚಲ್ ಚ	257
305	ಒಳ್ ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥೇನ	281
573	ಒಕಾಮೇಭ್ಯಃಪ್ರಃ	457
551	ಒತ್ಕುಡುತುಡೋಃ	450
461	ಒದಯೋ ವಾ	395
45	ಒ ನಿಪಾತೇ	83
513	ಒಪೂತವ್ಯವೋಃ	421
460	ಒರತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	394
2	ಔತಃಸ್ವರಾಃ	23
296	ಕಡುರಾಗಾದಯಃ	275
390	ಕಡೆನಡೋಷ್ವಟ್ಟಃ	337
339	ಕಡ್ನಿ ಡಃ	310

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
265	ಕಣ ದಿಕ್ಪದ್ಧಿ ಸ್ಯ	248
89	ಕತಪಸ್ತೋತೀಯ ಉತ್ತರಪದಾದೇಃ ..	124
55	ಕಮ್ಕಮಿ	91
346	ಕಮ್ ನಣಃ	317
160	ಕರಂಬಾದಯಃ	177
116	ಕರುಣಾದೀನಾಂ	148
48	ಕರೆದಲಿ	85
226	ಕರ್ತೃ ಕರ್ಮಣೋಃ ಕೃತಿ ಭಾವೇ	224
443	ಕರ್ಮಣಿ	379
530	ಕರ್ಮಣ್ಯನುಪಪಾಃ	430
204	ಕರ್ಮಣ್ಯಮ್	200
507	ಕವಲಾದಿಭ್ಯಸ್ತಃ	419
105	ಕಲತ್ರಾದಯಃ	140
567	ಕಳಾದೇರಕ್ವ	456
512	ಕಾಕೂಗೋನೇತಬರಃ	421
6	ಕಾದಯೋ ವ್ಯಜ್ಞಾನ್	34
75	ಕಾದಲರಃ	112
207	ಕಾಲಾಧ್ಯನೋರಮ್ ವ್ಯಾಪ್ತಾಂ	206
438	ಕಾಲೇ ದುಃ	369
423	ಕಾಪಿಃ ಪ್ರವಣವ್ಯಾಪೃತಯೋಃ	360
201	ಕಾಪಿಗಾಪಾದೋರಶ್ಚ	198
504	ಕಿ	417
550	ಕಿಡೋರೇದ್ವೀರ್ಘಶ್ಚ	449
25	ಕಿದನ್ತಲ್ಯಃ	62
340	ಕಿಪಿಶ್ಚ ಕುರ್ವ್ಯಜ್ಞಾನೇ	310
337	ಕಿಪಿಸ್ತಃ	309
369	ಕಿಪಿದುಪಿಟೈತು ಪಿಪಿಗೋಃ ಕುಪಿಬಿಪಿಪಿಪಿಡಂ	326
378	ಕೀಲಾರಾದಿನಿ ಯಥೋಪವಿಷ್ವಂ	330
478	ಕೀಱೀಚ್ಚೇರೈರೈರೈಣಃ	406
276	ಕುಗ್ವಾ	255
548	ಕುಟೋರೀರಗೋ ದುಲುಪ್ಚ	448
562	ಕುದಿಮಿದಿತಳತೋತಿಳಿಭ್ಯಃ	454

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
411	ಗಾಱೋ ಜಾತೌ	353
464	ಗುಗುನೇಕೇಷಾಂ	397
403	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಕೋ ದುಲುಪ್ತಃ	350
432	ಗುಣೋಕ್ತೇಃ ಪುಃ ಪೂರ್ವಸ್ವರೇಣ ದುಲುಪ್ತಃ	366
236	ಗುಣೋಕ್ತೀರ್ಯಶ್ಚ	235
383	ಗುಳಿಜಾಲಿ	333
414	ಗುಳಿಗ್ಗ ಹ್ಯಾ ತಿ	355
555	ಗುಳ್ ಪೂಯ್ಯಯಃ	452
274	ಗಿತಃ ಕ ಆದೇಃ	253
302	ಗಿತದರ್ಥೇನ	279
213	ಗಿದಾಪ್ಯೇ ದೇಯ್ಯಃ	212
485	ಗೋಃ ಕಃ	409
193	ಗೋಗಾದಿಶ್ಚ	195
392	ಗೋವ್ಯಾಜ್ಞ ನಾದೇರ್ಲುವ್	338
108	ಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ಪುನಾಂಶ್ಚ	142
308	ಬ್ಯುಕ್ತಂ ಕೃತಾ ತದ್ವಿಧೌ ನಿತ್ಯಂ	284
190	ಜಾತಿಶಬ್ದಾದಿತಿಃ	193
321	ಜಾತೃಬ್ಯಾಪ್ಯಯಾಮನೇಕವತ್	299
495	ಟೌ	414
140	ಡೋ ಬಹುಲಂ	162
570	ಡೋರಕಿಡುಕುತುಡೋಃ	457
487	ಡೋಪ್ಪಃ	410
518	ಣಃ	423
475	ಣಿಗ್ಧಿ	404
95	ಣೋ ನೋ ಣಃ	129
295	ತಚ್ಚ ಬಿರುದಾವಲ್ಯಾಂ	274
418	ತತ್ರೇಗೋ ನಿಯುಕ್ತೇ	356
80	ತದನ್ಮೋ ವಾ ವರ್ಗೇ ...	115
523	ತದರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಗಃ	426
402	ತದಸ್ಯಾಸ್ತೃಸ್ಥಿತಿ ನಂತಃ	346
407	ತದಾಶಕರತಿ	352
319	ತಂದೆಸ್ತಯಾ ವಾ	298

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಂಶ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
317	ತನ್ ನಿನೆನ್	297
282	ತನ್‌ನಿನೆನೇ ಮನೇಕತ್ವೇ	258
5	ತಪರಸ್ತಾವಾನ್	32
572	ತರ್ಬರಃ ಕುಕ್ಚ	457
492	ತರ್ಬರೋರಮಿ ಚ	413
519	ತರ್ಬರೋರ್ಬುಖ್ವೈಯಿ	423
480	ತನೋದೋಃ ಪಃ	407
27	ತಸ್ಯಾದುತ್ತರಸ್ಯ	64
526	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	427
26	ತಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ	62
532	ತಸ್ಮಿನ್ನದಲೌ	433
428	ತಸ್ಯ ತುಲ್ಯೇ ನೌಲ್ವೋಲೌ	361
502	ತಾಗೋಚ ವಿ ವಾ	416
217	ತಾದರ್ಥ್ಯೇ	217
199	ತಿಃ	198
24	ತಿಬದ್ವಾದೇಃ	61
398	ತಿಬಶ್ಚಾ ಬಾಧೇ	342
322	ತಿಜ್ ತದ್ವಾಚಿ	299
389	ತುದಿನೊದಲಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾದಿಸ್ವರಾತ್ ತ ಶ್ಚ	337
143	ತೃತೀಯಃ ಪ್ರಥಮಚತುರ್ಥಯೋಃ	170
559	ತದನೇಕಸ್ವರಾತ್	453
415	ತೇನ ಜೀವತಿ ಗವಶಿಗೌ	355
242	ತೇಭ್ಯಃ ಕಳ್ ವಾ	238
240	ತೋಽಪ್ತಪೆಂಡಾದಿರ್	237
237	ತೋ ದಃ	235
167	ತೋರ್ದಃ	183
59	ತೋರ್ನಪಃ	94
376	ತ್ರಿಚತುರೋಸ್ತೌಷಾವೌ ತದ್ಧಿ ತೇ ಚ	329
261	ದಗಿನಾದೌ ನಮಿ	246
446	ದಪದವಂ ತಿಬಿವದ್ಭಿತ್ ಭಾವಿನಿ	386
422	ದಶೈತಃ	359
125	ದಾತುರಚ್ಚ	153

[illegible]

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
454	ನಪ್ಪುದುಃ	392
104	ನಬನ್ಯತಃ	140
73	ನ ಲಘ್ವಾದಿಲಘ್ವಾಪ್ನಾದಿಲೋ ಗದನಜೋ ವೃತ್ತಂ	107
557	ನಲರಣಪುಂಭ್ಯಃ	453
86	ನ ವಿ ಮುಖ್ಯೇ	122
249	ನ ಪೋಲಪೋಲಿ	241
79	ನಶ್ಚ ಬಿನ್ನ ರನ್ಯತ್ರ	114
60	ನ ಸಮಾಸೇ	95
233	ನಾಡ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಕಳುಬ್ಯಾ	234
90	ನಾದಿಷ್ಟದ್ರಾಃ	125
387	ನಾನಾವಧಾರಣೇ	336
238	ನಾನಿತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ	236
517	ನಾನೆನ್ನಿನೋ ಬಃ	423
189	ನಾರ್ವಿರಿ	192
10	ನಾಪ್ಯಯಕತ್ವತ್ಯದಾದಿ	40
171	ನಿತೋರ್ಬಃ	185
350	ನಿತ್ಯಂ ಮೆವರಿ	318
114	ನಿನೆನ್ನನಲಿಙ್ಗಂ	145
245	ನಿನೋ ವಿಲೇಪಾಪ್ಯ ಕಯೇಕೇಕಾನೇಕತ್ವೇ ಸುಪಃ	239
44	ನಿಪಾತಾಃ	82
509	ನಿಲೋ ಲಃ	420
493	ನಿಲೋ ವಾ	413
54	ನೆಯುಯ್ಸುಯ್ಬಯಃ	91
510	ನೇಲೋ ವಾ	420
130	ನೋಶ್ವಪಥಿಮಥಃ	156
450	ನೋಳಃ ಸತ್ತಾಯಾಂ	389
263	ಪಗಲಿರುಳಃ	248
14	ಪಜ್ಞಾ ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರಃ	46
188	ಪಡಲಿಡ್ವಾದೇಃ	410
474	ಪಣ ಉಚ್ಚಿಯೋಗೇ	404
366	ಪದಿಮೂಪ್ಪಾದಿಪ್ಪಟೀಕ್ಯೇ	325
367	ಪದೇರ್ನಕ ಸ್ವರೇ	"

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
364	ಪನ್ನೋದೌ	324
363	ಪಯಿನ್ ಪತ್ತೋಃ	"
112	ಪರವದ್ವೈದ್ವಿಃ	144
434	ಪರಿಮಾಣಾಚ್ಚ ನೈಯಃ ಪೂರಣೇ	367
566	ಪಸ್ಯದೇವುಃ	455
119	ಪಂತ್ರಸ್ಯ ಭಾಣ್ಡೇ ವಾ	149
417	ಪಂಪೋರ್ದುಲುಪ್ಚ	356
161	ಪಿಂದುಮುಂದೋರ್ದಸ್ತಃ	181
191	ಪುಂಯೋಗೇ	194
103	ಪುಮಾನ್ ಪುಮರ್ಥಃ	139
324	ಪೂಜೋಪಹಾಸೇ	300
154	ಪೂರ್ವಾಽಪ್ಯುಜ್ಜನಾತ್	175
165	ಪಪಿತೋರ್ಲುಪ್ಚ	183
511	ಪೊಡತೋಡಪುಚಿಚಿಳಪಸಕನೋಸ್ಯದ್ವದಿಬಿದ್ವಾಡರೋ ವಃ ಸಃ	420
169	ಪೊಸತೋರಂಬಃ	184
46	ಪೊಸತ್ವಾದಿಃ	84
574	ಪೊಳಗೋರ್ದುಲುಪ್ಚ	458
145	ಪೋಡಶ್ಚ	171
437	ಪ್ರಕಾರೇ ತುಟುತತವಃ	368
325	ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ	301
521	ಪ್ರತಿಷೇಧೇ	424
84	ಪ್ರತ್ಯಯೇ	121
29	ಪ್ರತ್ಯಯೋಸಪ್ತಮ್ಯಾ	65
580	ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೇ ದುಸ್ತುಲ್ಪಕರ್ತೃಕಾತ್	459
529	ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಯೋಗೇ ಚಾವಿಕೃತಾತ್	429
41	ಪ್ಲುತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ	79
219	ಬಗತಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಾ ಯತೋವಜ್ಞಾ	218
144	ಬರ್ವೋನ	171
172	ಬಜ್ರಿದೋರುಬಂಭೌ	185
76	ಬರ್ದಿಲಾದಯಃ	112
451	ಬಲೋವಬೋಧನೇ	390

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
571	ಬಲ್ಮ ಲ್ತಾಘ್ನೋ ಮೇತ'	457
83	ಬಹುಸ್ವರಸ್ಯ 121	121
563	ಬಳಿಬೆಳೆತೋರವ್ಯಸೂ 455	455
101	ಬೆಸೆಕೋಲಾದಯಃ 134	134
444	ಬೇಡ್ವಾದೇರಪ್ರಧಾನೇ 382	382
565	ಬೇಡ್ವಾದೇರಿಕ 455	455
479	ಬೇಮೀನೋರ್ನಕ 407	407
206	ಬೋಧಾಶನಾವನತೀನಾಂ ವಾ 205	205
419	ಭವಜಾತಯೋಃ 356	356
430	ಭಾವೇ ತನಃ 362	362
267	ಭಾವೇ ವುದೋಃ 250	250
303	ಭೀತ್ಯರ್ಥೇನಾತ್ರಣಿಂ 280	280
539	ಭುಂಜಾದೇರಿಸುಪ್ 440	440
589	ಭೂತೇ ದೂಡದ್ವಾ 467	467
111	ಭೇದ್ಯವದ್ಭೇದಕಂ 144	144
535	ಭೋಗಾದಿಭ್ಯಃ 437	437
251	ಮಃ 242	242
379	ಮುಕ ಪತಿಗ್ವಾದಿನಾಂ 331	331
186	ಮಗಸ್ಯ 192	192
427	ಮಡೇರ್ಜಾರ್ತಾ 361	361
554	ಮಣ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ 452	452
16	ಮಮಿಮ್ಗದತ್ತಣಿಮದೋಳ್ ಸುಪ್ 48	48
373	ಮಹತೋ ಮಾ ವ್ಯಜ್ಞನೇ 327	327
137	ಮಹದಾದಿನಾಂ ನಪಿ 161	161
7	ಮಾಂತಾಃ ಪಞ್ಚಪಞ್ಚವರ್ಗಃ 35	35
126	ಮಾನ್ಯಾತಂ 154	154
312	ಮಿಥೋ ಗ್ರಹಣೇ ಪ್ರಹರಣೇ ಚ ಯುದ್ಧೇ ಸಮೂಪಂ 291	291
287	ಮಿ ದೀರ್ಘಃ 261	261
482	ಮಿದೇರವೃಷಾತೇ 408	408
227	ಮುಕ್ತೇ 225	225
481	ಮುದೋಸ್ತಃ 408	408
352	ಮೂಘೋಃ 320	320

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
354	ಮೆವರಿ	321
396	ಮೊದಲೋಸ್ಪತೋತಿಶಯೇ	340
68	ಮೋಃ	104
569	ಮೋದ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ವಾ	456
77	ಮೋ ನಃ ಸ್ವರೇ	112
283	ಮೋ ಮುಕ್ ಸ್ವರೇ	258
35	ಯುಕ್ ಸ್ವರೇ ಸ್ವರಸ್ಯ	74
223	ಯತೋ ನಿರ್ಧಾರಣಂ	222
210	ಯದ್ವೇದಾತ್ತದ್ವದಾಖ್ಯಾ	210
30	ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತದಾದೇರ್ವಣಾಗ್ರಹಣೇ	66
229	ಯಸ್ಯ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಣಂ	228
28	ಯೇನ ವಿಧಿಸ್ತದನ್ತಸ್ಯ	65
225	ಯೋಗೇದ್	224
141	ಯೋ ಜಃ	169
587	ಯೋ ಭಾವೋ ಭಾವಲಕ್ಷಕಃ	465
64	ಯೋ ವಾಲಿ	96
117	ರವ್ಭಾಯಾಃ ಕದಲ್ಭಾಂ	148
37	ರಾವೋರ್ವಕ್	76
42	ರಿ	80
159	ರಿರನುತ್ತರಸ್ಯ	176
65	ರೋ ದ್ವಿವ್ಯಾಜ್ಜನಸ್ಯಾಹಾದೇಃ	97
153	ರೋ ವ್ಯಾಜ್ಜನೇ	174
262	ರ್ವಾವೋಃ ಕಿನ್ ವಾ	247
66	ಲಳೋನನ್ತಸ್ಥಾಯಾಶ್ಚ	100
203	ಲಿಕ್ಷತ್ಸುತ್	199
148	ಲುಕ್ ಕೀಲಮಿನಕೀರನೀರಕೂರಸ್ಯ	172
183	ಲುಪ್ತನಃ	191
515	ಲುಪ್ತದೋಃ	422
552	ಲುಕ್ ತಸ್ಯ	451
349	ಲುಪ್ತಿದುಮುಂದೋಃ	318
356	ಲುಪ್ ಸಾಸಿರೈಷಿಣೋಃ	321
81	ಲುಬನವ್ಯಯಾನ್ತಕರಣಸ್ಯ ವಿಸರ್ಗಸ್ಯ	118

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
36	ಉಬನಾಮಹಾನೌ	75
70	ಲೋನ್ತಸ್ಥಯಾಂ	106
139	ಲೋ ಳಃ	162
192	ವಡಿಗೇಗೋಳಿಗಾತ್	195
416	ವಡಿಗೋ ಜಾತೌ	355
196	ವಣಿಗವಂತೇಚಾತ್	197
506	ವರ್ಗಪ್ರಥಮಾತ್ಪೂರ್ವಃ	418
109	ವಸನ್ತಾದಯಃ	143
200	ವಳವಳ್ಳುಲ್ಲುಪ್ಪ	198
426	ವಳವಳ್ಳು	361
583	ವಾಕ್ಯೇ ರಃ	462
399	ವಾಕ್ಯಾದೇವಮನ್ದ್ರಿತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾಸಮ್ಮತಿಕೋಪಕುತ್ಸನ ಭತ್ಸನೇನೈವೈತರಸ್ಯ ಪುಂಶ್ಚ.	343
136	ವಾಗಾದೀನಾಂ ಸ್ವಂತವಚ್ಛ	160
85	ವಾಗಿ	122
472	ವಾಗುಪೋಗ್ವಿಸುಬ್ರಲಯನಣೋ ಗಃ ಕಃ	402
74	ವಾ ಗೆಗಳೆದದಪವಗುವಿ	110
496	ವಾಗೋಃ ಶಪ್ಪಿ	414
429	ವಾತೋ ಬೋಲ	362
271	ವಾತ್ಸಣಿವೋ ದಗ್ಧಮೌಕ	252
285	ವಾದಸ್ತುತ್ಯೂ	259
401	ವಾದ್ವಾತ್ಪ್ರದ್ವಿತ್ಯಃ	344
176	ವಾ ನಪ್ಯೇತುಃ	187
394	ವಾನುಕರಣೇ	339
56	ವಾರಯೈಯಃ	92
313	ವಾ ವಾರಾಧೇ ಸಜ್ಜೆಪ್ಪೆಯೇ ಸಜ್ಜೆಪ್ಪೆಯಾ ಸಜ್ಜೆಪ್ಪೆ	292
72	ವಿ ವಾನೇಕಸ್ಯರಸ್ಯ	107
309	ವಿಶೇಷಣಮೇಕಾಧೇನ	285
230	ವಿಶೇಷಣಾದ್ವಿ	228
397	ವೀಪ್ಸಾನುಪೂರ್ವೇ ಸುಪಃ ಶ್ಲುಪ್	341
19	ವುದುಮಾದ್ಯವ್ಯಯಂ	51

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
588	ವುದಾಮಿ ವನ್ನಂನನ್ನೆ ಗಂವಿನಂವಿನೆಗಂ	466
248	ವೃತ್ತೇ	240
408	ವೇತ್ತೋಧೈತ್ತೋ	352
458	ವೇತ್ವಿತ್ತವತ್ತವೋ ಭೂತೇ	393
127	ವೇಧಸಿ ಋದ್ರಾ ವಿಧಾತುಃ	154
525	ವೇಮುಃ	427
527	ವೇಮುಃ	428
134	ವೇಯುಃ	159
47	ವೇರದೇ	84
253	ವೇರೂನೇಕತ್ವವುಕಳುಪಃ	243
542	ವೇಸ್ವಿಯಃ	443
590	ವೊಡತ್ತದ ಭೃಪಿನಿ	467
270	ವೋಃ	251
146	ವೋ ಬಃ	172
129	ವೃಜ್ಞನಸ್ಯನಬ್ಜಸಂತವಲ್ಲಪ್ಪ ತಸ್ಯ	155
424	ವೃಜ್ಞನಾದುಗಃ	360
92	ವೃಜ್ಞನಾದ್ವಾ'ನಾದೇಶಾತ್'	127
231	ವೃತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ	229
498	ಶಕ್ತಿ	415
214	ಶಕ್ತಿರೂಪೇಷ್ಯಾ ಸೂಯಾದ್ರೋಹಕ್ರೋಧಮತ್ತರ	213
....	ಭೇತ್ಯುನ್ನ ತಿಸ್ವಭಾವಾವನತೀಪ್ಪನಿಪ್ಪಸಾದೃಶ್ಯಪ್ರತಿನಿಧ್ಯಭೃತ್ಃ	....
138	ಶಬ್ದೋರ್ವಾ ಸಃ	161
357	ಶಿತ'	322
23	ಶಿತ್ಸರ್ವಸ್ಯ	60
406	ಶಿಲ್ಪಂ	352
247	ಶ್ಲಬವ್ಯಯಸ್ಯ	240
278	ಶ್ಲಬುತಃ ಕಾರಾರ್ಥಾತ್'	256
50	ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಂ	86
155	ಷಃ ಕಃ	175
22	ಪ್ರಪ್ತಾಃ ಸ್ಕನೇ'ನೈಸ್ಯ	58
382	ಸಂಸ್ಕೃತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ	332

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.
243	ಸಂಸ್ಕೃತಾದಿರ್ಚಃ	238
128	ಸಖ್ಯುರದಾಯೌ	154
268	ಸಹ್ಯುಪರಿಮಾಣ ಗುಣೋಕ್ತೌಃ	250
94	ಸಹ್ಯುಪಯಾಂ ಛಃ	129
286	ಸಹ್ಯುಪಯಾಮುತ್ಪುಃ	261
241	ಸಹ್ಯುಪಯಾ ವರ್	237
433	ಸಹ್ಯುಪಯಾ ಮೆದ್ವರೇ	366
307	ಸಹ್ಯುಪಸಮಾಹಾರೇ	283
326	ಸಹ್ಯುಪಯಮೇಕವತ್	301
107	ಸಹ್ಯುಪಯ ಕುಲಸ್ತ್ರಿಯಾಂ....	142
448	ಸತಿ ವೋ ವಾ	388
34	ಸಸೌ	73
292	ಸಸೌರ್ಥಃ ಪದನಿಧಿಃ	266
315	ಸಮಾನಾಮೇಕಃ	294
385	ಸಮ್ರಮೇಸಕೃತ್	334
93	ಸಕೋ ಬಹುಲಮಲಯಃ	128
149	ಸಸ್ಥಿ	173
374	ಸಹ್ಯು ಸಾ	328
301	ಸಹಾರ್ಥೇನ	279
211	ಸಹಾರ್ಥೇನಾಪ್ರಧಾನೇ	211
386	ಸಾತತ್ಯಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಪಭೀಕ್ಷೋಳೇ ದ್ವಿಃ	335
224	ಸಾಧುನಿಪುಣಾರ್ಥಗ್ಃ ಪೂಜ್ಯೋ	223
576	ಸಾಲ್ಪನೋಸ್ತ್ರೀಭ್ಯೋಹುಸಿಹಾಃ	458
197	ಸಿತಗಾದಿಭ್ಯಃ	197
1	ಸಿದ್ಧಾಹಿ ಶುದ್ಧಕಾಃ	15
18	ಸುಪ್ತಿಜನ್ತಂ ಪದಂ	49
293	ಸುಪ್ತಸಾ ಸಮಾನೋ ಬಹುಲಂ	271
575	ಸುಮುನಿಕಿನಿಮುಳಿಭ್ಯಃ	458
297	ಸೂಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಂ	276
503	ಸೋರ್ಬಹುಸ್ಪರಸ್ವಃ	416
151	ಸೋ ವಃ	173
132	ಸೋವಸಃ	158

ಸೂತ್ರ ಸಂಖ್ಯಾ.	ಸೂತ್ರಾಣಿ	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯಾ.
486	ಸೋಶ್ವೇಃ	409
163	ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಾಕೇದೀಕದೂಕೇತಃ	182
239	ಸ್ತ್ರೀಪುಸಾದರಿದಿರ್ವಿರ್ ಬಹುಲಂ	236
318	ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ನವೇ	297
102	ಸ್ತ್ರೋಫಃ ಸ್ತ್ರೀ	135
31	ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶಃ	67
33	ಸ್ವರ್ಧೇ ಪರಂ	71
150	ಸ್ವರ್ತಾದಿಪಃ	173
4	ಸ್ವರಸ್ಯ	31
67	ಸ್ವರಾದರೋ ವೃಜ್ಞಾನೇ	101
91	ಸ್ವರಾಧ್ಯಃ ಪವರ್ಗಸ್ಯ	126
360	ಸ್ವರೇ ಮುಯ್ ಮೂಘೋಃ	323
124	ಸ್ವಸ್ರಾದೇಃ	152
538	ಸ್ವರ್ಥೇ	440
216	ಸ್ವರಾಸ್ವಧಾವಪ್ಪಿಃ	216
220	ಹೇತಾವತ್ತಾಣಿಂ	219
209	ಹೇತುಕರ್ತೃ ಕರಣೇತ್ಯಂಭೂತಲಕ್ಷಣೇ	207
353	ಪ್ರಸ್ವಸ್ತ್ರ ವಃ	320
156	ಹ್ರಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	175
87	ಪ್ರಸ್ವದೇವಸಮಾಸೇ	123
53	ಹ್ರಸ್ವನ್ನ ಉಲಯಳತೋನವ್ಯಯಸ್ಯ ಲಿಂಗೈಶ್ಚ ಸ್ವಃ ದ್ವಿಃ ಸ್ವರಾಣಾಮಾದೇಃ	89
115	ಹ್ರಸ್ವೇನೇಕಸ್ವರಸ್ಯಾಸಮಾನೇಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ	146
412	ಏಃ ಕಮ್ಮ ಕುಂಬಾತಃ	354
198	ಏದಿತಿಃ	197
82	ಏಡೋರ್ದೋ ರಱಿಂ ವೃಜ್ಞಾನೇ	119
484	ಏರೋಲಫಃ ಪ್ರದೇದ್ವಿಸ್ವರಸ್ಯ	409
275	ಏರೋರ್ವಿಕೃತಾತಃ	254
537	ಱ್ರಶ್ಚ ವರ್ಫ	439
71	ಱಃ	106
558	ಱಃ	453
347	ಱಃ ಕುಮ್	317
181	ಱುಕ್ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ	190

APPENDIX III.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೩.

ಕರ್ಣಾಟಕರಬ್ಬಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನಿ, ಶಾಕಟಾಯನ, ಕಾತಂತ್ರ, ಜೈನೇಂದ್ರ, ಸಾರಸ್ವತ-ಈ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ಅನುವಾದಮಾಡಿರುವ ಸೂತ್ರಾದಿಗಳ, ಮತ್ತು ವಾರ್ತಿಕ, ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷಾ, ಅಮೇಘಸ್ಮೃತಿ, ನ್ಯಾಸ-ಇವುಗಳಿಂದ ಉದ್ಭೂತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

(a) ಪಾಣಿನೀಯವ್ಯಾಕರಣ.

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪದ್ಯ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿ.
				ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
193	28		ಅಗ್ನೇರ್ಧಕ	4-2-33
29	21	}	ಅದೇಬ್ಬಣಿ	1-1-2
450	24			
3	15	}	ಅಸ್ತದ್ಭುತಮಃ	1-4-107
376	1			
221	6		ಅಖ್ಯಾತೋಪಯೋಗೇ	1-4-29
90	31		ಅದ್ಭುತವದೇಕಸ್ಮಿನ್	1-1-21
327	30		ಅಸ್ತಹತಃ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ	6-3-46
387	17		ಅಶಿಷಿ ಲಿಪ್ಪ'ಲೋಟೌ	3-3-173
29	22	}	ಇಕೋ ಗುಣರ್ದಿಗ್	1-1-3
	31			
450	25			
38	2	}	ಕರ್ಮಣ್ಯಾಣಿ	3-2-1
447	18			
252	24		ಕುಲಾತ್ಪಃ	4-1-139
252	24		ಕ್ಷತ್ರಾದ್ಭಃ	4-1-138
247	26		ಗೋತಃ	7-1-90
294	17		ಚಾರ್ಥೇ ದ್ವಂದ್ವಿಃ	2-2-29
220	31		ಜನಿಕರ್ತುಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ	1-4-30
347	18		ತತ ಅಗತಃ	4-3-74

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟ್ಟಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
62	25	ತಸ್ತುನ್ನಿತಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ	1-1- 66
347	19	ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ	4-1- 92
347	18	ತೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಂ	4-3-101
24	9	ಧ್ರುವಮಪಾಯೇಪಾದಾನಂ	1-4- 24
220	13		
294	22	ಪಿತಾ ಮಾತ್ರಾ ನಾ	6- 3- 46
331	5	ಪೃಷ್ಠೋದರಾದಿನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಯಂ	6-3-109
378	2	{ಪ್ರತಿಪದಿಕಾರ್ಥಲಿಖ್ಯವಚನ {ಪರಮಾಣುಮಾತ್ರೇ ಪ್ರಥಮಾ }	2-3- 46
220	25	ಭೇತ್ತಾರ್ಥಾನಾಂ ಭಯಕೇತುಃ	1-4- 25
221	15	ಭುವಃ ಪ್ರಭವಃ	1-4- 31
364	3	ಭೂಮುನಿಂದಾಪ್ರಕಂಸಾಸು ನಿತ್ಯಯೋಗೈತಿಶಾಯ ನೇ ಸಂಬಂಧೈಸ್ತವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಭವಂತಿ ಸುತು ಬಾದಯಃ	5-2- 94 (ವೃತ್ತಿ)
45	21	ಭೂವಾದಯೋ ಧಾತವಃ	
435	23		1-3- 1
28	5	ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮನುದೇಶಃ ಸಮಾನಾಂ	1-3- 10
376	5	ಯುಷ್ಮದಿ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿಸ್ಯಪಿ ಸುಧ್ಯಮಃ	1-4-105
60	21	ಯೇನ ವಿಧಿಪ್ತದನ್ವೃಪ್ತ	1-1- 72
29	21	ವೃದ್ಧಿರಾದೃಚ್ಛ	1-1- 1
450	23		
155	2	ಸಖ್ಯುರಸಮುಪ್ಪದ್ಧ	7-1- 92
435	16	ಸನಾತ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ	3-1- 32
266	2	ಸಮರ್ಥಃ ಪದವಿಧಿಃ	2-1- 1
201	3	ಸ್ವತನ್ತ್ರ)ಃ ಕತಾ-	1-4- 54
437	22	ಸ್ವರಿತೇನಾಧಿಕಾರಃ	1-3- 11
49	22	ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷುಲಿಜ್ಜೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ಽಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ಮನ್ನೇತಿ ತದನ್ವ ಯಂ	2-4- 82 (ವೃತ್ತಿ)
69	33	ಸ್ಥಾನಿವದಾದೇಶೋನಲ್ಪಿಧೌ	
16	2	ಸುಪ್ತಿಬಂಧಂ ಪದಂ	1-4- 14
67	27		

(b) ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣ.

152	6	ಅನೋಪಪಾತ್ತೃತ್ವಾರ್ಮಿರ್	4-1-169
70	1	ಅಪ್ರಯೋಗೀತ್	1-1- 5

ಶ್ರ. ಪುಟ.	ಶ್ರ. ಪಟ್ಟಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಪ್ಪಭಾಷೆಯು. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
21	9	ಅಭ್ಯಾಸಿಭ್ಯಃ	3-3-142
24	23	ಆಹಾ	1-3-157
25	3	ಆಜೀವದರ್ಥೇಽಭಿವ್ಯಾಪ್ತೌ ಸೀಮ್ನೈರ್ಥೇ ಧಾತು ಯೋಗೇಜೇ	(ಅಭಯಂ ಚಂ ವ್ರವೃತ್ತೌ)
406	5	ಆತೋನಾಡಃ ಶ್ರು ಕ್	1-2-151
387	16	ಆಶಿಷಿ ಲಿಜ್ಜೇಟೌ	4-4-136
61	25}	ಏಕದ್ವಿಬಹೌ	1-3-98
378	1)		
247	24	ಏಜೋ ಲುಕ್	1-2-105
24	26	ಏಜಾಚ್ಚೈ ಲೌಕ್	1-1-81
394	30	ಓತಃ	1-1-98
291	21	ಕರಣಾಧಾರೇ ಚಾನಬ್	4-4-90
38	2	ಕರ್ಮಣೋಽಽಞ್	4-4-185
447	17	ಕರ್ಮಣೋಽಽಞ್	4-3-109
42	1)	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ಧಾತುಃ	1-1-22
435	28}		
373	15)		
252	24	ಕುಲಾತ್ಪಃ	2-4-90
7	12}	ಕೃಪ ಹುಲಂ	4-3-58
132	23}		
445	12)		
252	24	ಕ್ಷತ್ರಾದ್ವಃ	2-4-96
347	14	ಬಸೇರಾಗತೇ	3-1-158
347	15	ಬಸೋಽಪತ್ಯೇ	2-4-18
113	8	ಬಿತಾತ್	1-2-24
347	14	ಜೇವ್ಯಾರ್ಕರಣೇ	2-2-8
347	13	ಟಃಪ್ರೋಕ್ತೇ	3-1-169
3	8	ತಿಹಾ ವಾಕ್ಯಂ	1-1-59
362	2	ತುಲ್ಯಾರ್ಥೈಸ್ತೌ ತೀಯಾ	1-3-187
64	26	ದಿಕ್ಪಬ್ಧಿ ನ್ಯಾರ್ಥಾರಾಧ್ಯಹರಿತರೈಃ	1-3-161
77	2	ದೀರ್ಘಃ	1-1-75
394	28	ದೌರ್ಗೋವದ್ವಿಭಕ್ತೌ	
74	9	ದೌರ್ವ್ಯಾ ಚಾಸ್ತದೋ ವಿಶೇಷಣೇ	1-3-95
42	27	ಧಾತ್ವರ್ಥಃಕೇವಲಶ್ಚ ದ್ವೋ ಭಾವಾತ್ಪ್ರಭೇದೀಯತೇ	P 187
3	22	ನಮೋವರಿವಸ್ತುಪಸಃಕ್ಯಚ್	4-1-40

ಶ. ಪುಟ.	ಶಾ. ಪಟ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಪ್ಪಭಯಂ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
38	18	ನಾಮ್ನುತ್ಪರಪದಸ್ಯ ಚ	2-2-136
37	29	ನ್ಯಾನಃಪಿರೀರಕ	1-4-144
156	13	ನಃಪಥಿವುಧಿಯುಭುಕ್ಷಃ	1-2-108
298	22	ಪಿತಾ ಮಾತ್ರಾ ನಾ	2-1-86
31	27	ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಪಿ ಭಾವೈರೀಗ	1-1-4
331	5	ಪೃಷೋದರಾದಯಃ	2-2-172
6	13	ಭಾರ್ಯೋದಾದಿಷು	2-1-11
4	11	ಮಯೂರವ್ಯಂಸಕಾದಿತ್ವತ್	2-1-79
27	30	ಯಥಾಥಾಃ	2-1-19
154	33	ರಾಜಕಸಖೀಃ	2-1-169
387	13	ಲಕ್ಷ, ಲಟ್, ಲಿಕ್ಷ, ಲಿಟ್, ಲುಕ್ಷ, ಲುಟ್ ಲೃಕ್ಷ, ಲೃಟ್, ಲೇಕ್ಷ, ಲೇಟ್ ಇತಿ ದಶಲಕಾರಾ ಇತಿ	ನೇದು ವಾಕ್ಯ ನುವಾದಃ ಅ ಪಿತ್ಯರ್ಥಾನು ವಾದಃ
387	16	ಲಿಕ್ಷ ಲೇಡಾಶಿಷಿ	4-4-136
465	5	ಲೇಙ್ತು ಮಿಚ್ಛಾರ್ಥೇ ತುಲ್ಯಕರ್ಮಕೇ	4-4-186
375	11	ಲೋಽನ್ಯಯುಷ್ತದಸ್ಯಾಸುತಿಪ್ತಸ್ಯು	1-4-1
376	23	ಸಿಘ್ರ ಸ್ಥ ಮಿಬ್ವಸ್ತನ್	
24	33	ವಾಕ್ಯಸ್ಮರಣಯೋರಣಿತ	ಅಭಯಚಂದ್ರ ವೃತ್ತಂ
344	27	ವಾದ್ಯಾತ್ಪದ್ಧತಃ	2-4-1
41	29	ವಾಪ್ಪಣಃ ಆಃ	1-2-218
8	30	ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಭಿಃ	2-1-64
8	28	ವಿಶೇಷಣಂ	1-1-53
4	15	ವಿಶೇಷಣಂ ವ್ಯಭಿಚಾರ್ಯೋಕಾರ್ಥಂ ಕರ್ಮ ಧಾರಯತ್	2-1-58
6	11	ವಿಶೇಷಣಂ ಸರ್ವಾದಿಸಂಖ್ಯೈ ಬಹುಮ್ರೀಹೌ	
180	22	ವರ್ಣಾಗನೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೈಚಾಪರೌ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶೌ ಧಾತೇ ಸ್ತದರ್ಥಾತಿಶಯೇನ ಯೋಗಃ ತದ್ವಚ್ಯ ತೇಪಜ್ಞವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಂ	2-2-172 (ವೃತ್ತಿ)
61	26	ಶ್ಚ ಲ್ಪುಸ್ಮಾ ನಾನ್ತರೇ	
362	3	ಷಷ್ಠೀ	1-3-188
90	11	ಷಷ್ಠ್ಯಯತ್ಯಾತ್	2-1-43

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಕ್ಷರಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅ. ಪಾ. ಸಂ.
49	22	ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಪು ಲಿಂಗೇಷು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ಮವ್ಯೇತಿ ತದವ್ಯು ಯಂ	1-2-154 (ವೃತ್ತಿ)
124	15	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಲಪ್ತ ಸಮಾಸೇ	2-1-122
430	16	ಸುಪಾಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಕುರ್ವಾ	3-4-78
69	31	ಸ್ಥಾನೀ ವಾಸನಲಾಶ್ರಯೇ	1-1-48

(c) ಕಾತಂತ್ರವ್ಯಾಕರಣ.

406	1	ಅಧಾತೋರಘುಪ್ಪರೇ	2-2-55
157	15	ಅವರ್ಣ ಇವರ್ಣೇ ಏ	1-2-2
3	15	ಅಸ್ಮದ್ಭತ್ತಮಃ	3-1-7
376	1		
410	24	ಏ ಆಯ್	1-2-12
34	20	ಏಕಾರಾದೀನಿ ಸನ್ನಿಹರಾಣಿ	1-1-8
81	30		
410	25	ಐ ಆಯ್	1-2-13
410	25	ಒ ಆನ್	1-2-14
410	25	ಔ ಆನ್	1-2-15
291	21	ಕರಣಾಧಾರೇ ಚಾನಬೇ	4-4-90
30	18	ಕಪಯೋಗೇ ಹ್ವಃ	
34	20	ಕಾದೀನಿ ವ್ಯಾಜಾನಾನಿ	1-1-9
252	29	ಕ್ಷತ್ರಾದಿಯಃ, ಕುಲಾದಿನಃ	
247	19	ಗೋಶ್ವ	2-1-59
390	26		
385	20	ಗಮನಾಹಾರ ಬೋಧಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಧಾ	

ತುಷು |

ಅನಿನಸ್ತೇಷು ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ್ವಾಧಿನಸ್ತೇಷು ಕರ್ಮ

ತತ್ ||

113	8	ಬಸಿರಾತ್	2-1-21
17	15	ಚತುರ್ದಶಾದೌ ಸ್ವರಾಃ	1-1-2
103	22	ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋಪಧ್ಯಾನೀಯೌ ವಿಸರ್ಜನೀಯೌ ಸ್ಥಾನಿಕೌ ತದಾತ್ಮಕೌ ಬಿನ್ನದ್ವಿತ್ವ ಸೈಕಾನ್ತತೋ ವ್ಯಾಜನಾತ್ರಾ ಅನುತು ಸ್ವರಾತ್ರಾ ಚೇತಿ	
376	20	ತ್ರಿಣಿ ತ್ರಿಣಿ ಪ್ರಥಮಮಥ್ಯಮೋತ್ತಮಪುರುಷಾಃ	3-1-3

ಶ. ಸಂ.	ಪುಟ.	ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಧ್ಯಾಯ.
				ಅ. ಪಾ. ಸಂ.
34	32		ಧಾತುವಿಭಕ್ತಿ ವರ್ಜಮರ್ಥವಲ್ಲವು	2-1- 1
42	27		ಧಾತುರ್ಧಾತು ಕೇವಲಶುದ್ಧೋಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ	P 107
3	29		ನಮಃಸ್ವಸ್ತಿ ಸ್ವಾಹಾಸ್ವಾಧಾಲಂವಪಡ್ಯೋಗೇ	2-4- 26
269	14		ನಾಮ್ನಾಂ ಸಮಾಸೋ ಯುಕ್ತಾರ್ಥಃ	2-5- 1
374	5		(ವಿವೃತಂ ಚ ವೃತ್ತಿಕೃತಾಯುಕ್ತಾರ್ಥಸ್ತು ನರ ಸಿಂಹವದಂತಃ ಏವೇತಿ)	
90	13		ನಿರ್ಧಾರಣೇ ಚ	2-4- 36
34	23		ಪಶ್ಚಾದ್ ಘಟ	2-1- 3
156	10		ಪನ್ನಿ ಮನ್ನಿ ಋಭುಕ್ಷೀಣಾಂ ಸಾ	2-2- 35
378	1		ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿರ್ಲಿಂಗಾರ್ಥವಚನೇ	2-4- 17
282	13		ಮನ್ಯೈಕಮಗಣಿ ಚಾನಾದರೇಪ್ರಪುಣಿಣಿ	2-4- 25
77	1		ಮರ್ಯಾದಾಭಿಧಿಧೌ ಚ ಯಃ	P 10
379	29		ಯುಗಪದ್ಯಚನೇ ಪರಃಪುರುಷಾಣಾಂ	3-1- 4
376	1		ಯುಷ್ಮದ್ರೂಪದೋಪದಂ ಪದಾತ್ಪರಂ	2-3- 1
375	34		ಯುಷ್ಮದ್ರೂಪ ಮಧ್ಯಮಃ	3-1- 6
37	3		ಲಿಂಗಾಂತನಕಾರಸ್ಯ	2-3- 56
78	30		ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸರ್ವಗ್ರಹಣಂ ಕಾರಗ್ರಹಣೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ	P. 18 ಸೂ?
34	24		ಶಿಷಿತಿ ಶಬ್ದಯಃ	3-8- 32
157	14			
174	31		ಸಮಾನಸನ್ನಿವೇಶೋ ದೀರ್ಘೀಭವತಿ ಪಾಶ್ಚ ಲೋಪಂ	1-2- 1
358	27			
20	4		ಸಿದ್ಧೋ ವರ್ಣಸಮಾಮ್ನಾ ಯಃ	1-1- 11
106	25		ಸ್ವರಾದ್ವ್ಯಂಜನಮಸ್ವರೇ	...
37	2		ಸ್ವರೋ ಹ್ರಸ್ವೋ ನಪುಂಸಕೇ	2-4- 52
49	22		ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಪು ಲಿಂಗೈಪು ಸರ್ವಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಪು ವಚನೈಪು ಚ ಸರ್ವೇಪು ಯನ್ನವ್ಯೇತಿ ತದವ್ಯಾ ಯಂ	P. 67
387	26		ಕಾತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇತು ವರ್ತಮಾಗಾ, ಸಪ್ತಮಿಾ, ಪಂಚಮಿಾ, ಹೃಸ್ತನೀ, ಅದ್ಯತನೀ, ಪರೋಕ್ಷಾ, ಪ್ರಿಯಾತಿಪತ್ತಿಃ, ಶ್ವಸ್ತನೀ, ಭವಿಷ್ಯಂತೀ, ಆಶೀಃ ಇತಿ ನಮೈವ ಲಕಾರಾಃ	

(d) ಜೈನೇಂದ್ರವ್ಯಾಕರಣ.

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಪ್ಪಭಾಷೆಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸೂ.
29	23		ಅದೇಜೇವ'	
289	12		ಅವಾನ್ಯಾಥೇನೇಕಂನಂ	
29	23		ಅದೈಜೈಪ'	
29	24		ಇಕಸೌ	
375	11		ಮಿಖಿಸ್ತ್ರಶಃ ಅಸ್ಮದ್ಯುಪ್ಪದನ್ಯಾಃ	
277	23		ಮಿಜೈಕ್ಫೇ ವಾ	
378	8			

(e) ಸಾರಸ್ವತವ್ಯಾಕರಣ.

17	14	ನವಾದಿತಃ ಸ್ವರಾಃ	
76	21	“ ಮಿತ್ರನದಾಗಮಃ ” ಇತಿಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ	P. 9 ಸೂ 8.
358	30	ಅದೀರ್ಘೋ ದೀರ್ಘತಾಂ ಯಾತಿ ನ ಚ ದೀರ್ಘಸ್ಯ ದೀರ್ಘತಾ ಪೂರ್ವದೀರ್ಘಂ ಸ್ವರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಲೋಪೋ ವಿಧೀಯತೇ	ಸ್ವರಸಂಧಿ ಪ್ರಕರಣೇ P. 24

(f) ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ.

45	21	ಭೂವಂದಯೋ ಧಾತವ ಇತ್ಯತ್ರ ಭೂ ಇತ್ಯೇವಮಾದ ಯಃ ಕ್ರಿಯಾನಾಚಿನೋ ಗಣಸೂತಾಃ ಧಾತವಃ	
228	2	ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ	

(g) ವಾರ್ತಿಕ.

20	20	ಅಯೋಗವಾಹನಾಂ ಅಟ್ಟು ಉಪದೇಶಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೇ-“ ಹಯವರಖೆ ” ಸೂತ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾವಸರೇ.	
4	1	ನಮ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರವ್ಯಯೋಗೇ	

(h) ಮಹಾಭಾಷ್ಯ.

14	29	ಅಥಶಬ್ದಾನುಶಾಸನಂ, ಕೇಷಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಲೌಕಿಕಾ ನಾಂ ವೈದಿಕಾನಾಂ ಚ	
104	20	ಅರ್ಥವದ್ಗ್ರಹಣೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ	(ಪರಿಭಾಷಾ)
356	12	ಅಸಿದ್ಧಂ ಬಹಿರಂಜಿತಮನ್ತರಜೇ	(ಪರಿಭಾಷಾ)
462	24	ಏಕಶಬ್ದಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿದಿತಃ ಸ್ವಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮು ಧುಗ್ಭವತಿ.	

ಶ. ಸಾ.	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯಿ. ಅ. ಪಾ. ಸಂ.
20	21	ಕೇ ಪುನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಅಂ ಅಃ ಃ ಃ ಃ, ಕಥಂ ಪು ನರಯೋಗವಾಹಾಃ ಯದಯುಕ್ತಾವಹನ್ತಿ ಇತಿ ಸ್ವರೂಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಪೃಚ್ಛಾ ಯಾಂ ಪತ ಜ್ಞಾತೀಃ ಮಹಾಭಾಷ್ಯೈ "ಹಯನರತ್" ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾ.	
364	31	ಚತುಷ್ಪದ್ಯಯಾ ಶಬ್ದಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ, ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾ ಗುಣದ್ರವ್ಯಭೇದಾತ್.	
350	12	ನ ಕರ್ಮಧಾರಯಾನ್ಯತ್ವರ್ಥೀಯಃ	
43	10	ನ ಕೇವಲಾ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಯೋಕ್ತವ್ಯಾ ನ ಚ ಕೇವಲಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯಃ	
146	3		
227	16		
377	25		
350	14	ನ ಬಹುವ್ರಿಹಿನಿರ್ವಾಹ್ಯ ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ	
175	3	ನ ಹೀದಂ ವಚನಂ ನಾಪಿ ನ್ಯಾಯಃ (ನಿಮಿತ್ತಾಪಾಯೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ಯಾಪ್ಯಪಾಯ ಇತಿ)	
95	1	ವ್ಯಾಖ್ಯಾನತೋ ವಿಶೇಷಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ನಾ ಸಂದೇಹಾ ದಲಕ್ಷಣಂ	(ಪರಿಭಾಷಾ)
286	32	ಸಾದೃಶ್ಯೇ ತು ಉಪಚರಿತಂ ಇತಿ	

(i) ಪಾಣಿನೀಯಶಿಕ್ಷಾ.

82	21	ಅಷ್ಟಾ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಸರ್ವಾನಾಮುರಸಕಂಠಕಿ ರಸ್ತಧಾ ಜೆಹ್ವಾಮೂಲಂ ಚ ದಂತಾಶ್ಚ ರಾಸಿಕೋಷ್ಠಾ ಚ ತಾಲು ಚ	
77	9	ಏಚಃ ಸನ್ನಿಹ್ರಾಣಿ ತೇಷಾಂ ಚ ದ್ವಯೇಽಂಶಾಃ ಪೂರಸ್ತಾನ್ಯು ಅಕಾರಾಃ ಪುಶ್ಚಾತ್ಯು ಇದುದೇದೋತಃ- ತತ್ರ ಏದೋತೌ ಪ್ರಶಿಸ್ವಾವರ್ಣೌ ಇತ್ಯಶ್ರುತಿಃ, ಐದೌತೌ ತು ವಿಸ್ತಿಷ್ವಾವರ್ಣೌ ವಿತಿ ಅರ್ಧಮಾತ್ರಾಕಾರಶ್ರುತಿಃ	
27	1	ಚಟಿಕೋ ರೌತ್ಯೇಕಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಮಾತ್ರಂ ರೌತಿ ವಾಯಸಃ ತ್ರಿಮಾತ್ರಂ ತು ಕಿಖೀ ರೌತಿ ನಕುಲಸ್ತೃರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ	
27	3	ಪ್ರಾತಃಪ್ರಾತಃ ಸಮುತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮಾತ್ ತ್ರಿಃ ಶುದ್ಧಕಂಧರಃ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಪ್ಲುತಾಃ ರೌತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ	

(j) ಅನೋಘವೃತ್ತಿ.

136	19	ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವೈವಸ್ಥಾಹೇತುರಪದೇಶಗಮ್ಯಃ	
136	20	ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಂಗಂ	

ಶ. ಶಾ.	ಅ. ಪಾ. ಸೂ.	ಸೂತ್ರಗಳು	ಅಷ್ಟದ್ವಯಿ.
ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.		
138	10	ಸರ್ವಲಿಂಗ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಸ್ತುನಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾದಮನುಪತತಿ ಮುಖ್ಯೋಪಚ ರಿತಾರ್ಥಾನುಸಾರಿತಿ ಚ ಶಬ್ದಾತ್ಯನಿ ರೂಢಿತಃ ತತ್ತಲ್ಲಿಂಗ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಪಾದಾನನ್ಯವಸ್ಥಾ ಅನುಸರ್ತವ್ಯಾ.	
42	31	ಕೃದಭಿಧೋಯೋ ಭಾವೋ ಲಿಂಗ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವರ್ಧ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತಿ.	
449	19	ಕೃದಭಿಹಿತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತಿ.	
5	15	“ಉಷ್ಣಮುಖ್ಯಪುರುಷಃ” “ಪಿತೃಸ್ಥಾನೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ” ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿ “ಉಷ್ಣಸ್ಯ ಮುಖಮಿವ ಮುಖಂ ಯಸ್ಯ” “ಪತುಃ ಸ್ಥಾನಮಿವ ಸ್ಥಾನಂ ಯಸ್ಯ” ಇತಿ ವಿಗೃಹ್ಯ ಉಷ್ಣ ಶಬ್ದಃ ಉಷ್ಣಮುಖತುಲ್ಯೇ ವರ್ತತೇ ಪಿತೃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಿತೃಸ್ಥಾನ ತುಲ್ಯೇ ಇತ್ಯೇಕಾರ್ಥ ಏನ	
33	11	ಪರೋಯಂ ಭಯಾದಿರ್ನಿಷ್ಠಾಂತೋ ವಾ ಭಯಾದೇರಾಕೃತಿಗಣತ್ವಾತ್ ತಾದಪಿ ಪರಃ ತಪರಃ ಇತ್ಯಾದಿಸಿದ್ಧಂ ಭವತಿ.	
152	19	ದೇವನಸ್ತಿ ಮತೇ ಇರಾದೇಶಸ್ಯವೈಭವಿಕತಯಾ ಋಣಕಾರಾಂತತ್ವೇನ ಪ್ರಿಯಗ್ರಾಃ ಪ್ರಿಯಗ್ರಾಃ ಪ್ರಿಯಗ್ರಾಃ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣ ಸಾಧಿತ ತ್ವಾತ್ ಸಾಧುತ್ವಮಿತಿ.	
		(k) ಅಮೋಘವೈತ್ತಿನ್ಯಾಸ.	
81	28	ಅಜ್ಞಕ್ತಿ ಮಧ್ಯಗತರೇಫಂ ಋವರ್ಣಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂತೇ; ಅಜ್ಞಕ್ತಿ ಮಧ್ಯಗತಲಕಾರಂ ಋತವರ್ಣಂ; ಅಜ್ಞಕ್ತಿಪುರೋಗತಾಕಾರಂ ಏಚಃ.	
164	3	ಗೌರ್ಗಚ್ಛತಿ ಶುಕ್ಲೋ ಘಣ್ಣವರ್ಣ ಕಮಲಕಸಂಜ್ಞ ಇತಿ.	
364	3		
284	9	ಗೌಣಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ	
2	1	ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮನೋಕ್ಷಾರ್ಥವಿದ್ಯಾತ್ಯಬ್ದಿ ನಿಬಿಡನಾಃ	
272	5	ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಾನಾಂ ಕಥಂಚಿದ್ವೈಕಪದ್ಯಂ ಸಮಾಸಃ	
20	19	ಯೋಗಂ ವರ್ಣಾಂತರಸಮ್ಭವಂ ವಹಂತಿ ನಿಯಮೇನ ಧರಂತಿ ನ ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ವತನ್ತ್ರಾಸ್ತಿತ್ವಮಿತಿ “ಯೋಗವಾಹಾಃ”	
...	...	ಅಜ್ಞಾನುಸರಣಂ ಹಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾಯಾಂ ಭವತಿ	
82	2	ಅತ ಏನ ಚತೇಷಾಂ (ಏ ಐ ಉ ಔ) ಕಂಠೋಲ್ಪಪ್ರಾಪ್ತಂ ಕಂಠಿ ತಾಲವ್ಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿಸ್ಥಾನಕತ್ವಮಿತಿ ನಿಬಂಧನಕಾರಃ.	
364	10	ಸದ್ವ್ಯಮಸದ್ವ್ಯಮಿತಿ ನ್ಯಾಸಕಾರವಚನಾತ್	

APPENDIX IV.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 4.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವ ಇತರವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
66	11	ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕೋ ಹಿ ವಿಧಿಃ.
74	16	ಅತ ಏನ ಭಗವಾನ್ ಸಕ್ಷಾನ್ಮನುಯೋಗೇ ಸಕಲಭಾವಾನಾಮುಪಿ ಐಕ ಧೃದೈವೈಧೃತ್ಯೈಧೃ ಚತುರ್ಧೃಪಾಙ್ಗಾಧೃದಿಕಂ ಅನೈಕಧೃಂ ಅಧೃಗೀಷ್ಟ, ನಾನಾನಯಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತಃ ; ನಯ ದರಿದ್ರಾಣಾಮೇವ ಹಿ ತದ್ವರ್ಧಿತಮಿತಿ.
21	17	ಅತ್ಯನ್ತಾಪನಯೇ ಶೌಚೇ ಸ್ವಭಾವೇ ಶುದ್ಧಿರಿಷ್ಟತೇ-ಇತ್ಯಭಿಧಾ ನಾತ್.
271	32	ಅಧಿಕಾರಃ—ಉತ್ತ ರತ್ರ ಯಾವತ್ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಂ ಅಧಿಕೃಯ ಮಾಣತ್ವಾತ್.
226	15	ಅನನ್ಯಲಭ್ಯೋ ಹಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತಿ.
89	4	ಅನರ್ಥಕಾನಿ ವಚನಾನಿ ಕಿಚ್ಚ ದಿಷ್ಟಂ ಸೂಚಯಂತೀತಿ ವೈಯಾಕ ರಣಸಮಯಃ.
358	33	
103	21	ಅನುನಾಸಿಕಾ ಬಿನ್ನ ಸ್ಥಾನಿಕಾಃ ಕಥಂಚಿದ್ಬಿನ್ನ ರೂಪಾಃ.
100	16	ಅನುಮೇಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪ್ರಬಲಂ, ಅನುಮಿತಿಸಾಮಗ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯ ಕ್ಷಸಾಮಗ್ರಾಃ ಪ್ರಬಲತ್ವಾತ್.
172	16	ಅನೇಕಪ್ರಾಪ್ತಾಯುಗಪದ್ವಿರೋಧಾತ್ ಪರ್ಯಾಯೋಪಗಮವ್ಯಃ.
288	22	ಅನೇಕಸ್ಯ ಕಥಂಚಿದೇಕತ್ವಂ ಸಮಾಹಾರಃ.
73	7	
272	16	ಅನ್ತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಯೋಃ ಅನ್ತರಂಗೋ ವಿಧಿಬಲವಾನ್.
309	18	
272	30	ಅನ್ತರಂಗಾನು ವಿಧೀ ಬಹಿರಂಗಾನು ಕ್ಲಿಪ್ತ ಉದತ ಏವೇತಿ ಶಾಬ್ದ ಕಸಮಯೇ ನ್ಯಾಯಃ.
71	28	ಅನ್ಯತ್ರ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಂ ಪರಸ್ಪರಾನವಷ್ಯಮ್ಭೀನ ಸ್ವತನ್ತ್ರತಯಾ ವಿಷಯಾನ್ತರೇ ಸಾಮಕಾರತ್ವಂ.

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 72 1 ಅನ್ಯತ್ರಾನವಕಾಶೌ ದ್ವೈ ಏಕತ್ರ ಸ್ತೋ ಯದಾ ವಿಧೀ | ವಿರೋ
ಧೇತಿತ್ರವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಯಾದವಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚ ಯಃ ||
- 116 31 ಅನ್ವರ್ಥಾ ಏವ ಶಬ್ದಾಃ ಯಥಾಯೋಗಂ ವೃತ್ತತ್ವಪೇಕ್ಷಾಃ; ಅಭಿ
ತಾರೂಢಾಶ್ಚ ವೃತ್ತತ್ವಸಪೇಕ್ಷಾಃ.
- 220 12 ಅಪಾಯಾವಧಿರಪಾದಾನಂ.
- 101 10 ಅಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ವಿಧೇರ್ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪ್ರಧಾನತಾ | ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿ
ಷೇಧೋ ಯಂ ಕ್ರಿಯಯಾ ಸಹ ಯತ್ರ ನೌ ||
- 193 1 ಅಭಾವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವನಿಯಮಾತ್.
- 37 20 ಅಭಿಧಾಲಕ್ಷಣಾಗೌಣೀ ವೃತ್ತಯಃ ಪದಸಂಕ್ರಿಯಾಃ ಇತಿವಚನಾತ್; ವಾ
ಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿ ಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್ |
- 37 16 ಅಭಿಧಾವೃತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿವಿಪಯೋ ಹಿ ವಾಚ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ.
- 20 31 ಅರ್ಥದ್ವಯಪರತಯಾ ಸಕ್ತದ್ವಯಾ ರಣಂ ಹಿ ತನ್ಮುಂ.
- 136 19 ಅರ್ಥಧರ್ಮ ಏವ ಲಿಂಗಂ ನ ಶಬ್ದಧರ್ಮಃ, ತದಕ್ತಮಮೋಘವೃ
ತ್ತಂ—ಇಯಮಯಮಿದಮಿತಿತ್ಯಾದಿ.
- 226 11 ಅರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯನಾರ್ಥಂ ಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಿಧೇಯಃ.
- 105 10 ಅರ್ಥವತ್ಸೂತ್ರ ಇತಿ.
- 104 20 ಅರ್ಥವದ್ಗುಣತೇ ನಾನರ್ಥಕಸ್ಯ.
- 254 28 ಅರ್ಥವನ್ನಾನ್ಯಯಾನುಸರಣಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪರಿಭಾಷಾಶ್ರಯಣಂ ಆ
ದೇಶಗ್ರಹಣಂ ವಾ ಕರಣೀಯಂ.
- 105 8 ಅರ್ಥವನ್ನಾನ್ಯಯಾನುಸರಣಾತ್.
- 238 23 ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಚನವಿಸರಣಾಮಃ.
- 108 30 ಅರ್ಥವಶಾದ್ವಿಭಕ್ತಿಪರಿಣಾಮಃ.
- 194 4 ಅನಯವಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ಸಮುದಾಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ.
- 16 8 ಅನಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚ ಯಃ.
- 190 11 ಅನಿರೋಧೇ ಸಮುಚ್ಚ ಯಃ.
- 256 3 ಅನ್ಯಯಾನಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಸವ್ಯಭಾವಾತ್.
- 58 27 ಅಸೂರ್ಯಾಂಶ್ಚಂದ್ರಿ ರಾಜದಾರಾ ಇತಿ.
- 101 18 ಅಖ್ಯಾತಮಾತ್ರಸ್ಯ ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾಚಿತ್ವನಿಯ
ಮಾತ್.
- 31 29 ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
- 156 34 ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
- 163 10 ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
- 25 3 ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
- 186 3 ಆಗಮಪ್ರತ್ಯಯಾದೇಶಾ ಉಪದೇಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||

ಪುಟ.	ಸಂಖ್ಯೆ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
16	9	ಅದೀಪ್ರಕಾರಸಾಮೀಪ್ಯವಸ್ಥಾವಯವೇಷು ಚ-ಇತ್ಯುಭಿಧಾನಾತ್.
26	16	ಅವಕ್ತನಾಸಿಕಾಕ್ಲೇದಾದ್ಧಶಾಪ್ತ ಪಟ್ಟಲಾದಿಷು ಮಾತ್ರಾಸಹ ಸೌಖ್ಯರುಜೇ ತ್ವೇಕಂ ಸ್ತನ್ಮಾದಿಮರ್ದನೇ (ಇತಿ ಮೂರ್ಧತ್ಯಲವಿಧೌ)
343	26	ಇತರೇತರಮಾಕಾಂಕ್ಷಾ ವತಾಮನ್ಯಯಾರ್ಹಾಣಾಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರಪೇ ಕ್ಷೇ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಮ್
486	9	ಇಪ್ತಿಪಾ ಧಾತುನಿದೇಶೇ-ಇತಿ ವಚನಾತ್.
217	28	ಉತ್ಪಾತೋ ನಾಮ ಭಾವ್ಯನಿಷ್ಪನ್ನಾಚಕಂ ಭೌಮನಾಭಸಾದಿಭೇ ದೋ ಮಣ್ಣಿ ಕಕಿಶಾದಿ
21	23	ಉದ್ದೀಪೀಕೃತಧರ್ಮತೀರ್ಥಮಚಲಜ್ಯೋತಿರ್ಜ್ವಲತ್ಕೇವಲಾ ಲೋ ಕಾಲೋಕಿತಲೋಕಂ ..... ಇತ್ಯಾದಿ (ಶ್ರೀಮದಕಲಬ್ಜ ಸ್ವಾಮಿನಃ)
23	11	ಉದ್ದೇಶ್ಯವಿಧೇಯಯೋಃಸಾರ್ವಾಪರ್ಯನಿಯಮಾತ್.
269	18	ಉಪಸರ್ಜನಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್.
152	3	ಏಕದೇಶತೋ ವಿಕೃತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತದ್ಭವಃ
275	12	ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯ ಅನನ್ಯವದ್ಭಾವಾತ್.
27	14	ಏಕಮಾತ್ರೋ ಭವೇದ್ಧ ಸ್ವೋ ದ್ವಿಮಾತ್ರೋ ದೀರ್ಘ ಉಚ್ಯತೇ ತ್ರಿನಾತ್ರಸ್ತಪ್ತ ತೋ ಜ್ಞೇಯಃ ವ್ಯಾಜ್ಞನಸ್ತರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ
145	26	ಏಕಯೋಗೇ ಭಿನ್ನಯೋಗೇ ವಾ ಅವ್ಯಯಮುಚ್ಯಮಿತಿ.
142	15	ಏಕಶಬ್ದಃ ಸವ್ಯುಗ್ವಿದಿತಃ ಸ. ಪೃಪ್ರಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಗೇ ಲೋಕೇ ಕಾಮಧುಗ್ಧವತಿ.
462	24	ಏಕಾರ್ಥವಾಚಕನಾನಾಶಬ್ದಾನಾಮೇವ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದತ್ವಾತ್.
295	4	ಏಕಾರ್ಥಭಾವಃ ಸಾಧಾರಣಾಭಿಧೇಯತಾ ; ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಮಾಕಾ ಕ್ಷಾ ವ್ಯಪೇಕ್ಷಾ.
268	14	ಏತದ್ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸನ್ನಿಗ್ಧವಿಪರ್ಯಸ್ತಾನ್ಯತರಂ ಪ್ರತಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾ ತ್ ; ತಯೋಶ್ಚ ಪರಕೀಯಯೋರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್. (ಚಿನ್ಮಾನುಷೌ ಗಂಗೆಶಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ)
469	27	ಒಮುಧಾನ್ವಲಮುತ್ಸೂಪಸಂಪ್ರಾಧ್ಯವ್ಯಯವಾಚಕಾಃ ದೇವತಾವಾ ಚಕಾಃ ಸ್ವಪ್ತಿಜಯಾದ್ಯಾ ಮುಗ್ಧಲಾತ್ಯಕಾಃ
63	19	ಔಪಕ್ಷೇಪಿಕವೈಪಯಿಕವ್ಯಾಪಕಾನಿತಿಭೇದತಃ ಚತುರ್ಥಾ ಧಾರ ಅಖ್ಯಾತಕಟಾಕಾಶತಿಲಾ ನದೀ
222	16	ಔಪಕ್ಷೇಪಿಕಂ, ವೈಪಯಿಕಂ, ವ್ಯಾಪಕಂ, ಸಾಮಾಪಿಕಂ ಚೇತಿ ಅಧಿ ಕರಣಂ ಚತುರ್ಥಾ.
87	4	ಕಂದಂ ನಾಮಚತುರ್ಮಾತ್ರಾತ್ಮಕ ತ್ರಿಪಜ್ಞ ಗಣಪ್ರಮಿತೌಜಾನೋ ಜಪಾದದ್ವಯಂ, ಅನೌಜಗ ಜಂ, ಅನೌಜಾಚ್ಛ್ರಮಧ್ಯಾಂತಗ ಜ ನನಮಂ, ಅಚ್ಛ್ರತಪ್ರಾಸರಚನಂ ವಾಲ್ಮೀಕೀಮುಚ್ಯತೇ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
200	20	ಕರೋತಿತಿ ಕಾರಕಂ.
201	24	ಕರ್ಮ ತ್ರಿವಿಧಂ - ನಿರ್ವತ್ಯಂ, ವಿಕಾರ್ಯಂ, ಪುಷ್ಕಂ ಚೇತಿ.
208	29	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಯಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಾಃ ಏವ. ಸುಬ್ಬಿಭಕ್ತಿನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥಗತಸ್ವಾರ್ಥಬೋಧಕತ್ವನಿಯಮಾತ್.
203	4	ಕರ್ತೃಕ್ರಿಯಾಪದದ್ವಂದ್ವಾತ್ ಕರ್ಮಪೇಕ್ಷಾ ಯದಾ ಭವೇತ್ ತದಾ ಸಕರ್ಮಕೋ ಧಾತುಃ ವಿಪರೀತಸ್ತೃಕರ್ಮಕಃ
26	12	ಕರ್ತೃಪಕ್ಷೇಣಾಸ್ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯಮಾಮಧ್ಯಪರ್ವಣಿ ಆಯಾಮಃ ಪ್ರತ ತಿರ್ವಾಸ್ಯಾತ್ ವಗತ್ರಾ... ಇತಿಕ್ಷೇತ್ರಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
311	27	ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಂ ವಾ ಕೃಚಿತ್ತಿಂಚಿದ್ವಿಧೀಯತೇ ತಯೋ ರನ್ಯತರಾಭಾವೇ ವಿಧೀಕೃತೋಪಯುಜ್ಯತೇ
358	14	
357	32	ಕೃತಹಾಸ್ಯಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಪ್ರಸಂಗಾತ್.
449	19	ಕೃದಭಿಹತೋ ಭಾವೋ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭವತೀತಿ ವಚನಾತ್.
109	29	ಕೃದ್ವೃತ್ತಿಃ, ತದ್ಧಿ ತವೃತ್ತಿಃ, ಸಮಾಸವೃತ್ತಿತಿ ಸಕಲಾಬ್ದಿಕವ್ಯವಹಾರಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ.
350	18	ಕೋಕಪ್ರೀತಿಚಕೋರಪಾರಣಪಟುಜ್ಯೋತಿಷ್ಕೃತಿ ಲೋಚನೇ (ಮುರಾರಿಕೃತಾನರ್ಥರಾಘವೇ ನಾಟಕೇ)
341	10	ಕ್ರಮಾನುಕ್ಲಿಷ್ಟನಮಾನುಪೂರ್ವಂ.
200	31	ಕ್ರಿಯಾಂ ಕುರ್ಮದಿ ಕಾರಕಂ
208	22	
436	5	ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಿಯಾವತೋರೇಕತ್ವೋಪಚಾರಾತ್.
200	7	ಕ್ರಿಯಾವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕರ್ಮ.
	16	
200	24	ಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ ಮುಖ್ಯೋಪಸರ್ಜನಭೇದಾತ್.
284	11	ಕ್ರಿಯೋಪಯೋಗಿತಯಾ ಧರ್ಮೇ ಪ್ರೇರಿತೇ ತದಾಶ್ರಯೇ ಧರ್ಮಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತೇರವಿರೋಧಾತ್.
128	13	ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಭಾಷಾ ಕ್ವಚಿದನ್ಯದೇವ ವಿಧೇವಿಧಾನಂ ಬಹುಧಾ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಚಾತುರ್ವಿಧಂ ಬಾಹುಳ್ಯಕಂವದನ್ತಿ
385	20	ಗಮನಾಹಾರಬೋಧಾರ್ಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ್ಮಧಾತುಷು ಅನಿನಂತೇಷು ಯಃಕರ್ತಾ ಸ್ಯಾದಿನಂತೇಷು ಕರ್ಮತತ್
10	13	ಗಂಭೀರಂ ಮಧುರಂ ಮನೋಹರತರಂ ದೋಷವ್ಯವೇತಂ ಹಿತಂ ಕಂಠೇಷ್ವಾದಿವಚೋನಿಮಿತ್ತ ರಹಿತಂ ನೋವಾತರೋಧೋದ್ಗತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ತತ್ಪದಭಿವ್ಯವಸ್ತುಕಥಕಂ ನಿಶ್ಶೇಷಭಾಷಾತ್ಮಕಂ ದೂರಾ ಸನ್ನ ಸಮಂ ಶಮಂ ನಿಮಿಷಮಂ ಜೈನಂ ವಚಃ ಪಾತು ನಃ
3	5	ಗಮ್ಯಮಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಕ್ಯೈಕದೇಶಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪೇಣೋಪಾದಾನಮಧ್ಯಾಹಾರಃ
29	9	

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣ ವಚನಗಳು.
183	18	ಗುಣದ್ವಾರಾ ಗುಣಿನಿ ವರ್ತಮಾನಾ ಉಕ್ತಿರೇವ ಗುಣೋಕ್ತಿಃ.
364	16	ಗುಣವದ್ವ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಸಹಾನೇಕಾಂತಸಿದ್ಧಯೇ ತಥಾ ಪರ್ಯಾಯವದ್ವ್ಯಂ ಕ್ರಮಾನೇಕಾಂತವಿತ್ತಯೇ ಇತಿ (ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಶೋಕವಾರ್ತಿಕೇ)
5	1	ಗುಣೇ ಶುಕ್ಲಾದಯಃಪುಂಸಿ ಗುಣಿಲಿಂಗಾಸ್ತು ತದ್ವತಿ (ನಾಮಲಿಂಗಾನುಶಾಸನೇ ಭೀಮಗೇ)
190	1	ಗೋಯೂಧ ನದೀಸ್ರೋತೋ ಮಂಡಾಕಪ್ಪವನ ಬದ್ಧದಾ-ಕವತ್ ತಿಲತಂಡುಲಮದ್ಗುತೀ ಗತಯಃ ಕಬ್ಬಾ ನುಶಾಸನೇ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ
27	1	ಚಟಿಕೋ ರೌತ್ಯೇಕವಾತ್ರಂ ದ್ವಿಮಾತ್ರಂ ರೌತಿವಾಯಸಃ ತ್ರಿಮಾತ್ರಂ ತು ಕಿಖೀ ರೌತಿ ಸಕುಲಸ್ತ್ವರ್ಧಮಾತ್ರಕಂ ಪ್ರತಃಪ್ರಾತಸ್ಸಮು ತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮತ್ ತ್ರಿಶುದ್ಧಕನ್ಧರಃ ಹೃಸ್ವದಿರ್ಭಾಪ್ತು ತಾಂ ರೌತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ
26	25	ಚತುರಂಗುಲಮಾನ ನ್ನರಾಲಕಂ ಕವತಾಡನಂ ಅಕ್ಷಿಪ್ರಮಂದಂ ಯ ತ್ತತ್ಸ್ಮಿನ್ ವಾತ್ರಾ ಸೈವ ಲಘುಭಾವೇತ್
20	18	ಚತ್ತಾರಿ ಜೋವಾಹಾಃ ಇತಿ ಪ್ರವಚನಕಾರಾಃ
265	3	ಚಾನುಕೃಪ್ಯಮುತ್ತರತ್ರ ನಾನುಪರ್ತತೇ ಇತಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಂಪ್ರದಾ
294	17	ಯಃ ಚಾರ್ಥೇ ದ್ವಂದ್ವಃ (ಪಂ 2-2-29) ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಸಮು ಚ್ಚ ಯಾನ್ಯಾಚಯೇತರೇತರಸಮಾಹಾರಾಶ್ಚಾರ್ಥ ಇತಿ ಚತು ಷ್ಟಾಂ ಚಾರ್ಥತ್ವಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ಆದ್ಯದ್ವಯೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವಾತ್ ಅನ್ತ್ಯದ್ವಯವಿವ ಸಮಾಸ ಇತಿ ನಿರೂಪಣಂ.
17	30	ಚೌಸಟ್ಟಮೂಳವಣ್ಣಾಪು. ಇತಿ ವಚನಾತ್
82	2	ಛನ್ನೋದಿಬದ್ಧಂ. ವರ್ಣಮಾತ್ರೇಯತ್ತಾಯಃತ್ತಶಬ್ದಸಮಯಸನ್ನರ್ಭ ರೂಪಂ.
364	1	ಜಾತಿಕ್ರಿಯಾಗುಣದ್ವಯ ಸಂಜ್ಞಾವತ್ತ್ವವ ಕಲ್ಪನಾಃ ಆಶ್ವೋ ಯಾತಿ ಸಿತೋ ಘಂಟೀ ಕತ್ತಳಃಶ್ವೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ
26	27	ಜಾನುಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಯತ್ತತ್ ನ ದ್ರುತಂ ನ ವಿಲಂಬಿತಂ ಅಂಗುಲಿ ಸ್ಥೋಟನಂ ಯಾವತ್ಕಾಲೇ ಮಾತ್ರೇತಿ ಸೋಚ್ಯತೇ
238	10	ತಚ್ಚ ಬ್ದ ಸ್ವರ್ವನಾಮತತ್ತ್ವತ್ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಾರ್ಥಸ್ಯ ವಾಚಕಃ
258	18	
451	13	
133	11	ತದಾದೇಶಸ್ತದ್ವತ್
254	24	ತದೇಕದೇಶಸ್ತದ್ವತ್
373	31	ತನ್ಮಾತ್ರಸ್ಯ ಸಮುದ್ರತ್ವೇ ಶೇಷಾಂಶಸ್ಯಾಸಮುದ್ರತಾ ಸಮುದ್ರಬ ಹುತಾ ವಾಸ್ತೂತ್ ತತ್ತ್ವೇ ಕ್ವಾಸ್ತಿ ಸಮುದ್ರವಿತ್
432	5	ತಂ ಪಾತಯಾಂ ಪ್ರಥಮಮಾಸ ಪಪಾತ ಪಶ್ಚತ್ (ರಘುವಂಶ 9-61)

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 216 27 ತರ್ಪಣಂ ಪ್ರೀಣನಂ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ವಧಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಿತ್ಯುಪಿ ||
- 101 14 ತಾರ್ಕಿಕಾಸ್ತು ಪ್ರಸಜ್ಯಪರ್ಯುದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧದ್ವಯಂ ಅತ್ಯಂತಾ
ಭಾವೋಽನ್ಯೋನ್ಯಭಾವ ಇತಿ ವ್ಯವಹರಂತಿ
- 449 20 ತಿಕ್ಷ್ಣಿಸಂ ತತ್ತಯೈವಾಹ ದ್ರವ್ಯವದ್ಭಾವಮಾಹ ಕೃತ್ ||
- 3 24 ತ್ವಾಮನ್ತರೇಣ ನಮಸಾಮವಸಾನಭೂಮಿಂ ||
(ನ್ಯಾಸಕಾರಸ್ಯ)
- 4 3 ತ್ವಾಮೇವ ಭೂಯಾಂಸಿ ನಮಾಂಸಿ ಯಾಂತಿ ||
- 136 21 ತ್ರಿಕಂ ಪ್ರಾತಿಸದಿಕಾರ್ಥ ಇತಿ ಪಕ್ಷೇಽಪಿ-ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಲಿಂಗಂ ಚ
ಪ್ರಕೃತ್ಯರ್ಥೋ ಭಿಧೀಯತೇ | ಸಕ್ಷುಪ್ತ ಚ ಕಾರಕಂ ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯ
ಯಾರ್ಥೋನಿಗದ್ಯತೇ || ಇತಿ
- 232 31
- 116 25 ತ್ರಿವಿಧಾ ಹಿ ನಾಮಭೇದಾಃ, ಅನ್ಯಥಾ ಅಚ್ಛಿ ತಾ ರೂಪಾಶ್ಚೇತಿ.
- 263 16 ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಭೇದಭಿನ್ನಪ್ರಯೋಗಚಾತುರೀಪ್ರಪಂಚೋಽ
ನೃಪತುಂಗಗ್ರನ್ಥೇ ದ್ರವ್ಯವ್ಯತಿ.
- 71 26 ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಪ್ರಬಲೇನ ಬಾಧಾತ್.
- 460 32 ದುಃಖಾಯತೇ ಶವಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಿಯಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಖಾಯತೇ ||
- 10 9 ದೇವಾ ದೈವೀಂ ನರಾ ನಾರೀಂ ಶಬರಾಶ್ಚಾಪಿ ಶಾಖರೀಂ | ತೀರ್ಥ
ಕ್ಷೋದಿಪಿಚ ತೈರಕ್ಷೀಂ ಮೇನಿರೇ ಭಗವದಿ ರಂ ||
(ಮಹಾಪುರಾಣೇ)
- 293 6 ದ್ವಂದ್ವಾಂತೇ ಕ್ರೂಯಮಾಣ ಶಬ್ದಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಂಬದ್ಧತೇ.
- 101 6 ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ, ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸಯ ರ್ದಾಸಪ್ರತಿಷೇ
ಧಶ್ಚೇತಿ. ಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಸ ಪ್ರಸಜ್ಯಪ್ರತಿಷೇಧಃ
-ಯಥಃ-ಬ್ರಹ್ಮಣಂ ನಾನಯ ಇತಿ; ಯತ್ರ ತು ತಸ್ಯ ಅಪ್ರಾಧಾ
ನ್ಯಂ ಸ ಸಯ ರ್ದಾಸಪ್ರತಿಷೇಧಃ-ಯಥಾ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಮಾನಯ ಇತಿ.
- 136 28 ದ್ವಿವಿಧೋ ಹಿ ಹೇತುಃ - ಆಂತರೋ ಬಾಹಿರಶ್ಚೇತಿ. ಆಂತರಃ ಯೋ
ಗ್ಯತಾಪರನಾಮಾ; ಬಾಹಿರಸ್ತು ನಿಮಿತ್ತಾಪರನಾಮಾ.
- 17 4 ದ್ವೈಯಾತ್ಮ್ಯಸುಕಾರ್ಪಣಯಾ ವಿರುದ್ಧಂ - ಇತಿ
- 260 6 ಧರ್ಮಧರ್ಮಿಣೋರತ್ಯಂತಭೇದಾಭಾವೇಽಪಿ ಶಬ್ದವೈತ್ಯಾದಸಸ್ಯ
ಭೇದನಯಪ್ರಾಧಾನ್ಯತ್
- 208 25 ಧರ್ಮನಿಬಿನ್ನನಾ ಹಿ ವಿಭಕ್ತುಶ್ಚಪ್ತತಿಃ.
- 2 1 ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾನುಮೋಕ್ಷಾರ್ಥವಿದ್ಯಾ ಶಬ್ದನಿಬಿನ್ನನಾಃ ||
- 46 15 } ಧರ್ಮೋ ಧರ್ಮೋಽನ್ಯ ಏವಾರ್ಥೋ ಧರ್ಮಿಣೋಽನನ್ತಧರ್ಮಿಣಃ ||
- 109 20 }
- 208 24 ಧರ್ಮಭೇದೇಽಪಿ ಧರ್ಮಭೇದಸ್ಯ ಸತ್ತ್ವತ್.
- 203 11 ಧಾತವೋ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ - ಸಕರ್ಮಕಾ ಅಕರ್ಮಕಾಶ್ಚೇತಿ. ಯೇಷಾಂ
ಪ್ರಯೋಗೇ ಕರ್ತೃಪದಸಮುಚ್ಚಾರಾರೋಪಿ ಕರ್ಮಕಾಂಕ್ಷಾ ಜಾಯ

ಪುಟ. ಪದ್ಯ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- ತೇತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ ; ಯೇಷಾಂ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ಸಾ ನ ಜಾಯತೇ
ತೇ ಹಿ ಅಕರ್ಮಕಾಃ. ತದಾಕಾಂಕ್ಷಾವಿರಹಶ್ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಸ್ವಭಾವತಃ,
ಕ್ವಚಿತ್ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವಿಶೇಷತಃ, ಕ್ವಚಿತ್ ಅರ್ಥಾಂತರನೃಪ್ತಿತಃ,
ಕ್ವಚಿತ್ ಅವಿವಕ್ಷಾತ್ಮಕಭವತಿ.
- 204 1 ಧಾತವಃ-ಅತ್ರ ಅವಿವಕ್ಷಿತಕರ್ಮಕಾ ಧಾತವಃ ಅನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾಃ,
ಇತರೇ ನಿತ್ಯಾಕರ್ಮಕಾ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ
- 148 3 ಧಾತೂಪಪದಯೋಃ ಧಾತೂಪಸಗ್ಧಯೋರಪಿ ಸಮಾಸ ಸ್ಥಾನಾರೋ
ಽಸ್ತಿ. (ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸು)
- 42 27 }
225 12 } ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಶೃದ್ಧೋ ಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||
363 10 }
- 204 3 } ಧಾತ್ವರ್ಥಾನುಕೂಲವ್ಯಾಪಾರವಾನ್ ಕರ್ತಾಃ ; ಸ ದ್ವೇಧಾ-ಸ್ವತನ್ತ್ರಃ
380 13 } ಪರತನ್ತ್ರಶ್ಚೇತಿ.
- 350 14 ನ ಬಹುವ್ರೀಹಿನಿರ್ವಾಹ್ಯೇ ಭವಂತಿ ಮತುಬಾದಯಃ
1 4 } ನಮಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾವಭಾಸಿನೇ | ಸರ್ವಭೂಷಣಮು
3 2 } ಯಾ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ಯನ್ಮುಖಾಮ್ಬುಜಾತ್ ||
- 351 28 ನ ಹಿ ಏಕೇನೈವ ಸಾಧನೇನ ಸಾಧ್ಯಂ ಸಾಧನೀಯಮಿತಿ ನಿಯಮಃ,
ವೃಗ್ವಾಭೇದೇನ ಮಾರ್ಗಭೇದಸ್ಯ ಪ್ರಚುರಮಪಲಮ್ಭಾತ್.
- 290 10 ನ ಹಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಏವೇತಿ ನಿಯಮಃ ;
ವೃದ್ಧಿಕರಣಬಹುವ್ರೀಹೇರಪಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಸಿದ್ಧತ್ವಾತ್
- 284 9 ನ ಹಿ ಮುಖ್ಯೇ ಸತಿ ಗೌಣೇ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ.
- 37 32 ನ ಹಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ತೀತಿ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪ್ರಯೋಕ್ತಂ ಶಕ್ಯತೇ, ಲಕ್ಷ್ಯಾ
ನುಸಾರಿತತ್ವಾನ್ವಕ್ಷಣೋಪದೇಶಸ್ಯ, ಪ್ರಯೋಗಶಃಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾ
ಇತಿ.
- 45 6 ನಾನಾರ್ಥಕಶಬ್ದನಾಮಪಿ ಯಾವದರ್ಥಂ ಅವೃತ್ಯೈವ ಬೋಧಕತಾ
ಇತಿ ರಾದ್ಧಾಂತಃ.
- 282 4 ನಾನ್ತರೇಣಾಂ ಶಂ ಅಂಶೇ ಸಮ್ಪ್ರಸೃತ ಇತ್ಯಂಶಾಪೇಕ್ಷಃ.
- 59 27 ನಾಪಿ ವಿಗ್ರಹಸಮಾನಯೋರ್ಯುಕ್ತಾರ್ಥಾನಿಯಮಃ-ರಾಜ್ಞಃ ಪುರುಷೋ,
ರಾಜ್ಞೋಃ ಪುರುಷೋ, ರಾಜ್ಞಾಂ ಪುರುಷೋ ವಾ ಇತಿ ವಿಗ್ರಹೇ ಸ
ಪ್ಪಾಪಿ ನಿಶೇಷಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್ ; ರಾಜಪುರುಷ ಇತ್ಯತ್ರತು ಅಭಿನ್ನೈಕ
ತ್ವವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ವಿಶೇಷಾಪ್ರತಿಭಾಸಾತ್ ಇತಿ.
- 286 14 ನಿತ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿವಿಶೇಷಃ ; ವಿಶಲ್ಯಮಧ್ಯಗತೋ ವಿಧಿವಿಶೇಷಃ
73 5 ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಯೋರ್ನಿತ್ಯೋ ವಿಧಿಬಲವಾನ್.
- 390 4 ನಿಪಾತಾರೋಪಸರ್ಗಾಶ್ಚ ಧಾತವಶ್ಚೇತಿ ತೇ ತ್ರಯಃ | ಅನೇಕಾರ್ಥಾಃ
ಸ್ತೃತಾಸ್ತದ್ಭಿಃ ಪಾಠಸ್ತೇಷಾಂ ನಿರರ್ಕನಂ ||

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
184	18	ನಿಪಾತಾಃ-ನಿಪಾತ್ಯನ್ತೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಲಕ್ಷಣನಿರಪೇಕ್ಷಮುಚ್ಚಾಯನ್ತೇ ಇತಿ.
174	28	ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಸ್ವಾಭಾವಾಃ.
	28	
272	21	
	23	
26	19	ನಿಮೇಷೋನ್ಮೇಷಕಾಲೇನ ಸಮಂ ಮಾತ್ರಾ ತು ಸಾಸ್ಮೃತಾ ಇತಿ ಕಾಲಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
88	4	ನಿವೇಧಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪೂರ್ವಕಃ, ಅಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ನಿವೇಧಾಯೋಗಾತ್.
90	10	ನಿರ್ಧಾರಣೇ ವ್ಯಷ್ಣುಃ ಸಮಾಸಾಭಾವಾತ್.
268	9	ನಿರ್ವಿಘ್ನಪರಸಮಾಪ್ತಿಕಾಮಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಬಂಧಕದಂತಾಪನೋದನಾರ್ಥಂ ಪರಮಾತ್ಮಗುಣಾನುಕೀರ್ತನರೂಪಂ ಮಬ್ಬಲಮಾಚರನ್ತಿ.
287	31	ನಿರ್ವಿಘ್ನಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನಿಷ್ಪನ್ನಮಾನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ನಾಸ್ತೀವ.
299	20	ನಿರ್ವಿಘ್ನಸಾಮಾನ್ಯಾಭಿಗಾರಾತ್.
4	28	ನೀಲಾದಿಶಬ್ದಾಃ ಸ್ವಭಾವತೋ ಗುಣವಾಚಕಾ ಗುಣಿವಾಚಕಾಶ್ಚ ಭವನ್ತಿ.
373	27	ನೈಷ ವಸ್ತು ನ ಚಾವಸ್ತು ವಸ್ತುವಶಃ ಕಥ್ಯತೇಯತಃ ನಾಸಮುದ್ರಃಸಮುದ್ರೋ ವ ಸಮುದ್ರಾಂಶೋ ಯಥೋಚ್ಯತೇ ಇತಿ ತತ್ಪಾರ್ಥೋಕ್ತವಾರ್ತಿಕೇ.
380	27	ಪಚ್ಯಾದಿಕಾ ಸವಿಷಯಾಕ್ರಿಯಾ ಸಾ ಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಿಕಾ ಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ರನ್ಯಾವಿಷಯಾ ಕಿಮಿಚ್ಛಾಂ ಜನಯೇನ್ಮ ಯಾ
282	31	ಪಚ್ಯಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾರ್ಥಃ
283	11	
258	17	
268	25	ಪದಯೇಸ್ತು ಪದಾನಾಂ ವಾ ವಿಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ ಲುಪ್ಯತೇ ಸಮಾಸಾಖ್ಯಸ್ತ ಏವ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿತೋತ್ಪತ್ತಿರೇವಚ
410	24	ಪದಲಾಭವಾತ್ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಲಾಭವಂ ಶ್ರೇಯ ಇತಿ.
16	1	ಪದವಿಭಕ್ತಿ ಸವಿದ್ಯರ್ಥೋದಾಹರಣಾಲನಾಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ಥಾಪನೈಃ ಸೂತ್ರಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಃಕರ್ತವ್ಯಃ
34	17	ಪದಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ, ವಾಕ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕಂ ವ್ಯಾಕರಣಮಿತಿ ದ್ವಿವಿಧೋಹಿ ಪ್ರಾಚಾಂ ಪ್ರಪಂಚಃ
215	12	ಪದಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪೂರ್ವಿಕಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ
73	23	ಪದೇ ತು ಸಂಹಿತಾ ನಿತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಾ ಧಾತೂಪಸರ್ಗಯೋಃ ನಿತ್ಯಾ ಸಮಾಸೇ ವಾಕ್ಯೇ ತು ಸಾ ವಿವಕ್ಷಾಮಪೇಕ್ಷತೇ
73	15	ಪರಂ ಸ್ವಾತ್ಮವರ್ಪಯೋರ್ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮರನಿತ್ಯಯೋಃ ನಿತ್ಯಾ ತ್ವಥಾಂತರಬ್ಧಿಂ ಸ್ವಾತ್ಮತೋಽಪ್ಯನವಕಾರಕಂ

ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
115	16	ಪರವರ್ಣಾಭಾವೋ ವಿರಾಮ ಇತಿ
3	6	ಪರಸ್ಪರಾಪೇಕ್ಷಾಣಾಂ ಪರಸ್ಪರಾನ್ವಯಯೋಗ್ಯಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ನಿರ ಪೇಕ್ಷಃ ಸಮುದಾಯೋ ವಾಕ್ಯಂ.
47	26	ಪರಾನುಪಮದರ್ಶನೇನ ವಿಧೀಯಮಾನ ಆಗಮಃ, ತದನುಪಮದರ್ಶನೇನ ತು ಆದೇಶ ಇತಿ ವಿಭಾಗಃ.
163	7	ಪರಾವರವ್ಯವಹಾರನಯಸ್ಯ ಭೇದವಿಷಯತ್ವಾತ್.
271	31	ಪರಾರ್ಥಂ ಚ ಇಹ ದ್ವೇಧಾ - ಅಧಿಕಾರಃ ಪರಿಭಾಷಾ ಚ ಇತಿ.
3	10	ಪರಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥನಿಕ್ಷೇಪಾದಪ್ರಧಾನಂ ವಿಶೇಷಣಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ ತು ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯೈವ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್
221	28	ಪರಿಚ್ಛೇದೋದಿಕ್ರಮಮಧ್ಯಾಯಃ ಸ್ಥಾನಮಿತ್ಯೇವ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್
267	19	ಪರಿತೋ ಭಾವ್ಯತ ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಾ
38	6	ಪರ್ಜನ್ಯವೃಕ್ಷಣಪ್ರವೃತ್ತೇಃ
297	6	ಪೂರ್ವೋತ್ತರಯೋಃ ಸಹವಚನೇ ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿವೇದಾತ್ ಉತ್ತರ ಸ್ವೈವಶೇಷಃ.
261	11	ಪಾರ್ವಾಪರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಯಾಃ ಶಬ್ದಶ್ರಯತ್ವಾತ್.
83	3	ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಶ್ಚ ಸನ್ನಿಕಾಯನಿವೇಧರೂಪಃ.
130	19	ಪ್ರಕೃತಿಭಾವೋ ನಾಮ ಸ್ವಭಾವಾವಸ್ಥಾನಂ.
63	7	ಪ್ರಕಾಂತಪ್ರಸಿದ್ಧಾನುಭೂತಾರ್ಥ ಸ್ತಚ್ಛಬ್ದೋದ್ಭವೋಪಾದಾನಂ ನಾಪೇಕ್ಷತೇ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶೇ - ಸಸ್ತಮೋಲ್ಲಾಸೇ.
432	7	ಪ್ರಚಲಂತಿನಮಕರಃ ಪ್ರಭೂತತರವಾರಿಕಃ ಚಕಾರಕಲಯಾಮುಕ್ತಂ ಮಹಾನೇಷ ನಭಸ್ತುಲಂ
35	21	ಪ್ರತ್ಯಯವಾಚ್ಯತ್ವದವಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಬಲಂ.
163	19	ಪ್ರತ್ಯಯಾವಯವತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವ್ಯಸದೇಶಃ.
122	29	ಪ್ರತ್ಯಯೇ ವರ್ಣಮಾತ್ರೇ ವಾ ಮುಖ್ಯಗೌಣವಿಕಲ್ಪಭಾವಾತ್.
43	21	ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದನಿವೇಶಃ ಇತಿನ್ವಾಯಾತ್.
45	5	
295	35	
26	10	ಪ್ರಥಮಾ ರವಿಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಸುಮಾತ್ರೀಕಾ ತೃತೀ ಯಾವೇದಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾ - ಇತಿ ಕುಣ್ಡನಿರ್ಮಾಪಣವಿಧೌ.
101	12	ಪ್ರಧಾನತ್ವಂ ವಿಧೇಯತ್ವ ಪ್ರತಿವೇಧೇಪ್ರಧಾನತಾ ಪರಸ್ಪರಾಸನ್ನವಿ ಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರೋತ್ತರಪದೇನ ನಶ್ನಾ
284	4	ಪ್ರಧಾನಾನುಯಾಯಿತ್ವಾತ್ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ.
100	18	ಪ್ರಬಲೇನ ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಬಾಧೋ ನ್ಯಾಯಃ.
7	1	ಪ್ರಮಾಣಾದರ್ಥಸಂಸಿದ್ಧಿಃ.

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 232 5 ಪ್ರಯೋಗೇಶರಣಾ ವೈಯಾಕರಣಾಽತಿ.
- 11 8 ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಕರ್ತೃಜನ್ಯಾನಿ, ವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಕ್ಯ
ವತ್ - ಇತ್ಯನುಮಾನಂ.
- 11 16 ಪ್ರವಚನವಾಕ್ಯಾನಿ ಸ್ವಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಗೋಚರ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವತ್ಪು
ರುಷಪ್ರಣೀತಾನಿ, ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥಬೋಧಕವಾಕ್ಯತ್ವಾತ್, ಸಂಪ್ರತಿ
ಪನ್ನವಾಕ್ಯವತ್ - ಇತ್ಯನುಮಾನಂ.
- 301 7 ಪ್ರಸಿದ್ಧಬೋಧೇಷು ವ್ಯಾಚೋಕ್ತ್ಯು ದೋಷಪ್ರಕಟನಮುಪಹಾಸಃ
- 221 31 ಪ್ರಸ್ತರಶ್ಚಾಯಿಕಾಸ್ತೀರ್ಣ ಶಯ್ಯಾಧಿಕರಣಂಭದಿಃ - ಇತಿವಚನಾತ್.
- 130 24 ಪ್ರಾಗಭಾವಸರಿಪಾಲನಂ ಮೋಕ್ಷಃ.
- 160 24 ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾನುಯಾಯಿ ಹಿ ವ್ಯವಹಾರಃ.
- 27 3 ಪ್ರತಃಪ್ರತಃಸಮುತ್ಥಾಯ ಕ್ರಮತ್ಪ್ರಶ್ನಾದ್ಧಕಂಧಃ | ಪ್ರಸ್ತವೀ
ಘೃಪುತ್ರ್ಗಾತಿ ಕೃಕವಾಕುರನಾತುರಃ ||
- 134 5 ಪ್ರಾಪ್ತಪೂರ್ವಕೋಹಿಪ್ರತಿಪೇಧಃ |
- 109 24 ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಂ ಗೌರವಂ ನ ದೋಷಾಯ ||
- 189 26 ಬದ್ಧದಾತುಗತಯೋಷ್ಯಧಿಕಾರಾಃ.
- 341 9 ಬಹುನಾಂ ಸಜಾತೀಯಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಸಾಕರ್ಷೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
ಕ್ರಿಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಯೋಕ್ತುರಾಪ್ತಮಿಚ್ಛಾ ವೀಕ್ಷ್ಯ ||
- 350 19 ಬಿಸಕಿಸಲಯಚ್ಛೇದಸಾಧೇಯವಂತಃ |
ಮೋಕ್ಷಸಂದೇಶೇ ೧.೧೦
- 68 31 ಬುದ್ಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ಯಾತ್ಮಕಪ್ರಸಂಗರೂಪ ಏವ ಸ್ಥಾನಾವೇಶಭಾಸಃ
- 9 11 ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ತು ಭಾರತೀ ಭಾಷಾ ಗೀರ್ವಾನ್ವಾಣೀ ಸರಸ್ವತೀ ||
ಅನುರಕ್ತೋಶೇ ವಾಗ್ವರ್ಗೇ.
- 374 27 ಭಕ್ಷಿತೇಽಪಿ ಲಶುನೇ ನ ಶಾನ್ತೋ ವ್ಯಾಧಿರಿತಿ.
- 132 24 ಭವಭೂಮಿನೊರಭೇದೋಪಚಾರಾತ್.
- 363 8 ಭಾವಃ ಸತ್ತ್ವಸ್ವಭಾವಾಭಿಪ್ರಾಯಚೇಷ್ಟಾತ್ಪ್ರಜನ್ಯಮು ||
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಂ |
- 225 9 ಭಾವೋ ಹಿ ವೈಯಾಕರಣ್ಯ ರುಭಯಥಾ ನಿರೂಪ್ಯತೇ - ಭವತೋಽ
ಸ್ಮಾರದಭಿಧಾನ ಪ್ರತ್ಯಯಾವಿತಿಭಾಸಃ ; ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಂ ಇತಿ
ವಚನಾತ್. ಅಪರೋ ಧಾತ್ವರ್ಥಲಕ್ಷಣಃ ; ಧಾತ್ವರ್ಥಃ ಕೇವಲಃ
ಶಬ್ದೋಭಾವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ-ಇತಿವಚನಾತ್.
- 9 17 ಭಾಷಾಃ - ಸಂಕೇತವಶಾತ್ ಪದಾರ್ಥಗೋಚರಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿರೂ
ಪವ್ಯವಹಾರಪಯೋಗವಾಗ್ವಿಶೇಷಾಃ.
- 439 21 ಭಿಕ್ಷಾ ವಾಸಯಂತಿ ; ಕಾರೀಪೋಗ್ನಿರಧ್ಯಾಪಯತಿ ; ಉಜ್ಜಯಿನ್ಯಾಃ
ಪ್ರತಿಕ್ಷೀಮಾಹಿವ್ಯತ್ಯಾಂಸೂರ್ಯ ಮುದಗ್ಧಮಯತಿ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಪ್ರಮಾಣನಕನಗಳು.
4	16	ಭಿನ್ನ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಯೋತ್ಪತ್ತಿಯೋಃ ಏಕತ್ರಾರ್ಥೇ ವೃತ್ತಿರ್ಹಿ ಸಾ
273	14	ಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಂ.
251	28	ಭೂತಪೂರ್ವಗತ್ಯಾಶ್ರಯಣೇನ.
346	22	ಭೂಮಸಿನ್ದಾಪ್ರಶಂಸಾಸು ಸಿತ್ಯಯೋಗೇತಿಶಾಯನೇ ಸಂಸಚ್ಛೇಃ ಸ್ತುವಿನಕ್ಷಾಯಾಂ ಪ್ರಾಯೋ ವನ್ತಾದಯೋಽಸುತಾಃ
8	8	ಭೇದಕಂ ವಿಶೇಷಣಂ, ಭೇದ್ಯಂ ವಿಶೇಷ್ಯಂ.
144	10	ಭೇದಭೇದಕಯೋಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾಮಿಷ್ಯತೇ
224	27	ದ್ವಿಷ್ಟೋ ಯದ್ವಹಿ ಸಮೃದ್ಧಿಃ ಪಪ್ಪುತ್ವತ್ಪ್ರತಿಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್
2	28	ಮುಖ್ಯಲಪರಸಮಪ್ರಾಪ್ತೀಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಂ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿ ರೇಕಸಹಕೃತಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ-ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧಂ ನಿಶ್ಚಿನ್ವತಾಂ . . .
470	11	ಮುಖ್ಯಲಂ ಭಗವಾನರ್ಹಂ ಮುಖ್ಯಲಂ ಭಗವಾಃ ಜನಃ ಮುಖ್ಯಲಂ ಪ್ರಥಮಾಚಾರ್ಯೋ ಮುಖ್ಯಲಂ ವೃಷಭೇಶ್ವರಃ
94	28	ಮಣ್ಡುಕಪುಸ್ತಕಪ್ರಾಶ್ನಯಣೇನ ತಥಾ ಅನುಪರ್ದನಃ ತ-ವಿಚಿತ್ರಾಕ್ಷುಧಿ
182	27	ಕಾರಗತಿಃ, ಸರ್ವತ್ರ ವಿವಕ್ಷೈವ ಸಿಯಾಮಿಕೇತಿ
1	15	ಮದಬೋಧಾದಿನುರುತಾ ಯತ್ತದತ್ತಾಗತಂ ರಜಃ ಪ್ರವರ್ದ್ಯಂ ನಿವಾರ್ಪಾರ್ಪಾ ಜಲದಾ ಇನ ನೀಚಯಃ
120	5	ಮಂದಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ “ವಿಶೇಷಣಂ ಪುರಸ್ಕೃತ್ಯ” ಇತಿನವ್ಯಯಃ.
77	1	ಮರ್ಯಾದಾಭಿವಿಧೌ ಚ ಯಃ (ಏತನಾತಂಚಿತಂವಿದ್ಯಾತ್)
301	6	ಮಾತಾಪಿತೃಚಾರ್ಯಾರಾದಿಷು ಪೂಜ್ಯೇಷು ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ವಿನಯವಿ ಕೇಷಃ ಪೂಜಾ.
26	7	ಮಾತ್ರಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯಪೇಕ್ಷಂತೇ ಗುರಾಣ್ಯುಃ ಲಭೋಷ್ಯುಃ ಇತಿ ದ್ರವ್ಯಾಶ್ರಯವಚನಾತ್.
26	5	ಮಾತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಕಾಲಂ ಸ್ವೃತ ಮಾತ್ರಾಕ್ಷುಗ್ನೇಃ ಪ್ರವರ್ತಿತಾ ಇತಿ ಅನ್ವಸಂರಕ್ಷಣೀಯವಿಧೌ.
21	15	ಮಾರುತೇ ವೇಧಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೇ ಪುನಃ ಕಃ ಅನುರಕ್ತೋಶೇ ತೃತೀಯಕಾಂಡೇಕಾನ್ತಾರ್ಗೇ.
386	9	ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಯೋರ್ಮೂರ್ಖ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಸವ್ವಗ್ರಾಹ್ಯಯಃ ಇತಿ ನ್ಯಾಯಾತ್.
36	14	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧೇ ಸತಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಪ್ರಯೋಜನೇ ಚ ಉಪಚಾರಃ ಪ್ರವರ್ದತೇ ಇತಿ ವಚನಾತ್.
386	10	ಮುಖ್ಯಂ ಕರ್ತಾರಮಾಚಕ್ಷೇ ಪ್ರತ್ಯಯೋನೇಕಕರ್ತೃಕೇ ಮು ಖ್ಯಃ ಪ್ರಯೋಜಕೋ ಜ್ಞೇಯಃ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಽನಾಪರೈರ್ಯದಿ
351	28	ಮೃಗ್ಯಾಭೇದೇನ ಮಾರ್ಗಭೇದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಃ
450	28	

ಪು. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- 12 20 ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಸ್ಥಾನೇತಾರಂ ಭೇತ್ತಾರಂ ಕರ್ಮಭೂತಾಂ |
ಜ್ಞೇತಾರಂ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಾನಾಂ ವಂದೇ ತದ್ಗುಣಬದ್ಧಯೇ ||
ಭಗವದುಮಾಸ್ವಾತಿಪಾದಚಾರ್ಯಾಣಾಂ.
- 432 10 ಯಂ ಚಕ್ರಂ ದ್ರಾಕ್ಷ್ಯದಶೇಂದ್ರಶೈಲೇಸಂಸ್ಥಾಪಯಾಮುಚ್ಚಲರತ್ನ
ಹೀತೇ ||
- 285 21 ಯತ್ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರಂ ವಸ್ತು ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಭ್ಯೋ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ್ಯ
ಕೃಚಿದೇಕಸ್ಮಿನ್ನಪಾತ್ರೇ ಪ್ರಕಾರೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಯತಿ ತತ್ ವಿಶೇಷ
ಣಂ ||
- 285 23 ಯತ್ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯತೇ ತತ್ ವಿಶೇಷ್ಯಂ.
- 364 9 “ಯತ್ನತ್ ತದ್ವ್ಯಂ” ಇತಿ ಹಿ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮಯಃ.
- 280 7 } ಯತ್ತದೋ ನಿತ್ಯಸಮ್ಪನ್ಧಾತ್.
- 466 7 }
- 114 16 ಯತ್ರ ವಿಕಸ್ಮಿತ್ ವಿಷಯೇ ಪ್ರವೃತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ
ಸಾ ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ ||
- 114 17 ಯತ್ರ ತು ಕೃಚಿತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಕೃಚಿದಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತಿ ಭಿನ್ನೇ ವಿಷ
ಯೇ ಸಾಂವೃತಸ್ಯ ವಿಭಾಷಾ ||
- 364 12 ಯದಾಹ ಭಗವಾನ್ ಪರಮಾಗಮಸೂತ್ರಕಾರೋಪಿ—“ಸದ್ವ್ಯ
ಲಕ್ಷಣ” ಮಿತಿ.
- 380 24 ಯದ್ವಾಚ್ಯೇಹಾ ಸವಿಷಯಾ ಧಾತವಸ್ತೇ ಸಕರ್ಮಕಾಃ | ಯೇ ತು
ಸರ್ವಿಷಯಮಾಹುರೀಹಾಂ ತೇ ಸ್ವರೂಪಕಾಃ ||
- 113 14 “ಯದ್ವ್ಯತ್ತಯೋಗಃ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಂ” ಇತ್ಯಾದೃದ್ವೈತ್ಯಲಕ್ಷಣಂ.
- 370 20 ಯಲ್ಲಕ್ಷಣೇನ ಅನುತ್ಪನ್ನಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಸಿಪ್ಪತನಾತ್ಪ್ರದ್ಧಮಿತಿ ಪ್ರಾಚಾ
ಮಹಿ ಸಮ್ಪತ್ತತ್ವಾತ್.
- 8 4 ಯಲ್ಲಿಂಗಂ ಯಾ ಸಕ್ಷಾಲ್ಯ ಯಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯವಚನಸ್ಯ |
ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಸಾ ಸಕ್ಷಾಲ್ಯ ಸಾ ಚ ವಿಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ||
- 163 26 ಯಸ್ಮು ಅಗತಃ ಪ್ರತೀತೋ ವಾ ಚಕಾರಃ ಸ ಸರ್ವೋಪಿ ಆರಾತೀಯ
ಮಹಾಕವಿಭಿಃ ಕುಳಿತೈವ ವ್ಯಪದಿಷ್ಯಃ ||
- 163 27 ಯಸ್ಮು ಲಕ್ಷಣತೋ ನಿಪಾತನಾದ್ವಾ ಅದಿಷ್ಯಃ ಸ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಲ್ಪಿ
ತಃ ಕ್ಷಳೋ ಹಿಂಃ ಕುಳೀತಿ |
- 14 12 ಯಸ್ಮಿನ್ಕಾರಕೇ ಧಾತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಭವಂತಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನಂ,
ಅನ್ಯದಪ್ರಧಾನಂ ||
- 8 17 ಯಾ ವಿಶೇಷ್ಯೇಷು ದೃಶ್ಯತೇ ಲಿಂಗಸಕ್ಷಾಲ್ಯವಿಭಕ್ತಯಃ | ಪ್ರಾಯ
ಸ್ತಾ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಾಃ ಸಮಾನಾರ್ಥೋವಿಶೇಷಣೇ ||
ಬೌದ್ಧಕಾರಿಕಾಯಾಂ ||

ಪುಟ. ಪದ್ಯಂ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

37	25	} ಯೋ ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ಚಾತಃ ಸಮಾಸೋ ಯತ್ರ ವಾ ಭವೇತ್ ಸ ಏನಂ ವಕ್ತಿ ಯುಕ್ತಾನ್ಮಸ್ತು ಲಿಂಗೈನ ಸಂಖ್ಯಯಾ
226	4	
283	25	
436	1	
116	24	ರೂಢಾನಾಂ ವೈತ್ಯತ್ಯನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್.
73	10	ಲಕ್ಷಣಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತಯೋಃ ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತೋ ವಿಧಿಬಲವಾಃ.
6	27	ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಃ.
164	21	ಲಕ್ಷಣೇನ ಅಸಿದ್ಧಾವೇವ ಹಿ ನಿಪಾತನಮರ್ಥವತ್.
380	23	ಲಜ್ಜಾ ಸತ್ಸಿದ್ಧಿತಿಚಾಗರಣಂ ವೃದ್ಧಿಹಯಭಯಜೀವಿತಮರಣಂ ಸ್ಯಪ್ನಕ್ರೀಡಾರುಚಿದೀಪ್ತೃಥಾಃ ಧಾತವ ಏತೇ ಕರ್ಮವಿಹೀನಾಃ
135	26	ಲಿಂಗಾರ್ಥಧರ್ಮೋ ಲಿಂಗಂ.
154	9	ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದ ಸ್ವರೂಪೋಚ್ಚಾರಣಂ ನಿಪಾತಃ.
175	17	ಲೋಪಪೂರ್ವಾದೇಶಯೋಃ ಯುಗಪದ್ವಿರೋಧಾತ್ ಸರ್ವಯೋಃವಾಗ ನ್ತವ್ಯಃ ; ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ವಾಭಿಪ್ರೇಷಣಾತ್.
78	30	ವರ್ಣಗ್ರಹಣೇ ಸರ್ವಗ್ರಹಣಂ ಕಾರ್ತವ್ಯತೇ ಕೇವಲಗ್ರಹಣಂ ಇತಿ ಕಾತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ
180	22	ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೌ ಚಾಸೌ ವರ್ಣವಿಕಾ ರನಾಶಃ ಧಾತೋಸ್ತದರ್ಥಾತಿರಯೇನ ಯೋಗಸ್ತದ್ಭೇದೇ ಪ ಜ್ಞಾ ವಿಧಂ ನಿರುಕ್ತಂ ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣೇ
119	6	ವರ್ಣಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುರುಃ ; ಹಿತೋಪದೇಶೇ.
16	9	ವರ್ಣೇ ವರ್ಣಸಮಾನ್ಮಯೇ ಶುದ್ಧಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ ಇತ್ಯೇಭಿಧಾನಾತ್.
201	22	ವಸ್ತುವಾತ್ರಸ್ಯಪಟುರಕತ್ವೇಪಿ ವಿವಕ್ಷಾತೋ ಹಿ ಕಾರಕಸ್ಯ ವಸ್ತು.
373	14	ವಸ್ತುವಾಚಿನಿ ನಾಮಾಸಿ-ಇತಿವಸ್ತುವಚನಾತ್.
6	19	ವಪಿ ವಾಗುರರಲ್ಲೋಪಮವಾಪ್ತೋರುಪಸರ್ಗಯೋಃ
24	33	ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ರಣಯೋರಜಿತ್ ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣಸ್ಯ ಅಭಯಚಂದ್ರವೃತ್ತಂ.
37	21	ವಾಕ್ಯೇ ವೃತ್ತಿಕಲ್ಪನಾಭಾವಾತ್.
100	14	} ವಾಚ್ಯವಾಚಕಯೋರಭೇದೋಪಚಾರಾತ್.
205	21	
293	8	
136	4	ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರ್ಣಯರೂಪಃ ಸಂಶಯಸ್ತು ಅನಿರ್ಣಯರೂಪ ಇತಿ ಅಸ್ಮೈವಾನಯೋರ್ಭೇದಃ.
136	4	} ವಿಕ್ರಿಯಾ ಹಿ ಸ್ವಗತಹೇತುಸಾಧ್ಯಾ,
27	27	

ಪುಟ.	ಪದ್ಯಂ.	ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.
59	23	ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋರ್ಯಕಾರ್ಥ್ಯನಿಯಮಾತ್.
5	14	ವಿಗ್ರಹಸಮಾಸಯೋಃ ಸಮಾನಾರ್ಥತ್ವನಿಯಮಾತ್.
41	16	ವಿಧಿನಿಷೇಧಶ್ಚ ಕಥಂಚಿದಿಷ್ಟಂ ಇತಿವಚನಾತ್.
227	2	ವಿಭಕ್ತಯೋ ಹಿ ತ್ರೇಧಾ-ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಃ, ಉಪಪದವಿಭಕ್ತಿಃ, ಸಾಧ್ಯ ನ.ಶಾಸನವಿಭಕ್ತಿಶ್ಚೇತಿ.
377	28	ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಂ ಪದಂ - ಇತಿವಚನಾತ್.
114	15	ವಿಭಾಷಾ ಹಿ ದ್ವೇಧಾ-ಕೇವಲವಿಭಾಷಾ, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಭಾಷಾ ಚೇತಿ.
173	9	ವಿರೋಧೇ ತು ವಿಕಲ್ಪಃ ಸ್ಫುಟ.
90	8	ವಿವಕ್ಷಾಯತ್ತಾ ಹಿ ಶಬ್ದಾನಾಮರ್ಥವತ್ತಾ.
288	1	ವಿವಕ್ಷಿತೋ ಮುಖ್ಯ ಇತೀಷ್ಟತೇನ್ನೋ ಗುಣೋವಿವಕ್ಷೋ ನ ನಿ ರಾತ್ಮಕಸ್ತೇ ತಥಾರಿಮಿತ್ರಾನುಭಯಾದಿಶಕ್ತಿರ್ವ್ಯಯಾವಧೇಃ ಕಾ ರ್ಯಕರಂಹಿ ವಸ್ತು
406	31	ವಿವಕ್ಷಾಭೀನೇ ಹಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಇತಿಸನ್ನಿ ಯೋಗಸರಿಭಾಷಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಪಾತ್
487	25	ವಿವಕ್ಷಾಯಾ ಏವ ನಿಯಮಕತ್ವಾತ್.
8	9	ವಿಶೇಷಣತ್ವಾಭಿಮತಬೋಧಿತವ್ಯವೃತ್ತಿಮತ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ.
286	1	ವಿಶೇಷಣಂ ದ್ವೇಧಾ - ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಂ ವೈಧಿಕರಣಂ ಚೇತಿ.
285	22	ವಿಶೇಷಯತಿ ಭೇದಯತಿ ವ್ಯವರ್ತಯತೀತಿ ವಿಶೇಷಣಂ.
8	10	ವಿಶೇಷ್ಯಗತವ್ಯವೃತ್ತಿಬೋಧಕತ್ವಂ ವಿಶೇಷ್ಯತ್ವಂ.
120	1	ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಸ್ಯ ಕ.ಮೂಕಾರತಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ.
289	22	ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವಃ ಕಾಮಚಾರತಃ
286	29	
285	24	ವಿಶೇಷ್ಯತೇ ಭೇದ್ಯತೇ ಇತರೇಭ್ಯೋವ್ಯಾವರ್ತ್ಯತ ಇತಿವಿಶೇಷ್ಯಂ.
222	1	ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ತಥೋತ್ತರಂ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಚ ಪಂಚೈತೇ ಪ್ರಾಚೋದೀಕರಣಂ ವಿದುಃ
8	6	ವೃತ್ತಂ ಸಾಮ ಉಕ್ತಾದಿಪಕ್ಷ್ಯಂಶತಿಪ್ರಭೇದಚ್ಛಂದಃ ಸ್ವಚ್ಛಂದಸನ್ನ ಭಾಗಭಾಗ ಸಮಾರ್ಥಸಮವಿಪ್ರಮತ್ತಿಭೇದಮಹಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರಮ ನೇಕಪ್ರಭೇದಂ ಪ್ರಾಚ್ಯೋತಪ್ರಾಸರಚನಂ ವಾಚ್ಯಯಮುಚ್ಯತೇ
107	25	ವೃತ್ತಯಃ ಕೃತ್ವದ್ಧಿತಸಮಾಸಾಃ.
86	13	ವೃತ್ಯನ್ತರಕಲ್ಪನಾಯಾಮಹಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪಪತ್ತಿರ್ಹಿ ಬೀಜಂ
17	24	ವೇದೇ ಮನ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಚ ಉದಾತ್ತಾನುದಾತ್ತಸ್ವರತಪ್ರಚಯ ಭೇದೇನ ಚಾತ್ಮಸ್ವಯ್ಯಾತ್
128	18	ವೈಯಾಕರಣಾನಾಮಿಯಂ ರಿತಿಃ-ಯತ್ರ ವಿಧಿನಿಷೇಧೋ ಏಕತ್ರ ವಿಷ ಯೇ ಸಮಾಕೀಲಂವರ್ತೇತೇ ತತ್ ವೈಕಲ್ಪಿಕಂ ; ಯತ್ರ ತು ಕೃಚಿತ ವಿಧಿರೇವ ಕೃಚಿತ ನಿಷೇಧ ಏವ ಇತಿವಿಷಯಭೇದವ್ಯವಸ್ಥಯಾ ತತ್

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

- ವೈಯವಸ್ಥಿತಂ ; ಯತ್ರ ತು ಲಕ್ಷ್ಯಾನುರೋಧಾತ್ ಉಕ್ತಾನ್ಯಕರಣಂ
ತದುಭಯಂ ಚ ತತ್ ಬಾಹುಲಕಮಿತಿ.
- 152 28 ವೈಶೇಷಿಕಪ್ರಾಪ್ತೌ ಔತ್ಸರ್ಗಿಕಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಸ್ವಾಯತ್ಪತ್.
- 109 21 ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಕೃತಿಜಾತಯಃ ಪದಾರ್ಥ ಇತಿ ಪರನಯಸ್ವಾಪ್ಪಬ್ಧಿ.
ಕಾರಾತಿ.
- 131 30 ವ್ಯವೇಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ವಾಕ್ಯ ಏವ ನ ಸಮಾಸೇ |
- 100 7 ವ್ಯವಹಾರ ತು ಅಬಲಂ ತದ್ರೂಪಿತ್ವೇನ (ವ್ಯಾಖ್ಯಾರೂಪಬಲರಾಹಿ
ತ್ವೇನ) ಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್.
- 43 1 ವ್ಯಾಪೃತೀನಾಮವಸ್ಥೇ ದ್ವೇ ಸಾಧ್ಯತಾ ಸಿದ್ಧತೇತಿಚ | ಸಾಧ್ಯತಾ
ಸಾಧನಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಸಿದ್ಧತಾ ನಿಷ್ಕೃತಾತ್ಮತಾ || ಸಾಧ್ಯಾ ಸಾಧಾತುವಾ
ಚ್ಯಾ ಸ್ವಾತ್ ಕೃತ್ಯಾಚ್ಯಾ ತು ಪರೋಚ್ಯತೇ | ಅಧಿಕಾವಚನಾದ್ಭಿ
ವೇ ಸಾರ್ಥಿಕಾವೇವ ತಿಚ್ಛತಾ || ತಿಚ್ಛಮು ತತ್ತಯೈ ವಾಹ ದ್ರವ್ಯ
ವದ್ಭವಮಾಹಕೃತ್ ||
- 73 9 ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಯೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೇ ಬಲವಾ ||
- 5 33 }
375 7 } ವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿ ಗರ್ವೀಯಸೇ ||
469 5 }
- 100 6 ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಬಲೀಯೋ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ರೂಪಬಲವತ್ತಯಾ ಸಾಧಕತ್ವಾತ್.
- 189 6 ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಫಲಕಂ ಹಿ ವಿಶೇಷಣಂ ||
- 44 8 ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಂ ವ್ಯಾಕರಣೋಪಮಾನಕೋಶಾಪ್ತವಾಕ್ಯಾದ್ಯೈವಹಾರ
ತತ್ತ್ವ | ವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷಾದ್ವಿವೃತೇರ್ವದಂತಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯತ ಸಿದ್ಧಪ
ದಸ್ಯ ವೃದ್ಧಾಃ |
- 216 24 ಶರ್ಚಾಸಹಾಗತಶಕ್ತೃಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಚ ಧನಾಜ್ಞಯಃ | ಸ್ವಧಯಾ
ಶ್ರಾದ್ಧದೇವಶ್ಚ ನೈರತ್ಯಾ ನಿಕಷಾತ್ಮಜಃ ||
- 136 6 ಶಬ್ದಧರ್ಮಏವ ಲಿಂಗ ನಾರ್ಥಧರ್ಮಃ ; ಯಥಾಹ ವಾಮನಃ-ಇಯ
ಮಯಮಿದಮಿತಿ ಶಬ್ದವೈವಸ್ಥಾಹೇತುಃ ಶಬ್ದಧರ್ಮೇ ಲಿಂಗಂ
ಇತಿ.
- 434 23 ಶಬ್ದರಾಶಿಪದ್ಯಂತಃ - ಇತಿವಚನಾತ್.
- 462 25 ಶಬ್ದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಂ ಹಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಾಸುಷ್ಠಾನಂ |
- 29 7 ಶಾಖೀ ಜ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಶಬ್ದೇನೈವ ಪೂರ್ಯತೇ ಇತಿನ್ಯಾಯಃ.
- 8 24 ಶಿಖಿಯಾ ವಟುಮದ್ರೋಕ್ಷೇತ್ ಕ್ವೇತಚ್ಛತ್ರೇಣ ಭೂಪತಿಂ | ಕೇಶವಂ ಕ
ಬ್ಧ ಚಕ್ರಾಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಭಿರ್ನೇತ್ರೈಃ ಪಿನಾಕಿನಂ ||
- 1 9 ಶ್ರಿಯಂ ದೇಯಾದ್ಯಸೃತಿಭವನಗುರೋರುಸ್ಸೃಕಮಲಾ ದುದೇತ್ಯೇ
ಕಾ ಭಾಷಾ ಸ್ವಯಮಖಿಲಭಾಷಾಪುರುಷ | ಪ್ರಸೇತೇ ತ್ರೈಲೋ
ಕ್ಯಂ ಸಮಮಥ ಧುನೀತೇಖಿಲತಮಃ ಸ ನೋ ದಿವ್ಯಾಮನ್ಯಾಹತ
ತನುಮಪಿ ಕ್ರೀಜಿನವಿಭುಃ ||

ಪುಟ. ಪಟ್ಟಿ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

27	20	ಶ್ರುತಪ್ರಕೃತಸಾಮರ್ಥ್ಯಾನುಮಿತೋ ಹಿ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಃ
377	9	
252	22	ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ಕಾರ್ಪಾಥ್ಯಂ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್ಕಿಂಚಿದ್ವಿಧಿಭಿಃ
6	24	ಶ್ರೀಯಃ ಶ್ರೀವರ್ಧಮಾನಸ್ಯ ಪರಮಜನೇಶ್ವರಸಮುದಯಸ್ಯ - ಅತಿ. ಆಪ್ತಮೀಮಾಂಸಾಲಕ್ಷ್ಯಾರೇ ವಿದ್ವಾನ್ಮನಸ್ಸಾವ್ಯಮಿಸಾದಾಃ
425	15	ಪಶ್ಯುಪ್ತೈಸ್ತು ಭೇದಕಾತ್. ಇತಿವಚನಾತ್.
21	3	ಷಿಧ್ಯಗತ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪಪಂಚೋಚ್ಚೇಚ್ಛಾ - ಇತಿಧಾತುಪಾಠಃ.
163	3	ಸಕಲಭಾವಾನಾಂ ಏಕಾನೇಕಾತ್ಯಕತ್ವಾತ್.
157	22	ಸಗದುತ್ಯೇವ ಮಹೇಂದ್ರಮಾಪ ಕೋಪಾತ್
282	29	ಸಂಖ್ಯಾಚ ಕಾರಕಂ ಚೈವ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥೋನಿಗದ್ಯತೇ
163	6	ಸಂಗ್ರಹನಯಾರ್ಪಣಯಾಭೇದಾಭಾವಾತ್.
156	28	ಸಜಾತೀಯಯೋರೇವ ಸನ್ನಿಯೋಗಕಿಷ್ಕತಾ
19	20	ಸಂಕ್ಷಾನಿಯಮನಿಷೇಧ. ಧಿಕಾರಸಿತ್ಯಪವಾದವಿಧಿಪರಿಭಾಷಾಃ ಅತಿ ದೇಶವಿಕಲ್ಪಾವಿತಿ ಗತಯಃ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನೇ ಸೂತ್ರಾಣಾಂ
363	5	ಸತ್ತಯಾಂ ಮಂಗಲೇ ವೃದ್ಧಿ ನಿವಾಸೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ಮಣಿ ಗತೌ ಚಾಪಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಂ ಪೂರ್ವಂ ಭವತೀತಿ ವಿದುಃ
17	18	ಸತ್ತಾವಿಸಾ ತಹಾ ಸರಾ ಭಣಿಯಾ
45	18	ಸತ್ತಾವ್ಯಾನ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಕೃತ್-ಇತಿ ವಚನಾತ್.
207	28	ಸದಸದಾತ್ಯಕತ್ವಾದ್ಯಸ್ತುನಃ
52	5	ಸದೃಶಂ ತ್ರಿಷು ಲಿಂಗೈಷು ಸರಾಸು ಚ ವಿಭಕ್ತಿಷು ವಚನೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ಯನ್ಮನ್ವೇತಿ ತದವ್ಯಯಂ
146	1	ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾಮುದ್ಯಾಂ ೪೬ ಪೃಷ್ಠೆ. ಶಾಕಟಾಯನವ್ಯಾಕರಣೇ ೧೩ ಪೃಷ್ಠೆ. ಕಾತಂತ್ರವ್ಯಾಕರಣೇ ೬೩ ಪೃಷ್ಠೆ.
156	22	ಸನ್ನಿಯೋಗಕಿಷ್ಕಾನಾಂ ಸಹ ವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಹ ವಾ ನಿವೃತ್ತಿರಿತಿ
157	13	ನಿಯಮಾತ್.
358	23	
226	23	ಸಮಯಗ್ರಹಣೇ ಯದವಚ್ಛೇದೇನ ಕಕ್ತಿಗೃಹ್ಯತೇ ತದವಚ್ಛೇದೇ ನೈವ ವಾಚ್ಯವಾಚಕಭಾಷಾಃ
294	30	ಸಮಂ ಸರ್ವಾರ್ಥ ಇತಿ ವಚನಾತ್
109	8	ಸಮಸ್ಯನಾನಾಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭೇದೇ ಸತ್ಯೇವ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ
	14	
222	20	ಸಮುದಾಯಾದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ ರಣಂ ನಿರ್ಧಾರಣಂ
223	2	
10	6	ಸಮುದ್ರಭೌಷಾಕೃತಿರಹತಿ ಪ್ರಭೌಯದಾ ತ್ವಮುತ್ಪರ್ಷಮುಪಾ ಗತಾ ಭೃಶಂ ಅಕೇಷಭಾಷಾತ್ಯತಯೋ ತ್ವಯಾ ತದಾ ಕೃತಂ ನ

ಪುಟ. ಪದ್ಯ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

ಕೇಪಾಂ ಹೃದಿ ಮಾತರದ್ಭೂತಂ ||

ಪದ್ಯನಂದ್ಯಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ.

268 12) ಸಮೀಕೀಭಾವಸಮ್ಯಕ್ತ್ವೈಃ ಸ್ವಪೇಕ್ಷಾತ್ವರಣೇಷು ಚ | ಇತ್ಯುಭಿ
272 4) ಧಾನಾತ್.

6 6 ಸರ್ವಜ್ಞೋಽನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಃ ಇತಿ. ಸಮಂತಭದ್ರಪಾದಾಃ.

63 6 ಸರ್ವನಾಮುಲಬ್ದಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥ ವಾಚಕತ್ವನಿಯಮೇನ ಪೂರ್ವಪರಾ
ಮುರ್ತಿನಿಯಮಾಭಾವಾತ್

145 15 ಸರ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ ಸಲಿಂಗಂ ಇತಿ ನಿಯಮಾತ್.

158 1 ಸರ್ವವರ್ಮಾಭಿಪ್ರೇತ ಋಭುಕ್ಷಿಣಬ್ಧಿಃ.

138 4 ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮುಪಿ ಚಿದಚಿತ್ಸಾಧಾರಣೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾಗಮಗಮ್ಯೋ
ಧರ್ಮ ವಿಲೇಖ ಏವ ಲಿಂಗಂ ಇತಿ ||

274 17 ಸಂಸ್ಕೃತಾಸಂಸ್ಕೃತಯೋಃ ಸಮಾಸೋ ನಾಸ್ತಿತಿ ಹಿಂಪ್ರಸಿದ್ಧಿಃ |
ಸಾಚಲತೃಗ್ಗಿಕೇ ಕ್ವಚಿದಪೋದ್ಯತೇ.

143 31 ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತೈಃ ಅಪರಸ್ಯ ಬಾಧನಾತ್.

100 11 ಸಾಕ್ಷಾದಸಾಕ್ಷಾದುಭಯಮಧ್ಯೇ ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ಪ್ರಬಲಂ.

104 12 ಸಾಧನಂ ಬಾಧನಂ ವಾ ಪಿಸಕೃದೇವ ಹಿ ನಾಸಕ್ತ | ಕೃತಸ್ಯ ಕರ
ಣಾಭಾವಾನ್ಯತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಯಥಾ ||

73 6 ಸಾಪೇಕ್ಷಾನಿರಪೇಕ್ಷಯೋಃ ನಿರಪೇಕ್ಷೋ ವಿಧಿಬಲವಾನ್.

141 7 ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಪುಂಸಕತ್ವಂ.

2 15 ಸಾರವದನಲಸ್ಪರ್ಶಸೂಚಕಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರರೂಪಸೂತ್ರಂ . . . . . ||

73 12 ಸಾವಕಾಶನಿರವಕಾಶಯೋಸ್ತು ನಿರವಕಾಶೋ ಬಲವಾನ್.

15 7) ಸಿದ್ಧಿರಾಂ ಶಬ್ದಾನಾಮನ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ವ್ಯಾಕರಣಂ.
137 3)
295 18)

21 4 ಸಿದ್ಧಿ ಸ್ವರೂಪಾವಾಪ್ತಿಃ ; ಸಿದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮೋಪಲಬ್ಧಿಃ ಇತಿ.
ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದಸ್ವಾಮಿಭಿಃ ನಿರೂಪಿತತ್ವಾತ್.

41 17) ಸಿದ್ಧಿರನೇಕಾನ್ತತ್ವ - ಇತ್ಯನೂತ್ರಯಚ್ಚ ಭಗವಾನ್ |
186 12)

66 15) ಸಿದ್ಧೀಸತ್ಯಾರಮ್ಭೋ ನಿಯಮಾರ್ಥಃ.
106 4)
10 10)
250 10)

67 23) ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರಸಂಗಃ.
68 4)
32)

26 29 ಸ್ವಸ್ಥೋ ಯಮಾ ಋಷಿಶ್ವಾಸ ಉಚ್ಚ ರತ್ನಾಕ್ಷರಂ ಲಭು | ಕಾಲೇನ
ಯಾವತಾ ಸಾ ಸ್ವಾತ್ ಮಾತ್ರೇತಿ ಮುನಯೋ ವಿದುಃ ||

ಪುಟ. ಪಕ್ಕ.

ಪ್ರಮಾಣವಚನಗಳು.

72	6	ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ನಿಮಿತ್ತಮಾದಾಯಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸ್ವಗೋಚರೇ ಸ್ವಕಾರ್ಥಂ ಕುರ್ಮತೋರತ್ರ ಸ್ವರ್ಥಾ ನೈವಾವಿರೋಧತಃ
201	5	ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಕರ್ಮತ್ವಂ ಸರ್ವತ್ರೈವಾಸ್ತಿ ಕಾರಕೇ ವ್ಯಾಪಾ ರಭೇದಾವೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಕರ್ಣತ್ವಾದಿಸಂಭವಃ
209	16	ಸ್ವಾಭಿಮನ್ಯವಧಾಯಕಂ ಇತಿನಚನಾತ್.
364	20	ಸ್ವಾರ್ಥಮಭಿಧಾಯ ಶಬ್ದೋನಿರಪೇಕ್ಷೋ ದ್ರವ್ಯಮಾಹ ಸಮವೇತಂ ಸಮವೇತಸ್ಯ ತು ವಚನೇ ಲಿಂಗಂ ಸಂಖ್ಯಾಂ ವಿಭಕ್ತಿಶ್ಚ
1	13	ಸ್ವೋದಜ್ಞ ಶಬ್ದಶಾಸನವೃತ್ತೇರ್ಭಾಷಾದಿಮಂಜು ರೀನಾಮ್ನಃ ತನವಾನಿ ಮಂಜು ರೀಮಕರನ್ನಾಖ್ಯಾಯಿಷ್ಠಕೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ
208	12	ಹೇತುರ್ದೀಪವಿಧಃ - ಕಾರಕೋಜ್ಞಾಪಕಶ್ಚೇತಿ.
147	21	ಹ್ರಸ್ವೀರ್ಘಪುಂತಾಃ ಸ್ವಸಂಜ್ಞಯಾ ಶಿಷ್ಯಮಾಣಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯೈವ ಸ್ಥಾನೇ ವೇದಿತವ್ಯಾಃ ಇತಿನಿಯಮಾತ್.

APPENDIX V.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 5.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಗಳಾದ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ,
ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಗಳು.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
1	4	...	2
2	6	...	3
3	...	1	...
4	10	2	4
5	...	...	...
6	13	4	6
7	13	4	7
8	72	15	37
9	...	...	...
10	81	...	...
11	82	...	...
12	216	...	194
13	...	...	...
14	...	...	...
15	...	...	...
16	93	15	39
17	217	84	195
18	35	7	16
19	316	...	249
20	304-308: 312-316	...	242-248; 250-257; 264
21	308; 310; 311; 313; 316;	...	252; 254; 259-262; 265-269.
22	...	...	...
23	...	...	...
24	...	...	...
25	...	...	...
26	...	...	...
27	...	...	...
28	...	...	...
29	...	...	...
30	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಪಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
31	...	...	...
32	...	...	...
33	...	...	...
34	49	7	17, 18
35	53	9	22
36	52	8	9, 20, 21
37	55	9	24
38	...	...	...
39	...	...	...
40	...	...	...
41	56	...	27
42	...	...	...
43	...	...	...
44	56	10	25, 26
45	53	9	23
46	58	53	144
47	61	...	...
48	61	...	...
49	57	...	...
50	61	...	...
51	61	...	...
52	...	...	...
53	69, 180	14, 50	34, 35, 36, 139
54	70	...	...
55	172	...	139
56	70	67	...
57	232	...	...
58	228, 223	...	...
59	77	...	...
60	179	...	...
61	245	...	...
62	...	...	...
63	231	96	213, 220
64	246	...	...
65	...	...	...
66	...	...	...
67	59	...	...
68	188	58	155
69	86	43	111
70	...	...	...
71	...	...	...
72	...	...	...
73	43	...	...
74	42	...	...
75	42	...	...
76	45	...	...
77	104	20	53
78	103	23	52
79	161	44	119

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮುಣಿದರ್ಶನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕನ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
80	...	161	...	44	...	113
81	...	61	...	...	...	...
82	...	183	...	65	...	119, 121
83	...	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...	...
89	...	65, 66	...	11	...	28, 29, 30
90	...	...	...	...	...	...
91	...	67	...	12	...	3
92	...	...	...	...	...	...
93	...	68	...	13	...	32, 33
94	...	...	...	...	...	...
95	...	158	...	66	...	114
96	...	168	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...	...
101	...	...	...	...	...	...
102	...	...	...	...	...	...
103	...	91	...	...	...	...
104	...	...	...	...	...	...
105	...	155	...	38	...	99
106	...	92	...	...	...	...
107	...	155	...	...	...	...
108	...	88	...	...	...	...
109	...	"	...	...	...	...
110	...	"	...	...	...	...
111	...	"	...	...	...	...
112	...	"	...	...	...	...
113	...	"	...	...	...	...
114	...	"	...	...	...	...
115	...	83	...	39	...	100, 101, 102
116	...	...	...	...	...	...
117	...	82, 83	...	38, 39	...	98, 100
118	...	...	...	...	...	...
119	...	...	...	...	...	...
120	...	83	...	38	...	98
121	...	...	...	...	...	...
122	...	85	...	41	...	105
123	...	84	...	40	...	103
124	...	84	...	40	...	105
125	...	...	...	...	...	...
126	...	...	...	...	...	...
127	...	84	...	41	...	104
128	...	87	...	42	...	107

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ಸುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸಂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮುಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸಂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸಂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸಂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
129	... 86, 87	... 42, 43	... 106; 108-111
130	... 86	... 43	... 110
131	... 86	... 43	... 110, 111
132	... 87	... 42	... 110
133	... 86	... 42, 43	... 111
134	... 86, 87	...	... 108, 109
135	... 86	...	... 111
136	... 86	...	... 110, 111
137	... 86	...	... 111
138	... 253	...	... 116
139	...	...	...
140	... 20, 21	... 65	... 119
141	... 259	...	...
142	...	...	...
143	... 255	...	...
144	... 258, 263	...	...
145	... 258	...	...
146	... 258	...	... 115
147	... 254	...	...
148	... 279	...	...
149	... 257	...	...
150	... 272	...	...
151	... 281	...	...
152	... 260	...	...
153	...	...	...
154	... 261	...	...
155	...	...	...
156	... 262	...	...
157	... 270	...	...
158	...	...	...
159	... 268	...	... 122
160	... 280, 281, 283, ... 286, 288	...	...
161	... 120	...	...
162	...	...	...
163	... 150, 154	... 37	... 95, 96, 97
164	...	...	...
165	... 152	...	...
166	... 96	... 17	... 41, 47
167	... 97	...	... 41
168	...	...	...
169	... 153	...	...
170	... 99, 100	...	...
171	... 99	...	...
172	... 153	...	...
173	...	...	...
174	... 151	...	...
175	... 157	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ನೋತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ನೋತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾನಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ನೋತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಪೂರದಲ್ಲಿಯ ನೋತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
176)			
177)	...	112	...
178)			
179	...	157	...
180	...	99, 187	...
181	...	...	...
182	...	...	...
183	...	...	...
184	...	208	...
185	...	...	...
186	...	...	...
187	...	...	...
188	...	...	...
189	...	...	...
190)			
191)	...	208	...
192)			
193	...	...	...
194	...	...	...
195)			
196)	...	208	...
197)			
198	...	208	...
199)			
200)	...	208	...
201)			
202	...	...	...
203	...	93	...
204	...	126, 127	...
205	...	...	...
206	...	...	...
207	...	128	...
208	...	...	...
209	...	128	...
210	...	...	...
211	...	...	...
212	...	...	...
213	...	129	...
214	...	129	...
215	...	129, 130	...
216	...	...	...
217	...	...	...
218	...	...	...
219	...	130	...
220)			
221)	...	131	...
222	...	133	...
223	...	133	...
224	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾನಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ			
225	...	132	...	27	...	85
226	...	...	...	...	...	...
227	...	105	...	19	...	45
228	...	126	...	...	...	75
229	...	...	...	...	...	...
230	...	140	...	33	...	...
231	...	134, 135, 136	...	26, 27	...	88
232	...	95	...	17	...	40
233	...	101	...	18	...	43
234	...	95, 96	...	17	...	41
235	...	95, 96	...	17, 21	...	41, 48
236	...	96, 97	...	21	...	47
237	...	97	...	...	...	...
238	...	...	...	...	...	...
239	...	97	...	18	...	42
240	...	...	...	...	...	...
241	...	99	...	...	...	44
242	...	101	...	...	...	43
243	...	...	...	...	...	...
244	...	101	...	...	...	...
245	...	...	...	...	...	...
246	...	...	...	...	...	...
247	...	...	...	...	...	...
248	...	162	...	45	...	125
249	...	...	...	...	...	...
250	...	...	...	...	...	...
251	...	105	...	19	...	46
252	...	123, 124	...	28, 29	...	70, 71
253	...	125	...	29	...	72
254	...	123	...	30	...	73
255	...	117	...	32	...	67
256	...	118	...	31	...	68
257	...	113	...	25	...	62
258	...	103	...	20	...	49
259	...	106	...	23	...	52
260	...	105	...	22	...	50
261	...	106	...	22	...	51
262	...	108	...	24	...	54
263	...	...	...	...	...	...
264	...	109	...	...	...	...
265	...	110	...	24	...	56, 55
266	...	...	...	...	...	...
267	...	...	...	...	...	...
268	...	110	...	...	...	...
269	...	...	...	...	...	...
270	...	...	...	...	...	...
271	...	116	...	...	...	...
272	...	107	...	23	...	60, 61
273	...	107	...	23	...	61

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮೂಡಿದವನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾನ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
274	...	113	...	25	...	63, 64
275	...	114	...	...	...	...
276	...	113	...	25	...	63, 64
277	...	119	...	...	...	69
278	...	121	...	...	...	...
279	...	121	...	...	...	...
280	...	119, 121	...	...	...	57, 58
281	...	119	...	...	...	59
282	...	147	...	...	...	94
283	...	...	...	...	...	...
284	...	146	...	36	...	93
285	...	147	...	...	...	...
286	...	148	...	...	...	...
287	}	146	...	36	...	92
288						
289	}	122 B	...	...	...	...
290						
291						
292	...	162	...	45	...	124
293	...	...	...	...	...	...
294	...	168	...	...	...	...
295	}	174	...	63	...	132
296						
297	...	...	...	...	...	...
298	}	167	...	48	...	133
299						
300						
301	...	...	...	...	...	...
302	...	...	...	...	...	...
303	...	...	...	...	...	...
304	...	...	...	...	...	...
305	...	...	...	...	...	...
306	...	165	...	47	...	129
307	...	164	...	46	...	128
308	...	...	...	...	...	...
309	...	164	...	46	...	127
310	}	165	...	47	...	131
311						
312	...	185	...	...	...	...
313	...	...	...	...	...	...
314	...	165	...	47	...	130
315	...	...	...	...	...	...
316	...	...	...	...	...	...
317	...	...	...	...	...	...
318	...	...	...	...	...	...
319	...	...	...	...	...	...
320	...	...	...	...	...	...
321	}	137	...	35	...	89
322						

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮುಷಿಧರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
323 }	...	102	...
324 }	...	102	...
325	...	137	...
326	...	139	...
327 }	...	139	35
328 }	...	186	...
329	...	...	...
330	...	186	...
331	...	185	...
332	...	176	...
333	...	179	...
334	...	179	...
335 }	...	180	...
336 }	...	180	...
337	...	181	...
338	...	181	...
339	...	181	...
340	...	181	...
341	...	182	...
342	...	182	...
343	...	182	...
344	...	170	...
345	...	170, 172	...
346	...	172	...
347	...	172	...
348 }	...	166	...
349 }	...	166	...
350	...	...	...
351	...	189	...
352	...	188	...
353	...	188	...
354	...	188	...
355	...	189	...
356	...	189	...
357	...	...	...
358	...	187	...
359	...	187	...
360	...	188	...
361	...	190	...
362	...	190	...
363	...	191	...
364 }	...	192	...
365 }	...	192	...
366	...	192	...
367	...	192	...
368	...	176	...
369	...	184, 173	...
370	...	169	...
371	...	175	...
		...	55
		...	...
		...	149

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ಸುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮಣಿದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
372	184	...	...
373	175	...	55
374	291	...	...
375	290	...	...
376	...	...	...
377	...	...	...
378	208; 294; 295	...	...
	296	...	...
379	173	...	...
380	167	...	...
381	167	...	48
382	...	...	134
383	202, 214	...	75
384	200	...	...
385	...	...	186
386	195	...	64
387	...	...	...
388	...	...	192
389	194	...	...
390	193	...	51
391	...	...	...
392	...	...	140, 141
393	...	...	...
394	195	...	64
395	...	...	...
396	194	...	...
397	195	...	64
398	...	...	...
399	...	...	...
400	...	...	...
401	...	...	...
402	206	...	74
403	205	...	...
404	203	...	78
405	197	...	68
406	...	...	...
407	197	...	68
408	197	...	68
409	197	...	68
410	201	...	...
411	199	...	70
412	199	...	70
413	203	...	...
414	202	...	...
415	204, 206	...	...
416	203	...	...
417	...	...	...
418	197	...	68
419	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದ ಮುಖ್ಯದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾನುಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.
420	200	73	169
421 }	111	...	...
422 }	199	69	171
423	204	...	...
424	198	...	...
425	198	69	170
426 }	214	74, 75	173, 174
427 }	214	75	175
428	211	76	179
429	211	76	178
430 }	207	77	177
431 }	207	81	176
432	...	...	...
433	248	...	...
434	...	...	...
435 }	...	80	182
436 }	...	...	...
437 }	...	...	...
438	215	...	...
439	217	84	195, 198
440	...	...	...
441	...	...	...
442	...	...	...
443	...	...	...
444	...	...	...
445	221	86	196
446	...	...	...
447	...	...	...
448	...	...	...
449	...	...	...
450	245	...	...
451	...	...	...
452	226	...	...
453	266	88	208
454	225	88	205
455	...	...	...
456	...	...	...
457	225	88	205
458	226	89	207
459	244, 245	...	...
460	...	...	...
461	...	...	...
462	220	...	...
463	227	90	209
464	...	...	...
465	229	91	215
466	225	...	...
467	229	...	218

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾ ನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದ ಮೂಲದರ್ಶನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾವ್ಯವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಪಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ			
468 }	...	125, 230	...	92	...	216
469 }	...	...	...	91	...	219
470	...	229	...	...	...	...
471	...	...	...	...	...	...
472	...	242	...	...	...	...
473	...	...	...	...	...	...
474	...	...	...	...	...	...
475	...	...	...	...	...	...
476	...	221	...	86	...	210
477	...	240	...	...	...	236
478	...	240	...	...	...	236, 239
479	...	233, 237	...	...	...	...
480	...	240	...	...	...	230
481	..	239	...	...	...	...
482	...	...	...	...	...	...
483 }	...	240	...	...	...	229
484 }	...	...	...	...	...	...
485	...	239	...	...	...	228
486	...	239	...	...	...	235
487 }	...	239	...	...	...	228
488 }	...	...	...	...	...	...
489 }	...	238	...	..	...	226
490 }	...	...	...	...	...	...
491	...	237	...	...	...	232
492	...	237	...	...	...	234
493	...	237	...	...	...	233
494	...	245	...	...	...	234 (ಪ್ರತಿ)
495	...	...	...	...	...	...
496	...	...	...	...	...	...
497	...	...	...	...	...	...
498	...	243	...	...	...	...
499 }	...	242	...	...	...	...
500 }	...	...	...	...	...	...
501	...	242	...	...	...	231
502	...	...	...	...	...	...
503 }	...	232	...	...	...	...
504 }	...	...	...	...	...	...
505	...	241	...	...	...	237
506	...	241	...	...	...	238
507	...	241	...	...	...	239
508	...	...	...	...	...	...
509	...	237	...	...	...	233
510	...	...	...	...	...	...
511	...	232	...	...	...	230
512 }	...	...	...	...	...	...
513 }	...	232	...	...	...	212
514 }	...	...	...	...	...	...
515	...	...	...	...	...	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಕಾಸದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಶಬ್ದಮೂಲದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕಾನ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಪಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ
516}			
517}	...	232	...
518}	...	...	...
519	...	...	...
520}	...	...	...
521}	...	238	...
522	...	...	227
523	...	...	197
524	...	...	...
525	...	234	...
526	...	234	...
527	...	...	94
528}	...	...	222
529}	...	234	...
530	...	251 B	...
531}	...	251 B (ವೃತ್ತಿ)	...
532}	...	...	...
533}	...	231	...
534}	...	...	96
535}	...	...	213
536	...	231	...
537	...	...	96
538	...	...	...
539	...	231	...
540	...	157	96
541	...	...	66
542	...	...	...
543	...	...	...
544	...	236	...
545	...	203	93
546	...	203	...
547	...	186	...
548	...	201	...
549	...	213	...
550}	...	...	...
551}	...	213	...
552}	...	...	...
553	...	...	120, 180
554	...	210	120
555	...	...	...
556}	...	...	...
557}	...	211	...
558}	...	...	76
559}	...	...	...
560}	...	210	...
561}	...	211	...
562}	...	...	...
563	...	218	...

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದ ನುಕಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಶಬ್ದಮುಖದರ್ಪಣ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾ ಭೂಷಣದಲ್ಲಿಯ ಸೂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ.			
564 }	...	211	...	...	...	
565 }	...	210	...	...	...	
566 }	...	211	...	76	...	179
567 }	...	...	...	...	...	
568 }	...	...	...	...	...	
569 }	...	211	...	76	...	178
570 }	...	...	...	...	...	
571 }	...	...	...	...	...	
572 }	...	...	...	...	...	
573 }	...	211	...	76	...	178
574 }	...	...	...	...	...	
575 }	...	...	...	...	...	
576 }	...	...	...	...	...	
577 }	...	...	...	...	...	
578 }	...	...	...	...	...	
579 }	...	225	...	95	...	206
580 }	...	236	...	93	...	225
581 }	...	...	...	...	...	
582 }	...	63	...	...	...	
583 }	...	...	...	...	...	
584 }	...	...	...	...	...	
585 }	...	234	...	93	...	221
586 }	...	249	...	...	...	
587 }	...	246	...	...	...	
588 }	...	...	...	...	...	
589 }	...	...	...	...	...	
590 }	...	...	...	...	...	
591 }	...	235	...	...	...	
592 }	...	246, 249	...	...	...	

APPENDIX VI.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 6.

A.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದಿಂದ ಉದ್ಭೂತವಾದ ಸೂತ್ರಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಧತಿ.	ಸೂತ್ರಗಳು.	ಸೂ.	ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ.
167	28	ಅತಿಹೀನದಿಂದ ರೇಫಾಶ್ರಿತವಾದ	28	18
376	18	ಅಮರಯಿರೆನೆವುಗಳಕ್ಕುಂ	254	217 ಬೀರಿಕೆ.
171	15	ಅವಧರಪುದು ವಿಬುಧರ್	3	4
171	20	ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿಯೋಗ	76	64
252	16	ಅತ್ತಣೆಮೆಂದು ನಿಮಿರ್ಜ್ಜವ	141	116
76	14	ಆತ್ಮದಿಸರ್ಪಣದಿಂದ	63	53
168	1	ಇವು ವರ್ಣಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಪವು	26	19
233	23	ಏಕದ್ವಿತ್ವಬಹುತ್ವ	115	94
164	31	ಕೃತಿವಾರ್ಗದೊಳುಂಟು ಟಕಾರ	29	21
117	19	ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ ಕೆಲವು	47	36
260	1	ಸಿನತೆನತು ತನತೆನಿಪ್ಪಿವು	178	142
102	17	ಪರಪದಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರ	71	59
41	10	ವಿಠತಮೆಸಿಕ್ಕಾಪ್ಪಯಮುಂ	99	81
76	9	ಸ್ವರಮಿದೋಳರೆ ವಿಭಕ್ತಿ	62	52

B.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಕರ.

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಧತಿ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.	ಆಕರ.
56	29	ಅಕ್ಕಟ ಖಳನಂ ಜವನೇಕಿಕ್ಕನೊ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
73	22	ಅರಮಗನಿಪ್ಪಗ ಟಲಗದ	ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ II, 37.
131	24	ಅರಲ ಸರಲ್ಲದಾರ ಮನಮಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
199	18	ಅರಸರೊಳಲಗೆ ಸರಸಮಂ	ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ III,

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ. ಪಂಕ್ತಿ.

ಉದಾಹರಣೆಗಳು.

ಅಕರ.

193	17	ಅವಳ್ಳಿರೋಳವಂದಿರಂ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ I, 94.
407	8	ಅಲಿಲಿಸಿ ಕುನುದಿನಿಯಂ	ಪಂಪರಾಮಾಯಣ.
463	36	ಆಗದರ ಮನಮನಖಿದೋಡೆ	ಧರ್ಮಪುತ್ರ.
93	1	ಆರಯ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಾಧಾರಂ	ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ, 313.
333	23	ಇಂದ್ರಂಭೋಲಿ ವಿಭವಯುತಂ	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ, ಸೂ.
			214.
401	23	ಇರುಮರುಳೆಕುಪ್ಪವೈಯಾಕರಣಂಗೆ	ಆದಿಪುರಾಣ I, 211.
39	31	ಇಹಪರಸಾಕ್ಷ್ಯಮೆಂಬಿರಡುಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ.
402	13	ಎನಗೊಪ್ಪಂಗುಪಭೋಗ್ಯಮಲ್ಲು	ಆದಿಪುರಾಣ XIV, 31.
245	1	ಎನಿತ್ತೆಸಿತ್ತಂಬುಜಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ	{ ಶ. ದ. ಸೂತ್ರ 118. ಕಾ. ಲೋ. 359. ಕ. ಭಾ. ಭೂ. ಸೂ. 68. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 1092.
168	11	ಒಲಗಸಾಲೆ ಪೂಗಿಡುಗಳೋಳಿಗೆ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ, II.
118	10	ಕಾ ಕೇನಾರ್ಥಿ ಕೋ ದರದ್ರಃ	ಪಂಪಭಾರತ, VI, 40.
99	10	ಜವನಂ ಭಾವಲಯಂ	ಪೊನ್ನನಜಿನಾಕ್ಷರಮಾಲೆ.
			ಕ. ಕವಿಕಿರತೆ, ಪುಟ 38.
166	30	ಚಳದಳಕಂ ಹರ್ಷೋದ್ಗತ	ಪಂಚತಂತ್ರ, ಪುಟ 49.
			ಪು. 101.
169	19	ಚುಟ್ಟಿದವೊಲೆ ಬಿಸಿಲಳುರ	ಶ. ಸೂ. 24.
372	18	ತನಿವಣ್ಣಂ ಲಂಚಮಿವಂ	ಕಬ್ಬಿಗಂಕಾವ, 317.
378	22		
398	16	ತಟ್ಟಿಸುಗಸ್ತಸ್ತುತಿಕುನುದಿನಿಯಂ	{ ಲೀಲಾವತಿ, I, 1. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 7.
166	25	ತಿಳಿವೆಳಗಿನ ತೆಳ್ಳೆಳಗಿನ	ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ.
407	3	ತುಂಗಭಿನಸ್ತನಂ ಬೆಮರೆ	ಆದಿಪುರಾಣ, XII, 15.
127	1	ದಿನದಿಂ ಭರದಿಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ವರ್ತ	ಶ. ದ. ಸೂ. 67.
228	28	ಧೀರನುದಾರಂ ಕಲಿ	ಶ. ದ. ಸೂ. 140.
186	22	ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೋಳೆ	ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ, III,
			50.
131	16	ನನೆಯಂಬಂ ಕಂತುವಿಂದಂ	ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣ; II.
84	7	ನಯನದೋಳಮೆಬೆರ್	ಗದಾಯುದ್ಧ, V, 31.
151	14	ನರೆಯಖಿಯದೆ	{ ಧರ್ಮನಾಥಪುರಾಣ. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 50. ಕ. ಕವಿಕಿರತೆ, ಪುಟ 347.

ಕ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪದ್ಯ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.	ಅಕರ.
181	11	ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ಕೂಡುವ ಪುಟಿಲೆ	ಪಂಪಭಾರತ, III, 36.
301	1	ಬಡನಾದಿರರಸ	ಶ. ದ. ಸೂ. 102.
102	22	ಬರಿಸಿ ಪ್ರಧಾನರಂ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 24. ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ, II, 7.
169	12	ಬಿಲ್ಲುದು ಬಳ್ಳವಾಡಿ	ಶ. ದ. ಸೂ. 24.
401	4	ಬಾರ ಮರಾಳಿಕಾಗಮನೆ	ಶ. ದ. ಸೂ. 125
116	18	(ಬಿಂಕಂ) ಬಿಟ್ಟುಂಟೆ ಸವಂ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 15. ಕಾ. ಲೋ. I, 18.
362	10	ಮದಮಾತಂಗದವೊಲೆ	{ ಲೀಲಾವತಿ, V, 120. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 861.
168	21	ಮಣಿಗೊಂದು ಕೋಡದುಗ್ರಾತಪಕೆ	{ ಮಧುರನ ಗುಮ್ಮಟಸ್ತುತಿ., ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ ಪುಟ 351.
369	1	ಮುಂ ಬಿಸಜೋದ್ಭವಂ	{ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ, IV, 33.
87	19	ಯಕ್ಷೋ ಯಾದೃಶಃ	{ ಲೀಲಾವತಿ ಅ. I, 40. ಕಾವ್ಯಸಾರ, 48. ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ, ಪುಟ 201.
316	18	ಲಂಕಾಧೀಶನ ಜಯವಧು	{ ಪಂಪರಾಮಾಯಣ, XIV. 185.
82	5	ನರಸಂಧ್ಯಾಕ್ಷರದಂತಿರೆ	{ ಶ. ದ. ಸೂ. 10. ಕಾ. ಲೋ. 14.
262	26	ಶ್ರೀಕೇಳೀನಿಲಯಂ	ಪಂಪರಾಮಾಯಣ, I, 1.
56	13	ಶ್ರೀನಾರಸತಿ ದೀಕ್ಷಯಂ	ಅಡಿಪುರಾಣ, XVI, 73.
263	2	ಶ್ರೀಮದ್ಭವ್ಯಾಳಿಕಾ	ಧರ್ಮಸಂಕ್ಷೇಪ.
132	1	ಶ್ರೀರಾಮಾನಂದ ಕೌಸ್ತುಭ	ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ, I, 1.
316	33	ಸವಣಂ ಬಳಸಂಗೊಳೆ	ಶ. ದ. ಸೂ. 167.
277	21	ಹರಹಾಸಕ್ಕಿಂ ದೇವಣಿ	{ ಭಂಡೋಂಬುಧಿ. ಕ. ಕವಿಚರಿತೆ, ಪುಟ 47.

C.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಬ್ದಾನುಶಾಸನದಲ್ಲಿಯ ಆಕರ ದೋರೆಯದ ಕನ್ನಡದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ
ವರ್ಣಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ.

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪದ್ಯ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು
402	23	ಅನವಧಿಕಕನ್ಯಾನ್ವಿಜ್ಞರ	
334	5	ಅಂಕಗಾಢಿನ ಗಂಜುಪನಂ	
168	16	ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ತುಂಬಿದಂಬುಜದ	
379	6	ಅವತೋಕಾಸಳಿ ನೈಚಿಕೀಪ್ರತಿ	
127	4	ಅವಧಾನವೆಚ್ಚದೊಂದಲಿ	
444	19	ಅಸಂಪೂರ್ಣಮನವರುಪುವುದಂ	
87	30	ಅಸವಾಂಭಿಗೈ ಮೂಜುಗಣಂ	
56	32	ಅಹಕ ಗಗನಮು ನೀಳ್ವ ನಿಂದಾ ಮುನೀಂದ್ರಂ	
248	21	ಆಗಳುಮನುಗೆ ಜಿನಾಗಮು	
154	21	ಆತ್ರಿದವದಾಯುರಬ್ಧಿಯ	
443	17	ಇನಿಕೇಶೋಳ್ ಮುಳ್ಳಿಗಿದುವೀ	
98	28	ಇನಿತಾನುಂಕಾಲಮೂರೇತಿರ	
333	18	ಇಂಗಡಲ ಕುನುರುರಸಂ	
382	18	ಇರಲಾಗದು ವೂತ್ಪತ್ತಿಸ್ವರಾಗಂ	
320	17	ಇಷ್ಟುಡಿ ಬಲಿಗೆ ದಧೀಚಿಗೆ	
153	29	ಈತಂ ಪುಟ್ಟದಮುನ್ನಮುರ್ವರೆಗೆ	
196	7	ಈಳೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಮಾಡುವ	
401	15	ಎಮಗೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ಳೆ	
56	8	ಎಗುವನಿದಕ್ಕಿದಂ ಸಲೆ	
444	14	ಎರಣಿ ಪನಣ್ಣದು ಕಲವು ವನಿಜ	
169	7	ಬಕ್ಕುಡಿತ್ತೇರ್ಗ್ಗೆ ಪಹುವಟ್ಟು	
189	16	ಬರ್ವರ್ ಜಡಾತ್ರೆವಾದಿಗಳ್	
404	28	ಕಣ್ಣಂ ರಸನೆಯನೆರ್ದೆಯಂ	
86	24	ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲವರ್ಕ್ಕಿಯ	
378	32	ಕೂತುನಂತಳುಸಿಡೆ	
302	1	ಕಲ್ಪಂ ಪದಿನಾಪವರ್ಣಿಗಳ	
302	6	ಕಲ್ಪಂ ಪದಿನಾಪವರ್ಣಿಗಳ್ಳೊಳ್	
124	18	ಕೂರ್ವೆಯಿನಾಮುನಿಯಂ ಕಂಡು	
320	22	ಕೋಗಿಲೆವಳು ಮುರುರದೋಳ್	
93	6	ಕೋಗಿಲೆವಳು ಮುರುರದೋಳ್	
169	15	ಖ್ಯಾತರನಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ	

ಶ. ಶಾ.	ಪುಟ.	ಪದ್ಯ.	ಉದಾಹರಣೆಗಳು.
150	24	ಗರಿಮಾಮಯಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಣಿಮಂ	
57	1	ಜನನಿಸ್ತನ್ನಮನುಷ್ಯನಾಂ ಬಿಡಿಕೆ ನೀಂ	
159	22	ಜ್ಯಾಯಾಂಸನೆಂದುದೆಮಗಂ	
55	2	ಜಿನನಾಥನೀನೇಪ್ಪಿಲೆ ತೆವಲಂ	
401	1	ಜಿನೇಶ ದಯೆಗೆಯ್ಯ ನಿಮಲರತ್ನಯಮಂ	
151	4	ತಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕೀದ ಕಿರಂ	
444	29	ತವಿಸುವುದಾಯಿಸಂ	
168	26	ತಿಳಿಗೊಳನೆಂಬ ಮಂದಿರದೊಳಂ	
379	11	ತ್ರಿಧಾನಕವಾಸನವಸುಗೆ	
198	18	ತೀಡುವ ತಣ್ಣನಪ್ಪ ನಪುಗಂಪಿನೆಲಗೆ	
168	31	ತೊರೆದುಗುಣ ಬಾಪ್ಪವಾರಿ	
167	15	ತೊಳಗುವ ನಭದೊಳ ಪಿತಾ ವಿಳ	
167	20	ಫಲಫಲವ ಪದಾರ್ಥಮನೀರಿ	
88	15	ದಂಭೈರ್ವಿನಾ ಯು ಕ್ರಿಯತೇ	
149	28	ದಯೆಯುಂ ಸೈರಣೆಯುಂ	
167	5	ದಲವುಪವಾಹಿಸಿಹಿ	
166	20	ದಾಟಿಯೊಳರಿಗಳನಳಪಿಸಿ	
86	19	ದೇವಾ ಕೇಳೆ ಬಿನ್ನವಿಪಂ	
398	4	ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ	
151	9	ನಿಂಪಿಸಿದ ದಸೇವ್ಯತೆಯಂ	
198	27	ನೀತಿಯನಪರಿವೃಂದಿರೆ	
402	1	ನೀನಿರ ನೀನಿರ ನೀನಿರು	
169	1	ನೇಜಿ ಬೇಜಿಪ್ಪ ಪಾಜಿ ಕಮನೇಪಜಿ	
168	6	ನಲನಂ ಪ್ರಗ ಘಣಿಯಪ್ಪಲೆ	
302	28	ನಲನಪುದೊಡುವ ಪೊಣಿಸೀರಿ	
165	4	ಪಳಿಕು ಮುತ್ತಂ ಬಿಡಿಕುಂ	
144	17	ಪಾಡುವುವಂ ತುಂಬಿಗಳಂ	
444	8	ಪೊದ ಭವದೊಂದುಕುಲಬಲ	
396	5	ಬಲ್ಲರೆ ಬಲ್ಲರೆ ಜೀವನ	
304	27	ಬೇಕ್ಕೇ ಯ್ದ ರೆಬರನವರೊಳ	
126	11	ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ತೋಳಮೊದಲೆ	
120	26	ಮನದೊಲವಿಂ ಮಾಡ ಸಂಪದಗಳನರುಡಾ	
401	2	ಮಾಡುವ ನಿನ್ನೊಲೆಗೆಮಂ	
316	28		

ಶ. ಶಾ.

ಪುಟ.	ಪಂಕ್ತಿ.	ಉಪಾಹರಣಗಳು.
151	26	ಮಾತರರುಂ ಪಿತರರುಂ
88	22	ಮಾಂ ರಕ್ಷ ರಕ್ಷ ಎನುತೆ
196	11	ಮಾಣ್ಣಿಟ್ಟೆಗಳಿತ್ತ ಒಡಿಯೊಳ್
78	19	ಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಕರಂ
98	18	ಮಿಳಿವೆಳದಳಿದೊಂಗಳ
444	24	ಮುದದಿಂ ದಾನವನೀವ ದಿವ್ಯ
253	20	ಮುನಿಪತಿಯೆ ಪೇಣಿಪಟ್ಟು ದು
99	3	ಮುಸುಪ್ಪಿದ ಕುಳಿರೊಳದೇಸೆ
88	17	ಮೂಲಸ್ಯ ನಾಶೋ ಬಲವದ್ವಿರೋಧ
316	23	ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲೊಳ್ ಪಾವುಗೆ
339	21	ವನಜಪರಾಗದೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳು
339	26	ಎನಿತಾಕೇಶಕಲಾಪನವ್ಯಕ್ತುಸುಮಾ ಮೋದಂಗಳಿಂ
55	3	ವಸ್ತಿಂ ತೋಕ್ಕುಂ ತತ್ಪಮಿದ್ವಿಂ
40	1	ವಾಸ್ತವಸುಖಮಯಮಪ್ಪು
167	5	ಪ್ರೀಣಿಯಿನೆಬಿಗಲೆ ಕಣ್ಣಿಳ್
400	22	ಕಿವಸುಖಮುಂ ಮಾಡಿಮಮಗೆ
239	31	ಶ್ರೀಕಾಂತಜಿನಸ್ಮರಣ
378	27	ಶ್ರೀಕಾಂತ ನೀನೆ ಸಲೆ ಗೆಲ್ಲೆ
262	21	ಶ್ರೀಮದನುಪಮಜಿನೇಂದ್ರ
87	22	ಸಮಣೋ ಆಮೋಹವಯಣೋ
382	13	ಸುಟ್ಟುದುಡೆ ತೋಪ್ಪಿ ತಾಣದ
54	30	ಸೋಡಂಬಾಡಂ ತನು
362	24	ಸೋಮಂಬೊಲೆ ಕಾಂತಿಯುತಂ
89	21	ಹೋಹೋ ಪಳ್ಳಳಿವಂ ಜಗದ್ವೃತ್ತಿಕರ

INDEX.

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು.

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಅ	458	19		93	15
ಅಂಗಳ್ವಿ	12	9		188	18
	4	10	ಅಚ್	190	13
ಅಂತರಂಗ	73	8,9		388	3
	35	12		392	22
ಅಂತರಂಗತ್ವ	272	17		443	22
ಅಂತರಂಗ ಬಹುಂಗ	73	8	ಅಜ್ಞಾತಜ್ಞಾಪಕ	66	12
ಅಂತರತಮನ್ಯಾಯ	170	16	ಅಖ	190	13
ಅಂತಃಧಿ	47	24		303	2
	100	21	ಅಹಗ	354	25
ಅಂತಸ್ಥ	101	2,3	ಅಣ	190	13
	103	10,31		359	19
	106	2,3		153	22
ಅಂಬ	184	22		154	26
ಅಂಕಿಸಮಾಸ	145	2,3,7		183	11
	326	14		184	29
	130	5		224	7
	172	8	ಅತ	244	20
ಅಕ್	259	5		259	13
	316	2		337	30
	456	6		394	15
	462	10		400	27
	3	14		427	22
ಅಕಂ.ಕಧಾಸಿ	203	12		448	23
	15	13,14,15	ಅದ್ವೈತ ಸಂವಿಜ್ಞಾನ	34	35
ಅಕ್ಷರಸಮನ್ವಯ	20	9	ಬಹುಪ್ರಕಾರ	160	32
ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕಶಬ್ದ	14	17,19	ಅತನ್ಮ್ರಂ	411	22
ಅಗ	462	29		413	23

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅತಿನೈಪು ..... {	38	6	ಅಧಿಕಾರವಿಚ್ಛೇದ ..... {	428	27
	7	24	ಅಧಿಕೃತಿ ..... {	30	2,8
ಅತಿನೈಪು ..... {	49	27,29		3	5,6,13
	109	27	ಅಧ್ಯಾಪಕ ..... {	23	32,33
	209	10		29	6,26
	19	22,31		30	10
ಅತಿದೇಶ ..... {	115	21	ಆದೇಶವಿಷಯ ..... {	398	15
	156	28	ಆನಂದ ..... {	12	8
	157	2,9,19	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	14	17
	160	32	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	38	4
ಅತಿಶಯ ..... {	40	29	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	212	6
	44	2	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	223	11
ಅತ್ಯಂತ ..... {	219	2	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	32	19
	252	8	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	37	8
	280	13	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	104	11
ಅತ್ಯಂತ ..... {	388	25,26	ಆನಂದೋಕ್ತಿ ..... {	3	28
ಅತ್ಯಂತೋಚ್ಚ ..... {	101	14		53	28
ಅದ್ವಿ ..... {	280	23	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	470	10
ಅದು ..... {	462	31	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	8	20
ಅದೇಶ ..... {	461	28	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	204	2
ಅದ್ವಾದಿ ..... {	273	24	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {		
ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ..... {	297	2	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	236	8
	43	7	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	339	11
	24	7	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	212	6
ಅಧಿಕರಣ ..... {	63	17,18,31	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	442	28
	200	23	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	17	22,26
	221	21,32	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	226	2
	222	3	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	11	13
ಅಧಿಕರಣವಿವರಣೆ ..... {	61	10	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	41	14
ಅಧಿಕರಣಸಪ್ತಮಿ ..... {	290	24	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	41	6
	19	21,26	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	445	10
	30	10	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {		
	73	18,29	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	432	3
ಅಧಿಕಾರ (ಸೂತ್ರ) ..... {	271	23,33,34	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {		
	272	2	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	2	13
	318	27	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	450	22
	319	3	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	451	4
	322	16	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	11	8,32
ಅಧಿಕಾರಗತಿ ..... {	44	29	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	12	5,13
	182	28	ಅನಾದಿಪ್ರವಚನಸಿದ್ಧಿ ..... {	44	11

ಪರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅನುವಿತ್ತಿಸುವುದು	100	17	ಅನ್ವಯ.ಬೋಧ	27	28
ಅನುವೇಯ	100	17		28	14
ಅನುಯೋಗ	6	29		16	5
ಅನುಯೋಗವಿಶೇಷ	7	3		30	29
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿ	27	26,30	ಅನ್ವಯಸ್ವತೀರಕ	44	22
	28	17		365	6
	31	17		377	25
	47	4			
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿ	94	28,31	ಅನ್ವಯಾಭ್ಯಾಸ	15	8
	109	2,11	ಅನ್ವಯಾಚರಣೆ	294	18
	182	25	ಅಪ	196	17
	395	7		302	16
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿನಿವೃತ್ತಿ	157	18	ಅಪವಾದ (ಸೂತ್ರ)	19	21,28
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿಪದ	29	12		36	23
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿವ.ತ' (ಕಬ್ಬಿ)	43	30	ಅಪನಾದಕತಾ	212	11
	44	4			
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	44	15	ಅಪಕಬ್ಬಿ	2	9
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ				10	28
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	30	23		11	4
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿ	10	20,30		8	33
	11	15		24	9,19
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿಬಲ	39	19	ಅಪಾದನ	47	17
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿವಿಶೇಷ	36	22		64	26
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿತತ್ವ	36	32		200	23
	17	9		220	12
ಅನುಪ್ರಾಪ್ತಿ	18	32	ಅಪಯ	219	10,11
	20	16		220	3,6
	103	3,18		221	19
ಅನೇಕ	191	23	ಅಪೇಕ್ಷಾ	3	7,6,19
	367	9	ಅಪ್ರಾಪ್ತತ್ವ	14	35
ಅನೇಕತ್ವ	192	16	ಅಪ್ರಾಪ್ತಯಾನ್	41	30
	232	8		3	11
ಅನೇಕಾಕ್ಷ	41	17	ಅಪ್ರಾಧಾನ	14	15
	27	27		212	6
ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ	29	18	ಅಪ್ರಾಯೋಗವಿಷಯ	40	24
	34	14	ಅಪ್ರಾಪ್ತಿದೋಷ	40	14,30
ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯ	101	14	ಅಪ್ರಸಜ್ಜಿ	73	7
	2	27	ಅಪ್ರಾಧಾನೈ	14	9,11
ಅನ್ಯಾಯ	3	7	ಅಬ	184	29
	23	32	ಅಬಾದಿ	159	29

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅಬಾಧಿತಾರ್ಥ	11	18,25	ಅರಸ್ಯಾದಿ	199	12
ಅಬೋಧಕವಾಕ್ಯ	11	22	ಅರಸ್ಯಾದಿ	306	2
ಅಭಿಧಾ (ವೃತ್ತಿ)	{ 37	18,20	ಅರಿಸವಾಸ	162	14
	{ 44	20		{ 2	16
ಅಭಿಧಾನ	{ 9	12		{ 5	8
	{ 37	84	ಆರ್ಥ	{ 8	33
ಅಭಿಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಹೇತು	364	5		{ 9	13
ಅಭಿಧಾನಾಭಿಧೇಯ	448	30		{ 11	6
ಭಾವ	44	14		{ 16	2
ಅಭಿಧಾನಾನುಪರಮ	449	11	ಆತ್ಮಾದಿ		
ಪ್ರಸಜ್ಞ			ಆರ್ಥಸಿದ್ಧಿ	{ 94	27
ಅಭಿಧಾಯಕ	43	25		{ 434	12
	{ 36	2,3	ಆರ್ಥಬೋಧಕತ್ವ	11	22,24
ಅಭಿಧೇಯ	{ 43	25	ಆರ್ಥಭಾಗ	43	22,29
	{ 39	5	ಆರ್ಥವತ್ತಾ	37	11,14,25
ಅಭಿನಯ	63	11	ಆರ್ಥವತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನು	39	6
	{ 23	3	ಆರ್ಥಶಬ್ದ	36	2
ಅಭಿನಿಧಿ	{ 24	29	ಆರ್ಥಸಮುದಯ	44	14
	{ 41	27	ಆರ್ಥಸಂಸ್ಥಿ	7	2
ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	25	3,5,7	ಆರ್ಥಾನುರೂಪಿ	203	19
ಅಭೇದ	5	22	ಅಚ್ಚು	249	17
		ಇತ್ಯಾದಿ		{ 96	30
ಅಭೇದನಯ	113	10	ಆಲ್	427	22
ಅಭೇದವಾಚಕತಾ	4	14		{ 429	2
	{ 100	15		{ 433	5
ಅಭೇದೋಪಚಾರ	205	22	ಅಂಕೈತ್ಯ	464	6
	{ 200	7		{ 38	6
	{ 206	10	ಅಲಿಂಗತಾ	{ 36	9
ಅಮ್	244	26	ಅಲೋಪ	{ 40	28
	{ 256	25	ಅನರ್ಥೋದಕ	6	20
	{ 264	13,14	ಅನರ್ಥೋದಕ	223	4,8
	{ 391	22	ಅನಧಾರಣಪೂರ್ವಪದ	8	29
ಅಮರಯಿರನೆವು	49	8	ಕರ್ಮಧಾ		
	{ 372	3	ಆವಧಿಸ್ಥಿತಿ	47	17
ಅಯ್	395	25	ಅಯನಾರ್ಥಪ್ರತಿ	16	9
	{ 400	27	ಪತ್ರಿ		ಇತ್ಯಾದಿ
ಅಯೋಗವಾಹ	20	18,22	ಅವಯವಾವಯವಿ	224	14
ಆರ್	236	19	ಭಾವ		
ಆರ	151	19	ಅನರ್ಗಹರ	17	29
			ಅನಾಂತರವಾಕ್ಯ	8	2

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಅನಾಚಕ	36	12	ಅಸಮರ್ಥನಮಾಸ	101	18
ಅನಾಚಕ್ಯ	36	ಇತ್ಯಾದಿ	ಅಸಮಸ್ತ	41	30
ಅನಿ	455	12	ಅಸಾಧಾರಣಧರ್ಮ	4	32
ಅನಿಪ್ರಕೀರ್ಣವಿಷಯ	267	ಇತ್ಯಾದಿ	ಅಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣ	100	6
ಅನಿವೃದ್ಧವೃತ್ತಿ	4	2	ಅಸಾಧಾರಣವಿಶೇಷಣ	10	12
ಅನಿವೃದ್ಧತರ್ಮಕ	204	27	ಅಸಿದ್ಧವದ್ಭಾವ	359	14
ಅನಿವೇಷ	6	2	ಅನು	455	2
ಅನಿಹಿತವಿಭಾಗ	166	ಇತ್ಯಾದಿ	ಆಕ್	388	24,26
ಅನು	393	11	ಆಕ್	391	22
ಅನುಕ್ರಮಿಗತಾ	186	30	ಆಕ್	304	10
	3	12	ಆಕ್	327	2
	4	20,28	ಆಕಾಂಕ್ಷಾ	3	19
	8	2		7	7,31
ಅನ್ಯಯ	47	30		24	2
	41	12		29	8
	240	11		39	24
	51	11		57	19
	52	ಇತ್ಯಾದಿ		58	9
ಅನ್ಯಯಾತ್ಮ	53	20,22		134	14
	53	3,5		141	3,13
		27		148	16
ಅನ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ	58	ಇತ್ಯಾದಿ		150	12
ಅನ್ಯಯಾಭಾವನಮಾಸ	27	14		160	12
	7	32		199	23
ಅನ್ಯಾಪ್ತಿ	49	24	ಆಕೃತಿಗಣ	236	12
	50	29		305	9
ಅನ್ಯವರ್ತಕತ್ವ	39	19		370	8
	38	4		419	10
ಅನ್ಯವೃತ್ತಿಪಕ್ಷ	153	26		436	22,32
	11	8		438	12
ಅನ್ಯವೃತ್ತಿಪಕ್ಷ	11	4		411	11,23
		ಇತ್ಯಾದಿ		452	26
ಆಕ್	415	2		455	14
ಅಶೇಷಕಾರಕೋಪ	445	6		456	3,11,28
ಲಕ್ಷಣ				39	26
ಅಸಂಭವದೋಷ	7	24	ಆಕೃತಿಗಣಾತ್ಮ	303	23,25
	50	21		366	10
ಅಸದ್ಭಾವವೈತಿರೇಕ	43	24	ಆಕೃತ	182	5

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಅಖ್ಯಾತವದ	{ 50	14,20	ಆರ	{ 152	12
ಅಖ್ಯಾತವಕರಣ	{ 37	3	ಆರಮ್ಭಣಾನರ್ಥಕ್ಕೆ	{ 153	23
ಅಖ್ಯಾತವಕ್ರಯ	417	14	ಆವ	198	8
ಅಖ್ಯಾತವಾಚ್ಯ	{ 36	28	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	187	4
ಅಗ	{ 225	18,20	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 138	14
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	225	17	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 139	2
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	462	29	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	8	21
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 15	10	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	45	7
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 31	2,30	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	187	4
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	41	27	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 216	3
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	398	17	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 398	11
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 262	2	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	231	26
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 236	25	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	351	8
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 122	26	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 303	13
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 123	18	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 44	25
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	390	31	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 172	8
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 311	19	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 455	17
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 427	27	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 365	30
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	231	20	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 456	15
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	336	22	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	195	9
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	2	12	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 351	18
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	341	9,12	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 356	16
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 73	12	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 148	13
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 76	6	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 197	3
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 350	31	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 357	14
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	385	7	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 70	2
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 411	25	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 176	16
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 113	23	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 195	23
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 38	34	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 403	30
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 34	2	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 405	16
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	227	25,32	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 461	4
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	242	26	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 198	19
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	243	8	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 197	23
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	394	14	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 207	30
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	154	26	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 208	2
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 196	28	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 210	2
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	{ 360	28	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	{ 228	25
ಅಗಮಪ್ರಸಂಗದೇಶ	186	29	ಆವಿಷ್ಟಲಿಪ್ಪ	70	4

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಇಮ್	207	9		75	7
	253	2	ಉತ್ಸರ್ಗ	208	20
ಇಮ್	278	23		389	20
	400	19		451	19
ಇಯ್	436	23	ಉದಾತ್ತ	17	21,26
ಇರ್	323	5		19	4
ಇರ	243	19	ಉದಾಹರಣ	16	2,5
ಇನ್	443	6	ಉದಾಹರಣತೀಕ್ರಮ	39	3
ಇಸುಃ	313	14	ಉದಾ	388	25,26
	96	20		392	13
	384	15	ಉದಾ	466	14
ಇಸುಪ್	433	13		216	2,4
	440	30	ಉದ್ಭಿಷ್ಟ	375	17
	459	2	ಉದ್ಭಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣ	113	15
ಈಕೆತ'	182	5		117	17
ಈತ'	326	25	ಉದ್ಭಿಷ್ಟನಾಚಕ	20	31
ಈಯಸ್	159	9	ಉದ್ಭಿಷ್ಟನಿಧಿಯ	23	12
				28	4
	105	21	ಉಪಕಾರಕ (ವಿಧಿ)	74	4
	172	8	ಉಪಚರತವೃತ್ತಿ	138	9
	153	26	ಉಪಚಾರ	36	16
ಉಕ್	159	29		59	7
	172	8		116	7
	191	8		136	9
	404	16	ಉಪಚಾರವೃತ್ತಿ	145	19
ಉಕ್ತಕರ್ಮಲಕ್ಷ್ಯ	442	29		211	12
	443	3		373	24
ಉಗ	193	23		436	6,7
	360	15	ಉಪದೇಶ	156	35
			ಉಪಧಾ	57	6
ಉಡ್ವದಿ	455	8	ಉಪಧಿ	212	6
	150	30	ಉಪಧ್ಯಾನೀಯ	18	23,24
ಉತ್	401	20		20	16
	448	2	ಉಪಪದ	284	34
ಉತು	261	2		285	11
ಉತುಂ	445	25	ಉಪಪದವಿಭಕ್ತಿ	227	3,7
ಉತೇತ'	445	25	ಉಪಪದಸಮಾಸ	151	34
ಉತ್ತರಂ	222	2	ಉಪಮಾನೋತ್ತರಪದ	8	31
ಉತ್ತಂ	445	25	ಕರ್ಮಧಾರಯ		
ಉತ್ತೇತ'	445	25	ಉಪಲಕ್ಷಕ	13	9

పారిభాషిక శబ్దము	పుట	పట్టిక	పారిభాషిక శబ్దము	పుట	పట్టిక
అపలక్షణ	12 91 117	31 24 18	ఎ	369 388 396	15 25,26 10
అపలక్షిత	4 5	11 13,14	ఎయ	402 184	18 13
అపలక్షితార్థ	7	25,27,28	ఎవరం	368	2
అపలక్షిత	5	15	ఎవరేగం	368	2
అపసర్గ	109	34	ఎ	253	10
అపసర్గ	6 390	20 5	ఎకదేశికరూప	257 380	25 10
అపసర్జన	8 41	21 7	ఎకవద్యువ	410 40	24 22
అపసర్జనలబ్ధి	284 138	2,11 14,26	ఎకాంతవాద	283 1	7 26
అపాదాన	161	18			
అపాధి	3	6		38	12
అపాన	26	22,24	ఎకాధికభావ	268 131	16 23
అపాన	357	14		266	5
అప	263	18		268	15
అప	185	19	పత	187	23
అప	185	19	పతః	449	29
అప	388	25,26	పన్	187	14
అప	392	30	పకపద్య	188	8
అప	195	9		38	12
అప	353	16			
అప	182	5			
అప	326	25			
అప	159	2	పకాధికరణ్య	136 137	29,31 2
అప	152	12		273	20
అప	153	23	పరః		
అప	154	11	పంబయ	441	18
అప	176	16	పడం	324	2
అప	466	14	పడనే	469	7
అప	328	18	పడనే	469	7
అప	196	28	పడే	467	25
అప	252	26	పత	176	8
అప	307	13	పన్	411	24
అప	369	29	పన్	188	18
అప	412	23	పన్	322	21
అప	433	5	పన్	188	29
అప	458	26			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟಿಕೆ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟಿಕೆ
	221	11			
	256	5	ಕರಮ್ಬಾದಿ	177	8
ಬಳಿ	257	4	ಕರಣಾದಿ	148	10
	264	13		3	15,18
	281	5	ಕರ್ತೃ	11	14,16
	289	29		207	30
ಓತ	380	25,26	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಕ	385	ಇತ್ಯಾದಿ
	395	25	(ಧಾತು)		2,19
	450	10			
ಔಷಾದಿಕಪ್ರತ್ಯಯ	38	26	ಕರ್ತೃಕರ್ಮಾದಿ (ಆ	36	28
	117	11	ಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥ)	49	25
	73	11		205	26
	76	6	ಕರ್ತೃಕಾರಕ	201	3
	77	4		381	2
ಔತ್ಸರ್ಗಿಕ	141	9	ಕರ್ತೃಕ ಪ್ರತ್ಯಯ	383	17
	152	29		386	9
	158	25			ಇತ್ಯಾದಿ
	161	19		383	10
ಔತ್ಸರ್ಗಿಕೇ	258	21	ಕರ್ತೃಕ ಪ್ರಯೋಗ	384	6
	274	19		385	29
ಔಪಚಾರಿಕ	228	2			
ಔಪಪದಿಕೇ	3	27		3	18
	6	18,20,31	ಕರ್ಮ	7	21,23
ಔಪಕ್ಷೇಪಿಕ	222	17		200	21
	231	33		201	18
ಕ	196	16			ಇತ್ಯಾದಿ
	175	21	ಕರ್ಮಣಿ	430	26
	253	26	ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರತ್ಯಯ	381	2
ಕಃ	350	23		14	9,13
	402	28		210	15
	409	17		377	4
ಕಡುರಾಗಾದಿ	275	20	ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ	383	10
ಕಣ	248	28		384	9
	86	16		385	30
ಕನ್ದವೃತ್ತಾದಿ	136	17		431	19
	91	25		4	14,17
ಕನ್ದು	317	7	ಕರ್ಮಧಾರಯ	5	5-12
	7	12,17		3	14
	24	7	ಕರ್ಮಕಾಕ್ಷಾ	203	13,15,22
ಕರಣ	200	22	ಕಲ್ಪಾದಿ	105	29
	201	5	ಕವಲಾದಿ	419	2
	207	30			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಕ್ರಮ
ಕಳ್	{ 192	16	ಕಿನ	{ 247	5
ಕಳಾದಿ	{ 238	2	ಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ ಸಮನ್ವಯ	{ 325	26
ಕಳುಷ	456	6	ಯ	379	2
ಕೃಚ್	234	16	ಕ್ರಿಯಾ ಕಾಲ ಕಾರಕ	43	21
ಕ್ರಮಯೋಗಪದ್ಯವಿಕಲ್ಪ	3	22	ಸಹಪ್ರಾಪ್ತಿ		
ಕ್ರಮಪ್ರತ್ಯಯ	180	14	ಕ್ರಿಯಾ ದ್ವೈವಿಧ್ಯ....	380	32
ಕ್ಷೇ	158	19	ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾನ ಶಕ್ತಿ	45	9
ಕ್ಷೇ	{ 162	21	ಕ್ರಿಯಾಭಿಧಾಯಿ	45	21
ಕ್ಷೇ ಐತಿ ಕುಳ	{ 165	14	ಕ್ರಿಯಾನುಕರಣ	57	28
	163	29	ಕ್ರಿಯಾಪದ	3	13
	14	14			
	50	27			ಇತ್ಯಾದಿ
	200	18,32			2,3
ಕಾರಕ	201	6	ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ	{ 42	7,16
	208	14,19		{ 43	25-31
	373	6	ಕ್ರಿಯಾವಚನ	{ 44	17
	468	3,9		{ 43	2
ಕಾರಕ ಪ್ರಕರಣ	469	2	ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿ	{ 45	18
ಕಾರಕ ವಿಭಕ್ತಿ	200	15		{ 36	3
	{ 227	3,5	ಕ್ರಿಯಾಸಾಕಲ್ಯ	{ 45	ಇತ್ಯಾದಿ
	{ 385	18	ಕ್ರಿಯಾ	335	7
ಕಾರಕ ವ್ಯವಹಾರ	{ 200	30	ಕ್ರಿಯಾ	4	9
	{ 445	8	ಕ್ರಿಯಾ	330	16
ಕಾರಕ ವ್ಯವಸ್ಥಾ	201	23	ಕ್ರಿಯಾ	325	26
ಕಾರಕ ಶಕ್ತ್ಯಭಿಧಾನ	449	27	ಕ್ರಿಯಾ	{ 255	23
ಕಾರಕ ಸಾಮಾನ್ಯ	378	7	ಕ್ರಿಯಾ	{ 457	21
ಕರಣ			ಕ್ರಿಯಾ	323	10
ಕಾರಕೋಪಪದ ಸಾಧ್ಯ	14	4	ಕ್ರಿಯಾ	{ 91	25
ನುಕರಣನ ವಿಭಕ್ತಿ			ಕ್ರಿಯಾ	{ 317	23
	{ 224	16	ಕ್ರಿಯಾ	310	30
ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾ	{ 465	21	ಕ್ರಿಯಾ	326	5
	468	6,10	ಕ್ರಿಯಾ	446	11
ಕಾರ್ಯ ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ	{ 283	20			
	{ 386	10			
ಕಾರ್ಯಾತಿರೇಕ	{ 155	22		{ 38	32
	{ 247	22		{ 47	30
ಕಾಞಿ	{ 198	27		{ 96	6
	{ 360	5		{ 273	24
ಕಿತ್	{ 62	14		{ 432	14
	{ 251	2	ಕೃತವ್ಯಾಕೃತಾಭ್ಯಾ	357	33
			ಗಮ		

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ
ಕೃತದ್ವಿತ ಸಮಾನ	{ 14 37 38 109	25 23 9,24 29	ಗಣ	{ 110 232 238 245	17 8 29 23
ಕೃತದ್ವಿತ ಸಮಾನ ಸಮಾನ	{ 38 50 44	9 15 27	ಗ್ರಹಣಕ ಶಾಸ್ತ್ರ	{ 29 142 198	27 18 27
ಕೃತ್ವತ್ವಯ	{ 53 225	9,26 19,21	ಗಾಣಿ	{ 333 353 370	28 28 2
ಕೃತ್ವಂಜ್ಞಾ	{ 38 47 48 49 69 188	10 31 8 23 25 24	ಗಾವಿಲಾದಿ	{ 388 397 224 4 35	22 24 15 28 2
ಕೃದನ್ತ	{ 42 43	29 7	ಗುಣಿ	{ 388 397 224 4 35	22 24 15 28 2
ಕೃದ್ವಲಿತಿ	{ 109 268 43	30 31 4	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 28,31 30 450	30,33 33 28,31 2 23,26
ಕೃದ್ವಚ್ಛ	{ 225 365	14,17 29	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 450 451 450 4	2,4 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃಲ್ವಿನ್	{ 38 468	10 28	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 450 4 5 4	33 32 2 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 187 453	23 7	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 240 240	2 2	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 240 114	2 17,18	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 252 195	24 23	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 355 85	14 29	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 48 370	26,30 15	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 471 3	18 6	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ
ಕೃತ್	{ 3 ಇತ್ಯಾದಿ	6 ಇತ್ಯಾದಿ	ಗುಣಿವಾಚಕ	{ 4 30 33 ಇತ್ಯಾದಿ	30,33 33 32 ಇತ್ಯಾದಿ

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಗುಳ್	452	30			
ಗುಳಿ	{ 333	9		{ 4	24,31
ಗ	{ 355	3	ಜಾತಿ	{ 5	3
	110	17		9	19
	{ 245	14		19	12,15
ಗತ	{ 253	26		34	3
	{ 259	5	ಜಾತಿಕ್ರಿಯ ಗುಣದ್ರವ್ಯ	{ 211	6
	{ 279	25		{ 364	2
	{ 398	9	ಜಾತಿರೂಪ	{ 365	17
	{ 455	8		{ 19	9
ಗೋಯುಧ ಗತಿ	190	2	ಜಾತಿವಾಚಕ	{ 33	4
(ಅಧಿಕಾರ)				{ 193	20,31
ಗೋಣ (ಅರ್ಥ)	36	9		{ 33	32,33
ಗೋಣತೆ	284	5	ಜ್ಞಾನಕ	{ 208	34
ಗೋಣ ಲೋಪಕ ಶಬ್ದ	36	8,11		{ 468	14
		ಇತ್ಯಾದಿ		{ 469	3
ಗೋಣಿ ವೃತ್ತಿ	{ 37	22	ಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಕಭಾವ	{ 218	7
	{ 44	20		{ 224	16
ಗೌರವ	29	13	ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯ	{ 465	21,26
		ಇತ್ಯಾದಿ		{ 18	23,34
ಘಟ	252	24	ಟಃ	{ 20	16
ಚಟ	{ 313	2	ಫಟಃ	{ 310	2
ಚಾಗಾದಿ	{ 409	31	ಫಟಃ	{ 410	12
	303	13	ಫಟಃ	{ 337	20
ಚಾರಿತಾರ್ಥ್ಯ	{ 5	35	ಫಟಃ	{ 393	30
	{ 29	7	ಫಟಃ	{ 162	23
ಚಾಲನಾ	16	2,6	ಫಟಃ	{ 418	4
ಚುಟ	439	29	ಫಟಃ	{ 129	25
ಚೋದ್ಯ	16	7	ಫಟಃ	{ 414	2
ಛಟ	329	2	ಫಟಃ	{ 404	29
ಛನೋಬದ್ಧ	129	5	ಫಟಃ	{ 181	6
ಜಟ	86	16	ಫಟಃ	{ 309	22
	169	26	ಫಟಃ	{ 408	5
ಜನನ್ತರೂಪಾತಿರೇಕ	{ 99	18,20	ಫಟಃ	{ 419	2
	{ 155	5	ಫಟಃ	{ 452	10
ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾ	161	19	ಫಟಃ	{ 405	25
ಜಾತ್ಯಾಖ್ಯಾಯಣ	299	10	ಫಟಃ	{ 177	6
	38	25,28	ಫಟಃ	{ 38	19
			ಫಟಃ	{ 258	10

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು
ತನ್ನನು ತದ್ಭವ ದೇಶ್ಯ	{ 14 38	22 15 ಇತ್ಯಾದಿ	ತಿಬ್ಬನು	{ 3 50 51 411	5,10 20 2 12
ತದ್ಗುಣ ಸಂವಿಷ್ಟಾನ ಬಹುವ್ರೀಹಿ	{ 34 35 38 53	34 5 32 10,19,27	ತಿಬ್ಬಲಿತ್	{ 36 43 93 212	22 5 11 11
ತದ್ಗಿತ	.... { 225 265 268 329 344 365	14 24 24 2 28,29 28	ತಿಷ್ಠಾಧ್ಯನುಕ್ತತ್ವ ತಿಷ್ಠಾನ್ವಯ ತಿಲ ತಣ್ಣಲ ಗತಿ (ಅಧಿಕಾರ)	.... { 43 190 259 368	6 3 5,13 20
ತದ್ಗಿತ ಪ್ರಕರಣ	.... { 195	22	ತು	.... { 183 368	32 20
ತದ್ಗಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ	.... { 38 329	11 15	ತುಃ ತುಃ	.... { 259 152	5,13 12
ತದ್ಗಿತ ಲಿಬ್ಬಿ	.... { 38	11	ತು (ಪ್ರತ್ಯಯ)	.... { 368 453	20 30
ತದ್ಗಿತ ವಿಧಿ	.... { 370 109 268	14 30 31	ತೆ ತೆ	.... { 323 40 41	23 12 4,11
ತದ್ಗಿತ ಸ್ವತ್ತಿ	.... { 352 366	9 9	ತೊಮ್ ತೈದಾದಿ	.... { 110 190 183	17 13 32
ತದ್ಭವ ಪ್ರಕರಣ	.... { 328	4	ದಃ	.... { 235 359	28 28
ತದ್ಭವ ಲಿಬ್ಬಿ	.... { 258	10	ದಕ್	.... { 246 386	25 15
ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ	.... { 38	17	ದ, ದಪ, ಪ	.... { 93 110	31 17
ತದ್ಭವ ಶಬ್ದ	.... { 362	29	ದಪ	.... { 252 257	8 4
ತದ್ಭವ	.... { 8 20 29	12 30 17	ದಮ್ಕ ದಿಗರ್ಥ	.... { 185 236 237	27 19 10
ತದ್ಭವ	.... { 337 466 217	2 17 8	ದಿಮ್	.... { 238 245	16 14
ತಾಚ್ಚೇಲ್ಯ	.... { 441	18			
ತಾದರ್ಥ	.... { 329	2			
ತಾರಾದಿ	.... { 198	5			
ತಿ	.... { 3	9			
ತಿಃ	.... { 49	8,10 20,22			
ತಿಃ	.... { 299 342 386	27 15 15	ದಿಃ	.... { 236 237 238 245	19 10 16 14

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ದೀರ್ಘ	15 19 23 25 244 261 308 424 449 329	32 3,10 5 23 2 22 12 13 29 24	ದ್ವಿತೇ ದ್ವಿಭಾವ ಧರ್ಮಭೇದ ಧರ್ಮಿಭೇದ ಧರ್ಮಿರೂಪ	36 92 112 45 45 45 4 7 11 36	19 17 4 11 11 17 9 12 14 18,25
ದು	45 119 182 192 198 305 311 317 337 369 407 433 459	28 9 17 16 27 2 2 30 30 6 29 13 28	ಧಾತು ಧಾತೃರ್ಥ ಲಕ್ಷಣ (ಭಾವ)	38 42 43 390 255 365 448 112 129 368 413 246 325 407 189 190 114 140 4	9 3 4 5 12,17 27 31 29 25 2 4 15 18 19 11 2 4 9 34
ದೂ	329	24	ನದೀ ಸ್ತೋತೋವತ	189	11
ವಕ	252	8	(ಅಧಿಕಾರ)	190	2
ವೇವತಾದಿ	143	14	ನಪ	114	4
ವೇಶ್ಯ ಲಿಂಗ	258	10	ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗ	140	9
ವೇಶ್ಯ ಶಬ್ದ	38	21		4	34
ವೋಚತ	467	14			ಇತ್ಯಾದಿ
ವೃಷವಚನ	45	2	ನಬ್ಬಿ ವರ್ಣ	46	9
ವೃಷವದ್ಭಾವ	43	6	ನಮನಾದಿ	436	23
ವೃಷವಾಚಿ	45	3	ನಾಡ್ಯಾದಿ	234	16
ವೃಷಾಭಿಧಾನ ಶಕ್ತಿ	45	10	ನಾನ್ವರೀಯಕ ಸಿದ್ಧ	200	26,29
ವೃಷಾಭಿಧಾಯಿ	45	21	(ಕ್ರಿಯೋಪಸರ್ಜನ)		
	44	22	ನಾನಾವಧಾರಣ	336	2
ವ್ಯಂಜ್ಯ	144	25	ನಾಮ ಧಾತು ವಿಭಾಗ	111	36
	293	27		37	2
ವ್ಯಂಜ್ಯಕತ್ವ	299	2	ನಾನುಪದ	50	14,20
	49	12			ಇತ್ಯಾದಿ

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ನಾಮರೂಪ ಲಿಂಗ	36	25		171	25
ನಾಮಲಿಂಗಮಾತ್ರ	{ 36	23	ಸಃ	407	29
ನಿತ್ಯ ಸೂತ್ರ	{ 38	16,31	....	402	24
ನಿತ್ಯ	19	21,27		454	15
ನಿತ್ಯ	{ 185	9	ಪಕ್ಷ ಧರ್ಮತಾ	{ 11	14
ನಿತ್ಯ	{ 367	23	ಪಕ್ಷ ವಿಾ ತತ್ಪುರುಷ	{ 425	21
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 369	29	ಪದ್ಧತಿ	33	15
ನಿರ್ಧಾರಣ	90	15	....	430	26
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 222	20		8	12
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 223	2,4		16	2,3
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 38	17	ಪದ	49	31
ನಿರ್ಧಾರಣ	58	2,10	....	50	12,17
ನಿರ್ಧಾರಣ	82	17		69	16,19
ನಿರ್ಧಾರಣ	83	4,8			ಇತ್ಯಾದಿ
ನಿರ್ಧಾರಣ	390	5	ಪದ ಲಾಘವ	410	25
ನಿರ್ಧಾರಣ	331	6	ಪದ ವಾಚ್ಯ	35	22
ನಿರ್ಧಾರಣ	58	14,16		41	12
ನಿರ್ಧಾರಣ	163	22		266	3
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 2	2,9	ಪದ ವಿಧಿ	267	24
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 3	2	....	270	23
ನಿರ್ಧಾರಣ	10	19		294	17
ನಿರ್ಧಾರಣ	471	22	ಪದ ಕಪ್ತಿ (ವೃತ್ತಿ)....	{ 37	21
ನಿರ್ಧಾರಣ	398	13		44	22
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 36	15	ಪದ ಸಮುದಾಯ	{ 37	20
ನಿರ್ಧಾರಣ	{ 99	30		44	17
ನಿರ್ಧಾರಣ	5	15,30	ಪದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಧಿ	51	14
ನಿರ್ಧಾರಣ	8	17,23	ಪದ ಸಂಸ್ಕರಣ	34	18,22
ನಿರ್ಧಾರಣ	19	21	(ವ್ಯಾಕರಣ)		
ನಿರ್ಧಾರಣ	53	6		9	19
ನಿರ್ಧಾರಣ	23	25		44	17
ನಿರ್ಧಾರಣ	160	26	ಪದಾರ್ಥ	37	19
ನಿರ್ಧಾರಣ	73	13		215	13
ನಿರ್ಧಾರಣ	180	24		364	6
ನಿರ್ಧಾರಣ			ಪದಾರ್ಥಾಹಾರ	29	16
ನಿರ್ಧಾರಣ	19	21,25	ಪದಿ	325	8
ನಿರ್ಧಾರಣ	40	9	ಪರ್	324	24
ನಿರ್ಧಾರಣ	41	7	ಪರ್ಯ	324	13
ನಿರ್ಧಾರಣ		ಇತ್ಯಾದಿ		5	21
ನಿರ್ಧಾರಣ	370	20	ಪರ್ಯಾಯ	7	14,17
ನಿರ್ಧಾರಣ	174	24,26,29		193	8

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಪರ್ಯುದಾಸ ಪ್ರತಿಷೇಧ	{ 54 101 283	26 7,9,13 3		{ 37 43 46	12,13 11 22,28
ಪರಾಪರವ್ಯವಹಾರ ನಯ	163	8	ಪ್ರಕೃತಿ	47	10
ಪರಾನುಶ್ಛ ವಿಷಯ....	15	6	....	180	5
ಪರಿಣಾಮ ವಾದ	113	10		442	26,32
	19	21,30			ಇತ್ಯಾದಿ
	73	28	ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶ	198	27
	95	3		434	12
ಪರಿಭಾಷಾ	157	14		32	16
....	266	4	ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ....	43	20
	267	19,20		74	24
	271	33		58	16,29
	319	3		71	21
ಪರಿಮಾಣ ವಾಚಕ	{ 26 367	5 10,18	ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ	80	4,9,29
ಪಸ್ಕಾದಿ	455	26	....	81	3,9
ಪಿ	458	19		320	13
ಪ್ರಾ ನಿರ್ದೇಶ	46	7,9			ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರಾ ಯೋಗ	194	18		2	10
ಪ್ರಾಃ	{ 366 457	13 23	ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ	32	29
ಪ್ರಮಾಥ	139	25	....	146	6
ಪ್ರಮಾಣ	{ 139 142	25 18	ಪ್ರಜಯ	174	31
			....	186	11
			ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ	17	26
			....	2	28
ಪುರುಷ ತ್ರಯ	44	6		100	17,18
	19	3,4		2	10
ಪುಣ್ಣ	{ 25 343	21,23 3		12	10,11
				14	14
ಪೂರ್ವ ನಿಪಾತ	6	12,15,17		35	22
		ಇತ್ಯಾದಿ		37	25
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ	222	2	ಪ್ರತ್ಯಯ	40	23
ಪೂರ್ವ ಪರಾನುಶ್ಛ	63	8	....	43	11
ಪ್ರಪಂಚದಿಂದಾದಿ	180	2		46	12,21-30
ಪೆಡಂ	326	5		121	18
ಪೊನ್ನತ್ತಾದಿ	84	12		163	20
ಪ್ರಕರಣ	{ 23 443	33 33		195	22
				198	3
ಪ್ರಕಾರ	368	20,22,27	ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿ	351	27
			....	383	6

ಸಾರಿಭಾಷಿಕ ಕಬ್ಬಿಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಸಾರಿಭಾಷಿಕ ಕಬ್ಬಿಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಪ್ರತ್ಯಯೋತ್ಪತ್ತಿ	{ 7 194 195	{ 12 28 5		{ 157 188 207	{ 22 26 24
ಪ್ರತ್ಯವಸ್ಥಾಪನ	16	3,7		224	5
ಪ್ರತ್ಯನಾಯ	399	14,16		259	3
	5	34	(ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣ)....	279	3
ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿ	{ 63 70 375 469	{ 20,29 25 8 6		{ 293 299 303 308	{ 25 25 11 2
	17	11		315	17
ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ	{ 20 49	{ 10,14 20,23		{ 348 418	{ 11 13
ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶ್ಯ	301	10,17		423	11
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಲಾಘವ	410	25		436	17
ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ವಿಷಯ	37	18		442	23
	2	11,12	ಪ್ರಥಮಾದಿ ಪುರುಷ....	43	30
ಪ್ರತಿಪದೋಕ್ತ	{ 73 179	{ 11,12 29	ಪ್ರಧಾನ	{ 8 14	{ 22 14
	370	14			ಇತ್ಯಾದಿ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಭಾವ ...	36	6		{ 2 6 7	{ 28 27,30 2,31,33
	98	13	ಪ್ರಮಾಣ	{ 8 11 12	{ 22 8 24
ಪ್ರತಿಯೋಗಿ	{ 111 193 379	{ 12 3 27			ಇತ್ಯಾದಿ
	38	4	ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಾತೃ ಪ್ರಮಿತಿ	109	17
ಪ್ರತಿಷೇಧ	{ 394 424	{ 15 22		{ 36 222	{ 16 3
ಪ್ರತಿಷೇಧ ವಿಕಲ್ಪ	97	5,11	ಪ್ರಯೋಜನ	{ 202 205	{ 20 7,25
ಪ್ರತಿಷೇಧಾನುವೃತ್ತಿ....	396	2,4		334	15,20,25
ಪ್ರತಿಷೇಧಾಪವಾದ	91	17	ಪ್ರಯೋಜ್ಯ ಕರ್ತೃ....	{ 385	{ 10
ಪ್ರತೀತಿ ವೈಕಲ್ಯ	75	22			
ಪ್ರತೀತಿ ಸಾಕ್ಷಲ್ಯ	75	22			
ಪ್ರತೀಯಮಾನಾರ್ಥ....	23	33			
	93	29	ಪ್ರವೃತ್ತಿ	{ 1 2 9	{ 27 31 20
	110	12			ಇತ್ಯಾದಿ
	114	2			
ಪ್ರತ್ಯದಾಹರಣ	148	2			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ	4 5 20 23 225 286 287 364 365	17,19 3 22 24 25 34,36 4,6 19 5,15, 25,27 ಇತ್ಯಾದಿ	ಬಹುಳಂ	128 162 271 239 246 316 344 360	2,4 23 21 19 2 2 12 28
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಿರ್ದೇಶ	24	23,26	ಬಹುಳಾಧಿಕಾರ	127 318 320 416	10 14 16 30
ಪ್ರಸಜ್ಞೆ	73	7		5	17
ಪ್ರಸಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷೇಧ	101 283	7,15 4		6	9,12
ಪ್ರಾಗಭಾವ	174	30		27	17
ಪ್ರಾಗಭಾವ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ	386	27		28	9
	38	8	ಬಹುವ್ರೀಹಿ	33	16
	68	22		47	23
ಪ್ರಾತಿಸದಕ	135 136 146 160 391 398	28,29 22 24 18 31 18		177 288 302 128 285 445	3 21 16 15,22 15 12
ಪ್ರಾರ್ಥನಾ	18 166 167 169 398	20 17,18 25,27 4 16	ಬಿಂದು	114	24
ಪ್ರಾಸ	132 172 185 423	31 2 9 4	ಬಿಜು	326	5
	189	27	ಬೆಸಕೋಲಾದಿ	134	7
ಪ್ರೇಕ್ಷಣ	190	2	ಬೇಡ್ವಾದಿ	382 455	25 17
	112	17	ಬೋಲ್	333 362	9 15
ಋ	4 73 272 359	9 10 17 18	ಭಾವ ಪ್ರಕರಣ	451	31
ಬದ್ಧಧಾರು ಗತಿ			ಭಾವ ವಾಚಿ	44	26
(ಅಧಿಕಾರ)			ಭಾವ ನಿಹಿತ ಕೃತ್ವ	42	ಇತ್ಯಾದಿ
ಬದ್ಧಲಾದಿ			ಭಾವ ಕೃತ್ವ	11	21
			ಭಾವಿ ಕಾಲ		ಇತ್ಯಾದಿ
ಬಹಿರಬ್ಧ			ಭಾವಿ ಲಕ್ಷಣ	404	9

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಭಾವೇ	7	12	ಮಮಿವ್ವೆ ದತ್ತಣಿವೆ	48	17
ಭಾವೇ ಲ್ಯುಟೆ	433	13	ದೋಳ ಸುಪ್		
ಭಿನ್ನಯೋಗ ಕರಣ	{ 380	9	ಮರ್ಯಾದಾಭಿವಿಧಿ	77	2
ಭಿನ್ನಾಧಿಕರಣ	410	24	ಮಯೂರವ್ಯಂಸಕಾದಿ	4	12
	4	24	ಮಹದಾದಿ	161	3
		ಇತ್ಯಾದಿ	ಮಾ	327	18
ಭುಂಜಾದಿ	440	30	ಮಾತೃಕಾಶ್ರಯಾಣ	33	29
ಭೂತಪೂರ್ವ ಗತ್ಯಾ	251	29	ಮಾತೃಕಾಶ್ರಯಾಣ	25	21
ಶ್ರಯಾಣ			ಮಾತೃಕಾಶ್ರಯಾಣ	26	5,6,7,8
ಭೇದ	{ 5	22	ಮಾನಾಭಾಸ	{ 39	17
	283	5		45	4
ಭೇದಕ	{ 8	9	ಮುಖ್ಯ ಗೋಣ ವಿಕ್ರಮ	122	30
	144	10		{ 136	9
ಭೇದನಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ	260	8	ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ	146	18
ಭೇದ್ಯ	{ 8	9		373	24
	144	10	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ	435	8
ಭೇದಾಭೇದ	{ 5	21,24		8	30
	7	14	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಬಾಧ	36	ಇತ್ಯಾದಿ
ಭೋಗ ದಿ	437	32			15
ಮ	225	28	ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಾನುಪ	36	ಇತ್ಯಾದಿ
	{ 311	30	ಪತ್ತಿ		15
ಮಃ	314	25	ಮುಖ್ಯೋಪಪಾದಿ	5	ಇತ್ಯಾದಿ
	317	30	ತಾರ್ಥ		26
	245	14	ಮುಖ್ಯೋಪಪಾದನ	{ 200	24
ಮಹ	258	24		296	22
	331	30	ಮುಯ್ ..	323	14
ಮಣ್ಯಾದಿ	452	20	ಮೂಲವರ್ಣ	17	7,30
	182	27			ಇತ್ಯಾದಿ
ಮಣ್ಯಾಕ ಪುಣ್ಣಿ	189	11	ಮೇತ	{ 366	26
	190	2		457	14
	428	23,27	ಮೋದ್ಯಾದಿ	456	23
ಮತ್ಸರ್ಯ	358	29	ಯಃ	{ 169	26
ಮತುಪ್	36	5		235	19
		ಇತ್ಯಾದಿ	ಯಕ್	416	10
ಮದ್ಗುಗತಿ (ಅಧಿಕಾರ)	{ 189	29	ಯಕ್	74	25
	190	3	ಯಥಾಸಂಖ್ಯ ಶೈಲಿ	25	25
ಮಧ್ಯದೀಪಕ	416	7	ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಸ್ವಯ	28	2,3,5,6
ಮಧ್ಯಮಪದ ಲೋಪ	{ 4	12	ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾ		
ಸಮಾಸ	406	17	ನುಯೋಗ್ಯತ್ವ	368	11

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಯಮಕ	{ 18	20	ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿ	38	7
ಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಪುನಃ	{ 168	3	(ಪರ್ವಸ್ಯವತಿ)		
ಯೋಗ	169	5	ಲಕ್ಷಣ ವೈಭಿಚಾರ	61	26
ಯೋಗ	{ 3	27	ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯ	50	9
ಯೋಗರೂಢಿ	{ 224	7	ಲಕ್ಷಣ ಸಿದ್ಧಿ (ಳ)	163	22
	411	20	ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರ	61	25
ಯೋಗವಾಹ	{ 17	9,12,29	ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತ ವಿಧಿ	73	12
	18	10		2	12
ಯೋಗ ವಿಭಾಗ	{ 20	16,20	ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿ	{ 179	28
	380	3		370	14
ಯೋಗ್ಯತಾ	{ 392	27	ಲಕ್ಷಣೋಪದೇಶ	{ 37	34
ರ	30	12		198	25
ರಃ	154	11		5	13,19
ರಃ	298	27	ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ	{ 37	22
ರಃ	119	9		44	20
ರಃ	87	16		230	7
ರಃ	176	24	ಲಕ್ಷ್ಯ (ಅರ್ಥ)	{ 36	9,12,13
ರೂಢಿ	{ 4	11	ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಾ	{ 50	ಇತ್ಯಾದಿ
	5	26	ಯನ		9
	6	4			
ರೂಪಾಂತರ	{ 411	20	ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣ ಭಾವ	{ 50	12
ಃ	160	18,30		210	8
ಃ	197	23		1	28
ಃ	354	9	ಲಾಘವ	{ 29	7,13
ಃ ಕ.ಳ ಹ್ವಯ ವಿಭಾಗ	166	12		34	40
ಃ ಪ್ರಪದೇಶ	163	4		40	21
ಃ	119	9		8	3,5
ಃ	162	16			ಇತ್ಯಾದಿ
ಲಕ್ಷ್ಯ	36	12,13		35	25
	2	11	ಲಿಂಗ	{ 36	7,18
	3	8,10		37	7,10
ಲಕ್ಷಣ	{ 4	9		40	8,27
	6	27		48	13
	7	4,6		199	24
	12	24,25			
	38	6,17	ಲಿಂಗವಚನ ವಿಪರಿಣಾಮ	{ 35	17
ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಸದೋಕ್ತ	73	11	ಲಿಂಗ ಸ್ವರಾ ಲಿಂಗಯೋಗ	{ 54	17
ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರವಾಣ	{ 6	27,29	ಲಿಂಗ ಸ್ವರಾ ಲಿಂಗಯೋಗ	283	28
	7	4	ಲಿಂಗ ಸ್ವರಾ ಲಿಂಗಯೋಗ	5	27
			ಲಿಂಗ ಸ್ವರಾ ಲಿಂಗಯೋಗ	135	13

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಧತಿ
	188	8	ಪರ್ಣಾವೃತ್ತಿ	168	2
	172	27	ವರ್ತನಾಲಕ್ಷಣ (ಕಾಲ)	206	21
	191	2	ವಸನ್ತಾದಿ	143	2
	303	26	ವಳ	198	12
ಉಪ	318	18	ವೃಷ	361	6
	321	30	ವೃಷ	198	12
	338	22	ವೃಷ	361	6
	400	27	ವೃಷಿಪಕ್ಷ	19	9
	433	13	ವೃಷಕೃಷ್ಣಾತಿ ಜಾತಿ	109	22
	6	31		17	10,12,28
ಲೋಪ	40	30	ವೃಷಾ ನ	119	9
	175	18		173	8
ಲೋಪಪೂರ್ವಾದೇಶ	424	8	ವೃಷಾನಾ ವೃತ್ತಿ	44	20
ಲೋಪಪ್ರತಿಯೋಗಿ	110	17	ವೃತ್ತಿರೇಕ	2	27
ವ	197	3	ವೃತ್ತಿರೇಚನ ಬೀಜ	41	3
ವಂಶ	346	14		8	15
	132	31	ವೃದ್ಧಿಕರಣ	107	18
	171	7		286	6
	172	2		372	16
ವಃ	173	23	ವೃದ್ಧಿಕರಣತ್ವ	377	6
	182	17		385	33
	388	15	ವೃದ್ಧಿಕರಣ ಬಹುವ್ರೀಹಿ	290	12,13,14
ವಕ್	76	23		326	23
ವಚನ ವಿಪರಿಣಾಮ	238	23		8	23
	195	9	ವೃದ್ಧಿಕರಣ ವಿಶೇಷಣ	229	6
ವಡಿಗ	355	30		300	8
	197	3	ವೃದ್ಧಿಕರಣ ಸಮಾಸ	210	30
ವಣಿಗ	355	14	ವೃಷದೇಶವದ್ಭಾವ	90	33
	466	14		261	29
ವನ್ಮಂ	466	14	ವೃಷೇಕ್ಷಾ	268	18
ವನ್ಮೆಗಂ	402	6		131	31
ವಮ	132	31	ವೃಷೇಕ್ಷಾ ಲಕ್ಷಣ	266	6
	237	23	(ಸಾಮರ್ಥ್ಯ)	268	15
ವರ್	17	28		346	4
ವರ್ಗಾಕ್ಷರ	16	11,12		11	26-35
	19	2		12	4
	20	5		32	19
ವರ್ಣ ಸಮಾಮ್ನಾಯ	23	8	ವೃದ್ಧಿಕರಣ	376	30
	30	13		460	19
ವರ್ಣಾಗಮ ವಿಕಾರಾ	180	23		465	30
ದರ್ಶನ ವಿವರ್ಯಯಾಃ					

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಂಕ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯಂಕ
ವ್ಯವಹಾರಿಕ 47	19				
ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾ 34	13,14				
	104	7	ವ್ಯಾಪ್ತಿ 42	12,14,17	
	114	8,16,20	ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ 43	2	
ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಿಭಾಷಾ 127	16		ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ 73	10	
	128	23,24		5	34
	300	26		12	8,12
	315	5	ವ್ಯಾಪ್ತಿ 36	13	
ವಾಕ್ಯ 8	13,27			174	30
	343	2,28		206	10
ವಾಕ್ಯಸೂತ್ರಕ (ವ್ಯಾಕರಣ) 34	18,22			375	8
	36	8	ವ್ಯಾಪ್ತಿ 12	6	
	37	19,24	ವ್ಯಾಪ್ತಿ 100	7	
ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ 44	23			6	
	215	13	ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 53	ಇತ್ಯಾದಿ	
	399	7	ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 39	24	
ವಾಗಾದಿ 160	4		ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 104	4	
	4	15		30	27
ವಾಚಕತ್ವ ನಿಯಮ 6	23		ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 33	25,33	
	36	10-18		39	19
ವಾಚಕಾರ್ಥ 36	9,12,13		ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 104	8	
	37	18		315	27,29
		ಇತ್ಯಾದಿ		7	24
	28	13	ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 8	20	
ವಾಚಕ ವಾಚಕ 36	7,14		ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 39	7,11	
	44	18		39	7
	100	15	ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 43	31	
ವ್ಯಾಕರಣೋಪಮಾ 373	9			44	5
ನಾದಿ 44	9		ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 273	ಇತ್ಯಾದಿ	
			ವ್ಯಾಪ್ತಿವ್ಯವಹಾರ 313	2	
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 10	31			6	15
	95	3,4	ವಿಕಲ್ಪ 19	22,32	
	95	7		71	31
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪರಿಭಾಷಾ 105	16,18			72	3
	113	23	ವಿಗ್ರಹ 5	14	
	254	30		366	21
	63	18,20	ವಿಗ್ರಹ ಸಮಾನ 5	ಇತ್ಯಾದಿ	
ವ್ಯಾಪಕ 100	7,8			15	
	222	17	ವಿಗ್ರಹ ಸಮಾನ 59	25,30	
	234	24	ವಿಜ್ಞಾನ 398	ಇತ್ಯಾದಿ	
				16	

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ವಿಧಿ	19 398	21,29 12 ಇತ್ಯಾದಿ		427 432 440 446 467	20 22,24 7 6 22 ಇತ್ಯಾದಿ
ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ	41	15,16 ಇತ್ಯಾದಿ			
ವಿಧಿ ಪರಿಭಾಷಾದಿ	50	8			
ವಿಧೇಯ ವಿಶೇಷಣ	233 319	7 5	ವಿ5 ವಿವೃತ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಶಯ	236 9 222	19 6 2
ವಿಧೇಯ	15 31 34 367 375 434 468	9,10 29 3 19 17 11 17		3 4 6 7 8 10 12	11 15 12 8 15 18,25 24
ವಿಧೇಯತಾ	31 156	25 32	ವಿಶೇಷಣ	13 39	7 4
ವಿನಂ.	466	14		285	12,23
ವಿನೇಗಂ	466	14		286	2
ವಿಪರಿಣಾಮ	23 24 194 267 428 3 4 8 16 37 49 109	32 4 5 18 24 27 3 3 5-18 4 10 24,27, 2,11, 27	ವಿಶೇಷಣ ಸಮಾಸ ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ವಿಶೇಷ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	326 95 289	ಇತ್ಯಾದಿ 14 3 7
ವಿಭಕ್ತಿ			ವಿಶೇಷ್ಯ	4 8 27 285 286	15,34 3-27 29 25 7
			ವಿಶೇಷ್ಯವಿಶೇಷಣಭಾವ	120 239 273 282 286 288 420	3 23 12,14,21 21 17,29 9 9
ವಿಭಾಷಾ	40 85 92 104 150 158 181	22 9 24 7 16 22 31	ವಿಕ್ಲಿಪ್ಯ ನಿರ್ದೇಶ ವಿಷಯ	24 8 222 434	22 14 2 12

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು
ವಿಷಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ	57	28		113	7
	43	26		120	14
ವಿಷಯವಿಷಯ ಭಾವ	118	24	ವೈಯಥಿಕರಣ್ಯ	128	21
	224	4		293	27
	231	29		5	24
	94	10	ವೈಯಾಕರಣ	169	25
	224	3		358	35
	258	17	ವೈಕೇಷಿಕ	152	29
ವಿಷಯ ಸಪ್ತಮಿ	261	9	ವೈಷಯಿಕ (ಅಧಿಕರಣ) {	63	18,20
	285	8		222	17
	300	7	ವೋಲ್ ವೋಲ್	241	20
	356	22		361	28
ವಿನರ್ಗ	118	8			
	17	9	ಶಕ್	415	13
ವಿನರ್ಜನೀಯ	18	23,32,34	ಶಕ್ತಭೇದ	45	11
	20	16	ಶಕ್ತಿಗ್ರಹ	44	7,9
	103	3,18	ಶಕ್ತಿಸ್ತರ	45	9,11
ವಿಹಿತ ವಿಭಾಗ	165	11	ಶತ್ರು	40	12,26
ವಿಹಿತವಿಹಿತ ವಿಭಾಗ	166	12		41	3,11
	35	21	ಶತ್ರುತ್ವದಾದಿಸಂಹಾರ್ಯ	40	13
ವೀಪ್ಸ	341	9,11	ಶವ್	414	19
ವೈ.	234	30	ಶಬ್ದತತ್ವ	373	4,12
	455	26		297	17,32
ವುದು	250	6	ಶಬ್ದಪರವಿಪ್ರತಿಷೇಧ....	372	24
ವುದು:	400	5		379	26
	459	8		4	22
ವೃತ್ತಪಕ್ಷ	38	26	ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿ	195	5
	153	7			ಚತ್ವಾದಿ
	16	18	ಶಬ್ದಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತ	225	11,15
ಪ್ರತಿ	36	14	ಶಬ್ದಸಮುದಯ	362	12,30
	37	23	ಶಬ್ದಗಮ	44	13
	240	25		10	33
ಪ್ರದ್ಧಿಸಂಜ್ಞಾ	451	2		25	28
ಪ್ರನ್	402	18	ಶಬ್ದಧಿಕಾರ	29	31
ಪ್ರಕಲ್ಪಿಕ	128	20		30	9
ಪ್ರಜಾತ್ಯ	156	31	ಶಬ್ದಧ್ಯಾಹಾರ	29	ಚತ್ವಾದಿ
	56	21	ಶಬ್ದನಾದಿ	433	9,12
ಪ್ರಭಾಷಿಕ	114	3	ಶಲ್	257	13
	432	30	ಶಲ್ಲಿ	256	4
					5

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪದ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತ ಸಮೀ	169	23	ಸಃ	{ 161	22
ಪಾದಿ ಪ್ರಾಸ			....	{ 173	5,23
ಶಾಬ್ದಿಕ ಸಮಯ	{ 364	11	ಸಕರ್ಮಕ ಧಾತು	{ 3	18
ಶಿಕ್ಷಾ	....	20	....	{ 203	12
ಶಿಖ	{ 60	29	ಸಜ್ಜಿತ ಲಿಪಿ	138	14,24
....	{ 322	12	ಸಜ್ಜಿತ	9	19
	{ 15	17,27,28		{ 2	14
ಕುದ್ಧಕ	....	11,13,27		{ 8	3-18
	{ 20	32		{ 36	27
	{ 21	12,15,31		{ 41	26
	{ 40	29		{ 43	30
ಕೃಪ	....	11	ಸಕ್ಷಪಿ -	129	5
	{ 256	14,25	....	{ 132	16
	{ 341	9		{ 186	2
	{ 441	27		{ 237	23
ಕೇಷ	....	20		{ 261	2
	{ 2	14		{ 273	24
ಕೋಕ	....	5		{ 283	10
	{ 86	16		{ 292	19
ಷಃ	....	21		{ 367	10,18
ಷಟ್ಕಾರಕ	....	23	ಸಕ್ಷಪಿನ್	186	5,11
	{ 15	11		{ 26	3
	{ 19	21		{ 186	4,5
	{ 23	9-20	ಸಜ್ಜಿತೀಯ	189	15
	{ 24	17	....	{ 292	19
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	....	12,15		{ 301	21
	{ 38	25	ಸಜ್ಜಿತ ನಯ	163	7
	{ 50	9	ಸಕ್ಷಪಿನ್ ನಯ	202	10
	{ 51	13			
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಭಾವ	....	12	ಸಜ್ಜಿತ	142	2
	{ 23	12	ಸತ್ಯಮಾನ್ಯ	45	19
	{ 24	17	ಸತಿಸತ್ಯ ಮಿ	285	9
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	....	7,27		{ 17	14,16
	{ 17	7,32	ಸನ್ನಿಹೇರ	18	2,7
ಸಂಯುಕ್ತವರ್ಣ	....	31		{ 34	21
	{ 18	6	ಸನ್ನಿ	73	18,19,33
ಸಂವೃತ ಪ್ರಯತ್ನ	....	18		{ 71	17
ಸಂಸ್ಕೃತಿ	221	28	ಸನ್ನಿಪಾತ	72	10,11
ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ	38	24,34	ಸನ್ನಿಯೇಗ ಪರಿಭಾಷಾ	406	33
ಸಂಹಿತಾ	73				

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚು
ಸನ್ನಿ ಯೋಗ ಕಿಷ್ಕು	{ 156 157 358	23,25 12 24	ಸಮಾಸ ವಿಧಿ	{ 109 268 271	30 31 21
ಸಪ್ರಮೇಯತ್ವ	271	2	ಸಮಾಹಾರ	{ 90 283	14 10,13, 31,32
ಸಮ ಚಾಲನಾ ಪ್ರತ್ಯವ ಸ್ಥಾಪನ	271	2		{ 50 71 72	18 31 3
ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರ	{ 38 203	20 19		{ 104 190	4 10
ಸಮಯ ಗ್ರಹಣ	44	23		{ 198 256	20 4
ಸಮ್ಪ್ರತ್ಯಯ	284	11	ಸಮುಚ್ಚಯ	{ 263 294	18 18
ಸಮ್ಪ್ರದಾನ	{ 24 200 213	7 32 2		{ 155 16	30 10
ಸಮ್ಪ್ರಶ್ನ	{ 398 400	15 2	ಸಮುದಾಯಾತಿರೇಶ		
ಸಮ್ಪ್ರಸ್ಥ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ	{ 50 425	38 22	ಸಮುದಾಯಾರ್ಥ		
ಸಮಾಖ್ಯಾ	2	18	ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ		
ಸಮಾನ ದಶಕ	17	15	ಸರ್ವೋದ್ದೇಶ	21	21
	{ 8 95	15,21 19	ಸವಿಧಿ	16	2,4
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ	{ 107 285 286 288 270	17 13 4,10 23 23	ಸಪ್ರಥ	135	2
			ಸ್ಪರ್ಧ	{ 71 72	16,17,23 4,7,9
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಪ್ರಯೋಗ			ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ	173	12
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಬಹುವ್ರೀಹಿ	290	17	ಸ್ವಂತವದ್ರೂಪಾತಿರೇಶ	160	4
	{ 229 300 305 308 210	6 6 17 2 19	ಸ್ವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಯೋಗವಾಹ	{ 17 27	8 11,12
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ವಿಶೇಷಣ			ಸ್ವರೂಪಾತಿರೇಶ	155	22,25
ಸಮಾನಾಧಿಕರಣ ಸಮಾಸ			ಸ್ವರಿತ	17	22,26
	{ 4 6 8 16 38	12,14 22 29,32 4 13,14,32	ಸ್ವಸ್ತಾದಿ	152	30
			ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಲಕ್ಷಣ	{ 224 231	16 12
			ಸಾ	328	9
			ಸಾಂಖ್ಯಯ	4	25,28
			ಸಾಂಕಾತ್ಯ	156	31
			ಸಾಧಕ	12	12
				{ 2 3 6	4 17 33
ಸಮಾಸ			ಸಾಧನ	{ 12 42	13,19 30
					ಇತ್ಯಾದಿ

ಸಾರಂಭಾಪಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ	ಸಾರಂಭಾಪಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಟ್ಟಿ
ಸಾಧಾರಣ	100	7		5	29
ಸಾಧ್ಯತಾ ...	12	5,19	ಸಾಮಾನ್ಯ	11	32
	38	30		105	19
	43	8	ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಧಿ	42	15
ಸಾಧ್ಯಭಾವ	11	27		68	18
ಸಾಧ್ಯವಸ್ಥೆ ಕ್ರಿಯಾ...	449	25		74	16
ಸಾಧ್ಯನುಶಾಸನ ವಿಭಕ್ತಿ	227	3,10	ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ	287	26
	17	22		288	4 ಇತ್ಯಾದಿ
ಸಾನುನಾಸಿಕ	19	4		350	11
ಸಾನುಬಂಧ	56	6,23-25	ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯವಹಾರ	289	8
ಸಾಪೇಕ್ಷ	73	7	ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ...	15	32
ಸಾಪೇಕ್ಷ ನಿರಪೇಕ್ಷ	73	7	ಸಾಮಾನ್ಯವಲಮ್ಬನ	222	17
	2	16	ಸಾಮಾನ್ಯ (ಅಧಿಕರಣ)	73	12
	27	22	ಸಾಮಾನ್ಯ (ವಿಧಿ)	73	13
ಸಾಮಾನ್ಯ	194	29	ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿರವಕಾಶ	77	5
	200	22	ಸಾಮಾನ್ಯ	44	26
	377	10	ಸಾಮಾನ್ಯ	3	30
	4	16,18	ಸಾಮಾನ್ಯ	211	18,33
	5	4,6,21	ಸಾಮಾನ್ಯ	290	27
	14	30	ಸಾಮಾನ್ಯ	9	5
	15	3	ಸಾಮಾನ್ಯ (ಕಣ್ಣಾದಿ)	28	26,32
	34	16	ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ	30	22
	113	8	(ಕಾರಣ)	18	35
	119	4		28	4
	121	13		32	19
	127	22		60	20
ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯ....	157	10,32	ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯ	68	15,32
	144	2,5		69	3
	183	25		113	8,10
	226	9,33		155	28
	227	23		174	2 ಇತ್ಯಾದಿ
	273	16,20		23	28
	290	10		31	22
	293	29		33	30
	236	22		47	13
	377	8		67	23
	378	15	ಸಾಮಾನ್ಯ	68	3
	5	11,14		69	19
ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯ	200	24		99	29
ಭಾವ	273	15		119	25
	378	19			

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ	ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು	ಪುಟ	ಪಚ್ಚಿ
ಸ್ಥಾನಿ ನಿಮಿತ್ತ	{ 28 173 81 93	4 10 19 29	ಸುಬನ್ತ	{ 38 50 69	6,11,13 20,27 9
ಸ್ಥಾನಿವರ್ಧನ	{ 123 389 391 404	5,14 15 11 11	ಸುಬನ್ತ ಪ್ರತಿರೂಪಕ	{ 57 411 36 37	26 12 21 13,34
ಸ್ಥಾನೀಯೋಗಾ ಪಷ್ಠಿ	{ 58 60	32 23	ಸುಬುತ್ಪತ್ತಿ	{ 38 40 146 199	8 29 24 29
ಸ್ವಾರ್ಥಿಕ ಪ್ರತ್ಯಯ....	21	12,13		445	23
ಸಿಂಹಾವಲೋಕನ ರೀತಿ	{ 78 127 198	18 9 24	ಸೂತ್ರ	{ 2 3 15 16	16 22 16,33 2
ಸಿತಗಾದಿ	197	3		16	ಇತ್ಯಾದಿ
ಸಿದ್ಧತಾ	{ 6 43	26 3	ಸೂತ್ರಾರ್ಥ	{ 16	3,9
ಸಿದ್ಧವಿಷಯ	449	25	ಹ	458	19
ಸ್ತ್ರೀ	33	29,30	ಹಃ	{ 171 415	25 2
ಸ್ತ್ರೀಪುನ್ಸಃ	135	2		19	2,14
ಸ್ತ್ರೀಪ್ರತ್ಯಯ	297	30		25	21,23
ಸುಃ	{ 303 373	10 5	ಹ್ರಸ್ವ	{ 175 320 357 411	29 30 14 24
	458	12	ಹ್ರಸ್ವ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಾತ	{ 17 27	18,21 7,8,9
ಸುಪ್	{ 35 36 40 48	31 21 28 17	ಹ್ರಸ್ವ ಪಞ್ಚಮ	17	14
	49	20	ಹ್ರಸ್ವ ಲೋಪ	34	4
	199	24	ಹ್ರಸ್ವಾಧಿಕಾರ	103	17
	232	8	ಹು	458	19
	271	21	ಹೇತು	{ 11 12	14,16,27 4,7,8
ಸುಪ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ....	{ 341 50	9 21	ಹೇತುಮತ	{ 207 208	30 14
	6	28	ಃ	438	21
ಸುಪ್ತಿ ಬನ್ತ	{ 16 49	3 31	ಃ	162	16
	50	12	ಃ	190	4
ಸುಪ್ತಿ ಬೈಭಾಗ	111	36			
ಸುಪ್ತಿಂಜ್ಞಾ	69	17			

ERRATA.

ಶುದ್ಧಿಪತ್ರ.

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
11	27	ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ	ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ
13	19	anushtud	anushtup
27	17	ಏಷಾಂ	ಯೇಷಾಂ
28	9	"	"
42	12	ತಿಗಚ್ಛ	ಗಚ್ಛ ತಿ
44	16	ಕಚ್ಛತೇ	ಕಚ್ಛತೇ
55	7	ದುಷುಯೆ	ದುಷುಯೆ
69	14	ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ್	ದಿಗರ್ಥಾಚ್ಛಲ್ ಚ
82	13	ಅನವರ್ಣಿತಂ	ಅನುವರ್ಣಿತಂ
96	25	isu	isup
100	11	ವೃಷಾಣ	ವೃಷಾಣ
109	21	ಧರ್ಮಣಃ	ಧರ್ಮಣಃ
117	6	ಮುಂಜಾಲ್	ಮುಂಜಾರ್
132	16	ಅವಿಕೃತೇಃ	ಅವಿಕೃತೇಃ
136	25	ಲಿಬಂ	ಲಿಬಂ
141	24	prefixe	prefixed
144	26	ದ್ವಿಸ್ತುತಃ	ದ್ವಿಸ್ತುತಃ
155	21	ವತರಣೀನ	ವತರಣೀನ
163	34	ಜ್ಞಳ	ಜ್ಞಳ
173	3	ವಿರರನ್ನ	ವಿರರನ್ನ
175	4	ಏತತ್ಪ್ರತಿ	ಏತತ್ಪ್ರತಿ
197	24	ಶಬಾತ್	ಶಬಾತ್
"	27	a	ra
202	17	ನೋಕಲಿಗಂ	ನೋಕಲಿಗಂ
205	33	ಪಾ ಸ್ವಾಪಿ	ಪಾಠಸ್ವಾಪಿ
207	5	ಅಜ್ಞಾಪಿತ	ಅಜ್ಞಾತ
217	30	ಭೇದಂ	ಭೇದಃ
219	25	ನ್ಯಾತನಾ	ನ್ಯಾತನಾ
222	14	ಕರ್ನಾಸ್ಥಿತಿ	ಕರ್ನಾಸ್ಥಿತಿ
231	17	ತತೀಯಾ	ತೃತೀಯಾ
247	14	ಆಚ್ಛ	ಮುಚ್ಛ
251	20	ಮೂರವ್ಯುಣೀಯಃ	ಮೂರವ್ಯುಣೀಯಃ
257	24	ಎಕೋತ್ತರಃ	ಎಕೋತ್ತರಃ
272	21	ತನ್ನಿವತ್ತಕಂ	ತನ್ನಿವತ್ತಕಂ
"	25	ಪ್ರಸಜಿತಂ	ಪ್ರಸಜಿತಂ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಅಶುದ್ಧ	ಶುದ್ಧ
301	8	ವ್ಯಾಜೋಕ್ತು	ವ್ಯಾಜೋಕ್ತು
"	19	ಐಶ್ವರ್ಯ	ಐಶ್ವರ್ಯ
301	21	ಸಜ್ಜೆಯ	ಸಜ್ಜೆಯ
310	25	ಕಟಾಯಂ	ಕಟ್ಟಾಯಂ
326	20	ಗುಡ್ಡ	ಗಡ್ಡ
327	15	whith	with
331	18	ತಿಷ್ಠು	ತ್ರಿಷ್ಠು
338	33	ಸ್ವರಸ್ವ	ಸ್ವರಸ್ವ
342	32	ಉಪೇಕ್ಷಾಮ	ಉಪೇಕ್ಷಾಮ
367	9	ನೆಯ	ನೆಯ
373	29	ಸಮದ್ರೋ	ಸಮದ್ರೋ
407	5	ನೇಕೆಗೆ	ನೇಕೆಗೆ
416	18	ಶೀತಿ	ಶ್ವೀತಿ
426	4	ದೀರ್ಘಾದಯಶ	ದೀರ್ಘಾದಯಶ್ಚ
429	12	ವಿಶೇಷದೇಶ	ವಿಶೇಷಾದೇಶ
"	32	ವಾವಸ್ಥಾದಿ	ವಾವಸ್ಥಾನಾದಿ
430	21	ಶ್ರದ್ಧತೇ	ಶ್ರದ್ಧತೇ
435	15	ತಿಬುಪ್ಪತಾ	ತಿಬುಪ್ಪತಾ
450	15	he	the
460	2	ಕಣ್ಣು	ಕಣ್ಣು
468	26	ವಕ್ತೃಮಿತ್ರಿ	ವಕ್ತೃಮಿತಿ
471	10	ಸಮುಹೂರ್ತ	ಸಮುಹೂರ್ತ

BY THE SAME AUTHOR.

NĀGAVARMA'S KĀVYĀVALŌKANAM AND KARNĀTAKA
BHĀSHĀ-BHŪSHANAM

Extracts from opinions.

I put the editing into the hands of my Assistant, Mr. R. Narasimhachar, M.A., who is well fitted by his studies for the duty, and he has now completed it in a very thorough manner. His Highness the Maharaja has been pleased to permit the dedication to him of the volume.—MR. L. RICE, C.I.E.

I hope you will not consider it flattery if I say that your Introduction displays a depth of learning and of research that I have not seen anywhere displayed in respect of any Kannada work. The labour displayed in determining the dates, in tracing the numerous quotations of the author to their sources and in the preparation of the appendices, not to speak of the trouble of securing a correct text of the work, is marvellous and all scholars and students of Kannada will ever remain indebted to you for this monument of your learning and original research. I can only say that there are few people so far as I know who could bring to bear so much learning and so keen an interest and such critical ability as you have done on this, all from a pure love of the language and literature of Kannada.—RAO BAHADUR S. MANGESA RAO, B.A.

One is struck dumb by the colossal erudition and the thoroughness of investigation which one finds on almost every page.—MR. H. NARAYANA RAO, B.A., B.L.

The English Introduction contains a large amount of interesting information regarding the author and his works, as well as other books treating of poetical composition in the Kannada language. Mr. Narasimhachar must have spent a long time in his researches, and deserves the warm thanks of all who are interested in Kannada literature. The Mysore Government is to be congratulated on having scholars like Mr. Narasimhachar available for such important work.—CHRISTIAN COLLEGE MAGAZINE.